

ԱՐՑԱԽԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

*Նվիրվում է Արցախի պետական համալսարանի  
հիմնադրման 50-ամյակին*

ԱՐՑԱԽԻ  
ԺՈՂՈՎՐԴԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ  
ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՏՈՐ 2 (8)

*Աշխատասիրությամբ և ընդհանուր խմբագրությամբ Բ.Գ.Թ., դոցենտ, ԼՂՀ  
գիտության վաստակավոր գործիչ Արմեն Յուրիկի Սարգսյանի*

Ստեփանակերտ  
2022

ՀՏԴ 398  
ԳՄԴ 82.3  
Ա 948

***Տպագրվում է Արցախի պետական համալսարանի  
գիտական խորհրդի որոշմամբ***

***Խմբագրական խորհուրդ*** - Սարգսյան Ա. Յու. (նախագահ),  
Դավթյան Ն. Ռ., Հարությունյան Ե.Լ., Հովհաննիսյան Լ. Լ.,  
Մարգարյան Լ. Գ., Մինասյան Շ. Մ., Սաղյան Շ. Պ., Սառաջյան Զ.Գ.

***Հատորի պատասխանատուներ*** – Դավթյան Ն.Ռ.  
Սաղյան Շ.Պ.

Արցախի ժողովրդագիտությունը.-Ստեփանակերտ: Արցախի պետական  
Ա 948 համալսարան, 2022. Հատոր 2(8): Բանահյուսություն. - 688 էջ:

*Մատենաշարը ներառում է Արցախի ժողովրդագիտության երեք բնագավառներին՝ ազգագրությանը, բանահյուսությանն ու բարբառին վերաբերող և առնչվող այն հիմնական նյութերը, որոնք գրառվել ու հրատարակվել են 19-րդ դարի կեսերից առ այսօր կամ դեռևս ձեռագիր վիճակում պահվում են տարբեր արխիվներում ու թանգարաններում:*

*Ութերորդ՝ սույն հատորում ընդգրկված են բանահավաքներ Առաքել, Ալեքսանդր, Գրիգոր Բահաթրյանների, Կոնստանդին Մելիք-Շահնագարյանի, Միքայել Տեր-Հովհաննիսյանի, Հրաչյա Աճառյանի, Սարգիս Բսրայելյանի, Մաքսիմ Մխիթարյանի, Միքայել Առաքելյանի, Ալվարդ Ղազիյանի, Գրիգոր Կարախանյանի, Քաջիկ Հարությունյանի, Աշոտ Առստամյանի՝ Արցախի տարբեր բնակավայրերից հավաքած հեքիաթները:*

ՀՏԴ 398  
ԳՄԴ 82.3

ISBN 978-9939-1-1495-8

## ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

**«Արցախի ժողովրդագիտությունը»** մատենաշարը, որը հիմնադրվել է Արցախի պետական համալսարանի գիտխորհրդի որոշմամբ և նվիրվում է մայր բուհի հիմնադրման 50-ամյակին, ընդգրկում է Արցախի ժողովրդագիտության երեք բնագավառներին՝ ազգագրությանը, բանահյուսությանն ու բարբառին վերաբերող և առնչվող այն հիմնական ուսումնասիրությունները, աշխատությունները, ժողովածուները, հոդվածները, գիտական զեկուցումները, ճանապարհորդական նոթերը, հուշագրությունները և այլ նյութերը, որոնք գրավել ու հրատարակվել են հայ և օտարազգի տարբեր ազգագրագետների, բանագետների ու բանահավաքների, բարբառագետների, այլ բնագավառների գիտնականների, հասարակական ու եկեղեցական գործիչների, ճանապարհորդների, գրողների, Շուշի քաղաքի և որոշ գյուղերի ուսումնական հաստատությունների ուսուցիչների ու տեսուչների կողմից 19-րդ դարի կեսերից առ այսօր:

Յուրաքանչյուր բնագավառին վերաբերող առաջին հատորի առաջաբանում տրվում է տվյալ բնագավառի նյութերի գրառման, հրատարակման և ուսումնասիրության պատմությունը, իսկ եզրափակող հատորի վերջում՝ ամբողջական մատենագիտական ցանկը՝ ամփոփ նկարագրություններով:

Նյութերը կներկայացվում են որոշակի խմբագրությամբ և սրբագրությամբ՝ ընդհանուր առմամբ պահպանելով հեղինակների տառադարձությունը: Բնօրինակներում ընդգրկված լուսանկարները, այլ բնույթի պատկերները, վերջում տրված ցանկերը հատորաշարում հիմնականում չեն ներառվում:

Մատենաշարի ութերորդ՝ սույն հատորում ընդգրկված են բանահավաքներ Առաքել, Ալեքսանդր, Գրիգոր Բահաթրյանների, Կոնստանդին Մելիք-Շահնազարյանի, Միքայել Տեր-Հովհաննիսյանի, Հրաչյա Աճառյանի, Սարգիս Իսրայելյանի, Մաքսիմ Մխիթարյանի, Միքայել Առաքելյանի, Ալվարդ Ղազիյանի, Գրիգոր Կարախանյանի, Քաջիկ Հարությունյանի, Աշոտ Առստամյանի՝ Արցախի տարբեր բնակավայրերից հավաքած հեքիաթները, որոնք հրատարակվել են **«Հայ ժողովրդական հեքիաթներ»** մատենաշարի **VI** (Երևան, 1973) և **VII** (Երևան, 1979) հատորներում:

# ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

## Հատոր VI

### 1. ՎԼԵՍԿԵՔՅԱՔՅՈՒԼ ՏՂԵՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնի ա չիլնի մին թաքավերու կնեգյ, վրեր օխտը ախճիգյ ա պերալ հու մին տղա չի պերալ: Մին հետ էլ վրեր ետ ա ընգալ, էս թաքավերս տեսալ ա, վրեր էս դոնոնս էլ կինի ախճիգյ: Ըստրա հետե ղըրանն ննգիր-վնգիրներեն կանչալ ա, կնեգյը ընդըրանց տվալ հու մարթը մին թոր էլ տվալ թա. «Տարեք ըստրան ըսպընեցեք հու թորը ընըթաթախ պերեք, վրեր տեսնամ»:

Ըստրանք էլ ասալ ըն. «Լնվ ա»:

Էս կընգանը տընելիս վախտը, ղըրանն մընե ըխճըկանը ասալ ա. «Ինձ նհետ եկ»:

Նա էլ ասալ ա. «Կյալ չըմ»:

Մաշնակեն հու ընդրանա պիծիններեն էլ ա ասալ, էլհա նհենց ասալ ըն. «Կյալ չընք»:

Մինակ լոխճունց պիծինը ասալ ա. «Ես կկյամ»:

Էս ախճիգյն ու կնեգյը ննգիր-վնգիրներեն ըռաչենն ըն ընգալ՝ քյեցալ, նրանք էլ քմական: Ննգիր-վնգիրներեն շատ խրեգյ էս կընգանն ու ըխճըկանը տարալ ըն հսցրալ մին ծմակ հու ընդեղ խղճընեն ա եկալ թա ըսպանին, մին քչեղակ հու մին ակոսավ վեր ըն քցնլ, մորթալ, թուրընեն ըռնըթաթախ ըրալ հու պերալ թաքավերեն կոշտը:

Թաքավերը հրցրալ ա թա. «Սպընեցե՞ք»:

Նրանք էլ ասալ ըն. «Հրամանքտ»:

Եննան ննգիր-վնգիրներեն քյեցալ ըն ղըրաննց տեղը, ամմա մընտք ըն ըրալ, վրեր ամեն օր էն կընգանն ու ըխճըկանը հետե հաց տանին հու իստի մին քսան օր հաց ըն տարալ. քսանընջի օրումը թաքավերեն կնեգյը ցավում ա իլնի, հնլն հաց չի պերած:

Էս կնեգյը ղըրանն ըխճըկանը ասալ ա. «Քյինի մին տեղից կրակ օգե»:

Էս ախճիգյը քյեցալ ա մին տոն, ընդեղ տընսալ ա, վրեր իրեք մարթ նստած խոսում ըն:

Էս ախճիգյս վեր տեսնում ա, կյուղլու ա կենըմ, թա տեսնա հինչ ըն խոսըմ:

Էս մարթուցը մինը ասալ ա թա. «Թաքավերը ղըրանն կնեգյը տոնս ա քցնլ հու էն ա ծմակումը»:

Էն մի մարթն էլ ասալ ա. «Ղորթ ա, ըթհենց ա, ամա թաքավերեն կնեգը ծմակումը մին վրեսկեքյնքյող տղա ա պիրելու, վրեսկե չոմաղն էլ ծեռքեն. եննան մին էլ թաքավերը տնելու ա ղորանց տոն հու ղորան յրան օխտն օր, օխտը քըշեր փսակե հու ամեն վախտ անց նման ղորան կնեգ շինի»:

Իրեքընջի մարթն էլ ասալ ա. «Ղորթ ա, ըթհենց ա, ամա թաքավերեն տղեն նհետ մին չինարի ա փսնելու թաքավերեն տռանը հու ղորան նհետ մծընալու ա. թաքավերն էլ վրեր վախտ վրեր կնեգը, տղան ու ախճիգը տընելու ա ղորանց տոն, թաքավերեն տղան էն չինարին տսնալու ա հու քինալու ա եր ինի, եննան վեր ա ընգնելու՝ մրեռնե»:

Էս ըսելան ետը լոխ ըսեցեն թա. «Հու վրեր մինին ասե՛ նա քար տեռնա»:

Եննան էս ախճիգը կյամ ա էն մարթուցը ասըմ ա, թա. «Մին քանե կրակ տվեք»:

Նրանք էլ կրակ ըն տվալ: Էս ախճիգը կրակը եր ա կալալ, տարալ մորը քշտեն կրակ ըրալ: Մարը ըխճըկանան հրցրալ ա, թա. «Խե ը՞ս ետե կյամ»: Ախճիգը ասալ ա. «Ըսկի՞ խե»: Մին խիլմ վրխտան ետը էս կնեգը մին վրսկեքյնքյող տղա յա պերալ՝ վրեսկե չոմաղն էլ ծեռքեն. հու վրեսկե չոմաղն էլ ղորան նհետ մրծանում ա իլմլ:

Մին պատառ վրխտան ետը տըեսալ ըն վրեր էս ա ննգիր-վնգիրներան մինը հաց պերալ հու էս ննգիրը վրեսկեքյնքյող տղան վրեր տըեսալ ա, շատ ուրխացալ ա հու քյեցալ ա ննգիր-վնգիրներեն ըչկըլղևանք տվալ, թա. «Թաքավերեն կնեգը մին վրեսկեքյնքյող տղա յա պերալ»: Մրանք էլ ուրխացալ ըն:

Ըստրա էքյսը թաքավերը թախտաբանդին յրան բոլթա տամ ա իլմլ, ծմակեն ձոխը վրեր տըեսալ ա, կանչալ ա ննգիր-վնգիրներեն, հրցրալ թա. «Էն հինչ ծո՞խ ա, վրեր ծմակիցը եր ա ինըմ»:

Էս ննգիր-վնգիրներն ասալ ըն. «Գյղղղմ չընք»:

Թաքավերն էլ ասալ ա, «Քյեցեքյ տըեսեքյ էն հի՞նչ ծոխ ա»:

Նրանք էլ էն ծոխեն մտեգ ընելալ քյեցալ ըն տըեսալ էն կնեգն ու ախճիգը կրակ ըրած, քշտեն նստած: Եննան եկալ ըն թաքավերեն ասալ, թա. «Թաքավերն ապրած կենա, էնա քու կնեգը մին վրեսկեքյնքյող տղա յա պերալ, վրեսկե չոմաղն էլ ծեռքեն»:

Թաքավերը էս վրեր ըսկանում ա, շատ ուրխանըմ ա հու մին էլ կընգանը պղըրղևմ ա, օխտը օր, օխտը քշեր յրան հրսանեքյ անում, հու ամեն

վախտանց նման ձևերն են կնեցյալ շինում:

Էս վրեսկեքյանքով տղան թաքավերեն տռանը չինանին տեսնում ա, քինում ա, թա եր ինի, էս պիծի ախճիգյս թողում չի իլնլ: Մարն էլ տեսալ ա վրեր տղան օզում ա թա եր ինի, էս ախճիգյս թողում չի, ինքյը-ինքյը ասալ ա. «Էս ըխճկանը մաչին պեն կա, վրեր թողում չի, մին կանչիմ հրցնիմ»:

Եննան կանչալ ա ըխճրկանան հրցրալ, թա. «Խե չը՞ս թողում, վրեր եր ինի»:

Էս ախճիգյը ասալ ա. «Իսկի թա»:

Էս կնեցյը ասալ ա. «Չէ, սրա մաչին մին պեն կա, ասե»:

Էս ախճիգյը ասալ ա. «Իմ մըռնելի ամեն պենը հզրեցեքյ, չճնքի վրեր ասեմ, քար ըմ տըռնալու»:

Ըստրանք էլ հըզըրալ ըն: Եննան էս ախճիգյը էն մարթուցը խոսկը ասալ ա հու ինքյը քար տեռալ:

Եննան էս քարը թուլուլ ըն տամ, քցնում թաքավերեն թախտեն տակը: Էս թաքավերեն տղան էլ ամեն վախտ քինում ա իլնլ հաղ անում հու կյամ մին հետ էս քարեն թխում: Մին հետ էլ հաղ ա ըրալ հու ըջըղված եկալ էս քարեն մին պենդ չումագավը թխալ, բիրդնն տըռեսալ ա, վրեր քարը կոտրվից հու մաչան քուրը տճես եկալ:

Էս վրեր տեսալ ըն հմրն ու մարը, շատ ուրխացալ ըն հու ախպորը յրան օխտը օր, օխտը քշեր հրսանեքյ ըն ըրալ:

Ըստուծանա իրեք խնձոր վեր ինգյնե, մինն ըսողեն, մինը լսողեն, մինն էլ չլսողեն:

## 2.ԱՍԼԱՆ-ԲԱԼԱՍՈՒՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն ան չիլնն մին թաքավեր: Էս թաքավերես վնդին մին պառավ կնեգ եկալ ա թաքավերեն ասալ. «Թաքավերն ապրած կենա, քու տերությունումս մին կնեգ մին խոխա ա պերալ, վրեր մրծանա, քու թաքավերությունս ծեռքատ խլելու ա, շոուտ ըրա ընդրա կլիխը կեր»:

Թաքավերն էս վրեր ըսկացալ ա, վիսեցալ ա, եր ա կացալ քյեցալ էն կնգանը ասալ. «Բա՛ջի, էտ խուխետ հի՞նչ տամ»:

Թաքավերն ապրած կենա,- ասալ ա էն կնեգը,- էս խոխան ծախու չի:

Քսան մանեթ տամ, ինձ տո՛ւ,- ասալ ա թաքավերը:

Տալ չը՛մ, - ասալ ա էն կնեգը:

Հագար մանեթ տամ, ինձ տո:

Տալ չը՛մ:

Էտ տղեն քռքավը մին փող տամ, տո՛ւ:

Տալ չը՛մ:

Էրկու- քռքավը մին փող տամ,- ասալ ա թաքավերը:

Լնվ ա, տոք, կտամ,- ասալ ա էն կնեգը:

Թաքավերն էլ պերալ ա տղեն էրկու քռքավը մին փող տվալ: Էս կնեգն էլ եր ա կալալ հու տղան տվալ թաքավերեն: Թաքավերն էլ էս տղան տվալ ա ուրանն ննգիր-վնգիրին, թա. «Տարեք մուրթեցեք հու պերեք փլավես յրան տիրեք, էս օտիմ»:

Ննգիր-վնգիրնեն էս տղան եր ըն կալալ հու մին էլ մին դնմն ըն տարալ վրեր ըսպանեն: Էս ննգիր-վնգիրնեն հղըցեն մետք ըն ըրալ, վրեր ըսպանին վեչ, ամմա տանին տինին մին քոլու տակե հու մին օրիշ գատ ըսպանին: Ըրկոքանն էլ հավան ըն կըցալ հու տարալ մին քոլու տակե տիրան: Եննան ընդդերքին մտեգ ըրալ, տեսալ ըն վրեր մին շնըլակուտ կա, փռնալ ըն մորթալ հու պերնն տոն: Եննան փլավը նան շնըլակուտը վրեր իփնն ա պրծալ, փլավը ածալ ըն մին աման հու շնըլակուտը յրան տիրան, տարալ թաքավերեն ըռաչին տիրալ: Թաքավերն էլ փլավը հու մին էլ շնըլակուտը իշտըհննի կերալ ա պրծալ, եննան ասալ. «Ըշշա՛հ, ամմա հինչ համեղ ա»:

Էս տղեն վրեր տարած ըն իլնն մին քոլու տակե տիրած, մին ճոտը ըստակած ասլան ամեն վախտ կյամ ա իլնն էս տղեն ծեծ տամ: Էս ասլանը էս տղես ամեն վախտ ծեծ ա տվալ, մնացալ ա էս տղան մեծ տղա տրեռալ:

Մին հետ էս ննգիր-վնգիրնեն ասալ ըն.«Քյինինքյ տեսնանք էն խոխան, վրեր տիրալ ընք քոլեն տակեն, հի՞նչ տեռավ»:

Քյեցալ ըն տեսալ, վրեր մազը սաղ ջանը եր ա կալալ հու ինքյն էլ սաղ մարթ: Ննազիր-վնազիրնեն էս վրեր տեսալ ըն, շատ ուրխացալ ըն հու եր կալալ տարալ մորը տվալ, թա էս քու խոխատ ա, ինքյ կալ պահե հու անումն էլ տիրալ ըն Ասլան-Բալասին: Էս կնեզն էլ ուրխացալ ա հու ինքյ ա կալալ խոխան, պահալ մըծըցրալ հու մազերն էլ խոզալ, ինսանու նման շինալ:

Ընստրա ըրըլըղավը մին քանե տարե ա անց կացալ, թաքավերեն տղան մին օշափու ախճիզ ա իլալ օգում, մինը քթենում չըն իլալ, վրեր ըստրա հնգեր տան, վրեր քյինի:

Էս ննազիր-վնազիրնեն ասալ ըն. «Մինին տեղը գյուղում ընք»:

Թաքավերն ասալ ա. «Քյեցեքյ պերեքյ»: Նրանք էլ քյեցալ ըն, պերալ:

Թաքավերն ասալ ա. «Կկարի՞ս իմ տղես նհետ քյինիս փլան օշափեն ախճիզն օզիս իմ տղես հետե»:

- Կկարիմ,- ասալ ա Ասլան-Բալասին,- ամմա մին մեծ թոփուզ չինիլ պետմա տաա:

Թաքավերն էլ վզնվ ա կալալ: Եննան ռւրան երգիրումը հինչքան դամհուշիքյ ա իլալ, պերալ ա ածալ մին դոլզ հու ռւրան երգիրումը հինչքան արկաթ ա իլալ, պիրիլ ա տվալ էն դոլզը հու դամհուշիքյը յըրա ըրալ վրեր շինին: Մին քանե տարումը վրեր էս դամհուշիքյը շինալ ըն պրծալ, թաքավերն էլ հրաման ա տվալ, վրեր պերին: Դոլզըրնեն մին շատ մըեծ ըրըբա ըն շինալ, թոփուզը մին թանիրալ քցալ ըն ըրըբեն մաչը հու սաղ երգիրումը հինչ եզնը, կյումաշ, տավար հու ամեն հինչ վրեր ըրբա քշող հըեյվան կա, պերալ ըն լծալ, հու էն լծած հըյվըններեն ճոնդը եկալ ա թաքավերեն տոնը, ամմա կրեցալ չըն, թա թոփուզը տեղան տոնըրտան տան: Հինչքան հըյվըններեն թակալ ըն, թա պատառ տոնըրտան տան, կրեցալ չըն:

Ասլան-Բալասին քյեցալ ա, տես ու տենին քոե տալալ թոփուզեն քշտեն մարթուցն ասալ, «էտ էլ չը՞ք կարում տոնըրտան տաք». հու ըրըբեն վեր քոե ա տվալ, ըրըբան ինքյը-ինքյը քյեցալ ա:

Էս մարթիքյը մնացալ ըն զարմացած: Ախրը Ասլան-Բալասին քոե տալալ տարալ ա թաքավերեն տոնը: Էս օրեն էքյսը վրեր քյինիլ պիտար Ասլան-Բալասին, սաղ երգիրն մարթիքը եկալ ըն հըլվաքվալ թաքավերեն տոնը, թա հունց ա եր ունելու թոփուզը: Քյինիլի վախտը վրեր եկալ ա, Ասլան-Բալասին եր ա իլալ ռւրան ծին հու ծիան կռացալ, թոփուզը ծիծիզնավը պըրըցըրալ հու իրեք հետ կլխավը շոռ տվալ, կոխալ կյոտեցը հու

թաքավերեն տղան էլ եր ա իլնլ մին ծի, Ասլան-Բալասուն հետան քեցալ:

Էս Ասլան-Բալասին հու թաքավերեն տղան շատ-խրեկյ քեցալ ըն տրեսալ, վրեր մին վրտնանե մարթ Բախրեքյ, ջեյրաննե առաչը քցած պահըմ ա, մինին էլ թողում չի, վրեր տես ու տեն փախչի: Էս մին վրտնանե մարթը հըրցրալ ա թա. «Հոր ը՞ք քյինում»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Քյինում ընք օշափեն ախճիգյը օզինքյ»:

Էս մին վրտնանե մարթն էլ ասալ ա, «Էրկու չինինքյ, իրեք ինինքյ, քյինինքյ»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Ե՛կ»:

Մին խիլն էլ քեցալ ըն տրեսալ, վրեր մին մարթ տափան անգուճ ա տինում: Ասլան-Բալասին հարցրալ ա թա. - «Խե ը՞ս տափան անգուճ օնում»:

Էն մարթն ասալ ա. «Միրչեմնեն հարայ ըն անում, ընդրա ըմ անգուճ տինում»:

Տափան անգուճ տինող մարթը Ասլան-Բալասուն ասալ ա թա. «Հոր ը՞ք քյինում»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Քյինում ըմ օշափեն ախճիգյն օզեմ թաքավերեն տղեն հետե»:

Էս տափան անգուճ օնող մարթը ասալ ա, «Իրեք չինինքյ, չորս ինինքյ, քյինինքյ»:

Էս չորս մարթը շատ-խրեգ քեցալ ըն տրեսալ, վրեր մին մարթ նի ա մտալ թոռնեն մաչը էրվում ա, էլհա ասում ա թա. «Վա՛յ, մրսեցե, վա յ, մրսեցե», ամմա, վեր տոնա ա կյամ իլնլ» տոնա դոլ էլ մրսում չի իլնլ, թըքանում ա իլնլ:

Էս թորեն նի մտնող մարթն ասալ ա. «Հոր ը՞ք քյինում»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Քյինում ընք օշափեն ախճիգյն էս տղեն հետե օզինքյ»:

Էս թորեն նի մտնող մարթն ասալ ա. «Չորս չինինքյ, հինգ ինինքյ, քյինինքյ»:

Էս հինգ մարթիքյը շատ-խրեգ քեցալ ըն, հսալ օշափեն տոնը հու ընդեղ օշափներեն ասալ թա. «Եկալ ընք ծեր ախճիգյն օզինքյ թաքավերեն հետե»:

Էս օշափներն ասալ ըն. «Կտանք, ամմա վրեր մին պեն ասինքյ՝ անիքյ»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Ըշկներես յրան, կանինքյ. ասեքյ, տրեսնանք հի՞նչ ըք ասըմ»:

Օշափներն ասալ ըն թա. «Էն ա մին Բաղում մին վրեսկե խնձորի կա, օխտը

կլիսանի օշափն էլ տակեն քոն: Ծզանա հու վրեր քյինի էն խնձորան մինը պիրի, մեր ախճիգյը ծեզ կտանք»:

Էս մին վրտնանե մարթը ասալ ա Ասլան-Բալասուն. «Էտ իմ վզես, էս կանիմ»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Քյինի, ամմա շո՛ւտ եկ»:

Էս մին վրտնանե մարթը ասալ ա. «Լնմվ»:

Էս մին վրտնանե մարթը քյեցալ ա մին սհաթում հըսալ բաղը հու տըեսալ առը՝ բաղեն մաչին մին վրեսկե խնձորի հու օխտը կըլխանե օշափն էլ տակեն քոն: Էս կաղլեգ մարթը վիեցալ չի, անսնս քյեցալ ա եր իլնլ ծառը հու ընդեղան խնձորը կտրալ: Օզալ ա թա վեր կյա, օշափը գո՛ւրթննցալ ա հու տըեսալ ծառեն յրան: Օշափը եր ա իլնլ ծառը հու օզալ թա փոնե, բիրդնն էս մին վրտնանեն լոք ա տվալ, ծառան վեր եկալ տափը հու խնձորը ծեռքեն փախալ: Էս օշափը հինշքան հետան վազ ա տվալ, կրեցալ չի փոնե: Ախրը մին վրտնանեն խնձորը տարալ ա տվալ օշափներեն: Ըստրա հետե օշափնեն մնացալ ըն զըրմարած հու ո՛ւրանք-ո՛ւրանք ասալ ըն թա. «Էս հունց ա՞նիսք, հունց չի ա՞նիսք, եկեք հըմամեն ճո՛ւրը իփ ածիսք հու նրանց ասիսք՝ ծզանա հու վրեր նի մտնե հըմամեն մաչը, լղանա, մեր ախճիգյը ծեզ կտանք»:

Էս տափան անգուճ տինողը անգուճ ա տիրնլ հու եկալ Ասլան-Բալասուն ասալ: Ասլան-Բալասին հնգերունցը ասալ ա. «Էս հու՞ կանե, հու՞ չի անել»:

Էն թորեն նի մտնողը ասալ ա. «Ես կանիմ»:

Էքյսը օշափնեն եկալ ըն Ասլան-Բալասուն ասալ, թա. «Մին պեն ասիսք, թա վրեր անիք, մեր ախճիգյը ծեզ կտանք»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա օշափներեն. «Հինչ ա՞»:

Օշափնեն ասալ ըն թա. «Մեր հըմամումը ծեզանա մինը լղանա, էն վախտը մեր ախճիգյը ծեզ կտանք»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Լնմվ ա»:

Եննան եկալ ա թորեն նի մտնողեն ասալ: Թորեն նի մտնողն էլ քյեցալ ա հըմամեն կոշտը հու ընդեղ շորերը հանալ, լոք տվալ ընգալ մաչը, լղացալ հու տո՛ւս եկալ: Էս օշափնեն մնացալ ըն զարմացած: Եննան ախճիգյը տվալ ըն ո՛ւրանց, տարալ ըն: Էս Ասլան-Բալասին թաքավերեն տղեն տիրնլ ա մին ծիյի յրա հու ախճիգյն էլ տղեն թնրքյին հու ինքյն էլ եր իլնլ ո՛ւրան ծին, թոփուզը տիրնլ կյոտկումը: Եննան ախճիգյը օշափներեն նհետ պըռոշտի ա ըրալ, եննան քյեցալ ըն: Ըստրանց հընգեր մարթիքյն էլ քյեցալ ըն ո՛ւրանց տեղը:

Ասլան-Բալասին, օշափեն ախճիգը հու թաքավերեն տղան շատ-խրեգ քեցալ ըն, էս Ասլան-Բալասուն կյ՞ղը եկալ ա:

Թաքավերեն տղեն ասալ ա. «Տուք յավաշ-յավաշ քեցեք էս էս ա կյամ ըմ»:

Ասլան-Բալասին քեցալ ա թա կյ՞ղի, էս տղան հու ախճիգը մին պատառ քեռալ ըն տըեսալ, վըեր մին պառավ մարթ լըելումը թավուլ ա տամ:

Էս պառավ մարթը էս տղեն ըղաչանք ա ըրալ թա. «Ինձ էս լըելաս պըծըցըրու»: Էս տղեն ծիյիցը կռացալ ա թա պըրծըցնե, էս ախճիգը թողացալ չի, թա. «Կըլոխտ խաթա կիկյա»:

Էս տղան ասալ ա. «Չէ՛, էս պետմա եր օնեմ»:

Հինչքան էս ախճիգը գոռալ ա, թա եր չօնե, էս տղան մտեգ չըրալ, ծեռքը կորցրալ ա, թա էն մարթին ծեռքան փոնե, բիրդան էս պառավ մարթը էս տղեն ծեռքան փոնալ ա հու շպոտալ քցմլ լըելը հու ինքը ախճիգը եր կալալ, փախալ:

Ասլան-Բալասին եկալ ա տըեսալ, վըեր թաքավերեն տղան լըելումը թմվ՞ղ ա տամ, հու ախճիգն էլ ընդեղ չի: Ասլան-Բալասին էս տղեն ծեռքան փոնալ ա հու լըելան եր կցրալ, հրցրալ. թա. «Էտ իսե ը՞ս լըելը ընգալ»:

Էս տղան ձևան կլխավը եկած ամեն պեները պատմալ ա: Ասլան-Բալասին էս տղեն եր ա կալալ հու քեցալ էն օշափներեն տանը ըռաչին կաղնալ հու թոփուզը կեսըվեր յրա ա ըրալ, օշափներեն տանը կեսը ցրն ա տվալ: Սաղ մնացած մեկալ օշափներն վըեր տըեսալ ըն, վխեցալ ըն թա ձևանց էլ կսպանե, եկալ ըն Ասլան-Բալասուն վետները ընգալ, թա. «Քըմատա՛ղ, մեզ իսե ը՞ս ըսպանում»: Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Ախճիգը մին էլ եկալ ըք տարա՛լ»:

Էս օշափներն ձևթո՞ղմ ըն կերալ թա. «Մունք չընք տարալ»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Չէ վըեր չէ, տուք ըք տարալ»:

Էս օշափներն էլիս ձևթո՞ղմ ըն կերալ, ճաքճաք ըն եկալ, թա տարալ չընք:

Եննան Ասլան-Բալասին ասալ ա, թա. «Տուք եր կալած էլ չինիք, տեղը կգլիդաք, ըսեցեք»:

Օշափներն էլ ձևթո՞ղմ ըն կերալ, ճաքճաք ըն եկալ, թա. «Տեղը գլղո՞ղմ չընք»:

Ասլան-Բալասին օշափներեն ասալ ա. «Ես քյինըմ ըմ, ամմա վայ էն օրեն, վըեր ըսկանամ թա էտա ծեր առեն ա, կմլու ըմ լոխճու էլ դիննր-դիննր կտորիմ»:

Օշափնենն ասալ ըն. «Լմվ ա, վրեր ըսկանաս, եկ»:

Եննան Ասլան-Բալասին օշափներեն ասալ ա. «Դե ինքյ կալիքյ էս տղան ծեզ ըմանաթ, ամմա վրեր կյամ տեսնամ նաչաղ ա, յա մեռած, կաշինետ գլմրգլո վրմ տալու»:

Եննան օշափնենն Ասլան-Բալասուն ասալ ըն թա.

«Տեսնըմ ը՞ս էն թաքյ ասթխը»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Տեսնըմ ըմ»:

Օշափնենն էլ ասալ ըն, թա. «Վրեր վախտ նիգլմրան մնաս, էն վախտը էն ասթխեն մտեգ ըրա, թա վրեր տեսնաս լմվ հու պարզ ա՝ էն վախտը գլիդն, վրեր տղան սաղ ա, ամմա թա վրեր տեսնաս՝ մին հանգլվում ա, մին պենվում, էն վախտը գլիդն, վրեր նաչաղ ա»:

Եննան էս Ասլան-Բալասին շատ-խրեգյ քյեցալ ա տրեսալ, վրեր մին մարթ քչեղակեն հնքլվեքյը մին-մոնոն էտն ա կոխում, նրանք էլ գլոդոն չըն իլալ: Էս մարթը Ասլան-Բալասուն անա հրցրալ ա, թա. «Հոր ը՞ս քյինում »:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Օշափեն ախճիգյը կորալ ա, քյինում ըմ քթենամ»:

Էս մարթս էլ ասալ ա. «Մին չինինքյ, էրկու ինինքյ, քյինինքյ»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Լմվ ա, ե՛կ»:

Մրանք քյեցալ ըն, տրեսալ մին մարթ ծառը հանում ա, մին էլ տնգում: Էս մարթը Ասլան-Բալասուն հրցրալ ա, թա. «Հոր ը՞ք քյինում »:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Օշափեն ախճիգյը կորալ ա, քյինում ընք քթենանք»:

Էս մարթս էլ ասալ ա. «Էրկու չինինքյ, իրեք ինինքյ, քյինինքյ»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Լմվ ա, ե՛կ»:

Ասլան-Բալասին հու էն մարթիքյը շատ-խրեգյ քյեցալ ըն տրեսալ, վրեր մին մարթ թոճոնգյը փչոն ա՝ կյետեն քարերը պար ըն կյամ: Էս մարթս Ասլան-Բալասուն ասալ ա, «Հո՞ր ըք քյինում»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «-Քյինում ընք օշափեն ախճիգյը քթենանք»:

Էս մարթս էլ ասալ ա, «Իրեք չինինքյ, չորս ինինքյ, քյինինքյ»:

Ասլան-Բալասին ասալ ա, «Լմվ ա, ե՛կ»:

Ասլան-Բալասին, մին էլ էս իրեք մարթս շատ-խրեգյ քյեցալ ըն, մին տեղ մին տոն շիննլ հու էս չորս հոճիքին ընդեղ կացալ հու նոբաթ-նոբաթան մինը տանը կենում ա իլմլ, մեկալնեն էլ քյինում ըն իլմլ վրերս:

Առջի դժնձումը քչեղակեն հաքյվեքյը մին-մճնճն ետն ա կոխալ, էն ա կացալ վրեր խորագյը իփի, մեկալնեն էլ քյեցալ ըն վրերս: Էս խորագյ իփող մարթը տրեսալ ա, վրեր էս ա մին պիծի մարթ, մուրոքը տափավը քաշ ինելիս, եկավ էն մարթին ասից թա. «Մին պատառ փլավ տու, օտիմ»:

Էս մարթս էլ տվալ ա: Կերալ ա պրծալ, էլիա օգալ: Էն մարթն էլ տվալ ա: Էլիա կերալ ա պրծալ, մին դժնճում էլ օգալ: Էն մարթն էլ տվալ ա: Կերալ ա պրծալ, մին դժնճում էլ օգալ: Էն մարթը յրան կգնըվալ ա, էլ տվալ չի: Էս պիծի մարթս էլ եր ա կացալ էս մարթիս թոփուզավը թխալ: Էն մարթը ըշտափալ ա: Եննան էս պիծի մարթս սաղ փլավը կերալ ա հու դըզղանը տափեն յրա փրսըվերալ հու տճնս եկալ քյեցալ:

Եննան ըշտափած մարթին հնգերունքը կյամ ըն, տրեսնում, վրեր էս մարթս ըստեղ ըշտափած հու դզղանը տափեն յրա փրսըվերած:

Էս մարթիս յրա ճճեր ըն շաղ տվալ, մին թանհրմվ եր կըցրալ հու հրցրալ թա. «Էտ ին ը՞ս ըշտափալ»:

Էս մարթըս էլ էն պիծի մարթին նաղը ըրալ ա: Եննան նոր մին էլ հաց ըն շինմլ, կերալ:

Էքյսը Էն ծառ հանող մին էլ տնգողն ա կացալ:

Էլիա պիծի մարթը եկալ ա նհենց ըրալ հու փլավը կերալ: Էլիա ըշտափած մարթին հնգերունքը եկալ ըն տրեսալ, եննան սղրցրալ ըն:

Ըստրա էքյսը թճութմցյ ածողն ա կացալ հու նրանք քյեցալ ըն վրերս: Էլիա էն պիծի մարթը եկալ ա, էլիա ըշտըփցըրալ հու փլավը կերալ: Էլիա նրանք եկալ ըն տրեսալ ըշտափած, փլավն էլ կերած: Ընդրանց նման էլիա էս մարթին եր ըն կցրալ հու մին էլ նոր հաց շինմլ, կերալ:

Ըստրա էքյսը նոբաթը վրեր Ասլան-Բալասունն ա իլմլ, կացալ ա:

Ասլան-Բալասունն հնգերունքը վխեցալ ըն, թա քյինին վրերս: Քյեցալ ըն տանը քմակեն կյողլու կացալ: Ասլան-Բալասին խորագյը իփիլիս վախտը տրեսալ ա, վրեր հրես էն մարթը եկավ ճերմն կոշտը, թա. «Մին պատառ փլավ տո, օտեմ»: Ասլան-Բալասին էլ տվալ ա: Էս պիծի մարթըս էլ կերալ ա հու էլ օգալ: Ասլան-Բալասին էլ տվալ ա: Էս մարթըս էլ կերալ ա, մին էլ օգալ: Ասլան-Բալասին էլ տվալ ա: Էլիա կերալ ա, մին էլ օգալ: Ասլան-Բալասին յրան կգնըվալ ա, թա. «Բոլ ա»: Էս պիծի մարթըս էլ եր ա կացալ, թա թուփուզավը թխե:

Ասլան-Բալասին էս պիծի մարթիս թոփուզը իլմլ ա հու էս պիծի մարթիս

կլիսեն վեր թխալ ա, կիլիճը կտրվալ ա: Եննան կիլիճը հու ջանը թուլուլ-  
թուլուլ ա ընգալ, տըռնավը տոնս եկալ, քյեցալ: Ասլան - Բալասին հետան  
վագ ա տվալ թա փոնե, կրեցալ չի: Էս մարթիս կիլիճը նան ջանը քյեցալ ըն:  
Կլիճը քյեցալ ա, քյեցալ, բիրդան մին հոր ա պեցվալ հու նի ա ընգալ մաչը  
հու մին էլ կնվմալ ա: Ջանն էլ մին տեղավ ա քյեցալ, Էհա մին հոր ա պեցվալ  
հու նի ա ընգալ մաչը հու հորեն ըռեխը մին էլ կնվմալ ա: Ասլան-Բալասին  
քյինացալ ա մին էլ ուրան տեղը հու փլավն իփմալ: Տըեսալ ա վըեր Էս ա  
հնգերունքը եկեն: Ասլան-Բալասին էլ ուրան ըսպանած մարթին նաղլն  
ըրալ ա: Եննան ասալ ա, թա. «Եկեք քյինինք Էն հորը մտնինք տեսնանք»:  
Նրանք ասալ ըն. «Եկեք»:

Եննան քյեցալ ըն Էն հորեն կոշտը հու ուրանց հնգերներեն մինին կախ  
տվալ, առոե Էն կեսումը Էս մարթըս ասալ ա. «Վա՛յ, ըրվեցե, վա՛յ, ըրվեցե»:

Հնգերունքը տոնս ըն կալալ: Եննան մհենց Էն մինին ըն կախ տվալ, Էհա  
առոե Էն կեսումը ասալ ա. «Վա՛յ, ըրվեցե, վա՛յ, ըրվեցե»: Էլհա տոնս ըն  
կալալ:

Եննան Էլհա Էն մինին ըն կախ տվալ, Էլհա առաչվանեն նման ա ըրալ:

Եննան նոբաթը եկալ ա Ասլան-Բալասուն: Կապալ ըն, կախ տվալ: Էլհա  
ասալ ա, «Վա՛յ, ըրվեցե, վա՛յ ըրվեցե», հնգերունքը տոնս ըն կալալ:

Եննան Էլհա Ասլան-Բալասին ասալ ա, թա. «Էս դոնոնս էլ վըեր հինչու  
անիմ, կախ տվեք»:

Սրանք Էլհա կապալ ըն, կախ տվալ:

Ասլան-Բալասին ասալ ա. «Վա՛յ, ըրվեցե», տոնս չըն կալալ: Կախ ըն  
տվալ, հսալ ա առոե Էն տակը հու ընդեղ եր ա եկալ: Քյեցալ տըեսալ, վըեր Էն  
ախճիգը մին տեղ նստած հու օխտը կլխանի օշափն էլ ծնգանը յըրան քոն:

Էս ախճիգն Ասլան-Բալասուն ասալ ա. «Հոր ը՞ս եկալ, օշափը օխտը  
օրան վնդի քոն ա իլմալ հու վնդան մին օր ա մնացալ, եր ա կնալու քյեզ  
փըչափարախ անե»:

- Բա հունց ա՞նիմ,- ասալ ա Ասլան-Բալասին:

Թոփուզտ առոե Էն մաչի կլիսեն մին հետ թխե, էլ թխիս վեչ հա՛, վըեր մին  
հետ էլ թխիս, սղընալու ա, կյն քյեզ ըսպանե: Հու հինչքան ասե, թա. «Մին  
հետ էլ թխե», թխիս վեչ:

- Լնվ մ,- ասալ ա Ասլան-Բալասին:

Եննան Ասլան-Բալասին օշափեն առոե Էն մաչի կլիսեն թխալ ա, կլիճը

կտրելով ա, ընգալ ընդեղ:

Էս օշափը ասալ ա. Մին հետ էլ թխե, հա՛յ մին հետ էլ թխե:

- Թխել չըմ, - ասալ ա Ասլան-Բալասին,-քունը էտ ա, վրեր քեզ տվե:

Էս օշափը ըստեղ ըստակալ ա, պրծալ: Ասլան-Բալասին հորեն մաչումը իլմծ գատերը հու էս ըխճկանը եր ա կալալ, տարալ հորեն կոշտը: Լոխ գատերը տո՛ղս ունեղան ետը էս ախճիգը Ասլան-Բալասուն ասալ ա. «Առաչ տու եր իլ»:

- Առաչ վրեր ես եր ինիմ,- ասալ ա Ասլան-Բալասին,-տու կյնլ չըս:

Էս ախճիգն ասալ ա. «Տե՛ս, ես վրեր եր ինիմ, ինձ եր ըն ունեղու, փախճին: Դե վրեր տհենց ա, ինքյ կալ իմ վրեսկե չըմոշկս, առետ պահեա:

Եննան էս ըխճրկանը մաշկան քյննդիրը կապալ ա հու երե դուե մարթիքը ծիքը ըն տվալ տո՛ղս կնլնլ: Եննան էլհա քյննդիրը կախ ըն տվալ, Ասլան-Բալասին մաշկան կապալ ա, նրանք էլ ծիքը ըն տվալ: Առոե էն կեսումը քյննդիրը տինակալ կտրալ ըն, հու Ասլան-Բալասին թրըմփացալ ա տակը: Եննան էս մարթիքը էն ըխճրկանը եր ըն կնլնլ, տարալ:

Ընդեղ Ասլան-Բալասին մին խիլն վախտ կացալ ա, տրեսալ վրեր էս ա քյարվան ա կյնլիս: Ասլան-Բալասին ծվվացալ ա, քյարվանեն մարթիքն էլ, եկալ ըն տո՛ղս կալալ: Ասլան-Բալասին էն ըխճրկանը հետե ման կյնլալ քյեցալ ա, տրեսալ վրեր էն իրեք մարթը մին քուու տակ նստած, ախճիգն էլ մաչ տեղ հու ըխճրկանը յըրան չոփ ըն քիցո՛ղմ, թա տրեսնան՝ հու՞ր կընգնե:

Էս ախճիգն էլ ասում ա. «Հու վրեր իմ չմոշկս պիրի, ես ընդրա կքյինիմ»:

Ասլան - Բալասին ո՛ւրմն իրեք հընգեր մարթուցը ասալ ա. «Տուք ինձ ընհե՛նց ըրեքյ»: Ասալ ա հու ըսպընոտալ, ախճիգը եր կալալ, տարալ:

Ասլան-Բալասին նիգյնրմն ա մնացալ թաքավերեն տղեն հետե, ասթխեն մտեց ա ըրալ, տրեսալ, վրեր մին հանգյվում ա, մին էլ պենվում : Ասլան-Բալասին շո՛ւտ քյեցալ ա օշափներեն կոշտը, օշափներեն յրան կգնըվալ: Օշափներեն էլ ասալ ըն թա. «Հինչ ա՛նենքյ, մարթ ընք վրերս անում, ինքյը օտում չի»:

Եննան Ասլան-Բալասին թաքավերեն տղեն մին էլ օշափեն ախճիգը եր ա օնում, քյինում: Թաքավերը վրեր ըսկանում ա, շատ ուրխանում ա, ախճիգը տղեն յրան օխտը օր, օխտը քշեր հրսանեքյ ա անում:

Ըստուծանա իրեք խնձոր եր ընգնե. մինը՝ ըսողեն, մինը՝ լսողեն, մինն էլ՝ չլսողեն:

### 3.ԹԱՔԱՎԵՐԵՆ ՏՂՈՐՑԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Քաչալ ախպերը]<sup>1</sup>

Իլնն ան չիլնն մին թաքավեր: Էս թաքավերես իլնն ան իրեք տղա, հու ըստրանց պիծինը քաչալ ա իլնն:

Էս թաքավերը մըռնելիս վախտը մընծ տղեն կանչալ ա կոշտը թա,- Բա՛լամ, էս ա էս մեռնըմ ըմ հու ինձ իրեք օր ահ օնիմ, չո՛ւնքի վըեր դո՛ւմըննես կյըրեզմանաս կհանին, առաչի օրը հանգյիստըս պահե:

Տղան ասալ ա. « Լննվ ա»:

Եննան թաքավերը ասալ ա. «Դե տու քյինի»: Թաքավերը մին պատառ կացալ ա, մաշնակ տղեն կանչալ, ասալ. «Բա՛լամ, ինձ իրեք օր ահ օնիմ, վըեր դո՛ւմըննեն կկյանն հանին մըռնելիս ետը, էրկուընջի օրը եկ հանգյիստըս պահե»:

Էս տղան ասալ ա. «Աշկես յըրա», հու տո՛ւ եկալ, քյեցալ:

Թաքավերը մին պատառ էլ կացալ ա, պիծի տղեն կանչալ ա, ասալ» Բա՛լամ, ինձ իրեք օր հանգյիստումս ահ օնիմ: Իրեքընջի օրը տու եկ իմ հանգյիստըս պահե»:

Պիծի տղան ասալ ա. «Կըլխես յըրն»:

Եննան պիծի տղեն խոսքը վըեր ըսկացալ ա, մըռնալ ա: Տղերքը ո՛ւրմանց հորը առոք-փառոք թաղալ ըն հու եկալ տոն:

Էքյսը Քաչալը մեծ ախպորը ասալ ա. «Ըսօր քու նոբաթըտ ա, քյինի կյըրեզմանը պահե»:

Ախպերը ասալ ա. «Բա՛, շատ հարակավերս ա՞, էս ա քյինում ըմ իմ հըներանց տոն»: Ասալ ա հու տո՛ւ եկալ:

Էս Քաչալը քյեցալ ա տանան նետը եր կալալ հու քյեցալ հորը հանգյիստին քշտեն մին խոր փոս կտրալ հու ինքյը նի մուտալ մաչին կլողու կացալ: Մին խրեգ կացալ ա, տըեսալ, վըեր հրես մին սիպտակ մարթ եկավ, սիպտակ ծիու յրա նստած, ինքյը հու ո՛ւրման շորերը, թորը, դնման հու ամեն պենը սիպտակ, հու մին սիպտակ թուլա էլ քմակեն, եկավ թաքավերեն հանգյիստին վըեր մուտացավ, ասից. «Թաքա՛վեր, գյոռըտ մզոված» ու ջիտ-րան տակավն ա տվալ, վըեր քարը տեն քցի, բիրդման Քաչալը նետը փոսան յըրա ա ըրալ հու ընդեղ վեր քցնլ: Եննան Քաչալը տո՛ւ եկալ, քյեցալ, էն մարթին շորերը հանալ ա հու ծիյին նհետ տարալ, ծին մին քոլից կապալ հու

<sup>1</sup> Կրկնակի անվանումը դրված է մեր կողմից՝ նույնանուն հաջորդ հեքիաթից տարբերելու համար (Մ. Կ.):

շորերը ծիլին յրան քցնել, քեցալ տոն:

Էքյսը մաշնակ ախպորն ասալ ա, «Մըհենգը էլ քու նոբաթըտ ա, քյինի»:

Մաշնակ ախպերն ասալ ա. «Բա՛, էս ա քյինըմ եմ իմ հընեբանց տոն»: Ասալ ա հու տոնս եկալ, քեցալ: Էլհա էս Քաչալս էրկու նետ ա եր կալալ, քեցալ էն փոսումը կյոդլու կացալ հու մին պատառ վախտան ետը տըեսալ ա, վըեր մին կյամրմոնր մարթ, կյամրմոնր ծիլու յրա նստած հու ոնրան ամեն պենն էլ լոխ կյամրմոնր, եկավ, ասից, «Թաքա՛վեր, գյոռըտ մզոված, տու իմ ախպորս ըսպընեցեր»: Ասալ ա հու օզալ թա ջիտրան տակավը տա, բիրդան Քաչալը նետը յրա ա ըրալ փոսան հու կյոդլու կացալ: Քյար չի ըրալ, հու էն մարթը տես ու տեն մտեց ա ըրալ, ասալ, «էս հու ա՛, էս հու ա՛»: Էլ քոն չի: Մին էլ ա օզալ, թա ջիտրան կյերեզմանեն տակավը տա, Քաչալը մին էլ ա նետը յրա ըրալ, ընդեղ ըսպանալ, վեր քցնել հու քեցալ շորերը հանալ, տիրան ծիլին յրան, ծին էլ տարալ էն առաչվա ծիլին քըշտեն կապալ, հու ինքը քեցալ տոն:

Էքյսը վըեր ոնրան նոբաթն ա իլն, չորս նետ, մին էլ մին թոփուզ ա եր կալալ, քեցալ փոսումը կյոդլու կացալ: Տըեսալ ա, վըեր էս ա մին սն ծիլավեր եկավ հու ասեց, «Թաքա՛վեր, գյոռըտ ընեծվի, տու ըս իմ էրկու ախպորս ըսպանալ»: Ասալ ա հու ջիտրան քարեն տակավը տվալ, թա քարը տեն քցի: Էս Քաչալը բիրդան նետը յրա ա ըրալ՝ ընդրանա տվալ, ամմա քյար չի ըրալ: Մին հետ էլ ա յրա ըրալ՝ էլհա քյար չի ըրալ: Էս չորս նետն էլ ա յրա ըրալ, էլհա քյար չի ըրալ: Ախրը էս մարթս եկալ ա, թա ըստրան ըսպանե: Բիրդան էս Քաչալը թոփուզը տըրքցրալ ա հու ընդեղ ընդրան վեր քցնել ու փոսան տոնս եկալ, շորերը հանալ, ծիլին յրա կապալ հու էն էրկու ծիլին նետ տարալ, մին թալվա փոնալ, մաչին կապալ հու ինքը քեցալ ոնրանց տոն:

Մին քանե տըոնան ետը Քըչալեն ախպերքը ըսկացալ ըն, թա մին թաքավեր ոնրան ախճիգը օխտը սարու քմակե ա տիրալ հու ասալ. «Հու վըեր օխտը սարեն կլխավը ծիլավ լոք տա, էն վախտը ախճիգս ոնրան կտամ»:

Քչալեն մընեծ ու մաշնակ ախպերքը վըեր ըսկացալ ըն, մին կաղեգ ճորի ըն փոնալ, վըեր էրկուքան էլ եր ինին, քյինին թըմաշա: Էս Քաչալս ախպորցն ասալ ա. «Ախպերք, ինձ էլ տարեք է՛»: Ախպերքն ասալ ըն. «Ը՛հ, քաչալ շան տղա, վըեր քեզ տանինք՝ վըննըտակե կոխ տան, ըսպանի՛ն, հոր ընք տանում, տու ըստեղ կաց»:

Էս Քաչալն էլ սուս ա կացալ, տեղը նստալ: Ախպերքը կաղլեգ ճորին յրան նստած քշալ ըն քյեցալ:

Քաչալը վրեր տրեսալ ա ախպերքը շրհմրին դըրբըզավը անց կացեն, քյեցալ ա սիպտակ ծին եր իլմլ, վրեր թաքավերեն հանգյիստը քանդիլ օգողինն ա, հու սիպտակ շորերը կյեցալ, հու յարադ-ասպաբը քցմլ, քյեցալ տրեսալ, վրեր օխտը սարեն քշտեն շատ մարթ կա կաղնած հու ռւրմն ախպերքն էլ ընդեղ: Էս Քաչալը տես ու տենին դամչավ թխալ ա, հղե պեցալ հու քյեցալ ախպորցը թա թխե. ախպերքը, վայ-վայ ըն ըրալ, էլ թխալ չի: Եննան ծիյին սաղրուն չափալ ա, անց կացալ օխտը սարեն կըլխավը, քյեցալ ախճիգը տիրմլ թմրքյին հու մին էլ ծիյին վրեռեն թխալ ա, անց կացալ օխտը սարեն կըլխավը, եկալ էն թու բուն մարթուցը կոշտը հու մարթուցը տես ու տենին թխելալ հղե պեցալ, եկալ ռւրմնց տոն: Խիլա վախտ կացալ ա, մին էլ տրեսալ ա, վրեր ախպերքը էս ա գյեծդանն-գյեջ եկեն:

Քաչալը հըրցրալ ա ախպորցն անա թա. «Հինչ կա՞ր, հինչ չի կա՞ր»:

Ախպերքն էլ ասալ ըն. «Հինչ պիտի՞ ինի, ընդեղ կոնոտած ընք, բիրդմն տեսնանք վրեր էս ա մին մարթ եկալ, սիպտակ ծիյին յրա նըստած, հու սիպտակ շորերը կյեցեն, հու սիպտակ ջիտրան, դմմն հու ամեն պենը լոխ էլ սիպտակ: Եկալ տես ու տենին թխելալ անց կացալ օխտը սարեն կըլխավը, ախճիգը թմրքյին տիրմծ եր կալալ, պերալ դիբի ըստեղ: Էլ գյիդացինք վրեջ թա հիշտեղ տարալ:

Քաչալն էլ ասալ ա. «Լմլ ա, վրեր էս ընդեղ չըմ իլալ»:

Էլիա մին քանե տարանը ետը ըսկացալ ըն թա թաքավերը Էլիա մին ախճիգ ա տիրմլ օթ սարու քմակե հու ասըմ ա թա. «Հու վրեր ծին լոք տալ տա օթ սարեն կըլխավը ախճիգը ռւրմն ինի»:

Էլիա էրկու ախպերքը մին կաղլեգ ճորի ըն փոնալ, քյեցալ թմաշա: Էլիա էն Քաչալն ասալ ա. «Ինձ էլ տարեք»:

Ասալ ըն. «Օգիլ չի, տու ըտեղ կաց»:

Էս Քաչալն էլ սուս ա կացալ: Ըստրանք ճորին եր ըն իլմլ, քյեցալ: Էս Քաչալը տրեսալ ա, վրեր դըրբըզավը տոնս ըն եկալ քյեցալ, կյարմուր ծին եր ա իլմլ, ռւրմն ամեն սարքավը քյեցալ ա առաչվա նման անց կացալ օթ սարին կըլխավը հու ախճիգը տիրմլ թմրքյին, մին էլ օթ սարին կըլխավը անց կացալ, եկալ տոն: Տանը ռւրմն ամեն պեները ծիյին յրա կապալ ա հու ախճիգը յրան տիրմլ, տարալ էն առաչի ըխճըկանը քշտեն տիրմլ հու ինքը

եկալ տեղը նստալ: Մին էլ տըեսալ ա, վըեր գլեժդանն-գլեջ ախալերքը եկեն:

Հըրցրալ ա թա. «Հինչ կա՞ր, հինչ չի կա՞ր»:

Ասալ ըն. «Հինչ պիտի՞ ինի, էն վախտանց մնան մինը եկավ տես ու տենին թխելավ քինից, ախճիգը թնրքին տիրանձ պերավ, ամմա էս մարթիս տակեն ծին, շորերն ու յարադ-ասպաբը կյնրմհւր ար»:

Էլիա ասալ ա. «Լնմ վա, վըեր ես եկե վըեչ»:

Մին քանե տըռնան ետը Էլիա ըսկացալ ըն թա մին թաքավեր իննը սարու քմակե մին ախճիգ ա տիրնալ հու ասալ. «Հու վըեր քինի իննը սարին կլխավը ծին լոք տալավ անց կցնե, էն ախճիգը հւրան կտամ»:

Էլիա էս էրկու ախալերքը կաղեգ ճորին եր ըն իլալ, քլեցաք թմաշա: Էս քաչալը տանը կացալ ա: Նրանք Էլիա շհարեն դըրբըզավը վըեր տհւս ըն եկալ, ինքը քլեցալ ա սև ծին եր իլալ, սև շորերը կլեցալ, յարադասպաբը կապալ, քլեցալ իննը սարի քշտին մին քանե մարթու ըսպանալ հու քլեցալ թա հւրան ախպորցն էլ թխե: Նրանք վայ-վայ ըն ըրալ փախալ, եննան էլ թխալ չի: Անց ա կացալ իննը սարեն կլխավը հու քլեցալ ախճիգը տիրնալ թարքին, եր կալալ պերալ տոն հու հւրան շորերը հանալ, ծիյին յրա կապալ հու ախճիգը յրան տիրնալ, տարալ թալվումը էն ըխճըկոցը քշտեն կապալ հու ինքը եկալ տանը նստալ:

Ախալերքը եկալ ըն , Քաչալը հըրցրալ ա թա. «Մհե՞նց հինչ կար»:

Նրանք էլ աս ալ ըն. «Հի՞նչ պիտի ինի, մին սև ծիյավեր մարթ եկավ, թորը հանից, մին քանի մարթու թխից, ըսպանից, եկավ թա մըզ էլ թխե, մունք վայ-վայ ըրինք, էլ թխից վըեչ. եննան իննը սարեն կլխավը անց կացավ, ախճիգը թնրքին տիրանձ եր կալավ, տարավ, էլ գլիդացինք վըեչ, թա հիշտեղ տարավ»:

Մին քանե վախտան ետը էս Քաչալս ախպորցը ծիյանքը շհանց ա տվալ թա. «Էն վախտոն ար, վըեր թաքավերը ասալ ար. «Եկեք իմ հանգլիստս իրեք օր պըհեցեք», տուք քլեցեք վըեչ: Ես էն իրեք օրը քլեցե հանգլիստը պըհեցե, էս իրեք ծին ինձ ընգավ»:

Ախալերքն ըղաչանք ըն անըմ, թա մարթը մին ծի տոք: Քաչալն էլ սիպտակ ծին տվալ ա մեծ ախպորը, կյնրմհւրը՝ մաշնակ ախպորը, սեն էլ ինքը եր կալալ: Եննան Էլիա պերալ ա առաչի պերանձ ախճիգը տվալ մեծ ախպորը, էրկուինջի պերանձը՝ մաշնակ ախպորը, երեքինջինը ինքը եր կալալ:

Ըստվածանա իրեք խնձոր վեր ընգնե. մինն՝ ըսողեն, մինը՝ լսողեն, մինն էլ՝ չլսողեն:

#### 4.ԹԱՔԱՎԵՐԵՆ ՏՂՈՐՑԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն ան չիլնն մին թաքավեր: Էս թաքավերես իլնն ան իրեք տղա: Էս թաքավերը վրեր շատ պռավալ ա, իւրան իրեք տղորցը կանչալ ա, ասալ. «Հու վրեր կյն ախճրկերքս օգե. տվերք»:

- Լննվ ա- ասալ ըն տղերքը:

Մի քանի վախտ անց ա կացալ, թաքավերը մըռալ ա: Մին օշափ եկալ ա, ասալ թա. «Եկալ ըմ թաքավերին ախճիգն օգիմ»: Մեծը հու մեշնակ տղերքը ասալ ըն. «Քյինա՛, քյինա՛, մունք քյեգ ախճիգ չընք տալ»:

Պիծինն ասալ ա. «Պիրենքյ տանք»: Նահանք ասալ ըն թա. «Տալ չընք»:

Պիծի ախպերն ասալ ա. «Չէ՛ վրեր չէ՛, վրեր իմ հմրն ասալ ա՝ տալ պիտիմ»:

Պիծի ախպերը ախրը տվալ ա օշափին:

Մին քանի վախտ անց ա կացալ, մին ասլան ա եկալ, թա. «Եկալ ըմ թաքավերեն ախճիգն օգիմ»: Էլիա մեշնակ նան մեծն ասալ ըն. «Կորի քյինա, մեգ ախճիգ չօնենքյ քյեգ տալի»:

Էլիա ախրը գոռավ պիծի ախպերը տվալ ա: Մին քանի վախտ էլ անց ա կացալ, մին դիւլցմը ա եկալ, թա. «Եկալ ըմ թաքավերեն ախճիգն օգիմ»: Էլիա էն էրկունն ասալ ըն թա. «Տալ չընքյ»: Պիծինն ասալ ա. «Տալու ըմ»:

Ախրը պիծի ախպերը տվալ ա:

Մին քանի վախտ անց ա կացալ, պիծի ախպերն ասալ ա. «Ես պիտի փլան թաքավերի ախճիգն օգիմ»:

Քյինացալ ա օշափին տոնը, ընդեղ քուրը ասալ ա. «Ա՛ դն, հոր ը՞ս եկալ, էս սհաթս օշափը կկյն քյեգ կօտի»:

- Պա հունց ա՞նիմ,- ասալ ա:

- Ըտեղ կյողլու կաց, - ասալ ա քուրը:

Ախպերը կյողլ ա կացալ:

Օշափը եկալ ա, ասալ. «Էս հի՞նչ մրթմրթավետ ա կյամ»:

- Դե ըսկի՞ հինչ,- ասալ ա կնեցը:

- Ասի, վրեր քյեգ կօտիմ,- ասալ ա օշափը:

- Իմ ախպեր եկալ ա,- ասալ ա կնեցը:

- Թա վրեր մեծը հու մեշնակն ինի, օտելու ըմ, թա վրեր պիծինն ինի, աշկիս յրան ա եկալ:

- Պիծինն ա,- ասալ ա կնեցը:

Ետնան պիծի ախպերը տո՛ւս ա եկալ, պարով տվալ:

Օշափն ասալ ա թա. «Հոր ը՛ս եկալ»:

Թա. «Եկալ ըմ քեզ ասիմ՝ փլան թաքավերեն ախճիգն ինձ հետի օգիս»:

- Էդ իմ պենը չի,- ասալ ա օշափը,- քինն Ասլանի կոշտը:

Պիծի ախպերը եր ա կացալ քիննցալ Ասլանի կոշտը:

- Հոր ը՛ս եկալ, - ասալ ա քուրը,-էս սհաթս Ասլանը կկյն քեզ կօտի:

- Բա հունց ա՞նիմ,- ասալ ա ախպերը:

- Կյոդլու կաց,- ասալ ա քուրը:

Կյոդլ ա կացալ պրծալ, Ասլանը եկալ ա:

- Էս հինչ մրթմրթա՞վետ ա,- ասալ ա Ասլանը:

- Իսկի՞ հինչ,- ասալ ա կնեցը:

Մին էլ ասալ ա թա. «Էս հի՞նչ մրթմրթավետ ա, ա՛սի, վրեր էս սհաթս քեզ կօտիմ»: Ասալ ա թա. «Իմ ախպեր եկալ ա»:

Նա էլ ասալ ա. «Թա վրեր մեծը յա մեշնակն ինի, օտելու ըմ, թա վրեր պիծինն ինի, աչքիս լո՛ւսին յրան ա եկալ»:

Պիծի ախպերը տո՛ւս ա եկալ, պարով տվալ: Ասլանն ասալ ա թա. «Հոր ը՛ս եկալ»:

Ասալ ա թա. «Եկալ ըմ վրեր քեզ ասեմ, քիննա փլան թաքավերեն ախճիգն ինձ հետի օգիս»:

- Էտ իմ պենս չի, - ասալ ա Ասլանը. քինա Դո՛ւլգյնրին կոշտը:

Քյինացալ ա Դո՛ւլգյնրին տոնը: Քուրն ասալ ա թա. «Հոր ը՛ս եկալ, էս սհաթս Դո՛ւլգյնրը կկյն քեզ կսպանե»:

Պիծի ախպերն ասալ ա. «Բա հունց ա՞նիմ»: Քուրն ասալ ա թա. «Ըտեղ կյոդլու կաց»: Նա էլ կյոդլ ա կացալ:

Դո՛ւլգյնրը եկալ ա, թա. «Էս հի՞նչ մրթմրթավետ ա»: Կնեցը ասալ ա, թա. «Իսկի՞ հինչ»:

Նա էլ ասալ ա. «Էս հի՞նչ մրթմրթավետ ա, ասի, թա չինն, գյուղում ը՛ս ինձ»:

- Իմ ախպեր եկալ ա,- ասալ ա կնեցը:

- Թա վրեր մեծը հու միշնակն ինի,- ասալ ա Դո՛ւլգյնրը, ըսպանելու ըմ. ամմա թա վրեր պիծինն ինի, աչքիս լո՛ւսին յրան ա եկալ:

Պիծի ախպերը տուս ա եկալ կյոդլու կացած տեղիցը, Դո՛ւլգյնրին պարով տվալ: Դո՛ւլգյնրը ասալ ա թա. «Հոր ը՛ս եկալ»: Թա. «Եկալ ըմ վրեր քեզ ասիմ՝

փլան թաքավերեն ախճիգյն ինձ հետե օգիս»:

Նա էլ ասալ ա թա. «Բա՛լամ, ես հունց ա՞նիս»:

Դձկցյանը մեթկա ա ըրալ, ախրը ասալ թա. «Մին մաշին կշինիմ, ընդրանավ կը քիննա ընդեդ, կյնս»:

Նա էլ ասալ ա թա. «Լնվ ա»:

Մին քանի վախտան ետը մաշինը շիննալ ա:

Պիծի ախպերը մաշինին մեշին նստալ ա, քիննցալ թուշ էն թաքավերեն ախճըկանը օթաղին հձրթին յրա կաղնալ: Մաշինիցը վեր ա եկալ, հձր-թնվը նի մտալ օթաղը, տըեսալ էն ախճիգը քոն մին կոխկեն էլ բնքյմնգ, մին կոխկեն մեղրը: Բնքյմնգը խմալ ա, մեղրը կերալ, հձրթնվը եր իլնալ մաշինին մեշին նստալ, դոռալի քիննցալ Դձկցյանը տոնը:

Էքյսը թաքավերեն ախճիգը եր ա կացալ, տըեսալ բնքյմնգը խմած, մեղրը կերած: Թաքավերեն ննգիր-վնգիրներեն կանչիլ ա տվալ, հրցրալ թա. «Հու վա՞նի մտալ իմ օթաղս»:

Նահանք էլ ասալ ըն թա. «Մունք չընք նի մտալ»:

Ախճիգը ըստահանց թակել ա տվալ կտորալ, թա. «Էլ չի նի մտնիք»:

Էլիա քշերեն մեշտեղը պիծի ախպերը մաշինը եր ա իլնալ, դոռալի եկալ, Էլիա նիմտալ օթաղը բնքյմնգը խըմալ, մեղրը կերալ, քիննցալ: Էքյսը թաքավերեն ախճիգը եր ա կացալ, ննգիր-վնգիրներեն, գյնդոցը թակել ա տվալ, թա. «Խե ը՞ք եկալ բնքյմնգը, մեղրը կերալ»:

Էս ախճիգը ձրձկցյնը մաննը կտրալ ա, պտատալ, հանցու վըեր հեռիցը քոն չի ինի: Էն տղան Էլիա եկալ ա, ամա թաքավերեն ախճիգը բնքյմնգը խմելիս տեղը փոնալ ա, թա. «Հո՞ր ըս եկալ»: Ասալ ա թա. «Եկալ ըմ քյեգ օգիս»:

Էս ախճիգը ձրնն մագիցը մինը պուք ա տվալ, տվալ էն տղեն հու ասալ. «Թա վըեր էքյնց կյնս թաքավերեն ասիս թա եկալ ըմ ախճիգդ օգիմ, թաքավերն էլ տոանը չիննրձն տակեն թաքաղա թղթեր ա փոելու հու մին ջամ ճձր ա լցնելու, տինի ծեռքեդ, ասի, թա հանց եր իլ չինարուն պտոկը հու վեր եկ, վըեր մին կաթ ճձր չի կաթի: Տոլ էլ վըեր մին պատառ եր ինիս, էդ մագը քցի ճրին մեշը, ճձրը էն սհաթը կսառչի: Եր ինելիցը ետը վեր կյնլիս վըեր առե քշանաս, մագը կհանիս»:

Նա էլ ասալ ա, թա. «Լնվ ա»:

Էն տղան ըստրանից ետը եր ա իլնալ մաշինը, քիննցալ Դձկցյանին տոնը:

Էքսը եկալ ա թաքավերեն ասալ, թա. «Եկալ ըմ ախճիգդ օգիմ»:

Թաքավերը պերանլ ա չինանրոն տակավը թաքադեքը շարալ, մին ջամ ճոնը լցալ, տիրանլ ծեռքեն, ասալ. «Թա վըեր եր իլիր չինանրոն պտոկը վեր եկեր, մին կաթ ճոնը չի կաթից, ախճիգս քեզ յրա կփսակիմ. թա վըեր կաթից, քեզ կսպանիմ»:

Նա էլ ասալ ա, թա. «Լնմլ ա»:

Մին խիլն տղան եր ա իլնլ, մազը քցնլ ա մեչը, ճոնը սառալ ա, եր ա իլնլ. մին էլ վեր կյնլիս վըեր պատառ ա մնացալ թա վեր կյն, մազը հանելիս տեղը մին կաթ կաթալ ա: Թաքավերը ասալ ա, թա. «Բա էս հի՞նչ ա»:

Տղան ասալ ա թա. «Վեր կյնլիս տեղը իմ հնր, իմ մար մետս ընգավ, աչկիցս մին կնթ ըրտասունք կնթից»:

Թաքավերը ասալ ա, թա. «Լնմլ»:

Եննան օխտը օր, օխտը քշեր հըրսանեք ա ըրալ: Տղան կնգանը եր ա կալալ, քիննցալ:

Ըստուծանա իրեք խնձր վեր ընգնե. մինը՝ ըսողեն, մինը՝ լսողեն, մինն էլ չլսողեն:

## 5.ՔՅՆՍԻԲ ՄԱՐԹԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնլ ն չիլնլ մին մարթ: Էս մարթիս էլ իլնլ ն էրկու պիծի տղա: Էս տղերքս ամեն օր քյոնոնլ ըն իլնլ փադ անում, պոնոնլ ծախում: Մին օր էլ քիննցալ ըն փադի: Փադ պիրելիս տեղը մին դուշ երկնքիցը վեր ա եկալ, էս տղորցս ըռաչին մին ծոն ածալ, քիննցալ: Էս տղերքս էս ծոն եր ըն կալալ պերալ: Մին ջուհուդ եկալ ա հինգ հնրոն մանեթի ծոն առալ: Ամեն օր քյոնոնլ ըն իլնլ փադի, էն դուշն էլ կյամ ա իլնլ մին ծոն ածում էս տղորցս ըռաչին, նահանք էլ տանում ըն իլնլ, էն ջուհուդը հինգ հնրոն մանեթի առնում ա իլնլ:

Էս տղերքս մին օր էն դուշին մսավ-գատավ խնփնլ ըն, փոնալ: Էս դուշն էլ տանը ծոն ածում ա իլնլ, հու նահանք էլ ջոնհոնդին յրա ծախում ըն իլնլ: Ըստրհենց անելալ ըստահանք շատ հարստացալ ըն, մեծ ամարաթ շիննլ: Ըստրանա ետը էս տղորցը հնրը քիննցալ ա դարիբոթուն:

Էս ջուհուդը էս տղորցս մորը նհետ դոստացալ ա: Էս կնեցը ջուհուդին ասալ ա թա. «Ինձ օգե»:

Նա էլ ասալ ա թա. «Էդ դուշը մորթե, տրա թոքը մին էլ կլոխը իփի, տիր

փլավեն յրան օտիմ, քյեզ օզիմ»: Նա էլ ասալ ա թա. «Լնվ ա»:

Էդ կնեգյը էդ դուշը մորթալ ա, կլիսը հու թոքը իփն: Էս տղերքս եկալ ըն տոն, տրեսալ դուշը մորթած, կլիսը հու թոքը իփն: Ըստահանք էլ վրեր սոված ըն իլալ, մինը թոքն ա կերալ, մինն էլ կլիսը: Հու վրեր էս դուշին կլիսն ա կերալ, թաքավեր ա տըռնալու, ամա հու վրեր թոքն ա կերալ, ամեն քշերավ եր ա կենալու, տըռնա կըլիստակեն հինգ հմրո՛ւր մանեթ: Ետավ էս ջուհուդը եկալ ա թա. «Դե պեր օտիմ»:

Կնեգյը քյիննցալ ա տես ման եկալ, տեն ման եկալ, զատ չի քթն, ետավ էն երկու տղորցանից հրցրալ ըն, թա. «Կերալ ը՞ ք»:

Նահանք էլ ասալ ըն, թա. «Հա»:

Էս կնեգյը էլիս ասալ ա. «Բա մեկը հինչ ա՞նի մ, վրեր ինձ օզիս»:

Ջուհուդը ասալ ա, թա. «Մեկը էլ երկու տղորցտ մորթե, մինին փորիցը դուշին կլիսը հանե օտիմ, մինին սրտան էլ թոքը հանե, վրեր օտիմ, ետավ քյեզ օզիմ»: Էս կնեգյը ասալ ա, թա. «Լնվ»:

Էս տղերքս դոյմիշ ըն իլն, կլիս եր կալալ, փախալ օրիշ երգյիր: Ամեն օր թոք օտող տղին կլիստակեն էլ հինգ հմրո՛ւր մանեթ ա իլն, էտ փողավն էլ լնվ սո՛րոնն ապրալ ըն: Քյիննցալ ըն, քյիննցալ ըն, տըռնալ ըն երկու հղե. մինը միննվն ա քյիննցալ, մինն էլ՝ միննվը:

Էս տղան, վրեր թոքը կերալ ար, քյիննցալ ա մին տան վեր եկալ. ընդեղ էլ մին զանգյի ա իլն: Էն զանգյո՛ւն նհետ դոստացալ ա: Էս զանգյին ասալ ա թա. «Ինձ փող տո»:

Նա էլ թա. «Լնվ ա»: Ամեն քշերավ հինգ հմրո՛ւր մանեթ փող ա իլն տամ: Էս զանգյին ասալ ա թա. «Էդ փողը քյեզ հիշտեղան ա՞»: Նա էլ թա. «Իսկի հիշտեղան»:

Էլիս ասալ ա. «Էդ փողը քյեզ հիշտեղան ա»: Թա դե. «Իսկի հիշտեղան, ինձ օնիմ»:

Էս զանգյին մին քանի մարթ նստըցըրալ ա, մին էլ էն տղան հու ըստեղ կյինի խմըցրալ, հըրփըցրալ: Էս զանգյին էն տղեն ասալ ա. «Էն փողը հի՞շտեղան ա»:

Նա էլ ասալ ա թա. «Մին դուշի թոք ըմ կերալ, ամեն քշերավ եր ըմ կենում, տեսնում հինգ հմրո՛ւր մանեթ կլիստակես»:

Էս զանգյին թամբմքի ա պիրիլ տվալ, ածալ պոկը: Եննան էս տղան սըերտը պարան ա տվալ, թոքը վեր ա ընգալ, շո՛ւտ ինքը եր ա կալալ կոլ տվալ:

Էս տղան էքյսը եր ա կաց ալ, տըեսալ վըեր էլ կլխըտակեն հինգ հմրոօր մանեթ չի կա: Գլիդացալ ա վըեր էն գանգլին ա ոօրան ըստըհենց ըրալ: Կլոխ ա եր կալալ, քլինանցալ: Քլինանցալ ա, քլինանցալ, տըեսալ վըեր չորս ջուհուդ կոն ըն անում:

Էն ջուհուդեն էլ ասալ ըն. «Դե՛ հես ա լմվ տըեռավ, էս տղան եկավ, փայ կանե»:

Էս տղան քլինանցալ ա տըեսալ մին սուփրա, մին մուտանա, մին գյմբն, մին էլ մին դամչի:

Ասալ ա, թա. «Սահանք հինչ կա՞նին»:

Ասալ ըն թա. «Էս դամչավը վըեր մինին թխիս, հինչ վըեր օգիս, էն կտեռնաս. էս գյմբին մեչին էլ վըեր նստիս, հինչ տեղ օգիս, կտանի, էս մուտանան վըեր քցիս մաննըտ, հինչ վըեր օգիս՝ կտա. էս սուփրան էլ վըեր քցիս աղաքըտ, հինչ խորագյ վըեր օգիս, սուփրին միչին կինի: Էս չորս պենս,- ասալ ա, -փայ ըրա մեզ յրա»:

Էս տղան չորս քար ա եր կալալ մինն էն դուը թող ըրալ, մինն էն դուը թող ըրալ, մինն էն դուը, մինն էլ էն դուը: Ասալ ա թա. «Հու վըեր քլինն մին քար առաչ պիրի, սուփրան ոօրան, հու վըեր ընդրանից ետը պիրի,դամչին ոօրան հու վըեր էլ ընդրանից ետը պիրի, գյմբնն ոօրան, հու վըեր ընդրանից ետը պիրի, մուտանան ոօրան»:

Լիհա վըեր պատառ հռացալ ըն, էս տղան նստալ ա գյմբին յրա, հու մուտանան քցնլ մանը, սուփրան մին էլ դամչին տիրալ գյմբին յրան, քլինանցալ գանգոօն տոնը հալ: Կգնված դամչավը թխալ ա, գանգոօն էշ շիննլ, թմմբնքլի տվալ, նա էլ սըերտը պարան ա տվալ, թոքը վեր ա ընգալ, եր ա կալալ կոլ տվալ հու էն գատերը ծեռնքան խիլալ, ետնան էդ գանգոօն պերալ ա էն դոմր քար ա կրել տվալ, վըեր օգացալ ա թա ըստակե: Էս գանգլին էս տղեն ճնանչում ա իլնլ, եկալ ա կլոխը քցնլ տղեն վըենները, թա յանի ըգատե: Տղան էլ գլի-դանցալ ա վըեր հինչ ա ասում, դամչավը մին դոնում թխալ ա, գանգլին սղացալ ա: Ետնան էլիա էս գանգլին պերալ ա էն տղեն նըստըցրալ, կլինի խմըցրալ, հրփցրալ, թա. «Էն գատերը հոր ը՞ն»: Նա էլ տեղն ասալ ա: Զանյգին քլինանցալ ա եր կալալ հու էլիա թմմբնքլի տվալ, սըերտը պարան ա տվալ, թոքը վեր ա ընգալ. գանգլին եր ա կալալ, կոլ տվալ: Էս տղան վըեր օյամմիշ ա իլնլ, եր կացալ տըեսալ վըեր էն գատերը ընդեղ չըն հու կլխտակեն հինգ հմրոօր մանեթ չի կա, կլոխ ա եր կալալ, քլինանցալ:

Ըստրա ըստեղ թողինքլ հու ետ տեռնանք էն մին ախպորիցը խոսինքլ,

վրեր էն դուշին կլիսն ա կերալ:

Էդ տղան քինանցալ ա տրեսալ մին քաղաքի թաքավեր մեռած: Ընդեղ էլ մին դուշ ա իլան, վրեր պեց թողում ըն իլան, քինան ա իլան մինին կլիսեն կաղնում. հոլր կլիսե վրեր կաղնե, ընդրա թաքավեր կշինին: Ղուշը պեց ըն թողալ, քինանցալ ա էն տղեն կլիսեն կաղնալ: Քանի պեց ըն թողալ, քինանցալ ա էն տղեն կլիսեն կաղնալ: Ըստրա տարալ ըն մին օթախ քցան, ետնան պեց թողալ, էլիա քինանցալ ա հոլրթավը վեր եկալ, ընդրա կլիսեն կաղնալ:

Ետնան ասալ ըն թա. «Մին քանե վախտ թաքավեր տինինք, թա վրեր խելքավ չի կառավարից, տոն քցինք»:

Մին քանե վախտ թաքավեր ըն տիրան, տրեսալ վրեր շատ իմաստություն-նավ ա կառավարում, ըստրա թաքավեր ըն տիրան:

Մհեգ ըստրա թողնինք, էն մին թոք օտոդ ախպորիցը խոսինք:

Էդ տղան եկալ ա ընդեղ, վրեր ուրան ախպերը թաքավեր ա տրեռալ, էն քաղաքը: Էս թաքավերը ըստրա հեռու տեղան ճաննչան ա, ամա սա թաքավերեն ճաննչան չի:

Թաքավերը պերիլ ա տվալ ըստրա ուրան կոշտը, հըրցըրալ. «Խե ըս ըտրենց, ախըր ամեն օր քու կլիսատակետ հինգ հարող մանեթ կար»:

Նա էլ հինչ վրեր կլիսավը անց ա կացալ, ասալ ա: Էս թաքավերը էս վրեր ըսկացալ ա, թախտան վեր ա եկալ, ուրան տեղ մին օրիշը թաքավեր տիրան, ետնան մին կուպրուն վիզան կապալ ա, ուրան ախպորը եր կալալ, քինանցալ ըն գանգոն տոնը հսալ: Մի քանի վախտ տարալ ըն փող տվալ էս գանգոն. սա էլ գլիդացալ ա, թա էլիա փանդ օնին, վրեր ըստրենց փող ըն պիրում տամ: Էս տղորցը նստըցրալ ա, կլինի խըմըցրալ, վրեր հըրփըցնե: Հոլր վրեր կլինի ա տվալ, լոխ խմալ ըն, ամա էս թաքավերը հինչ վրեր տվալ ըն, ածալ ա կուպրունի մեչը: Լոխ հարփան ըն. էս թաքավերը եր ա կացալ թամբանքի պերիլ տվալ, ածալ էս գանգոն պոկը, ծղկ ա եկալ, թոքը վեր ա ընգալ, ինքը եր ա կալալ: Ետնան գլիսին մեչին նստալ ա, ուրան ախպորը տիրան գլիսին յրան, եր կալալ ճինջի-պոմբի ընելալ քինանցալ: Ինքը վրեր ընդեղ թաքավեր ա իլան, ուրան ախպորը թաքավեր ա տիրան, ինքն էլ նազիր-վնզիրը տեռալ:

Մհեգ քինանք ըստրանց հորը-մորիցը խոսինք :

Ըստրանց հարը դարիբությունից եկալ ա, տրեսալ տղերքը ընդեղ չըն:

Կնգանը ասալ ա. «Տղերքս հոր ըն»:

Նա էլ ասալ ա թա. «Ինձ թողալ ըն, փախալ»:

Թա. «Դե, ա՛ կնեգյ, եկ կլոխ եր օնինքյ քյինինք: Կնիգյն էլ ասալ ա. «Լնվ ա»:

Քյիննցալ ըն, քյիննցալ ըն հասալըն էն քաղաքը, վրեր ձերանց տղերքը ընդեղ թաքավեր ըն նստալ: Թաքավեր տղան հու մեկալ տղան ձերանց հորը-մորը ճնննչն ըն. հնրը-մարը ըստահանց ճնննչն չըն: Թաքավեր տղան պերիլ ա տամ կոշտը, տանու մին ճոկ օթաղ, ընդեղ ասում, թա. «Մունք քու տղերքդ ընք»:

Նա էլ հրցրալ ա, թա. «Բա իսե ը՞ք փախալ»: Ասալ ըն, թա.

«Մեր մար մեզ օգից ըսպանե, մունք էլ փախենք»:

Ջանլաթը պիրիլ ըն տվալ, ձերանց մորը շախկա տվալ, ձերանց հորն էլ թաքավեր ըն տիրնլ հու ձերանք ընդրա դուլլուղ ըրալ:

Ըստուծանա իրեք խնձոր վեր ընգնե. մինը՝ ըսողեն, մինը՝ լսողեն, մինն էլ՝ չլսողեն:

## 6.ԽՈՐԹ ԱԽՃԸԿԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնլ ն չիլնլ մին մարթ: Էս մարթըս կնեգյ ա ըրալ: Էս կնեգյս մին վախտ ետ ա ընգալ, մին ախճիգ պերալ, ետնան մըեռալ: Էս մարթըս քյիննցալ ա մին կնեգյ էլ ըրալ: Էլիս Էս կնեգյս ետ ա ընգալ, մին ախճիգ պերալ: Էս էրկու ախճըկերքս մնացալ ըն:

Մին վախտ Էս կնեգյը մին կուտանա, մին էլ մին գյիրվանքա պղերթ, մին էլ մին կով ա տվալ Էս խորթ ախճըկանը, թա. «Ըստահանք եր կալ, քյինն. Էս կուտանան ըսօր կեր, կեր, լեհն ինքյը տեղը. Էս պղերթն էլ մանե, պեր»:

Էս ախճիգյը եր ա կալալ, քյիննցալ ա մին տեղ վեր եկալ, լնց իլնլ Էս կովն էլ լիզոն գյողոն ա իլնլ, ասալ ա. «Պղերթը ինձ տո, մանիմ, Էս էլ քյեզ կաթնը, մածուն կտամ, կօտիս»:

Նա էլ ասալ, ա թա» «Լնվ ա»:

Էս կովս պղերթին ճոնդը քիցնլ ա ըռեխը, մին ճոնդն էլ ըռաչի վըռննին, մին ճոնդան մանալ, թիլն էլ ճոնդան ռռավը տոնա ա եկալ, Էս ախճիգյս էլ կծկալ ա:

Ետնան ձերողյոնը քյիննցալ ըն ձերանց տոն, կուտանան տվալ խորթ մորը:

Ետնան էքյսը Էլիս Էս ախճըկանը խորթ մարը պերալ ա մին կուտանա, մին էլ մին գյիրվանքա պղերթ տվալ թա. «Տար Էս կուտանան կեր, կեր, լեհն ինքյը տեղը, Էս պղերթն էլ կյիզի, պեր ինձ տո»:

Էս ախճիգյս եր ա կալալ, քիիննցալ: Հըղըցեն սովածացալ ա, կուտընեն կեսը կերալ ա, քիիննցալ ա մին կտրի յրա նստալ, պղերթը կյիզնլ: Կյիզելիս տեղը սանդերքը ընգալ ա կտրին տակը: Էս ախճիգյս քիիննցալ ա տըեսալ կտրին տակեն մին պառավ կնեգ նստած:

Ասալ ա. «Նա՛նի, նա՛նի, մին սանդերքս ինձ տո»:

Նա էլ ասալ ա. «Նանը քը մատաղ, մին եկ ըստեղ»:

Ախճիգյը քիինացալ ա, տըեսալ հողհող ըղանձած, օտելիս:

Էս պառավս ասալ ա. «Նանը քը մատաղ մին կլիսա քթվե»: Ախճիգյը քիինացալ ա, տըեսալ կլիսը որթնավ լիգյը:

Ասալ ա. «Նա՛նի, կլիսիստ հունց թամհուգ ա»:

Պառավն ասալ ա. «Նանը քը մատաղ, մին քիինն էն կարասին եշի, տես մեշին հի՞նչ կա»:

Ախճիգյը քիինացալ ա, տըեսալ կյոթնուկ, մոկնը, ոռթնը մեշը լիգյը: Ասալ ա. «Նանի, հի՞նչ լնվ հոտ ա կյամ»: Ետնան ասալ ա. «Նանի, ծարավ ըմ»:

Պառավը ասալ ա. «Քիինն հենա մին սիպտակ ծով կա, մին էլ սն ծով կա. քիինն սիպտակ ծովիցը խմե, հա՛, սնիցը չխմիս»:

Էն ախճիգյը ասալ ա, «Լնվ ա»:

Քիինացալ ա սիպտակ ծովիցը խմալ, սիպտկացալ ա, հանց տըեռալ ճըրնք, հու մին լիսինգյն էլ ճկատան կացալ: Ետնան քիինացալ ա ձրանց տոն, ընդեղ մնթ ըն մնացալ, թա էս հունց ը՞րավ, վըեր սիպտակից: Կուտընեն կեսը տվալ ա մորը, նա էլ խոսացալ չի:

Ետնան էքյսը էս կնեգյը պերալ ա ձրանն ախճըկանը մին կուտանա, մին էլ մին գյիրվանքա պղերթ տվալ, թա. «Կուտանան տար կեր, պղերթն էլ կյիզի, պեր»:

Էս ախճիգյս եր ա կալալ, քիիննցալ: Քիինացալ ա էլհա էն կտրին նստալ, կյիզնլ: Կյիզելիս տեղը սանդերքը վերա ա ընգալ, կտրին տա կին էլհա եշալ ա, տըեսալ մին պառավ ընդեղ նստած: Էն ախճիգյը ասալ ա. «Քավթառ, մին սանդերքը ինձ տո է՛»:

Նա էլ ասալ ա. «Քավթառը քը մա՛տաղ, մին եկ ըստեղ»:

Ախճիգյը քիինացալ ա, տըեսալ հողհող ըղանձած օտելիս: Ասալ ա. «Ա քա՛վթառ, ա իմանսըգ, հողհող ըս օտոււմ»:

Պառավն էլ ասալ ա. «Քավթառը քը մատաղ, մին եկ կլիսա քթվի»:

Քիինացալ ա թա քթվի, տեսալ ա սաղ կլիսը ոռթնած, էլհա ձըղնց ա

տվալ. «Քավթառ, իսկ ը՞ս կլի՞նդ ըտեհենց պահում, իսկ չը՞ս թանձրեղ պահում»:

Պառավը ասաւ ա. «Քավթառը քը մատաղ, մին քինն էն կարասին եշի, տես հի՞նչ կա մեշքին»:

Ախճիգը քիննցալ ա, տըեսալ կարասի մեշը հոտած զըտերավ լիգը: Եկալ ա ասալ, «Քու կլիսեդ քար ընգնե, իսկ ը՞ս կարասը նեհենց պահում»: Ետնան ասալ ա. «Քավթառ, ծարավ ըմ, ճոր տո խմիմ»:

«Քավթառը քը մատաղ, - ասալ ա պառավը, - քինն հենա մին սն ծով կա, մին էլ մին սիպտակ: Միպտակիցը խմիս ոչ, հա՛, սնիցը խմես»:

Էս ախճիգս քիննցալ ա սնան խմալ: Վեր խմալ ա, էն սհաթը սվացալ ա, մին էլ մին էշու քանթալ ճկատան կախ ա իլնի: Էս ախճիգս քիննցալ ա ձորննց տոն: Ուրմն մարը եկալ ա տըեսալ էշու քանթալ ճկատան կախ, մնացալ ա սուս կացած: Ետնան մարը հրցրալ ա, ախճիգը էն պառավեն նաղը ընդրան արալ ա:

Ըստուծանա իրեք խնձոր վեր ընգնե. մինը՝ ըսողեն, մինը՝ լսողեն, մինն էլ՝ չլսողեն:

#### 7. ԿՈՆՅԱԼ ՏԵՌԱԾ ԱԽՃԼԿԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնի մ չիլնի մին մարթ, մին էլ մին կնեգ: Ըստրանց էլ իլնի մ մին տղա, մին էլ մին ծեծ ուտող ախճիգ: Մին վախտ հաց թխում ըն իլնի. Էս տղաս էլ պղկերը օթախիցը տանում ա իլնի, վըեր թխին: Մին հետ էլ Էս տղաս պղկը օթախիցը տանելու վախտը տըեսալ ա, վըեր ձորմն քուրը կոնեն վըեննեն կապանը կերավ: Վագ ա տըվալ, եկալ ձորմն մորը ասալ, «Ա՛յան, էն պիծի ախճիգը միհեցիս կապաննեն կերավ»:

Մարն էլ ասալ ա տղեն. «Վի՛, աչքերդ քուռանա, էն պիծի խոխան կապանը հունց կօտե»:

Մին հետ էլ օթախիցը պղկերը տանելու վախտը տըեսալ ա՝ լոխ պղկերը կերալ ա հու ըսկսալ ա կարպետնեն էլ օտել, վագ ա տըվալ մորն ասալ, «Ա՛յան, էն խոխան պղկերը կերալ ա, էլ պղկ չի կա»:

Մարը հվատացալ չի: Էս տղան ձորթոմն ա կերալ, ճաք-ճաք ա եկալ, թա. «Եկեք փախչինք, կիկյա մեզ էլ կօտե»:

Մարը եկալ չի: Էս տղան ինքը փախալ ա, քիննցալ: Էս պիծի ախճիգը եկալ ա մորը, հացթոխեն, խմոր հունցողեն կերալ հու սաղ հացերն էլ կերալ: Եննան ընգալ ա սաղ շըհմրը, լոխ կերալ: Մինակ մին դմմորչի, մին բաղ-

մանչի, մին գնորդար, մին դարգի հու մին օրիշ փեշակա, հինչ վրեր իւրան պետքն ա եկալ, նահանցից մին-մին պահալ ա:

Էս փախչող տղան քիննացալ ա մին սարի կոշտ, ընդեղ տրեսալ ա, վրեր էն սարը բիրդան պեցվալ, հու մաչան մին սոլորէ էծեր տոնս եկեն քիննացին ըրածեցին: Էս տղան մնացալ ա մնալ մնացած: Ընդեղ չուրու իւրիւրինը կացալ ա, տրեսալ, վրեր էն էծերը կյամ ըն, ինքն էլ քիննացալ ա սոլորէն նհետ ընգալ, քիննացալ էն սարի կոշտը: Մարը բիրդան ճղվալ ա, հու էն էծերը նի ըն տեռալ, ինքն էլ նհետնեն քիննացալ ա մաչը հու եննան լոխ էծերը վրեր նի ըն տրեսալ, բիրդան սարը դիւրվալ ա: Եննան Էս տղաս քիննացալ ա էծերին նհետ տրեսալ, վրեր ընդեղ մին քոռ կնեգ, մին էլ մին քոռ մարթ: Էս տղաս վրեր տրեսալ ա, մին տեղ կյող ա կացալ: Ընդեղան տրեսալ ա, վրեր էն մարթն ու կնեգը էծերը կթեցեն կյեվաթումը, տիրին առաչներեն, հացալ կերեն, ինքն էլ քիննացալ ա քշտներին նստալ, հաց կերալ: Էս մարթն ու կնեգը տրեսալ ըն, վրեր կաթնը շոտ կլխեց, մնացալ ըն մարթ մնացած:

Մհենց մին քանե օր ըստրանց նհետ հաց ա կերալ: Ախրը մին դոնոն Էս տղան Էս մարթին հու կնգանը նհետ հաց օտելու վախտը Էս տղաս թիքյան օգացալ ա թա եր օնե, բիրդան Էս պառավըս ծեռքը թափ ա տրվալ հու Էս տղիս ծեռքեն վեր նի ա եկալ, բիրդան ծեռքան փոնալ ա:

Եննան Էս տղիցը հրցրալ ա. «Տու հուվ ը՞ս»: Էն տղան էլ ասալ ա, «Ես մին եթիմ տղա ըմ, եկալ ըմ ըստեղ»: Էս կնեգս Էս տղես ասալ ա. «Հնար, մար չօնի՞ս, վեր եթիմ ըս»:

Էս տղաս էլ իւրան կլխին եկած պեները նաղ ա ըրալ:

Էս կնեգն ու մարթը ասալ ըն, թա. «Դե վրեր տհենց ա, լնվ ա, տու մեր տղան, մուեք էլ քու ծնողը»: Էս տղան էլ ասալ ա. «Դե լնվ ա»:

Եննան Էս պառավն ու մարթը ասալ ըն, թա. «Ըտեղ մին ծո՞ր կա, քիննասվեչ ընդեղ»:

Էս տղաս ասալ ա. «Լնվ ա»:

Մին քանի օր անց ա կացալ, Էս տղաս Էս ծո՞րը տրեսալ ա, ասալ ա թա. «Քիննամ տրեսնամ հի՞նչ կա, հի՞նչ չի կա»:

Եննան քիննացալ ա էն ծո՞րավը, տրեսալ, վրեր էն ա մին տոն կա: Քիննացալ ա դարվագավը նի մտալ, տրեսալ, վրեր սըտանեքը հրսանեք ըն անում, տոնն էլ մին կյերան ըն ճրդոտում, քիննացալ ա քշտներեն կաղնալ,

տըեսալ ա, կարում չըն ճղին: Էս կյերան ճողո սատանան վըեր տըեսալ ա Էս տղես, կացենը տըվալ ա, ասալ թա. «Ինքյ կալ մին Էս կյերանս ճղե, Էս կարում չըմ ճղիմ»:

Էս տղաս էլ ինքյ ա կալալ կացենը: Եննան կացնավը կյերանեն մին հետ թխալ աւ կյերանը մին պատառ ճղվալ ա, կացենը թողալ ա կյերանեն մաչին, քյիննցալ լոխ սըտանոցը ասալ. «Եկեք ծեռքնետ սեպ տըվեք, վըեր կյերանը ճղվե»:

Եննան լոխ սըտանեքը եկալ ըն ճոխտ ծեռքնեն տիրնլ Էն պատառ ճղած տեղը, մինակ աշպագն ա մնացալ:

Աշպագեն ասալ ա, «Տու էլ եկ» Էն աշպագն ասալ ա. «Ես կարալ չըմ, պենս թայդի ա»:

Եննան Էս տղաս եկալ ա Էն սըտանոցը ասալ, վըեր ծեռքնեն տիրնլ ըն կյերանեն դաթումը, թա. «Ծեռքնետ պենդ-պենդ կոխեցեք հա՛, վըեր կյերանը ճղվե»:

Սըտանեքյն էլ լոխ պենդ-պենդ կոխալ ըն: Եննան Էս տղաս կացենը կյերանիցը տո՛ւս ա կալալ, կյերանը եկալ ա մո՛ւն-մինու եկալ հու Էս սըտանոցը ծեռքնեն մնացալ ա կյերանեն դաթումը:

Էս սըտանեքը ծվծվացալ ըն, թա. «Վա՛յ ծեռքնետ»: Էս տղան մտեգյ չըրալ, լոխճունց կացնավ ըսպնոտալ ա:

Քյիննցալ ա, թա աշպագեն էլ ըսպանե, աշպագն ասալ ա- «Ինձ ըսպանել մեր, Էս քու հորը, մորը աչկերին տեղը կասիմ»:

Էս տղան ասալ ա, թա. «Դե ա՛ սե»:

Էս աշպագն ասալ ա. «Էն ա Էն դոլաբումը, քյինն եր կալ»:

Էս տղան քյիննցալ ա եր կալալ, աշպագեն ասալ ա, «Էս հունց ա՞նիմ իմ հորը-մորը, վըեր սըղանա»:

Էս աշպագն ասալ ա. «Էն դոլաբումը մին յալլուխ կա, եր կալ, վըեր աչկերը տինես ո՛ւրան տեղը հու էդ յալլուխը վեր քիսես, կսղանա»:

Եննան Էս տղաս սըտանեն էլ ըսպանալ չի, մինակ Էն աչքերն ու յալլուխը եր ա կալալ, տարալ. աչքերը սաղ-սալամաթ աչկեր ըն տըռալ:

Էս տղաս մին հետ մին ծո՛րնվ քյիննլո՛ւ վախտը տըեսալ ա,. վըեր մին հանց մեծ ծվվոց ա կյամ, վըեր սմսը մսմանն ա եր ինձում: Էս սմսեն յրան քյիննցալ ա, տըեսալ մին ասլան ցավում ա. վըեր հանցու ճոտը պիրի: Էս տղաս վըեր տըեսալ ա ասլանեն, փախալ ա: Էս ասլանն էլ Էն տղեն եննան

կանչալ ա, թա. «Փա՛խչիլ մի, ե՛կ»:

Էս տղան-քյիննացալ ա կոշտը: Էս ասլանն էլ էս տղեն ասալ ա. «Տու հինչ ը՛ս»:

Էս տղան էլ ասալ ա. «Ես տատմար ըմ»:

Էս ասլանն էլ ասալ ա. «Դե տու ինձ յրա տատմարություն ըրա, թա վրեր ճոտերս տո՛ղս կյանն հու ճոխտ ինի, մինը քյեզ, ամմա թա վեր կընդ ինի, ես քյեզ կօտիմ»:

Էս տղան ասալ ա. «Հա՛, լմով ա»:

Մին պատառ վախտան ետը ասլանեն ճոտերը տո՛ղս ըն կյամ, ամմա կընդ ա ինո՛ղմ: Էս տղաս վրեր տեսնում ա կընդ ա, մինը շուտ եր ա օնում կոխում շալվարը: Էս ասլանն էլ տեսնում չի: Եննան էս ասլանը մտեզ ա անում տրեսնում, վրեր ճոխտ ա, մինը տամ ա էն տղեն, մեկալը ինքը եր օնում: Էս տղաս ասլանեն էրկու ճոտը տանում ա ո՛ւրանց տոն, սվրցնում: Մինին անումը Զանգյո՛ղ ա տինում, մեկելինը՝ Զո՛ւրանգյո՛ղ :

Մին հետ էլ հորն ու մորը ասալ ա. «Ես քյինում ըմ իմ առաչվան հորս ու մորս երգյիրը. «Ա՛յան, ինքյ կալ էս մուտանան, տիր մաննումտ հու էս երկու ասլանեն ճոտերը, վրեր ըստեղան կապալ ըմ, հու մին կյեվաթ ճո՛ւր էլ տինո՛ղմ ըմ ըռաչներեն: Վրեր վախտ վրեր էն կյեվաթեն ճո՛ւրը պո՛ւրտողի, մուտընեն ակնըն էլ խըվարե հու ասլաննեն են զինջիլը ծիքյ-ծիքյ անին, ասլաննեն պեց թողեցեք կյանն»:

Եննան էս տղաս մին ծի ա եր իլալ, քյիննացալ: Հըղըցեն տկողեն ա կուտ-րատալ, մաչը կերալ հու քչնեն ջնարգիլամա վեր ածալ, եննան էս տկողեն քչներեն ամեն մինը մեծ չինարու մչանք ծառեր ա տեռալ: Եննան քյիննացալ ա ո՛ւրան կյո՛ւլ քվորը տանը վեր եկալ:

Քուրը տո՛ղս ա եկալ ախպոր առաչը, ասալ «Բաջին քըմատաղ, պարով ըս եկալ, եկ օթախումը նըստե»:

Էս տղաս քյիննացալ ա տանը նստալ: Եննան, էս տղեն քուրը քյիննացալ ա ծիյին վըենենն մինը կերալ, եկալ ախպորն ասալ, «Բաջին քըմատաղ, ծիտ իրեք վըննա՞նի եկավ»:

- Հրամանք ըս, - ասալ ա ախպերը:

Եննան քյիննացալ ա մին վըենն էլ կերալ, եկալ էլհա ասալ, «Բաջին քըմատաղ, ծիտ էրկու վըննա՞նի եկավ»:

- Հրամանք ըս, - էլհա ասալ ա ախպերը:

Սհենց քյիննցալ ա սաղ ծին կերալ, եկալ ախպորն ասալ, ախպերն էլ ասալ ա, «Հրամանք ըս»:

Եննան էս տղեն կյո՛ւլ քուրը ասալ ա, «Բաջին քըմատաղ, ըտեղ կաց, էս քյինամ մեր հրևանիցը իրեք հաց փոխ օնիմ, կյամ»:

- Լավ ա, - ասալ ա ախպերը:

Էս ախճիգը վեր քյիննցալ ա, մին վերցակ եկալ ա էն տղեն ասալ, «Բա՛լամ, քու քուր քյիննցալ ա կըռքընեն սրել տա, կյն քե օտե, փախե քյինն»:

Էս տղաս վրեր ըսկացալ ա, փախալ ա քյիննցալ: Էն տկողենը վրեր կերալ ա հու ընդեղ տկողնե ծառեր ա փսալ. քյիննցալ ա նահանցից մինը եր իլալ: Էս ախճիգը ման ա եկալ էն տղեն հետան, եկալ ա տըեսալ էն տկողնե ծառեն յրա: Էս ախճիգը էն ծառը կրծկործորալ ա, առռե մին մագ ա մնացալ, թա կոտըրվե, էս տղան լոք ա տըվալ, ինգյնալ էն մին ծառը: Էս ախճիգը էն մինն էլ ա կրծկործալ, էլհա առռե մին մագ ա մնացալ, էս տը դան լոք ա տըվալ, ինգյնալ էն մին ծառը: Սհենց լոխ ծառը կրծկործալ ա, առռե էն վեռչի ծառն ա մնացալ, թա կրծկործի, էս տղաս ասալ ա. «Զանցյո՛ւ- Զո՛ւրանցյո՛ւ, հիշտեղ վրեր ըք, հոփ տըվեք, կոլ տըվեք, մին տոպ անոն չի կնթի»:

Էն սհաթը մորը մաննեն մուտընեն ակնը խըվարվալ ա հու ասլանեն քշտին ճո՛ւրը պո՛ւրտողվալ: Էս տղեն հնարն ու մնարը ասլաններեն պեց ըն թողալ, էն սհաթը եկալ ըն հսալ էն տղեն կոշտը:

Էս տղան Զանցյո՛ւ- Զո՛ւրանցյո՛ւին ասալ ա. «Հոփ տըվեք, կոլ տըվեք, մին տոպ անոն չի կա թի» :

Էս ախճիգը ըղալանք ա ըրալ, տղան մտեց չի ըրալ, հրամայալ ա, վրեր օտին: Էս ասլաննեն հոփ ըն տըվալ, կոլ տըվալ, ամա մին տոպ անոն ան կնթնալ մին տիրևու յրա: Էս տղաս վեր ա եկալ անոնը տիրևումը պտատալ, կոխալ փափախեն դաթը:

Եննան ասլաննեն մին հղըցալ տանելու վախտը մին քյարվան ա պըտա- հել. էս քյարվանեն տարը եկալ ա էս տղիցս հրցրալ. «Ա՛ տղա, քյեզ մին պեն հրցնիմ, թա վրեր գյիդացեր, էս սաղ քյարվանս քյեզ. ամմա թա վրեր գյիդաս վրեչ, էդ էրկու ասլանեն ճոտերը ինձ»:

Էս տղաս էլ հավան ա կացալ: Եննան էս մարթս հրցրալ ա, «Ծեռքենս հինչ փա՞ղ ա»:

Էս տղաս էլ աշխարքումս հինչ ծառու անում ա իլնալ, լոխ ասալ ա, ճապկի ծառն ա մնացալ թա ասե, էն էլ մննան ինգյնալ ա: Եննան էս քյարվանեն տարը

Էս էրկու ասլանեն ճոտերը ինք ա կալալ, քյիննցալ մին խիլլա տեղ: Էն սհաթեն մի տոպ մրհնը բիրդմն փափախիցը տոնա ա եկալ, ծետ տեռալ, քյիննցալ ծառեն երա կաղնալ, ասալ. «Ճապկի ճպատ, թպղլի, ճապկի ճպատ, թպղլի»:

Էս տղան Էս վրեր ըսկացալ ա, վագ ա տըվալ քյարվանեն տերուչը կոշտը, ասալ. «Էդ փաղը ճապկի ճպատ թպղլի ա»:

Էն քյարվանեն տարը ասալ ա. «Հա՛, գյիդացեր»:

Եննան Էս տղաս Էն մարթին հինչու ապրանք ա իլմլ, լոխ եր ա կալալ, ասլանեն ճոտերը ետ առալ, եր կացալ ինգյնլ հղե: Եկալ ա, եկալ, հասալ ա ուրմնսց սարը: Հմրը, մարը սրան վրեր տըեսալ ըն, ուրախացալ, ըշխարքավ մին ըն իլմլ:

Ըստուծանա իրեք խնձոր վեր ինգյնե. մինը՝ ըսողեն, մինը՝ լսողեն, մինն էլ՝ ըլսողեն:

#### 8. ՄԸԵՌԱԼԻՆ ՀՈՒ ԱԽԾԿԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլմլ մ չիլմլ մին մարթ, մին կնեգյ: Սահանց էլ իլմլ ա օխտը տղա, մին ախճիգյ: Էտ հմրը, մարը, ախպերքը Էտ ախճկանը շատ օգուտ ըն իլմլ: Ընտրանց մմհլին ախճկեքյը ասալ ըն. «Ա՛խճի, եկ քյինննք ջոկըր»: Ասալ ա. «Կացիր քյինննք ի մոր ասիմ, ետնան»: Քյիննցալ ա ասալ. «Ա՛յան, քյիննմ ջոկըր»: Մարն ասալ ա. «Քմատադ, քյինմլ միր»: Ասալ ա. «Քյինմլու վըմ»: Մարն ասալ ա. «Լմվ, տե որ քյինմմ ըս, կոլան եր կալ, քյինմ»: Նա էլ կոլան եր ա կալալ, քյինմլիս վախտը մին ակոռավ եկալ ա ըղաքին կոկոռացալ: Էս ախճիգյը քյիննցալ ա, մին էլ կյմլիս ա եկալ ըղաքին կոկոռացալ: Մին էլ էքյսն ա քյիննցալ, էլիա եկալ ա ըղաքին կոկոռացալ: Էս ախճիգյը մին էլ կյմլիս ա եկալ ըղաքին կոկոռացալ: Իրեք հետ եկալ ա ըղաքին կոկոռացալ: Էս ախճիգյը եկալ ա մորն ասալ, թա. «Ա՛յան, ամման քյինմլիս վախտը մին ակոռավ կյամ ա ըղաքիս կոկոռամ»: Մարն էլ ասալ ա. «Քյինմ, վրեր մին էլ կյմ, ասի՝ Չալչալ աչքերիտ մատադ, տեղեն վըններիտ, հինչ ըս ասուտմ»: Էս ախճիգյը քյիննցալ ա, էլիա Էս ակոռավը եկալ ա ըղաքին կոկոռացալ: Էս ասալ ա. «Չալչալ աչքերիտ մատադ, տեղեն վըններիտ, հինչ ըս ասուտմ»: Ակոռավն էլ ասալ ա. «Ընտըհենցու քյինմ, հենա մին արկաթի տարվագա կա, ընդեղ էլ մին մըռալ: Էն մըռալը օխտը օր օխտը քշեր լղըցըրու»:

Ետնան Էս ախճիգյը քյիննցալ ա ուրմն մորն ասալ, թա. «Այան, ըսեցի,

ասից՝ թա ընտրեցնու քինն, ընդեղ հեն ա մին արկաթի տարվագա կա, ընդեղ էլ մին մրեռալ, էն մրեռալը օխտը օր օխտը քշեր լղըցըրու»: Ետնան էս հմարը, մարը, ախպերքը էս ախճիկանը եր ըն կալալ, քիննացալ տրեսալ մին արկաթի տարվագա: Բիրտան էս արկաթի տարվագան պնցվալ ա, էս ախճիգը ինկյալ ա մեչը, մին էլ քլըվալ ա: Ետնան էս հմարը, մմարը, ախպերքը մնացալ ըն տարվագին քմակին: Ետնան էս հմարը, մարը, ախպերքը էս տարվագին քմակին ընչանք շատ լնց ըն իլնլ, ախրը եկալ ըն Ուրմնց տոն: Ուրմնց տանն էլ ընչանք լնց ըն իլնլ, վրեր աչքնեն քոռացալ ա:

Ետնան էս ախճիգը քիննացալ ա, քիննացալ, տրեսալ մին ամարաթ: Նի յա մտալ ընդեղ, մին օթաղը պնցալ, տրեսալ վրեսկավ լիգը, մինն էլ պնցալ ա, տրեսալ մին մրեռալ, թեշտըն էլ յրան փրսըվեր տիրմծ: Ետնան էս ախճիգը էս մրեռալին վեց օր վեց քշեր լղըցըրալ ա, մին օր մին քշերն ա մնացալ, թա պրծընի, տոնս ա եկալ, տրեսալ մին քաչալ ախճիգ ընտեղ փիրփետ քաղելիս: Ասալ ա. «Ա՛խճի, կիկյա՞ս մին մրեռալ կա, մին օր մին քշեր էլ լղըցնինք: Էս ախճիգն ասալ ա. «Կըկյամ»: Ետնան էս ախճիգը քիննացալ ա, մին օր մին քշեր էլ լղըցըրալ ըն, էս մրեռալը սըղացալ ա: Էս ախճիգը հմանչելիցը քիննացալ ա մին հեռու տեղ կաղնալ, ամմա էս քաչալ ախճիգն ա, վրեր քշտին կաղնալ ա, թա էս ըմ քյեզ օխտը օր օխտը քշեր լղըցըրալ, սըղացալ ըս, էս քու կնեգըրտ ըմ տմռնալու»: Ետնան էս մարթն ասալ ա. «Բա էն ախճիգը հուվա՞ս»: Էս քաչալ ախճիգն ասալ ա. «Իսկի հու, մին ախճիգ ա ընդեղ կաղնալ ա»: Ետնան էս տղան էս ախճկանը Ուրմն յրա օխտը օր օխտը քշեր հրասնիք ա ըրալ, Ուրմն կնեգը շիննլ:

Մին վախտ էս մարթն ասալ ա էս քիննամ ըմ օրիշ տեղ, հինչ ը՞ս օգում պերեմ: Ասալ ա. «Հալավ պեր, լնլ գատեր պեր»: Էս մարթն ասալ ա. «Քյինն էն ախճկանն էլ ասի, թա՛ հինչ ը՞ս օգում»: Էս քաչալ ախճիգն ասալ ա. «Նա էլ իմ ցավըս քաղի»: Էս մարթս ասալ ա. «Լնլ ա, քյինն ասի»: Էս քաչալ ախճիգը քիննացալ ա, ասալ ա. «Ցավըս քաղես, մարթս քիննամ ա օրիշ տեղ, հինչ ը՞ս օգում պերի»: Էս ախճիգն ասալ ա. «Զատ չըմ օգում»: Էս քաչալ ախճիգը քիննացալ ա թա՛ գատ չի օգում: Մին էլ դրկալ ա, էհա գատ չի օգացալ: Մին էլ ա դրկալ, ասալ ա ասի մին շհանոռնը պերի, մին չախկու, մին բուրբնտիկին: Էս քաչալ ախճիգը քիննացալ ա ասալ, մարթն ասալ ա. «Քյինն ասի՝ լնլ գատ օգի»: Քյիննացալ ա ասալ, ասալ ա. «Էտ ըմ օգում»: Ետնան էս մարթը քիննացալ ա, վրեր եկալ ա, էս քաչալ ախճկանը մըհար

լնվ-լնվ շորեր ա պերալ, ամմա էն մին ախճկանը մըհար մին շհանոռնը, մին չախկու, մին բուրընտիկին ա պերալ, տըվնլ էս ախճկանը: Էս ախճիգն էլ նի յա մտալ մին օթաղ, էս պուրունտիկինը, գատերը տիրնլ մին դութում, բուրընտիկինը կոնցըրալ, չախկուն տիրալ մին դոլին, շհանոռնը մին դոլին:

Էս մարթը էն գատերը տալիցը ետնան եկալ ա տոնիցը եշալ, թա տեսնա էն հի՞նչ ա անում: Ետնան էս ախճիգն ասալ ա, «Ա՛ չախկու, տո՛ւ վկա, ա՛ բուրընտիկին, տո՛ւ խաղա, ա՛ շհանոռնը, թա է՛ս սոտ ասեմ, էս ճաքեմ, թա դորթ ասեմ, տո՛ւ ճաքի»: Ետնան էլ ասալ ա. «Բա էս օխտը ախպոր քուր ինեմ, քյիննմ ջոլըր, ակոավ կյն ըղաքիս կոկոա , քյիննմ ի մոր ասեմ, ի մար ասի, թա՛ քյինն ասի. «Չալ-չալ աչքերիտ մատաղ, տեղեն վըններիտ, հինչ ը՞ս ասում»: Ա՛ բուրընտիկին, տո՛ւ խաղա, ա՛ չախկու, տո՛ւ վկա, ա՛ շհանոռնը, թա էս սոտ ասեմ՝ է՛ս ճաքեմ, թա դորթ ասեմ՝ տո՛ւ ճաքի: Քյիննմ ասեմ, ասի՝ ըտըհենցու քյինն, հենա ընդեղ մին արկաթի տարվագա կա, ընդեղ էլ մին մըեռալ, օխտը օր օխտը քշեր լըըցըրու քյիննմ ի մոր յոր օնեմ քյիննմ, էն արկաթի տարվագան ինքյը-ինքյը պննվա, բիրտան ինկյնեմ մեչը, տոռը քըլըվի, ա՛ չախկու, տո՛ւ վկա, ա բուրընտիկին, տո՛ւ խաղա, ա՛ շհանոռնը, թա էս սոտ ասեմ՝ է՛ս ճաքեմ, թա դորթ ասեմ՝ տո՛ւ ճաքի: Քյիննմ տըեսնամ մին մըեռալ վեց օր, վեց քշեր լըըցընեմ, մին օր, մին քշեր մնա, տո՛ւ կյամ տըեսնամ մին քաչալ ախճիգ ընդեղ փիրփետ քաղելիս, ա՛ չախկու, տո՛ւ վկա, ա՛ բուրընտիկին, տո՛ւ խաղա, ա՛ շհանոռնը, թա է՛ս սոտ ասեմ՝ է՛ս ճաքեմ, թա դորթ ասեմ՝ տո՛ւ ճաքի: Կանչեմ կյա քյոմագյ անի, մին օր մին քշեր էլ լըըցըրալ ընք, սըղացալ ա, մհենց ընտրա կնեցըր նա յա տմռալ, ա՛ չախկու, տո՛ւ վկա, ա՛ բուրընտիկին, տո՛ւ խաղա, ա՛ շհանոռնը, թա էս սոտ ասեմ է՛ս ճաքեմ, թա դորթ ասեմ՝ տո՛ւ ճաքիս: Էս շհանոռնը ճքճքոտալ ա, էս բուրընտիկինն էլ լոք-լոք ա ըրալ: Էս մարթս, վըեր էս տըեսալ ա, տոռնը քացի ա տըվալ, քյիննցալ ասալ. «Ղորթ ա՞, ըտըհենց ա՞»: Էս ախճիգն ասալ ա. «Բա հինչ ա՞»: Ետնան էս մարթը քյիննցալ ա էն քաչալ ախճկանը ճորուն ոռան կապալ, քաշ-քաշ ըրալ: Ետնան էս ախճկանը ո՛ւրմն յրա օխտը օր, օխտը քշեր հրսանիք ա ըրալ:

Ետնան էս ախճիգն ասալ ա. «Ես քյիննլու վըմ ի մոր, իմ հոր կոշտը»: Ետնան էս ախճիգն ո՛ւրմն մարթին եր ա կալալ, արկաթի տարվագավը եկալ ո՛ւրմնց տոն: Տըեսալ ըն, վըեր ո՛ւրմն հմրը, մարը, ախպերքը էնչանք լնց ըն իլնլ, վըեր աչքնեն քոռացալ ա: Էս ախճիգը քյիննցալ ա ոչխարի

աչքեր պերալ, տիրալ մորը, հորը, ախպորցը աչքերին, սըղացալ ըն: Ետնան էս ախճիգն ան մարթը էս հորը, մորը, ախպորցը եր ըն կալալ, քյիննացալ էն ամարաթը:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի, մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չի լսողին:

#### 9. ՕԽՏԸ ԱԽՊՈՐՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնալ ա չիլնալ մին կնեգ, մին մարթ: Էս կնեգս օխտը տղա յա պիրալ հալա մին ախճիգ չիպիրնած: Էս կնեգս վրեր ցավում ա իլնալ, էս օխտը տղան ասալ ըն՝ այան, մունք քյինում ընք էն թումբին գլխին կաղնենք, տու վրեր տղա պիրես փափաղը տիր, մունք գլղի յոր օնենք քյինանք, վրեր ախճիգ ինի, չըխարակը մանի, վրեր կյանք: Ետնան էս կնեգը ախճիգ ա պերալ: Ըստրանց մին դժուշման մարթ ա իլնալ, փափաղը տիրալ ա, էս օխտը տղան գլղի ըն եր կալալ, քյինացալ ըն մին ծմակում տոն շիննալ, ընդեղ կացալ:

Էս ախճիգը վրեր մծացալ ա, օրիշ ախճկորցը նըհետ գլղլըն ընելիս վախտը մինը տ... ա, մեկալնեն ասալ ըն. «Իմ ախպոր քթին»: Էս ախճիգն ասալ ա. «Հունց անե՞մ, ինձ ախպեր չօնեմ, իմ դնյու քթին»: Նահանք էլ ասալ ըն. «Բա՛լամ, քյեզ չի՞ ախպեր օնես, քյեզ օխտը ախպեր ա իլնալ, օրիշ տեղ ըն քյիննացալ»: Էս ախճիգը քյինացալ ա մորն ասալ. «Ա՛յա, ինձ ախպեր չօնե՞մ»: Մարն էլ ասալ ա. «Քյեզ օխտը ախպեր օնես, օրիշ տեղ ըն քյինացալ»: Էս ախճիգն ասալ ա. «Բա ինձ հու՞ կտանի ընտեղ»: Մին բուլդի եկալ ա, թա. «Հնքյոնս գրթարի, քյեզ տանեմ»: Հնքյոնն՝ գրթարալ ըն, տարալ ա ախպորցը կոշտը:

Ետնան մին աղվես եկալ ա տըեսալ բուլդուն հնքյոնն գրթարած, ասալ ա. «Բուլդի ախպեր, էտ հնքյոնտ էն հուվ ա՞ գրթարալ»: Բուլդին էլ ասալ ա. «Տարալ ըմ տիրալ կյետումը, ըստհենց ա տնոալ»: Էս աղվեսը տարալ ա հնքյոնն տիրալ կյետումը, սառալ ա, մնացալ մեչին: Ծիք ա տըվալ, ծիք, տոնս չի եկալ: Մին էլ վրեր ծիք ա տըվալ հնքյոնն կտըրվալ ա, մնացալ սառնումը, ըտհենց քյինացալ ա: Ետնան էս բուլդիս, վրեր էս ախճկանը տարալ ա, էս ախճիգը քյինացալ ա ախպորցը տաշտին կյողլու կացալ: Էս տղերքը աման օր վրերս ըն քյինում իլնալ, մին խնձոր ա իլնալ, ամաքը մին դոնոն ընտրանից պաչում ըն իլնալ, քյինում, թա էս էլ մեր քուրն ա, սըհանք վրեր լիհն քյինում ըն իլնալ վրերս, էս ախճիգը եր ա իլնալ կենում օթաղը

սրփիճում, հացը շինում, ամման պան սարքում, էլլա քինում կյողլու կենում: Էս ախպերքը վրեր եկալ ըն տրեսալ հացը շինած, զատ ըրած, Ետնան էքայը լոխ քինացալ ըն վրերս: Էս պուճուր ախպերը կյողլ ա կացալ, տրեսալ վրեր մին ախճիգ տաշտին տական տոնս եկալ թա քինա հացը շինի, օթաղը սրփի, Էս ախպերը վագ ա տըվալ քինացալ խտըտալ, ասալ, թա. «տու հո՞ւ վըս»: Նա յէլ ասալ ա. «Ես ծեր քուրն ըմ», հու ռըրանց գլխավը հինչ անցանք վրեր անց կացած ա իլմլ, լոխ նաղլ ըն ըրալ, ըտրանից ետը տարալ ա էլլա տիրմլ տաշտին տակին: Ետնան ախպերքը եկալ ըն: Վրերս քինմլիս վախտը լոխ Էն խնճորին պաչալ ըն, մինակ պիծի ախպերն էլ եկալ ա, թա պաչի, պաչելի տեղ կծալ ա, կերալ: Ախպերքն ասալ ըն մ'դմ ոզըտ կոտրի, խե՞ կծեցիր: Էս պուճուր ախպերն էլ ասալ ա. «Ես ծեզ մհար մին քուր կըպերեմ»: Սահանք ասալ ըն. «Դե պե՛ր»: Էս պուճուր ախպերը քինացալ ա տաշտին տական պիրալ: Մին վախտ Էս տղերքն ասալ ըն քվորը, թա. «Տու հաց շինի, օթաղը սրփի, մունք էլ քինում ընք վրերս անենք, պերենք խրավենք, օտենք»: Ետնան սահանք քինացալ ըն: Ետնան Էս բուլղիս եկալ ա ըստրանց հերթին պըպըզալ, տրեսալ վրեր Էս ախճիգը օթաղը սիրփելիս տեղը մին չամինչ քիթալ: Էս բուլղիս ասալ ա. « Էտ չամինչը ինձ տոք, վրեր կըթսեմ, կրակըտ կըհանցի»: Էս ախճիգն ասալ ա. «Քմատաղ, թողար վրեր մինն էլ քիթենամ, քյեզ կըտամ»: Մինն էլ ա քիթմլ, տըվալ չի: Թսալ ա, կրակը հանցյմլ ա:

Ետնան Էս ախճիգս քինացալ ա, քինացալ, տրեսալ մին ամարաթում ծոխ ա եր ինճում: Քյինացալ ա Էն ամարաթը նի մտալ, տրեսալ մին կնեգ նստած օշափին գլճիը քթվում ա, օշափն էլ քոն: Ասալ ա. «Քմատաղ, բուլղին եկալ ա թսալ, կրակը հանցյմլ ա, մին պատտո կրակ տոք»: Էս կնեգն ասալ ա. «Քյինա՛, օշափը եր կըկենա քյեզ օտի»: Էս ախճիգն էլ ասալ ա. «Քմատաղ, տոք: Էս կնեգն ասալ ա. «Քյինա՛, հեն ա ընդեղ կրակ կա, համ Էն կրակը եր կալ, համ էլ հեն ա ընդեղ մին փեշկ սըխտոր կա, վեր ըծիլալ տար մինչն ծեր տոն»:

Էս ախճիգը քինացալ ա համ կրակը եր կալալ, համ սըխտորը, մինչն ռըրանց տոն վեր ըծիլալ տարալ ա հու կրակն էլ տարալ ա կրակ ըրալ: Ետնան Էս օշափը եր ա կացալ կնգանն ասալ, թա. «Էս հի՞նչ մրթավետ ա»: Էս կնեգն ասալ ա. «Իսկի հինչ»: Օշափն ասալ ա. «Ասի, վրեր քյեզ կօտեմ»: Էս կնեգն ասալ ա, թա. «Մին ախճիգ եկալ, թա՛ բուլղին թսալ ա, կրակըս

հանգյալ ա, պատառ կրակ տոք. կրակը տվի հու մին փեշկ սըխտոր, հու ասեցի՝ ինքյ կալ էս սըխտորը, մեր դարվագիցն էլ մինչն ծեր տոն վեր ըծելալ տար»:

Էս օշափը եր ա կացալ էս սըխտորը վհաքելալ քյինացալ ընտրանց տոռնը, ասալ. «Ախճի՛, տոռնը պմց, քու ախպեր քյեզ մհար մին մտանի ա դրկալ, տինեմ մաննումտ»: Պմցալ չի: Էս օշափը ասալ ա. «Մաննտ տոնին ճեխկավը կոխի, տինեմ մաննումտ»: Մաննը տոնին ճեխկավը կոխալ ա, էս օշափը ծծալ ա, ծծալ, էս ախճիգը ըշտափալ ա: Ետնան էս օշափը քյինացալ ա ռւրմնց տոն: Ետնան էս ախճկանը ախպերքը եկալ ըն տոռնը թակալ, թակալ, պացալ չի: Քյինացալ ըն հերթավը պուճուր ախպորը կախ տըվալ, քյինացալ ա տոռնը պմցալ, տըեսալ ըն ռւրմնց քուրը ըշտափած: Ճո՛ւր ըն ածալ յրան, եր ա կացալ: Հրցրալ ըն թա՛ էտ հինչ ա՛, ասալ ա. «Օշափը եկալ, թա՛ քու ախպեր քյեզ հետի մին մտանի յա դրկալ, տոռնը պմց, տինեմ մաննումտ: Պացի ոչ. ասեց՝ դե մաննտ տոնին ճեխկավը կոխի, տինեմ մաննումտ: Կոխեցի, ծծեց, ըշտափեցի»:

Էս ախպերքը ռւրմնց տոռնը մին հոր ըն կտրալ, յրմվը կարպետ քիցալ: Ետնան չարխի դըզդանեն տիրմլ կրակին յրա, մեչը ճո՛ւր ածալ, իփ տըվալ: Ետնան մեծ ախպերը դրկալ ըն, թա. «Քյինա՛ ասի՛ օշափ ախպեր, ըսօր եկ մեր տոն»: Քյինացալ ա ասալ: Ասալ ա. «Շնորհակալ ըմ»: Մեչնակն ըն դրկալ, ասալ ա. «Շնորհակալ ըմ»: Պուճուրն ըն դրկալ, եկալ ա: Մահանք ասալ ըն. «Օշափ ախպեր, ընտեղ նստի»: Օշափն էլ նստալ ա: Վըեր էն դըզդանեն կրակին յրա տիրմա՛ծ ա իլմլ, գլիդացալ ա թա խորագյ ա: Մահանք ասալ ըն. «Օշափ ախպեր, պատառ տեն նստի»: Օզացալ ա տեն նստի, բիրդան ինկյալ ա հորը: Հորը քարեր-զատեր ըն ածալ հու էն իփ եկած ճրերը լցալ հորը: Ետնան էս օխտը ախպերքը ռւրմնց քըվորըն ասալ ըն, «Էս հորին յրա ճո՛ւր չի ածես, վըեր ածես, լմվ կնանչի կըփսնի, կօտենքյ, խոզ կտմռնանք»:

Մին վախտ շիլ ա ինկյալ էս ախճիգը, յրան ճո՛ւր ա ածալ, կնանչի ա փսալ, քաղալ ա տարալ ածալ ճաշին մեչը, ռւրմնցընը ախպերքը կերալ ըն, քոն իլմլ: Ետնան էքայը եր չըն կացալ: Եկալ ա քյըսօր տմռալ, հմլմ եր կացած ոչ: Պուճուր ախպորը յորդանը եր ա կալալ, տըեսալ խոզ տմռած: Լոխչին յորդանն էլ եր ա կալալ, տըեսալ խոզ տմռած: Էս ախճիգըս լմց ա իլմլ, լմց, մին հաց եր կալալ, էս խոզերն էլ ըրալ աղաքը, տարալ ածալ ծովը, ծովին քշտին էլ մին չինմրի ա իլմլ, էս ախճիգն ասալ ա. «Ա՛ չինմրի, քշաց՝

քշանամ, քշաց՝ քշանամ»: Քշացալ ա, եր ա իլմլ: Մին էլ ասալ ա. «Չինարի՛, պըցրնց՝ պըցրննամ»: Պըցրնցալ ա, էս ախճկանը շոխկն էլ ինկյնալ ա ծովին յրա:

Ետնան աման վախտ էս թաքավերին ծիյանքը պերում ըն իլալ թա ճո՛ւր տան, խմում չըն իլալ, խըրթնում ըն իլալ: Մին վախտ էս ծիյանքը խե յըն լղարալ: Գյնդեքըն էլ ասալ ըն. «Տանում ընք թա ճո՛ւր տանք, խրթնում ըն իլմլ, խմում չըն իլմլ»: Էս թաքավերն ասալ ա. «Մին ծովը պտըռեցեք տըեսեք մեչին գատ կա՞»: Պըտտալ ըն, տըեսալ մեչը մին խոգ: Տո՛ւս ըն կալալ, էլլա խմալ չըն խրթնալ ըն: Տըեսալ ըն, վըեր հեն ա մին շոխկ կա ինկյնձ ծովին յրա. եշալ ըն, տըեսալ մին ախճիգ չիննրո՛ւն յրա նստած: Քյինացալ ըն թաքավերին ասալ, թաքավերն էլ մին պառավ կնկան ասալ ա. «Թա տու վըեր էն ախճիգը ընտեղան վեր պիրես, հինչ օգես կըտամ»:

Մարթիքը կյողլու կըցնիլ ա տըվալ էս պառավ կնեցը, ինքը ընդեղ կրակ ըրալ, դգդանը ճո՛ւր ա լցալ, պիրնալ փրսըվեր տիրնալ կրակին յրա, հննգյնալ ա: Էս ախճիգն ասալ ա, «Ա՛ քաջի, ըտըհենց մի տինիլ է՛, դո՛ւզ տիր»: Էլհա էս պառավը կրակ ա ըրալ, դգդանը տարալ ճըրավ լցալ, պիրալ էլհա փրսըվեր տիրալ կրակին յրա, հննգյնալ ա: Էլհա էս ախճիգն ասալ ա. «Ա՛ քաջի, ըտըհենց մի անիլ է՛, ըտըհենց դո՛ւզ տիր»: Էս պառավը եր ա կալալ դգդանը կոխկին ա տիրնալ, թա. «Ըտըհենց կտինե՞ն»: Թա՛ չէ: Եր ա կալա փրսըվեր տիրնալ, թա. «Ըստհենց կտինե՞ն»: Ասալ ա՛ չէ՛:

Էս պառավն ասալ ա. «Դե տո՛ւ եկ, մին տիր, տըեսնամ հունց ըս տինում»: Վեր ա եկալ, թա տինի, փոնտտալ ըն տարալ թաքավերին կոշտը: Թաքավերն ասալ ա. «Տու հինչ իլլիմիլնթ ըս, վըեր իմ ձիյանցս խրթնըցնում ըս»: Նա յէլ ո՛ւրմն գլխավը եկած պնները նաղլ ա ըրալ: Ետնան էս թաքավերըս էս ախճկանը յրա օխտըն օր, օխտըն քշեր հրսանիք ա ըրալ, տարալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի, մինն՝ աստղին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չի լսողին:

#### 10. ՄԻՄԻԿ-ՄԻՄԻԿԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն և չիլնն մին թաքավեր: Էս թաքավերիս իլնն և իրեք ախճիգ: Էս ախճրկերքը վրեր չափահաս ըն տմռալ, մին օշափ եկալ ա մեծ ախճիգն օգալ, տարալ: Էս օշափը տանը մին աման բոգբաշ ա տըվալ կնգանը, ասալ թա. «Տու էտ ինքալ կեր, ես քյինում ըմ մին օրան վնդի օրիշ տեղ»: Ետնան քյինացալ ա: Էս ախճիգն ասալ ա ինքյը-ինքյը. «Ես թաքավերի ախճիգ ինեմ, բոգբաշ օտե՞մ»: Կերալ չի, ածալ ա տոնատակը: Ետնան օշափը հրցրալ ա, թա. «Բոգբաշը կերի՞ր»: Ասալ ա. «Կերի»: Մին էլ ա ասալ, թա. «Կերի՞ր»: Ասալ ա. «Կերի»: Օշափն ասալ ա. «Վրեր ծեն տամ՝ ծեն տա, ըսպանե՞մ»: Ասալ ա. «Հա՛»: Օշափն ասալ ա. «Միսի՛կ-Միսի՛կ, հինչտե՞ղ ըս»: Թա. «Հեն ըմ տոնըտակին»: Ետնան էս ախճկանը ըսպանալ ա:

Էս օշափը քյինացալ ա մին էլ հանորը մեչնակ ախճիգն օգալ, պերալ էլհա տանը մին աման բոգբաշ տըվալ, թա. «Տու կեր. ես քյինում ըմ մին օրան վնդի օրիշ տեղ»: Ինքյ առնելիցը ետնան էս օշափը քյինացալ ա: Էս ախճիգը ինքյը-ինքյը ասալ ա. «Ես թաքավերի ախճիգ ինեմ, բոգբաշ օտե՞մ»: Ածալ ա սոնդոն : Էս օշափը եկալ ա, ասալ ա, «Բոգբաշը կերի՞ր»: Ասալ ա. «Կերի»: Մին էլ ա ասալ, թա. «Կերի՞ր»: Ասալ ա. «Կերի»: Օշափն ասալ ա. «Վրեր ծեն տամ՝ ծեն տա, քեզ ըսպանե՞մ»: Ասալ ա. «Հա՛»: Օշափն ասալ ա. «Միսի՛կ-Միսի՛կ, հի՞նչտեղ ըս»: Թա. «Հեն ըմ սոնդումը»: Էս ախճկանն էլ ա ըսպանալ:

Մին էլ քյինացալ ա թաքավերին պուճուր ախճիգն օգալ: Պերելիս վախտը Էս ախճիգը մորն ասալ ա. «Ա՛յան, մեր էն պուճուր կատուն տոք»: Մարն էլ տվալ չի: Հնարն էլ ասալ ա, որ. «Պեժինքյ չընք տըվալ, լիհն էտ ինի, տոք լիհի»: Նա յէ տըվալ ա, նրհետը տարալ ա: Էլհա մին աման բոգբաշ ա տըվալ, թա. «Ես քյինում ըմ մին օրան վնդի, տու էտ կեր: Էս օշափը քյինացալ ա: Էս ախճիկն ասալ ա. «Ես թաքավերի ախճիգ ինեմ, բոգբաշ օտե՞մ»: Տըվալ ա կատվին, կերալ ա: Օշափը եկալ ա: Ասալ ա. «Կերալ ը՞ս»: Ասալ ա. «Կերալ ըմ»: Մին էլ ա ասալ, թա. «Կերալ ը՞ս»: Ասալ ա. «Կերալ ըմ»: Օշափն ասալ ա. «Որ ծեն տամ՝ ծեն տա, հի՞նչ կանես»: Թա, «Ծեն տոք՝ ծեն տա»: Օշափն ասալ ա, «Միսի՛կ-Միսի՛կ, հինչտե՞ղ ըս»: Թա. «Հեն ըմ կնարմուր աղինքումը»: Օշափն ասալ ա. «Տե ինքալ էտ օխտը պիլմնին, ամմա օթաղնեն պանաս ոչ»:

Ետնան էս օշափը քյինացալ ա: Ետնան էս ախճիգը ըստրա խոսքին եշալ չի քյինացալ ա մին օթաղը պնցալ, տըեսալ մին դնրգի՝ վըեսկի շորեր կարելիս: Ասալ ա. «Ինձ մըհար վըեսկի շորեր կարի»: Մին էլ պնցալ ա,

տրեսալ մին բաշմախչի՝ չըմոշկ կարելիս: Ասալ ա. «Ինձ մըհար մին չըմոշկ կարի»: Մին էլ պնցալ ա, տրեսալ փնրշ ըրած: Մին էլ պնցալ ա, տրեսալ վրեսկի գյոլ: Վրեսկի գյոլումը լղացալ ա: Մին էլ պնցալ ա, տրեսալ՝ արծաթի գյոլ: Արծաթի գյոլումն էլ ա լղացալ: Մին չորս ամսումը վրեսկի շորերը, չմոշկը-գատերը կարալ ըն, կյեցալ ա: Քյինացալ ա մին մորթի առալ, շորերին գլխավը կյեցալ, առին պիլմնիքյն էլ տիրալ մղակին գլխին, ինքը գլոխ եր կալալ, քյինացալ մին թաքավերի դագ պահող նի մտալ: Ամման օր քյինում ա իլմլ վրեսկի շորերը հանում լղանում, էլհա վրեսկի շորերը կյենում, գլխավն էլ մորթին, տանում, դագերը պահում: Մին վախտ էս թաքավերին տղան թաքուն եշալ ա, տրեսալ, վրեր մորթին հանեց, վրեսկի շորերը պնց իլմլ, վրեսկի շորերը հանեց հու տառալ մին լմլ հոլհոլմնլմքյ ախճիգյ: Ետնան լղացալ, էլհա վրեսկի շորերը կյեցալ, մորթին էլ գլխավը, տարալ դագերը պահի: Էս թաքավերին տղան քյինացալ ա ուրմն օթադում բեքյեփ նստալ: Թաքավերը քյինացալ ա ասալ, թա. «Եկ հաց կեր»: Եկալ չի:

Ղագ պահողն ըն դրկալ, թա բալքի կյամ ա: Ղագ պահողը՝ քյինացալ ա թա մղակավը նի մտնի, եր ա կացալ եկալ: Թաքավերին տղիցը հրցրալ ըն, թա. «Բա իւե՞ր վրեր մունք եկինք, եկիր ոչ, էն դագ պահողը եկալ, եկիր»: Թաքավերին տղան ասալ ա. «Ընտրա օգելու վրմ»: Թաքավերն ասալ ա, «Էն սն ախճիգը հեն ա՞, վրեր օգում ըս՝ էտ դագ պահողը»: Տղան ասալ ա. «Չէ՛, օգելու վրմ»: Հմրն ասալ ա. «Վրեր էն ըս օգում, լմլ, հես ա իրմր կըփսակեմ»:

Էս ախճկան մորթին էլ հանիլ ըն տըվալ, էս տղին յրա փսակալ: Էս ախճիգն էլ ասալ ա. «Մին մեծ ամարաթ շինիլ տոք, վրեր էս ընդեղ նստեմ»: Նա յէլ շինիլ ա տըվալ: Էս ախճիգը քյինացալ ա տիրի էն օշափին տանը թուշըմը նստալ, տրեսալ ա, վրեր հես ա օշափը արկաթի տրեխը կյեցին, շենբաշեն ման կյնլալ կյամ ա: Էս օշափը կյնլիս ախճկանը տրեսալ ա, վրեր ուրմն կնեցը հեն ա ընդեղ: Քյինացալ ա մին բաղից խաղուղ քաղալ, պիրալ թաքավերին տանը ըղաքավը տանելալ ասալ. «Ա՛յ խաղուղ առնող»:

Էս ախճկանը մարթն էլ էս վախտս վրերս քյինացած ա իլմլ: Էս ախճկանը դուլլուղչին ասալ ա. «Խա՛նըմ, խա՛նըմ, հինչ լմլ խաղուղ ա՛ր»: Խանումը փող ա տըվալ, թա տանի առնի: Տարալ ա առալ, պիրալ լոխ կերալ ըն, էշ տառալ:

Էն ախճիգը վրեր էս տեսալ ա, կերալ չի: Էս օշափը եկալ ա, թա վրեր կնգանը ըսպանի, էս կնեցյն ասալ ա. «Քմատադ, մեր հրևանին տասը հաց ըմ

տալու, թողար տամ, ետնան»։ Էս օշափն ասալ ա. «Լմվ»։

Տասը հացը տարալ ա, ձերանց կերանին յրա նստալ, լնց իլնլ հու հացերը փշրալ վեր ածալ, դուշերը կերալ ըն։ Ետնան եկալ ա թա. «Քմատադ, մեր հրևանին եդ ըմ տալու, տամ, ետնան»։ Վրեր ասալ ա՝ տար, էլիա տարալ ա տըվալ հրևաններին, եկալ»։

Ըստհենց շատ ընելալ մարթը եկալ ա։ Կնեգը վրեր էտ պնները ասալ ա, օգացալ ա թիրփանգը յրա անի, ըսպանի։ Օշափն ասալ ա. «Քմատադ, ինձ ըսպանիլ միր, քու կատուտ կտառնամ »։ Ամա նա եշալ չի, ըսպանալ ա։ Ետնան քինացալ ա Էն բաղվանչուցը վրեր օշափը խաղուդ ա պիրալ, հրցրալ, թա. «Ա՛պեր, Էն հինչ ա՞»։ Թա. «Խաղուդ ա, մին էլխնձոր»։ Ասալ ա. «Վրեր Էն օտես, հի՞նչ կըտմոնաս»։ Թա՝ «Էշ»։ Ասալ ա. «Վրեր Էն օտես հի՞նչ կըտմոնաս»։ Թա. «Վրեր էշ տմոնաս, կըսըղանաս»։

Ըստրանից մին ճուվարան լցալ ա, տարալ տըվալ ընտրանց, կերալ ըն, սըղացալ։ Էս ախճիգը մին վախտ մարթին ասալ ա. «Էտ օշափին շատ տովլաթ օնի»։ Էս թաքավերիս տղան քինացալ ա լեխ պիրալ ձերանց տոն։

Աստվածանից իրեք խնձոր վրեր ինգյնի՝ մինը՝ աստղին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չլսողին։

#### 11.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԱԽՃԻԳՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնլ ա չիլնլ մին թաքավեր։ Էս թաքավերիս էլ իլնլ ա օխտը տղա, մին ախճիգ։ Ամման ձերհեղին Էտ թաքավերին օխտը տղորցան մինը քինում ա իլնլ խագնան պահում, օշափը կյամ ա իլնլ կյուղանում , տանում։

Մին վախտ թաքավերին ախճիգն ասալ ա, թա. «Թաքավերն ապրած կենա, թողար Էս քեր էլ Էս քինամ խագնան պահեմ»։ Թաքավերն ասալ ա, «Օխտը տղաս քինացին հի՞նչ շինեցին, վրեր տու քինաս հինչ շինես»։ Էս ախճիգն ասալ ա. «Դե մին վրեսկի թորըտ տոք, Էս կըքինամ պահեմ»։

Էս թաքավերը տուվալ ա։ Էս ախճիգս եր ա կացալ, քինացալ, թա պահի։ Տըեսալ ա, վրեր հես ա օշափը մրթմրթալալ կյամ ա, եկա՛վ, բաղյան տուվալ փողերին տակալը։ Էս ախճիգը վրեր թխալ ա, օշափին գլխին դափաղը եր ա կացալ։ Ետնան քերալ Էս օշափին գլխին դափաղը տարալ ա թաքավերին նշանց տվալ, թաքավերըն էլ ճակատան պաչալ ա, թախտին նըստըցըրալ։

Էս օշափը վրեր սաթկած չի իլնլ, տառալ գլխին դափաղն ա իլնլ եր

կացած, եկալ ա ղորանց տոն, գլեյիմ կլեցալ, քինացալ թաքավերին ասալ. «Ախճիգյտ օգում ըմ, կըտա՞ս»: Թաքավերըն էլ ասալ ա. «Քյըզանից էլ լնմ տղա չըմ քիթանալու, կըտամ»: Ետնան օխտը օր, օխտը քշեր հրսանիքյ ա ըրալ, տարալ:

Մին քանե վախտ անց ա կացալ կնգանն ասալ ա. «Եկ քինանք ման կյնմ»: Ետնան քինացալ ըն մին կանանչկոտ տեղ: Էս օշափը կնգանն ասալ ա. «Տու տեղ նստի, էս քինամ ճպատ պիրիմ, ըստեղ մին բաղչա շինենք»: Ետնան քինացալ ա ճպատ պիրալ, կեսավը շինմ: Ետնան կնգանն ասալ ա. «Դե մին տկլորաց, ըտեղ նստի»: Նա էլ տկլորացալ ա, մեչին նստալ: Ետնան էս օշափը էնչանք թակալ ա կնգանը, վրեր ջանը լոխ կյիպտալ ա: Ճպատըն էլ լոխ կլխալ ա թակելիցը հու կոտրատալ ա: Ետնան քինացալ ա, վրեր էլ ճպատ պիրի թակի: Էս ախճիգյս տըեսալ ա, վրեր հես ա բարդի քյարվան ա կյնլիս: Էս քյարվաննեն եկին, վրեր ըռաչներան քինմն, էս ախճիգյն ասալ ա, թա. «Ինձ տիրեք էտ բարդումը հու կանչեցեք ա՛յ եթիմ ախճիգ առնող»:

Սահանք տիրալ ըն հու կանչելավ տարալ: Ետնան էս օշափը եկալ ա տըեսալ ղորան կնեցը ընտեղ չի: Քինացալ ա քյարվաններիցը հրցրալ, թա. «Ըտեղին ախճիգը հոր ա՞»: Ընտրանք էլ ասալ ըն. «Հես ա էս բարդումը»: Էս օշափն ասալ ա, թա. «Դնմմվս թխեմ՝ վրեր մրղն տղես կյն՝ ըտեղ ա, վրեր տղես չի կյն՝ ըտեղ չի»:

Ղամավը թխալ ա, բուղը կտրալ ա հու մրղնը պենպակն ա ծծալ, դամին ըռեխն էլ պենպակը սրփալ ա: Ետնան էս օշափը ասալ ա. «Աստված ձեզ պարի ճանապար տա, ըտեղ չի, քինացեք»:

Ետնան սահանք տանելավ ասալ ըն. «Ա՛յ եթիմ ախճիգ առնող»: Մին պառավ տղես ա եկալ, թա. «Պեր առնեմ»: Պերալ ըն, առալ ա, տարալ: Ետնան քյարվաննեն քինացալ ըն: Ետնան մին թաքավերի տղա եկալ ա էս պառավին տոնը, թա. «Ախճիգյտ օգում ըմ, կըտա՞ս»: Էն պառավն էլ ասալ ա. «Կըտամ»: Էս ախճիգյն էլ պառավին ասալ ա, թա. «Էն տղին ասի, թա մին տոն կշինիս, վրեր կլխան եշիս, փափաղըտ վրեր ինկնի հու օխտը արծեվ տակին ժինճիլավ կապած՝ կըկյամ, թա շինիլ չըս՝ կյնլ չըմ»:

Պառավն ասալ ա: Էս տղան ասալ ա. «Լնմ»: Ետնան շինելիցը Ետնան օխտը օր, օխտը քշեր հրսանիքյ ա ըրալ, տարալ: Էս ախճիգյն էլ ըսկի քոն չիլմլ ընդեղ, չունքի վախում ա իլմլ: Մին քանի վախտ անց ա կացալ, էս ախճիգը ետ ա ինկյնլ:

Ետնան էս օշափը եկալ ա էս պառավին տոնը, թա. «Ըստեղին ախճիգը հոր ա՞»: Էս պառավն էլ ասալ ա. «Թաքավերին տղան եկավ օգեց, տարավ»: Էս օշափը քինացալ ա մեծ-մեծ մեխեր շինիլ տըվալ, քինացալ ա մին ոչխար քցալ արծեվներին աղաքը, ինքը մեխերը վըեր տըվալ, եր իլալ: Մին մեխ ա մնացալ, վըեր եր ինի երի աստաժը, էս ախճիգը մեչ դուլան ասալ ա. «Սուրփ Սարքիս, փորինըս քեզ մատաղ, ինձ էս նեղ տեղիցը ազատի»: Վըեր էս ասալ ա, թո՛ւմփ, ինկյալ ա արծեվներին աղաքը: Ընդեղ փրչնաբախ ըն ըրալ: Ետնան էս ախճիգը օխտը օր օխտը քշեր քոն ա իլալ, եր կացալ: Ետնան էս թաքավերին տղին կնեցը մին ախճիգ ա պերալ:

Մին օր էս Սուրփ Սարքիսը ախքատ ա տմռալ, եկալ: Էս ախճիգս քինացալ ա հաց պիրալ տըվալ, էս Սուրփ Սարքիսն ասալ ա. «Քյինա քու մոր ասի, վըեր մատաղ ըս խոստացալ, տո՛ք»: Էս ախճիգը քինացալ ա մորը ասալ: Մարըն էլ ասալ ա. «Պեր թոշատ պաչեմ, քյինա ասի՝ պապի, մատաղըտ էս ըմ, ինձ տար»: Էս ախճիգը քինացալ ա ասալ, Սուրփ Սարքիսըն էլ ասալ ա. «Ղիմիշ չըմ անիլ քյեզ տանեմ»: Ետնան օրհթնելալ ասալ ա. «Վազ տաս՝ մարճան-մարքարիտ եր տառնա հու փունճ մանիշակ, վըեր ծըծաղես՝ մարճան-մարքարիտ եր տառնա, վըեր կլոխըտ լուվանաս՝ ճո՛ւրը վըեսկի քյանրփո՛ւշ կըտըվի, վըեր լաց ինես՝ ճըրհեղեղ ինի»:

Ետնան քինացալ ա: Էս ախճիգը մծացալ ա: Մին թաքավերի տղա եկալ ա էս ախճիգս օգալ: Փսակելիս վախտը էս ախճիգը ո՛ւրանց տանն ասալ ա, «Մեր տանիցը մինչն ընդեղ շոր փոեցեքյ»: Տանելիս վախտը մարճան-մարքարիտ հու փունճ մանիշակ ա վեր տմռալ, դարավաշը հու ո՛ւրան մարը վըհաքալ ըն, ածալ ծոցերնեն»:

Մին վախտ էս թաքավերին տղին կնգանը ախճիգը ծարավացալ ա, քինացալ ա մին պառավ կնկանից ճո՛ւր օգալ: Նա յէլ ասալ ա. «Մին քթո՛ղ ճո՛ւրըս մին աչքի լուս ա»: Էս ախճիգը աչքին մինը հանալ ա տըվալ, մին քթո՛ղ ճո՛ւր ա տվալ: Խմալ ա, քըշտացալ չի: Մին քթո՛ղ էլ ա ուզացալ, ասալ ա. «Մին աչքի լուս էլ տոք, մին քթո՛ղ էլ տամ»: Աչքին մինն էլ ա տըվալ, մին քթո՛ղ էլ ա տվալ: Խմալ ա, տըեսալ լոխ կյո՛ւզ : Ետնան ընտեղ վեր ըն քցալ հու շորերը հանալ, դուլուղչուն կյեց տըվալ: Էս դուլուղչին էլ քինացալ ա թաքավերին տղին կնեց տմռալ:

Ետնան մին քյանսիբ մարթ եկալ ա, թա չոփ անի տանի, էս թաքավերին տղին կնեցը ասալ ա. «Ա՛պեր, ինձ տար ծեր տոն»: Էս մարթըն էլ ասալ ա.

«Օխտը ախճիգյ օնեմ, կարքմ չըմ պահեմ, քյեզ ը՞մ պահելու»: Էս ախճիգյն էլ ասալ ա. «Ա՛յ պեր, խեր կըտեսնաս, ինձ տար ծեր տոն»: Էս մարթըս տարալ չի:

Ետնան քյինացալ ա ռւրան ախճկորցըն ասալ, թա. «Մին ախճիգյ ասեց՝ ինձ տար ծեր տոն, պերի ոչ, ասեց՝ խեր կըտեսնաս, տար»: Էս ախճկերքըն էլ ասալ ըն. «Ա՛յ պեր, քյինան պեր, մեր կերածը ընտրա կըտանք»: Էս մարթը մին էլ քյինացալ ա փեղ ըրալ, տիրալ փեշկումը, Էն ախճիգլըն էլ տիրալ աթակումը, թա պերի: Պերելիս վախտը փեշկը մարճան-մարքարիտավ հու փունճ մանիշակավ լցալ ա: Փեղերը վեր ա ածալ, ախճկանը տիրանլ փեշկումը, պերալ:

Սահանք ըստըհենց հարուստացալ ըն հու մեծ ամարաթ ըն կաղնըցրալ: Կլիխըն էլ լըվացալ ըն, ճուրը վըեսկի քյարփիճ ա կտրալ: Էս ախճիգյն ասալ ա, թա. «Ա՛յ պորը էրկու վըեսկի քյարփիճ տըվեք, տանի բազար, ասի՝ ա՛յ վըեսկի քյարփիճ ինքյ օնող՝ աչքի լիւս տըվող»: Ետնան տըվալ ա, տարալ ա, ասալ. «Ա՛յ էրկու վըեսկի քյարփիճ ինքյ օնող՝ աչքի լիւս տըվող»: Էն պառավը ինքյ ա կալալ, աչքին լիւսերը տըվալ: Էս մարթըս պերալ ա աչքին լիւսերը տիրալ Էս ախճկանը աչքերին յրա, սղացալ ա աչքերը:

Մին վախտ Էս ախճիգյը ամարաթին քշտին կաղնած ա իլմլ, տըեսալ ա, վըեր ռւրան մարթը ծիյին յրա նստած, ընդեղավ անց կացավ: Էս ախճիգյը աչքը ճպեց, լմց իլմվ, թոռը նի կալավ: Ետնան ռւրանց գյնդին դրկեց, թա քյինան ասի. «Մին եք ըստեղ, կանչող կա»: Գյնդան էլ քյինաց ասեց, նա էլ եկավ: Էս ախճիգյն ասալ ա. «Ա՛յ մըրվաթսըզ, տիւ բա ինձ հու՞նց թողեցիր քոռացած, ընտեղ վեր ինկյանձ, տիւ ենկին<sup>1</sup> տարեր քու կնեկյտ շինեցիր, իմ շորերըս էլ ենկան կյեցավ»:

Ետնան Էս թաքավերին տղան քյինացալ ա ռւրանց տոն, ենկին վազ տալ տըվալ՝ ք...ի կլոնձնե ա վեր տանալ, կլիխը լուվացալ ըն՝ նոթ ա վեր տանալ: Կլիխը մածուն ըն քսմլ, ծիյին ոռան կապալ, քաշ-քաշ ըրալ: Ետնան Էս ախճիգլը ռւրան կնեզըն շինմլ, ինքյն էլ մարթը տառալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինը՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

---

<sup>1</sup> Ենկա -դուլլուղչի (Մ. Բ.): Ծառա, աղախին (Մ. Գ.):

12. ԿՅՈՌԹՆՈՒԿԸ ՎԸԵՐ ԱԽՃԻԿՅ Ա ՏՆՈՒԱԼ,  
ԸՆԴՐԱ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն ան չիլնն մին թաքավեր: Էս թաքավերիս էլ իլնն ան մին տղա: Էս տղան քինացալ ա ծովին դրադերքը ման կյնն, ետավ ծարավալ ա, նի յա մտալ գյամին, թա ճողը խմի, մին կյոթոնուկ լոք ա տվալ, փեշկան կացալ: Էս թաքավերին տղան հիշտեղ վրեր քինացալ ա, էս կյոթոնուկն էլ փեշկան կացած: Ուրողկոնը վրեր քինացալ ա տոն, էն կյոթոնուկը փախալ ա, նի մտալ տոլաբը, մին վախտ էս կյոթոնուկը խեցկը հանալ ա, տիրոդ տոլաբումը, ինքը եր իլնն գեհը: Թաքավերին տղան եկալ ա տրեսալ մին շափաղ պատին յրան. եշալ ա տրեսալ գեհին մին հողողմանց ախճիկ: Էս տղան պիրալ ա էս ախճկանը ուրան յրան օխտը օր, օխտը քշեր փսակալ:

Ըստեղ մարթըկնեց ըն տանալ, թաքավերին տղան ասալ ա. «Քինա թաքավերին ծերքը պաչի»: Քինացալ ա պաչալ, եկալ:

Թաքավերին տղան ասալ ա. «Պիր կյոթոնուկի խեցկըտ քցենք կրակը»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Չէ»: Ախրը քիցալ ա կրակը: Կնեցը ասալ ա. «Տե՛ս, վրեր քիցեցիր կրակը, քեզ շատ զուրար ա նի կյնն»:

Ետան թաքավերը դրկալ ա ուրան տղին հետան: Էս տղան էլ քինացալ ա: Թաքավերը ասալ ա. «Էտ կնեցը ինձ տո»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Չէ՛, տալ չըմ»: Թաքավերը ասալ ա, թա, «Ընդե քյեզանից մին զատ կօզեմ, թա վրեր էն տվիր՝ կնեցը քեզ, թա վրեր չե՛ ինձ ինի»: Ասալ ա, թա. «Հա»: Նա էլ ասալ ա. «Քյեզանից մին խնձոր կօզեմ, վրեր սաղ դուշունըս կեսը օտեն, կեսը մնա»: Քինացալ ա կնգանը քշտին բեքեփ նստալ, կնեցն էլ ասալ ա. «Լնվ ա՞, վրեր ասում ի խեցկըս էրիլ մի, տու լիհն էրում իր». մին էլ ասալ ա. «Լնվ ա, հելլա ճար կանեմ»: Ասալ ա, թա. «Քինն ասի՝ գյմմուն թա՛քավեր, գյմմուն թա՛քավեր, մին ծեր բաղին պիծի խնձորիցը մինը տո»: Քինացալ ա ասալ. «Գյմմուն թա՛քավեր, գյմմուն թա՛քավեր, մին ծեր բաղին պիծի խնձորիցը մինը տո»: Նա էլ տվալ ա, ծովիցը տողա ա պիրալ, մարթ դրկալ թաքավերին հետան, թա. «Ես պիրալ ըմ, տող էլ տար»:

Թաքավերը ուրան դրկալ ա, թա. «Քինացեք պիրեք»: Եկալ ըն տարալ կեսը կերալ, կեսը մնացալ ա: Ըստրեհնց շատ զատեր ա ասալ, նա էլ քինացալ ա պիրալ: Մին էլ թաքավերն ասալ ա. «Մին կարմունջ շինիլ տո ծովին յրան»: Եկալ ա կնգանն ասալ. «Էս հունց ա՞նեմ»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Քինա ասի՝ Գյմմուն թա՛քավեր, ամաքը մին քար ցեց տիրեք»: Նա էլ

քիչնացալ ա ասալ, ամաքը մին քար ըն ցեց տիրանլ, տառալ ա կարմունջ:

Թաքավերը ասալ ա՝ մին քիչնամ տըեսնամ: Ուրան կնգանն էլ եր ա կալալ, քիչնացալ: Օգացալ ա, թա կարմունջավը անց կենա էն դոլը, թաքավերին տղան ասալ ա. «Գյմմուն թաքավեր, ամաքը ծեր քարը եր կալեք»: Ամաքը ռւրանց քարը եր ըն կալալ, թաքավերը մին էլ ռւրան կնեցը նի յըն տառալ ծովին մեշը, կտորվալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգնի. մին՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չլսողին:

### 13. ՕՎ ՍՈՎԴԱՔՅԱՆԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլան ան չիլան մին սովդաքյան: Էս սովդաքյանիս անումն էլ Օվ սովդաքյան, հու էլ շատ հարուստ ա իլան: Ըստրա էլ շատ ախպերք ա իլան, ըստահանք էլ մեծ-մեծ չինովնիկնե: Էս Օվ սովդաքյանս մին վախտ աշխատանքի քիչնալիս վախտը քիչնացալ ա մին չոլ, ընդեղ մին տան վեր եկալ. Էս տանս կնեցն էլ ցավում ա իլան: Մին հրեշտակ եկալ ա Օվ սովդաքյանին ասալ. «Վըեր էտ խոխան պիրի, քու աշխատանք օտելու վա»: Էս կնեցս մին տղա յա պիրալ: Մին վախտ Էս կնեղը քիչնացալ ա Օվ սովդաքյանին ասալ. «Էն հրեշտակը քեզ հինչ ա՞նեց»: Ասալ ա. «Ասիլ չըմ»: Էն կնեցը ասալ ա, թա. «Ասիլ պիտիս»: Նա էլ ասալ ա. «Ասիլ չըմ, որ ասիլ չըմ»: Ախրըր ասալ չի:

Էս Օվ սովդաքյանը մին օր Էն կնգանը ասալ ա. «Էտ տղին հինչ տա՞մ»: Ասալ ա, թա. «Ուրան քշռունքավը մին փող տո»: Սա ըստրա քշռունքավը մին փող ա տվալ, եր կալալ քիչնացալ մին ծրանն ծմակում տիրանլ, ինքը քիչնացալ:

Էս ծրանն ծմակումն էլ մին տոն ա իլան, ըստահանց էլ մին էծ. տահանց տղան էլ աման օր տանում ա իլան ըրըծըցընում, պիրում: Տրա կաթնըն էլ կթում ըն իլան, օտում: Մին օր էլ տարալ ա, թա ըրըծցնի, Էս էծս քիչնացալ ա տըեսալ, վըեր մին խոխա վեր տիրած: Էս խոխին ծեծ ա տվալ, ետավ քիչնացալ Էն մին տըղին կոշտը, Էս տղան էլ եր ա կալալ, քիչնացալ ռւրան տոն: Էս կնեցը պիրալ ա, թա էծին կթի, տըեսալ ա, վըեր ծըծումը կաթնը չի կա, փռնալ ա Էս տղին թակալ, թա. «Խե յը՞ն կթալ»:

Էքյսը վըեր տարալ ա թա ըրըծցնի, բուսունը պահալ ա, Էս էծը հինչ տեղ վըեր քիչնացալ ա, ինքն էլ հետան մին խիլան քիչնացալ ա: Էս տղան տըեսալ ա, վըեր հես ա քիչնաց ծեծ տվավ. Էս տղան եր ա կալալ խոխին, համ էլ էծին՝

քինաց ալ ռըրանց տոն, ասալ. «Ա՛յան, տու ինձ փոնում ըս թակում, թա կթալ ըս կերալ, ամմա էս խոխին ա իլմլ ծեծ տամ»: Էս կնեգյն էլ խոխին եր ա կալալ, պահալ մեծըցրալ:

Մին օր էս տղան տոն ա եկալ քյոնչան, թա հաղ անի: Տա, մին էլ մին տղա ռըրոնր նհետ կոն ըն ըրալ, էն մինը ետ ա տմոալ թա. «Էծի տղա, շան տղա, էծի տղա, շան տղա»: Քյինացալ ա էն կնգանը ասալ. «Ա՛յան, էն խե յը՞ն ինձ ասում՝ էծի տղա, շան տղա»: Նա էլ ետ ա տառալ էն տղին կլխավը անց կացած պանները ասալ: Էն տղան էլ ասալ ա, թա. «Վըեր էս քու տղան չըմ, կիլոխ եր կօնեմ, քյինամ»:

Կիլոխ ա եր կալալ, քյինացալ, քյինացալ, մին տան վեր եկալ: Էն տոնն էլ ինքյր վըեր ընդեղ ծնվալ ա, էն ա իլմլ: Էս տղան ռըրան կլխին անցկացած պանները ըստեղ ասալ ա: Էս տանը կնեգյն էլ ասալ ա, թա. «Տու իմ տղաս ըս»: Ետավ էս տղան էլ ըստեղ կացալ ա:

Մին օր էս Օվ սովդաքյարը եկալ ա ընդեղ հեյլա վըեր եկալ, տըեսալ էն տղան ընդեղ: Ասալ ա. «Տրա ինձ տո, նոքյար պահեմ»: Նահանք էլ տվալ ըն:

Մին օր էլ մին կյիր ա կյիրալ, տվալ էս տղին, թա. «Տար տո իմ ախպորց», հու մեչին կյիրանձ ա իլմլ, թա. «Քշերանլ կյան՝ քշերավ ըսպանեցեք կյիր պիրոդ տղին, քյոնսօրին կյան՝ քյոնսօրին ըսպանեցեք, ռըրոնկոնը կյան՝ ռըրոնկոնը ըսպանեցեք»: Ետավ էս տղան քյինացալ ա մին կյետի դրաղի վըեր եկալ, քոն իլմլ: Մին հրեշտակ եկալ ա ծոցիցը հանալ, մեչին կյիրանձը ճինջանլ, ինքյը մեչին կյիրանլ: Թա. «Քշերավ կյան՝ քշերավ փսակեցեք կյիր պիրոդ տղին, քյոնսօրին կյան՝ քյոնսօրին փսակեցեք, ռըրոնկոնը կյան՝ ռըրոնկոնը փսակեցեք»:

Թոխտը հունց վըեր ծալած ա իլմլ, նհենց էլ ծալալ ա, տիրալ էն տղին ծոցումը հու հունց ճինջանլ ա, վըեր մանիլոն չիլմլ, թա ճինջանձ ա, թա ճինջանձ չի. համ էլ Օվ սովդաքյարին դալամին նման ա իլմլ, վըեր ըսկի ճոկվում չիլմլ:

Էս տղան եր ա կացալ, քյինացալ էն տոնը, տըեսալ, որ փսակած տիրած ընդեղ: Ուրան ախպորցը ասալ ա, թա. «Խե յը՞ք փսակալ, էս կյիրալ ըմ թա՛ վըեր վախտ վըեր կյան, ըսպանեցեք, անճախ տուք պիրալ ըք փսակալ»: Ըստահանք պիրալ ըն կյիրանձ կյիրը տիրանլ ծերքին, թա. «Էս քու կյիրած կյիրտ, էտ էլ տու»: Ասալ ա, թա. «Դե բանքյի հմրփանձ ըմ իլմլ»: Էս Օվ սովդաքյարը քյինացալ ա ռըրանց հրևան չոնքյոնն ասալ, թա. «Հու վըեր

կյանք, ծեր թուրուներ քցի»։ Ինքը քյինացալ ռւրանց տանը շիպիլկեքը կրակը լոխ հանգյըցըրալ, ինքը սոտըսոտ նաչաղացալ, ռւրանց գյաղեքը լոխ կրակի յըն քյինացալ, լոխչին էլ քյիցալ ա թուրուներ, ռւրանց հարսներըն էլ ըն քյինացալ, լոխչին հելլա քիցալ ա թուրուներ։

Էս Օվ սովդաքյանն էլ ա էր կացալ քյինացալ, ըստրա էլ ա քիցալ թուրուներ։ Ետավ մնացալ ըն էս տղան հու ախչիգը, նստալ ըն էս Օվ սովդաքյանին ապրանքը կերալ։

Ասովաճանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չլսողին։

#### 14. ԴՈՐՎԻՇԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլալ ա չիլալ մին թաքավեր։ Էս թաքավերիս իլալ ա մին կնեգ։ Էս կնեգս իսկի խոխա պոլրոն չիլալ։ Մին վախտ էս թաքավերըս տոնա ա եկալ դարբազին տոնա դոլ՝ ախ ասելալ, ետնան տըեսալ ընդեղան մին դորվիշ ա կյանլիս։ Էս դորվիշը եկալ ա, ասալ. «Թաքավերն ապրած կենա, էտ խե յը՞ս ախ կանչում»։ Նա էլ ասալ ա. «Իմ կնեգս խոխա չի պոլրոն»։ Թա. «Դե հինչ կըտա՞ս, վըեր էս մին փանդ անեմ, նա խոխա պիրի»։ Նա էլ ասալ ա. «Հինչ վըեր օգես, կըտամ»։ Թա. «Դե վըեր խոխա պիրի, մինը ինձ»։ Թա. «Հա»։ Դորվիշը պիրալ ա իրեք խնձոր տվալ, էրկունը սաղ, մինը մին խնձորին կեսը, թա. «Տար ըստահանց կեսը տու կեր, կեսը տո կնգանտ»։ Թա. «Լալ ա»։

Տարալ ա կեսը ինքը կերալ, կեսն էլ տվալ կնգանը, նա յա կերալ։ Էս կնեգս մին վախտ ետ ա ինգյն, իրեք տղա պիրալ, էրկունը սաղ ըն իլալ, մինը՝ կեսատ։ Ըստահանք մեծացալ ըն, էս կեսատն էլ շատ գոռա յա իլալ։ Մին վախտ լոխչանց մեծը ասալ ա. «Ես քյինալ պիտիմ փլան օշափին ախճիգն օգեմ»։

Ետնան կիլոխ ա էր կալալ, քյինացալ, քյինացալ, տըեսալ մին չոբան մին մեծ սոլրոն ոչխար ա պահում։ Քյինացալ ա էն չոբանին կոշտը։ Չոբանը էն տղին ասալ ա. «Հոր ը՞ս քյոնոն»։ Նա էլ ասալ ա, թա. «Քյոնոն ըն փլան օշափին ախճիգն օգեմ»։ Նա էլ պիրալ ա ոչխարներիցը մին կյավաթ կաթնը կըթալ տիրալ առաչին, մին չորս հացի նհետ հու ասալ, թա. «Վըեր տու էս փրթես օտես, չորանը վըեր էս էս ոչխարներին չորս դոլավը իրեք հետ շոռ տալըս, բնս տու օգելու վըս, թա վըեր չէ, բնս կրալու չըս օգես»։ Նա էլ ասալ ա, թա. «Դե լալ ա»։ Էս չոբանս տասար հետ շոռ ա տվալ, նա հալալ փրթած ոչ։

Էս չոբանն ասալ ա. «Ադն, քյինալ մի, կիլոխտ բադա կըքյինա»։ Թա. «Ընդէ չէ, քյինալու վըմ»։ նա էլ ասալ ա. «Տու գլիդնս»։

Ետնան էն տղան քյինացալ ա, քյինացալ, տըեսալ մին մարթ։ Քյինացալ ա էն մարթին կոշտը։ Էն մարթն ասալ ա. «Ա՛ տղա, հոր ը՛ս քյոննոն»։ Թա. «Ընդէ քյոննոն ըմ փլան օշափին ախճիգն օգեմ»։ Պիրնլ ա մին բիզ մին ծառից վեր տվալ, թա. «Վըեր էս ծառիցը կարաս հանես, բնս օգելու վըս»։ Թա. «Լնվ ալ»։ Ծիքյ ա տվալ, ծիքյ՝ կարացալ չի հանի։ Էն մարթն ասալ ա. «Ա՛դն, քյինալ մի»։ Թա. «Լիհն չէ, քյինալու վըմ»։ նա էլ ասալ ա, թա. «Դէ տու գլիդնս»։

Քյինացալ ա էն օշափին տոնը հսալ, նի մտալ տըեսալ օշափը ընդէղ քոն։ Էս օշափը եր ա կացալ, տըեսալ էն ընդէղ։ Օշափը վըեր ուրնն հոթկը ուրնն ա քաշալ, էն տղան եկալ ա կոշտը։ Վըեր եկալ ա կոշտը, էն սհաթը կոլ ա տվալ։ Ետնան ընդրանից պիծինն ա քյինացալ, հելլա ընդրա կլխավը հինչ վըեր անց ա կացալ, ըստրա կլխավն էլ անց ա կացալ։

Ետնան կեսատն ա քյինացալ, հելա եկալ, տըեսալ էն չոբանը ընդէղ ոչխարնեն ըրըծցնամ ա։ Քյինացալ ա չոբանին կոշտը։ Չոբանն ասալ ա. «Ախպեր, հոր ը՛ս քյոննոն»։ Թա. «Ընդէ քյոննոն ըմ փլան օշափին ախճիգն օգեմ»։ Չոբանը պիրալ ա ոչխարներիցը մին կյեվաթ կաթնը կթալ, տիրնլ ըստրա ըղաքին մին չորս հացի նհետ։ Թա. «Ինքյ առ։ Վըեր տու էտ փրթես օտես, չորանը ես էն կյառներին չորս դուլավը շոռ տալըս, բնս տու օգելու վըս, թա վըեր կարաս ոչ՝ օգելու չըս»։ Թա. «Լնվ ա»։ Էս տղաս փրթնլ ա, կերալ, նա հալա մին դոնում շոռ տված ոչ»։

Ետնան էս չոբանն ասալ ա. «Բնս օգելու վըս»։ Էն տղան քյինացալ ա տըեսալ մին մարթ։ Էն մարթը քյինացալ ա ընդրա կոշտը, թա. «Ախպեր, հոր ը՛ս քյոննոն»։ Թա. «Քյոննոն ըմ փլան օշափին ախճիգն օգեմ»։ Էս մարթըս պիրալ ա մին բիզ վեր տվալ մին ծառից, թա. «Վըեր տու կարաս հանես՝ բնս օգելու վըս, թա վեր կարաս ոչ՝ օգելու չըս»։ Էս տղան վըեր ծիքյ ա տվալ ծառն էլ նհետը պուք ա եկալա : Ետնան էս մարթն ասալ ա. «Բաս օգելու վըս»։

Էս տղան ծառը եր ա կալալ, քյինացալ էն օշափեն տոնը, հսալ, տըեսալ օշափը քոն, մին սիպտակ ախճիգ էլ կիլոխը քթվում ա։

Էս ախճիգն ասալ ա. «Հոր ը՛ս եկալ, էս սհաթս եր կըկենա քյեզ օտի»։ Էս տղան վըեր ծառավը թխալ ա, էս օշափին մեչան ճոթ ա իլնլ, ուրնն ախպորցն էլ փորիցը հանալ։

Ետով քյինացալ ա մին օթախ պանցան, տրեսալ մեչը սաղ օշափավ լիքը: Էս օշափանեն եկալ ըն թա ըստրա օտեն, Էն տղան ասալ ա. «Մին-մին եկեք, խոսկ ըմ ասում»: Վրեր մին-մին ըն եկալ, լոխչին էլ ծառավը կտորալ ա: Քյինացալ ա մին օթաղ էլ պանցան, տրեսալ մին լամ սիպտակ ախճիգ թոշերը կյանրմիճը, լամ-լամ շորերը կյեցին, մին ըստուլի յրա նստած: Էն մին օթաղն էլ պանցան ա, տրեսալ՝ մին հոլմամալակյ ախճիգ թախտին յրա նըստած, մին քանի օշափ կոխկերքին նստոտած, ընդրա դուլուղ ըն անում: Լոխ էլ օխտը կլխանի յըն իլամ: Էս օշափներին մինը եր ա կացալ ըստրա նհետ կոխ փոնալ: Էս տղան վրեր ըստրա մին ոնիցըն ա փոնալ, մին էլ կլխիցը: Վրեր եր կալալ տափավը եկալ, տասսը կըտոր ա տամալ. լոխ էլ եկալ ըն, լոխչին էլ ըտրեհենց տափավն ա եկալ փշըրալ, հու մեծ ճոթերն էլ անկանջն ա մնացալ: Ետնան Էս տղան ուրան ախպորցը, մին էլ Էն իրեք ախճկորցը եր ա կալալ, քյինացալ ուրանց տոն: Հոլմամալաքյ ախճիգն ինքյն ա եր կալալ, Էն էրկու ախճիգն էլ մինը մինին տվալ, մինը՝ մինին:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

#### 15.ՕՅ-ՄԱՆՈՒԿԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլամ ն չիլամ մին թաքավեր: Էս թաքավերիս էլ իսկի խեզան ինում չիլամ: Մին օր թաքավերն ախ կանչելալ տոն ա եկալ դարբազին տոն դոլ, տրեսալ վրեր առչը քյինում ա ուրան ճտերավը, կյխտարը քյինում ա ուրան ճտերավը, բախրան քյինում ա ուրան ճտերավը, օցը քյինում ա ուրան ճտերավը: Էս օցին ճտերն էլ լոխճունց անից շատ ա իլամ: Էս թաքավերն ասալ ա. «Փառք քեզ աստված, Էս օցին էլ ճոտ ինի, ինձ ինի ո՞չ»: Սա վրեր ըստրեհենց ա ասալ, մին վախտ վրեր կնեցըն ետ ա ինգան, մին խոխա յա պիրալ օցի կերպարանքավ: Ըստրա քիցան ըն մին օթաղ:

Ընդեղ օրը մին ախճիգըն իլամ քցում, Օց-մանուկն էլ օտում ա իլամ: Հինչ վախտ ուրան աշխարքին ախճկերքը լոխ կլխալ ա, դավթարին եշալ ըն՝ տրեսալ, վրեր էրկու ախճիգ կա, վրեր շատ հեռու վա իլամ:

Քյինացալ ըն Էն տոնը, ասալ, թա. «Ախճիգ տոք տանենք»: Նա էլ ասալ ա, թա, «Էս մինը խորթ ա՝ կըտամ, Էս մինը հալալ ա՝ տալ չըմ»: Ետնան խորթը եր ըն կալալ, քյինացալ:

Էս ախճկանս տանելիս տեղը ուրան մորը հանկյիստը տրեսալ ա, Էս

ախճիգյս ասալ ա. «Ինձ էրկու սհաթ մոհիլաթ տվեք, քյինամ իմ մոր յրան լնց ինեմ, ետավ կյամ»: Նահանք ասալ ըն, թա. «Լնվ»: -Քյինացալ ա:

Լնց ինեկիս տեղը ննջացալ ա, մորը հանգյիստին յրա քոն իլնլ: Ուրնն մարը արագ ա տվալ, թա. «Հետա կոխկիս մին կոզնու մորթի կա, վրեր եր կենաս, տիր կոնըտակիտ, քյինա ընդեդ, քյեզ վրեր տանեն թա քիցեն օթաղը, մորթին կյեց, նի մուտ. Օգ-մանուկը վրեր ասի թա. «Հանի՛ քու փողեղենտ», տու էլ ասի. «Հանի՛ քու օցեղենտ»:

Էս ախճիգյս եր ա կացալ, տրեսալ կոխկին մին կոզնու մորթի, եր ա կալալ, տիրնլ կոնըտակին, քյինացալ հսալ թաքավերին տոնը: Նահանք վրեր քյեցալ ըն օթաղը, կոզնու մորթին կյեցալ ա, նի մտալ օթաղը: Օգ-մանուկն ասալ ա, թա. «Հանի՛ քու փողեղենտ»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Հանի՛ քու օցեղենտ»: Վրեր ըստըհենց շատ ասալ ըն, օցը հնքյվավը թխալ ա ընդրա կեռքին մինը վեր քիցալ:

Ըստըհենց իցցուն օր հոճաթ ըն տվալ, ախըր Օգ-մանուկը ուրնն մորթին հանալ ա, էն ախճիգյն էլ Օգ-մանուկին մորթին ուրննին նհետ քցնլ ա բուխարին, էրալ, չունքյի վրեր Օգ-մանուկին օթաղեն բուխարին վառ ա իլնլ:

Ետնան մարթըկնեկյ ըն տառալ: Էս Օգ-մանուկը վրեր աման օր ծըվվում ա իլնլ, մին ախճիգյ ըն իլնլ քցոնմ օթաղը, նա էլ օտում ա իլնլ: Բրդան իցցուն օր վրեր ծըվվացալ չի, ասալ ըն թա. «Էս ին չի՞ ծվվում, քյինանք օթաղը պանանք, տրեսանք»: Պնցալ ըն, տրեսալ սաղ մարթ տառած, կնեզյն էլ քշտին:

Քյինացալ ըն ասալ. «Հենա սաղ մարթ տառած, մին կնեզյն էլ քշտին, գյուտում չընք, թա էն կնեզյն հու վա»: Պիրալ ըն ըստահանց ուրնն յրա փսակալ, վրեր մարթին անումը Օգ-մանուկ ա իլնլ, կնզանը անումն էլ տիրալ ըն Մարիան: Օգ-մանուկը վրեր հնքյվավը թխալ ա, ընդրա կեռքին մինը վեր քիցալ, վեր ինկյած կեռքին տեղը սադափի կեռեքյ ըն տիրալ: Մին վախտ էս ախճԸկանը խորթ հնքննք վրեր հըսկացալ ըն [Մարիանին] բախտը, դոնաղ ըն կանչալ հու մին օր եր կալալ, քյինացալ կյետը լըվաց:

Մարիանին չմոշկն էլ վրեսկի յա իլնլ, մին թայն ինկյնլ ա կյետը, եր կալալ, քյինացալ. Էս Մարիանն էլ հետան քյինացալ ա: Ախըր մին տան նման գատի տեմ ա ինկյալ: Ետավ նի յա մտալ, տրեսալ վրեր մին մրեռալ ընդեղնը եր տիրնն: Էս մրեռալիս անունն էլ Ալիքսաննոս ա իլնլ: Քշերը տրեսալ ա, վրեր եր կացավ ուրնն տարավ ուրնն տոն, նշանց տվավ, ասեց, թա.

«Տարբազան թակի, ասի՝ տուք ինեք ծեր Ալիքսաննոսին արևը, մին օթաղ տվեք, ըստեղ կենամ»:

Ետնան քյինացալ ա տարբազան թակալ, եկալ ըն պնցնալ: Մարիամն ասալ ա, թա. «Տուք ինեք ձեր Ալիքսաննոսին արևը, ինձ մին օթաղ տվեք, կենամ»: Ըստահանք էլ ասալ ըն, թա. «Էս հի՞նչ ա ճանչում Ալիքսաննոսին»: Մնացալ ըն մեթկ անելիս: Ախրըր տարալ ըն ձերանց թավլումը մին քյեչն քցնալ հու տեղեր Տվալ, թա. «Քցի, քոն իլ»: Հու սա էլ ետ ինկյնձ ա իլնալ, ըստեղ խոխան պիրնալ ա:

Ալիքսաննոսը աման քշեր կյամ ա իլնալ հրցնում, թա. «Մարիան, ո՞նց ես»: Նա էլ ասալ ա. «Վերս՝ փեյին, երս՝ փեյին, օտիլըս ճտուկուտուր, ըրախիս ուրուրուցը ճոթոտած»:

Մին դուլլուղչի էս խոսկերը ըսկացալ ա, եկալ կյողլու կացալ, ասալ, թա. «Տըեսնամ մին էս հի՞նչ ա խոսելու»: Վրեր մթնալ ա, Ալիքսաննոսը եկալ ա հոլթալը ինկյալ, թա. «Մարիան, ո՞նց ես», նա էլ ասալ ա՝ «Երս փեյին, վերս փեյին, օտիլս ճոկուտուր ըրախիս ուրուրուցը ճոթոտած»: Նա էլ ասալ ա, թա, «Իմոր [աչքերը] քոռանա, վրեր գլիդա, թա տու հու վրս, քյեզ կըտանի իմ օթաղումս տինի, քյեզ դայ յորդան-դոշակումս կըպահի, ըրախիս վրեսկի ուրուրուցում կըտինի»:

Ըստրանից ետը Ալիքսաննոսը քյինացալ ա: Էս դուլլուղչին քյինացալ ա, թա. «Խանում, խանում, Ալիքսաննոսը եկավ ըստըհենց ասեց»: Խանումն էլ ասալ ա, թա. «Մոտ ըս ասում»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Մոտ չըմ ասում»:

Ետավ Ալիքսաննոսին մարն էլ մին քշեր ա քյինացալ կյողլու կացալ, տրեսալ ա, վրեր դորթ ա ասում: Ետավ Մարիամին տարա լա տիրնալ Ալիքսաննոսին օթաղումը: Ետավ էլիս Ալիքսաննոսը եկալ ա թավլին հուրթավն ինգյնալ, ասալ. «Մարիա՛ն, ո՞նց ես»: Սնս չի ըրալ: Քյինացալ ա թուռնատանավն ինգյնալ, էլիս ասալ, տրեսալ վրեր սնս չըրալ: Լոխ օթաղնեն քյինացալ ա ման եկալ, սնս չըրալ: Քյինացալ ա ձերան օթաղը, ասալ. «Մարիա՛ն, ո՞նց ես»: Ասալ ա, թա. «Երս դույ, վերս դույ, խոխիս ուրուրուցը վրեսկի»:

Ետավ Ալիքսաննոսը քյինացալ ա: Ալիքսաննոսին մարը Մարիանին ասալ ա, թա. «Ախճի, վրեր մին էլ կյա, ասի բա հունց անենք, վրեր քյեզ պիրենք»: Մարիանն էլ ասալ ա, թա. «Դե լնալ»: Ետավ վրեր եկալ ա ասալ. «Մարիա՛ն, ո՞նց ես»: Էս թա. «Երս դույ, վերս դույ, ըրախիս ուրուրուցը

վըեսկի», հու ասալ, թա. «Բա հունց ա նենքյ, վըեր քեգ պիրենք»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Պիտում ա թափուրավ քինաք իրիքյնակեն մորը ծծիցը, յա իրիքյնակը վըեր ծերքերը լվանում ա՝ ընդրա ճրիցը պիրեք, վըեր ինձ յրա շաղ տաք, էս կըսըդանամ»:

Ետավ էքսը թափուրավ լնց ինելավ խոխան ճիտն ա կապալ, քինացալ, քինացալ, հսալ իրիքյնակեն տոնը: Քինացալ ա տըեսալ իրիքյնակին մարը ընդեղ նստած: Նա ասալ ա, թա. «Ախճի, հոր ը՞ս եկալ, արեքակը էս սհաթս վըեր կըկյա, քեգ խանձուղ շինի»: Ասալ ա, թա. «Եկալ ըմ Ալիքսաննոսին մհար իրիքյնակը, վըեր ծերքերը լուվանում ա, յա էն ճոլրիցը, յա քու ծծիտ կաթնիցը տանեմ յրան շաղ տամ սղանա»: Թա. «Լնվ ա, նի մուտ էտ սանդուղը, վըեր կըկյա ծերքերը լուվանա, ճոլրիցը կըպահեմ, քեգ տամ»:

Իրիքյնակը եկալ ա, թա. «Էս հի՛նչ մրթմրթավետ ա»: Մարն ասալ ա, թա. «Տու վըս աշխարքիցը կյամ, ինձանից ը՞ս հրցընում»: Ետավ մարը պատառ կացալ ա, թա. «Ընդրա կնեցը եկալ ա թա՝ պատառ քու ծերքերիտ ճոլրիցը ինձ տո, տանեմ յրան շաղ տամ, սղանա»: Ետնան ծերքերը լուվացալ ա, ճոլրիցը տվալ ոլրան, թա տար: Տարալ ա յրան շաղ տվալ, սղացալ ա: Ետավ ըստեղ օխտը օր, օխտը քշեր փսակալ ըն :

Էս Օգ-մանուկն էլ վըեր Մարիանին կորչիլը ըսկացալ ա, ոլրանց տան հացը օտում չիլալ, ետնա եր ա կենում, կիլոխ եր օնում, քինում հու ընդեղ բազարումը նստում: Ընդեղի մարթիքյն ըստըրա խեղճ կյնլիս ըն իլնլ, տանում ոլրանց տան հաց տամ: Մա մին օր էլ էս Ալիքսաննոսին ա պատահալ, տարալ տանը մտեղ հաց ըն կերալ, Ալիքսաննոսը հացին յրա Մարիանին ասալ ա, թա. «Քինա ծմերուկ պիր օտենք»: Ամբարումն էլ մին ծմերուկ ա իլնլ, քինացալ ա պիրալ: Ալիքսաննոսը ասալ ա, թա. «Էս փիսն ա, քինա մին լնվը պիր»: Տարալ ա, էլիա էն պիրալ: Էլիա ասալ ա, թա. «Էս էլ ա փիս, տար մին օրիշը պիր»: Տարալ ա, էլիա էն պիրալ: Շատ վըեր ըստենց ա ըրալ, Մարիանը քմքըծիծաղ ա տվալ, սնդափի կեռեքը պնց ա իլալ: Էն Օգ-մանուկը էս վըեր տըեսալ ա, ասալ ա, թա. «Էս իմ կնեցյա ա, ինձ տո տանեմ»: Թա. «Չէ»: Դավի յըն ըրալ, ախըրը կնեցը Օգ-մանուկն ա եր կալալ, տղան ընդրա տվալ, եր կալալ, քինացալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինն՝ աստղին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

## 16.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԷՐԿՈՒՄ ՏՂՈՐՑԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլն ա չիլն մին թաքավեր, էս թաքավերիս էլ՝ էրկու տղա: Էս էրկու տղան մին-մինու ասալ ըն. «Եկեք քյինանք փող աշխատենք»: Եննան տանիցը տոնս ըն եկալ, շատ-խրեց քյինացալ, հսալ էրկու հղե: Ըստեղ մին-մինուանից ճոկվալ ըն: Էս պիծինը առե՛ն ոննավ-կլխավ կորալ ա, ամմա մեծը քյինացալ ա մին մարթի գյնդն մտալ: Էս տղաս էս տանը մին քանի վախտ կացալ ա, եննան իրան աղին ասալ ա, թա. «Ա՛ դա, մին ճորի տո, փողի տեղ ըմ գյոնդոնմ, տանեմ պեռնեմ, պիրեմ»: Էս մարթն էտ տվալ ա էս թաքավերին տղին:

Էս տղան մին մարթ ա եր կալալ, քյինացալ մին պեցոնկ սարի կոշտ: Ընդեղ էս թաքավերին տղան չըվալնեն եր ա կալալ հու եր իլն սարը, ընդեղ վրեսկին չըվալնեն ածալ, եննան սարիցը չըվալնեն թուլալ ա տըվալ, էն տակի մարթն էլ ճորին պեռնալ ա, թա քյինա: Էս թաքավերին տղան մին տեղ չի քիթալ, թա վեր կյն, ճարը կտրալ ա, մին քար տըրքցըրալ ա, էն տակի մարթին անից ա կացալ, ընդեղ էն մարթը խլիփնվալ ա, մրեռալ: Էն ճորին մնացալ ա ընդեղ պեռնած:

Էս թաքավերին տղան հինչքան ման ա եկալ, թա մին տեղ քիթնի վեր կյն, քիթալ չի: Մինչն ոնրոնցոնը ման ա եկալ, մին տեղ չի քիթալ, թա վեր կյն, ախրը մին տեղ քոն ա իլն: Քոն իլն վախտն արագումը տըեսալ ա, վրեր մին մարթ եկալ հու ոնրան ասեց, թա. «Իրեք օր ըտեղ կենալ պիտիս, եննան ըտեղատ վեր կյնա»: Էս տղան ընդեղ իրեք օր կացալ ա, եննան առե էն իրեքինջի քշերը քոն ա իլն հու քշերավ գոնրթնացալ, տըեսալ վրեր մին կտրի յրա կաղնած ա: Էս տղաս հոնրթավը մտեկ ա ըրալ, տըեսալ վրեր ոնրան ախպերը խեխտվում ա, հոնրթավը նի յա մտալ, ախպորը պրծըցըրալ:

Եննան էս պիծի ախպերը մեծ ախպորն ասալ ա. «Ա՛խպեր, ե՛կ փախչենք, վրեր կյոնլ ախպերը չիկյա մեզ օտի»: Եննան էս տանիցը տոնս ըն եկալ, քյինացալ: Էլիս էս պիծի ախպերը ոննավ-կլխավ կորալ ա, ամմա էս մեծ ախպերը քյինացալ ա մին պառավի տոն: Էս մեծ ախպերը էս պառավ կնգանը տանը մին քանի վախտ կացալ ա: Եննան էս պառավս էս տղին վրեր պիլննի յա տըվալ, թա աման օր մին բաղ պնց, ման եկ, էս էլ քյինում ըմ մեր պարեկամին տոնը: Եննան էս պառավը քյինացալ ա:

Քշերավ էս տղան քյինացալ ա մին բաղին տոնը պնցալ հու էս բաղն էլ էնքան մեծ ա իլն, վրեր քշերավ էս տղան փոնալ ա, դոնկ քյինացալ առե էն

տակը հու ընդեղից էլ կյամ մեչը, մթնում ա իլմլ: Հու ըստհենց օրը մին բաղ ման ա եկալ ամմա մնացալ ա թմք մին բաղ: Էս բաղն էլ քինացալ ա քշերալ ման եկալ, տրեսալ վրեր առե էն մեչին մին լմլ հովուգ:

Եննան էս հովուգին քշտիցը մին պատառ քինացալ ա, մին էլ քմակին մտեկ ըրալ, տրեսալ վրեր իրեք դուշ եկին հովուգին քշտին թներնեն հնեցին հու ծլեցին, հովուգին քշտին վեր տիրին, եննան ձերանք մին լալ հիլիմնլմկ ախճկերք տմռին: Էս տղաս վրեր տրեսալ ա, ըշտափալ ա, ընդեղ վեր ինգյմլ: Օխտը օրիցը ետնան էս պառալս եկալ ա տրեսալ, վրեր էն տղան հովուգին քշտին ըշտափած, էս տղին ծերքան փռնալ ա, եր կցրալ, հրցրալ, թա. «Էտ հինչ ա՞»: Էն տղան էլ ձերան կլխին եկածը պատմալ ա:

Ետնան էս պառավը ասալ ա, թա. «Ես էլ ըմ տրեսալ, հինչքան ուզացալ ըմ, թա փռնեմ իմ տղորցս մինին հետի օգեմ, կրացալ չըմ փռնեմ: Ետնան էս տղան էս պառավին ասալ ա, թա. «Վրեր էս նահանցից մինը փռնեմ, ինձ հետի կօգե՞ս»: Էս պառավն էլ ասալ ա. «Հա՛, կօգեմ»: Էս տղան էլ քինացալ ա տրեսալ, վրեր էս ա էն իրեք դուշը եկին, թներն են հնեցին, ծլեցին, եննան նի մտին հովուգին մեչը, թա լղանան: Լղանալիս վախտը էս տղան բիրդան մեշնակ ախճկանը ոննիցը փռնալ ա հու հովուգիցը տճես կալալ, թներն էլ եր կալալ, մեկալնեն էլ փախալ ըն: Եննան էն փռնած ախճիցը տարալ ա պառավին տոնը: Եննան պառավը հրսանիք ա ըրալ, էս ախճիցն էս տղին երան, հու էն ախճկանը թներն էլ էս տղան տիրալ ա ձերան սանդուղումը: Էս տղիս էլ էրկու տղա յա իլմլ, վրեր էլիս թներ ա իլմլ:

Մին քանի վախտ էս պառավին տանը կացալ ըն: Էս տղան պառավին ասալ ա, թա. «Ես քինամ ըմ իմ հոր տոնը, ինքյ կալ իմ սանդուղիս պիլմնին պահի, ամմա տաս ոչ իմ կնգանս»: Էս պառավը էս տղին ասալ ա. «Ա՛ տղա, քինալ միր»: Էս տղան ասալ ա. «Չէ՛ քինալ պիտիմ»: Ետնան պիլմնին տվալ ա պառավին հու ինքյը քինացալ:

Էս տղան շատ-խրեց քինացալ ա, հսալ ձերանց տոն: Էս տղան վրեր քինացալ ա, էս կնեցը եկալ ա պառավին անից պիլմնին ինքյ կալալ, տարալ թները հանալ, կյեցալ, եննան ձերան տղորցը նհետ փախալ: Էս թաքավերին տղան ընդեղ մին խիլմ վախտ կնալիցը եննան մին էլ ետ ա տառալ էն պառավին տոնը, տրեսալ, վրեր ձերան կնեցը ընդեղ չի: Էս տղան պառավիցը հըրցըրալ ա, թա. «Բա կնեցյս հոր ա՞»: Էս պառավն էլ ասալ ա. «Բա հի՞նչ, կնեցյտ փախալ ա, քինացալ»: Եննան էս տղան ասալ ա. «Բա

հունց անե՞մ, հունց չի անե՞մ»: Էս պատավա էլ ասալ ա, թա. «Ես գլխդմլ չըմ, իմ ախճիգյս կըգլխդմ, քլինմ ընդրա կոշտը»:

Էս տղաս քլինացալ ա պատավին ախճկանը տոնը, Էս պատավին ախճկանիցը հրցրալ, թա. «Ես հունց անե՞մ, կնեգյս փախալ ա»: Էս պատավին ախճիգյն ասալ ա. «Վախիլ մի, ես ճար կանեմ»: Եննան Էս պատավիս ախճիգը աշխարքումս հինչ դուշ-դանաթ ա իլմլ, պիրիլ ա տվալ հու լոխճիցը հրցրալ ա, թա. «[Հու] կգլի՞դա փլան կնգանը տեղը»: Լոխ դուշերը ասալ ըն, թա. «Գլղղղմ չընք»: Մինակ մին պատավ կոկոռ, քոսուտ՝ հու ասի տեն քլիցելի, վրեր իսկի մին չեթ կապել էլ չի մժիլ, մին ակոտվ, ասալ ա, թա. «Ես տեղը գլղղղմ ըմ»: Եննան Էս տղան ասալ ա, թա. «Հունց ա՞նեմ, վրեր ինձ տանես ընդեղ»: Էս ակոտվն ասալ ա, թա. «Մին շատ մեծ վրեսկի դափագմ շինիլ տո հու դափագին կլխան մին քող ըրած, վրեր տու մեչին նստես»: Էս տղան էլ շինիլ ա տըվալ վրեսկի դափագան հու քողն էլ ակոտվին ոննիցը կապալ:

Էս ակոտվն էլ թռչալ ա քլինացալ, Էն կնգանը հայաթումը կաղնալ: Էս տղան էլ դափագիցը տղև ա եկալ քլինացալ արթման, տըեսալ վրեր ձևմն էրկու տղերքը ընդեղ հաց ըն օտում: Ինքյն էլ նստալ ա նհետնեն կերալ, պրծալ: Եննան Էս էրկու տղերքը քլինացալ ըն մորը ասալ, թա. «Վրեր մունք օտում ինքյ, մինն էլ մգնհետ օտում ար»: Մարն ասալ ա. «Ծգնհետ մարթ հո՞ւ պիտի ինի, ինչի լիհա սոված ըք իլմլ, շղևտ կերալ ըք, գլղղղմ ըք [թա] ծգնհետ մարթա իլալ»:

Մի քանի վախտ Էս մարթս ձևմն էրկու տղորցը նհետ հաց ա կերալ Էս էրկու տղերքը տըեսալ ըն, վրեր ձևմնց նհետ մին մարթ հաց ա օտում, ամմա ձևմն տըեսնում չըն իլմլ: Կյամ ըն մորը քշտին ձևթղմ օտում, թա մգնհետ մին մարթ հաց ա օտում, մունք ձևմն տըեսնում չընք: Էս կնեգյս տըեսալ ա, վրեր ձևթղմ ըն օտում, ճաք-ճաք ըն կյամ, մտքումն ասալ ա թա. «Մին դղղղմ քլինամ սահանց նհետ հաց օտեմ, տըեսնամ, բմլքյմ դո՞րթ ա»: Եննան ըստրա էքյսը տղորցը հաց ա տվալ, ինքյն էլ քլինացալ քշտներին նստալ, հաց կերալ: Էս տղաս վրեր տըեսալ ա, էլ աներևոյթ չի տմալ, ամմա քլինացալ ա ձևմն կնգանը քշտին նստալ, նհետը հաց կերալ: Էս կնեգյս վրեր տըեսալ ա, ճնմնչմլ ա, վրեր ձևմն մարթն ա, շատ հմանչալ ա: Եննան Էս տղաս ձևմն կնեգը հու էրկու տղան մին էլ էր ա կալալ, տարալ թաքավերին տոնը:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկնի. մինն՝ աստղին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ չի լսողին:

17.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԿՆԵԳՅԸ ՎԸԵՐ ԷՇԻ ՔՈՌԱԿ Ա ՊԵՐԱՆ, ԸՆԴՐԱ  
ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլալ ա չիլալ մին թաքավեր: Ըստրա էլ իլան ա մին կնեգ: Սահանք քի-  
նացալ ըն ման կյան, տրեսալ ըն մին էշ՝ քոռակը հետան քինալիս:  
Թաքավերին կնեգյն ասալ ա. «Ըներակ քյեգ, ա՛յ էշ, քոռակըտ հետատ կյանլիս  
ա»:

Մին վախտ էս թաքավերին կնեգը ետ ա ինկյան, մին էշի քոռակ ա  
պերան: Էս կնեգը պերալ ա մին փալան կարալ, մին դուշդուն կարալ, ամեն  
սարքն էլ կարալ: Հու վրեր էս տղան էշի քոռակ ա իլան, նա էլ քշերը մարթ ա  
իլան տանում, ցերեկը՝ էշ: Ըստրա մարը պերալ ա փսակալ:

Մին օր հաց թխելիս էս էշին կնեգը քշերը պերալ ա մորթին քցան  
թորենը. էս էշը եր ա կացալ քշերն, ասալ ա. «Կնեգ, էտ հինչ ա՞ երուս»: Նա էլ  
ասալ ա. «Փետ պիրողին աչքը տո՛ւս կյան փիս փետ ա պիրան»: Էս էշը  
քինացալ ա մորթուն տեղը ման եկալ, տրեսալ ընդեղ չի: Տո՛ւս ա եկալ  
տրեսալ ծիտերը ծըլվըլալիս, ինքյն էլ նհետնեն ծըլվըլացալ ա, ծըլվըլացալ,  
ծետ տանալ, թրչան քինացալ մին ամարաթի կլխի տոն շինան:

Ուրան կնեգը եր ա կացալ շենքաշեն արկաթ վրհաքալ, մին-մին չին  
շինալ, քինացալ ուրան մարթին տանիցը կախ տըվալ, եր իլան տրեսալ  
խրաված քցան, ամման շամփուռիցը մին թիքյա եր ա կալալ: Մարթը ասալ ա  
թա. «էտ հի՞նչ մըրթմըրթավետ ա, տուս եկ կորի, թաչինան կնտիչըիս պտոկը  
կօնեմ, թող անեմ»: Էս կնեգը տո՛ւս ա եկալ ըղանչանք ըրալ, պղատանք  
ըրալ, էշալ չի,կնտիչին կիլոխն ա կալալ, եր կալալ տանը կլխավը իրեք հետ  
շոռ տըվալ, տափավը տվալ փշըրալ:

Էն տղին մարն էլ մին ոչխարի բուդ ա կտրալ, տիրալ ուրուրուցումը,  
ստըստոտ ծեծ տըվալ ըրորալ, ծեծ տըվալ ըրորալ, տառալ ա մին ախճիգ: Էս  
ախճիգը մին օր տո՛ւս ա եկալ, ախճկորցը նըհետ գլղլըմ ընելիս վախտը մին  
դուշ եկալ ա կնտիչին առալ, եր կալալ քինանցալ: Եկալ ըն ուրան մորն  
ասալ, նա էլ ասալ ա. «Ուրան ախպերն ա իլան»: Ետնան էս դուշը էս  
ախճկանը տարալ ա տիրալ էն ամարաթին կլխին, ասալ, թա. «Ըտեղ  
կացիր, էս քինամ վրերս անեմ պիրեմ, տու էլ գլղլըմ ըրա»:

Մին թաքավերի տղա յա եկալ մին պառավի տոն, ասալ, թա. «Եկալ ըմ  
ախճիգ օգեմ, ախճկան տեղ ը՛ս գլղո՛ւմ, ասե»: Էն պառավն էլ ասալ ա. «Իմ  
քշուքությունավըս մին փող տոք, մին լավ ախճիգ պիրեմ քյեգ տամ»: Էն

թաքավերին տղան տըվալ ա: Ետնան Էս պառավը մին տաննակ, մին ոչխար, մին Էլ մին դգդան տարալ ա Էն ամարաթին տակին կրակ ըրալ, դգդանը տիրնլ կրակին, ոչխարը մորթելիս տեղը տաննակը տիրնլ ա մեչքին: Էս ախճիգն ասալ ա. «Նանի՛, նանի՛, տի՛ր վզին»: Տիրնլ ա տմնկին, Էհա ասալ ա. «Նանի՛, տի՛ր վզին»: Տիրնլ ա փորեն: Ըստհենց շատ ասալ ա, Էն պառավը վզին չի տիրնլ, ամմա օրիշ տեղերքին ա տիրնլ: Ետնան Էս ախճիգը մին կոլայա կախ տըվալ, ասալ թա ախպղճիցը լցի: Էս պառավը կոլին ոռն ա տեմ կալալ:

Էս ախճիգն ասալ ա. «Նանի՛, նանի՛, ըռելը տեմ կալ»: Փորն ա տեմ կալալ: Ըստհենց շատ ըրալ ա, ախրը Էն ախճիգը, վըր Էն կնեցը ժինճիլ ա պերնլ ընդրանավ եր իլալ, Էն ախճիգն Էլ ընդրանավ վեր ա եկալ: Էս թաքավերին տղան տրնլ ա ծիյին թարքին, եր կալալ Էս ախճկանը քինացալ: Ախպերը եկալ ա տըեսալ վըր գրկլբնն ընդեղ վեր քցնձ, ժինճիլը հու քյննդիրն Էլ կախ տըվաձ: Շատ ման ա եկալ, ման՝ քթալ չի: Ախրը թռալ ա ամարաթին դրաղը, իրեք հետ զինքը տըվալ ա տափը, փշըրվալ, մեծ ճոթը անգուճն ա մնացալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չի լսողին:

#### 18.ԾԻՏԻԿ-ՎԻՏԻԿԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնլ ա չիլնլ մին մարթ, մին Էլ մին կնեգ: Ըստրանց Էլ իլնլ ն մին տղա, մին Էլ մին ախճիգ: Էս կնեգս նաչաղացալ ա, ծառան մին տիրն ա վեր ինգնլ, Էս կնեգը մըռալ ա: Էս մարթըս քինացալ ա մին օրիշ կնեգ Էլ ըրալ: Էս կնեգս սոտիկ-սոտիկ նաչաղացալ ա: Էս մարթը ասալ ա. «Հինչ կօ՞տես, վըր սղանաս: Կնեգն ասալ ա, թա. «Վըր տղատ մորթես, կօտեմ»: Էս մարթը մին աղի շլիպլիթ ա եր կալալ, մին Էլ մին թթո շլիպլիթ հու տղան մին Էլ ախճիգը, շատ-խրեկ քինացալ: Էն ախճիգը ասալ ա. «Ա՛պեր, ծարավ ըմ»: Ասալ ա. «Ինք կալ Էս աղի շլիպլիթը, տար ըտաղավ թուլուլ տո, հինչ տեղ վըր կաղնի, ընդեղ հենա ճճըր կա, քինն խմի, եկ»:

Ետնան Էս ախճիգը հինչ վըր ասալ ա, ըրալ ա. Էն աղի շլիպլիթը քիննցալ ա մին տեղ կաղնալ: Քյիննցալ ա խմալ, եկալ հու ասալ. «Ա՛պեր, սովաձ ըմ» Ասալ ա, թա. «Ինք կալ Էս թթո շլիպլիթը, տար հելլա ըտաղավ թուլուլ տո, վեր տեղ վըր կաղնի, ընդեղ հեն ա հաց կա, քինն կեր, եկ»:

Ետնան էս ախճիգը էս թթո շլիպլիթը տարալ ա թուլուլ տվալ, քյիննցալ ա մին տեղ կաղնալ: Էս ախճիգը քյիննցալ ա թա հաց օտի: Էս մարթը էս տղին եր ա կալալ, քյիննցալ մին չիննարու տակի նստալ: Էս մարթը չուխան հու փափաղը տիրնլ ա չիննարոն պտկին, ետնան էս տղին մորթալ, տարալ: Էն ախճիգը եկալ ա տըեսալ հնրը ընդեղ չի, տես հու տենին մտեկ ա ըրալ, փափաղը հու չուխան վըեր տըեսալ ա, հենց ա գյիդացալ թա ուրան հնրն ա չիննարոն պտկինը: Քյիննցալ ա եր իլնլ չիննարոն պտոկը, տըեսալ ուրան հորը չուխան հու փափաղն ա: Ետնան քյիննցալ ա ուրանց տոն հու ասալ. «Ա՛յան, սոված ըմ»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Հեն ա դգդանումը բոգբաշ կա, քյինն կեր»: Քյիննցալ ա մին թիքյն կերալ, ասալ թա. «Հունց շատ համեղ ա է՛»: Մին թիքյն էլ ա կերալ, հելլա ասալ. «Հունց շատ համեղ ա է՛»: Մին թիքյն էլ ա կերալ, տըեսալ, վըեր ախպորը ծիծիկնը մեչին:

Ետնան էս ախճիգը շատ լնց ա իլնլ, ետնան ծիծիկնը թռալ ա քյիննցալ հերթին կաղնալ հու ասալ. «Ծիտիկ ըմ, ծիլվիլիտիկ ըմ, հոր կերած ըմ, մոր կերած ըմ, անգիգ քուվոր խնչըցըրած ըմ»:

Ետնան թռալ ա, քյիննցալ մին ասեղ ծախողի կոշտ, ասալ թա. «Ա՛պեր, հինչ կըտա՞ս, մին խաղ ասեմ»: Նա էլ ասալ ա. «Մին թոփ ասեղ կըտամ»: Ասալ ա թա. «Ծիտիկ ըմ, ծիլվիլիտիկ ըմ, հոր կերած ըմ, մոր կերած ըմ, անգիգ քուվոր խնչըցըրած ըմ»: Նա էլ մին թոփ ասեղը տվալ ա:

Ետնան քյիննցալ ա մին շանջախ ծախողի կոշտ, ասալ թա. «Ա՛պեր, հինչ կըտա՞ս, մին խաղ ասեմ»: Թա. «Մին թոփ շանջախ կըտամ»: Ասալ ա, թա. «Ծիտիկ ըմ, ծիլվիլիտիկ ըմ, հոր կերած ըմ, մոր կերած ըմ անգիգ քուվոր խնչըցըրած ըմ»: Հելլա մին թոփ շանջախը տվալ ա:

Ետնան քյիննցալ ա մին մխթասեղ ծախողի կոշտ թա, Ա՛պեր, հինչ կըտա՞ս, մին խաղ ասեմ»: Թա. «Մին թոփ մխթասեղ կըտամ»: Ասալ ա, թա. «Ծիտիկ ըմ, ծիլվիլիտիկ ըմ, հոր կերած ըմ, մոր կերած ըմ, անգիգ քուվոր խնչըցըրած ըմ»: Ետնան մին թոփ մխթասեղը տվալ ա, ինքյ ա կալալ:

Ետնան քյիննցալ ա մին բախկալի կոշտ, թա. «Ա՛պեր, հինչ կըտա՞ս, մին խաղ ասեմ»: Թա. «Մին գյիրվանքա չամինչ կըտամ»: Ասալ ա, թա. «Ծիտիկ ըմ, ծիլվիլիտիկ ըմ, հոր կերած ըմ, մոր կերած ըմ, անգիգ քուվոր խնչըցըրած ըմ»: Ետնան չամինչը տվալ ա:

Ետնան քյիննցալ ա մին ճոթ ծախողի կոշտ, թա. «Ա՛պեր, հինչ կըտա՞ս, մին խաղ ասեմ»: Թա. «Մին թոփ մոլ կըտամ»: Ասալ ա, թա. «Ծիտիկ ըմ,

ծիլվիլիտիկ ըմ, հոր կերած ըմ, մոր կերած ըմ, անգիզ քուվոր խնչըցըրած ըմ»:  
Մովը էն մարթը տվալ ա:

Ետնան էս տղան քիննացալ ա ռւրանց հերթին երա կաղնալ, ասալ, թա.  
«Ա՛յեր, մին հըրթաւը ինձ եշի»: Եշալ ա, շանջախը ածալ ա աչքերը,  
քուռացալ ա: Ետնան ասալ ա, թա. «Ա՛յան , մին ինձ եշի»: Թա. «Կըմհանչեմ»:  
Թա. «Դե՛ մին խախալը իրեսավտ կալ, եշի»: Եշալ ա: Մխթասեղը ածալ ա  
աչքերը, քուռացալ ա:

Ետնան քուվորը ասալ ա՝ «Ա՛ քուր, մին հերթաւը եշի»: Էս ախճիգյրս  
ասալ ա, թա. «Վախում ըմ ինձ էլ իմ հոր նման անես»: Ասալ ա, թա. «Վախիլ  
մի, դե եկ կոշտս»: Եկալ ա կոշտը: Էն ճոթերը-զատերը ավալ ա ռւրան , թա.  
«Ինք կալ, ըլխալուդ, հալալ-զատ կարի, էս հես ա կյամ ըմ»: Թա. «Լնալ ա»:  
Ետնան էս տղան քիննացալ ա մին տասսը օր կացալ, եկալ տըեսալ կարած-  
պրծած:

Էս տղան ռւրան քվորը եր ա կալալ, քիննացալ ըն, քիննացալ, տըեսալ  
Էրկու հղե: Մինը միննալն ա քիննացալ, մինը՝ միննալը: Էս ախճիգյս քիննացալ  
ա տըեսալ մին մեծ ամարաթ: Քիննացալ ա ընդեղ նստալ, մահրամա ըրալ:  
Մին խիլլն նստալ ա, ըրալ, տըեսալ վըեր հես ա մին մեյմուն եկալ ռւրան  
կոշտը հու ասեց, թա. «Տու հինչ ըլլըմըլլնթ ըս, վըեր եկալ ըս ըստեղ  
մահրամա անուս»: Էն ախճիգյն էլ ասալ ա. «Ըստըհենց ըլլըմըլլնթ ըմ»: Էս  
մեյմունը եկալ ա, թա ըստրա ըսպանի, էս ախճիգյը եր ա կացալ, վըեր  
ըստրա ոնը-կլխան փոնալ ա տափալը եկալ, մեծ ճոթը անգուճն ա մնացալ:

Հելլա քիննացալ ա նստալ ռւրան մահրաման ըրալ, մին խիլլն էլ կացալ,  
տըեսալ, վըեր հելլա ա մին մեյմուն եկալ, ասեց. «Տո՛ւ իմ ախպոր ըսպանե-  
ցիր»: Էս ասեց հու եկալ թա ըստրա ըսպանի, էս ախճիգյը վըեր եր ա կացալ  
ըստրա մեչան փոնալ տափալը տվալ, փշրվալ ա:

Հելլա քիննացալ ա նստալ մահրաման ըրալ, մին խիլլն կացալ, տըեսալ,  
վըեր հես ա մինն էլ եկալ, ասեց, թա. «Տո՛ւ իմ ախպորց ըսպանեցիր»: Էս  
ասեց հու դիրի էս ախճկանը կգնըված-կգնըված եկալ: Էս ախճիգյը եր ա  
կացալ, թա ըստրա էլ ըսպանի, էս մեյմունը, վըեր էս ախճկանը եր ա կալալ  
տափալը եկալ, էս ախճիգյը փշրվալ ա:

Ետնան մին դուշ եկալ ա էս ախճկանը տըեսալ հու վըեր տըեսալ ա,  
քիննացալ ա մին թաքավերի ասալ: Էս թաքավերս էլ մին տեղ ա դրկալ, էն  
շհարին յրա հու մին կյիր կյիրնալ, թա էտ ախճկանը կտորնեն հվաքեցեք,

Ուրիշը յրա տիրեք, էս տեղըն էլ քսեցեք, կըսըղանա: Ետնան էն շհարին մարթիքն էլ էն ախճըկանը կտորնեն Ուրիշը յրա յըն տիրալ, էն տեղն էլ քսնալ, սղացալ ա, հելլա տմռալ էն ախճիգը, մին էլ հելլա եր կացալ, մահրաման ըրալ:

Հելլա էն մեյմունը եկալ ա, թա ըսպանի, էս ախճիգս եր ա կացալ էս մեյմունին վըեր եր կալալ տափավը եկալ, էն մեյմունը փշրվալ ա: Ետնան մին օրիշ մեյմուն եկալ ա էս ախճկանը գյնդն նի մտալ, հուվել էն մեյմունը աման օր տեղերումը ք.....ում ա իլնալ:

Էս մեյմունը մին վախտ քոնըտեղից եր ա կացալ, տըեսալ Ուրան յորղան- դիշակը նհենց ճնթը, փիս, ինքը-ինքը ասալ ա մեյմունը. «Հինչ կօ՛տի». մին էլ ինքը ասալ. «Լնվ սՈւրիշն փլավ»: Հելլա ասալ ա մեյմունը. «Հինչ կօ՛տի»: Հելլա ասալ ա. «Լնվ, սՈւրիշն, բոգբաշ»: Մին էլ ասալ ա մեյմունը. «Հունց յորղան-դոշա՛կում քոն կինի»: Ասալ ա. «Լնվ, սՈւրիշն զարբաբ յորղան-դիշակում քոն կինի», հու ըստըհենց շատ զատեր ա ասալ:

Ետնան ախըրը մին դոնում էս մեյմունը թորենը վառալ ա, ոռը տեմ կալալ թորենին, թա հուեցը որ ք....ի ոչ, էն ախճիգն էլ հեն ա իլնալ ամբարին տակին կյուղլու կացած, թաքուն-թաքուն եկալ ա մեյմունին քոի տվալ, քցնալ թորենը, էրնալ:

Մեհեգ էտ ախճկանը թողենք, Ուրան ախպորիցը խոսենք: Էս տղան վըեր էն հղցավը քյիննցալ ա, քյիննցալ ա հսալ մին քաղաք, ընդեղ մին դմմՈւրչի՛ն շնգյիրդ նի մտալ: Շատ կացալ ա, կացալ, մին վախտ ասալ ա, թա. «Մին էս քյիննամ տըեսնամ իմ քուր հի՛նչ տմռավ»: Ետնան եր ա կացալ քյիննցալ, քյիննցալ հսալ էն հղըցին կլոխը, Ետնան էն մին հղցավը քյիննցալ էն ամարաթը հսալ, եր իլնալ տըեսալ Ուրան քուրը ընդեղ մահրամա յա անում : Ետնան ըստեղ փսակվալ ըն մարթը-կնեգ տմռալ, էս ամարաթումը նստալ, քյեփ ըրալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

## 19. ՀԻՆԴԻ ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնա, չիլնա մին թաքավեր: Ընտրան իրեք տղա ա իլնա: Պռաված վախտը մին ձերհոգին կանչում ա տոցը ասում. «Վե՛րթիք, ես պռավալ ըմ, սոր-էքոնց հո՛ւ վա գիտում հի՞ք ըմ մոնրական, օգըմ ըմ իմ թաքավերությունը տամ ծըզանա մինին, հո՛ւ վրեր դոչադ ա, հո՛ւ վրեր լնվ վրերսկան ա: Էքոց քեցեք վրերս ի, հո՛ւ վրեր լնվ վրերս կպերի, թաքավերությունը ընտրան կտամ, դաբո՛ւ լ ըք»:

-Ղաբո՛ւլ ընք, դաբո՛ւլ,-ըսեցին թաքավերին տղեքը, քեցին թաղարիք տեսին, քոն իլին: Քնրտեղան եր կընալուց քեցին վրերսի. ամեն մինը ճոկ-ճոկ տեղ ճուկեցին, ըսկսեցին ձերանց վրերսը: Մըծ ու միչնակ ախպերքը շատ չալիշ եկին, շատ տես ու տեն ընկին, կրեցին վրեչ լիմ մին ըլը-պաստրակ էլա վեր քցին, մթնըժոռած վախտը տմոր-տերտակ պալատը եկին, ամմա պուճուր ախպերը մին կյիխտար շլակին տիրած, եկավ թաքավերին փեշքեշ ըրավ: Թաքավերը շատ ուրիսացավ, ճկատան պաչեց, «Ղոչադ տղա» ասեց, կողքին նստըցրավ:

Էն երկու ախպերքը քըրպոռ ըրած ըսեցին. «Ա՛ հնար, դե մունք հի՞նչ կարինք անել, վրեր մեր ճանկը վրեչ մին վրերս չընկավ, վրեր սպանինք, տոն պերինք, թող էքոնց քյինանք, կտեսնաս մըզանա հու վա դոչադը»:

Էքսը էլիա իրեք ախպերքը վրերսի քեցին, մեծ ու միչնակ ախպերքը էլիա տես ու տեն ընկին, կրեցին վրեչ մին պեն էլա տոն պիրին: Պուճուր ախպերը էտ ձերհոգին էլիա մին ջեյրան տոն պիրավ, հորը թավազա ըրավ:

- Հը՛, տեսնում ըք ծեր պուճուր ախպերը հինչքան դոչադ ա, բա հմանչըմ չը՛ք:

Տղաքը էտ խոսքին յրա ավել բեթար նըղացին, ըսեցին. «Ա՛ հնար, թող էքոց էլ քյինանք վրերսի, մըզանա հու վրեր մին լնվ վրերս կպիրի, թաքավերությունդ ընդրա կտաս, շատ ընք խընթըրմ»:

- Լն՛վ, լն՛վ, էս դոնձում էլ ծեզ իրավունք ըմ տամ, ամմա տեսեք, էտ վերչին անքամն ա հա՛, էլ ինձ խուսցնիք վրեչ:

- Չէ՛, չէ՛, ա՛ հնար, խուսըցնել չընք,- ըսեցին տղերքը, ձերանց օթախնին քեցին:

Քշերվա կեսին մեծ ախպերը միչնակ ախպորը գրթնըցրավ, ասից. «Ա՛ բալամ, թաքավերությունը մեր պիծի ախպերը խլիլական ա մեզ ըստղան տոն անի, պիտմա ըտրա կլիսին մին օյին պերինք, վրեր էքոց կարի վրեչ

պալատ կյանք, հինչ լա ասըմ, ըսպանի՞նք, թա մին ճրավեր քցինք, կլի՞սը ծածկինք, կարի վրեչ մեչան տո՛ւս կյանք:

- Հա՛, ճրավեր քցելը ավելի մըսըհաթ ա, էտ լան՛վ ըս մտածալ:

Էքսը իրեք ախպերքը մինտեղ տո՛ւս եկին, քեցին-քեցին մին ճրավեր տեսին, մընեծ ախպերն ասեց. «Ծարավ ըմ, թոքերս ցմաքվալ ըն, կըկարի՞ք պատառ ճո՛ւր հանիք, վըեր խմիմ՝ սերտս հվանա»:

- Խե՞ չընք կարիլ,-ըսեցին մյուս ախպերքը, - Բա խի՞ քեզ ծարավ կթո՛ղինք, Բա ճուրը վերան հինչա՞ վ կհանինք:

Պիծի ախպերը ասից. «Ինձ քյանդիրավ կախ տվիք, մին աման տվիք, մեչը կլցնիմ ետնան կըպցրցնիք, թա էլհա կօզիք, կմննիմ ճուր կհանիմ»:

Շատ ուրխացին մեծ ախպերքը, քյանդիրը մեչքան կըպեցին, ճրամանը ծեռքը տվին, կախ տվին վերին մեչը: Ճրամանը լցնելան ետը ախպորցը կանչից. «Դե՛, քաշեցեք, ճուրը պերըմ ըմ»:

Ախպերքը քյանդիրը քաշեցին, լիմ վըեր պատառ պցրցրին քյանդիրը կտրեցին, վերին մեչին թողեցին, վերին ըռեխն էլ ծածկեցին, ո՛ւր ո՛ւր տոն եկին, հորը պատմեցին, վըեր սաղ օրը էլհա պեն չը ճրեցին:

- Բա ծեր ախպերը հո՞ր ա, խե՞ չի իրևըմ:

- Մուկք ընտրան տըեսալ չընք, հանլանթ կըկյան:

Թաքավերը ըսպասից, ըսպասից, տղան տոն չեկավ: Էքսը մարթիք քցից սաղ մհալը, ծմակնին, վըեչ մին տեղ չքթին: Թաքավերը ըտրա յրա շատ տրտմից, ո՛ւրման պլատան էլ տո՛ւս չար կյամ, տղոցը ո՛ւրման կոշտը կանչըմ, ըսպասըմ ար թա վերչը հի՞նչ կինի:

Մհեգ պատմինք, թա վրերին մեչը քցած թաքավերին տղան հի՞նչ իլան՛վ: Խիլա վախտ ախպորցը հարայ տալան ետը, վեր օքնին, տըեսավ ծեն-ծո՛ն չի կյամ, թողալ ըն հըռացալ, տես ու տեն ա ընկնըմ, տըեսնըմ վըերին կողքին մի ծակ կա, մննըմ ա մեչը, քյինըմ ծակավը, տըեսնըմ իսկի վերչ չկա, չորս դոլը մթին աշխարք ա, յրան էլ ծառեր փսած: Քյինըմ ա մին ծառի տակ թեք ընկնըմ վըեր դինջանն, քնավ ա ընցնըմ: Էտ քոն իլան՛վ վախտը, լսըմ ա վըեր մին ծվծվոց ա կյամ, զարթնըմ ա, տըեսնա հշտեղան ա էտ ծվծվոցը, տըեսնըմ ծառին կլխին մին դուշի պո՛ւնըմ հինգ-վեց ճտեր ըն նստած. մին գյո՛ւրգն օց պցրանըմ ա, վըեր ընտրանց փոնի օտի, ըտրա մհար ա էտ ծվծվոցը: Մին փատ ա եր օնըմ, օցին քյանլին կյամ, ըսպանըմ վեր քցըմ, ինքն էլհա թեք ընկնըմ, քոն ինըմ:

Կես սհաթան ետը դուշի ճտերին մարը՝ մին թավար դուշ, կյամ ա վրեր ծառը պցրանն, տրեսնըմ ա մին մարթ ծառին տակին թեք ընկած քոն իլած ա. «է՛հ,- ասըմ ա, - էս էն մարթն ա, վրեր ընցած տոնին եկալ ա ճտերիս կտորալ, էս ըտրա աչքերը պիտմա հանիմ»: Լիա վրեր օզըմ ա թաքավերի տղին մուտանա, ղերանն ճտերը ծվծվըմ ըն, մորը հսկըցնըմ, վրեր ծեռք չտա, էտ տղան ա ղերանց օցին ծեռքան ըզատալ, ըսպանալ: Թավար դուշը հենց վրեր տրեսնըմ ա ըսպանված օցին, թները պեց ա անում ,էտ քնած տղին կլխին երը փորմ, պահպանըմ, վրեր դինջ քոն ինի, վնաս տվող չինի:

Թաքավերին տղան դարթնելան ետը թավար դուշը ըռաչին կաղնըմ ա. «Շատ շնորհակալ ըմ քյըզանա, վրեր իմ ճտերին ըզատալ ըս, բա հինչ ը՞ս օզըմ, վրեր տրա անվանըմ էս քյեզ տամ»:

Թաքավերին տղան ասըմ ա. «Մինակ իմ խնթիրը էս ա, վրեր ինձ էս մթին ըշխարքան լճու աշխարք հանիս»:

- Էս իմ աչքիս յրա, նստի մեչքիս, քյեզ տանիմ:

Նստըմ ա մեչքին, թավար դուշը թները պեց ա անըմ թռչըմ, քյինում ա մին օր, էրկու օր, ճնըպարին թավար դուշը ասըմ ա. «Ա՛ խր, սոված ըմ, կարըմ չըմ լմվ թռչիմ, ըստեղիք էլ ուտելու պեն չի կա, հու՞նց կանինք»:

Թաքավերին տղան տենակը ջուբան հանըմ ա, ղերանն բուդան կտորըմ թավար դուշին ուտըցնըմ, ըտրանավ նա դվաթ ա առնըմ, քյինըմ, քյինըմ վերչը լճու աշխարք տճու պերըմ, էտ տեռնըմ ղերանն ճտերին կոշտը:

Թաքավերին տղան շատ ա քյինըմ, խրեցյ ա քյինըմ. վերչը հսնըմ ա մին շհմը, հշտեղ էտ երկրին թաքավերն ա նստած ինըմ: Խիլա հրցըփորց ընելան ետը, վրեր ըտեղի թաքավերը իմանըմա, վրեր էտ տղան Հինդի թաքավերին տղան ա, ղերանն պալատն ա տանըմ, մըեծ պատիվնի տամ, վերչն էլ ղերանն մին սիրուն ըխճըկա յրա փսակըմ, վըեսկավ-ըրծաթավ պեռնած մին սճերճ դոշունավ ճնապար տինըմ:

Թաքավերին էտ տղան ղերանն երկյիրն ա մննըմ, բար-բարխանով հորը շհմը մննըմ, թուշ հորը պալատը քյինըմ:

Հինդի թաքավերը տճու ա կյամ առաչը, լիան վրեր տրեսնըմ ա ղերանն տղան ա, ուրխըթունան օզըմ ա օշը քյինն, հարսին ան տղին կողքին նստըցնում ա, պալատականներին կանչըմ, հայտնըմ, վրեր թաքավերու-թյունը տղին ա տամ, մհեզսա տենը լոխ էլ ընտրա հրամանը պիտմա կտարին, ինքը թախտան վեր ա կյամ, տեղը տղին նստըցնըմ:

Հիտնան տղին անա հրցընըմ ա, թա. «Բա քյեզ հի՞նչ պտահեց, ախր վրերսի քյեցիր, էլ տոն չի եկիր, ինձ նիգյաննան թուղեցիր»:

Տղան մին-մին պատմըմ ա, թա ախպերքը հունց ռւրան վրերին մեչին թուղեցին, հունց ինքը մթին աշխարքը ինզավ, թավար դուշին ճտերին օցի ծեռքան ըզատից, յա հունց լիւս աշխարք տիւս եկավ:

Թաքավերը մեծ տղոցը կանչըմ ա, ընեծըմ, թա. «Էս սհաթին, էս պալատան տիւս եկիք, էլ աչքս ծեզ տեսնավըէ»:

Պուճուր տղան հորը խնթըմ ա, թա հինչ վրեր իլմլ ա, իլմլ ա, նե՛րի, թող պալատում մնան:

Թաքավերը խնթիրը կտարըմ ա:

Օխտը օր, օխտը քէր հրսանեք ըն անըմ, եկած դոնադներին լմվ-լմվ պատիվնի տամ, հղե տինըմ:

## 20.ԹԱՔԱՎԵՐԵՆ ՏՂԱՆ ԹԱՔԱՎԵՐ

Ինըմ ա չինըմ, մին թաքավեր ա ինըմ: Էս թաքավերեն մին տըղա յա ինըմ: Թաքավերը մըռնելիս ռւրան թաքավերոթունը թողըմ ա տըղեն: Էս թաքավերը մըռնելան ետը էտ աղան տեռնըմ ա թաքավեր, հունցը վրեր ռւրան խելքն ա կըտըրըմ , իտի էլ երգյիրը կառավարըմ ա:

Ժողովուրթը տեսնըմ ըն, վրեր էս թաքավերը կարըմ չի թաքավերոթուն անե: Հըվաքվըմ ըն էտ երգյիրին ախսախկալնեն, փորցված, գլիդնցող, աշխարք տըեսած մարթիք, մին-մին կյամ էտ թաքավերեն կոշտը, վրեր հըսկըցնին, քյոմնգ ինին ռւրան, կարե երգյիրը կառավարե: Հու վրեր կյամ ա մին խորհուրթ տամ, ըտա վեչ մին մարթու խորհուրթ լըսըմ չի, ռւրան քըթեն թուշին, հունց վրեր օզըմ ա, ինդի էլ անըմ ա: Քանի քյընըմ ա, քանի ժողովուրթեն տիւրիւթյոնը խարաք ա ինըմ, էս թաքավերը մըտածըմ ա, թա ասըմ ա. «Իմ երգյիրըմս հիշքան մեծ յաշավ մարթիք կա, պիտի կըտորիմ, վրեր էս իմ գլիդնցած երգյիրս կառավարիմ , թա չէ, էտ քյոյնն մարթիքը քանի սաղ կենան, իմ կառավարելս ըտրանց տուր չի կյմլու, թագա մարթիք անմլ կըկյան, հունց վրեր էլ տըեսնան, ինդի էլ կըսըվերին»:

Հիշքան էտ թաքավերեն հըսկըցընըմ ըն, վրեր մեծ մարթկանց հարկավեր ա պահել, ընդրանց անա պեներ սըվերել, թաքավերը վեչ մինին էլ անգուջ չի օնըմ, մին օրենք յա տիւս պերըմ, վրեր հիւր տանը մեծ յաշավ մարթ կա, կըլիւր կըտըրին, պերին:

Էս քրդաքըմը մին տըղա յա ինըմ, ըտըրան մին հմար ան ինըմ: Էս տըղան մըտածըմ ա. «Ես հունց դի՞միշ անեմ իմ հոր կըլի՞սը կըտըրիմ, թող հա հինչ օզըմ ա՛նե, ես իմ հոր մին կերպ բիդի պահիմ, փորցըված մարթ ա, մին պեն իլմծ տեղը նըհետը մըսլըհաթ կանինք»։ Հունց վըեր մտածըմ ա, ինդի էլ անըմ ա: Տոնս ա կյամ քընամ քրդաքան մին հեռու տեղ մին սարու դոշըմ կըհոլ կըտըրմ, կյեղըմ, ամեն օր թաքուն հորը հետե օտել-խըմել տանըմ, հորը պահըմ:

Անց ա կենըմ մին քանի վախտ, մին առավոտ ժողովուրթը եր ըն կենըմ տըեսնըմ Էս քրդաքըմը մին գեռ օշափ վեր եկած: Վըեր Էս օշափեն դմարդան վեչ մին մարթ կարըմ չի, թա տոնս կյան քաղաքը, չունքի լոխճին էլ կոլ ա տամ, վեչ մին մարթ վեչ մին պենավ կարըմ չըն թա յա ըսպանին, յա հըռըցընին:

Թաքավերը տըեսնըմ ա, վըեր իրեք օր ա օշափը վեր ընգած, գորք ա կանչըմ, վըեր առաչն առնին, վեչ մին պեն անմալ չի կյամ, չունքի լոխճին էլ կոլ ա տամ: Մաղ քաղաքը Էս օշափեն դմարդան կարըմ չըն թա տոնս կյան տըներան, կործերը կաղնած, ժողովուրթը տըներան մընըմ ըն օշափեն եշիլիս: Օշափեն դմարդան Էս տըղան էլ չի կարըմ թա տոնս կյան քընա հորը կոշտը, հաց տանե: Հմարն էլ իրեք օր ա, վըեր տըղան քյեցալ չի, ուտելի պեն չի իլմլ, սուվըծթունան-ծըրըվթունան թոլմնըմ ա, վեր ընգնըմ, ինքը-ինքը մըտածըմ. «Հմլըմթ տըղաս դիմիշ չի ըրալ ինձ ըսպանե, մըռածալ ա, պերալ ինձ քըցալ ըստեղ, վըեր սուվըծթունան ըսպանե, վա՛յ քյե՛գ, նամարդ տըղա, լըհմ իմ կոճիս տակեն ըսպընիք, քու ծերքավտ տընիք թըղիք իլի, մըհենց ես հինչ կա՞նեմ, իսե ը՞ս իմ ջմմդմքս շըներեն փայ անըմ, ա՛յ նամարդ տըղա»։ Դե հմարը գյոլըմ չի, թա շըհմրեն յրան հինչ ա վեր եկալ, տըղան շատ ա օզըմ քընմ, ամմա դե կարըմ չի:

Չորսինջի օրը, քշերը տըղան ուրմնց տանը կտորը ծակըմ ա, վեր օշափը տըեսնավեչ, օտել-խըմել յոր օնըմ, քյինմմ հորը կոշտը: Քյընմմ ա տըեսնըմ հմարը վեր ընգած, իրեց ա մընամ լըհմ մեռնե, մուտանըմ ա, հորը եր կըցընըմ, լմվ ուտուցընըմ, խըմըցընըմ, հորը օշը վըեր կըլի՞սն ա կյամ, տըղեն անա հըրցընըմ ա, տղան լոխ նաղլ ա անըմ, վըեր իստի-իստի մին օշափ ա եկալ, սաղ ժողովուրթը կարըմ չըն, թա տըներան տոնս կյան: Հմարը տըղեն անա հըրցընըմ ա. «Պա ծեր էն խելունք թաքավերն էլ չի՞ կարըմ առաչը առնե»։ Տըղան, թա. «Ըշտե՞ղան ա կարըմ, թաքավերը մին քաշ վըեսկե

յա խոստացալ տալ ընդդէմ, հոս վրէր կարէ էտ օշափէն առաջը առնէ: Հարը ասըմ ա. «Դէ, լմով լըսէ վերթիս, ընտրան առաջը վէշ թոփ, վէշ թըվմանգ, վէշ գորք քար չի անէլ, ընտրան առաջը մին շատ խուտուրու պէնսով կառնին: Դէ լըսէ, էս քյեզ հինչ վրէր ասիմ, տու ինդի կանիս: Վեր քյընմա տուն, էքյոնծ քշերավ իրիքյնակը վրէր տոնու եկավ թա չէ, տու մեր տանը բոյահիլին յոր կօնիս իրիքյնակէն տեմ ըրած բիդի էն օշափը քյինիս, վեր հիլըմը ուրման տեսավ, գլիդըլմկան ա թա ուրման նըման մին օշափ էլ կա, օզըմ ա նըհետը փըռնվէ. էտ օշափը ըսկըսական ա վըռըվըռտ անէլը, հիշքան վըռըվըռտ անէ, տու նըհետը կըքյինմա մինչն վրէր յա թուլալ ինի մին քերծավ, յա կորչի»:

Էտ տըղան հունց վրէր հմարը ասըմ ա, ինդի էլ անըմ ա՝ առափտը արևը վրէր տոնու ա կյամ, հիլին յոր ա օնըմ բիդի օշափը քյընմա, արևին լոնսը օշափէն աշկերը ըսկըսըմ ա ծըկոտէլը: Օշափը վըռըվըռտ ընէլավ էնքան քյընմա ա, վեր մին քերծավ թուլուլ ա ինըմ, սատկըմ:

Սաղ ժողովուրթը թաքավերէն նըհետ տընտրան տընտըմ ըն, վրէր էտ տըղան մինակ հիլմով օշափէն առաջը կալավ: Թաքավերն էտ տըղեն կանչըմ ա, թա մին ասէ տընտնամ էտ խէլքը քյեզ հոս վա սըվըրցըրալ: Էտ տըղան վեր հորը կյեղալ ա, վէշ մին պէն չի ասըմ թաքավերէն, շատ ա ըստիբըմ, խոսկ ա տամ, վրէր հինչ էլ ինի, վէշ մին պէն չանէ: Սաղ ժողովուրթը հըվաքված, էտ տըղան թաքավերէն լոխ պատմըմ ա, վրէր քու հըրամանտ էտ կադարալ չըմ, իմ հմար պահալ ըմ, մըտածալ, վրէր փորցված մարթ ա, մին պէն կըպըտահէ, կըքյինմա մըսլըհաթ հըրցընիմ, մըհէնգ հունց վրէր տեսնէք, փորցանքը պըտահալ ա, էս էլ քյեցալ ըմ իմ հոր կոշտը մըսլըհաթու, սաղ շըհմարը ըզադալ:

Ըստեղ լոխ ժողովուրթը թաքավերէն մեղադըմ ըն, վրէր հիշքան սխալ պէն ա փոնալ մեծ-մեծ մարթկանցը կուտուրէլավ: Էտ տըղեն հորը կանչըմ ըն քաշավը մին վընսկէ տամ, թաքավերը հոքյըմ փոզմիշ ա անըմ, վեր մեծա-հասակ մարթկանց վէշ թա կըտորին, այլ սըրանից հետո ավէլի պեցոնը պահին ըտրանց պատիվը, համ էլ լմով եշին:

Թաքավերէն էտ սըխալ կործը ըստիբըմ ա՝ ժողովուրթը էր ըն կենըմ էտ թաքավերէն թախտան վեր քըցըմ, էտ տըղեն տինըմ թաքավեր: Էտ թաքավերը վեր քըցիլման էտը զինքը տամ ա ամեն շընութունի, ընգնըմ ա փիս-փիս մարթկանց մէշ, իլմծ-չիլմծը կարտըմ տանէլ տամ, խմիշկալ ինըմ, վերչը տոնու կյամ հայտնի խըմոդ: Անց ա կենըմ մին քանի վախտ, իլմծ-չիլմծը,

տոնը-տեղը լոխ ծախքում ա խմիշկի տամ, վերջումն էլ շորերն ա հանըմ ծախքում, մընըմ լափ տկլոր, մին քյոկլքլըմ: Ճարը կտրըմ ա, էտ քըղաքան տոնս ա կյամ, քյընամ մին անծանոթ երգյիր, վըեր ուրմն ճընանչող չինի:

Ամեսներավ վըեննավ հըղե ա քյընամ: Շատ ա քյընամ, թա խրեգ, կյամ ա ընգնըմ մին երգյիր: Վըենները տեպեգ, իրեսին նան կըլխեն մագերը երկան՝ մինչև փորը, կլոխը պեց, ջանը տըկըլոր՝ մին քյոկլքլ շոռ կալած, մին մըհակ ծերքեն դավրիշ տըեռած, մին տըեղավ անց կընալիս եշըմ ա տըեսնըմ մին քանի մարթ մին ծառու տակե կաղնած, համ գոկրոնց ըն անըմ, համ հոջմթ տամ: Մտածըմ ա, թա՝ մին մուտանամ, տըեսնամ հի՞նչ ըն խոսըմ, բնալքի ինձ մին օքուր պեն ինի: Ասըմ ա, մուտանըմ մին դըրաղ տեղ վըեննը կենըմ, սըրանց գոկրոնցին անգուճ օնըմ, տըեսնըմ, վըեր սըրանք ուրմնց թաքավերեն անա յըն կյընգյատվըմ, վըեր շատ խըմող ա, քշեր-ցիրեկ թաքավերության կործերը, ժողովուրթեն խոսքերը թողած, ինքյը սաղ օրը լակած ա ինըմ, կարըմ չի թա մին ճար անի:

Սա մուտանըմ ա էտ մարթկանցը, թա ասըմ ա. «Ես Դավրիշստանեն դավրիշն ըմ, ծեր թաքավերեն ես կրկարիմ լիվըցնիմ, հըղե պերիմ, ինձանըմ համ սուրփություն կա, համ էլ օծ»: Էս մարթիքը հըվատըմ ըն ըտրան ըսածեն, յոր ըն օնըմ քյընամ ուրմնց թաքավերեն կոշտը: Թաքավերեն հայտնըմ ըն, վըեր մին հայտնի դավրիշ ա եկալ, օզըմ ա կյն կոշտը, վըեր լիվըցնե, անջախ քյի դավրիշը համ տըկըլոր ա, համ եղտուտ: Թաքավերը կարքադըմ ա, թա. «Տարեք համամ, լըղըցրեք, լնվ թնգն շորեր կյեց տըվեք, պերեք կոշտս»: Կյամ ըն էտ դավրիշին էլ ինդի ասըմ, դավրիշը թա ասըմ ա. «Չէ՛, ես պիտի իստի քյինամ կոշտը, իմ օժը ըստրանըմ ա, վըեր շորերս փոխիմ, օժս կըկորչի»: Իտի էլ քյընամ ըն թաքավերեն ասըմ, թաքավերը ճարը կըտրած, ասըմ ա. «Թող կյա»: Կյամ ըն դավրիշին ասըմ, դավրիշը լըհն գյիրթ նի յա մըննըմ թաքավերեն պալատը, տեսնըմ թաքավերը ըստուլեն նըստած, ըստուլը սարքած, կյինին-արաղը վեր տիրմծ, օտըմ ա խըմըմ:

Դավրիշը ուրխընալան նըհետ ըսկըսըմ ա պար կյալը, յանի քյի դըվըըշոթուն ա անըմ: Էս թաքավերը տեսնըմ ա, վըեր սա սուս չի ըննական, ասըմ ա. «Դավրիշ ախպեր, հըղե եկած ըս, նըստե պատառ հաց կեր, պատառ դինջնց, վըեր ցալս քյեզ պատմիմ»: Դավրիշը թա ասըմ ա. «Տոնը եր կաց կապե, մըզնըհետ մարթ չի բիդի ինի, մին ես բիդիմ, մին՝ տու, օրիշ մարթ վըեր ինի, կործերը թնրս կըքյինն»: Թաքավերը իտի էլ անըմ ա: Տոնը

Կապում ա, մընամ ըն դԱՎրիշ նան ինքը:

Էտ դանվրիշը նրստըմ ա թաքավերեն կոխկեն, թա ասըմ ա. «Տու հինչավ վրեր հիվանդ ըս, ընդրանավ էլ բիդի պժշկվիս, հըսկացե՞ր, թաքավերն ասարած կենա»:

Թաքավերը թա. «Դավրիշն ապրած կենա, հըսկացե վեշ, հինչ ա՞նիմ մըհենց»։ Դավրիշը յոր ա օնըմ էրկու կյնաթ, մինը տամ թաքավերեն, մինը Ուրանն ծեռքեն փըռնըմ, թա ասըմ ա. «Ածե՛, էնքան բիղի խմինա՛ք, վըեր էտ ցավեն գնհլան քըզանա տանե, տՈ՛ւս կյն քյիննա»։ Էս թաքավերը թա. «Ա՛յ, մըհենց վեր գյիդացե իմ հաթյիմս հու վա, դե խըմե խըմենք»։ Նըստըմ ըն, թաքավերն ածըմ ա, դավրիշն ա խըմըմ, դավրիշն ա ածըմ, թաքավերն ա խըմըմ։ Խըմըմ ըն հա խըմըմ ըն մինչև առե էնքան, վըեր նըստած տըղըրնեն վեր ըն տեռնըմ, քընավ ընցնըմ։

Էքսյը շատ ետե եր ըն կենըմ, թանգանյան խըմըմ, թաքավերը էլ վեչ մին մարթի վեչ մին կործի եշըմ չի, քշեր-ցիդեկ կործերը թողած, դավրիշին նըհետ նըստած խըմըմ ա, քոն ընըմ, եր կենըմ խըմըմ: Իստի քաշըմ ա մին քանի շեքեթ, ախըրը մին օր էս թաքավերը ետ ա տըռնըմ էս դավրիշին, թա ասըմ ա. «Դավրիշ ախպեր, ախեր մին ասե տըռնամ մեր վերչը հինչ ա իննական, է՛»: Դավրիշը քյոհքյո պիցըրցընըմ ա, տըկըլոր ջանը նըշանց տամ, թա. «Հասե մեր վերչը իստի յա իննական: Ըստեղ թաքավերը մաննը կըծըմ ա, վեր ոհրան անա մին բեթար խըմողու ճանգյ ա ընգալ, թա ասըմ ա. «Դե վըեր իտի յա, խըմե խըմինքյ, հիշտեղան պիրակե, ընդեղան էլ թող կըտըրե»:

Թաքավերն ան դնավրիշը մինչև էքսը հեն ըն իլնլ լըկելիս: Ըսօրե խաբար եկավ, վրեր ճոխսոն էլ մին տեղ ըն կրտորվալ:

## 21. ՇԱՄԴԱՆ ԱԽՊԵՐ

Ինքն ա չինքն, մին թաքավերե ա ինքն: Էս թաքավերերը շատ մեծընական աշկերը տեսնք չի: Հիշքան դոխտուրնե ըն կյամ, կյիր անողնե ըն կյամ, կարքն չըն թա Էս թաքավերեն աշկերը սըղըցընին: Լոխ Էլ մըտածքն ըն, ամմա դե վըեչ մինք կարքն չի թա ճար անե:

Թաքավերեն ինքն ա մին տըղա: Էս տըղան շատ ա ման կյամ, շատ ա չըրչարվքն, վըեր մին մարթ ճարն հորն աշկերը լիվըցընե, ամմա չի կյամ: Սաղ երգյիրը թաքավերեն դմարդան սոքյ ա պահքն, մինչն վըեր թաքավերեն աշկերը սըղըցընին վըեչ:

Օրերեն մին օր Էս քաղաքն ա կյամ մին դերվիշ, տըեսնքն ա, վըեր Էս քաղաքը լոխ Էլ հեն ըն սոքյ. վըեչ ասքն ըն, վըեչ խոսքն ըն, վըեչ ուրխոթուն կա, սաղ ժողովուրթը մըեռած տոհմընե մեչ ըն: Դերվիշը ըսկսքն ա հըրցըփորձ անելը, թա պատճառը գլխա: Շատ հըրցընելան Էտը դերվիշը վըեր գլխոն ա սոքյը թաքավերեն ըշկերեն դմարդան ա, ասքն ա, թա. «Ես թաքավերեն աշկերը կըլիվըցընիմ»:

Մըեծ-մըեծ մարթիքը ուրխունական դերվիշին տանքն ըն թաքավերեն կոշտը: Պատառ հըրցըփորց ընելան Էտը դերվիշը կանչքն ա թաքավերեն տըղեն, թա ասքն ա. «Քու հոր աշկերը սըղըցընելը հեն ա քու ծերքետ, վըեր տու օգիս, կըսըղըցնիս»: Լոխ մընքն ըն գարմացած, տըղան թա. «Հոր ա՞, վըեր իմ ծերքիս ինի, հինչ օգքն ա ինի, Էս իմ ջանքս Էլ չըն խնայիլ, դե հոր ա՞, երանի թե իմ ծերքես ինի, դե ասե, տըեսնքն հի՞նչ բիղի անիմ, հո՞ւնց անիմ, վըեր սըղըցնիմ»: Դերվիշը թա ասքն ա. «Դե լմվ լըսե, Էքո՛ւծ առավտը քյինամ ըս կյետը ծոկուն փըռնիս, թորըտ քըցքն ըս կյետը, առաչի ծոկունը վըեր փըռնքն ըս, աշկերը տոհմ ըս տամ, պիրքն քսքն թաքավերեն աշկերը, ըտրանավ աշկերը սըղընալու ա: Լմվ հըսկաց ըռաչի փըռնած ծուկընեն աշկերը հանքն ըս, պիրքն»:

Էքյսը առավտը թաքավերեն տղան քյնքն ա կյետը ծոկուն փոռնելի, դերվիշն Էլ թաքուն քյնքն ա կյետին դըրաղըմը կյողը կենքն, թա տըեսնա թաքավերեն տըղան ուրան ասածն ա՞ ըննական: Թորը վըեր քըցքն ա, տոհմ ա կյամ մին շատ լմվ դմանց, չըտեսված ծոկուն: Թաքավերեն տղան Էշքն ա Էտ ծոկունին, մըղափուն ա կյամ, վըեր աշկերը հանե, ինքն ուրան ասքն ա. «Հմքն պըռաված մին մարթ ա, ըսօր-Էքյո՛ւծ մըռնելու ա, մըղափուն ա, վըեր Էս ծոկունին աշկերը հանիմ»: Ասքն ա, ծոկունը Էտ

քրքրում կյետը: Վերևհետև դերվիշին ասածը բիդի կըդարե, թորը նորից քրքրում ա կյետը, էս անքամ տո՛ւս ա կյամ մին հասարակ ծո՛ւկուն: Փըռնում ա էս ծո՛ւկունեն աշկերը հանում, պիրըմ տոն: Տըեդն ու տըեդը քըսում ըն թաքավըրենն աշկերը: Թաքավըրենն աշկերն ավելի յա խարաբ ինում, ցավն ավելի յա թո՛ւնդում:

Թաքավըրեր նան պալատականնեն վըրեր տըեսնում ըն ավելի ա փիսացալ աշկերը, մըտածում ըն, վըրեր էս դերվիշը յա դասիդանա յա ըրալ, յա էլ ո՛ւրանց անավ ծաղր ա ըրալ: Հըրամայմ ըն, վըրեր դերվիշին կըլո՛խը կըտըին: Վըրեր տանում ըն, թա կըլո՛խը կըտըին, դերվիշը խընթրում ա, վըրեր մինչև ո՛ւրան կըլո՛խը կըտըելը վերչին անքամ մին խոսկ տան ո՛ւրան: Վըրեր խոսկը տամ ըն դերվիշին, դերվիշը թա ասում ա. «Թաքավըրենն տըդան էլ բիդի ըստեղ ինի, վըրեր վերչի խոսկըս լըսե»: Կանչում ըն, թաքավըրենն տըդան էլ ա կյամ: Դերվիշն ասում ա թա. «Ես ո՛ւրթո՛ւմ ըմ օտըմ իմ մըռնելաս առաչ, վըրեր էս մեղավըրեր չըմ, մեղավըրերը թաքավըրենն տըդան ա, վըրեր առաչին ծո՛ւկունը փըռնալ ա, դիմիշ չի ըրալ թա աշկերը տո՛ւս տա, ո՛ւրան հորը կյանքը փոխալ ա մին ծո՛ւկունու կյանքու նըհետ: Էրկուինջի անքամ վըրեր թորը քըցալ ա, փըռնալ ա օրիշ մին ծո՛ւկուն, էտ ծո՛ւկունն էլ ճարած ա իլնի: Թող թաքավըրենն տըդան ասե, թա վըրեր իտի չի իլնի, ինձ կախ տըվեք»:

Թաքավըրենն տըդան տըեսնում ա, վըրեր դերվիշը գյո՛ւղում ա, վիզն ա եր օնում, վըրեր դո՛ւկ ա, էս ըմ մեղավըրեր: Ըստեղ դերվիշին ըզաղում ըն, պեց թողում:

Թաքավըրեր վըրեր գյո՛ւղում ա տըդան ա մեղավըրեր, անիծում ա տըդեն, թա էս քյեզ ըսպանում չըմ, զըրկըմ ըմ իմ թաքավըրերությունից, քյեզ էլ իմ երգյիրաս տո՛ւս ըմ անում, ըշտեղ օզըմ ըս, քյինի, էս քու հերըտ չըմ, տու էլ իմ տըդաս չըս:

Թաքավըրենն տըդան ըտըդան լըհն տո՛ւս ա կյամ, հըդե ընգնում քյինում վըրեր մին օրիշ երգյիրում ապրե: Շատ քյըննալնն էտը նըդանում ա: Մին ծառու տակե ճանապարհին նըստում ա՝ դինջանն: Էտ ծառեն տակին քընավ ա ընցնում: Շատ-խըեգ քընելան էտը վըրեր ա կենում, տըեսնում ա ո՛ւրան նըման մին ճանապարհորթ քըշտեն նըստած, դինջանում ա: Հըրքըփորց ընելան էտը տըեսնում ա, վըրեր ըտա էլ ո՛ւրան նըման մին ճանապարհորթ ա, քյըննամ ա մին երգյիր, վըրեր ընդըեղ ապրե: Ըստըեղ էրկու հոքին էլ խոսկ ըն տամ, հալալ ախպըրեր տըեռնում, վըրեր ո՛ւրո՛ւր հըննազանդ ինին մինչև մահ:

Թաքավրերեն տըղըն անըմը տընիմ ըն՝ պուճուր ախպրեր, էն մինին անըմը՝ մըեծ ախպրեր:

Էրկու ախպրերք էր ըն կենըմ հըղէ ընգնըմ, քյինըմ: Շատ ըն քյինըմ թա խըրեգ, կյամ ըն մին հաչա հըղըցու տեմ ընգնըմ: Ճանապարեն մինը քյինըմ ա աչ, մինը՝ ծմիս: Մըեծ ախպրեն ասըմ ա. «Պուճուր ախպրեր, էրկու հոքի մին ճանապարավ քյրնանլմ վայ թե խեր չանինքյ, վըեր մին փորցանք պըտահե, էրկուսըս էլ կարող ընք փըչանանք. ե՛ք մինը մին հըղըցավ քյինի, մինը՝ մին հըղըցավ, պեն ա՝ մին փորցանք էլ վըեր պըտահենքյ, մըզանա մինը սաղ մընա»: Պուճուր ախպրերը թա ասըմ ա. «Մը՛եծ ախպրեր, շատ դժուր ըս ասըմ, հունց վըեր օզըմ ըս, ինդի էլ քյինինքյ, տու բիդի աչ քյինն, ես՝ բիդի ծմիս»: Էրկու ախպրերքն Ուրոնը խոսկ ըն տամ, պայմանավըերվըմ, վըեր քյինին աշխադանք անին, հինչ վըեր ըշխադին, իրեք ամսից հետավ կյան էն հնամին ծառեն տակեն, ըշտեղ ըխպըրացալ ըն, Ուրոնը պըտահին, պերան աշխադանքնեն էրկու տըղ կըես անին: Խոսկ ըն տամ. Ուրոնը օտըմ: Մըեծ ախպրերը ճանապարեն աչ ՈւնգյՈւնավն ա քյինըմ, պուճուր ախպրերը՝ ծմիս:

Պուճուր ախպրերը քյրնանլմ, քյինանլմ հըսնըմ ա մին քաղաք, մին սաննթքյնրի քըշտի շմգիդ մըտնըմ, կործ անըմ: Իրեք ամըեսը վըեր թըմամըմ ա, ըշխադած իրեք մանեթը յոր ա օնըմ, կյամ հնամին էն ծառեն տակեն ըսպասըմ մըեծ ախպոր կյանին:

Մըհենգ պուճուր ախպրերը թողինքյ էն ծառեն տակին ախպորն ըսպըսըլիս, անց կենանք մըեծ ախպոր:

Մըեծ ախպրերը շատ ա քյինըմ, խրեգ ա քյինըմ, հըսնըմ ա մին քաղաք, էշըմ ա տըեսնըմ էտ քըղաքեն մաչտըղը մին խիլմ մարթու կըլխընե կըրտորած, տմրսան, մին զըեռ սար շինան, քըղաքեն ժողովուրթն էլ լոխ սՈւքյի մըեչ: Մընամ ա զարմացած, համ էլ վախած. Ինքյն Ուրան մըտածըմ ա. «Տեր աստված, էս էս հիշտըն՞ղ ըմ ընգալ»: Վերչը ըսկըսըմ ա հըրցըփորց անըլը: Տըեսնըմ ա, վըեր էս երգյիրին թաքավրերեն օնե մին հըսած-փըսած ջանիլ, շատ դնշմնգյ ախճիգ, ծընված օրից լալ ա, կարըմ չի թա խոսե՝ հիշքան էլ հմքյիմ, գյիդացող, դերվիշ, փալչի մարթիքյ ըն պերալ վըեր սըղըցնին, կըրեցալ չըն: Էտ կուտորած կըլխընըն էլ էն մարթկանցը կըլխընըն ա, վըերը վըեր կըրեցալ չի թա սըղըցնե, կըլճիսը կըտըրալ ըն, տմրսանլ:

Մընծ ախպրերն ասըմ ա. «Ես կըկարիմ էտ ըխճըկանը սըղըցնիմ, վըրեր խոսե»: Ժուղովուրթը լոխ գարմանըմ ըն, քիներմ թաքավըրերն հայտնըմ, վըրեր ի ստի մին մարթ ա եկալ, օզըմ ա ըխճըկանըտ սըղըցնե: Թաքավըրը մընծ ախպրը կանչիլ ա տամ կոշտը, նըհետը խոսըմ, ասըմ. «Վըրեր կըրեցեր վըրեչ սըղըցնիս, քու կլոխըտ էլ էն մընացածեն նըման կըտըրել ըմ տալու»: Մընծ ախպրերն արխային ասըմ ա, «Շատ լմվ, թաքավըրերն ապրած կենա, եթե կարիմ վըրեչ սըղըցնիմ, կըլոխըս կըտըրե, պա վըրեր սըղըցընիմ, հինչ ըս տալու»:

Թաքավըրը թա. «Հինչ վըրեր օզիս, կըտամ, թմքյ լըհմ սըղըցնիս»: Մընծ ախպրերը վախըմ ա, թա օղածն ասե, թաքավըրերը տա վըրեչ, ասըմ ա. «Թաքավըրերն ապրած կենա, իմ օզածըս էն ա, վըրեր հունց վըրեր տու ըս օզըմ, ըխճըկանըտ լոլգին պեցվի, ես էլ ինդի օզըմ ըմ, վըրեր իմ օզածըս տաս, ամմա դե վախըմ ըմ տաս վըրեչ»: Ըստըեղ թաքավըրերը կըլոխ ա ընգնըմ, վըրեր խոսկն ըխճըկանը մասին ա, ասըմ ա. «Հա՛, հինչ վըրեր օզիս, կըտամ, թմքյ լըհմ սըղըցնիս, ա՛սե, տըեսնամ հի՞նչ ըս օզըմ»: Մընծ ախպրերն ասըմ ա. «Վըրեր կարիմ վըրեչ սըղըցնիմ՝ կըլոխըս կըտըրե, վըրեր սըղըցնիմ՝ ախճիգըտ ինձ բիդի տաս»: Թաքավըրերն ասըմ ա. «Հա՛, կըտամ, թմքյ լըհմ սըղըցընիս ըխճըկանըս»:

Մընծ ախպրերը մին օթաղ ա օզըմ, էս ութաղըմը մին մարթ կյողը կըցընըմ, վըրեր էտ մարթը լըսե, տըեսնա թա հունց ա թաքավըրերն ախճիգը խոսելու: Ետավ ըստոլեն յրա մին շամդան տինըմ, թաքավըրերն ախճիգը պիրըմ էտ օթաղըմը ըստոլեն քշտեն նըստըցընըմ, ինքը տոնս կյամ մին պատառ կենըմ, ետնան նի մըտնըմ, թա ասըմ ա.

Պա՛րև, շամդան ախպրեր:

- Պա՛րև, դոնաղ ախպրեր:

- Շամդան ախպրեր, մին հաքյաթ պատմըե, լըսինքյ:

Շամդանը թա. «Ղոնաղ ախպրեր, տու լավ կըպատմիս, պատմի լըսինքյ»: Ղոնաղ ախպրերն ասըմ ա. «Լմվ, ես պատմիմ, տուք անգուճ կալիքյ: Ինըմ ա չինըմ, մին կընեգյ ա ինըմ: Էս կընգանն ինըմ ա մին մարթ, մին էլ մարթին ախպրերը: Մին օր էրկու ախպրեր ուրմանց երգյիրան քիներմ ըն մին օրիշ երգյիր ըշխաղանքու: Շատ-խըրեգյ քըննլմն ետը կյամ ըն հըսնըմ մին ըխպիրի կոշտ: Էրկու ախպրեր մըսըրհաթ ըն անըմ՝ պատառ ճոլը խըմին, նըստին դինջանան, ետավ եր կենան քըննն: Լըսըմ ըս շամդան ախպրեր»:

-Լըսըմ ըմ, դոնադ ախպըեր:

«Շամդան ախպորըս ասիմ, ախպուրից ճուր խըմելիս վախտը ծառան մին ծըդոտ ա վըեր ընգնըմ, էրկուսին վիգավն ընգնըմ, էրկուսին վիգն էլ կըտըրըմ, վըեր քըցըմ: Էրկու ախպըերն էլ վըեր ըն տըեռնըմ ըխպիրին քշտին առանց կըլխընե: Կընգանը սըերտը ըսկսըմ ա թխըելը, վըեր մարթին ան ախպորը մին փորցանք ա պըտահալ: Եր ա կենըմ ըտրանց եկած ճանապարավը քըննմ: Քըննմ ա, քըննմ, կյամ ա հըսնըմ էտ ախպիրին կոշտը, տըեսնըմ մարթը նան ձըմն ախպըերը վըեր ընգած, մին պատառ ձըմն անա էլ հեռու կըլխընըն վըեր տըեռած: Էս կընեցյն ըսկսըմ ա լնց ինիլը, կըլիսը թակըելը, էտ տըեռնըմ, տըեսնըմ մին ծըետ կըլխանըերը թոչըմ ա, կյամ կաղնըմ մին դըրադ տըեդ, լիզիլ առնըմ, էտ կընգանը հըրցնըմ:

Քոյրիկ ջա՛ն, էտ մարթը քու հինչըտ ա՞:

Մինը իմ մարթս ա, մինը՝ մարթիս ախպերը:

Լնցնավ վըեչ մին պեն չըս կարել անիս, հես ա էս քեզ դարկիմ մին թեփուռ, էտ թեփուռը եր կալ քսի կըլխընեն, ըխպըրըմը լվաց, էտավ տիր ձըմն տըեդերը, մարթըտ էլ, մարթիտ ախպըերն էլ կըսըղանան:

Ծըետը թեփուռը վըեր ա քցըմ, ինքը թըռչըմ, քիներմ: Էս կընեցյը իտի էլ անըմ ա, ամմա դե կըլխընեն թմրս ա տինըմ՝ մարթին կըլիսը տինըմ ա տմքիրը երան, տմքիրը կըլտիսը՝ մարթին երան»:

-Լըսըմ ը՞ս, շամդան ախպըեր:

-Լըսըմ ըմ, դոնադ ախպըեր:

«Էտ մարթիքը սըղանըմ ըն, մարթին ջանը, տմքիրը կըլտիսը ըսկսըմ ըն հիջմթ տալ: Տմքիրը կըլիսն ասըմ ա՝ կընեցյն իմըս ա, մարթին ջանն էլ ասըմ ա չէ՛, իմըս ա»:

-Լսու՛մ ը՞ս, շամդան ախպըեր:

- Լըսըմ ըմ, դոնադ ախպըեր:

-Մըհենց քըզանա յըմ հըրցընըմ , շամդան ախպըեր, կընեցյը հիլըն ա՞ , հուր կը հըսնե՞: Շամդանը թա. «Կընեցյը ընդրանն ա, հիլը յրա վըեր մարթին կըլտիսն ա»: Թաքավըերեն լալ ըխճըկանը լիզիլն պենվըմ ա, թա ասըմ ա. «Չէ՛, սխալ ըս ասըմ, շամդան ախպըեր: Չընայած վըեր մարթին կըլիսը տմքիրը երան ա, կընեցյը հըսնըմ ա էն ջանեն, վըերին երա վըեր տմքիրը կըլիսն ա: Չէ՞ վըեր էտ կընեցյը ջանավ, հոքավ էն մարթինն ա իլնալ»:

Մընձ ախպրերը լըհան վըրեր լըսըմ ա՝ թաքավըրերեն ախճիգը խոսից, եր ա կընըմ, թա. «Պարի քշեր, շամդան ախպրեր»: Շամդանը թա. «Լուսը պարի, դոնադ ախպրեր»: Էն մարթը վըրեր կյոդը կացած ա իլմլ որպես շըհադ, քյընամ ա թաքավըրերեն ասըմ, թա. «Իսկապես ախճիգըտ խոսալ ա»: Թաքավըրերը հըվատըմ չի, ասըմ ա. «Մինչև վըրեր ես ինքյես լըսիմ վըեչ իմ ըխճըկանըս խոսըելը, կարել չըմ հըվատամ»:

Կանչըմ ըն մընձ ախպորը, թա. «Թաքավըրերը հըվատըմ չի, մինչև վըրեր ինքյը լըսե վըեչ»: Մընձ ախպրերը թա ասըմ ա. «Դե հունց անինքյ, էքյուձ ռըրհըլըթ թաքավըրերն էլ կը լըսե»:

Էքսը պերըմ ըն Էլիա ախճիգը նըստըցընըմ Էն ութադըմը, շամդանեն քըշտեն: Թաքավըրերն Էն ութադըմը մին դրադ տըեդ կյոդլ ա կենըմ: Մընձ ախպրերը նի յա մըննըմ օթադը.

- Պա՛րև, շամդան ախպրեր:

- Պա՛րև, դոնադ ախպրեր:

Շա՛մդան ախպրեր, մին հմքյմթ պատմե:

- Ղոնադ ախպրերը լմվ կրպատմե:

Մընձ ախպրերը պատմըմ ա Էս հմքյմթը. «Ինըմ ա չինըմ, մին տերտեր ա ինըմ, մին դմրզի, մին դհըլգյմր: Էս իրեք հոքին մին ճանապարավ քյինմլիս ըն ինըմ»:

- Լըսըմ ը՞ս, շամդան ախպրեր:

- Լըսըմ ըմ դոնադ ախպրեր:

«Շատ ըն քյինըմ, թա խըրեգ, օրը մըթնըմ ա: Ճանապարին հըսնըմ են մին ծմակ: Տերտերն ասըմ ա. «Եկեք քշերըս ըստեդ կենանք, մինչև լըլսմնմ, մունք էլ համ դինջմնմնք, համ էլ քոն ինինքյ»: Դմրզին ան դհըլգյմրը իտի էլ անըմ ըն: Տերտերին նըհետ քշերը մընըմ ըն էտ ծըմակըմը, քշերը քոն ինելիս վախտը որոշըմ ըն, վըրեր ռըրմնց յրա կյոլա՛, արչա, կյա վըեչ, նուբաթավ դարադուլ քաշին: Տերտերն ան դմրզին քոն ըն ինըմ, դհըլգյմրը դարադուլ ա քաշըմ: Ղարադուլ կաղնած վախտը էտ դհըլգյմրը փադից մին մարթ ա շինում կըղնըցընըմ»:

Լըսըմ ը՞ս, շամդան ախպրեր:

Լըսըմ ըմ, դո՛նադ ախպրեր:

«Դհըլգյմրը քյընմմ ա քոն ինըմ, կյամ ա դմրզին կաղնըմ:

-Լըսըմ ը՞ս, շամդան ախպրեր:

- Լըսըմ ըմ, դոնադ ախպըեր:

«Էս դմրգին դարադուլ կաղնած տըեղը եշըմ ա տըեսնըմ մին փաղի մարթ կաղնած, ասըմ ա. «Ես էլ շորը կարիմ, կյեց տամ»: Ասըմ ա, շորը կարըմ, կյեց տամ, ինքյը քյընմմ քոն ինըմ: Ըդարկըմ ա տերտերին»:

- Լըսըմ ը՞ս, շամդան ախպըեր:

- Լըսըմ ըմ, դոնադ ախպըեր:

«Տերտերը վըեր կյամ ա դարադուլ քաշի, տըեսնա մին փաղի մարթ, շորերը կյեցած, կաղնած: Գյո՛ղըմ ա, վըեր սա դո՛ւլգյարեն ան դմրգո՛ւն պենն ա: Մըտածըմ ա, մըտածըմ, թա. «Ես էլ շնորքըս նըշանց տամ»: Ասըմ ա, ադոթկ անըմ ասծու, վըեր էս փաղի մարթին լո՛ւզո՛ւ տա, խոսըե»:

Լըսում ը՞ս, շամդան ախպըեր:

Լըսըմ ըմ, դոնադ ախպըեր:

«Տերտերը ասծու ադոթկ ա անըմ: Հունց ա պըտահըմ, էս փաղի շինմծ մարթը ըսկսըմ ա խոսելը: Առավոտը վըեր լո՛ւսմնըմ ա, դո՛ւլգյարը, դմրգին, տերտերը ըսկսըմ ըն կըռվըել, նա ասըմ ա՝ իմն ա, էն մինը թա՝ իմն ա, էն մինը թա չէ՛, իմն ա: Քյեզ ըմ հըրցընըմ, շամդան ախպըեր, հո՛ւր ա՞ հըսնըմ: Շամդանը թա. «Տերտերին, եթե տերտերը ադոթկ չանար, նա էլ խոսել չար»:

Ըստըեղ թաքավըերեն ախճիգը ըսկսըմ ա խոսելը, թա. «Չէ՛, շամդան ախպըեր, դո՛ւզ չըս ասըմ, էտ մարթը պատկանըմ ա հիմքին, հիմքը դո՛ւլգյարն ա, եթե դո՛ւլգյարը փաղից էտ մարթը շինմծ չինար, դմրգին շորերը կարել չար, տերտերը ադոթկ չար անել, ուրեմն հիմք ա իլմլ, էտ հիմքն էլ հունցը վըեր մունք լըսեցինքյ, դո՛ւլգյարն ա իլմլ, ուրեմն դո՛ւլգյարին էլ հըսնըմ ա»:

Թաքավըերն ուրխությունան գյո՛ղըմ չի, թա հինչ անե, վըեր տըեսնըմ ա ախճիգը խոսից հերիքյ չի, հմլմ նրան սըխալն էլ փըռնից: Ըստեղ մըեծ ախպըերը թա ասըմ ա. «Ես քյեցե, շամդան ախպըեր»: Թաքավըերը տո՛ւս ա կյամ, թա ասըմ ա. «Վըեչ մին տըեղ էլ քյինմլու չըս, մըեր պայմանը պայման ա, իմ խոսկըս էլ խոսկ»:

- Լըսըմ ը՞ս, շամդան ախպըեր:

- Լըսում ըմ, դոնադ ախպըեր:

- Ախճիգըս եր կալ, քյինինքյ հըրսանեքյ անինքյ, քյեզ հալալ ինի:

Թաքավըերը, ախճիգը, մըեծ ախպըերը կյամ ըն թաքավըերեն տոնը: Թաքավըերը օխտը օր, օխտը քշեր հըրսանեքյ ա անըմ, ախճիգը տամ մըեծ ախպորը: Մին քանի օր մըեծ ախպըերը թաքավըերին տանը ըպրելան էտը

թաքավրերեն խնթրմ ա, վրեր կընգանը յոր օնե, քյինն բիդի ռւրան պուճուր ախպրերը: Թաքավրերը համաձայնմ ա, պերմ քառասուն օդտ պեռնմ, մրեծ հարուստութուն տամ, մրեծ պագմութիւնավ ճանապարմ բիդի ռւրան ախպորը կոշտը:

Մրեծ ախպրերն ռւրան կընգանավը, քառասուն օդտավ, մրեծ հարուստութիւնավ կյամ ա էն ծառեն տակը, ըշտեղ վրեր պուճուր ախպորը խոսկ ա տվալ: Կյամ ա, տրեսնմ ախպրերը ըսպասմ ա: Պուճուր ախպրերը վրեր իտի տրեսնմ ա, մրնմ ա զարմացած, վրեր մրեծ ախպրերն իտի մրեծ պագմութիւնավ եկալ ա: Մրեծ ախպրերը պուճուր ախպորն ասմ ա. «Դե, պեր հինչ վրեր ըշխադալ ընք, կես անիւքյ»: Պուճուր ախպրերը հրմընչելավ իրեք մանեթը տո՛ւս օնմ, թա. «Հասե, հինչ օնիւ-չօնիւ, իմ աշխադանքս էս ա տրեռալ»: Մրեծ ախպրերը ըսկսմ ա լոխ հարուստութիւնը կես անելը: Քսան օդտը ռւրան հարստութիւնավը տամ ա պուճուր ախպորը , իրեք մանեթը կես անմ ա. «Կընեցյն էլ բիդի կես անիւքյ»: Ասմ ա թա չէ, կընեցյր ծառան կապմ ա: Ըստրեղ էտ կընեցյն էլ, պուճուր ախպրերն էլ շատ վախմ ըն: Պուճուր ախպրերը ասմ ա. «Մրեծ ախպրերն ապրած կենա, կընեցյրտ թող քյեզ մընա, մեխկ ա, կես մանել»: Մրեծ ախպրերը թա ասմ ա. «Չէ՛, բիդի կես անիւքյ»: Ասմ ա, ծերքեն դմման եր կալած վագ տամ բիդի կնգանը: Մին վախտ կընեցյր վրիւելան հարայ ա տամ, պըրմանան օխժեր ա թափվըմ: Ըստեղ կընեցյր ճըղղամ ա, թա. «Ուխխա՛յ, ըզըղվըեցե, դինջնցե՛...»

Մրեծ ախպրերը վրեր տրեսնմ ա կընեցյր իտի ասից, ազադվից, ըրխյանմ ա, թա ասմ ա. «Դե՛, էս քյեցե մըհենց, կընեցյն էլ քյեզ, լոխ հարուստութիւնն էլ քյեզ»: Ասմ ա, ճանապար ընգնմ, քյինմ:

Պուճուր ախպրերը մընամ ա զարմացած, վրեր մընացալ ա քառասուն պեռնած օդտը, հարուստութիւնը, կընեցյր ռւրան: Էս հինչ պե՛ն ա, մրեծ ախպրերն էլ քյինից: Վագ ա տամ, քյինմ մրեծ ախպորը հըսնմ, թա. «Մին ասե տրեսնամ՝ սա հի՛նչ ա, սա հի՛նչ պեն ա ախեր, վրեր տու իտի յըս ըրալ»: Մրեծ ախպրերը թա ասմ ա. « Էտ կընեցյր թաքավրերին ախճիցյն ա, ըտա խոխա վըխտանց օխժի անա վըխեցած ա իւնլ, լո՛ւգո՛ւն կըտըրված ա իւնլ, էս խըրեզ-խըրեզ խուսըրալ ըմ, մըհենց հանց ըրալ ըմ. վրեր լափ ըզադվալ ա, էս էլ էն ծո՛ւկունն ըմ, վրեր տու ինձ փըռնալ ըս, առաչին դո՛ւնմը քու հոր ըշկըրեն դմրդմն իմ աշկերըս տո՛ւս չըս տըվալ: Էս մըտածալ ըմ, վրեր քյեզ

քրթենամ, լիվոթունետ լիվոթուն անիմ, մըհենգ հինչ վրեր օգալ ըմ, ինդի էլ ըրալ ըմ: Ես ծոկուն ըմ, քյինըմ ըմ կյետը, հինչ ըմ անըմ կընեցը, հարուստոթոնը, քյենացեքյ Բախտավրեր ըպրեցեքյ, աշխարքավըս էլ տարածեցեքյ, հինչքան կարըմ ըք, ուրոնր լիվոթուն ըրեքյ: «Ծուկունը փրոնե, քցի ճոկը, չըգյիդացողը գյիդալ չի, ծոկունը կըգյիդա», դե, ես քյեցե կյետը»:

Պուճուր ախպրերը ըստեղ կըլոխի ա ընգնըմ՝ պենը հինչըմն ա: Կյամ ա կընեցն էլ, հարուստոթոնն էլ յոր օնըմ, քյինըմ Բախտավրեր ապրըմ:

## 22.ՇԱՀ-ԱԲԲԱՍԵՆ ՏՂԸԵՆ ՆԱՂԸ

Օրերի մի օր Շահ-Աբբասն ուրան նամգիր-վեգիրներավը տոնա ա կյամ վրերսի: Վրերս ընելավ կյամ ըն ընգնըմ մին ծըմակ: Մին պատառ ընցնելան ետը մըթնըմ ա: Նամգիրներան մինը եշըմ ա, տըեսնըմ ծըմական պատառ տեն, կյետին դըրադեն մին ճեղաց կա, քյենամ ա էտ ճըղըցպանեն կոշտը՝ Շահ-Աբբասեն հետե տըեղ անե, վրեր քշերը մընա էտ ճըղացըմը: Ուրանք մընըմ ըն ծըմակըմը» Շահ-Աբբասը կյամ ա էտ ճեղացը: Ճըղացպանը տոնա ա կյամ քյինըմ ճըղացեն ճիրնվը ընցնըմ: Շահ-Աբբասը նկատըմ ա, տըեսնըմ, վրեր էտ ճըղացըմը ուրան անա կըման մին մարթ էլ կա, թա հու վա, գյոնդոն չի: Եր ա կենըմ էն մըթնավը կամանց-կամանց սնախն յրան մուտանըմ տըեսնըմ մին շատ դաշանգ ախճիգ ա պարկած : Հըրցըփոթը ընելան ետը գյոնդոն ա, վրեր էտ ախճիգը ճըղըցպանեն ախճիգն ա: Էտ ճըղացպանը ոչ ոք չօնե, էտ մադար ախճիգն ա ուրան քշտեն, ճըղացըմն ա պահըմ: Շահ-Աբբասն էս ըխճըկանավն էնքան տարվըմ ա, վրեր էլ մուտանըմ ա, վրեր ախեր ինքը շահ ա, ըտել մին խեղճ ճըղըցպանու ախճիգ: Էս ըխճըկանը խնփըմ ա, ախճիգն էլ համ վըխելան, համ հըմընչիլան ճարը կըտըրըմ ա, սուս ա անըմ: Առավոտը քյենալիս տըեղը Շահ-Աբբասը տոնա ա օնըմ ծոցան մին շատ թանգյանոնց վիզկապ բոյանտի քրերավ, ուրան նըշանն էլ յրան տամ էս ըխճըկանը, թա ասըմ ա կա, թա վրեր ախճիգ կինի, կըծախիս պեծինքյ պըղրաստիս, թա վրեր տըղա կինի, կըքըցիս պոկը հիշատակ մընա ինձանից:

Ախճիգը յոր ա օնըմ հորն անա թաքուն պահըմ, էլ վրեչ մին պեն չի ասըմ: Անց ա կենըմ իննը ամըես, էս ախճիգը մին տըղա յա պիրըմ: Տըղան պիրիլան ետը հորն անա հըմանչըմ ա, թա ինքը մին պեն ասե: Հնրն էլ շատ սիրելան ըխճըկանը , համ էլ վրեր մար չօնե, շատ մեխկըն ա կյամ, ըտրա

հետեւ էլ սուս ա անըմ, համ ըխճըկանը պահըմ, համ էլ էտ խուխեն: Էս խոխան մինչև չափահաս տըեռնալը գլղողում ա, թա ռւրան հմրն էտ ճըղացպանն ա, իսկ վըեր մըծանըմ ա, հետան պիճ ըն կանչըմ: Էս տըղան արթեն հըսկանըմ ա, վըեր հմր չօնե, էտ ճըղացպանն ռւրան պապն ա, վըեչ թա հմրը:

Մին օր էս տըղան մորն ըստիբըմ ա, թա տու ինձ մին ասե տըեսնամ իմ հար հու՞ վա իլմլ, էտ հունց ա՞ պըտահալ, վըեր էս պիճ ըմ իլմլ: Մարը հիշքան օզըմ ա անե, վըեր կյեղե, տըղան շատ ըստիբիլ ա տամ, մարը լոխ պարգ տըղեն նաղլ ա անըմ, վըեր տու Շահ-Աբբասեն անա իս իլմլ:

Էս տըղան լոխ գլղմլան էտը էլ հըմանչըմ ա, վըեր էտ շենըմը կենա, ըստիբըմ ա ռւրան պապըեն, թա էս ու մարըս անհարմար ա ըստըղ կենանք, շատ խընթըրըմ ըմ մին պենըմ մըեզ քլմմալ իլ, հինչ վըեր կարըմ ըս, մըեզ տո, մունք քլինինքլ օրիշ երգլիրըմ ապրինքլ: Էտ ճըղացպանն ասըմ ա. - «Հինչ օ՞նիմ, վըեր հինչ տամ, շատ լավ ըս ասըմ, ինձ էլ ա նամուս կյամ, ամմա դե մինակ մին կոլ օնիմ, ընեղ ծըեզ հալալ, եր կալիքլ, քյեցեքլ: Տըղան համաձայնվըմ ա, կովը յոր օնըմ, մորը նըհետ տոնս կյամ քլինըմ բիղի էն երգլիրը, ըշտեղ վըեր Շահ-Աբբասն ա թաքավըեր:

Կյամ ըն հըսնըմ Շահ-Աբբասեն երգլիրը, մարը տոնս ա օնում Շահ-Աբբասեն տված վիզկապը, քըցըմ վեզը, ասըմ, վըեր սա իմոր անա հիշատակ ա, թող վիզըմըտ մինչև մահըտ կենա, ըշտեղ վըեր նեղ տըեղ ընգնիս, քյեզ ըզըղելու ա:

Անց ա կենըմ մին քանի օր, էս տըղան յոր ա օնըմ կովը, տանըմ բազարը վըեր ծախե, հանցու ապրին: Բըզարըմը կովը ծըխելիս էտ տըղեն մուտանըմ ա Շահ-Աբբասեն ննգիր-վեզիրան մինը, թա ասըմ ա, «էտ էձը քանի՞ յա»: Էս տըղան թա ասըմ ա. «Մա էձ չի, կոլ ա»: Ննգիր-վեզիրը պընդըմ ա, թա չէ, ըտա կոլ չի, էձ ա: Վեզիրին էս խոսկավն հու վըեր մուտանըմ ա թա առնե, լոխ էլ էձ ըն ասըմ: Էս տըղան մըտածըմ ա, մըտածըմ, ինքյն ռւրան ասըմ հալբաթ էս երգլիրըմը կովըեն էձ ըն ասըմ իլի: Էտ կովն էն վեզիրին յրան էձու տըեղ ծախըմ ա իրեք մընեթու, վեզիրին խնթըրըմ ա, թա մինակ հմքլոն ինձ բիղի տաս: Վեզիրը համաձայնվըմ ա , կովը մորթըմ, հմքլոն, իրեք մանեթը տամ էս տըղեն: Տըղան փողը պիրում ա տամ մորը, թա ասըմ ա. «Ա՛մեր, կա՛ էս փողը, քլինմ մին ծըերք կընգա շոր առ, պեր»:

Մարը կընգա շորերն առնըմ ա, պիրըմ: Էս տըղան իրեսը, կլոխը շինըմ

ա, կրնգա շորերը կյենըմ, կովեն հանքյոնն էլ տիներմ ծոցըմը, հունցը մին դանշանց կրնեց, մորը թա ասըմ ա. «Ա՛ մեր, ինձ տար բըզարըմը ծախե, ամմա դե հիւրը վրեր աշկավ անիմ, ընդրա յրա կըծախիս, էշիս վրէշ, լրհան վրեր աշկավ անիմ, փողը յոր կօնիս, ինձ ձախիս, տու կյաս տոն, ընդրանա տենը ես կըգլիդամ:

Մարն իտի էլ անըմ ա: Տըղեն կրնգա շորեր ա կյեց տամ, պիրըմ բազար: Սաղ բըզարեն մարթիքյն էս ըխճըկանավը տարվըմ ըն, լոխ էլ օզըմ ըն թա առնին: Ըռնողներան մինն էլ ինըմ ա համին էն վեզիրը, վրեր կովը էծու տըղեդ առալ ա: Էս տըղան մորն աշկավ ա անըմ, մարը տըղեն ծախըմ ա էտ վեզիրին երան, փողը յոր օնըմ, քյինըմ տոն: Վեզիրն էլ էտ տըղեն յոր ա օնըմ, կյամ ձըրան տոնը:

Վեզիրն ան տըղան վրեր կյամ ըն տոն, էս տըղան ասըմ ա. «Վեզիր ջան, դե մին նըշանց տո տըեսնամ հինչ օնիս, հինչ չօնիս, համ ուրխանամ, համ էլ ամեն հինչին տըղը գլիդան, վրեր մին պեն ուզելի ինիս, էլ հըրցընիմ վրէշ, թա ըշտեղ ա, ասածըտ ծծեռաց կըդարիմ»: Վեզիրը թա ասըմ ա. «Ա՛յ, շատ ապրիս, հատե՛, իտի խըլելունք կրնեց է՛, օխտը կընեցըս ա իլան, հանլան վրէշ մինն իտի մին խըլելունք պեն չի ասալ ինձ, դե քյինիքյ, նըշանց տամ»:

Վեզիրը տանըմ ա օթըղեն ման ածըմ, լոխ նըշանց տամ, տոնս ըն կյամ հայաթը, հըյաթըմը մին դրաղ տըղեդ ինըմ ա մին սըրահ, էտ վեզիրը մին քանի տարե առաջ ըտըղե մինչև վեզիր տըռնալը դամոհըրչոթուն ա իլան ընելիս: Էս սըրահըմը ինըմ ա մին մընծ մանգանան, էս տըղան էս մանգանան վը շատ ա գըրմանըմ, թա սա հի՞նչ պեն ա, վեզիրը թա, «Տա մանգանա յա, արկաթ-պեն ըմ տիներմ, հոփ տամ, էտնան հինչ օզըմ ընք, շինըմ ինք»: Էտ տըղան ձըրան էշատըղե ա տիներմ, թա. «Էս հըվատըմ չըմ, վրեր իտի պեն կինի, հունց ա՞ պահըմ»: Էս վեզիրը թա. «Օզըմ ըս, փորցինք տըես»: Էս տըղան թա. «Դե էս ծըրքերըս տիներմ, տո հոփ տո տըեսնամ»: Վեզիրը թա. «Պա էս դիմիշ կանըն՝մ քու ծըրքերըս հոփ տամ, հասե՛, էս իմ ծըրքերըս տիներմ, տու հոփ տո տըես»: Վեզիրը համ ասըմ ա, համ էլ ճոխտ ծըրքերը տիներմ, տըղան կամանց-կամանց համ հոփ ա տամ, համ էլ հըրցընըմ. «Ցավ ա՞ տամ», վեզիրը թա. «Չէ՛»: «Ցավ ա՞ տամ». թա. «Չէ՛»: Էլ ա հոփ տամ. «Ցավ ա՞ տամ», թա. «Չէ՛»: Պատառ էլ հոփ տալան էտը վրեր վեզիրը թա ասըմ ա հոփ ա տամ, էս տըղան հիշքան վրեր օծըմը կա, էրկու ծըրքավ պըենդ հոփ ա տամ, ճոխտ ծըրքերը ճարթըմ, ծոցան կովըեն

հնաքոն տոնս օնըմ, ըսկըսըմ թակըելը: Համ թակըմ ա, համ հըրցնըմ. «Դե՛, ասե տըեսնամ կով ա՞ր, թա էծ, կըկարի՞ս կովըս էծու տըեղ առնիս, դե մըհենգ ասե տըեսնամ կով ա իլա՞լ, թա էծ»: Վեգիրը թա. «Էծը ես ըմ, ե՛՛ս, վըեր էշ էլ տըեռնամ, ծըերքերըս պեց կը թողի՞ս»: Տըղան թա. «Ծըերքերըս պեց չըմ թողիլ, հոքիտ հես ա պեց կըթողիմ»: Խանչալը հանըմ ա, ըսպանըմ, կյեցին կընգա շորերը հանըմ, Ուրան տըղու շուրերըմ տոնս կյամ քյինըմ Ուրանց տոն:

Վեգիրը մընըմ ա սըրահեն տակեն ըսպանված, վըեր ընգած: Էրկու օրան ետը վըեր վեգիրը ըրվամ չի, Շահ-Աբբասը հայտնըմ ա, վըեր հու վըեր վեգիրիս տըեղն ասե, քառասուն վըեսկի ըմ տալու: Էս տըղան վըեր լըսըմ ա, եր ա կենըմ մին աբա կյենըմ, մին դմվթար յոր օնըմ, սոտ տըեղան կյիրպեց տըեռնըմ ինքը, քյինըմ բգարըմը նըստըմ, թա ես կորած պիներեն տըեղը գյիդնցող ըմ: Քյինըմ ըն շահեն ասըմ, վըեր մըեր երգիրը մին կյիրպեց ա եկալ, կորած պեները ճարըմ ա: Շահը կանչել ա տամ էտ սոտ կյիրպեցին, թա ասըմ ա. «Վըեր վեգիրին տըեղը գյիդնս, ասիս ճարինք, քառասուն հատ վըեսկե յըմ տալու, թա վըեր սոտ ասիս, կըլիսըտ կըտըրելու ըմ»: Տըղան ռազի ա կենըմ, ասըմ. «Դե ինձ մին մըթեն օթաղ տըվեք, նստիմ համ աղոտկըս անիմ, համ կյիրքիս եշիմ, տըեղն ասիմ»:

Պերըմ ըն մին մըթեն օթաղ տամ, սա նըստըմ ա սոտ-սոտ դմվթարը պիցըհոփ անըմ, սոտ-սոտ տըեղան աղոտկ անըմ, թա հիշքան կյիրիս եշըմ ըմ, կյիրըս նըշանց ա տամ, վըեր վեգիրն օրիշ տըեղ չի, հեն ա Ուրան հըյաթըմը մին նըեղ տըեղ ընգած, համ թակված, համ ըսպանված, քյեցեք պերեք: Շահը մարթ ա դարկըմ, քյինըմ ըն տըեսնըմ դորթ-դորթ հունցը վըեր ասալ ա, ինդի էլ կա: Յոր ըն օնըմ պիրըմ, շահը քառասուն վըեսկեն տամ ա էտ տըղեն, տըղան վըեսկեն յոր ա օնըմ, քյինըմ Ուրանց տոն, վըեսկեն տամ մորը:

Վեգիրը թըղելան ետը շահը մեջլիս ա կանչըմ, հարցը տինըմ, թա հունց ա՞նինք, վըեր վեգիրին ըսպնողեն ճարինք: Ախրը մըծերան մին աղսախկալ ասըմ ա. «Օրիշ ճար չկա, պիըինք մին օղտ վըեսկավ պեռնինք, տանինք մին ճանապարըմ պեց թողինք, թաքուն օղտըն հետան չորս մարթ պեց թողինք, հու վըեր մուտանա թա օղտըն տանե, ըտա յա իննական ըսպանողը, ըտրան էլ փըռնինք: Հունց վըեր ասըմ ըն, իտի էլ անըմ ըն: Օղտը վըեսկավ պեռնած մին ճանապարըմ պեց ըն թողըմ, չորս հոքի էլ

հրոքքաշ, օղտան թաքուն քյինըմ ըն:

Էս տըղան վըեր գյոօղոմ ա, վըեր իտի քյաննգ կա սարքաձ,քյինըմ ա բըգարան էրկու ջուր նոխուղ-չամինչ առնըմ, ածըմ ջըբերը, մինը ճարըմ ա, մինը չաննգ ընելավ օղտըն ան էտ մարթկանցը հետան ինքյն էլ թաքուն քյինըմ, վըեր մին քյաննգ կյա ըտրանց: Օրը մըթնըժուրում ա, ըտրանց հընգերեն մինն անց ա կենըմ մին քուլու քըմակե պըպըզըմ, էտ տըղան նի յա հըսնըմ քըմական տոնս խընչալավ թըխըմ ըսպանըմ, շորերը հանըմ ինքյր կյենըմ, նոխուղ-չամինչը չաննգ ընելավ քյինըմ հըսնըմ էտ իրեք հընգերին: Էտ հընգերները էլ գյոօղում չըն, վըեր ըտա օրիշ ա, ծըրքընեն մըեկնըմ ըն , ըտրանա նոխուղ-չամինչ օզըմ, էտ տըղան էլ էն ճարաձ նոխուղ-չամինչան տամ ա ուրանց, մին պատատ քյինաննը ետը էտ իրեք հոքին էլ կըտորվում ըն, տըղան օղտը քշըմ ա պերըմ ուրանց տոն, պեռնը վըեր օնրմ, օղտն էլ մորթըմ, մին շախկան ուրանց սըրահան կախ տամ, մըեկալը նի տամ փոսը, թաղըմ:

Էքայը վըեր խաբարը եր ա ինըմ թա օղտը տարալ ըն , էն չորս մարթն էլ կըտորվալ ըն, Շահ-Աբբասը կանչըմ ա թանգանն մեջլիս անըմ՝ հունց ա՞նին, վըեր էտ մարթին փըռնին: Մեջլիսըմ մին կընեց ասըմ ա. - Շահ-Աբբասը սաղ ինի, էս կըճարիմ: Վըեր հըրցընըմ ըն, թա հո՞ւնց կըճարիս , էս կընեցն ասըմ ա. - Սաղ քաղաքը տըռն-տոռնը շոռ կըկյամ, ըղաչանք կանիմ, վըեր մին մաղար տըղա օնիմ, հեն ա մըռնելիս, մին կըտոր օղտու մըես ա օզըմ, վըեր օտըե, սըղանա: Հու վըեր ինձ օղտըն մըեսը կըտա. էն էլ կինի էն մարթը, վըեր օղտը տարալ ա, էտ մարթկանցն էլ կըտորալ: Ես տըեղը կըգյիդամ, կըկյամ կասիմ, տուք էլ կըքյինաք, կըփոնիք: Մեջլիսը, ռազի յա կենըմ, էս կընեցը եր ա կենըմ քյընամ: Ըստըեղ-ընդըեղ քյընալավ կյամ ա տոնս կյամ էտ տըղեն տանը, տըեսնըմ սըրահան մին շախկա օղտու մըես կախ տըվաձ: Էտ տըղան տանը չի իլնլ, էտ կընեցը տըղեն մորը շատ ըղաչանք ա անըմ, վըեր մաղար տըղաս մըռնելի յոա յա, մին կըտոր օղտու մըես ա օզըմ, ինձ տո, տանիմ տամ ուրան, օտըե, սըղանա: Էս տըղըն մարը մեխկը կյանն ետը կընգանը, օղտըն մըսան մին կըտոր կըտըրըմ ա, տամ ուրան: Էլիմ մըեսը ծըբերքեն տոնս կյանիս էս տըղան նի յա մըննըմ հըյաթըմը էտ կընգանը պըտահըմ, հըրցընըմ էտ կընգանան. «Հոր ը՞ս եկալ»: Կընեցն ըսելան ետը էս տըղան կըլոխ ա ընգնըմ, վըեր տա քյաննգ ա սարքաձ, կընգանը թա ասըմ ա. «Դե քյանիք կընեց ըս, էտ տըեռ քյընանք տոն, քյեզ

փող էլ տամ, վրեսկէ էլ տամ»: Էտ կընգանը խափում ա, տանըմ տոնը, տանը ըսպանըմ, կըռնեն մինը կըտըրըմ, սըրահըմը օղտըն մըսըն քշտեն կախ տամ, մէյիդը փոսըմը թաղըմ:

Մին քանի օր վրեր ըսպասըմ ըն էս կընեցը կյամ չի, շահը նորից մեջլիս ա կանչում, հարց տինըմ՝ մըհենց հունց ա՞նինք, վրեր էտ մարթին փըռնինք: Վեգիրներան մինը թա. «Ես գլղո՞ղմ ըմ, վրեր էտ մարթը վրերն ա, էտ լոխ մին մարթու կործ ա, էտ մարթն էլ էն մարթկանցից ա, վրեր հազգար հոքի եկալ ըն ախճիցըտ օզին, տըվալ չըս, մըհենց ըտըրանց անա մինը քեզ թըշնամութուն ա անըմ, հո՞ւ վա, վրե՞րն ա, գլղո՞ղմ չըմ, համ գլղալի, համ էլ փըռնելի հետի հարկավրեր ա քըղաքան տո՛ւս մին դըրաղ տըեղ մին օթաղ շինիլ, ախճիցըտ տանել մինակ էն ութաղըմը պահել, յրան էլ դարաղուլչի տինիլ, էտ մարթը վրեր գլղալ ախճիցըտ ընդըեղ մինակ ա ապըմ, կյալու վա թա փըխճըցընե, տըեղըն-տըեղը կըփըռնինք»:

Շահ-Աբբասը ռազի կընալան ետը քըղաքեն դըրաղեն մին օթաղ ըն շինըմ, ախճիցը տանըմ էն ութաղըմը պահըմ, յրան էլ մին դարաղուլչի տինըմ:

Էտ տըղան լոխ գլղալանը ետը մին օր ժըմըժենքին մին թնգու մորթե յա շոռ օնըմ, էն կընգանը ծըերքն էլ յոր օնըմ, մորթուն տակեն կյեղած նի մըննըմ էտ ըխճըկանը հայաթը: Ղարաղուլչին գլղո՞ղմ ա, թա դորթ-դորթ թազի յա, մին դըրաղ տըեղ ինքը նըստըմ ա, նընջըմ: Էս տըղան վրեր նի յա մըննըմ հայաթը, մորթեն յոր ա օնըմ էն ծըերքը մաչին փըթաթըմ, թողըմ տո՛ւսըմ, ինքը ըխճըկանը կոշտը քլինամ: Ախճիցը, վրեր տըեսնըմ ա էտ տըղեն, ուրխընալան ըսկսըմ ա ծիծաղելը, տոռնը պեց ա անըմ, տըղան նի յա մըտնըմ կոշտը, շատ խուսելանը ետը ըսկսըմ ըն ո՛ւր ո՛ւր սիրիլը: Ախճիցն ասըմ ա, - Վըեչ մին տըեղ չըս քլինալո՛ւ, մընալու վըս ըստըեղ քըշերը: Էտ տըղան վըխեան վրեր լո՛ւսանն կը փըռնին, ո՛ւրնն խոսկ ա տամ մընա մինչն ծափիլը:

Վրեր ծափըմ ա, տըղան օզըմ ա թա քլինի: Ախճիցը պեց չի թողըմ: Տըղան շատ վըխելան վրեր լո՛ւսանըմ ա, խընթըմ ա, վրեր թողե տո՛ւս կյա տո՛ւսը, Էլիա կյա: Ախճիցն ասըմ ա՝ վախըմ ըմ փախճիս, տղան թա ասըմ ա տո՛ւսալը տըռանը ճաքալը ծըերքըս մըկնելու վըմ տու փըռնիս, մինչն վրեր էս կյամ: Ախճիցը վրեր հըվատըմ ա, տըղան տո՛ւս ա կյամ տոռնը, տըռանը ճաքալը էն կընգանը կըտըրած ծըերքը մըեկնըմ ա, ախճիցը փըռնըմ ա,

ինքյը թագուն մորթին շոռ օնըմ, թագի տըռած տոնս կյամ քյինըմ...

Ախճիգյը եշըմ ա, եշըմ, վըեր տըղան կյամ չի, տոռնը պեց ա անըմ, էն կըտըրած ծըերքը վըեր ա ընգնըմ: Ախճիգյը վըիսելան ըսկսըմ ա հարայ-հըրոց անըլը, ճըղճըղալը: Սմսին յրան լոխ էլ հըվաքվըմ ըն, տըեսնըմ ըխճըկանը քյնլնց եկած, տըղան փախած, յոր ըն օնըմ, տանըմ Շահ-Աբբասին կոշտը:

Շահ-Աբբասը շատ մըտըծելան էտն էլ օղըմ չի էտ տըղեն փըռնելը հոքյմավ ինի, սաղ ըշխարքեն հայտնըմ ա, վըեր էս շահ տըռդավըս էն մարթը վըեր կըրեցալ ա ինձ իտի քյնլնցնե կյն, նիգյնրնն ըմ, թա հու վա, թող կյա կոշտըս, տըեսնամ, լոխ՝ հինչ վըեր ըրալ ա, բախշըմ ըմ, դոչաղ մարթին, խըլունք մարթին մեխկը չի ինիլ:

Էս տըղան վըեր ըսկանըմ ա, Շահ-Աբբասեն յրան մին նամակ ա կյիրըմ, վըեր քու խոսկըտ հըստըղելի համար էս նըմակըմը հինչ վըեր կյիրըմ ըմ վըեր կըղարիս, էս կյալու վըմ կոշտըտ.

«Քըղաքեն կըլխան մինչն պալատըտ տափավը մըեկնըմ ըս գյնրն-կարպետ, գյնրն-կըրպետին կուխկերքավը վըենն ըս կըցնըմ լոխ ռըհմթը, տու էլ պալատան տոնս ըս կյամ չոլը, էս մին ծի եր իլնձ կյըլնկան ըմ, հինչ վըեր իլնլ ա, հունց վըեր իլնլ ա, ռըհաթին պատմիմ, վըեր տու էլ լըսիս»:

Շահը մին օր, հունց վըեր ասած ա ինըմ էտ տըղան, իտի էլ անըմ ա: Եշըմ ըն տըեսնըմ էտ տըղան մին ծի եր իլնձ կյամ ա: Վըեր հըսնըմ ա շահեն կոշտը, չոխ պատմըմ ա: Շահը թա. «Քու ըրած կործեըրտ լոխ բախշըմ ըմ, մինակ վըեր ըխճըկանըս խնփնլ ըս, ըտրա դնրդնն քեզ կախ ըմ տամ»: Տըղան թա ասըմ ա. «Վըեր կախ տալի ինի ինձ, առաչ քյեզ բիդի կախ տան, վըերհետն էս քըզանա ըմ սըվըերալ, վըեր տու էն քյնսիք, առանց մար, ճըղըցպանեն ըխճըկանը խնփնձ չինիր, էս էլ քու ըխճըկանըտ չի խնփիլ»: Ասըմ ա, վիզին կապած շահեն տըված վիզկապը տոնս օնըմ, թա կա՛, դե մըհենց ինձ կախ տո: Շահը վըեր տըեսնըմ ա ժողովուրթը քար ըն տըռալ էս տըղեն ըսելավը, ճարը կըտըրըմ ա, էտ ա տըռնըմ, թա. «Ա՛սըմ ըմ, ախեր, ըռնաս մաչիտ կա, էրկու մորա, մին հորա մորը տըղան, հորը ախճիգյը հալալ ինին ուրոնը, ախճիգյըս՝ քյեզ»: Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանեքյ ըն անըմ, շահեն ախճիգյը տամ էտ տըղեն, մըեծ հարուստութունավ հըղե քըցըմ էն տըղեն մորը կոշտը:

### 23. ԴԱՎՐԻՇԻՆ ՏՂԱՆ

Մին թաքավերեր ա ինձում, անումը Ձեմ: Էտ թա քավերերեն վրեչ կրնեց ար ըզադվում, վրեչ բաղն ար ծաղկում, վրեչ ապրանքն ար պըտըղվում: Բաղն էլ կրնանչում ար, ծաղկում չար: Քանի տարե էտ թաքավերեն ապրում ա: Ուրերան մին օր մին դավրիշ կյամ ա նի մըննում էս քաղաքը, շոռ կյամ: Ուրճեղնը կյամ ա թաքավերերեն դըրբըզումը նըստում: Թաքավերեն ուրանն ծառան դարկում ա, սըրան հըրցընում ա, թա խե յը՝ ս ըտըղ նըստալ Դավրիշն ասում ա. «Եկալ ըմ դոնադ»: Դավրիշը եշում ա, տըեսնում թաքավերերեն վրեչ մին խոխա, վրեչ մին պեն չի կա, ասում ա. «Քանի՞ տարեյա թաքավերեր ըս, էս հինչ պե՞ն ա, վրեր վրեչ մին պենըտ ծաղկալ, աճալ չի»: Թաքավերեն ասում ա. «Է՛, դավրիշ բաբա, իմ դարդըս շատ ա, վրեչ կրնեցըս ա խոխա պիրում, վրեչ կավըս ա ծնում, վրեչ բաղըս ա բար տամ»: Դավրիշը մին խրեց մըտածում ա, ասում. «Ձեմ թաքավերեն ապրած կենա, էս մին պեն ասիմ՝ եք էս նան տու դոգվոր կապինք՝ էս մին կյիր անիմ, քյինաս կրնեցըտ պըտըղվի՝ թա ախճից ինի, առաչին փորը իմը, թա տըղա ինի, Էլլա իմը՝ բաղըտ բար տա, կավըտ՝ ծընե»:

Դավրիշը մին կյիր ա անում տամ ուրանն, ինքը քյինամ: Քյինամ ա հենց-տասսը տարե շոռ կյամ: Իննը ամսումը թաքավերերեն կրնեցը մին տղա յա պիրում, անումը տինում ըն Դավրիշին տղա: Կյամ ա էտ տղան տըեռնում իննը հասակ: Էտ իննը հասակումը մին դոնում դավրիշը շոռ ա կյամ, տըեսնում ծուցումը դոգվոր կա, ասում ա. «Մին դոգվորիս հային քյինամ տեսնամ»:

Դավրիշը կյամ ա տըեսնում թաքավերերեն տըռանը մին տըղա, մին ախճից շոռ ըն կյամ: Դավրիշին լոգին էրցընանում ա: Նի յա մըննում թաքավերերեն տոնը, թա. «Դե էս եկալ ըմ տըղաս տանեմ»: Ուրճեղնը նըստում, հաց ըն օտում: Դավրիշին տըղան ասում ա. «Ա՛ հեր, տու քյինա քըղաքան տուս եք, էս կյամ ըմ, մըխըրե անհարմար ա քըզնըհետ կյամ»: Տղան հորը նհետ, մորը նհետ ծըեռք ա տամ, տըռանը սրկիվիլի յա ինձում, ասում ա. «Ա՛ մար, էն ժամանակ, վրեր սրկիվիլին չուրանա, գյիղա վրեր էս մահացալ ըմ», ու ճանապար ինցնում դավրիշին հետան:

Քյինամ ա ճանապարեն դըրաղեն մին հինգյիստարան վրեր էտ հինգյիստարանն անց կենա, մինը հետան ծեն ա տամ. «Էհե՛յ, դավրիշին տըղա»: Ետ ա տըեռնում եշում, մարթ չի կա: Մին էլ օգում ա, թա քյինա, հինգյիստին

քարեն տական մին ինսանու չոր կյիլոխ հըրցընամ ա. «Թոռնը՞ս քինամ»: Ասում ա. «Դմվրիշը եկալ ա, ինձ տանում ա»: Ասում ա. «Տու դավրիշին ծրեռքան պըրծըննական չըս, էն ա դմվրիշին էրկու ծի օնե կյումումը կապած, էտ ծիյանցը մինը կյարի յա օտում, մինն էլ չամինչ, էն դմվրիշը տանելու յա քե նահանց տա: Դմվրիշն ըսելուվա օլմիյա, տրանց կորմը փոխիս վըեչ, վըեր փոխիս՝ ծիյանը կըլղարին, կըկըտորվին, իսկ տձ, դմվրիշը վըեր տձև կյն քինն, կարող ըս կյարի ուտողեն չամինչ տաս, չամինչ ուտողեն՝ կյմրի, իրեք օր կորմը փոխած կըպահիս, չորսինջի օրը տըռանը քըմակին տձ քյեզ կըկյնողիս: Ծին լճի յա տըռնըլական, խոսի. ասելուվա՝ էս կորմը փոխողը հինչ նպա՞տակ օնի, էս ընդրա նպատակը տըեղ տամ: Վըեր կասի, էտ վախտը տձ տըռանը քըմական տձև կըկյաս, ասես՝ վըեր էս օգում ըմ տձ դմվրիշան ինձ ըզադիս, էն վախտը քյեզ ըզրդելուց Սըն ծին կըզադվի»:

Էտ ասեց պըրծավ, մընաց քարին տակին, իսկ Դմվրիշին տղան քյնցավ դմվրիշին հետան հըսավ: Դմվրիշը տղեն եր հանից՝ թմրքը, քյնցավ, քյնցավ, տձև եկավ մին դձ, վըեչ քաղաք ա, վըեչ շեն, մին կենդակ տոն ա, հասար քաշած, դըրբըզան յիրն ըրած: Դըրբըզան դմվրիշը պեց ա անում, նի մննում հայաթը, վըեր կյամ, նի մըննում տոնը: Էտ քշերը ըտըեղ քոն ըն ինում, լճսանում ա: Դմվրիշը տըղեն յոր ա օնում, քյինում ծիյանցը կոշտը, ասում, վըեր էս ծիյանցը կորմը փոխել անկարելի յա, վըեր ծիյանցը կորմը փոխիս, ծիյանքը կըլղարին, կըտորվին. ամեն ծի, հինչ վըեր կերալ ա, պետք ա էն էլ օտի: Ասում ա պըծնում, տըղեն նհետ ծըեռք տամ, ինքյն ձըմն ծին նըստում, քյինում ձըմն հետե շոռ կյնլ:

Էտ վըեր քյինում ա. տըղան դմստի ծիյանցը կորմը փոխում ա: Իրեք օր վըեր անց ա կենում, չորսինջի օրը տոռանը քմակին կյողլ ա կենում: Ծին լճո՞ւ վա տըռնում, ասում, վըեր. «Էս հո՞ւ իմ կորմըս փոխից, սրան հինչ նպատակ օնի, էս նպատակը տըեղ կըտամ»: Տոռանը քմական տղան տձև ա կյամ, թա. «Սըն ծի, էս ըմ փոխալ կորմը, ինձ դմվրիշին ծըեռքան ըզադե»: Ծին ասում ա. «Վըեր մըետքըտ տըհենց ա, քյինն տոն, տանան եր կալ մին լիսեռնը, եր կալ մին իլիգ, եր կալ մին չըխմըխաքար, մին հիլի՝ ծուցում տինիլի հիլի, էտ չորս պենը եր կալ, էն տանը հինչ վըեր տըեսնաս՝ մին շամփուր, մին՝ ճըպատ, հինչ վըեր տըեսնաս, լոխճին անումը կասիս, յետնան կասիս՝ մնացեք պարև, կըկյնա եր ինիս մաշկըս, կըքյինանք: Պա էտ

հունց ա՞նինք վրեր մին լճլան կոտրած ըլթական տռանը քմակին ա մնացալ»:

Վրեր ծին նըստում ա թա կյուման տո՛ւս կյն, էտ ըլթական տռանը քմական տո՛ւս ա կյամ, ինգյնում դուգերը, դընգդընգում, հարայ տամ. «Դնվրի՛ 2, տոնըտ քընդեցեն, Սըն ծիտ տարեն»: Դնվրիշը լսում ա, կյամ: Սահանք քյինամ ըն, դնվրիշը սահանց հետան: Սըն ծին ասում ա. «Չըխմըխաքարը վրեր քցի»: Վրեր չըխմըխաքարը վրեր ա քըցում, ռըմնն ան դնվրիշին դաթը տըռնում ա քըռծ, ծին կարում չի թա կյն: Մինչն դնվրիշին ծին մուտանալը Սըն ծին մին մանգիլ քյինամ ա: Դնվրիշը վրեր քյինամ ա, Սըն ծիյին հրավըհաս ա տըռնում վրեր փոնի, տղան ասում ա. «Սըն՝ ծի, դավրիշը հսավ»: Սըն ծին ասում ա. «Իլիգը սագ ըրա, վեր քցի»: Իլիգը վրեր վեր ա քցում, ռըմնն ան դնվրիշին դաթը տըռնում ա ծըմակ: Դնվրիշը մին էլ ա շաղվում, Սըն ծին մին մանգիլ քյինամ ա: Դնվրիշը ծըմական տո՛ւս ա կյամ, քյինամ հըսվըհաս տըռնում վրեր փոնե, տղան ասում ա. «Սըն ծի, դնվրիշը եկը»: Միկա տըռլ վրեր քյինում ա, Սըն ծին ասում ա. «Հիլին վեր քցի»: Տղան հիլին վեր ա քցում: Միհենգ հիլին վրեր վեր ա քցում, ռըմնն ան դնվրիշին դաթը տըռնում ա ծով: Ըտըռլ Սըն ծին ասում ա. «Դե Դնվրիշին տղա, վեր եք, հանգստաց, էլ դնվրիշը կարել չի մըռեգ փոնե»:

Տղան վեր ա կյամ, Սըն ծին ըրածում ա, դնվրիշ կյամ ա ճիրին կոշտը, կարում չի ճիրավն անց կենա: Դնվրիշն ասում ա, «Սըն ծի, իմ նմնգըս քու աշկերըտ քուռըցընե, ասե տըռնամ էս ճիրավը հո՛ւնց անց կացեր»: Սըն ծին ասում ա. «Դնվրիշ, վրեր տա ինձ ռըթո՛ւմնը տվիր, ճղացին քարը քցի պոկըտ, նի մըտ ճո՛ւրը, անց կաց: Էտ ճըղացին քարը թողիլ չի, վրեր տու տակ անիս»: Դնվրիշը նի յա մըննամ, տակ անում:

Ըտըռլան տահանք հըղե յըն ինում, քյինամ: Մին ծմակավ քյինալիս Սըն ծին տըռնում ա, վրեր մին առյուծ օգում ա թա ծնի, կարում չի: Սըն ծին տղեն ասում ա. «Կըկարի՞ս վեր կյաս, ճոտերը քաշիս: Ճոտերը վրեր քաշիս, վերչին ճոտը վրեր քաշիս, քոլին քըմակին կըկյեղիս»: Ճոտերը վրեր քաշում ա, վերչին ճոտին քոլին քըմակին կյեղում ա: Առյուծը ճըղղամ ա, թա. «Էս հո՛ւ ինձ տանջից», վրեր մըխըրե կենում ա, ասում ա. «Էս հո՛ւ ինձ մահից ըզաղից, հինչ պահանջի, էս նրան պահանջը կըտամ»: Տըղան քոլին քմական տո՛ւս ա կյամ, ասում, վրեր. «Ես ըմ քե մահից ըզաղալ»: Սըն ծին ասած ա իլնլ օրիշ պեն չպահանջիս, ճոտերան մինը կըպահանջիս: Առուծն ասում ա.

«Տու ինձանն հի՞նչ պահանջ օնիս»: Ասում ա. «Ես քյըզանա վըեչ մին պահանջ չօնիմ, խնթրո՞ւմ ըմ, վըեր ճոտերատ մինը տաս ինձ»: Ճոտերան մինը առյո՞ւծը տամ ա ո՛ւրան:

Տղան ծին նստում ա, ըտըեղատ ճանապարվում: Կյամ ա, մին մըեծ ծառ ա ինձում: Վեր ըն կյամ, վըեր մին խըրեգ ծառեն տակեն դինջանան: Վեր ըն կյամ, տըեսնո՞ւմ մին օխծը ծառնըյեր եր ա ինի՞նձ: Ծառնըեր եր ա ինձում, ծառին յիրան մին պո՛ւն կա, ճոտերը մաչին: Էտ ճոտերը վըսվըսամ ըն: Սըն ծին տղեն ասում ա թա. «Կարում ըս, էտ օխծը ըսպանե»: Տղան թխում ա, օխծը ըսպանում: Օխծը վըեր ըսպանում ա, ընդըեղան վեր ա քցո՞ւմ, Սըն ծին քյինամ ա ո՛ւրան հետե ըրածիլ: Էտ տըղան էլ ո՛ւրան հետե ծառին տակին ննջամ ա:

Ճուտերեն մարը կյամ ա, տըեսնում մին մարթ ծառին տակին քոն իլնձ: Էն ճուտերեն մարն էլ Ձո՞ւմբո՛ւր ողուշն ա ինձում: Տա քյինամ ա, վըեր մին քար յոր օնի, պիրի քոն իլնձ մարթին ըսպանի: Ճոտերը մորը կանչում ըն. «Մա՛մա, մա՛մա, հենե՛, օխծը էտ տղան ա ըսպանալ, մըեզ ըզադալ»: Ձո՞ւմբո՛ւր ողուշը կյամ ա թըները էտ տանում, էտ տըղին յիրան շոք անում, վըեր տղան քոն ինի: Տղան քոն ա ինձում, գո՛ւրթնանում: Վըեր գո՛ւրթնանում ա, ողուշն ասում ա. «Տու ինձանն հի՞նչ ը՛ս պահանջում, վըեր տու էտ օխծը ըսպանալ ըս»: Սըն ծին տղեն ասալ ար, վըեր ողուշը կյա ասե՛ ինձանա հի՞նչ ը՛ս պահանջում, կասիս՝ քու ճուտերատ մինը: Տղան ողուշին ասում ա, թա. «Ճուտերատ մինը ինձ տո»: Ղուշը ճուտերան մինը տամ ա տղին:

Տղան նստում ա Սըն ծին, կյամ մին քաղաք, մին թաքավըերու երգիր: Էտ թաքավըերը Ձեմ թաքավըերն ա ինում: Սըն ծին ասում ա. «Դնվրիշին տղա, մեհենգ կըկարի՞ս վեր կյնս, իմ մազաս մին էրկունը-իրեքը պուք տաս, մին չըխմըխաքար, մին չախմախ էն մազին նհետ ջուբումըտ պահիս»: Տըղեն մազերը վըեսկու ոանգ ա իլնլ, ըտըեղ պերալ ա մին քսակ կարալ, մազերը հըվաքալ ա քսակին մաչին, ինքը տնոալ քաչալ: Ըտըեղատ ծիյան վըեր վեր ա եկալ, մազը, չըխմըխաքարը եր ա կալալ, ծիյին ասալ ա, թա. «Ես քյինամ ըմ ինձ համար շոռ կյամ»: Տղեն մաքուր, գյեղեցիկ շոռ ա իլնլ, շոռերը հանալ ա, ծիյին թնրքին կապալ, ծին պեց թողալ: Ծին ասալ ա. «Հիշտըեղ վըեր նեղ տըեղ ընգնիս, մազըս կըտինիս չըխմըխաքարեն յիրան, թափ տաս, էն ըմ քշտիտ հնգիր»: Ծին ասըմ ա տըղին, թա տու քյինյն քղաքումը շոռ եք, կործ քըթի, կործ ըրա, հիրը հարկավըեր կըկյամ, էն ըմ քշտիտ:

Ծին ո՛ւրան մհար քյացավ, տըղան էլ քյացավ կործու շոռ կյնլի:

Տըղան քյինամ ա տըեսնում մին բաղում մին բաղվանչի հլևուր մարթ կործ ա անըմ, կանչըմա էն հլևուր մարթին, ասում. «Ղարիբ մարթ ըմ, ըտըեղ կործ չի կա՞, կյամ ես էլ կործ անիմ»: Էտ մարթն ասըմ ա. «Խե՞ չի կա, ե՞ք»: Քյինամ ա էտ մարթին քշտին ըսկսում կործ անելը: Էտ բաղն էլ Զեմ թաքավըերեն բաղն ա ինձև: Կործ ա անըմ, ղևրղևցղևնն ասում ա. «Տըեղ օնի՞ս, վըեր քյինան քշերըս կենաս»: Տըղան ասում ա. «Չէ՛» Էտ մարթն ասում ա. «Քյինանք մըեր տոն»:

Քյինամ ա Ուրաննց տուն: Ըտրեղ էտ հլետուրը տղին հըրցընում ա. «Հնար օնի՞ս, մար օնի՞ս»: Տըղան ասըմ ա. «Վըլչ մին պեն չօնիմ, էս ըմ, վըրեր կամ»: Հչետուն ասըմ ա. «Վըրեր քյեզ վըլչ մին պեն չօնիս, մըրեզ էլ խեզանն չօնինքյ, էք տու տան մըրեր տըղան»: Տղան ասըմ ա, «Հինչ կինի՞»: Քյինամ ըն: Էտ տըղան տաննըմ ա բաղվանչուն տըղան: Քյինամ ա ամեն օր բաղումը կործ անըմ, կյամ տուն:

Ուրերեն մին օրը թաքավրերը բաղվանչուն ասում ա, վրեր ըխճըկեքըս կյանլու վրն բադր ման կյանն, տուք բադին մին դուր կրկենաք, վրեր կյանն:

Էտ օրը հիևուրը մնամ ա տանը, տղան ա դարկըմ բաղը: Տղան էլ թմսանկը քաշած կըլխին, քաչալ խոխա յա: Հլևուրն ասըմ ա. «Բա՛լա, բաղին էն մին դոլին կաց, էն մին դոլը քյիննաս վըեչ, սօր թաքավըերեն ըխճըկեքյը կյնլու վըն հովուզըմը լրղանան, հովուզեն դոլը քյիննաս վըեչ»:

Թաքավրերեն ըխճըկեքը կյամ ըն: Քիինամ ըն հովուզին կոշտը վրեր լրդանան, էտ տղան քիինամ ա հովուզին քշտին մուշտորին քոլին տակին կյողը կենում: Մըեծ ախճիգը լղանըմ ա, տոնս կյամ քիինամ, միչնակ ախճիգը լրդանըմ ա, տոնս կյամ քիինամ: Կուճի ախճիգը լրդանըմ ա, տոնս ա կյամ վրեր շորերը կենա, շուրերեն կեսը կյեցած, էն տղան տոնս ա կյամ, թասակը կյխան յոր օնըմ, կըլոխը տոնրոն տամ, ասում. «Հէյ»: Ախճիգը կըլխան էշըմ ա, տղան կյամ ա ոնրան տըղը, ախճիգն էլ կյենըմ ա, քիինամ:

Իրեք օրան ետը թաքավորները հլևուրեն ծեն ա տամ, վրեր իրեք հատ գյ՞ղլ կըփընջիս պիրիս վրեր ըխճըկերքյըս մարթու վըն քյինամ: Մեհենգյ հլևուրը կյամ ա գյ՞ղլը քաղում, տղեն նհետ նըստում ա, վրեր գյ՞ղլը փոնջ անին, կապին: Էտ տղան մին գյ՞ղլ ա փնջում: Հնարն ասըմ ա. «Հանց ըրա խարափ չանիս»: Էրկու փոնջը հլևուրն ա կապում, մինը՝ տղան: Տղան էրկու մազ կլխան պուք ա տամ, էն մաղավը սարքած փոնջը կապում, ասում. «Ա՛յլեր, մին տըես հունց ըմ կապալ»: Այլերն ասում ա. «Էս քողը հիշտըղան քըթի՞ր» վրեր կապեցիր»: Տղան ասում ա. «Էն ար խոտին յիրան վրեր ընգած»:

Փոնջերը հիկուրը հըվաքըմ ա, տանըմ տամ թաքավըրեն:

Թաքավըրեն ըխճըկեքը ամեքյա մին հատ յոր ըն օնում: Էն մագավ փոնջը կուճի ախճիգյն ա յոր օնում: Ըռութանան թաքավըրը հայտարարում ա, վրեր հիշքան երիտասարդություն կա, հվաքվին ռըրանց հայաթը: Ըխճըկեքը Էն ըն ինում բալկոնին նստած, ամեքյա ռըրանց գյոլը ծըեռքին: Երիտասարդությունը օչերեդավ կյամ ըն, ըխճըկորանցը ըռաչավը քյինամ: Մըեծ ախճիգը թաքավըրեն մըեծ վնճիրին կըլխան ա տամ գյոլը, միչնակ ախճիգը կուճի վնճիրին կըլխան ա տամ, կուճի ախճիգը մնամ ա գյոլը ծըեռքին նստած: Երիտասարդությունը կյամ ա անց կենըմ, գյոլը, վրեչ մինին կլխան չի տամ: Թաքավըրեն ասում ա. «Շենումըս մարթ կա, խե չը՞ք պիրում, կուճի ախճիգըս վրեր Էն ա գյոլը ծըեռքին, աշկը տիրանծ տըեդ օնի, խե չը՞ք պիրում»: Թաքավըրեն ասըմ ըն, վրեր շենումը մնացալ ա բաղվանչուն տղան: Թաքավըրեն ասում ա. «Քյացեք պերեք»:

Քյինամ ըն բաղվանչուն տղան առաչ անում, պիրում: Վրեր կյամ ա անց կենում ըռաշկավը, ախճիգը գյոլը քաչալ կընդան ա տամ: Ըտըեդ թաքավըրը կըզնըվում ա, ասում ա. «Ախշարքըս մորեխ կերալ ա՞, վրեր տու ընա յըս քյինամ»: Թաքավըրը ըխճըկանը կուռնան փըռնում ա. Էտ ռըրոկգյոնը տամ ա Էտ քաչալ գյիդին, թա. «Եր կալ տար»: Տղան էլ ըխճըկանը յոր ա օնըմ, պիրում ռըրանց տոն: Էն էրկու ըխճըկանը իրեք քշեր, իրեք ցիրեկ հըրսանեքը ըն անըմ, մարթու տամ:

Թաքավըրը հիվընդանում ա: Դուխտուրեն ասում ըն. վրեր Սըն կըլխատարու վընըկըլոխ պիտի իփիք՝ տաք ռըրան, ճոլը խմե, սղանա: Թաքավըրեն փըստտենքը հըվաքըմ ըն, քյինամ վրերս: Դնվրիշին տղան եր ա կենում կընեգը դարկըմ մորը կոշտը, վրեր ճոլեն տա, նստե քյինա կըլխատար վեր քցի, մըեսը պիրի: Ախճիգը քյինամ ա մորն ասում: Ըտրանց վըենեն մինը կաղըլիգ ճոլի յա ինըմ: Էտ ճոլեն մարը տամ ա ըխճըկանը, թա տար: Ախճիգը ճոլեն յոր ա օնում, կյամ: Դնվրիշին տղան ճոլեն յոր ա օնում, մին խրեգ շենան տոնա կյամ, ճոլուն վըենները կըպոտում, կուփե տամ վեր քցում: Ըտըեդ չըլամախեն թափ ա տամ, Սըն ծին, Աոյուծը, Զոնմըրոնըմ դուշը կյամ ըն կոշտը: Ըտըեդ տղան մաքուր շորերն ա կյենում, ծին նըստում, Զոնմըրոնըմ դուշը երգյինքյավը պեց թողում: Աոյուծն էլ տափեն իրեսավը: Տըղան ասըմ ա. «Հիշքան վրեր Էս տերիտորումը կըլխատար կա, կհըվաքեք մին ծառու տակ»: Ըտահանք հիշքան կըլխատար կա, հըվաքում ըն

ծառեն տակը: Դնվրիշին տըղան եր ա կենում մինը մորթում, ծառան կախ տամ, փաղ հըվաքում, կըրակ վառում, խըրավում: Մին ժամանակ Ուրան քաջանաղենն տՈւս ըն կյամ, տըեսնում կըխտարենն հվաքած մին տըեղ, ՁՈւմբՈւրՈւս դուշը մին դուլը, Առյուծն էլ մին դուլը, մին երիտասարդ էլ շամփուրը քաշած մըես ա խրավըմ: Սահանց հմմեցեքյ ա անում: Սահանք վըեր կյամ ըն, ասում ա թա. «Տուք հու վը՞ք, վըեր ըստիյան մանըք կյամ, էս անասունենն իմըս, էս երգյիրն էլ իմըս տուք իսե յը՞ք շոռ կյամ»: Բաջանաղեներան մինն ասըմ ա. «Մըեր թաքավըերը հիվընդացալ ա, դուխտուրենն ասալ ըն, թա սըն կըխտարին կլ՞իսը վըեր իփիքյ տաք Ուրան, կըսղանա, մունք էլ եկալ ընք մին սըն կըխտար վըեր քցինքյ, տանինքյ»: Մեհենց եկալ ընք, սըն կըխտարենն հըվաքալ ըք, թա կարելի յա, մինը տըվեքյ, մորթինքյ, կըլ՞իսը տանինք»: Տղան ասում ա, թա. «Ես էն ժամանակ կըտամ կըլ՞իսը ծըեզ, վըեր ծըզըրա մին նիշան տինիմ»: Ասըմ ըն, թա. «Էտ տու վըս գյ՞ՈւղՈւմ»: Եր ա կենըմ թՈւվանցյին ճըպատը տՈւս օնում տինում կըակումը, կիրմըրՈւմ ա: Վըեր կիրմըրՈւմ ա, տղան քաջանաղենն ասում ա. «Շալվարըտ տվըեր քաշի»: Մինին վ... աչ թոշին ա դմղըմ, էն մինին՝ ծնիս թոշին, մին կըխտար էլ տամ Ուրանց, թա առեքյ քյացեքյ: Յոր ըն օնըմ քյինամ: Ինքը եր ա կենում Ուրան մորթած կյիխտարենն վըննըկլ՞իսը, մըեսը յոր օնըմ, կյամ Սըն ծիյին կոշտը, Սըն ծին նըստում, կյամ ճՈրուն կոշտը, էլլա Ուրան շորերը հանըմ ծիյին թմրքյին կապում, Սըն ծին պեց թողըմ, ճՈրուն վըենները ետ անըմ, ճՈրեն եր կըցընում, Ուրան քյ՞հնան շորերը կյենում, թորբան կըլ՞իսը քաշում, վըննըկըլ՞իսը, մըեսը քց՞ում ճՈրուն յիրան, ճՈրեն նստում, կյամ: Կյամ ա Ուրանց տռանը վեր կյամ, Ուրան կնգանն ասում. «Տար ճՈրին տո Ուրանց»: Ըտահանք տանում ըն կյիխտարին կլ՞իսը, մըեսը տամ Ուրան, իփում ըն, տամ թաքավըերեն, թաքավըերը սղանում ա:

Հենց-վեց ամսան ետը մին օրիշ թաքավըեր հայտարարում ա էտ թաքավըերեն յիրան, վըեր պատերազմ ըմ շարունակում: Մին էրկու օր պատերազմը քյինում ա, իրեքինջի օրը Դնվրիշին տղան ասում ա կընգանը. «Քյինան քամոր ասե ճՈրին տա, նստիմ քյինան են կըտորված մարթուցը շուրերան պիրինքյ ապրինքյ»: Քյինում ա մորն ասում, մարը եր ա կենում էն կաղիքյ ճՈրին տամ Ուրան, պիրում ա: Դնվրիշին տղան նստում ա ճՈրին, քյինամ: Քյինալիս տըեղը հու վըեր տըեսնում ա, ծիծաղում ա. «Հը՛ը, քյինական ա էն մին թաքավըերեն գորքը կըտորե»: Քյինում ա քաղըեն տակին ճՈրուն

վրենները կպոտում, կուփե տամ ճորուն վրեր քցում, չըխմախեն թափ տամ, Սըն ծին, Ձոնմբոնրոնտ դուշն ան Առյուծը կյամ ըն կոշտը: Տղան դմստին ուրան մաքուր շորերը կյենում ա, քյոհնա շորերը վրեր ա ածում, ծին նըստում, սուրը ծրեռքն օնում: Երգյինքավը Ձոնմբոնրոնտ դուշն ա կյամ, տափավն էլ՝ Առյուծը: Տղան քյինամ ա Ձեմ թաքավրերեն կոշտը, ասում.«Ես օգում ըմ մին խրեգ կովիմ»: Թաքավրերն ասում ա. «Հմմեցեք»:

Թաքավրերեն գորքը հղըե յա տամ Սըն ծիյին էն մին թաքավրերն գորքեն յիրմ: Տղան քյինում ա, երգյինքավը Ձոնմբոնրոնտ դուշն ա կտորում, տափավը Առյուծն ա կտորում, ինքյն էլ ծիյին յիրմ նստած ա կտորում: Ըտըրանց գորքը մինանքամից պըրծընում ա: Կովին վախտը նետը կյամ ա տղին ծախի ծրեռքին նի կյամ, ճիլմտոնմ:Թաքավրերն ուրան յալլեխը ջուրան հանում ա, ծրեռքը կապում: Ըտըղատ ետ ըն տըռնում:

Կըռըը պըրծալ ա: Դմվրիշին տղան մին կերպ յան ա տամ, թաքավրերեն գորքը քյինամ ա: Տղան վրեր ետ ա մնում, կյամ ա ճորուն քշտին շորերը հանում, Սըն ծիյին թարքը կապում, ըտըղատ ճանապարվում. ինքյը ճորուն վրենները ետ անում, յոր ա օնում ճորեն, հըղե ինոն տոն:

Դմվրիշին տղան կյամ ա շենը: Շենումը ծիծըղոտում ըն, թա թաքավրերեն կուճի փըեսան քյինաց գորքը կտորեց, եկը: Ձորքը եկալ ըն: Թաքավրերը կանչում ա, թա. «էն ճիլմտված տղան հու վա՞, թող կյա կոշտըս»: Մեհենց թաքավրերեն մըեծ փըեսան քյինում ա, թա ես ըմ: Թաքավրերն ասում ա. «Պա Առյուծը հոր ա՞»: Վըեչ մինը կարում չըն ասըեն, թա հու վա իլմլ: Ըտըղ թաքավրերեն կուճուր փըեսան քյինամ ա, ծրեռքը թաքավրերեն յալլեխավը կապած, կլխավն էլ մին քյոհնա յալլեխ ա գիրավ կալալ, վրեր ըրվա վրեչ թաքավրերեն յալլեխը: Քյինամ ա կուճի փըեսան թաքավրերեն ըռաշկին կաղնում. ասում, վրեր էն ես ըմ իլմլ: Թաքավրերը եշում ա, ասում, «Խե չը՞ս քյինամ կործըետ, տու ընդըղ հինչ ընե՞լիս ըս իլմլ»: Տղան ասում ա, թա վրեր ես ընդըղ հինչ ընելիս ըմ իլմլ, տասսը բոպե ըսպասե:

Տղան կյամ ա տոն, չըխմախըեն թափ տամ. Սըն ծին. Ձոնմբոնրոնտ դուշը, Առյուծը կյամ ըն տոռնը: Ուրան քյոհնա շորերը վրեր ա ածում, թազզան շորերը կյենում, ծին նստում, թանակը թողում, քյինամ թաքավրերեն հայաթը: Թաքավրերը եշում ա, տըեսնում հմման տղան եկալ Ձոնմբոնրոնտ դուշն ան Առյուծը նըհետը, ծրեռքն էլ ուրան յալլեխը կապած: Թաքավրերը տըեսնում ա ուրան կուճի փըեսան ա:

Ըտրեղ մին թիթս հակառակություն ա կույանում իրեք բաջանաղներեն մաչին: Կուճի փրեսան ասում ա. «Ես հմման տղան ըմ», մրեծ բաջանաղն ասում ա. «Տու հինչ կա՞րող ըս անիս»: Կուճի փրեսան ասում ա. «Գյո՛ղղըմ չը՞ս ես հինչ կարող ըմ անիմ, թաքավրերն ապրած կենա, եք ըստրեղ մին»: Թաքավրերը կյամ ա: Տա ասում ա. «Թաքավրերն ապրած կենա, մին մրեծ փրսետ ասե շալվարը տըվրեր քաշի, վ... աչի թոշին տրես դըմղած ա՞», թա չե»: Շալվարը տըվեր ա քաշըմ, տրեսնըմ վ... աչ թոշին մին դամղա կոխած: Կուճի փրեսան ասում ա. «Էն մին փրսետ ասի շալվարը տըվեր քաշի»: Շալվարը տվեր ա քաշըմ, տրեսնըմ հմմին դամղան յիրմն: Թաքավրերն ասում ա, թա. «Տու հինչ ը՞ս գյուղըմ թա ըտահանց վ... դամղա կա»: Տա ասում ա. «Թաքավրերն ապրած կենա, ես ըմ դըմղալ»: Թաքավրերն ասում ա. «Տա հունց ը՞ս դըմղալ»: Տղան ասում ա. «Վրեր տու հիվընդացալ ըս, փրստտանցըտ դարկալ ըս, վրեր մին կյըխտարու կըլո՞խ պիրին տու օտիս սըղանաս: Վրեր եկալ ըն կյըխտարին հային, կյխտարենն ես հվաքած ըմ իլմլ, դմղալ ըմ ետնան մին կյիխտար տվալ, թող ըրալ: Ես գյիդացալ ըմ վրեր էս օրը իմ ըռըշկիս ա, տրա հետե էլ դըմղալ ըմ, վրեր ո՛ւրմնք կարեն վրեչ ինձանն առաչ քյինան»:

Ըտրեղ թաքավրերը պիրո՛ւմ ա օխտը օր, օխտը քշեր Դմվրիշին տղեն հըրսանեքյ անում: Հրսանեքյը վրեր անում պըծնում ա, ըտրեղ էրկու ճանապար կա՝ մինավը վրերս քյինողը կյամ չի, էն մինավը քյինողը կյամ ա: Թաքավրերը կուճի փրեսեն ասում ա. «Տըեսնում ը՞ս էն ճանապարը, էն ճանապարը քյինմա վրեչ, վրեր քյինմա, կըրըլական չըս ետ տրեռնաս, էն մին ճընապարավը կարող ըս համ քյինաս, համ էլ կյմս»:

Տղան մին քանի օր էտ ճանապարավը քյինամ ա-կյամ, մին օր էլ ասում ա. «Մին քյինամ էն ճանապարավը, վրեր թաքավրերն ասում ա քյինողը կյամ չի, տրեսնամ էտ հինչ ճանապար ա»: Էտ ճանապարավը քյինամ ա, քյինամ, ըռըշկան մին կյիխտար ա տո՛ւս կյամ: Էտ կյիխտարը փախչում ա, նի մննում մին քըրեծ: Քըրեծեն կեսան մին ճաք ա ինըմ: Մին քավթառ փիս պառավ ընդեղավ տո՛ւս ա օնըմ կըլո՞խը ասում ա. «Հինչ ա՞, կտորվածնե, թողըմ չըք վրեր մրեր հեյվանն ստրեղ ըրածե»: Տա ասում ա. «Շատ մի խոսել, վրերսըս տո՛ւս կալ»: Նա էլ ասում ա. «Ղադատ տանիմ, դումար խաղ կանի՞ս»: Ասում ա. «Խաղ կան իմ»: Ասում ա. «Հինչա՞վ»: Ասում ա. «Աոյուծավ»: Ասում ա. «Տըեսնամ Աոյուծտ քար տրեռնա»: Աոյուծը դմստին քմակին քար ա

տրեւոնում: Ասում ա. «Քավթառ, վրերսըս տոնս կալ»: Ասում ա. «Ղադատ առնիմ, դումար խաղ կանի՞ս»: Ասում ա. «Խաղ կանիմ»: Ասում ա. «Հինչա՞վ»: Ասում ա. «Ձոնմբոնկոնկոն դուշավ»: Ասում ա. «Տրեսնամ Ձոնմբոնկոնկոն դուշտ քար տրեւոնաւ: Ձոնմբոնկոնկոն դուշը քար ա տրեւոնում: Տղան մին էլ ա ասում, թա. «Քավթա՛ռ, վրերսըս տոնս կալ»: Ասում ա. «Ղադատ առնիմ, դումար խաղ կանի՞ս»: Տղան ասում ա. «Խաղ կանիմ»: Պառավն ասում ա. «Հինչա՞վ»: Տա ասում ա. «Սըն ծիյավ»: Սըն ծին էլ ա քար տրեւոնում: Տղան մին էլ ա ասում. «Քավթառ, վրերսըս տոնս կալ»: Պառավն ասում ա. «Ղադատ առնիմ, դումար խաղ կանի՞ս»: Տղան ասում ա. «Խաղ կանիմ»: Պառավն ասում ա. «Հինչա՞վ»: Տղան ասում ա. «Իմ ջանավըս»: Տղան էլ ա քար տրեւոնում, մնամ ըտըեղ:

Դե միհենգ խաբարը տանք Ձեմ թաքավրերեն կնգանը: Ձեմ թաքավրերեն կնեգը տեսնում ա, վրեր սիրկկիլը չուրանում ա, տղեն կանչում ա, ասում. «Քու ախպրեր նեղ տըեղ ա»: Եր ա կենում ըտըեղատ էտ տղան ճանապարվում, վրեր կյն դմվրիշը ճարի: Կյամ ա ըտըեղավ անց կենալիս տըեղը հետան ծեն ըն տամ, եշում ա, տրեսնըմ մին ջուվար էլ չի կա, մին էլ սա օգում ա թա քյինն, մին էլ ըն կանչում: Ետ ա տրեւոնում, տրեսնում, մին չոր կլոխ հինգյիստին քարին տակին, ասըմ ա. «Տու քյինն ըս դմվրիշին տղեն հետա՞ն»: Ասըմ ա. «Հա»: Ասըմ ա. «Քյինն, դմվրիշին տոնը հեն ա ըռաշկիտ, դմվրիշին կյումումը մին Սըն ծի կա, էս ա հիշքան ժամանակ ա էն ծին կեր չօնե, վրեր օտե, կըքյինիս էն ծին օթ օր կերակրիս, բայց տու քյեզ կյեղած կպահիս, օթ օրը թմամի, իննըինջի օրը ծիյին կերակուրը կըտաս, տու քյեզ կըկյեղիս կյումումը, ծին լոլգի յա տըռնըլական խոսի, ասի. «էս հինչ բարի մարթ ա, վրեր ինձ կյինթանցրուց, սա հնալըմ մին խորուրթ օնի, վրեր ինձ կյինթընցրալ ա, էս սրա խորուրթը տըեղ կըտամ»:

Քյինամ ա օթ օր կերակրում, իննըինջի օրն ուրան կյեղում: Ծին լոլգի յա տրեւոնում, խոսում: Տղան տոնս ա կյամ ասում, վրեր էս ըմ քյեզ կյինթընցրալ: Ծին ասում ա. «Հինչ ը՞ս պահանջում», ասըմ ա. «Իմ ախպրերըս դմվրիշին ծըեռքան փախալ ա, էս քյըրգանա պահանջում ըմ, վրեր տու տըեղը գլիդաս»: Ծին ասում ա. «Մինակ քու ախպրերըս չի կորալ, իմն էլ ա նհետը կորալ»: - Ա՛սում ա. «Դե թամքը տիր մաշկես, նստե, քյինանք»: Նստում ա, ճանապարվում ըն:

Ծին ասըմ ա. «Քյինամ ընք, ըռըշկներես մին ծմակ կա, էն ծմակին մաչին առյուծը տոնս ա կյիլական, ըռըշկնես կտրե, առյուծը վրեր ասե՛ պա մըեր

խոխան խեղ պերալ չըս, տու կասիս, վրեր. «Խոխան լնվ ա, կըրեցալ չըս պիրիմ, ասալ ա իմ մորը կասիս, վրեր իւրանն ճուտըրան մինն էլ տա, մունք ըստըեղ դարիքթուն չքաշինք»: Տա իւրանն ճըտըրան մինը փըռնում ա, տամ տրան:

Կյամ ա Զոմբոնիւրոն դուշին ծառին տակը: Ըտըեղ Զոմբոնիւրոն դուշն ասըմ ա. «Խե մըեր ճո՞տն էլ պիրալ չըս տըեսնանք»: Ասըմ ա. «Մինն էլլա պիրալ չըմ: Առյուծը իւրանն ճըտըրան մինը տվալ ա, վրեր դարիքթուն չքաշին, մինն էլ տու տո»: Մինն էլ Զոմբոնիւրոն դուշն ա տամ:

Մեհենգ քինամ ըն Զեմ թաքավրերեն երգիրը՝ իւրանն ախպորը հըրա-  
յին: Քինամ ըն ախպորը տոնը, կարըմ չըն նկատին՝ առաչվանն ա՞, թա նոր  
ա, ինքն էլ հըրցընըմ չի, թա հիշտեղ ա, Սըն ծին ասալ ա, վրեր հըրցընես  
վըեչ: Ուրոկընն ըտըեղ կերակրվըմ ըն պրծնըմ, պիտի քոն ինին, հարթը  
կըրավաթը պեց ա անում, շուրըրենն հանըմ ըն վրեր քոն ինին, տա իւրանն  
թոնվանցը տինըմ ա իւրանն ան կնգանը դաթումը, քոն ինում: Քըշըրհանա էր  
ա կենում ծին նստում, ըտըեղատ քինամ: Քմական բաղվանչուն կնեցը  
հըցընում ա, թա թոնվանցը պատան կախ չի տվալ, հիշտեղ ա՞ տիրալ:  
Հարթը ասում ա. «Թոնվանցը տիրալ ա իմն ան իւրանն դաթումը, մին դուլին  
ինքն ա քոն իլալ, մին դուլին՝ ես»: Պառավն ասում ա. «Քըզնեկտ խոսկ չի՞  
խոսալ»: Ասում ա. «Ինձն հետ ամմիննին խոսալ չի»: Ասում ա. «Պա վրեր եր  
կացալ ըռութանա թա ծին նստե, քեզ պեն չի ասալ»: Թա՝ «Չէ»:

Մեհենգ Սըն ծին հղե իլնվ, քինաց: Ընդըեղավ ա քինում, վրեր  
քինացողը կյամ չի: Ծին տղեն ասում ա, վրեր. «Քինամ ընք, ըռկներիս մին  
կյիխտար ա իննանկան, կյիխտարը փըխճըլկան ա, նի մննէ մին քըերծ, էն  
քըերծին մաչան մին փիս քավթառ պառավ ա տոն կյիյական, ասե. «Հինչ ա՞,  
կըտորվածնէ, խե չը՞ք թողում մըեր ապրանքն ըրածէ», տու կասես. «Շատ մի  
խոսել քավթառ, վըերսըս տոն կալ»: Պառավն ըսըլական ա. «Ղադատ  
տանիմ, դումար խաղ կանի՞ս»: Տու կասիս. «Խաղ կան իմ»: Վրեր ասի.  
«Հինչա՞վ խաղ կանիս», տու կասիս. «Մաղ դուշերավը»:

Վրեր քինամ ըն, կյիխտարը փախճում ա, նի մըննում քըերծը: Պառավը  
տոն ա կյամ, վրեր ասըմ ա. «Ա՛ կտորվածնէ, խե չը՞ք թողում մըեր ապ-  
րանքն ըրածէ», տղան ասում ա. «Քավթառ, շատ մի խոսել, վըերսըս տոն  
կալ»: Պառավն ասում ա. «Ղադատ առնիմ, դումար խաղ կանի՞ս»: Ասում ա.  
«Խաղ կանիմ»: Ասում ա. «Հինչա՞վ»: Ասում ա. «Մաղ դուշերավը»: Վրեր ասում

ա՝ սաղ դուշերավը, պառավն ասում ա. «Սաղ դուշերը քար տըռնան»: Պառավը վրեր տհենց ասում ա, Առյուծը կյինթընանում ա, կըլվըկոյ անում: Տղան մին էլ ա ասում. «Քավթառ, վրերսըս տոնս կալ»: Պառավն ասում ա. «Ղադատ տանիմ, դումար խաղ կանիս», ասում ա. «Խաղ կանիմ»: Ասում ա. «Հինչա՞վ խաղ կանիս»: Ասում ա. «Սաղ դուշերավը»: Պառավն ասում ա. «Էն տըռնան, վրեր սաղ դուշերը քար տըռնան»: Զոմբոնը դուշն Դավրիշին տըղեն ծըռքեն կյինթընանում ա: Տղան մին էլ ասըմ ա. «Քավթառ, շատ մի խոսըք, վրերսըս տոնս կալ»: Պառավն ասում ա. «Ղադատ տանիմ, դումար խաղ կանի՞ս», ասում ա. «Խաղ կանիմ»: Ասում ա. «Հինչա՞վ»: Ասում ա. «Սաղ դուշերավը»: Պառավն ասում ա. «Էն տըռնան, վրեր սաղ դուշերը քար տըռնան»: Սըն ծին էք ա կյինթընանամ: Տղան մին էլ ա ասում. «Շատ մի խոսըք պառավ, վրերսըս տոնս կալ»: Պառավն ասից. «Ղադատ տանիմ դումար խաղ կանի՞ս»: Ասեց. «Հինչա՞վ»: Տղան թա. «Սաղ դուշերավը»: Դավրիշին տղան կյինթընանում ա, ախպորը նըհետ կըլվըկոյ անում:

Մեհենց ըտըղատ ետ ըն տըռնըմ տոն: Մեհենց տըռտալ ա էրկու Սըն ծի, էրկու Առյուծ, էրկու Զոմբոնը դուշ, էրկու տղա: Կյամ ըն տոն: Տնատարը ճինանչոմ չի. թա ուրան մարթը վերն ա: Դավրիշին տղան ուրան ախպորն անա հըրցնում ա, թա. «Տու հի՞նչ գլխացեր՝ ես մըռած ըմ»: Ասում ա, վրեր «Քու ասած ծառըտ չուրացալ ա, ըտրան յիրան գլխացալ ըմ, վրեր մըռած ըս»: Դավրիշին տղան հարց ա տամ ուրան կնգանը. «Քշերես քըզնհետ հու վա՞պառկած իլալ»: Ասում ա. «Քշերես թա տու վըս իլալ ինձնհետ պառկած, թա ախպրերըտ ա իլալ, էլլա ճինանչում չըմ, էն ըմ գլխըմ, վրեր նի յա մտալ պառկալ, թո՛ւմնցը տիրալ ա իմն ան ուրան դաթումը, ես ըտըղ գլխացալ ըմ. վրեր տու չըս իլալ»: Ըտըղ թաքավրերն էլ ա կյամ ըտրան կոշտը, փըսեն ասում, թա քանի օր ա, վրեր կորած ըս իլալ: Ասում ա. «Էն ճընապարը, վրեր տու նշանց ըս տվալ, քյացալ ըմ, եկալ չըմ, ես իմ ախպրերս ա, եկալ ա ինձ ըտըղան ըգադալ, պիրալ»: Թաքավրերը կուճուր ախպորն անա հըրցնում ա. «Քյեզ մըռտք օնի՞ս քյինաս Զեմ թաքավրերեն երգիրը՝ հորտ կոշտը»: Կուճուրն ասում ա. «Չէ՛, ես օգում ըմ իմ ախպոր քշտին կենա»:

Թաքավրերը պիրում ա ուրան երգիրը մաչան կըես անում, տամ կուճի փըսեն՝ Դավրիշին տըղեն: Թաքավրերն ասում ա.

«Ես գլխում ըմ, վերչը իմ երգիրին տարը տու վըս տըռնալու, մինչև իմ մըռնըլը կըես մասը քյեզ, կես մասը՝ ինձ, ես վրեր մըռնիմ, իմ երգիրը լոխ քյեզ»:

## 24. ՀԱՔՅԱԹ

[Դըզարածը]<sup>1</sup>

Ինում ա չինում, մին թաքավեր ա ինում: Էս թաքավերին իրեք տղա յա ինում: Ամենապուճուր տղան հա՛մ սերուն ա ինում, հա՛մ դոչաղ տղամարթ: Կյամ ա մին վախտ Էս թաքավերեն մին ախճիգ ա ինում, ամմա վըեչ ինսանու պըտկերալ:

Մին օր թաքավերը քյինամ ա ձերան ծիռնցր կյճումը, տըեսնում ա, վըեր ձերան մին լմվ ծիու մին անգուճը կաուչ: Շատ ա թաքավերն ըրմանում, թա Էս հու՞ կինի ըրած: Կանչում ա թաքավերն ձերան մըեծ տղեն, ասում ա. «Էս քշեր քյինա ձիանուցը քշտին կաց, մղեյիթ կաց քյըզ, համ էլ սայաղ կաց, տըես Էտ հու՞ վ ա, վըեր մեր ծիին անգուճը կերալ ա:

Մըեծ տղան կյամ ա կյճումը, ամմա քըշերը քընավ ա ընցնում, գատ չի տըեսնում: Թաքավերն էքյսը կյամ ա, տըեսնում հի՞նչ, մհենգ էլ ծիին մին անգուճը կաուչ: Մհենգ էլ մաչնակ տղեն ա դարկում: Մաչնակն էլ ա կյամ, քընավ ընցնում, գատ չի տըեսնում: Թաքավերը կյամ ա տըեսնում, մհենգ էլ ծիին պոռչենն ըն կերալ:

Էս դճնճում թաքավերը պուճուր տղեն ա դարկում, թա. «Քյինա՛ տըես, Էս հի՞նչ պեն ա»: Պուճուր տղան կյամ ա, ամմա վախում ա, վըեր ձերան քոնն էլ տանի, տրա հետե մաննը մին պատառ տինակավ կտրում ա, յըրան աղ անում: Սաղ քըշերն էլ մաննին մըրմոռցան քոնը տանում չի: Մին էլ ա տըեսնում կես քիշերեն, եշում ա տըեսնում վըեր ձերան քուրը, վըեր իրեք վըննանի ար, հունց եկավ կյճումը նի մտավ, օգում ա, թա ծիին մուտանա: Թաքավերին պուճուր տղան նշան ա փըռնում և դճլ նետը յըրա անըմ ձերան քվորը ծեռքը ծակում: Քուրը փախչում ա նի մըննում ձերան ուրուրուցը:

Մին դճնճում, մին քըշեր պուճուր ախպերը արագ ա տըեսնում: Ըրագումն կյամ ըն ասում, թա. «Ծեր քուրը սաղ ցեղը բեդմա օտե փըչացնե, լմվն Էն ա, վըեր տուք մհենգանց ծեր կըլխեն ճարը տըեսնաք»: Պուճուր տղան Էս արագը նաղ ա անում թաքավերեն, ամմա թաքավերը մհնլ չի տինում: Էքյսը Էլիա պուճուր տղան արագ ա տըեսնում, Էլիա ըրագումն ասում ըն, թա. «Ծեր քուրը ծեր ցեղը, ծեր շըհարը բեդմա օտե, փըչացնե, լմվն Էն ա, տուք ծեր կլխեն ճարը տըեսնաք, ըստղան փախչիք ըզատվիք»: Թաքավերեն տղան

<sup>1</sup> Վերանվանված է մեր կողմից, տարբերելու համար (Մ. Կ.)

Էլիա հորը նաղլ ա անում, ամմա թաքավերն Էլիա մհնլ չի տնձում: Էս դձնում էլ թաքավերեն պուճուր տղան եշում չի. եր ա կենում կլի՞ս եր օնում, փախչում, քյինում:

Շատ ա քյինում, թա խրեզ, թաքավերեն պուճուր տղան, կյմ ա մին տեղ տձև կյամ, տըեսնում ա, վրեր ըստեղ Էս ա մին էրկու հագար վեչխար ա ըրածում, առանց չոբան, առանց շոն:

Թաքավերեն պուճուր տղան ըստեղ կենում ա, Էս վրչխարեն քըշտեն, մին վեչխար էլ մորթում, օտում, շատ ար սովըծացալ: Իրիզյունը, մըթըժոռած վախտը թաքավերեն պուճուր տղան վեչխարն առաչն ա անում, պերում բինան: Տըեսնում ա Էս ա մին քոռ օշափ, կաղնալ ա բինին մղակումը, շքեռ պեց ըրալ, մին-մին վեչխարը պեց ա թողնում ծեռքերը զիրավ քըսելով, շքըռմաչավը հըմբարում:

Թաքավերեն տղան մորթած վրչխարեն մորթին շոռ ա օնում, ինքն էլ վրչխարեն նհետ նի ա մըննում բինան: Էս օշափը վրեր լոխ վեչխարը հըմբարում, պրծնում ա, փըռնում ա մին վեչխար մորթում, ածում դըզդանը իփում, մին միժմնի վեր տինում, իփմծ մըեսը տասնհինգ տեղ փայ տընում, ըսկսում օտելը: Թաքավերեն պուճուր տղան Էդ մսերեն իրեք փայն օտում ա:

Օշափը փայերն օտիլավ, օտիլավ կյամ ա, թա Էն իրեք փայն էլ օտե, տեսնում ա կաուչ, ծեռքերը տես ա քըսձում, տեն ա քըսձում, մըժմնհձմը Էլ մըես չինում: Էդ վախտը օշափը կանչում ա, «Հո՞ւ կա ըստեղ, թող ծեն հանի, Էս հո՞ւ կերավ մսեն իրեք փայը, հձվ ըս, տձև եկ մեյդան, ծեն հանե»:

Թաքավերեն տղան սուվթա սմս չանում, ամմա ետըհետը ասում ա. «Ես ըմ, Էս ինչ թաքավերեն տղան ըմ»: Օշափը մըլմնհալ ճընմնչում ա: Ասում ա. «Վրեր իտի յա, թաքավերեն տղա, եք ինձ հետ մին տեղ ապրինք: Էնքան ես հըրըստոթուն օնիմ, վրեր մըեզ երկուսես հերիքյ ա»:

Իստի օշափն ու թաքավերեն պուճուր տղան շատ դոստանում ըն, բարեկամանում: Մին օր էլ թաքավերեն պուճուր տղան հըրցնամ ա օշափեն, թա. «Պա ինքը իսի՞ քոռ ա, հո՞ւնց ա իլմլ, վրեր քուռացալ ա»: Օշափը նաղլ ա անում, ասում. «Մունք իրեք ախպեր ինք, մեր հմր, վրեր մըեռավ ինձ ժառանգոթեն թողից՝ մին մհակ, Էս մհակը մին է՛ն ջուռա հձնար օնե, վրեր հձըր վրեր թխիս ծեռաց կմեռնե, վրեր մին էլ թխիս, կսղանա: Մին սանդը, Էս ստնդըր մին Էն ջուռա հձնար օնե, վրեր հինչտեղ քըցիս, քոլուտ, ցմքյձևտ

կտեռնա, էլ մարթ կարել չի ընդեղավ անց կենա: Մին բոթուլ ճիրավ լըցած, էս բոթուլն էլ էն ջուռա հոննար օներ, վրեր հինչ տընդ քըցիս ծով կըտեռնա: Ախպերքըս, վրեր էս պենը գյոհդոնմ ըն, կյամ ըն ինձ քուտըցնում, ամմա կարում չըն, թա էդ շեհերը քըթենան: Ինձ դրկում ըն, խրեգ վեչխար ըն տամ, ուրանց շատ վեչխար եր օնում: Մաչնակ ախպորըս վըչխըրնին կմրոմուր ոանգյի յըն, իրանք էլ ըրածում ըն էն սարին քըմակեն, ինձանն քյեզ ամանաթ սարեն էն դուր քյինասվեչ. մաչնակ ախպերս քյեզ կսպանի»:

Թաքավերին պուճուր տղան եր ա օնում օշափեն հոր տված մհակը վեչխարը թուշ քշոնմ մաչնակ ախպոր սարը: Լհն վրեր սահմանը անց ա կենում, թաքավերին պուճուր տղան տըեսնում ա էս ա դիպա իրան մի անժդահա կյամ ա, վրեր վըեննեն տական կրակ ա տոնս կյամ: Վրեր հասնում ա օշափը, թաքավերեն տղան էս մահակը յըրա ա պիրում: Օշափը խընթրում ա, թա, մին էլ թխի: Թաքավերին պուճուր տղան ասում ա. «Աթալար բիր դեյիր»<sup>1</sup>:

Իրիկունը մաչնակ ախպորը հենգյ հազար վեչխարն առաչն ըրած պերում ա բինա: Օշափը թմրիփ ա անում թաքավերին պուճուր տղեն դոչադությունը, համ էլ խնթրում ա, վրեր էն մին սարեն թարափը իսկի քյինավեչ, էն մին սարին քըմակեն էլ մըեծ ախպերն ա ինում, էն անպատճառ կարող ա ուրան ըսպանե. «Իմ մըեծ ախպերը,- ասում ա օշափը,- իմ մըեծ ախպոր վեչխարնեն տասսը հազար ըն. համ էլ էն ա իմ աչքերս էլ պահում ա, ծովումը մին տոն օնե, էտ տանն էլ մին դուրի կա, իմ աչքերս էտ դուրումն ա: Օլմիա, օլմիա նրա հետ կովի փոնվիս, էն շատ գոռավ ա, կարել չըս նրա Ծվթան կյա: Ամմա գիդվալ չի կյան, կարող ա պտահի ինքը քյեզ ջիից, ինքյ ալ էս շմքյանը տիր պիրանումըտ, կովեն վախտը թա վրեր էս շմքյանը ըդուվացավ, գյիդն, վրեր նա քյեզ հըղթելու ա: Բեդմա ընտան մի թմիրնվ խափիս»:

Էքյսը թաքավերին պուճուր տղան վեչխարը թուշ քշոնմ ա մըեծ ախպորը սարը: Եշում ա տըեսնում դիբն ուրան ա կյամ մին աժդահա, վրեր կլոխը յըրգյինքյումն ա, վըենները՝ տափումը:

Օշափը կյամ ա, թա չէ, կոխ ա փըռնում թաքավերին պուճուր տղին նհետ: Սա օգում ա ընրան վրեր քըցի, էն էլ օգում ա ընրան վրեր քըցի, քաշ-քաշ ըն ինում, թավիլ տամ: Թաքավերին պուճուր տղան բիրդն տըեսնում

---

<sup>1</sup> Պապերը մեկ են ասել:

ա, վրեր պիրանեն շաքարը ըղուվանում ա: Լիմ էտ վախտն ա ինում, վրեր օշափին տրրխատանը պեց ա ընգյնում: Թաքավերեն պուճուր տղան ասում ա. «Յա՛վաշ, տրրխատանըտ կապե, ետըհետը ասիսվեշ, թա տրրխատանըս պեց ընկած ա իլմլ»: Օշափը օգում ա, թա տրրխատանը զիրավ տա կապի, ալլղադոնոն թաքավերին պուճուր տղա, տոնս կօնիս մհակը և մին դոնոն հանց կթխիս, վրեր օշափն էլ տեղան կարել չի եր կենա:

Թաքավերին պուճուր տղան քյնոն ա ծովին մաչը ման կյմմ. օշափեն տոնը քրթենում, յոր օնում դուրին, մին բոթուլ էլ անմահական ճուր, վեչխարն էլ առաչն ըրած իրիգոնը կյմմ ա տոն: Թաքավերին պուճուր տղան Յարանահանգալ օշափեն աչքերը տնոն ա տեղը, անմահական ճոլըը քսոն, օշափը ըսկսում ա տըեսնալ. ամմա աչքերը շիլդի յա տոնս կյամ, ընդրա հետե, վրեր ծախ աչքը աչին ա տիրմլ, աչինը՝ ծախ: Էս լոխճանը ետը, թաքավերին պուճուր տղան օշափին ասում ա. «Ես բիդմա քյինամ, տըեսնամ իմ հոր տոնը հինչ տեռավ»:

Օշափն ասում ա. «Տու եք ինձ անգուջ կալ, քյինալ մեր, քու քուր հինչ կա, կավուշ, լոխ կերալ ա, ծեր շիմրումը էլ սաղ ինսան ու ջինս չկա»: Թաքավերին պուճուր տղան եշում չի օշափեն խոսքեն, եր ա կենում, թա քյինա:

Էդ վախտը օշափն ասում ա, դե վրեր իտի յա, ինքյ կալ քյըզ նհետ եր կալ մին սանդր, երկու էն բոթըլ ճրմլ լիգը, իրեր սիպտակ, կարմիր մին էլ սև ծիուցը հմքյվեն մագերան, էս մագերից վրերը վրեր պահես կրակեն յըրմ, էն սհաթը քըշտիտ հազիր կինի:

Թաքավերեն պուճուր տղան էս հրեղան ծիոցան մինը եր ա ինում, կյամ ոլրմն հոր շիհմրեն մին մոտեկ տեղ ծին պեց թողնում, ինքյը մին լղար, ըստըկելիս ծի նստում, կյմմ ոլրմնց տոն: Կյմմ ա տըեսնում, վրեր հոր շըհմրը ամայի յա տըեսալ, ինսան, ջինս կավուշ, ոլրմն հորն էլ քուրը կերած, կեսն էլ պատան կախ ըրած: Քուրը վրեր ախպորը տըեսնում ա, լոք ա տամ տեղան եր կենում, ասում ա. «Բարով ըս եկալ, ախպե՛ր, հինչա՞վ ըս եկալ»:

-Օիով ըմ եկալ, ծիս էլ հանե հըյաթումը կապած:

Քուրը տոնս ա կյմմ հայաթը ծիու մին վըեննը օտում, կյմմ թա. «Ախպե՛ր, ծիդ իրե՞ք ոննանի ա իլալ»:

- Հա՛, քո՛ւր ջան,- վըխելան նհետ ասում ա ախպերը:

Մին պատառ կընալանը ետը, քուրը տոնս ա կյմմ տոռնը, ետ կյմմ, թա.

«Ախպե՛ր , ծիդ մի՞ն վընանի ա եկալ»: Մհենց էլ, թա. «Ծիտ փորսո՞ղ տալով ա եկալ»:

Խեղճ տղան էլ վախելան նհետ ամեն դժնում. «Հա, քուր ջան» ա ասում:

Քուրը վըեր մին էլ ասում ա, թա. «Ախպեր ծիդ փորսո՞ղ ա եկալ», թաքավերին տղան տճու ա կյամ, կմրմհըր ծիին հմքյվեն մագերը պահում կրակեն՝ էն սհաթը կմրմհըր ծին ըռաչկեն հազըր կաղնում ա: Թաքավերին պուճուր տղան թող ա ինում, նըստում, թըռչնում:

Մին խիլլա տեղ քյինմլանը ետը կմրմհըր ծին ասում ա. «Թաքավերին պուճուր տղա, մին ետ եշի, տե՛ս քու քուր կյա՛մ ա»:

- Հա՛, կյամ ա,- ասում ա թաքավերեն տղան:

- Հինչո՞ւ դըդար կինի:

Մին դուշու դըդար:

-Վըե՛ջինչ, հմլն հետու վա:

Մին խիլլա վախտան ետը էլիա ծին հըրցընում ա. «Թաքավերեն պուճուր տղա, մհենց ետ եշի, տես հինչո՞ւ դդար ա»: Թաքավերին պուճուր տղան ետ ա եշում, ասում. «Մին մարթու դըդար ա ըրնում»:

- Թող ըրա սանդըր,- ասում ա ծին:

Թաքավերին տղան սանդըր թող ա անում, ձուրմն քըմակեն մին քուլուտ, ցաքյուտ ա բհամ կյամ:

Մին խիլլա տեղ քյընմլանը ետը ծին էլիա հըրցընում ա». «Թաքավերին պուճուր տղա, մին դպետ եշի, տըես քու քուր կյամ ա՞, յա հինչո՞ւ դըդար ա»: Թաքավերին տղան ետ ա եշում, տեսնում, քուրը կյամ ա, ամմա մին ծտու դըդար ա: Կյմրմհըր ծին էլիա առաչ ա քյընամ, քյընամ ա, քյինամ: Վըեր մին խիլլա անց ըն կենում, էլիա հըրցնում ա. «Թաքավերին պուճուր տղա, քուրդ կյամ ա՞, հինչո՞ւ դըդար կինի»:

- Կյամ ա, հա՛, մարթու դըդար ա:

- Տեն քըցի ճըրմվ լիզը բոթուլը:

Ճըմվ լիզը բոթուլը տըեռնում ա մին մըեծ ծով: Քուրը կյամ ա ծովին դեմ ընկնում, օգում ա, թա անց կենա, կարում չի, ընկնում ա ծովը խեղդվում:

Թաքավերին պուճուր տղան քվորն անա ըգատվելանը ետը էլ ետ չի տեռնում օշափեն կոշտը: Կյամ ա մին թաքավերու վեղ, ծիան վեր կյամ, ծին պեց թողնում, ինքը վըեննավ կյամ էս թաքավերին շհմըր, կլխեն տերած մին քըչալու փափախ:

Էս շհմրեն դարվագեն կաղնած մարթիքյ թողում չըն, թա քաղաք նի մննի: Թաքավերեն պուճուր տղան ըղաչանք ա անում, թա. «Ես մին խեղճ մարթ ըմ, թուղեցեք քյընամ շհմրը, դ՛՛ղ ա, խեղճ մարթ ըմ, ամմա ծեր թաքավերին կարող ըմ պետքը կյմմ»:

Դարվագեն քըշտին կաղնած մարթիքյ կյամ ըն թաքավերին կոշտը, հայտնում, թա. «Թաքավերն ապրած կենա, իստի մին մարթ ա եկալ, ինքը շատ սերուն, բոյավ-բուսաթավ, ամմա էն ա վրեր քաչալ ա, ասում ա. «Կարող ըմ թաքավերին ծառայիմ»: Ասում ընք՝ դագերը տանք, տանե պահի»:

- Հինչ կինի՞, - համաձայնվում ա թաքավերը:

Իստի էդ օրվանան թաքավերեն պուճուր տղան տըռնում ա թաքավերին ղըգարածը: Ամեն օր թաքավերին դագերը քշ՛ում ա, պերում թաքավերին բախչան, հովուզեն լիզը ճրերավ: Ըռութանան դագերը քշ՛ում ա ըստեղ, իրիկունը տոն պիրում:

Մին օր թաքավերին պուճուր տղա քաչալ ղըգարածը էլհա դագերը քշ՛ում ա ըստեղ, պեց թողնում, թա ըրածեն, էն վեր ա ինքը, թեքյ ընկնում, մին քոլու տակ քնավ ընցնում: Հունց ա ինում, էդ օրը թաքավերին պուճուր ախճիզը ըստեղ ման կյալու վա կյամ, բաշմակսեյրի, կյամ ա տըեսնում, վրեր մին քոլու տակին ռըմնց ղըգարածը թեքյ ընկած, քոն իլած, փափախն էլ կլխան վեր ընկած: Եշում ա տըեսնում, էս թաքավերին ախճիզը, վրեր էս տղան դ՛՛ղ ա, փափախը քըչալու փափախ ա, ամմա կլ՛խը քաչալ չի, մին սերուն, դ՛՛շմնզ, բոյավ, բուսաթավ ջմհիլ տղա, վրեր իսկի ռըմնց շհմր՛ումը իտինը ինիլ չի:

- Է՛յ, քա՛չալ, է՛ր կաց,- հրաման ա անում թաքավերին ախճիզը: Դըգարածը բիրդան եր ա թռչ՛ում, վրեր ընկած փափախը յոր օնում, կլխեն տին՛ում: Թաքավերին պուճուր ախճիզը նըստում ա քաչալ ղըզըրածեն կողքին, սիրում սիրվում, մաննեն մըտանին էլ հանում քց՛ում ղըգարած քըչալին մաննը: Թա. «Տու վըս վրեր կաս, աշխարքը վրեր շոռ կյմ, տու իմն ըս, էս՝ քունը»:

Անց ա կենում խելա վախտ, թաքավերին իրեք ախճիզն էլ մըծացալ ըն, սիրունացալ, ալավ-ալավ ըն անում, մարթու քյինմլու հետե ճընգ-ճընգում ըն քյ՛ք ըրած սագու սիմու նման:

Մին օր թաքավերին նագիր-վագիրենն հըվաքվում ըն, թա. «Թաքավերն ապրած կենա, խսեր, ըխճկերքդ մըծացալ ըն, մարթու տալու վախտն ա:

Իրավունք տո, վրեր ըխճըկերքդ ձերանց անա մեր տղորցը մաչան փըսացու հընտրին»:

Թաքավերն ասում ա. «Համաձայն ըմ, լմվ կինի: Թաքավերը հրաման ա պեց թողնում ձերան երգիրումը, թա. «Հինչ տեղ լմվ, սերուն, քաջ տղա կա, թող հըվաքվին, վրեր իմ ըխճըկերքս ձերանց համար փեսա ճոկին»:

Նշանակված օրը թաքավերեն վրեդեն ազնիվ և նազիր-վեզիրներեն տղերքը լոխ հըվաքվում ըն, ըստեղ ա կյամ և մեր քաչալ դըզարածը: Թաքավերեն էրկու ախճիցը հավան ըն կենում էրկու նազիրի տղաների, էն վրեր ա պուճուրը ճոկում ա էս դըզարածեն: Թաքավերը հավան ա կենում մեծ ու միչնակ ըխճկորանց փեսոցը, էն վրեր ա պուճուրինը, հավան չի կենում: Հայտնում ա լոխճին, թա պուճուր ախճիցը շիլ ա ընկալ, պեդմա թնձնդան հընդրե: Էլիա կանչում ա նազիր-վազերներին տղորցը, պուճուր ախճիցը Էլիա կյամ ա էս քըչալին ա փըռնում, թա. «Ես ըստրան ըմ օգում»: Իրեքինջի հետ ա թաքավերը հայտնում, վրեր ախճիցը շիլ ա ընգալ, իրեքինջի հետ ա հընտրություն անել տալիս, ամմա պուճուր ախճիցը Էլիա քաչալ դըզըրածեն ա օգում: Թաքավերը կըզնըվում ա, հրաման ա անում, վրեր երկուսին էլ քըցին դըզերին պղնը: Էն վեր ա էն էրկու ըխճըկորցը մհար օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ա անում, ուրխություն անում: Մին քանի վախտանը ետը հունց ա ինում, թաքավերը հիվանդանում ա:

-Թաքավերը կարող ա սըղանա, թա վրեր անմահական ճղեր խմե: Պա հո՞ւ կպիրի հո՞ւ չի պիրի: Թա. «Փեսաները, նահանցա գլիման հու բիդի պիրի»:

Փեսաները հըզըրոթուն ըն տըեսնում: Ճոկում ըն լոխճա լմվ ծիենքը, խուրջինին լըցնում ըն լմվ-լմվ պըշարավ, վըեսկավ, ըրծաթավ և հոլի քցնում: Քաչալ փեսան էլ ա ասում, թա. «Ես էլ կըքլինամ անմահական ճղեր պիրելու»: Նըեստավը ծըծաղում ըն, տամ ըն մին քոսուտ ծի, շհմրմվը քլինալիս էլ հետան տնագ անում, ծափ տամ, ծըծաղում:

Քաչալը շհմրմն տղև ա կյամ. թա չէ, ձերան քըչալեն փափախը պահում ա, հանում ա սև ծիու հմքլին մագերը պահում կրակին: Սև ծին հազըր ըռաչկեն կաղնում ա: Թաքավերին պուճուր տղան, լոք ա տամ յըրան նըստում, քըշղն: Ինքյն էլ փոխվում, տըեսնում ա մին սերուն, նախշուն տղամարթ: Քըշղն ա ծին կյամ ա հըսնում թաքավերին էրկու փեսին, սահանք կլխին մին-մին դումիրգ թխում, ինքը թոշղն, անց կենում:

Թաքավերին պուճուր տղան գլխովը ա, վրեր անմահական ճուրը քրթենվում ա երկու պեց ու խուփ ինող սարեն դաթումը: Թա վրեր մանի սարը, պեցված վախտը կրեցավ նի մընեն և մինչելի խուփ ինելն էլ տո՛ւ եկավ, էն ա պրծավ, թա չէ՝ կըմնա ըրանքումը տփակած: Թաքավերեն պուճուր տղան թուշ քշո՛ւմ ա սև ծին էն վախտը, վրեր սարը պեցվում ա: Սև ծին թոշո՛ւմ, շուշան լըցնում, հանց տուս ա կյամ, վրեր հն՛լմ սարը հոպ կալած չի ինո՛ւմ: Թաքավերին պուճուր տղան կյամ ա երկու հղըցեն ճուկվելիս տեղը մին չաղիք վեր թողում, յըրմն կյիրում. «Անմահական ճո՛ւր ըմ ծախում»:

Էս թաքավերին երկու փեսան կյամ ըն, թա ըստըղավ անց կենան, տըեսնում ըն մին չաղիք, մաչին անմահական ճուր ըն ծախում: Ուրխանում ըն, վրեր ըն կյամ, ասում, խոսում, ամմա ծախողն ասում ա. «Փողով ծախում չըմ, առանց փող ըմ տամ, ամմա մո՛ւշտմարուն քըմակներին, էն փափուկ տեղերը փեչատ ըմ ճըխտում»: Հինչ ըրած, փեսալարը համաձայնվում ըն: Թաքավերին պուճուր տղան էս փըսոցը շուշեքը հրսարակ ճո՛ւրով լըցնում ա, տալիս ո՛ւրմնց, պեց ա անում քամակնին, մին-մին փեչատ ճըխտում, թա, «Դե քյեցեք»:

Փեսեքը օրախ-օրախ կյամ ըն տոն, տո՛ւս օնում շո՛ւշեքը, թա. «Դե անմահական ճո՛ւրը պերալ ընք»: Հաքյիմնին կյամ ըն եշում, ասում թա. «Էս անմահական ճո՛ւր չի»: Կյամ ա քաչալը, պերում ա անմահական ճո՛ւրը: Թաքավերին պուճուր ախճիգը տանում ա հորր տամ: Հմարը խմում ա, սրըղանում, ամմա քաչալ փըսեն թողում չըն մեյդան տո՛ւս կյմ, դըգերեն պո՛ւնո՛ւմ ըն պախում:

Մին քանի վախտան ետն էլ ազառու վա տեռնում, տեղեն տակը ընկնում թաքավերին կնեգը՝ թաքուհին: Էլիա հմքյիմնին քյընմմ ըն կյամ, ամմա զատ չի տո՛ւս կյամ: Մհենգ էլ ասում ըն, թա, «Ազառուն կըլիվմնմ, թա վրեր ասլանու կաթ խմե»:

- Բա հո՞ւ կճարե, հո՞ւ չի ճարել:

Թա. «Դե փըսեքը կճարեն, էլ հո՞ւ բիդի ճարե»: Էլիա փըսեքը հազըր-վում ըն, ասլանու կաթ պիրելու: Ճոկում ըն, ըշխարքես տակին հինչքան լմվ ծի կա, տամ էս երկու փեսին, խուրջիննին լմվ-լմվ պաշարավ, վըեսկավ, ըրծաթավ լըցնում, հղե քըցո՛ւմ: Քաչալն ասում ա. «Ես էլ կըքյինմմ»: Էլիա զիրավ ծըծաղամ ըն, տնագ անում, մին քընձոռտ ծի տամ, շիհմրմվ քյինալիս էլ ըծաղում զիրավ, մասխարա քըցո՛ւմ:

Թաքավերին պուճուր տղան շրհմբան տոճև ա կյամ թա չէ, տոճև օնում սիպտակ ծիու հմքյվեն մագերը, ուրոճըր ա քաճև: Միպտակ ծին ըռաչքին հազըր կադնում ա:

Թաքավերին պուճուր տղան թող ա ինում սիպտակ ծին նըստում, յալլա , քըշում, քյինում հասնում թաքավերեն էրկու փեսին, մին մին կլխներին բամփում, թըխում անց կենում, քյինամ: Քյինում ա, քյինամ, կյմմ ա մին մթին ծմակ, տըեսնում ա մին էքյ ասլան՝ ճոտերը չորս դոլն արած սմսը կլոխն ա քըցալ, մի՛ն սմս ա հանում, մին սմս, վըեր սարեր, ծոճեր , տըդտոճում ըն:

Թաքավերի պուճուր տղան եշում ա տըեսնում, վըեր էս էքյ ասլանը թաթը պըցըրցրած ա պահում, փոշ ա նի մտալ, վիըկալալ, օռալ: Էլ եշում չի, ալբահալ ծիան վեր ա կյամ թաքավերին պուճուր տղան, տոճև օնում նետը, հանց թոճշ օնում էս էք ասլանին վեննին, վըեր նետը ծակում ա օռած տեղը, վահրը վըըրխկալի քյինամ ա, ասլանը դինջանում ա:

Ասլանն ուրման ճոտերին ասում ա.

Հինչ տեղ վըեր ա, էս հու վըեր ինձ իստի լավություն ըրավ, քըթեյք պերեք: Ճոտերը ման ըն կյամ, քըթենում թաքավերի պուճուր տղեն, պերում մոր կոշտը:

-Քու լավությունեն տեղը հի՞նչ ըս օգում, ա՛ մարթ:

-Ասլանու կաթն ըմ օգում, օրիշ վեչինչ:

-Լմվ, պա հինչո՞ւմ կտանես, իմ կաթնը մին ա հինչու մաչ վըեր ածիս, էնքան գոռավ ա, վըեր ամանը կըկոտրե, էլ կարել չըս տանես, մինակ ասլանեն մորթումը կկարես տանես: Քու լավությունդ մեծ ա, դրա հետե էլ էս քյեզ կտամ իմ ճուտերաս մինը, ամմա տու բեդմա էնքան հեռու տեղ ըսպանիս, մորթին հանիս, վըեր էս սմսը ըսկանամվուչ, թա չէ, քյեզ սաղ չըմ թողնել:

Թաքավերեն պուճուր տղան ասլանեն ճոտը եր ա օնում, սիպտակ ծիեն յրմ տոճև, թըռնում մին հեռու տեղ, մորթում, մորթին պերում տամ ասլանեն, ալսանն էլ ուրման կաթնը ածում ա, տամ թաքավերեն պուճուր տղեն. թա. «Կա, տա՛ր, հալալ ինի քեզ»: Թաքավերին պուճուր տղան եր ա օնում ասլանեն կաթնը, կյամ մին հղուցու դըրադեն չադեր վըեր թողում, յըրման կյիրոճև. «Ասլանի կաթն ըմ ծախում»:

Կյամ ըն թաքավերին էրկու փեսան, տըեսնում, վըեր մարթ ասլանու կաթն ա ծախում, ուրախանում ըն: Վըեր ըն կյամ խոսում, ասում, կաթնը

առնում: Ամմա ծախողն ասում ա. «Ասլանես կաթնը փողավ չըմ ծախում: Հու վրեր օգում ա. քրմակներին էն փափուկ տեղը փեչատ ըմ ճրխտում»:

Փեսեքը ռազի ըն ինում: Թաքավերին պուճուր տղան ասլանին կաթնեն տեղակ էծու կաթն ա տամ, շավարնին էլ հանել տամ, փեչատնեն քրմակներեն ճրխտում, պեց թողնում:

Վրեր փեսեքը կաթնը պերում ըն թաքավերեն կընգանը տան, հնթյիմնեն եշում ըն, տեսնում՝ էծու կաթնը: Ասում ըն. «Էս էծու կաթն ա: Սա անպետք ա, օքուր չանել»: Կյմմ ա քաչալ դրգարածը, պերում ա ասլանեն իսկական կաթնը, թաքավերեն կընեցը խմում ա, լիվմնոն: Ամմա քաչալ դրգարածը մնամ ա էլիա դրգերեն պոնոնում:

Մին քանե վախտանը ետը, հունց ա ինում. հրեան թաքավերը եր ա կենում կոն կյմմ էս թաքավերեն յըրմ: Դուշմանեն դոշունը շհմրը շհմրին հետան եր ունելավ, առաչ ա կյմմ: Թաքավերեն գորքը կարում չի, թա դոշմանեն առաչը կտրե: Թաքավերեն պուճուր ախճիցը տըեսնում ա, վրեր ուրմն հորը երգյիրը ծեռքա քյինամ ա, ըղաչանք-պըղատանք ա անըմ մարթին, վրեր տոնս կյա, ուրմն հորը քյմագ անե:

Թաքավերեն պուճուր տղան նշանածեն խաթիրը կոտրում չի: Տոնս ա կյամ շհմրմն, հանում ա սև ծիյին հնթյվեն մազը ուրոնը քըսում: Սև ծին ծարս-ծարս ինիլավ, հազըր կաղնում ա ըռաչկին: Թաքավերին պուճուր տղան լոք ա տամ սև ծիյին յրա նըստում, թոչոն կըռվեն ամենաթոնոն տեղը, հինչքան ինքն կտորում, մին տասը էդքան էլ սև ծին ա վըեննեն տակը տամ, տրորում: Թաքավերը հեռու կաղնած թամաշա յա անում, թա հունց ա էս սև ծիյավերը դոշմանեն նեղը քցմլ: Եշում ա, հայիլ-մայիլ ինում, ինքյն ուրմն ասում. «Յարաք էս հու վա՞, էս սև ծիավերը»:

Էս կռվեն ամենաթեժ վախտը, թաքավերը եշում ա տըեսնում, վրեր սև ծիյավերը յարալու տեռավ, ծեռաց ջուբան ուրմն յաղլուխը հանում ա, քըցոն ծիյավերին յրմ, թաքավերին պուճուր տղան յաղլուխը յոր ա օնում, ամմա յարան չի կապում, տնոն ա ջուբումը, ինքն էլիա կոն անում: Դոշմանը կարում չի տիմնն, գորքը յավաշ-յավաշ նոսրանում ա, մնացածն էլ փըխը-փախչի յա ընկնում, դալուն նշանց տամ: Կտորվածը կտորվում ա, յարալուն վրեր ընկնում, սաղ մնացածն էլ փախչում ա, ջանն ըզատում:

Թաքավերը շատ ա օրախանում, հաղթության պատվին հանդես ա

սարքում, գորքին, ժողովուրդին մեծ պատիվ ա տամ, ճաշ ա տամ, կյինի խըմըցնում: Ըստեղ ա և մեր քաչալ դըզարածը, վրերին ռխեն մհնլ տնող չկա, իսկյի մարթու հաշիվ չըն անում: Թաքավերեն պուճուր տղան՝ մեր քաչալ դըզարածը, էլ հովսալա չանում, բաժակը եր ա օնում և ասում. «Թաքավերն ապրած կենա, յաըաբ, տու իսկի գյողդում ըս, թա քեզ մհար հո՛ւ պիրեց ան-մահական ճուր: Ես ըմ պերալ, ես, տըեսնո՛ւմ ըս ինձ: Գյողդում ը՛ս, թաքավե՛ր, թա հո՛ւ պերեց ապանեն կաթնը թաքուիու մհար: Թաքավերն ապրած կենա, գյողդում ըս, թա հու տարավ էն հաղթությունը, վրերին պատվեն ըսօր ըստեղ հըվաքված ուրախություն ընք անում: Էդ բոլորը ես ըմ ըրալ»: Սաղ ժողովուրթը ըրեսնեն շօռ ըն տամ դիպա խոսող քաչալ դըզարածը:

- Հինչա՞վ ըս կարող էդ ասածներըդ հաստատիս, - ասում ա թաքավերը:

- Ես ամեն մինին մհար օնիմ իմ նշաննեն : Առաչինը խընթում ըմ, թող վրեր քու երկու սիրելի փեսեքյըդ պեց անեն ուրանց քամակնեն և նշանց տան էն փեչատնեն, վրեր ես ճըխտալ ըմ, մին դոնում անմահական ճողրի տեղ, ախպուրի ճողր տալավ, էն մին դոնումն էլ ապանեն կաթնեն տեղակ՝ էծու կաթնը տալու մհար: Մնաց դուշմանեն հաղթելը, առ էս քու յաղլուխըդ, վրեր կովեն թողնդ վախտը ինձ տվեր, թա յարալու ծեռքս կապիմ, ամմա ես կըպեցե վեչ, տիրի ջուբըս:

Էս ասում ա թա չէ, կըլխան տեն ա քըցո՛ւմ քըչալեն փափախը, խալխը տըեսնում ըն, թա հինչքան դաշանգ, սերուն տղա յա իլալ քաչալ դըզարածը: Թաքավերը շատ ա հավան կենում, կանչում ա կոշտը, ճըկատան պաչում, օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք անում, ուրխություն անում և կտակ անում, վրեր ուրան թաքավերությունը ուրան մահանը ետը թաքավերը նա ինի:

## 25.ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՏՂԱՆ

Մին շենում մին շատ հարուստ մարթ ա իլալ ապրելիս: Էս մարթը պենդ մարթ ա ինում. համ էլ խոխա չիլալ ինիլիս: Քիշեր-ցիրեկ մետք ա անում էս մարթը:

Մին տարի խե շատ հացու պրկըսոթոն, սով ա ինում էս շենումը: Շինացեքյ հըվաքվում ըն, կյամ էս հուրուստ մարթեն կոշտը, խընթրում, վըեր ցորեն փոխ տա, էս սովան ռւրման ըզատե, կալին վախտը կալիրին էլլիա ետ կտան, հինչքան էլ օգում ա շահ յոր օնե: Հարուստ մարթը տամ չի: Շինացեքյ քոռ ու փոշման ետ ըն տեռնում, տերտակ ծեռքով: Կյամ ըն շինացեքյ, ժողով անում, վճիռ հանում, վըեր էքյսը քյինան մին էլ օզին, խընթրին, թա տըվավ, էն ա հու տվավ, թա վըեր տա վուչ, էն վախտը ըսպանեն, էտ անգավակ, անհուքի հարուստեն ու պեց անեն ամբարնեն ցորենը ժողովուրթեն մաչին պըժին-պեժին անեն:

Համան էտ քըշերը, էս ծեռքը պենդ հարուստ մարթու կնեգյը մին արազ ա տըեսնում: Ռութանան եր ա կենում, մարթին պատմում. «Էս քիշեր ըրազի մին տղա ի պերալ, մին սերուն դնշմնգյ տղա, վըեր ասում իր՝ օտիմ վե՛չ, խմիմ վե՛չ, լիմ էս խուխեն թըմաշա անիմ: Ա՛ մարթ, - ասում ա, - ե՛կ, քարը փըշկերքատ վեր ածե, մեր շինացուց կանչինք, ցորենը տանք, թող տանեն, կյուրունքահան ինին: Բնլըյմմ ըտրա սըղրղավը մին խոխա ինի մեզ»:

Մարթը իտի էլ անում ա: Ռութանան կանչում ա շինացուց, ասում ա. «Գյո՛ղդո՛ւմ ըք հինչ կա, ա՛ խալխը, կնեգյս էս քիշեր մին արազ ա տըեսալ, մեզ մին տղա յա ինելու, դրա հետե էլ հո՛ւր վըեր ցորեն ա հննչմթ, թող կյա տանե, կյարունքըհան իլիքյ, շահն էլ օգում չըմ, ծեզ ինի»: Ժողովուրթը ուրախանում ա, կյամ ըն ցորենը տանում, կյըրունքահան ինում:

Տըրկըլխեն էս մարթին կնեգյը մին տղա յա պիրում, մին սերուն, նախշուն տղա: Էս տղան էլ խե՞ շո՛ւտ- շո՛ւտ ա մըծանում: Ինքյն էլ խելունք, խելունք, հունց վըեր մին խելքու ծով: Էս տղան վըեր կյամ ա տըսներկու տրեկան ա տեռնում, մարթը կնգանն ասում ա. «Ա՛ կնեգյ, էս քյընամ ըմ հանդը վար ընելու, տու էլ խուխեն կղարկիս կոշտըս, հանցուվըեր բոյին եշիմ, բուսաթին եշիմ, ուրխանամ»:

Կնեգյը էտ օրը թնգմ հաց ա ինում թխած, ամմա մին քյոհնա, ծաղկած հաց ա տինում հըբգյումը, վըեր խոխան տանի հորը հետե: Էնվերա խոխան մոր տված հացը թողնում ա, մորան թաքուն, էն թնգմ թխած փափուկ

հացան նհետ մին չորսը եր ա օնում հըբգյովմը տինում, մին փարչ էլ կյինի, արադ, կարաքյ, պաներ, հմբգյանն քցնում ծիյին մաչքավը, ինքն էլ թող ինում ծին նստում: Կյամ ա տղան տըեսնում հմրը մին կող վարած, մինն էլ ըսկսած: Սուփրան պեց ա անում, հացը, կյինին, պաները, կարաքյը տինում: Հմրը վըեր կյամ ա տըեսնում մին չոր, ծաղկած հացին անվնգ տղան էտքան պեներ ա պերալ, ասում ա. «Է՛, բալա՛, վըեր ես իտի կերած ինիմ, պա էս հարստութենը հի՞նչ տղան կինմը», - ասում ա էս մարթը, ետ քաշվում, էլ օտում չի, եր ա կենում վարեն հետան քյընմ:

Էտ վախտը մին ծիյավեր ա կյամ, թա ըտըղավ անց կենա, էս խոխան կանչում ա. «Թաքավարեն փեսա, տու հեռու տեղ ըս քյինմլու, քյըզ նհետ հաց էլ չըն տիրալ: Ե՛ք, նըստի, հաց կեր, մին- էրկու հաց էլ քյըզ նհետ եր կալ»: Դձեղ, վըեր էս ծիյավերը թաքավարեն փեսան ա ինում: Էս ծիյավերը նստում, հաց ա օտում, մին հաց էլ ձերան նհետ ա եր օնում: Վըեր տոն ա էտ տեսնում թաքավարեն փեսան, կնգանն ասում ա. «Տու հունց կնե՞ց ըս, վըեր ինձ նհետ մին էրկու հաց չըս տիրալ, էնվեր ա մին շինացու տասներկու տրեկան տղա ինձ ճընանչից, կանչից հա՛մ հաց ուտացրուց, հա՛մ էլ հղըցու պաշար տիրալ ինձ նհետ»:

Թաքավարեն ըխճըկանը քյեփին շատ նի յա կյամ էս պենը, մտքումը տինում ա, հունց վըեր էլ ինի, էտ խուխեն կլիխն օտե: Մոտ տեղան ազառու վա տեռնում: Մարթը վըեր կյամ ա, հըրցնում ա, թա. «Ա՛ կնեց, հինչատ չը՞ս կարում»: Կնեցն ասում ա. «Հաքյիմեն, փալչիքյն ու կյիր պեց անողնեն ասալ ըն, տու կտանաս. թա վըեր փլան շենումը մին տըսներկու տրեկան տղա կա, նրան ըսպանել տաս, կլխեն յիրան լըղանաս»:

Հի՞նչ ըրած, թաքավարեն ճարը կտրած կանչում ա ձերան մարթկանցը, մին խուրջին վըեսկե յա տամ, ասում. «Քյե՛ցեք էտ տղեն պերեք, հունց վըեր էլ ինի»: Թաքավարեն մարթիքյը կյամ ըն էս մարթեն կոշտը, ասում. «Թաքավերը քու տղատ օգում ա, էս խուրջին վըեսկին էլ քյըզ մհար ա ըղարկալ»:

Մարթն ասում ա. «Մին ու ճար մին տղա օնիմ, տա՛լ չըմ»: Խոխան ասում ա, «Ա՛ հար, տու վախել մեր, էս կըքյինամ, էլլիա էտ կիկյամ»: Հմրն ասում ա. «Լմվ, թա էս թըքըվերին հրամանն ա, թող գոռով տանին, էլ վըեսկին հինչու վա՞ ըղարկալ: Ինձ վըեսկեն հարկավեր չի, թաքյ լիմ իմ խոխաս սաղ-սըլամաթ ետ կյա»: Խոխան ասում ա. «Վախել մեր, ա՛ հմր, վըեսկեն եր

կալ», - ասում ա տղան,- եր ա օնում խուրջինը, մաչեն վրեսկին թափ տամ տափեն, տերտակ խուրջինը տամ թաքավարեն մարթին: Ինքյն էլ նստում թաքավարեն մարթին թանքյին, հղե ընկնում թաքավարեն շհմրը:

Հղըցեն ջիհոնում ըն մին թանգա կյրեզմանու: Էս տղան թաքավարեն մարթկանցն ասում ա. «Ես գլոկըմ ըմ, թաքավերը հինչո՞ւ հետե յա ինձ օգում, ինձ ըսպընելու հետե յա օգում: Էդ ինձ այան ա: Ամմա ես ծեզ շատ ըմ խնթրում, քանդեցեք էս թագա կյրեզմանը: Ըստեղ թաղած ըն մին տըսներկու տրեկան տղա, մին օրում ինձ նհետ ծնված, ես խնթրում եմ կտրեք էտ տղեն կլոխը, տարեք տվեք թաքավարեն ըխճըկանը, թող յըրան լղանա: Ետը հետը ես ծեզ շատ պետքը կըկյամ »:

Թաքավարեն մարթիքյը իտի էլ անում ըն: Էս մարթիքյը թաքավարեն ծոկն որսողնեն էն իլնլ: Էս ծոկնը որսողնեն էդ թանգա թաղած տղեն կլոխը կտրում, տանում ըն թաքավարին ըխճըկանը: Ախճիկը լղանում ա, սղանում: Թաքավերը շատ ա ուրխանում, վրեր ախճիգը սղանում ա, տրա հետե էլ մին լնվ քեֆ ա սարքում: Ծոկնը փըռնողներեն կանչում ա, թափշուր անում, վրեր քեփեն մհար էնքան ծոկնը փըռնին, վրեր կանչած ամեն մին մարթու մին ծոկնը ընկնե: Ծոկնը փըռնողին հինչքան անում ըն, կարում չըն թա ծոկնը փըռնին, թորը հա տերտակ ա տոնա կյամ: Վերչը, վրեր մին դոնոն էլ թորը քըցոն ըն, մին ծոկն ա տոնա կյամ, էն էլ հաքյվին յիրն կաղնած, հա պար ա կյամ. Ծոկնը փոռնողնեն ըրմանում ըն, ուրանց օրումը իտի պեն չին տըեսած: Ճարնեն կըտրած կյամ ըն թաքավերեն կոշտը, ասում, վրեր ուրանք ծոկնը չըն կըրեցալ փըռնին, վեռու դիբլու, մին ծոկն ա թորն ընկալ, էն էլ հաքյվին կաղնած՝ մին կլոխ հա պար ա կյամ:

Թաքավերն ասում ա. «Տուր քյոհնա ծոկն փըռնող ըք, կիմանաք, պետմա ասիք, թա խե ա էտ ծոկնը հաքյվեն յիրն դիք կաղնած պար կյամ»:

Շատ ըն մետք անում էս ծոկնը փոռնողին, ամմա կարում չըն մին պեն էլ ա կլոխ հանեն: Ճարնեն կըտրած, կյամ ըն էն իմաստուն տղեն կոշտը, պատմում, թա կլխին հինչ խաթա յա եկալ, վրեր թաքավերը իրեր օր վախտ ա տվալ, իրեք օրանը ետը վրեր ասինքյ վեչ, թա էտ ծոկնը հաքյվին յրա կաղնած խե՞ յա պար կյամ, մըրեր կլոխին կտրել ա տալու: Տղան ասում ա. «Վախել մե՞ք, քեցեք, թաքավերեն ըսեցեք. «Թաքավեր, տու մին դոնոն վըրսի յըիր քեցալ, խե շատ էլ ծըրավալ իր: Մին քերծի քշտավ քյիննլիս տըեսեր, վրեր էտ քերծան նհետ ճոկ ա կըթկաթում, թասըդ տոնա ըս օնում

տակին փրոնում, թասը խրեցյ ա մնամ թա լըցնե, մին թավար դուշ թռած, կյամ ա թնավը թխում, ճո՛ւրը վրեր ածում, տու յրա ըս անում դուշին վեր քըցո՛ւմ , ամմա ետնան եշում ըս, տըեսնում, վրեր էտ ճո՛ւրը օխծու լղե յա: Տու փո՛ւշմանում ըս, թա խե՛՞ ըսպնեցեր քյեզ լվոթուն անող դուշեն: Թաքավերն ապրած կենա, մունք կարող ընք ասինք, թա խե՛՞ ա ծո՛ւկնը պար կյամ հաքյվեն կաղնած, ամմա վախում ընք, թա տու փո՛ւշմանիս»: Ծո՛ւկնը փրոնողնին կյամ ըն իտի էլ ասում:

Թաքավերն ասում ա. «Ըսե՛ցեք, վա խել մեք, փո՛ւշմանիլ չըմ»:

Ծո՛ւկնը փրոնողնին կյամ ըն տղեն կոշտը ասում. «Վրեր թաքավերը փուշմանել չի, վրեր ասինք ծո՛ւկնը խե՛՞ յա պար կյամ»: Իմաստուն տղան ասում ա. «Քյեցեք թաքավերեն ըսեցեք. «Թաքավեր, մին դո՛նում տու տոն ըս կյամ, տըեսնում, վրեր ուրուրուցումը խոխատ ըոնըթաթախ, շոնն էլ քըշտին թեք ընգած: Եր ըս օնում շանը ըսպանում, գյո՛ղո՛ւմ ըս թա խոխատ շոնն ըսպանալ ա: Ամմա ետըհետը եշում ըս, տըեսնում, փրեր խոխատ սաղ ա, ուրուրուցեն էն մին թըրմփեն էլ մին ջանավար ա ըսպանած, վեր քցած: Տու մի ասել, էտ ջանավարն ա ուզեցալ, վրեր խոխատ օտե, շոնը յըրա յա հասնում, էտ ջանավարին խեխտում: Տու փո՛ւշմանալ ըս, վրեր նհախ տեղան քյեզ լվոթուն անողեն խե՛՞ ըսպընըցեր: Կասինք՝-թաքավերն ապրած կենա, վախում ընք ասինք, թա խե յա ծո՛ւկնը պար կյամ, փո՛ւշմանիս»: Ծո՛ւկնը փրոնողնեն կյամ ըն իտի էլ ասում:

Թաքավերն ասում ա. «Վախել մեք, ըսեցեք, փո՛ւշմանել չըմ»:

Ծո՛ւկնը փրոնողնեն կյամ ըն իտի էլ ասում իմաստուն տղեն: Իմաստուն տղան ասում ա. «Վրեր իտի յա, տուք քյեցեք, էս էլ էս ա կյամ ըմ»: Իմաստուն տղան կյամ ա թաքավերին կոշտը, ասում. «Գյիդա՛ս, թա ծո՛ւկնը խե՛՞ յա պար կյամ, կանչի քու տըսներկու դարավաշներետ, թող կյան ըստեղ, ջմրգյին կըղնոտեն»: Թաքավերը կանչել ա տամ ո՛ւրմն կընգանը տըսներկու դարավաշնեն կըղնըցընում ջմրգյին: Տղան ասում ա, «Թաքավերն ապրած կենա, հրաման ըրա, շորերնին հանին, տկլորանան»:

Թաքավերն հրաման ա անում: Ղարավաշնեն, վրեր շորերնեն հանում ըն, եշում ըն տեսնում, էտ տըսներկու կընգա շորեր կյեցած դարավաշներան վեցը տղամարթ ըն: Տղան ասում ա. «Թաքավերն ապրած կենա, քյըզանա կըման էս վեց հո՛ւքյին քու կընգանը մըրթոթուն ըն անում»:

Թաքավերեն սըերտը ճաքում, մեռնում ա: Ժողովուրթը շատ հավան ըն

կենում էս տղին խելքին, պերում ըն ղերանց յրա թաքավեր անում: Տղան թաքավեր տըռնալանը ետը, պիրիլ ա տամ ղերան հորն ու մորը, ասում. «Թոքա ըրեք ձեր պընդոթունը, ըպրեցեք բոլ, առատ, ժողովուրթեն էլ քաղցր աչքով եշեցեք»:

## 26. ՕԽԾՆ ՈՒ ԱԽԺԻԳՅԸ

Ինում ա չի ինում, մին մարթ ա ինում: Էս մարթին ինում ա օխտը ախճիգ: Էս մարթը շատ քյնսիբ ա ինում, օրական օխտը ցորեն ա ըշխատում, պիրում մին-մին պժենում ա ըխճկորանցը:

Էս մարթին կուճի ախճիգը խելունք ա ինում, ասում ա. «Մին ցորենը հինչ ա, վրեր հինչ օտիմ, լնվն էն ա, վրեր թուփ անիմ, բնլքյնմ մին պենու մնսրնփ տեռնա»: Մին խիլա վրեր թուփ ա անում, էս կուճի ախճիգը ետ ա տեռնում հորը թա. «Ա՛ հնր, պա խե՛ մունք վար չընք անում, էս խալսը վրեր վար ըն անում, մըզ հետե ը՛ն վար անում»: Հնրը թա. «Ա՛ բալա, հո՛նց վար անիմ, վրեր սրերմը չօնինք»: Պուճուր ախճիգն ասում ա. «Վախել մի, ա՛ հնր, տու քյինա վար ըրա, էս սրերմին ճարը կտըեսնամ»:

Հնրը քյինում ա վար անում, կուճի ախճիգն էլ թուփ ըրած ցորենն ա տանում, տամ հորը: Վարան ետ տըռնալիս տեղը էս ախճիգն ասում ա. «Աստ ու՛ծ, տու հանց անիս, վրեր էքյուց մեր արտը կնանչի»: Հունցը ասում ա էդ ախճիգը, իտի էլ ինում ա: Էքյը կյամ ըն տըեսնում, արտը կնանչած:

Մհենց էլ ասում ա. «Աստ ու՛ծ, տու հանց անիս, վրեր էքյուց կյամ տըեսնամ մեր արտը հըսած»: Իտի էլ ինում ա, էքյը կյամ ըն տըեսնում արտը հըսած: Էս դոնոն ասում ա. «Աստ ու՛ծ, հանց ըրա, վրեր էքյուց կյամ տըեսնամ մեր արտը հընձնած»: Էքյը կյամ ա տըեսնում արտը հնձնած, կալը քըցած, ցորենը թակած, մին թե էլ մաչին չարիս ըրած: Էս մարթը վրեր մուտանում ա թա թեն եր օնի, մին էլ վըռվըռ ա քյինամ: Տու մեր ասել, էս թիյին կոթավը օխճը զիրավ ա տվալ: Մարթը ըղաչանք, պղատանք ա անում օխճեն) թա. «Հի՛նչ վրեր օզիս, քեզ կտամ, թաքյի լիմ, թողիս իմ խուխոցը ռուզին տոն քըցիմ»:

Օխճն ասում ա. «Ըխճը կերանցը մինն ինձ տո, թողիմ դննը տոն կրիս»: Հնրը կյամ ա տոն, ըխճկորանցը պատմում. «Ծըզանա մինը պիտի էն օխճեն քյինա, վրեր էս կարիմ դննը տոն կրիմ»:

Լոխ ըխճը կերքը փախչում ըն տես ու տեն: Մնում ա կուճի ախճիգը: Մա

ասում ա. «Ա՛հ նա, իսկի էլ մետք մեր անել, ես կըքյինամ էտ օխծեն, թաքյի լիմ, տու դանը տոն քըցիս»: Կուճի ախճիգը կյամ ա հոր նհետ կալը: Օխծը վրեր ա կյամ: Էս մարթը դանը կրում, տոն ա քըցոն, խոխոցը ռուզին բուլուցնում:

Մհենգ էլ խաբար տանք կուճուր ըխճըկանը, մին էլ օխծեն անա:

Կուճի ախճիգն ու օխծը հղե ըն ընկնում:

Մին պատատ վրեր քինամ ըն, օխծն ասում ա. «Ախճի՛գ, տու յըվըշ-յավաշ քյինա, ես էլ ես ա կյամ ըն»: Ախճիգը վրեր մին պատատ առաչ ա քյինամ, մին էլ ա ըսկանում մին ծըկըլթոց: Ախճիգը ետ ա եշում տըեսնում, վրեր օխծը մին ծառու տակին մաչան ճըղված, կողքեն էլ մի նախշուն ջահիլ տղա կաղնած: Տու մի ասիլ էս թաքավերին տղան ա իլալ օխծու կերպարանքով՝ կյամ ա ըխճըկանը ծեռքան փըռնում, տանում թաքավերեն պալատը, հորը նշանց տամ: Թաքավերը հավան ա կենում ըխճըկանը, հըրսանեք անում, փսակում: Պուճուր ախճիգը մին քանի վախտան ետը Ուրմն կոշտն ա պիրիլ տամ հորը, քվորցը:

## 27. ՊԱՌԱՎ ԿՆԳԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլմլ մ չիլմլ մին պառավ կնեգ, հու ինքյն էլ շատ քյմսիք ա իլմլ: Էս պառավ կընգանը խեզան չի իլմլ, մինակ մին բոստան ա իլմլ, ըստՈւր մաչին էլ իլմլ ա մին չոր տանձի ծառ:

Էս պառավ կնեգը մին հետ էլ տՈւս ա եկալ կտրեն յրան նըստալ, շատ լմց իլմլ հու ըստծու ըղաչանք ըրալ թա. «Աստուծ, ինձ մին ապրուստ տո, վրեր ընըրանավ կառավարվիմ»: Ասալ ա հու լմց իլմլ:

Վրեր շատ լմց ա իլմլ, քոնը տարալ ա, էն կտրեն յրան քոն ա իլմլ: Քոն իլմծ վախտը տըեսալ ա, վրեր աստոծ եկալ հու Ուրմն ասից, թա. «Ե՛ր կաց, քյինի քու բախճիտ չոր ծառը ամեն վախտ, ամեն օր ճիրի: Ամմա վրեր ծառեն յրան բար ինի, տու քաղիս վեչ, թող ըրա, վրեր բարիցը մինը վեր ընգնե, էն վախտը քաղե հու սաղ բոստանն էլ վարե»:

Էս պառավ կնեգյս եր ա կացալ ուրխացած եկալ տոն, ամեն վախտ ծառը ճիրնալ հու կյարունքտեմին էլ բոստանը վարալ: Մին քանե վըխտան ետը էս պառավ տըեսալ ա, վրեր ծառը շատ ա եր կալալ հու բուստանումն էլ հինչու վարալ ա՝ լմվ տՈւս ա ըրալ: Ամեռն էլ տանձի ծառը տանձավ ճուրճուփալ ա, վրեր առե ճըղնըկուտուր ա տըեռալ: Եննան էս տանձիս

վրեր հսալ ա, առռե փոփ տըռեալ, տանձը եր ա ընգալ: Էս պառաւս քյեցալ ա եր կալալ կերալ հու եննան սաղ ծառը քաղալ ա, տարալ ծախալ մին քսան մընէթու հու եկալ բուստանեն վարած գատերն էլ ծախալ մին քանէ մընէթու: Ըստըհենց մին քանէ տարե տանձը հու բուստանեն բարը ծախալ ա, շատ փող շիննլ, եննան մին ըմարաթ շինալ, մաչին կացալ:

Մին հետ էլ վրեր քոն ա իլնլ, քշերավ-քշըրհանա եր ա կացալ, տոնավը բոլթա տվալ: Ընդեղ տըռեսալ ա, վրեր մին պառավ հու քյնսիբ կնեգյ եկալ ա օղորմություն օգե: Էս հարուստ կնեգյս. Էն կնգանը յրան կգնվալ ա հու ռշհննց տվալ թա. «Կո՛րե, շան տուղու քած տու քյնսիբ ը՞ս»:

Էս պառավ կնեգյս լաց ինիլալ տոնա ա քյեցալ: Մթնալ ա: Էս պառավս լնվ յորդան- դո՛շակ ա քցալ, մաչին քոն իլնլ: Էքյսը մին էլ եր ա կացալ տըռեսալ, վրեր էլհա ռւրմն կտրավոր տանը նստած, սաղ դոլվնթն էլ կորած, հու տանձի ծառն էլ չուրացած, բուստանն էլ առաչվան բուստանը: Եննան մին էլ մեղա ա եկալ հու քյեցալ էլհա կտրեն յրան նստալ, լնց իլնլ, լնց, ախրը էլհա նինջը կոխալ ա, քոն իլնլ: Քոն իլնձ վախտը տըռեսալ ա, վրեր աստուծ ասից թա. «Ես Էն ապրանքը քյեգ տվե, վրեր տու էլ ռւրիշոն տաս: Դե վրեր տու Էն պըռավեն տվեր վեչ, Էնքան հարուստ իր, Էն պառավ կնեգյն էլ լնց ինելնվ քյինից, տու ընդրա խեղճ չի եկեր, ընդրա մհար քու հարստությունտ ծեռքատ խլեցե, Էն պառավ կնգանը տվե»:

Ըստուծանա իրեք խնձոր եր ընգնե, մինը՝ լսողեն, մինն էլ՝ չլսողեն:

## 28. ԽԱԼ ԱՆԻՄ, ԽԱԼԻՉԱ ԱՆԻՄ, ՅՐԱՆ ՆՍՏԻՄ ԴԻՎԱՆ ԱՆԻՄ

Իլնլ ն չիլնլ մին թաքավեր: Էս թաքավերես տանն էլ մին պոլրոնտ տընկեց ա իլնլ կենում: Էս թաքավերես կնեգյն ու տընկեցեն կնեգյը խոխա ըն պիրում իլնլ: Ամմա ետ ընգնելալ տնկեցեն կնեգյը տղա յա իլնլ պիրում, ամմա թաքավերեն կնեգյը ախճիգյ ա իլնլ պիրում:

Մին դոնում էլ ետ ընգած վախտը թաքավերը կնգանն ասալ ա. «Էս ա ես քյինում ըմ դարիբոթուն, թա վեր տու ախճիգյ պիրիս՝ էլ կյնլու չըմ, ամմա թա վրեր տղա պիրիս՝ կյնլու ըմ»:

Էս ասալ ա հու քյեցալ մին օրիլ շհնր: Մին խիլմ վախտ անց ա կացալ, թաքավերեն կնեգյն ու տնկեցեն կնեգյը խոխերքը պերնլ ըն: Թաքավերեն կնեգյը ախճիգյ ա պերնլ, ամմա տընկեցեն կնեգյը՝ տղա: Եննան թաքավերեն

կնեցյն ու պղերոհտին կնեցը պերալ ըն մոհն-մոհնոհ խոխերքը փոխալ, թաքավերեն կնեցը ոհրան ախադիցը տվալ ա տընկեցեն, տնկեցն էլ ոհրան տղան տվալ ա թաքավերեն կնգանը: Թաքավերը ըսկացալ ա, թա ոհրան կնեցը տղա յա պերալ, ամմա տնկեցինը՝ ախադից: Թաքավերը ըրխունալալ եկալ ա շատ մարթ կանչալ, մին լմվ կնոնք ըրալ:

Էս տղան հու ախադիցը տաս տրեկան տեռած վախտը մին հետ հաղ անում ըն իլմլ: Տղան ըխականը ասալ ա. «Եկ մարթը մին հաղ ասինքյ»: Ախադիցը հավան ա կացալ հու էս հաղն ասալ. «Խալ անիմ, խալիչա անիմ, յրան նստիմ, դիվան անիմ»: Տղան էլ ասալ ա. «Կոժ անիմ, կոլա անիմ, էշավը քցիմ, չու-չու անիմ»:

Թաքավերն էլ օթախումը կյողլու կացած ա իլմլ, էս վեր ըսկացալ ա, մին էլ նոր մարթ ա կանչալ հու կնեցյն էլ պերալ ըռըչներեն կոնցրալ, բիյաբուռ ըրալ, թա. «Աստուծ հինչ տվալ ա, խե չը՝ս էն եր կալալ, բնլքյմմ աստուծ կգնվից, օրիշ պեներ ըրալ»: Եննան ախադիցը ինքյն ա եր կալալ հու տղան տվալ պղերոհտին:

#### 29.ՆԱԶԻՐ – ՎԱՋԻՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլմլ մ չիլմլ մին թաքավեր: Էս թաքավերին էլ իլմլ մ, վրեր աչքին լուսն ա իլմլ, էս թաքավերին էլ իլմլ ա մին դոչ: Էս դոչը հունց պահում ա իլմլ, վրեր աչքին լոհսիցը առավել ա իլմլ օգում: Մին վախտ էս թաքավերը ոհրան ննգիրին նըհետ քինացալ ա ման կյմլ: Ընդեղերք տըեսալ ըն մին մարթ իրեք տեղ հող ա թուփ ըրալ, մեչին նստալ: Էս մարթին անունն էլ Տարանտեյի Փալուլ ա իլմլ: Էս ննգիր-վնգիրը հրցրալ ըն, թա. «Էտ խե յը՝ս ըտըհենց ըրալ, էտ էլ ա՝ ծախելի գատ»: Ասալ ա. «Էս ըստհենց ըմ ըրալ, վրեր էս հողը էն մարթին կլխին, որ աղովը կըպարծանա. Էս հողն էլ էն մարթին կլխին, որ կնգանը սըռ կասի, էս հողն էլ էն մարթին կլխին, որ նորաքյիսից պարթկ կանի»: Ետնան էս ննգիր-վնգիրը քինացալ ըն տոն:

Մին օր էս ննգիրը թաքավերին դոչը կյուղացալ ա, տարալ հու կնգանն ասալ. «Էս թաքավերին դոչն ա, կյուղացալ ըմ, պիրաննատ հանես ոչ»: Ետնան էս ննգիր-վնգիրը դոչը տարալ ա կյաղալ, Էտնան քինացալ մին օրիշ դոչ պերալ մորթալ, կերալ ըն: Ետնան քինացալ ա մին նորաքյիսից էլ մին տասը մանեթ պարտկ ըրալ: Ետնան թաքավերը ճառ կանչիլ ա տվալ, թա. «Ա՛յ թաքավերին դոչը կորալ ա, հու վրեր քիթանա պերի մեզ տա, հինչ օգի,

կըտանք»: Էս ննգիրն էլ եկալ ա կնգանը թակալ, կնեգյն էլ կըգնըվալ ա, ճառ կանչողներին ասալ ա. «Թաքավերին դոչը ննգիրն ա կյուղացալ, պերալ մորթալ՝ կերալ»: Էս ճառ կանչողնեն քինացալ ըն թաքավերին ասալ, թա. «Քու դոչըտ ննգիրն ա կյուղացալ, մորթալ կերալ»: Թաքավերը Էս վըեր լսում ա, հրամայում ա, վըեր տանեն ճիտրին պտոկը կախ անեն, քարկործ անեն: Ղոշունը յրա տմնած տանում ըն թաքավերին ննգիրին վըեր քարկործ անեն, նորաքիսան կյամ ա պկիցը կենում, թա. «Պարտկըս տոք»: Էս ննգիրին տանում ըն վըեր քարկործ անեն, Էս ննգիրն ասում ա. «Թաքավերն ապրած կենա, թող արեք մին իրեք խոսկ օնեմ ասելի, ասեմ»: Ետնան վեր ա կյամ, ասում. «Մտիտ ա՞, վըեր փլան վախտը ման կյնլ ինքյ քյինում, մին մարթ իրեք տեղ հող ար թոփ ըրալ, մեչին նստալ. վըեր հըրցրինք, ասեց թա. «Էս հողը Էն մարթին կլխին, որ աղովը կըպարծանա. Էս հողն էլ Էն մարթին կլխին, որ կնգանը սըռ կասի, Էս հողն էլ Էն մարթին կլխին, որ նորաքիսից պարտկ կանի»: Մհենգ Էս քու դոչըտ կերալ չըմ Էնա կյաղած, կանց քյեզ էլ լնվ ըմ պահալ»: Տարալ ա դոչը տվալ թաքավերին, ինքյն էլ թաքավերիցը տոնս եկալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

### 30. ՄԱՐԹԻՆ ՀՈՒ ԿՆԳԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնլ ն չիլնլ՝ մին մարթ: Ըստրա էլ իլնլ ն մին կնեգ: Էս կնեգս մարթին ասալ ա. «Ա՛ մարթ, ինձ տար մին տեղ, վըեր ընդեղ մեռնող չի ինի»: Նա էլ ասալ ա, թա, «Լնվ»: Էս մարթը Էս կնգանը եր ա կալալ, քինացալ շենքնշեն ման եկալ, տըեսալ վըեր աման տեղ կյերեզմանոտ կա:

Ետնան քինացալ ըն մին տեղ, տըեսալ, վըեր կյերեզմանոտ չի կա, ընդեղ իրեք օր ման եկալ, տըեսալ կյերեզմանոտ չի կա: Ընդեղ նստալ ըն, տոն շիննլ: Էս մարթն էլ քինացալ ա չոպան նի մտալ: Էս կնեգյն էլ չխարակը վեր ա տըրնլ, թիլ մանալ: Ըստրանց էլ իլնլ ն երկու տղա:

Մին քանի օրիցը ետնան չորս մարթ եկալ ըն Էս կնգանը նըհետ շատ խոսալ: Էս կնեգը ետ ա տմնալ ասալ, թա. «Ըտեղան քինացեք, գլխըս ցավում ա, թող ըրեք իմ պննիս կենամ»: Էս մարթիքը ըստրա մորթալ ըն կերալ, թա ըստեղ կըմեռնի, մուռտառի, ոննը-գլխն էլ քիցնլ մին դզղան, թա՝ Էս էլ կենա ղերան մարթին հետի:

Էս երկուտղան էլ ըստեղ նստալ ըն լնց իլնլ, թա. «Իմոր մորթալ ըն»:

Ետնան ըտրա մարթը եկալ ա տեսալ ընդեղ լնց ինձն տղերքը: Քյինացալ ա քշտնեն հու ասալ. «Էտ խե յը՞ք լնց ինձն»: Նահանք էլ ասալ ըն, «Մին դղանին եշի»: Քյինացալ ա եշալ, տեսալ կնգանը ոննր-գլոխը դղանին մեչին դըլթղլթալի իփում ա: Հրցրալ ա, թա. «Էտ հինչ ա՞»: Ասալ ըն. «Մի քանի մարթ եկին շատ խոսեցին, ինքյն էլ ասեց՝ գլոխս ցավում ա, եր կացեք քյինացեք, ես իմ պանիս կենամ: Փոնեցին մորթեցին կերին, ոննր-գլոխն էլ քյեզ մհար պահեցին»: Ետնան էս չոպանը ետ ա տանալ ասալ, թա. «Քյեզ ընդեղ հի՞նչ պան օնես, որ մորթեն օտեն»: Ետնան էս էրկու տղան եր ա կալալ, քյինացալ:

Աստվածնից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. մինն՝ աստղին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

### 31. ՎԱՐ ԱՆՈՂ ՄԱՐԹԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնլ ան չիլնլ մին վար անող: Էս վար անողիս էլ իլնլ ան իրեք կնեզ՝ շատ նախշուն: Մին վախտ քյինացալ ա, թա վար անի, էս երկրիս թաքավերն էլ տոնս եկած ա ինձն ման կյնլ: Էս վար անողն էլ վըեր մին տոնոն տափը էս դոլան ճղում ա իլնլ, մինչի էն դոլը տանում ա իլնլ, եզները էն դոլին պնց թողում ա իլնլ, ինքյը քյինում ընդեղ պար կյամ:

Ետնան թաքավերը տըեսալ ա, վրեր մին մարթ տափը մին տոնոն ճղում ա, տանում եզները պնց թողում, ինքյը ընդեղ պար կյամ: Էս թաքավերը քյինացալ ա ասալ. «Էտ խե յը՞ս ըտըհենց անում»: Նա էլ ասալ ա. «Ինձ իրեք կնեզ օնես, նահանք ինձ շատ օգում ըն, ուրախությունից ըստհենց ըմ անում»: Թա. «Ինձ էլ իրեք կնեզ օնես, քյեզ էլ, եկ փոխենք»: Էս վար անողը միտկ ա ըրալ, ասալ, թա. «Թաքավերին խնթրավը անց կենալը գատ չի, համ էլ պեթկական մարթ ա, փոխես, լնվ կինի»: Ըստեղ պերալ ա փոխալ:

Էս թաքավերին կնանիքյն էլ փիս խասյաթի կնանիքյն ըն իլնլ: Էս վար անողը թաքավերին կնանիքյը քյինացալ ա, վրեր տանի ուրանց տոն: Կյետավը վրեր օգում ա իլնլ անց կցնի, կյետին էն դոլին վեր ա տիրնլ, ընդեղ մինին շիլնկալ ա, տարալ տիրնլ կյետին մեչին հու ասալ. «Կործիցըտ ծեռք յորկօնե՞ս»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Հա»: Ետնան շիլնկալ ա, տարալ տիրալ էն դոչին: Ետնան քյինացալ ա էն մինին պերալ, տարալ տիրնլ կյետին մեչին, թա. «Կործիցըտ ծեռք յոր կօնե՞ս»: Թա. «Հա»: Էլիս շիլնկալ ա, տարալ տիրնլ էն դոլին: Ետնան Էլիս քյինացալ ա էն մինին պերալ, տիրալ

կյետին մեջին, ասալ. «Կործիցըտ ծեռք յոր կօնե՞ս»: Թա. «Չէ»: Էլիա ասալ ա. «Ծեռք ը՞ս յոր օնում»: Թա. «Ընդե չէ՞»: Մին էլ ա ասալ. «Ծեռք ը՞ս յոր օնում»: Թա. «Ընդե չէ՞»: Ասալ ա, թա. «Ընդե ծեռք եր կալ»: Թա. «Ծեռք չըմ յոր օնել»: Մին էլ ա ասալ, թա. «Ծեռք եր կալ»: Թա. «Յոր չըմ օնել»: Ասալ ա. «Քիցում ըմ կյե՞տը, թա. ծեռք ը՞ս յոր օնում»: Թա. «Ծեռք չըմ յոր օնում»: Քիցալ ա կյետը: Մին քանի կազաչափավ հեռու տեղ քշմլ ա, էն վար անողն ասալ ա. «Ծեռք ը՞ս յոր օնում»: Ծեռքավ իմաց ըրավ, թա վրեր մկրատավ կտորես, ծեռք չըմ յոր օնելու: Ետնան էս էրկու կնգանը եր ա կալալ, տարալ Ուրանց տոն էս վար անողը: Էս էրկու կնեցն էլ ըստրա շատ սիրում ըն իլմլ:

Էս վար անողը մին վախտ քինացալ ա, թա վար անի: Էլիա մին տոնոնս տափը ճղալ ա, տարալ եզները էն դոլին պնց թողալ, ինքը ընդեղ պար եկալ: Էն թաքավերն էլ տոնս եկած ա ինում ման կյմլ: Եշմլ ա, տրեսալ էլիա ընտհենց ա անում: Թաքավերը քինացալ ա ասալ մըհենց էլ չի կնանիքըտ լմվ, ին յը՞ս ըտենց անում, պար կյամ: Էս էլ ասալ ա. «Իմ էրկու կնեցս ինձ շատ սիրում ըն, ընտրա տմոտմն պար ըմ կյամ»: Ետնան էս թաքավերն ասալ ա. «Փոխենք»: Նա էլ մեթկ ա ըրալ, մտկումը ասալ, թա. «Էն լմվ ա իմ կնանիքըս պահեմ, քան թե օրիշինը, փոխեմ»: Պիրալ ա էն էրկու կնեցը տըվալ թաքավերին, Ուրան առաշվան կնեցը ինք կալալ իրեքան էլ: Ետնան էս թաքավերն ասալ ա. «Էս ին յա՞ էրկունը»: Նա էլ ասալ ա. «տախանք վզմվ կալին վրեր էլ փիս պններ չըն անիլ, ամմա նա վզավ չի կալավ, քցեցի կյետը, քշեց տարավ»:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

### 32.ՇԱՀԲԱԶ ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլմլ ա չիլմլ մին Շահբազ: Էս Շահբազս տոնս ա եկալ քինացալ ման կյալ: Մին ճղացպանի ախճից ա տրեսալ շատ նախշուն: Էս Շահբազս մթկումը տիրալ ա, վրեր էն ախճիցը օզի: Քինացալ ա տոն, մին մարթ դրկալ, թա. «Քինա փլան ճղացպանին ախճկանը ասի. «Շահբազը քեզ օգում ա»: Էս մարթը քինացալ ա ասալ: Էս ախճիցն ասալ ա. «Քինա ասի՝ մին փեշակ սըվերի, կյամ»: Էս մարթը քինացալ ա ասալ: Էս Շահբազն ասալ ա. «Ես թաքավեր, հինչ ըմ ա՞նում փեշակը»: Էս մարթը քինացալ ա էս ախճկանն ասալ: Էս ախճիցն էլ ասալ ա. «Մինչև վրեր փեշակ չի սըվերի,

կյանք չըմ»։ Էս մարթը քիհնացալ ա Շահբագին ասալ, Էս Շահբագն էլ ասալ ա. «Հինչ վըրեր ասի, սըվերելու վըմ, թմք ինձ կյանք»։ Էս Շահբագը մարթ ա դրկալ, թա քիհնա ասի. «Քյեչա կտրողի շագյերդ նի մտնեմ»։ Քիհնացալ ա ասալ, Էս ախճիգն ասալ ա. «Հինչ փեշակ օգու՛մ ա սըվերի, թմք փեշակ ինի»։ Էս մարթը եկալ ա ասալ։ Էս Շահբագըս էլ սըվերելիցը ետնան հըրսանիք ա ըրալ, տարար։

Մին վախտ Էս Շահբագը տարվիշի շորեր ա կյեցալ, քիհնացալ տըեսնա Ուրման տիրած մննգանտմվն ըն գատ ծախում, թա չէ։ Էս Շահբագը քիհնացալ ա մին քյնլմբնգի տոնքյանի քշտի նստալ, թա. «Քյնլմփաչան քանի ըն տալիս»։ Թա. «Մին շննի»։ Ասալ ա. «Մին աման ածի»։ Քյնլմբնգնեն ասալ ըն. «Եկ մեչ դոլ»։ Քիհնացալ ա։ Փոնալ ըն, քցնլ մին խոր մաղագա, թա մորթեն։ Էս քյնլմբնգնեն էլ օրամեչ մին մարթ ըն իլմլ ըսպանում։ Էս Շահբագը դաչանք ա ըրալ, թա. «Քմատաղ, ինձ ըսպանիլ միք, Էս քյեչա կտրող ըմ, լմլ քյեչա կկտրեմ, կըտանեք Շահբագին յրա ծախեք, ծեզ շատ փող կըտա»։

Ետնան Էտ քյնլմբնգնեն շատ պոլթը ըն առալ, Էտ Շահբագին ըն տըվալ, թա. «Քյեչա կտրի, տանենք Շահբագին երա ծախենք» : Ետնան Էս Շահբագին կնեցը վըրեր տըեսալ ա Շահբագը եկավ ոչ, գիդացալ ա, վըրեր կլոխը պմն ա եկալ։ Ինքը մին փարտա յա քցնլ, քմակին նստալ, դուվաննե կտրալ։ Ետնան Էս Շահբագս քյեչա յա կտրալ հու քյեչին դրաղին էլ կյիրալ, թա. «Ես՝ Շահբագըս, հեն ըմ փլան քյնլմբնգին դոնքյանին խոր մաղագումը, դոշուն կապեցեք, եկեք քյնլմբնգին կապոտեցեք, ինձ էլ տոնս պերիք»։ Ետնան տվալ ա Էս քյնլմբնգին, թա տար Շահբագին կնգանը յրա ծախի, նա շատ փող կըտա։ Ետնան Էս քյնլմբնգը տարալ ա Շահբագին կնգանը յրա ծախալ։

Ետնան Էս կնեցը տըեսալ ա, վըրեր քյեչին դրաղին կյրած, կարթալ ա, տըեսալ կյիրած, թա. «Ես՝ Շահբագըս հեն ըմ փլան քյնլմբնգին դոնքյանին խոր մաղագումը, դոշուն կապեցեք, եկեք քյնլմբնգին կապոտեցեք, ինձ էլ տոնս պերեք»։ Ետնան Էս կնեցը դոշուն ա վըհաքալ, քիհնացալ ըն քյնլմբնգին կպոտալ, Էտնան Շահբագին տոնս պերնլ։ Ետնան քյնլմբնգին էլ ծիյան վըեռան կապալ ըն, քաշքաշ ըրալ ըսպանալ։

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. մինն՝ աստղին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին։

### 33. ՄՈԼԼԻԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնը և չիլնը մին մոլլա: Էս մոլլաս վար անող ա իլնը: Մին օր սնսնալ նամագ անելիս տեղը կնեզն ասալ ա. «Մին քյինամ տրեսնամ էն հինչ ա աղոթկ անում»: Քյինացալ ա տրեսալ, վրեր ասում ա թա. «Տեր աստված, ինձ սատանային փորցանքիցն ազատի, տու ինձ փորցանքի մեչ մի քցիլ», հու ըստրհենց շատ զատեր ա ասալ: Կնեզը ետ ա տառալ, ասալ, թա. «Բա խե ասում չը՞ս՝ կնզան փորցանքից էլ ազատի»: Թա. «Խե կնեզը հինչ ա՞, վրեր ըտրհենց ասեն»: Կնեզն ասալ ա. «Հինչ վրերի յա, էս քեզ ասում ըս՝ տու ասի»: Մոլլան ասալ ա, թա. «Ասիլ չըմ»: Նա ասալ ա, թա. «Ասի»: Նա ասալ ա, թա. «Ասիլ չըմ»: Ախրը կնեզն ասալ ա, թա. «Ասի կնզան փորցանքից էլ ազատի, թա չինա կիլոխտ շատ պնն կրկյա: Մոլլան ասալ ա, թա. «Թաքչա աստված՝ չի ինձ փորցանքի մեչ քցի, կնեզը ինձ հի՞նչ ա անելու»: Կնեզն ասալ ա, թա. «Ասում չը՞ս»: Թա. «Չէ»: Ասալ ա թա. «Լնվ», հու անց կացալ քյինացալ:

Մին վախտ ծոկուն ըն պիրալ, վրեր շեներքումը ծախեն: Էս կնեզս քյինացալ ա մին յալլուխ քյիմի առալ, տարալ վրերտեղ վրեր մոլլան վար անում ա իլնը, տափեն շաղ տվալ: Մոլլան քյինացալ ա թա տափը վարի, կեռը քիցալ ա թա տափը ճղի, ծոկները իրես ա տոնս եկալ. ծոկները հվաքալ ա, պիրալ տվալ կնզանը, թա. «Սօրի վարումը ծոկներն ըմ քիթն, ինք առ իփի, վրեր ըսօր՝ դոնաղ ըմ պիրելու»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Լնվ»: Քյինացալ ա դոնաղը պիրալ, եկալ կնզանը ասալ, թա. «Դե ծոկներ պիր»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Էլ կա ոչ»: Էս մոլլան փոնալ ա կնզանը թակալ: Նա էլ տոնս ա եկալ տոնս ճղճղացալ հու ուրան հնրանց տոնը՝ վրեր մոտիկ ա իլնը. Էս կնզանը ախպերքը եկալ ըն մոլլին փրոնալ, մին բոլամա թակալ հա տարալ սթունան կապալ, վրեր էքսյը տանեն ուրանց դագուն առզ անեն:

Ղազին էլ էն քանի օրերը հրաման տված ա իլնը, որ հինչ թորք վրեր ուրան կնզանը թակի, ընդրա ըսպանելու վրն: Կնեզը տանիցը տոնս ա եկալ, եկալ մոլլան՝ վրեր կապած ա իլնը, ընդրա կոշտը հու ասալ, թա. «Վրեր ասում ըմ թա ասի նամագումըտ կնզան փորցանքից էլ ազադի, տու խե չը՞ս ասում»: Էս մոլլան ըստրա ոներն ա ընզնալ հու ասալ. «Քմատաղ, ճանըս քմատաղ, օրաս տենը կասեմ, թնքչն ինձ պնց թողես»: Ըստրա պնց ա թողալ, մոլլան էլ աման նամագ անելիս, տեղը ասում ա իլնը, թա. «Ինձ կնզան փորցանքից էլ ազատի»:

Աստվածանից իրեք խնձիր վեր ինզնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլտողին:

### 34.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԿՆԳԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն ան չիլնն մին թաքավեր: Էս թաքավերս մին հետ ձևնն կնգանավը, նագիրավը քյինում ա իլնն ման կյնն: Էս թաքավերին կնեգյն էլ ետ ինգյնն ա իլնն: Էս թաքավերին կնեգյն ծիյանը տոնա կոացալ ա տափան մին նըռնի գյիլա եր կալալ, կերալ: Էս թաքավերը կնգանն ասալ ա. «Տոն թաքավերի կնեգյ, ինն՝ կոացիր տափան էն նըռնին գյիլան եր կալիլ կերիր, վըեր օրը մեր տոն հարուր պեռնը նոռնըն ա կնիլս»: Ետնան էս թաքավերը տննանկը կոխալ ա սերտը, ճղալ, տըեսալ էն նըռնին գյիլան փորին խոխին պրննումը: Էս թաքավերս ետնան ըստեղ ըստուծու ըղաչանք ա ըրալ, մեղա յա եկալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. Մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չի լսողին:

### 35.ՓՈՐԸՄՆԱ ՃՈՒՏԱԿ ԸՐԱԽՈՐՑԸ ԻԼՆՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն ան չիլնն մին կնեգյ: Էս կնգանը մարթն էլ մըեռած ա իլնն: Էս կնեգյն մին ճոխտակ տղա յա պիրալ: Համ էլ շատ քյնսիք ա իլնն: Կափըռել հրեշտակը աստված դրկալ ա. թա, «Քյինն էն կնգանը հոքին պիր»: Հրեշտակը քյինացալ ա տոնավը նի մըտալ, տըեսալ շատ քյնսիք ըն հու ճոխտակ ըրախան էլ պիրնն: Վըեր էս տըեսալ ա, դիմիշ չըրալ հոքին առնի, ետ ա տառալ Կափըռել հրեշտակը, քյինացալ աստծու կուշտը: Ասված ասալ ա. «Բա ինն՝ չի պիրիր»: Կափըռել հրեշտակն ասալ ա. «Քյինացալ ի, տոնավը նի մտի, տըեսնամ շատ քյնսիք հու ճոխտակ ըրախան էլ պիրնն, տրա հետի պիրի ոչ»: Աստված ասալ ա. «Տոն աստուծու պննը կարող չըս քընընես, քյինն հոքին պիր»: Նա էլ քյինացալ ա հոքին առալ, պիրալ: Վախտավ էս ճոխտակ ըրախորցը մինը մին քաղաքի յրա յա թաքավեր նստալ, մինը՝ մին քաղաքի: Աստված Կափըռել հրեշտակին ասալ ա, թա. «Տեսի՞ր, վըեր ասում ըմ աստուծու պանը կարող չըս քընընն»:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. մինը՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չի լսողին:

### 36. ՍԸՏԱՆԻՆ ՀՈՒ ԿՆԳԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնի մ չի լնի մին կնեգ, մին էլ մին սըտանա: Էս սըտանան էս կնգանս ասալ ա թա. «Ես կինեմ դոչա՞դ, թա տո՛ւ»: Էս կնեգն ասալ ա. «Ես»: Սըտանան էլ ասալ ա թա, «Ես»: Էս կնեգս ասալ ա թա, «Վըեր տըհենց ա, աման վախտ տու էլ ինսանի շորեր կյեց, էս էլ, տո՛ւս կյանք բազար, տըեսնանք հո՛ւ շատ մըրո՛ւն կանե»: Թա. «Ընդե հա»:

Ինսանի շորեր ըն կյեցալ, սըտանան բազարին էն կլխավն ա 124իմ տալ, կնեգը էն մին կլխավը: Էս կնեգս քյինացալ ա մին ներկարարի դո՛ւքյան, ներկարարին ասալ. «Թյիլ օնեմ, քյինալու վըմ պիրեմ, հուցը վեր ներկեմ, տըեսնամ ներկտ լնվ ա՞»: Ծերքը կարասին մեչն ա կոխալ, ներկոտ ըրալ, քյինացալ էն ներկարարին տոնը, կնգանս ասալ, թա, «Ծեծտ պնց, տեսնամ հո՛ւնց ա»: Նա ծեծը պնցնալ ա, բիրտան ծերքը սրտին ա ճխտալ, քյինացալ ա ներկարարին ասալ, թա. «Կնեկյտ օրիշ ներկարարի նհետ ա ինգյնի»: Էս ներկարարը ասալ ա. «Պա հինչ ը՛ս գյո՛ւտո՛ւմ»: Թա. «Դե քյինա տես, հեն ա վըեր ծըերքը տըմալ ա սրտին, մնհլո՛ւմ ա»:

Էս ներկարարը եր ա կացալ, քյինացալ ո՛ւրմն կնգանը ըսպանալ: Էս կնգանը հմըմնց տոնն էլ մոտիկ ա իլնի. Էս կնգանն ախպերն էլ եկալ ա ներկարարին ըսպանալ: Ներկարարին ախպերն էլ եկալ ա կնգանը ախպորը ըսպանալ. կնգանը էն մին ախպերն էլ եկալ ա ներկարարին ախպորը ըսպանալ:

Ետնան էս կոեվ քցող կնեգը քյինացալ ա տըեսալ սըտանան հալա նոր ա օգուլ կոն քցի: Ասալ ա. «Սըտանա, հինչ ը՛ս անում»: Թա. «Հես ա նոր ըմ կոն քո՛ւցո՛ւմ»: Թա. «Դե մին եկ քյինանք տես քա՞նի մեյիդ կա վեր տմո՛ւմ, է՛»:

Սըտանան մնացալ ա սուս կացած:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չի լսողին:

### 37.ՔԱՉԱԼԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնը ան չիլնը մին քաչալ: Էս քաչալս էլ շատ քյնսիք ա իլնը հու աման քշեր քյինում ա իլնը թաքավերին խագնան կյուղանում, պիրոնը խարջում: Մին վախտ ըստրա դային եկալ ա ըղաչանք ըրալ, թա. «Ինձ էլ տար, մունք էլ ընք քյասիք»: Քաչալն էլ եր ա կալալ, քյիննցալ տըեսալ մին չիննրի, չիննրուն պտկին էլ մին դուշի պոնն:

Դային ասալ ա. «Քաչալ, թա վրեր տու հունց եր ինես քյինաս դուշը վեր պիրես ինձ նշանց տաս հու մին էլ տանես տեղը տինես՝ մարին գլիդա ոչ, բաս տու ինձանից դոչադ ըս ինելու»: Էս քաչալս եր ա իլնը վեր պիրնը, շհանց տվալ հու տարալ տիրնը տեղը՝ առանց մարն իմացնելի, դային ասալ ա. «Բաս տոն ինձանից դոչադ ըս ինելու»:

Քյինացալ ըն մին երկու դոնոն կյուղացալ: Վրեր կյուղացալ ըն թաքավերին խագնան, մին օրիշ թաքավեր կյիրալ ա թա. «Դե վրեր տու քու կյողըտ քիթնում չըս, բաս տու ախճիգ ըս»:

Էս թաքավերը պիրալ ա խագնին ըռաչին մին վեց կազ խոր հոր կտրալ, կուպրավ լցալ, իրեսավն էլ մոխուր շաղ տըվալ:

Մին քշեր քյնում ըն թա վրեր կյուղանան, դային ասում ա, թա. «Առաչ ես առաչ կընգինես»: Լիհն վրեր առաչ ա իեգյալ, բիրդան ոննը տիրալ ա մոխրին յրա, մինչն վեզը խրվալ ա: Քաչալը դայուն կիլոխը կտրալ ա, տիրնը խուրջինումը, եր կալալ, քյինացալ:

Էքյսը ճառչին ճառլամիշ ա իլնը, թա. «Հա՛յ, թաքավերին կուպրի կարասումը մին մարթ ընք քիթալ, տարը հու՞ վա, տոնս կյա»: Ոչ մին մարթ էլ խոսացալ չի: Մեյիդը տարալ ըն մին տոնոն վեր քիցալ, տասսը սալդաթ տիրալ յրան, թա. «Հու վրեր վրեր տարություն անի՝ կյողը նա յա»: Քաչալն էլ ասալ ա, թա. «Ես հունց ա՞նես, հունց չա՞նես»: Ախրը տարալ ա մին վեց կոթ կյինի խմըցըրալ սալդաթներին, հարփեցրալ, ետնան մեյիդը եր կալալ, տարալ թաղալ:

Էքյսը ճառչին ճառլամիշ ա իլնը, թա. «Դե քիթած մարթը կորալ ա, հու գլիտում ա տեղը, ասի»: Էս քաչալըն էլ եր ա կացալ քյինացալ մին օրիշ թաքավերություն, ընդեղ թաքավերին ասալ, թա. «Ինձ հի՞նչ կըտաս, վրեր էն թաքավերին սանդուղում տիրած առաչտ պիրես»: Ասալ ա, թա. «Թաքավերությունիս կեսը քյեզ կըտամ»: Քաչալն ասալ ա, թա. «Դե մին քսան մանեթ փող տո»: Քսան մանեթը տվալ ա: Եր ա կալալ տարալ մին աալանի մորթի

առաւ հու շատ զնկողականէ կախ տվալ, մին էլ մին փափաղ առաւ, մինչն օսերը նի քաշալ, զնկողականերան մին քանինը փափաղիցը կախ տվալ հու աչկերին, պերանին տեղը ծակ թողալ: Ետնան մին էլ հանալ, տիրալ կոնրտակին, քինացալ:

Մին քշեր շորերը կյեցալ ա, քինացա թաքավերին օթաղը, վըեր բրդան ղւրմն թփըհարալ ա, զնկզնկցրալ, թաքավերը եր ա կացալ, ասալ ա. «էտ հու վը՞ս»: Խոսացալ չի: Մին էլ ա զնկզնկցրալ: Մին էլ ա ասալ, թա. «Դե էտ հու վը՞ս»: Հելա խոսացալ չի, զնկզնկցրալ ա: Մին էլ ա ասալ, թա. «Դե տու հու վը՞ս»: Ասալ ա. «Ես Կափոիէլ հրեշտակն ըմ, եկալ ըմ հոքիտ առնեմ»: Թաքավերը ասալ ա, թա. «Քմատաղ, ճանս քմատաղ, իրեք օր մոհլմթ տո»: Ասալ ա. «Լմվ», հու քինացալ:

Իրեք օր կացալ ա, իրեքինջի քշերը եկալ ա էլհա զնկզնկցրալ: Եր ա կացալ թաքավերը, ասալ թա. «Եկալ ը՞ս»: Թա. «Հա, եր կաց նի մըտ սանդուղիտ մեչը»: Անխոս եր ա կացալ, նի մտալ սանդուղին մեչը, քաչալն էլ ասալ ա. «Վըեր տանեմ աստուծո կոշտը հու ասեմ թա էշի նման զոա՝ էն սհաթը զոա, վըեր պալքի աստված մեխկիտ թողություն տա: Հոքցին էլ վըեր խոսըցընեն, խոսես ոչ հա՛»: Սանդուղը քլլալ ա, պիլանին տիրմլ ջուբումը հու շլմկալ, քինացալ: Էքյսը ճառչին ճառլամիշ ա իլմլ, թա. «Դե հա՛յ, թաքավերը կորալ ա»: Թաքավերին սանդուղն էլ ճնանչոմ ըն իլմլ: Եկալ ըն տըեսալ քաչալին առին, ամմա ղւրմնք ղւրմնց ասալ ըն թա. «Ը՛հ, էս ա՞ կյուղանալու թաքավերին», հու անց կացալ քինացալ: Էս ըսելան ետը եր ա կալալ, քինացալ էս թաքավերին քշտին վեր տիրալ: Քաչալն ասալ ա, թա. «էշի նման զոա»: Զոացալ ա: Ետնան սանդուղը պմցալ ա, էն մին թաքավերը ասալ ա. «Էս քու կյողտ, էտ քեզ պիրողը», հու մին լմչակ քցալ կլխին, ասալ թա. «Բաս տու ախճիգ ըս, որ տու քու կյողըտ քթնում չըս»

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի, մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

### 38. ՄՈՒԼԼԻՆ ՀՈՒ ՏԵՐՏԵՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն ան չիլնն մին քաղաք: Էս քաղաքիս մեչին էլ իլնն ան մին մուլա, մին էլ մին տերտեր: Էս մուլան հու տերտերը ճանապար քյինայիս վախտը մին քչեղակ եկալ ա չըրթըթացալ: Էս տերտերը ասալ ա, «Ջա՛ն, ջա՛ն»: Ետնան մին ակոռավ էլ ա եկալ կղկղացալ, տերտերը ասալ ա. «Չո՛ռ, չո՛ռ»: Մուլան էս վրեր տըեսալ ա, տերտերիցը հրցրալ ա, թա. «Խե յը՞ս ընդրա ջան ասում, ընդրա էլ չոռ»: Տերտերն էլ ասալ ա. «Ընդրա միար ըմ ասում քչեղակեն ջան, որ նա լնմ կմրթում ա, ամմա ակոռավը կղկղում ա, վրեր մարթի գնհլն յա տանում»: Մուլան ասալ ա. «Ըդրենց չի, քչեղակը վրեր չըրթըթում ա, ասում ա թա մուլա, էտ ա տերտերին ջուրումը օխտը մանեթ կա, ըսպանի, ինքյ կալ, ամմա ակոռավն ասում ա՝ սոտ ա, սոտ ա»: Տերտերը մուլին ասալ ա. «Իմաստուն ը՞ս», մուլան ասալա. «Հա՛»:

Էս ասելիցը ետնան էրկու յըն պաժանվալ, տերտերը քյինացալ ա մին թաքավերի քաղաք, մուլան էլ մին օրիշ տեղ ա քյինացալ: Տերտերը քաղաքին միչին իլնն վախտը ըսկացալ ա, թա թաքավերը իմաստունի յա ման կյամ, քյինացալ ա թաքավերին ասալ. «Ես մին իմաստունի տեղ ըմ գյիղում, հի՞նչ կտաս, վրեր ասեն»: Թաքավերն ասալ ա. «Հինչու քիթնի, կեսը քյեզ»: Ետնան տերտերը մուլին տեղը ասալ ա, թաքավերն էլ զարկիլ ա տվալ, վրեր պիրեն:

Քյինացալ ըն մուլին պիրալ թաքավերին կոշտը: Թաքավերն էլ մուլին ասալ ա. «Իմ պապ փողերը կքաղալ ա, իմաստուն ըս, ասի տըեսնամ հի՞շտեղ ա»: Մուլան ասալ ա. «Հիշտ ա, ամմա մին տավար, մին էծ, մին ոչխար հու օրիշ գատ էլ տալ պիտիս»: Թաքավերն էլ տվալ ա: Ետնան նահանց տարալ ա մին ծառի տակի մորթալ հու ինքն էլ քշտին մին փոս կտրալ հու նի մտալ մեչը: Տըեսալ ա վրեր էս ա շատ դուշ եկին, ամմա մեչին մին պառավ հու գուռգոռ ակոռավ կար: Էս լեշը օտելիցը ետնան էս պառավ ակոռավս ասալ ա. «Մին ժամ էլ մին թաքավերի վաղի կերինք, էն էլ ար լնմ ժամ, վրեր թաքավերը փողը պիրավ կյաղեց հու ընդեղ էշերը ըստըկոտեցին, քյինացինք կերինք»: Մեկալ դուշերը ասալ ըն. «Շտեղ ա՞, շհանց տո»: Էս ակոռավն էլ թռալ ա, քյինացալ փողին կլխին կադնալ, կղկղացալ: Մուլան վրեր տըեսալ ա, քյինացալ ա թաքավերին ասալ:

Թաքավերն էլ էն տափը քանդիլ ա տվալ հու փողը տո՛ւս տվալ: Ետնան մուլին ասալ ա. «Ինձանից հինչ կօ՞գես»:

Մուլան էլ ասալ ա. «Քյեզանից մին գատ չըմ օգել, մենակ տերտերը»:

Թաքավերն էլ տերտերը տվալ ա մոլլին: Մոլլան էլ տերտերին կիլոխը կտրալ ա հու տիրալ մին քշըռքի թայում, ետնան լոխ փողերը տիրալ էն մին թայումը հու քշըռալ, տըեսալ, վըեր կիլոխը ծանդր ա: Ետնան սաղ փողերը վեր ա ածալ հու մին հափուտ հող ածալ քշեռքը, քըշըռալ, տըեսալ վըեր հողը ծանդր ա<sup>1</sup>:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինը՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ չի լսողին:

### 39.ԹԱՄԲԱՆԻ ԱԽԸԸԿԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնի ա չի լնի մին կնեգյ: Էս կնգանս էլ իլնի ա մին թմմբնի ախճիգյ: Տնև ա պերալ կտրին նստըցըրալ, վըեր մին մարթ տըեսնա: Մին սովտաքյմը եկալ ա, թա ընդեղավ անց կենա: Էս կնեգյս ախճկանն ասալ ա. «Լիտըր մանի, լիտըր կյիզի քըվորանց ետ քարկահ անի, նանը քմատաղ, արի տուն»: Էս սովտաքյմը, վըեր էս ըսկացալ ա, քյինացալ ա էս կնգանը տոնը, թա. «Ախճիգըտ օգում ըմ, կըտա՞ս»: Էս կնեգյն էլ ասալ ա. «Հա»: Ետնան օգալ ա, տարալ: Ետնան էս սովտաքյմը քյինացալ ա մին քսան փուրթ պեմբնիկ առալ, պերալ, թա. «Ա՛ կնեգյ, էտ մանի, կյիզի, էս էլ քյինում ըմ մին քսան օրան վմնի»: Ետնան էս կնեգյը չխարակը վեր ա տիրնի, շփոթ ըրալ, ածալ օսերին, ըստեղան-ընդեղան լպըգտալ, չխարակը մանալ:

Ետնան էս սըտանին թաքավերին տղան նաչաղ ար, պոկն էլ օռած, բարդան կտրած: Ման կյնլավ պերալ ին ընդեղ: Էս նաչաղ տղան վըեր էս տըեսալ ա, ծիծաղալ ա, պոկն էլ պըծալ ա: Եր ըն կալալ տարալ սըտանին թաքավերին կոշտը, ասալ ա. «Քյինացեքյ էն կնգանը պերեքյ»: Քյինացալ ըն պերնի: Էս սըտանին թաքավերն ասալ ա. «Ինձանից հի՞նչ կօգես՝ տամ»: Թա. «Զատ չըմ օգում»: Թա. «Էլիա՞»: Ասալ ա. «Քյգանից մին գատ չըմ օգում, ամմա ինձ մին քսան փուրթ պեմբակ օնեմ, մանի, կյիզի, ինձ տոք»: Ետնան էս սըտանեքյը յրա յա ըրալ, մանալ ըն, կյիզալ, մին սըհաթում օթաղներում կյնլտալ: Վըեր քսան օրը թմամալա, մարթին կյնլի վախտն ա իլնի, եր ա կացալ օթաղը սրփնի, բուխարին վառալ, խալիչեքյը քցնի, մին վըերես էլ պերալ բուխարուն ըղաքին խալիչին յրա տըրնի: Էտ վըերեսը թուլուլ ա

---

<sup>1</sup> Այս տողերին հաջորդում է բանասացի հետևյալ բացատրությունը, որ բանահավաքը պահել է հեքիաթի բնագրի մեջ:

«Էս հաքյաթն էլ առակ ա վեր պիրած ազահ մարթի երա, որ ինչքան փող տաս, աչկը ծակ կինի, մենակ ետավ մին հափուտ հողի լայեղ կինի»:

ինկյնլ տափը: Էլիա տիրնլ ա խալիչին յրա: Էլիա թուլուլ ա ինկյնլ տափը:  
Եր ա կալալ տիրնլ խալիչին յրա: Ետնան մարթը եկալ ա, տրեսալ մանած-  
կիզած, ուրխացալ ա: Տրեսալ ա վրեր մին վրեթես Է տրրնլ ա խալիչին յրա,  
թուլուլ ա ինկյնում տափը: Հրցրալ ա, թա. «Էտ քու հինչըտ ա՞, վրեր թուլուլ ա  
ինկյնում տափը, տինում ըս խալիչին յրա»: Ասալ ա. «Էս իմ մրաքուր ա,  
էնչանք պնն ա ըրալ, վրեթես ա տմոալ»: Ասալ ա, «Տու պնն չանես»:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին,  
մինը՝ չիլսողին<sup>1</sup>:

Հաքյաթ, հաքյաթ, մին չըվալ ցակատ,  
Ոչ կօթ օնի, ոչ արկաթ:  
Ճղացին գլխին օխտը գյո՛ւլ,  
Օխտը գյո՛ւլին մին բո՛ւլբո՛ւլ:  
Հասա՛ն, Հասա՛ն, տոռնը բաց,  
Փատրլի մասրան, տոռնը բաց:  
Մին հավ օնենքյ կրչկրչոց:  
Մին ծու կածի, լոխ տղնոց,  
Պապը կոտի քյինն հունձ,  
Կըպերի մին չալ-չալ կլոնձ:  
Մուխակյը մեչան կցի հնձ անի,  
Մարիանը գլխան կցի, տազ անի,  
Կոստին տական կցի, տախտին տակին տազ անի:

---

<sup>1</sup> Բանահավաքը վերջում կցել է հեքիաթներին հատուկ չափածո նախաբանը, որը նույնությամբ պահել ենք (Օ. Կ.):

#### 40.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՏՂԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն ան չիլնն մին թաքավեր: Էս թաքավերիս էլ իլնն ան մին տղա, էս տղին էլ շատ լոթի հնկերներ ա իլնն: Էս տղան աման վախտ էս լոթուցը նըհետ քեփ անում ա իլնն: Էս թաքավերը մին օթաղ ա շինիլ տըվալ, մեչը փողավ լցալ, տոնան էլ մին քյանդիր կապալ, տարալ ձերան օթաղան կախ տըվալ: Ետնան տղին ասալ ա. «Ա՛ տղա, վըեր էս մըեռնեմ հու տու էլ իմ դ՛վլնթըս լոխ փըչըցընես, օգես վըեր խեխտըվես, եկ էս քյանդիրավը խեխտվի»: Էս քյանդիրին յրան էլ մին ծակ ա թողնծ իլնն, վըեր ընտրանավ խեխտվի:

Մին քանի վախտից ետնան էս տղին հնարը մըեռալ ա: Էս տըղան էլ թաքավերին փողերը լոխ ցրե ա տըվալ, քյանսիբացալ ըն: Մարը թիլ ա մանալ, տարալ ա ծախալ, փողը տըվալ ըն հացի, կերալ: Ըստրանց էլ մին թոխսըկան հավ ա իլնն, էս տղան ասալ ա. «Ա՛յան, էս թոխսըկանը ինձ տոք, տանեմ իմ հնկերունցըս նըհետ քեփ անեմ»: Նա էլ տըվալ ա, տարալ ա բաղին տարվազան թակալ, թակալ, պնցալ չըն: Թոխսըկանը տիրվագումն ա տիրնն, ինքը եր իլնն տարվազին գլխավը տոռնը պնցալ, տըեսալ թոխսըկանը չաղալ տարած: Քյիննցալ ա հնկերներին ասալ. «Ա՛ղա, ծեր վեզը աստված չի կոտրի, մեկնյիս մին հավի պիրում թա քեփ անենք, մին չաղալ եկավ տարավ»: Ետնան էս տղան քյիննցալ ա, թա խեխտըվի էն քյանդիրավը, բիրդան էն փողեն տոռնը պնցվալ ա, փողերը վեր ա տնալ:

Ետնան էս տղան ուրխացալ ա: Ետնան էս տղին լոթի հնկերները էս տղին ասալ ըն. «Հեն ա փլան պատումը մին սանտուղ կա»: Ետնան էս տղան քյիննցալ ա հանալ, տըեսալ մեչին մին քսակ, մին գուռնա, մին փափաղ: Քսակը եր ա կալալ մեչը հող ածալ վըեսկի յա տնալ, գուռնան փիչնալ ա՝ տըեսալ ա սաղ աշխարքը դուշունավ լցավ, փափաղն էլ տիրնն ա գլխին, թա, «Ա՛յան, ըրվըմ ը՛մ»: Ասալ ա. «Չէ»: Ետնան ասալ ա. «Քյիննալու վըմ մին ախճիգ օգես»: Գլնի ա եր կալալ, քյիննցալ մին թաքավերի տոն, ընդեղ ըստրանց ախճիգը քոն ա իլնն, էս տղան քյիննցալ ա իրեսան պաչալ: Մին էլ էքյսը քշերն ա քյիննցալ իրեսան պաչալ, էս ախճիգը էքյսը թաքավերին ասալ ա, թա, «Թաքավեր, մին ննզիր-վնզիրներին թակի, վըեր էլ ըտըհենց ք... չի օտեն»: Թաքավերն էլ փոնալ ա թակալ:

Մին էլ էքյսն ա քոն իլնն, էլհա իրեսան պաչալ ա: Ախրը էս ախճիգը ձիձիկը կտրալ ա յրան աղ ըրալ, վըեր հեռիցը իսկի քոնը տարալ չի: Մին էլ ա տըեսալ մին մարթ եկավ, թա պաչի: Էս ախճիգը օգացալ ա, թա փոնի,

ծեռքը փափաղին նի յա եկալ, վեր ա ինգյան, բիրդան փոնալ ա: Թաքավերին կանչալ ա, թաքավերն էլ եր ա կացալ փոնալ թակալ, փափաղն էլ ծեռքան ինքյ կալալ, տանիցը տո՛ւս քցալ: Էս տղան էլ քյիննացալ ա գուռնան եր կալալ, քյինացալ թաքավերին տոռանը փչալ սաղ աշխարքը դուշունալ լցալ ա:

Էս թաքավերը դանչանք ա ըրալ, թա դուշունին ասի քյիննան, փափաղըտ քլեզ տանք: Զուռնան թմբս ա փիչալ, դուշունը քյինացալ ըն: Ետնան քյինացալ ա թա. «Փափաղըս տոք»: Թաքավերը փոնալ ա թակալ, գուռնան էլ ինքյ կալալ, պնց թողալ: Էս տղան ասալ ա. «Վրեր քյինամ տոն, իմար կասի գատերըտ հոր ա՞»: Ըստրա հետի գլի՛ս ա եր կալալ, քյինացալ մին բաղի տոնալ նի մտալ, բաղվանչուցը հրցրալ, թա. «Ծառին բարը հինչ ա՞»: Բաղվանչին էլ ասալ ա. «Էս խաղուղ ա, էն էլ խնձոր»: Ասալ ա. «Խաղուղը վրեր օտեն հինչ կտանոնան»: Թա. «Էշ»: Ասալ ա. «Վրեր էս խնձորն օտեն, հի՞նչ կտանոնան»: Թա. «Որ էշ տանոնան, օտողները կըսըղանան»: Էս խաղուղիցը մին քանի գլիրվանքա առալ ա, տարալ էն թաքավերին տանը ըղաքավը «Ա՛յ լնձ խաղուղ առնող» ասելալ ման ա եկալ: Էն թաքավերին դուլլուղչին ասալ ա. «Խանը՛մ, խա՛նըմ, հինչ լնձ խաղուղ ա է՛, փող տոք, տանենքյ առնենքյ: Փող ա տրվալ, տարալ ըն առալ, պերալ լոխ կերալ ըն, էշ տանալ: Էս տղան քյինացալ ա էս էշերավը էնչանք քար կրալ, վրեր լղարալ ըն, ըստկելու հետա հսալ: Էս էշ տանաճներին հաները հաքյիմի ման ա եկալ, թա. «Հու վրեր էս էշերին սըղըցրնի, հինչ օզի՛ կըտանք»: Էս տղան ասալ ա. «Իմ գուռնաս հու փափաղըս ինձ տոք, էս սըղըցընեմ»: Զուռնան, փափաղը տըվալ ա, էն խնձորիցը ամենին տըվալ ա, կերալ ըն, սըղացալ:

Ետնան էս ախճիգյը էս տղին յրա օխտը օր օխտը քշեր հրսանեքյ ըն ըրալ, ետնան եկալ ըն ձերանց տոն, ձերանց տանը մեծ-մեծ տներ ըն շինալ, թաքավեր տանալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ չիլսողին:

#### 41. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹ

Քյեցե ճեղաց, ճղացպանը ըղարկից ինձ փադու: Շոռ եկե, շոռ եկե, փաղ չի քթի, մին քյեթուկ քթի: Թխեցե, թխեցե՝ պուկ չը եկը, ըսեցե. «Ա՛յ քյեթուկ, ին՞ զալում ըս»:

Ասից. «Թա զալում ըմ, ին՞ կացենը ինձ կտրում ա»:

-Ա՛յ կացեն, ին՞ զալում ըս:

-Թա զալում ըմ, ին՞ դմմհըրչին չըքյհըճավ ինձ թակում ա:

-Ա՛յ դմմհըր չի, ին՞ զալում ըս:

-Թա զալում ըմ ին՞ աստուծ ինձ տանում ա:

-Ա՛յ ա՛ստուծ, ին՞ զալում ըս:

-Թա զալում ըմ, ին՞ թոխպր իրեսս օնում ա:

-Ա՛յ թոխպ, ին՞ զալում ըս:

-Թա զալում ըմ, ին՞ թոռը մաչավս վեր ա տեռնում:

-Ա՛յ թոռ, ին՞ զալում ըս:

-Թա զալում ըմ, ին՞ տափեն յրա ըմ տեռնում:

-Ա՛յ տափ, ին՞ զալում ըս:

-Թա զալում ըմ, ին՞ ինձ յրա խոտ ա փսնում:

-Ա՛յ խոտ, ին՞ զալում ըս:

-Թա զալում ըմ, ին՞ տավարն ինձ օտում ա:

-Ա՛յ տավար, ին՞ զալում ըս:

Թա զալում ըմ, ին՞ շոնը ինձ նհետ ա տամ:

-Ա՛յ շոն, ին՞ զալում ըս:

-Թա զալում ըմ, ին՞ պառավն ինձ թակում ա:

-Ա՛յ պառավ ին՞ զալում ըս:

-Թա զալում ըմ, ին՞ մոկնը քյհըքս կտրում ա:

-Ա՛յ մոկնը ին՞ զալում ըս:

-Թա զալում ըմ, ին՞ կատուն ինձ օտում ա:

-Ա՛յ կատու ին՞ զալում ըս:

-Համ զալում ըմ համ ծեր տաշտեն քշտեն նստում ըմ, հացն օտում ըմ, աչքտ հանում ըմ

#### 42.ԹՈՒՆՈՒՆ ՊԸԵԼԻՆ

Տարվա թիվը լավ մեննա չի կյամ, չորքնջի ամսի մինն ար. աստուծ մեր շնացե Թոնի դանուն մին ըռչնակ դոչ խոխա բախշից (միայն տերը չար աշկա պահե): Թոնի դային ըրեսուն տրեկան տղամարթ ար, ըստրծու հղեցը յրա մին նարթար մարթ ար: Մին բոյ օնար, մին պատկեր օնար, վրեր յըշիր խելքըտ կըքըննար, ընդրու լեն ճակատը, բըղի իրեսը կըռացած օնքերը, ըրիքյնակու մնան փլստրատե տվող աշկերը, ըրեսան կախ ըլած կյամբոնր խնձորու մնան թոշերը, չքորանը ընգուճնեն նի հսնող բեղերը, պերակ ու կյամբոնր պըռըշնեն, ըռծիվու կըտոցու մնան, էրկու աշկեն մաչտեղան կախ ըլած քեթը, յըշողեն արմասկն ար պոնրոն: Մին խոսկավ պակաս տեղ չօնար մեր Թոնի դային, վրեր ասիս՝ մին փիս պենու խառնըվում չար, հնլմ մին մարթու յա խըխու ասած չար, թա. «Տեղտ ծոխ ա, եր կաց տըեն նստե», յա էլ թա. «Աշկետ կըլխեն օնք կա». կյըլոխը քաշ քըցնձ ոնրան հրետե ըշխաղըմ ար, ոնրան քըռթնընքավը մին քանե կապեկ հըվաքում, թուփ անում տըեսն-տըենան, հանցու մնա վրեչ ըրոշոն ծըռքե յըշիլիս: Թոնի դային ոնրան մնանն օնար վրեչ մեր շըենումը, անըմը սիրում չար շընացունց, ոնրան հընգերունցը, ընդրա մըհար, վրեր լոխ ըստրծու հըղըցան տոնս եկած, ըստրա-ընդրա տոնը քնդիլավ, հացը հարամ ընելավ ըն հըպըրապած. ըստրա մհար էլ մեր Թոնի դային շատ ար կզնըվալ, շըտերան խըռավալ. մին քնենին էլ աշկավ աշկը չօնար թա եշի:

Ըստրծու բախշած խուխեն օխտը օրը վրեր անց կացավ, ուրըենքյավ բեղմա կընքըվար, ամմա մեր Թոնի դային շատ մըետկ ընելանը ետը, տըեսավ վրեր ոնրանց շըենըմը մի հանց ըստրծու հղեցը մարթ չկա, վրեր պըելի շինի, խոխան կնքել տա: Ինքը-ինքը մըետկ ընելանը ետը՝ ասում ա. «Չըէ՛, կարել չըմ խոխաս անկընոնք թողիմ. բըեղմա ըշտղա վրեր ա, յըրգյիրաս յա յըրգյինքյան մին հանց պըելի ճարիմ, վրեր վրեչ մղավրեր ինի, վը՛եչ էլ կյըղծավրեր»:

Էս ըսելանը ետը, մեր Թոնի դային էրկու պոռոշ հաց ա տընոն յըլլելեն մաչին, կապում, մին փաղ էլ ծեռքը օնում ու հղե ըղնում: Շատ ա քընոնմ, խրեգյ ա քընոնմ, աստուծ ա գյոնղոնմ, վեռչը ջըհոնմ ա մին ճոթ ծըխողու:

- Տու հու վը՛ս, հի՛նչ մարթ ըս, թոռն ը՛ս քընոնմ :

- Ես էսհինչ շընացե, էսհինչ մարթն ըմ, ըստի-ըստի պըենու մըհար ըմ քընում:

Մեր ԹՈՒՆԻ դային սըրտը պեց ըրավ ու հինչ վըր կար ասից ընդրան. ետնան էլ հըրցրուց. «Պա տո՞ւ հինչ մարթ ըս, ըխպըրացու, հի՞նչ փանդո՞ւ տար ըս»:

- Ես ճոթ ծախող ըմ, խըռիդտեղա յըմ կյամ, էսհինչ շըհմրն ըմ քընո՞ւմ, ամմա քու խաթրիտ հըղես կըծո՞ւմ, մին քանի օր էլ ետ կըղնիմ. ընդրա մհար վըր ես ըմ, վըր ես ըմ քու շոռ եկած մարթը, ընձանա լմվը տըժեր թա քըթենաս:

- Չէ՛, ըխպըրացու, իմ ապըր մոնելիս տեղը անեսկ ա տըվալ, թա անըմը ճոթ ծախողու նըհետ պեն չփըռնիս. ճոթ ծախուղենն պարեկամ տոնալանը ետը պո՞ղկնու յա տըեզու մնան մարթու մըռնը ծծում ըն, տոնը փըրսըվըր շոռ տամ, խոխեքը տոնըտոնը քըցո՞ւմ, ամմա ո՞ւրմնք տըռըզում, կըմքրո՞ւմ ու բմգյո՞ւ մնան շոռ կյամ: Չէ՛, ըխպըրացու, օզըմ չըմ, ծեռք քաշի ընձանա, քու հմր լո՞ւս տմոնա, թող, վըր ես իմ հըղեն քընիմ, իմ օզած մարթը քըթենամ:

Քյնո՞ւմ ա, քյնո՞ւմ, էս դո՞նըմ էլ ջըհում ա մին դըրու: Մեր ԹՈՒՆԻ դային ըստրան էլ ա ասում, թա ինքը հո՞ւ վա, թոռն ա քընո՞ւմ, ամմա ետնան էլ դմստի հղե քըցո՞ւմ:

- Ա՛ դըր ջան, էս գյո՞ղո՞ւմ ըմ, վըր տուք էն մկըլունցան խժմըտանքավ ըք, հո՞ւնչո՞ւ վըր է, լմվ թա փիս կընքում ըք մեր խըխոցը, թաղըմ ըք մեր մըռըլենն... Հմլմ էսչանքը բոլ չի, ժամ էլ ըք ասում, թա հինչ ա ժողովուրթը էխծե կյա, ըստըծու հըղըցան տո՞ւս չըկյա: Ամմա հինչ կանիս, վըր ծըզանա էլ ըմ կընգըտավուր, տուք էլ կարըմ չըք, թա ծեր ըրըսներեն խաչ քաշիք, հըռնանցե եշողը գյո՞ղո՞ւմ ա, թա սըրտըրնետ ըք թակում:- Ժամն էլ չըք լմվ ասըմ, էխծե կըվողը կարըմ չի, թա վըեննը կենա.- խոսկը մեր մաչին մնա, տուք ժամ չըք ասում հու, ժիժի պապա յըք անըմ: Հըուստեն լմվ ըք թաղըմ, քըսիքին՝ փիս: Հա՛, էն մըեկալ պեները ասըմ չըմ, ընդրա մհար, վըր ժմանակ չօնիմ, շատ ըմ թայդի, էրկան հղե բեղմա քընիմ, թա վըր մին ծրիշ վախտ օնգատը կըղնե, մին-մին կըտաճիմ, հանցու ծեր փանդերը ըշխարքես մարթիքը լոխ հըսկանան, թա վըր չը՛ չը՛:

Իրեքընջի դո՞նըմը ԹՈՒՆԻ դային ջըհից Քըրըստոսեն: Մըծապատիվ կըռթացող, մեր ԹՈՒՆԻ Քըրըստոսեն էլ հավան չկացավ, ասից.-Չէ՛, քըզանա էլ շնուրհակալ չըմ, ընդրա մհար, վըր տու էլ ըս ճըկըղոթուն տընո՞ւմ մարթուցը մաչին, մինին փուլ, հըրըստոթուն շատ ըս տամ, մընան

էլ՝ իրեստ հանց շոռ ըս տամ, վրեր կուտանա հըվաքելն էլ օնգատը չըղնում, տո՛ւզնը, տկլոր մըեռնում ա:

Ախրըը լոխճանը ետը, Թո՛ւնի դային ջըհո՛ւմ ա մին հըրըշտըանկու. «Տու հու վը՛ս, հի՛նչ մարթ ըս.-հըոցնելանը ետը, ասըմ ա.- Ա՛յ, հինչ ըմ ասըմ, քյեզ հավան ըմ. ընդրա մհար, վրեր ըրըսպըշտոթունա, յա կյըդծըվըրութունա հըռոռե յըս, հարուստ ու քյմսիբ չըս ասըմ, լոխճին հո՛ւքյին էլ ո՛ւրան վըդին կյամ ըս տանըմ, տու վըս, վրեր տու վըս իմ պըելին»:

Կնոնքը պըծնելանը ետը, մեր Թո՛ւնի դային հըրըշտըանկեն նըհետ պարեկամ ա տեռնում, մին օնգատը ընգած վմդմ էլ հոցընում. «Պըելի ջան, մըհենց պարիկամ ընք, ծասկել մըեր ընճանա, հիբ ը՛ս կյըլական իմ հո՛ւքյիս տանիս»: Պըելին ասըմ ա. «Էս հինչ վախտը»:

- Չէ՛, պըելի ջան, էտ շատ ճըելլի յա.- պա էլ վըե՛ր օրվա պարիկամ ընք, միկա էլ իվիլ վմդմտո, վրեր հանցու կարիմ մին խիլա էլ ապրիմ:

- Դե լմվ, թող քու ասածն ընի:

Հըրիշտըանկը ըստրանա ետը թները թըփըհարից, թա ծըկե երգյինք պըցըրմնա, մեր Թո՛ւնի դային փեշկան փոնից, էլլըհա դաչանք ըրավ.

- Պըելի ջան, պա թոռն ը՛ս քյընո՛ւմ, ինձ ըստի թողում քյըսքըթունու մաչի, ըդաչանք, պըդատանք ըմ անըմ, վրեր ինձ հըրըստոթուն էլ տաս:

- Լա՛վ, լա՛վ, ըտ էլ հիշտ ա. հիբու վրեր ծեր շըենումը ազատու յա նաչաղ կինի, տու քյինի ընդեղ, էս էլ ըմ ընդեղ ըննական, էս մինակ քու աշկետ ըմ ըրվըլական, եշի՛, տե՛ս, թա վրեր էս կըլխեն քըշտեն ըլի վըեննը կացած, գյիդա վրեր պըեննըերը պո՛ւռթ ա, մըռնըլական ա, էտ տըռե քյինի տոնը, ամմա վրեր վըեննըերեն քշտեն ընիմ վըեննը կացած՝ գյիդա, վրեր սղըննական ա, ազատըվեն հորան յա մորան փուլ ինքյ կալ, ասե, թա էս կսըղըցընիմ :

Էս ըսելանը ետը պըելին զինքյը թըփըհարից, թները մտակից, վըեննըերը տափան կըտրից, մին մընուտանը ետը ծասկըվից յըրգյինքին ըրեսեն կյո՛ւտված թուխպերեն մաչին:

Թո՛ւնի դային էրկու տոնանը ետը էս փըշակավը հըրուստացավ, խասյաթն էլ փոխից, ո՛ւրանց շընացուց ջմրգը մըտավ, ջանն էլ էնչանք հմըրդացավ, վրեր օզից վըեչ, թա պըելին ո՛ւրան վըդին դոնաղ կյա, օզըմ ար չքորանը վեռչը ապրե հու ապրե.- ընդրա մհար, վրեր հըրիշտըանկեն նըհետ պարիկամ տոնալանը ետը քըթոնոնք ասած պենը մըննան քըցմլ ար, ո՛ւրան

տանը նստած փուլը (անդար մնա) կյամ ար հողթնվը նի տրեռնում ջուրը:- Մին քանի տոնանը ետը, հողթյին ինքյ ունելու վախտը մուտանում ա. Թոնի դային յըրդըն-դոշակ ա նի մննում, հրիշտրակն էլ ուրան վըդին կյամ ա, կըլխանը երը վըեննը կենում: Թոնի դային եշում ա, տրեսնում պըելին կըլխանը երը, էլըհա ասըմ ա. «Չէ՛, վըեր, չըէ՛, հողթյիտ բեղմա տանիմ»:

Մեր Թոնի դային տրեսնում ա, վըեր էլ ճար չկա, դմստի շոռ ա կյամ, վըեններն անում բըդի հրիշտակը, պըելին ծկում ա կըլխեն անգյունը: Թոնի դային էլըհա շոռ ա կյամ, վըենները տըեմ անըմ, մին օր շաղըրանի կըտըրելավ պըելուն շըղվըցնում ա, վըենն անում, հրիշտրակն էլ տրեսնում ա, վըեր կարըմ չի Թոնի դային ծըյտան կյմ, ճարը կըտրած մին քանե տարե էլ ա վմդմ տամ, վըեր ապրե: Ինքյըն էլ տեռտակ ծեռքավ հղե յա ըղնում բըդի երգինքյ:

Էտ մին քանի տարեն էլ, վըեր անց ա կենում, Թոնի դային տրեսնըմ ա վմդմն էլըհա մուտացալ ա, եր ա կենում, փախճում, եր ընըմ մին սարու պտոկ, նի մննում մին քարու ճեխկ, կյողը կենում, թա հինչ ա, պըելին կարե վըեչ քըրթենա:- Թա դորթ ա, դե պըելին գողըմ ա էլի լոխ ուրան վըդին թուշ կյամ ա սարեն պտոկը, Թոնի դայուն կոշտն ու ծեն տամ:- Թոնի դային քարեն դաթըմը կոչ եկած, աշկերը հոփ կալա ծ, տապըռ ըրած տըեղան անըմր տողըր չի կյամ. հրիշտրակը ծեն ա տամ, ծեն, Թոնի դային վըե՛չ տեղան ա եր կենում, վըե՛չ էլ սմա անըմ: - Ախրը պըելին կգնվում, վըեննավը բըշտի յա տամ, Թոնի դային գողթնըցընում, եր կըցընում ու ասըմ. «Հոր ըս եկալ ըստեղ, հի՞նչ կա էս վըրինի տեղը, հողթյիտ ինքյ ունելու վախտն ա, էս դոնըմ բեղմա տանիմ, վըեր տանիմ, կոզի ըստեղ մարթ էլ չընի, վըեր մին հայրի մերն էլա ասի քըրզ յըրա»:

Թոնի դային լողոն ցմաքում, լղեն պտառում, ջանն էլ տող ա ըղնում, մին քանե վախտ էլ շշկըված ընում, ամմա էլըհա ինսանեն տոնը քանդըվի վըեչ, Թոնի դային մըետք ա անըմ, օգում ա պելոն էս դոնում էլ խափի, հըղե տընի տեռտակ ծեռքավ,- ըտի էլ անըմ ա. «Պըելի ջան.- ասըմ ա Թոնի դային,-խընթրում ըմ, դաչանք ըմ անըմ, էս վըերչին խընթիրքս էլ կըտարե, ընդրանա ետը էլ օրիշ պըեն չըմ օզիլ, թող կաց, վըեր յըս էլա մին հայրի մեր աղոտկը ասիմ, պրծնիմ, ետնան հողթյիս ինքյ կալ, ամմա խոսկ տո, վըեր հողթյիս ինքյ չըս ուննական չքորանը հայրի մեր ասել պրծնելս»:

Պըելին մին քանե մնուտու միար օզից վըեչ Թոնի դայոն խաթիրը

կոտրե, թող տրվա՛վ, վրեր ասե՛ «հայրի մերը», պրծնե՛ հանցու՛ եննան հողքի՛ն ինք ռնե: «Հայրի մեր, վրեր հերգինս»... մինակ էս չորք խոսկը ըսելանը ետը, ետ տեռավ բղղի պրելին ու ասից. «Խոսկ ըս տվալ, վրեր հողքիս ինք չօնիս, չքորանը հայրի մեր ասել պրծնելս, մըհենգ էս ըմ գողդողմ, մնացածը հիբու վրեր կասիմ, էն վախտը եկ հողքիս տար»: Պրելին կըզնվելան նըհետ, թըռըշնից, կըպտից, օխտը ռանգ փոխից, ամմա դե հինչ, խոսկը էլիսա Թողնի դայողնն ար: Էս դողմը էլ քուռ ու փոշման կլոխը տողողը տալավ պըցըրացավ երգինք:

Ըստրա կլիսավն էլլըհա մին քանե տարե ա աս կենում, Թողնի դային էտչանք վախտը «Վրեր հերգինս»- անմին պատառ էլա տեն չկացավ: Ախըրը մեր Թողնի դային հղի քընիյիս տեսնըմ ա հըղեցը մաչին մին մըեռած մարթ վրեր ընգած. շատ խեղճ ա կյամ, յոր օնում մեյդը հըղըցան տող օնըմ, հըղըցեն դրադեն մին կըրեզման քանողմ, վրեր տընի մաչին, վրեդան յըրա անե, ծասկե: Ամեն պրեն պրծնելանը ետը, մեյդը տընողմ ա կըրըզմանեն մաչին, դըերին տեղակ մին հայրի մերն էլ ասըմ, վրեր վրեղը յըրան անի: Պրելին դաստի կոխկեն վրենն ա կենըմ:

- Դե, մըհենգ հու խոսկը չօնիս ըսելի, «հայրի մերը» ըսեցեր պրծեր, հողքիս բեդմա տանիմ:

Պրելին էս ըսելանը ետը էլ ըջըլաման չտվավ, թա Թողնի դային պըրանը պըեց անի, ծեռքը մեկնից պըկեն խըռթըղողկան փըռնից, հողքին տող քաշից, եր կալավ, մեյդն էլ կուփե տրվավ, նի քըցից կըրըզմանեն մաչը, վրեդան էլ յըրան ըրավ ու էլլըհա ինքը թոշից պըցըրացավ երգինք:

#### 43.ՇԱՌ ԽՈՍՈՂԸ

Ինըմ ա չընըմ, մին շենըմ մին շառ խոսող մարթ ա ինըմ: Էս մարթը ամեն օր, ամեն վախտ, թա ուռութանան, թա ցիրեկը հողըր վեր պըտահե, անպատճառ բիղի մին շառ պեն ասըե. վըեչ մեծ կըգլիդմ, վըեչ պուճուր, վըեչ կընեգ, վըեչ մարթ, վախսըզ, թա բեյվախսըզ, մըռըլատան, թա հըրսընքատան, մըրթըմաչի, թա շընըմաչի, չուլըմ, թա հանողըմ, բիղի շառ խոսե, մին փիս պեն ասըե: Ուրմն շառ խուսելան նըհետ լոխճին աշկեն էլ կըրող ա տըեռալ, հու վրեր էլ պըտահըմ ար, վախըմ ար, թա նըհետը խոսե, չողնքի բիղի մին շառ պեն ասե: Ամմա դե կոզի նըհետը խոսըմ չին, ինքը հողըր վրեր պըտահըմ ար, շողտ ար անըմ մին շառ պեն ասըմ:

Ուրան փիս ինիլան ըշխարքես տակեն էլ փիս անըմ չիկար, վրեր տիրած չինին յրան՝ շառ խոսող, անխղճմտանք, բայդուշ, խաթալու, լիւզոն չար, անհոքի, պատիժ, անդար, մարդիմագար, շառը-շըլթադ: Կողի սաղ շրնացիք նրհետը չօնին, նրհետը խոսըմ չին, վրեր ասիս վեջան չար, ինքըր ուրան էշն ար քըշըմ: Ամեն մին պեն տըսնալիս, ամեն մին մարթ պըտըհելիս բիդի մին շառ պեն ասե:

Մին օրե հանդին տըեսալ ա, վրեր ուրանց շինացեք վար ըն անըմ, էտ ա տըետալ, թա ասըմ ա. «Ըրագի տըեսալ ըմ, վրեր ըստարե արաշտ ա ինելու արտերը չուրուցնե, էտ սըերմը փըչըցըրեք»: Մին օր էլ հեն ա իլմլ մին հըրսընքըմ, աշկը քցմլ ա հարթնեն ան փըսեն աշկը, եշմլ, եշմլ, կըլիսը ծանդը-ծընդըրմընե տոլրոլ տուվալ, ախ-վիշ ըրալ, էտավ թա ասըմ ա. «Արագս կըրակեն ա նաղ անըմ, ըտրանք բաշաթմիշ չըն ինելու, էտ մարթը էտ կընգանը պըհելու չի»:

Մին օր հեն ա իլմլ կընոնքըմ, խոխան ծերքն ա կալալ, եշմլ, եշմլ, թա. «Մըդափոն էս խոխա, վրեր ումբուրը կարճ ա, էս խոխան ըպրելու չի, շոլտ մըոնելու ա»:

Մին օր էլ տոլս ա յըեկալ շրնամաշը, տըեսալ ուրանց շինացե մին տղա տոն ա շինըմ, կաղնալ ա եշմլ, եշմլ, թա ասըմ ա. «Ա՛րա, ա՛ խըեղճ, էտ հոր ը՛ս, էտքան խարջ անըմ, էտքան չըչարվըմ, մըհե տու էնքան կըննական ը՛ս, վրեր էտ թնգմ շինամ տանը բաշաթմիշ ինիս, ապրիս, փըսակվիս, կընեգտ էլ խոխա պիրի»:

Մին տարե խե շատ լմվ արտեր ա իլմլ, սաղ շինացեք էտ ըրտերավը ուրխացալ ին, վրեր իտի բոլ ռուզի յա յըեկալ, ըսօր-էքյոնճ մըհե հըզըրված, վրեր արտերը բիդի ըսկըսին հընձիլը, շառ խոսողը շընըմաշըմը շինացուց, թա ասըմ ա. - Ա՛ խալիս, յըես իմ գիդնցածս ասիմ, տուք ծըեր հոքսը քըշեցեք, սըրտըմս տըպալ ա, վրեր ըստարե մընե մորելիս ա ինելու, լիս արտերը օտե, դե մըեկալը տուք ըք գյոլոնլմ :

Մին ուռութանա էր ա կացալ յըեկալ շինամաշ, թա. «Սըերտըս ասըմ ա, վրեր ըստարե թոնդ կըռըն ա ինիլու, սաղ ժուդովուրթը կուտուրվելու ըն, գյոլոնլմ չըմ թա հինչ անիմ, վրեր կարիմ էս պըրծընիմ»:

Մին շինացե օվչի թըվանգյը քցմճ, պատրոնդաշին կապած, շոնը առաշը քըցմճ, հեն ա իլմլ քյինմիս վըերսի: էտ շառ խոսողը պըտահալ ա էտ օվչուն, թա ասըմ ա, «Աշկըս խաղըմ ա, խաթատ շըռշըռամ ա, ինձանն դրաղ

շոռ տո»։ Էտ վրերսկանը էլ կարե վրեչ թա մին պեն ասե, վրերսի չի քինն, յրեա տրեռնա, ղորանց տոն քինի։

Էտ շենըմը մին սաննթկյար մարթ ինի, հիշքան անե վրեր էտ շառ խուսողեն խրելքի պիրի, վրեր պատառ էլ խեր խոսե, վրեր խեր կարըմ չի, շառն էլա խոսե վրեչ, աննալ չի կյամ։ Ճարը կըտըրե, վրեր շառ խուսողեն իրեսը էլ տրեսնա վրեչ, կընեցը, էրկու խոխան բրախ տա, թողե տակը տակ, կըլիսը կըլիս, տանան տոնա կյա, քինի մին օրիշ քըղաքըմ կըլիսը պահե։ Քյիննալմ, քիննալմ, խիլն ճընապար կըտըրելալ հըսնե օխտը սարեն քամակը՝ մին շիհար։ Մընա էտ շիհարըմը, դարիբութունըմ։ Անց կենա մին քանի տարե, կարե վրեչ թա տանան մին խաբար գյիդա, կոզի նիգյարմն սըրտը ճաքըմ ա։

Մին օր լըսըմ ա, վրեր էտ շառ խոսողը եկալ ա էտ շիհարը, հեն ա բըզարըմը շոռ կյալիս։ Սաննթկյարը ըսկըսըմ ա մըտածելը. «Տեր աստված, հինչ ա՞նիմ, վրեր քինիմ մին խաբար գյիդամ, հնգիր շենն մարթ ա եկալ, ամա դե վրեր էտ մարդիմագար շառ խոսողն ա, հունց քինի՞մ ըտրա կոշտը, անպատճառ մին շառ պեն ա ըսելու, ինձ էլ գյունաքար անե»։ Մըտածըմ ա, մըտածըմ, թա ասըմ ա. «Էլ ճար չկա, քինիմ տրեսնամ մին ալվըհաթ, հըրցընիմ տանան, խուխոցան, դե գյոնդոն ըմ, անպատճառ մին շառ պենա ըսըլական, շոնտ կանիմ մրեր շանը՝ Բողարան հըրցընիմ, վեր շառ ասե, լըհն Բողարեն յրան ասե»։ Մըտածըմ ա, մըտածըմ, եր ա կենըմ քինըմ բազարը։ Շատ ա շոռ կյամ, խրեց ա շոռ կյամ, շառ խուսողեն քըթենըմ ա, շոնտ անըմ կոլավը ընգըմ, պըչպըչորըմ, ջըգյարը պուղերեն քըցըմ, վրեր մեխկը կյն, մին շառ պեն չասե էս դարիբ տրեղը, վըխվըխելալ խե շատ խեղճ-խեղճ հըրցընըմը. «Մրեր Բողարը հունց ա՞»։

- Ծեր Բողարը սատկալ ա։

- Խե մրեր բողարը սատկալ ա՞, յա՞ դուզ։

- Հա՛, ծեր ծին վեր սատկալ ա, Բողարը սատկած ծիյին մըսան կերալ ա, ինքյն էլ սատկալ։

- Ա՛րա, հինչ ըս ա՞սըմ, ուրեմն մրեր ծին էլ ա՞ սատկալ։

- Հա՛, քու հոր մրոնելին էքայը ծեր ծին էլ սատկալ ա։

- Ա՛րա, խե իմ հնր էլ ա՞ մըռալ։

- Հա՛, քու մոր օխնը վեր տըվալ ըն, քու հնր էլ ա մըռալ։

- Վե՛, ա՛րա հինչ ը՞ս ասըմ, իմար էլ ա՞ մըռալ։

- Հա, մընեալ ա: Կընգանտ քըռըսունքին քու մար էլ ա մընեալ:
- Ա՛րա, կընեգյա էլ ա՞ մընեալ:
- Հա՛, խըխոցտ տարեն վըեր թըմամալ ա, կընեգյա էլ ա մընեալ:
- Վա՛յ աստված, դե ասա տոնս քանդվալ ա իլի:
- Տոնտ քանդվիլը գյո՛ղո՛ղւմ չըմ, ես կյալիս ծըեր տանը տեղը սխտոր ին վարըմ: Էտ լոխ վըեչինչ, տու էլ աշկես լմվ չըս ըրվամ, հետ ըս տու էլ մըռլըկախած, քըեգ մըղայիտ կաց, դե ես քյեցե:

Շառ խոսողը լըհա՛մ վըեր քյինամ ա, էտ խեղճ սաննատկյա՛րը բողմու ա կյամ, վայ կանչըմ, բըզարըմը վըեր ընգնըմ, գյիըթ մընեոնըմ:

#### 44.ԸԽՄԱԽԵՆ ԹԱՔԱՎԵՐՈԹՈՒՆԸ

Օրերեն մին օր մին երգյիրըմ ջամահաթը հըվաքըմ ըն մին դո՛լգ չոլ տեղ, վեր ո՛ւրանց անա մին թաքավեր ճոկին: Էտ երգյիրին թաքավեր ճոկելեն դայդան էլ ըստի յա ինըմ, ջամահաթը հըվաքված վախտը մին դուշ ըն պեց թողնըմ, էտ դուշը հո՛ւր վեր կըլխեն նըստըմ ա, ընդրան էլ թաքավեր ըն ճոկըմ: Ո՛ւրանց ըղաթին իտի էլ անըմ ըն: Սաղ ջամահաթը վեր հըվաքվըմ ըն, էտ դուշը պեց ըն թողնըմ: Դուշը քյինամ ա մին ախմախ մարթու կըլխե վեր կյամ, ըտրան էլ ճոկըմ ըն թաքավեր:

Սաղ ժողովուրթը հըվաքվըմ ըն, առոք-փառոք ո՛ւրանց ըղաթին ըծելավ, պար կյալավ, հարայ-հըրոց ընելավ չո՛լան յոր օնըմ, տանըմ թաքավերեն թախտեն նըստըցընըմ, մին քանի էլ գյիղանցած, ընգած-տո՛ւս եկած, աշխարք տըեսած մարթիք էլ հըվաքվըմ ըն կոշտը, քյո՛մագյ անըմ, թաքավերոթունը հըստաղըմ, թաքավերը կործի ա ընցնըմ:

Անց ա կենըմ մին քանի վախտ, թաքավերեն ծառայողներան մինը ամենախելունքը, ո՛ւրան հավաղարիմը մեոնըմ ա: Կյամ ըն ախմախ թաքավերեն կոշտը, հըսկըցնըմ, վեր մեյիղը յոր ունելիս տեղեն թաքավերութենեն աղաթին ինքը պիտի տո՛ւս կյա՛ սաղ ջամահաթեն ըռաչին ո՛ւրան քարոզը ասե, ճառ խոսե, թա՛րիփ անե, ափսոզե, վեր իտի մարթը մեռալ ա: Էս ախմախ թաքավերը մնամ ա էշ կըտըրած: Հիշքան մըտածըմ ա, վեր մին պեն ասե, կարըմ չի: Խոսելը գյո՛ղո՛ղւմ չի, ո՛ւրան էլ նշանց չի տամ, վեր ախեր խոսելը գյո՛ղո՛ղւմ չի, հունց խո՛սիմ: Քըշեր-ցիրեկ մըտածըմ ա, մըտածըմ, սուս ա անըմ, նըստըմ, ումեղը քըցըմ աստծու, թա՛՛ աստված ողորմած ա, հալքա՛թ էն օրը մին ճար կինի:

Կյամ ա մըռալեն թըղելի օրը, սաղ ջամահաթը հըվաքված սոքյ-շիվան քցած, ալամ աշխարը վըեննը կաղնած լոխ մեյիդավը իլնծ, մին վախտ հարայ ա կյամ, թա համ սուս ըրեքյ, համ հեռու կացեքյ, թաքավերը կյամ ա վերչի խոսկն ասե: Լոխ էլ դըրընդարան ըն ընըմ, էս ախմախ թաքավերը ծանդր-ծնդրմեծ սուսուփուս կյամ ա մեյդին կըլխեն կաղնըմ, էլ գյոնդն չի, թա հինչ անե, հինչ ասե: Ճարը կըտըրած, կըռանըմ ա մեյդին ունգուջումը փսփսամ, էր կենըմ, թա. «Դե տարեքյ»: Սաղ ժողովուրթը մնըմ ըն նիգյնարան, թա թաքավերը հինչ ասեց մըռըլեն: Լոխ գյոնդըմ ըն, թա իտի խուսելին նդնթը էտ թաքավերն ա տիրնլ:

Մեյդը թըղելան էտը վեր մին քանի օր անց ա կենըմ, թաքավերեն հավադարիմը հըրցընըմ ա. «Թաքավերն ապրած կենա, ախեր էս շատ նիգյնարան ըմ, էն օրեն էն մըռըլեն ունգուջեն հինչ ըսեցեր»: Թաքավերն ասըմ ա. «Դե էս անգլամաղ հըսկըցնող ըմ, ըստեղ ըն գյոնդըմ, վեր թաքավերը էս ոմ, էն դունյըմն էլ չըն գյոնդըմ, հնգիր քյինամ ա, հըսկըցրե, վեր ընդեղ ասե թաքավերը հու վա»:

Անց ա կենըմ մին քանի վախտ, էս թաքավերության ժողովուրթը ըսկսըմ ըն տըժեր ապրելը, ըրած ըշխադանքը ժողովրթեն ուտելին հերիքյ չանըմ:

Թաքավերը մըտածըմ ա, մըտածըմ, թա էս ժողովուրթեն թնհըր վեր էս ըմ տըեսնըմ, վերչը կըտորվուսկ ա իննանկան, ուտողնեն շատ ըն, ընտողնեն՝ խըրեգյ, ճար չըկա, պերիմ տանան մին մարթ կըտորել տամ, վեր ժողովուրթս պըկասին, հանցու վեր մընացածը լնվ ապրին: Հունցը վեր ասըմ ա, ինդի էլ անըմ ա:

Ախմախ թաքավերը հըվաքըմ ա էտ քըղաքեն ուստա-փնհլնն տանըմ մին դոնգ տեղ, մին մեծ, պեցուր կըրավեր շինըմ, էտ կըրավերը վառել տամ, հոքյմ անըմ, վեր նուբաթավ ամեն օր ամեն մինին տանան մին մարթ պիրին քըցին էտ կըրավերը, էրին, վեր տոն էլ հոքյմը կըտարին վեչ, սաղ տոնը կրակ տան:

Թաքավերին հոքյմը էնքան թոնդ ա ինըմ, վեր սաղ ժողովուրթը ամեն օր նուբաթավ տանան մին մարթ լնցնվ-շիվանավ պիրըմ ըն էտ կըրավերը, թաքավերեն քշտին կուփե տամ, քըցըմ կըրակը, էրըմ:

Էտ քըղաքըմը մին մարթ մին կընեգ ըն ինըմ: Մարթը գյոնդըմ ա, վեր ոնրանց տանան ինքը բիդի քյինն էրվի, չոնքյի տանը տղամարթն ա: Շատ մըտըծելան ան վըխելան քանի քյինամ ա, խարաբ ա ինըմ: Եշըմ ա տըեսնըմ

վեր ձևանց նոբաթը մին քանի օր ա մընացալ, ահան ան մահան վըխելան վեչ տանան ա տոնս՝ կյամ, վեչ խոսըմ ա: Կընեցյը տըեսնըմ ա, վեր խեղճ մարթը սաղ-սաղ հեն ա մեռած, ամեն օր մարթին սերտ ա տամ, թա. «Ա՛ մարթ, խե յը՞ս իտի վախըմ, ըսկի էլ ա վախըլ մեր, սիրտտ պենդ պահե. քյեփտ էլ քյոք, ես թողել չըմ, վեր տու քյիննա էրվիս, արխային կաց»:

Էս մարթը մըտածըմ ա, թա՛ հը՞, կընեցյ ա է, տես հունց ա ինձ ծերք քըցըմ, ձևան հինչ վջան ա, վեր էրվողը ես ըմ: Կընգանը էտ խոսկերքն էլ մին տեղան ա էտ մարթին խեխտըմ, վեր մինչև անքամ հացա-ճըրն էլ ա կըտըրվըմ: Վեր մընամ ա ձևան նոբաթը իրեք օր, էս մարթը վեչ հաց ա օտըմ, վեչ քշերը քոն ա ինըմ, սաղ օրը քայդուշու նըման հեն ա ինըմ ինքյն ձևան խոսելիս: Կընեցյը վեր տըեսնըմ ա մարթը առե ծերքա ընգնըմ ա, մարթին հըսկըցնըմ ա, վեր քու տեղ ես ըմ քյիննալու էրվիմ , խըրեցյ մըտածե, քյեփտ էլ առե քյոք պահե:

Էս մարթը տըեսնըմ ա, վեր կընեցյը ձևաթըմնը-հավատ, ճաք- ճաք ա կյամ, համ հըվատըմ ա, համ հըվատըմ չի, մընըմ ա մըտըծելիս, թա դոնգ ա ասըմ, պա հունց կինի՞, ես կենամ, ինքյը քյինն էրվի՞, ինձ հինչ կա՞սին, թա սոտ ա ասըմ, պա խե չի՞ իմ դարդս քաշըմ: Մըտըծելավ մընըմ ա վեչ հըվատե, վեչ հըվատե վեչ:

Անց ա կենըմ վերչի էրկու օրն էլ, էքայը, վեր բիդի էտ մարթը քյինն, սաղ քշերը շորերը հանըմ չի, կաղնած տեղը նըստիմ չի, վեչ մին պեն խոսըմ չի, էնքան էլ կնեցյը ըղաչանք ա անըմ, վեր. «Ա՛ մարթ, արխային կաց, քու տեղ էքյոնձ ես ըմ քյիննալու, շորերըդ հանե, հաց կեր, պարկե քոն իլ, մըտածըմէլ»: Էս մարթը վեչ մին պեն էլ վեչ հըսկանըմ ա, վեչ հըվատըմ ա, վեչ անըմ ա, վեչ էլ խոսըմ ա, լըհն դիքյ մընամ ա տեղը կաղնած, մինչև վեր լոնսանըմ ա:

Օրը լոնսանըմ ա, կընեցյը եր ա կենըմ տըեսնըմ հունց վեր մարթին թողալ ա կաղնած, հնլն հեն ա ինդի էլ կաղնած, մարթին թա ասըմ ա. «Մըհենց հինչ կա՞սիս, ա մարթ, վեր քյեգ ասալ ըմ թա ես ըմ քյիննալու քու տեղ, ես ըմ քյինամ, մըհենց ինի, կընըստի՞ս հու՛»: Մարթը վեչ մին պեն խոսըմ չի: Կընեցյը եր ա կենըմ մարթին նըհետ գոռավ ծերք տամ, թա ասըմ ա. «Դե ես քյեցե քու տեղ էրվիմ, վեր քյեգ ըգադիմ»:

Ասըմ ա, քյինուր թուշ կըրավերը: Մինչև էս կընեցյը կյամ ա ըտեղ, լոխ ժողովուրթը հըվաքվըմ ըն թըմաշի: Էս կընեցյը կյամ ա տեսնըմ կըրավերը վառած, ալավը մինչև էրգյինքը պըցըրնացած: Էնքան էլ մարթ կա հըվաքված,

վեր տեղ չըկա թա ինքյը անց կենա: Մին դըրադ տեղ կաղնըմ ա, ծեն տամ, թա. «Ա՛յ ջամահաթ, տեղ տըվեքյ, էս կյամ ըմ մարթիս տեղ էրվիմ, ըսօր նոբաթը մեր տանենն ա»: Լոխ դըրընդարան ըն ինըմ, էս կընեցյը վագ տալավ կյամ ա եր ինըմ կըրըվերեն կըլի՛սը, շորերը հանըմ լափ տուկուլուրանըմ, ըսկըսըմ տկըլոր կըրըվերեն յրա պար կյանլը:

Կաղնած ժողովուրթը էս կընգանը ըրըրմունքան գարմանըմ ըն, վեր էսքան մարթին մաչին հըմանչըմ չի, տըկուլուրացած պար՛ ա կյամ: Մին քանիսն ասըմ ըն թա. «Շատ վըխեղան պըլացալ ա»: Մին քանիսը, թա. «Մին ա իլի, մըռնելու վա»: Էտ դարըմը հարայը կյամ ա, թա հրդե տըվեքյ, թաքավերը կյամ ա: Եշըմ ըն տըեսնըմ թաքավերը Ո՛ւրման նմգիդ-վիգիդնե-րավը, Ո՛ւրման կարք ու սարքավը ծանդը-ծընդըրմեծ, նագաննան-սագանն ան, առոք-փառոք, արքյավ-ըռըխտեվեր, շենքավ-շընորքավ կյամ ա: Լըհն վեր մուտանըմ ա կըրըվերեն, լոխ ժողովուրթը ծոնդը ըն տամ, իրըսներեն խըչըկընքըմ, Ո՛ւրման հըդե տամ: Էտ կընեցյը թաքավերեն վեր տըեսնըմ ա, յանի քյի հըմընչիլման նըհետ օզըմ ա մին կերպ տկլոր ջանը ծասկե, ծեռքերը դի՛շին ա տինըմ, կըրըվերեն յրան պըպըզըմ, կոչ կյամ, մնըմ իտի պըպըզած: Թաքավերը էտ տըսնալան ետը հըրցնըմ ա էտ կընգանան. «Ա՛սե, տըեսնում իսե՞ իտի ըրեր, մինչև իմ կյանլս հեն իր ազատ, ուրախ-ուրախ պար կյանլիս, էտ իսե՞ վեր ինձ տըեսեր, կոչ եկեր»: Էտ կընեցյը թաքավերեն ասըմ ա. «Քյզընաա հըմընչըլմա ինձ օզըմ ի թա ծասկիմ»: Թաքավերը թա.. «Խե՞՞ էտքան մարթին անա հըմընչեցերվեչ, մինակ ինձանն հըմընչեցեր, իսե ըտրանք մարթիքյ չը՞ն»: Էտ կընեցյը ասըմ ա. «Չե՛. սըրանք մարթիքյ չըն, սըրանք վեր մարթիքյ ինին, էս էլ կըհըմանչիմ լի՛, մարթը տու վըս, վեր օրեկան սըրանց անա մինը պի՛ւրըմ ըս քըցըմ էս կըրավերը, էրըմ: Պա սըրանք մարթիքյ ը՞ն վեր էս հըմանչիմ սրանց անա»:

Էս կնեցյը իտի ըսեղան ետը սաղ ժողովուրթը գարմանըմ ըն Ո՛ւրման անցավ ընգնըմ, ըստեղ հըսկանըմ ըն, վեր էտ կընեցյը դի՛ւզ ա ասըմ: Ո՛ւրման ըսեղավ, Ո՛ւրման խոսքը տալավ յիրա յըն տեռնըմ էս թաքավերեն վըննը-կըլխան փըռնըմ, քցըմ կրավերը էրըմ, էտ օրվանից Ո՛ւրմանք էլ ըզադվըմ:

Կընեցյը կյամ ա տոն, մարթին ասըմ թա. «Ա՛ մարթ, էս նան տու հունց ընք, տեսեր, վեր համ քեզ ըզըդեցե, համ էլ սաղ ժողովուրթը»:

#### 45.ՊԸԼԸ-ՄԵԼԸ

Ինքն ա չինքն, մին մարթ ա ինքն: Էտ մարթին անքմը ինքն Պըլը-Մել: Էս Պըլը-Մելին մին շատ լմվ էծ ա ինքն, վեր օրեկան վեց գրվանքա կաթն ա տամ: Պըլը-Մելը մին օր մըտածքմ ա, թա էծը ծմեռնը հունց բիդի պահե, ռւրան խոտ չօնե, փող էլ չօնե, վեր խոտ առնե, վեչ էլ դիմիշ ա անքմ ծախե: Մըտածքմ ա, մըտածքմ, վեր մին թըհմար անե էծը պահե: Շատ մըտըծելան ետը էծը յոր ա օնքմ տանքմ դերին կոշտը, թա ասքմ ա. «Ա՛ դեր, էս էծը էս քյեզ ըմ բախշըմ, վեր մեռնիմ, կըկյաս, ինձ առանց հախկ թաղիս, չճւնքյի փող չի իննական, վեր քյեզ տան»: Դերը շատ ուրխանքմ ա, թա ասքմ ա. «Շատ լմվ կինի, իմ հոքվես պարտքը՝ մեռած տեղտ քյեզ մին լմվ յոր օնիմ»: Ճոխտը ռազի յըն կենքմ, Պըլը-Մելը էծը թողքմ ա դերին քշտին, ինքյը քյընամ ռւրանց տոն:

Ծմեռնը վեր ընցնքմ ա, կյարունքը մին օր Պըլը-Մելը կյամ ա բիդի դերին բաղը, մին տըեսնա էծը հո՞ւնց ա: Եշքմ ա տըեսնքմ էծը ավելի լմվ չըղացած, էրկու հո՞լ էլ ծընած, դերին կընեցն էլ էծը քթելիս: Պըլը-Մելը կաղնքմ ա, եշքմ, եշքմ, փըռնած պենան փճւմանքմ, մտածքմ, թա հունց անե, վեր էծը էտ յոր օնե: Էս մըտքավը կյամ ա տոն, կընգանը նըհետ մըսըհաթ անքմ, վեր. «Ա՛ կընեգ հինչ օգքմ ա ինի, էծը բիդի էտ պիրիմ, վեր տըեսնաս, իւելքտ կըլխատ կընգնե, լմվ ծըմըռհան ա իլմլ, դե կյանքն էլ լմվ ա ինիլու վեր լմվ, պա էս հինչ ա՞սիմ, վեր մեր էտ դ՞վլմթը թողիմ դերին ծերքեն»: Պըլը-Մելեն կընեգը զըրմանքմ ա, ամմա դե օգուլ ա վեր իտի մին պեն անե, ասքմ ա. «Ա՛ մարթ, շատ լմվ ըս ասքմ, պա հունց կա՞նիս, վեր իտի պեն անիս»: Պըլը-Մելը թա ասքմ ա. «Իմ անքմս ինձ յրա յա, էս մըտածալ ըմ, թա հունց բիդի անիմ, դե՛, էս քյընանցե դերին կոշտը էծին հետան»:

Պըլը-Մելը կյամ ա դերին կոշտը, թա ասքմ ա. «Ա՛ դեր, էս ըստեղ չըմ մըռնելու, էս մին օրիշ քըղաքքմ ըմ մըռնելու, յա՛ թոխտ սո, վեր քու խարջավտ վիզիտ ըս յոր օնքմ՝ հինչ քըղաքքմ վըեր մեռնիմ, կյմս ընդեղ ինձ թաղիս, յա էլ էծս ինձ տո, քյընմմ»: Դերը վեր տըեսնքմ ա Պըլը-Մելը իտի պահանջ ա տինքմ ըռաչին, կըգնըվքմ ա, թա. «Հինչ ա՞, էս քյըգնըհետ խոսալ ըմ մեր շենքմը թաղի՞մ, թա օրիշ քըղաքքմ, մեր պայմանը պայման ա, տու էլ քյընմլ մեր օրիշ քըղաքքմ մեռնել, հունց վեր խոսալ ընք, կաց մեր շենքմը մեռեր, էս քյեզ թաղիմ»:

Պըլը-Մելը ռւրան ըսածեն յրա պընդքմ ա, դերը Պըլը-Մելեն չի լըսքմ,

Պըլը-Մեյը՝ դերին, շինըմ ըն մի եքյն կըռն: Ըստեղ դիրանկենը տոնս ա կյամ թա. «Ա՛ մարթիք, խե կըռն՝ ըք անըմ, տրանա էլ խելուք մարթ չըկա՞, քեցեքյ դիվանբաշուն կոշտը, նա էտ խերը-շառը կըկըտրե, հինչ վեր կասե, ինդի էլ կանիքյ»: Ըստեղ էրկու հոքին հընդարդվըմ ըն, իտի էլ խոսկը տամ, վեր էքսյը քընան: Պըլը-Մեյը վըենները քաշ տալով կյամ ա տոն, կընգանը կըլխեն եկածը նաղլ անըմ, թա դըրանկենը մըսլըհաթ տեսավ, կործը քըցեցինքյ դիվանբաշուն, էքյոնծ ըռութանա քյինանլու վընք տըեսնանք հի՞նչ ա տեռնըմ: Կընեգյը թա. «Դե քոն իլ տըեսնանք, մինչն լոնսանա»:

Պըլը-Մեյը նան կնեգյը քոն ըն ինըմ: Թողնիքյ սրանց քոն իլան, անց կենանք դերին ան դիրանկենին: Դերը նան դիրանկենը վեր նի յոն մըտնըմ ձըրանց տոն, դիրանկենը, թա ասըմ ա. «Ա՛ մարթ, մհենգ քյեզ փանդ նշանց տամ, ինդի էլ ըրա, վեր էծը մընա մեզ»:

- Հի՞նչ, ա՛ կընեգյ, մին-մըսլըհաթ տես:

- Ա՛ մարթ, էր կաց էս սըհաթես մաչին մին կյառնը էր կալ, քընան դիվանբաշուն կոշտը, ռըշվաթ տո, դանդոտ նաղլ ըրա, վեր էքյոնծ քու օքտես դըվան կըտրե:

Դերը կընգանը ըսելավը էր ա կենըմ մին կյառնը յոր օնըմ, քընան դիվան բաշուն կոշտը, կըլխեն եկածը պատմըմ, կյառնը ռուշվաթ տամ: Դիվանբաշին ըրխըլինցնըմ ա, դերը էտ ա տեռնըմ կյամ տոն:

Էքսյը ըռութանա դերն ան Պըլը-Մեյը քընան ըն դիվանբաշուն կոշտը, դերը լոխ պատմըմ ա դիվանբաշուն: Դիվանբաշին Պըլը-Մեյեն յրան կըզնվում ա, թա. «Բանլըքի քընալու ըս ըշխարքես էն ճունդըմը մեռնիս, դերը պըրտական հետատ կյն քյեզ ընդեղ թաղե. տոնս էք կորե ըստեղան, էծը դերին ա հըսնըմ»: Պըլը-Մեյը էլ կարե վեչ մին պեն խոսե, բեքյեփ-բեքյեփ կյն տոն, մըտածե թա օրիշ հինչ փանդ քըթենան վեր համ էծը ինքյ օնե, համ էլ դիվանբաշուն մին քյանլնգ կյն: Պըլը-Մեյը սաղ քշերը մըտածըմ ա, մըտածըմ, վեր մին քյանլնգ սարքե համ դերին կըլխեն, համ դիվանբաշուն: Շատ մըտըծելան ետը կանչըմ ա կընգանը, թա ասըմ ա. «Հիշքան մըտածըմ ըմ, էս կործըմը բիդի կընգան մաննը մաչին ինի, տըեսե՞ր, դըրանկենը խառնըվալ ա, դերը կործը հանլմ մինչն ըստեղ տարալ ա, մըհենգ վեր տու էլ խառնըվիս, ըստեղան տենն էլ էս կըտանիմ կործը, ա՛ կընեգյ, համ էծերը, համ փողերը հեն ա տոռնտ թըկելիս, լըհան մին փանդ ընք սարքըմ, կործը տանըմ»: Կընեգյը թա. «Վեղիմ դըրըկընգանը կըլոխը, էն քաշկը հինչ ա՞, վեր

կրեցալ ա կործ դժգոհեցնե, ես էս դաշանց տեղավս, խելունք կըլխավս կարիմ վեչ, ա՛սե, ա՛ մարթ, ա՛սե, հինչ ը՛ս փանդ ըրալ»:

-Ա՛ կընեց, անգուճ կալ, էտ դիվանքաշին կընեց չօնե, կընեցը մեռած ա, եր ըս կենըմ քընամ կոշտը, ամմա դե իզինքըտ մին դաշանց ո՛ր ո՛ր քըցըմ, պատառ-մատառ էլ կուտրտվելավ, խուսելիս տեղն էլ քըմքըծեծաղ տալավ:

-Գլիդանցե՞ ա՛ մարթ, կըտվոթուն, ըղվըսոթան ընելավ, յանի քի սերտս քըգետե քընամ ա իլի:

-Հա՛, ապրիս, ամմա դե հանց ըրա, քեզ կուրցընիս վեչ, հա՛, ասըմ ըս, վեր դիվանքաշին ապրած կենա, եկալ ըմ կոշտտ մին մըսըհաթու, իմ մարթս հես ա վեց տարե յա, քեցալ ա դարիքոթուն, էլ եկալ չի, մըհենց լըսալ ըմ, վեր դարիքոթունըմ մեռալ ա, դե քըզանա հինչ կյե՞ղիմ, ես էլ ջանիլ ըմ, օզըմ ըմ մարթու քընամ, մին թոխտ տո, վեր կարող ըմ մարթու քընամ: Դե ես էլ գո՛ղղո՛ղմ ըմ, վեր տու իտի նըհետը խոսիս, դիվանքաշին խելքը կուրցընելու ա, կըտեսնաս՝ հի՞նչ կասե, հինչ վեր էլ ասե, տու կըհամաձայնվիս, անպատճառ պիրիս մեր տոնը:

Պըլը-Մելեն կընեցը մին լնվ գուքվըմ-գարթնրվըմ ա, իրեսը կըլճըր զըրթնրըմ, քընամ դիվանքաշուն կոշտը: Դիվանքաշուն նըհետ հունց վեր մարթը ասած ա իլնլ, ընդի էլ կընեցը պատմըմ ա: Դիվանքաշին էտ կընգանավը հո՛րդո՛ղմնլմց ան ինըմ. խելքը տանել տամ, թա ասըմ ա. «Դե էլ խե յը՛ս օզըմ օրիշ մարթու քընամ, իմ կընեցս էլ ա մեռած, ես էլ հիշքան վեր ասիս, հարուստ, ամեն հինչն էլ օնիմ, համաձայնվի, ես քեզ օզիմ, առե վեր տու հա ասիս, ըսօր լըհն հինչ վեր օզիս ինդի էլ կինի»:

Կընեցը մըտածըմ ա, մըտածըմ, թա ասըմ ա. «Դե քըզանա լնվ մարթու չը՛մ քընանլու, վեր տու օզըմ ըս, ես էլ կյամ ըմ, անջախ դե պիտի ո՛րդո՛ղնը մեր տանը հացա-պենա շինիմ, տու էլ կյնս, վեր ինձ պիրիս, հանցու տեռնա օրենքյավ»:

Դիվանքաշին թա ասըմ ա. «Շատ դժգ ա, էս էլ քեզ հազար մանեթ, քինն հինչ վեր քեփտ օզըմ ա, առ, պաղրաստություն տես, ես ո՛րդո՛ղնը կըկյամ ծեր տոն, հացան-պենան ուտելան էտը քեզ յոր կօնիմ, կյամ մեր տոն»:

Պըլը-Մելեն կնեցը հազար մանեթ փողը դիվանքաշուն անա յոր ա օնըմ, կյամ տոն, մարթին լոխ պատմըմ, մարթը թա ասըմ ա. «Մեր էն մեծ սանդուղը տըրտանկե, տու էլ քընն հինչ հարկավեր ա, առ պեր, ըստողը սաքքե, ամմա դե վեր եկալ սընդուղեն յրան կընըստիք, ես իմ կյնլի վնդնս

վեր եկե, տու ձերան կրկոխիս սանդուղը, քրլիս, աչառը ինձ տաս»:

Ուրողցողն ամեն հինչը սարքած, դիվանքաշին կյամ ա: Էտ կրնեցր առոք-փառոք տանըմ ա սանդուղեն յրան նըստըցընըմ, ինքյն էլ կոխկեն թա նըստե, տոռնը թակըմ ըն, կրնեցր հըրցընըմ ա. «Հու վա՞»: Տոնսան ջողոք ա տամ, թա. «Ես ըմ՝ մարթո, տոռնը պեց»: Էս կրնեցն ասըմ ա. «Իմ մարթս հեն ա իլնլ դարիքթունըմ, ընդեղ էլ մեռալ ա, հես ա վեց տարե յա, վեր խաբար չըկա»: Պըլը-Մելը թա. «Ախճի՛, շան կրնեց, հինչ ը՞ս գնհլն տանըմ, էս ըմ մարթո՝ Պըլը-Մելը, մըհենց գլիդնցե՞ր»: Էս կրնեցր վա՛յ ա անըմ, դիվանքաշուն թա. «Վա՛յ, մարթս ա՝ Պըլը-Մելը, եկալ ա, էս հունց ա՞նիքյ, քըզ էլ ա ըսպընելու, ինձ էլ»: Դիվանքաշին վըխելան ըսկըսըմ ա տըղտո՞ղալը, թա ասըմ ա. «Աման գլննողո՞ղ, մին տեղ ինձ կեղե, շուտ ըրա»: Էս կրնեցր սանդուղը պեց ա անըմ, դիվանքաշին քըցըմ սանդուղը, քըլըմ, ինքյն տոռնը պեց անըմ: Պըլը-Մելը նի ա մըտնըմ, տըեսնըմ ըստոլը լնլ սարքած, թա. «Խե՛ր ինի՞, ա կրնեց, էս հի՞նչ օտել-խըմել ա, ըստեղ օրիշ մարթ չըկա քի»: Կրնեցր թա. «Չէ՛, ա՛ մարթ, քըշերես արագըմս տեսալ ըմ, վեր մեր տոռնը դոնաղ ա կյնլո՞ղ, դե քըզանա էլ լնլ դոնա՞ղ»: Պըլը-Մելը թա. «Ապրիս տու, շատ գլիդնցած կընգանս մատաղ, դե նըստե, նըստե ջան ասինքյ, ջան լըսինքյ, օտինքյ-խըմինքյ, պառկինքյ քոն ինինքյ»:

Էրկուսն էլ նըստըմ ըն սանդուղեն յրան, ըսկըմ օտըմ-խըմըմ: Վեր մին պատառ օտըմ ըն-խըմըմ, կրնեցր հըրցընըմ ա, թա. «Ա՛ մարթ, քըզանա ետալ պահած տոնս հունց ա՞, հավան ը՞ս»: Պըլը-Մելը թա ասըմ ա. «Հա՛, ա՛ կրնեց, ամեն հինչին հավան ըմ. ամա դե մին պենի չըմ հավան»: Կրնեցր հըրցընըմ ա. «Խե՞, հինչին չը՞ս հավան»: Պըլը-Մելը թա. «Հեսե՛, էս տըկըրնե-րես սանդուղին»: Կրնեցր թա. «Յա՞ դուզ»: Պըլը-Մելը թա. «Տու գյուղում չըս էն օրեն, վեր էտ սանդուղն առալ ըմ, մեր տանը կործերը լոխ թնրս ն իլնլ քլիննլիս, էս անդար սանդուղը առած օրվանից ծիս կյուղացեն, էշս սատկեց, խոտս կըրակ տվեն, մըտքըմս տիրնլ ըմ, վեր էտ սանդուղը բիդի կըրակ տամ»:

- Ա մարթ, պըել չըս, կլիծ չըս սանդուղ ա իլի, թող վեր ընգնե, կեր խըմե:

Պըլը-Մելը թա. «Չէ՛, ա՛ կրնեց, հինչու վեր ասիս, կանիմ, ամա դե էտ սանդուղեն վըեննը մեր տանը կյամ չի, ձերթո՞մն ըմ կերալ պըրծալ, իմ ծերքավս էտ սանդուղը բիդի կըրակ տամ, սըերտըս հըվանա»:

Մարթ ու կրնեց մինչև սանդուղեն դնրդան հոջնթ ըն տամ, մինչև

կոտին-կըխմին, կը լիւսանա: Պըլը-Մելը տոնս կըկյա մին խիլլն խոտ, փաղ, նոթ պերի վեր սանդուղը կըրակ տա, կընեցը ծերքան կըփռնէ, թա. «Ա՛մարթ, սանդուղը տանը կըրակ կը տա՞ն, խե ը՞ս իտի անըմ, տոնն էլ կըրակ կընգնէ, դե ջըհաննամը, կըրակ ըս տամ, տար բազարը, բնլքի մին մարթ կըպըտահէ, կառնէ, մին պեն էլ քյեզ կըտա, թա վեր պըտահել չի, էլլըհա բըզարըմը կըրակ կըտաս»:

Պըլը-Մելը կընգանը լըսըմ ա, տոնս կյամ մին համբալ կանչըմ, սանդուղը շելակ տամ, տանն բազար: Համբալը սանդուղը շիլնկած, Պըլը-Մելը առաչը ընգած քյընամ ըն բազար: Ճանապարեն դիվանբաշին սընդուղեն մաչան հըմբալեն կանչըմ ա. «Հա՛մբալ, հա՛մբալ»: Համբալը սրտաճանք ա ինըմ, սանդուղը վեր քըցըմ, փախճըմ դըրադեն վըեննը կենըմ, Պըլը-Մելեն թա ասըմ ա. «Սընդուղումը մարթ կա»: Պըլը-Մելը կըգնվըմ ա յրան, թա. «Հինչ ը՞ս սըրսըղ-մաբսաղ տոնս տամ, մարթը ընդեղ հինչ ա՞նըմ»: Համբալը հիշքան ուրթոնմն ա օտըմ, վեր հըվըտըցնէ, Պըլը-Մելը կըգնըվըմ ա, թա. «Արա՛, քյեզ հի՞նչ, տու քու փողետ տարն ըս, կա»: Տոնս ա օնըմ իրեք մանեթ թող անըմ առաչը, համբալը սանդուղը նորից շիլնկըմ ա, քյընամ ըն: Մին պատառ էլ վեր քյիննամ ըն, դիվանբաշին հըմբալեն կանչըմ ա, թա. «Արա՛, վախըմեր, քյեզետէ խեր պեն ըմ ասըմ, համ քյընն, համ ինձ անգուճ կալ, տես հինչ ըմ ասըմ»: Էս համբալը վըխվըխելավ համ քյընամ ա, համ էլ անգուճ օնըմ: Դիվանբաշին ասըմ ա. «Համբալ ախպեր, քյեզ հարուր մանեթ փող ըմ տըլական, վեր սանդուղը բըզարըմը վեր տինիս, կըքյիննա էս հինչ տեղը, ընդեղ ապըրմ ա իմ տըղաս, կասիս, վեր քու հոր իստի-իստի սընդուղավ տարեն բազար, թող շուտ կյն, հինչ կյինավ օզըմ ա ինի, էս սանդուղն առնէ, թա չինն, սանդուղն իրելու ըն, ինձ էլ մաչին էրին»:

Վեր կյամ ըն բազարը, սանդուղը համբալը վեր ա տինըմ, նի ա հըսնըմ դիվանբաշուն տըղեն լոխ պատմըմ, տըղան շոնտ կյամ ա բազարը, տըեսնըմ Պըլը-Մելը խոտա, ցնքյն, տեսն-տենն սընդուղեն յրա տըրնն, օզըմ ա, թա լըհն վառէ, դիվանբաշուն տըղան ծերքան փըռնըմ ա, թա. «Ա՛րա խե յը՞ս նըհախ տեղան կըրակ տամ, մին կյին ասէ, էս առնեն»: Պըլը-Մելը թա ասըմ ա. «Չէ՛, էս սանդուղեն վըեննը ինձ եկալ չի, Էն հինչ ա առալ ըմ, ինձ վընաս շատ ա տըվալ, ծիս կյուղացալ ըն, էշս սատկալ ա, խոտս կըրակ ըն տըվալ, էս էլ ուրնն ըմ կըրակ տամ»: Դիվանբաշուն տըղան ասըմ ա. «Էտ սանդուղը իմ աշկըմս տուր ա եկալ, քու լոխ վընաստ ասէ, էս փողը տամ, սանդուղը

ինձ տո»։ Խոսքում ըն հազգար մանեթ, սանդուղը յոր ա օնում, քյըննամ տոն։

Վեր կյամ ա տոն, տըղան պեց ա անըմ, հորը սընդուղան տոնս պերըմ, հըրցընըմ. «Ա՛ հեր, մին պատմե տըեսնամ սա հինչ քյննաց ա»։ Դիվանբաշին ըրըրմունքան փոշմաննձ, թա. «Սա իվիլ թամահ ա, մին կյառնու տըմնկու կաշառք ա, մին կընգա քյննաց ան»։

Անց ա կենըմ մին քանի օր, Պըլը-Մելը տեղը դինջննըմ չի, մին օր կընգանը թա. «Ա կընեց, քյընամ ըմ էծս պիրիմ»։ Կընեցը զըրմանըմ ա, թա. «Մըհենց քյըննալու ըս հինչ ա՞սիս»։

Պըլը-Մելը եր ա կենըմ քյըննամ վաղգալ, մին վագոնի բիլեթ առնըմ, քյընամ դերին կոշտը, թա. «Ա՛ դեր, ես վըղգալան ըմ կյամ, հասե ըսել իմ բիլեթս, ճանապարվըմ ըմ, յա ինձնըհետ եք քյընանք, յա էլ էծս ետ տո։ Դերը չգլիդալավ, վեր Պըլը-Մելը դիվանբաշուն իտի քյննաց ա եկալ, արխային ասըմ ա. «Հունց անինք, էլըհա քյընանք դիվանբաշուն կոշտը, հինչ վեր ասե, ինդի էլ կանինք»։ Պըլը-Մելը թա. «Դե եր, ճելլ ըրա, վագոնը քյընամ ա»։ Եր ըն կենըմ ճոխտավ կյամ դիվանբաշուն կոշտը։ Դիվանբաշին լըհն վեր Պըլը-Մելեն տեսնըմ ա, վըեննը-ծերքը տըղտոնըմ ա, շուտ ա անըմ դերին յրա կըզնվըմ, թա. «Հինչ ա՞, մինչն մըհենց հնալ ըտրա էծը ետ չը՞ս տըվալ, դե շոնտ քյընա պեր տո ոնրան»։ Դերը վեր օզըմ ա, թա քյընն, Պըլը-Մելն ասըմ ա. «Էրկու հոլն էլ ասե թող պիրի» Դիվանբաշին եխան ըզըղելու դարդան դերին ասըմ ա. «Էծին նըհետ էրկու հոլն էլ պեր»։ Դերը քյնամ ա էծը նան էրկու հոլն էլ պերըմ, տամ Պըլը-Մելեն։ Պըլը-Մելը էծը նան հոլերը յոր ա օնըմ կյամ տոն, կընգանը թա. «Ա՛ կընեց, դե մըհենց ապրե, հա ապրե, փողը կա, էծը կա, հոլերը կա, ես կամ, տու կաս»։

Պըլը-Մելը քյըննալն ետը դերը դիվանբաշուն անա հըրցնըմ ա. «Դիվանբաշին ապրած կենա, պա էտ հունց տե՞ռավ, վեր մըն էլ փիչը հուլըրեցեր բիդի Պըլը-Մելը»։ Դիվանբաշին թա ասըմ ա. «Էն օյինը վեր իմ կըլխես ա սարքալ, քու կըլխետ սարքած իննր, մըհե տու սանդուղեն նըհետ էրված իր, դե տոնս եք քյընն, օրաս տենը մարթո ճընննչի, նըհետը կործտ փըռնե»։

#### 46.ԹԱ ՀՈՒՆՑ Ա ԿԸՆԵԳՅԸ ՄԱՐԹԻՆ ՀԸՐՈՒՍՏԸՅՐԱԼ

Իլնլ մ չիլնլ, մին շատ հարուստ մարթ ա իլնլ: Էս հարուստ մարթը փրսակվալ ա թա չէ, առաչվա օրից կընգանը վըեննը եկալ չի, ամեն օր Էս հարուստ մարթը վընաս ա ըրալ, ամեն օր մին փորցանքի մաչ ա ընգալ, մին օր պըրախոդն ա տակ ըրալ, մին օր գավոդն ա կըրակ ընգալ, մին օր խագնան կըտրալ, վերչը Էն օրն ա ընգալ, վեր տըեսալ ա, հացու փոդ էլ չի ինիլու, մըտածալ ա, մտածալ, վեր կընգանը քշտեն սըվիբես չի մընա, կոզի կընգանն էլ շատ սիրելիս ա իլնլ, ասալ ա. «Ա՛ կընեգ, տըեսնըմ ըմ. վեր կործերս թմրս տ քյինըմ, տու էքլճ քյինի քու հմրանց տոն, տըեսնամ Էս հինչ ըմ անըմ, համոթ ա, վեր քյըզնըման կընգանը կարըմ չըմ պահիմ»:

Կընեգը գյիղնլիս ա իլնլ մարթին քյանբախտությունը, վեր ձըմն կյնլնն Էտն ա լոխ պըտահալ, ասալ ա. «Ա՛ մարթ, քու քյանբախտությանը պատճառը Էս ըմ, պա Էս քյեզ հո լնց թողիմ քյինիմ, քյըզանա մին պեն ըմ խընթըրմ, վեր տու թողիս, լոխ էլ կըղճկի ամմա դե ձըթճճ ըմ օտըմ՝ հինչ վեր անիմ, էլ քյեզ ծախիմ վեչ, կընդ ինձ իրեք օր հճքյմը տո, հինչ վեր օզիմ, անիմ, մունք լնվ հըրուստանանք, տու էլ մայա կըփըռնիս, թմզմ կըհուրուստանանք, համ էլ քյեզ հինչ վեր ասիմ, ինդի պիտի անիս, ինձ քյճմնգ ինիս, ընդրանավ էլ մինչև իրեք-հենգ օրը մունք կըհուրուստանանք»: Մարթը մըտածըմ ա, մըտածըմ, կընգանը հըվատըմ, թա ասըմ ա. «Դե վեր Էտքան տու գյճճճ ըս, ըրա տըեսնամ հինչ բիդի անիս»:

Էս մարթին կընեգը համ ջնհիլ ա իլնլ, համ էլ դնշննգ: Էքյսը Էր ա կենըմ մին լնվ հաքըմ, տանան տճԼս կյամ քյինըմ խագնադարին կոշտը: Խագնադարն Էս կընգանը տըսնալավ, խելքը օզըմ ա թա կուրցընե: Էս կընեգն ասըմ ա. «Օզըմ ըմ քյըզնըհետ մին դըրադ տեղ պատառ գճճճ անիմ, չճճքյի տու բիդի Էս կործը գյիղնմ»: Խագնադարը Էր ա կենըմ տճԼս կյամ, քյընմն ըն մին դըրադ տեղ նըստըմ: Էս կընեգն ասըմ ա. «Կոշտո մին մըսլըհաթու ըմ եկալ, ինձ մին մարթ ա իլնլ, առե իտի քյըզնըման, քու բոյին, ինքյն էլ ա իլնլ խագնադար, հես ա տասսը տարե ա՝ քյեցած դարիբոթուն, մըհենգ խաբար ա եկալ, վըեր մեռալ ա, Էս օզըմ ըմ մարթու քյինիմ, ամմա դե մին դեր էլ կա, մին քյոխա էլ, հենըն հետս կըտրած, իննմդու ընգած: Քյոխան ասըմ ա, վեր Էս դուլլուդավ մըեծ ըմ, Էս ըմ տընելու, դերն ասըմ ա՝ Էս ասծու ծառան ըմ, Էս ըմ տընելու: Դճճ ասած Էս էլ վեչ մինին ընդրանց անա օզըմ չըմ քյինիմ, Էս կօզիմ քյեզ կյամ, չճճքյի տու համ մարթիս նըման

ըս, համ էլ քու փեշակտ մարթիս փըշմկան ա»:

Էս խագնադարը վեր լսըմ ա էս կընգանը խոսելը, յրան հո՛ւրո՛ւմննկաց ա ինըմ, ասըմ ա. «Պա ես հենըմ քըզերա պըլացած, պա կըթողի՞մ, վըեր ըտրանք քըզանա մուտանան, էս խագնադար ինիլավ ըտրանք հինչ ը՞ն, վեր իմ ըռըչիս ծըպտան, դե վեր մինը դոլլըդավ ա մըեծ, մինն էլ ասծու ծառան ա, էս էլ փողավ ըմ գոռավ, քյեզ կըկընհատինքյ, հու վըեր փողը շատ կըտա, ընդրան էլ կըքյինիս, վըեր առե լափ հմրո՛ւր հազգար էլ կյինտ պըցըրցնին, էս տըլական ըմ, արխային կաց, ո՛ւրմնց ծերքան ինքյ օնիմ, թմքյ տու ռազի ինիս»: Էս կընեգը թա. «Հոր ա՞, հոր ա՞, մըհենց էքյո՛ւծ ո՛ւրո՛ւկո՛ւնը կյմլու ըն մըեր տոն՝ կոշտըս, վըեր համ օտին-խըմին, համ էլ էտ խերը-շառը կըտըրին, տու ըս գյոտըմ, օզըմ ը՞ս տու էլ էք ո՛ւրմնց քըշտեն վիրչըրցնինքյ, տու արխային կաց, ո՛ւրմնք հիշքան էլ վեր փողը շատ տան, տու լափ շատ կըտաս, մին ա իլի, վերչըմը էտ փողը մերն ա իննական»: Խագնադարը ուրխընալան տո՛ւս ա օնըմ մին քանի հազգար մանեթ տամ, թա ասըմ ա. «Դե կա քյինի տեսմ-տենմ առ, էքյո՛ւծ հըզըրե, էս էլ ըմ կյմլո՛ւ, հինչ հարկավեր ա, ընդըեղ կըտըրցնինքյ, փողեն ջանը ինի սաղ»:

Էս կընեգը ըտըդան քյինըմ ա դերին կոշտը, կուտրատվելավ, ուրուր-վելավ-տուրուրվելավ դերին էլ նաղը անըմ ինդի, հունց վեր խագնադարին: Դերը վեր լըսըմ ա էս կընգանն ասածը, օզըմ ա թա օշան տանե, ամմա դե վախըմ ա, թա կընեգն ո՛ւրմն քյինի վեչ, չո՛ւնքյի մեծ ինիլմն: Էտ դմրըմը կընեգն ասըմ ա. «Պա ես օզըմ ըմ լըհմ քյեզ կյամ, չո՛ւնքյի մարթը կընգանան հիշքան մըեծ ինի, լմվ կապրե, ջմհիլը հինչ ա, մին օր ըստըեղ, մին օր ընդըեղ, ուրերավ իսկի տոն էլ չի կյիլական , համ էլ իմ մարթս էլ ա դեր իլմլ, տու էլ սո՛ւր-սըփաթավ մարթիս նըման ըս, մըհենց քյոխան ասըմ ա՛ էս դոլլուդավ ըմ մըեծ, խագնադարը թա էս՝ փողավ: Մըհենց էքյո՛ւծ ո՛ւրո՛ւկո՛ւնը կյմլու ըն մեր տոն, օտին-խըմին, մին կյինա կըտըրցնին, հու վըեր իվիլ տըվավ, էս էլ բիդի ընդրան քյինիմ, մըհենց հիշքան կարիս, փողը շատ եր կալ, վըեր փողավ ըն դրանց ռըխնեն ճըդիս, հիշքան էլ ո՛ւրմնք իվիլ տան, տու ընդրանց անա իվիլ կըտաս, չո՛ւնքյի մըեր փողն ա իննական իլի, մին ա, էս քյեզ ըմ կյմլո՛ւ»: Դերն էլ ա տո՛ւս օնըմ մին քանի հազգար մանեթ, թա. «Կա, քյինի թադարիքյ տես, էքյո՛ւծ ո՛ւրո՛ւկո՛ւն էս էլ ըմ ծեր տանը»:

Էս կընեգը դերին քըշտան տո՛ւս ա կյամ, քյինըմ քյոխեն կոշտը, հինչ վեր ասալ ա խագնադարին, դերին, ինդի էլ ասըմ ա քյոխեն, քյոխեն անա էլ մին

քանի հազգար մանեթ պուկում, կյամ տոն, մարթին, թա ասըմ ա. «Կա, էս քանի հազգարը եր կալ հմլմ, էքո՛ւծ ըտրանա մին քանի մանեթ օտել-խըմելու կըտաս, վըեր դերը, խազնադարը, քոխան կյըլական ըն հըրսանեքս անին, լըհմ վեր նըստինքյ վախտը վըեր եկավ, էս փմրդմն պեց ըրե, մին էլ նըհետ ըրե, տու տոռնը քըթակիս, հինչ վըեր հըրցընիմ, ջողաբըս թմրս կըտաս»:

Էս օրեն էքյսր ուրոգյոնը դերը, քոխան, խազնադարը կյամ ըն էտ կընգանը տոռն, տըեսնըմ ըստոլը սարքած, ուրմնք ըստոլեն քըշտեն նըստոտըմ, դերը թա, ասըմ ա. «Ա՛ խալիը, մունք ըստեղ լոխ մին նըպատակավ ընք եկալ, եկեքյ էտ խերը-շառը կըտրինքյ, էտնան հաց օտինքյ»: Լոխ էլ վեր ռազի ըն կենըմ, խոսկը տամ ըն քյոխեն, քոխան թա ասըմ ա. «Մունք էս կընգանը մոշտմրին ընք, էնքան լմվ ա, վեր մըեր մաչին մին շըլթաղ չի կա, լոխ էլ հունց վեր տըեսնըմ ընք, ընըմավեր մարթիքյ ընք, մըգանա վըեչ կըռըեվ անող ա իննական, վըեչ մարթ ըսպանող, ամեն մինը ուրմն պատիվն օնե, եկեքյ էս կործը խերավ կըտըրինքյ, էտ կընեգը հոլը կընգնե, ընդրան էլ կըքյինի»: Դերը թա ասըմ ա. «Շատ լմվ կինի, պա հունց կըտըրինքյ»: Քյոխան թա ասըմ ա. «Պերինքյ չոփ քըցինքյ»: Դերը թա ասըմ ա. «Չէ՛, ուրմն անա հըրցընինքյ, հոլը օգե, ընդրան էլ քյինի»: Խազնադարը թա ասըմ ա. «Չէ՛, վըեչ չոփ քըցինքյ, վըեչ ուրմն անա հըրցնինքյ, պերինքյ էտ կընգանը կյինհատինքյ, հու վըեր շատ փող տա, էտ կընեգը ընդրանը ինի, էս էտ կընեգը կյինհատըմ ըմ հազգար մանեթ, հասե իմ հազգար մանեթըս»: Ասըմ ա, փողը ըստոլեն վըեր տինըմ: Դերը թա. «Ես՝ էրկու հազգար մանեթ»: Քյոխան թա. «Ես՝ իրեք հազգար»: Խազնադարը թա. «Ես հենգյ հազգար»: Ուրոլը եշիլավ, ուրոլը աջուղու էտ կընգանան իննանդի իլմծ հանց ա վըեր հանըմ ըն փողերը ըստոլեն վըեր ածըմ, տու կասիս խազալ ինի: Կընեգը , վըեր տեսնըմ ա քոխան ան դերը փող տալըմ տըթիրանըմ ըն, փմրդմն թաքուն պըցըհոփ ա անըմ, էտ դարըմը մարթը տոռնը թակըմ ա, կընեգը հըրցընըմ ա. «Հո վա՞»: Մարթը թա. «Ա՛ կընեգյ, էս ըմ, էս՝ քու մարթըտ, տոռնը պեց»: Էս կընեգը թա, ասըմ ա. «Իմ մարթիս մըռնելին հեսա վեց տարե յա ընցալ»: Մարթը կըգընըվըմ ա, թա. «Շոն շան քած, էտ հինչ ա՞, տու դոշմանին խոսկեն հըվըտացալ ըս, ինձ հըվատըմ չը՞ս, քու ըստինըտ, քու ընդինըտ, հես ա էս տոռնը կոտրիմ, տես քու կըլխետ հինչ ըմ տինելու»: Կընեգը թա. «Լմվ ա, լմվ ա, տոռնը կոտրել մե, հես ա պեց անիմ»: Համ ասըմ

ա, համ ծննդներեն, կըլինեն թըխըմ, թա. «Վայ, մեզ կուտուրելու վա»: Դերը, քոխան, խագնադարը ահան սըրտաճանք ինիլան փողերը թողին ըստուլեն երան, ռըմանք տանավը բուլղի կըտըրըմ, էլ վեչ կընգանը եշին, վեչ մարթին, ալուշկան պեց անին, փախճին, կընեցը տոռնը պեցի, մարթը նի մըննե, կընեցը համ ալուշկան կապե, համ էլ ծիծըղելավ մարթին ասե թա. «Ա մարթ, դե հըվաքե էտ ըստուլեն յրա փողերը, տեսե՞ր կընգանըտ հինմարը»:

Տանան դերը, քոխան, խագնադարը վըեր փախճըմ ըն, ռըմանք-ռըմանք մընամ ըն զարմացած, վեր համ փողը քընմց, համ էլ ռըմանք մընացեն առանց կընեց: Կյամ ըն էտ տըռանը տակեն կըղնտըմ, մըլըհաթ անըմ: Մարթն ան կընեցը վեր ըտրանց քըսփըսոցը լըսըմ ըն, լամբը հինգըցնում ըն, անգուճ օնըմ, թա տըեսնան հինչ ըն խոսըմ: Խագնադարը թա ասըմ ա. «Օրիշ ճար չի կա, սա նամուս չի, եկեք որոշինք, վեր քշերըս էտ կընգանը թիքյմ- թիքյմ անինք, կըտրան մին պատառ ծակինք, նոբաթավ քըշանանք ամեն մինը էտ կընգանը մին տեղան կըտըրե, էս ծըզանա ջանիլ ըմ, առաչ ինձ կըպեցեք, քինդիրավ քըշըցըրեք, աշկերը էս տոնս տամ, վեր իրեք հետ հըմբարիմ, վերչըմն ասիմ փը՛րթ, ինձ ծեռաց կըպիրցըցընեք, էտավ քոխան քըշանա ծերքեն մինը կըտըրե, ըտրան էլ տասը հետ հըմբարելը, մին փըրթ անելը, դե դերը պառավ ա, անջախ մինչն ծերքեն մինը կըտըրե, քառասուն հետ կըհըմբարե, մեհետ փըրթ անե, կըպիրցըցընինք»:

Հունց վեր ասըմ ըն, ինդի էլ անըմ ըն, քինըմ ըն մին քյանդիր պերըմ, տանը կտորը ըսկըմ ծակելը: Էտ մարթն ան կընեցը լոխ լըսած ըն ինըմ, մարթը, թա ասըմ ա. «Ա՛ կընեց, քընմ կըրակը ը՛րա, իրեք հատ շամփուր տիր կըրակեն, թող կյըրմիրի , ամեն մինը լըհմ վեր քըշանա, շամփուրավ բիդի դադիմ»: Մին պատառ վեր անց ա կենըմ, եշըմ ըն տըեսնըմ խագնադարը կապած քըշանըմ ա: Էս մարթը թա. «Ա՛ կընեց, շամփուրը պեր»: Կընեցը շամփուրը պերըմ ա. էս մարթը կեծ շամփուրը վըեր կոխըմ ա մին փըրթ անըմ, պըցըրցընըմ ըն, ամմա դե վեչ դերին ա ասըմ, վեչ քոխեն: Քյանդիրը կապըմ ըն քոխեն, քոխան քըշանըմ ա: Շամփուրը վըեր կոխըմ ըն, մինչն տասը հըմբարելը մեհետ փըրթ ասելը իրեք հետ դաղըմ ըն , քոխան էլ չի ասըմ: Պերըմ ըն դերին քըշըցընըմ, խագնադարն ան քոխան ռըմանց ցավը մուռանըմ ըն, ըսկըմ դերին անավ ծիծաղելը, թա էս վեր քոխան մինչն տասը հըմբարելը իրեք հետ ա ծակալ, պա դերը մինչն քառասունը հըմբարելը, մին հետ փըրթ անելը քանի՞ հետ ա ծկվելու: Դերը

լրհան վեր քըշանըմ ա, շամփուրը վեր կոխըմ ըն, մինչև հենցըն էրկու հետ, մինչև օխտը իրեք հետ, մինչև տասսը հենց հետ... ճարը կըտըրըմ ա, շոտ-շոտ, թայդի-թայդի տասսը-տասսը, քսան-քսան հըմքարըմ ա, տեսնըմ ա վեր ծիքը չըն տամ, ախրը ճըղղամ ա թա. «Արա՛, քառասունըմին տեղ փըրթ».. Վերչը պըցըրցնըմ ըն, տեսնըմ էլ ըշտե՞ղ, դերըմը էլ հնալ չի մնացալ:

Խազնադարը, դերը, քյոխան, իրեքն էլ շըմփուրավ դաղված, էտքան փուլերը խարջած, մըտածըմ ըն, թա հինչ անին: Խազնադարը թա ասըմ ա. «Ես կարել չըմ քյինիմ կյենգյատ անիմ, վեչ գյիդան, խազնեն փողերը տարալ ըմ ցըրընվ տըվալ մին կընգա դանդան, վերչըմն էլ շըմփուրավ էրվալ, ինձ հինչ կա՞սին»: Քյոխան թա ասըմ ա. «Ես էլ չըմ կարել քյինիմ կյանգյատ անիմ, հու վըեր լըսե, ինձ ցնքյըմ կըտինի, թա տու քյոխա ինիլմվ իտի ախմախ պեն ըս փըռնալ»: Դերն էլ թա. «Պա ե՞ս, էս կըկարի՞մ, վըեր քյինիմ կյենգյատ, հիշտեղ էլ քյինիմ նաղլ անիմ, մուրոքըս կըքանդին, փելոնըս հանին, ինձ բիյաբուտ անին, եկեք ի սեր ասծու, էս քյանլմցը մինակ մունք գյիդանք, մին քար կըլխեն տինինք, մինը տակեն, վըեչ մինին կոշտն էլ կյենգյատ չի քյինանք»: Հունցը վըեր ասըմ ըն, ինդի էլ անըմ ըն, վըեչ մին տըեղ էլ քյընամ չըն կյենգյատ:

#### 47. ԿԸՆԳԱՆԸ ՔԱՆԴԱՅԻՆ ՏՈՆՆ ԱՍՏՎԱԾ ԷԼ ՉԻ ՔԱՆԴԻԼ

Ինըմ ա չինըմ, մին քյասիք մարթ ա ինըմ, շատ էլ խուխատար: Էս մարթին կընեցըն համ անպեն ա ինըմ, համ թամբան, մարթին ըշխադանքն էլ ցըրն տվող: Էտ կընգանը մարթը շատ ըշխըդասեր ա ինըմ, քյընիմ ա ըս տըեղ-ընդըեղ ըշխադանք անըմ, խուխոցը հետե ռուզի պերըմ, վըեր խոխեր-քը պահե: Հինչ վըեր էտ մարթը պերըմ ա, էտ կընեցըն լոխ մին օրըմ ցըրն ա տամ, համ փըչըցընըմ, համ պըժենըմ: Էս խըեղճ մարթը կարըմ չի, թա էս կընգանը սըվըրցնե, թա տոնը հունց կըպահին: Վըեր օրը մին փուր հաց էլ կյն էտ տոնը, էքյսը մին կտոր հաց չի ինիլ, լոխ ցըրն ա տամ:

Մին օր էս մարթը մին չըվալ ցորեն ա պարտք անըմ, պերըմ տոնը, վըեր պահին, ծըմեռնը խոխերքը կըտորվին վըեչ: Ճարը կըտորըմ ա, կընգանը խամփըմ ա, թա էս ցորենն ամանաթ ա, մըերը չի, իմ ծանոթ էրկու քյիրվաս ըն տըվալ, վըեր պահիմ, հիբը վըեր օզին, կյանլու ըն տանին, ծըերք չի տաս, շիլ չընգնիս յա խարջիս, յա էլ օրիշի տաս, չուվալեն ոըեխն էլ պեց չանես, թող իրեսին ճըրմվը կենա, մինչընվ կյան տանին:

Էքսյը մարթը քյինըմ ա ըշխըդանքու, կընեգյը մընըմ ա տանը խուխո-  
ցավը: Մին պատառ վըեր օրը էտ ա ընցնըմ, էս կընեգյը կոժը յոր ա օնըմ,  
վըեր քյինի ախպհորը, ճհոր պերի: Եշըմ ա տըեսնըմ շենը մը էրկու չովդառ  
էրկու ծի էր կալած, շենին մաչըմը կաղնած, եկալ ըն, վըեր տեսն-տենն  
առնին, տանին ծախին, էս կընեգյը, վըեր տըեսնըմ ա ըտրանք կաղնած,  
քթըն տակեն ասըմ ա. «Վի՛, մըեր քյիրվեքյն ըն է՛, եկալ ըն ցորենն տան,  
վըեր տանին, խըեղճերը տանը տըեղը գյհոդհում չըն, մընացալ ըն շենումը  
կաղնած քյինիմ ասիմ, տանիմ ցորենը տամ հորանց»: Էլ ախպհորը չի քյըննմ,  
քյըննմ ա ըտրանց կոշտը, թա. «Օըեր ցորենը հեն ա մըեր տանը, եկալ ըք  
տանիքյ հա՛, էս լըհն գյիդանցե, վըեր տանը տըեղը ճրնանչըմ չրք, ե՛կեքյ,  
ե՛կեքյ քյինինքյ ծըեզ տամ, տարեքյ, մըեր մարթն ինձ ասալ ա»: Էս մարթիքյը  
ձեռաց գյհոդհում ըն, վըեր էս կընեգյը սըրսաղված ա, թա ասըմ ըն. «Հա իլի,  
տանը տըեղը ճրնանչըմ չընք, քյընանք ցորենը մըեզ տո, աստված մարթըտ  
պահե»:

Էս կընեգյը տերտակ կոժն օսեն ուրախ-ուրախ ըռըչնեն ա ընգնըմ,  
թայդի-թայդի կյամ տոն, ցորենն չըվալը նշանց տամ, թա. «Հեսե՛, էր կալիքյ  
տարեքյ»: Էս չովդառնեն շուտ ըն անըմ չըվալը խըտտըմ, վըեր տանին:  
Հընգերեն մինը վըեր տըեսնըմ ա մին սհորհու խոխա տըկլոր, վըննըրնեն  
պեպեգյ, սոված, մեխկըն ա կյամ էտ խըխոցը, թա ասըմ ա. «Քույրիկ, մին  
ղըզղան պեր, էտ խըխոցը փայ տանք: Էս կընեգյը զըզղանը պերըմ ա, սրանք  
մին զըզղան լըցնըմ ըն թողըմ, չուվալը յոր օնըմ, քյինըմ: Չովդառնեն  
քյըննվան էտը մին պատառ անց մարթը կյամ ա տոն: Կընեգյը վագ ա տամ  
առաչը, հնլն մարթը տոն չի նի մըտած, ուրախ-ուրախ մարթին թա.  
«Քյիրվեքյը եկած ըն իլնլ շենը, մըեր տանը տըեղը գյիդանցալ չըն, քյեցալ ըմ  
ասալ, էր կալալ պերալ տոն, ցորենը տըվալ հորանց, տարալ ըն, լնլ ա, վըեր  
ինձ ասած ըս իլնլ, խեղճերը մըհե սաղ օրը մընալու ին շենըմը կաղնած»:

Էս մարթը տըեսնըմ ա, վըեր կընեգյն իտի ախմախ պեն ա փըռնալ, թա  
ասըմ ա. «Էն ճըրդոտած մեզնրը պեր ըստեղ»: Կընեգյը վագ ա տամ պերըմ:  
Էս մարթը կյեցին շորերն էլ հանըմ ա վըեր ածըմ, տըկըլոր, մեզնրը շոռ  
օնըմ, թա ասըմ ա. «Շան կընեգյ, էս էլ կըրեցե վըեչ քյեզ կընեգյ շինիմ, էս  
քյեցե, իմ կըլհիսըս մին թանիրնվ կըպահիմ, տու քու լըկուտնետ պահե»: Ասըմ  
ա, մեզնրը շոռ կալած տհու կյամ քյինըմ: Շատ ա քյընըմ, խրեգյ ա քյընըմ  
արևը մար ա մըտնըմ: Շատ նըղացած ա ինըմ, հըսնըմ ա մին հարուստի

տան կոշտ, պատըն տակեն պարանց ա ընգնըմ, թա դինջանն: Տու մե ասել, էս հարուստը տանը չի ինըմ, մինակ կընեցն ա տանն ինըմ: Էս կընեցն էլ ռւրան կընգանան բեթար վրեր եշըմ ա տըեսնըմ ռւրանց պատեն տակեն մին մարթ պըրանած, ասըմ ա, «Քյընալու ըմ տըեսնամ՝ էս մարթը հու վա»:

Էս կընեցը կյամ ա, թա. «Ա՛յ մարթ, տու հու վը՛ս, վրեր ըտըեղ պըրանալ ըս»: Էս մարթը խըեղճ-խըեղճ թա ասըմ ա. «Քու՛յրիկ ջան, էս մըեռալ ըմ, հընգյիստանն ըմ կյամ, վախտըս թըմամալ ա, ինձ պեց ըն թողալ, մըհենգ կյեցիս շորեր չի կա, ըստըեղ պըրանըմ ըմ, վրեր մըթնե, ետնան քյինիմ, համոթ ա»: Էս կընեցը վրեր լըսըմ ա թա մըեռալ ա, հընգյիստան ա կյամ, ուրխանըմ ա, թա. «Դե ասե իմ հոր տըեսալ ըս իլի»: Էս մարթը հըրցըփորց ա անըմ, հորն անըմը, փեշակը գյո՛ղո՛ղւմ, սոտ-սոտ տըեղան ռւրթո՛ւմ ուտըելալ հըվըտընըմ, վրեր. «Հա՛, տըեսալ ըմ, հնլն ինձանալ էլ փասպարք ա ըրալ»: Էս կընեցն առե հըվատըմ ա, թա. «Դե եր, եր եք տոն, ըշկըերետ մատաղ, մին նաղլ ըրա տըեսնամ, սըերտս ճաքից, քշերըս իմ դոնաղըս ըս»: Էս մարթը տըեսնըմ ա, վրեր էս կընեցն ռւրան կընգանան էլ բեթար սարսաղ ա, թա. «Հա՛, կյամ»: Ասըմ ա, մեզնրը շոռ օնըմ, պիցըրննըմ էտ հարուստեն տոնը, տըեսնըմ, ա՛րա, հինչ տո՛ն, հինչ ապրո՛ւստ: Մըտկըմն ասըմ ա. «Քշերըս էլ վրեր ըստըեղ կենամ, առե կըմըխթարիմ, դե մին հըրցըփորց անիմ»: Ետնան հըրցնըմ ա, «Հու վը՛ս, մարթա-պենն, խուխա-ըրխա հի՛նչ օնիս, հի՛նչ չօնիս»: Էս կընեցն էլ հինչ վրեր ասըմ ա, մըեննան ընգնըմ ա. մարթին անըմը, հորն անըմը, ռւրան անըմը լոխ ասըմ ա: Էս մարթն էլ վրեր ըտրանց ընըմնեն տամ ա, էս կընեցը գյո՛ղո՛ղւմ ա, թա ռւրան հնրն ա ասալ, լնվ ուտըցնըմ ա, խըմըցնըմ ա, շորեր ա տամ կյենն, թա ասըմ ա. «Քշերըս էլ ըստըեղ կըկենաս, էքյո՛ւծ քյեզ կըճանապարիմ մինչև մարթըս կյնլը: Չոնքյի վրեր մարթըս եկավ, էս բիղի մուշտուլուղ օզիմ, վրեր իմ հոր քշտան եկող ա իլնլ»: Էս մարթը ռազի յա կենըմ, ամմա դե վախըմ ա՝ մարթը քշերալ կյն պըտահե, կործերը փոզմիշ կինի, խընթըմ ա, թա վրեր քշերալ շո՛ւտ ճանապարե, լոխ նաղլ անե: Իտի էլ խոսկ ըն տամ, էտ մարթը լնվ ուտըելան-խըմըելան ետը նաղլ ա անըմ, թա. «Քու հոր վնդան էլ ա թըմամալ, հենա աշկը հըղեց, պեց չըն թողնըմ, ընդըղ համ պարտք օնի, համ էլ շորեր չօնի, ինձ խընթըմ ա, վրեր քյեզ պըտահիմ, լոխ նաղլ անիմ»: Էս կընեցը ուրախութունան գյո՛ղո՛ղւմ չի, թա հինչ անե, լըհն խոսկեն տակեն. «Ըշկըերետ մատաղ, վրեր տըեսալ ըս իմ հոր»:

Առավոտն էս կրնեցյը պիրըմ ա ռօրան մարթին հիշքան լնվ- լնվ շորեր օնե, էս մարթին կյեց տամ, մին մրեծ բոխճա էլ կապըմ հորը հետե շորեր, մին քանի հազգար մանեթ էլ տամ համ հոր պարտքը, համ էլ ռօրան : Էս մարթը պեռնին տակեն տընքտընքալավ տոնս ա կյամ, քյինըմ: Էս մարթը վրեր տոնս ա կյամ էս կընգանը մարթը կյամ ա: Մարթը վրեր լըհն մըղակավը նի յա մըննըմ, կընեցյը վազ ա տամ կոլավն ընգնըմ, թա ասըմ ա. «Ա՛ մարթ, մաշտուլուղըս տո, մին լնվ պեն ասիմ»: Էս մարթը թա. «Ա՛ կընեց, տու հինչ բիդի ասիս, վրեր ինձ ուլիըցընիս»: Կընեցյը թա. «Չէ՛, մինչև վրեր տաս վրեչ, ըսըլական չըմ»: Մարթը ճարը կըտըրած, վիզավ ա օնըմ: Կընեցյը թա. «Իմ հնր կյամ ա»: Էս մարթը թա. «Ա՛ կընեց, քու հոր մըռնելին հես ա քսան տարե յա, մըռնալը ետ կըկյա՞, էտ հու վա՞քեզ խնփնլ»:

- Ա՛ մարթ, քըշտան եկող ա իլնլ, վրեր տըսնիր իմ հոր խոսքերքը նաղլ ընելիս, մննլ կըմընիր, քու անըմըտ, իմ անըմըս ամեն հինչն իմ հար հըսկըցըրալ ա, պատառ պարտք օնե, համ էլ շոր չօնե, էն մարթին անավ հիշքան վրեր լնվ շորեր օնիս, լոխ տըվալ ըմ տանե, հնլն մին խիլլա էլ փող ըմ տըվալ:

Էս մարթը տըեսնա վրեր կընեցյը սըրսըղոթուն ա ըրալ, հըրցընե, թա. «Հունց քյե՞ցավ»: Կընեցյը նշանց տա էտ մարթին քյեցած հըղեն: Էս մարթը տոնս կըկյա ծին եր ինի հետան քյինի, վրեր փըռնե, լոխ յոր օնե: Շատ ա քյինըմ, թա խըրեց, չըհասած մին ճըղացի, եշըմ ա, տըեսնըմ՝ մին մարթ ա քյինըմ: Էն քյինացողը հնմին մարթն ա ինըմ: Ետ ա եշըմ, տըեսնըմ մին ծիյավեր հետան կյամ ա: Մըտածըմ ա. «Ըսա յա դաչաղ ա, յա էլ էն կընգանը մարթը»: Շուտ ա անըմ նը մըննըմ ճաղացը, պեռնը տըռանը կյեղըմ, իրեսը, շորերը, նլիւրոնտ անըմ, տոնս կյամ ճըղացեն մըղակըմը կաղնըմ: Ծիյավերը կյամ ա հըրցընըմ. «Տու հու վը՞ս»: Էս մարթը թա. «Ես ճըղացպան ըմ»: Ծիյավերը՝ թա. «Մին շելակը մըշկեն մարթ չի տըեսե՞ր»: Էս թա. «Տըեսե, նը մըտավ ճաղացը»: Ծիյավերը վրեր ա կյամ ծիյան, կապը տամ էտ մարթին, թա. «Ծիս պահե մին», ինքը նը մըննըմ էտ մարթին հետան ճաղացը: Էս մարթը պեռնը յոր ա օնըմ, ծին էլ նըստըմ, փախճըմ:

Հարուստը ճըղացան տոնս ա կյամ, տըեսնըմ վրեչ ծին կա, վրեչ ճըղաց- պանը: Ըստըղեղ կըլիիս ա ընգնըմ, վրեր էտ էն հնմին մարթըն ա, ծին էլ եր ա կալալ, փախալ: Քոռ ու փեշման, վըեննավ կյամ ա տոն: Կընեցյը հըրցընըմ

ա, թա. «Ա՛ մարթ, հիշտե՞ղ քյեցեր էսքան վախտ»: Մարթը թա. «Պա քու հմր վրեննավ ա՞ կյանլու, տարե ծին տըվե էն մարթին, վրեր տա քու հոր, հանցու ծիյավ կյան»: Կրնեգյը թա ասըմ ա. «Խըելքետ մատաղ, ա՛ մարթ, վրեր իմ հմր ծիյավ ըս պերիլ տամ»: Մարթն էլ թա. «Քու էլ խըելքետ մատաղ, վրեր ծին կյան, քու հմր էլ ա կյանլոն»:

Էն մարթը էտ հարուստությունը պերըմ ա ուրանց տոն, կրնգանը թա. «Ըշխարքըմըս քյըզանա էլ ախմախ, տընըքանդի կրնեգյ կա, դե կեր, օտինք»:

#### 48. ԶՈՒՐԻ-ՓԱՐԻՆ

Ինըմ ա չինըմ, մին շատ դանշանգ ախճիգյ ա ինըմ, անըմը ԶՈՒՐԻ-ՓԱՐԻՆ: Էս ախճիգյն էսքան դանշանգյ ա ինըմ, վրեր լոխ զըրմանըմ ըն, պայց խասյաթն էսքան փիս ա ինըմ, վրեր վրեչ մինն էլ օզըմ չի: Շատ անբարիշտ ար, խասյաթը ջող, հակառակ, վրեչ մին պենու նըհետ սագ չար կյամ, կըռվարար, հայասըգ, ուրան ըսածեն:

Օրերի մի օր մին օրիշ շենն մին տըղա յա կյամ էս ըխճըկանն օզըմ, տանըմ: Տընելան էտը էս կրնգանը նըհետ շատ տիժեր ա ինըմ ապրելը, վրեչ մին պեն լըսըմ չի, վրեչ մին պենի սագ չի կյամ, սաղ օրը կըռն ա անըմ, հայասըգություն, դըլմըղալ սարքըմ: Մին քանի վախտ ըպրելան էտը հիշքան օզըմ ա, թա էս կրնգանը խելքի պերի, անն չի կյամ, վրեչ կարըմ ա տոն քցի, վրեչ էլ կարըմ ա թա ըսպանե, վրեր ջամբար ինի: Ախըրը մըտածըմ ա, մին օր ուրանց հյաթըմը մին խոր փոս կըտըրըմ, տըեղերը պիրըմ էտ փոսեն յրան քըցըմ, ինքյը բիդի տափը պըրանըմ, կրնգանը կանչըմ, թա էք մին պատառ էլ տու պըրանե դինջանց: Կրնեգյը միյամիտ կյամ ա, թա պըրանե, գյիրթ ընգնըմ ա էտ փոսեն մաչը: Էս մարթը մին մընծ քար ա պիրըմ տինըմ փոսեն յրան, վրեր կրնեգյն ըտըղ էլ մըեռնե:

Անց ա կենըմ մին քանի շափաթ, մին օր էս մարթն ասըմ ա. «Մին քարը պիցըրցընիմ, տըեսնամ հի՞նչ ա տըեռալ»: Լըհն վրեր քարը պիցըրցընըմ ա, էտ փոսան մին զըեռ օխճը տոն ա կյամ, էս մարթին պըկավը գիրավ տամ: Էս մարթը վըխըթունան խըրեգյ ա մընըմ սըերտը ճաքե, օխճը թա. «Վախիլ մըեր, լափ արխային կաց, մին տու ինձ ասե տըեսնամ՝ էտ հունց մարթ ըս, վրեր ինձ էտ կրնգանը ծըերքան ըզըղեցեր, քյեգ հինչ լիվո թուն անիմ, վրեր սըերտըս հըվանա, քու ըրած լիվոթունըտ ինձ յրա չի մնալ: Էս մարթը վըխվիսելավ ասըմ ա. «Հինչ բիդի՞ անիս, հըղետ պարի, վրեր էք քյինի, քյըգ էլ պարի, ինձ էլ պարի, ընդրանա էլ լնվ լիվոթուն կինի»: Օխճը թա. «Չէ՛, լըսե

ինձ հինչ վրեր ասիմ, ինդի էլ կանիս. ես քյըննալու ըմ թաքավրերեն ըխճը-կանը պըկավը զիրավ ընգնիմ, հինչ վրեր էլ անին, հնուր վրեր էլ պիրին, վրեր չըմ կյանլո, մինակ վրեր տու եկեր, հախկըտ կըխոսիս հիշքան կարիս շատ, քյեզ վրեր տըեսնամ, սուս ու փուս, վրեր ըմ կյանլո քյինիմ, հախկըտ կըստանաս, քյինիս»:

Օխճը հունց վրեր ասըմ ա, ինդի էլ անըմ ա: Քյինամ ա թաքավրերեն ըխճըկանը պըկավը զիրավ ընգնըմ, մընամ ա տըեղեն մաչին նըստած: Թաքավրերը հիշքան խըելունք մարթիք կա, հնքյիմ կա, օխճ պար ածող կա, պերըմ ա, վրեչ մին պեն էլ կարըմ չըն անին: Էս մարթը կյամ ա թաքավրերեն կոշտը, թա ասըմ ա. «Թաքավրերն ապրած կենա, ես կըկարիմ ըխճըկանըտ ըզադիմ»: Թաքավրերը հըվատըմ չի, ասըմ ա. «Վրեր կարիս վրեչ ըզադիս՝ քյեզ կախադան ըմ տընելու, վրեր ըզադիս՝ մին քըսակ վըեսկե ըմ տալու»: Էս մարթը թա ասըմ ա. «Ռագի ըմ»: Ասըմ ըն, քյինըմ ըխճըկանն օթաղը: Էտ օխճը վրեր տըեսնըմ ա էտ մարթին, վրեր ա կյամ քյինըմ: Քյիննալիս տըեղը էտ մարթին ասըմ ա. «Վրեչ մին ժամանակ կյանս վրեչ, վրեր մին էլ կյանս, համ ըխճըկանըն ըմ կըծելու, համ քյեզ»: Տղան խոսկ ա տամ, վրեր էլ քյընն վեչ:

Անց ա կենըմ մին քանի վախտ, էս օխճը քյինըմ ա մին օրիշ թաքավրերու ըխճըկանը վիզնվը պատ կյամ: Ըստըեղ հիշքան ճարը-վար ըն անըմ, կարըմ չըն, թա ախճիգը օխճան ըզադին: Թաքավրերը լսըմ ա, վրեր մին օրիշ երգյիրըմ մին մարթ կա, մինակ նա յա, վրեր կարըմ ա ըզադե: Մարթիք ա ըղարկըմ, թա. «Քյեցեք պերեք, պեն ա, վրեր եկավ վրեչ, գոռավ էլա պերեք, ըսեցեք, վրեր կյանս վրեչ, թաքավրերը քյեզ կախ ա տալու»: Էս մարթիքը քյինամ ըն էն երգյիրը՝ էտ մարթին կոշտը, վրեր տանին: Էս մարթը օխճըեն խոսկը մըեննըն ա քըցըմ, թա ասըմ ա. «Ես կարել չըմ կյամ»: Էտ մարթիքն ասըմ ըն, վրեր. «Մին ա, կյանս էլ վրեչ, մըեր թաքավրերը հունց հնքյմ ա ըրալ, վրեր քյեզ գոռավ էլ ինի տըննական ընք, թաքավրերն էլ քյեզ կախ ա տալու»:

Էս մարթը վըխելան եր ա կենըմ, քյըննամ: Կյամ ա թաքավրերեն կոշտը, թաքավրերը տանըմ ա ըխճըկանը օթաղը: Օխճը վրեր տըեսնըմ ա էս մարթն էլըրհա եկալ ա, կըզնըվըմ ա էս մարթին յրան, թա. «Քյեզ ասալ չը՞մ էլ կյանս վրեչ»: Էս մարթը շատ վըխվըխելավ թա ասըմ ա. «Օխճ ախպեր. ես ըտըրա հետե չըմ եկալ է՛, ես գուտ քու կոշտըտ ըմ եկալ, վրեր քյըեզ իմաց տամ, վրեր Շնուրի-Փնրին փոսան տոն ա եկալ, հեն ա հետատ կյանլիս»: Օխճը վրեր Շնուրի-Փնրնն անըմը լըսըմ ա, շոնտ վրեր ա կյամ ըխճըկանը պըկան, քյինըմ

կորչում, վրեր Հորի-Փարոնն պըտահե վըեչ: Էս անքամ էլ թաքավըերեն ախճիգն իստի յա ըզադվըմ: Թաքավըերը մին քըսակ վըեսկե յա տամ էտ մարթին, հըղե քըցըմ:

#### 49.ԿԱՏՈՒՆ ԸՌԶԻ ՔԸՇԵՐՆ ԸՆ ՍՏԸԿՑՆՈՒՄ

Ասում ա՝ Թոնին ան Գյոնքյին հընկեր ըն: Մին օր Թոնին Գյոնքյուն թա.«Գյոնքյի՛, էդ հինչա՞ն ա, վրեր քու կնեգտ իտի լմվ ա եշում քյեզ, խոսքեդ անկուջ ա օնում, մին պեն ասած վախտն էլ, տեղան թող ա ինում, հալա խոսքը պիրանատ տոնս կյանլու, կտարում ա: Էն վրեր ա իմը, դե հինչ ասիմ, մին պենը հարոնը հետ ասել պիտիս, վրեր տեղան տըմբըհան ինի: Մին պեն չըմ ասում, վրեր խոսքես խոսքը չպիրի, թընթորա վեչ: Ես ասում ըմ՝ ինքյն ասում ա, ես ասում ըմ՝ ինքյն ասում ա, լըհա ասիս փոխ ինինքյ ըսիլիս: Մին մարթ ղոնադ պիրած վախտն էլ, մարթու աբուռ վեր ա կյամ: Ես էլ ըմ փոնշմանում, Էն ղոնադ եկած մարթն էլ ա փոնշմանում:

- Էդ նրանա յա, Թոնի, վրեր կատուն ես ըռչի քըշերն ըմ ըսպանալ:

- Յանի հո՞ւնց, ա՛ Գյոնքյ:

- Թանգն հըրսանեքյ ըրած ինքյ, - ասում ա Գյոնքյին,-իրիկունը հաց ուտելիս վախտը, մին կատու ունինքյ, եկավ սուփրավը, թա ծընկանս նըստե: Կըզնվեցի, հանց եր կալի տափին եկե, վրեր կատուն սմսը մին ղոնում պեց ըրավ: Ըստակած կատուն եր կալի, թող ըրի տոռնը: Կնեգյս թանգն հարս ար, շատ վախից:

Էքյսը մորն ասալ ար, - Գյոնքյին թոնդ մարթ ա, վրեր կզնվեց, էլ պրծավ, աղին, բոզին եշում չի:

Թոնին մտքումը տինում ա վրեր ինքն էլ կատուն ըսպանի: Իրիկունը հաց ուտելիս տեղը, կատուն վեր օզում ա, թա կյան Թոնոն կյոքյումը նըստե ալլադոնոն Թոնի, կատուն եր կօնիս տափավը կտաս, քըմական էլ մին լավ ոնշոնց կտաս. «Ես քու...»:

-Ը՛, այ մոխրվիս տու Թոնի ետացալ ըս. կատուն ըռչի քըշերն ըմ ըսպանում:

## 50. ՈՒՂՏԱՊԱՆՆ ՈՒ ՆՍՈՒ ՕՂՏԸ

Ասում ա՝ մին չարվադար օդտ ար պնըցնում: Էս չարվադարը մրոնելիս վախտը խընթրում ա, վըեր ձւրանն կոշտը պիրին ձւրանն Նան օդտը: Օդտը վըեր պիրում ըն, էս մեոնող չարվադարն ասում ա. «Իմ նագիգ Նան, էս էս ա մըեոնըմ ըմ, ամմա չքելը մըեոնելըս օգում ըմ քըզանա շնուրհակալ ինիմ, օգում ըմ, վըեր տու իմ մեղքերս ներիս: Վախտ ա իլնլ, վըեր քեզ ծարավ ըմ թողալ, վախտ ա իլնլ, վըեր քեզ սոված ըմ թողալ, վախտ էլ իլնլ ա, վըեր պեոնըտ ծանդըր ըմ փըոնալ, վախտ էլ իլնլ ա, վըեր մանգզիլըտ էրկան ըմ ըրալ, շատ ըմ խնթրում, վըեր էս իմ արարմունքներիս մհար ներիս, շատ ըմ խընթրում»:

Օդտը ջողաբ ա տամ. «Իմ տար, իմ տիրական, մեր առաչնորթ, էդ լոխ, հինչ վըեր տու ասում ըս, էս քյոհնանդան ըմ քեզ ներալ, էս շուտանց ըմ քեզ բաշխալ: Ամմա մին պեն, չուքիլը մհենգ էլ մըննաս ընգնում չի, կարում չըմ մըննաս քըցիմ: Էդ էն ա, վըեր տու, հիբ մունք իրիկունը կյամ ինքյ, մանգզիլ, պեոնըրնես վեր պիրում, թա դինջանանք, քյինանք մըզհետե ըրածիքյ, տու ինձ կապում իր էշին անա, վըեր էշն ինձ յորա մըծոթուն անե»:

## 51. ԵՐԿՈՒ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ

Ասում ա էրկու ախպեր ըն ինում: Մեծը շենումն ար ինում, տանը կործերը տըեսնում, շինըմաչում շենին կործերին խառնվում, էն վըեր ա պուճուր ախպերը հանդ ար քյինալ, վար անում, բոստան անում, ըստծու տվածը տոն քըցոմ, եկող-քընացող լիանում:

Մին օր էլ էս պուճուր ախպոր կնեգյը մարթեն նհետ կոն ա անում, թա. «Տու էտ հո՞ւնց մարթ ըս, քու ախպոր վըննը-ծեոքը թամհուգ, թաքյոհ, շինըմաչին մեծ-մեծ մարթկանց նհետ նստում, էր կենում, հիշտեդ մին էրկու մարթ ըն հըվաքվում, մինը ինքյը. էն վերա տու, վըննը-ծեոքըտ ցեխուտ, ամեն վախտ հանդոմը, չուան տոն չըս կյամ, ռուրանան ծեքյեն քընամ ըս, իրիկունը մթնած կյամ, սաղ պոլլոն տարեն անըմըս, չըրչարվում, տանջըվում: Բոլ ա, հերիքյ ա, թող մհենգ էլ քու ախպեր քյինա հանդը, վար անե, չուին պեները ինքյը տըեսնա, էսվեր ա տու մհենգ էլ կաց շենումը թանգն շորեր կյեցած մըրթամաչ տոն եկ, հանցուվըեր էս էլ ասեմ՝ իմ մարթս էլ ա մարթ, էս էլ մըրթըմաչի մարթ օնիմ»:

Պուճուր ախպերը կնգանը խելքավն ա ընկնում, մեծ ախպորը նհետ կոն

քրցում, թա. «Դե՛ քո ա, հինչքան ես չոլ ըմ քյեցալ. տու շենումն ըս կացալ, մհենգլ էլ ես բեդմա շենումը կենամ, տու քյինա չոլը»:

Մեծ ախպերը հինչքան օգում ա ախպորը հըսկըցնե, թա շենին պենն օրիշ ա, չոլին պենն օրիշ ա, վըեր պուճուր ախպերը շենին կործերը կարել չի տըեսնա, մամալ չի կյամ, պուճուր ախպերը կոտրվում չի: Ճարը կըտրած, մեծ ախպերը եր ա կենում ռութանան, հըզըրվում, կյոթանալ, եզներալ, սարքալ քյընամ հմնդը: Էնվեր ա պուճուր ախպերը շենին շորերը փոխում ա, տոնս կյամ շինամաչ, շենին աղսախկալներին կոշոր, նստում, ասում, խոսում:

Էս գրոցին վախտը պուճուր ախպերն ասում ա. «Ա՛րա, են օրը վար ի անում Ծակ քարեն հարթեն, մին էլ տըեսնամ կլխաս երը, յըրկյինքյումը մին շան լկուտու սմա ա կյամ, հինչքան վմրմվո՛րդ ըրի<sup>1</sup>, կըրեցի վուչ կլխու ընկնիմ, թա էտ հինչ ար»: Ախսախկալենն էս խոսքեն յըրա պուճուր ախպորը լմդ<sup>2</sup> ըն անում, նեստավը ծըծաղում, շինում «հըրնընքում տռած հարս»: Պուճուր ախպերը քոռ ու փոշման կյամ ա տոն:

Իրիկունը մեծ ախպերը հմնդմն կյամ ա տոն, հաց ուտելիս ախպեր-ախպեր գյլեջա յըն անում, ուրո՛ւր անա հըըցընում, թա էտ օրը հունց ըն անցկըցրալ: Մեծ ախպերն ըսելանը ետը, պուճուր ախպերը ասում ա, թա էտ օրը ուրմն շինըմաչումը հունց ըն ըրալ, գիրալ ծըծաղալ, հինչ ա թա ինքյն ասալ ա, թա յըրգընքյումը շան թուլու սմա ա ըսկացալ վըրատեղ:

- Իտի՞, - ասում ա մեծ ախպերը: Թա. «Հա՛»:

- Լավ,- ասում ա մեծ ախպերը, - էքյուց ես հմնդը չըմ քյընալ, քյըզ նհետ տոնս կըկյամ շինամաչը, տըեսնանք էտ հո՛ւ վա, վըեր քյեզըրա ծըծաղում ա:

Շինըմաչումը հըվաքված մարթիքյ էլլիա օգում ըն, թա պուճուր ախպորը լմդ անին, մեծ ախպերը մաչ ա ընկնում, «Էլ իսե՞ լմդ ըք անում իմ ախպոր անալ,- ասում ա մեծ ախպերը,- ինի՞լ չի, վեր դըրդուշը յրա տված ինի, չընգյերավը շան թուլան պըցըրցըրցրած երկինքյ»: Շինիմաչի մարթիքյը հավան ըն կենում մեծ ախպոր ասածին. «Կինի, կինի», - ասում ա մինը:

- Դո՛ւ գ ա, դո՛ւ գ, մին տարե էլ դըրդուշը յրա տվալ մեր թուլան տարալ:

Պուճուր ախպերն ասում ա. «Չէ՛, ախպեր, շինըմաչին նհետ ես պեն չօնիմ, տու էլլիա տանը կաց, Էնվեր ա ես քյինամ չոլը, հմնդը: Հինչ պեն օնիմ շինըմաչումը, վըեր ըսածավըս էլ լմդ անին»:

<sup>1</sup> Դիտեցի, իմանալու համար (Մ. Բ.)

<sup>2</sup> Ծաղր (Մ. Բ.):

## 52.ԸՇԽԱՐՔԵՍ ԻՐԵՍԻՆ ԱՄԵՆԱԲԱԽՏԱՎԵՐ ՄԱՐԹԸ

Մին դավրիշ ա ինում: Էս դավրիշը ըշխարքես տակին մին պենու ա իլալ ման կյանլիս, մին բախտավեր մարթ ճարի: Շատ տեղեր ա ման կյամ, շատ միալում ա ինում, ամմա բախտավեր մարթ չի ճարում: Մին օր էլ կյամ ա մին շհան, մին տեղ վեր ա կյամ, տընսնում ա, վրեր էս տանը դաբալարշու մին մեծ մաղազին կա, էտ մաղազինին կլխեն էլ մի տոն կա, ամեն իրիկուն էս տանը ածիլ, պար կյանլ, օտել, խմել քյեփ անել կա: Մին օր, էրկու օր, մին շաբաթ, էրկու շաբաթ, մին ամես, էրկու ամես, համեշա իստի օրախություն ա, համեշա՝ ասել, խոսել, ծըծաղել:

Էս դավրիշն ասում ա. «Էս ա վրեր կա, աշխարքես տակին բախտավեր մարթը քրթալ ըմ: Քյինամ հըրցնըմ, գյիդամ, թա հունց ա իլալ, վրեր էս մարթը իստի բախտավեր ա»:

Հըրցընելավ իմանում ա, վրեր էտ տոնը հնման էդ մաղազինին խագա- յինինն ա: Դավրիշը ամեն օր մին միանավ կյան ա էս մարթին կոշտը, ասում, խոսում, լափ դուստանում: Մին օր էլ խոսք ա վեր պերում, բախտավորու- թյան յըրա, ասում թա. «Ինքը ման ա կյան, վրեր աշխարքես յրա մին բախ- տավեր մարթ ճարի, անջախ, անջախ էս ա վրեր քիթալ ա»: Էս մաղազինին տարը, վրեր մին սերուն տղամարթ ար, ասում ա, թա. «Բախտավեր ըմ, բախտավեր չըմ, էս գյիդոն չըմ, քյեզ նաղլ անիմ, իմ կլխավա անց կացածը, տու իմաց, բախտվե՞ր ըմ, թա չէ»: Ասում ա. «Ես ջահիլ ի, մին ըխճրկա յըրա սիրահարվեցի, էս ընդրան սերեցի, նա էլ՝ ինձ սերից: Մունք փսըկվեցենք, ինքն սերում ընք, հունց վրեր յըդոնեցյը, մոմնոն հետե հոքի յընք տամ, ջան ասում, ջան ըսկանում: Մեր սերը էնքան արթնար ար, էնքան անարատ, վրեր մունք օխտը ըրենք, թա վրեր մըզանու միննը մինը մեռնի, էն մինը էլ փսակվե վեշ: Խոսք տվենք, օխտ ըրենք, պայման տըրինք: Ապրում ինք մըզ համար, բախտավեր, առանց դարդի, հունց վրեր երգքինքյին դուշերը: Մին օր էս իմ նշանածըս հիվանդանում ա, ծանդր ա հիվանդանում: Ըխշարքես տակեն էլ հնքյիմ չի մնամ, պերում ըն, ամմա ճար չինում: Քըշերը քոն չօնիմ, ցիրեկր դարար, ծեռքըս ծոցումըս, ման ըմ կյան, գյիդոն չըմ տափեն տակեն ըմ, թա կլխեն, աստուծ ըմ կանչում, երնային թաքավեր, թա վրեր իմ նշանածես մին պեն ա ինելու, առաչ իմ հուքին առ, ետնան ընդրանը: Հնքյիմներեն մինը քյնամ ա, մինը՝ կյամ, ճար չինում, իլլաջ չինում: Էլ վեչ օտում, վեչ խմում, վեչ խոսում, ըսօր-էքուց ա, ըհը- միենց կմեռնե, մին

սհաթան ետը կմեռնէ: Հմբքիմներեն հույսը կտրվում ա: Էլ ճար չըն անում, ասում ըն. «Պենը պենն անց ա կացալ»: Էն վրեր ա ես մին կլիս մետք ըմ անում, թա պա առանց իմ սիրած կնգանս հո՞նց կանիմ: Հընկեր, հըրևան, բարեկամ թաղման ըն հըզըրվում, ես էլ, դե մարթ ընք իլի, հու վա գլղուղում կնգանս մըռնելանը ետը հի՞նչ կպըտահի մարթուս, - ասում ա- «Իթթիբար չինիլ». եր կացե քեցե հմբքիմին կոշտը, ըսեցի, հմբքիմ, ինձ կըրտե, հո՞ւ վա գլղուղում հինչ կինի, վախում ըմ, թա նշանածես տված խոսքը կարիմ վեչ պահիմ, քանե վրեր հմլն կնեգյս մեռած չի, թող, վրեր ես իմ պայմանըս կտարիմ»: Կյմմ ըմ տոն, սերտս մին ջուռա, դինջացած: Ասում ըմ. «Փառքդ շատ, աստուծ, բալքյամ էս օրեն էլ պեղմա արժանանայինք: Կնեգյս մեռնի, ես էլ մարթությունից գուրկ մնամ»:

Ամմա հինչ կանիս վրեր, նշանածս հմլն նմփմսը քինմմ-կյմմ ա: Հմբքիմներն էլ ծեռք ըն քաշալ, թողալ ըստծու ումուղին: Մին օր, էրկու օր, էս իմ նշանածը մեռնում չի, յըվըշ-յավաշ օշու վա կյմմ, աչքը պեց անում, քթղմվ ճոր խմում: Մին, էրկու, էս նշանածս օյամիշ ա ինում, մարթ ճընանչում, յըվըշ-յավաշ օտել օգում, ջանու կյամ: Կլոխըտ հինչ ցըվըցնիմ, էս իմ նշանածը սըղանում ա, սաղ-սալամաթ ինսան տըռնում: Խալիը, հընկեր, հըրևան, բարեկամ ա, լոխ ուրխանում ընք: Անց ա կենում մին ամես, էրկու ամես, էս իմ նշանածն ամեն քշեր ինձ ասում ա. «Խե չը՞ս կյամ կոշտըս, պա քու սերտըդ ինձ օգո՞ւմ չի»: Ամեն մին դոնոնում, մին պեն ըմ մհանա օնում, մին օր քեփ չօնիմ, մին օր կարում չըմ: Էս նշանածս եշում ա տըռնում, վրեր չե, ըստեղ մին մնմլ կա, էս ինձանա չի, վրեր քըշերը նշանածես ծոցը չընի մըտնիմ, գիրավ խաղ չանիմ: Ճարս հի՞նչ, վերչը օզիմ-չօզիմ պետմա դոզն ասիմ: Եվ դոզը նաղ ըմ անում, հունց ես վըխեցի, թա ուրմն մըռնելանը ետը կարիմ վեչ խոսքս պահիմ, հունց քեցի հմբքիմին կոշտը հունց ինձ կըրտել տվե: Էս ասելն ար, էս կնեգը յախաս փոնից, թա չե, վրեր չե, ես էլ քըզնըհետ օր ու քշեր անել կարել չըմ: Ես մարթ ըմ օգում, վրեր իտի յա, էս հոր վրեր օզիմ, պեղմա նհետը իմ քեփս մըմմիշ անիմ: Ամեն օր մեր տոնը ըստրա հետի կոեվ, մլմլում ար ինում: Հո՞նց անիմ, հի՞նչ անիմ, մետք ըմ անում, մետք, կարում չըմ, թա մին ճար քըթենամ: Ես օգում չըմ, վրեր հընգեր-հըրևան գլղոմն իմ կըրտված ինիլըս, օգում չըմ թա մարթ իմանա, վրեր իմ սերած կնեգյս ինձանա իտի պահանջ ա անում: Մնացալ ըմ կըրակին մաչն ընկած: Ճարըս կտրած, տըռնում ը՞ս էն դախլին քըմակին բոյավ, սերուն

տղան, պահում ընք մինակ ընդրա հետե, վրեր կնգանս պահանջը կտարե, սերտն օգածն անե, յանի քի քըշերնին իմ ավագ կնգանս ծոցը նիմրտն:

- Պա լնվ, պա էտ հի՞նչ քեփեր ա, վրեր ամեն օր քու տանդ ա ինում,- հըրցնում ա դավրիշը:

- Էդ էլ խալխին աչքերը կըպելու հետե յա:

- Բնվի,- ասում ա դավրիշը, եր կենում տեղան: Էն քինալն ա, վրեր քինում ա:

### 53.ԱԶՆԻՎ ՄԱՐԹ

Էրկու շատ հարուստ հընգերներ ըն ինում: Էս հընգերներեն մինը ապրում ար, ասինք, Կասպի ծովին մին դըրաղեն, Էն մինը՝ ծովին Էն մին դըրաղեն: Անասելի ու լճվավ անպատմելի սերում ըն Էս էրկու հընգերներն ՈՒՐՈՒՐ: ՈՒՐՈՒՐ կարոտը Էն դըդար ըն քաշում, վրեր նհանցա մինին մետն ընկավ հընգերը, հեռագիր ա տամ հընգերին, թա հինչ տեղ վրեր ըս, Է՛կ:

Էս հընգերն էլ եր ա կենում, կյնմ մին քանի վախտ կենում. «Վառըդա նա դառըդ», օտում, խըմում, Էլլիա եր կենում, քինամ ՈՒՐՈՒՐ շհարը:

Էս հընգերներան մինը, վրեր ծովեն Էս դըրաղեն շհարՈՒՐն ար կենում, մին ախճիգյ ա նշանում, նշանտրիքին էլ քառասուն հազար մանեթ փող խարջում: Ըխճըկատերերին նհետ խոսում ըն, վրեր մին քանի օրանը ետը պեղմա հըրսանեքյն անին: Էս հընգերը օգում ա հեռագիր տա ՈՒՐՈՒՐ հընգերին, թա հինչ տեղ վրեր ըս, Է՛կ վրեր իմ հըրսընքես հասնիս:

Էս տղան էլ հունց ա ինում, խեղափուլ<sup>1</sup> կյամ ա, տՈՒՆ կյամ հընգերեն շհարը: Հընգերն էլ շատ ուրախանում ա, ամմա հըրսընքին մհար գատ չասում:

Սահանք շհարումը ման կյնլիս, Էս Էկած հընգերեն աչքը մին ըխճըկա փըռնում ա, հընգերեն յախան փռնում ա, թա տու վըս, վրեր տու Էդ ախճիգյն ինձ հետե բեղմա օղիս:

Տու մեր ասել, Էս ախճիգյը հնման Էն ախճիգյն ա, վրերեն յըրա ՈՒՐՈՒՐ հընգերը նշանվալ ա, Էս էրկու օրն էլ օգում ա, թա փսակվե:

Էս հընգերն ասում ա. «Աչքիս յրա, հունց էլ ինի, Էս ախճիգյը քյըզ մհար կօղիս»: Կյնմ ա Էս ըխճըկա հորը, մորը կոշտը, թա հնլ, դագիյա, իստի, իստի

<sup>1</sup> Հանկարծ, անսպասելի (Օ. Բ.):

պեն, ծեր ախճիգը բեղմա տաք իմ ազիզ հրնգերես, ամմա օլմիյա, օլմիյա պերաններատ հանալ ըք, վրեր տա իմ նշանածա ա ի լալ: Ըխճըկա հմրնը մարը ասում ըն. «Դե՛ մունք հինչ կա՞րինքյ ասենքյ, էտ ըխճըկա պենն ա, վրեր օզից, մունք հի՞նչ բիղմա ասինքյ»:

Հմրն ու մարը ըխճըկանը հըրցնըմ ըն, թա. «Հի՞նչ ըս ասում. քու նշանածը քյեզ օգում ա մին լմվ, Ուրմն անա էլ հարուստ մին տղու»: Հա՛, էն էլ մըննաս ընկավ, թա ասիմ, վրեր էս ըխճըկա նշանածն ասալ ար, թա. «Սրանա էտը ինձ բեղմա հաշվիք ծեր վրերթին, ծեր ախճիգն էլ իմ հալալ քուրս ա»: Ախճիգն ասում ա. «Ա՛ հմր, վրեր ինքյն ասում ա, ըստրանա էտը էս Ուրմն քուրն ըմ, էլ հինչ ա՞սիմ, տուք ըք գլՈղՈղմ, վրեր ծեռքաս էլ փըռնիք, մին քոռու տաք էլլիա չէ աստղը չըմ, իրեսըս շոռ տվողը չըմ»: Քուր ու ախպեր տըռած, ըսկսում ըն հըրսընքին թաղարիքյը քաշել, մին լմվ հըրսանեքյ անել, հղի քցՈղմ դիբա ծովի էն դրաղի շհմրը:

Հունց ա ինում, մին դՈղՈղմ, խոսք պեց ըլմծ վախտը էս ախճիգն ասում ա Ուրմն մարթուն, թա. «Պա ասել չըս, էս քու հրնգերեղ նշանածն ըմ իլալ, հըրսանեքյը վրեր յըտացալ ա, քու խաթրուվա իլալ, վրեր տու կյմս հըսնես»:

Հընգերը մմթ ա մնամ, շատ դմրդ ա անում, ամմա դե հինչ կա՞րե անե, պենը պենմն անց ա կացալ: Եր ա կենում հրնգերեն մին նամակ ա կյիրում, թա. «Էլ առանց քյեզ էս կարել չըմ ապրեմ, վրեր տու իտի պեն ըս փըռնալ, իմ խմթրու տու քու նշանածատ ծեռք ըս քաշալ ինձ տվալ, էս էլ առանց քյեզ կարել չըմ ապրեմ, ե՛ր կաց, հինչ օնիս, չօնիս, լոխ ծախի, ծըխծըխորե, եք իմ կոշտըս մինտեղ կՈրծ անինքյ, մինտեղ էլ ապրինքյ, թա ինձ սերում ըս, թա վրեր օգում չըս էս ինձ ըսպանիմ, եր կաց, եք»: Էս հրնգերն էլ ջողաբը կյիրում ա, թա. «Աչքես յրբա, էս քանի վախտըս կործըս վերչացնիմ, կյմմ»: Ամմա, քյընալը յըտըցնում ա: Էս հրնգերը մին էլ ա կյիրում, էրկու էլ ա կյիրում: Ամեն մին նամակին կըլխեն, տակեն, էն ա կյիրում, թա. «Եր կաց, ծախի, ծըխծըխորի իլած-չիլածըտ, եկ մինտեղ ապրինքյ, մինտեղ կՈրծ անինքյ»:

Ճարը կտրած էս հրնգերը եր ա կենում հինչ օնե, չօնե, լոխ ծախում, ծըխծըխորում, վըեսկե շինում, ածում մին քանի դուրթի լըցնում, պարախող նըստում, թա քյինա հրնգերին կոշտը: Հըղըցին մին քամի յա եր կենում, վրեր պարախողը տըշեղու նման ծովեն իրեսին խաղ ա անում: Մին վախտ խալխեն քոն իլած վախտը մին հարայ ա եր կենում, թա հու վրեր կարում ա Ուրմն պըրծըցնե, պարախողը տակ ա անում: Մարթիքյ թող ըն ինում,

ՈՒՐԱՆԳ կուրցրած, վրերը տկլոր, վրերը փուխանած ըստեղ վագ տամ, ընդեղ վագ տամ, հու վրեր կարում ա հըսցնե, պուճուր-պուճուր գյամին ա նըստում, տկլոր, առանց շորերի պըրծընում, ըզադվում, հու վրեր էլ կարում չի, պարախողին նհետ տակ ա անում: Էս հընգերն էլ մին թանիրավ ՈՒՐԱՆԳ քըցնում ա պուճուր գյամին, տՈՒՐԱՆԳ կյամ ծովեն դըրադը մին փուխան, մին հալավավ:

Ծովեն դըրադեն մարթիք էս հընգերեն ըստղան-ընդղան, ճըրդոտած, քյոհնա շորեր ըն դՈՒՐԱՆԳընում, տամ էս հընգերեն, վրեր մին թանիրավ տկլոր մարմինը ծասկում, կյամ ա քաղաք: Դիպա ՈՒՐԱՆԳ հընգերին տոնը քյինալիս տըեսնում ա, վրեր հընգերը ՈՒՐԱՆԳ քալկոնումը նստած կնգանը նհետ չայ ա խմում: Բըլկոնումը նստած հընգերը եշում ա, տըեսնում, վրեր էս ա ՈՒՐԱՆԳ հընգերը դիպա ՈՒՐԱՆԳ տոն ա կյամ, ամմա իսե շատ փիս հալՈՒՐԱՆԳ ա: Կյեցեն քյոհնա, ճըրդոտած, ճընթոլմ շորեր, կյամ ա: Նստած տեղան եր ա կենում, մաչ կյՈՒՐԱՆԳ նի մըննում, սվըրցնում ՈՒՐԱՆԳ քոծեն, թա էն մարթի վրեր կյամ, թողիքվեչ տոն նի մննի:

Էս հընգերը կյամ ա տոնը թակում, օգում ա, թա նի մննի մղակավը<sup>1</sup>, քոծը դՈՒՐԱՆԳ կուփե յա տամ, տՈՒՐԱՆԳ քըցնում, տՈՒՐԱՆԳ նհետ անում, քըլում: Խեղճ հընգերը մնամ ա քյՈՒՐԱՆԳը, սոված, ծարավ, տկլոր: Հինչ ա՞նե, թո՞րը քյինա: Իլած-չիլած կարողությունը ծովեն տակն ա քաթմիշ իլալ: ՈՒՐԱՆԳ մին անգիգ հընգեր ա իլալ, էն էլ իրես ա շոռ տամ: Իստի մետք ընելավ ման ա կյամ, ման կյամ, կյամ մին քարու յրա նստում, քընընքյու մաչ ընկնում: Էտ վախտը մուտանում ըն էրկու մարթ, մին չամաղան ծեռքներին, պերում ըն տամ ըստղան, ասում, թա.- Էս չամաղանը մունք կյՈՒՐԱՆԳը ընք, տու պահե, մունք քյինամ ընք մին չամաղան կա, էն էլ կյՈՒՐԱՆԳանք: Թա վրեր մինչըն մին սհաթը եկենք, եկենք, էն ա քյեզ շատ փող կտանք, թա վրեր պեն ա, մունք եկենք վուչ՝ Էտ չամաղանը քյեզ ինի քու մոր կաթնեն նման քյեզ հալալ, տար քու քախտեն ինչ կինի մաչեն, կինի:

Ասում ըն, ՈՒՐԱՆԳ քյինում: Էս հընգերը մին սհաթ ա եշում, էրկու սհաթ ա եշում, տըեսնում մարթ չի կյամ: Ասում ա. «Պեց անիմ, տըեսնամ, մաչին հի՞նչ կա»: Պեց ա անում, տըեսնում հի՞նչ: Մաչը լոխ վըեսկե յա, մին էլ թոխտ փող: Շատ յիշիլանը ետը, վրեր տըեսնում ա՝ մարթ չի կյամ, եր ա կենում էս չամաղանը յոր օնում, քյինում գաստնիցան, մին նումեր փըռնում, տՈՒՐԱՆԳ կյամ

<sup>1</sup> Դուռ, դըրնուլը (Մ. Բ.)

բազար, ՌԼրան համար մին ծեռք շոր առնում, կյենում, տՌԼս կյամ մեյդան:

Եշում ա տրեսնում, էս ա էրկու մարթ կյամ ըն կոշտը, թա. «Ըստեղ մինը մին մաղազին ա ծախում, մաչին կինի էրկու հմրՌԼր հազար մանեթի ապրանք, ամմա ինքը տամ ա քառասուն հազարավ, առնե՞լ չըք: Էս հընգերն ասում ա. «Խի՞ չըմ օգել, քյինանք, տրեսնանք»:

Քյինամ ըն տրեսնում, վըեր դՌԼզ վըեր էս մաղազինումը էրկու հմրՌԼր հազարի ապրանք կինի: Ասում ըն, խոսում, մարթը հենց հազար մանեթ էլ էս էրկու մարթին ա տամ, քառասուն հազար էլ մաղազինին, ըսկսում առտուրը: Անց չի կենում մին ամիս, էս մարթը սաղ շհմրավը մին հայտնի յա տեռնում: ՄՌԼշտմրիքյն էլ անասելի շատ ըն ինում: Մին օր էլ տրեսնում ա, վըեր էրկու կնեցարմատ եկին մաղազինը, մինը խե շատ ջնհիլ, սերուն հունց վըեր հՌԼրՌԼմնլմգ ինի, էն վըեր ա էն մինը՝ մեծ ա ըրվում: Էս ջնհիլին փոնում ա աչքը: Շատ հավան ա կենում, մտքումը տնՌԼմ ա՛ ՌԼրան հետե օգի: Էն մեծեն մին դըրաղ ա կանչում, հըրցըփորց անում, իմանում, վըեր ախճից ա, անգմփ ա: Շատ խընթրում ա ՌԼրան ծանոթացնի էտ ախճըկա հորը, մորը նհետ, համ էլ ինդի անի, վըեր էտ ախճիցը ՌԼրան տան: Էս կնեցը խոսք ա տամ, տան տեղն էլ նշանց տամ, ասում թա. «Էս իրիկուն կարող ըս կյաս, վախելմեր, էտ լոխ իմ ծեռքես ա, հունց օգիմ, ընդի էլ կանիմ»:

Իրիկունը, մաղազինը քլլելան ետը, էս հընգերը եր ա կենում, քյինամ նշանց տված քյՌԼչմն. նի մըննում հայաթը: Երի թրմփմն վըեր տրեսնում ըն, կյամ ըն կանչում կլխե աստաժը: Էս հընգերը կյամ ա նի մըտնում մին մեծ օթախ, տրեսնում ա հմման ըստեղ ՌԼրան դավաճան հընգերը, աչքը հընգերեն իրեսն ա ընկնում թա չե, մին ջուռա փիս ա տեռնում, օգում ա ետ տեռնա, օգում չի, վըեր իտի դավաճան հընգերեն իրեսը տրեսնա, ասում ա. «Քանի վըեր էտ դավաճանը էս տանն ա, էս ըստեղ ինիլ չըմ - ասում ա,-էս իտի մարթու նհետ բարեկամանալ կարել չըմ»: Ասում ա համ էլ օգում ա, տՌԼս կյամ: Ամմա էս դավաճան հընգերը պենդ փոնում, պաչում ա, պենդ խըտտում, ասում. «Անգուջ կալ:էս լոխ իմ սարքած պենն ա: Ըորչինը, էն չամադան վըեսկին ու թոխտ փողերը էս ըմ քըզ մհար ըղարկալ: Էն մաղազինն էլ իմն ա իլալ, թա չե, էն վըեր պըելն ա, վըեր էրկու հարՌԼր հազար մանեթանուց մաղազինը քառասուն հազարավ տան մարթու: Էն էրկու մարթիքյն էլ վըեր հենց-հենց հա զար փող ըս տվալ, նահանք էլ իմ

մարթիքյն ըն, էն էլ էն մարթիքյը, վրեր չամադանը փողավ լիգյը պերալ ըն քյեզ պահ տվալ: Թա հըվատում չըս, կանչիմ տես»:

Կանչում ա էտ էրկու մարթկանց, էս հընգերը եշում ա տըեսնում, դ՛ՆԼզ վրեր նահանք ըն: Էն վախտը հընգերն ասում ա.

«Էն ախճիգյն էլ իմ քուրն ա, օգում ըմ քյեզ տամ, վրեր մեր բարեկամությունը էլ ավելի ինի: Թա խի չի քյեզ ըռչի դ՛ՆՆՆԼմը մեր տոն թուղեցե, էտ էլ ընդրա հետե, վրեր էս օգում չի, քյեզ էտ ըղքատեն հմլին տըեսնամ»:

#### 54.ՎԱԽՏՆ Ա ԽԱԲԱՐ

Ասում ա, մի հետ տղան կյամ ա տոն, հորն ասում. «Ա՛ հմր, իժան օղտ ըն ծախում, մինը տասսը մանեթ, փող տո, քյինամ մին քանենն առնեմ»:

- Թ՛Մնգյ ա, Բա՛լա, կարել չընք առնինքյ:

Անց ա կենում մին էրկու տարե, հմրը տղեն ասում ա. «Բալա, օղտ ըն ծախում, քյինա տես քանի՞ յըն ասում»:

Տղան քյինամ ա, կյամ, ասում. «Ա՛ հմր, Թ՛Մնգյ ա, մինը հմրձը մանեթ ըն ասում»:

- Թ՛Մնգյ չի, Թանգյ չի, վրե՛րթի, քյինա մին քանինն առ:

Տղան ասում ա. «Ա՛ հմր, էս գատ չըմ հըսկանում քյըզանա, մինը տասսը մանեթան ասում ըս Թանգյ ա, ամա մինը հմրձը մանեթան ասում ըս Թանգյ չի»:

- Վախտն ա խաբար, էն վախտը փող չունինքյ, օղտը տասսը մանեթան Թանգյ ար: Էնվեր ա մհենգյ, վրեր փող օնինքյ օղտեն մինը հմրձը մանեթան իժմն ա:

#### 55.ՄԱՐԹ ԱՊՐՈՒՄ Ա ՍՎԸՐԵԼՈՒ ՀԵՏԵ

Ասում ա՝ մին փշըկավեր տղու հմր քոռ ա ինում: Էս տղան ամեն օր ռութանան հորը շիլակում ա տանում բազար, վեր տնձում, իրիկունը տոն կյմլիս շիլակում էլլիա տոն պիրում:

Մին ռութանա էլ տղան շիլակած հորը բազար տանում վախտը, հղըցին հմրն ասում ա. «Բա՛լա, վեր տիր, կյ՛ձըս կյամ ա»:

Վըրերթին հոր ասած տեղը չի վեր տընձում, մին խիլլա տեղ տանում ա, ետնան վեր տինում: Կյ՛ձելանը ետը հմրը հըրցնում ա, «Վըրերթի՛, պա խե՞ չի ինձ ընտեղ վեր տիրեր, հինչտեղ էս քյեզ խընթըրվեցի»:

Ա՛հնր, ախր ընտեղ քրքրարուտ ար, կյնոգելիս տեղը ցալքունը քրգանավ կտար, էն վերա, ըստեղ վրեղ ա, փափուկ, ցալքուն չի տալ:

-Դե, բալա ջան, ըսօր էս ինձ բոլ ա, ետ տոն տար, էս յաշիս մարթ ըմ, ամմա էտքանը խրելքս կըտրում չար:

#### 56.ԽՂՃՄԸՏԱՆՔԱՎ ԿՅՈՂԸ

Ասում ա՝ մին մարթ ա ինում: Էս մարթը հինչ փեշակի վրեր քյինամ ա, կարում չի, թա սվերի: Վերչը կյամ ա ըստծու տոռը, ասում ա. «Ա՛յ աստված, ախր էս հունց ա՞նիմ, հինչ փիշակու վրեր քյինամ ըմ, կարում չըմ, թա սվերիմ: Պա տու աստուծ ըս, հի՞նչ պենու կլխու ըս տնո՞ւմ»:

Աստուծն ասում ա. «Քյինա ծեր տանն ըռաչքին մին քանի փոս քանդի, ամեն մին փոսում մին քանի հատ ցորեն քըցի, ամեն մին փոսու էլ մին փիշակու անուն տու. դ՞ՆԼԳյարություն, նըրկարարություն, ռանչպարություն, մինի անունն էլ տիր կյոթուն, տե՛ս, էտ ցորեններին վրերը լոխճա շ՞ՆԼտ ծիլից, էն փիշակեն էլ քյինա: Էն էլ ասիմ,-ասում ա աստված, - թա վրեր պեն ա, պտահմունք ա, կյոթունեն փոսեն ցորենը լոխճա շ՞ՆԼտ ծիլից, տե՛ս, ինձանա քյեզ ամանաթ<sup>1</sup> ինսափավ<sup>2</sup> կյոթուն կանիս:

Էս մարթը իտի էլ անում ա: Մին քանի վախտանը ետը կյամ ա տըեսնում, վրեր լոխճա ճելլի էն փոսեն ցորենն ա ծիլալ, վրերին անումը տիրալ ա կյոթուն: Էս մարթը ըսկսում ա կյոթուն անել: «Հինչ ա՞նիմ, ինձ էլ աստուծ է՛ս փեշակը տվավ», - ասում ա էս մարթը ու հղե ընկնում:

Կյամ ա տըեսնում մին կով, ասում ա. «Էս լննվ իլավ, էս ա էս կովը կկյուղանամ»:

Կովը առաչն ա անում, թա պիրի, ինքյը-ինքյը մետք ա անում,թա. «Պա մեղքը չի, կովը տանիմ, դանան թողնիմ պորնչիլիս»: Կովը թող ա անում տեղը, տերտակ կյամ տոն:

Էս մարթը ամեն քիշեր կյոթունու վա տո՞ւս կյամ, ամեն դո՞նո՞ւմ էլ մետք ա անում, մետք, տերտակ կյամ տոն: Օգում ա, թա կյոթունը թոբա անե, ամա կարում չի ըստծու խոսքան տո՞ւս կյա: Մնացալ ա իստի կրակու մաչ ընկած:

Վերչը շատ մետք ա անում, վերչը վճիռ ա անում, եր կենում, թուշ

---

<sup>1</sup> Խրատ, խորհուրդ:

<sup>2</sup> Խղճով:

քյինամ դաչադներեն նհետ թա հընգեր տեռնա, դըլդրոթուն անե:

Ղըչըղներն սճևլթնն օգում ըն, թա ըսպանին էս մարթին, հվատում չըն, ամմա վըեր էտը հետը տըեսնում ըն, վըեր էս մարթը դճԼգ սրտավ ա օգում ճԼրանց նհետ հընգեր տեռնա, եր ըն օնում, հընգեր շինում: Քըշերը քոն ըն ինում, ռութանան եր կենում, քյինամ մին հղե կտրում: Եշում ըն տըեսնում, էսա մին քանե խոջա օխտը ճճրե ճոթ-կտորավ պեռնած կյամ ըն: Ղըչըղնին ըոըչնին կտրում ըն, խուջոցը ծեռքերնին կպոտում, առաչն անում, տանում լափ ծմակին խորքը, ճԼրանց բինան: Ճճրուցը պեռները վեր ըն պիրում, ծեռքերնին կըպոտած խոջաներեն տամ էս թնգն էկած հընգերին, թա տար էտ ճճրոնը կտորե: էս թնգն հընգերը խուջոցը առաչն ըրած տնելիս վախտը ինքը իրան մետք ա անում. «Լնվ, - ասում ա, - ասինք, թա էս խուջոցը թալանեցենք, էլ ին՞ ընք կտորում, պա մեղքը չը՞ն, սահանք էլ տոն օնին, տեղ, խոխա, ըրախա, կնգա, օղլուշաղու տար ըն, եք պեց թողնիմ, թող քընան»:

- Հը՛, հի՞նչ ըս մետք անում, դաչաղ ախպե՛ր,- հըրցընում ըն էս խոջեքը:

- Մետք ըմ անում, վըեր ծեգ կտորիմ վըեչ, պեց թողնիմ քյինաք ծեր տները:

Էս խուջեքյն ասում ըն. «Վըեր տու իտի ինսափավ մարթ ըս, քյինի տու, մունք ըստեղ կենանք, մեր խուրջինումը օխտը բուկի կա, տու օտիս վեչ, վըեր օտիս, կմեռնիս, տեղած ըն: Քյինա, թա վըեր քու հընգերունքդ կերած ինին, մհենգյ լաի, մեռած կինին, մըեգ դույուղ կանիս, մունք կկյանք, թա վըեր կերած չին ինիլ, տու օտիս վեչ»:

Էս մարթը կյամ ա տըեսնում, վըեր բուկիքը դչըղներն կերալ ըն, լոխ կտորվալ, մին դճնճն թվննգը տըրքըցնում ա: Խուջեքը իմանում ըն, վըեր դըչըղներն կտորվալ ըն, կյամ ըն էս թվննգյի սնսնվը քըթենում դաչաղներեն բինան:

- Տու, վըեր իտի մարթ ըս, - ասում ըն խոջեքը, - մեր էս ապրանքը քյեգ հալալ, ճոթկտորը քյեգ, մեր ճճրեքը մըեգ տո, մունք քյինանք:

Թնգն դաչաղն ասում ա. «Չէ՛, ախպեր, էս ծեր ճճրեքը, էս ծեր ապրանքը, ծեգ ինի, պոնեցեք, քյեցեք ծըգ հետե»:

Ինքյն էլ յոր ա օնում թվանգը ծառավը տամ, կոտրում, թա. «Ես իստի հացը կերե վեչ, թող աստուծ հինչ օգում ա, անե»:

## 57. ՇՌԱՅԼ ՏՂԱՆ

Ասում ա՝ մին հարուստ մարթու ինում ա ճար ու մադար մին տղա: Էս տղան խե շատ շոպլ ա ինում, փոռ ծախսող, օտոռ, խմող, քեփ անող: Քիշեր-ցիրեկ օրը անց ա կըցնում օտել-խմելում: Կըլխեն հըվաքած հընգեր տղորցը, հորը փողերը ճրճԼ նման խարջում ա: Հմրը շատ ա խրատ տամ, ամա պմն չի տճԼս կյամ:

Մին օր էլ կանչում ա տղեն ասում. «Վե՛րթի, ես տըեսնում ըմ, վըեր տու փիս հղըցավ ըս քյինամ, ըսօր օնիս, հընգեր, ախպեր տղա քյեզ ճընանչճԼմ ըն, սիրում ըն, էքյուց վըեր փողերդ պրծնի, էլ իրեսեդ եշող չի ինիլու: Քանի փող կա, հընգեր էլ կա, էքյուց փողըդ պրծավ հընգրոթունն էլ պրծավ: Տե՛ս, - ասում ա, - ես տըեսնում ըմ, վըեր քու վերչդ մահավ ա ինելու, լմվն էն ա, հրեն լամփան նհետ մին քյանդիր ըմ կախ տվալ, վըեր պեն ա, օզիս, թա քյեզ ըսպանիս, էք քյեզ էտ քյանդիրան կախ տո»:

Հմրը մոնելանը ետը, տղան հոր կարողությունը ինդի յա փչացնում, վըեր կապեկի հմսրմթ ա մնամ, խոխերքը տճԼզնը սոված, տկլոր, չփլադ, էլ հընգեր, ախպեր տղա, լոխ քաշվալ ըն, ամենն էլ ձըմնց հետե, մին սրտեհեռեչ չօնի, վըեր ծեռք փոնե:

Հույսը կտրած, էս տղան օզում ա, վըեր ձըմն կլճխն ըսպանե, մետն ա ընգնում հոր խրատը, քյինամ ա լամփան նհետ կախ տված թոկը քցճԼմ բողազը, թա ձըմն խեխտի: Տու մեր ասել, էտ թոկը բոշ ա ինում կապած, լամփեն տախտակներեն մեխերն էլ հանած: Տղան քաշում ա քյանդիրը, թա քըցի բողազը, լամփին տախտակը պեցվում ա, դաթան շըռում վըեսկեն: Հստեղ տղան կլխու վա ընկնում հոր խրատենն:

## 58. ՀԱՅՐ ԵՎ ՈՐԴԻ

Ասում ա՝ մին մարթու մինուճար մին տղա յա ինում: Էս մարթը էս տղեն լմվ պահում, մծըցնում ա: Շատ դճնճԼմ ձըմն զըրկում ա, տղեն տալիս: Թմզմ շորը տղեն հետե յա կարել տալիս, քյճհնան ինքը կյենում: Իստի սուրփ-սուրփ ընելավ պահում ա, մըծըցնմ, փըսակում, մուրազին հըսցնում:

Հմրը պռավում ա, ծեռքըվըեննա ընկնում, էլ կարում չի, թա ըշխատի: Տղան եշում ա, տըեսնում, վըեր հմրը իրեն վզեն պճն ա տեռալ, համ էլ իրան շատ նեղություն ա տալիս, էլ շատ մետք չի անում, մին չուվալ ա պերում, էս վըեննըծեռքա ընկած հորը քըցճԼմ մաչը, շըլմկում, տանում

Ուրանց սարումը մին քերծավ վեր քրցում:

Վախտ ա, ժմանակ ա, կյամ ըն, անց ըն կենում, քյինամ: Էս տղան էլ ա պռավում, հորը նման վրեննեծեռքա ընկնում: Սրա տղան էլ, տրեսնում ա, վրեր հնարը իրան շատ ա նեղություն տամ, մին չուվալ ա քցում, տանում, վրեր սարավը թուլուլ տա: Պերում ա չուվալը սարումը վրեր տընում ասում. «Ա՛յեր, ըստեղ կաց, էս ա կյամ ըմ»:

Հմրն ասում ա. «Վերթի՛, էս գլխում ըմ, տու հինչու հետե յրս պերալ ինձ ըստեղ: Ըստեղ չի, էն թըրմփեն ա, տար էն քերծավը ինձ վրեր քրցի, էս իմ հորը ըստըղավ չըմ վեր քրցնալ, հնե՛, ընտղավ, էն քերծավն ըմ վեր քրցնալ»:

Տղան վրեր էս ըսկանում ա, վախում ա, վրեր ուրան տղան էլ ուրան պիտի քերծավը վրեր քրցի, անսնա, հորը եր ա օնում, շըլակում, պերում տոն, լմվ պահում, պրհպանում:

#### 59. ՊԱՌԱՎ ԸՄԿԵՍՈՒՐԸ

Ասում ա՝ մի պառավ ա ինում: Էս պառավեն ինում ա իրեք հարս: Էս պառավը շատ չար ըսկեսուր ա ինում: Էս հարսներին օր ա տամ, իշեղ չի տամ: Հացը քաշավ ա տամ, հինչ օնին, չօնին ըլլած<sup>1</sup> պնելիքն էլ ուրան ջրումն ա պահում:

Մին օր ալ հացին պճուրը<sup>2</sup> հըմբարում ա, տամ հըրսներին, ասում, «Հացը թխեցեք, ամմա պրկասե վեչ»: Ասում ա, թափշուր անում, ինքը քյինամ ժամ: Ըսկեսուրը քյինմլանը ետը, հարսները մտածում ըն, հունց ա՞նին, վրեր հացան կյճողանան, ամա ըսկեսուրը գլխա վրեչ: Մետք ըն անում, մետք, պիրում ըն ամեն մին պուլա մին պատառ կտրում և ուրանց հետե ավելացածից հաց թխում: Հարսները մհենգ էլ մետք ըն անում, թա հի՞ շտեղ կյեղիք, թիլ ըն անցկըցնում, վզմն նհետ կախ անում:

Ըսկեսուրը կյամ ա տրեսնում, դորթ ա, հացին համբրանքը տեղն ա, ամմա պուճուրացալ ըն, քաշը տեղը չի: Կըզնվում ա հըրներեն յրա, ասում. «Դճուն ըսեցեք, հացերը հինչ ը՞ք ըրալ, համբրանքը տեղն ա, քաշը տեղը չի»:

Հարսները ըղաչանք, պղատանք ըն անում, խոստանըմ ըն պար կյմլ, երք, տաղ ասել, հնրի հավատ անել, վրեր հացան ուրանք կյճողացալ չըն: Հարսները հա՛մ պար ըն կյմմ, հա՛մ երք ասում.

<sup>1</sup> Կողպած (Օ. Բ.):

<sup>2</sup> Գնդերը (Օ. Բ.):

Լոք<sup>1</sup> տո, հմսի<sup>2</sup>, վախել մեր,  
Լոք տո, լոք տանք, վախել մեր,  
Պենդ ըմ կապալ, վախել մեր,  
Լեն ըմ ծակալ, վախել մեր,  
Լոք տո, լոք տանք վախել մեր:

Իստի մին թմհրմվ հարսները կարում ըն պրծնին ըսկեսորը դագաբից: Ամմա հարսները դինջ չըն կենում, էլիա մտածում ըն, թա հո՞նց անին, վրեր էս ըսկեսվորը կլիսն օտին, ըգատվին: Մետք ըն անում, մետք Ջըլալեն ախճկան ասածն անում: Տաք-տաք շըփոթը իփիմ ըն, ըսկեսուրը քոն իլած վախտը պերմնը պեց անում, կմծ-կմծ շփոթը լցնում պերանը, դադ արած եղն էլ՝ կլխավը: Իտի էլ անում ըն: Ըսկեսորը լիզոն պիքանոմը օռչում ա, նմփնսը կտրվում, կարում չի, թա խոսե: Իրիկունը տղերքը կյամ ըն տոն, տըեսնում մարը թեք ընկած, կարում չի, թա խոսե, մին դարար լիմ դըլըլըցնում ա, ծեռքավ նշանց տամ հարսներեն, Ջալալեն ըխճըկանը, յանի թա, օգում ա տղորցը հըսկըցնե, վրեր ինձ էս օրը քցողը Ջըլալեն ախճիցն ա.

-Ջըլըլը՝ ..., -դըլըլըլացնում ա սկեսուրը:

Տղերքը ասում ըն. «Ջըլալեն ախճից, քեզ ա օգում, ե՛ք, տըես, հի՞նչ ա ասում նանը»: Ջըլալեն ախճիցը մոտի ա կենում, ըսկեսուրը ջըլջըլացնում, դըլըլըլացնում .ա:

- Հինչ ա՞ ասում, - հըրցնում ըն տղերքը:

- Իստի, - ասամ ա Ջըլալեն ախճիցը, - նանն ասում ա՝ մեծ դղանը կտաք Ջըլալեն ըխճըկանը:

- Էլ հի՞նչ, ա ասում, - հըրցնում ըն տղերքը:

- Մեենց էլ ասում ա. իմ մըռնեկանը ետը, կլխես փուլերը կտաք Ջըլալեն ըխճըկանը:

Էքայը պառավը մըռնում ա, հարսները ըգատվում ըն:

---

<sup>1</sup> Ցատկիք(Օ.Բ.):

<sup>2</sup> Հարս(Օ.Բ.):

## 60. ԹՈՐՔԻՆ ՀԱՐՆԸ

Ասում ա՛մին թորքու հարն ա ինում: Էս հարնը խե շատ լմշառ, հայասրզ ա ինում, ըսկեսվորը օր ա տամ, ումբըր չի տամ: Սաղ օրը սոված ա պահում, ծաբավ, վայր եկալ ա, թա վրեր ըսկեսուրը մին խոսք ա պիրանան տոնս կալալ, հարնը էլ աղին ու բոզին եշում չի, հինչ վրեր հըսնում ա, յըրա յա անում ըսկեսուրին անա տամ, թակում, թան ծըմելա քցոն: Ըսկեսուրը վըխելանը նհետ կարում չի, թա տղին կյանգյատ անե:

Հարնը ասում ա. «Թա վրեր տղետ ասալ ըս, սրանա բեթար օր կըքըցիմ»: Իստի ամեն օր, էս պառավին տղա Աֆանդին տանան տոնս ա կյամ թա չե, հարնը ըսկսում ա ըսկեսվորը թակել, շորերը հանել, ճընչլոտ շորերը կյենալ տամ, ըստիպում, վրեր խեղճ պառավը ձեռքերը պըցըրցնե, յմլլի պար կյա, տես թող ինի, տեն թող ինի: Պար կյանանը ետը հարնը պերոն ա ուրան հետե լմվ-լմվ խրավածնե, էն վրեր ա սկեսվերեն հետե լրղլըղան ճոն: Եվ իստի ամեն օր, ըսկեսվորը հաց չի տամ մուշունք, վրեր խեղճ պառավը եր չի կենում ուրոն Ժրդոտած շուրերավը պար չի կյամ ուրխըցնում հարնին, հարնը հաց չի տամ, վրեր սկեսուրն օտե: Լհմ վրեր տղեն կյմլեն վախտը մըտանում ա, հարնը ըսկեսվորը չընթոռտած, ծընկըլնեն կախ-կախ շորերը հանում, թմզմ շորեր ա կյեց տամ, երե թախտին նըստըցնում:

Մին վախտ էս մեր Աֆանդին եշում ա, տեսնում, վրեր ուրան մարը օր-օրին յըրա հմլվում, մաշվում, չոփ ա տըռալ:

- Ա՛մար, էս քյեզ հինչ ա՞ պտահալ, խե իտի լղա՞րալ ըս, ազառու հո՞ւ չըս:

Մարն ասում ա. «Կարել չըմ ասեմ, դմրդս շատ ա»: Տղան ասում ա. «Վախել մեր, ասե»: Մարն ասում ա. «Կարել չըմ ասեմ, թա օգում ըս դմրդս գլիդմս, մին օր տանը կաց, թաքուն մին տեղ կյողլը կաց, էն վախտը լոխ կըգլիդմս»:

Էքյսը Աֆանդին թաքուն կյողլ ա կենում, փըղերեն քըմակեն, եշում ա, տըեսնում հի՞նչ: Կնեգը մորը թակում ա, ետը հետը շորերը հանում, չընթոռտած շորերը կյեց տամ, ետնան պար ածում, ինքն էլ ուրխանում, վրեր ըսկեսուրը թող-թող ա ինում, քըչոտած շուրերե ծընկըլնեն կախ-կախ իլած ծափ ըն տամ, էն վրեր ա հարսը ծըծաղում, ուշկյինա յա ինում:

Ըսկեսուրը հա՛մ պար ա կյմմ, հա՛մ երք ասում.

Օրս էս ա, Աֆանդի,

Շորերս էս ա, Աֆանդի,  
Կերածըս էսա, Աֆանդի,  
Կեսն էլ ճՆԼր ա, Աֆանդի,  
Իրեք դմստմ շորերան,  
Թնգան էս ա, Աֆանդի,

Աստծու օրր, հալըս էս ա, Աֆանդի:

Պար կյաններ ետը, Աֆանդին եշում ա, տըեսնում, վըեր էսա կնեգը պե-  
րավ ամանը ճՆԼր ածից, մին կտոր էլ չոր հաց տվավ, թա. «Կե՛ր, ամա վըեր  
տղեղ ասալ ըս, ըստրանա բեթար օր կըքըցիմ»:

Աֆանդին էլ հըմփերում չի կյողը կացած տեղան տ՞նս ա կյամ, կընգանը  
յըրա պըրծնում, տոր վըեր կտաս, էնքան ա թակում, վըեր թան ծըմելա  
քըցնում ա: Թըկելանը ետը մին գյիրվանքյա մեղր ա առնում, կնգանը  
տկյորցնում, էտ մեղրը քսնում կընգանը ջանը, տանում ծըմակում մին ծառա  
պենդ կըպկըպոտում: Ծմակումը հինչքան մրջեմնը, պղոճ կա, լոխ յըրան ըն  
տեռնում, էնքան օտում ըն, վըեր ջանք տ՞նս ա կյամ:

#### 61. ՀԱՎԱՍՏԱՐԻՄ ԵՎ ԱՆՀԱՎԱՍՏԱՐԻՄ ԿԻՆԸ

Ասում ըն՝ Շահալի Շահը քըշերները շորերը փոխած ման ար կյամ, թա  
տըեսնա ժողովուրթը ռըան հրամանը հունց ըն կտարում: Մին դ՞նում  
Շահալի Շահը հրաման ա անում, վըեր իրիկունները վըեչ մի տեղ ճըմք  
չվառեն: Հրամանը տամ ա, ինքյն էլ քըմական տ՞նս կյամ, թա տըեսնա հո՞ւ  
վա հրամանը կըտարում, հո՞ւ չի կըտարում: Տ՞նս ա կյամ, տըեսնում ամեն  
տեղ խավար ա, վըեչ մին տեղ լ՞նս չկա, ամա մին տեղ մին ծըպ՞նկի յա  
ըրևում: Շահալի Շահը թուշ կյամ ա դիպա էս լ՞նսը, օգում ա իմանա, թա էս  
հո՞ւ վա, հի՞նչ ինսան ա, վըեր ռըան հրամանը կտարում չի: Կյամ ա, տըես-  
նում, վըեր մին ջնհիլ կնեգ ա, լվածք ա անում, խորագ ա իփում, էշխավ  
գործ ա անում, պատրաստոթուն ա տըեսնում: Մին պատառ վախտանը ետը,  
Շահալի Շահը եշում ա տըեսնում էս ա մին մարթ էկավ, տոռնը թակից: Էս  
ջնհիլ կնեգը օրախ-օրախ տոռնը պեց ըրավ, էս մարթին կոլավն ընգավ,  
վըեննը կլ՞իսը լվացավ, շորերը փոխից, հացը քըցից, քաղցր-քաղցր գըռց  
ընելավ հաց կերին, պըծին, եր կացին շորերնին հընեցին նի մտին տեղները,  
քոն իլին:

Շահալի Շահը տըեսավ, վըեր սահանք մարթ ու կնեգ ըն, ինքյն էլ շատ

սերավ մարթ ու կնեցյ: Մարթը տոնսն ա ըշխատում, կնեցյը՝ տանը: Շահալի Շահը մըտքումը տիրավ էս կնգանը փորցի, տըեսնա դոնկ սրտավ ա սերում, թա՝ չէ: Մին թողթ ա կյիրոն, թա. «Ես Շահալի Շահն ըմ, քյեզ օգում ըմ, տու կինիս իմ լոխճա սիրելի կնեցյս, իմ կնանուցը մաչին ամենան ըռաչինը: Թա վըեր օգում ըս, ե՛ք, տու կինիս թաքուհիների թաքուհին»: Էս կյիրած թոխտը թաքուն տոնում ա էս կնգանը մոտ, ինքը քյինամ ուրան պալատը: Էքյսը իրիկունը Շահալի Շահը կյամ ա, թա տըեսնա՝ նամակը էս կնեցյը ե՛ր ա կալալ, հի՞նչ հնդում ա:

Շահալի Շահը կյամ ա տըեսնում է վըեր էս կնգանը էշխը էլ տեղը չի, բեքյեփ օթախումը նստած, ծեռքը ճըկատեն տիրած, մըտքին դոնն ընգած քնենքյ ա անում<sup>1</sup>: Էլ երեկվա նման տընըտոն չի անում, խորագ չի իփում, օախ-օրախ էլ պեն չի շինում: Էս ա մարթը էկավ, տոռնը թակից, ամմա կնեցյը անքնանլ տեղան ծալ չիլավ, տոռնը անքնանլ պեց չարավ: Մարթը էլլիս յա տոռնը թակում, միենց վըեր հա, կնեցյը չկամ-չկամ եր կացավ տոռնը պեց ըրավ, էլլիս էկավ տեղը նստից, ծըռքը ճկատեն տիրավ: Մարթը հինչքան օգում ա մուտանա՝ էս կնեցյը չոր-չոր ա անում, ամեն մին հարցմունքին կոշտ-կոշտ ա անում: Մարթը ճարը կտրած շորերը հանից, տեղը մտավ, առանց ուտելու: Ամմա կնեցյը մին ջուռա յա տըռալ, տափը տեղ չի տամ, թա նստի, ըստեղ ա ման կյամ, ընդեղ ա ման կյամ, ինքյն էլ չի գլոդում, թա հինչ ա անում: Շահալի Շահը մին էլ ա տըեսնում էս կնեցյը եր կացավ տեղան, քյինաց մին տենակ պիրավ, քարին քըսից, սրեց, կոխեց ուրան քոն իլած մարթին դոշը:

Շահալի Շահեն ջանը զըրզանդից: Շոնտ ըրավ էկավ ուրան պալատը, մին հրաման կյիրից, թա. «Իմ երգյիրումըս հինչքան կնեցյ արմադ կա՛ մեծ, պուճուր, լոխչու սրու քաշել, կտորել՝ կին ախճից, քուր, մար, էլ իմ երգյիրումս էլ անդամբին կնեցյ արմատ չինի»:

Էս հրամանը վըեր ժողովուրթը իմանում ա, մնում ա քար կտրած. «Հո՛ւնց թա մեր երգյրի կնեցյ արմատներին կտորել»: Մարթիքյ ժողով ըն անում, կյամ ըն Շահալի Շահեն խնթում, վըեր ետ կենա իրա հրամանան: Շահալի Շահը մերժում ա: Կյանլիս ըն նազիրները, կյանլիս ըն վեզիրները չէ՛ ու չէ՛: Շահալի Շահը լոխչու խնթին էլ կոտորում ա: Ասում ա. «Չէ՛, վըեր չէ՛»:

Էս դոնում ժողովուրթը հըվաքվում ըն մետք անում, վճիռ անում Շահալի

---

<sup>1</sup> Մտածել (Մ. Բ.):

Շահեն կոշտը ըղարկին Էն կորկոռ տեռած պառավ վեզիրին, վրերը Շահալի Շահին հորը քշտին մեծ վեզեր ա իլալ:

Էս Շահազիզ վեզիրը կյամ ա Շահալի Շահին կոշտը. «Շահալի Շահն ապրած կենա, ես քու հոր մեծ վեզիրն ըմ, մարթիքյ քու հորատ Էնքան չըն իլալ վրխելիս, հինչքան ինձանա, սաղ ժողովուրթը տըղտողում ա իլալ իմ անումը ըսկընալիս: Ամմա մին դոնդոն ինձ մին պեն պտահից, մինչեւա մհենց Էլ մնասա քյինամ չի: Մին օր նստած իմ դիվանխանումս, պեն ի անում, մին Էլ տըեսնամ մին աժդահա մարթ քըմականս տոնս կանչից ինձ, թա. «Ե՛ր կաց տեղատ և իմ քըմական եք»: Ես մին պենդ վրխեցե, ամմա մըծոթոնն ըմ տինում, գյուվաքյի վեչինչ, ամմա հիշտե՛ղ, վըեններս ծըլծըլտում ըն, պատառ ա մնամ, թա սըերտս ճաքի, ամմա իզինքյս ինձ ըմ հըվաքում: Մին վախտ օգում ի, թա քըմականը տոնս փախչիմ, ամմա եր իլած անումս թողից վեչ: Մին մըթեն քիշեր ա, Էս աժդահա տղամարթը քյինամ ա ըռաչես, ես Էլ քըմական: Մին վախտ ուզեցե, թա քըմականը տոնս տամ ըսպանիմ, մին Էլ մետք ըրե, պա բնլքյմ կրեցե վեչ ըսպանիմ: Էն վախտը, ախր ետ կտեռնա ինձ դինար-դինար կտորե: Իստի մտքես դոնն ընգած քյեցենքյ, մինչեւը հսենք ծմակեն լափ խոր տեղը: Էս մարթը վեր եկավ, ծիան, ասից. «Վեզի՛ր, Էս քեզ իմ ծին, Էս Էլ քյեզ մին խուրջին վըեսկե, թա վըեր չուրը մին սհաթը եկե վուչ, քյեզ հալալ ինի Էս ծին Էլ, Էս վըեսկին Էլ: Եր կօնիս և ետ կտեռնաս ծեր տոն»: Ինքյն Էլ իթտի-բաթտի տեռավ, թողից ինձ մինակ: Մին սհաթն հնլմ թըմամած վեչ, մին Էլ տըեսնամ Էս ա եկավ, ամմա ըրևում ար, վըեր բըզմրած ար, ըրնըվա, շորերն Էլ տեղ-տեղ ճղած, եկավ կոշտս, թա. «Գյոնդոն ը՛ս հինչ կա, ես կնեց ըմ, տղամարթու շորեր կյեցած: Մին քանի օր առաջ իմ մարթը ըստըղավ կյմլու վախտը դըչըղնեն յըրա յըն տամ, թըլանում մարթիս, ուրմն Էլ ըսպանում: Մհենց Էս եկալ ըմ, վըեր մարթիս աջըղը հանիմ: Ղըչըղնին օխտը հոնքի յին, օխտին Էլ ըսպանալ ըմ: Մհենց պատառ տես եք, քյեզ նշանց տամ, թա իմ մարթս հինչտեղ ա թաղած»: Տարավ ինձ, մին թմզմ թաղած կյրեզման քանդից, պեց ըրավ դուրին, նի մտավ մաչը, ծեռքը տարավ մարթու կլխեն տակեն տիրավ, խըտտից Էն մին ծեռքավը, տոնս կալավ մին շոնշմ գհնար խմեց ու աչքերը հոփ կալավ: Ես տեսի, թա հունց ար Էս տղամարթ կնեցը մահեն նհետ կոնսը տամ, սփաթը ծռում, վըենները թփըհարում: Ես Էնքան կացե ըտեղ, չքելանը Էս կնեց-տղամարթը հոնքին տվավ, դինջացավ: Ես դուրուն դափաղը տրի,

վրեղան յրա ըրե և էս էրկու սիրող սրտերը թուղեցի վուչ, վրեր կազանու փայ տեռնան: Շահալի Շահն ապրած կենա, տու տըեսալ ըս ինդի մին կնեգյ, վրեր ռւրան քախտավերության մհար ռւրան սիրած մարթին ա ըսպանում, ամմա էս էլ տըեսալ ըմ ինդի մին կնեգյ, վրեր ինքը ռւրան հոժար կամքավը ռւրան զոհում ա մարթեն սերեն խնթրու: Մհենգյ թող Շահն Շահն ինքյն ասե»:

Շահն-Շահը մետք ա անում, փոխում ա ռւրան հրամանը, վրեր ռւրան մարթեն ըսպանող կնգանը կախ տան:

## 62. ԵՂԲԱՅԴՆԵՐԸ

Ասում ա՝ օխտն ախպեր ըն ինում: Չռւրը<sup>1</sup> փսակվելը սահանց մեծ ախպերը հըվաքում ա ըխպորտանցը, թա. «ԳճԼԳճԼճճճ ը՞ք հինչ կա: Մունք մհենգյ իստի սերավ ընք, ամմա էքյուց ամեն մինը մըզանա պետմա մին խըզմտակը հանիծուտ<sup>2</sup> պիրի, էն վախտը մեր կնանիքը հու վա գյճԼԳճԼճճ ռւրճԼր նհետ հունց ըն յոլա քյընալու: Մունք պետմա ըստեղ խոսք տանք, վրեր մունք մեր խելը կնանուցը չբիդի տանք, մունք չքելանը մեր մեռնելը պետմա պըժենվինք վուչ, մեր հոր օջախը քննդինք վուչ»:

Ասամ ըն, պայման կապում, թա. «Վրեր մեր կնանուցը մաչին կը տեսնանք խառնող յա իմըքու անող կինի, խոսքը մին անինք, քաշինք մեյդան, թակինք, խրատինք: Մունք պետմա սերավ կենանք» : Էս օխտն ախպերը փսակվում, խուխատար ըն տեռնում: Խոսքը մին ըրած սերավ ապրում ըն, իմըքու չկա:

Մին օր էլ պուճուր ախպորը կնեգը յըվիշ-յավաշ պոզերը հանում ա. «Իմ խոխաա խըրեգյ կերավ, քու խոխատ՝ շատ, լնվը քու խուխետ հետե կըրեցեր, փիսը՝ իմ խուխես, իմ մարթս շատ ա չըրչարվում...»: Մեծ ախպերը եշում ա տըեսնում, վրեր կնանուցը մաչին ննլում ա ընգալ, ռւրճԼր կոշտ-կոշտ ըն անում, պենը վախտեն չինճԼմ, հացը վախտեն հնգիր չինում: Մեծը իլլիան հըվաքում ա ախպորցը, թա. «Մեր կնանեքը աչքես մին ջուռա յըն ըրվամ, մըզանում մին խառնակիչ կա, ամմա գյճԼԳճԼճճ չըմ, թա հո՞ւ վա, հունց ա՞նինք, հունց չանենք»: Պերում ըն մըսլահաթ անում, վճիռ անում:

Մեծ ախպերը մին օր, վրեր լոխ ըխպըրտանքը տանն ըն ինում, կանչում

<sup>1</sup> Մինչև (Մ. Բ.):

<sup>2</sup> Աղջիկ, կին, բառացի նշանակում է ծոծրակը անիծոտ, այսինքն անձ, որի ծոծրակը պիտի ծածկված լինի մազերով (Մ. Բ.):

ա կնանոցը, թա. «Պա ասիլ չըք, մունք պետմա պըժենվինք»:

- Հը , հի՞նչ ըք սուս կացալ խե՞ խոսում չըք,- մեծ ախպերն ասում ա կըղնոտած Ռւրմն ախպորտանցը և կնանուցը: Լոխ կաղնած ըն, վեչ մինն էլ խոսում չի:

Էտ վախտը մեծ ախպերն ասում ա. «Ասածըս ասած ա, պետմա պըժենվինք, առաչ պետմա ըսկսինք ծալքան, յորդան-դճակը պըժենինք հալա, ետնան էլ մնացածը: Դե՛, շուտ ըրեք, հինչ ը՞ք վըեննը կացալ: Եկեք, վըեր ըծեցեք, ծալքը պիժին-պեժին անիմ»:

Հարսներեն մաչան էն ա պուճուրը ծեռքերը եր քաշից, եկավ ծալքը քաշից, վըեր ածից, էն վըեր ա մնացած հարսները լաց ին ինում: Էդ վախտը մեծ ախպերը փրոնում ա պուճուր ախպորը կընգանը, մին լավ թակում, թա. «Տո՛ւ վըս լիմ, վըեր կաս մեր տոնը ալալում քըցողը, տու վըս խառնակիչը»:

Էն ա ու էն, նրանա ետը էս հարսը խըլունքանում ա:

### 63.ԷՐԿՈՒ ԼԱՁԳՅԻ

Ասում ա՝ էրկու հըրևան լագգի յըն ինում: Էս էրկու լագգիքը սերում ըն մին ըխճըկա: Էն վերա ախճիգը սերում ա էս էրկու լագգի՞նն անա մինին, սրա յըրան էլ փսակվում : Մին քանի վախտանը ետը էս փսակված լագգին Ռւրմն հըրըվանեն ասում ա. «Ե՛կ, մինտեղ քյընանք Ղարաբաղ, կլեկչութուն անինք»:

Խոսքը մին ըն անում, կյամ Ղարաբաղ: Տեղ հըսնելանը ետը փսակվածը ըզափեն ասում ա. « Ախպե՛ր ջան, օգում ըս էս շենումը կաց, էս քյինամ էն մին շենը, օգում ըս էս ըստեղ կենամ, տու քյինա էն մին շենը: Ճոկ-ճոկ ինինք, վըեր փող ըշխաղելը հիշտ ինի, համ էլ պայման անինք, վըեր մին տարուց ետը մին տեղ քյընանք տոն, ճոկ-ճոկ չի քյինաք»: Ասում ա. «Լմվ»:

Խոսք ըն տամ Ռւրմն, մինը մնամ ա էս շենումը, էն մինը քյինամ ա մին օրիշ շեն: Մին տըրնանը ետը փսակված հընգերը չորս հմրճը մանեթ փող ա աշխատում, եր ա կենում քյինամ հընգերին կոշտը, թա. «Ե՛կ քյինանք, մին տարեն թըմամալ ա»: Ազմփի հընգերն ասում ա. «Պա էս հունց կյա՞մ, վըեր փող չըմ ըշխատալ»: Փստկվածն ասում ա. «Ա՛խպեր, մեր խոսքը խոսք ա, եկ քյինանք տոն. էս չորս հմրճը մանեթ փող ըմ ըշխատալ, էրկու հմրճը մանեթը քյեզ, էրկու հմրճը մանեթը ինձ»:

Ազմփը համաձայնվում ա և էրկուսավ հղե յըն ընգնում դիպա Դաղըս-

տան: Տոն չհրսած, Դաղըստանա մին մոտե տեղ, վեր ըն կյամ, թա դինջանան, պատառ հաց ուտելանը ետը, փըսակված հընգերը հանում ա էրկու հմրո՛ւր մանեթը տամ հընգերին, ասում. «Առ, էս էրկու հմրո՛ւր մանեթը քյեզ քու մոր կաթնեն նըման քյեզ հալալ, վըեչ մին վախտ, մունք բարիկամ ինինքյ, յա դո՛ւշման, կովում ինինքյ, յա հմշտ, էս իմ օրումը, խոսք ըմ տամ, էդ էրկու հմրո՛ւր մանեթեն անումը տամվեչ»: Ասում ա, էրկու հմրո՛ւր մանեթը տամ հընգորը, ինքյը թեքյ ընգնում, քոն ինում:

Էս ազափ հընգերը ինքյը իրան մետք ա անում, թա. «Էս մարթը հմլբնթ փող շատ օնե, վըեր էրկու հմրո՛ւր մանեթը ինձ ա տամ»: Տոն ա օնում խանչալը, կոխում հընգերին փորը: Հընգերը խանչալեն ցավան նհետ գո՛ւրթնանում ա, ըղաչանք, պըղատանք անում, թա. «Շատ ըմ խնթրում, ինձ ըսպանել մեր, էդ էրկու հմրո՛ւր մանեթեն գիման էլ իվել փող չօնիմ»:

Ամմա էս ազափ հընգերը եշում չի հընգերեն ասածներեն, թա. «Ա՛խպեր, ըսպանել մեր, մին ա, քամեն ինի, յա տիրեր, խաբարը պետմա տանի Դաղստան, վըեր տու վըս ինձ ըսպանալ, վըեր ինձ ըսպանողը տու վըս»: Ազմփ հընգերը ըսպանելան ետը, հընգերեն ջուբերը, ծուցերը ման ա կյամ, ամմա էրկու հմրո՛ւր մանեթից ավել փող չի քըթենում: Փո՛ւշմանում ա, ամմա էլ պենը պենան անց ա կացալ: Հընգերեն մեյիդը քաշ ա տամ, քըցո՛ւմ հղեցին ներըքե թմրմփը, խանչալով մի կուճի փոս քանդո՛ւմ, մաչը քըցո՛ւմ:

Ազմփը վըեր տոն ա կյամ, փըսակվածեն կնեգյը կյամ ա հըրցընում, թա. «Պա իմ մարթըս հոր ա՞»: Ազմփն ասում ա, թա. «Քու մարթըդ իմ կյալան հենգյ օր առաչ հիվանդացալ ա, հենգյ օր էլ էս տրա հետե յըտացե, քյեցե, թա տըեսնամ հունց ա, տըեսե. վըեր չուրրը իմ քյինալը հայերը թաղալ ըն»:

Մին տարանը ետը, հիբը վըեր էս ըսպանելը լոխճա մննան ընկած ա ինում, էս անգմփը մարթ ա ըղարկում էս կնգա կոշտը, թա. «Մին ա, սրանա ետը քու մարթըդ էլ ետ չի կյալու, եկ ինձ»: Էս կնեգյը մետք ա անում, մետք, վերչը փսակվում ա: Թմգմ փըսակվածեն ապրում ըն սերավ, վերչն էլ մին սերուն տղա յա ինում:

Մին օր մարթ ու կնեգյ վճիռ ըն անում հըրևան շենան տասսը փութ ցորեն առնին: Լըծում ըն ըրբան, եր օնում ո՛ւրանց խոխան և հղե ընկնում դիպա հըրևան շենը՝ ցորենը պիրելու: Էդ շենին հղեն անց ա կենում համեն ընտեղավ, հինչտեղ ազափ հընգերը ըսպանալ ա փսակված հընգերեն: Վըեր կյամ ըն հըսնում ըստեղ, ըրբան կըղնըցնում ըն, եզները պեց թողնում, վըեր

ըրածին, ձուրանք էլ պատատ դինջանան: Էտ վախտը մին քամի յա պըցրանում, էս քամին թոզն ու տիրեր ձուրանք խառնած տես ու տեն ա քշոն, յա երկինքը պըցըրցնում: Էս վըեր տեսնում ա մարթը, բիրդան մետն ա ընկնում հընգերին ասածը, թա մին ա, քամին ինի, յա՝ տիրեր, խաբարը տեղ կհըսցնին, ծիծաղում ա: Կնեցյն անըմհնալ հըրցնում ա, թա. «Ա՛ մարթ, ին՞ ծըծըղեցեր»:

Մոնվթան մարթը սարավ-քուլավ ա քըցոն խոսքը, ամա վըեր-տըեսնում ա կնեցը ծեռք չի քաշում, մետք ա անում, թա. «Անց կացած, քյեցած պեն ա, թող ասիմ»: Եվ մին-մին ըսկսում ա նաղլ անել, թա հունց ինքյն օգում չար կյար, հունց հընգերը երկու հանրանք մանեթ փող տվավ, հունց եկին ըստեղ հըսին, հունց ինքը ըսպանից:

- Լնվ ըս ըրալ,- ասում ա կնեցը:

Տեղ ըն հասնում, քըշերը թեթյ ընգնում, քոն ինում: Կես քըշերին, վըեր մարթը քոն իլած ա ինում, կնեցը եր ա կենում, խանչալը տոն օնում, մարթու սերտը խրում, մարթին ըսպանեւանը ետը, էտ ա տեսնում խուխեն ըսպանում:

Մուդին վախտը, դատավերը հըրցնում ա. «Լնվ, ասինքյ, թա մարթիդ սպընեցիր, վըեր էն ձուրան հընգերեն ա ըսպանալ, պա խուխետ ին՞ ըսպընեցեր»:

- Ընդրա հետե, վըեր շանան էլ շոն բիամ կըկյն:

#### 64.ԱԶՆԻՎ ՀԸՆԳԵՐ ԸՄ ՄԱՆ ԿՅՈՒՄ

Ասում ըն, մին թաքավեր տոն ար եկալ ձուրան մըհալը վերս ընելու: Կյնմ ա տըեսնում, էս ա մին մարթ ծովեն դրաղեն կաղնած, հա՛ թորը քըցոն ա ճոնը, հանում, քըցոն ա՝ հանում: Թաքավերը նի յա մնամ<sup>1</sup>, թա էս մարթը ինելունք ա, թա պել, վըեր թորը քըցոն ա ճոնը, էլլիա դնատի տոն օնում: Մին մարթ ա ըղարկում, թա. «Քյեցե՛ք, տեսեք, էտ մարթը հի՞նչ պենի յա»: Թաքավերեն մարթիքը կյնմ ըն հըրցնում, թա. «Ա՛ մարթ, հինչ պենի լը՞ս»:

Թա. «Ես, էս մին մարթ ըմ, վըեր ըշխարքիս ըրեսին հինչքան ցամաք կա, լոխ վըեննես տակն ըմ տվալ, ամա ազնիվ հընգեր չըմ քըթնալ: Մհենց էլ

<sup>1</sup> Հետաքրքրվում է:(Օ. Բ.):

ճրերն ըմ ման կյանք, բալքյամ ճրոմն ինի ազնիվ հընգեր, քըթենամ, մըեռնիմ, էլ սրտումըս դմարդ չմնա»:

Թաքավերը կանչում ա էս մարթին և ասում. «Տո՛ւ ազնիվ հընգերու վըս ման կյանք, էս քյեզ ազնիվ հընգեր, եկ իմ կոշտը, ինձ նհետ ապրե, կեր, խմե, ջան ասինք, ջան ըսկանանք»: Էս մարթն ասում ա. «Ես հըվատում չըմ, թա էս ըշխարքես իրեսին ազնիվ հընգեր ինի, ամմա վըեր ասում ըս, կյանք քըզնհետ մինտեղ ապրենք, հունց վըեր ազնիվ հընգերու նհետ»:

Էս մարթը մին քանի վախտ ապրում ա թաքավերեն նհետ, ծանութանում ա թաքավերեն գործերի նհետ, նրա տանը-տեղեն, թաքուհու, րախաների նհետ և վերջը ինքն իրան ասում ա. «Ի՛սկը, վըեր քըթմը ըմ ազնիվ հընգեր»:

Ամմա էս թաքավերեն մին սերուն կնեզ ա ինում՝ թաքուհին, վըերը սիրահարվում ա էս մարթին յըրան համ էլ օգում ա, հունց վըեր ինի ծեռք քըցի: Ամմա էս մարթը, չալիշ ա կյանքիս, մոտ չի թակում: Ամմա թաքավերին կնեզը ծեռք չի քաշում, էս մարթին հետան ընկած, ասում ա. «Մին ա, հինչ էլ անես, երկյինք էլ պըցրանմս, տափին տակն էլ նի մըտնես, մին ա, էլլիա կքըթանամ, իմ օգածը կանիմ, տու իմն ըս, վըեր ի՛մն ըս»: Էս մարթը էլ օրիշ թանիր չի քթենում, մետք ա անում, մետք, թաքավերեն խընթում , վըեր ուրմն մին օրիշ միալ ըղարկե ծառայելու, վըեր ինքը շատ շնորհակալ ա թաքավերեն անա: Թաքավերը եր ա օնում ուրմն երգյիրումը մին միալում մեծ տոնում, ասում ա. «Թող քու սրտավըդ ինի, քյինա քըզհետե ապրե»:

Ամմա տես վըեր, էլլիա թաքուհին դինջ չի կենում, մհենց էլ ըստեղ ա նամակ կյիրում, բարով ըղարկում, թա. «Առանց քյեզ կարում չըմ տիմանամ»: Էս մարթը էս նամակներեն ջուղափը կյիրում չի, ամմա ուրմնց պահում ա, մին դուրս մանչին:

Թաքուհին, վըեր տըեսնում ա պեն չի տոնա կյանք, սոտ տեղան հիվանդանում ա: Թաքավերը, ուրմն երգյիրումը հինջքան լմվ հմքյիմներ կան, լոխճու կանչում ա, ամմա վեչ մինն էլ կարում չի կլոխ հանե: Մինակ թաքուհին մին հմքումու հըսկըցնում ա թա վըեր տու կարիս էս հինջ մարթին նհետ ինձ տաք ճրերն ըղարկիս, էս քյեզ էսքան վըեսկե կտամ: Էս հմքյիմը կյամ ա թաքավերեն կոշտը, թա. «Թաքուհին կլըվանա էն վախտը, հիրը վըեր մին հավատարիմ մարթու նհետ տնիս ըղարկիս տաք ճրերը, էդ ճրերը քու թաքուհուն կսըղըցընե»:

- Հա՞, հո՞ւ տանի, հո՞ւ չի տանի,- թաքավերը մասլահաթ ա անում հնաքիմին նհետ:

- Էտ պենը կարուղ ա կլիս պիրի քու էն մարթը, վրեր ըղարկալ ըս մհալը:

Թաքավերը կանչում ա սրան, թա թաքուհուն տու պետմա տանիս տաք ճրերը, քըզանա կման օրիշ հավատարիմ մարթ չօնիմ: Տաք ճրերումը թաքուհին էլլիս՝ փըռնում ա էս մարթեն յախան, թա. «Լհմ տու վըս, վրեր կաս, էս լիմ քու դմրդմտ ըմ եկալ ճրերը: Ես տաք ճրերին հմսրմթ չըմ, էս քու հմսրմթն ըմ»:

- Հունց անիմ, հունց չանիմ,- մետք ա անում էս մարթը, եշում ա, տըեսնում, վրեր էրկու կրակեն դաթումն ա մնացալ: Վերչը սուս ու փուս եր ա կենում, քինում իրան կըրտել տալիս, ձվաները հանում տնո՞ւմ հմմին էն դուրումը, հինչ տեղ վրեր պահած ա ինում թաքուհու նամակենն: Էս դուրին փըչմտում ա, ըղարկում թաքավերեն, մին նամակ էլ կյիրում թա. «Թաքավերն ապրած կենա, էս փըչմտմծ դուրին քյեզ ըմ ըղարկում , հանցուվրեր, պեն ա, պըտահմունք ա, էս մեռնեմ, իմ մռնելանը ետը, պեց կանիս և կիմանաս իմ վերչը»:

Թաքավերին կնեցը տըեսնում ա, վրեր էս մարթը իսկի մոտ չի թակում սրանա պեն չի տո՞ւս կյալո՞ւ, հարայ ա քըցո՞ւմ, թա «Հա՛յ, հարա՛յ եկեք, ազատեցեք, էս մարթը ինձ օգում ա օժավ բռնապարե, յըրա յա ընգալ, թա լիմ տու իմ կամքը պիտի կատարես»:

Իստի էլ հեռագիր ա տամ թաքավերեն յըրա: Թաքավերը շատ կզնվում ա, մին դարադաշի ա շինել տալիս, արար աշխարհը կանչում թըմաշի: Էս ա պիրում ըն էս մարթին թա կախ տան: Սաղ ժղուվըրթին ըռաչքին, էս մարթը խնթրում ա, վրեր թաքավերը մինչև իրան կախադան պըցըմնալը ուրմն տված դուրին պեց անե, ետնան իրան կախ տա:

Թաքավերը պեց ա անում դուրին, տըեսնում ո՞ւրմն կնգանը նամակենն, էս մարթու էրկու ծո՞ւն, մին էլ մին նամակ: Մարթը նմակումը կյիրում ա, թա հունց ա թաքավերեն կնեցը ո՞ւրմն յախան կտրալ, յա հունց ա ինքյն էլ ճարը կտրած ո՞ւրմն կըրտել տվալ: Էս մարթը նըմակեն վերչումը կյրո՞ւմ ա. «Ես գյո՞ղո՞ւմ ի, վրեր ճելլի յա ետե էս օյինը իմ կլոխն ար կյալու, իմ ազնվութունը ինձ թողից վեչ, վրեր էս մարթ մնամ»:

Թաքավերը շատ փո՞ւմնում ա ո՞ւրմն փըռնած պենեն յըրա: .Էս մարթին ըզադում ա, ո՞ւրմն կնգանը կախ տալ տամ:

## 65. ՎԱՆԵՍ ԱՊՈՐ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն ան չիլնն մին մարթ, էս մարթիս անումը՝ Վանես ապեր: Մա աման օր քյոննոն ա իլնն վար անում: Մին օր էլ վար անելիս վախտը տրեսալ ա, վրեր մին ծուվոց ա կյամ: Քյինացալ ա տրեսալ մին առչ վրեննը դնլմն իլնն: Ինքը ռւրմն ասալ ա. «Թա քյինամ դնլմնը վրեննիցը հանես, փախչես»: Քյինացալ ա վրեննիցը դնլմնը հանալ, փախալ: Առչը ըսալ ա. «Ա՛ դն, քյինալ մի, ան՛ դն, քյինալ մի, խոսկ ըմ ասում»: Նա կաղնալ չի, փախալ ա: Առչը ընդրա հետան քյինացալ ա, ասալ. «Ինձանից հինչ կօ՞գես»: Նա էլ ասալ ա. «Ձատ չըմ օգիլ»: Առչը ասալ ա. «Փող կօգե՞ս»: Վանես ապերն էլ ասալ ա. «Հա՛»: Առչը ասալ ա. «Հեն ա փլան ծառին տակին մին գյոնգոն վող կա, քյինն եր կալ, ամմա կընգանտ ասես ոչ հա՛, վրեր քյեգ կօտես»: Թա. «Լնվ ա»:

Ետնան քյինացալ ա ծառին տակը քննդնլ, մին գյոնգոն վող եր կալալ, քյինացալ ռւրմնց տոն: Կնեցը վրեր շատ գոռալ ա, նա էլ ասալ ա, թա. «Առչն ա տվալ»: Առչն էլ հոնթմվը անգուջ ունելիս ըսկացալ ա, ետնան ետ ա տմռալ, ասալ. «Վա՛նես ապեր, կըտեսնաս, հնլբնթ մին էլ կիկյնա վար անես, թա էս քյեգ կերե ո՛չ»: Վանես ապերը մին տարի էս փողավը ապրալ ա, էլ տոնս չի եկալ, վրեր վար անի:

Մին վախտ մին աղվես եկալ ա, թա. «Մին ծոն տո, էս քյեգ տոնս պիրես առչին աղաքը»: Վանես ապերն էլ ասալ ա. «Լնվ»: Աղվեսն ասալ ա. «Տու քյինա վարըտ ըրա, էս էլ քյինալու վըմ հղըցումը թող անես, առչը վրեր կյն ասի՝ հինչ ա յե՛ ասի՝ շահին ճորիքը քոսուտ ըն ինգյնլ, առչի եղի յըն ման կյամ. վրեր ասի՝ թա հունց անե՛մ, ասի՝ նի մուտ էտ չվալը: Վրեր նի մնի չվալը, ըռեխը պենտ կապի, էս էլ կիկյամ, կթակենք»: Նա էլ ասալ ա. «Լնվ»: Վանես ապերը քյինացալ ա վարը ըրալ, աղվեսն էլ քյինացալ ա ընդեղ թոգ ըրալ: Առչը եկալ ա թա օտի, եշալ ա տրեսալ մին քյոննոն թոգ ա եր ինոն: Հրցրալ ա թա. «Վանես ապեր, էն հինչ թոգ ա եր ինոն»: Թա. «Շահին ճորիքը քոսուտ ըն ինգյնլ, առչի եղի յըն ման կյամ»: Առչը ասալ ա թա. «Վանես ապեր, էս հունց ա՞նես, Վանես ապեր, էս հո՞նց անես»: Թա. «Նի մըտ էտ չվալը»: Նի յա մտալ չվալը: Նա էլ ըռեխը պենտ կապալ ա:

Ետնան աղվեսը եկալ ա: Մինը սանդն ա եր կալալ, մինը՝ փայան, ինգյնլ ըն առչին ջանին, ըստրա էն դդար թակալ, վրեր պատառ ա մնացալ, թա ըսատկի: Ախըրը չվալը ճղալ ա, տոնս ա եկալ փախալ, քյինացալ հնգերունցը եր կալալ, թա կյնն, վրեր ըստահանց ըսպանին: Հնգերունքը մին էլ ինքը

լիհն վրեր օգացալ ըն, թա ծորավը նի մնեն ըստահանց օտեն, աղվեսն ասալ ա. «Վանես ապեր, սանդն ինձ տո»: Վանես ապերն էլ առալա փայան: Թակված առչը վրեր էս լսալ ա, պուք ա եկալ, քինացալ: Հնգերենն հրցրալ ըն, թա. «Պա հոր ը՛ս քյիննիւմ»: Ասալ ա. «Թա տուք հնն Վանես ապորը սանդը տըեսալ չըք վրեր տուք էլ տըեսնաք կըփախչեք»: Ետնան վրեր էս քինացալ ըն, իւրանք-իւրանք ըն հետան քինացալ:

Վանես ապերը մին օր վար անելիս տեղը աղվեսը եկալ ա թա. «Ծոնս տո»: Բիրդան Վանես ապորը փորը դողոացալ ա, աղվեսը ասալ ա. «էտ հինչ ա՛ջ»: Նա էլ ասալ ա. «Հեն ա փորումըս մին գննցի՞կ կա, մին էլ մին զիրանցի՞կ, գննցի՞կն ասում ա՛ ես ըմ տոնս կյամ աղվեսին օտեմ, զիրանցյուն ասում ա ես ըմ տոնս կյամ աղվեսին օտեմ»: Աղվեսը լիհն վրեր էս ըսկացալ ա, ասալ ա. «Քմատադ, Վանես ապեր, պնց մի թողիլ, պնց մի թողիլ, ծոն էլ քյեզ ինի, պնց չի թողես, թող ըրա ես փախչեմ քյինամ, ետավ պնց ըս թողում, պնց թողի»: Ետնան փախալ ա քինացալ, Վանես ապորը ծուն էլ մնացալ ա իւրան:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինցնի. մինն՝ ըսողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չի լսողին:

#### 66. ԿՅԱՌՆԻՆ, ԷՇԻՆ, ՔԸՉԵՂԱԿԻՆ, ՄՇԸՀԱՎԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն ա չիլնն մին մարթ: Էս մարթիս իլնն ա մին էշ: Էս էշին էնդոմար պինըցըրալ ա, վրեր օգացալ ա, թա ըստակի: Թակալ ա, տոնս ըրալ, թա հանցը վրեր քինա օրիշ տեղ ըստակի, իւրանց տանը չի ըստակի: Նա վրեր պնց ա թողալ, էշը քինացալ ա տըեսալ մին ոչխար, վրեր էլիա էս ջուռա թակված, տոնս ըրած ար: Ասալ ա թա. «Ոչխար ախպեր, հոր ը՛ս քյինում»: Թա. «Իմ տարս ինձ տոնս ա ըրալ, ես քյինում ըմ կլիխս պահեմ»: Նա ասալ ա. «Թա մին չինենք, էրկու ինենք, քյինանք»: Քյինացալ ըն, քյինացալ, տըեսալ մին քչեղակ, վրեր էլիա էն ջուռա թակված, տոնս ըրած ըն իլնն, ասալ ըն, թա. «Քչեղակ ախպեր, հոր ը՛ս քյինում»: Թա. «Իմ տարս ինձ տոնս ա քիցնլ, քյինում ըմ կլիխս պահեմ»: Թա. «Էրկու չինենք, իրեք ինենք»: Քյինացալ ըն, քյինացալ, տըեսալ մին մշըհավ, էլիա էս ճուռա թակված, տոնս ըրած: Թա. «Մշըհավ ախպեր, հոր ը՛ս քյինում»: Թա. «Իմ տարս ինձ տոնս ա ըրալ, քյինում ըմ կիլիխս պահեմ»: Թա. «Իրեք չինենք, չորս ինենք, քյինանք»: Քյինացալ ըն, քյինացալ, հսալ մին շատ խուտալի տեղ, ըստեղ կերալ ըն

քուքացալ, մինը վըհատաս տմոալ ա մին մարալ:

Մին դոնում էս էշը ասալ ա թա. «Հես ա իմ պապու փայը տալու վըմ»: Մին պենդ գոռացալ ա: Էս վախտիս սարին կլխին էլ թուփ տմոած կոնլ ըն իլմլ, վըեր ման կյամ ըն իլմլ գատ քիթենն, օտեն: Մին կոնլը էշին սմսը լսալ ա, մըթկումը ասալ ա. «Վըեր լոխ յրա տմոնան, ինձ փայ չի հսնիլ, ասեմ ոչ, մինակ քինամ օտեմ»:

Հնգերունցը ասալ ա, թա. «Տուք քինացեք, էս էս ա կյամ ըմ»: Ինքը լիհա ծորավը թխալ ա տոնս եկ ալ, տըեսալ մին էշ, մին կյառնը, մին քըչեղակ, մին մշըհավ: Էշին յրա յա վագալ թա օտի, էշը ասալ ա թա. «Կուլ ախպեր, մին տես էս քանի տրեկան ըմ, վըեր ասես, էլ սրտումըս դադ չի մնալ»: Թա. «Պա հունց գլի դամ»: Թա. «Հես ա իտի վըեններիս յրան կլիրած»: Կոնլը մուտացալ ա, թա էշի, էշը էն ջուռա քացի յա տվալ, վըեր կեռքենն փորն ա տմոալ: Վըեր քացի յա տվալ, կոնլը թեք ա ինգյմլ, ետավ կյառնը կոնլին կլխավը շոռ մ տվալ, շոռ, տմկը կլխին եկալ, մշըհավը նի յա մտալ քոլին մեչը պրպտացալ, քչեղակը եր ա իլմլ ծառին պտուկը, չըթչոթացալ: Էս կյուլս մին թմիրավ ըստահանց ծերքիցը փախալ ա, քինացալ ուրմն հնգերունցը ասալ, թա. «Հնգերունք, եկեք փախչենք, վըեր հես ա ըստեղ մին էրկու հմրոնր մարթ կա. մինը եկավ պկաս հոփ տվավ, մինը կլխավս շոռ տվավ, շոռ, ճաղացաքարը կլխիս եկավ, մինն էլ նի մտավ քոլին մեչը, թա ճպատ կտրի պիրի ինձ թակի, մին էլ մինը եր ա իլմլ ծառը, կանչում, թա շենիցը մարթ կյմ, ինձ փոնեն»:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի, մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

#### 67. ԷՐԿՈՒ ՎԸՆՆԱՆՈՒՆ ԼԻՎՈԹՈՒՆ ԸՆԵԼԻ ՉԻ

Մին օր մին ճանապարհորթ հըղե ա քընմմ: Շատ ա քընմմ, թա խըրեգ, էշըմ ա տըեսնըմ հըղեցը մաչին մին փոսում մին օխձը սառած, ծըլծալված, փոսըմը վեր ընգած: Էս մարթը կըռանըմ ա էտ օխձեն բիշտի-բիշտի անըմ, օխձը սառած ինիլմն տոնրոնր չի կյամ: Էս մարթը գլոդում ա, թա սատկած ա: Էտ օխձեն յոր ա օնըմ, կոխում ծոցը, էրիհա հղեն ընգնըմ, քընմմ:

Մին խիլա հըղե քընմմն ետը էս օխձը էտ մարթին ծոցըմը թըքանըմ ա, ըսկսըմ տոնրոնր կյալը: Էս մարթը վեր տըեսնըմ ա՝ օխձը ծոցըմը տոնրոնր ա կյամ, շատ փիս վախըմ ա, ուրմն փըռնած պենան փոշմանըմ, ըսկսըմ ա

համ հրդեն քյըննլը, համ էլ մըտածելը՝ հունց ա՞նե, վեր էտ օխծը ծորան տո՛ւս կյն քյընն առանց ո՛ւրնն վընաս տալու: Էտ մարթը լըհն մըտքեն դոնըմը մըտըծելիս էտ օխծը ծոցան կըլո՞խը հանըմ ա, էտ մարթին իրեսնը եր ծառս ինըմ, թա. «Ա՛ մարթ, քյեզ կըծելու վըմ»: Էտ մարթը խըրեզ ա մնամ, թա վըխըթունան սըերտը ճաքե, եշըմ ա, եշըմ էտ օխծեն, շատ ըղաչանք անըմ, վեր. «Ախեր էտ քյեզ լիվոթուն ըմ ըրալ, ծոցունս թըքըցըրալ, էտ պերալ, մըհենզ ծոցաս տո՛ւս եկ, հրդետ պարի, առանց ինձ կըծելու քյինն»: Օխծը թա ասըմ ա. «Չէ՛, պետմա քյեզ կըծիմ»: Էտ մարթը մընել ա ըղաչանք անըմ, թա ասըմ ա. «Ա՛ օխծ ախպեր, պա իմ լիվըթունիս տեղը խե ը՞ս տու օզըմ թա փխտթուն անիս, խեղճ ըմ, մեխկ ըմ, ծոցաս տուս եկ հրդետ քյինն, աստված սիրիս, քյեզ էլ պարի, ինձ էլ պարի»:

Օխծը ռեխը պեց ա օնըմ, կըզնըվըմ, էտ մարթին իրեսնը եր ծարս ինըմ, թա. «Չէ՛, էրկու վըննանու լըվոթուն չկա, քյեզ պետմա կըծիմ, տուք լըվոթուն գյիդոդ չըք»: Օխծը օզըմա, թա լըհն կըծե, էտ մարթը ըղաչանք ա անըմ, թա. «Ա՛ օխծ ախպեր, դե էտ հինչ կա՞րոդ ըմ անիմ, հեն ըմ ճանցյտ ընգած, հինչ վեր օզիս, ինդի էլ կանիս, մինակ մին պեն ըմ խընթըրմ, եկ էտ հրդեն քյընննք, հինչ վեր պըտահից հըղըցեն, պատմինք, վեր ասին թա կըծի՝ Էն վախտը կըկըծիս»: Օխծը մըտածըմ ա, մըտածըմ, թա. «Լնվ, թոդ քու ասած ինի, քյինանք»: Ասըմ ըն, քյընամ:

Շատ ըն քյընամ, թա խըրեզ, ճանապարեն պըտահըմ ըն մին չուրացած տանձի ծառե: Մուտանըմ ըն էտ տանձի ծառեն, էտ մարթը շատ խեղճ-խեղճ ասըմ ա. «Տանձի ծառ ախպեր, քյըզ մին կյենցյատ օնինք ընելի, տու բիդի էտ կյենցյատը կըտըրիս՝ հինչ վեր դո՛ւզն ա: Ես մին ճանապարավ քյինալիս ըմ իլն, եշալ ըմ, տեսալ էտ օխծ ախպերը մին փոսում սառած, մըեռած: Մեխկս կյնլնն կըռացալ ըմ եր կալալ, կոխալ ծոցս, թըքըցըրալ, էտ պերնլ: Մըհենզ իմ լիվոթունես ինքը օզըմ ա, թա ինձ կըծե, պա տա դո՛ւզ պեն ա՞, պա լիվոթունեն փխտթուն կանի՞ն: Մըհենզ տու հինչ կա՞սիս, հինչ ա՞նե մեր օխծ ախպերը»: Տանձի ծառը թա ասըմ ա, «Կըծե՛, օխծ ախպեր, կըծե»: Էտ մարթը մընըմ ա զարմացած, թա. «Ա՛րա, պա տա ինսափավ պեն ա՞, վեր իտի յըս ասըմ, դե մին սնթնթըր ասե, տըեսնամ, մեխկս հինչ ա՞, խե՞ կըծե»:

- Կըծե՛, օխծ ախպե՛ր, կըծե՛, սնթնթըր Էն ա, վեր էրկու վըննանուն լիվոթուն ընելի չի, տեղավը մին ըտրանք անինսափ ըն, խեղճ, մեխկ չօնին, հասե էտ, տըեսնըմ ը՞ք, Էն վախտը ջնհիլ ծառ ըմ իլն, բար տալիս, տակս

պըհնլ ըն, շըվաքըմս նըստալ ըն, բարս քաղալ ըն, համ կերալ ըն, համ ծախալ ըն, մըհենգյ հանրանքյանքա ընգալ ըմ, բարա կըտըրալ ըմ, տակս պըհըմ չըն, ինձ եշըմ չըն հերիքյ չի, կացենն էլ քաշըմ ըն ճըղներս կըտորըմ, տանըմ էրըմ: Էրկու վըննանուցը լիվոթուն ընելի չի, օ՛խձ ախպեր, կըծե՛ն»:

Օխձը լըհն չալմիշ ա անըմ թա կըծե, էս մարթը շատ ա ըղաչանք անըմ, թա մին ա իլի, հիբը վեր օգիս, կըծելու ըս, շատ ըմ խընթրում պատառ էլ քլինանք տըեսանք մին օրիշ պեն էլ պըտահե, ընդրանա էլ հըրցնինքյ, հինչ վեր կասե, ինդի կանիս օխձ ախպեր: Օխձը թա ասըմ ա. «Լնվ, հինչ ը՞մ ասըմ, թող քու ասած ինի, քընանք»: Ասըմ ըն, քընանմ:

Շատ ըն քընանմ թա խրեգյ, եշըմ ըն տըեսնըմ ճանապարեն մին պառավ, լըղար, մաշկը յարա ծի, ինքյն էլ քոսան ընգած, վեր ընգած: Մըհե մեսըհաթ վեր կըսատկե , մին սողրող ըկորվնե եր իլնձ մաշկը, յարան կըտկոտըմ ըն, ինքյն էլ տողգնը ինիլնն թողլնցած, կարըմ չի, թա ըկորվնեն տեն անե, ջանը քորե: Էտ մաթին ան օխձը մուտանըմ ըն ծիյին կոշտը, մարթը Էտ ծիյին լոխ կըլխեն եկածը նաղլ ա անըմ, հունց վեր ծառեն ա նաղլ ըրալ, Էտավ թա. «Հինչ ը՞ս ասըմ, ծի ախպեր, կըծե՞, թա չըկըծե»:

Էտ ծին գոռավ-կյիժավ, մին թանհրանվ կըլոխը պիցըրցընըմ ա, թա. «Կըծե՛, օխձ ախպեր, կըծե՛, Էրկու վըննանուն լիվոթուն ընելի չի»: Էս մարթը լնվ բաղիրյար իլնձ ասըմ ա. «Ծի ախպեր, մին իմ մեխկը ասե, տըեսնամ ին՞ կըծե, պա իմ լիվոթունին իտի փիտոթուն կանի՞ն»: Ծին թա. «Հա՛, հա օխձ ախպեր, կըծե՛, Էրկու վըննանուն լիվոթուն ընելի չի, հասե՛, ինձ տըեսնըմ ը՞ք, Էս վեր իմ վըխտես հըրեղան ծի ըմ իլնվ, քշեր-ցիբեկ ինձ յրա նըստած ըստեղ ըն քշնվ, ընդեղ ըն քշնվ, շըլաղավ թակալ յա պեռնալ ըն պեռնու տակե պինըցրալ, յա եր ըն իլնվ մակառ քյեցալ, վեր մին տեղ էլ եկալ ըն վեր եկալ, կապս տիրնվ ըն մին խուխու ծերքե, թա տար կյումըմը կապե, վեչ ապուռավս ըն ընցալ, վեչ ճըրնվս, թա սաղ քշերը Էն կյումումը հունց ըմ սոված-ծարավ լոխըցըրալ, քշերավ էլ վեր լոխանցալ ա, վըեննը կոխալ ըն գանգոնս, շալլաղը եր կալալ ծերքը, չափարախ տալավ, ուրանց նշանց տալավ գյառ-գյառ քշնվ: Մըհենգյ պըռավալ ըմ, պենն կըտրալ ըմ, պերնվ ըն ըստեղ թող ըրալ էլ ապուռ չըն տամ, հեչ հերիչ լըհն Էս մըշկես յարեքյն էլ վեր սանքնը ուրանց տիրնձ փըլանան ա, յիհնրան ա, սըղըցընըմ էլ չըն. մըհենգյ վեչ կարըմ ըմ ջանս քորիմ, վեչ կարըմ ըմ ըկորվնեն տեն անիմ, կըծե՛, օխձ ախպեր, կըծե՛, Էրկու վըննանուն լիվոթուն ընելի չի»:

Ծին էլ վեր իստի ա ասըմ, էն մարթին սուրփ-աստուծը կըտըրմ ա, օխծը օգրմ ա թա լըհմ կըծե, էտ մարթը ըղաչանք ա անըմ, թա. «Օխծ ախպեր, մըհենգյ կըծած, պատատ էտավ կըծած, մին ա իլի, կըծելու ըս, լըհմ շատ ըմ խընթորում մին պատատ էլ տըմաց, մին պեն էլ պըտահե հըրցընինքյ, էտնան կըծե»:

- Լմվ, վեր շատ ըս ըղաչանք անըմ, քյինինքյ տըեսնանք:

Օխծը նա մարթը կյանվ-կյանվ տըեսնում ըն հըղըցեն դըրաղեն մին գեռ, քավթառ շոն վեր ընգած, կարըմ չի թա տեղան էլ տոկոկը կյան: Մուտանըմ ըն էս շանը, էտ մարթը կըլխեն եկածը հանց վեր ծառեն ա, ծիյին ա նաղը ըրալ, իտի էլ էտ շանն ա նաղը անըմ: Շոնը լոխ լըսելան էտը թա ասըմ ա. «Կըծե՛, օխծ ախպեր, կըծե՛»: Էս մարթը սըրտաճանք իլմծ, խեղճ-խեղճ հըրցընըմ ա. «Շոն ախպեր, մին ասե տըեսնամ խե՞, իմ մեխկս հինչ ա՞, վեր կըծե»: Շոնը գոռավ-կյիժավ մին թըհմրավ ասըմ ա. «Հա՛, բիդի կըծե, էրկու վըննանուն լիվոթուն չկա, էս ծընված օրից մինչն էս օրս ընգնելը իմ տերուչը հընագանդ, հավատարիմ ծառայալ ըմ, մոկլը, տոնը-տեղը, հեյվանը, կերը, բոստանը ամեն հինչա պահալ ըմ, տըռանը եշալ ըմ, կոկլմ, դըչաղա, կյողա ըգաղալ ըմ, քշերը մինչն լոխ հմքյիս չարխու կալած, հմչոցս շենը, չուը, հմնդը քըցմծ լոխ մոկլը պահալ ըմ, վեր մին հեյվանն էլ մորթալ ըն, ոկըմնք կերալ ըն, դիմիշ չըն ըրալ, թա լիմ մին կըտոր փափուկ մես տան, վըսկուռնեն էլ էնքան ծըծալ ըն, վեր յրան մին մաու կտոր էլ չըն թողալ, չոր վըհսկեռը թող ըն ըրալ մին չըփարու տակ քըցմ, ինձերմ էլ կըգընվալ, տեն ըրալ, օրվա շատը սոված պահալ: Մեհենգյ սմսս կըտրալ ա, վըեններս փըռնըվալ ա, ինձ էլ պահըմ չըն, հեչ-հերիքյ պերմլ ըն էս դոկոկոկ վեր քըցմ, ոկըմնք քլեցալ, ինձ թողալ ամեն մին քար յրա ընողի ծերքեն, էրկու վըննանուն լիվոթուն չկա, կըծե՛, օխծ ախպեր, կըծե՛»:

Շոնն էլ վեր իստի յա ասըմ, էս մարթը կըլխեն թըխըմ ա. թա «Օխծ ախպեր, տու ապրիս, մըհենգյ էլ քյեգ ըմ քըցըմ, օգըմ ըս մին պատատ էլ քյինանք, բմլքյի մին պեն էլ պըտահինքյ, օգըմ չըս, տու ըս գոկոկոկ, ամմա դե լիվոթունը ըրալ ըս. ըրալ, փիսոթունն էլ բիդի անիս դոկոկ ա, մեհետ էլ ումեդս կըտըրցրու, էտնան էս քյեգ հալալ, ըրվամ ա, վեր շատ յոլլացեղան ըխպըրացու ըս, խըղճմտանքա էլ մոտե»:

Օխծը մըտածըմ ա, մըտածըմ, թա. «Լմվ, էտ մին էլ կանիմ, ամմա դե ըտել վերչինը կինի, քըգընման վեր հագար մարթ էլ ինի, էլ վեչ մին պեն

լրսելու չըմ»: Էս մարթը շատ ուրխընալան գյղեղոմ չի, թա հինչ անե, ամմա դե մըտածըմ ա. աստուծ կանչըմ, վեր էս անքամ ինի, մին խերու պըտահե: Քյինամ ըն-քյինամ, եշըմ ըն տըեսնըմ ճանապարին մաչավը մին աղվես ա կյամ բիդի ուրանց: Վեր կյամ ըն մուտանըմ, էս մարթը ըղվեսին լոխ պատմըմ ա, հունց վեր պատմալ ա ծառեն, ծիյին, շանը: Աղվեսը լրսելան ետը էս մարթին աշկավ ա անըմ, հըսկըցընըմ, վեր հինչ ը՞ս ասըմ, հինչ կըտա՞ս, վեր քյեզ ըզադիմ: Էս մարթը պըկան փըռնըմ ա բիդի երգյինքը եշըմ, յանի քյի՝ աման գյղեղոմ, մին կերպ ըրա ըզադե, հինչ վեր օզիս, լոխ էլ կըտամ:

Մարթն ան աղվեսը ուրեղը հըսկընալան ետը աղվեսը կործի ա ընցնըմ, թա ասըմ ա. «Ես մինչև վեր իմ աշկավս տըեսնամ վեչ, թա օխծը հունց ա փոսումն իլմլ պառկած. հունց ա էտ մարթը բիշտի-բիշտի ըրալ, էր կալալ կոխալ ծոցը, հըղե իլմլ քյեցալ, կարել չըմ խերը-շառը դոլզ կըտըրիմ: Թա օզըմ ըք վեր դոլզ կըտըրիմ էտ դըվանը, հինչ վեր ասիմ, բիդի տո՛ւք էլ ինդի անիքյ: Օխծը թա. «Աղվես ախպեր, քյըզանա առաչ էլ էտ խերը-շառը կըտըրող ա իլմլ, ուրանք դըվանը ըրալ ըն, ասալ, վեր էրկու վըննանուն լիվոթուն չի բիդի անիս, կըծե՛, օխծ ախպեր, կըծե՛, մըհենց տու խե յը՞ս իտի ջընջմլու քըցըմ, յա ասե կըծիմ, յա՝ կըծիմ վեչ, պըրծընե քյինմ»:

Աղվեսը թա. «Օխծ ախպեր, ախեր իտի չի, ընդրանք վեր իտի յըն դիվան ըրալ, կըլխըներան ռադ ըն ըրալ, կործը բիդի համ սմմթին փըռնիս, համ էլ ինսափեն, մըհենց ուրանք ուրանք գյիդացածն ըն անըմ, էս էլ իմ գյիդացածս ըմ անըմ, մըհենց ա մարթ ախպե՛ր, տու ըստեղ մին փոս կըտըրե, օխծ ախպե՛ր, տու էլ էտ մարթին ծոցան տո՛ւս եկ, էտ փոսըմը պըրանե հունց վեր պըրանած ըս իլմլ, սառե-մեռե, էս էլ եշիմ դըվանը անիմ»:

Աղվեսը հունց վեր ասըմ ա, օխծն ան մարթը ինդի էլ անըմ ըն, օխծը վեր նի յա մըննըմ փոսը, աղվեսը էտ մարթին թա ասըմ ա. «Մին քար էր կալ փոսին մաչին եք»: Մարթը մին զեռ քար ա յոր օնըմ փոսին մաչին կյամ, օխծեն ըսպանըմ, ինքյը ըզադվըմ: Աղվեսը էտ ա տըեսնըմ էտ մարթին ասըմ. «Տըեսե՞ր, քյեզ մըռնելա ըզըղեցե, քյըզանա վեչ մին պեն չըմ օզըմ, լըհմ էրկու հավ տո, տանիմ օտիմ»:

- Շատ լավ կինի, դե քյինանք, հենե՛ մեր շենը ըրվամ ա, քյինանք քյեզ տամ, տար:

Աղվեսն ան էտ մարթը հըղե ըն ինըմ, քյինամ բիդի շենը, լըհմ վեր շենան մուտանըմ ըն, աղվեսը շներեն հաչոցը լըսըմ ա, տըեղը կաղըմ, թա

ասըմ ա. «Ա՛ մարթ ախպեր, ես պատատ շներեն նըհետ իրես չօնիմ, օզըմ չըմ կյամ իրըսներին ըրվամ, շատ ըմ խնթըրմ, ես էս չըփարեն տակեն կաղնիմ, քեզ ըսպասիմ, տու քինն հավերը պեր ինձ տո»:

- Լնվ ըս ասըմ, մըհե շոնը հինչ ա՛, վեր ըտրանը նըհետ հնլն մին կըլնի էլ տինիս, շատ լնվ ըս ասըմ, դե տու ընտեղ չըփարին տակին կաղնե, ես քինիմ հավերը պերիմ:

Աղվեսը չըփարեն տակեն կաղնըմ ա, ամմա դե աշկերը շըներան յոր չօնըմ, չոնքի վախըմ ա: Էս մարթը լըհն հըսնըմ ա շենը թա չե, հիշքան վեր շըներ կա շենըմը, լոխ հըվաքըմ ա, բիդի աղվեսը կյամ: Աղվեսը մին վախտ եշըմ ա, տըեսնըմ վեր էտ մարթը շըները հըվաքած, բիդի ուրնն կյամ ա: Ինքը-ինքը քըթեն տակեն մըրթմըրթալով մտածըմ ա. «Ըստա թա էս էն մարթն ա, պա էս շըները հոր ա՛ պիրում, հավերը թողում: Չէ՛, էն չի, հնլընթ շըներեն ահան աշկերս շաղվալ ա, պատատ եշիմ մուտանա, վեր լավ ճինանչիմ»: Մին պատատ կըղնելանը ետը տըեսնըմ ա, վեր էտ հնմին ուրնն ասած մարթն ա, շըները հըվաքած կյամ ա բիդի ուրնն, աղվեսը դըբանեն փիյա կապըմ, մին բաշ ծըլկըմ: Էտ մարթը վեր տըեսնըմ ա՛ աղվեսը փախճըմ ա, շըները քըս ա տամ ըղվեսին հետան, կյամ ա մին դիքըմ տեմ ընգըրմ, շըները հըսնըմ ըն, ըղվեսին փըռնըմ: Մարթը հըսնըմ ա շներին փըռնում, ուրնն տենակը տոնս պերըմ ըղվեսին պոկը կըտըրմ, թա. «Շան անդար, չորս շըհննոց մորթեն հիշտեղ ը՛ս տանըմ»: Ըստեղ աղվեսը մաննը կըծըմ ա, մըեննը քըցոնմ, վեր օխծը խեյա ասալ, թա. «Էրկու վըննանուն լիվոթուն ընելի չի»: Մարթը ըղվեսին կաշին մաշկըմ ա, մորթեն յոր օնըմ, տանըմ:

#### 68.ՈՐՍՈՐԴՆ ՈՒ ԿԱՔԱՎԸ

Ասում ա՛ մին վըերսկան վըերսի ար տոնս եկալ, պըտահից մին կըքավու:

Կաքավն ասից. «Վըերսկան ախպեր, շատ ըմ խնթում, իմ ճոտես ըսպանիս վեչ»:

- Լնվ,- ասում ա վըերսկանը,- պա էս հունց իմա՞նամ, թա քու ճոտըղ վե՞րն ա:

- Իմ ճոտս, պա ճընանչո՞ւմ չըս, դուշերին մաշին ամենասերունը, իմ ճոտս վըեր ման ա կյնմ, լոխ հայիլ-մայիլ ըն ինում, լնվ էլ կըղկըղում ա:

-Լնվը, խոսք ըմ տամ, վըեր քու ճոտիդ նի չի կյամ:

Իրիկունը վրերսկանը տոն կյանիս էլիս կքավին և ջրհոն:

- Պա ես խընթըրվեցե՞ վեչ, վրեր իմ ճոտես նի չի կյան:

- Ես քու ճոտեն նի չըմ եկալ, էս դուշը, եշի տես, քու ասած նախշուն չի, մուխըրոնցյ ա:

Սաղ քըշերը կաքավը լմց ար ինում:

#### 69.ՊԸԵԼ ԱԽՊՈՐԸ ՀՈՒ ԽԵԼՈՒՆՔ ԱԽՊՈՐԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլմլ ան չիլմլ մին պրել ախպեր, մին էլ մին խելունք ախպեր: Ըստահանք քինացալ ըն մին թաքավերի չոբան նի մտալ հու աման վախտ էլ հացընեն նհետենն տանում ըն իլմլ: Մին վախտ մտընան քիցալ ըն, հացը տարալ չըն: Խելունք ախպերն ասալ ա. «Պրե՛լ ախպեր, տու քինա հաց պեր, էս ըստեղ վըչխարենն պահեն»: Սա քինացալ ա հու պիրելիս տեղը արև ա իլմլ: Քմակին վրեր եշալ ա տըեսալ շոխկը ընկած քմակին, կլիխը տոնրոն տալալ ասալ ա, թա. «Ընդե հը՛, հինչ ա՞, հաց ը՞ս օգում»: Վրեր ինքը կլիխը տոնրոն ա տվալ, շոխկին կլիխը տուրուր ա եկալ: Մին հացը տվալ ա ղերան հու մինչև ախպորը կոշտը հացը ըստըհենց անելալ լոխ կլիքըրալ ա: Եկալ ա, ախպերն ասալ ա. «Հոր ա՞ հացը»: Ասալ ա, թա. «Ընդե մարթիքը օգեցին, տվի ղերանց»: Խելունք ախպերն ասալ ա. «Տու վըչխարենն պահի, էս քինամ հաց պիրեն»:

Էս պրել ախպերը քինացալ ա մին տանձի եր իլմլ, շղըհարալ: Էծերը հու վըչխարենն եկալ ըն կերալ: Պրել ախպերը ընդադան ասալ ա. «Իմ փայս պահեցեք»: Սահանք էլ գլիդացալ չըն թա հի՞նչ ա ասում, հելլա ասալ ա. «Իմ փայս էլ պահեցեք»: Էս պրել ախպերը վրեր ըստըհենց շատ ասալ ա, մին դոնում որ շղըհարալ ա, մինն ինցյալ ա էծին պոզը, ասալ ա. «Յարադանիտ մատաղ ինեմ, իմ փայս պոզիտ պոկին ը՞ս պահում»: Վեր ա եկալ, ըստահանց լոխձին կտորալ, էն էծին պահալ:

Ախպերը եկալ ա, ասալ. «Հոր ա՞ վըչխարենն»: Ասալ ա, թա. «Էն դար տանձ ըմ օտըցըրալ, վրեր հեն ըն քեփենն քոք, ծծաղելիս»: Քինացալ ա տըեսալ կտորած հու կեռքենն պեց: Ասալ ա, թա. «Ըստրա եշի, էս ին յ՞նք ըստըհենց ըրալ. դե եկ տանենք դոլգոնը տիզ տանք, քինանք մեր դոլլուդենս ինք օնենք, փախչենք»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Ընդե հա»: Քյնում ըն, վրեր ոչխարենն տանեն: Պրել ախպերը գոռալ ա ինոն, տասսը-տասներկունը շիլակում ա, տոնս պոնրոն դոլգը: Ետնան քինում ըն թաքավերին ասում.

«Ա՛դա , մեր դոլլուդը տո, վրեր մունք քյինանք, չունքի վրեր մեր շենիցը մարթ ա եկալ, թա՛ քու հար, քու մար մեռալ ըն, եկ»։ Թաքավերը հրցրալ ա, թա. «Հոր ա՛ռ յխարնեն»։ Ասալ ըն, թա. «Ընդե հենե դ՛ճԼճԻճԻճ նստոտած»։ Թա. «Նստեցեքյ հաց կերեքյ, վրեր դոլլուդնետ տամ»։ Հաց օտելիս տեղը խելունք ախպերը խե շատ շ՛ճԼտ-շ՛ճԼտ ա հաց կերալ։ Պրել ախպերը ետ ա տառալ, ասալ, «Հը՛, խե՛ շուտ-շուտ ըս հաց օտում, ես տասսը ոչխար շիլակեմ տ՛ճԼս պերեմ, տու մինը, համ էլ շ՛ճԼտ-շ՛ճԼտ ըս հաց օտում»։ Նա էլ ասալ ա, թա. «Քմատադ, ճանըս քմատադ, լոխ քյեզ ինի, ես օգում չըմ, թա՛քյ լա խոսես ոչ»։ Ըստըհենց թողացալ չի, թա հաց օտի։ Ետնան վրեր հացը կերալ ա, պրծալ, քյինացալ ըն վրեր դոլլուդնեն ինքյ առնեն։

Դոլլուդնեն ինքյ ըն կալալ, քյինացալ ճԼրճԼԳճԼճը մին կարան։ Էն կարանումը տրեսալ ըն մին առչի պ՛ճԼն. Էս առչիս էլ լակուտնե յա իլմլ։ Էս առչը եր ա կացալ, ասալ. «Պարո՛վ, պարո՛վ, ձեզ օտիլ չըմ, ամմա թա վրեր իմ լակուտնեն լոցնեքյ»։ Նահանք էլ ասալ ըն, թա, «Լմվ ա»։ Էս խելունք ախպերը մին օր լըըցըրալ ա։ Նոբաթը ինգյմլ ա պրել ախպորը։ Պրել ախպերը լակուտնեն ածալ ա դղանին մեչը, իփ տվալ։ Խելունք ախպերը հու առչ ախպերը, վրեր վըրսըտեղից ետ տառնալիս ըն իլմլ, խելունք ախպերը ասալ ա. «Ա՛ռչ ախպեր, ես քյինամ լըըցընեմ, տու էլ ըտեղ վրերս ըրա»։ Ասալ ա թա. «Լմվ ա»։ Նա եկալ ա ասալ. «Պրել ախպեր, լըըցըրալ ը՛ս»։ Թա. «Ընդե Էն հանգին լըըցըրալ ըմ, վրեր հեն ըն քյեփընեն քյոք, ծծաղելիս»։ Քյինացալ ա տրեսալ, վրեր իփ տված, ածած կարպետին տակը, ասալ ա. «Ադա, Էս հինչ ը՛ս ըրալ, գե վրեր ըստըհենց տառավ, եկ փախչենք, քյինանք»։ Փախալ ըն, քյինացալ մին Ծրանն ճաղաց։

Առչը եկալ ա, տրեսալ լակուտնեն սպնոտած։ Ման կյանմվ քյինացալ ա ճաղացին տոռնը թակալ։ Խելունք ախպերը եկալ ա պմացալ։ Պրել ախպերը մին ճղցպեղարճ ա շինմլ, տիրմլ ճղացին քարին յրա։ Առչը խելունք ախպորը պկիցըն ա կացալ, ասալ, թա. «Լիհն տու ըս իմ ճտերըս ըսպընոտալ»։ Ըստեղ կոխ ըն փոնալ։ Լիհա վրեր կոխ ըն փոնալ, պրել ախպերը ասալ ա, թա. «Սըմ մին կոխկիցը փոնի յե՛ , ադա մին կոխկիցը փոնի ճղացին քարավը եկ է՛»։ Խելունք ախպերը ասալ ա. «Քմատադ, ինձ ըսպանեց, եր կաց»։ Նա էլ ասալ ա, թա. «Դե մին թող վրենը պիլիթիս նի կյն, ես իրան կասեմ»։ Մին էլ ա ասալ խելունք ախպերը. «Ա՛ քմատադ, ինձ ըսպանեց, ե՛ր»։ Ասալ ա, թա. «Լիհն մին թող վրենը պիլիթիս նի կյն»։ Խելունք ախպերը ասալ ա. «Ա՛

քմատաղ, ե՛ր, ինձ ըսպանեց»: Ասալ ա, թա. «Լիհն վրենը պիլիթիս նի պիտի կյն, վրեր եր կենամ»:

Աստվածանից ա իլնի, հինչից ա իլնի, առչին հնքյոնն պիլիթին նի յա եկալ: Պրել ախալերը եր ա կացալ առչին մեչան ճղալ, քիցնի դոնգուզլըդը: Պրել ախալերը ասալ ա. «Խելունք ախալեր, իմ մար ինձ լիսեոնն ա շինիլ տալու, էս ճղացին քարը լնվ լիսեոնն ա, եր օնեմ, տանեմ»:

Եր օնելից ետը քինացալ ըն ռերոկցոննը մին տանձի ծառ քիթալ: Խելանք ախալերը եր ա իլնի տանձի ծառը: Պրել ախալերը ասալ ա. «Տու եր ըս ինուս, էս եր չրմ ինիլ»: Օգացալ ա, թա եր ինի, ճողնը կոտրալ ա ճղացքարին ծանդրությունիցը, վրեր ա ինկյալ: Ախրը գոռավ-կյիժավ եր ա իլնի: Մին քյարվան եկալ ա տակին վեր եկալ: Պրել ախալերը խելունք ախալորը ասալ ա. «Կոկըս կյամ ա»: Նա էլ ասալ ա. «Պա հոնց ը՞ս անուս»: Ասալ ա, թա. «Կյուզում ըմ»: Կոկնի ա, քյարվանին յրա յա տառալ: Մին էլ ասալ ա, թա. «Կոներըս նղացալ ա, քարը վեր ըմ քցոն»:

Խելունք ախալերը ասալ ա. «Վեր ըս քցում, վեր քցի»: Վեր ա քիցալ, քյարվանին մարթոցը ըսպընոտալ: Քշերավ վեր ըն եկալ, խելունք ախալերը փողն ա հվաքալ, պրել ախալերը յորդան-դոշակը: Եր ըն կալալ քինացալ:

Ռերոկցոնն էլ փսոնկյոն յա իլնի պրել ախալերը յորդանումը պտատվալ ա, ապրալ, ամմա խելունք ախալերը եր ա կացալ մրոռալին մին ծիյի յրա կպոտալ, մին տուսջակ ըրալ, մին ճոնդը տիրնիլ ծերքումը, մին ճոնդըն էլ պիրանումը, ետնան ծին ըրալ մին առտ, ինքը կլողլու կացալ: Առտատարը երի կլիսան կանչալ ա, թա. «Հե՛յ, հե՛յ, այ ծիյատար, ծին առտը օտըցնիլ մի»: Նա էլ խոսացալ չի, չունքի վրեր մեռած ա իլնի: Առտատարը վազ տալավ եկալ ա մեռած մարթին ընկուջտակին մին լնվ թխալ, մրեռած մարթըն էլ ինկյալ ա ծիյին էն դուր: Պրել ախալերը եկալ ա ասալ.

«Հա՛յ շան տղա, խե՞ իմ ախալոր ըսպանեցիր», հու քինացալ էն մարթին պկան փոնալ, թա. «Եկ քինանք երկրիս տարին կոշտը»: Թա. «Քմատաղ, ճանս քմատաղ, իմ տոնս-տեղս քյեզ մատաղ, քյինալ մի առզ անիլ»: Պրելը ըստրա տոնը-տեղը ինքյ առնելից ետը եր ա կացալ քինանցնիլ ռերան հորը տոնը:

Աստուծանից իրեք խնձոր վեր ինգյի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ չիլսողին:

#### 70.ՔՈՍԱԿԵՆ ՀՈՒ ՔԱՉԱԼԵՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնն ան չիլնն մին քոսակ, մին էլ մին քաչալ: Սահանք ամեքը մին պարկ ցորեն ըն եր կալալ, թա տանին ճղացումն աղին: Տարալ ըն աղալ:

Քոսակ ախպերն ասալ ա. «Քա՛չալ ախպեր, եկ պեղարձ թըխինք»:

- Եկ թխինք- ասալ ա քաչալը:

Տաշտը ճրնմվ լցալ ըն, անլերը պարան տվալ մեչը, հունցալ հու պեղարձ թխալ: Մինը մեծ ա տոնս եկալ, մինը՝ պուճուր:

Էս քոսակ ախպերն ասալ ա. «Դե վրեր ըտըհենց ա, ամեքը մին սոտ ասինք, հոլը վեր մեծ ինի, լոխ ընդրանն ա»: Քաչալն ասալ ա. «Լնմ ա»:

Քաչալն ասալ ա. «Մեզ մին դզդան օնինք, ըստրա մեչին մին տոն շինեցինք, տանը կլխեն մին բախչա»:

- Մեզ մին լոն օնինք, - ասալ ա քոսակը, - Էդ լոնն քցեցինք տոնը, տանը մեչին ծոն ածից, տոնը վեր լցալ, եր իլնմ հուրթին էլ ծոն ածից հու ինքը կորալ, քիթի ոչ: Ասեղը հորումը վեր տվի, եր իլի տըեսնամ Ըստամբուլ կալ ա կասում: Քյիննցի ընտեղ, լոնն քիթի պերի, տըեսնամ մեչքը յարա յա: Ճղուպուրը տիրի մեչքին թխեցե, ճղուպուրի ծառ փսավ մեչքին: Ճղուպուրի ծառը եր իլի, տըեսնամ ընդրա մեչին մին բախչա, բախչան ման եկե, մին ծմերուկ քիթի: Ծմերուկը օզեցի կարիմ, կարեցի ոչ ծեռքս կոխեցի՝ նի չը մտալ, կլոխս կոխեցի՝ տըեսնամ հազար ծիյավեր ման ըն կյնլիս: Ասեցի, «Խե ը՞ք ման կյնլիս»: Ըսեցին. «Էրկու հմրոլը մարթ ա կորալ, ման ընք կյնլիս»:

- Քոսակ ախպեր, - ասալ ա քաչալը, - քու սոտը ավելի մեծ ա: Քոսակը պեղարձնեն եր ա կալալ, ետնան էրկուսը ճղացիցը հղե ըն իլնմ: Հղըցեն քաչալն ասալ ա. «Քոսակ ախպեր, մին պեղարձ տո»:

Քոսակն ասալ ա. «Խե ը՞մ տամ, մին աբասի տո, տամ»:

Քաչալն ասալ ա. «Լնմ ա, տանը կտամ»: Քոսակը մին պեղարձը տվալ ա: Եկալ ըն տոն: Քոսակը ոլրանն աբասին օզալ ա, քաչալը տվալ չի, սոտ մեռալ ա:

Պերալ ըն, թա պտանին, քոսակն ասալ ա. «Ես լավ կպտանիմ»:

Եննան տիրնլ ա կտավեն մեչին, մխաթավը մսեն նհետ կարալ: Եննան տարալ ա, թա թաղե, տըեսալ ա կյողեր ըն կյնլիս: Քոսակը նի ա մտալ քարեն տակը, մըեռալին թողալ ընդեղ: Կյողերը եկալ ըն նստոտալ, վեր կյողացած փողերը փայ անին: Փայ ըն ըրալ, պրծալ, մինակ ընդեղ մնացալ ա մին թոր: Էս կյողերը ասալ ըն. «Էս թրավը Էս մեռալին թխինք. վերը մեչան ճոթ անի, հմրոլը վըեսկի ա կյինը»:

Էս քաչալը Էս վեր ըսկացալ ա, ասալ ա. «Մեռալներ, ե՛ր կացեք»: Քոսակն էլ ծեն ա տվալ. «Փոնե, կյմմ ընք»:

Կոդերը Էս վեր ըսկացալ ըն, փոդերը ըտեղ ըն թողալ, փախալ: Էս քոսակը հու քաչալը եր ըն կացալ, փոդերը փայ ըրալ, եննան քյիննացալ ըն ռւրննց տոն:

Ըստուծանա իրեք խնձոր վեր ընգնե. մինը՝ ըսողեն, մինը լսողեն, մինն էլ՝ չլսողեն:

#### 71.ԱԶՔԸ ՎԱՀՐԸԿԱԼԱԾԵՆ, ԿԱՂԼԻԳՅԻՆ ՀՈՒ ՔՈՍԱԿԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլմլ ան չիլմլ մին աչքը վահրը կալած, մին կաղլիգ, մին էլ մին քոսակ: Էս իրեքանիս մին տեղ դոնաղ ըն կանչալ, իրեքանն էլ քյիննացալ ըն, մոնն-մոնն ըշտե նստոտալ:

Էս աչքը վահրկալածեն աչքը շատ վահրն ա կալալ, հմանչալ ա թա սրփի. կաղլիգն էլ վեր ծլրպատակ նստալ ա, վրեննը օգալ ա մեկնե, հրմանչալ ա,, քոսակեն կլոխն էլ քոր ա եկալ, էլհա հրմանչալ ա, թա քորե:

Ախրը վեր ճարընեն կտրալ ա, աչքը վահրկալածը մին ծեռքը մեկնալ ա, մինավն էլ աչքը սրփալ հու ասալ. «Իմ հորս մին թըվննց օնար, վեր թուշ ի օնում՝ հավին պոչըտակավն ար կենում»:

Կաղլեգն էլ վրեննը մեկնալ ա հու ասալ, բա իմ հմրն էլ իմ պիծի վախտս մին չնքյմմ ար առալ ինձհետե, կյեցե՛ նի չի մտալ, կյեցե՛ նի չի մտալ, ախրը վեր մին պենդ ծիքյ տըվե՛ նի մտալ»:

Էն քոսակն էլ կլոխը քորելալ ասալ ա. «Ա՛ դա, հինչ շատ սոտ ըք ասում»:

#### 72.ՏԵՐՏԵՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլմլ ան չիլմլ մին տերտեր: Էս տերտերըս էլ քյինացալ ա պատարաքյ անիլ: Մին մարթ եկալ ա Էս տերտերիս տոնը, թա. «Տերտերը հոր ա՞»: Նահանք էլ ասալ ըն. «Քյինացալ ա պատարաքյ անիլ»: Էս մարթն ասալ ա. «Պատարաքյը հինչ ա՞»: Սահանք էլ ասալ ըն, թա. «Պատարաքյն ա իլիլ»: Ետնան Էս տերտերը վրեր եկալ ա պատարաքտեղից, Էս մարթն ասալ ա. «Ա՛դե՛ր, հոր ը՞ս քյինացալ»: Տերտերն էլ ասալ ա թա. «Քյինացալ ըմ պատարաքյ անիլ»: Էս մարթն ասալ ա. «Պատարաքյը հինչ ա՞, կիկյմս մեր շենումն էլ պատարաքյ անե՞ս»: Էս տերտերն ասալ ա. «Լմվ, կիկյամ»:

Ետնան Էս տերտերը քյինացալ ա Էն շենիցը շատ մորաճմնճ հըվաքալ,

էս մարթիքը հրցրաւ ըն, թա. «Ա՛դեր, էտ խե յը՞ս ըտհենց անում»: Տերտերն էլ ասաւ ա. «Ըստրանաւ ըմ ընելու»: Ետնան էս մարթիքը քյինացաւ ըն ժամ, էս տերտերն ասաւ ա. «Լոխըքանտ էլ տկլորացեք»: Սահանք էլ տկլորացաւ ըն, մինակ փոխաննեն ա մնացաւ կյեցըներին: Մարթիքն ասաւ ըն. «Ա՛դեր, համոթ ա, փոխաննես հանենք ոչ»: Տերտերն էլ ասաւ ա. «Լմ՛վ ա, հանիլ միք, ամմա մին պատառ վախտ տ՞որո՞ղ ցի կյաք»:

Ետնան էս տերտերը էս մորաճանճերը պնց ա թողալ, սահանց վրեր կծոտաւ ըն, դռըբոցը նի յա ինկյն, մին մարթ էլ ասաւ ա. «Պելի՛, պելի՛, մեր հարսը տեսի՞ր»: Էս մարթն ասաւ ա. «Տեսի, պատարաքը ո...ան կացած քյինաց»: Ետնան էս մարթիքը մին փետ ըն քաշաւ, էս տերտերին թակաւ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի, մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

### 73.ԴԵՐԻՆ ՍԱՄԵՆ

Մին շենում մին դեր ար ապրում: Տա վարն ըսկըսելան առաչ նոքյնր ար փըռնում, հանդին պենն անել տամ: Դերին խասյաթը շատ փիս ար, հինչ նոքյնր վրեր կյամ ար տրա կոշտը, էրկու օրա իվիլ կենում չար, առանց հախը յոր ունելի փախճում ար:

Մին օր մին մարթ քյինմմ ա էտ դերին կոշտը, ասում.- Ինձ նոքյնր եր կալ, հիշքան օգում ըս, պինըցրու, համմա մըեր մաչին պայման տինիքը՝ հինչ պըտահե, ուրոշու տոռնը կյենգյատ չի քյինանք: Դերն ասում ա,- էտ լիհմ էս ըմ օգում:

Ըռութանան վրեր ծաքյին քըերը պռատվում ա, դերն էտ թնգզմ նոքյնրին գոլթոնըցնում ա, բիրմդի քյինամ ըն հանդը: Էս էլ մին փիս սիվիրուտկ օնըն՝ վրեր հաց ա նըստում, ծըտու մնան դրադավն ընցնում ա, էտ տըեռնում, օրը տասսը հետ հաց նըստում, մնամ սոված, նոքյնրին ուրմն նիքետ սոված թողում, պենն էլ մնամ ար խափան, տրա հետե յել վըեչ մին նոքյնր քշտին վըեննը չար կենում:

Վըեր քյինմմ ըն հանդ, դերն էտ խաղը թնգզմ նոքյնրին կըլխեն էլ պիրոմ՝ մին թիքյն վըեր հաց ըն օտում, տա տըեդան լոք ա տամ եր կենում, թա օրը քյըսծր տըեռավ ճելլ ըրա եր կաց, քյինմնք եզները լծենք, վար անենք: Տա սուսուփուս դերին ասածն անում ա՝ եզները լծում ըն, վար անում: Վըեր մխըրե անց ա կենում, դերը նորը մինան ա նոքյնրին ասում, -

Սոված մրեռե, ետ տըռեռնանք հաց օտըենք: Նոքյարը եզենքը տոնու և անում, քինամ, վրեր մխըրե հաց օտըե, դերը էլլա յա եր կենում, ասում.- Լնվ, կերենք, քինամ եզենքը պեր, լծենք, վար անենք, իրիքընակը մար մտավ: Նոքյարը նորից և եզենքը պիրոն լծում, վար անում: Դերը նորից և ասում.- Վա՛յ, սոված մրեռե: Նոքյարը եզենքը տոնու և անում, մին սամե տոնու օնում, տինոն քշտին, դերին նըհետ հաց օտում: Դերն էլլա ուրան քոհնամ խըսյաթն և պինըցնում՝ մին էրկու թիքյա հաց լըմլամում, լոք տամ եր կենում, ասում. - Մթնեց, եր կաց եզենքը պեր լծենք, վար անենք: Նոքյարը չգիղնալը տիրած ուրան հացն օտում և, դերն էլ տիմանոն չի, կռանում և թա սուփրան հըվաքե, տա դերին մըրքան փըռնում և, մին լնվ սըմաթակ տամ, նստում հացն օտում, քուշտանում, եր կենում եզենքը պիրոն լծում, վար անում: Դերը մնամ և էշ կըտրած: Ախեր պայման տիրած ըն իլն, վրեր հու ուրանց մաչին խոսկըն օրիշ տըռեղ հըսցնե, հազգար մանեթ փող տա: Դերը ճարը կըտրած, սուսուփուս վար ար անում:

Էքյսը վրեր նորըմինան կյամ ըն վըրատեղ, դերն էլլա ուրան քոհնամ սիվիրուտկն և պինըցնում՝ մին թիքյա հաց և կոլ տամ, եր կենում թա՛ լնվ կերենք, եր կաց եզենքը լծենք, օրը քըսծր տըռեռավ: Նոքյարը թա. «Ա՛ դեր, սամեն... Դերը վըխեղան նըհետ լոկին կապ և ինգյոն, կըմկըմալավ ասում և. -Օը՛, ծը, ծա՛մե քըմատտաղ, ծա՛մե...

#### 74.ՔԱՉԱԼԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլն և չիլն մին քաչալ: Էս քաչալիս էլ իլն և մին կնեց: Էս քաչալը շատ քյասիբ և իլն, ամման օր էս քաչալը քինում և իլն փետ անում, պերում ծախում: Մին օր փետի քիննալիս վախտը հղեն շիլ և ինկյն հու քինացալ և տըռեսալ մին քսան թորք մին տեղ կաղնած, մին շատ մեծ ծառ էլ քշտըներին: Էս քաչալը վրեր տըռեսալ և, քոլին տակին կյող և կացալ: Էս թորքերը էն ծառին ասալ ըն. «Ա՛ ծառ, պնցվի՛»: Պնցվալ և: Էս քաչալը տըռեսալ և, վրեր թաքավերին խազնան հենա մեչին, շատ ակներ էլ կա: Ետնան էս թորքերը քինացալ ըն: Էս քաչալը քինացալ և ծառին ասալ. «Ա՛ ծառ, պնցվի՛»: Պնցվալ և: Քինացալ և էշը փողավ պեռնալ, պիրալ ուրանց տոնը, տոնը թակալ, կնեցը պնցալ չի, ասալ և. «Քինն՛»: Մարթըն էլ ասալ և. «Փող ըմ պիրալ»: Կնեցը ասալ և. «Պիրած փողըտ քեզ ինի»: Մարթըն էլ ասալ և. «Հերթավը շոր փոի, վեր ածեմ»: Կնեցն ասալ և. «Դե մին քանինը

վեր ածի տըեսնամ»: Չուվալին ըռեխը պացալ ա, մին քանինը վեր ածալ, կնեգն ասալ ա. «Քյմատաղ, կացիր շոր փռեմ»: Շորը փռալ ա, վեր ածալ: Ետնան մին իրեք-չորս հետի քյինացալ ա պեռնալ պիրալ: Տանը դային ասալ ա. «Քաչալ ախպեր, ինձ էլ տար»: Քաչալըն էլ տարալ ա:

Մին քանի հետ պիրալ ըն, մին վախտ դային ակներիցը մինը թաքուն եր ա կալալ, տիրալ չուվալին մեչին: Ետնան քյինացալ ըն: Էս թորքերը եկալ ըն, էլ կյիտացալ չըն, թա խագնիցը պակաս ա, մինակ ակները հնպարալ ըն, տըեսալ մինը պակաս: Թորքերին մինը խագնին տակին կյող ա կացալ, թա վրեր կյան, խագնան կյողանան, փռնի: Դային ասալ ա. «Քաչալ, եկ քյինանք»: Քաչալըն էլ ասալ ա. «Տու քյինա, էս նաչաղ ըմ»: Էս դային քյինացալ ա ընդեղ, ծառին ասալ ա. «Ա՛ ծառ պմցվի»: Պացվալ ա: Նի յա մտալ չըվալը թա լցնի, էս թորքը եր ա կաց ալ դայուն ըսպանալ, մին շախկան մին պատան կախ տըվալ, մինն էլ մին պատան, գլխն էլ տիրալ ա ակներին մեչին: Էս դայուն կնեգը եշալ ա, եշալ՝ եկալ չի: Դայուն կնեգը քաչալին ըղանչանք ա ըրալ, թա. «Քաչալ, եր կաց քյինա տես հի՞նչ իլմվ դայիտ»: Քաչալըն էլ ասալ ա. «Վրեր ասեմ, լմց չը՞ս ինիլ»: Ասալ ա՛ չէ՛: Քաչալն ասալ ա. «Վրեր լաց ինես, մարթտ հինչ փող ա պիրալ՝ ի՞նձ» Ասալ ա՛ հա՛: Քաչալն ասալ ա. «Դայուն ըսպանալ ըն»: Էս կնեգը պատառ լմց ա իլմլ: Հինչ փող ա իլմլ, լոխ եր ա կալալ քաչալը հու դայուն կնգանն էլ ասալ ա. «Վախեղ մեր, քեզ լավ ըմ պահելու»: Էս քաչալն էշը աղաքն ա ըրալ, քյինացալ էն ծառին կոշտը, ասալ. «Ա՛ ծառ, պմցվի»: Պմցվալ ա. նի յա մտալ չըվալնեն փողավ լցալ, էշին պեռնալ հու դայուն երկու շախկան էշին յրա տիրմլ, գլխն էլ տիրալ էշին մեչքին, պերալ տոն:

Ետնան էս թորքերը եկալ ըն, ասալ. «Ծա՛ռ, պմցվի»: Պմցվալ ա: Նի յրն մըտալ, տըեսալ խագնում ըն էլ փող չի կա: Եր ըն կացալ, քյինացալ շատ տկեր առալ հու շատ բմքյմմգ: Մին քանի տեկ լցալ, մեկալունցը մեչն էլ թորքեր ըն նի մտալ: Ետնան ասալ ըն. «Տանենք ծախենք. հու որ առնի՝ նա յա մեր կյողը», համ էլ ասալ ըն, թա. «Քյմսիբի յրա չի ծախենք»: Տարալ ըն քաղաքին մեչավը ասելալ. «Ա՛յ բմքյմմգ առնող»: Մին քյմսիբ մարթ եկալ ա, թա առնի, ծախալ չըն, տարալ ըն: Էս քաչալը եկալ ա առալ տարալ ըն էս քաչալին տոնը: Ետնան էս թորքերն էլ ասալ ըն, թա. «Քշերըս ըստեղ կնելու վընք»: Վրեր ղըրղևկյղն ա տմալ, էս քաչալին գյմդան քյինացալ ա մին տեկը ծակալ, ծծալ, տըեսալ քախծը: Քյինացալ ա մինին քացի տըվալ, մեչին

թորքը ասալ ա. «Բի՛ , բի՛ , բի՛ »: Խանչալալը ծակալ ա, անրհնը շուկուկու յա տըվալ: Քյինացալ ա աղին ասալ, թա. «Ա՛դա, էն տկերին մեչինը մարթիքյ ըն»: Ադան ասալ ա. «Ա՛դան, սարսաղվալ ը՛ս»: Գյանդան էլ ասալ ա. «Հավատա, մարթիքյ ըն»: Էս քաչալը էս թորքերին կանչալ ա, ասալ թա. «Պետնոտեցեքյ, տարեքյ Քըռին դրաղին վեր կալեքյ»: Տանելիցը ետնան քաչալը մին-մին ըռեխը պաննալ ա տըվալ, քացի տըվալ քցալ Քյուռը, խեխտվալ ըն: Ախրը վերչը էս քաչալը շատ հարուստացալ ա:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինը՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

#### 75.ԺԱՄԱՍԵՐ ՎԱՐԹԱԲԵՏԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլնլ ան չիլնլ մին ժամում մին քանի վարթաբետ: Սրանցից մինը շատ աստվածապաշտ ա իլնլ, վրեր աման օր հնլն ժամերը չի տված, քյինում ա իլնլ ժամումը ադոթկ անում հու ժամերը կյնլի վախտն էլ ժամերը տվալ, ժամն էլ օրթնալ: Մին վախտ մին քաչալ ասալ ա. «Մա վրեր էսչանք ադոթկ ա անում, մին քյինամ տըեսնամ, թա էս հի՛նչ ա ասում»: Քյինացալ ա եր իլնլ ժամին կաթողիկին երի կիլոխը, տըեսալ վրեր ժամին մեջտեղը կաղնած: Ծերքերը առ աստված կալած, ադոթկ ա անում հու ասում թա. «Տեր աստված, տու ինձ.... նման երկյինքը տար»: Քաչալն ասալ ա, թա. «Վարթաբե՛տ, աստված քու ադոթկտ լսեց, քշերս ըտեղան տոնս չի կյաս, ամմա քյինա ծեր պարեկամներին հու ծեր տանը մարթոցը նհետ պոռշտի ըրա հու էս էլ քյեզ առաչ չվանալ ըմ տոնս պիրելու, ետավ հրեղեն արապով»:

Ետավ վարթաբետը քյինացալ ա ուրան պարիկամների հու ուրանց տանը մարթոցը նհետ պոռշտի ըրալ, եկալ: Քաչալը չվանը կախ ա տվալ, վարթաբետը մեչկան պենտ կապալ ա, քաչալը ծիքյ ա տվալ տարալ, տափան մին հենգյ կյնզ պեցուր կապալ: Վանքին մեկալ վարթաբետնեն եկալ ըն տըեսալ ժամին տոռնը պնց, զանգակնեն տված ոչ: Ման ըն եկալ, ման, թա վարթաբետը հոր ա, հոր չի, քիթալ չըն: Ժամը ասալ ըն, ժամին կետումը տըեսալ ըն, վրեր հեն ա ընդադան կախ, սուս, տապոր ըրած, թա հունցը վրեր տեսնան ոչ, ուրան բիյապուռ չանեն: Քյինացալ ըն տըեսալ կաթողիկիցը կապած հու էն հանկին կապած ա իլնլ, վրեր ետ անելիս ինեն, կտրի, վարթաբետը տափը տա: Լիհա դմմնվը թխալ ըն, վեր քիցալ: Ետավ եկալ ա խոստովանվալ, թա. «Ես ինձ հենց ի գյիտում, թա էս սուրփ ըմ, աստված հես ա ինձ ըստըհենց պատին տվալ»:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

#### 76.ՆԸՂԱՐԱՉՈՒՆ ՔՅԱԼԱԳՅԸ

Մին նրդարաչի քշերեն կեսին հըրսընքան տոն ա կյամ, վրեր քյինն տոն: Հղեննի քյիննալիս վարար թոռ ա կյամ նրդարաչին նի յա մննում մին ծրանն ճեղաց, քարեն յիրա նստում, մխըրե կենում, տրեսնում տոռնը պեց իլնվ, մին զրեռ արչ նի մտավ: Նրդարաչին գյոռոն չի, թա հինչ անե: Էլլա իւրան կուրցընում չի, նրդարան յոր ա օնում, ըսկսում պեցոնր սնանվ վրեր թակելը: Արչը վրիսելան մին էս պատին ա տամ, մին էն պատին, տոռնն էլ քմրկան նհրետ ա ինոն, տոն կյնալի տրեղ չի ինոն, օգում ա թա պատեր-նըյեր եր ինի, տափըն ա վրեր ինգյոն:

Էտ նրեղ դնրոնը մին հարուստ խոջա ճորեն վրեսկավ՝ պեռնած տրեղավ անց կընալիս ա ինոն: Նրդըրեն սնար վրեր ըսկանում ա, գյոռոն ա, թա հըրսանեքյ ա, կյամ ա: Ճրդացին տոռնը պենում ա, թա նի մննե, արչը տոն ա կյամ, փախճում: Նրդարաչին վրեր խուջեն փախած ըռանգը տրեսնում ա, էտ ա տրեռնում տըրան ասում.- Տու քանի կըլխանե յը՞ս, վրեր տոռնը պեց ըս անում, թաքավրերեն արչը պեց թողում, էս մեհենգ թաքավրերեն հինչ ջո՞ղոք պիտի տամ, նա արչը ինձ ա տուվալ, վրեր էս խոր ծորումը սուվըրցընըն, տու կյամ ըս պեց թողում:

Խոջան, ճարը կտրած, պիրում ա ճորուն պեռնած վրեսկեն տամ նրդարաչուն, դաչանք-պըղատանք անում, թա թաքավրերեն ասընսվուչ:

#### 77.ՊԸԵԼ ՂԱՐԱԴԱՂՑՈՒՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Ամպ քշելը]

Իլնլ ն չիլնլ մին շեն: Մին դոնոն էս շենս քշաթոխալը եկալ ա կոխալ: Սահանք ասալ ըն, թա. «էս մեզ յրա կռել ա եկալ, եկեք քյինանք ըստահանց թակենքյ, խռեկյ տանք»: Մարթը մին փետ, չումաղ ըն եր կալալ, ամմա մինն էլ մին լոնձ ա եր կալալ: Քյինացալ ըն տուրըթակ ընելավ շենիցը մին խիլլն տեղ հոացալ, մին էլ էտ եշալ, տրեսալ վրեր թոխալը լիհն հեն ա քմակներին: Եշալ ըն տրեսալ, վրեր էն մարթը լոնձ ա եր կալալ, մեչը ծակ ա: Ըստրա փոնալ ըն թակալ, ըսպանալ, թա. «Տու վրեր ծակ փետ ըս եր կալալ, մեչավն անց ա կացալ էն դոլը»:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

## 78.ՊԸԵԼ ՂԱՐԱԴԱՂՑՈՒՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Անգլուխ տերտերը]

Իլն ա չիլն մին տերտեր, մին էլ մին քանի մարթ: Ըստահանք ասալ ըն, թա. «Եկեք քյինանք ծմակը ման կյանք»: Քյինացալ ըն ման եկալ, մին ծմակի աղաքալ քյինալիս տեղը տըեսալ ըն մին առչ չալա մտած: Շատ քարալ ըն տվալ, թա տոն կյն, տոն չի եկալ: Ետնան մինը մինին ասալ ըն. «Նի մուտ»: Նահանք էլ ասալ ըն, թա. «Տե՛րտեր, տո՛ւ նի մուտ, առչը քու խնթրըտ կըպահի, մին տեղան փոնի, վըեններտ տո՛ւրո՛ւր տո, որ ոններտ տո՛ւրո՛ւր կըտաս, վըեններիցըտ կըփոնիքյ, ծիքյ տանք հանենքյ: Վըեր խնթրըտ պահել չի յե՛, յրա կըտառնանք, ծիքյ տանք հանենքյ»: Թա. «Դե լնվ ա»: Նի յա մտալ առչին վըեններիցը փոնալ, առչն էլ ընդրա կլխան ա փոնալ: Վըեր փոնալ ա, վըենները տո՛ւրո՛ւր ա տվալ: Նահանք էլ վըեններան փոնալ ըն, ծիքյ տվալ: Առչըն էլ ընդաղան ա ծիքյ տվալ, նահանք՝ ընդաղան: Նա՛ ընդաղան, նահանք՝ ընդաղան, էն դդար ծիքյ ըն տվալ, վըեր կլոխը պուք ա եկալ: Ետնան տարալ ըն ընդրա կնգանը կոշտը, հրցըրալ, թա. «Ուրկյոնի տերտերին կլոխը յրան ա՛ր»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Դե վալլա, կյոնո՞ւմ չըմ, ամմա մինակ ուրկյունի մեր փեսին նհետ վըեր չնրնգ ար օտում, մրոքը տո՛ւրո՛ւր ար կյնմ»:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

## 79.ՊԸԵԼ ՂԱՐԱԴԱՂՑՈՒՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Տերտերին ծեծելը]

Իլն ա չիլն մին տերտեր, մին էլ մին քանի մարթիքյ, վըեր ծիյանք ըն եր իլն քյինացալ ման եկալ: Մեչներումը մին ծի ա իլն, ըստրա էլ մին քոռակ: Ըստահանց ծիյանքը մնացալ ըն, ամմա էս քոռակս արխավը տես ա իլն լոք տամ, տեն: Ասալ ըն, թա. «Էս հո՞նց անենքյ, վըեր էս քոռակս մնա»: Թա. «Պիրեք լոխ շորըրնես հանենքյ, տանք յրան, վըեր արխումը մնա»: Լոխ շորըրնեն հանալ ըն, տկլորացալ, տվալ յրան: Էս տերտերս ո՛ւրնն փոխանը հանալ չի: Էս քոռակին ըրալ ըն արխին կոշտը, թակալ, թա. «Հունցու վըեր օզի, թա անց կենա, մնա արխին մեչումը»: Քոռակը բիրդան յոք ա տվալ, անց կացալ էն դոլը: Փոնալ ըն էս տերտերին թակալ, թա. «Խե՞ փոխանտ հանալ չըս, վըեր ծանդրոթուն անի, կարա ոչ անց կենա»:

Աստվածանից իրեր խնձոր վեր ինգյնի, մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

#### 80.ՊԸԵԼ ՂԱՐԱԴԱՂՑՈՒՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Ծին քարշ տալը]

Իլնն ան չիլնն մին մարթ: Էս մարթս քինացալ ա տըեսալ մին ծի առտն ինկյած օտում ա: Էն ծիյին կլխին էլ վըեր ճանճը քյոնում ա իլնն նստում, ծին էլ կլխավ ա իլնն անում: Էն մարթը ասալ ա. «Ա՛ տղա, էս ծիյին եշի է՛, ասում ըմ՝ թա. «Ինձ գողը՞ս»: Թա. «Գողըմ»: Ասում ըմ. «Մեր շենին քյոխան գողը՞ս»: Թա. «Գողըմ»: Ասում ըմ թա. «Մեր հարսը գողը՞ս»: Թա. «Գող ըմ»: Նա ասալ ա, թա. «Պիրեքյ ըսպանենքյ»: Թա. «Հա՛»: Քաշ ըն տվալ, թա. «Դե վի՛, վի՛, առտը ճմոռեց, էն դոլավը քաշ տվեքյ»: Էն դոլավն ըն քաշ տվալ, թա. «Դե վի՛, վի՛, առտը ճմոռեց, էն դոլավը քաշ տվեքյ»: Ըստեղ առտը խարաքցրալ ըն, տիրնն ընդեղ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

#### 81.ՊԸԵԼ ՂԱՐԱԴԱՂՑՈՒՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Փայտ կտրողները]

Իլնն ա չիլնն մին շեն: Էս շենիս մարթիքյն էլ պըել ըն իլնն: Ասալ ըն, թա. «Եկեքյ քյինանք փետ անենքյ»: Թա. «Հա՛»: Քյինացալ ըն ման եկալ, ման նկալ, ծմակ չըն քիթալ: Ետավ քյինացալ ըն տըեսալ, վըեր մին պեցուր սարի մեչում մին թանք ծառ կա, կարացալ չըն, թա եր կյան կտրեն, հու չվան էլ չի իլնն, վըեր կախ տան: Ասալ ըն, թա. «Եկեքյ ուրոն կյոտկա փոնենքյ, կախ ինենք»: Թա. «Հա՛»: Ուրոն կյոտկա փոնալ ըն, կախ իլնն: Սարիցը փոնողին ծերքերը նղացալ ա, ասալ ա, թա. «Մին պնց թողեմ, ծերքիս մեչը թքոտ անեմ, վըեր մին լնվ փոնեմ»: Լիհա վըեր պնց ա թողալ, բիռդան վեր ըն տնոալ, կտորվալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինը՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլսողին:

## 82.ԹԱՄԱՐԱՆԵՆ

Ինքն ա չինքն, չորս թամբան մարթ ըն ինքն, Էնքան թամբան, վրեր նրդանքն ըն, թա հացն էլ կոլ տան, սաղ օրը հեն ըն ինքն շենքմը ըրնին տակեն վրեր տեռած: Էնքան էլ ճանջեր ա ինքն թուփ տեռած, վրեր նրդանքն ըն, թա ճանջերն էլ քշին: Քշեր-ցիրեկ շինքմաչքմը վրեր տրեռած, նրդանքն ըն, թա ռըրըր նրհետ էլ խոսին: Օրվա վրեր վախտն էլ տրեսնաս, հեն կինին քոն իլմծ, վրեչ կասին, վրեչ կը խոսին, վրեչ կոտին, վրեչ կըխըմին, ռըրանց շատ թամբան ինիլմն նրդանքն ին, թա ըշկըրնեն էլ պենան: Վրեր քըշտըրներեն հարայ էլ տաս, թա. «Հա՛յ հարայ, կյ՛ղէրը եկեն, հա՛յ հարայ, ճըրհեղեղ ա, հա՛յ հարայ, օխժը կըծըմ ա, հա՛յ հարայ, երգյինքյը փօլ ա կյամ», վրեր ասիս, տըղըրներան էլ տըմբըհան չըն ինիլ, վրեչ ըշկըրնեն պեց կանին, վրեչ մին քյանլմն կըխոսին: Շենին մարթ, կընեգյ, խոխա-ըրախա քշտըրներեն պըպըզըմ ըն, հացան ծամըմ, ռըխներըմը տինքմ, վրեր մին կյերպ կոլ ըն տամ, ճըրըր տալիս՝ շորը թըռչըմ ըն, պիրըններըմը մըգո՛ւմ, վրեր մին թանիրանվ կանթ-կանթ կոլ ըն տամ, վրեր սովածությունան կըտորվին վեչ:

Շենին ախսախկալնեն մին օր հըվաքված մըտածըմ ըն, վրեր ախեր ռըրանց շենին պատիվ չի պերըմ, ամեն մին դարիք մարթ կյանվ շենը, տրեսնքն ա սըրանց ըրարմունքը, ռըրանց էլ նամուս ա կյամ, կյամ ըն մըսլըհաթ անըմ, տանըմ սրանց շենան մին դըրաղ տան վրեր քցըմ, ռըրանք էլ լըհան մին թանիրանվ, նուբաթավ ըտրանց ուտուցնըմ, խմըցընըմ:

Կյամ ա ծմըեռնը մուտանըմ, ցուրտերն, ընգնըմ: Շինանցեյ մըսլըհաթ ըն անըմ, վրեր հարկավրեր ա ըսրանց հետե փադու հոքս անել, թա. «Չինան ծմըեռնը կը փիղանան, ցուրտան կըկըտորվին, հինչ ա՛նինքյ, վրեր ըտրանց անա մինը լըհան մըգնըհետ տանինքյ ծըմակը, մուռք փաղը կանինքյ, կըպեռնինքյ, մըրեր իշերավը կըպերինքյ, թանք լըհան մինը կյան տրեսնա, բանլըյի հըմանչի, նամուս կյան, ընդրանց էլ իննանդի քցի»:

Մին ըռութանա հենգյ շինանցեյ յոր ըն օնըմ հենգյ էշ, կյամ ըտահանց կոշտը, վրեր ըտրանց անա մինն էլ յոր օնին քյինին ծըմակը, ռըրանց հետե փաղ անին: Վրերեն վրեր խուսուցընըմ ըն, ըտրանք նըղընալան նըհետ ջուղուբնեն էլ չըն տամ: Վերչը, շատ ըսելան, կոքն ընըլան, հըսկըցնելան ետը մին թանիրանվ ըտրանց անա մինը գոռավ-կյիժավ խոսկերքը կըսըտկեսատ թա ասըմ ա. «Դ- ե- վ-ը-ե-ր շ-ա-տ ը-ք օզըմ, ինձ տ-ա-ր-եքյ»:

Շինանցեյ ճըրըրնեն կտըրած, գոռավ-կյիժավ ըտրան պըցըրցընըմ ըն

Էշին յրա նըստըցնում, քշում ծըմակը: Վըեր հըսնում ըն ծըմակը, տափըեն մին կարպըետ ըն վըեր քցում, քյընդըրնեն ետ անում, էտ թըմբնլին էշան վըեր տընում, կըրպետեն յրան նըստըցընում: Թմմբնլը թա ասըմ ա. «Չէ՛, նըղացած ըմ, պըրկըցըրէք, վըեր դինջանամ»:

Շինացեքյ պըրկըցընում ըն, ղըրանք ըսկըսըմ փադ անելը: Թմմբնլն էլ տամ ա, քընավ ընցընում, վըեր դինջանա: Շինացեքյ մին խիլլմ փադ ընելան ետը կյամ ըն, թա եր կըցընին, վըեր հաց ուտուցընին, թմմբնլն էլ թա ասըմ ա. «Ա՛ լ-մ-վ է՛, լ-մ-վ, թ-ո-դ կ-ա-ց-ե-քյ պ-ա-տ-ա-ո դ-ի-ն-ջ-մ-ն-մ-մ»:

Դե մըհենգյ շինացեքյ թող հաց օտին, թմմբնլն էլ դինջանամ, անց կենանք տանը մնացած էն իրեք թըմբնլին: Հունց կըպըտահե, ըտրանց տոնը նի կըկենա, ըսկըսե էրիլը, ըտրանց անա մինը կրակը վըեր տըեսնում ա, գոռավ-կյիժավ, շատ գընզըլըխտա պիրանեն մին դոլավը ծեն կըտա. «է՛-ր-վ-ը-մ ը՛մ, է -ր-վ-ը-մ ը՛մ»: Հընգերեն մինը թա. «Ա՛-ր-ա, ա-ս-ե հ-ը-ն-գ-եր-ը-ս է-լ-ա է՛-ր-վ-ը-մ»: Էն մին հընգերն էլ ետ կըտեռնա, թա. «Ա՛-ր-ա, լ-մ-վ, ն-ը-դ-ա-ն-ըմ, չ-ը՞-ք, է-տ-ք-ա-ն վը-ե-ր խ-ո-ս-ըմ ը-ք»: Մինչև սըրանք ղըրղըր ընգնելը կրակը սադ տոնը փըռնե, ղըրանց էլ մաչին էրի:

Մըհենգյ անց կենանք էն ծըմակեն թըմբնլին: Շինացեքյ ըռութանա մինչև ժըմըժենքը փադն անում, էշերը պեռնում, մուտանում ըն էն թըմբնլին, թա. «Եր կաց քյինանք»: Թմմբնլը մին թմհրնվ թա ասըմ ա. «Կ-ա-ր-ե-լ չ-ը-մ, հ-ու-նց վը-ե-ր պ-եր- ալ-ըք, ի-ն-դի է-լ տ-ա-ր-եքյ»: Ախր էտ խըղճ շինացեքյ տըեսնան վըեր էլ ճար չըկա, էշերը պեռնած ա, յա բիդի թողին ծըմակըմը, յա բիդի մին թմհրնվ տանին: Ըտրանց մինը հենգյ պեռնած էշերն ա քըշում, էն չորս հոգին էլ էտ թըմբնլին կըրպետեն յրա պարանց քըցած, կըրպետեն քյունջերքան փըռնում, թըմբնլին յեր օնում, տանում: Մին պատառ վըեր քյինամ ըն, մին կըժանավ էշերը ցըրն ըն կյամ, ըստեղ-ընդեղ կորչըմ: Ճարը կըտըրած, էշ քշողը ետ ա տըեռնում, կյամ հընգերունցը ասըմ, թա. «Մինակ ես կարըմ չըմ հենգյ էշ քշիմ, եկեքյ քյոմնգյ իլիքյ»: Էտ դմրըմը թմմբնլը եր ա կենում կըրպետըմը նըստում, էն էշ քշողին յրա կըգնվում, թա ասըմ ա. «Պա տու հինչ կըկա՞րիս անիս, վըեչ էշերը քշիլը կըգյիդմս վըեչ էլ կըրպետին ճունդան փըռնելը»:

Մինչև էտ թըմբնլին կըրպետըմը ճունդերան փըռնած պերըմ ըն շենը, քշերը լճանում ա:

### 83. ՎԸՐԹԱԲԵՂՆ ՈՒ ՈՒՐԱՆ ԾԱՌԱՆ

Մին վերթաբեղու մին սիրած ա ինու՛մ: Էս վերթաբեղը ամեն դժնձում մին մհանա փըռնած քյնթն, կըթնահունց, թըրթերուկ թխած, խուրջինը լըցած, մին էշու յըրա քըցած քյինամ ա սիրածեն կոշտը: Էշն էլ քշելու հետե եր ա օնում ղըրնն ծառան:

Մին դժնձում էլ էս վարթաբեղը էլլիա լնվ պաշար շինած, ղըրնն նոքյն-րեն նհետ քյինամ ա ինու՛մ սիրածեն կոշտը: Հղցին նոքյարը խի սուվըծանում ա: Ծեռքը քըցճում ա խուրջինը, թա քյնթնն նհետ մխրե կտրե օտե: Վարթաբեղը աչքեն տակավը էշում ա, օգում չի, վըր նոքյնթը քյնթնն կտրե, օտե, ասում ա. «Աղն, Վա՛նես»: Վանեսն էն սհաթին ծեռքը խուրջինին մաչան տոնա ա օնում:

-Աղն, Վա՛նես:

-Հրամանք՝ս, հայր սուրփ:

-Հեն է՛, էն սարեն կլխինը հինչ շե՞ն ա:

-Գյճնղն չըմ, հայր սուրփ:

Մին խիլա էլլիա քյինում ըն, նոքյարը ծեռքը կոխում ա խուրջինը, օգում ա, թա քյնթեն անա մին պատառ կտրե, էլլիա վարթաբեղը, թա. «-Աղն, Վա՛նես, էն հինչ սա՛ր ա»: Էս նոքյնթն էլ ծեռքը էն սհաթեն խուրջինն տոնա ա օնում:

Իստի վարթաբեղը չքելը տեղ հասնելը աչքեն տակավը յըշիլիս ա կենում, լին վըր նոքյնթն օգում ա ծեռքը կոխե խուրջինը, կանչում ա. «Աղն, Վա՛նես, էս հինչ կյե՞տ ա»:

Վարթաբեղը, իստի ուստայությունավ քյնթն, կըթնահունց, թըրթերուկը սաղ-սալամաթ պիրում ա հըսցնում սիրածեն:

Տեղ հըսնելանը ետը, իրիկունը հացն օտում ըն թա չէ, տեղերը քըցճում ըն, թա թեք ընկնին, քոն ինին: Նոքյնթը տեղն ա նի մննում, թա չէ, սոտ տեղան խըռըցնում ա, յանի տըեսեքյ, տըեսեքյ, էս քոն իլնծ ըմ: Վարթաբեղն էլ էտ ա օգում, յավաշ-յավաշ սուր ա տամ դիպա սիրածեն տեղերը:

Նոքյնթն ընտղան կանչում ա. «Հայր սուրփ, մհենց վըր մեննըս ընկավ էն շենին անումը, ապի՛մ»: Նոքյնթեն հայր սուրփ ասելն ան վարթաբեղին ետ քաշվիլը մին ա ինու՛մ:

- Հա՛, վըրթի, վըրչի՛նչ, վըրչի՛նչ, քոն իլ:

Նոքյնթը պատառ կընալանը ետը խըռմփցնում ա: Վըր նոքյարը

խրոնոփցնում ա, վարթաբեղը էլլիա սուր ա տամ դիպա սիրածեն տեղերը: Նոքայրը էլլիա կանչում ա, վրոնվեռ անում, կյան տեղը: «Հայր սուրփ, հայր սուրփ, միենգ վրեր քրթի էն սարեն անումը»:

- Հա, վրերթի, վրեչի՛նչ, վրեչի՛նչ,- ասում ա վարթաբեղը,- քոն իլ, վրերթի, քոն իլ:

Էլլիա անց ա կենում խիլլա վախտ, նոքայրը խրոնոցնում ա: Վարթաբեղը էս դոնոնում սուր ա տամ, լափ մուտանում սիրածեն տեղերը, էն ա հա օգում ա յորդանը պըցրցնի տակը նի մննե, վրեր նոքայրն էլլիա կանչում ա. «Հայր սուրփ»: Վարթաբեղը էլլիա դմստի էտ ա տըռնում ուրան տեղերը:

- Գյուդում ը՞ս էն կյետին անումը հի՞նչ ա:

- Վրեչի՛նչ, վրերթի, քոն իլ, քոն իլ:

Մին խիլլա կացած, նոքայրը էլլիա խրոնոցնում ա: Վարթաբեղը սուր տալավ քինամ ա դիպա սիրածը, էն ա լիմ օգում ա, թա սիրածեն ծոցը նի մըննե, էլլիա նոքայրը կանչում ա. «Հայր սուրփ, գյուդում ը՞ս»:

- Չո՞ռ հայր սուրփ, զահըմար հայր սուրփ, հինչ ը՞ս զանիլմ տանում՝ հայր սուրփ, հայր սուրփ, քոն իլ իլի, նի յրս մըտալ տեղերըդ, աչքերըտ հոփ կալ, քոն իլ:

- Հայր սուրփ, խե յը՞ս կըզնվում, քյաթան ուտելիս թափմաջա յըս ասալ, էս էլ հարսեն կոշտը քինալիս ըմ ջողաբը քրթալ:

#### 84.ՀԱՐՈՒՍԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸ ԵՎ ՀՈՔԵԱՌ

##### ՀՐԵՇՏԱԿԸ

Ասում ա՝ մին հարուստ մարթ իրիկունը հացին նստած վախտը տոռնը պեց ա ինում, նի ա մըտնում մին մարթ: Էս մարթը մըղակումը կաղնում ա, ասում. «Ես Ագրայիլ հրեշտակն ըմ, աստծու հրամանավ էս քըշեր ծըզանա երկու մարթու հուքին պետմա առնիմ: Մետք ըրեք, տըեսեք ինձ ըք ճոկում, վրեր էս նահանց հուքին առնիմ»:

Էտ վախտը հարուստին սուփրին դրաղին նստոտածեն մըեծ-պուճուր աչքընեն քըցոն ըն ուրանց նոքյարեն յրա, վրեր հեն ա ինում սուփրեն ներքե թըրմփեն նստած:

Նոքյարն ասում ա. «Հի՞նչ ըք լոխ ըչքըրնետ ինձ յրա կալալ, ասինք՝ էս էս մին, լմվ, ախր մինն էլ ծըզանա յա պիտո՞ւմ, թա՞ չէ»:

## 85.ԱՍԼԱՆ-ԲԱԼԱՍՈՒ ՀԱՔՅԱԹԸ

(Տարբերակ)

Իլնի ա չիլնի ա, մին թաքավեր ա իլնի էտ թաքավերին ժառանգ չիլնի:  
Մ ետք ա ըրալ, թա. «Հի՞նչ անիմ, բա առանց ժառանգյի հո՞ւ պետմա իմ  
տեղ թաքավեր նստի»: Կանչում ա ննզիր-վնզիրին, խորուրթ անում: Նրանք  
ասում ըն. «Թաքավերը ապրած կենա, իւե՞րս դնրդ անում, մեր շհնրը մին  
փալչի կնիկ ա յեկար հիւր բախտի եշում ա՝ դիւզ-դիւզինա օգածը կտարվում  
ա»:

Թաքավերը հրամայում ա՝ էտ փալչուն ձորնն կոշտը պիրին:

Փալչին կյամ ա, երտիր-վերտիր անում, բախտին եշում, ասում.  
«Թաքավերն ապրած կենա, աստուծ քեզ մին տղա ժառանգ պետմա տա,  
ամմա էտ ժառանգյտ քու կլխիտ բալահ պիտի պիրի. էտ ժառանգյտ նոր ա  
ծնվալ, կենում ա էս ինչ տանը, մորը դիշին ընգյած, վրեր կլխին բալահ չի  
տա»:

Թարավերը մարթիքյ ա դարկում էտ կնգան ու խոխին պիրիլ տամ  
պալատը: Էտ ծծմար կնգան ասում ա. «Հի՞նչ տամ էտ խո խիտ, վրեր ինձ  
տաս»: Էտ կնեզը ասում ա. «Խոխաս ծախու չի»: Թաքավերն ասում ա.  
«Հարձուր մանեթ տամ, կտա՞ս»:

- Չէ՛, տալ չում:

- Հզեր մանեթ տա՞մ:

- Չէ՛, տալ չում:

- Տասը հզեր, հարձուր հզեր:

Պառավն ասում ա. «Տա՛լ չում, վրեր տա՛լ չում»:

Թաքավերին աջըղը կյամ ա, ասում ա. «Տղիտ քաշավը վրեսկի կտամ»:  
Պառավը տեսնում ա, վեր թաքավերը ծեռք չի քաշելու, ասում ա. «Տղիս երկու  
քաշավը վրեսկի տաս՝ կտամ»: Թաքավերը վրեսկին տամ ա, խոխին յոր  
օնում, մորը ճնապար տինում:

Մին քանի օրան ետը, վրեր էդ ժառանգը ձորնն գլխին բալահ չի պերի,  
կանչում ա ննզիր-վնզիրներին, էտ տղին ընդրանց տամ, ասում. «Տարե՛ք,  
մուրթեցեք, ըտրա մըեսը տպակած ինձ պիրեք»:

Ննզիրնին խոխան յոր են օնում, տանում ծմակը, խեղճընին ա կյամ,  
մորթում չըն, տինում ըն ծմակումը մին ծառի տակ, ձորննք մին հիլ մորթում,  
մըեսը տպակում, պիրում թաքավերին ըռաչին տինում: Թաքավերը ըշտը-

հալի մըեսն օտըմ ա, արխայինը ընգնըմ, վըեր էտ ժառանգյին մորթալ ըն, էլ կլխին բալահ չի կյնմ:

Ետ տեռնանք էտ խուխին: Հնմին էտ օրը, վըեր ննգիրնին ծառին տակը չըն թողում էտ խուխին, մին էք ասլան անց ա կենըմ ծմակավը, լնցի ծենին յրա մուտանըմ, տեսնըմ մին խոխա անտեր-ընտերու վեր ընգնմ, սովածութունան վընգըմ ա: Ծեծ ա տամ, քնավ անըմ, ինքյը հռանըմ, էքյսը՝ էլիա կյնմ, ծեծ տամ:

Էտ տղան ասլանին յուղուրավը հանց օրեցօր մծանըմ ա, վըեր մին ամսըմը իրեք տրեկանու չափ ա տեռնըմ, ըսկսըմ ա ման կյնմ, ծառերի կլխը եր ինիլ, ամմա ասել-խոսելը գլիղըմ չի:

Մին օր ննգիրնեն վըերսի ըն քինըմ. տեսնըմ ըն ծմակըմը մարթու նման մին պիծի ջանավար, սաղ ջանը մզմագուտ, մին թնհրնմ վոնըմ ըն պիրըմ թաքավերին կոշտը, հանց վըեր մին խաղալիք պահըմ:

Թաքավերը շատ ուրխանըմ ա, մագերը վեր անել տամ, լնմ շորեր կյեց տամ, քշտին պահըմ, մըծըցնըմ, ընտրա օժն էլ տեսած՝ անըմը Ասլան-Բալասի տինըմ, ճորնն թաքածառանգ շինըմ:

Մին օր թաքավերը վըերսի յա քինըմ, պալատի պըննլիքյը տամ ա Ասլան-Բալասուն, ասըմ ա. «Վերթի՛, առ էս պըննլիքյը, պահի, հշտեղ օգիս նի մտիր, տես հինչ կա, հինչ չկա, լոխ քունն ա, ամմա ինձննա քեզ ամանաթ, մինակ էս ժընգոտած պիննլավը մին օթախ կա, ծեռք չի տաս, կլխիտ բալահ կըկյն»:

Թաքավերը քիննլան էտը, Ասլան-Բալասին պեցուխուփ ա անըմ պալատին օթախնին, վերչն էլ օզըմ ա տեսնա հինչ կա էն ութախըմը, վըեր. թաքավերը դղըղա յա ըրալ վըեր չպենա: Ման ա կյնմ, ման կյամ՝ էտ օթախը քթնըմ, պլննին քցըմ, տոռնը պենըմ, տեսնըմ մեչին մին սիրուն ախճիգ նստած, տեղին, էրգյան ծամերը մին վըեսկու մժմնհըմ տիրնծ խաղ ա անըմ, աչքերը լոս ըն տալիս: Ասլան-Բալասին սիրահարվըմ ա էտ ըխճըկան յրան, մին մինու խոսք ըն տալիս՝ էտ պալատան փախչին, ըզատվին:

Էտ ախճիգը ասըմ ա. «Բյինա թաքավերին ծիու սճորիին մեչին մին տեղին վըեսկու ըռանգյավ ծի կա, պե՛ր, նստինքյ յորան, ըստղան փախչինքյ: Ասլան-Բալասին ծեռաց քինըմ ա ծին պիրըմ, ըռաչին կղնըցնըմ, ասըմ. «Առաչ էս եր ինիմ, էտնան՝ տու»:

Ասլան-Բալասին խաթրը կոտորւմ չի: Ախճիգը եր ա ինըմ ծին, ու չափարախ քշըմ փախչըմ, Ասլան-Բալասուն թողում տափին:

Ասլան-Բալասին քոռ ու փեշման տոն ա կյամ, գլիղըմ չի թա թաքավերին հինչ ջողաբ պիտի տա:

Թաքավերը վըերսըտեղա վըեր կյամ ա, տեսնըմ ա Ասլան- Բալասուն ռանգ-ըռուշը փոխած, պըննլիքը յոր ա օնըմ, քլինըմ տեսնըմ դըղղա ըրած տոռնը պեց, ախճիգը փախած: Շատ նեղանըմ ա, կնըզվըմ Ասլան- Բալասուն յրա, վըեր էտի պեն ա ըրալ, օշափին ըխճկանը պից թողալ:

Կանչըմ ա ննգիր-վեզիրներին, ասըմ ա. «Շուտ հզըվեցիք, քեցիք էտ օշափին ըխճկան քթիք, պերիք. թա վըեր չպերիք ծեզ պալատան տոնս կանիմ»:

Ննգիր-վեզիրնին խոսք ըն տամ, վըեր քլինան, Ասլան-Բալասին մեչ ա ընկնըմ, էրկու վեննը մին չըմըշկըմ տինըմ, թա. « Ես կքլինամ, էտ ըխճըկան կըքթնիմ, կպիրեմ»:

Թաքավերը վըեր շատ սիրում ար նրան, օզըմ չի թողի, ամմա Ասլան- Բալասին պընղըմ ա, վըեր ինքը կըքլինա, հշտեղ վըեր ինի կճարի, կպիրի մինակ խնթըմ ա, վըեր ուրան ըրկաթի մին մեծ թոփուզ տան:

Թաքավերը հրամայըմ ա հշտեղ արկաթ-եկուր կա, հվաքին- պիրին, երկրի դամոնրչիներին էլ կանչին, թոփուզը շինին:

Չվաքըմ ըն երկրի արկաթնին, դամոնրչիներին պիրըմ, մին- հանց թոփուզ ըն շինըմ, վըեր հնրոն մարթ կարըմ ըն տեղան տոնրոն տան, ամմա Ասլան-Բալասին մաններին պտկավը պտըտըցնըմ ա, ծեռքըմը խղըցնըմ, կյոտկին մեչը կոխըմ: Թաքավերը հրմանըմա, վըեր իտի գոռավ, դոչչաղ ժառանգ օնի, խաթրը կոտորւմ չի, քլինաս պարն ա ասըմ, ճանապարհ տինըմ:

Ասլան-Բալասին շատ ա քլինըմ, խրեգ ա քլինըմ, ճանապարհին մի մարթու ռաստ ա կյամ, տեսնըմ թեք ընգյած, անգուճը տափին տիրած, կասիս մին պենի անգուճ ա տինըմ: Հըրցընըմ ա. «էտ հի՞նչ ըս անըմ»:

Ասըմ ա. «Անգուճ ըմ տինըմ, թա օխտը կլխանի օշափին տանը հի՞նչ ըն անըմ»:

Էտ վըեր լսըմ ա, Ասլան-Բալասին ասըմ ա. «էտ օխտը կըլխանի օշափը հշտե՞ղ ա կենըմ»: Էտ մարթը տեղը նշանց ա տամ, ասըմ ա. «Ըստեղավ քլինա, առաչտ իրեք ճնապար կպենվա, մեչի ճնըպարավը

քինա, կքթնիս»:

Ասլան-Բալասին քինըմ ա, քինըմ, տեսնըմ՝ մին մընեմ ամարաթ, ըրկաթի տոներավ, էրկու ոշափ էլ պահապան տիրած: Տրանք թողըմ չըն Ասլան-Բալասուն նի մննի: Ասլան-Բալասին թուփուզավ թխըմ ա, էրկու ոշափներին ըսպանըմ, տոռնը կոտրըմ, նի մննըմ: Ման ա կյանմ օթախնին, տեսնըմ մին օթախըմ, ռւրան հրսնացուն ծըպատակ նստած, օխտը կլխանի ոշափն էլ կլոխը ծնկանը տիրած, քոն իլած:

Էտ ախճիգյը վըեր տեսնըմ ա Ասլան-Բալասուն, սիրտը երըեր ա խաղում, հրցնըմ. «Էտ հունց ը՞ս սերտ ըրաւ ըստեղ մտալ. դուշը ռւրան թնավը, օցը ռւրան փորավը կարըմ չի ըստեղ մննի: Օշափը օխտը օր ա քոն ա մտալ, վըեր գարթնի, էր կենա, քեղ սաղ չի թողիլ, պրթոմ-պրթոմ կանի, շո՛ւտ ըրա, ըստղան հոաց:

Ասլան-Բալասին ասըմ ա. «Ես ըտրանա վախըմ չըմ»: Թոփուզը պցրցնըմ ա ոշափին կլխին տալիս: Օշափը գարթնըմ ա, ասըմ ա. «Մին էլ թխի, մին էլ: Ախճիգյն ասըմ ա. «Չըթխի՛ս, կըսղանա»: Թխըմ չի: Օշափը սատկըմ ա: Ասլան-Բալասին ախչկան յոր ա օնըմ, ծի նստըցնըմ, պալատը պիրըմ:

Թաքավերը, վըեր տեսնըմ ա ռւրան ժառանգյին ու էտ ըխճըկան, վըեր օխտը կլխանի ոշափը փախցրած ա ինըմ. շատ ուրխանըմ ա, օխտը օր, օխտը քէր հրսանիքյ անըմ, ժառանգյին փսակըմ, ռւրան թախտին նստըցնըմ:

Ըստուծանա իրեք խնձոր վեր ընգավ. մինը՝ աստղին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ չլսողին:

## 86. ԳՅՈՒԼԻ-ԱՍՊԱՐԻՆ ՀԱՅՅԱԹԸ

Իլնլ ա չիլնլ էրկու ախպեր. պիծինը՝ թաքավեր, մեծը՝ սարտար: Էս սարտարիս մին տղա յա իլնլ, անումը տիրալ ըն Ասպար: Մին տղա էլ թաքավերին ա իլնլ, անումը Գյոլլի: Էս Ասպարը յաշավ մեծն ա իլնլ, Գյոլլի՝ պուճուրը: Էս Գյոլլին աման կոխ կնալիս վախտը Ասպարին կոխում ա իլնլ: Մին վախտ էտ էրկունը տռանը խաղ ընելիս վախտը մին ոշափ եկալ ա Գյոլլին էր կալալ, փախալ, տարալ քիցալ մին հոր: Էն հորումն էլ շատ մարթ ա իլնլ: Էս ոշափը ամման վախտ հորին գլխան հաց ա իլնլ քցոմ, օտում ըն իլնլ: Գյոլլին որ եկալ ա մին երեսուն տարեկան տմռալ,

Էս օշափը նի յա մտալ հորը, թա Գյո՛ղլին տո՛ւս օնի, օտի: Գյո՛ղլին ասալ ա. «Հոր ը՛ս եկալ»: Օշափն էլ ասալ ա. «Քեզ պերալ ըմ ըտեղ քիցալ, մըհեկյ, տանում ըմ օտեմ»: Էս Գյո՛ղլին ասալ ա. «Տու հինչ կա՞րող ըս ինձ օտես»: Էս օշափը եշալ չի, հորիցը տո՛ւս ա կալալ, թա տանի օտի, Գյո՛ղլին որ գլխին թխալ ա, գլի՛խը կտրվալ ա:

Ետնան Էս Գյո՛ղլին եկալ ա մին ծմակում տոն շինմլ, ընդեղ կաց ալ: Մին վախտ տեսալ ա, որ հես ա մին դոշուն ա կյմլիս, որ Էս դոշունն էլ ուրմն հմրն ա դրկալ օրիշ թաքավերի երա: Էն ծմական մին ծառ ա կտրալ, քինմցալ Էն դոշունը կտորալ, թողացալ չի քինմն: Ետնան Էս Գյո՛ղլուն հմրը շատ դոշուն ա վըհաքալ, Ասպմրին էլ տիրմլ նհետը, թա քինմցեքյ փոնտտեցեքյ պերեքյ: Էն Ասպմրը դոշունավը քինացալ ա թա կոն անի, Էս Գյո՛ղլին ասալ ա կոն մի անիլ, եկ կոխ կենանք, որ տու կոխես,ինձ փոնի տար, որ ես կոխեմ, ես ըմ գյո՛ղտում հինչ կանեմ՝ կանեմ: Կոխ ըն կացալ. Էս Գյո՛ղլին որ Էս Ասպմրին հիլորալ ա տիրմլ տակին, ետնան Էս Ասպմրը դանչանք ա ըրալ, թա. «Քմատադ, ինձ ըսպանիլ միր»: Ետնան Գյո՛ղլին պաց ա թողալ, քինմցալ ա հորը ասալ թա ես էլ կարալ չըմ ընտրա փոնեմ: Ետնան Էս Գյո՛ղլին հմրը սաղ դոշունավը, կնկանավը քինմցալ ա Էս Գյո՛ղլին ոնները ինկյմլ, թա. «Խե՞ յըս իմ դոշունըս կտորում»: Ետնան Էս Գյո՛ղլին պիրալ ըն թաքավեր տիրմլ: Մտնան Գյո՛ղլին հմրը գլիտացալ ա, որ Էս ուրմն տղան ա, ասալ ա տղին, թա. «Տու իմ տղաս ըս, հաղ անում վախտը մին օշափ եկավ քեզ եր կա լավ, տաքավ գիդացենքյ ոչ, թե հո՞ր տաքավ»:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. մինն՝ ասողին, մի՝ լսողին, մինը՝ չի լսողին:

#### 87.ՈՐՄԿԱՆ ՄԱՐԹԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլմլ ան չիլմլ մին մարթ: Էս մարթս աման օր քինում ա իլմլ որս անում: Ըստրա ըղաքավը մին ճեյրան տես ա իլմլ քինում, տեն: Էս մարթը աման օր քինում ա իլմլ որ փոնի: Մին վախտ հետան վազ ա տըվալ, Էս ճեյրանը քինացալ ա մին պոն նի մտալ: Էս մարթը քինացալ ա տեսալ՝ մին հո՛ղլումնմքյ ախճիկյ: Պիրալ ա ուրմն կնեկյը շինմլ:

Էս կնեկյն Էնչանք շատ պարեքաշտ ա իլմլ, որ հրեշտակներին նըհետ ա իլմլ խոսում: Էս կնեկյը մին ախճիկյ ա պերալ, որ կանց մորը նախշուն:

Էս մարթա թամք շինիլիս վախտը Էս ախճիկը նի յա ինկյան, կոտրալ ա, հմարը մին պուճուր թխալ ա: Էն սըհաթը մարը ըխճկանը եր ա կալալ, թոչնալ երկյինքը: Էս մարթը շատ ման ա եկալ, ման, քիթնալ չի: Մին տարե լնց ա իլնալ: Մին տարուցը ետնան Էլլա ըսկսալ ա թամք շինիլ: Մին թամք ա շիննալ. մին իրեսին կնկանը պատկերը քաշալ, մին իրեսին ըխճկանը հու տարալ ծախ: Մին մարթ եկալ ա առալ: Էս մարթն ասալ ա. «Մին ըստեղ պեր, Էտ թամքին մեխը ծոռ ա, շինեմ»: Նա ել պերալ ա: Չաքյոնչավը թխալ ա, թամքը շաղ ա եկալ: Էս որսկան մարթն ասալ ա. «Լնալ ա, քյինն, որ կըշինեմ, կիկյնա տանես»: Նա ել քյինացալ ա: Էլլա մին տարի չըրչարվալ ա, չըրչարվալ, շինալ՝ ուրոնը ըրալ: Էլլա մին օրիշ մարթ եկալ ա առալ, թա տանի: Էլլա ասալ ա. «Պեր Էտ թամքին մեխը ծոռ ա, շինեմ»: Էլլա թխալ ա, շաղ ա եկալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինկյնի. մինը՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չի լսողին:

#### 88.ԹԱԳԱՎՈՐԻՆ ՁՈՒԿԸ ԲՌՆՈՂԻՆ ՈՐԴՈՒՆ ՎԵՊԸ

Իլնալ ա չիլնալ մին թագավոր: Դրան ել իլել է մին ձուկը բռնող: Էս ձուկը բռնողին ել իսկի գավակ չիլել: Մին անգամ դրա կնիկը մին տղա է բիրել: Էս տղան մեծացել է: Դրա հայրը մին անգամ գնացել է ծովին մոտ, ուռկան քցել ու ասել. «Էս իմ որդուս բախտին»: Մին քիչ կացել է, հանել տեսել՝ ձուկը չի կա: Մին անգամ ել է քցել, Էլի տոնս կալել տեսել՝ գատ չի կա մեջին. մին անգամ ել է քցել, տոնս կալել տեսել՝ մին գեղեցիկ ձուկն է տոնս եկել, որ իսկի էնպես ձուկը չիլել, Էն ինչ որ թագավորին հմար ձուկն է հանել:

Էն ձուկը վեր է կալել, քցել կաթսային մեջը ու տարել տըվել ուրանն որդուն, թե Էդ ձուկնովը տոն խաղ արա: Մին երկու օր խաղ է արել, ետով ուրանն հայրն ասել է. «Դու Էդ ձուկնովը շատ ես խաղ արել, հիմիկ ել տար տուր թագավորին աղջկանը, որ նա խաղ անի տրանով: Նա Էն ձուկը վեր է կալել, քցել կաթսային մեջը ու տրել գլխին, գնացել թագավորին դռնովը նի մտել, թե տանի տա նրանց: Մին ել ինքը-ինքը միտք է արել և ինքը ուրանն

մտքումը ասել, թե. «Որ ես Էս ձուկը տանեմ տամ նրանց՝ նրանք ուտելու են, ինձ ի՞նչ: Տանեմ քցեմ ծովը, ինձ վարձք է»: Ու մին ել Էդ է տանել թե գնա: Թագավորին աղջիկը Էդ է տանել, թե՝ Էտ ո՞ւրտեղ ես գնում: Նա ել

շուտով պատասխանել է թե՛ մին ձուկը մոռացել էմ, գնում եմ էն էլ բիրեմ:

Էս տղան էս ձուկը վեր է կալել, տարել քցել ծովը, ինքը ծովին մին եզրովը գնացել է մին երկու մղոն, տեսել էն տեղով մին ծեր մարդ է գալիս: Դրանք ռւրճուր հարցըփորձ են արել, հայր ու որդի տմնել, էստեղ ռւրճուր հետ հաց կերել ու վեր կացել էն ճանապարհովը գնացել:

Շատ ու քիչ գնացել են, հասել մին քաղաք: Էն քաղաքումը էս տղան փողով շատ խաղ է արել ու շատ փող է տարել: Էն քաղաքիցը մին էլ վեր են կացել գնացել մին մայրաքաղաք: Էս մայրաքաղաքին թագավորին աղջիկն էլ համր է իլել: Էս աղջկանը վերա շատ բժիշկ է ջանք արել, թե առողջացնի, բայց ոչ մինը չի կարողացել: Թագավորի տանիցը մին անգամ եկել են սրանց տունը, էն ծեր մարդին հարցրել, թե՛ տուք կըկարողանա՞ք էն համր աղջկանն առողջացնել: Էն ծեր մարդը ասել է. «Ես չեմ կարողանալ, բայց իմ որդիս կըկարա»:

Էն տղան էստեղ չի իլել: Ետով իրիկունը որ էս տղան եկել է տուն, ռւրճն հայրն ասել է, թե՛ հիմիկիս թագավորին տանիցը եկին ասեցին. «Մեր համր աղջկանը կարո՞ղ եք առողջացնել», էս էլ պատասխանեցի, թե՛ էս չեմ կարողանալ առողջացնել, բայց իմ որդիս կըկարողանա: Էս տղան ռւրճն հորը վերա կգնվել է, թե՛ էս կըկարողա՞նամ առողջացնել, որ դու ասել ես:

Էս մարդն ասել է. «Լա՛վ, որ դու գիշերով գնաս էստեղ, էն է՛ էն աղջկանը կողքին մին սնդուկ կա. էն սնդուկին բարի լույս տու, նա էլ քու պատասխանտ կըտա: Ետով հարցրու, ասի՛ թե հյուսը որ փետ տաշի, ուրագով կըտաշի՞, թե մուրճով: Էն սնդուկն ասելու է՛ մուրճով: Ետով էն աղջիկն էլ ասելու է. «Ուրագով կըտաշի, ոչ թե մուրճով»:

Էքսը Էն տղան գնացել է էստեղ ու ամեն բաները կադարել, էն աղջիկը Էն ամեն բաները խոսացել է, էս թագավորն էլ շատ փող ու ուրիշ գատեր էլ է տրվել էս տղին: Էս տղան որ եկել է տուն, էլի էն աղջկանը խոսացրել են, խոսացել չի: Մին անգամ էլ են եկել էս տղին հետիցը, էլի տանը չի իլել: Էլիս եկել է տուն, ռւրճն հայրն ասել է. «Թագավորի տանիցը եկել էին հեղիցը, էս էլ ասեցի, թե՛ որ կըգա տուն, կասեմ կըգա»: Էլի էս տղան ռւրճն հորը հետ կոփվ է արել: Էն մարդն էլ ասել է՛ հիմիկ էլ որ գնաս էն սնդուկին ասի. «Ուրմնաղիքը որ քարը կոտրի, մուրճով կըկոտրի՞, թե ծեփիճով»: Էլի էքսը գիշերով էն տղան գնացել է էստեղ, էն սնդուկին բարով տըվել ու էն

ամեն խոսքերն ասել: Մնդուկովն էլ ասել է՝ ծեփիճով: Էն բոպէին Էն աղջիկն էլի ասել է. «Մուրճով կըկոտրի, ոչ թե ծեփիճով»: Ետով էս թագավորը ռւրան աղջիկը Էն տղի վերա պսակել է, շատ փող ու շատ ուրիշ բաներ էլ տրվել:

Էս տղան էլ որ տարել է ռւրանց տուն, Էն աղջիկը էլի համբացել է: Էն ծեր մարդը Էն աղջկանը կախ է տըվել ու ասել, թե. «Էս ժամիս քու մեջիցըտ կես կանեմ, խոսի»: Ու թուրը հանել է, թե աղջկանը մեջիցը կես անի, Էն բոպէին մին վիշապ օձ բերանիցը տոնս է եկել, փախել: Էս վիշապը որ տոնս է եկել՝ Էս աղջիկը ողջացել է, լավ ու սիրուն խոսացել: Ետով գնացել Էն թագավորին ասել, թե քո աղջկանը փորիցը մին էսպես բան է տոնս եկել ու աղջիկըտ առողջացել է:

Մին երկու օր անց կենալից ետը Էս ծեր մարդը Էս տղին օրհնել է ու ասել. «Դու աշխարհքիս վերա թագավորություն անես, Էս էլ ծովին ձկներին վերա հավիտյանս հավիտենից», ու պռոշտի արել, ետով ասել, որ ինքը առաջվա գեղեցիկ ձուկն է: Ու Էս ասելից ետը գնացել է ծովի մոտ ու ասել, թե. «Որ դու տարիք ինձ քցեցիր ծովը, դե որ դու ինձ Էս բարությունը հասցրիր, Էս էլ քեզ էտ բարությունին հասցրի»: Էս ասել է ու ձուկը տանել, նի ինկել ծովը և ինքը ծովի ձկներին վերա թագավորություն արել, Էն տղան էլ երկրիս վերա:

Աստվածանից իրեք խնձոր..

## 89.ՈՐՄՈՐԴ ՓՈՒՐՈՒՄԻՆ ՎԵՊԸ

Իլել չիլել մին որսորդ: Էս որսորդն էլ ամեն անասունի լեզու գիտում է իլել: Էս որսորդը գնացել է որս անել, Էնտեղ տեսել է, որ մին քանի օձ ու էտ օձերին միջին էլ մին չըլմըլոտիկ օձ մին սև այլակերպ օձի հետ խառնակված: Էս որսորդը հրացանը վերա է արել, թե Էն օձին ըսպանի: Գնդակը նի է եկել չըլմըլոտիկ օձին, հագին կտրվել է: Էն չըլմըլոտիկ օձն էլ օձերի թագավորին կնիկն է իլել: Էս օձին թագավորը որ տեսել է ռւրան կնկանը հագին կտրված, հրցրել է, թե՝ էտ ո՞վ է արել: Նա էլ ասել է՝ այսինչ մարդը: Մրա հմար ասել է՝ գնացեք Էն մարդին պիրեք:

Էս օձերը գնացել Էն, կարողացել չեն պիրեն: Օձերի թագավորը երկու օձ ու էլ մին մարդ է դրկել, թե՝ գնացեք դուք նի մտեք նրա կոշիկներին մեջը, Էս մարդն էլ գնա, ասի, թե՝ եկ: Նա էլ ասել է, թե՝ լավ, կըգամ, դու գնա: Նրանք էլ գնացել են:

Ետով էս մարդը գնացել է թագավորին մոտ: Թագավորն ասել է. «Դու ինչի՞ ես իմ կնկանս հագին կտրում»: Նա էլ ասել է, «Ես գիդացել եմ չեմ, թե քու կնիկտ է: Ու ես մին անգամ գնացի տեսի, որ կնիկտ մին այլակերպ սև օձի հետ խառնակված, հրացանս վերա ըրի, թե էն սև օձին ըսպանեմ, տրա նի եկավ»: Թագավորն էլ ասել է. «Էն սև օձը կըճնանչե՞ս»: Նա էլ ասել է, «Կըճնանչեմ»: Թագավորն էլ ասել է. «Ոտնդ մեկնի. որ էն սև օձը գա ոտնովդ անց կենա, ինձ ասի»: Ետով թագավորը հրաման է տրվել, որ բոլոր օձերը գան: Օձերն էլ խումբ-խումբ եկել են նրա ոտավը անց կացել, որսորդն էլ ասել է. «Էստեղ չի»:

Էս սև օձին ընկերները սև օձին ասել են. «Դու էլ եկ»: Նա էլ ասել է. «Դուք գնացեք, ես երեխան պահում եմ»: Էս օձը մինեկ է ասել, թե՝ «Ե՛կ»: Նա էլ ասել է, թե՝ «Գամ չեմ»:

Օձին թագավորը մինեկ որ հրամայել է օձերին, թե՝ գան, նրանք էլի մին խումբ եկել են: Էս որսորդը տեսել է, որ սև օձը օձերի տալտովը կամաց-կամաց գամ է, էս մարդն ասել է. «Թագավորը ապրած կենա, էս է»: Օձերի թագավորը հրամայել է, որ ամեն օձ գան, էս սև օձին աղու տան, ըսպանեն: Բոլոր օձերը եկել են աղու տըվել, էս սև օձը ուռվել է, տրաքել:

Ետով էս թագավորը որսորդ Փնրճումին ասել է. «Ինձանից ի՞նչ կուզես»: Նա էլ ասել է. «Քեզանից բան չեմ ուզում»: Էս որսորդին կնիկն էլ որսորդին ասած է իլել, որ թագավորը ասի՝ ինձանից ի՞նչ կուզես, ասի՝ մին բան չեմ ուզում, բայց միայն քու լեզուդ իմ լեզվիս տակովը անց կըցրու:

Թագավորն ասել է. «Ինձանից ի՞նչ կուզես»: Որսորդն էլ ասել է. «Քեզանից մին գատ չեմ ուզում, մենակ քու լեզուտ իմ լեզվիս տակովը անց կացրու»: Թագավորն էլ ռնան լեզուն ընդրա լեզվին տակով անց է կցըրել ու էս մարդը իմաստուն է տմռեր: Սրանից ետը գնացել է ռնանց տուն:

Մին անգամ էս մարդը ռնան կնիկը ձի եր իլնձ խաչ գնում ժամանակ ձիին քուռակը խրխնջացել է, ձին էլ ասել է. «Ցա՛վ, մինը փորումս, մինը՝ վերաս, էս ի՞նչ անեմ, ե՛կ»: Էս մարդը ծիծաղել է, կնիկն էլ ասել է. «Խե՞ ծիծաղում ես»: Մարդն էլ ասել է. «Իսկի»: Էս կնիկը որ շատ զոռել է, մարդն ասել է, որ գնանք խաչ, էնդեղ կասեմ:

Ետով գնացել են խաչ, կնիկն ասել է. «Դե էն ինչ էր»: Որսորդն էլ ասել է. «Միտք անեմ, ասեմ»: Ետով էնտեղիցը մին որձակ ասել է. «Ծկլո՛ւկը՛, էս է որսորդ Փնրճումը մեռնելու է»: Մին հավ էլ էնտեղիցը կանչել է ու ասել.

«Որ ուզի, մեռնիլ չի. գնա ծմակիցը մին քանի տկողնի ճպատ պիրի՝ կնկանը թակի ըստանի»: Էս որսորդ Փորձումը, որ ըսկացել է, եր է կացել գնացել ծմակիցը մին քանի ճպատ կտրել, պիրել կնկանը թակել, ըսպանել:

Աստվածանից երեք...

### 90.ԹԱԳԱՎՈՐԻՆ ԱՂՋԿԱՆԸ ՎԵՊԸ

Իլել է չիլել մին քաղաք: Էս քաղաքիս մեջին էլ մին թագավոր է իլել: Էս քաղաքիս մեջին բոլոր մարդիքը ամեն առավոտ պետք է գային թագավորի դռանը կարքին կաղնեին, կաղնեին և թագավորն էլ պիտի տոնա գար եշեր, որ ամեն օր գնում է իլել մին շալակ ցաք անում, պիրում երկու շահու տամ՝ հացի, օտում: Թագավորի աղջիկն էլ աման օր, երբ որ հայրը ուրան մարդոցը քշում է իլալ, հորն ասում է իլել, թե էն աղքատ մարդին հմար, թե՝ ա՛բեր, մին էս մարդին եշի է՛: Սա որ ամեն օր էսպես ասել է, թագավորն էլ ասել է՝ քեզ տալու եմ նրան:

Ետով որ մինեկ եկել են էնտեղ, կարքին կաղնեկ, թագավորը տոնա է եկել՝ եշել: Ետով էս աղջիկը տվել է էս աղքատ մարդին: Էս աղքատ մարդն էլ ասել է. «Ես էտ տանում եմ ի՞նչ անեմ, դա թագավորի աղջիկ է՝ բոլ-բոլ կյերած, սվերած, էս կարել չեմ պահել»: Թագավորն էլ ասել է. «Շատ մի խոսիլ, վեր կալ տար»:

Էս աղքատ մարդը էս աղջկան ը վեր է կալել, տարել ուրանց տուն: Տանը էս աղջիկը գրպանիցը մին քանի փող է հանել, տվել էս աղքատ մարդին, թե. «Տար մին քանի խսիր առ ու էլ մին փունթ բամբակ, մինեկ մին չխարակ»: Էս աղքատ մարդը գնացել է առել, պիրել: Էս թագավորի աղջիկը էս բամբակը մանել է, էս մարդն էլ տարել է ծախել, փողը պիրել: Էս մարդն էլ ամեն օր գնում է իլել երկու շալակ ցաք անում, պիրում մին շալակը ուրան հմար, մինը կնկանը, ետով ծախում, փողը հացի տամ, ուտում: Մին ժամանակ էս մարդը ցաք ըրած գամ ժամանակը մին վաճառական ասել է. «Կըգա՞ս քեզ գործակատար բռնեմ»: Էս մարդն էլ ասել է. «Կացիր գնամ իմ կնկանս ասեմ, թե որ թողի, կըգամ»: Էս վաճառականն էլ ասել է. «Գնաս»: Էս մարդը գնացել է կնկանն ասել, կնիկն էլ ասել է. «Գնա, բայց փողիտ կեսը էս գլխից ինքալ, կեսը՝ էն գլխիցը»: Էս մարդն էլ ասել է՝ լավ: Ետով էս մարդը գնացել է վաճառականին ասել, էս վաճառականն էլ փողի կեսը էս գլխիցը տըվել է, կեսը մնացել է:

Մրանց ճանապարհումն էլ ջուր չիլէլ, բայց մին հոր է իլէլ, որ ով որ նի մըտնի թէ ջուր հանի՝ էլ տո՛ւս չի գալ: Էս մարդը նի է մտէլ, ջուրը ածել դույլը, ետով հանել են: Ետով ինքն էլ ուզացել է տո՛ւս գա, վիշապագները եկել են տարել մին սենյակ: Էս սենյակումն էլ մին աղջիկ ու էլ մին գորտ է իլէլ: Էս վիշապագներն ասել են. «Աղջի՞կն է լավ, թե գորտը»: Էս մարդը միտք է արել, միտք ու ասել. «Աչքի սիրածը լավ կինի»: Էս վիշապագներն էլ ասել են. «Լավ»: Ետով տարել են մին ուրիշ սենյակ, ասել, թե. «Տեսնում ե՞ս, ով որ էն աղջկանը ու գորտին հմար է ասել, թե՝ աղջիկն է լավ, գլուխը կտրել ենք, բայց դու որ էտպես ասեցիր, քու գլուխդ կտրիլ չենք», ու երկու շհանուտ են տըվել, թե. «Տա՛ր, բայց ճանապարհն կտրեսոջ»: Էս մարդը էս հորիցը տո՛ւս է եկել, գնացել էն վաճառականի մոտ ու գնացել են մին ուրիշ քաղաք:

Մին անգամ վաճառականն ասել է էս մարդին, թե գնում եմ ձեր երկիրը, ինչ որ ունիս, տուր տանեմ տամ քու կնկանդ: Էս մարդն էլ մին շհանուտ է տվել, թե՝ տար: Էս վաճառականն էլ մըտքումն ասել է. «Վա՛յ, վա՛յ, մի՛ն բան չունի թե տա, շհանուտ է տալիս»: Էս վաճառականը էս շհանուտը տարել տըվել է էս մարդի կնկանը, էս կնիկն էլ էս շհանուտը տրել է տռանը գլխին: Մին իրիկուն էս կնիկը ծառային ասել է. «Էն շհանուտը բեր կտրենք»: Նա էլ բիրել է, կտրել են, տեսել մեջը բոլոր ակներ ու մարքարիտներ: Էս կնիկը ամեն օր ակներիցը մինը տըվել է ծառային, թե՝ տար ծախի, սա էլ տարել է մին երեքհարյուր-չորսհարյուր մներթի ծախել: Սահանք հարուստացել են ու թագավորին պալատի նման մին պալատ են կաղնեցրել, ըռաջին էլ մին պարտեզ են շինել:

Ետով էս կնկանս մարդը գամ ժամանակը էս կնիկը ոսկի զգեստ է կտրել, դրկել առաջը, նա էլ կյեցել է, ձին եր իլէլ, եկել, տոնովը նի մըտնելիս ասել, թե՝ էս մեր տունը չի, ո՞ւր եմ գամ: Կնիկն էլ ասել է վախիր միր, քու տունդ է, եկ: Էս մարդն էլ գնացել է, մին քանի օրից ետը թագավորին կանչել Ուրանց տուն ու շատ պատիվ են արել ու շատ շամբանիո գինի և ուրիշ բաներ էլ են պանցել: Ետով էս թագավորը ուրիշ սենյակ է գնացել, մին արծաթի տալերք տրել են մին արծաթի պոտնոցում ու էն մարդին բերած շհանուտը կտրել, տրել տալերքումը: Որ ակները տալերքին միջին կուտվել է, ետով տարել են թագավորին ըռաջին տրել: Թագավորն է, եշել է, եշել, զարմացել ու ետով նոր բարեկամացել են ու թագավորը Ուրան աղջկանը բաժինք ու գանձ է տըվել ու մին էլ նոր հարուստացել են:

Աստվածանից իրեք խնձոր...

## 91. ԹԱԳԱՎՈՐԻՆ ՎԵՊԸ

Իլել է չիլել մին թագավոր: Էս թագավորիս էլ իլել է իրեք տղա: Էս թագավորս Ուրան տղորցն ասել է. «Որ էս մեռնեմ, ինձ տարեք այսինչ տեղը թաղեցեք, իմ վերաս էլ մին տուն շինեցեք ու գնացեք այսինչ տեղը մին բոլբոլ կա, բիրեք սենյակի մեջիցը կախ տըվեք»: Ետով որ էս թագավորը մեռել է, տարել են էն տեղը թաղել ու վերան էլ մին սենյակ շինել: Ետով մեծ տղան ասել է. «Ի՞նչ անեմ, մեռել է, հիմիկ նրա հոգսն էլ ե՞մ քաշելու»: Մեջնակն էլ է էնպես ասել: Բայց փոքրն էլ ասել ա. «Ես կըգնամ էն բոլբոլը պիրեմ, իսե՞ իմ հայրը ինձ հմար գանձ է պահել, էս կըգնամ պիրեմ»:

Էս փոքր տղան գնացել է, մեծն ու մեջնակն էլ հետիցը գնացել են: Մին եղեգնի ծմակ է եկել ըռաջնին, էս ծմակովը գնացել են տեսել մին տեղ իրեք ճանապարհ. մինը՝ նեղ, մինը՝ նրանից նեղ, մինն էլ՝ լայն ու էնտեղ էլ մին քար տրնձ, էն քարին վերա գրած, թե. «Ով որ լայն ճանապարհովը գնա՝ ետ տմռնա, նրանից նեղովը գնա՝ կամ ետ տմռնա կամ ոչ, որ նրանից փոքրովը գնա՝ ետ չի տմռնա»: Էս ծմակիցը երեք եղեգն են կտրել, տրել էս քարին տակին ու ասել. «Մեծը մեծ ճանապարհովը գնա, մեջնակը մեջնակ ճանապարհովը գնա, փոքրը փոքր ճանապարհովը գնա. ու ով որ շուտ գա, տեսնա էս եղեգն էստեղ՝ ետ տառնա, գա մեր հարային»: Ետով գնացել են:

Էս մեծ եղբայրը գնացել է մին դարբնի աշակերտ նի մտել, հացը դարբնիցը, շորը Ուրանիցը. տարենը էրկու ապասի: Մեջնակն էլ գնացել է մին հաց թխողի աշակերտ մտել, հացը հաց թխողիցը, շորը Ուրանից: Էս փոքրն էլ գնացել է տեսել մին պալատ. էս պալատովը նի է մտել, տեսել մին գեղեցիկ կնիկ նստած: Էս կնիկն ասել է. «Ո՞ւր էս եկել, էս է վիշապազը յոթ օր է ուրիշ տեղ, էսօր գալու է, քեզ կուտի»: Էս տղան ասել է, «Բա ի՞նչ տեղ մտնեմ»: Նա էլ ասել է, թե. «Նի մուտ տախտին տակը»: Էս տղան էլ ասել է. «Որ վիշապազն գա ասի, թե՝ ետ ի՞նչ մարդահոտ է, ասի՝ իմ եղբայրը եկել է»: Ետով նի է մտել տախտին տակը: Վիշապազն եկել է ասել, թե՝ ետ ի՞նչ մարդահոտ է: Էս կնիկն էլ ասել է. «Տո՛ւ սարերիցը, թուփերիցն էս գալիս, մարդահոտը քեզանից է»: Էս վիշապազն էլ ասել է. «Չէ՛, ինձանից չէ»: Էս կնիկն էլ ասել է. «Թե՛ իմ եղբայրը գա, էտպես ե՞ս անելու»: Վիշապազն էլ ասել է. «Թե՛ մեծն է եկել՝ աջի ականջն է մնալու, թե՛ մեջնակն է եկել՝ ձախ ականջն է մնալու, թե՛ փոքրն է եկել, աչքիս վերա է եկել»: Էս կնիկն ասել է.

«Փոքրն է եկել»: Վիշապագն էլ ասել է. «Աչքիս վերա է եկել»: Ետով էս տղան տախտի տակիցը տուս է եկել, տրա համար փլավ են եփել: Ետով էս վիշապագն ասել է. «Ո՞ւր էս գնում»: Էս տղան էլ ասել է, թե. «Գնում եմ այսինչ տեղը մին բոլբոլ կա, պիրեմ»: Էս վիշապագն էլ ասել է. «Գնալ միր, եկ քեզ հարյուր ջորաբեռը գանձ տամ, եկ ետ տան»: Էս տղան էլ ասել է. «Չէ՛, էս գնալու եմ»: Ետով էս վիշապագն ասել է. «Տո՛ւ որ գնում ես, էս հարյուր տարեկան եմ, իմ եղբայրը երկու հարյուր տարեկան է. գնա՛ այսինչ տեղը՝ կըհասնես նրա մոտ»: Ու մին գիր էլ է տրվել, թե՛ տար տուր նրան:

Էս տղան գնացել է, գնացել, տեսել մին քաղաք, էս քաղաքովը նի է մտել, տեսել՝ մին պալատ, էս պալատովը նի է մտել, տեսել՝ մին գեղեցիկ կնիկ նստած: Էս կնիկն ասել է. «Ո՞ւր էս եկել, էս է վիշապազը յոթ օր է ուրիշ տեղ, էսօր գալու է, քեզ կուտի»: Էս տղան էլ ասել է. «Բա ի՞նչ տեղ մըտնեմ»: Թե. «Նի մուտ տախտի տակը»: Էս տղան էլ ասել է. «Որ վիշապազը գա ասի, թե՛ էտ ի՞նչ մարդահոտ է, ասի՛ իմ եղբայրը եկել է»: Ետով նի է մտել տախտի տակը: Վիշապազը եկել է, ասել, թե. «Էտ ի՞նչ մարդահոտ է»: Կնիկն էլ ասել է. «Տո՛ւ սաքերից, թուփերից էս գալիս, մարդահոտը քեզանից է»: Էս վիշապագն էլ ասել է. «Չէ՛, ինձանից չէ»: Էս կնիկն էլ ասել է. «Վայ թե իմ եղբայրը գա, էտպես ե՞ս ընելու»: Վիշապագն ասել է. «Եթե մեծն է եկել՝ աջի ականջն է մընալու, թե մեջնակն է եկել՝ ծախի ականջն է մնալու, թե փոքրն է եկել՝ աչքիս վերա է եկել»: Էս կնիկն ասել է. «Փոքրն է եկել»: Վիշապագն էլ ասել է. «Աչքիս վերա է եկել»: Ետով էս տղան տախտի տակիցը տո՛ւս է եկել, տրա համար փլավ են եփել: Ետով էս վիշապագն ասել է. «Ո՞ւր էս գնում»: Էս տղան ասել է, թե. «Գնում եմ այսինչ տեղը մին բոլբոլ կա, պիրեմ»: Էս վիշապագն էլ ասել է. «Եկ քեզ հարյուր ջորաբեռը գանձ տամ, ետ տան»: Էս տղան էլ ասել է. «Չէ՛, էս գնալու եմ պիրեմ»: Էս վիշապագն ասել է. «Տո՛ւ որ գնում ես, էս երեքհարյուր տարեկան եմ, իմ մայրը երեքհարյուր հազար տարեկան է, գնա նրա մոտ, էն է այսինչ տեղը ու մին փութ մագտաք էլ սրտիցս կպցրու, գիրերը վզիցս կախ տուր ու գնա: Որ մին վերստ մնա թե հըսնես, իմ մայր քեզ ծիք է տալու, տու էլ գնա. որ ուզի քեզ կուլ տա՝ մագտաքեն կուխի բերանը ու գիրերն էլ ըռաջին վեր ածի ու ասի, թե՛ քու տղորցիցս գիր եմ պիրել»:

Էս տղան էլ գնացել է, գնացել: Որ մին վերստ տեղ է մնացել թե հասնի,

Էս վիշապագին մայրը ծիքյ է տըվել: Էս տղան գնացել է, առի մոտացել: Վիշապագին մայրը ուզացել է կուլ տա, էն տըղան մագտաքեն կուխել է Էս վիշապագին մորը բերանը ու գիրերն էլ ըռաջին վեր ածել ու ասել. «Քու տղորցիցտ գիր եմ բիրել»: Էս վիշապագին մայրն ասել է. «Բարով ես եկել, եկ էստեղ նստի»: Նա էլ գնացել է: Ետով Էս տղան ասել է. «Եկել եմ Էս բանիս հըմար»: Էս վիշապագին մայրն էլ ասել է. «Եկ քեզ հարյուր ջորաբեռը գանձ տամ, ետ տառ»: Էս տղան ասել է. «Չէ՛, ես գնալու եմ»: Էս վիշապագին մայրը գնացել է մին տաշտում մին ուղտ, մին ոչխար մորթել, կորեկը ածել վերան, ետով բոլոր դուշերը եկել են, որ ուտեն: Էս վիշապագին մայրը տեսել է, որ մին հարյուր տարեկան ու Գորիգոր ագռավ եկավ: Էս վիշապագին մայրն ասել է. «Այսինչ բոլբոլին տեղը ո՞վ ա գիտում»: Էս ագռավն ասել է. «Ես գիտում եմ տեղը»: Վիշապագին մայրն Էս տղին Էս ագռավի ոտիցը կապել է, թե. «Տար այսինչ բոլբոլի մոտ»: Էս ագռավն էլ տարել է մին պալատի մոտ վեր տիրել: Էս տղան Էս պալատովը նի է մտել, տեսել՝ Էս պալատին ըռաջին մին մեծ պարտեզ, ու տեսել է էն բոլբոլը վանդակին մեջին ծառիցը կախ տըված. ու մին գեղեցիկ կնիկ էլ ծառին տակին քուն: Էս պարտեզի մոտն էլ մին գոմ է իլել: Էս գոմն է նի մտել, տեսել՝ Էս գոմումը երկու հարյուր ձի. տրանց միջիցը մին լավ ձի է ջոկել, եր իլել ու բոլբոլն էլ տրել ըռաջին, ձին քշել: Գնացել է մին տեղ վեր եկել, քուն իլել:

Էս գեղեցիկ կնիկը եր է կացել տեսել՝ բոլբոլը տեղըռչ: Գնացել է գոմը, տեսել մին ձին տեղըռչ, պակաս: Ու Էս գոմումն էլ մին լավ ձի է իլել. որ տիրուջը տեսնում է իլել՝ լավ ձի է իլել տանում, բայց որ ուրիշի է իլել տեսնում՝ էշ է իլել տանում: Էս գեղեցիկ կնիկը լավ ձին եր է իլել, քշել գնացել, եկել Էս տղին գտել: Էս կնիկն ասել է՝ «Դու ի՞նչ ես, որ իմ բոլբոլս վեր ես կալել, եկել»: Էս տղան էլ ասել է. «Ես էսպես եմ»: Էս կնիկն Էս տղին ասել է. «Եկ կոիվ կենանք՝ եթե ես քեզ կոխեմ՝ քու գլուխտ կտրեմ. եթե տու կոխես՝ ես քու կնիկտ տառնամ»: Էս տղան կընկանը կյոլգիլիս տեսել է, որ պրպըգած է կյոլգում: Կնիկ է. միտկ է ըրել, որ կնիկը ծըծիցը նվազ կինի: Կոխ կենալիս տեղը Էս տղան Էս կնկանը ծծից բռնել է՝ Էս կնիկը ինկել է տակը: Ետով Էս տղան Էս կնկանը մարդն է տաներ: Ետով ուզացել են գան թագավորին տունը, կնիկն ասել է. «Ինձ շատ գանձ ունեմ, եկ ետ տանանք պիրենքյ»: Էս տղան էլ ասել է. «Լա՛վ»: Ետ են տանել Էս կնկանը բոլոր

հարուստությունը էս ձիանցը բեռնալ ու ռւրանք էլ անանքը մին ձի եր իլել, եկել էն իրեք ճանապարհումը վեր եկել, տեսել որ դեռ եղբայրքը եկածոչ, էն եղեգն էնտեղ: Էս տղան կընկանը ասել է. «Դու էտտեղ նստի, էս գնամ իմ եղբորը յոր օնեմ, գամ»: Ետով գնացել է, տեսել մեծ եղբայրը դարբնի աշակերտ նի մտած՝ տարենը էրկու ապասը էրկու ապասին տրվել է դարբնին՝ եղբայրը եր կալել, գնացել տեսել մեջնակ եղբայրը չորանկյու աշակերտ նի մտած՝ տարենը վեց շահի: Վեց շահին տվել է չորանկյուն, եղբորը եր կալել, եկել էն իրեք ճանապահ: Էս մեծ ու մեջնակ եղբայրը տեսել էն, որ ռւրանց փոքր եղբայրը բոլբոլը բերել է ու նրան էլ կնիկ ունի, ինքն էլ թագավոր է նստելու ու ռւրանք էլ նրա ձեռքին տակին ծառա, սրա հմար փոնել էն աչքերը հանել, քշտին տրել, ռւրանք գանձը ու բոլբոլը, կնիկը վեր կալել, գնացել: Էս բոլբոլը տարել էն սենյակին մեջիցը կախ տըվել, բայց բոլբոլը կարդել չի:

Ետով մին աղավնի ու էլ մին ձագ եկել էն տեսել՝ էս տղան էնդեղ վեր ինգած: Էս ձագն ռւրան մորն ասել է. «Խեղճ տղա, բա սրան աչքերին մին ճար չի՞ ինիլ»: Մայրն էլ ասել է. «Խե՞ չի ճար ինիլ, հիմիկ որ մուռք տորոնը կյանք, իրեք տիրն ա վեր ինգնելու, նա աչքերը տնի տեղը, էն տիրնը եր ունի քսի աչքերը, կառողջանա»: Ետով դրանք տորոնը էն եկել, իրեք տիրն է վեր ինգել, էս տղան աչքերը տրել է տեղը ու էն տիրնը քսել աչքերը, սղացել է: Ու էն տղան ետով գնացել է թագավորի ոսկերիչին աշակերտ նի մտել: Ետով էլ կնիկը էս մեծ եղբորը վերա փսակելիս ժամանակը էս փոքր եղբայրը գնացել է մարդուցը, կնանուցը ըսպանել ու ինքը էս կնկանը եր կալել ռւրան կնեկը շինել ու ինքն էլ հորը տեղը թագավոր նստել:

Աստվածանից իրեք...

## 92. ՈՒՂԽԱՅԻՆ ՎԵՊԸ

Իլել է չիլել մին աղքատ մարդ: Էս աղքատիս էլ իլել է մին տղա: Մին ժամանակ էս մարդս էլ ասել է, թե. «Տղաս տանես շակերտ տամ»: Ետով որդին վեր է կալել, գնացել հասել մին գետ: Էս գետովը անց կենալիս ժամանակը էս մարդս ծարավ է իլել, գետին մին տեղիցը ջուր է խմել ու ասել. «Ուխտ՛յ»: Գետի միջիցը մին մարդ է տոն եկել ու հարցրել. «Ի՞նչ էս ասում»: Էն մարդն էլ ասել է. «Տղաս ուզում եմ շակերտ տամ»: Ուղիսայն էլ ասել է. «Ինձ շակերտ տու»: Էն մարդն էլ տըվել է: Ետով Ուղիսայր էս տղին

վեր է կալել ու մտել գետի մեջը: Էս մարդս էլ գնացել է ձորանց տուն:

Մին քանի օր անց է կացել, էն մարդը եկել է էն ջրիցը խմել ու ասել. «Ուխա՛յ»: Ուղիսայը էն վայրկենին տո՛ւս է եկել, թե. «Ի՞նչ ես ասում»: Էն մարդն էլ ասել է, «Մին թուման տու, խարջեմ»: Ուղիսայն էլ հանել է մին թուման տըվել: Ետով էս մարդս էլ գնացել է ձորանց տուն, Ուղիսայն էլ գնացել է ձորան տեղը:

Էս մարդս էն թումանը խարջելից ետը էլի գնացել է ջրիցը խմել, հետո ասել. «Ուխա՛յ»: Ուղիսայը տո՛ւս է եկել, հարցրել, թե. «Ի՞նչ ես ասում»: Էն մարդն էլ ասել է, թե. «Մին թուման տու, խարջեմ»: Ուղիսայն էլ հանել է մին սեղան տըվել, թե. «Տար, բայց փողոցներումը վեր չի տնես»: Նա էլ ասել է. «Լա՛վ»: Հետո Ուղիսայն էլ նի է մտել ձորան տեղը: Էն մարդն էլ սեղանը վեր է կալել, գնացել դեպի տուն: Ճանապարհին ինքը-ինքը ասել է, թե. «Ուղիսայը որ ասեց՝ թե ճանապարհին վեր չի տնես, մին նրա ասածին հակառակը անեմ՝ տեսնեմ ի՞նչ կինի»: Սեղանը վեր է դրել, տեսել, որ մեջը լցվավ, աշխարքումս ինչ կերակուր ու ուտելեղեն և թաց միրգեղեն ու ամեն բան, ինչ որ աշխարքումս կըգտնվի ուտելի հմար: Էս մարդս որ տեսել է, ուրախացել է, թե՝ էս լավ տառավ: Ետով վեր է կալել, տարել ձորանց տուն և ամեն ժամանակ սիրտը ուզած գատը ուտում է իլել և էն սեղանիցը ինչ-քան բան ուտե՛ս՝ չի կլխիլ: Մի քանի օրից ետը էս մարդս ասել է, թե՝ թագավորին հյուր կանչեմ: Ետով կանչել է ձորանց տուն ու էն սեղանը տրել առաջին: Թագավորը էս որ տեսել է՝ զարմացել է: Ետով հյուրը պրծրնելիցը ետը թագավորը գնացել է ձորանց տուն և մարդ դրկել, էն սեղանը էն մարդին ձեռնիցը խլել ու ինքը վեր կալել: Էս մարդս որ տեսել է թագավորը ձեռնիցը ինքը կալավ, ճարը կտրելով գնացել է էլի էն ջրիցը խմել ու ասել. «Ուխա՛յ»: Ուղիսայը տո՛ւս է եկել, թե. «Ի՞նչ ես ասում»: Էն մարդն էլ ասել է, թե. «Մին թուման տու, խարջեմ»: Ուղիսայն էլ մին էջ է տվել, թե. «Տար, բայց ճանապարհին ոռին հրեսոջ»: Էս մարդս ասել է. «Լա՛վ»:

Ետով էջը վեր է կալել գնացել, Ուղիսայն էլ նի է մտել ձորան տեղը: Էս մարդը ինքը-ինքը ասել է. «Մին ոռին հրեմ, տեսնամ ի՞նչ կղառնա»: Ետով չուխան հանել է փռել ու էջին հրել, տեսել է որ ոսկի փթթեց: Ուրախացել է ու ասել. «Լավ տնա՛վ, սրանով կհարուստանամ»: Ետով տարել է ձորանց տուն ու գոմումը կապել ու ամեն օր էլ ոռին հրել է, ոսկի է փթթել: Ու ամեն ժամանակ էլ ձորանց տուն աղքատ է իլել գամ, հմբկյան ոսկով լցունում է

իլել ու տամ ձորան: Մին ժամանակ էս մարդին կնիկը էս էշը վեր է իլել, գնացել բաղնիքը ու էշը տվել բաղեպանին, թե՝ ոռին հրետոչ հա՛, ոսկի կըփթորի: Բաղեպանն էլ ասել է, թե՝ լա՛վ: Ետով հետը տարել է թե կապի, ինքը-ինքը միտք է արել, թե մին ոռին հրեմ, տեսնեմ: Ետով հրել է, տեսել որ ոսկի փթթեց: Ինքը-ինքը ասել է, թե. «Լավ տանա՛վ, ինձ էլ սրա պես մին էշ ունեմ»: Ետով էս կնկանը էշին համետը վեր է կալել, դրել ձորան էշին վերա ու ինքը եկել ձորան տեղը, թե էս էշին հետ փոխըս կըքիցիմ: Էս կընիկը բաղնիքիցը տո՛ւս է եկել, բաղեպանին ասել, թե՝ էշս պիր: Բաղեպանն էլ գնացել է ձորան էշը պիրել, տըվել էն կնկանը: Էն կնիկն էլ գլիդացել է թե՝ ձորան էշն է, եր է իլել, եկել ձորանց տուն: Մին ժամանակ էս էշին ոռին հրել են, ոսկի չի փթթել, մինել են հրել, էշը ոսկի չի փթթել. շատ որ հրել են՝ թրթել է: Էս որ տեսել են, իմացել են, որ բաղեպանին էշն է, ձորանց էշին հետ փոխել է: Գնացել են բաղեպանին ասել, թե՝ իմ էշս ինձ տուր: Բաղեպանն էլ փռնել, գլուխը թակել է, թե՝ դու ինձ էշ ես տըվե՞լ. կորի էստեղից:

Էս մարդն էլ ճարը կտրելով գնացել է էն ջրիցը խմել ու ասել. «Ուխա՛յ»:  
Ուղիայր տո՛ւս է եկել, թե. «Ի՞նչ ես ասում»: Էն մարդն էլ ասել է. «Մին թուման տուր, խարջեմ»: Ուղիայն էլ մին երկանք է տըվել, թե. «Էս տար, բայց ճանապարհին աղետո՛չ»: Էս մարդն էլ ասել է. «Լա՛վ»: Ետով Ուղիայն էլ նի է մտել ձորան տեղը:

Էս մարդը երկանքը վեր է կալել, եկել ճանապարհին ասել է, թե՝ մին վեր տինեմ, աղեմ: Հետո չուխան փռել է ու երկանքը վեր ա տրել ու աղել, տեսել, որ ոսկի է վեր տառնում: Վեր է կալել, տարել ձորանց տուն: Մին ժամանակ աղելիս տեղը մին քանի սրիկա եկել են, տեսել որ էս երկանքը ոսկի է աղում: Բռնել են էս մարդին թակել ու ձեռքիցը խլել: Էս մարդիս ճարը կտրելով, գնացել է առաջվան նման Ուղիային ասել, թե՝ մին թուման տուր խարջեմ: Ուղիայն էլ մին կարկաժ, երկու կոպալ է տվել, ասել. «Տար, բայց ճանապարհին թակես ո՛չ»: Էս մարդն էլ ասել է. «Լա՛վ»: Հետո Ուղիայը նի է մտել ձորան տեղը: Էս մարդը էլի էն կարկաժը վեր է կալել, եկել էլի ճանապարհումն ասել է. «Մին թակեմ, տեսնեմ՝ ի՞նչ կըտանա՞ն»: Հետո էն երկու կոպալով կարկաժին մին քանի անգամ թխել է, տեսել որ կարկաժիցը մարդիք տո՛ւս եկին, թե ձորան թակեն, սպանեն: Էս սրհաթը ասել է. «Տմբլը՛ս, տըմբլը՛ս»: Էն մարդիքը մինել նի են մտել կարկաժը:

Էս մարդը որ տեսել է, ասել է. « Էս լմով տմոռավ, սրանով իմ սեղանս, երկանքս ու էշս ինքյ կունենմ»: Ետով գնացել է Ուրանց տուն:

Մին քանի օր կացել է, ետով էն կարկաժն ու կոպալնեն վեր է կալել, տարել բաղեպանին ասել, թե. « Իմ էշս ինձ տուր»: Բաղեպանը էս որ լսել է, եր է կացել էս մարդիս թակել, թե տ՞ուս քցի: Էն մարդը բաղեպանին ասել է, թե. «Ինձ մին հնարք ունեմ, էն անեմ, հետո տ՞ուս կյամ»: Բաղեպանն էլ ասել է, թե՝ «Արա տեսնեմ»: Ետով էս մարդը կոպալներովը մին տասը անգամ կարկաժին թխել է, էն սրեհաթը էն չոմաղավոր մարդիքը տ՞ուս են եկել, թե Ուրան թակին, ձեռքը դեպի բաղեպանին է մեկնել, թե՝ նրան: Էն սեհաթը չոմաղավորնեն նրան թակել են, սպանել: Ետով էս մարդս գնացել է էշը վեր կալել, պիրել Ուրանց տուն: Էս էշը որ ինքյ է կալել, մինեմ գնացել է էն սրիկայուցը մոտը, տեսել որ երկանքը նստած աղում են: Ետով գնացել է կշտին կագնել ու մինքանի անգամ կոպալներովը կարկաժին թխել: Էն սեհաթը չոմաղավորնեն տ՞ուս են եկել, սրիկայուցը անձնին ինկել, թակել՝ ըսպանել: Ետով էս մարդը երկանքը վեր է կալել, տարել Ուրանց տուն: Հետո կարկաժը, մինեմ կոպալն են վեր է կալել, տարել թագավորին տունը ու թագավորին ասել, թե. «Իմ սեղանս ինձ տուր»: Թագավորն էլ կգնվել է ու ծառաներին հրամայել, թե, «Տրան թակեցեք, տ՞ուս քցեցեք»: Էս մարդս որ լսել է, կոպալովը մին քանի անգամ կարկաժին թխել է: Էն սեհաթը չոմաղավորնեն տ՞ուս են եկել, ծառաներին ու թագավորին թակել, սպանել: Ետով էս մարդը գնացել է Ուրան սեղանը վեր կալել, գնացել Ուրանց տուն:

Սրան ինքյ առնելիցը ետը բերել է Ուրանց տուն ու մին քանի տարուցը ետը գնացել է, թե. «Տղաս ինձ տուր»: Ուղիսայն էլ տղան Ուրան է տըվել: Ետով գալիս է ժամանակը, էս տղան հորն ասել է. «Տիւ գնա, ես կյամ եմ»: Ետով հայրը մին քիչ գնացել է, էս տղան ջեյրան է դառել ու եկել հորը կշտով գնացել: Հայրը ուզացել է թե բոնի, կարողացել չի: Էս տղան փախել է, գնացել մին տեղ նստել: Հայրը եկել է, տեսել էնտեղ նստած, Ուրան սպասում է: Հայրը տղին հետ էտ ամեն պատահմունքը պատմել է: Տղան էլ ասել է, թե, «Ինչի՞ չիր ինձ կանչում, որ գամ տեղ, բոնենք»: Հայրն էլ ասել է, թե. «Շուտ փախավ, կարել չէիր հասնել»: Ճանապարհն գնալիս ժամանակը տղան հորն ասել. «Մին քիչ գնա, էս է կյամ եմ»: Հայրը երբ որ գնացել է, ինքը բախրա է դառել ու հորը կշտով եկել գնացել մին տեղ մարդ դառել, էնտեղ նստել: Հայրը եկել է տեսել տղան էնտեղ նստած: Էլի տղին հետ էն

պատահումները պատմել է, տղան էլ առաջընթաց պատասխաններ է տրվել: Հայրն էլ իրան առաջընթաց պատասխաններ է տրվել, հետո եկել են իրանց տուն: Մին քանի ժամանակիցը ետը էս տղաս մին փունջ մանուշակ է պահել ու նի մտել [...] <sup>1</sup> մեջը: Հայրը, մայրը շատ ման են եկել, գտել չեն, եկել են էս [...] <sup>2</sup> մոտ, ման եկել, տեսել, որ մին փունջ մանուշակ էնտեղ տրած: Վեր են կալել հոտ քաշել ու էլի տրել տեղը: Էն ժամանակն էլ ծմեռն է իլել, էսպես շատ որ ման են եկել, էս տղաս մինեմ մարդ է տմեռել, եկել քուրսուն տակին թեք ինգել: Հայրը, մայրը մինեմ եկել են, տեսել, որ էնտեղ թեք ինգած, հարցրել են, թե. «Ո՞րտեղ էիր»: Էն տղան էլ իրան բաները նաղլըն է ըրել:

Մին քանի օրից ետը տղան հորն ասել է, թե. «Հա՛յր, էս մին լավ քուռակ տմեռամ, տու էլ իմ գլուխս մին կապ գցիր ու ինձ եր իլ, տար խանեն տոնովը տես ու տեն քշի: Խանը որ կըտեսնեն էս լավ քուռակ եմ, ինձ կառնի, ու էն կապն էլ ինձ հետ ծախեսու: Ու ասի՝ ուրիշ կապ չի քցես գլուխը: Ու իմ գինս էլ որ հրցնի, ասի՝ հարյուր հազար ոսկի»: Էս հայրն էլ ասել է՝ լա՛վ: Ետով էս տղան մին լավ քուռակ է տմեռել, հայրն էլ կապը գցել է գլուխը, վեր իլել տարել խանին տոնովը տես ու տեն ման ածել: Խանը որ տեսել է լավ քուռակ է, հարցրել է էն մարդիցը, թե. «Կըծախես՞»: Մարդն էլ ասել է. «Կըծախես»: Խանն էլ ասել է. «Գինը քանի՞ է»: Էն մարդն էլ ասել է, «Հարյուր հազար ոսկի»: Էս խանն էլ տրվել է: Ետով էս մարդը ձին տրվել է խանին ու կապը գլխիցը հանել, ինքը վեր կալել: Խանն ասել է, թե, «Բա կապը խե՞ղես տամ»: Էն մարդն էլ ասել է. «Կապը ծախում չեմ»: Ետով էս մարդը խանին ասել է, թե. «Տրա գլուխը կապ չի գցես»: Խանն էլ ասել է. «Լա՛վ»: Հետո էս կապը վեր է կալել, եկել իրանց տուն: Մին երկու օրից ետը էս տղան որ քուռակ է իլել, մինեմ մարդ է տմեռել, եկել իրանց տուն: Էսպես, էս տղան օձ, ուղտ, ջեյրան, բախրա ու փունջ մանուշակ է տմեռել, հայրն էլ տարել է ծախել ուրիշ խաների վերա, էն խաներն էլ շատ փող են տրվել: Էսպես, շատ հարուստացել են, մին մեծ պալատ են շինել ու իրանք էլ հարստացել:

Աստվածանից ...

<sup>1</sup>Անընթեռնելի (Օ.Կ):

<sup>2</sup>Անընթեռնելի(Օ.Կ)

### 93. ԿԵԾԱԿ ԹԴԻՆ ՎԵՊԸ

Իլել է չիլել մին թագավոր: Էս թագավորիս էլ իլել է իրեք տղա: Էս թագավորս էլ ծեր է իլել: Մին ժամանակ մին պառավ կնիկ է եկել թագավորան ասել. «Թագավորն ապրած կենա, ինչո՞ւ չես մինին դրկում այս ինչ վիշապագներին թագավորին թոքը բիրի, որ դու ուտես, երիտասարդանաս»: Թագավորն էլ ասել է. «Ո՞վ կըպիրի, ով չի պիրիլ»: Պառավ կնիկն ասել է. «Քու տղորցը մինը»:

Ետով թագավորը մեծ տղին դրկել է: Մեծ տղան էլ վեր է իլել մին ձիու, գնացել վիշապագին տանը կուշտը: Էնդեղ ձոր է իլել, գնացել է Էնտեղ վեր եկել ու քնել: Վիշապագներին թագավորը որ տեսել է, Էնտեղ մին կաղիկյ վիշապագն է իլել, նրան հրամայել է, թե. «Կաղիկյ վիշապագը, կաղիկյ վիշապագը, գնա քար թուլուլ տու, Էն տղին Էնդեղ ըսպանի»: Էս վիշապագը գնացել է որ թուլուլ տա, Էս տղան որ տեսել է, ձին վեր է իլել փախել, եկել Ուրմնց տուն:

Ետով թագավորը միջնակ տղին է դրկել, էլի մեծ տղին պես ետ է տանել: Ետով թագավորը փոքր տղին դրկել է: Փոքր տղան էլ գնացել է: Գնալիս ժամանակն էլ մորը ձեռքը պաչել է ու ասել. «Կամ կըգամ, կամ չեմ գալ»: Մայրն էլ ասել է. «Ո՛րդի, որովհետև դու գնում ես, գնա քու հոր ասի, թե՝ ինձ որ դրկում ես, քո Իմաստուն ձին ու Կեծակ թուրը տու, որ գնամ»: Էս տղան էլ գնացել է ասել թագավորին: Թագավորն էլ բարկանալով, դահիճին կանչել է տրվել ու որդուն կախ տալ տըվել, որ ըսպանի: Թագավորին մեծամեծները խնդրել են, թե. «Ըսպանիլ մի, Կեծակ թուրը ու Իմաստուն ձին տուր»: Թագավորն էլ չի ըսպանել, Իմաստուն ձին ու Կեծակ թուրը տրվել է: Հետո Էս տղան ձին վեր է իլել թուրը վեր կալել, գնացել վիշապագներին թագավորին տանը մոտը վեր եկել: Եվ ընդեղ մի ձոր է իլել, վեր է եկել, որ քնի: Էս տղին Իմաստուն ձին ասել է. «Ո՛վ տղա, հիմիկ որ քուն ես լինում, Էս է վիշապագներին թագավորն ասելու է՝ կա՛ղիկյ վիշապագը, կա՛ղիկյ վիշապագը, գնա քար թուլուլ տու, Էն տղին ըսպանի: Ինչ ժամանակ կըգա որ քարը թուլուլ տա, Էն ժամանակը ես իմ ոննովս քու գլխիտ կը թխեմ, դու Էն սհաթը վեր կաց ու Կեծակ թուրը դեպի կաղիկյ վիշապագը թուշ կալ՝ ոչ թե դեպի ինձ»: Էս տղան էլ ասել է՝ լնվ, ու քնել է:

Քիչ ժամանակից ետը վիշապագներին թագավորը ասել է. «Կա՛ղիկյ վիշապագը, կա՛ղիկյ վիշապագը, գնա քար թուլուլ տու, Էն տղին ըսպանի»:

Էն վայրկյանին ձին ոտնովը թխել է էն տղին գլխին: Էն տղան էլ վեր է կացել ու Կեծակ թուրը դեպի կաղիկյ վիշապազը թուշ կալել, էնդեղ ըսպանել: Էսպես, ամեն վիշապազներին Կեծակ թրովը ըսպանել է: Հետո էս տղան գնացել է վիշապազներին թագավորին ըսպանել ու թոքը հանել, շեմքիցը կախ տրվել: Իմաստուն ձին ասել է, «Ո՛վ տղա, որովհետև դրա ըսպանեցիր, շեմքին տակը քանդի, յոթը բանալի կա, հանե»: Էս տղան էլ քանդել է, հանել և էնդեղ յոթը սենյակ է իլել փակած, գնացել է յոթը բանալիքովը էն յոթը սենյակը բացել՝ տեսել: Առաջինը որ բացել է, տեսել է որ գրերով լիքը: Երկրորդն է բացել, տեսել, որ միջին արծաթի ու ոսկի լիճեր կա: Նի է մտել երկուքանումը լղացել ու տոնս եկել: Երրորդ սենյակն է բացել, տեսել, որ ոսկերիչ է բան անում: Չորրորդն է բացել, տեսել, որ միջին մին դարբին է բան անում: Հինգերորդն է բացել, տեսել, որ միջին մին կոշկակար է բան անում: Վեցերորդն է բացել, տեսել, որ մին վիշապազը նստած գիր գրելիս: Յոթներորդն է բացել, տեսել որ գորգով ծածկած և տտան գլուխումը մին շատ նախշուն փետուր տրամ: Էս տղան որ տեսել է, ասել է. «Ինչ լավ նախշուն փետուր է, տանեմ այսինչ թագավորին ընծա»: Իմաստուն ձին ասել է, «Ո՛վ տղա, տանիլ մի, գլուխտ փորցանք կըգա»: Էս տղան մտիկ չի արել, վեր է կալել, տարել տրվել թագավորին: Էն պառավ կնիկը, որ էս տղին հորը ասել էր, թե տղիտ մինին դրկի վիշապազներին թագավորին թոքը բերի, որ դու ուտես երիտասարդանաս, եկել է էս մին թագավորին ասել. «Թագավորն ապրած կենա, էտ էս տեսել, թե տրա դուշը տեսնես, ինչպե՞ս կըգարմանաս»: Թագավորն էլ ասել է. «Ո՛վ կըբերի, ով չի բերի»: Պառավ կնիկն ասել է. «Դրա բերող տղան կըբերի»: Էս պառավ կնիկն էս խոսակցությունիցը ետը գնացել է էն տղին հորն ասել. «Քու տղատ էն է այսինչ թագավորի մոտ»:

Էս դուշ ուզող թագավորը էն տղին ասել է. «Գնա՛, բեր»: Էս տղան էլ վզնով է կալել ու գնացել ձիին չամիչ տրվել ու ինքը մոտը լաց իլել, ձին ասել է. «Ես քեզ չի ասեցի՞ գլուխդ փորցանք կըգա: Դե գնա թագավորին ասի, թե մին ուղտ, մին գրիվ կորեկ տա»: Էս տղաս գնացել է թագավորին ասել, թագավորն էլ տրվել է: Հետո եկել է ձիին մոտ, ձին հարցրել է, թե. «Տըվա՞վ»: Էն տղան ասել է, «Տըվավ»: Ետով ձին ասել է, թե. «Տար այսինչ տեղը մորթի էտ ուղտը ու կորեկը վերան շաղ տուր ու տրվել վիզումը կյաղլու կաց: Ու ինչ ժամանակ էն դուշը կըգա՝ դու կըբռնես»: Էս տղաս էլ

տարել է ամեն բանն արել և ինքն էլ վզումը կյաղլու կացել: Մի քիչ ժամանակից ետը տեսել է, որ էս է շատ թոշուն եկին: Հետո մին քիչ ժամանակ էլ կացել է, տեսել որ երկընքիցը մին թոշուն եկավ կաղնեց, չորս կողմին մտիկ տըվավ և տեսավ, որ մարդ չի կա, սկսեց ուտիլ: Էս տղաս էն ժամին թոշունին բռնել է և տարել թագավորին տըվել:

Էլի էն պառավ կնիկը եկել է էս թագավորին ասել. «Թագավորն ապրած կենա, էդ էս տեսել, զարմացել, եթե դրա Ոսկի ծամերավոր ախճիկը տեսնես, ինչպես կըզարմանա՛ս»: Թագավորն ասել է. «Ո՞վ կըբերի»: Պառավ կնիկն ասել է. «Տրա պիրող տղան կըբերի»: Հետո գնացել է էն տղի հորն ասել, թե. «Թու տղատ էն է այսինչ թագավորի քշտին»: Ոսկի ծամերավոր ախճիկ ուզող թագավորը էս տղին ասել է. «Ո՞վ տղա, հիմի էլ էս քեզանից Ոսկի ծամերավոր ախճիկն եմ ուզում»: Էս տղաս ասել է. «Լա՛վ»: Ետով գնացել է ձիին չամիչ տըվել ու ինքը լաց իլել: Ձին ասել է. «Է՛ էս քեզ չի ասեցի՝ գլուխդ փորցանք կըգա: Դե՛, գնա ասի, թե յոթը բեռը հաց թխի ու չորացնի, ետով էլ աղի, անոսրացնի»: Էս տղաս էլ թագավորին ասել է, թագավորն էլ կատարել է:

Հետո էս տղան Իմաստուն ձին վեր է իլել և էն յոթը ջորեպեռնը հացը վեր կալել, գնացել Ոսկի ծամերավոր ախճկանը տանը քշտին վեր եկել և մին բեռնը ձիին բեռնել ու մին հակն էլ ինքը վեր կալել, տրել կռնատակին ու գնացել Ոսկի ծամերավորի բակը: Աղախինները եկել են թե էս տղին թակեն, էս տղաս էն աղած հացը առաջներին շաղ է տվել: Էս աղախինները հացը կոխտամ չեն իլել, էլ չեն կարացել, թե թակեն: Ետո էս տղան որ ամեն բեռները շաղ է տըվել, ձին վեր է իլել, գնացել Ոսկի ծամերավորի ծամերիցը բռնել, ուզացել թե տնի գավակին, էն վայրկենին Ոսկի ծամերավոր ախճիկն էն տղին ասել է, «Քար տմո՛»: Էն վայրկենին քար է տմոռել, ձին էլ մնացել է կաղնած: Աղախինները եկել են տեսել՝ էս տղիս քար տմոռած, Ոսկի ծամերավորին աղաչանք են արել, թե. «Տիկի՛ն, տիկի՛ն, ի՛նչ գեղեցիկ տղա է, վերկցրու»: Ոսկի ծամերավոր ախճիկն ասել է, թե. «Գնացեք կուլան ջուր ածեցեք, բերեք» Աղախիններն գնացել են կուլան ջուր ածել ու բերել տվել Ոսկի ծամերավորին: Ոսկի ծամերավոր ախճիկն էլ ջուրը էս տղին վերա շաղ է տըվել՝ էն բուպեին էս տղաս վեր է կացեք ու ձին վեր իլել ու Ոսկի ծամերավորի ծամերիցը բռնել ու տիրել գավակին, տարել թագավորին տունը: Թագավորն էս Ոսկի ծամերավոր ախճկանը որ տեսել

է շատ է գեղեցիկ, ասեք է. «Ինձ եկ»: Ասել է թե. «Գալ չեմ»: Էսպես շատ որ ասել է. «Ինձ եկ», Էն ախճիկն ասել է, թե. «Ինչ ժամանակ իմ ձիանցը կաթնովը կըլղանաս՝ ես քեզ կըզամ»: Թագավորն ասել է, թե. «Ո՛վ կըբերի, ո՛վ չի բերիլ»: Էն ախճիկն ասել է. «Ինձ բերող տղան կըբերի»: Ետով թագավորն էլ էն տղին ասել է, Էն տղան էլ գնացել է ձիին չամիչ տըվել ու լաց իլել: Ձին էլ Էն տղին ասել է, թե. «Ես չեմ կարող մերկ գնալ քուռակներիս մոտ: Գնա թագավորին ասի, թե ինձ հմար մին ոսկի զգեստ կըտրիլ տա ու մին չուվան տա, որ աշխարքովս երեք անգամ ու կես պատ կյան և մին տիկի էլ ձիթենու եղ»: Էս տղան էլ գնացել է թագավորին ասել, թագավորն էլ տըվել է»:

Ետով էս տղան ձին եր է իլել և նրանք էլ եր կալել ու գնացել ծովին կուշտը: Ետով էս ձին ոսկի զգեստը կյեցել է ու չուվանը վզիցը կապել, ձիթենու եղը ինքը վեր կալել և տղին ասել. «Ո՛վ տղա, էս է որ նի մտնեմ, մտիկ տու, թե որ ձիթենու եղը տակ անի՝ տըվել ինձ կախ տու, բայց թե երես անի՝ ձիք տու, ինձ որ հանես»: Էս տղան էլ ասեք է. «Լա՛վ»: Ետո էս ձին նի է մտել ծովի մեջք ու գնացել քուռակների մոտը, խրխնջացել. Էն ժամին քուռակներն եկել են: Էս ձին էս որ տեսել է՝ ձիթենու եղը բաց է թողել: Որ էն բռպեին երես է արել, էս տղան տիկը տեսնելն ու պես չուվանը ձիգ է տըվել ու ձին տո՛ւս կալել, տեսել, որ քուռակները եկին ոչ: Մինել է նի մտել ձին, էլի առաջվան նման չեն եկել: Ետով ձին էս տղին ասել է. «Ո՛վ տղա, կամ կըզամ, կամ չեմ գա էս անգամ»: Ետո նի է մտել: Էս տղաս մին քիչ կացել է, տեսել, որ ձիթենու եղը երես արավ, Էն ժամին ծիք է տըվել, ձիին տո՛ւս կալել: Ձին Էն տղին ասել է. «Ինձ եր իլ, գնանք»: Էս տղաս եր է իլել, քշել: Մին քիչ որ գնացել են, ձին ասել է. «Մին քմակիտ մտիկ տու, տես քուռակներն կյամ ե՞ն»: Էն տղան էլ մտիկ է արել, տեսել որ կյամ են, ձիին ասել է. «Գալիս են»: Ետով քուռակն են ու էս տղան եկել են թագավորին տունը: Թագավորը ո՛ւրան տռանը լիճին մեջ քոռակներին կթել է տըվել, մինչն որ եկել է կեսիցը տանել: Էս լիճին մեջ էլ լղանող մարդը Էն ժամանակը ողջ տո՛ւս կըզար, երբ որ ձիանքը շունչերնին չի քաշեին: Բայց և այն ժամանակը կը հալվեին, երբ որ ձիանքը շունչերնին քցեին կաթնին վերա:

Ետով Ոսկի ծամերավոր ախճիկը թագավորին ասել է, թե. «Լղա՛ց»: Թագավորն էլ ասել է, թե. «Առաջ տո՛ւ լղա՛ց»: Էսպես շատ որ ասել են, Ետով

վճռել են, որ առաջ ձի բիրող տղան լղանա, ետով ձորանք: Էս տղան էն բոպեին շորերը հանել է, մտել լղացել ու տոնս եկել: Սրան լղանալիս ժամանակը ձիանքը շունչերնին ձորանք փորումն էին պահել, չունքի որ ճանաչ են, որ ձորանք տերն է: Ետով թագավորն է մտել որ լղանա, էն բոպեին ձիանքը շունչերնին կաթնին վերա են պահել ու էն սհաթը թագավորը հավել է: Ետով էստեղ էս ախճիկը ու էս տղան մարդ ու կնիկ են տանել:

Մին քիչ ժամանակից ետը էս տղան ինքը-ինքը ասել է, թե. «Վիշապագներին թոքը տանեմ տամ իմ հորը»: Ու վեր է կալել տարել ձորան հորը տրվել, հայրն էլ կերել է, տասնհինգ տարեկան տղա տաներ: Ետով թոքը պիրող տղին ասել է, թե. «Զորք հավաքի ու պատրաստվի, որ այսինչ օրը կռիվ անենք»: Տղան ասել է. Թե. «Լա՛վ»: Ետով էն օրը որ եկել է, թագավորը պատրաստված գնացել է կռիվ անելի տեղը: Բայց էս տղին որովհետև գորք չի իլել, վախեցել է թե տոնս կյա. ու տրա հմար էն օրը որ եկել է, ինքը ու ձորան կնիկը մարդը մին Հրեղեն ձի են վեր իլել ու գրնացել ամպերին կուշտը: Մինակ տափին մնացել է մին քուռակ: Նա էլ ուզացել է, թե վեր ինի ձորանց կուշտը, նրան թուղ չեն արել, ասելով. «Ցա՛վ-ցա՛վ, չար ծերը տափովը տու եկ»: Էս քուռակն էլ նի է մտել թագավորին գորքին մեջը, ամենին կտորել ու գնացել թագավորին էլ սպանել: Սրանից ետը էս տղան ու ախճիկը երկնքիցը վեր են եկել տափը ու էս տղան ձորան հորը տեղ թագավոր է տառել, էս ախճիկն էլ ձորան կնիկ:

Աստվածանից երեք...

#### 94.ԹԱԳԱՎՈՐԻՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՈՐԴՈՅԸ ՎԵՊԸ

Իլել է չիլել մին թագավոր: Սրան էլ իլել է քառասուն որդի: Սրանց ամենին տարել են ուսումնարան, որ ուսում առնեն: Սրանք ամենն էլ ուսում են առել, տոնս եկել: Ետով սրանք ամեն օր մեծացել են, մին ժամանակ տոնս են եկել մին մեծ դաշտ ու էստեղ ձորնոր հետ խորհուրդ արել: Ու վերջը փոքր եղբորը խոսքին են հավանել, թե՝ մենք գնանք թագավորին ասենք, թե մեզ հմար մի տուն ճարի, որ էստեղ քառասուն աղջիկ ինի ու էն աղջկերքը մեզ հետի ուզի, թե չէ, մենք գլուխ ենք վեր առնում, գնում:

Ետով գնացել են էս բանը թագավորին ասել, թագավորն էլ միտք է

արել միտք, ետով ասել. «Դուք եք գիտում, գնում եք, գնացե՛ք»: Սրանք ամենն էլ ձիավորվել են ու զրահավորվել, գնացել ու ռւրանց վերա գլխավոր են ջոկել ռւրանց փոքր եղբորը: Ետով տրանք գնացել են մին տեղ վրան տըվել, էնդեղ վեր եկել, կացել: Իրիկունը փոքր եղբայրն ասել է. «Գիշերս ձեր ճրագները վառ պահեցեք. գիշերով մարդի ճրագ որ վառ չինի, նրան մորթելու եմ»: Նրանք էլ ետով ամենը գնացել են ռւրանց վրանումը ճրագները վառել ու քուն իլել: Կես գիշերին փոքր եղբայրը վեր է կացել, տեսել ամենին ճրագը վառ է, բայց ռւրանը հանգած: Վեր է կացել, թե տանի վառի. ու վախեցել է թե ռւրան եղբորցն վրանից վառի, գիտան: Սրա հմար վեր է կացել եշել, տեսել մին հեռու տեղից մին լույս է գալիս: Ճրագը վեր է առել, ձին վեր իլել, քշել գնացել տեսել՝ մին ծեր մարդ՝ մորուքը մինչև ոտանը տակը եկած ու ինքը արեգակի պես լիւս է տալիս: Էս տղան հարցրել է, թե. «Դու ո՞վ ես»: Էն մարդն էլ ասել է. «Ես ցիրեկը լուսացնողն եմ ու գիշերը մթնացնողը»: Էս տղան էս մարդին կապտտել է էնտեղ վեր քցել ու ասել, թե. «Լուսացնեսո՛ւ, մինչև որ ես գամ»: Ետով ճրագը վեր է կալել, գնացել տեսել մին տուն: Մտել է տեսել՝ մին կնիկ էնտեղ խորակ է եփում: Էն կնիկը ասել է. «Ո՞ւր ես եկել, էս բոպեին քառասուն վիշապագները կըզան քեզ ուտեն»: Էն տղան ասել է «Բա ի՞նչ անեմ»: Պառավն ասել է. «Նի մուտ տաշտին տակը»: Նա էլ նի է մտել: Էն քառասուն վիշապագները եկել են հարցրել, թե. «Էս ինչ մարդահոտ է»: Էն կնիկն ասել է. «Տո՛ւք եք մարդի քշտից կյամ, ի՞նչ եք ասում»: Վիշապագներն էլի ասել են թե. «Չէ՛, պետք է ասես»: Վերջապես, ասել է, թե. «Մին տղա է եկել, էն է տաշտին տակին»: Ետով գնացել են տո՛ւս կալել, քացի-քացի արել ու ասել, թե. «Սրան մտիկ արեք, սրան, էս ի՞նչ է, միջատ է, թե ինչ է»: Ետով էն տղին անից հարցրել են, թե. «Կըկարողանա՞ս էստեղ մին թագավոր կա, նրան քառասուն աղջիկ ունի, մեզ հմար ուզես»: Նա էլ ասել է, թե. «Կըկարողանամ»:

Ու վեր է կացել ռւրան ձին եր իլել ու վիշապագնին առաջինն ինկել, գնացել էն թագավորին դռանը որ քացի տըվել, դուռը փշըրվել է, նի է մտել, էն վիշապագներին տարել պատին տակովը կարքին կաղնեցրել ու ասել. «Էստեղ կացեք»: Ինքը գնացել է պատին քամակիցը որ քացի տըվել, պատը պարան է եկել, էն վիշապագներին էնտեղ կտորել: Սրանից ետով գնացել է նի մտել նրանց արտաքնոցը ու էն արտաքնոցին մեծությունն էլ մին տան

հավասար է իլել: Ետով գնացել է մին անգյունումը կյաղլու կացել: Թագավորին տոանն էլ երեսունհինգ գիշերապահ է իլել: Էս պաննըս իմացել են: Նրանցից մինը գնացել է, որ տեսնա, թե էն ով է: Սա որ գնացել է, էն տղան թուրը հանել է, էն գիշերապահին ըսպանել ու ռորան շորերը հանել, էնտեղ վեր քցել ու ինքը նրա շորերը կեցել: Էն գիշերապահին տեղ ինքը գնացել, թե. «Էնտեղ մարդ չի կա»: Նրանք հավատացել չեն, մինն էլ են դրկել: Նա որ գնացել է, էն տղան էլ նրան ետիցն է գնացել, էլի մյուսին պես ըսպանել ու եկել, թե. «Մարդ չի կա»: Էս տղաս էսպես անելով ամենին էլ էտպես ըսպանել է: Երեսունհինգ գիշերապահները ըսպանելից ետը գնացել է նի մտել թագավորին աղջկորցը սենյակը, տեսել էն քառասուն սղջկերքը էնտեղ քուն: Ամենին իրեսիցն էլ պաչել է և ռորան մատանին հանել է, տրել փոքր աղջկանը մատնումը: Ետով գնացել է թագավորին սենյակը նի մտել ու տեսել, որ թագավորը մին լան մարմար քարի վերա քուն ա. մին միջատ մարմար քարովը գնում է, թե թաղավորին կծի ու էն միջատն էլ որ մարդի եթե կծի, էն բուպեին կը մեռնի: Սա որ տեսել է, թուրը հանել է, էն միջատին թխել, ըսպանել և մինել թխել է, թուրը մարմար քարին մեջին խըվեցրել ու ինքը գնացել ձին եր իլել, քշել: Գնացել, տեսել է, որ էն ծեր մարդը էնտեղ կապտած, վեր քցած: Ու ճրագը էն ծեր մարդին տանիցը վառել է ու նրան ետ արել: Գնացել է ռորանց տեղը ճրագը դրել վրանումը և քուն իլել: Գիշերով վեր են կացել, էս փոքր եղբայրը ասել է. «Ձիյանքնիտ վեր իլեք, գնանք այսինչ քաղաքը»: Նրանք էլ ռորանց ձիյանքը վեր են իլել ու գնացել են:

Սրանց թողնենք էստեղ ու ետ տառնանք խոսենք էն թագավորիցը, որ փոքր տղան գնացել էր նրանց քաղաքը: Թագավորը որ վեր է կացել, տեսել ռորան գիշերապահները կտորած, թուրը մարմար քարին մեջին խրած, շատ տարակուսվել է և շատ մարդիք է պիրել տըվել որ թուրը հանեն, բայց նրանք կարողացել չեն հանեն: Ետով ձայն է հանել, թե. «Ով որ կարողանա հանի, շատ գանձ կըտամ»: Ետով էն քաղաքին ամեն ըմբիշները եկել են կարքին կաղնել ու ամենիցը փոքրը գնացել է թե հանի, բայց կարողացել չի: Նրանից մեծն առաջի մարդին երեսին թթել է, թե՝ ինչի չի կարողացիր հանես, ու ինքը գնացել, որ հանի, չի կարողացել: Նրանից մեծն էլ նրան երեսին է թթել ու ինքը գնացել, բայց չի կարողացել, որ հանի: Եվ էսպես, ամենքն էլ չեն կարողացել որ հանեն: Էն քառասուն տղերքը եկել են

թագավորին [...] <sup>1</sup>, տեսել որ ըմբիշները չեն կարողանում հանեն: Սրանք որ թուրը չեն կարողացել հանեն, թագավորը հրամայել է, թե. «Ով որ կըկարողանա, գա հանի»: Էս փոքր եղբայրը ասել է, թե. «Ես կըկարողանամ»: Թագավորն ասել է. «Թե որ կըկարողանաս, եկ հանի»: Էս տղան գնացել է մին մատնով որ թրին թխել, թուրը թուղ է իլել: Ետով էս տղան էն բանին անցքը պատմել է, որ ինքը էն գիշերը արել էր: Թագավորը որ էս բանս լսել է, ռւրմն քառասուն աղջիկը պսակել է էս քառասուն տղորցը վերա ու փոքր աղջիկն էլ տըվել էս փոքր տղին:

Էս տղան որ էս քաջությունը արել է, էս քաղաքիցը մին օձ է տո՛ւս եկել, գնացել օձերին թագավորին իմացրել, թե մին տղա էս քաջությունս ըրավ: Էս տղան ռւրմն եղբորցը ամենին ռւրմն կնանոցը հետ մին կառքում նստեցնել է տըվել ու պատվիրել է, թե որ գնաք այսինչ տեղը, էն է երեք ճանապարհ կա՝ մինը խուտալի, մինը՝ չոր, մինը՝ քարքարոտ. դուք խոտալի ճանապարհովը գնացեք և ոչ թե էն միներովը: Սրանք գնալիս ժամանակը ճանապարհը շիլ են ինկել ու չոր ճտնապարովը գնացել: Օձերին թագավորը ռւրմն գորքովը էս ժամտնակիս եկած է իլել չոր ճանապարհում նստած: Նրանք որ եկել են, օձին թագավորը հարցրել է, թե. «Էն տղան ո՞ւր է»: Նրանք էլ ասել են, թե էս է: Էն օձի թագավորը փոքր եղբորը ասել է, թե. «Այսինչ թագավորի աղջիկը ինձ հմար ուզի, թե չէ, էս բուպեին քեզ աղու կըտամ, ըսպանեմ»: Նա էլ ասել է, թե՝ «Լավ է»: Օձին թագավորը էս տղին մին երկաթի տրեխ է տըվել, թե ինքյ կալ կյեց, գնա և երբ որ էտ տրեխը մաշի, գլխտա, որ էն [...] <sup>2</sup> մուտիկ էս: Էն տղան էլ ինքյ է կալել էն տրեխը: Ետով ռւրմն եղբորցը և եղբորցը կնանոցը ու ռւրմն կնկանը հետ պռոշտի է արել ու շատ պատվերք արել եղբորցը, թե. «Իմ կնիկս տարեք մեր տուն»: Ու նրանց ճանապարհ է տրել:

Ետով էս տղան գնացել է ու գնալիս էլ օձին թագավորին տրեխը կյեցել է: Էս տղան մին տարի, էրկու տարի գնացել է, ետով մին տեղ նստել, տեսել որ շատ մրջյուն տո՛ւս եկած: Մինը մին գատ է վեր առնում գնում, մինը մին գատ: Էս տղին գրպանումը հացի փշրանք է իլել, հանել է էնտեղ շաղ տըվել, ու մրջյուններն էլ կերել են: Ետով մին թևավոր մրջյուն է տո՛ւս եկել, որ մրջյուններին թագավորն է իլել, խոսացել է ու ասել. «Դու մեզանից ի՞նչ

<sup>1</sup> Անընթեռնելի (Մ. Գ)

<sup>2</sup> Անընթեռնելի (Մ. Գ)

կուզես, որ էսքան ժամանակ մեզ կերակուր ես տամ»: Նա էլ ձուրան գլխավն անց կացած պանները պատմել է: Էն մրջյունն էլ ձուրան թևիցը մին քիչ կտրել է, տըվել էն տղին, թե. «Ինքյ առ, էս քեզ ժամանակով հարկավոր կըկյն»: Էս տղան էս թևը մին թղթում պտատել է, դրել շուքումը, ետով եր կացել գնացել: Գնացել է տեսել մին պառավ: Էս պառավս ասել է. «Ո՞ւր ես գնում»: Էս տղան էլ ձուրան գլխովն անց կացած բաները պատմել է: Էս պառավը սրան մին չախմախ ու չախմախաքար է տըվել, ասել, թե. «Ինքյ առ, ինչ ժամանկ որ մին բան պետք ինի, էն բանին տեսակիցը տիր էտ քարին վերա ու չախմախը թափ տուր՝ էն վայրկյանին էն բանիցը քեզ կինի»: Ետով էս տղան էս էլ է վեր առել, գնացել: Գնացել է տեսել՝ մին ծըվոց է գալիս: Էն տղան էն ծըվոցին վերա գնացել է, տեսել մին առյուծ ոտնը սուր իլած ու էն առյուծըն էլ առյուծներին թագավորն է իլել: Էս տղան չախմախը հանել է, արել սուրին վերա ու թափ տըվել, սուրը հանվել է և հանելիցը ետը փախել է: Էս առյուծը վեր է կացել, էս տղին ետիցը ման եկել և գտել ու ասել, թե. «Դու ի՞նչ երկրացի ես, որ իմ ոտնիս սուրը հանեցիր»: Նա էլ ասել է, թե. «Ես էսպես երկրացի եմ ու գնում եմ այսինչ թագավորին աղջիկն ուզեմ»: Էս առյուծն ասել է. «Դե՛ ինքյ առ իմ մագիցս մինը քեզ տամ, քեզ հարկավոր կըկյն, էս էլ առյուծներին թագավորն եմ»: Էս տղան էս մագը մին թղթում պտատել է, դրել գրպանումը և գնացել: Գնացել է մին թումբի վերա նստել ու տրխին տակին եշալ, տեսել որ մաշած է: Իմացել է, որ էն քաղաքիցը մոտիկ է և մին քիչ էլ գնացել է ու տեսել, որ վշշոց է գալիս: Ու էն վշշոցն էլ էն քաղաքին մարդոցը ման գալիցն է իլել ու քաղաքին քշտին իլած գետիցը: Էս տղան գնացել է գետի եզրը ու տեսել մին առյուծ գետի վերա եռեսուն շղթայով կապած, և վախեցել չի, անց է կացել գետի էն մին կողմը և գնացել քաղաքը: Էս տղան էնտեղի մարդոցն անից հարցրել է, թե. «Թագավորին տունը ո՞րն է»: Նրանք էլ նշանց են տըվել, ու էն տղան գնացել է թագավորին տունը: Էնտեղ հարցրել են. «Ո՞ւր ես եկել»: Նա էլ ասել է, թե. «Եկել եմ թագավորի աղջիկն ուզեմ»:

Թագավորին աղջիկը պերել է մեյդանումը մին բեռը ավագ վեր ածեք տըվել ու մին գավաթ մարգարիտ ածել ավագին մեջը, ձուրձուր հետ խառնել ու ասել, թե. «Էտ մարգարիտը ավագի մեջիցը ջոկի»: Էս տղան միտք է արել, միտք, մրջյունին թևը ու էն պառավին չախմախաքարը միտն է ինկել: Ետով մրջյունին թևը արել է չախմախաքարին վերա ու չախմախով թխել,

տեսել որ ավագին չորս կողմը մրջյունով լցված: Ու մարգարիտները ավագին միջիցը ջոկեցին ու էն գավաթումը էնպես սարքեցին, որ առաջվանից լավ էր: Ետով էն տղան էն մարգարիտը տարել է տըվել թագավորի աղջկանը, թագավորի աղջիկն էլ ասել է. «Լա՛վ, գնա, էքուց եկ»: Ետով նա էլ գնացել է ու էքսը եկել: Էն աղջիկն էլ տարել է Ուրանց տոանը մին հմայած քար նշանց տըվել ու ասել, թե. «Էս քարը բարձրացրու, օռճունքիցը կախ տուր»: Նա էլ ասել է, թե. «Քանի՞ օրումը»: Աղջիկն ասել է, թե. «Մին ամսումը»: Ետով էս տղան բռնել է, թե բարձրացնի՝ չի կարողացել: Շատ չալախ է եկել, էլի չի կարողացել: Ետով հանկարծ միտն է ինկել, որ հմայած բաներին շատը մագով գլուխ կըկյն: Սրա հմար գնացել է մին պառավ կնկան կուշտ ու թաքուն նրան ասել, թե. «Նանի՛, կըկարողանա՞ս թագավորի աղջկանը մագիցը մինը պիրես ինձ տաս»: Նա էլ ասել է. «Կըկարամ»:

Ետով էս պառավ կնիկը գնացել է տեսել թագավորի աղջիկը գլուխը լվացել է պրծել, մագերը սանրում է: Գնացել է թագավորի աղջկանը մոտ ու ասել. «Սանտըր ինձ տուր, ես լավ կըսանտրեմ, դու չես կարում սանտրես: Էս սանտըր ինքյ է կալել, սանտրել պրծել ու ծամ անելիս ժամանակը մագիցը մինը, էրկունը պուք է տըվել, դրել գրպանումը և ծամ անելից ետը վեր կացել ու տարել տըվել էն տղին: Էն տղան մագը տարել է էն քարիցը կապել ու չախմախաքարը դրել էն մագին վերա ու չախմախովը թխել՝ էն ըռպեին էն քարը բարձրացվել ու գերանիցը կախ է իլեր: Մարդ է գնացել թագավորի աղջկանն ասել, թե. «Քարը էն տղան կախ է տըվել»:

Թագավորին աղջիկը էս խոսքը որ լսել է, իրեք երանգ է փոխ տըվել, մին կարմրել է, մին ըռըջնել, մին էլ տեղնել: Ետով ասել է, թե. «Գնացեք այսինչ առյուծը պիրեք»: Գնացել են բիրեր: Էն առյուծն էլ քաղաքին կողքի առյուծն է իլեր: Թագավորի աղջիկն ասել է էն տղին, թե. «Մին մարդ ճարի, որ սրան հետ կոխ կենա ու կոխի»: Նա միտք է արել, միտք, առյուծին մագը միտն է ինկել: Մագը տրել է չախմախաքարին վերա ու չախմախովը թըխելնուպես տեսել է, որ էս է հրես մին լղար, քոսոտ ու համարյա թե ըստակելիս առյուծ եկավ ու էն գեր առյուծին խզըտակիցը բռնեց, որ տափովը տըվեց՝ էն գեր առյուծը փշրվեց: Էս թագավորին աղջիկը սրանից ետը ասել է էն տղին, թե. «Ես քու կնիկդ եմ, որ քու կնիկդ եմ»: Ետով էս տղան ու էն աղջիկը մարդը մին ձի են վեր իլել, շատ ու քիչ գնացել են,

հասել էն իրեք ճանապարհը, որ օձի թագավորը եկել էր էն տղին առաջը կտրել:

Ետով էս տղան աղջկանը տարել է, թե տա օձի թագավորին, օձի թագավորը ասել է, թե. «Ես օձ եմ, կնիկը ի՞նչ եմ անում, քեզ ինի: Ես նրա հմար քեզ դրկեցի, որ տեսնեմ կըկարա՞ս էտ բանն էլ անես»: Եվ հարցրել է, թե. «Դու ինձանից ի՞նչ կուզես»: Նա էլ ասել է. «Ես քեզանից գատ չեմ ուզիլ, բայց ինձ շուտ տար մեր տուն»: Էն բուպեին օձի թագավորը հրամայել է, որ օձերը փովեն տափին վերա և փովելից ետը նրանք նրանց վերա նստել են: Օձի թագավորը օձի բերանում ակներիցը նրանց շատ տըվել է ու օձերին հրամայել է, որ նրանց տանեն Ուրանց տուն: Էն բուպեին օձերը թռել են, տարել Ուրանց քաղաքիցը մոտիկ վեր տրել: Սրանք էն ակները մին ձիի վերա բեռնել են ու մին ձիի վերա էլ Ուրանք նստել: Ետով գնացել են տեսել մին ծեր մարդ վար անում: Թագավորին տղան նրան ասել է, թե. «Գնա թագավորի մոտ ավետյա ասի, թե՝ քու տղատ եկել է»: Էն մարդը ասել է, թե « Դու թագավորի տղան չես, թագավորին տղան էս յոթը տարի է կորած: Սիրտըտ շատ կուզի, որ թագավորի տղան տմոնաս, բայց տմոնալ չես: Էսպես շատ համառ են տըվել, վերջապես էն ծեր մարդը ասել է. «Թագավորի տղի ոտնին մին նշան է իլել, բիր ոտնդ տեսնամ»: Էն տղան տարել է, ծեր մարդն էլ տեսել է, որ ոտնին նշանը կա ու էս բանս տեսնելունպես շուտ գնացել է թագավորին ավետյա: Թագավորն էլ ասել է. «Թե որ ճշմարիտ ինի, մին բեռը փող տըվեք»: Ետով էս տղան որ գնացել է Ուրանց տուն ու էնտեղ երկու կնիկ է վեր կալել, մինն առաջվանը ու մինն էլ հմիկվանցը, էն ավետյա գնացող մարդին շատ փող են տըվել ու էն մարդն էլ էս փողովս հարուստացել է ու էլ վար չի արել:

Աստվածանից երեք խնձոր...

## 95.ԿՈՒՆՏԻՆ ՎԵՊԸ

Իլել է չիլել մին թագավոր: Էս թագավորը որ շատ պառավացել է, Ուրան իրեք որդոցը կանչել է Ուրան մոտ ու աղաչանք արել, թե. «Որ ես մեռնեմ, իրեք օր ու իրեք գիշեր եկեք իմ գերեզմանս պահեցեք»: Էս թագավորը որ մեռել է, Ուրան իրեք որդոցը մեծն ու միջնակը գնացել են Ուրանց հանորը տունը: Բայց էն ամենիցը փոքր եղբարը (որ Կունտ է իլել) Ուրան հորը խոսքը կատարելով Ուրանց տանիցը վեր է կալել մին հրացան, ետով գնացել Ուրան հորը գերեզմանիցը մին երկու կազաչափ հեռու փոս քանտել ու ինքը նի մտել էն փոսը: Մին քանի ժամ կացել է, տեսել որ մին մեծ մարդ եկավ ու ինքն էլ զրահավորված, որ նրա երկայնությունն է տասը-տասնմեկ կազաչափ ու սրտին լայնքը երկու-երեք կազաչափ, բայց Ուրան կոներին հաստկությունը կես կյազաչափ ու Ուրան մեծությունին համաձայն էլ Ուրան ձին, ինքը՝ ըսպիտակ, կեցին շորերը՝ ըսպիտակ, ձին՝ ըսպիտակ ու ձիին ամեն բաներն՝ ըսպիտակ: Ետով եկավ թագավորին գերեզմանիցը մոտացավ, նիզակը հանեց ու ասեց. «Թագավո՛ր, հանգիստդ անիծվի»: Էս ասեց ու նիզակը գերեզմանին մեջումը խրեց, որ գերեզմանին քարը վեր ունի, Կունտը էնտեղից հրացանը մին անգամ որ արձակել է, բայց էն մարդը չէր գիտում, թե Ուրան գնդակ է նի եկել և, թե չէ: Մրա հմար էս Կունտը մինել է արձակել, էլի էն մարդը այնումը չի քցել: Մին անգամ էլ է արձակել, էն մարդը ձիիցը վեր է ինկել, մեռել: Էս Կունտը փոսիցը տ՞ուս է եկել, էն մարդին շորերը ու ձին տարել մին տեղ դրել ու ինքը եկել տուն:

Էքսը որ միջնակ եղբայրը չի գնացել, էլի էքսը իրիկունը գնացել է մտել էն փոսը ու մին քիչ կացել: Ետով տեսել էլի էնպես մին մեծ մարդ եկավ, ինքը՝ սև ու սև շորերավոր, ձին՝ սև ու ամեն բաներն էլ սև: Ինքը զրահավորված, եկել է առաջվան մարդին նման արել, էլի Կունտը ըսպանել է: Երրորդ օրը որ կարգը Ուրան է իլել, տեսել է, որ մին մարդ եկավ առաջվաններին նման, էլի [...] <sup>1</sup> ըսպանել է, ամենին ծիանքը ու ամեն բաները վեր կալել ու գնացել Ուրանց տուն ու էնտեղ Ուրանց գոմումը կյաղել: Մին քանի ժամանակ էտ բանովն անց կենալից ետը մին թագավոր ձայն է հանել, թե. «Ով որ կարա ձիի վերա նստած այսինչ յոթը սարովը ձին լոք տալով անցկացնի ու գա իմ կուշտս, ես իմ աղջիկս կըտամ Ուրան»: Էս որ լսել են, համարյա թե բոլոր աշխարքիս մարդիքը գնացել են տեսնելի

<sup>1</sup> *Անընթեռնելի (Ծ. Կ)*

հմար, թե ով է անելու էտ բանը:

Էս թագավորին որդոցը էրկունը մեծն ու միջնակը մին կաղիլիյ ճորի են քրեհով բռնել ու էրկունն էլ վեր իլմծ գնացել: Կունտը ասել է. «Ինձ էլ տարեք»: Էն էրկունն էլ ասել են. «Ը՞հ, հիմիկ դու էն մարդուցը մեջին կըկորչես, քեզ ո՞ւր ենք տանում»:

Սրանք որ գնացել են պրծել, էս Կունտը էն կյաղած ծիոցը ըսպիտակը հանել է, ըսպիտակ շորերը կեցել ու ձին վեր իլել, զրահավորվել ու շուտ գնացել էնտեղ հասել: Թուրը հանել է սրա-նրա թխել ու գնացել, թե ռւրան եղբորցն էլ թխի, եղբարքը աղաչանք են արել՝ թխել չի ու ձիին մտրակովը թխել, ձին էն յոթը սարովը լոք է տըվել ու անց կացել: Ետով էն թագավորը ռւրան-աղջիկը տըվել է էն Կունտին, էն Կունտն էլ տրել է ձիին գավակին ու մին անգամ ձիին թխել, ձին էն յոթը սարովը մին էլ լոք է տըրվել: Էլի էն տղան սրա-նրա թխել է ու ծին քշել գնացել ռւրանց տուն ու էն աղջկանը մին սենյակում կյաղել: Ռւրան եղբարքը եկել են ռւրանց տուն, Կունտը հարցուփորձ է արել, նրանք էն ամեն բաները պատմել են:

Մին քանի ժամանակ որ անց է կացել, էլի էն թագավորը ձայն է հանել, թե. «Ով որ ձին լոք տալ տա ութը սարովը, իմ աղջիկս կըտամ ռւրան»: Էլի էս Քաչալը սն ձիով գնացել է էն աղջիկը պիրել: Մին անգամ էլ է էն թագավորը ձայն հանել, թե. «Ով որ իննը սարովը ձին լոք տալ տա, իմ աղջիկս կը տամ ռւրան»: Էլի էն Կունտը գնացել է պիրել կարմիր ձիովը: Էն Կունտը ռւրան եղբորցը իմացրել է, թե ինքն է էն աղջկորցը պիրել և ամենիցը լավը ինքն է վեր կալել ու մինը՝ մինին տըվել, մինը՝ մինին: Ետով էլի լավ ձին ինքը վեր կալել ու մինը՝ մինին տըվել, մինը՝ մինին: Կունտն էլ շատ գեղեցիկ է իլել:

Էս էրկու եղբորցը աչկը եր չի կալել, որ ռւրանց փոքր եղբայրը ռւրանցից լավ ինի: Խոսացել են, թե մենք նրան ըսպանենք, ռւրան կնիկը մենք վեր առնենք: Ետով էս Կունտին կնիկը իմացել է սրանց միտքը ու գնացել ռւրան մարդին ասել, թե նրանց մեջին էսպես խարդախություն կա, դու քու գլխիդ ճարը տես: Էս Կունտը որ էս հասկացել է, շուտով ռւրան եղբորցն անից բաժանվել է ու ռւրան կնիկը վեր է կալել, ձին եր իլած փախել էն գնացել: Տեսել են մին մեծ պալատ, չորս կողմովը մեծ պատ քաշած: Ձիին թխել է, ձին լոք է տըվել, նի մտել էնտեղ: Էս Կունտը ամեն օր ռւրան կնիկը դնում է իլել էնտեղ և ինքը ձին վեր իլմծ գնում որս անում

պիրում, ձորանք ուտում են: Ետով էս Կունտը մին ժամանակ որսատեղից գալիս ժամանակը եկել է տեսել մին պառավ կնիկ պատին վերա բևեռներ վեր տալով վեր է ինձում, որ գնա տուն: Ետով էս պառավն է մտել: Կունտին կնիկը մարդին ասել է, թե. «Էս պառավը մեր գլուխը մին բան կրբերի, տո՛ւս արա»: Էն Կունտն էլ ասել է, «Ինչի՞ տո՛ւս անեմ, դու մինակ ես, քու կշտիտ կրկենա»:

Ետով էս Կունտը էքսը ձորան ձին տանը կապել է ու ինքը պառավի վեր տըված բևեռներովը վեր եկել, գնացել որս: Էս պառավ կնիկը որ էն երեք տղորց մայրն է իլել (որոնց Կունտը ըսպանել էր, ինչ ժամանակ եկել էին թագավորին գերեզմանը քանտին) ու եկել էր նրանց վրեժը առնի Կունտիցը: Հարմար ժամանակ գտնելով, էն աղջիկը վեր է կալել, տրել էն Կունտին ձիին թարքին, ինքն էլ վեր իլել ձին, երեք ամիս գիշեր, երեք ամիս ցերեկ ճանապարհ գնացել, որ հասել են ձորանց տուն: Ետով Կունտը եկել է տեսել տանը ոչ ձի կա, ոչ կնիկ, ոչ էլ էն պառավը:

Էս Կունտին միտն է եկել ձորան երեք քույրը, որ ամենն էլ առջի կնիկ են իլեր: Էս Կունտը վեր է կացել, գնացել ձորան մեծ քրվորը տունը: Էնտեղ ձորան քույրը ասել է. «Ո՛ւր ես եկել, առջը յոթ օրվան ժամանակի որս է գնացել, էսօր ժամանակն է, կըգա քեզ կուտի»: Նա էլ ասել է, թե. «Բա ինչպե՞ս անեմ»: Քույրն էլ ասել է, թե. «Նի մուտ տաշտին տակը»: Նա էլ նի է մտել: Առջը եկել է շատ որս արած ու հարցրել կնկանն անից, թե. «Ի՞նչ մարդահոտ է»: Նա էլ ասել է. «Դու ես կյանիս սարից ու թուփիցը, ի՞նձ ես ասում»: Էլի ծերք չի վեր կալել, ասել է, թե. «Չե՛, էս ի՞նչ մարդահոտ է, ասի»: Կնիկն էլ ետ է տանել, ասել, թե. «Որ իմ եղբայրը ինի, ի՞նչ կանես»: Առջն էլ ասել է. «Թե որ մեծն ինի՝ մեծ պատառը աջի անկանջն եմ թողելու, թե որ միջնակն ինի՝ մեծ պատառը ձախի ականջն եմ թողելու, թե որ փքրն ինի՝ աչքիս վերա է եկել, ի՞նչի հմար է կյաղլու կացել»: Փոքր եղբայրը տո՛ւս է եկել, էստեղ սիրուն բարով են տըվել ու էս Կունտը էստեղ հաց է կերել:

Ետով առջը հարցրել է, թե. «Ի՞նչի հմար ես եկել»: Էն էլ ասել է, թե. «Բաս ինչ, էնպե՛ս բան է պատահել»: Էս առջն էլ ասել է. «Էդ իմ բանս չի, ես հարյուր տարեկան եմ, իմ եղբայրս երկուհարյուր տարեկան է, նա կըգիտա գնա նրան ասի»: Ու նա շատ աղաչանք է արել, թե եկ քեզ շատ գանձ տամ, գնալ մի, գլուխդ փորձանք կըկյա: Բայց Կունտը ասել է, թե. «Չե՛, պիտի գնամ»: Ետով էս առջը մին գիր է գիրել, տըվել նրան, թե. «Որ գնում ես,

տար տուր իմ եղբորս»: Էս Կունտը գիրը վեր է կալել, գնացել էն առջի տունը: Էնտեղ էլ առաջի առջին տանը ինչ որ պատահել էր, էնտեղ էլ պատահել է, Բայց էլի էն առջն էլ էր ասել. «Ես երկուհարյուր տարեկան եմ, իմ աղբերը երեք հարյուր տարեկան է, նա կըզհիտա»: Ու էլ մին գիր էլ գրել է, տըվել նրան, թե. «Տար տու իմ եղբոր»:

Էլի էս Կունտը էն երկու գիրը վեր է կալել, գնացել էն մին եղբոր տունը: Էլի էն ամեն բաները պատահել է էնտեղ ու առջը ասել է, թե. «Ես իրեքհարյուր տարեկան եմ, իմ մայրս միլիոն տարեկան է, գնա նրանից հարցրու, նա կըզհիտա»: Էլի մին գիր էլ գիրել է, տըվել նրան, թե. «Տար տուր իմ մոր»: Սա էլ է շատ աղաչանք արել, թե գնալ մի, Բայց նա գնացել է: Էս առջն էլ Կունտին ասել է. «Ո՛վ տղա, դու որ գնում ես, էն գիրերը սրտիցդ կախ տուր և մին փութ էլ մագտաք սրտիցդ կախ տուր ու գնա, որ մին վերստ մնա թե իմ մոր կուշտը հասնես, իմ մայրս քեզ քաշելու է, որ տանի կուլ տա, տու էլ գնա, որ շատ մոտացած ժամանակդ մայրս քեզ ուզելու է թե կուլ տա, տու շուտ մագտաքին քցի բերանը, որ նա մագտաքովը ինի, ետով գիրերը առաջին վեր ածի ու ասի. «Քու տղորցդ անից գիր եմ բիրել»: Էս տղան ասել է, թե. «Լա՛վ»: Ու էն կյրանքը վեր է կալել, գնացել էնտեղ ու էն ամեն բաները կատարել: Էնտեղ առջին մայրը ասել է. «Գնա քառասուն ոչխար, տավար վեր կալ, գնա այսինչ աղբուրին եզրին վեր եկ. մին ձի գալու է էնտեղ ցնգնի, ինքը գնա: Քառասուն գալ էն գալու թե ուտեն, դու շուտ ըրա էն քուռակը վեր կալ, փախի ու քու ոչխարները և ուրիշ բաները տու գայլերին

Էս տղան գնացել է էն ամեն բանը կատարել, էն քուռակը վեր կալել, գնացել էն առջերին մորը տունը, առջերին մայրն ասել է. «Ձին բերի՛ր»: Նա էլ ասել է, թե. «Հրամե՛լ եք»: Առջը ասել է. «Էդ ձիանը տար երեք ամիս մուրը տեղ, երեք ամիս լույս տեղ պահի, տրն գարին ու հարդն էլ շատ-շատ տուր»: Սա էլ տարել է էն բաները կատարել ու գնացել ասել, թե. «Արել եմ»: Նա էլ ասել է, թե. «Վեր իլ գնա էն աղբուրին ցեխովը քշի՛, քշի՛. ետով մին անգամ էլ պինդ քշի: Թե որ էն ձիին ոտանը ցալքունը քեզանից հեռու մին մղոնից շատ գնա, էլ քամակիտ եշեսոչ, քշի՛: Բայց թե որ ցալքունը մին մղոնից քիչ գնա՝ ձին պիր էլի պահի»: Տարել է էնպես արել, ցալքունը մին մղոնից քիչ է գնացել, ետով պիրել է էլի պահել, գարին ու հարդը շատ-շատ տըվել, ետով տարել քշել: Էլի շատ քշել է, ետով մին անգամ էլ պինդ է քշել,

ցալքունը մին մղոնից շատ է գնացել: Ետով էլ քամակին եշել չի, քշել է ու շատ գնացել, էն պառավին տունը հասել: Ետով քուռակը հանկարծ թռել է երկինքը ու էնտեղով վեր եկել էն պառավին տունը: Կունտին առաջվա ձին որ պառավը վեր էր իլել փախել, օգացել է թե խրխնջա՝ էն պառավը որ քուն է իլել, վերկացնի, բայց էն Կունտին կնիկը էն ձին աղաչանք է արել, թե. «Իմ մարդս է, խրխնջալ մի»: Նա էլ խրխնջացել չի: Էն տղան եկել է էն աղջկանը տարել դրել գավակին ու վեր կալել փախել:

Ետով էն պառավը վեր է կացել, տեսել էն աղջիկը էնտեղ չի: Էն ձին անից հարցրել է, թե. «Ո՞ւր է»: Էն ձին էլ ասել է. «Ո՛ւր ան մարդը եկել է վեր առել, գնացել»: Էս պառավը էլի ձին անից հարցրել է, թե. «Նրանք ո՞րտեղ են»: Ասել է. «Սն ճանապարհովը անց են կացել, հիմիկ էլ են էն լույս ճանապարհումը»: Էլի հարցրել է, թե. «Հա՞ց ուտենք՝ գնանք, թե հաց չուտենք՝ գնանք»: Զին ասել է. «Հաց ուտենք, գնանք»:

Ետով էս պառավը քառասուն ոչխար ու քառասուն տավար կերել է և բավական գինի է խմել, Ետով վեր իլել ձին ու մին գունդ էլ վեր կալել, քցել կուռը ու երկու անգամ ձին թխել ու էն բոպեին ձին շուտ հասել է նրանց մոտ: Ետով պառավը որ մին անգամ Կունտին թխել է, Կունտը ուշաթափվել է: Էն պառավը աղջրկանը մեր է կալել, գնացել:

Էս Կունտը մին քիչ էնպես կացել է, Ետով երբ որ ուշը գլուխն է եկել՝ վեր է կացել ձին վեր իլել, գնացել էն առջերին մորը տունը: Էնտեղ էն առջը ասել է. «Բերիքո՞ւն»: Նա էլ ասել է, թե. «Չէ»: Կունտը մինել է վեր կացել թե գնա, էն առջը ասել է. «Ա՛՛ տղա, եկ, ես քեզ շատ գանձ կըտամ, գնալ մի, գլուխդ փորցանք կըկյն»: Նա էլ ասել է. «Չէ, գնալու եմ»: Ետով գնացել է էն աղբուրին եզրովը ձին քշել, գնացել էն պառավին տունը, էլի ձրան կնիկը վեր կալել, փախել: Պառավը վեր է կացել առաջվան նման էն ձին հարցուփորձ արել, գունդը քցել կուռը, երկու անգամ թխել ձին ու էն բոպեին ձին նրանց ետիցը հասել է: Պառավը գունդով որ մին անգամ Կունտին թխել է, Կունտը ճոթուպատառ է տնջել: Ետով կնկանը վեր է կալել թե գնա, էն կնիկը ասել է, թե. «Մի՛րտս էրում է՝ իմ մարդս է, թող ճոթերը հավաքեմ, տընեմ ձրան ձին վերա: Ետով էն պառավը հրամայել է, էն աղջիկն էլ հավաքել է, դրել ձին վերա, ու ձրանք գնացել են:

Կունտին ձին էլ ուղիղ գնացել է մեծ քվորը տունը: Կունտին քրվորը մարդ առջը նրա ճոթերը տրել է ձրան վերա ու մին տեղ էլ քսել՝ էն

րուպեին էլ առողջացել է: Ետով վեր է կացել թե գնա. էն առջն ասել է. «Ա՛ տղա, գնալ մի՛, գլուխդ փորցանք կըկյմ»: Կունտն էլի գնացել է: Էն աղբարին եզրովը շատ-քիչ գնացել, հասել է էն պառավին տունը, էն աղջկանը վեր կալել, փախել: Պառավը վեր է կացել, առաջվաներին նման արել ու ձիին երկու անգամ գունդովը թխել, ձին գնացել է, մին վերստ է մնացել, թե նրանց ետիցը հասնի, էն Կունտը ձիին սովորեցրել է, թե՝ որ էն ձին գա, դու նրան ասի. «Թե ինչի՞» ես երկու ջահելներին հմար դու էդ պառավին մեծացնում. վեր իլ երկինքը ու տրան վեր քցի»: Էն պառավին ձին որ լսել է, հանկարծ կաղնել է: Էն պառավը երկու անգամ գունդովը ձիին թխել է, որ գնա՝ նա չի գնացել: Մին անգամ էլ որ թխել է, էս ձին որ վեր է իլել երկինքը ու էն պառավին վեր քցել՝ ճոթուպատառ է տառեր: Ետով Կունտն ու Ռորան կնիկը մին էլ ետ են տննել, գնացել էն պառավին տունը, էնտեղ կացել:

Աստվածանից իրեք...

#### 96.ԹԱԳԱՎՈՐԻՆ ԻՐԵՔ ՈՐԴՈՑԸ ՎԵՊԸ

Իլել է չիլել մին թագավոր: Սրան էլ իլել է իրեք որդի: Էս թագավորը մին ժամանակ Ռորան որդոցը կանչել է ու ասել. «Ես որ մեռնեմ, տուք ձախ ճանապարհով չի գնաք, բայց աչ ճանապարհով գնացեք»: Ետով էս թագավորը որ մեռել է, սրան իրեք որդիքը գլուխ են վեր կալել, գնացել տեսել մին մեծ հոր, նրա ըռխին էլ մին մեծ քար քցած: Էս քարը վեր են կալել: Մեծ եղբայրն ասել է, թե. «Ինձ կախ տըվեք, ես ջուր հանեմ խմենք»: Ետով էս մեծ եղբորը կախ են տըվել, գնացել է տեսել հորին տակը լայն քանտամ ու իրեք դուռը արած՝ մինը մին կողմիցը, մինը՝ մին կողմիցը, մինն էլ մին կողմիցը: Գնացել է մին դուռը բացել, նի մտել տեսել իրեք գեղեցիկ աղջիկ մին սենյակում նստած: Էս տղան ամենիցը մեծին վեր է կալել, հորիցը տո՛ւս եկել:

Ետով միջնակ եղբորն են կախ տըվել: Էլի մեծ եղբորը գլխովը ինչ բան որ անց է կացել, նրա գլխովն էլ անց է կացել ու մին աղջիկ վեր կալած տո՛ւս է եկել:

Դրանից ետը փոքր եղբորն են կախ տըվել: Նի է մտել, էլի էն մին դուռը բացել նի մտել, տեսել իրեք ձի՝ մինն ըսպիտակ, մինը՝ սև, մինը՝ աշխետ: Ետով գնացել է մին դուռը բացել, տեսել՝ գանձով լիքը: Մինն էլ բացել է,

տեսել՝ մին գեղեցիկ աղջիկ էստեղ նստած, որ էն աղջիկն էլ ամենիցը փոքրն է իլել: Էս փոքր տղան վեր է առնում, թե տանի, էն աղջիկն ասում է. Առաջ դու տո՛ւ եկ, Ետով՝ ես, չուն որ եթե ես տո՛ւս գամ, քո եղբարքդ քեզ չեն հանիլ»: Էն տղան ասել է, թե. « Իմ եղբարքս լավ մարդիկ են, Էտպես բանը չեն անիլ»: Նա էլ ասել է, թե, «Բան է, եթե ինձ եղբարքդ տանեն, Էստեղի ձիյանքը տեսե՞լ ես»: Նա էլ ասել է, թե՝ հա:

- Գնա ջանք ըրա ըսպիտակ ձին վեր իլ, որ տո՛ւս պիրի ըսպիտակ աշխարքը: Սն ձին չի վեր ինիս, չուն տո՛ւս կըպիրի սն աշխարքը:

Ետով էս աղջկանը հորիցը տո՛ւս են կալել, մնացել է էն տղան ու էն տղին էլ ուրան եղբարքը տո՛ւս չեն կալել ու թողել են հորին մեջը, չուն որ նրա կնկանը ուրանք վեր առնեն:

Ետով էս աղջկանը նրան եղբարքը վեր են կալել գնացել ուրանց տուն: Ետով էս միջնակ եղբայրը ուզացել է, թե էն աղջկանը ուրան վերա պսակի, բայց էն աղջիկը պսակվել չի: Էսպես, էն տղան շատ ջանք է արել, թե պսակվի, էն աղջիկը պսակվել չի: Պատճառը որ ուրան նշանածին է մտիկ անում իլել:

Հիմիկ տրանց թողենք էստեղ ու ետ դառնանք խոսենք փոքրը եղբորն անից, որ մնացել է էն հորին մեջին: Էս փոքրը եղբայրը գնացել է ձիանցը գոմին տուռը բացել, ու գնացել է թե ըսպիտակ ձին վեր ինի, բայց սնն է եկել նի մտել տակը: Եվ էսպես, էն տղան շատ ջանք է արել, թե ըսպիտակը վեր ինի, բայց սնն է եկել մտել տակը: Վերջապես սնն է վեր իլել ու տո՛ւս է բիրել սն աշխարքը: Էս տղան գնացել է մին պառավի տան վեր եկել ու ծարաված է իլել: Էն պառավիցը ջուր է ուզել: Էն պառավն էլ ասել է թե. «Քե մատաղ, էս քաղաքումը ջուր չկա, բացի այսինչ աղբուրիցը ու էն աղբուրին ակնին մեջին էլ մին վիշապ կա, որ ամենայն օր պետկ է մին տանից մին աղջիկ տանք նրան, որ ուտի, մին կուժ ջար տա մեզ, որ խմենք: Հիմիկ էլ թագավորին աղջկանը կարքն է, որ պետք է թագավորին աղջիկը տանեն տան նրան՝ ուտի, որ մին կուժ ջուր տա»: Էս տղան էն պառավին ասել է թե՝ ինձ տար վիշապին նշանց տուր: Էն պառավն էլ տարել է նշանց տրվել:

Էս տղան որ տեսել է, մին անգամ հրացանը արձակել է էն վիշապին վերա: Էն վիշապը աղաչանք է արել, թե մին անգամ էլ հրացանդ արձակի, բայց նա չի արձակել, պատճառը որ գլխում է իլել թե որ մին անգամ էլ արձակի, վիշապը կը կենդանանա: Եվ էսպես, ըսպանել է վիշապին: Էս

միջոցիս թագավորին աղջկանը պիրել են, թե տան են վիշապին, տեսել են, որ ըսպանված է: Էն աղջիկը շուտ ծերքերը արյունոտ է արել՝ Էն ըսպանող տղի սրտին ճխտել, պատճառը, որ նշան տմոնա, որ Էն տղան է ըսպանել:

Ետով խապարը գնացել է թագավորին, բայց թագավորը հավատացել չի: Ետով որ ուրան աղջիկը ետ են բերել, Էն ժամանակը թագավորը հավատացել է, ու Էն աղջկանը պիրող մարդոցն անից հարցրել է թե. «Էն տղին կրճանաչե՞ք»: Նրանք էլ ասել են. «Չենք ճանանչիլ»: Ետով Էն աղջիկը ասել է, թե. «Ես կրճանանչեմ»: Թագավորն էլ մին քանի հոգի է տրել Էն աղջկանը հետ, թե. « Գնացեք Էն տղին բիրեք»:

Նրանք էլ գնացել են ման եկել, քտել ու տարել թագավորին մոտ ու թագավորը հարցրել է, թե. «Դու ինձանից ի՞նչ կուզես»: Նա էլ ասել է, թե. «Մին բան չեմ ուզիլ, բայց մինակ ինձ տո՛ւս պիր լույս աշխարքը»: Նա էլ միտք է արել ու պիրել էս տղին մին Հնդկահավ տըվել ու Էն Հնդկահավին թեիցր մինը պուք տըվել տըվել տղին ու ասել, թե. «Դու եղ թևիցը ինչ-որ ուզես՝ տա քեզ կըտա»: Ետով Էն տղին էլ Էն Հնդկահավին վերա նստըցրել, յոթ տիկ ջուր ու յոթ ոչխարի տմակ տըվել ու ասել, թե. «Ինչ ժամանակ որ Էտ Հնդկահավը ծըվվա՝ Էտ տմակիցը մինը ու Էտ տիկ ջուրիցը մինը քցի բերանը»: Նա էլ ասել է, թե. «Լա՛վ»:

Էս Հնդկահավը Էս տղին վեր է կալել, գնացել ու ամեն անգամ որ Հնդկահավը ծըվվացել է՝ Էն տղան տմակիցը մինը ու Էն տիկ ջուրիցը մինը քցել է բերանը: Մին ժամանակ էլ Էն տմակը ու Էն ջուրը ըռեխը քցելիս տմակը վեր է ինգել, Էս տղան ուրան ազդրը կտրել է, քցել նրա բերանը: Էն Հնդկահավը Էն բուպեին իմացել է, որ նրա միսն է, ու լեզվին տակին պահել է: Ետով Էս Հնդկահավը երբ որ նրան հասցրել է նրանց երկիրը ու վեր է տրել, թե գնա, Էն տղան կաղլկի է տըվել: Էն Հնդկահավը ասել է, թե. «Բա ի՞նչի հմար Էս կաղլկի տալիս, Էս եմ քեզ բիրել, Էս պետք է կաղլկի տամ, դո՛ւ Էս կաղլկի տալիս»: Ետով նրա ոտնին միսը ուրան լեզվին տակիցը հանել է, տրել տեղը ու թագավորին տըված թևը ինքը կալել քսել, ոտնը առողջացել է: Ետով Էս տղան գնացել է մին ոսկերիչի շակյերտ մտել»:

Հիմիկ սրան Էստեղ թողնենք տւ ետ տմոնանք ուրան երկու եղբորցն անից խոսենք: Էս տղին միջնակ եղբայրը փոքր եղբորը նշանածին որ շատ գոռել է, թե՝ եկ պսակվենք, Էն աղջիկը ասել է, թե. «Եթե որ դու գնաս ինձ հմար մին ոսկի պոտանոցում մին ոսկի թռչուն տրամ ու ոսկի կուտը

ուտելիս, պիրիբ, էն ժամանակը ես քեզ վերա կըպսակվեմ»: Նա էլ ասել է, թե. «Լա՛վ»: Էս տղան գնացել է էն ոսկերիչին, որ փոքր եղբայրը նրան շակյերտ է մտել, նրան ասել է, թե. «Ինձ հմար մին էսպես բան շինի»: Բայց նա ասել է, թե. «Ես չեմ կարողանալ շինեմ»: Էն տղի եղբայրը, որ կոնտ է իլել, ասել է, թե. «Ինձ մին չըվալ տկողին տուր, ես կըշինեմ»: Դրա վարպետը (ուստան) ասել է, թե. «Ա՛տա, հիմիկ ես էս է հազար տարվան մարդ եմ, ես չեմ կարում շինեմ, հիմիկ դու էտ կոնտ տեղովդ շինելու ե՞ս»: Նա էլ ասել է, թե. «Հրամներեք»: Ետով էն տղան էլ գնացել է մին չըվալ տկողին բիրել, տըվել կոնտին: Էն կոնտն էլ տկողինն ու մին մուրճ է վեր կալել, գնացել մին սենյակում նստել, էն տկողինը կոտրատել, կերել: Ուրան վարպետն էլ ինքն-ինքն ասել է, թե. «Էն է չխկչխկոց է գալիս, հավատաս շինում է, գնամ տեսնեմ»: Գնացել է տեսել տկողինը կոտրատում է, ուտում: Ետով էս տղան բոլոր տկողինը կոտրատել է կերել ու էն թևը հանել է, ասել, թե. «Ա՛ թև, ես քեզանից կուզեմ մին ոսկի պոտնոց, մին ոսկի դուշ՝ ոսկի կուտը ուտելիս»: Էն բոպեին տեսել է, որ ամենն էլ տրամձ էնտեղ: Ետով վեր է կալել, տրել գլխին, տարել տըվել Ուրան միջնակ եղբորը:

Ետով էս թագավորին տղան էն իրիկունը պսակվելիս էս կոնտը էն թևը հանել է, ասել, թե. «Ես քեզանից մին ըսպիտակ ձի, մին ըսպիտակ ըզգեստ, մին թուր կուզեմ, որ էն թուրը տեղիցը հանեմ աղամաղամ անեմ, էն բոպեին ում որ ուզեմ, նրան ըսպանի: Ետով նա էլ բոլորը տըվել է: Էս կոնտը վեր է իլել ձին ու ըսպիտակ ըզգեստը կյեցել, էն թուրը կապել ու ձին քշել, գնացել տեսել թագավորին տղան գնում է պսակ: Էս կոնտը թուրը հանել է ու որ աղամաղամ արել, էն բոպեին ամենն էլ կտորվել են ու մնացել է էն հարսը ծետ մենակ: Էս հարսն էլ գնացել է Ուրանց տուն: Էքսը իրիկունն էլ մեծ եղբորը վերա պսակվելիս ժամանակը էլի գնացել է կտորել:

Ետ ով էն հարսը իմացել է, թե էտ բաներ անողն Ուրան մարդն է ու գնացել է նրան հետ պսակվել ու մարդուկնիկ են տանել:

Աստվածանից իրեք...

Իլել է չիլել, մին մարդ: Սրան էլ իլել է մին ջրադաց, մին շրհմարում էլ մին ախկատ մարդ: Էս ախկատ մարդը ամենայն օր աղվեսի մորթի է կյեցել, գնացել էն ջրադացին մնացորդը գողացել, տարել կերել: Ջրադացպանն էլ եկել է տեսել, որ ջրադացին վերա աղացքի մնացորդ չի կա: Էս մարդը որ գողացել է կերել, ջրադացպանը մին ժամանակ պիրել է գամբին տեղը կուպըր քըցել ու ալյուրը կուպրին վերա շաղ տըվել: Էն ախկատ մարդը եկել է, որ գամբը տանե, ձերքերը մնացել է կուպրին մեջին: Ջրադացպանը եկել է տեսել Էն ախկատ մարդը աղվեսի մորթի կյեցած, աղվեսի կերպով եկել է, որ ալյուրը գողանա: Էս ջրադացպանը ինքը-ինքը ասել է, թե. «Ես ի՞նչ անեմ, թակեմ ըսպանեմ, թե ի՞նչ անեմ»: Էն ախկատ մարդը որ էս լսել է, ասել է, թե. «Քե մատաղ, ջանս քեզ մատաղ, ինձ ըսպանիլ միր, էս թագավորին աղջիկը քեզ հմար ուզեմ»: Նա էլ ասել է, թե. «Չես կարել ուզես»: Նա էլ ասել է, թե. «Տո՛ւ ինձ բաց թող, տես էս ուզում չե՞մ»: Նա էլ բաց է թողել:

Էս ախկատ մարդը աղվես տմռած գնացել է մին թագավորի սնտուկի տակը ծակել ու լմվ-լմվ ճոթեր տո՛ւս տըվել, տարել էն ջրադացպանին հմար էլ ու ուրան հմար էլ լավ շորեր կարել տվել ու կյեցել են: Էն մարդը ջրադացպանին անունը դրել է Շա-Սլեյման ու ուրան տղան շինել:

Էս ախկատ մարդը գնացել է մին ուրիշ թագավորին խնամեքարին վերա նստել, և ով որ էն խնամեքարին վերա նստի, էն կը նշանակի թե եկել է թագավորին աղջիկն ուզի: Ետով թագավորը եշել է, տեսել ուրան խնամեքարին վերա մին մարդ նստած: Կանչել է տըվել, տարել հարցրել, թե ո՞ւմ հմար էս ուզում: Նա էլ ասեք է՝ Շահ-Սլեյմանին հմար: Թագավորը ասել է թե գնա պիր տեսնամ :

Էս մարդը գնացել է որ պիրի, Շահ-Սլեյմանը շուտ-շուտ շորերին մտիկ է անում իլել: Էս մարդը Շահ-Սլեյմանին ասել է, թե. «Թագավորին քշտին էլ չի շորերիտ մտիկ անես, որ մտիկ անես, կասեն թե չտես է»: Նա ասել է թե. «Լա՛վ»: Էն մարդը Շահ-Սլեյմանին տարել է թագավորին տունը: Էնտեղ Շահ-Սլեյմանը շորերին մտիկ է արել, թագավորը հարցրել է, թե. «Ինչի՞ հմար է շորերին շատ մտիկ անում»: Էն մարդն էլ ասել է. «Շորերին հավան չի, նրա հմար է շատ մտիկ անում»:

Էս թագավորը Շահ-Սլեյմանին հավանել է ու ուրան աղջիկը պսակել

Շահ-Սլեյմանին վերա: Էս Շահ-Սլեյմանը վեր է կալել, գնացել: Եվ որովհետև Ռւրման էլ տուն չի իլել, բացի Էն ջրադացիցը, աղվես տառնող մարդը առաջ է ինկել, գնացել տեսել մին հոտ ոչխար: Սրան սովորեցրել է, թե որ հարցնեն, թե՝ եդ ո՞ւմն է, ասի Շահ-Սլեյմանինն է: Էսպես, շատ մարդոց սովորեցրել է: Ուրիշ մարդիկը որ եկել են հարցրել, նրանք էլ ասել են, թե՝ Շահ- Սլեյմանինն է:

Էս աղվես տառնող մարդը գնացել է տեսել մին մեծ պալատ, ոսկով և արծաթով լիքը ու վիշապները միջին նստոտած: Էն տոանն էլ խոտ է իլել դեզ տըված: Գնացել է վիշապագներին ասել, թե թագավորին դուռնը գալիս են ձեզ ըսպանեն: Նրանք էլ ասել են, թե. «Բա ինչպե՞ս անենք»: Նա էլ ասել է թե գնացեք մտեք խոտի տակը: Նրանք էլ գնացել են նի մտել, Էն մարդն էլ գնացել է կրակը տրել խոտին ոռումը ու վառել, նրանց էրել: Ինքը գնացել է սենյակները գորգով ծածկել, պրծել ու գնացել Շահ-Սլեյմանի հարսանիքը պիրել էնտեղ: Շահ-Սլեյմանն էլ հարուստացել է, Էն մարդն էլ նրա հայրն է տառել:

Աստվածանից իրեք խնձոր...

#### 98.ՍԱՏԱՆԱՆ ԵՎ ՉԱՐ ԿԻՆԸ

Ասում ա՝ մին դժնում մին չար կնեգյ մին սատանու նհետ մնրջ ա կյան, թա.«Հո՞ւ կկարե մրեծ չար պեներ փրոնե»: Մնրջ ըն կյան, Ռւրմւր անա ճոկվում, մինը դիպա ծմիս, մինը դիպա՝ աչ:

Սատանան կյան ա դիպա ճաղացը, վրեր հինչ ա ճղացումը չար պեներ փրոնե, կռն քըցի:

Էն վրեր ա չար կնեգյը՝ կյան ա, տեսնում մին քարտաշ մախարիբը ծեռքին քար ա տաշում:

- Պա՛րով, ուստա:

- Աստծու պարին:

- Ուստա՛, հունց վրեր տեսնում ըմ, շատ օրախ ըս: Օգում ըմ սաբախ ցիդաւ: Հի՞նչ կինի ասիս:

- Ըստուծանա թաքուն չի, քըզանա հինչ թաքուն ինի, ես մին լնվ կնեգյ օնիմ, նրա էշխավն ա համ լնվ պմն ըմ անում, հա՛մ էլ օրախ ըմ:

- Էտ տու վըս ասում , մին տես ես էլ հավա՞ն ըմ, վրեր տեսնամ, ես կասիմ, փիսն ա, թա՝ լնվը:

- Իմ կնեգյը մին էն ջուռա օղլուշաղ ա, վրեր հնլմ ուրիշի իրեսը տեսալ չի:

- Չէ՛, ուստա, էս շատ ըմ խրնթում, վրեր մին նշան տմա, քյինամ ծեր տոն, մին քու կրնգանտ տեսնամ:

Էս բաննահը տեսնում ա, վրեր էս կնգանան պըրծնում չկա, ջուրան հանում ա տերոդորմիան, տալիս ա իրան, թա. «Կա, քյինա տես»:

Էս չար կինը ծեռքերը ներկոտ ա անում, կյամ բաննահի տոնը: Տոռնը թակում ա, կնեգյը մաշկյոնսմն հըրցնում ա. «Հու վա՞»:

Չար կինը խընթրվում ա տոռնը պմց անել, ամմա բաննահին կնեգյը պմց չի անում, ասում ա. «Մըեր տոռնը իմ մարթանը օթիման օրիշի հետե պեց չըմ անել»:

Չար կնեգյը բըննահին տերոդորմյան նշանց ա տամ, կնեգյը տոռնը պեց ա անում: Չար կնեգյը յըրա յա ընկնում բըննահեն կնկանը պաչում, համ էլ ներկոտ ծեռքը իրեսը քսում: Տեսն-տեսնան խուսելանը ետը, էս չար կնեգյը ետ ա տեռնում, կյամ բաննահեն կոշտը:

- Էն ա քու թարիփլամա կնեգյը, քյեցե, տեսե ներկըրարեն ծոցումը, օգում չար, թա տոռնն էլ պմց անե:

Բաննահը հըվատում ա չար կնկա ըսածներեն, եր ա կենում, եր ա օնում մուխարիբը, վազ տամ դիպա տոն: Կնեգյը տոռնը պմց ա անում: Բաննահը եշում ա տեսնում, վրեր կնգա թոշին ներկու տեղեր կան: Էլ աղին ու բոզին եշում չի, մախարիբովը տամ ա կնգանը տեղն ու տեղը ըսպանում:

Հարայն ընգյնում ա շենը, էս կնկա ախպերտենքը հըվաքվում ըն, կյամ տամ ուրանց փըսեն ըսպանում, քվորը աջըղը հանում: Մհենգ էլ էս բըննահեն ախպերտենքն ըն կյամ, հընգեր, հըրևան լոխ մի մինը մին փաղ եր կալած տոնս ըն կյամ, կովու: Շենը մին կոն, մին անլում ա ընգյնում, վրեր աստված թափե, տերն ըգատե: Կլոխ ա, վրեր ճըղվում ա, շորեր ըն, վրեր ճըղորտվում ըն, մեյիդ ա, վրեր պարանց ըն քըցում:

Չար կնեգյը կյամ ա սատանին կոշտը, թա տեսնա հինչ չար պմն ա ըրալ ճըղացումը:

- Հը՞, հուեց ը՞ն կործերտ:

- Վըեչինչ, լմվ ա,- սատանան ա ասում,- ճըղացեն ճոռը շըտըցրալ ըմ, չանն էլ ծակալ ըմ, դանը վրեր ա տեռնում քարեն յըրմ ցրել կյամ, հնլա

դան պերողնեն կլխու չըն. լիա վըեր կլխու ընգյնեն կոննեն ըգյնելու վա ճղըցպանեն նհետ: Մին պատառ կաց, տես էս ա հինչ թկըմհակա ա ինելու:

Վա՛յ, քու տոնը շինվի, մին քինա տես շենումը հի՞նչ կոն ըմ քըցնալ, հի՞նչ անալում կա շենումը, կլոխ ա, վըեր ճըղվում ա, մեյիդ ա, վըեր մըեկնվում ա:

Սատանան քինամ ա շենը, տեսնում հի՞նչ, շենը էրկու թաննփի յա պըժենվալ, ուրոն տամ ըն, կտորում:

- Բա հո՛,- ասում ա սատանան,- կնեցը վըեր բիամ ա եկալ, էն վախտը հանալ ըշխարքեն իրեսին սատանան իլած չիլալ:

### 99.ՊԵԼ ԱԽՊՈՐԸ ՀԱՔԱԹԸ

Իլալ ա չիլալ մին մարթ: Էս մարթիս իլալ ա էրկու տղա, մեծը պել, պիծինը՝ խելունք: Էս խելունք ախպերը աման օր վար անում ա իլալ, իրան հացն էլ նհետը տանում ա իլալ: Մին վախտ մտնան քիցալ ա, հացը տարալ չի: Պել ախպերը հացը եր ա կալալ, թա տանի: Էն օրն էլ արն ա իլալ, տանելիս տեղը որ արնը տվալ ա, շոխկը ինգյալ ա քամակը: Քմակին եշալ ա, տեսալ շոխկը քմակին, գիտացալ ա թա շոն ա, մին հացը քիցալ ա աղաքը: Մինչև հանդը հսնիլը ըստըհենց ընելալ հացը կլխալ ա: Հանդումը խելունք ախպերը ասալ ա. «Հացը հոր ա՛»: Նա է ասալ ա. «Տերտերանց շոնը հետաս եկալ, վիեցի թա կծի, հացը տըվի ուրան, կերալ»: Խելունք ախպերը ասալ ա. «Դե որ տըհենց ա, եկ փախչենք»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Ե՛կ»: Գիլոխըն եր կալալ, քինացալ տեսալ մին առչի պոն: Նի ըն մտալ, տեսալ մեչին մին առչ, էս առչիս նհետ ախպեր ըն տառալ էս շարթավը, որ նոբաթ-նոբաթան մինը տանը կենա, առչին լկուտնեն լոցնի ու մեկալներին հետի էլ խորագյ իփի, նահանք էլ քինան որս անեն, պիրեն որ օտեն:

Ամաքը մին դոնում տանը կացալ ըն, նոբաթը ինգյալ ա պել ախպորը: Էս պել ախպերը պիրալ ա թա լոցնի. սիրուն փոնալ ա ածալ ղզղանին մեչը, մին լավ իփ տըվալ, ետնան տարալ ածալ կրպետին տակը: Խելունք ախպերը առչ ախպորը ասալ ա, թա. «Առչ ախպեր, տու որս ըրա, էս քինամ քոթեթնեն լըղըցնեմ. նա խամ ա, կարալ չի լըղըցնի»: Առչն էլ ասալ ա. «Լավ ա»: Նա եկալ ա տեսալ, որ քոթեթները խաշած, կարպետին տակը տըված, ասալ ա. «Պե՛լ ախպեր, եկ փախչենք, որ առչը կըկյա մեզ օտի»: Նա էլ ա ասալ ա, թա. «Հա՛»: Էս առչիս տանիցը ալյուր ըն եր կալալ, փախալ

քյինացալ մին Ծրանն ճաղաց: Առչը եկալ ա տեսալ լակուտնեն իփնձ, կարպետին տակը տըված, տրա հետի ման կյալալ եկալ ա ըստահհանց քիթալ, խելունք ախպերը հեն ա իլնլ շեմքին մոթնկ նստած: Շուտ առչը խելունք ախպորը պկիցն ա կաց ալ, թա. «Տո՛ւ ըս նհենց ըրալ»: Պել ախպերը լին ոք էս տեսալ ա, մին կրկենի յա շիննլ, տիրնլ ճղղըցաքարին երան հու ասալ. «Հու ոք էս կրկենուն նի կյն, ընդրա ըսպանելու ըմ»: Խելունք ախպերը ոք էս ըսկացալ ա, ճահտ ա ըրալ, քոի տվալ առչին քիցնլ պլիթին երան: Պել ախպերը եր ա կացալ առչին պկին հոփ տըվալ, մարոնը ո... տոնս ածալ: Առչը ասալ ա, թա. «Պել ախպեր էտ հի՞նչ ըս անում»: Թա. «Հաննալ ըմ անում»: Նա էլ ձերքը տարալ ա ո... նի տըվալ, մարոնը ձերքումը պիրնլ, թա. «Պա էս հանալ ա՞»:

Էս առչիս ըստեղ ըսպանալ ա: Ճղացին քարն էլ քիցնլ ա կոռնը, ախպորը ասալ, թա. «Եկ քյանք»: Քյինացալ ըն, ուրոկյոնը մին չինարի եր իլնլ: Ընդեղ էլ քյարվան ա իլնլ վեր եկած: Պել ախպերը ասալ ա, թա. «Խելունք ախպեր, կո՛ւզս կյամ ա»: Նա էլ ասալ ա. «Ադա կո՛ւզիլ մի, ոք կըկյան մեզ ըսպանեն»: Ասալ ա, թա. «Ընդե չէ, լիհն կո՛ւզիլ պիտիմ»: Ետնան կո՛ւզալ ա քյարվանին երա: Քյարվանին մարթիքյո ասալ ըն. «Աստված մեզ երա պարկացալ ա, տես հունց թոռ ա կյնմ»: Պել ախպերը հելլա ասալ ա. «Խելունք ախպեր, ք... կյնմ ա»: Նա էլ ասալ ա, «Ա՛դմ, ք... մի, ոք կըկյան մեզ ըսպանեն»: Նա էլ ասալ ա. «Չէ՛, ինիլ չի, ք... պիտիմ»: Առաջ ճղղցաքարը եր ա քիցալ նահանց ճառթոտալ: Քշերալ էրկու ախպերը վեր ըն եկալ, պել ախպերը յորդան-դոճակն ա հըվաքալ, խելունք ախպերն էլ խագնան: Եր ըն կալալ քյինացալ: Ուրոկյոնը խելունք ախպերը ասալ ա. «Պե՛լ ախպեր, յորդան-դոճակ տո՛, քոն ինեմ»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Խե՞՞ յըմ տամ, յորդանին իրեսավը մին փռած փող տո , տամ»: Խելունք ախպերը պիրալ ա շարալ, մին չեթի տեղ պակաս ա մնացալ: Պել ախպերը ասալ ա. «Տալ չըմ»: Էս խելունք ախպերը ճար չի քիթնլ, քյինացալ ա առտըմը քոն իլնլ, ցոռտը տվալ ա խելունք ախպերը մեռալ ա:

Պել ախպերը քյինացալ ա քշերալ տեսալ ոք մեռած, կոքնեն էլ պճց: Պել ախպերը ասալ ա, թա. «Ըստրա էշի, ինձննալ ծիծաղում ա»: Եր ա կալալ մին էշի երա կպոալ, մին էլ մին դոճակ ըրալ ծեռքումը տիրնլ. ետալ տարալ ինքը կյաղլու կացալ, էշն էլ առտը օտում ա իլնլ: Առտատարը ընդադան ճղճղացալ ա, ասալ. «Ադն հե՛յ, հե՛յ, էշը առտը

կերավ»: Որ ըստըհենց շատ ճղճղացաւ ա, ըսկացաւ չըն: Վագ տալաւ եկալ ա էս մեռած տղին քմական չոմադաւը որ թխալ ա, ինգյն ա էշին քամակը: Պել ախպերը տոնս ա եկալ ճղճղացալ, թա. «Հա՛յ, իմ ախպոր ըսպանեցին, էս հէս ա քյինում ըմ արգ անեմ»: Էս մարթս ըղաչանք ա ըրալ, թա. «Քմատադ, ջանս քմատադ, իմ տոնս-տեղս, առտս, հինչ որ օնեմ, քեզ ինի, քյնն մի առգ անիլ»: Ինքյ կալալ, եր կալալ լոխ, քյինացալ հորը տոնը:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ընգյնի՝ մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չի լսողին:

#### 100. ՈՍՊԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Իլն ալ չիլն մին շիհնր, ըստեղ էլ մին Ոսպ: Էս Ոսպըս էլ դասապ ա իլն: Էս շիհնրումն էլ մին մարթ ա իլն, անումն Արգըման: Էս Արգըմանը շատ հարուստ ա իլն: Մին վախտ քյինացալ ա էս Ոսպիցը մես առալ փողն էլ տըվալ չի: Մին քանի վախտ անց ա կացալ, էս Ոսպն էլ քյինացալ ա Արգըմանին տռանը կաղնալ հու ասալ թա. «Արգըմա՛ն, փողըս տալու՝ տո՛, Արգըմա՛ն, փողըս տալու՝ տո՛»: Ըստըհենց շատ ասալ ա, էս Արգըմանը ուրնն գյնդոցն ասալ ա, թա. «Մին տոնս եկեքյ տեսեք էն հո՛ւ վա»: Տոնս ըն եկալ, տեսալ գատ չի կա: Դե մին պիծի գատ ա էլի, տեսալ չըն: Քյինացալ ըն ասալ. «Աղա՛, ընդեղ գատ չի կա»:

Էլիս գյնդեքյը որ քյինացալ ըն, ասալ ա. «Արգըմա՛ն, փող ըս տալու՝ տո՛, Արգըման, փող ըս տալու՝ տո՛»: Ըստըհենց շատ ասալ ա, Արգըմանն ա տոնս կյնմ, ասում, թա. «Դե էտ հու վը՛ս, եկ ըստեղ»: Էս քյինացալ ա քշտին կաղնալ ասալ, «Արգըմա՛ն, փող ըս տալու՝ տո՛»: Թա, «Դե որչա՞նք տամ»: Թա՝ մանեթկես: Մանեթկեսը տվալ ա, տարալ ա հմբարալ, տեսալ մին կապեկ պակաս:

Եկալ ա Արգմանին տռանը կաղնալ, ասալ, «Արգըման, փող ըս տալու՝ տո՛»: Էլիս Արգըմանը ուրնն գյնդին ասալ ա, թա. «Մին տոնս եկ, տես էն հո՛ւ վա»: Տոնս ա եկալ տեսալ՝ մարթ չի կա, քյինացալ ա ասալ «Ա՛ղա, մարթ չի կա»: Հելլա որ գյնդան քյինացալ ա, ասալ ա. «Արգըմա՛ն, փող ըս տալու, տո՛, Արգըման, փող ըս տալու, տո՛»: Արգըմանը տոնս ա եկար թա. «Էտ հու վը՛ս, ե՛կ ըստեղ»: Էս Ոսպը քյինացալ ա քշտին կաղնալ ա, ասալ, թա. «Արգըմա՛ն, փող ըս տալու, տո՛»: Թա. «Ընդե որչա՞նք ա, թա չորս հմբարալ մանեթ»: Չորս հմբարալ մանեթը տվալ ա, տարալ ա հմբարալ,

տեսալ մին մանեթ պակաս: Էլիա քյինացալ ա Արգըմանին տռանը կաղնալ հու ասալ, թա. «Արգըմա՛ն, փող ըս տալու, տո՛ւ, Արգըման, փող ըս տալու, տո՛ւ»: Արգըմանը տո՛ւս ա եկալ, թա. «Հու վը՞ս, եկ ըստեղ տեսնամ»: Քյինացալ ա քշտին կաղնալ, ասալ. «Արգըմա՛ն, փող ըս տալու, տո՛ւ»: Ասալ ա, թա. «Որչա՞նք ա»: Նա էլ ասալ ա, թա. «Հինգյ հմրո՛ւր մանեթ»: Հինգյհմրո՛ւր մանեթը տվալ ա:

Ետնան մին դո՛նո՛ւմ էլ քյինացալ ա ասալ յա եկ ախալեր տմո՛ռանք, յա էլ քու փողերտ լոխ կըմսխեմ: Թա. «Դե լմվ ա, եկ ախալեր տմո՛ռանք»: Ըստեղ ախալեր ըն տմոալ: Էս Արգըմանը ասալ ա. «Էս հունց անե՞մ, էս հունց չանե՞մ, որ ըստրա ըսպանիլ տամ»: Գյմդոցը սվըրցրալ ա, թա. «Դե Ոսպին փոնեցեք, քիցեցեք դագանին մեչը, իփեցեք, տիրեք փլավին երան, էս օտեմ: Էս գյմդեքը Ոսպին փոնալ ըն, իփմլ, տիրմլ փլավին երան, տարալ տըվալ ուրմն , կերալ ա: Էս Ոսպը ըստրա փորին մեչին փորը չնկոռտալ ա: Էս Արգըմանն էլ ուրմն գյմդոցը մարթը մին թոր ա տվալ թա. «Ես հես ա քյոնո՛ւմ ըմ ք..., ք... տեղը եկեք, որ Ոսպը տո՛ւս կյմ, թրավը թխեցեք, ըսպանեցեք»: Ետնան քյինացալ ա թա ք..., գյմդեքը քյինացալ ըն մինն էն կոխկին ա կաղնալ, մինը՝ էն կոխկին: Լիհմ որ ք... ա, թրավը թխալ ըն՝ ո... կտրալ: Ետնան պերալ ըն ընտրա ո... մմհլմմ տիրմլ, սղցրալ: Ետնան էս Ոսպըս տո՛ւս ա եկալ, եկալ, թա. «Լմվ ա, տու վեր ինձ օգու՛մ իր թա ըսպանես, էտա ըտըհենց կինի հա»: Եկալ ըն բրշմլ, պրծալ: Էս Ոսպըս մին հետ ասալ ա, թա. «Ինձ հետի կնեգ օգի, յա էլ էս սհաթըս քեզ կըսպանեմ»: Թա՛ լմվ ա: Էս Ոսպին հետի կնեգ ըն ըրալ:

Աստվածանից իրեք խնձոր վեր ինգյնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինը՝ չիլտողին:

# ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

## 1. ՎԼԵՍԿԵՔՍՔՈՒԼ ՏՂԵՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 8-րդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Տ. Նավասարդյանց, «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», ութերորդ գիրք, Թիֆլիս, 1894, էջ 36-39): Հեքիաթի վերնագրի տակ նշված է՝ Ղարաբաղի բարբառով, իսկ էջատակին դրված է հետևյալ ծանոթությունը. «Ղարաբաղի բարբառով գրած սույն հեքիաթները - Վեսկեքաքյուլ տղեն հաքյաթը, Թաքավերեն տղորցը հաքյաթը, Խալ անիմ, խալիչա անիմ, երան նստիմ, դիզան անիմ, Ասլան-Բալասուն հաքյաթը և Պառավ կնգանը հաքյաթը, հրատարակում ենք հանգուցյալ մանկավարժ Առաքել Բահաթրյանցի ստվար ժողովածուից, որը հանձնված է մեզ տպագրելու»:

ԲԱ-ում պահպանված Տ. Նավասարդյանցի բաժնի նյութերից հայտնի է, որ Ա. Բահաթրյանցը այդ հեքիաթները ժողովել է 1860-ական թվականներին Շուշիում: Հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին այլ տեղեկություններ չկան:

## 2. ԱՍԼԱՆ-ԲԱԼԱՍՈՒՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 8-րդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Տ. Նավասարդյանց, «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», ութերորդ գիրք, Թիֆլիս, 1894, էջ 48-60): Հեքիաթի վերնագրի տակ նշված է՝ Ղարաբաղի բարբառով: Հեքիաթը գրի է առել Ա. Բահաթրյանցը 1860-ական թվականներին, Շուշիում (տե՛ս №1 հեքիաթի ծանոթագրությունը):

## 3. ԹԱՔԱՎԵՐԵՆ ՏՂՈՐՅԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Քաչալ ախալերը]

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 8-րդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Տ. Նավասարդյանց, «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», ութերորդ գիրք, Թիֆլիս, 1894, էջ 40 -45): Հեքիաթի վերնագրի տակ նշված է՝ Ղարաբաղի բարբառով: Հեքիաթը գրի է առել Ա. Բահաթրյանցը, 1865 թ. մարտ-օգոստոս ամիսներին, Շուշիում:

Պահպանված է գրառման ձեռագիրը (տե՛ս ԲԱ, Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ I, № 2):

#### 4.ԹԱՔԱՎԵՐԵՆ ՏՂՈՐՅԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 9-րդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Տ. Նավասարդյանց, «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», իններորդ գիրք, Թիֆլիս, 1902, էջ 78-82): Հեքիաթի վերնագրի տակ նշված է՝ Ղարաբաղի բարբառով, իսկ էջատակին դրված է հետևյալ ծանոթությունը. «Հանգուցյալ Առաքել Բահաթրյանցի ժողովածուից հրատարակում ենք հետևյալ հեքիաթները, «Թաքավերեն տողորցը հաքյաթը», «Քասիպ մարթին հաքյաթը», «Խորթ ախճկանը հաքյաթը» և «Քոսակեն հու քաչալեն հաքյաթը»: ԺԲԱ-ում նշված վերջին՝ «Քոսակեն հու քաչալեն հաքյաթը» գրի է առել Գ. Բահաթրյանը (տե՛ս այս հատորում այդ հեքիաթի ծանոթագրությունը), իսկ մնացած հեքիաթները գրի է առել Ա. Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին, Շուշիում: Հեքիաթասացի և հեքիաթների գրառման հանգամանքների մասին այլ տեղեկություններ չկան (տե՛ս ԲԱ, Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ I, № 2):»:

#### 5.ՔՅՍՍԻԲ ՄԱՐԹԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 9-րդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Տ. Նավասարդյանց, «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», իններորդ գիրք, Թիֆլիս, 1902, էջ 90- 95): Հեքիաթի վերնագրի տակ նշված է՝ Ղաբարաղի բարբառով: Հեքիաթը գրի է առել Ա. Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին, Շուշիում : Պահպանված է հեքիաթի գրառման բնագիրը (տե՛ս ԲԱ, Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ I, №2):

#### 6.ԽՈՐԹ ԱԽՃԸԿԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 9-րդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Տ. Նավասարդյանց, «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», իններորդ գիրք, Թիֆլիս, 1902 թ., էջ 86-89): Հեքիաթի տակ նշված է՝ Ղաբարաղի բարբառով: Հեքիաթը գրի է առել Ա. Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին, Շուշիում: Պահպանված է

հեքիաթի գրառման բնագիրը (տե՛ս ԲԱ, Ս. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ I, №2):

#### 7.ԿՅՈՒԼ ՏԵՌԱԾ ԱԽՃԸԿԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Տպագրվում է ըստ Ս. Նավասարդյանցի «Հայ Ժողովրդական հեքիաթների» տասներորդ գրքույկում հրատարակված բնագրի Թիֆլիս, 1903, էջ 36-43):

Հեքիաթի անվանվան տակ փակագծում նշված է՝ Ղարաբաղի բարբառով, իսկ էջատակին տրված է հետևյալ ծանոթությունը, «Առաքել Բահաթրյանցի ժողովածուից հրատարակում ենք Ղարաբաղի բարբառով գրած սույն հեքիաթները»: Սույն հեքիաթի առթիվ Ս. Նավասարդյանցը ծանոթության կարգով նույնպես էջատակին նշում է. «տե՛ս «Խմոր ուտող էրեխեն»- արարատյան բարբառով գրած, որ համարյա նույն հեքիաթն է»: Նշված արարատյան բարբառով հեքիաթը գտնված է 10-րդ գրքույկում (էջ 3-14) տե՛ս «Հայ ժող. հեքիաթներ», հատ. 2-րդ:

Այս հեքիաթի գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Ս. Նավասարդյանցի ֆոնդում (գործ 1, №2): Հեքիաթը գրի է առել Ալ. Բահաթրյանցը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին, Շուշի քաղաքում:

#### 8.ՄԸԵՌԱԼԻՆ ՀՈՒ ԱԽՃԸԿԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Տպագրվում է առաջին անգամ: Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որ հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում:

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 9.ՕԽՏԸ ԱԽՊՈՐՅ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որ հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 10. ՄԻՍԻԿ-ՄԻՍԻԿԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Գր. Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 11. ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԱԽՃԿԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Գր. Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 12. ԿՅՈՒՔՆՈՒԿԸ ՎԸԵՐ ԱԽՃԻԿՅ Ա ՏՍՌԱԼ, ԸՆԴՐԱ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 13. ՕՎ ՍՈՎԴԱՔՅՈՒՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 14.ԴՈՐՎԻՇԵՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ I, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 15.ՕՑ-ՄԱՆՈՒԿԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ I, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 16.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԷՐԿՈՒ ՏՂՈՐՅԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ I, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Ալ. Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 17.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԿՆԵԳՅԸ, ՎԸԵՐ ԷՇԻ ՔՈՌԱԿ Ա ՊԵՐՈՒՆ, ԸՆԴՐԱ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում:

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 18.ԾԻՏԻԿ-ՎԻՏԻԿԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում:

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահարյանը: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 19.ՀԻՆԴԻ ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Կ. Մելիք-Շահնազարյանցի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Կոնստանտին Մելիք-Շահնազարյանցը, որը ոչ մի հիշատակում չի անում հեքիաթասացի ու այլ հանգամանքների մասին:

#### 20.ԹԱՔԱՎԵՐԵՆ ՏՂԱՆ ԹԱՔԱՎԵՐ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Մ. Մխիթարյանը 1961 թ. Ղարաբաղի բարբառով (տե՛ս «Շառ խոսողը» հեքիաթի ծանոթագրությունը):

#### 21.ՇԱՄԴԱՆ ԱԽՊԵՐ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է, առել Մ. Մխիթարյանը 1961 թ. Ղարաբաղի բարբառով (տե՛ս «Շառ խոսողը» հեքիաթի ծանոթագրությունը):

#### 22.ՇԱՀ-ԱԲԲԱՍԵՆ ՏԸՂԵՆ ՆԱՂԼԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում ( տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Մ. Մխիթարյանը 1961 թ. Ղարաբաղի բարբառով (տե՛ս «Շառ խոսողը» հեքիաթի ծանոթագրությունը):

### 23.ԴԱՎՐԻՇԻՆ ՏՂԱՆ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայեք ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Գր. Կարախանյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել պատմական գիտությունների թեկնածու Գ. Կարախանյանը **1963** թ. օգոստոսին, Լենային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի Մարտունի ավանում:

Բանահավաքը հեքիաթին կցել է հետևյալ ծանոթագրությունը. «Պատմեց Խուրշուդ Գևորգի Հակոբյանը: Ծնվել է **1877** թ.Գորիսի շրջանի Միքենդ գյուղում, որ այժմ մտնում է Ադրբեջանական ՍՍՀ Լաչինի շրջանի մեջ: **1926** թ. ապրում է Մարտունու շրջանի Մարտունի ավանում: Հեքիաթը լսել է Ղարաբաղի տարեց մարդուց: Զբաղմունքով երկրագործ է, անգրագետ»:

### 24.ՀԱՔՅԱԹ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, բաժին Դ, էջ **100-127**):

Հեքիաթը գրի է առել Ս. Իսրայելյանը, սակայն գրառման հանգամանքների մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 25.ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՏՂԱՆ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, «Ղարաբաղի հայ ժողովրդական բանահյուսություն», **N3** հեքիաթ):

Հեքիաթը գրի է առել Ս. Իսրայելյանը **1945** թ. մայիսի **5**-ին Ղարաբաղի Ավդուռ գյուղացի, **52** տարեկան որսորդ Իվան Թումասյանից:

### 26.ՕԽԾՆ ՈՒ ԱԽՃԻԳՅԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, «Ղարաբաղի հայ ժողովրդական բանահյուսություն», հեքիաթ N2):

Հեքիաթը գրի է առել Ս. Իսրայելյանը, որը ոչ մի հիշատակում չի կատարում հեքիաթասացի ու այլ հանգամանքների մասին: Միայն նախօրոք տալիս է հետևյալ ծանոթագրությունը. «Հեքիաթին Ղարաբաղում երկու տեսակ են ասում.

ա) Հնքննթ, առաջինի մեջ ա-երը արտասանվում են փափուկ. բ) Հաքաթ, իսկ երկրորդի մեջ կոշտ»:

Ապա մեջ է բերում ժողովրդական բանահյուսության հետևյալ նմուշները:

### ՀՆՔՅՆԹ

Հնքննթ, հնքննթ,  
Մին չուալ ցակատ,  
Վեչ կոթ օնե,  
Վեչ արկաթ:  
Ճղացեն կըլիսեն օխտը գուլ,  
Գուլեն կըլիսեն մին բուլբուլ,  
Բուլբուլ-բուլբուլ տոռնը պեց,  
Փաղի հասան տոռնը պեց,  
Մին հավ օնիմ կըրկըտոց,  
Զըռըգունը կըրկըդոց.  
Մին ծու կածե լոխ տըղնոց,  
Պապեն կոտե, քինա հոնձ:

\*\*\*

Խորոնը պիրենք կալ անինք  
Կալը թակինք դան անինք,  
Դան, դան դանդանա,  
Ճեղաց օնինք մին գանա,  
Պապը քինա ճեղացը,  
Պիրի տաք-տաք պեղարճը.  
Խոխան կծե՝ տազ անե,  
Նանը կծե՝ հազ անե:

### 27.ՊԱՌԱՎ ԿՆԳԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Տպագրվում է ըստ Ս. Նավասարդյանի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 8-րդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Ս. Նավասարդյանց, «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», ութերորդ գիրք, Թիֆլիս, 1894, էջ 61-62): Հեքիաթի վերնագրի տակ նշված է՝ Ղարաբաղի բարբառով: Հեքիաթը գրի է առել Ալ. Բահաթըրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին, Շուշիում: Պահպանված է հեքիաթի գրառման ձեռագիրը (տե՛ս ԲԱ, Ս. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

### 28.ԽԱԼ ԱՆԻՄ, ԽԱԼԻՉԱ ԱՆԻՄ, ԵՐԱՆ ՆՍՏԻՄ ԴԻՎԱՆ ԱՆԻՄ

Տպագրվում է ըստ Ս. Նավասարդյանի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 8-րդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Ս. Նավասարդյանց, «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», ութերորդ գիրք, Թիֆլիս, 1894, էջ 46-47): Հեքիաթի վերնագրի տակ նշված է՝ Ղարաբաղի բարբառով: Հեքիաթը գրի է առել Ա. Բահաթըրյանը 1860-ական թվականներին, Շուշիում (տե՛ս N 1 հեքիաթի ծանոթագրությունը):

### 29.ՆԱՋԻՐ-ՎԱՋԻՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթըրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 30.ՄԱՐԹԻՆ ՀՈՒ ԿՆԳԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Գր. Բահաթըրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկության չի հաղորդում:

### 31.ՎԱՐ ԱՆՈՂ ՄԱՐԹԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Գր. Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 32.ՇԱՀԲԱԶ ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 33.ՄՈՒԼԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 34.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԿՆԳԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 35.ՓՈՐՇՄՆԱ ՃՈՒՏԱԿ ԸՐԱԽՈՐՅԸ ԻԼՍԾ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 36.ՍԸՏԱՆԻՆ ՀՈՒ ԿՆԳԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 37.ՔԱՉԱԼԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 38.ՄՈԼԼԻՆ ՀՈՒ ՏԵՐՏԵՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Ա. Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 39.ԹԱՄԲԱԼ ԱԽՃԸԿԱՆԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 40.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՏՂԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 41.ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹ

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 6-րդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Տ. Նավասարդյանց, «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», վեցերորդ գիրք, Թիֆլիս, 1890, էջ 32-33): Հեքիաթի վերնագրի տակ նշված է՝ Ղարաբաղի բարբառով, իսկ էջատակին Տ. Նավասարդյանցը թողել է հետևյալ ծանոթագրությունը. «Միքայել Տեր-Հովհաննիսյանցի ժողովածուից, Ղարաբաղի Նորաշեն գյուղից ուղարկված, առայժմ հրատարակում ենք սույն մանկական հեքիաթը»:

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկություններ չկան:

### 42.ԹՈՆՆՈՆ ՊԸԵԼԻՆ

Տպագրվում է ըստ Հր. Աճառյանի «Ուսումնասիրություններ հայկական բարբառախոսության», Վաղարշապատ, 1899, Գ, Քննություն Ղարաբաղի բարբառին, կցված «Նմուշ մը Ղարաբաղի բարբառեն» (էջ 189-198): Հեքիաթը գրի է առել Հր. Աճառյանը, որը տողատակ տվել է հետևյալ ծանոթագրությունը. «Այս հեքիաթը մեզ հաղորդած է մեր պատվական բարեկամ Շնորհ. Հ. Եսայի սարկավագ, Վարանդայի Գիշի գյուղեն, որ Շուշի քաղաքեն մոտ 40 կմ

հեռու է: Ուղղագրությունը մեր գրությամբ է: Քերականական օրենքներու մասին հատկապես օգտված ենք գեր. Խաչիկ ծ. վ. Դադյանեն, որ Վարանդայի Զարդանաշեն կամ Վերին Թաղավարտ գյուղեն է, Շուշի քաղաքեն մոտ 25 կմ հեռու»:

#### 43.ՇԱՌ ԽՈՍՈՂԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Մ. Մխիթարյանը 1961 թ. Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզում, Ղարաբաղի բարբառով:

Բանահավաքն իր ձեռագիր հավաքածուի սկզբում տվել է հետևյալ ծանոթագրությունը. «Այս աշխատությունս հավաքել և գրել եմ անձամբ իրենց պատմելով հետևյալ ընկերներից՝ Ա. Գալուստյան, ծնված 1896 թ., Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի Շուշվա շրջանի Քարինտակ գյուղացի (թոշակառու): Ա. Մանգասարյան, ծնված 1903 թ., Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի Մարտակերտի շրջանի Վանք գյուղացի (ծառայող): Գ. Օհանյան, ծնված 1889 թ., Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի Խանաձախ գյուղացի (թոշակառու): Մ. Հարությունյան, ծնված 1907 թ., Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի Ստեփանակերտի շրջանի Բաղարա գյուղացի (ծառայող)»:

Հետևաբար հայտնի չէ, թե տվյալ հեքիաթն այս ասացողներից որ մեկն է պատմել:

#### 44.ԸԽՄԱԽԵՆ ԹԱՔԱՎԵՐՈԹՈՒՆԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Մ. Մխիթարյանը (տե՛ս «Շառ խոսողը», 1961, Ղարաբաղի բարբառով, հեքիաթի ծանոթագրությունը) :

#### 45.ՊԸԼԸ-ՄԵԼԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է ԲԱ (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Մ. Մխիթարյանը 1961 թ., Ղարաբաղի բարբառով (տե՛ս «Շառ խոսողը» հեքիաթի ծանոթագրությունը)

#### 46.ԹԱ ՀՈՒՆՅ Ա ԿԸՆԵԳՅԸ ՄԱՐԹԻՆ ՀԸՐՈՒՍՏԸՅՐԱԼ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է ԲԱ (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Մ. Մխիթարյանը 1961 թ. Ղարաբաղի բարբառով (տե՛ս «Շառ խոսողը» հեքիաթի ծանոթագրությունը):

#### 47.ԿԸՆԳԱՆԸ ՔՍՆԴՍՈՆ ՍՈՆՆ ԱՍՏՎԱԾ ԷԼ ՉԻ ՔՍՆԴԻԼ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության, համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Մ. Մխիթարյանը 1961 թ. Ղարաբաղի բարբառով (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի «Շառ խոսողը» հեքիաթի ծանոթագրությունը):

#### 48.ՀՈՒՐԻ-ՓՍՐԻՆ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է ԲԱ (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ): Հեքիաթը գրի է առել Մ. Մխիթարյանը 1961 թ. Ղարաբաղի բարբառով (տե՛ս «Շառ խոսողը» հեքիաթի ծանոթագրությունը) :

#### 49.ԿԱՏՈՒՆ ԸՌՉԻ ՔԸՇԵՐՆ ԸՆ ՍՏԸԿՆՈՒՄ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Իսրայելյանի ֆոնդ, վավ. № 11): Հեքիաթը գրի է առել Մ. Իսրայելյանը, պատմել է Չին Հարությունյանը (Նալբանդ Թյունունց):

#### 50.ՈՒՂՏԱՊԱՆՆ ՈՒ ՆՈՒ ՕՂՏԸ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է ԲԱ (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, №12): Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը, պատմել է Նախիջևանիկ գյուղացի, 74 տարեկան Պիծի Ասրունց Բալասանը:

#### 51.ԵՐԿՈՒ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, №14):

Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը, բայց ասացողի մասին ոչինչ չի հաղորդում:

#### 52.ԸՇԽԱՐՔԵՍ ԵՐԵՍԻՆ ԱՄԵՆԱԲԱԽՏԱՎԵՐ ՄԱՐԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, վավ. №18) :

Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը, բայց ասացողի մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդել:

#### 53.ԱԶՆԻՎ ՄԱՐԹ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, վավ. № 17):

Հեքիաթը գրի է առել Ս. Իսրայելյանը, բայց ասացողի մասին ոչ մի տեղեկություն չի:

#### 54.ՎԱԽՏՆ Ա ԽԱԲԱՐ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, №1):

Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը Ղարաբաղի Նախիջևանիկ գյուղացի, 82 տարեկան Պիծի Ասրունց Ակուբջանից:

#### 55.ՄԱՐԹ ԱՊՐՈՒՄ Ա ՍՎԸՐԵԼՈՒ ՀԵՏԵ

Առականման այս հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, «Ղարաբաղի հայ ժողովրդական բանահյուսությունը» հավաքածուն, №2):

Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը, պատմել է Ղարաբաղի Նախիջևանիկ գյուղացի Պիծի Ասրունց Ակուբջանը՝ 82 տարեկան:

#### 56.ԽՂՍՄԸՏԱՆՔԱՎ ԿՅՈՂԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, «Ղարաբաղի հայ ժողովրդական բանահյուսություն» հավաքածուն, №3):

Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը 1945 թ., պատմել է Ղարաբաղի Ղըզ-Ղալա գյուղացի Գրիգոր Սողոմոնյանը:

#### 57.ՇՌԱՅԼ ՏՂԱՆ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, «Ղարաբաղի հայ ժողովրդական բանահյուսություն», №4):

Հեքիաթը գրի է առել Ս. Իսրայելյանը ղարաբաղցի Կատին Պետրոսյանից:

#### 58.ՀԱՅՐ ԵՎ ՈՐԴԻ

Առականման այս հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, . № 5):

Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը ղարաբաղցի Արտեմ Գևորգյանից:

#### 59.ՊԱՌԱՎ ԸՍԿԵՍՈՒՐԸ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի

ֆոնդ, վավ. № 6): Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը դարաբաղի Կատին Պետրոսյանից:

#### 60.ԹՈՐՔԻՆ ՀԱՐՆԸ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, վավ. № 7),

Հեքիաթը գրի է առել Ս. Իսրայելյանը դարաբաղի Կատին Պետրոսյանից:

#### 61.ՀԱՎԱՏԱՐԻՄ ԵՎ ԱՆՀԱՎԱՏԱՐԻՄ ԿԻՆԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, վավ. № 9):

Հեքիաթը գրի է առել Ս. Իսրայելյանը սիսիանցի Արզամ Խաչատրյանից:

#### 62.ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, № 15):

Հեքիաթը գրի է առել Ս. Իսրայելյանը Ղարաբաղի Նախիջևանիկ գյուղացի, 82 տարեկան Պիծի Ասրունց Հակոբջանից:

#### 63.ԷՐԿՈՒ ԼՍՁԳՅԻ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, № 16):

Հեքիաթը գրի է առել Ս. Իսրայելյանը նախկին բանվոր, 57 տարեկան Ավանես Օհանջանի Մարտիրոսյանից:

#### 64.ԱԶՆԻՎ ՀԸՆԳԵՐ ԸՄ ՄԱՆ ԿՅՈՒՄ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս.

Իսրայելյանի ֆոնդ, վավ. № 17):

Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը դարաբաղդի նախկին բանվոր, 57 տարեկան Ավանես Մարտիրոսյանից:

#### 65.ՎԱՆԵՍ ԱՊՈՐ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 66.ԿՅԱՌՆԻՆ, ԷՇԻՆ. ՔԸՉԵՂԱԿԻՆ, ՄՇԸՀԱՎԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2)»

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 67.ԷՐԿՈՒ ՎԸՆՆԱՆՈՒՆ ԼԻՎՈԹՈՒՆ ԸՆԵԼԻ ՉԻ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է ԲԱ-ում (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Մ. Մխիթարյանը 1961 թ. Ղարաբաղի բարբառով (տե՛ս «Շառ խոսողը» հեքիաթի ծանոթագրությունը):

#### 68.ՈՐՍՈՐԴՆ ՈՒ ԿԱՔԱՎԸ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, վավ. №13):

Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը, սակայն բանասացի մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդել:

#### 69.ՊԸԵԼ ԱԽՊՈՐԸ ՀՈՒ ԽԵԼՈՒՆՔ ԱԽՊՈՐԸ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 70.ՔՈՍԱԿԵՆ ՀՈՒ ՔԱՉԱԼԵՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» 9-րդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Տ. Նավասարդյանց, «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», իններորդ գիրք, Թիֆլիս, 1902, էջ 83-85): Հեքիաթի վերնագրի տակ նշված է՝ Ղարաբաղի բարբառով: Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին, Շուշիում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահպանված է (տե՛ս ԲԱ, Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ, 1, № 2):

#### 71.ԱՉՔԸ ՎԱՀՐԸԿԱԼԱԾԵՆ, ԿԱՂԼԻԳՅԻՆ ՀՈՒ ՔՈՍԱԿԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Տպագրվում է ըստ Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» տասներորդ գրքույկում հրատարակված բնագրի (Թիֆլիս, 1903, էջ 44): Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծում նշված է՝ Ղարաբաղի բարբառով: Համաձայն Տ. Նավասարդյանցի վկայության սույն հեքիաթը վերցված է Առ. Բահաթրյանի ժողովածուից (տե՛ս «Կյուլ տեռած ախճկանը հաքյաթի ծանոթագրությունը») : Այս հեքիաթի գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ-ի Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդում (գործ №2):

Հեքիաթը գրի է առել Առ. Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին, Շուշիում:

#### 72.ՏԵՐՏԵՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս

ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 73.ԴԵՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ.մարտին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը, 87 տարեկան, եղել է որմնադիր, այժմ թոշակառու է: Ապրել է սկզբում Հաղրուքի շրջանի Պետրոսաշեն գյուղում, այնուհետև՝ Ստեփանակերտում:

#### 74.ՔԱՉԱԼԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, . №2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 75.ԺԱՄԱՍԵՐ ՎԱՐԹԱԲԵՏԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 76.ՆԸՂԱՐԱՉՈՐԻՆ ՔՅՈՒՆԳՅԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը, 87 տարեկան, եղել է որմնադիր, այժմ թոշակառու է: Ապրել է սկզբում Հաղրաթի շրջանի Պետրոսաշեն գյուղում, այնուհետև՝ Ատեփանակերտում:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ-ում (տե՛ս Մ. Առաքելյանի ֆոնդ):

#### 77.ՊԸԵԼ ՂԱՐԱԴԱՂՑՈՒՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Ամպ քշելը]

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 78.ՊԸԵԼ ՂԱՐԱԴԱՂՑՈՒՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Անգլուխ տերտերը]

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 79.ՊԸԵԼ ՂԱՐԱԴԱՂՑՈՒՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Տերտերին ծեծելը]

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 80.ՊԸԵԼ ՂԱՐԱԴԱՂՑՈՒՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Ձին քարշ տալը]

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առ. Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսնե-

րին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի տալիս:

#### 81.ՊԸԵԼ ՂԱՐԱԴԱՂՑՈՒՑ ՀԱՔՅԱԹԸ

[Փայտ կտրողները]

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 82.ԹՍՄԲՍԼՆԵՆ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Մխիթարյանի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Մ. Մխիթարյանը 1961 թ. Ղաբաբաղի բարբառով (տե՛ս «Շառ խոսողը» հեքիաթի ծանոթագրությունը) :

#### 83.ՎԱՐԹԱԲԵԴՆ ՈՒ ՈՒՐՍՆ ԾԱՌԱՆ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Իսրայելյանի ֆոնդ, բաժին սատիրա և յումոր, էջ 130 -135): Հեքիաթը գրի է առել Մ. Իսրայելյանը, սակայն գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 84.ՀԱՐՈՒՍՏԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸ ԵՎ ՀՈՔԵԱՌ ՀՐԵՇՏԱԿԸ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է ԲԱ-ում (տե՛ս Մ. Իսրայելյանի ֆոնդ, վավ. №10): Հեքիաթը գրի է առել Մ. Իսրայելյանը Ղաբաբաղի Նախիջևանիկ գյուղացի Պիծի Ասրունց Ակուրջանից:

#### 85.ԱՍԼԱՆ-ԲԱԼԱՍՈՒ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Կ. Մելիք-Շահնազարյանցի ֆոնդ):

Հեքիաթը գրի է առել Կոստանտին Մելիք-Շահնազարյանը, որը ոչ մի հիշատակում չի անում հեքիաթասացի և այլ հանգամանքների մասին: Միայն հեքիաթի վերնագրին կից, փակագծերի մեջ ավելացրել է «Ղարաբաղի լեզվով» ծանոթագրությունը:

#### 86.ԳՅՈՒԼԻ-ՍՍՊՈՒՐԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին՝ Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 87.ՈՐՍԿԱՆ ՄԱՐԹԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 88.ԹԱԳԱՎՈՐԻՆ ՋՈՒԿԸ ԲՈՆՈՂԻՆ ՈՐԴՈՒՆ ՎԵՊԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. սեպտեմբեր ամսին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 89.ՈՐՍՈՐԴ ՓՈԻՐՈՒՄԻՆ ՎԵՊԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, 2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. սեպտեմբերին, Շուշիում: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 90. ԹԱԳԱՎՈՐԻՆ ԱՂԶԿԱՆԸ ՎԵՊԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Գրիգոր Բահաթրյանը 1860 թ. սեպտեմբերին, Շուշիում: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 91.ԹԱԳԱՎՈՐԻՆ ՎԵՊԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Գր. Բահաթրյանը 1860 թ.սեպտեմբերին, Շուշիում:

Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 92.ՈՒՂԽԱՅԻՆ ՎԵՊԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1,2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. սեպտեմբերին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 93.ԿԵԾԱԿ ԹՐԻՆ ՎԵՊԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. սեպտեմբերին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկության չի հաղորդում :

### 94.ԹԱՔԱՎՈՐԻՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՈՐԴՈՑԸ ՎԵՊԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Տավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. սեպտեմբերին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում :

### 95.ԿՈՒՆՏԻՆ ՎԵՊԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, № 2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. սեպտեմբերին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

### 96.ԹԱԳԱՎՈՐԻՆ ԵՐԵՔ ՈՐԴՈՑԸ ՎԵՊԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. սեպտեմբերին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 97.ՇԱՀ-ՍԼԵՅՄԱՆԻ ՎԵՊԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. սեպտեմբերին: Բանահավաքը հեքիաթասացի մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 98.ՍԱՏԱՆԱՆ ԵՎ ՉԱՐ ԿԻՆԸ

Գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է հանդիսացել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Իսրայելյանի ֆոնդ, վավ. №8),

Գրի է առել Ս. Իսրայելյանը Կատին Պետրոսյանից:

#### 99.ՊԵԼ ԱԽՊՈՐԸ ՀԱՔԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

#### 100.ՈՍՊԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Հեքիաթի գրառման ձեռագիրը, որը հիմք է ծառայել ներկա հրատարակության համար, պահվում է Բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանի ֆոնդ, գործ 1, №2):

Հեքիաթը գրի է առել Առաքել Բահաթրյանը 1860 թ. մայիս-օգոստոս ամիսներին: Բանահավաքը հեքիաթասացի և հեքիաթի գրառման մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում:

## ԲԱՌԱՐԱՆ

### Ա

Աբասի (բազի) - 1. քսան կոպեկանոց, 2. քսան կոպեկ  
Աբուռ - ամոթ  
Ադաթ - սովորույթ  
Ադրես - հասցե  
Ազատու - հիվանդ  
Աժիլ - արժեկ  
Ալավ-ալավ անել (ըլըվ-ալավ անել) - բոցկլտալ  
Ալբահալ (ըլբըհալ) - իսկույն, շտապ, տեղնուտեղը  
Ախմախ - հիմար  
Ախսախկալ - սպիտակամորուս, տարիքով տղամարդ, ծերունի  
Ախրը (ախըրա) -ի վերջո, վերջապես  
Ածել - 1. նվագել, 2. լցնել  
Ակուշկա (ագուշկա) - պատուհան  
Աղաք անել - առաջնորդել  
Աղու- 1. թույն, 2. դառը  
Ամնլ կյնլ-հաջողվել, գլուխ գալ  
Աման գլինդլ-աղերսական արտահայտություն  
Ամարաթ - պալատ, դղյակ  
Ամմա - բայց, սակայն  
Ամման - ամեն  
Այա - տատ, հազվադեպ՝ մայր  
Այիբ - պակասություն, ամոթ  
Անգլամազ - խիստ անճոռնի, գռեհիկ ու կոպիտ  
Անգլին-անկյուն  
Անգուջ օնել (անջուկ օնել) -ականջ դնել, լսել  
Անեսկ - անեծք  
Անկուջ (անջուկ) - ականջ  
Անպեն - անբան  
Անջախ - հազիվ  
Անցանք - անցած բան  
Աչառ - 1. բանալի, 2. երկու տարեկան արու հորթ

Ապրեր - հայր  
 Ապուռ - անասնակեր  
 Աջըղ - 1. բարկություն, 2. վրեժ  
 Առե (առի) - հենց, իսկապես, ճշգրիտ  
 Առեն (առին) - ձեռքին  
 Առթար - արդար  
 Ասլան - առյուծ  
 Ասլան-բալասի - առյուծի ձագ  
 Ասման - երկինք  
 Ատաժ - հարկ  
 Ատկազ կյնլ - հրաժարվել  
 Արգ անել - դիմել, բողոքել  
 Արխային (ըրխըլին) - հանգիստ, անհոգ  
 Արկաթ - երկաթ  
 Արմասկ - զարմանք  
 Արքյ - իրավունք, արտոնություն

## Բ

Բնգյ - բեկ  
 Բադա տալ - ոտքով-գլխով կորցնել, լիովին կորցնել  
 Բագբանդ - ապարանջան  
 Բնգի - 1. գուցե, 2. որևէ, 3. երբեմն  
 Բագի - տե՛ս աբասի  
 Բագրկյան - վաճառական  
 Բաթմիշ ինիլ - անհետ կորչել, անհետանալ  
 Բալա - 1. զավակ, որդյակ, 2. փորձանք  
 Բալբազ - մեծ  
 Բնլի - գուցե  
 Բալկոն - պատշգամբ  
 Բնլքյնմ (բնլքյի) - գուցե  
 Բախչա (բախճա) - 1. բանջարանոց, 2. փոքր այգի  
 Բադ - այգի  
 Բադիրյար ինիլ (բադըրյար ինիլ) - սաստիկ վախենալ  
 Բադմանչի (բադվանչի) - այգեպան

Բաճի (բաջի) - քույր, քույրիկ  
 Բաննանի - որմնադիր  
 Բաշաթմիշ անել - հասցնել, գլուխ բերել  
 Բաշմախչի - կոշկակար  
 Բաջանադ - քենակալ  
 Բնա - 1. վեճ, 2. հիացմունքի արտահայտություն  
 Բար - պտուղ  
 Բարդան - քուրձ, մեծ պայուսակ, մեծ ջվալ, մեծ պարկ  
 Բաքմազ (բնքյմնզ) - դոշաք  
 Բեդմա (պետմա) - պետք է  
 Բեթմր - ավելի վատ, վատթար  
 Բեյվախսըզ - ոչ ժամանակին, անպատեհ  
 Բեքեփի (բեքեփի) - անտրամադիր, տխուր  
 Բըզմրնծ (բիզմրնծ) - բեզարած, հոգնած, վաստակած  
 Բըլմկ-դաստակ  
 Բիդի (բըդի) - դեպի  
 Բիձա - ծերունի  
 Բիյապուռ (բիյաբուռ) - անամոթ, խայտառակ  
 Բիշտի-բիշտի անել - հրել, հրահրել  
 Բիրդան (բժուրդան) - հանկարծ  
 Բհամ կյնլ - ծնվել, առաջանալ  
 Բոզ - գորշ, սպիտակավուն  
 Բոթուլ - շիշ  
 Բոլ - 1. բավական, 2. առատ  
 Բոլամա - բավականին  
 Բոլթա տալ - զբոսնել, դես ու դեն քայլել  
 Բոխճա - կապոց  
 Բոդազ - կոկորդ  
 Բոդմա (բուդմա) կյնլ - խիստ հուզվել, հուզմունքից խեղդվել  
 Բոյ - հասակ  
 Բոյահիլի - տան ներսում դրվող մեծ հայելի  
 Բոստան - բանջարանոց  
 Բրախել - թողնել, լքել

Բուդ - ազդր

Բութկա - կրպակ

Բուլդի - հովի նման խաղալիք, որ պտտեցնում են բուլթ մատով ու ցուցամատով

Բուլքցնել - առատացնել

Բուճախ - անկյուն

Բուսաթ - կերպարանք

Բուսունը պահել (բուսը պահել) - թաքնված սպասել մեկին, ծածուկ հետևել

Բուրավուրտ անիլ - նկատել, հետախուզել, ուսումնասիրել

## Գ

Գամի (գյամի) - նավ, նավակ

Գաստինցա (գաստնիցա) - հյուրանոց

Գիման (կըման) - բացի

Գյմբն - գորգ

Գյադա - ծառա

Գյմրյոն - կաշին մշակելու հատուկ հարմարանք

Գյեժդան-գյեջ - մեկընդմեջ

Գյընգլըլիստար - թափով, շտապ, կրնկակոխ

Գյիդնլ - իմանալ

Գյիլն - հատիկ (խաղողի և այլնի)

Գլիրգյիվիլ - ձգել (կաշին, մորթին)

Գյիրթ - հանկարծ, միանգամից

Գյլեջա - զրույց

Գյլիս (ջլիզ) - բոլորովին, միանգամայն

Գյոլ - լճակ

Գյոռ - (արհամարհական) գերեզման

Գյորա - համապատասխան

Գյոլ - վարդ

Գյուվաքյի - իբրև թե

Գյոլրզն - թունավոր օձի տեսակ

Գրիվ - ընդդեմի և հողի չափ

Գուբեռնատոր - նահանգապետ

## Դ

Դաբան - կրունկ

Դալու - թիկունք, մեջք

Դախլ - գանձարկղ

Դամհուրչի - դարբին

Դանն - հատիկ, հացահատիկ

Դանյի - քեռի

Դանստի-իսկույն

Դավի - կռիվ, վեճ

Դանր - պահ , ժամանակ

Դանրդան - 1. պատճառով, 2. վշտից

Դանրզի - դերձակ

Դարվազա (դրրբըզա) - դարպաս

Դեյրա - շրջագգեստ

Դըեր (դեր) - տերտեր

Դըմդել (դըղմել) - խարանել

Դրնգդընգալ - բարձր ու կոպիտ ձայներ հանել (իրերի մասին)

Դըրանկեն (դիրանկեն) - տերտերի կին

Դիբի (բիդի) - դեպի

Դիյերել - բարձրանալ

Դինջ - հանգիստ, խաղաղ

Դիվանխանա - 1. դատարան, 2. սրահ, ընդունարան

Դիքյ - գառիվեր

Դհոլ - թմբուկ

Դոգվոթ - պայմանագիր

Դոլաբ- 1. պատի մեջ բացված պահարան, 2. նենգություն, խորամանկություն

Դոլլուդ (դոնլուդ) - աշխատավարձ, ռոճիկ

Դոլվաթ (դոլվանթ) - հարստություն, եկամուտ

Դոխտուր - բժիշկ

Դոնգուզլըդ - ջրաղացի ջրհորդանի ներքնի մասը

Դոնըմ (դոնում) - անգամ

Դոճ - կուրծք

Դճանկ - ներքնակ  
 Դոստ - բարեկամ  
 Դճու - 1. ճշմարիտ, ուղիղ, շիտակ 2. հարթ  
 Դույբին - հեռադիտակ  
 Դճուլցյան (դուլկյար) - հյուսն  
 Դույուղ անել - հայտնել, իմաց տալ  
 Դունյա - աշխարհ  
 Դճուան - թշնամի  
 Դուստանալ - բարեկամանալ  
 Դճուվան (դուվան) - դիվան, օրենք, դատ  
 Դճուլան - խանութ

## Ե

Ետանալ (յըտանալ) - ուշանալ  
 Եթիմ - որբ  
 Եխա (յախա) - օձիք  
 Եխճե - եկեղեցի  
 Եխտուտ - կեղտոտ  
 Եհան (յիար) - թամբ  
 Եղ - յուղ  
 Եշիլ - նայել  
 Եմիշ - սեխ  
 Եննան (ետնան) - հետո, այնուհետև  
 Ետալ - հետո  
 Ետե - ուշ  
 Ետը հետը (ետե հետը) - հետո, այնուհետև  
 Ետ ինցիլ - 1. ետև ընկնել, 2. հղիանալ  
 Ետնան - հետո, այնուհետև  
 Երա - վրա  
 Երըեր խաղալ (յիրըեր խաղալ) - շատ ուրախանալ, անչափ ուրախանալ, հուզվել, ուրախությունից վեր-վեր թռչել  
 Եր ինիլ - բարձրանալ  
 Երնային (եռնային) - երկնային

Եր-տիր վեր-տիր անել - դեռ ու դեն անել, դեսից-դենից խոսել, ծանր ու թեթև անել

Եր օնել (յոր օնել) - վերցնել

## Զ

Զալում - խիստ, ուժեղ

Զանբ - ջրադացաքարի կողքերին հավաքված ալյուրը

Զանգյի - հարուստ մարզ

Զանդուկ - արկղ

Զավոդ - գործարան

Զատ - բան

Զարափաթ - կատակ

Զարգյան (զարկյար) - ոսկերիչ

Զինքյը տալ - ինքն իրեն տալ (մի բանի)

Զոլթոնանան - արթնանալ

Զեհ - սուր եզր

Զիրավ - իրենով

Զիրավ տալ - 1, իրենով տալ, 2. փաթաթել

Զհան - թույն

Զնկուլակ (զնգուլակ) - զանգ, զանգուլակ

Զոլ - շերտ

Զոմբոնդոն (զոմբոնդոն) - զմրուխտ

## Է

Էրիլ - այրել

Էլլիա (էլլա) - նորից, էլի

Էհտիբար - վստահություն, հավատ

Էն դդար - այնքան

Էնդուլացի (էնդուլացե) - այնտեղացի, այն կողմից, օտարերկրացի

Էնչանք - այնքան

Էշխ - եռանդ, ավյուն

Էսչանք - այսքան

Էտչանք - այդքան

Էրգյունանալ (ըրկընանալ) - երկարել

Էրկուինջի - երկրորդ  
Էրվիլ - վառվել  
Էքսը (էքսը) - հաջորդ օրը

## Ը

Ըլբըհալ - տե՛ս Ալբահալ  
Ըլըմըլլնթ - տե՛ս Իլլըթմիլլնթ  
Ըլթավա - կժի կամ կուլայի տեղ ծառայող պղնձե ջրաման  
Ըլխալուղ - արխալուղ  
Ըլպաստրակ (ըլբաստրակ) - նապաստակ  
Ըկորա (ըգյորն) - համապատասխան  
Ըդարկիլ ( դարկել) - ուղարկել  
Ըդմադըմ անել (աղամաղամ անել) -դեսուդեն հրել, դեսուդեն անել  
Ըդնել (ինգյնիլ, ընգնել)- ընկնել  
Ըդուվանալ - դառնանալ  
Ըճըղվել (ըջըղվել) - ջղայնանալ, վրիժառությամբ լցվել  
Ըմարաթ- պալատ, տե՛ս նաև Ամարաթ  
Ընա (ընըրա, ընդըրա) - նրա  
Ընգնել (ինգյնիլ) - ընկնել  
Ընդրու (ընդրա)-նրա  
Ընդեդերք (Ընդեդերք) - այն կողմերը, այն տեղերը  
Ընեծիլ - անիծել  
Ընըմավեր (ընըմավուր) - անվանի  
Ընկուջտակ (ընջուկտակ) - ականջի տակ  
Ընտրա տառտան (ընդրա դմրդմն)-նրա համար, նրա պատճառով  
Ըշա՛հ (շա՛) - հիացմունք արտահայտող բացականչություն  
Ըշտափել - ուշաթափվել  
Ըռեխ (ռեխ) - երախ  
Ըռըչննկ - առաջնեկ  
Ըռնա - արյունից, իմ արյունից  
Ըռնըթաթախ - արյունով թաթախված, արյունոտ  
Ըսկանալ - լսել  
Ըստակել - սատկել  
Ըստահանք - սրանք

Ըստարե - այս տարի  
 Ըստիյան (ըստեղեքյ) - այս տեղերը  
 Ըստրանա - սրանից  
 Ըստրանա ետը - սրանից հետո  
 Ըստլ - սեղան  
 Ըստուր - սրա  
 Ըսօր - այսօր  
 Ըտ էլ - այդ էլ  
 Ըտըեղան - այդտեղից  
 Ըտըրա - դրա  
 Ըտըհենց - այդպես  
 Ըտրանք - դրանք  
 Ըտրակին - տե՛ս Դըրանկեն  
 Ըրագի - երագում  
 Ըրախա - երեխա  
 Ըրարմունք (արարմունք) - արարք, վարմունք  
 Ըրբա - սայլ  
 Ըրեսուն - երեսան  
 Ըրըսպըշտոթուն - երեսպաշտություն  
 Ըրիքյնակ - արեգակ  
 Ըրխըյինցնել - հանգստացնել, անհանգիստ վիճակից հանել  
 Ըրմանալ - զարմանալ  
 Ըրնըլվա - արյունլվա  
 Ըրվալ (ուրվալ) - երևալ

# Թ

Թա - թե  
 Թաբաղա - զույգ թերթ  
 Թաբուն (թոբուն) - խումբ, երամակ  
 Թադարիքյ - պատրաստություն  
 Թանգն - նոր  
 Թանգնդան - նորից  
 Թագի - 1. որսի արագավազ շուն, 2. շուն  
 Թալակ - թակարդ

Թալահ - բախտ  
 Թալվա - տե՛ս Թովլա  
 Թախտ - գահ, գահավորակ  
 Թակել - ծեծել  
 Թահր- 1. հնար, 2. կերպ, 3. կերպարանք  
 Թամբան - ծուլ  
 Թամբանքի - ծխախոտ  
 Թամնուգ - 1. մաքուր, 2. լրիվ, ամբողջ  
 Թամք - թամբ  
 Թայդի - շտապ, վռագ  
 Թասակ - կլոր, առանց կոկարդի գլխարկ  
 Թավազա անել - մատուցել, հյուրասիրել  
 Թավար դուշ - անորոշ ցեղի մի թռչուն  
 Թավիլ տալ-թավալվել  
 Թամնուգ - ուղիղ, շիտակ  
 Թամնուփ - կողմ  
 Թամրիփ անել -գովել  
 Թարիփլանման - գովելի, գովական  
 Թամրք (թամրք) - գավակ  
 Թափել - 1. թափել, 2. ազատել, փրկել  
 Թափշուր անել - հանձնարարել  
 Թամք (թամք) – 1.կենտ, մենակ, 2.միայն  
 Թամք լիհա - միայն թե  
 Թամքչան (թամքչան) - միայն թե  
 Թեք ինգյիլ (թեք ինգյիլ) - 1. կողքի վրա պառկել, 2. հիվանդանալ  
 Թեշտ - մետաղե լվացքաման  
 Թըեփուտ - փետուր  
 Թըկըմհակ - ծեծկոտոց  
 Թըմաշա անիլ - դիտել, հետաքրքրությամբ նայել  
 Թըմըզվել - մաքրվել  
 Թընթորալ (թընթորել) - նախատել, դժգոհել  
 Թըռըշնել - գունատվել, գույնը գցել  
 Թըրափեն (թիրափին) - կողմը

Թըրթերուկ - խմորեղենի մի տեսակ, կազմված շատ բարակ խմորի թերթերից, թերթերուկ

Թիլ - 1. թել, 2. թույլ

Թիփանկ (թիփանգ) - հրացան

Թիփի - մրրիկ

Թիքյա - պատառ

Թխել - 1. թխել, 2» խփել

Թմամել - լրանալ

Թպղի(թըբըղլե) -վայրի ծառատեսակ

Թոբա - վերջ

Թոբա անել - վերջ տալ, վերացնել

Թոզ - փռշի

Թոխալ - ամալ

Թոխտ - թուղթ

Թոկ - պարան

Թոդ ինիլ - ակամայից վեր ցատկել

Թոշ - թուշ, այտ

Թոռ - անձրև

Թոռն ը՛ս քյինամ (թորն ը՛ս քյինամ) - ո՛ւր ես գնում

Թոռչի - ձկնորս

Թովլա - գոմ

Թոր- 1. թուր, 2. ուռկան

Թորբա - տոպրակ

Թորեն (թուրուն) - թոնիր

Թորը - ուր

Թոփուզ - գուրզ

Թոք - լյարդ

Թուլ ինգյիլ - գլորվել

Թուլուլ ընգնել (թուլ ինգյնիլ) - գլորվել

Թումբ - բլուր

Թուշ - ուղղություն, ուղիղ

Թուշ օնել - որոշակի նպատակի, որոշակի կետի ուղղել, նշան բռնել

Թոնվանգ - հրացան

Թուփ (թոփ) անել - հավաքել, կուտակել

## Ժ

Ժարիտ անել - տապակել  
Ժըմաժենք (ժըմըժենք) - իրիկնադեմ  
Ժիժիպապա անել - ծամածռությամբ խոսել  
Ժընջըլ (ժինջիլ) - շղթա

## Ի

Իգյիթ - քաջ  
Իզինքյը տալ - տե՛ս Զինքյը տալ  
Իզ ու թոզ - հետք  
Իթտի-բաթտի տեռնալ - ոտքով գլխով կորչել, անհետանալ  
Իժան - էժան  
Իլմլ - եղել  
Իլի - էլի  
Իլիգյ - իլիկ  
Իլիմիլմթ - տե՛ս Իլլթմիլլմթ  
Իլլմջ- հնար, ելք, ճար, միջոց  
Իլլթմիլլմթ- ազգ ու տոհմ  
Իմանսըս - անհավատ  
Ինդի - այնպես  
Ինիլ - լինել  
Ինձհետի (ինձետի) - ինձ համար  
Իննադի քցիլ - թափ, եռանդ հաղորդել  
Իննանկան -- լինելու  
Ինսան - մարդ արարած, մարդ  
Ինսափ - խիղճ  
Ինքյ կալ - առ, վերցրու  
Ինքյ օնել - առնել, վերցնել, ստանալ, խլել  
Իշտմհ - ախորժակ  
Իշտըհմլի - ախորժակով  
Իսկի (ըսկի) - բուրբուկին  
Իստի - այսպես  
Իվել (իվիլ) - ավել  
Իտի - այդպես

Իրես - երես

Իրեսին ճիրավը - (փխբ.) մաքուր, անարատ, ձեռք չտված

Իրեքընջի (իրեքինջի) - երրորդ

Իրիքյնակ - արեգակ

Իցցուն (իծծուն) - հիսուն

Իփիլ - եփել

## Լ

Լնզգյի - լեզգի

Լալակ (լոլոկ) - պտուղ, բար

Լալեկ (լալեգ) - համր, չխոսկան

Լակ - 1. նեխած, փչացած (ձվի մասին), 2. շան հեղուկ կեր

Լնդ (լեդ) անել - շուտ անել, շտապել

Լամբ - լամպ

Լափ - ամբողջովին, լիովին

Լափու - ալիք

Լըել (ըլել) - ջրախառն ցելի

Լեհա (լիհն) - տե՛ս Լըհն

Լզնթին- ինչպես հարկն է, հաճելիորեն

Լըհն (լիհա) - իսկույն, անմիջապես

Լիգը- լիքը

Լդանալ - լողանալ

Լդե (լդրե) - լեդի

Լոխ - բոլոր

Լոխըքան (լուխեքան) - բոլորը

Լոխճին - բոլորին

Լոխճունց (լոխճընանց) - բոլորից

Լոխման (լոդմանի) - հեքիմ, բժիշկ (հատուկ անունից ծագած)

Լոշ - լավաշ

Լոք տալ - ցատկել

Լոք-լոք անել - ցատկոտել

Լոլոհ, (լոլոհ) - լեզու

Լոլլն - փող (հրացանի, կենցաղային զանազան իրերի և այլն)

Լոլսինգյն (լոլսընգյն) - լուսնյակ, լուսին

## Խ

Խաբար - լուր  
Խաթաբալա - փորձանք  
Խաթալու - փորձանքը հետը  
Խազալ - ուշ աշնանն անտառում (կամ ծառերի տակ) թափված տերև  
Խազար - սղոցած փայտից թափված թեփ  
Խազնա - գանձ  
Խազեյին - տանտեր  
Խազենդար (խազնադար) - գանձապահ  
Խալիչա - գորգ  
Խալիս - ժողովուրդ  
Խամ - անփորձ, նաև՝ վայրի  
Խանըմ - տիրուհի, տիկին  
Խանձուղ (խանձող) - վառվող կամ վառված փայտի կտոր  
Խասյաթ - բնավորություն  
Խարջ - ծախս  
Խարջիլ - ծախսել  
Խե - ինչու  
Խնզան - երեխա, երեխաներ  
Խելա (խիլա) - բավականին  
Խըզմտակ (խիզմտակ) - ծոծրակ  
Խըռավել - խռովել  
Խըռմփցնել - խռոացնել  
Խըռթըլուկ (խըռթըլոկ) - աղամախնձոր  
Խըտըտել - գրկել  
Խըտոր ընկնել - թեք ընկնել  
Խըրավել (խրավիլ) - խորովել  
Խիլա (խիլա) - բավականին  
Խոխա - երեխա  
Խոխերք (խոխեք) - երեխաներ  
Խոնչա - սկուտեղ՝ փայտից պատրաստված  
Խոջա - վաճառական  
Խորագյ - կերակուր

Խորիս - կաշի, մաշկ  
 Խոեկ տալ (խոեզ տալ) - քշել, հեռացնել  
 Խրեզ - քիչ  
 Խուխատար - երեխաների տեր  
 Խուտուրու - 1. չնչին, աննշան, 2. վատ, անպետք, անարժեք  
 Խուրջին - երկաջ տոպրակ  
 Խուփ ըլել - փակվել

## Մ

Մանդրը - ծանր  
 Մառնըյեր - ծառնիվեր  
 Մեծ (ծրեծ) - ծիծ, ստինք  
 Մետ (ծրետ) - ծիտ, ճնճողուկ  
 Մըմերուկ - ձմերուկ  
 Մըպըղիլի - շատ թույլ, աննշան լույս  
 Մ ի - ձի  
 Միլանգ - տաշեղ  
 Միծիզնը (ծիծիյնը) - ճկույթ  
 Միյավեր (ծիյավուր) - ձիավոր  
 Միք տալ - քաշել, ձգել  
 Մըլպատակ (ծըլպատրակ) - ծալապատիկ  
 Մմակ - անտառ  
 Մմծամել (ծըմծամել) - ծամծամել  
 Մոնդր - ծունր  
 Մոռ - ծուռ  
 Մո՞ր - ձոր  
 Մո՞ւ - ձու  
 Մուլ ինիլ - վեր թռչել  
 Մոկկնը (ծոկկոն)- ձուկ

## Կ

Կա - առ, վերցրու  
 Կազ (կյեզ) - գազ (չափի միավոր)  
 Կազ տալ - ծաղրել  
 Կաթնը - կաթ

Կնւլ ան - փակվել  
 Կախսի - կաթ  
 Կանծ (կուծ, կեծ) - խիստ տաք  
 Կաղիկ (կաղիգ) - կաղ  
 Կանրյոն (կյանրոն) - կարմիր  
 Կանվերտ - ծրար  
 Կապան - կապ  
 Կաստուրկա (կաստրուկա) - կաթսա  
 Կավ - կով  
 Կյավաթ (կյեվաթ) - գավաթ  
 Կարան - 1. ստորգետնյա անցք, 2. անձավ  
 Կարկաժ - 1. դդում, 2. գանգ  
 Կացալ - կպել  
 Կափոթի երեշտակ (Կափոթի երիշտակ) - Գաբրիել երեշտակ  
 Կըզնըվել - ջղայնանալ  
 Կըլխու բախշ - գլխագին  
 Կըթնահունց - կաթնահունց (կաթովու շաքարով թխված խմորեղեն)  
 Կըհիլ - անձավ  
 Կըղըզյի տալ - կաղալ  
 Կըման (գիման) - բացի  
 Կնզվել - տե՛ս Կըզնըվել  
 Կընդ - կենտ  
 Կըննական - մնալու, ապրելու  
 Կըրավաթ (կարավաթ) - մահճակալ  
 Կըտըրցնել - 1. լուծել, խափանել, 2. վերջ տալ, թողնել  
 Կըտրվուսկ - կորուստ (անասունների)  
 Կըտոց - կտուց  
 Կեյիմ (գյեյիմ) - հագուստ  
 Կենդակ - կենտ  
 Կեռ - արորի մաս  
 Կեռեթ - ատամ  
 Կերան (կյերան) - գերան  
 Կեցած (կյեցած) - հագնված

Կիլոհ (կըլոհ) - գլուխ  
 Կլիսել - վերջանալ  
 Կյազ (կյեզ) - գազ (չափի միավոր)  
 Կյալ - գալ  
 Կյանդել (կյեդել) - թաքցնել  
 Կյաղլու կենալ (կյողլու կենալ) - թաքնվել  
 Կյամ ա - գալիս է  
 Կյամի - նավակ  
 Կյառնը - գառ  
 Կյանրի- գարի  
 Կյարունք - գարուն  
 Կյարունքտեմ - զարնանամուտ, զարնան դեմ  
 Կյափ անել (գյափ անել) - զրուցել  
 Կյենալ - հագնել  
 Կյենգյատ - գանգատ  
 Կյևաթ - գավաթ  
 Կյետ - գետ  
 Կյեց տալ (կյես տալ) -հագցնել  
 Կյըխտար - եղնիկ, վայրի այծ  
 Կյըդծավըեր ( կյեդծավըեր )- կեդծավոր  
 Կյընգյատվիլ - գանգատվել  
 Կյընգյըտավոր (կյինգյըտավեր) - գանգատավոր  
 Կյըրոն - գրող  
 Կյիզիլ - զգել  
 Կյին - գին  
 Կյինի - գինի  
 Կյինհատել - գեահատել  
 Կյիր - գիր  
 Կյիրիլ-գրել  
 Կյիրպեց - գրքաց  
 Կյոդ - գող  
 Կյոդլը կենալ - թաքնվել  
 Կյոռթնոկ (կյեռթնուկ) - գորտ

Կյոտեգյ (կյոտկ) - գոտկատեղ  
 Կյոլ(կյոլ) - մեզ  
 Կյոլիլ-միզել  
 Կյոլ - գալ  
 Կյուղանալ - գողանալ  
 Կյում - գոմ  
 Կյումաշ - գոմեշ  
 Կյոլտիլ - կտել, կուտակել  
 Կյուրունքիան ինիլ - մինչև գարուն ապրել  
 Կնոնք - կնունք  
 Կնտիչ - կնճիթ  
 Կոզի - թեկուզ  
 Կոզնի - ոզնի  
 Կոժ - կուժ  
 Կոլ - պարանոց  
 Կոլա - կուլա  
 Կոլավն ընկնել (կոլավն ինգյինիլ) - վզովն ընկնել, գրկախառնվել  
 Կոխկինա - կողքի վրա  
 Կոճ - առաստաղի հենափայտը  
 Կոնդ (կոնտ) - անդամալուծ  
 Կոշտը - մոտը  
 Կոճի - ճան, վեզ  
 Կոպալ - մահակ  
 Կոռնը - կուռ  
 Կործ - գործ, աշխատանք  
 Կորմ - կեր, անասնակեր  
 Կորկոռ (կուրկոռ) - շատ ծերացած, մեջքը խիստ կորացած  
 Կորչա - կարթ  
 Կոքնե (կըռքընե) - ատամներ  
 Կսկարանք - 1. եռոտանի, 2. խորովածի շիշ  
 Կրավեր - կիր պատրաստելու հոր  
 Կրծկործել - կրծել  
 Կրկենի (կրկենե) - կարկանդակ, սովորականից մեծ գաթա

Կուճի (կուճուր) - փոքր

Կուտանա - թոնրի պատից ընկած, լրիվ չթխված հաց

Կուպրուն - տիկ

Կուրկուտ - ձավար (հասկացվում է նաև ճաշատեսակ)

## Հ

Հարգա (հայբա) - խուրջին, երկաջքանի տոպրակ

Հնգիր- պատրաստ

Հնլ - վիճակ, դրություն

Հնլն- դեռ

Հալալ- արդար

Հնլբնթ - երևի

Հախկ- վարձ

Հակ - գրաստի բեռան կեսը

Հադ - խաղ

Համ - և

Համամ - բաղնիք

Հնմնն (հնմին) - նույն

Համեշա - միշտ

Հայաթ - բակ

Հայասըզ - անամոթ

Հային (հըրային) - հավարին

Հանգ - ձև

Հննգյվիլ- հանգչել

Հաներ - աներ

Հանց (հունց) -ոնց, ինչպես

Հաշան - կալսվող հունձքը

Հնջնթ - գործիք

Հասար - պարիսպ

Հնսի - այդպես կոչում են հորեղբոր, հեռու կամ մոտիկ ազգականի տարիքով կնոջը

Հնսրնթ - կարոտ

Հավան կենալ - հավանել

Հավուզ - ավազան, ջրամբար

Հմր - հայր  
 Հարամ - անարդար, անիրավ  
 Հմրանքյնթ - ուժ, կարողություն  
 Հարթնր (հառհնր) - հարս  
 Հափուո - ափ, բուռ  
 Հմքյու (հմքյի) - պոչ  
 Հմքյիմ - բժիշկ  
 Հելլա (էլլա) - էլի  
 Հեյվան - անասուն  
 Հեյվարա - վիթխարի  
 Հենգյ - հինգ  
 Հեռ - ցավ  
 Հեսե (հասե) - հրեն  
 Հետան - ետևից  
 Հգեր - հագար  
 Հրգրել (հիգիրի) - պատրաստել  
 Հրգրվիլ (հիգիրվիլ) - պատրաստվել  
 Հրդե - ճանապարհ, ուղի  
 Հրմանչիլ - ամաչել  
 Հրնգեր - ընկեր  
 Հրնդրել - ընտրել, ջոկել  
 Հրոաքաշ - շատ հեռվից, առանց երևալու  
 Հրորշնել (ըրըշնել) - 1. գունատվել, գույնը փոխել, 2. կարմրել  
 Հրսվրհաս - հասնելու շատ մոտիկ  
 Հիբ - երբ  
 Հիլ անել - թողնել, սպասել  
 Հիլի - 1. հայելի, 2. ապակի  
 Հիլորել (հիլլորել) - ոլորել  
 Հիշտեղ - ինչ տեղ  
 Հլուր (հլիվուր) - ալուր  
 Հնպարել (հընբարել) - համրել  
 Հնգեր (հնգրեր) - ընկեր  
 Հոլ- ուլ

Հիճնթ (հիջնթ) - վեճ  
 Հնվանլն - համբերություն  
 Հովուդ (Հովուզ) - ջրամբար  
 Հո՞ր - ո՞ւր  
 Հիքյմ - 1. հրաման, կարգադրություն, 2. իրավունք, արտոնություն  
 Հրամի (հարամի) - ավագակ  
 Հու - 1. ով, 2. հո  
 Հիլիմանլնք ( հիլիզյմանլնք) - շատ գեղեցիկ, գեղեցկուհի  
 Հիննար - շնորհք  
 Հունց - ոնց, ինչպես  
 Հուչուլ (վիչիլ, վիչիլ)-ոջիլ  
 Հիր - ում  
 Հիրթ- երդիկ

## Ղ

Ղաբուլ - համաձայն, համապատասխան  
 Ղազ - սագ  
 Ղազան - կաթսա  
 Ղազի - մահմեդական կրոնական հոգևոր աստիճան  
 Ղաթ - արանք  
 Ղալա - բերդ  
 Ղանլնթ - սխալ  
 Ղանլմ - 1, փուշ, 2. գրիչ  
 Ղալմադալ - աղմուկ  
 Ղախպություն - պոռնկություն  
 Ղանմն -խանչալ  
 Ղամիշ - եղեգն  
 Ղամչի - մտրակ  
 Ղայդա - ձև, եղանակ  
 Ղայրա - ճախարակ  
 Ղանչանք - աղաչանք  
 Ղանչանգյ - գեղեցիկ  
 Ղաչադ - ավագակ  
 Ղասաբ - մսագործ

Ղասիդանն - դիտավորյալ  
 Ղաստի - դիտավորյալ  
 Ղավուր - այցելություն (հիվանդին)  
 Ղարավաշ - աղախին  
 Ղարադուշի - պահակ, հսկիչ  
 Ղարադուլ քաշիլ (ղարադուլ անել) - հսկել  
 Ղարիբ - օտարական, պանդուխտ  
 Ղափաղ - կափարիչ  
 Ղափլան - վագր  
 Ղաքը - առաջը  
 Ղդար - չափ  
 Ղդդա - արգելք  
 Ղզղան - կաթսա  
 Ղըլդրություն ( դուլդություն) - թալանչիություն, ավագակություն  
 Ղըլթըլթալ - ուժեղ եռալ  
 Ղըլղըլցնել - բարձր ու տեղի ձայներ հանել (մեծ մասամբ բերանից)  
 Ղըրբըրոց - աղմուկ- աղաղակ  
 Ղըրընդարան ինիլ - դես ու դեն ցրվել, իրար խառնվել  
 Ղիմիշ չաննել - ավտոսալ  
 Ղինար-ղինար անել - մաս-մաս, մանր-մանր կտրտել  
 Ղսմաթ- հաջողություն, բախտ  
 Ղոլ - կողմ  
 Ղոնախլըղ անել - հյուրասիրել  
 Ղոնաղ - հյուր  
 Ղոշուն (ղուշուն) - գորք  
 Ղոչ - խոյ  
 Ղոչչաղ - քաջ  
 Ղորթ - ճիշտ, ուղիղ, ճշմարիտ  
 Ղվաթ - ուժ , գորություն  
 Ղրաղ տեղ - մարդկանց աչքից հեռու տեղ  
 Ղրաղ - 1. ափ, 2. ծայր  
 Ղուբա - դագաղ  
 Ղուբոր - պատյան

Ղութի (ղոթի) - 1. դագաղ, 2. տուփ, սնդուկ

Ղուլդուր - թալանչի, ավագակ

Ղուլլուղ - ծառայություն

Ղուլլուղչի - տնային ծառայող, աղախին

Ղում - ավագ

Ղումկուտ - ավագուտ

Ղույ - նուրբ փետուր

Ղուշ - թռչուն

Ղուրտուղուշ փայ- գել-գագանի բաժին

Ղփըլվել - ամուր փակվել, կողավել

## Ճ

Ճաղար - կապուտաչա

Ճանգ - ճանկ

Ճապկե - փոքր և շատ ամուր թուփ

Ճառ (ջառ) - թագավորական մունետիկի հայտարարություն

Ճառլամիշ ինիլ - կանչել, ազդարարել, հայտարարել

Ճառչի (ջառչի) - մունետիկ

Ճարը տեսնալ - հոգալ

Ճարել - 1. գտնել, 2. թունավորել

Ճաք-ճաք կյնի- 1- ճաքճքել, 2. հուզվել, լաց լինել, 3. նախանձել

Ճելլի - շուտ, արագ

Ճեղաց - ջրաղաց

Ճըխտել - խոթել, խփել, կպցնել

Ճընգճընգալ - 1. հուզվել, դողալ, 2. անհաջող նվագի ձայներ հանել

Ճընթըռը (ճընթըռըմ) - պատռտված

Ճըպատ (ճպատ) - ճիպոտ

Ճըրդոտած (ճըրդրտած) - պատռտած

Ճթոռտած (ճուրթոռտած) - պատռտած

Ճիթ - ողկույզ

Ճիլմտիլ - ջլատել

Ճիճեխել - ջախջախել

Ճինջիպումբի անել - օրորվել, ճոճվել

Ճիտ - գիրկ

Ճղցպեղարճ - ջրաղացում թխված բաղարջ  
 Ճղուպուր - ընկույզ  
 Ճոթ- 1. կտոր, 2. կտոր (գործվածք)  
 Ճոթուպատառ (ճութըպատառ) - կտոր-կտոր  
 Ճոխտակ - զույգ  
 Ճոնդ - ծայր  
 Ճոճրե - ջորի  
 Ճտուկուտոր ( ճրթըկուտուր) - կորեկ հացի (ճաթ) կտոր  
 Ճուխտկաթայ - երկվորյակ  
 Ճուվարան - կողով  
 Ճուր - ջուր

## Մ

Մաղար - մինուճար  
 Մնգննդն- սակագին, կայուն գին  
 Մագտաքե - մածուցիկ նյութ  
 Մնթնլ մնալ - պարտպ մնալ, սպասել, շվարել  
 Մնթ մնալ- խիստ զարմանալ, ապշել  
 Մալ - ապրանք  
 Մնհլն- թաղամաս  
 Մնհլոմ- նշանավոր, երևելի, որոշակի  
 Մահրամա - սրբիչ, թաշկինակ  
 Մահրամա- սրբիչ, թաշկինակ  
 Մաղագա (մաղագին) - խանութ  
 Մայա - մակարդ, հիմք  
 Մայիֆ- կույր, աչքերը փակ  
 Մննգննն- դարբնոցներում գործածվող հարմարանք, որի միջոցով բռնում և ամրացնում են մետաղը, նրան հատուկ ձև տալու համար, մամլիչ  
 Մննգզիլ (մնզիլ)-որոշակի, սահմանափակ տարածություն, հեռավորություն (կենդանիների համար)  
 Մաննը - մատ  
 Մաշկ - մեջք  
 Մաշնակ - միջնակ  
 Մաչ - մեջ

Մաչկյոն - ներս, ներսի կողմը

Մաչտեղ - մեջտեղ

Մասխարա - ծաղր

Մասրափ անցկըցնել - 1. որևէ բանի տեղ անցկացնել, 2. մի բանի տեղ անցկացնել

Մատաղ անել - զոհաբերել

Մար (մարի) - մայր, մայր թռչուն

Մարմքա - աշուղների ներկայացում

Մարդիմազար - տմարդի

Մարիֆաթ - շնորհք

Մարջ - գրագ

Մեզմը - հատուկ գործվածք, որի վրա դասավորում են խմորագնդերն ու հացը

Մեկալ - մնացած(ը), անցած

Մեկալենն (մըկըլենն) - մյուսները

Մեկնել (մըեկնել) - երկարել

Մեհեկ (մեհենգյ) - հիմա

Մեյդան - հրապարակ

Մեյիդ (մեյդ) - դիակ

Մեյմուն - կապիկ

Մեննը կյն - հիշել, վերհիշել

Մեշնակ - միջնակ

Մեշոկ - պարկ

Մգոված - նգոված

Մըեննը (մեննը) - միտք, հիշողություն

Մըեննը քցիլ - միտը գցել, հիշեցնել

Մըզանա - մեզնից

Մըհալ - 1. թաղ, թաղամաս, 2. շրջակայք

Մըհենգյ - հիմա, այժմ

Մըդակ (մդակ) - դուռ, շեմք

Մըդայիտ (մըդարիտ) - զգույշ

Մըդափոն - ափսոս

Մըռըկախած - մեռելի գույն ստացած, մահամերձ

Մըռուք - դունչ  
 Մթնըծուրել ( մըթնըծոռել) - մութն ընկնել, սկսել մթնել  
 Միժմանի - սկուտեղ, սինի  
 Միլեթ - ժողովուրդ, ցեղ  
 Մինչեւ - մինչև  
 Միրչեմնը (մրչեմնը) - մրջյուն  
 Մխելի - բավականին, զգալի  
 Մխթասեղ (մըրթասեղ) - մեծ ասեղ, մախաթ  
 Մկըլունցան - մյուսներից  
 Մհալ տինիլ - ուշադրություն դարձնել, ուշադրության առնել  
 Մհանա - պատրվակ  
 Մհանչիլ (հըմանչիլ) --ամաչել  
 Մհար - համար  
 Մհենգյա տենը - այսուհետև, սրանից հետո  
 Մղավըեր (մեղավըեր) - մեղավոր  
 Մղրաճանճ (մըղրաճանջ) - մեղու  
 Մնան - նման  
 Մնան քյիննլ-մոռանալ  
 Մշահավ (մուշահավ) -թռչուն  
 Մոկնը (մոկուն) -մուկ  
 Մոհլնթ - Ժամանակ  
 Մոհտաջ- կարոտ, պակասություն զգալ  
 Մով- մետաքսյա նուրբ, խիտ և բարակ կտոր  
 Մորթե - մորթի  
 Մսլըհաթ - զրույց  
 Մտակել - փռել  
 Մրթավետ (մըրթավըետ) -մարդահոտ  
 Մուդաթ - ժամանակ  
 Մուխանաթ - անվստահելի, նենգ  
 Մոմնո, (մին-մինու ) - մեկ-մեկի , միմյանց  
 Մունք - մենք  
 Մոշտնրի - գնորդ  
 Մուչունք - այնքան

Մուտանա - մատանի  
Մուրազ - իդձ, փափագ  
Մուրոք - միրուք

### Յ

Յա - կամ  
Յալուխ (յալլըխ) - թաշկինակ  
Յախա - օձիք  
Յախալամիշ անել - դարպասել  
Յաղո՞ւզ - ինչո՞ւ, ինչի՞ համար, ի՞նչ պատճառով  
Յանի թե- իբրև թե  
Յան տալ - ծովել, թեքվել, կողքովն անցնել  
Յանի քյի - ինչպես-որ, ինչ-որ  
Յաշ - տարիք, կյանք  
Յաշել - նայել  
Յավաշ - կամաց  
Յարա - վերք  
Յարալու - վիրավոր  
Յափընջի - թիկնոց  
Յըդոնեգյ - աղավնի  
Յըտանալ - ուշանալ  
Յըվըշ-յավաշ - կամաց-կամաց  
Յըրա ընկնել (յիրան ինգյնի) - վրա ընկնել, հարձակվել  
Յըրան, (յիրան) - վրա  
Յըրա տալ (յիրան տալ) - վրա տալ, հարձակվել  
Յիրան պիրել - վրա բերել, թափով խփել  
Յըրան տառնալ - վրա թափվել  
Յոլա քյընանլ-գոյությունը պահպանել, հարմարվել  
Յոլլագյեդան - ճանապարհ գնացող, ուղևոր  
Յորդան - վերմակ  
Յոր օնել (օնիլ) - վերցնել  
Յուդուրավ - օգնությամբ, շնորհիվ

## Ն

Նագիր - նախարար  
 Նահանք - նրանք  
 Նաղլը (նաղլ, նաղըլ) - զրույց, պատմություն, հեքիաթ  
 Նաղլ անիլ (նաղլ անել) - պատմել  
 Նամագ - մուսուլմանական կրոնական արարողություն, աղոթք  
 Նամարդ - տմարդ  
 Նամուս - պատիվ  
 Նան - ու, և, նաև  
 Նաչադ - հիվանդ  
 Նաչադանալ - հիվանդանալ  
 Նարդըվան - սանդուղք  
 Նմփմս - շունչ  
 Նըեստան - նրանից  
 Նըեստա կենալ - կպչել  
 Նըհախ - իզուր, ապարդյուն  
 Նըղանալ - 1. հոգնել, 2. դժգոհ լինել  
 Նիգյմրմն- անհանգիստ  
 Նի մննել (նի մտնել) - ներս մտնել  
 Նի կենալ - այրվել, վառվել, կրակը կպչել  
 Նի կյմլ - կպչել  
 Նի մնալ - տարվել, ապշել, հետաքրքրվել  
 Նի քաշիլ - 1. ներս քաշել, 2. կոպիտ ձևով հագնել, անճաշակ հագնել  
 Նհհենց (նհենց) - այնպես  
 Նհետ - հետ  
 Նհետ անել - փակել, ծածկել  
 Նշանց տալ - ցույց տալ  
 Նոբաթ - հերթ  
 Նոթ - նավթ  
 Նոխուդ - սիսեռի մի տեսակը  
 Նորաքյիսմ - նոր հարստացած մարդ  
 Նոքյար - ծառա  
 Նումեր - համար

## Շ

- Շալլադ (շալլըդ) - մտրակ  
Շախկա - մորթված անասունի կեսը  
Շակերդ (շնգյերդ) - աշակերտ (արհեստավորի)  
Շահ - 1. տոկոս, 2. օգուտ  
Շահի ( շիհանուց ) - հինգ կոպեկանոց  
Շամ - մոմ  
Շամասեր (շըմասեր) - մոմասեր  
Շամդան - մոմակալ  
Շանջադ - գնդասեղ  
Շադվել - 1. շփոթվել, 2. գժվել  
Շարթ - գրագ  
Շարմադ - սիրուն  
Շափադ - շող, փայլ  
Շեբեթ - շաբաթ  
Շեհեր (շըհմր) - քաղաք  
Շեն - գյուղ  
Շենահավա (շինըհավա) - գյուղն իր բոլոր բնակիչներով  
Շենբնշեն - գյուղեգյուղ  
Շըլթադ - շառ  
Շըհադ - 1. վկա, 2. աղունավարձ  
Շըհանց տալ - ցույց տալ  
Շընացե (շինացե) - գյուղացի  
Շընլակուտ - շան լակուտ  
Շըվաք - ստվեր  
Շիլ ինգյիլ - մոլորվել, սխալվել, շփոթել  
Շինամաչ - գյուղամեջ  
Շիպիլկա (շպիլկա) - 1. հերակալ, 2. կցասեղ, 3. գամիկ, մեխիկ, 4. պտուտաձողիկ  
Շիրեփ - շերեփ  
Շլինքաքյոք - վզակոթ  
Շլիպլիթ (շիլիպլիթ) - եփած ու չորացրած սալոք  
Շհանց տալ - ցույց տալ

Շհանոռնը - նոսան խոշոր տեսակը

Շղըհարել (շըղհարել) - թափահարել, թափ տալ

Շուշն - ապակի

Շոխկ - ստվեր, շվաք

Շոռ կյանլ- ման գալ, պտտվել

Շորվա - կերակրատեսակ

Շոք- 1. հով, 2. ստվեր

Շողըբանի կըտըրել (շուտըբանի կտրել) - անընդհատ պտտվել, շուռ գալ

Շուկուկու տալ - ծորալ, շատրվանել (արյունը, ջուրը և այլն)

Շփոթ - ալյուրից պատրաստված կերակուր

Շքըռամաչ - երկու ոտքերի արանքը

Շքեռ- շեք

## Ռ

Ռգ - վիզ

Ռթես (վըթես) - գետնափոր բզեզ

Ռոթնը (վըթոհնը) - որդ

Ռոթնած (վըթոթնած) - 1. ոջլոտ, 2. որդեր առաջացած, նեխած

Ռրցակականչին (վըրցըկկանչին) -վաղ առավոտյան, աքլորականչին

## Չ

Չադիր (չադր) - վրան

Չալ- խայտաբդետ

Չալա (չիլա) - ապահով տեղ անձավում, բուն

Չալըխ (չալախ) կյանլ-տե՛ս չալիշ կյալ

Չալիշ կյանլ (չալըշ կյալ)- 1. դես ու դեն ընկնել, 2. շատ չարչարվել, 3.

թպրտալ

Չալիկ - գավազան

Չախկու - չախու

Չախմախ - տե՛ս Չըխմըխաքար

Չամադան - ճամպրուկ

Չանգյ (ճանդ) - ճանկ

Չարխի դըզդան (չարըխի դըզդան) - մեծ կաթսա (օղի, գինի քաշելու, ճաշ պատրաստելու համար)

Չափար - ցանկապատ  
 Չափարախ (չափալախ) - 1. կրնկակոխ, 2. ապտակ  
 Չնքյմն - կոշիկ  
 Չեթ - քառորդ  
 Չըլմըլոտիկ (չըլմըլոտիգյ) - գույնզգույն  
 Չըխմըխաքար - կայծքար  
 Չընկերավը (չինգյերմվը)-ճանկերով  
 Չիմ - բոլորը  
 Չխարակ - ճախարակ  
 Չյոնքյի (չոնքյի) - որովհետև  
 Չոբան - հովիվ  
 Չոլ (չոլ) - 1. դաշտ, 2. դուրս, 3. հարթ տեղ  
 Չոմաղ - մեծ և հաստ գավազան, մահակ  
 Չովդառ - անասուն գնող  
 Չորանը (չերանը) -մինչև  
 Չոթմքչի (չոթմքչի) - հացթուխ  
 Չորքըմջի (չորսինջի) -չորրորդ  
 Չոփ քցիլ - վիճակ հանել  
 Չութ - արոր  
 Չումար - ինչու համար  
 Չուշտ - շուտ  
 Չուվալ - ջվալ  
 Չուվան - պարան  
 Չուրը (չորը) - մինչև  
 Չքորանը (չքերանը, չքորը) - մինչև

## Պ

Պադվալ - նկուղ  
 Պալքյի (բալքյի) - գուցե  
 Պանիլ (պըհիլ) - հողը բահով փխրեցնել  
 Պադարճ - առանց թթխմորի թխած հաց  
 Պան (պեն) - բան  
 Պաննլ (պեննլ) - բացել  
 Պաշ - լանջ, թումբ

Պատառ - 1. քիչ, 2. կտոր  
 Պատարաք (բադարաք) - 1. պատարագ, 2. քելեխ  
 Պատրոնդաշի - փամփշտակալ  
 Պարախոդ (պըրախոդ) - նավ  
 Պարան կյնլ - 1. փլվել, 2. շուռ գալ, պառկել  
 Պարան տալ - 1. թափել, 2. շուռ տալ  
 Պարանց քցիլ - պառկեցնել  
 Պարի - բարի  
 Պնց-պիցըհար (պեց-պիցըհնր) - լրիվ բաց  
 Պեծինք (պեծինք) - օժիտ  
 Պել (պըել) - գիծ, խենթ  
 Պեղարճ (պեղաճ) - բաղարջ  
 Պեմբնկ - բամբակ  
 Պեն - բան  
 Պենդ (պըենդ) - 1. ժլատ, 2. պինդ, ամուր  
 Պենվնլ - բացվել  
 Պեպեգյ (պեպիգյ) - բոբիկ  
 Պեռնել - բեռնել  
 Պեռնը - բեռ  
 Պեց - բաց  
 Պեցոնր - բարձր  
 Պերան - բերան  
 Պըելի(պելի) - քավոր  
 Պըծենիլ (պիծանիլ) - բաժանել  
 Պըծին-պաժին(պիծըն-պեծին - բաժին -բաժին  
 Պըլանալ - գծվել, խելագարվել  
 Պըլացած - գծված, խելագարված  
 Պըկըսոթուն - պակասություն  
 Պըրանել (պըրանվել) - պառկել  
 Պըցըրցնել (պիցըրցնել) - բարձրացնել  
 Պիլննի - բանալի  
 Պիծի- փոքր  
 Պիճ - ապօրինի երեխա

Պիտում ա (պետմա) - պետք է  
 Պիրիլ - բերել  
 Պլիթ - բլիթ  
 Պհամ կյալ - առաջ գալ, ծնվել, ստեղծվել  
 Պռեզ - գնացք  
 Պռլ - հատակ  
 Պռկ - բուկ  
 Պռղ - կրակի շեղջի մի հատիկը  
 Պռանչիլ - բառաչել  
 Պռռռ - շուրթ  
 Պռռռտի անել - համբուրվել  
 Պտատել - փաթաթել  
 Պտոկ - 1. կրծքի պտուկ, 2. ծայր, գագաթ  
 Պրթում-պրթում անել - կտրել, մանր մասերի բաժանել  
 Պրընոտել ( պըրոնոտել) - մի քանի հոգով պառկել  
 Պրնլ - խմորագունդ  
 Պրնն - բուն  
 Պրնրթ - բուրդ  
 Պրնրտող- պղտոր  
 Պրնրտողել - պղտորել  
 Պրնրնտ - բրուտ

## Ջ

Ջանլաթ - դահիճ, տե՛ս նաև Ջալլադ  
 Ջանավար - գազան  
 Ջանտանք (ջանդակ) - 1. մարմին, 2. դիակ  
 Ջամբար ինիլ - ազատվել  
 Ջամահաթ (ջահամաթ) - ժողովուրդ  
 Ջալլադ - դահիճ  
 Ջամ - մետաղե աման՝ խմելու կամ կերակրի համար  
 Ջանջանլ - չարչարող, գլխացավանք պատճառող, որևէ բան դժվարու-  
 թյամբ կատարող, ձգձգող  
 Ջանրզ - շարք  
 Ջանրզիլմմ (ջըրզըլմմ) - շարքով

Ջեյրան - եղջերու  
 Ջեջիմ - կարպետ, գործվածքի տեսակ  
 Ջըհանդամ (ջըհաննամ) - դժոխք  
 Ջընթորմ (ճընթորմ) - խիստ պատռված  
 Ջիհիլ (ջիլ) - պատահել, հանդիպել  
 Ջինս (ջիս) - տոհմ, ցեղ  
 Ջոճ - կոշտ, կոպիտ  
 Ջվալ - պարկ  
 Ջտանոց - վզնոց  
 Ջուբ - գրպան  
 Ջոլհոնդ (ջոհոնդ) - հրեա  
 Ջուղաբ (ջողոբ) - պատասխան  
 Ջուռա - տեսակ  
 Ջուվար - մարդ

## Ռ

Ռադ անիլ - կորցնել, հեռացնել, վտարել, սպանել  
 Ռազի կենալ - համաձայնել  
 Ռանգ - գույն  
 Ռանչպար - հողագործ  
 Ռաստ կյնլ - հանդիպել  
 Ռըեխ - երախ  
 Ռըհմթ - ժողովուրդ  
 Ռըշվաթ - կաշառք  
 Ռիսկ - համարձակություն  
 Ռուզի - եկամուտ, բերք

## Ս

Սմբնբ - պատճառ  
 Սաբախ - 1. առավոտ, 2. վաղը  
 Սադադ - մատաղ  
 Սազ - երաժշտական գործիք  
 Սալամաթ - առողջ, ապահով  
 Սալդաթ - զինվոր  
 Սահանք - սրանք

Մաղ-սալամաթ - ողջ-առողջ  
 Մնմթ - հարմար, հարմար տեղ  
 Մայաղ - գգույշ  
 Մանատկյնր - ահեստավոր  
 Մանդուղ (սանդոդ) - սնդուկ  
 Մանդր - սանր  
 Մապոժնիկ - կոշկակար  
 Մապոկ - ճիտկավոր կոշիկ  
 Մնս - ձայն  
 Մավահի - բացի  
 Մարսաղ - հիմար, պակասամիտ  
 Մեյիզ - առաջնորդ ոչխար  
 Մըռք - գաղտնիք  
 Մըրտաճանք ինիլ - սաստիկ վախենալ, սիրտը ճաքել  
 Մըփաթ - դեմք, երես  
 Միմ - լար (նվագարանի)  
 Մինի - մատուցարան  
 Մյոնկնը (սոնկնկնը) - տգրուկ  
 Միաթ - ժամ, ժամացույց  
 Մղանալ - 1. առողջանալ, 2. ամբողջանալ, 3. հարություն առնել  
 Մովդաքար (սովդաքյար) - առևտրական  
 Մոտ - սուտ  
 Մորի (սորե) - այսօր  
 Մոթյ - սուգ  
 Մպոռ կյնլ - գրագ գալ, վիճել  
 Մտոլ - սեղան  
 Մտրանա (ըստրանա) - սրանից  
 Մրտիեռեչ (սրտըհեռեջ) - սիրտը ցավացող  
 Մութութ տալ (սութ տալ) - սղալ, սողալ  
 Մոնթոն - սյուն  
 Մոնվթն (սոնրթն) - առաջ, սկիզբ  
 Մոնրնթ - դեմք, նաև դիմանկար, դիմակ  
 Մոնրգյոն - արքայ

Մոլոր-սըփաթ-դիմագծեր, կերպարանք

Մոլորո՞ւ- խումբ

Մուփրա - սփռոց

## Վ

Վանդան - ժամանակ, ժամկետ

Վազ - որթատունկ

Վալլա (վալլահ) - աստված վկա, այն աստվածը

Վախսըզ - ժամանակից շուտ, անժամանակ

Վախտ - ժամանակ

Վահր ( վահար) - թարախ

Վասիաթ - ավանդ, կտակ, խրատ

Վարավուրդ անել - 1. դես ու դեն նայել, 2. խորհել

Վաքիլ - պալատական

Վեդրո - դույլ

Վեդ (վըդ) - հող

Վեշ- բեռ

Վեջան - հոգ

Վետնակեծան - ոտքի արահետ

Վեր - 1. հոր, 2. որ

Վեր ածել (վըեր ածըլ) - թափել

Վեր կյալ - իջնել

Վեր տալ (վըեր տալ) - տնկել

Վեր տինիլ (վըեր տինիլ) - վայր դնել

Վերցակ (վըերցակ)- աքլոր

Վզանվ օնել (վիզանվ օնել) -խոստովանել, վիզ առնել

Վըեննը - ոտք

Վըեռցակ - աքաղաղ

Վըեսկե - ոսկի

Վըեր - 1. որ, 2. վերև

Վըեր քաշիլ - իջեցնել

Վըեր քցիլ - 1.ցած գցել, 2. սպանել

Վըհատա (վըհատաս) - կարծես, երևի

Վըհաքել - հավաքել

Վըհըրկալել - թարախակալել  
 Վըննըկըլճիս - ոտք և գլուխ  
 Վըռըվեռ անել - ետ-ետ գնալ  
 Վըռվեռ (վըռըվեռ) - ետ-ետ, դեպի ետ  
 Վըսվըսալ - 1. ցածր, հազիվ լսելի ձայներ հանել, 2. դժգոհել  
 Վռագ-վռագ - շուտ-շուտ  
 Վնննչլ (վիչիլ) - ոջիլ

## S

Տալտա (դալդա) - ծածուկ տեղ  
 Տակ անել - սուզվել  
 Տաննակ (տեննակ) - դանակ  
 Տապըրըրած ( տապուռըրած) - առանց ձայնի, առանց խոսելու, կուչ  
 եկած  
 Տանալ ( տըռալ) - դարձել, դառել  
 Տար - տեր  
 Տարադաջ - կախադան  
 Տարոթուն անել (տըրոթուն անել) - տիրություն անել  
 Տարվազա (դըրբըզա) - դարպաս  
 Տափ - հող, հողամաս, գետին  
 Տեղեն նաթանկ (արթակ) - տեղով մեկ, ամբողջովին  
 Տեմ ընգնել (տեմ ինգյնիլ) - դեմ առնել  
 Տեմ օնել (տեմ կալել) - դեմ առնել  
 Տեն - դեն  
 Տեռնալ - դառնալ  
 Տերտակ - դատարկ  
 Տըեղ - տեղ  
 Տըմաննլ (տիմաննլ) -դիմանալ  
 Տըմբըհան ինիլ - շարժվել, թույլ կերպով շարժվել, հազիվ շարժվել  
 Տընկեց ( տընգեց) - տնվոր  
 Տըրտանկել (տիրտանկել) - դատարկել  
 Տիգ - դեզ  
 Տիմաննլ - դիմանալ  
 Տինիլ - դնել

Տիրն - տերն  
 Տկողեն - տխիլ  
 Տմակ - դմակ  
 Տոլար (դոլար) - պատի մեջ բացված պահարան  
 Տոն - տուն  
 Տոռնը - 1. դուռ, 2. դուրս  
 Տոփլնթ (տոփլնթ) - 1. նախիր, 2. ունեցվածք  
 Տոնըտոռնը - դռնեդուռ  
 Տու(տոն) - դու  
 Տոնգ(դոնգ) - ուղիղ, շիտակ  
 Տոնգնը - քաղցած  
 Տոն - դուրս  
 Տուսաղխանա (դուսաղխանա) - կալանատուն  
 Տոն պիրիլ- դուրս բերել  
 Տոն քցիլ - դուրս գցել, վռնդել  
 Տուրըթակ - տուրուղմիոց, ծեծկըռտուք  
 Տոնրոնը կյալ - շարժվել  
 Տոնրոն տալ - շարժել

### Ց

Ցալքուն - ցայտ  
 Ցանք - փշի թուփ  
 Ցիգան - գնչու

### ՈՒ

Ուղուր - շնորհք  
 Ումբուր - տարիք, հասակ, կյանք  
 Ումուդ (ումեդ) - հույս  
 Ուշկինա ինիլ (ուշքինն, ինիլ) - շատ ծիծաղելուց թուլանալ  
 Ուռութանա - առավոտից  
 Ուստաքյմր - վարպետ  
 Ուրան-իրեն, իր  
 Ուրանց -իրենց  
 Ուրթոմնը - երդում  
 Ուրոնը - իրար

Ուրձուր անել - իրար անել, հազիվ պատրաստել, հազիվ դասավորել  
Ուրձուր ընգնել - իրար ընկնել  
Ուրուրուց - օրորոց

Փ

Փանդ - փայտ  
Փալչի - բախտ բացող  
Փակետ - ծրար, կապոց  
Փանհլան - բանվոր  
Փայ - բաժին  
Փայա - խոշոր ձեռնափայտ  
Փայ անել - բաժանել  
Փայտոն - կառք  
Փայտոնչի - կառապան  
Փանդ - հնար, ձև  
Փանդան - 1. վարագույր, 2. առաստաղի գերան  
Փանը անել - գորգերով ու գեղազարդ կարպետներով սենյակի հատակը  
զարդարել  
Փարչ - պղնձե կամ կավե ջրաման  
Փանրվազ - 1. զգեստի եզրերին կարվող ժանյակ, 2. դռան, պատուհանի  
փեղկի եզրին մեխված երկայն, բարակ տախտակ, որի վրա հենվում է մյուս  
փեղկը՝ դուռը կամ պատուհանը փակելու ժամանակ  
Փեյին (փեյնը) - գոմաղբ  
Փեշկ - փեշ  
Փեշանկ - արհեստ  
Փեշքեշ - նվեր  
Փեշատըլ - կնքել  
Փեսալար - փեսաներ  
Փըշկերքատ (փիշկերքատ) - փեշերից  
Փըռնել - բռնել  
Փըստոնք - փեսաներ  
Փըրչըփարախ - կտոր-կտոր, մաս-մաս  
Փըրսըվեր (փարսավեր) - երեսնիվայր, հակառակ կողմի վրա  
Փի - ճարպ

Փիննչի - հնակարկատ  
 Փիրփետ (փճւրփճւտ) - փիփերթ, բույս  
 Փլան - ոմն, այնինչ  
 Փլստրատե տալ - փայլատակել  
 Փոզմիշ ինիլ - խափանվել, փշանալ, ցրիվ գալ  
 Փոլ կյան - փլվել  
 Փողեղեն - հագուստեղեն  
 Փոնջ - փունջ  
 Փոշմանել - զոջալ  
 Փորըմնա - հոր մահից հետո ծնված երեխա  
 Փորիկ - քիչ  
 Փոփ - 1. երեխայի համար պատրաստված հատուկ ճաշ, 2. հիվանդացած  
 ու խիստ թուլացած մարդ  
 Փսճնկյճ ( փճնկնկյճ)-ձյունախառը քամի  
 Փուլ - փող, դրամ  
 Փուռլ-փեջման (փոր-փոշման) - զոջացած, խիստ փոշմանած

#### Ք

Քալափաշա (քյըլլեփաշա) - անասունի գլխից ու ոտքերից պատրաստ-  
 ված կերակուր  
 Քամոր - քո մոր, մորդ  
 Քանդիր ( քյանդիր , քյենդիր) - պարան  
 Քաշկ - քաջք, ոգի, սատանա  
 Քարխեց - մատնաշունչ  
 Քաքուռ - աթար  
 Քե - քեզ  
 Քեչն (քյեչն) - թաղիք  
 Քյեփ - ուրախություն, խնջույք  
 Քեփընեն քոք (քյըփըրնեն քյոք) - ուրախ  
 Քթրպոռշ - քիթ ու պոռնգ  
 Քթոլ (քթանլ) - գդալ  
 Քթվել (քըթըվել) - միջատ (ոջիլ) ջոկել, ոչնչացնել  
 Քըերծ - լեռ  
 Քըթեննլ (քթեննլ) - գտնել

Քըթեն թուշին - իր ասածի պես, իր ուզածի պես  
 Քըլլել - կողպել  
 Քըռթնոնք - քրտինք  
 Քըս տալ - հրահրել, հարձակման մղեք  
 Քիթի ոչ - չգտա  
 Քյմթն - գաթա  
 Քյմլլն - (արհամարհական) գլուխ  
 Քիննլ (քյիննլ) - գնալ  
 Քյնլմ - մեծ, խոշոր  
 Քյնլնգյ - փորձանք  
 Քյնմնր - գոտի  
 Քյանբախտություն (քյընբըխտություն) - դժբախտություն, անբախտություն  
 Քյնքյննչի - հող փորող  
 Քյնսիբ-աղբատ  
 Քյար անել - հախիցը գալ, հաղթել  
 Քյարվան - քարավան  
 Քյնքյնլ - մազափունջ  
 Քյեթուկ (քոթուկ) - կոճղ  
 Քյըրըստոս - Քրիստոս  
 Քյի - որ  
 Քյոյնն (քյոհնն) - հին  
 Քյոմնգյ - օգնություն,  
 Քյոք անել - լարել  
 Քյոլփնթ -1. ընտանիքի փոքր երեխաներ, 2. ընտանիք  
 Քյոլքյ- քուրք  
 Քյոննջ (քոննջ) - անկյուն  
 Քյոնչա - փողոց  
 Քյոնսոր- կեսօր  
 Քյուքանալ - չաղանալ  
 Քնենքյ անել - խորը մտածել, մտորել  
 Քնտեղ - անկողին  
 Քշաթոխալ - մառախուղ  
 Քշանալ - ցածրանալ, իջնել

Քշըրհանա - վաղ առավոտյան  
 Քշռանքավը մին (քաշավը մին) - որևէ իրի, առարկայի կշռի չափ  
 Քոլ - թուփ, անտառ  
 Քոծ - աղախին  
 Քոդ - հաստ թել  
 Քոմակ անել - օգնել  
 Քոն ինիլ - քնել  
 Քոռ - կույր  
 Քոռ ու փեշման - լրիվ փոշմանած, զոջացած  
 Քոռփա - մատղաշ  
 Քոսա(կ) - 1. երեսին մաղ չունեցող, 2. ճաղատ  
 Քոք (քոք) - չաղ  
 Քչև - կեղև  
 Քոի տալ (քոե տալ) - հրել  
 Քրեհ - վարձ  
 Քցիլ - գցել

## Օ

Օթաղ - սենյակ  
 Օժ - ուժ  
 Օլմիա (օլմիյա) - չլինի, չլինի թե  
 Օխձ - օձ  
 Օխտը - յոթ  
 Օղլուշաղ - 1. կին կամ աղջիկ, 2. ընտանիք  
 Օշկ անել - կերածը ետ տալ, փսխել  
 Օղտ - ուղտ  
 Օյամիշ ինիլ-1. սթափվել, արթնանալ, 2. գիտակցությունը վերականգնել,  
 3. առողջանալու նշաններ ցույց տալ  
 Օյին - խաղ, փորձանք  
 Օնգատ - պատեհ առիթ  
 Օնվըել - փակվել  
 Օնք - ունք  
 Օշ - ուշք  
 Օշափ - վիշապ

Օշը տանել - ուշաթափվել  
Օչերեդ - հերթ  
Օռած - ուռած  
Օռչիլ - ոռել  
Օս - ուս  
Օսալ - վատ, վատթար  
Օվչի - որսորդ  
Օվտան կյնլ (օքյտնն կյալ) - հախիցը գալ  
Օրննն - ավերակ  
Օրաս տենը - այսօրվանից, այսուհետև  
Օքմին - ոչ ոք  
Օքյտան կյնլ - հախիցը գալ

Ֆ

Ֆայտոն-կառք

## Հատոր VII

### 1.ԼՈՒՍ ՆԱՆ ՄԹԵՆ ԱՇԽԱՐՔՆԵՆ

Մին մարթ, մինգլել մին կնեգ ըն ինձում, տահանց խոխա չի ինձում: Տահանք գյճղո՞ղում չըն, թա հինչ անեն: Էտ մարթը ըսկանում ա, թա մին հեռու տըեղ մին պառավ կա, թիլխսիմներավ ամմեն հինչ կարող ա անե, վըեր խոխա ինի: Եր ա կենում, քյիննամ էտ պըռավեն կոշտը: Պառավը ուրուրուցեն տական իրեք խնձոր ա տո՛ւս օնում, տամ էտ մարթին: Խնձորին մինը մըեծ ա ինձում, մինը՝ մաշնակ, մինն էլ՝ կուճուր: Պառավը խնձորնեն տամ ա, համ էլ ասում. «Վըեչ մինն էլ կըծես վուչ օտես, տահանք իրեքան էլ տղա յըն տըռնըլական»:

Էտ մարթը խնձորնեն յօր ա օնում, հղե ինձում: Հղեննի տիմննձում չի՝ օգում ա գյիղա, թա վըեր խնձորնն կծե, հինչ կինի: Կուճուր Խնձորնն մին խրեգ կծում ա, օտում, մնացածը տի՛նձում ջուրումը: Քյիննամ ա հսնում տոն: Մին քանի ամըես վըեր անց ա կենում, էրկու խնձորը էրկու սաղ տղա յըն տըռնում, կեսատ խնձորն էլ մին կեսատ, կըտըզ տղա յա տըռնում:

Էտ տղեքը մըծանում ըն: Տահանց մին մըեծ, լմվ բաղ ա ինձում: Բաղեն խնձորը միշտ պկասում ար: Տղորանցը մըեծը քյիննամ ա, վըեր քշերը դարաղուլ անե, տըեսնա խնձորը հո՞ւ վա քաղում տանում: Քյիննամ ա բաղումը պրանվում, կարում չի գմրթո՛ն կենա, քոնը տանում ա: Մաշնակն ա քյիննամ, էլլա կարում չի: Կըտըզը վըեր քյիննամ ա, մաննը կտրում ա, յիրնն աղ ածում, հանցու քոնը տանե վուչ: Քշերեն կեսումը տըեսնում ա մին մըեծ օշափ նի մտավ բաղը, մին մըեծ խնձորի ծառ պուկեց, շիլնկեց տարավ, քըերծեն դաթավը նի մտավ, մին զըեռ քար տիրնվ դաթումը, էլ ուրվաց վուչ: Տղան էտ վըեր տըեսնում ա, քյիննամ ա հորն ասում: Հմրը տղորանցը նհետ քյիննամ ա էտ քարեն կոշտը, քըերծեն ըռըխան քարը յոր ըն օնում, տըեսնում մին մըեծ վըեր: Քյենդիր ըն պիրում, մըեծ տղեն անա կապում, վըերան կախ տամ: Մըեծ տղան վըեր քյիննամ ա վըերեն տակեն հսնում, սմս ա անում, թա՝ վա՛յ, է՛րից, է՛րից: Ծիք ըն տամ, տրան էտ տո՛ւս օնում: Մաշնակն ըն քցում, էլլա թա՝ վա՛յ, է՛րից: Ծիք ըն տամ, տրան էլ տո՛ւս օնում: Կըտըզն ասում ա, վըեր ինձ քյինդիրնն կապեք քցիք վըերը, հենց վըեր ես ասեմ էրից, տո՛ւս չօնեք, պեց կըթողեք: Կուճուր տղեն վըեր քցում ըն վըերը, ասում ա՝ է՛րից, է՛րից: Քյենդիրը պեց ըն թողում: Տա

քյիննամ ա մին տան տոռնը պեց անում, տրեսնում մին քսանօխտը կըլխանե օշափ քոն իլնծ, քշտին էլ մին դննանգ ախճիգ նստած, գյոլքն յա անում: Էտ ախճիգը թա՝ ախպրեր, ախպրեր, էտ տրեռ քյիննամ, էս սհաթս քսանօխտը կըլխանե օշափը եր ա կըննական, քեզ օտե: Տղան թա՝ էս ուշափեն անա վախում չըմ, ասե տրեսնամ հի՞շտեղ ա նրա օժը: Ախճիգը թա էն ա էն դոլի ութադեն շոշին մաչին: Տղան թխում ա շոշնն կոտրում, ցրն տամ: Օշափը ճլումկոտալավ եր ա կենում, աշկերը պեննում, թա՝ էս ա մին քանի օր ա մարթու մըես չի կեռքես տակն ինգյնլ. ըստեղաս մըրթավըետ ա կյամ, էր կենամ ըսպանեմ, օտեմ: Էտ տղեն ծըեռքեն մին կոպալ ա իննում, պտոկը ծանդր արկաթ կոխած: Օշափը վըեր էտ խոսկն ասում ա, տղան կուպալավը կըլխեն մեհետ թխում ա, օշափն ըստակում ա:

Տրանա ետը խիլնամ տեղ վըեր քյիննամ ա, մին տան մղակ էլ ա պեց անում, տրեսնում երեսունօխտը կըլխանե մին օշափ քոն իլնծ, քշտին էլլա ինդի մին դննանգ ախճիգ նստած, գյոլքն ընելիս: Էտ ախճիգը տղեն թա ճելլ ըրա փախե, էս սհաթս երեսունօխտը կլխանե օշափը եր ա կննական, քեզ օտե: Տղան թա՝ էս ուշափեն անա վախում չըմ, մինջն ասե տրեսնամ նրա օժը հի՞շտեղ ա: Ախճիգը թա՝ էն ա շոշին մաչին, կոխկե ութադումը տիրնծ: Տղան թխում ա էտ շոշնն կոտրում, օշափը գոլթոննանում ա, թա՝ էս հինչ լնվ պեն ա, մին քանի օր ա վըեր մարթու մըես չի ինգյնլ կեռքես տակը, տու լիհն քու վըեննավըտ ըս էկալ, էս սհաթս եր կենամ քեզ օտեմ: Վըեր տի յա ասում, տղան կուպալավը թխում ա ուշափեն ըսպանում: Խիլնամ տեղ տղան քյինամ ա, մին տան մղակ պեց անում, էշում, տրեսնում քառասունօխտը կըլխանե մին օշափ քոն իլնծ, մին շատ դննանգ ախճիգ էլ կոխկեն նստած, գյոլքն ընելիս: Ախճիգը տղեն թա՝ ճելլ ըրա փախե, էս սհաթս քառասունօխտը կըլխանե օշափը եր ա կըննական, քեզ օտե: Տղան թա՝ էս ուշափեն անա վախում չըմ, տու ինձ ասե, տրեսնամ նրա օժը հի՞շտեղ ա: Ախճիգը թա՝ էն ա կոխկե ութադումը մին շոշն կա, նրա մաչին ա: Տղան նի յա մննում կոխկե օթաղը, թխում շոշնն կոտրում, օշափը գոլթոննանում ա, թա տղեն մուտանա օտե, տղան կլխեն թխում ա, ըսպանում: Տրանա ետը իրեք ուշըփներեն վըսկեղանը, ապրանքը լոխ հվաքում ա վըերեն առաչը, ըխճըկորանցն էլ նհետը տանում: Քյենդիրը տիյերնն քցում ըն, լոխ կպոտում ա, ծիքը ըն տամ, պիցըրցընում: Էրկու ըխճըկորանցն էլ վըեր տոնս ըն օնում, մնամ ըն ինքյն ան քառասունօխտը

կըլխանէ ուշափէն քշտի ախճիգը, վըեր ամմենակուճուրն ու ամմենն-  
ղաննցնցն ա ինում: Ախպըերքը տիյերանն ծեն ըն տամ, թա ծըզանա մենակ  
մին հոքի յընք տոն ուննական, հու օգում ա, թող կյն: Ախճիգը տղեն ա  
ասում տու տոն եք, տղան՝ ըխճըկանը: Վերչը, տղան ըխճըկանը վըեր  
շատ ասում ա տու տոն եք, ախճիգը թա՝ լնվ, ես տոն կըկյամ, տու  
կըքլիննա էսհինչ տըեղը մին ախպոնր կա, մին սն էծ, մինցեղ մին սիպտակ  
էծ միշտ կյամ ըն էտ ըխպըրանն ճոնր խմում, լոք կըտաս եր ինիս էտ  
սիպտակ էծին մաշկեն նստես, քեզ տոն ա ուննական լոն ախշարքը, իսկ  
վըեր շիլ ինցլիս սն էծին մաշկեն նըստեցեր, տոն ա ուննական ավելի մթեն  
ախշարք:

Ըխճըկանը քլինդիրանն կապում ա, ծիք ըն տամ տոն օնում, ինքը  
քլիննա ա էտ ըխպըրին կոշտը, լոք տամ եր ինոն սիպտակ էծին մաշկեն  
նստում, սն էծը կյամ ա տրան հարու տամ, վըեր քցում:

Տղան քլիննա ա մին պռավու տոն նի մննում, ճոնր օգում: Պառավը  
դրաղ տըեղ կյոզում ա, պիրում տամ տղեն: Տղան խմում ա, հրցընում, թա  
ծըեր քըղաքումը ճոնր չի՞ կա: Պառավը թա՝ ըխպիրին աշկը մին օշափ  
կապալ ա, ամմեն օր մին ախճիգ ա տանում, վըեր մին խրեց ճոնր ա տամ:  
Սօր թաքավըերեն ըխճըկանը հերթն ա:

Տղան քլիննա ա տոն կյամ ըխպիրին կոշտը, տըեսնում թաքավըերեն  
ախճիգը լիհն օգում ըն թա տան ուշափեն: Ուշափեն մուտանում ա,  
ասում՝ պատառ ինդի կաց: Օշափը թա՝ տու հու վը՞ս, հինչ ը՞ս, հի՞նչ իլլիթ-  
միլլաթ ըս, վըեր ռիսկ ըս անում ինձ ասում՝ պատառ ինդի կաց: Տղան  
ծըեռքեն կուպալավը ուշափեն կըլխեն թխում ա, օշափն աննա՞վ փլավում  
ա, վըեր ինցլում, հոքին փչում: Թաքավըերեն ախճիգը ծըեռքը կոխում ա  
աննին մաշը, տղեն հալավը պիցըրցընում, դուվեն ծըեռքավը թխում,  
ծըեռքեն հետը թողում յիրան:

Խաբարը հսնում ա թաքավըերեն, թա՝ ուշափեն ըսպանալ ըն, ըխճը-  
կանըտ ըզադալ: Թաքավըերը վըեր հրցընում ա, թա հո՞ւ վա ուշափեն  
ըսպանալ, շատ ջանիլ տղեք ըն քլիննա ասում՝ ես ըմ ըսպանալ, ըխճըկա-  
նըտ էլ ըզադալ: Էլ կարում չըն գլիդան, թա ուշափեն ըսպանողն ու թաքա-  
վըերեն ըխճըկանը ըզադողը հու վա իլն: Ախճիգը լոխճին ջանրցնվ վըենն  
ա կըցընում, հըլըվնեն պիցիրցընելավ քլիննա էտ տղեն քթենում, ծեն տամ,  
թա՝ ա՛պա, հասէ՛ ինձ ըզադողը: Հանը էտ տղեն հրցընում ա, թա քեզ հի՞նչ

լիվոթուն անեմ, վրեր տու իմ ըխճըկանն ըզադալ ըս: Տա թա՝ վրէշ մին պեն օգում չըմ, մենակ ինձ տոնս կալիք լոնս ախշարքը: Թաքավրերն ասում ա էն ա էսհինչ տրեղը մին գոմբորոնս դուշ կա, տրա ճոտերը ամմեն տարե մին օց կյամ ա օտում, վրեր տու կարես էտ օցեն ըսպանես, ճոտերն ըզադես, էտ դուշը քեզ տոնս կօնե լոնս ախշարք:

Տղան հղե յա ինոն քյիննմ էտ տրեղը, տրեսնում օցը նոր ա ծառավը պիցիրանցալ, օգում ա լիհն դուշին պոննան մուտանա, ծրեռքէն կուպալավը թխում ա, օցեն ըսպանում, վրեր քցում: Ղուշն էլ վրեր քյեցալ ար մին ճղըցաքար պերալ, թա օցեն յիրն վրեր քցի ըսպանե, տղեն վրեր տրեսնում ա, օգում ա թա տրա կըլխեն քցի, ճոտերը պոննան կըլխնեն պիցրըցընում ըն, թա՝ մա՛մա, մա՛մա, տա յա մրեզ ըզադալ: Ղուշը քարն էն դոլին վրեր ա քցում, տղեն թա՝ քեզ հի՞նչ լիվոթուն անեմ, վրեր իմ ճոտերես օցեն յըխան ըզադալ ըս: Տղան թա՝ քըզանա վրէշ մին պեն չըմ օգում, լիհն ինձ տոնս կալ լոնս ախշարք: Էտ գոմբորոնս դուշը թա՝ քյինն օխտը վըխճարու տիմնկ, մինգել օխտը յոխա եր կալ, թըվրերես դաթումը նըստե, վըրդեղ ծըկըլթամ, ընդեղ մին վըխճարեն տիմնկը նան յոխան կըքըցիս պերանս:

Տղան քյիննմ ա օխտը վըխճար ինքյ օնում, մրթոտել տամ, տիմըկնեն յոր օնում, օխտը յոխա էլ թխել տամ, տիմըկներեն նհետ տինոն հիյբումը, կյամ դուշին կոշտը: Ղուշը տրան ուրան թըվերեն դաթումը լնվ տըղվարում ա, ետնան էլ ասում՝ պըենդ կաց, վախես վուչ: Շատ էրկան տըղ վրեր թոչում ըն անց կենում, հենց տիմնկն ան հենց յոխան տամ ա դուշին, էրկու տիմնկը նան էրկու յոխան հիյբավը ծրեռքան վրեր ա քցում: Ղուշը վրեր էլլա յա ծըկըլթամ, տա ուրան բուդան կտրում ա, քցում պերանը: Ղուշը լոզվին տակեն էրկու բուդն էլ պահում ա, վրեր քըշանում ըն, ասում ա՝ հըսենք, եր կաց: Տղան թա՝ վըեննըս տըմբըրալ ա, կարում չըմ: Ղուշը լոզվին տական տղեն մըեսը տոնս ա օնում, տինոն կտրած տըղը, ուրան թեփոան մինը պուկում, քսում, տղան լոնվանում ա, եր կենում: Ղուշը տըղատ էտ ա տըռնում, տղան էլ քյիննմ ա ուրան ախպորցն ըսպանում, կուճուր ըխճըկանը նհետ փըսակվում, հորը տանը-տըղեն տըրոթուն անում:

## 2.ՕԽՏԸ ԱԽՊՈՐ ՄԻՆ ՔՈՒՐԸ

Օխտը ախպեր ըն ինձում, մինգյել մին քուր: Մին օր էտ ախճիգյը վրեր տանան տոն ա կյամ, մին օշափ կյամ ա էտ ըխճրկանն ասում, թա տու քյինն վիտիս էսհինչ տրեղը մին տան մաչի մին մրեռալ կա, նրան հացը շինիս ուտըցնես, չայը քցիս խմըցնես, տոնը սրփիս, ըմընեքյը լուվանաս, տանը պեները լոխ անես, հանցու էտ մրեռալը սըղանա:

Էտ ախճիգյը քյինն ա էտ խոսկերքը ձորան հորն ասում: Հնրը ըխճրկանն ասում ա.- Վրեր մինգյել օշափը կըպըտահե, կյն իտի պեներ ասե, կասես՝ պեն չօնե՞ս, քյինն դնրդիտ:

Իտի մին քանի հետ էտ օշափն էտ ըխճրկանը պըտահում ա, էտ խոսկն ասում: Ախճիգյը խոսում չի: Օշափը տրանա ծեռք չի քաշում, միշտ տրան ջհնում ա, էտ խոսկն ասում:

Մին օր էլ էտ ախճիգյն ասում ա.-Քյիննական ըմ տըեսնամ էտ հի՞նչ պեն ա, վրեր էս օշափը միշտ ասում ա:

Մին օր էլ տա հղե յա ինձում, քյինն էտ ուշափեն ասած տրեղը: Հըսնում ա մին պալատ: Տըեսնում ա օխտը օթաղ վրեսկավ լիգյը, մին ութաղում էլ մին մրեռալ վրեր տիրնծ, կոխկե ութաղումն էլ մին մրեռած խոխա էլլա վրեր տիրնծ:

Էս ախճիգյն ամմեն օր էտ մարթին հացը-ճորը շինում ա, տոնը սրփում, տանը պեները լոխ անում, էտ մարթին լնվ ուտըցնում, խմըցնում, սըղըցնում :

Տրանա ետը էտ ախճիգյը մինգյել խուխեն ա սըղըցնում:

Մին օր էտ ախճիգյը կյամ ա, ասում.- Քյինն ըմ քաղաք, հու վա՞ հինչ օգում: Էտ սղացած մարթն ասում ա.- Ինձետե մին տեննկ կըպիրիս, էն տղան էլ ասում ա.- Ինձետե մին թոթնայ կըպիրիս:

Տա վրեր քյինամ ա քաղաք, համ տեննկն ա պիրում, համ թոթնայը: Էտ մարթը տեննկը յոր ա օնում, վրեր ձորան ըսպանե: Էս ախճիգյն ասում ա.- Պա էս քե սըղըցըրալ ըմ, վրեր քեզ ըսպանե՞ս: Ասում ա, համ էլ թողում չի, վրեր ձորան ըսպանե:

Տրանա ետն էտ ախճիգյը տրան ասում ա.- Քյինննք իմ ծնողներես կոշտը, ընդեղ ապրենք: Էտ մարթն ասում ա.- Իմ տրեղըս ըստեղ ա, վրեր ըստեղա տոն կյամ, էլ սաղ չըմ մըննական, մըռնըլական ըմ: Էտ ախճիգյն էլ ասում ա. - Մըռնեղ չըս, տոն եք քյինննք:

Տա ըտեղատ տոնս ա կյամ, քյինամ ըն: Վրեր հըսնում ըն էն մին ախշարքը, էտ մարթը մըեռնում ա: Էտ ախճիգը լնց ա ինոն, լնց, էտնան եր կենում, քյինամ էլլա էտ պալատը: Ըտեղ էտ տղան նան էտ ախճիգը փսակվում ըն: Ախճիգը տրան յոր ա օնում, կյամ ուրան ծնողներեն կոշտը: Կյամ ա տըեսնում հմարը-մարը բեքեփ, պըռաված, հմլն ինգյնծ: Տահանց հըրցնում ա, թա խե՞ իտի բեքեփ ըք, տահանք թա՝ շատ տարենե առաչ մըեզ մին ախճիգ ա իլնլ, իստի մին ուշափու պըտահալ ա, օշափն ասալ ա էսհինչ տըեղը իստի մին մըեռալ կա, քյինալ պիտիս նրա հացը-ճորը շինիս, տոնը սրփիս, տանը պենը լոխ անես, նրան լնլ ուտըցնես, խմցնես, սըղըննական ա: Տրանա էտը քեցալ ա, էլ եկալ չի: Մեհենց նրա դմարդան, նրա կարտոր քըշիլան իստի հմլվնլ ընք-մաշվալ: Տա էտ ա տըեռնում, ասում. - Պա էս ծրեր ախճիգն ըն: Տահանք հըվատում չըն: Էտ ախճիգն ուրան կըլոխը եկածը լոխ նաղլ ա անում, տահանք նոր հվատում ըն:

Էտ ախճիգը տրանա էտը նշանածը յոր ա օնում, կյամ ուրան ծնողներեն քշտին կենում:

### 3.ՕԽՏԸ ՔՈԻՐ

Ինոն ա չինոն մին մարթ, մինգեյլ մին կնեգ: Սահանց ինոն ա օխտը ախճիգ: Էտ մարթին կնեգը մըեռնում ա, տա քյինամ ա մին օրիշ կնեգ պիրում: Էտ կնեգն էտ խուխոցը նհետ բիրըշում չար, մարթին ըստիբում ա, ասում.-Տա՛ր ծմակումը կուրցրու, ե՛ք:

Էտ մարթը խուխոցը հըվաքում ա, մինգեյլ մին աղե պիլիթ նհետը յոր օնում, քյինամ: Վրեր հըսնում ըն մին խոր ծմակ, մաշնակ քուրն ասում ա.- Ապա, ծարավ ըմ: Հմարը պիլիթը թուլուլ ա տամ, ասում.-Հետան քեցեք, հիշտեղ վրեր վըեննը կենա, ընդեղ ախպոր ա տոնս կյըլական, կըխմեք:

Հմարը պիլիթը թուլուլ ա տամ, ըխճըկեքը հետան քյինամ ըն: Հմարը չոխան քցոն ա ծառավը, ինքը փախճում , քյինամ տոն:

Ըխճըկեքը պիլիթին հետան քյինամ ըն, ճոր չըն քթենոն: Ետ ըն տըեռնում, թա քյինան հորը կոշտը, էշում ըն, տըեսնում հորը չոխան քցած ծառավը, գյոդոն ըն թա ուրանց հմարը փադ ա տըեռալ, հղեն շիլ ըն ինգյոն, կարում չըն քյինան տոն:

Սուվըծանում ըն: Գյոդոն չըն, թա հինչ անեն: Ըստեղ կուճուր քուրն ասում ա.- Դե վրեր սուվըծացալ ըք, ինձ մուրթեցեք, կերեք: Տահանք

ասում ըն. - Պա քու աշկերըտ պեց, քեզ հունց մո՞րթենք: Տա ասում ա.-Դե վրեր օգում չըք իմ աշկերըս պեց մորթեք, ես քոն ինիմ, էն վախտը ինձ մուրթեցեք, կերեք:

Կուճուր քուրը վրեր քունավ ա հընցնում, մնացած քուվերքը ըսկսում ըն տրա կըլի՞սը քթըվելը: Վրեր կըլի՞սը քթըվում ըն, քթըվում, քուվորցան մինը բիրդան ասում ա.-Ա՛քա, ա՛քա, հասե՛ մին չամհուչ : Տահանք ասում ըն՝ հոր ա՞: Տա ասում ա՝ կերե:

Մինգել նորից ըն կուճուր քվորը կըլի՞սը քթըվում, էլլա էտ քուրն ասում ա.- Ա՛քա, ա՛քա, հասե՛ մին չամհուչ : Տահանք ասում ըն՝ հոր ա՞: Տա ասում ա՝ կերե: Իտի կըլի՞սը քթըվելավ քյինմմ ըն, քյինմմ, հըսնում մին մըեծ կյում: Հորթմավը նի յըն մննում, տըեսնում կյումումը շատ ծիյանք կապած, ըորչներեն էլ չամհուչ վրեր ածած: Տահանք թաքավրերեն ծիյանքն ըն ինհում, չամչավ ըն ինհում պըհելիս:

Ըստեղ վրեր շատ կենում ըն, թաքավրերեն ծիյանցը նհետ չամհուչ օտում, ծիյանքը լըղարում ըն: Թաքավրերեն նոքյմրը կյամ ա տըեսնում լըղարած: Կյող ըն կենում, էտ ըխճըկորանցը փոնոտում, տանում թաքավրերեն կոշտը: Թաքավրերը տահանց հըրցնում ա, թա տուք հինչ իլըթ-միլմթ ըք, վրեր եկալ ըք նի մտալ իմ ծիյանցըս կյումը, ծիյանցըս չամհուչը օտում, լըղըրցնում: Տահանք ըսկսում ըն ուրանց կլխավն անց կացածը նաղլ անելը:

Տրանա ետը թաքավրերն էտ ըխճըկորանցը մին-մին հըրցընում ա, թա տու հինչ կըկա՞րես անես, մինն ասում ա՝ ես լմվ լուվաց կանեմ, մինն էլ ասում ա՝ ես լմվ խմոր կըհունցեմ, մինն էլ թա՝ ես լմվ հաց կըթըխեմ, էն մինը թա՝ լմվ խորագյ կիփիմ, տի ամեքյա մին պեն ըն ասում, տահանց մաչին ամենակուճուրեն էլ վրեր թաքավրերը հըրցնում ա թա պա տո՞ւ հինչ կըկարես անես, տա ասում ա. - Ես կօտեմ, խմեմ, լմվ վըսկըքյմքյոլ տղեքյ պիրիմ:

Տրանա ետը լոխ քյինամ ըն ամեքյա ուրանց պենին:

Թաքավրերը պիրում ա հըրսանեքյ անում, կուճուր քվորն ուրան տղեն նհետ փսակում:

Ժամանակ ա անց կենում, կուճուր քուրը մին վըսկըքյմքյոլ տղա յա պիրում: Մըեծ քուրը թաքուն էտ վըսկըքյմքյոլ տղան կյուղանում ա, մին յմշիգյու մաչի տինում, տանում ծմակումը թաքուն տըեղ վրեր քցում, մին

շան թուլա տինձում յնշիգյին մաչին, տանում տինձում էտ խուխեն տըղը, քյիննամ թաքավըներեն խաբար տամ, թա հառհնըտ մին շան թուլա յա պերնալ:

Թաքավըները ձորան մարթուցը նհետ կյամ ա, տեսնում ձորան հառհնը «մին շան թուլա պերնած»: Դնստին հրաման ա տամ, վըեր տրան տանեն սաղ քաղաքը շոռ ածեն, ամեն կոխկավն անց կենոդ ձորան հառհնեն իրեսեն թքե: Իտի յել անում ըն:

Թաքավըներեն հառհնը քըղաքումը շոռ ըծելիս լոխ կյամ ըն տրա իրեսեն թքում, անց կենում քյիննամ:

Մեհենգյ մարը թողենքյ ըստեղ, քյիննաք տըեսնանք տղա՞ն հինչ տըեռավ:

Մըեծ քուրն էտ վըսկըքյնքո՞ւլ տղեն վըեր քցո՞ւմ ա դրաղ տըղ, մին չոբան ձորան պըհելիս էծերը ամեն օր պիրում ա ըտեղավ անց կըցընում, մին պըռավու էծ կյամ ա միշտ էտ խուխեն ծըեծ տամ, քյիննամ: Իտի մին քանի օր էտ էծը վըեր տրան ծըեծ ա տամ քյիննամ, մին օր էլ էտ իծատար պառավը կյամ ա էտ չուբանեն յիրա կոն, ասում էծըս քանի օր ա քթած ա կյամ տոն, տու վըս քթում, պեց թողում: Էտ չոբանը թա՝ էս խաբար չօնեմ, եք էծիտ բուսը պահե, տես հի՞ շտեղ ա քյիննամ, վըեր ետնան ինձ շառավ չի տաս:

Էտ պառավը քյիննամ ա էծին բուսը պահում, տըեսնում էծը քյիննաց մին դրաղ տըղ, կոացավ մին խուխու ծըեծ տուվավ, հըռացավ: Պառավը քյիննամ ա էտ վըսկըքյնքո՞ւլ տղան յոր օնում, տանում, պահում:

Մին քանի օրան ետը թաքավըներեն մարթիքյը կյամ ըն տըղետ ժողո՜վուրթեն էլ հըվաքում, տանում, վըեր էտ թաքավըներեն հառհնեն իրեսեն թքեն: Լոխճինին հըվաքում ըն տանում, էտ պըռավեն ան վըսկըքյնքո՞ւլ տղեն էլ նհետը: Էտ պըռավեն էլ վըեր տանում ըն թաքավըներեն հառհնեն իրեսեն թքում ա, ետնան էլ էտ վըսկըքյնքո՞ւլ տղեն ըն ասում թա թքե, նա ասում ա. - Տուք ծեր մոր իրեսեն կըթըքե՞ք: Նահանք հըրցնում ըն, թա խե սա քու մար ա՞: Սա թա՝ հա՛, իմ ինիլնս ետն իմ մըրաքուր եկալ ա ինձ եր կալալ տարալ տիրալ ծմակումը, իմ տըղըս մին շան թուլա տիրնալ:

Խաբարը հըսնում ա թաքավըներեն: Թաքավըներն ձորան հառհըներեն էտ ա յոր օնում: Մըեծ քվորն էլ պիրում ա ծիյին հնքյվման կապում, քաշ-քաշ անում, ըսպանում:

#### 4. ԿՈՌՆԸ ԿՏԸԱԾ ԱԽՃԻԳՅԸ

Մին տղու մին շատ դժշանգ քուր ա ինձում: Վրէշ օտրէս, վրէշ խմրէս, լիհիւ վրէննը կենաս, թիման անես: Ախպրերը փսակվում ա, մին հառհնը պիրում տոն: Հառհնը էտ ըխճըկանը դժշանգ ինիլին նախանձվում ա, շատ շառեր տինձում յիրան: Մին օր ինքն ըմբնէքը կուտրատում ա, մարթին ասում՝ քուրըտ ա ըրալ, մին օր տոնն ա զիբիլ անում, մին օր մին օրիշ պեն, մին օր էլ մին օրիշը, լոխ տալին անավ քցում: Բայց ախպրերը քվորը շատ ար սիրում, միշտ էլ ասում ար՝ վրէշինչ, հինչ ըրալ ա, ըրալ ա, ամմեն հինչան կըքըթենվմ, քուրը քթենվմլ չի:

Հառհնը տրեսնում ա, վրեր սարքած պիներան վրէշ մինն էլլա անց չի կենում, մին քէր էր ա կենում, ձրան խոխան մորթում, մոնուտ տենակը տինձում էտ ըխճըկանը ջուբումը, կլիլը նան ծոյները վրեր թակում, թա վա՛ւ՛, խոխաս մորթալ ըն: Սաղ ժուղովորթը հըվաքվում ըն, տրեսնում պենը հինչումն ա, հրցըփորց անում, թա պա հո՛ւ կինի ըրած, հո՛ւ չի ինիլ, հառհնը ասում ա՝ մրեր տանը էլ հո՛ւ կա, հարն անել չի, մարն անել չի, հու վրեր էլ ըրած ինի, տենակը ջուբումը կինի տիրած, շոռ եկէք, տրեսէք հո՛ւր ջուբում ըք քթենում: Տոնը շոռ ըն կյամ, մոնուտ տենակն էտ ըխճըկանը ջուբումը քթենում: Ախպրերն էտ տինակավը քուվորը կուտները կտորում ա, տանան տոն քցում:

Էտ ախճիգը քինամ ա, քինամ, մին շատ հեռու տրեղ, մին խոր ծո՛րում մին ցորտ-ցորտ ախպո՛ւր ա պըտահում: Նստում ա, վրեր մխըրե դինջանա, ճո՛ւր խմէ: Յիրգլինքամը մին դուշ ա թըռչում, մին թըրփուտ ա վրեր քցում: Մին տղա ծին նստած կյամ ա տըրեղավ անց կենում, վրեր ծին ճո՛ւր տա, տրեսնում ա տըրեղ մին թըրփուտ վրեր ինգամ, էտ ախճիգն էլ ըխպրին դրաղեն նստած: Տա ըխճըկանն ասում ա՝ էտ թըրփուտը էր կալ ըխպրումը լուվաց, քսի կուտներէտ կտրած տըրեղերը, կուտներտ փանըլական ա: Ախճիգը թըրփուտը յոր ա օնում ըխպրումը լուվանում, քսում կուտներեն կտրած տըրեղերը, կուտները կյամ ա: Ճո՛ւր ա խմում, դինջանում, հղէ ինձում քինամ: Քինամ ա, քինամ, տրեսնում մին մթըն, օրանամ տըրեղա մին ծոխ ա պիցըանում: Մուտանում ա, տոռնը պեց անում, տրեսնում մին զրեռ օշափ մին մրեծ դզղան կաթնը տիրած կրակեն յիրան, ինքը քոն իլմծ: Կաթնը հեռ կյմլիս ա ինձում, յոր ա օնում ածում ուշափեն կըլխեն, ըսպանում: Տըրեղ պիլմնիք ա ինձում, մին տոռնը պեց ա անում, էտ ութաղեն

մաչալը քյիննամ, մինգյել էն մին տոռնը պեց անում, տի ռորնոր մաչալ քյիննամ օխտը ութադու տոռներ պեց անում, էվոլը յոր օնում, ութըդնեն լոխ սրփոն, լուվանում, ամմեն հինչ թիմիզցընում, շինում, սարքում, քյիննամ օխտըինջի ութադեն ըշկափեն փիրդին քմակեն կյողը կենում:

Իրեք մարթ կյամ ըն, նի մննում, տըեսնում օշափն ըստակած, տոնը-տըեղը թիմիզցրած, տանն էլ մարթ չի կա: Տահանք շոռ ըն կյամ տես ու տեն, ջուվար չըն քըթենոն: Քյիննամ ըն վըերս, կյամ տըեսնում տոնը-տըեղը էլլա լուվացած, թիմիզցրած, տանը ջուվար չիկա: Կյողը ըն կենում, փիրդին քմական էշում, տըեսնում օխտըինջի ութադան մին հորի-փմրի տոնս եկավ, էվոլը եր կալավ, ըսկսավ տոնը, բալկոնը սրփիլը: Լիհն վըեր սրփոն ա պրծնում, տհանցա մինը տոնս ա կյամ կուռնան փոնում, թա՝ ասե տըեսնանք տու հի՞նչ իլլիթ-միլլմթ ըս, ըստըեղեք հի՞նչ ըս անում: Տա թա ես իստի մին անբախտ ախճիզ ըմ, իմ ախպըր կուռներս կտորալ ա, պեց թողալ, էսհինչ ըխպրին ճիրմն դուշին թըեփուրը թաթախ ըմ ըրալ, քսնլ կտրած տըեղերը, կուռներս փսալ ա, էտնան էլ եկալ ըմ ըստըեղ, տըեսալ օշափը քոն իլմծ, հեռ կյնլիս կաթնը ածալ ըմ կլխեն, ըսպանալ մեհենգ տուք ըք գյոդոն, ինձ հինչու օգում ըք, ըրեք: Տահանք թա՝ լնլ ըս ըրալ, վըեր ուշափեն ըսպանալ ըս, մունք նրա կյերին ընք, քանի տարե յա նրա ծըեռքեն տանջվում ընք: Էտ ըխճըկանը կոռնը սորթմ փոնողն էլ թա ես օգում ըմ, վըեր տու իմ նշանածս ինիս, ինձ կըկյա՞ս, թա չէ: Ախճիզն ասում ա՝ կըկյամ: Տահանք մըեծ հըրսանեք ըն անում, փըսակվում, ուշափեն տոնը-տըեղը մնամ ա ռորանց:

Մին օր էտ ըխճըկանն ախպըրեն ասում ա՝ էս լիհն քվորս կուռները կուտուրեցե, տանան տոնս քըցեցե, իսկի մեհետ տոնս չըմ կյամ շոռ կյամ, տըեսնամ հի՞նչ տըեռավ, հի՞նչ չըտըեռավ: Դիբըլոսին տանան տոնս ա կյամ, հըռանում, շատ տըեղեր շոռ կյամ, կարում չի քթենն: Մին ծուխու յիրն քյիննամ ա, նի մննում էտ տոնը, ռորոգյոնը տըեղ դոնաղ ինգյոն: Քուրը դնստին ճինննչոն ա: Ախպըրը մտկումն ասում ա թա՝ էս իմ քուր ա, պա կուռնե՞րը հիշտըդան ա: Քշերը տըեղ կենում ա, քուրը տրան լավ պադվում ա, քշըրհանան ախպըրը պիտի հղե ինի, ռորանց տանը վըեսկե ջամը յոր ա օնում, թաքուն տինոն ախպորը խուրջինումը, մարթին թա ջամը կորալ ա: Ախպըրը թա հի՞նչ կարող ա պըտահե, հո՞ւ պիտի եր կալած ինի, քուրը թա դե մըեր տանը էլ հու կա՞, խուրջինը պըտըռենք,

տընսնանք: Խուրջինը պտոռում ըն, տընսնում ջամը մաչին: Ախպըերը թա՛ կարող չի՞ պըտահե, վըեր ջամն օրիշ ինի տիրանձ խուրջինում: Քուրը թա էտ հունց կա՞րող ա պըտահե խոխատ օրիշ չինի մորթած տենանկը տիրած ջուրում, ջամը կարող ա օրիշ ինի տիրանձ խուրջինում: Ախպըերը դաստին գյոնդոնում ա պենը հինչումն ա, բոնդան քվորը խտըտն ա ինգյոնում, լնց ինոնում, թա՛ դե, ա՛ քուր, հինչու իլնա ա, ինձ բախշի, գյիդացալ չըմ, ինձ խանփալ ըն: Ետնան քյինան ա կնգանը փոնում, ծիյին հանքյոնկան կապում, քշոնում, քաշ-քաշ անում ըսպանում, օրիշ տընդա ոնրան հետե մին նոր կնեգ պիրոնում:

### 5.ԸԽՇԱՐՔԸԵՍ ԱՄԵՆԱՔԱԽԾԸՐ ՊԵՆԸ

Մին թաքավըերու մին շատ կանթանձ, ուսում առած ախճիգյ ա ինոնում: Մին օր հանրն ըխճըկանը ծեն ա տամ կոշտը, հըրցնում, թա ըխշարքումըս ամմենաքախձր պենը հինչն ա՞: Ախճիգյն ասում ա՛ աղն ա:

Հանրը հրաման ա տամ, վըեր ոնրան ըխճըկանը քցին տոնրման, նըստըցնեն:

Մին քանի օրան էտը թաքավըերը նորըմինան ա ոնրան ըխճըկանը ծեն տամ, էլլա հանին պենը հըրցնում: Ախճիգյն էլլա յա ասում՝ աղն ա: Թաքավըերը կգնըվում ա, հրաման տամ, վըեր ըխճըկանն ոնրան երգյիրան տոն քցին:

Թաքավըերեն ըխճըկանը տանում ըն մին հեռու տընդ, օրիշ թաքավըերու վընդում պեց թողում: Տու մի ասըն, էտ վախտն էլ էտ երգյիրին թաքավըերեն նոքյանը տոն եկած ա ինոնում ըտընդեքյ վըերս: Հենց ըտընդ էլ էտ ըխճըկանը պըտահում ա, ասում.- Ես վըեր վըերս ըմ տոն եկալ, քըզանա լնվ վըերս չըմ քըթըննանկան, եք քեզ տանըն մըեր տոն: Ախճիգյն ասում ա.-Տու թաքավըերեն նոքյանը ըս, վըեր տանըն, թաքավըերն ինձ քու ծընոքատ յոր ա ոննական, տու քյինան մին կուճուր օթաղ շինի, ընդընդ առըտուր ըրա, ինձ էլ կոշտըտ տար:

Թաքավըերեն նոքյանը քյինան ա տոն, մին կուճուր օթաղ շինում, ըտընդ ըսկտում ծմըերուկ ծախընը, էտ ըխճըկանն էլ ըտընդ ըխշադանք տամ: Էտ ախճիգյը իրեք մահարմա յա տամ թաքավըերեն ոնքյանին, համ էլ ասում.- Օրը մին մահարմա կըծախըն, ամմըն մինը մին խոսկավ, մին մահարման էն խոսկավը. վըեր «աշկըն դուր եկածն ա լոխճընան լնվը»,

մինն է՝ «խըչըմաչ հըղըցեն յիրն քէրը մնալ չըն», վերջինը՝ «մինչև աշկավըտ տըեսնաս վուչ, հըվատաս վուչ»:

Մին օր էլ թաքավըրը ռւրան նոքյարին քշտին մին շատ դնշանց ախճիգ ա տըեսնում, օգում ա ռւրան ծըեոքը քցի, տրա հետե յէլ մըհընու վա շոռ կյամ: Վերչը, մըհանան էլ ա քթենում՝ նոքյարեն քցիլ ա տամ ուշափըեն հետե ճոկած տղորանցը օթաղը, տանում ըն տամ ուշափըեն: Օշափը տրան հըրցնում ա, թա քու սիրած ախճիգըտ դաշանց ա՝ : Տա ասում ա. - Աշկըեն դուր եկածը լոխճընան լնվն ա: Տրանա էտը օշափը տրան մին կուլա յա տամ, վըեր տանե ռւրան հետե ճոք պիրի: Տա կուլան յոր ա օնում, քյիննմ ճոքը պիրում, օշափը կուլան տիրտըկցնում ա, մին նոռնը տամ տրան, թա՝ կտանըես տաս քու սիրած ըխճըկանըտ:

Թաքավըրեն նոքյարը նոռնը յոր ա օնում, քյիննմ տոն: Հղըեննի թաքավըրը պըտահում ա: Վըեր տըեսնում ա ռւրան նոքյարը սաղ ա, լոգին կապ ա ինցոն, կըմկըմալով ասում.- Էքյուծ մըեր քյարվանը քյիննմկան ա օրիշ երգյիրա ապրանք պիրի, հիգիրվի, հանցու քյըրվանըեն նհըետ քյիննմ:

Նոքյարը տանում ա ծըեոքըեն նոռնը տամ ռւրան նշընածըեն, ինքը վընըծըեոքը պընղըցնում, վըեր էքյսը քյըրվանըեն նհըետ հղե ինի, քյիննմ:

Էքյսը քյարվանը թաքավըրեն նհըետ ռւրանց քըղաքան տոնա ա կյամ, քյիննմ օրիշ երգյիրում առըտուր անում պըրծնում, էտ տըեոնում: Ետ կյնլիս մին խըչըմաչ հըղըցում մթըեն ըն ինցոն: Թաքավըրն ասում ա.- Քյարվանը վըեննը կըցըրէք, քշերը մնանք ըստըեղ: Նոքյարը ասում ա.-Չէ՛, խըչըմաչ հըղըցեն քըշտին քշերը մնալը լնվ չի ինիլ, քյիննմ մին էրկու-իրէք վըրստ, հեռու վըեր կյանք:

Թաքավըրը մին քանի մարթու նհըետ քյիննմ ա, հեռու տըեղ վըեր կյամ, մնացածն ասում ըն՝ - Դե, արտեն վըեր ընք եկալ, պըրծալ, մինցել նորըմիննմ տես-տենը հըվըքըլմկան չընք քյիննմ, վըեր պեռները վըեր ընք կալալ, մնանք: Թաքավըրն ասում ա.- Դե լնվ, տուք ըք գյոնղոն, մնամ ըք, մնացէք: Տահանք մնամ ըն ըտըեղ, ըտըեղ էլ քոն ինոն: Ըռավուտը թաքավըրեն մարթիքը կյամ ըն տըեսնում դըչըղըեն տահանց յիրն եկած, մարթուցը շատըեն կըտորած, մին քանինն էլ փըխճըցրած, քյարվանը, ապրանքը-պենն էլ լոխ թըլանած, տարած:

Տրանա էտը քյիննմ ըն ռւրանց քաղաքը: Թաքուհին էտ Նոքյարին

քշտին Ռուսն կնգանն անա փիս-փիս պեներ ա ասում, վրեր սաքավ Ռուսն կըրեցալ չի պահե, սրա-նրա նհրետ շոռ կյանիս ա իլնլ, իտի պիներավ ա կըրեցալ էն մրեծ պալատը շինի, էնքան էլ ՆՈԼՔյանն պահե: Տղան օգում ա, վրեր քյինն Ռուսն կնգանն ըսպանե, մինգյել մըտկումն ասում ա-Չէ, մինչև վրեր աշկավըս տըեսնամ վրեչ, հըվատալ չըմ: Քյինն ա տըեսնում Ռուսն էն կուճուր բուտկեն տըեղը մին հունց պալատ վրեննը կըցըրած, վրեր թաքավըրեն պըլատեն յիրա շոք ա անում: Էտ տղան մտածում ա, թա իսկապես կնեցըս հինչա՞վ պիտի շինած ինի էս պալատը, մինգյել ասում ա.-Հնլն կենամ տըեսնամ սրա ախըրը հի՞նչ պիտի ինի:

Տու մի ասել, Ռուսն կնեցն էտ պըլատըն ըռաչին դարադուլչիք ա տիրնլ, հու վրեր կյամ ա թա նի մննե (շատ ըն ուզեցալ, վրեր նի մննեն), թողում չըն: Տղան վրեր կյամ ա թա նի մննե, պահակենն թողում չըն: Տղան ասում ա, թա ինքը հու վա, էլլա չըն թողում: Տռանը քըմական ախճիցն ասում ա.- Իրեքինջի խոսկն ասե, նոր տոռնը կըպենվա: Տղան ասում ա.- Մինչև աշկավըտ տըեսնաս վուչ, հըվատաս վուչ: Տրանա էտը պահակենն տոռնը պեց ըն անում, ախճիցը եշում ա, տըեսնում կըվոդն Ռուսն նշանածն ա: Ըտըեղ ախճիցն ասում ա, վրեր էտ պալատն Ռուսն տուված նուռնավն ա շինալ: Ետնան նոռնը տամ ա Ռուսն, տղան եշում ա, տըեսնում էն ուշափըն տուված նուռնըն մաչինը լոխ անկյին քարեր ա: Ախճիցն էտ քըրերան մինը պուկում ա տամ տղըեն, թա՝ տար զիրգյնրին տո, ինքն Ռուսն հախը քե յա տըլական: Տղան էտ մին քարը տանում ա տամ զիրգյնրին, զարգյնրը մին քսակ վըեսկե յա տամ, պիրում ա տոն: Ախճիցը թա՝ տըեսնում ը՞ս, վրեր էտ քըրերեն հնլն կեսին կեսն էլ չըմ խարջալ, շատը կենում ա:

Տրանա էտն ախճիցը մրեծ քյեփ ա սարքում, նըշընածեն ասում. - Ըխշարքումըս հիշքան թաքավըրեն կա, լոխճինին ծեն տո, թող կյան: Տղան ըխշարքըն թաքավըրենըն լոխճինին ծեն ա տամ, կյամ ըն: Ըխճըկանը հնրն էլ ա Ռուսն ննգիր-վեգիրավը կյամ: Լնլ ըստոլնե յըն ինձում սարքած, ըխշարքըն տակընն հինչվըր կա, լոխ էտ ըստոլներեն յիրա յար, մենակ Ռուսն հորը մինգյել ննգիր-վեգիրներեն ըստոլներեն աղ չի տինձում: Ըխճըկանը հնրն ասում ա.-Ըստոլներետ շատ լնլ ա սարքած, վրեչ մին պեն պակաս չի, մենակ մղափուն, վրեր աղ չի կա, առանց աղ վրեչ մին պեն օտվում չի: Ախճիցը թա՝ աղը հինչ ա՞, վրեր առանց տրան

յուլա չըք քյինամ, Թաքավրերն ըստըղ մաննը կծում ա, ըխճրկանը եշում, եշում, մըեննը քցում, ճինանչում: Ախճիգյն էլ թա՝ էտ խոսկըեն հետե տու ինձ քու երգյիրատ տոնս ըս քցմլ, դոզերը քցմլ, մեհենգ տըեսե՞ր, վըեր ըխշարքումըս աղան քախծըր պեն չի կա:

#### 6.ԹԱ ԽԵ ԾՈՒԿՆԵՐԸ ԾԻԾԸՂՈՒՏԵՑԵՆ

Շահ-Աբբասն ուրան նազիր-վեզիրավր տոնս ա կյամ շոռ կյմլի: Մին մըեծ գյուլու քշտի վըենն ըն կենում թիմնշա անում, տըեսնում ծուկներն ուրոնր հետա վագ-վագ ըն անում, պիցրանում գյուլեն իրեսը, մինգել տակ անում: Շահ-Աբբասն ուրան նազիր-վեզիրին ասում ա. - Տըեսնաս ծուկներան քա՞նինն ըն էք, քանինը՝ վըերց: Էտ խոսկըեն յիրա ծուկները կլխըենն ճիրան տոնս ըն օնում, ծիծաղում: Շահ-Աբբասը հըրցնում ա. - Հո՞ւ կըկարե գլիդա, թա ծուկները հինչու հետե յըն ծիծաղում: Նազիր-վեզիրան վըեչ մինն էլլա կարում չի գլիդա: Շահ-Աբբասն ասում ա. - Ծըեզ քառասուն օր մոհլմթ ըմ տամ, թա կըրեցեք ասեք՝ Էն ծուկները հինչու հետե յըն ծիծաղալ, ծըեզ պեց ըմ թուղըլական, թա չէ, ծըեր լոխճինին կլխըենն կտրել ըմ տըլական:

Նազիր-վեզիրը շատ ըն մտածում, կարում չըն գլիդան: Վըեր մնամ ա իրեք օր, խաբարը հըսնում ա նազիր-վեզիրին, վըեր էս հինչ շենումը մին հլիվուր մարթ կա, տա ծուկներեն լոզին գլոդում ա: Նազիր-վեզիրը կյամ ըն էտ հլիվուրեն կոշտը, ասում, վըեր իստի-իստի պեն կա, մին քսակ վըեսկե յէլ տամ ըն ուրան, հլիվուրը տրանա ետն ասում ա. - Քյեցեք Շահ-Աբբասեն ըսեցեք՝ հինչ վըեր կա, թող մնա տակը տակ, կլոխը՝ կլոխ, թա չէ, ուրան հետե յէլ լմվ չի:

Նազիր-վազիրը քյինամ ըն Շահ-Աբբասեն ասում հլիվուրեն ասածը, Շահ-Աբբասը մնամ ա էլլա ուրան խոսկեն:

Նազիր-վեզիրը էլլա կյամ ըն հլիվուրեն կոշտը, նորըմինան մին քսակ վըեսկե տամ, ետնան էլ ասում. - Շահ-Աբբասը մըեր լոխճինին կլխըենն էքոնձ պիտի կտրել տա, ասե տըեսնանք ծուկները հինչու հե՞տե յըն ծիծաղալ: Հլիվուրն էլլա յա ասում. - Քյեցեք Շահ-Աբբասեն ըսեցեք, թող մնա տակը տակ, կլոխը՝ կլոխ, թա չէ, ուրան հետե յէլ լմվ չի:

Նազիր-վեզիրը կյամ ըն հլիվուրեն խոսկը Շահ-Աբբասեն ասում, Շահ-Աբբասն էլ ասում ա. - Քյեցեք հլիվուրեն ծըռքըրներետ յիրա պերեք, թող

հինչ վրեր հըրցրալ ըմ, ջողոբը տա:

ՆԱՊիր-վեգիրը քինամ ըն հլիվուրեն ծըռքըրներեն յիրա պիրում Շահ-Աբբասեն պալատը: Շահ-Աբբասն ասում ա.- Ա՛սրե, տըսնամ, ա՛ հլիվուր, ին՞ յըն ծոկներն իմ խոսկես յիրա ծիծըղոտալ: Հլիվուրն ասում ա. - Շահն ապրած կենա, քեզ քանի կնե՞զ օնըես: Շահ-Աբբասն ասում ա. -Քառասուն: Հլիվուրը թա՛ դաբուկ կանե՞ս քու կնանեքյըտ լոխ շուրըրներն հանեն, տկլոր կյան մին -մին մրեր ըռըչավն անց կենան, քինան օրիշ օթադ:

Էքյսի օրը Շահ-Աբբասը հրաման ա տամ, վրեր ուրան կնանեքյը լոխ տըկլուրանան, մին -մին ուրանց ըռըչավն անց կենան, քինան օրիշ օթադ: Շահ-Աբբասեն կնանեքյը լոխ տկլուրանում ըն, մարթուցը ըռըչավը մին-մին անց կենում, քինամ օրիշ օթադ: Շահ-Աբբասը տըեսնում ա, վրեր ուրանց կնանուցն անա հենգյը տղամարթ ըն, միշտ ըտեղ կնգան շուրերավ ըն իլալ կընալիս: Հլիվուրն ասում ա.- Շահն ապրած կենա, մեհենգ տըեսե՛ր, թա քու կնանուցտ մաչին քանի տղամարթ կա, ծոկները հենց տրա հետե յին ծիծըղոտում, ասում ին, վրեր Շահ-Աբբասը գյոնդում չի, թա ուրան կնանուցան քա՛նինն ըն էքյ, քանինը՝ վրերց, օգում ա գյիդա՛ ծուկներան վրե՛րն ա էքյ, վրերը՝ վրերց:

## 7.ԹԱ ՀՈՒՆՑ Ա ՉՈՒԱՆԸ ԹԱՔԱՎՐԵՐԵՆ ԸԽՃԸԿԱՆՆ

### ՕԶՈՒՄ

Մին մըծացած, յաշը շատ անցկըցրած թաքավրերու մին շատ դանանց ախաճից ա ինոն: Ախաճիցը վրեր մըծանում ա փսրկվելի տըեռնում, թաքավրերն ասում ա.-Հու վրեր կարե քառասուն մեշուկ կյանին, քառասուն մեշուկ ցորենը, մինգյել քառասուն մեշուկ կորեկը խառնե, իրեք ամսում ճոկե, ախաճիցյըս նրա յըմ տամ:

Տրանա էտը թաքուհին կյամ ա թաքավրերեն կոշտը, ասում. - Մուկը մրեր կյանքըն լնվ վախտն անց ընք կըցրալ, թող մրեր ըխաճկանը հունց տղա թուշ ինի, վրեր կարե ծովըն դրաղըն մրեր պըլատեն քշտին ծոկնու վըսկուռա մին մրեծ պալատ վըեննը կըցնե, հունց ինի, վրեր քշըրհենն նան դիբոնդոնդոնին լոսը բիրաղի ինի մաչին, համ էլ ըխաճարքես սոլթա՛ն բարն ընդըղ ինի:

Թաքավրերն ուրան պայմանը նան կնգանը տինիլիս պայմանը բիրանդի յա ուրան երգիրը հըսցնում: Էտ հրամանը կյիրում ա, ըխաճկանը

նկարն էլ նրեստա տամ, իսկ փըսըցուվուցան հու վըեր կարե վուչ էտ պայմանը կըդարե, կլիխը կտրել ա տամ: Տրա հետե յել ՌԼԻՄՆ պըլատեն ըռաչին մին մըեծ փոս ա կտրըել տամ, վըեր էտ կլիսընեն կտրած մարթիքը լոխ նի տան մաչը:

Էտ երգյիրին ջիհիլներան հու վըեր թաքավըերեն ըխճըկանը նկարը տըեսնում ա, իըլքըհան ա ինձում: Լոխ կյամ ըն թա պայմանը կըդարեն, կըլիսընեն կտրել ըն տամ, մնամ ըտըեդ: Խրեգյ ա մնամ վըեր փոսը լըսնե, մին շենում մին շատ քյմսիբ չոբան ա ինձում, տրա յել վըեչ մին պեն չի ինձում, մենակ մին պառավ մար ա ինձում, վըխճըրնըն տամ ա մորը, վըեր պահե, ինքյն էրկու հաց տինձում հիյբումը, մին ըստաքան էլ պեսոկ յոր օնում, մորն ասում.-Քյինամ ըմ թաքավըերեն ախճիգյն օգըեմ: Մարը հիշքան դաչանք-պըդատանք ա անում, վըեր տղան ՌԼԻՄՆ մենակ, իրեսը տափըն չըթողե, անջուկ չի օնում, ասում ա.\_ Տու մենակ աղոթկ ըրա, վըեր պեներըս հաջող անց կենա, մնըցածեն նիըետ կործ չօնըես:

Տղան հղե յա ինում: Վըեր շատ քյինամ ա, տըեսնում ա հղըցեն մաչին էնքան մըչեմնը հըվաքված, վըեր վըեննը տինիլի տըեղ չի կա: Տա պեսուկը կես ա անում, կեսը հղըցեն տակըն շաղ տամ, կեսը՝ կլիսըն: Մըչըմնընեն հըվաքվում ըն հղըցըն էրկու անգյՌԼԻՄՆ, հղըցըն մաչը մնամ ա պեց: Չոբանն օգում ա էտ պեց տըեղավն անց կենա, մըչըմնըներեն մըեծը տրան մուտանում ա, ասում.-Չոբան ախպըեր, տու վըեր էտ լիվոթունը մըեզ ըրալ ըս, քեզ էրկու մըչեմնու թըն ըմ տամ, վըերդեղ վըեր տիժար տըեղ ինգյիս, ՌԼԻՄՆ կըքսիս, լոխ էն ընք իննական քըշտիտ:

Չոբանը թըները յոր ա օնում տինձում ծուցըն ջուբումը, կյամ թուշ թաքավըերեն պըլատըեն առաչը, քյինամ խնամախոսըն քարեն նստում: Թաքավըերը մարթիքյ ա դարկում, տահանք հըրցնում ըն.-Չոբան ախպըեր, թաքավըերն ասում ա՝ հինչ ը՞ս օգում, բնլի փող յա օրիշ պեն ա հարկավըեր, ասըն՝ քեզ տանք, քո մոր աշկը հղեց ա, էր կաց քյինն: Չոբանը տահանց ասում ա.-Ես փողու յա օրիշ պենու հետե չըմ եկալ, էս եկալ ըմ թաքավըերեն ախճիգյն օգըեմ, քյեցեքյ թաքավըերեն ըսեցեքյ՝ հինչ պայման տինում ըս, չոբանն օգում ա կըդարե:

Խոսկը տանում ըն թաքավըերեն հըսցնում, թաքավըերը մտածում ա, ասում ա հնլընթ տրանում մին հիննար կա, վըեր ըռիսկ ա ըրալ, եկալ: Քյիննամ ա թաքուիուն նիըետ խոսում, ասում ա.-Հենց սնբրն, թա չոբանը

մըեր տիրած պայմանը կըդարեց, մըեր մադար-գլոկմար ախճիգը պիտի տանք էտ սարան փըռնածըն՝: Թաքուհին ասում ա.-Վըեր լնվ ինի, խըելուեք ինի, հինչ ա՞նըենք, թա չոբան ա: Թաքավըերը հրաման ա տամ, չոբանըն տանում ըն համամ, լըղըցնում, իրեսը-կլոխը վըեր անում, շորերը փոխում, տրանա ետը մին լնվ օթաղ տամ, օտում ա-խմում, պեն անում: Չոբանն ուրան մտկումն ասում ա. - Դե, հալն մին իրեք-չորս ամըես մըրթըվարի կապըեն, թաքավըերը ետնան ինձ ըսպանում ա, ըսպանը:

Մին քըեր չոբանն ըրագումը մըչըմնըերեն թաքավըերեն տըեսնամ ա, տա չոբանըն ասում ա. - Պա քեզ ասալ չը՞մ, վըեր նըեղ տըեղ ինիս, թըներն ուրուր կըքսիս, կլիլկան ընք քեզ քյոմագ անըենք: Չոբանը քունըտըեղա եր ա կենում, մըրչըմնըերեն թըները չոբան տոն օնում ուրուր քսում, մըրչըմնըեն լոխ հըվաքվում ըն ըտըեղ, մին քըերումը քառասուն չուվալ ցորենը, քառասուն չուվալ կյմրին, քառասուն չուվալ կորեկը ճոկում, ածում չուվըլնեն:

Քըերավ չոբանը եր ա կենում չուվըլնըեն ցեց տինում, մարթ դարկում թաքավըերեն կոշտը, թա ըսեցեք ուրան մարթիքը յոր օնըե, կյն ճոկած ցորենը, կյմրին նան կորեկը տըեսնա: Քյինն ըն թաքավըերեն ասում, թաքավըերն ուրան ննգիր-վեգիրավը կյամ ա ճոկած, պատնըյեր տիրած չուվըլնըեն եշում, մնամ պերանը պեց:

Տրանա ետը թաքավըերը չոբանըն ասում ա.- Քու մար նիգյմրան կինի, իրեք օր պեց ըմ թողում, քյինն տըես, եք: Չոբանը թա՝ թաքավըերն ապրած կենա, ես կործավ ըմ եկալ, մինչն վըեր պրծնըեն վուչ, մինչն վըեր մուրագըես հսնըեն վուչ, վըեչ մին տըեղ քյինն չըմ: Թաքավըերը թա՝ տու վըս գլոկում, վըեր իտի յա, քյինն ծովըեն դրաղեն եշի, մին լավ տըեղ քթի, պալատը շինի:

Չոբանը քյինն ա ծովըեն դրաղը, մտածում, մտածում, գլոկում չի, թա հինչ անըե: Եշում ա, տըեսնում ճիրին դրաղեն ցամաք տըեղ ծովըեն լափուն մին շատ դնշանց ծոկուն ա քցնլ, յոր ա օնում ճիրին մաչին պեց թողում: Մխըրե քյինամ ա, տըեսնում էտ ծոկունը նորից ինգյնած ցամաքը, օգում ա թա ըստակե, էլա յա յոր օնում, քցում ճուր: Ծոկունը կլոխը ճիրանն տոն ա օնում, ասում.-Չոբան ախպըեր, վըեր տու ինձ մահա ըզաղալ ըս, մաշկաս մին թըեփ պուկե, վըեր նըեղ տըեղ ինգյիս, կերիս,

կյիլկան ըմ քեզ հըսնըմ, հինչ վըր օգընս, քյոմմգյ կանըմ:

Չոբանը ծուկնըն մաշկան թըեփը պոկում ա, տինում ջուբումը, քյինամ պըլատըն հետե մին լավ տըդ քթենում, մարթ դարկում թաքավըրեն կոշտը, թա էսքան ուստա, էսքան փնհլա, էսքան դում, էսքան կեր դարկե:

Հինչ վըր չոբանն ասում ա, թաքավըրը լոխ դարկել ա տամ: Չոբանը բինոկըն կտրել ա տամ, կերն անըլ տամ, թըեփն էրում, ծոկունը կյամ ա կոշտը, հըրցնում ա, թա հինչ ա՞ պըտահալ, ասըն՝ տըեսնամ հի՞նչ կա: Չոբանն ասում ա.-Ըստըդ ծոկնու վըսկուտա մին հունց պալատ պիտի շինիմ, վըր քըրհնեն ըրենն լիւսը նան դիբրցոնըն ըրենն լուսը բիրադի մաչին ինին, էսքան ծոկնու վըսկուտ պեր, վըր էս պըլատըն հերիք անըն:

Ծոկունը նի յա մնում ծովը, քշանում ծովըն տակը, մին վախտ չոբանը եշում ա, տըեսնում ծովումը հիշքան ծոկուն կա, ամըքյա մին ծոկնու վըսկուտ էր կալած, կյամ ըն բիդի ծովըն դրադը: Ծոկներն էսքան քյինամ ըն կյամ, էսքան վըսկուտ ըն պիրում, վըր պալատը շինիլմն էտը մին խիլլմ յել մնամ ա: Չոբանը մարթ ա դարկում թաքավըրեն կոշտը, վըր կյան եշին, տըեսնան: Թաքուհին թաքավըրեն ասում ա.- Պալատը մըր ըխճըկանը հետե յա շինվմլ, ախճիցն էլ տանենք, տըեսնանք հավան ա կենո՞ւմ, թա՞ չէ: Ախճիցն էլ յոր ըն օնում, ննգիր-վեգիրին նհըտ քյինամ պըլատըն եշում, մնամ պիրնըն պեց կալած: Թաքավըրն ուրան պըլատան չերը էտ նոր շինմ պալատը գիրենն յա մըլենել տամ, վըր ուրան ախճիցն էտ գիրընուցավը քյինմ:

Թաքավըրեն ախճիցը քյինմ ա պըլատըն եշում, շատ հավան կենում, տղըն ասում.-Քյինմ շոռ եք, ինձետե հունց բար պեր, վըր տրանա մենակ իմ պըլատումըս ինի: Չոբանն ասում ա. - Ես ինձ հաշն ըմ անում թաքավըրեն կուճուր տղան, թող թաքավըրն ինձնհըտ էրկու հոքի յել տինի, նահանց հաշն կանըմ ուրան մըեծ տղեքը՝ իմ մըեծ ախպերքը, էն վախտը բիրադի կըքյինանք ախշարքըս շոռ կյանք, էտ բարը քթենանք:

Թաքավըրն ուրան մոտե մարթուցն անա էրկու հոքի յա տամ՝ մինը լափ մըեծ, ամմըն հինչում փորցված, մինն էլ նրանա մխըրե կուճուր: Կյամ ըն չոբանեն կոշտը, իրեքան ըխպըրանում ըն, ամեքյա մին հրեղան

ծի նստում, հղե ինձում, քյինամ: Քյինամ ըն, քյինամ, մին հեռու տըեղ մին քյավասարա յա պըտահում: Ըտըեղ վըեր ըն կյամ, հաց օտում, ծիյանցը խոտ տամ, ճո՛ւր տամ, դինջըցնում, հղե ինձում: Տըեղատ էլ իրեք հղե յա ճոկվում, հղըցոցը դրաղը են էլ մին քյավասարա յա ինձում:

Մսլըհաթ ըն անում, վըեր էտ տըռնալիս հու ճելլի կյա, էտ քյավասըեն քշտին կենա, մինչև ռւրանք էլ կյան, բիրմդի քյինան թաքավըերեն ըճխըկանը կոշտը:

Հղե յըն ինձում, քյինամ: Մըեծ ախպըերն աչի ընգյոնի հղըցավն ա քյինամ, մաշնակը՝ մաչի հղըցավը, կուճուրն էլ՝ ծնիխի հղըցավը: Կուճուր ախպըերը քյինամ ա տըեսնում հղըցումը մին մըեծ, սիպտակ մըրքավուր մարթ նստած: Էտ մարթն ասում ա. - Բա՛լա, ջանիլ ըս, ըստըեղավ քյինողը էտ կյամ չի, էտ տըեռ քյինամ: Չոբանն ասում ա.- Ես հղըես քյինամ պիտիմ, թա պեն օնըես ըսելի, ասըե: Հլիվուրն ասում ա.- Դե, վըեր քյինամ ըս, մըրքես մաչին մին պիլմնի կա, եր կալ, հարկավըեր կըկյա: Տա ծըեռքը տանում ա, մըրքեն մաչին պիլմնին յոր օնում: Վըեր օգում ա թա հղե ինի, հլիվուրն ասում ա.- Վըեր խիլլա քյինամ, առաչըտ մին պեցո՛ւր սար ա կյիլական, էտ սարըեն կլխըեն մին պառավ կնեգ նստած, չխարակ ա մանում, վըեր մին կես վերստ մնա թա հսնըես սարըեն կլիխը, ծիյատ վըեր կըկյա, քմակավն անց կենաս, պռավըեն թաքուն խըտտես, կլխավը լոք տաս, ասըես՝ ես եկալ ըմ: Նրանա էտը ինքյը քեզ ըսըլական ա, թա հինչ պիտի անըես:

Չոբանը հղե յա ինձում, քյինամ: Վըեր կես վերստ ա մնամ թա սարըեն հըսնե, ծիյան վըեր ա կյամ, ծին մին դալդա տըեղա կապում, ինքյը թաքուն քյինամ պըռավըեն մաշկանը տո՛ւս ծըեռքերը էտ տանում, խըտտում, կլխավը լոք տամ, ասում. - Ես եկալ ըմ: Պառավը թա՝ վա՛յ, քուռանան քո մոր աշկըերը, վըեր քեզ դարկալ ա ըստըեղ: Վըեր իտի յա ասում, էտ սհաթըեն չուբանեն մարն ռւրմնց տանը քուռանում ա: Պառավը էտնան ասում ա. - Դե, վըեր եկալ ըս, քյինամ ծիտ նստըե, հղե իլ, հղըցումը քեզ մին մըեծ, ջանավար օց ա պըտըիըլական, տրան վըեր տըեսնաս, ծիյիտ փորըեն տակըեն դամչավը հունց կըթխես, վըեր մին գոլ կաշի եր կենա, էտնան քմըկիտ եշիս վուչ,ծիտ կըքշիս, քյինամ, օցը կյիլական ա առաչըտ, վախըես վուչ, նա քեզ լոխ կասըե, թա հինչ պիտի անըես:

Չոբանը քյինամ ա ծին նստում, հղե ինձում: Վըեր էտ օցըեն պըտահում

ա, ծիյին փորքեն տակըեն դամչավը հունց թխում ա, մին գոլ կաշի յա եր կենում: Ծին քշում ա քյինամ, օցը կյամ ա տոնս կյամ առաչը, ասում.- Վըեննը կաց, ինձանն վախըես վուչ, վըեր քյիննա, ըռաչիտ էրկու մագնիտու սարեր ըն պըտըհըլական, տահանք շատ ճիլը-ճելլի քյինամ ըն-կյամ, ուրոնր թխում, էլլա ետ տըեռնում. էտ սըրերան վըեր մուտանաս, ծիյիտ փորքեն տակըեն դամչավը հունց կըթխըես, վըեր էրկու գոլ կաշի եր կենա, ճելլի քշիս, էտ սըրերեն դաթավն անց կենաս, հետատ հիշքան ծեն տան, ետ եշիս վուչ, դաթավն անց կըկենաս, տոնս ըս կյիլական էն մըեծ ախշարքը, մեհենգյ կոռնըտ պիցըրցըրու, կյամ, հնլն էլ ըմ քեզ հարկավըեր կյիլական: Չոբանը կոռնը պիցըրցըրնում ա, օցը կուռնավը պիցըրնում ա չուբանըեն անավ տամ, կլոխը վիզմվը տոնս օնում:

Չոբանը ծին քշում ա քյինամ էտ սըրերեն ըռաշին վըեննը կենում, եշում, տըեսնում սարըերը մին ըշկըճըպումը տասսը հետ քյինամ ըն կյամ, ուրոնր թխում, էլլա ետ տըեռնում: Տա ծիյին փորքեն տակըեն հունց թխում ա, վըեր էրկու գոլ կաշի յա եր կենում: Ծին քշում ա սըրերեն դաթավը ճելլի անց կենում, տոնս կյամ էն դուը, եշում, տըեսնում մին հունց ախշարք, վըեր ծառերը, քուըերը, սարըերը, ամմըեն հինչ տարըեն տասներկու ամըես կանանչ ըն ինում, ամմըեն հինչավ լիգը, բուլուդ: Տրա առաչն էլ մին հունց ախճիգյ ա կյամ, վըեր իրիքյնակըեն կասըե՝ տու հեռու կաց, ես ըմ լոնս տամ:

Էտ ախճիգը տրան վըեր պըտահում ա, ասում ա.-Չոբան ախպըեր, ծիյիտ հնքյին սըրերեն դաթումն ա մնացալ, մեհենգյ ես քեզ հունց հրեղան ծի կտամ, վըեր հիշտըեղ օզըես, քեզ կըթոչըցնե, տանըե հսընե, մեհենգյ ասըե, տըեսնամ օրիշ հինչ ըս օգում: Չոբանն ասում ա.-Ինձ հանց բար տո, վըեր տրանա մենակ իմ տանն ինի: Ախճիգյն ասում ա.-Տու վըեր էտքան չըրչարվալ ըս ծըեր թաքավըերեն ըխճըկանը հետե, նա իմ ծիծիյնըս էլ չնժի, եք ինձ օզըե, մնա մըեր երգյիրումը, ըստըեղ ամմըեն հինչ լնվ ա, վըեչ մին մարթ, հեյվան, դուշ ըստըեղ մըեռնում չի: Չոբանն ասում ա.- Խոսկ չօնըեմ, տու շատ դնշանգյ ըս, ամմա ես մըեր երգյիրին մարթն ըմ, պիտի ետ տըեռնամ, ես մենակ մինին ըմ սիրնլ, պիտի քյինամ նրա կոշտը հսնըեմ, մըեր երգյիրումն էլ վըեր մըեռնեմ, նրա վըեղը ինձիրն թիթն ինի: Ախճիգյն ասում ա.-Քու օզածըտ մին տոնըերը կապ ութաղում ա, վըեր նրա պիլանին քթենվա, մենակ էն վախտը կըկարըես ծըեռքըտ քցիս: Չոբանը

ջութան մին պիլանի յա տոնս օնում, տամ ըխճրկանը: Ախճիգը պիլանին դմաստին ճընանչում ա, յոր օնում քյինամ քըլլած օթաղը պենում, մին շոշո ըմանու մաչի մին տեղեն տանձ ա ինոմ, տոնս ա օնում տամ ուրան, ասում.- Տար նշընըծացուվրետ տո. վրեր օտրե, լափ ա դըշընգյիննական, մեհենգյ մրեր ծիյանցան մինը նստրե, քյինա կոշտը:

Չոբանն ըխճրկանն անա շատ շնուրհակալ ա տըռնում, ծիյանցան մինը նստում, տանձն էլ յոր օնում, քյինամ տոնս կյամ քյալվասըրեն կոշտը, վրերդըղան վրեր իրեք ախպըրքը ճոկվալ ըն: Մաշնակ ախպըրը քյեցած ա ինոմ մին ըխպըրու կոշտ, տըռնում ժողովուրթը տըռել հըվաքված, քյեփ ըն անում, ուրան էլ ծեն ըն տամ, պիրում նստըցնում: Տա յել լմվ երք ասող ա ինոմ, ուրան յիրքերավը, խըղերավը տահանց ուրխըցնում ա: Էտ երգյիրին թաքավըրեն տղան էլ ա էտ քյեփումն ինոմ, տա յել պիտի էն մին օրը փասկվըռ:

Թաքավըրեն տղան տրան տանում ա ուրան հըրսանեքյը, տա հունց երք ա ասում, հունց խաղ ա ասում, վրեր հըռնըցուվըռն սըրտը տըկըտիյեր ա ինոմ, տրան թաքուն ասում ա.- Վրեր տու ինձ օզընս, էս թաքավըրեն տղեն անա էտ կըտըռնամ, կյամ քեզ: Տա յել ասում ա. - Ես նրա նհընտ հաց ըմ կըտրալ, կարել չըմ նրան դարագ անըն: Հըռնացուն ուրան ծուցան մին հիլի յա տոնս օնում, տամ էտ տղեն, ասում.- Եր կալ, ինձանա հիշատակ պահըռ, հիրը վրեր ինձ մըռտըտ քցիս, հիլուն կը յեշիս, պատկըրս մաչին ուրվըլական ա, հոր անում էլ տաս, հիլուն մաչին տըսնըլական ըս, էտնան, վրեր նըռել տըռել ինգյիս, մաչին եշիս, պենըտ աչ ա քյիննական:

Տա հիլին յոր ա օնում, լոխճունան շնուրհակալ տըռնում, ծին նստում կյամ քյալվասըրեն կոշտը, եշում, տըռնում կուճուր ախպըրը հաց քցած, օզում ա օտրե: Տըռել պոռշտի յըն անում, հենց պոռշտի ընելիս վախտն էլ եշում ըն, տըռնում մըռե ախպըրը եկավ: Նստում ըն մին լավ քյեփ անում, եր կենում, վրեր հղե ինին: Մըռե ախպըրն էլ ուրան նհընտ մին գյամն յա պերալ, վրեր յիրան նստընս, մին ըշկըճըպումը հիշտըռել օզընս, քեզ ընդըռել կըհըսցնե:

Իրեք ախպըրն էլ էտքան վախտ թաքավըրեն ըխճրկանը հետե յըն իլալ չըրչըրվելիս, իրեքան բիրնդի ըխճրկանն անումը տամ ըն, հիլուն եշում, տըռնում հիվանդ, հոքուն յիրն: Ծիյանցավ կարըռել չըն հսնըն:

Ծիյանքը ծախսում ըն, իրեքան բիրանդի գլխին յիրան ստում, մին ըշկըճըպումը հըսնում թաքավըրեն ըխճըկանը թանգամ պալատը, կուճուր ախպըրը տանճը տոն ա օնում տամ ուրան, օտում ա, լուվանում, էնքան էլ դըշընգյանում ա, վըր եշիլ չի ինոն:

Մեհենգյ խոսկ ա ինգյոն, թա թաքավըրեն ախճիգը հու պիտի օգը: Պըլատեն մարթիքը հըվաքվում ըն մսլըհաթ անում, ասում, վըր հիլին չինար, կարել չին գլիդան, թա ախճիգը հիվանդ ա, վըր գյմբան չինար, կարել չին ճելի տըղ հանին, վըր տանճը չինար, ախճիգը հինչ պիտի՞ օտար, լուվանար: Բտի ասում ըն, խոսում, վըր մինն էլ կարում չի գլիդա թա ախճիգը հու պիտի օգը: Ախճիգն էլ խոսկ ա յոր օնում, ախպորցն ասում. - Տուք իրեքըտ էլ ինձ ուզելի հետե քանի տարե չըրչարվալ ըք, իրեքըտ էլ հունց պեներ ըք ծըռըրնետ քցալ, վըր առանց մինն ինիլի կարել չիք ինձ լուվընեք՝ վըր հիլին չինար, կարել չիք ինձ տըսնիք, գյմբան չինար, կարել չիք ճելի տըղ հանիք, տանճը չինար, լուվանալ չի, մեհենգյ հիլին էլ ա կենում, վըր ծըր մաշնակ ախպորը շատ պենում կարող ա քյոմագյ անը, գյմբան էլ ա կենում, վըր օգած վախտը մարթ ուրան օգած տըղը կըհանը, տանճը կենում չի, ետնան ծըր կուճուր ախպըրը իմ հոր ու մոր տիժար պեներն էլ ա ըրալ, դուզը նա կինի, վըր ինձ ծըր կուճուր ախպըրն օգը:

Տրանավ էլ խոսկը պըծնում ա, իրեք ախպըրը ծիյանքը ստում ըն, քյինամ տըեսնամ կուճուր ախպորը մորն աշկըրը քուռացած, տանը նստած: Կուճուր ախպորն անավ տուված օցը ջանան ետ ա տամ, քյինամ հաքյին քսում աշկըրը, լուվընում: Մարը եշում ա, տըեսնում ուրան տղան ա եկալ, շատ ա ուրխանում: Տղան մորը յոր ա օնում, քյինամ թաքավըրեն ըխճըկանը պալատը, օխտը օր, օխտը քշեր հըրսանեք ըն անում, չուրանեն նան թաքավըրեն ըխճըկանը փսակում, մնամ ըտըղ:

## 8. ԷՐԿՈՒ ԱԽՊԸԵՐ

Մին շենում մին շատ քյմսիբ մարթ ու կնեց ըն ինձում ըպրելիս: Տահանց վրեչ մին պեն չի ինում, բայց շատ հավրեր ա ինձում: Էտ հըվերավն ըն ինձում ըպրելիս:

Ուրերան մին օր տահանց տոն մին դարիբ մարթ ա դոնաղ կյամ: Տա հըյաթավն անց կընալիս էշում ա, տըեսնում տահանց հըվրերեն մաչին մին շատ դմշանց վրերցակ կա, կլխըեն էլ մին մըեծ կատար, յիրան կյիրած. «Հու էս վրերցակըեն կլճխն օտե, թաքավրեր ա տըոնըլական, հու քարճիցյն օտըե, ամմըեն հիզիլավ պիրմանն վրեսկե յա վրեր ըծըլական»: Տնըտարերն էլ կյիրիլ-կարթիլը գիդմալիս չըն ինձում, պենան խաբար չին: Էտ դոնաղը վրեր տա կարթոմ ա, քյինամ ա տնըտարըեն կոշտը, ասում.- Օգում ըմ քըզնհետ ըխպըրանամ: Տնատարն ասում ա. - Լմվ կինի:

Ղոնաղը տահանց տանն էրկան ա կենում, մին օր էլ սուտը-սոտ հիվընդանում: Վրեր հըրցնում ըն, թա իշտահը հին չու վա տամ, տա ասում ա. - Էն մըեծ, դմշանց վրերցակը մուրթեցեթյ, կլճխն ան քարճիցյը ինձ տուվեթյ, օտըեն: Տնատարն օգում ա, թա օրիշ հավ մորթե, դոնաղն ասում ա.-Չէ՛, նա յա իշտահըս տամ: Տնատարը քյինամ ա էտ վրերցակը մորթում, իփնում ըն, կուտորում, տինում կուխնումը, վրեր տան դոնաղըեն: Տահանց էլ տասը-տասներկու տըրեկան էրկու տղա յա ինձում, մինին անումը Սըմավար, մինինը՝ Չայնիկ:

Սըմավարը նան Չայնիկը ըշկոլան սոված կյամ ըն, Սըմավարը վրերցակեն կլճխն ա յոր օնում օտում, Չայնիկը՝ քարճիցյը: Տնըտարերը կյամ ըն թա վրերցակեն կլճխը նան քարճիցյը տանըեն տան դոնաղեն, տըեսնում ըն կավրեչ: Մըեսը տանում ըն տամ դոնաղեն, օտում չի: Տնատարն ասում ա, վրեր կլճխը նան քարճիցյը խոխեթյը կերալ ըն: Ղոնաղը խոսում չի:

Մին քանի օր վրեր անց ա կենում, դոնաղը տնատըերնը ասում ա.- Խուխոցըտ մորթե, մինին հըղողը, մինին էլ ջիգմարը տոնս կալ, պեր օտըեն: Էտ խոսկը դոնաղան ըսպըսելիս չըն իլմլ, բայց դե վրեր ըխպըրացալ ըն, տնատարն ըստիբված ա իլմլ խուխոցը մորթե: Շենան մին դասաբ ա ծեն տամ, տրան ասում. - Խոխեթյը տար մին դրաղ տըեղ մուրթոտե, մինին հըղողը, մինին էլ ջիգմարը տոնս կալ, պեր, տամ դոնաղես, օտըեն: Էտ դասաբը տրան ասում ա. - Մին գյմղմ մարթու խոսկավ խուխոցըտ մըրթոտում ը՞ս: Հմրն ասում ա.-Հինչ ա՞նըեն, խուխոցըս շատ ըմ սիրում,

դէ վրէր էտ մարթին նհրէտ ըխպըրացալ ըմ, կարել չըմ նրա խոսկը կոտրեն:

Ղասաբը խուխոցը յոր ա օնում, տանում շենան տոնս մին դրադ տընդ, գլոնում չի, թա հինչ անըն: Բորդան էշում ա, տընսնում մին պըռաված շոն տընդ նստած: Խոխոցն ասում ա. - Ամեքյա մին քար եր կալիք: Ինքն էլ ա մին մընէ քար յոր օնում, յիրա յըն տընոնում, քըրերավ էտ շանն ըսպանում: Ղասաբն էտ շանը հըղողն ան ջիգյարը տոնս ա օնում խուխոցը մինին հըլավումը կապում, յոր օնում: Խուխոցն էլ ասում ա.- Կլիս եր կալիք, հղէ իլիք, քըմըկներէտ էշիք վուչ, վրէր էտ տընոնաք, ծեր հմր ծեզ ըսպըննական ա, քյեցեք շատ հեռու երգիր, վրէրդեղ շեն յա քաղաք պըտահէ, ընդընդ ուրոր բուրթա կանեք, ապրեք:

Ղասաբը խուխոցը հղէ յա անում, ինքյը շանը հըղողը նան ջիգյարը տանում տամ տահանց հորը:

Սըմավարը նան Չայնիկը հղէ յըն ինոն, քյինամ: Շատ ըն քյինամ, թա խրեգ, հըսնում ըն մին քաղաք: Էտ քըղաքեն չորս ընգլոնավը պեցուր հասար ա ինոն քաշած, մին դըրբըզա յել յիրա ըրած: Տահանք էշում ըն, տընսնում մին մարթ էտ դըրբըզավը նի մտավ: Էտ մարթին նհրէտ նի յըն մննում, քյինամ տընսնում մին տընդ սաղ քըղաքեն ժուղովուրթը հըլաքված, թաքավըր ըն ճոկում: Ղուշը պեց ըն թողում, հոր կլիսը վրէր կյն, թաքավըրը նա պիտի տընոնա: Ղուշը վրէր պեց ըն թողում, քյինամ ա Սըմավարեն կըլխեն վրէր կյամ: Ժուղովուրթը զարմանում ըն, ասում.- Էս պիրանան կըթնավըտ կյնիս խոխա՞ն պիտի մըրէ թաքավըրն ինի:

Խուխեն յոր ըն օնում տանում քցոն մին օթաղ, դուշը պեց թողում: Էս դոնոն դուշը թոչում ա քըղաքան տոնս կյամ, էլ կյամ չի: Քյինամ ըն տոռնը պեց անում, Սըմավարեն տոնս օնում, դուշը թոչում ա, նորից կյամ տըրա կլիսեն վրէր կյամ: Ճըրընեն կըտրած, պիրում ըն տրան թաքավըր տինոն:

Մեհենգ քյինանք տընսնանք Չայնիկը հինչ տընոնավ: Սա յել քյինամ ա քըղաքեն դըրբըզավը տոնս կյամ ընդընդ կենում, վրէր ախպըրը տոնս կյալիս կարէ տընսնա: Տընդ վրէր շատ կենում ա, ախպըրը կյամ չի: Սըթնում ա, քունավ ա հընցնում, մնամ տընդ: Քշերեն կեսին գորթնանում ա, տընսնում մին կյեզան եկած դըրբըզավը կլիսը կոխած, վրէչ կարում ա նի մննէ, վրէչ էլ կարում ա կլիսը տոնս օնըն: Տա քյինամ ա էտ կյեզանին

մաշկըն նստում, ջուրումը մին տենակ ա ինձում, տոնս ա օնում, չըրչըրվելավ վիզը կտրում, ըսպանում, տըեղ վըեր քցում: Ինքյն էլ քունավ ա հընցնում, մնամ տըեղ:

Դըրբըզեն յիրա վըեննը կացած պահակը վըեր գոյրթնանում ա տըեսնում կյեզանն ըսպանած տըեղ վըեր քցած, էտ տղան էլ տրա մաշկըն քոնավ հընցած, տրան խեխտում ա, տանում տոնսի փեյնումը թաղում, ինքյը քյինամ թաքավըերեն ասում.- էս քշեր կյիզանին ըսպանալ ըմ, լեշն էն ա դըրբըզեն քշտին վըեր քցած: Տու մի ասըել էտ կյեզանն ամմըեն քշեր կյալիս ա ինում քըղաքան վեց-օխտը մարթ կյուղընալիս, տընելիս: Քըղաքեն հասարը հենց տրա հետե յըն քաշած ինձում, դըրբըզան էլ յիրա ըրած: Հայտարարած ըն ինձում, վըեր հու կարե էտ կյիզանին ըսպանե, թաքավըրությունեն կեսը տան նրան:

Թաքավըերեն նմզիր-վեզիրը քյինամ ըն տըեսնում էտ կյեզանն ըսպանած, տըեղ վըեր քցած: Քըղաքումը մըեծ ուրախություն ըն սարքում, թաքավըրությունեն կեսը տամ էտ դըրբըզեն յիրա վըեննը կըցըրած պահակեն:

Մին օր մին ախճիգյ ուրանց փեյնը տանում ա, վըեր դըրբըզանը տոնս թափը, եշում ա, տըեսնում փեյնին տակըն մին պեն ա տոնրոն կյամ: Վըխելան նհըետ փախճում ա քյինամ տոն, մորն ասում իստի պեն ըմ տըեսալ: Մարը հըվատում չի: Ախճիգյը նորից ա քյինամ ընդեղ, տըեսնում մին ծըեռք ա տոնս եկած փեյնին իրեսը, տոնրոն ա կյամ: Նորից ա քյինամ մորը կոշտը, մարը ըխճըկանը նհըետ էր ա կենում քյինամ, փեյնը քանդում ըն տղըն տոնս օնում, տըեսնում հնլն սաղ: էտ կնեզյն էլ էտ քըղաքեն ամենալնվ դոխտուրն ա ինձում, տանում ա ուրան տոն, մին քանի ամըես պահում, լնվ բըժըժկում, ետնան հըրցըփորց ա անում, էտ տղան ասում ա.- էն ա մըտես, վըեր ախպորըս կլիըն դուշը վըեր կյանն ետն ուրան կուրցըրալ ըմ, քյեցալ դըրբըզան տոնս նըստալ, եշալ, վըեր տոնս կյալիս տըեսնամ. տըեղ քունավ ըմ հընցալ, քշերեն կեսումը գոյրթնացալ ըմ, տըեսալ մին կյեզան կլոխը կոխած դըրբըզեն դաթը, վըեչ կարում ա նի մնե, վըեչ էլ կարում ա տոնս օնը. տինակալ էտ կյիզանեն վիզը կտրում ըմ, մաշկեն պրանվում, քունավ հընցնում, մինգյել աշկըս պենում ըմ, ինձ ըստեղ տըեսնում:

Ըստեղ էտ կնեզյը մաննը կծում ա: Տու մի ասըել, Սըմավար

թաքավրերն էլ տրեղ ա ինձում ախպորը շոռ կյանիս: Էտ կնեցը թաքավրերեն յիրա նամակ ա կյիրում, ասում ախպրերըտ էս ա քշտիս: Թաքավրերն էտ կնգանը պիրիլ ա տամ կոշտը, հըրցըփորց անում, տրեսնում, վրեր էտ կնգանը քշտինը դուրթուդորթ ռւրան ախպրեր Չայնիկն ա: Էտ Չայնիկն էլ հիվանդ վախտը հիշքան հնգճում ար, պիրանան վրեսկէ յար վրեր ածում: Տրանավ էտ կնեցը լափ լնվ հըրուստացալ ա:

Սըմավար թաքավրերն ռւրան ննգիր-վեգիրին նհրետ քյինամ ա ռւրան ախպրեր Չայնիկին պիրում պալատը, թաքավրերը տրեղ ա ախճիգ օգում, էտ դուխտուրեն ըխճըկանն էլ Չայնիկին յիրա յըն փսակում, օխտը օր, օխտը քշեր բիրանդի հըրսանեքյ անում, մնամ տրեղ: Ետնան մարթ ըն դարկում, քյինամ ըն ռւրանց հորը, մորը մինգեկ հորը ըխպըրացուվրեն պիրիլ տամ, հորը նան հորը ըխպըրացուվրեն ըսպանում, մորը յոր օնում, տրեղ ապրում:

#### 9.ԽՈՐԹ ԱԽՊՈՐ ԽՈՐԹ ՔՈՒՐԸ

Իլնլ ա չիլնլ մին մարթ, մին կնեգ: Մարթին անումը Հաջի Սայաթ ա իլնլ, կնգանն էլ՝ Խանում: Տահանց խոխա չի իլնլ: Տրեսալ ըն, վար առանց խոխա կըրըլական չըն կըենան, քյըննցալ ըն պճուրոտան մին ախճիգ պիրալ, անումը տիրալ Փնրի: Մտածալ ըն, վար մին տղա էլ պըերին, վար քուր ու ախպրեր տնոնան: Քյիննմ ըն մի տղա յեկ պերում, անումը տինում Մահամադ:

Անց ա կենում մին քանի տարե, ախճիգը նան տղան մըծանում ըն, փըսըկվելի տնոնում: Կյարունքը վար կյամ ա, հնրն ու մարը եր ըն կըենում, քյինամ սարը՝ տավարը պահեն:

Օրերից մին օր տղան եր ա կըենում, թա քյինն բըգարան տես-տեն ինքյ օնե: Մին ուխտնաստուն տըրեկան կնեգ ասում ա.

-Ա՛ տղա հեյ, քու հնր մըեռնե, մին վըեննը կաց:

-Նանե, հինչ ը՞ս ասում:

-Ա՛ տղա Մահամադ, էտ ա մըծացալ ըս, մըեծ մարթ տնոալ, խե փըսակվում չը՞ս:

-Նանե, հնր օ՞ղիմ:

-Ծեր Փնրին օղի:

-Վայ, նանե, պա նա իմ քուր ա:

-Շատ ըս սըխալ, քու քուր չի, նա փլանքյանսին ախճիգյն ա, տու՝ փըլանքյանսին տղան:

Տղան կյամ ա տոն, ասում:

-Փմրի, ես քըեզ օգում ում:

-Համութ չի՞ քըեզ, հինչ դմ՞լաթ ըս անում, մըեր հայությունումը տի պմն չի կա:

Ըլթավան յոր ա օնում, տամ, տղեն կլի՞սը ճըղում:

Օրերից մին օր տղան ըսկանում ա, վար հմրն ու մարը սարան կյամ ըն: Վազ ա տամ քընամ ըորչեն, կլի՞սը պտատած: Հմրը-մարը վար տըեսնամ ըն, հըրցուփորց ըն անում, խըե՞ տըհըենց ա: Տղան ասում ա. - Սաղ օրը տըղեքը նի տմռած տոնը, ասում ում խըե պե՞րում ըս, թըխալ ա կլի՞սըս ճըղալ: Հմրը-մարը ասում ըն. - Վար իտի յա, թող նա մըեր աշկեն ըրվա հուչ, քընմ մինչև մըեր կյամը տար մին օրան ծմակում տեն քըցի, եք:

Տըղան կյամ ա ըխճիկանը յոր օնում, տանում մին խոր ծմակում շորերը հանում, պմց թողում:

Ժուկ ա անց կենում, ժամանակ ա անց կենում, թաքավըերեն տըղա Ալիխանն ձըրմն շըներավը քիմմ ա վըերս: Նա ծըմակըեն մաչին տըեսնում ա մին դմշմնգյ ախճիգյ, յոր ա օնում, պըրում տոն, ինքը տրան օգում:

Վար մին քանի վախտ անց ա կըենում, տահանց ինձում ա էրկու խոխա: Փմրին շատ ա բիքիփանում: Ալիխանը ասում ա. - Խըե՞ բեքյեփ ըս: Ասում ա. -Դե քընմմ ըմ իմ ծընողնես տեսնամ: Ալիխանը եր ա կըենում, երեսուն սալդաթ նըհետը տինձում, Փմրին էլ յոր ըն օնում, քինամ: Շատ ըն քինամ, թա խըեզ, մին ծըմակավ քընմլիս մըթնում ա: Տահանք քիշերը տեղ կենում ըն: Սալդաթեն լոխ քոն ըն ինձում, մինը պահակ ա վըեննը կըենում: Փմրին գմրթին ա ինձում: Պահակ սալդաթն ասում ա.

- Փմրի, եք ձըրձը նըհետ խաղ անենք:

-Զէ՛, ես թաքավըերու կնեզ, տու՝ սալդաթ:

- Դե վար կյամ չըս, խոխեքըտ ըսպըննական ըմ:

-Ըսպանում ըս, ըսպանըե, բայց կյալ չըմ:

Էտ սալդաթն էտ էրկու խուխոցը փըռնում ա, ըսպանում:

- Դե, միհենգյ եք խաղ անենք:

- Դե վար տի յա, ըսպասըե, քընմմ ըլթըվավը ճճը պըրիմ ծճրմն:

-Չէ՛, վախում ում փախճիս:

- Դե վար վախում ըս, վրեննաս մին քյենդիր կապե, վար փախճիմ վուչ:

Էտ պահակը տըրա վրեննան քյենդիրը կապում ա, պանց թողում: Փարին քյինամ ա դալդան հրնցնում թա չէ, վրեննան քյենդիրը էտ ա անում, ըլթըվեն օյնան կապում: Պահակը տըեսնում ա, վար կյամ չի, քյինդիրան ծիքյ ա տամ, տըեսնում ա չըրըխկալավ ըլթավան ա կյամ: Տա կլիխ ա իյնում պանը հինչումն ա, տըրըքցնում ա ռւրան ծերքը վիրավորում, սըլդըթներեն եր կըցնում.

- Ա տընըշիներ, հինչ ը՞ք քոն իլմլ, դըչըղենն եկեն խոխեքը կտուրեցեն, Փարին տարեն:

-Սըլդըթներն յըեր ըն կըեսնում փայտոնը լըծում, կյամ թաքավըերեն տըղըեն ասում: Տա շատ բիքյիփանում ա: Տա թողենք ըտըեղ:

Փարին քյընում ա տըեսնում մին չոբան վըխճար ա պահում: Թուրքևուր ծեն ա տամ.

-Չոբան կարդաշ, Ալիխանը գյորմադին<sup>1</sup>:

- Վալլահ, բա՛ ջի, հեչ Ալիխանը գյորմադիմ<sup>2</sup>:

Ախճիգը քյինամ ա չուբանեն կոշտը: Չոբանը մին կյառնու թափան ա պիրտոնոնսնում, քցում ըխճըկանը կլիխը: Ըխճըկանը տանում ա տոն, ասում ա.

- Խանում, քըգետե մին դուլլուղի յըմ պըերալ:

- Շատ էլ լմվ կինի, թող կյմ քըգնըհետ վըխճարը պահե:

Փարին ասում ա.

- Խանում, ինձ տան գործեր տո, հանդ կարել չըմ քյընամ:

- Դե, հինչ ը՞մ ասում, մինգյել տանը գործ ըրա:

Ալիխանն էլ սազը յոր ա օնում, էն պըհակեն նըհետ քյինամ շենբաշեն շոռ կյամ, տոն կյամ Փարինն շենը: Ախճիգը քյընամ ա տըեսնում էրկու դարիբ մարթ ըխպիրին դրադեն: Ճինանչում ա: Քյընամ ա տոն, ասում.

- Խանում, մին տարե յա ծեգ դուլլուղ ըմ ըրալ, խնթրում ում ռւրոգյոնըս թույլ տաք էն աշըղենն պերինք ըստեղ:

- Լավ կինի, քյընամ պեր:

Ախճիգը քյընամ ա ըշըղենն պըերում տոն: Փարին չուբանեն ասալ ա. -

<sup>1</sup>Չոբան եղբայր, Ալիխանին չէ՞ս տեսել(Ծ.Ա.):

<sup>2</sup>Աստված վկա, քույրիկ, Ալիխանին բոլորովին չեմ տեսել(Ծ.Ա.)

Մին մընէժ մըհակ յոր կալ, քընն տըռանը ըսպասե,հու վար տոնս կյն, կըթխես: Աշըղը վար ըսկսալ ա դո՛վը անելը, Ալիխանեն հընգերը եր ա կենում, թա տոնս կյն, չոբանը թըխում ա, տըրան ըսպանում: Մինգյել ախճիգյն ա դո՛վը անում, ախպըրն ա օգում տոնս կյն, թըխում ա ըսպանում: Թաքավըրերեն տղան ուրնն կնգանը յոր ա օնում, քըննն ուրնն վնթանը:

#### 10.ԸԽՇԱՐՔՈՒՄԸՍ ԱՄՍԸԵՆ ՀԻՆՉ ՈՒՐԱՆ ՏԸԵՂԱՎՆ Ա ՔՅԻՆԱՄ

Մին թաքավըրու կնեց երկան վախտ խոխա չար պիրոն: Մին օր էտ թաքավըրն ուրնն կնգանը եր կալած տոնս ա կյամ շոռ կյն: Քյիննննվ, քյիննննվ հըսնում ըն մին ծմակում մին լնվ տըեղ: Թաքավըրեն կնեցն ասում ա. - Շնհ, հինչ լնվ տըեղ ա յե՛: Թաքավըրն էլ ասում ա. - Ա՛կնեց, դե վըր էտքան լավ տըեղ ա, հնրննթ աստված մըր խոսկը մեհետ կըսկանա, մըեզ մին խոխա տա, էս քու ասած լնվ տըեղը մին մընէժ պալատ ըմ շիննական, մաչին տինիմ, վըր ըստըեղ մըծանա:

Ժուկ ա անց կենում, ժըմանակ ա անց կենում, աստված տահանց խոսկն ըսկանում ա, թաքավըրեն կնեցը պատճառնուր ա տըեռնում, մին ախճիգ պիրում:

Թաքավըրը պիրում ա տըեղ մին պալատ շինոն, ըխճըկանն էտ պըլատումը մըծըցնում, համ էլ հունց պահում ա, վըր էտ ախճիգը «մարթ»<sup>1</sup> բառը ըսկանա վըեչ, գյիդա վըեչ, թա հինչ պեն ա: Թաքավըրն էտ պըլատեն ննգիր-վեզիրը, ծառայողնեն լոխ կնանեքյ ա տինոն, թողում չի, վըր տըեղ տըղըմարթու շոք ըրվա, ինքյն էլ տըղերքատ մուտանում չի:

Էտ ախճիգը վըր մըծանում ա, հենց էտ պըլատումն էլ ուսում ըն տամ, վարժաբեդնեն էլ լոխ կնանեքյ ըն ինոն: Վըր մին քանի տարե անց ա կենում տա լափ մըծանում ա, լավ, քու հավան կացած շատ դնշննգ ախճիգ ա տըեռնում:

Մին օր մին շալոն գորք կյամ ա էտ թաքավըրեն պըլատեն քըշտավն անց կենում, քյիննն: Էտ գորքըն կամանդիրը վըր թաքավըրեն պըլատըն բակոնեն եշում ա, էտ ըխճըկանը տըեսնում ա, բոլըդնն ըռանցը փոխում ա, խրեց ա մնամ, վըր օշր տանե: Ուրնն սըլըրթներան

<sup>1</sup> Տղամարդ(Մ. Բ.):

մինն էտ պենը տրեսնում ա: Վրեր տրեղ ըն հըսնում, տա կամանդերին ասում ա տու ինձ էսքան դովար փող տո, ես քյինամ ախճիգը քրգետե պիրիմ: Կամանդերը փողը տամ ա, տա քյինամ ա տրեղետ բըզարումը մի լավ ուստա քթենում, տրան ասում.-Հիշքան փող օգրես, ես ըրկուտակ, իրըքտակ կըտամ, ինձետե տասներկու ըշկանե մին լմվ բուփետ շինի, տասնըմին աշկը պեց թող, նըերքե աշկըն մին պիննալին թող քու ծըեքետ կենա, մինն իմ ծըեքես, ես նի յըմ մննական էտ նըերքե աշկը, կըքըլես, պիննալին յոր օնըես, էնքան կըպահես, վրեր թաքավըերը կըկյա էտ բուփետն ռըանն ըխճըկանը հետե ինքյ օնըե տանե, իմ գաղտնիքը մին տոն կըգիդնա, մին էլ ես: Ուստան իտի յեղ անում ա:

Մին օր թաքավըերն ռըանն կնգանը նիըետ կյամ ա բազարը, տրեսնում մին լմվ բուփետ ըն ծախում: Կնգանն ասում ա.-Հինչ լմվ բուփետ ա, մըեր ըխճըկանը հետե ինքյ օնըենքյ, կյիրքերը-պենը տինի մաչին: Կնեցը թա՝ ինքյ օնըենքյ: Ինքյ ըն օնում, վրեր տանեն պալատը, աշկըերը լոխ պենալ ըն տամ փորցում, նըերքե աշկը պենվում չի: Վրեր հըրցնում ըն, թա ին՞ պենվում չի, ուստան ասում ա.-Յափուշխանը պըենդ ա, վրեր տանեքյ պալատը, մին քանի օր կենա տըեղը թըքանա, պինվըլական ա:

Բուփետը յոր ըն օնում, տանում թաքավըերեն ըխճըկանը պալատը: Մին քանի օրան էտը էտ ախճիգն ռըանն կյիրքը կըրթիլիս մին քանի իրես վրեր անց ա կենում, կյամ ա լափ վերչին իրեսումը էրկու տըեղ «մարթ» բառը պըտահում: Կմրթոնում ա, էտնան ասում.-Մա՛րթ, մա՛րթ, ա՛խ, էս բառը կլոխ չըմ ինգյում: Էտ խոսկեն յիրա բոնըդանն էտ տղան բուփետին նըերքե աշկան պիննալին քցում ա, շոռ տամ աշկը պենում, տոնա կյամ ըխճըկանն առաչը, ասում.-Մարթը էտ հենց ես ըմ: Էտ ախճիգն ասում ա. - Կլոխ չըմ ինգյոն: Տղան ըսկսում ա բացատրելը, վրեր ըստըեղավ գորք անց կընալիս ռըանն կամանդերն ռըանն վրեր տըեսնում ա, ռըանն կուրցնում ա, հիվընդանում: Ետնան լոխ նաղլ ա անում, թա հունց ա բուփետը շինիլ տուվալ, նըերքե աշկը կապել տուվալ, վերչումն էլ ասում ա, վրեր ինքյը եկալ ա ռըանն տանե ռըանն կամանդերին հետե, մինգլել թա՝ վրեր կամանդերին հետե յըմ տըննական, էն ա էս յոր կօսեմ իլի: Վերչը էտ տղան ռըանն պենը տըեսնում ա, էլլա նի մննում բուփետին նըերքե աշկը, մաչավը քըլում, ընդըեղ կենում: Իտի ամմըեն օր էտ տղան տոնա կյամ էտ ըխճըկանը նիըետ խոսում, էլլա նի մննում ռըանն տըեղը:

Մին օր ըխճըկանը մարը կյամ ա պալատը, տըեսնում ախճիգը թըշընակած: Քյիննմ ա թաքավըերեն ասում, թաքավըերը տրան թա՝ հինչ ը՞ս տիրտըկ-մերտակ տոնա տամ: Մին քանի օրն էլ վըեր անց ա կենում, մարը նորից ա քյիննմ ըխճըկանը կոշտը, տըեսնում ա ախճիգը պատճառնուր: Էլլա յա կյամ թաքավըերեն ասում, թաքավըերը հըվատում չի:

Մին օր էլ մարը քյիննմ ա, տըեսնում ախճիգը խոխա պերած, կյամ ա մարթին ասում, մարթն էս դոնոն էր ա կենում, քյիննմ ըխճըկանը պալատը, տըեսնում կնգանն ասածը դոնոն ա: Ըխճըկանը յիրն կըգնըվում ա, թա էս հի՞նչ պեն ա, ախճիգն ասում ա, - Ես քեզ ճինննչում չըմ, տու հու վը՞ս, վըեր ինձերա կըգնըվում ըս: Թաքավըերը թա՝ էս քու հմը ըմ, էս երգյիրին տարը, տու հինչ իրա՞վունք օնըես, վըեր ինձ իտի ջողոբ ըս տամ: Ախճիգն էլ ասում ա, - Թա իմ հմը ըս, ին՞ էսքան տարե մեհետ տոնա չըս եկալ իրեսըս, վըեր քեզ ճինննչիմ, իսկ բուփետը բըզարան վըեր ինքյ ըս կալալ պերալ, ին՞ նըերքե աշկը պեց չըս ըրալ: Համ ասում ա, համ բուփետին նըերքե աշկըեն տոռնը թակում, տղան պիննալին քցում ա, պենում, տոնա կյամ:

Ըստըեղ թաքավըերն ամմըեն հինչ կլոխ ա ինգոնմ, ճարը կտրած, պիրոնմ ա օխտը օր, օխտը քշեր հըրսանեքյ անում, տահանց փսակում, թողում պըլատումը, ինքյն անց կենում քյիննմ:

#### 11.ԼՈՂՄԱՆԻՆ ԴՆՐԴՈՒ ՎԱ ԿՅԱՄ

Մին մարթ ա ինոնմ, մինգյել մին կնեգյ: Տահանց խոխա չի ինոնմ: Վըեր շատ ըստուծ-աստուծ ըն անում, մին տղա յա ինոնմ: Էտ տղան հնալն խոխա վըխտանց շատ խըելունք ա ինոնմ, մխըրե էլ ժուլիկ: Աշկը նի ինգյած պենը դնատին սուվըերում ար:

Էտ տղան վըեր մխըրե մըծանում ա, խըելքը կտրում, ըսկըսում ա սուտըստտ լրլըգյոթուն անըելը: Հմըը նան մարը գյոնոնմ ըն, թա դուրթըդորթ լալեգյ ա, շատ ա սըրտըրնեն ցավում, մտածում ըն, թա հինչ անըեն վըեր խոխան ոնանց մըռնելան ետը խըեղճ չմնա, մին փիշակա-պենա սուվըերե, վըեր կարե կլոխը պահե:

Մին օր հմըն ըսկանում ա, վըեր էսհինչ քըղաքումը մին շատ քյոհնն, կլոխն ամմըեն հինչ եկած, ամմըեն հինչ գյոնոդ լոդմանի կա: Տղըեն յոր ա

օնում, վրեր տանե էտ լոդմանուն շնացերդ տա:

Վրեր քյիննմ ըն տոնս կյամ էտ քաղաքը, տղեն ընջուկավն ա ինգյոնմ, վրեր էտ լոդմանին իննը հմրոնր իննասոհնիննը շնացերդ ա պահ ալ, վրեչ մինին էլլա ուրմն փեշակը սուվըրցրալ չի, շատ պինըցրալ ա, վրեր եկալ ըն, թա ըկըրնեն մխըրե պեննն, թա խրըգ-մրեգ պեն սուվըրեն, կլխընեն կտրալ ա, հանցու ուրմն լոդմանոթունը մենակ ուրմն անում մնա:

Հմրը տղեն վրեր թողում ա տըղ, էտ տըռնում, տղան լոդմանուն քշտին ուրմն լափ դոնգու տըղ ա տինոնմ: Լոդմանին մտկումն ասում ա. - էս ա, վրեր կա, համ քառ ա, համ լալեգ, համ էլ դըմբո, վրեչ մին պեն կարել չի սուվըրեն:

Լոդմանուն հըյաթումը մին լավ բախճա յա ինոնմ: Էտ բըխճեն մաչին ըխշարքումըս հինչ ջուռա ծաղեցնե ասընս, ինոնմ ա: Լոդմանին էտ ծղըրցներան ար ճարեր շինոնմ, ամմըն ցավու դարմանն անում: Էտ տղեն սոնրթմ ասում ա,-էտ ծղըրցնեն ճիրի, տակըրը քըղհանե, թիմըգցու, լնվ պահե:

Հինչ վրեր լոդմանին ասում ար, էտ տղան լոխ անում ար, համ էլ ուրմն դոնգու մնան ար պահում, ամմա դե թաքուն էն ծղըրցներեն յիրա ամմըն հինչ փորցում ար: Վրեր տըեսնամ ար լոդմանին մին ծաղկան հինչ ջուռա ճար ա շինոնմ, ինքյն օրիշ ծղըրցնե յել ար խառնում, օրիշ ճարեր շինոնմ, լոխ պրոբ անում: Վերչը, հիշքան ծաղեգ կար, լոդմանին հինչ ճարեր նըհանցա պըղրաստալ ար, մին տըռնումն էլ էտ տղան լոխ թաքուն սուվըրում ա: Լոդմանին վրեչ մին պեն կլոխ չի ինգյոնմ:

Մին տըռնան էտը լոդմանին ասում ա.-Դե, սա ախմախ գատ ա, ըրխըյին կարող ըմ տանըն բալլիցաս, ընդըղ էլ ինձ քյոննգ կանե, մին ա, վրեչ մին պեն կարել չի սուվըրեն: Բտի յել անում ա: Լոդմանին հինչ յըրենե, հինչ ցավըր վրեր լոնվըցնում ար, տղան թաքուն աշկըն տակավը եշում ար, լոխ սուվըրում: Մին էրկու տարե վրեր ըտըղ կենում ա, տա լոդմանուն անա յել ա անց կենում, ամմա վրեչ մին պեն նշանց չի տամ:

Մին օր թաքավըրեն տղան շատ ծանդը հիվընդանում ա, պիրոն ըն լոդմանուն կոշտը: Լոդմանին եշում ա, տըեսնում կլխումը վըռոնը կա, պիտի կըլխըն դափաղը յոր օնը, մալեցա անը: Լոդմանին տրան պարանց ա քցոն նարկոգ տամ, կլխըն դափաղը կտրում տոնս օնում, եշում, տըեսնում էտ վըռոնը ասածը մին կուճուր պեն չի, մին մընծ

կարեճ ա, վրեր չանցյերը քցալ ա թաքավրերեն տղեն հուղողեն փիրդին իրեսը, փիրդան պրենդ փոնալ, պուք չար կյամ: Լողմանին պինցետը քցալ ա, էտ կարեճին պինցետավ փոնալ, ծիքյ ա տամ, վրեր հուղողեն փիրդան պուկե: Ծիքյ ա տամ, ծիքյ, կարում չի, օգում ա թա լիհա փարդան էլ նհրետը պուք կյա: Էտ վախտը լողմանուն շագյերդն էն ա ինում հորթամվը թաքուն յիշիլիս, տրեսնում ա, վրեր լողմանին կարում չի կարեճը պուկե, օգում ա թա թաքավրերեն տղեն էլ նհրետն ըսպանե, հորթամվը ծեն ա տամ, թա պինցետը կրծըցրու կարեճին մաշկըն կալ, վրեր էրի, վրենները պեց ա ըննական, էտ վախտը փոնե, տհու կալ...

Լողմանին մնամ ա տրեղը քար կտրած: Ասում ա.-էս տղեն լիւզի չի իլմլ, սրան հիբ լիւզի փսավ, իմ փեշակըս էլ հալմ ինձանա լմվ ա սուվըրալ: Պիրում ա պինցետը կրակըն օնում լմվ կիրմրցնում, կրեճին մաշկեն տեմ օնում, կարեճը վրենները էտ ա տանում: Լողմանին կարեճը փոնում ա, տհու օնում, տեն քցում:

Տղան գրողում ա, վրեր լողմանին հորան կլիսն էլ ա կտրելական, տրեղատ փախճում ա, քինմա Շահ-Աբբասեն երգիրը, շահեն ասում, վրեր էս էսհինչ երգիրին լողմանուն շագյերդն ըմ, սաղ ըխշարքումըս գրողում ըն, վրեր նա իննը հարհոր իննամահիննը շագյերդ ա պահ ալ, լոխճինին կլխընեն էլ կտրալ, հանցու վրեր հորան փեշակը սուվըրեղ չինի, էս էսքան տարե յա ինձ լըլեցու, քառու, դոնգու տրեղ տիրած, հորան փեշակը սուվըրելիս ըմ իլմլ, էսհինչ թաքավրերեն տղեն էլ իմ ըսելավըս ա լիւվըցրալ, մեհենգ գրողում ըմ, վրեր հիշտեղ էլ ինիմ, շոռ ա կլիլական ինձ քթենմ, վրեր ըսպանե. թող էս քու երգիրումըս կենամ, հիշքան մարթ հիվընդանա, կըլուվըցնեմ, վրեր լողմանին էլ կյա, հորան կասըս, թա օգում ըս էտ տղեն ըսպանես, փուրցեցեք ամեքյա ծրեր շինած ճըրերավն ըսպընեցեք, հու վրեր կարեց հունց աղու ճար շինի, վրեր էն մինը կարե վուչ կըտըրցնե, թող էտ ճարը խմըլան էտը մըռնե: Շահ-Աբբասը թա՛ լմվ, տու եք իմ պըլատումըս լողմանոթուն ըրա, վրեր էտ քավթառը կըկյա ըստըղ, հալքմթ թմիրը կըքթենանք:

Մին քանե տարե էտ տղան Շահ-Աբբաս են պըլատումը կենում ա, հիշքան հիվանդնե յըն կյամ, լոխճինին լիւվըցնում ա, իսկ էն լողմանին էլ սաղ ախշարքը շոռ ա եկալ, վրեր տրան քթենմ ըսպանե, կըրեցալ չի: Վերչը, ընջուկավն ա ինգում, վրեր Շահ-Աբբասեն երգիրումն իստի մին

նոր լողմանի յա լիւս ախշարք եկալ, ծրեռքան վըէշ մին պեն պըրծնում չի, հինչ ցալ ասըես, դմբման ա անում: Էտ լողմանին թա՝ ինի, չինի, սա իմ շննգերդըս ա, օրիշ մարթ դմլմթ ա ըրալ էսքան ճելլի անում պիցըրցնէ: Հդէ յա ինոմ, թուշ քյինմմ Շահ-Աբբասէն երգյիրը:

Էտ տղան ըսկանում ա, վըեր ուստան եկալ ա, Շահ- Աբբասէն ասում ա. - Շահ-Աբբասն էլ մարթիքյ ա դարկում էտ լողմանուն կոշտը, ուրմն լողմանուն տիրած պայմանն էլ ասում, տա թա՝ լմվ:

Պիրում ըն տահանց ուրոմ կոշտ: Շահ-Աբբասէն մարթիքյ նան էտ էրկու լողմանին մսլըհաթ ըն անում, թա առաշ հո՞ւ ճար շինի, հո՞ւ խմը: Էտ տղան ասում ա.-Իմ ուստան յաշալ ինձմնա շատ ա մըծ, թող ինքյը շինի, էս խմըն: Շահէն մարթիքյն ասում ըն. - Դէ վըեր տու վըս ասում, թող իտի ինի: Ուստան էլ դաբուլ ա անում:

Մեհենգ պիրում ըն ամմըն մինին ուրոմ կոխկէ ամեքյա մին օթաղ տամ: Ամեքյա ուրմն սարքավը, ուրմն դիզգյմհավը տահանք տըեղ տըղվարվում ըն: Ուստան մին սաղ օր գանիտ ա տըեռնում, սուխտութակէն յոր օնում, մին կյոշու մաշի ամմենափիս ծըղըզյներան ան խուտըերան աղում, քըըրնան չերը ուրոմգոնը թակում, թակում, ըխշարքես ամմենափիս, աղու ճարը շինում, վըեր մարթ լիհմ լիզին նի տալնըբաս տըեղն ա մնամ: Տղան պատին ընգյոնմն թաքուն անջուկ ա օնում, սուխտութակուն սմսը վըեր ըսկանում ա, դմստին կլոխ ա ինգյոմ, թա ուրմն ուստան հինչ ճար ա շինում, տրան կտրող պենն էլ գյոնդում ա հինչ կինի, քյինմմ ա մին կուպրուն թանալ լըսնում, տինում ուրմն ութաղումը: Վըեր ուստան պըրծնում ա ճարը տամ ուրմն, նի յա մնում կուպրունեն թանեն մաշը, էտնան ճարը խմում, վըէշ մին պեն չի անում: Թանն աղուն ծծում ա տոն օնում, տղան մնամ ա սաղ:

Տրանա էտն էտ տղան նի յա մնում ուրմն օթաղը, սուխտութակուն տակէն մին քյիչու կուտուր նըեստա տամ, ըսկսում կյոշին մաշին սուտըստո թակըլը, սաբալ ճար ա շինում: Ուստան հիշքան պատին ընգյոնմն անջուկ ա օնում, կարում չի սմս ըսկանա, վըեր սմսին յիրա գյիդա, թա տա հինչ ճար ա օգում շինի: Ուստան մնամ ա չմշմիշ իլմծ, մտածում ա, ասում. - Ա՛յ ջանըմ, էս հինչ նոր ճա՞ր պիտի քթմծ ինի, վըեր շինիլիս թակը, սմս չանէ:

Իրեք օր էտ տղան կյոշին մաշին թակում ա, թակում, վըէշ մին սմս

Էլլա տուս շի կյամ: Ուստան շատ մտրծեւան նրեղու վա կյամ, սրերտը ճաքում ա, մրենոնում:

## 12.ԹԱ ՀՈՒՆՑ ԸՐԾԱԹԵ ՂԱՄԱՆ ՓԱԴ ՏԸԵՌԱՎ

Մին օր Շահ-Աբբասը շորերը փոխած տոն ա կյամ, վրեր ուրան երգիքը շոռ կյան, տրեսնա ժուղովութիւն հո՞նց ըն ապրում, հի՞նչ ըն անում, հո՞նց ըն յոլլա քիւնամ: Քիւնամ ա տրեսնում քրդաքրեն դրադեն մին քյանսիք տան մին մարթ, մինգյել մին կնեգյ ուրանց խուխոցը նրհետ նըստած քյեփ ըն անում:

Էքյսի ուրողոյնն էլ ա տրեղավ անց կենում, տրեսնում էլլա քյեփ ընելիս:

Մին քանի օր ուրողոյննեն միշտ տրեղավ անց ա կենում, տրեսնում տահանց տանը միշտ քյեփ: Հրրըվըններան-պենան հրրցըփորց ա անում, թա տահանք հինչավ ը՞ն իտի միշտ քյեփ անում, հրրըվաներն ասում ըն.- Մարթը վրեչ մին տրեղ ըխշադում չի, ամմըեն օր քիւնամ ա մին-էրկու դուշ վրեր քցում, տանում ծախում, մին մանեթ փող ինքյ օնում, բրգարան տեսն-տենն ինքյ օնում, ուրողոյնը պիրում կնգանը, խուխոցը նհետ նըստում, քյեփ անում: Շահ-Աբբասը մտկումն ասում ա.-Հունց ըննական ըմ, վրեր էտ մարթին ծրեռքը մին քանի օր փող չինգյի, տրեսնամ հի՞նչ ա անում: Տրան ծեն ա տամ ուրան պալատը, չորս դուսազ տամ ուրան, մին ըրծաթե դամա յել կապել տամ, թա էտ դուսըզներեն յիրա սաղ օրը դարադուլ պիտի անըես, վրեչ մին տրեղ էլ պիտի քիւննա վուչ:

Էտ մարթը մին սաղ օր դուսըզներեն յիրա վրենն ա կենում, էտնան տրեսնում մին դոլգյար հիջրթնըեն եր կալած քիւնամ ա տոն: Էտ դոլգյարին ծեն ա տամ, թա ինձետե մին փա դի դմմն շինի, էս ըրծաթեն դմմն եր կալ, մին մանեթ փող տար մրեր տոն, տոնըս էսհինչ տրեղն ա: Դոլգյարն ուրխացած դմստին դմմն շինում ա, տամ ուրան, ըրծաթեն դմմն յոր օնում, մի մանեթ փող տանում տամ տրա կնգանը: Շահ-Աբբասն էտ ուրողոյնը շորերը փոխած, էլլա տահանց տանը քշտավն անց ա կենում, տրեսնում դոլգյարին կնեգյը խուխոցը նրհետ նստած, քյեփ ա անում: Քիւնամ ա պալատը, էքյսի օրն էտ մարթին ասում. - Պիտի քու ծրեռքետ դիմավը էտ դուսըզներեն կտորես: Տա թա՝ շահն ապրած կենա, վրեր ինձ թիքյը-թիքյն էլ անըես, էս հնլն մարթ ըսպանած չըմ, կարել չըմ,

համ էլ տահանք մեխկու տար չըն, ծըեռքըս պատ չի կյալ: Շահ-Աբբասը թա՛ տու վըս գյո՛ղո՛ւմ, յա տահանց պիտի կտորես, յա ել քու կլո՛խըտ ըմ կտրել տըլական: Էտ մարթն ասում ա. - Դե վըեր իտի յա, եշինք տըեսնանք, թա դմման արծաթ մնաց, գյիդա վըեր էտ մարթիքը մեխկու տար ըն, էն վախտը ես տահանց կըսպընոտեմ, թե վըեր փադ տըեռավ, գյիդմ վըեր էտ մարթիքը մեխկ չոնըն, տըրանա ետը տու վըս գյո՛ղո՛ւմ: Տա ծըեռքը տանում ա բիդի դոբո՛ւրը, դմման տո՛ւս օնում, տըեսնում «փադ տըեռած»: Շահ- Աբբասը մնում ա տըեղը քար կտրած, դուսըդներեն պեց ա թողում, էտ մարթին էլ լմվ վըեսկավ, խըզնավ, խըլըթնըերավ դարկում ուրմնց տոն, թա՛ դե վըեր իտի պարի մարթ ըս, քյինա ամմըն օր քյեփ ըրա:

### 13.ԱՆԱՀԻՏ

Բմրդո՛ւ թաքավըերեն տղան ուրմն հնգըերունցը նհըետ քյինմ ա վըերս: Վըրսըտըեղա կյալիս մին շենո՛ կոխկավ անց ըն կենում, կյամ ըն մին ըխպըրո՛ւ դրադ, տըեսնում մին ախճիգ կոժը լըսնում ա: Տահանք էտ ըխճըկանան ճո՛ւր ըն օգում, ախճիգը շուլումուլի յա անում՝ ամանն ա օդոդ տամ, լուվանում, մինգյել օդոդ տամ, մինգյել լուվանում, ճո՛ւրը յըտըցնում: Թաքավըերեն տղան նան ուրմն հնգըերունքը ասում ըն. - Լավ, էտքան օդոդ մի տալ, յըտըցնումիլ, շատ ընք ծարավ, ճո՛ւր տո, խմըենք: Ախճիգը թա՛ վըեշինչ, վըրսըտըեղա եկած, քըրտընքած ըք, մխըրե յել կացեք, էլլա կըխըմըեք: Ըստըեղ թաքավըերեն տղան մանը կծում ա, ասում ա.- Սա հենց ա շատ խըելունք ախճիգ ինի, ինքյն էլ էնքան դմշնգ ա, հենց ա լիհա մին հո՛ւրի-փմրի ինի, էս ըխճըկանն ուզըլական ըմ: Հնգըերունքը թա՛ դո՛ւզ վըեր խըելունք, լավ ախճիգ ա, Բայց քու հմր դաբուլ կանե՞, վըեր օզըես, սա էս շենին տվըրածըն ախճիգյն ա: Թաքավըերեն տղան թա՛ չե՛, էտ ա, վըեր էտ, օրիշ ախճիգ օզըել չըմ:

Էտ վախտը թաքավըերն ուրմն տղըեն՝ Վաչագանըն հետե օրիշ թաքավըերու ախճիգ ա օգում վըեր օզըե: Օրիշ մին քանի թաքավըերեր էլ ամեքյա ուրմնց ախճիգյն ըն օգում տան Վաչագանըն: Պիրո՛ւմ ըն թա Վաչագանըն փսակըեն, սա թա՛ իմը Հացե շենին տվըրածըն ախճիգյն ա, օգում ըք, ուզեցեք, օգում չըք, էս օրիշ ախճիգ չըմ ուզըլական: Հմրը թա՛ Բալա, ա վըերթի, համութ ա, պա տըեսնող-ըսկանող հինչ կա՞սըն, էս

թաքավրեր, տու թաքավրերու տղա, քյիննլ պիտիս տվրածըն ախճի՞ցն օզըն: Հինչ անում ըն, անում չըն, Վաչագանը թա՛ չէ, վրեր չէ, իմը Անահիտն ա, Հացե շենին տըվրածըն ախճիցը, օրիշ ախճից չըմ ուզըլական: Վերչը, ճրրըրնըն կտրած թաքավրերը եր ա կենում ռւրան մարթուցը մընե խըլթավ-բըրթավ դարկում Հացե, տվրածըն տոն: Հնրը թա՛ էտ տուք, էտ էլ ախճիցը, ինքյն ա գյո՞ղում: Ախճիցն էլ թա՛ թաքավրերն տղան հինչ փե՞շակ օնըն: Տահանք թա՛ հինչ փե՞շակ պիտի ինի, էքո՞ւ-մլոր թաքավրեր ա: Ախճիցը թա՛ օզում չըմ: Տահանք մնամ ըն ցըմաքված: Ետ ըն տըռնում, քյինամ:

Խաբարը հըսնում ա թաքավրերն, թաքավրերն էլ ա զըմանում, Վաչագանը թա՛ շատ խըլեւնք պեն ա ասալ, քյիննլ պիտիմ ռւրան կոշտը, ինքյն ռւրան փեշակն ինձ սուվըրցըն:

Վաչագանը քյիննմ ա Հացե: Անահիտը տրան գյնբն կյործըլը լնվ սուվըրցնում ա: Էտ փեշակը Անահիտը ինքյն ռւրան ա սուվըրալ: Հնրը միշտ հմնղն ամմըն ջուռա խոտըր ար քաղում պիրում տոն, էտ խոտըրան ծմական պերած ճպըտնըրան ճուվըրըննե, զումբուլնե անում, Անահիտն էլ էտ խոտըրը յոր ար օնում, թիլերն ըռանց անում, գյիբենե կյործում: Վերչը, Անահիտը լավ, դնշննց գյիբենե կյործըլը սուվըրում ա: Հունց գյիբենե յար կյործում, վրեր մարթին խըլքը հետան քյինամ ար: Տա մին քանի ամսումը Վաչագանըն էլ ա գյնբն կյործըլը սուվըրցնում, տրանա ետը թաքավրերը մընե պաղրաստությունոլ օխտը օր, օխտը քշեր հրսանքյ ա անում, Վաչագանըն նան Անահիտին փսակում:

Մին քանի ամսան ետը թաքավրերը մըռնում ա, Վաչագանը թաքավրեր ա տըռնում: Էտ վախտը մին օրիշ երգյիրու թաքավրեր գորք ա հըվաքում, Վաչագանըն յիրն կորն քյիննմ, թա խե չի՞ իմ ախճիցըս օզալ: Կորնն ըսկսվում ա, էտ թաքավրերն գորքը ետ ըն տամ, բայց Վաչագանը նան ռւրան հնգըրերունքը գյերի յըն ինգյո՞ւմ:

Շատ վախտ ա անց կենում, Անահիտը տըռնում ա, վրեր Վաչագանը կա վուչ: Վրեչ մին տըռն ասում չի, վրեր հըրցնում էլ ըն, ասում ա.-Քյեցալ ա երգյիրը շոռ կյն, թա տըռնա հինչ կա, հինչ չի կա:

Վաչագանըն նան ռւրան հնգըրերունցը տանում ըն տո՞ւրմն: Էտ տո՞ւրմնն էլ մին հունց տըռն ա, վրեր մարթուցը պինըցնում ին, հու փեշակ օնար, պահում ին, հու օնար վուչ, ըսպանում ին, տրա մըեսը տամ պեն

ընտելներեն: Քրիստոս գլխի ինքնազոհներեն մինն էտ պենը գլխաւոր ա ինքն, Վաչագանըն էլ ճինանչում ար, տրան թաքուն ասում, - Մըսը մարթու վա, վըր պիրին, ասե ես մենակ ցամաք հաց ըմ օտում, մըսը հարկավըր չի, բայց հանց կանըս, գլխան վուչ, վըր գլխում ըս՝ հինչ մըս ա, վըր գլխացըն քեզ էլ ըն ըսպըննական: Վաչագանը տի յեւ անում ա: Վըր հըրցնում ըն, թա տու հինչ փեշակ օնըս, ասում ա՝ լավ գլխաւոր յըմ կործում: Հնգըրունցը մին քանինին կըտորում ըն, մին քանինն էլ ինքն փիշակավը պեն ըն անում, Վաչագանն էլ ըսկըսում ա գլխաւոր կործըր: Վըր գլխաւոր կործում, կտրում ա, օրիշ ըպրանքու նըրտ տանում ըն, թա ծախըն: Տանողն ասում ա՝ էս գլխին կյինը հու կըկա՞րե տա Վաչագանը թա՝ մենակ Բարդու թաքավըրեն կնեցը՝ Անահիտը տըրա հինչ ինքը կըգեղն կյինը տա:

Էտ մարթը տանում ա ուրան նըրտ եր կալած ապրանքը լոխ ծախում, գլխաւոր էլ տանում Անահիտին կոշոր: Անահիտը գլխաւոր մըրկնում ա վըր եշի, տըսնում ա Վաչագանըն ծըրքաճնուն ա, դաստին մանը կծում ա. նըխշերավ էլ կյինն ա ինքն, վըր Անահիտ, էս ըմ էսինչ տըրը, գորք հըրվաքե, եր կալ եք, ինձ ըգաղը: Անահիտը դաստին էտ մարթին փոնըլ, կըպտըրէլ ա տամ, նմզիր-վեզիրին հըրվաքում, գորք հըրվաքըլ տամ, քյիննմ տահանց քըղաքըն յիրն կորն, Վաչագանըն նան մնացած մըրթուցը լոխճինին ըգաղում, էտ տըրնում:

#### 14. ՀՈՐՆ ՈՒ ՄՈՐԸ ԾԱԽՈՂ ՏՂԱՆ

Մին թաքավըրու խոխա չի ինքն: Տրա հետե յեւ շատ ար դմրդ անում: Մին օր էլ էրկան դմրդ ընելան էտը դիխոր տնու ա կյամ ինքն բաղը, վըր միւրե շոռ կյն, եշնում ա, տըսնում մին օց ինքն ճոտըր կլխեն հըրվաքած, լոխճինին մին-մին լիւզ ա տամ: Թաքավըրը իրեւր բիդի երգինքն ա անում, թա՝ ա՛յ աստված, պա ինձ լիւն մին օցու մչանք էլ չըս բախտ տուվալ, սա ինքն ճոտերավն ուրխանում ա, էս մինն էլ չօնեմ, վըր իրեսեն եշիմ: Էտ վախտը երգինքն մին էրկան, սիպտակ մըրքա-վուր մարթ ա վըր կյամ, թաքավըրեն ասում.- Աստված սմաըտ ըսկացալ ա, քեզ մին տղա խոխա յա տըրկան, տա առաչ քու ամմըն հինչըտ ա ծխըրկան օտե, էտնան էլ քեզ ու կնգանըտ: Թաքավըրը թա՝ վըրչինչ, թող տի ինի, մենակ թմբի վըր ասեն էսինչ թաքավըրեն տղա օնե:

Իննը ամբես իննը օրը վրեր անց ա կենում, թաքավրերեն կնեգյը մին տղա յա պիրհում: Էտ տղան էնքան ճելլի յա մրծանում, վրեր ուրեկանը տրեկան ա տրեռնում: Մին քանի տարե անց ա կենում, տղան վրեր տրեռնում ա տասսը-տըսներկու տրեռեկան, ըսկսում ա կարտ խաղ անելը, տանը իլըծ-չիլմծը տանել տալն ու ծախելը: Մին օր էլ քյինամ ա բազար, տրեսնում լմվ զենքեր ըն ծախում: Ծրեռքեն մին կապեկ էլլա փող չի ինհում մնացած: Ծխողեն հրցընում ա, թա վրեր իմ հմր ուխմար քե տամ, զենքերն ինձ կըտա՞ս: Ծախողը թա՝ հա՛:

Տղան քյինամ ա տոն, ղերան հմրն ու մարը պիրհում բազար, տամ էտ ծախս ընողեն, զենքերն ինքյ օնում: Տրանա էտը շատ տրեղեր ա շոռ կյամ, շատ պեներ ա տրեսնում, էտ զենքերավը շատ օյիննե յա խաղում, տրա հետե յեկ մին թաքավրեր օգում ա էտ տղեն կլղխն օտե: Էտ տղան գործավ պիտի քյինամ մին օրիշ թաքավրերու կոշտ, իսկ էն մին թաքավրերն էլ էտ թաքավրերեն նհետ շատ լմվ ա ինհում, նամակ ա կյիրհում, տամ էտ տղեն, թա կտաս էտ թաքավրերեն: Նըմակումը կյիրամ ա ինհում, թա էտ տղան տրեղ հըսնելն ու բմա կլղխը կըկտրես, պահես ինձ տաս: Տղան ծիյավ վրեր շատ կյամ ա, նղանում ա: Մին ըխպրհո դրաղե վրեր ա կյամ, վրեր դինջանն: Մտածում ա, ասում ա՝ իմ հմր էսքան ծախս ա ըրալ, ինձ կրրթըցրալ, պա լիհմ էս նամակը պեց չանե՞մ, տրեսնամ հինչ ա կյիրամ: Պեց ա անում կմրթհում, տրեսնում կյիրամ, վրեր տղան ըտրեղ հսնելն ու բմա կլղխը կըկտրես, պահես ինձ տաս: Տղան նամակը կլոլում ա, ըստաքան շինհում, իրեք հետ ըխպիրան ճհեր նի օնում՝ խմում, նամակն էլ ճըղում, տեն քցնում, մին օրիշ նամակ կյիրհում, տանում տամ էն թաքավրերեն: Տեղատ էտ ա տրեռնում կյամ, հսնում մին քաղաք, մին պըռավու տան վրեր կյամ, էտ պռավեն հրցընում, թա քղաքումը հինչ կա՞, հինչ չի՞ կա: Էտ պառավը թա քըղաքեն թաքավրերեն ըխճըկանը ուզողնե շատ ըն կյամ, լոխճինին հարցեր ա տամ, կարում չըն ջողոբը տան: Նա յեկ ասում ա.-Չու վրեր իմ հըրցերեն կարե դհլգ պատասխանը տա, էս նրա յըմ քյիննական, էտ տղան էլ ա քյինամ ըխճըկանը կոշտը, տուված հըրցերեն լոխճինին պատասխանում: Վրեր տա պըծընում ա, տղան էլ ըխճըկանն ա հարց տամ՝ ասում ա.- Էէն հու վա՞ր, վրեր տոն-տրեղ լոխ կերավ, քուտըփուչ ըրավ, վերչումն էլ հորն ու մորը զենքավ ծախեց, կյինը իրեք կում ճհեր ըրավ, խմեց: Էտ հարցեն ախճիգյը կարում չի պատասխանե. ասում ա.-

Մին օր ժամանակ տո, մըտածեմ, պատասխանեմ: Տղան թա՛ լնվ: Թաքավըներն ախճիգյն Ուրան էրկու հնգեր ըխճըկան յօր ա օնում, քյիննմ էտ տղեն կոշտը, օտում ըն-խմում, տահանք տղեն լնվ հիրփըցընում ըն, ախճիգյը քյիննմ ա տղեն օթաղը, խուսըցընում, հարցեն պատասխանը գյճԼԴճԼ, լեչնկը մննան քցճԼ, թողում տղեն քշտին, քյիննմ:

Ախճիգյն էքյսի օրը տղեն հարցեն պատասխանը տամ ա: Տղան մին օրիշ հարց ա տամ՝ ասում ա էն հի՞նչ դուշ ար, վըեր թոչից-քիննց ծառեն յիրն վըեր եկավ, բարը կերավ, թեփուռը թողեց ծառեն յիրն, քյիննց: Ախճիգյն էլլա չի կարում պատասխանը տա, տղան ասում ա.- էտ էն դուշն ա, վըեր թըեփուռը մեհենց իմ ծըեռքես ա: Համ ասում ա, համ լեչնկը ջուբան տճԼս օնում, կըլխըյեր թող անում: Ախճիգյը ծեն ա տամ, թա՛ հայրի՛կ, հայր՛իկ, սա յա իմ փըսացուն:

Թաքավըները պիրճԼ ա օխտը օր, օխտը քշեր հրսանեքյ անում, տահանց փըսակում, թաքավըրոթունը տամ էտ տղեն, ըսկըսում ըն տըեղ առոք-փառոք ապրելը:

#### 15.ՇԵՆԸ ՎԸԲՑԱԿՈՒ ԿԱՊԱԾ ԸԽՃԸԿԱՆԸ ՆԱԴԼԸ

Մին մարթ, մինգել մին կնեցյ ա ինճԼ: Տահանց ինճԼ ա մին տղա, մինգել մին ախճիգյ: Ախճիգյը հնլն ուրուրուցումը, մարը վըեր տանում ա, թա թուրունն էրի, հաց թխը, էր ա կենում պճԼերը լոխ օտում, էլլա նի մննում ուրուրուցը: Վըեր մխըրե մըծանում ա, շենումը հիշքան մարթ, հեյվան, շոն, կատու վա ինճԼ, լոխ օտում ա, հորն ան մորն էլ օտում, սաղ շենումը թողում մին վըերցակ, հանցու վըեր օրիշ տըեղա մարթ-պեն կյնլիս վախտը կանչի, դույուղ անը, մին շոն, հանցու վըեր հըչիլավ դույուղ անը, մինգել մին դմմճԼըչի, հանցու վըեր կըռքընըն սըը:

Հնլն մինչն հորը նան մորը օտըելը էտ ախճիգյը օգում ա ախպորն օտը, մին դուշ տիյերան դույուղ ա անում, վըեր քու քուր քյեցալ ա կըռքընըն սըը, կյա քեզ օտը, ճելլ ըրա փախե, կլճխըտ ըզաղե:

Էտ տղան փախճում ա, քյիննմ մին հեռու տըեղ, տըեսնում մին քըերծու դաթում մին կարան տըեղ էրկու քոռ պառավ էծերը քթած, կաթնը մին ըմանում փրթնծ, օտում ըն: Թաքուն քյիննմ ա տահանց կոշտը, կուխկըրնըներեն նստում, ըսկսում նհըտնըեն օտըելը: Վըեր պըրծնում ըն, մարթն ընդըեղան ա ասում. - Ա՛ կնեցյ, ախեր քուշտացըե վուչ, կնեցյն էլ

ընդդեմական և ասում. - Ա՛մարթ, ախեր իսկի ես էլ չի քուշտացրե:

Մին քանի որ վրեր էտ տղան տահանց նհրետ թաքուն օտում և, տահանք միշտ մնամ ին սոված, մին օր էլ մարթթ թա՛ ա՛ կնեգ, հենց և մրեր քշտին օրիշ մարթ էլ ինի՞ մրգնհրետ ուտրելիս, թա չե, սոված չընք մնալ, եք ծրոքըրնրես ՌրՌր անա փոնենք, տըփտըփենք, քթենանք:

ՈւրՌր ծրեռքա փոնում ըն, դալ անում, տըփտըփելալ էտ տղեն քթենՌում, հըրցնում, թա՛ տու հինչ իլլըթ-մի՞լլաթ ըս, ըստըեդ հինչ օնրե՞ս: էտ տղան թա՛ ես էսհինչ շենան ըմ, ինձ իստի մին մըրթակեր քուր օնրեմ, շենին կեսը կերալ և, ուզըեցալ և ինձ էլ օտըե, փախալ ըմ: Տահանք թա՛ դե լմվ, մրեր քշտին կաց, մունք կըտըեռնանք քըզետե համ հմր, համ մար, տու վրել տար էծերը պահրե, հղըցըեն ծախ ընգյՌունան վրեր չի հընցնրես:

էտ տղան ամմըեն օր տանում և էծերը պահում, ՌրՌրգյՌունը պիրՌում տոն: Մին օր էլ վրեր էծերն առաչն ըրած տանում և հմնդ, ասում և. - էս հղըցըեն ծախ անգյՌունն անց ըմ կըննական, տըեսնամ ընդըեդ հի՞նչ կա, վրեր էս պըռըվնրեն ինդի յըն ասում: էծերը հղըցըեն տիյերն և անում, ինքն անց կենում էն անգյՌունը:

Մին խիլլմ վրեր քյինամ և, եշում և, տըեսնում մին հեռու տըեղա մին ծոխ և պեցրանՌում: Թուշը յոր և օնում, քյինամ: Հըսնում և ըտըեդ, տըեսնում մին տոն, մաչին մին քանի սաղանեքյըն ապրում: էտ սաղանեքյը տրան փըռնում ըն, մին քանի օր պինըցնում: Մին օր էլ էտ տղեն մին մըեծ փադ ըն տամ, թա՛ կըտորե: Տա կացնավը վրեր և թակում, օգում և ճղըե, կարում չի: Սաղանոցն ասում և.- Սըեպ չի կա՞, մին քանի սըեպ տուվըեքյ տինիմ փադին դաթումը, ճղըեմ: Սաղանեքյն էլ ասում ըն սըեպ չօնենք, լոխ կըհըվաքվենք ծրոքըրնրես տինինք փադին դաթումը, բիրմդի ծիքյ տանք, ճղըենք:

Սաղանեքյը լոխ հըվաքվում ըն, էտ տղան կացնավը փադին թխում և, մին մըեծ ճեղ և պեց ինՌում, սաղանոցն ասում և.- Դե, ծրոքերնետ բիրմդի քցեցեքյ դաթը, ծիքյ տուվըեքյ, ճղըեցեքյ: Տահանք վրեր մըննըրնրեն քցՌում ըն փադին ճեղը, էտ տղան ծիքյ և տամ, կացըենը փադին դաթան տՌուս օնում, փադին ճղված տըեղը հոփ և կյամ, սաղանոցը մննըրնրեն մնամ և փադին դաթումը, Ռրանք էլ մըշկըրնրերան կռացած: Սաղանեքյը լոխ բիրմդի էտ տղեն դաչանք-պըղատանք ըն անում, թա մըեզ ըզադե, հինչ լիվոթուն ասըես, կանըենք:

Էտ տղան թա՛ ըսեցեք տըեսնամ էն պըռըվներեն աշկերը հի՞ շտեղ ա, ծըեզ ըզադըեմ: Տահանք թա՛ էն ա էսհինչ ութադըեն ուրուրուցըեն պերցին տակըեն:

Կացնավը թխում ա տահանց լոխճինին կլխըներեն կտորում, քյինամ պըռըվներեն աշկերը յոր օնում, սադանոցը իլըծ-չիլածն էլ հըվաքում, տանում: Պըռըվներեն աշկերը տանում ա քցո՛ւմ ո՛ւրանց տըեղը, լ՛ուվըցնում, ետնան թա՛ քյիննական ըմ մըեր շենը, տըեսնամ իմ հմար, իմ մար հունց ըն ապրում: Էտ տղըեն էլ էրկու լ՛ամ շոն ա ինո՛ւմ, մինին անումը Զանգյի, մինին էլ՝ Զիրանգյի: Տա պըռըվներեն ասում ա. - Կաթնը տիրիքյ կրակըեն, թուղըեցեքյ կենա, վըեր պրտյո՛ղեց, Զանգյին նան Զիրանգյին պեց կըթողեքյ, կյան:

Ինքյը ծին նստում ա, հղըե ինո՛ւմ, քյինամ: Վըեր հըսնում ա ո՛ւրանց շենը, եշում ա, տըեսնում մարթ, հեյվան, հավ, շոն, կատու չի մնացալ, տու մի ասըե, քուրը լոխ կերալ ա, սաղ շենումը թողալ մին վըերցակ, վըեր նոր մարթ յա օրիշ պեն կյալիս կանչի, դույուղ անըե, մին շոն, վըեր հանչի, դույուղ անըե, մինգեղ մին դամո՛ւրչի, վըեր կըռքըներեն սըրե:

Տանում ա ծին սըհարան կապում, ինքյը խուրջինը ծըեռքն օնում, պիցըանո՛ւմ տոն: Քուրը վըեր ախպորը տըեսնում ա, շատ ա ուրխանում, կոլավն ա ինգյո՛ւմ, թա՛ վայ, ա ախպըեր, եկալ ը՛ս: Ախպըերը թա՛ հա՛: Քյինամ ա տուվըեր, ծիյին մին վըեննը պուկում օտում, կյամ թա՛ ա՛յ ախպըեր, ծիտ իրեք վըննանե յա՛՞ եկալ: Ախպըերը վըեր արտեն գյիդացալ ա պենը հինչումն ա, ասում ա.-Հա՛: Մինգեղ քյինամ ա ծիյին էն մին վըեննը պուկում օտում, կյամ թա՛ ա՛յ ախպըեր, ծիտ էրկու վըննանե յա՛՞ եկալ: Ախպըերը թա՛ հա՛: Էն մինն էլ վըեր պուկում ա օտում, հըրցնում թա՛ ծիտ մին վըննանե յա՛՞ եկալ, ախպըերը էլլա յա ասում՝ հա՛: Վերչին վըենն էլ վըեր պուկում ա օտում, ախպորն անա հըրցնում ա, թա՛ ծիտ առանց վըեններ ա՛ իլնլ: Ախպըերը էլլա ասում ա՛՞ հա՛: Վերչը ծիյին մնացած ջամդակն ան կլոխն էլ ա լոխ օտում, ետնան կյամ ասում. - Ա՛յ ախպըեր, դե, տու տանը կաց, ես քյինամ հըրվանան հաց փոխ օնըեմ պիրիմ, սոված կինիս, հանցու հաց օտըես:

Քուրը վըեր տանան տո՛ւս ա կյամ, հմամին դուշը տիյերան ծեն ա տամ, թա՛ ա՛յ տղա, քու քուր քյինաց կըռքըներեն սըրե, վըեր կյամ քեզ օտըե, ճելլի ըստըեղաս փախըե, կլոխըտ պրծըցրու:

Էտ տղան շալվարը հանում ա, փոխկերքը կըպոտում, մոխրավ լըսնում հո՛ւրթան կախ տամ, ինքը փախճում: Քուրը կըռքընըն սրած կյամ ա կլխըյեր եշնում, տըեսնում «ախպըրը հո՛ւրթան կախ իլմծ», լոք ա տամ փոնում, ծիքյ տամ, ասում.-Հոր ը՞ս օգում հո՛ւրթանվը տո՛ւս կյմս փախճիս, քեցալ ըմ կըռքընըես սրալ, վըեր կյամ քեզ օտըես: Վըեր շըլվարան ծիքյ ա տամ, պտառվում ա, մոխըերն աշկըրը տըեռնում, շաղվում, ըշկըերավն ինո՛ւմ, աշկըերը հըղըղորում, ախպըրը մին խիլա տըեղ էլ ա փախճում:

Քվորը ըշկըերեն ցավը վըեր անց ա կենում, վագ ա տամ, քյինմմ ախպորը հըսնում, ախպըրն էլ վագ ա տամ, տըեսնում ըռաչին իրեք ծըրմնի ծառ: Պիցըմնո՛ւմ ա էտ ծըռըերան մինը, քուրը կյամ ա տրա տակըեն կուրծկործում: Վըեր մագ ա մնամ թա ծառը պուք կյմ վըեր ինցյի, լոք ա տամ եր ինո՛ւմ էն մին ծառը: Քուրն էտ մին ծառն էլ վըեր կըրծկործում ա, օգում ա թա վըեր ինցյի, կաթնը պրտո՞ղում ա, պըռըվնըեն Ձմնցյին նան Ձիրմնցյին պեց ըն թողում, փրփրած կյամ ըն հըսնում, տղան թա՝ Ձմնցյի-Ձիրմնցյի, տրան հունց հոփ տուվըեքյ, հունց կոլ տուվեքյ, վըեր մին տոպ արո՛ն կմթի: Էրկու շնըերը յիրմ յըն տըեռնում, էտ ըխճըկանը հո՛ւնց հոփ տամ, հունց կոլ տամ, վըեր մին տիրևու յիրա մենակ մին տոպ արո՛ն ա կմթո՛ւմ: Տղան էտ տիրևը յոր ա օնում տինում ծոցումը, շնըերը հետան քցո՛ւմ, հղըե ինո՛ւմ:

Քյինմմ ա, քյինմմ, տըեսնում մին քանի մարթ ո՛ւրմնց քոչը վըխճըր-նըերավ, իծերավ, օրիշ հիյվըննըերավ քշո՛ւմ, տանում ըն, տըհանցա մինին ծըեռքըեն էլ մին մհակ ա ինո՛ւմ, էտ տղըեն ասում ա.-Թա վըեր գյիդմս էս մհակը հինչի յա, էս ապրանքը լոխ քե յըմ տամ: Տղան կարում չի ասըե, էտ ծուցըեն տիրևը թա՝ ճըռ, ճըռ, ճըռ, տղան էլ ասում ա. - Ճըռ-ճապկե-թըբըղէ: Էտ մարթը թա՝ հա՛, տի յա: Ապրանքը լոխ տամ ա էտ տղըեն, էտ տղան էլ առաչն ա անում, տանում պըռըվնըերեն կոշտը:

## 16. ՍՈՎԴԱՔՅԱՐԵՆ ՆԱՂԼԸ

Սովդաքյմր<sup>1</sup>. ընումավ մին մըեծ, հարուստ մարթ կնեցյ ա անում, պիրո՛ւմ թողում մորը քըշտին, ինքը քյինմմ ո՛ւրմն դուլլուղըեն (հեռու երգիրում ա ինո՛ւմ կործ ընելիս): Էտ հառհնը վըեր մին քանի ամըես ըսկըեսվորը նըհետ կենում ա, ախըրը մին օր էլ էտ ա տըեռնում, թա՝

<sup>1</sup> Մի քանի տեղերում բառի իսկական իմաստը մոռացվել է, դարձել հատուկ անուն:

քավթառ շոն, հինչ ը՞ս տանը հըպարապ վըրեր ինգյալ, մին պեն էլ չըս անում, հու վա՞քեզ մոկտամ հաց տըլական, վըրեր օտընա: Էտ պառավը թա մըեծ կնեգ ըմ, հինչ ա՞նեմ: Հառհնը թա՝ քյինն մին քսան ծո՛ւ եր կալ, տիր տակընտ, ճոտըրեր ըրա, հետատ ըրա, պահե...

Էտ պառավը քսան ծո՛ւ վա տինո՛ւմ տնկընն, յիրան թոխսը նըստում: Քսան օրանը ետը ճոտըրեր վըրեր տո՛ւս ըն կյամ, հետան ա անում, տանում մոտե փիյնատըդը, մին շամփուր եր կալած քանդո՛ւմ, ճըճո հըվաքում, տամ ճուտըրերն:

Մին օր էլ Էտ պըռավընն տղան դարիքթունա կյամ ա, տընսնում ա մարը փիյնատըդը ճոտըրեն առաչն ըրած, շըմփուրով ճըճո վա քանդո՛ւմ: Հըրցընում ա, թա՝ այա, Էտ հինչ ը՞ս անում: Մարը թա՝ այան քե մատադ, սահանց մարը ըստակալ ա, ճոտըրեր մնացալ ըն անդար, յիս էլ լիհն ծըեոքըս յիրն յըմ օնում, վըրեր մըճանան: Տղան հըվատում ա, թողում քյիննմ դարիքթուն:

Տղան վըրեր քյինամ ա, հառհնը նորից ա ըսկըեսվորը յըխըբողազ ինո՛ւմ, թա հինչ ը՞ս տանը հըպարապ վըրեր ինգյնլ, հանե մադ կըպո՛ղնընն եկալ ըն, քյինն նըհըտնեն ըխշադի, հաց կըտան, կօտընա...

Էտ պառավը սուսուփուս քյինամ ա մադ կըպո՛ղնընն նըհետ չորս-հենգ ամընս պեն անում, կըլո՛խը պահում, քյիննլիս էլ մին մադ ըն տամ, պիրո՛ւմ ա տոն, պատան կախ տամ: Տղան դարիքթունա կյամ ա, հըրցընում ա, թա՝ այա, է՞ս հինչ մադ ա: Մարը թա՝ այան մատադ, վըեչինչ, անքյիքյը եկալ ըն մըեր տոանը մնացալ, քյիննլիս էլ էս մադը տուվալ ըն, քյեցալ:

Տղան նորից ա քյինամ դարիքթուն: Տղան վըրեր քյիննմ ա, հառհնը ըսկըեսվորը, թա՝ մինգյել ը՞ս տանը հըպարապ վըրեր ինգյնլ, քյինն հանե, փալանդուգերը եկալ ըն, պեն ըն անում, քյոմնգ ըրա, հաց տան, կեր:

Էտ պառավը եր ա կենում, քյիննմ մին չորս-հենգ ամընս էլ փալանդուգներեն նըհետ պեն անում, կըլո՛խը պահում տահանք քուչիլիս պըռավընն մին փալան ըն տամ, պիրում ա ուրանց բըլկոնեն վըրեր տինո՛ւմ: Տղան վըրեր նորից դարիքթունա կյամ ա, հըրցընում ա, թա՝ այա, է՞ս հինչ փալան ա, մարը թա՝ փալանդուգերը եկալ ըն մըեր հըյաթումը վըրեր եկալ, քյիննլիս էլ քըրեհեն տըդը Էս փալանն ըն տուվալ, քյեցալ:

Տղան նորից ա քյիննմ ուրան կործըն: Մին քանի օր վըրեր կենում ա, հառհնը ըսկըեսվորը թա՝ քավթառ յախնի, սուվըերալ ը՞ս ծիրի հաց օտըլը, հու վա՞քեզ պըրտական, քյինն Էն ա փնհլո՛ւվանը եկալ ա,

նըհըտնեն շոռ եք, քյինդիրին տակըեն քյոսա տըեռ, կըլճիսըտ պահե, թա չէ, ես կարել չեմ քեզ պահեմ:

Էտ պառավը քյոսոն շորեր ա կյենում, քյինամ փանիլճվանըեն քյոսոթուն անում, նըհըտնեն շենբաշեն շոռ կյամ, ամմըեն տըեղ քյինդիրին տակըեն պար կյանլիս մին երք էլ ասում.

Ջ ուջանարըն նաննասիյամ,  
Ալմքյինըն քյոմմքյիյամ,  
Փալանդուզըն փանիլասիյամ,  
Փանիլվանըն քյոսնասիյամ,  
Սովդաքյարըն նաննասիյամ<sup>1</sup>:

Փանիլվանն ուրան գուռնըղըվալավը վըեր տոն ա կյամ սովդաքյարին քաղաքը, փագըերը վըեր ա թողում, քյանդիրը կապում, ըսկսում խաղ անըլը, ժուղովուրթը լոխ թուփ ըն տըեռնում թիմնշն ընելի հետե: Էտ վախտը սովդաքյարին հնգըերունքը սովդաքյարին ասում ըն՝ եք քյինանք թիմաշա անըենք: Սովդաքյարն էլ թա՝ ես պեն օնըմ, տուք քեցեք, կըկյաք, նաղը կանեք, թա հի՞նչ ըք տըեսալ, հի՞նչ չըք տըեսալ: Տահանք քյինամ ըն փանիլվանըեն թիմաշա անում, վըեչ մին պենու եշում չըն, լիհն քյոսին երքն ըն անշուկ օնում.

Ջ ուջանարըն նաննասիյամ,  
Ալմքյինըն քյոմմքյիյամ,  
Փալանդուզըն փանիլասիյամ,  
Փանիլվանընքյոսնասիյամ,  
Սովդաքյարըն նաննասիյամ:

Հըվաքված մարթիքը, մինգել սովդաքյարին հնգըերունքը մնամ ըն ուրոն իրեսե յիշիլիս: Տահանք փանիլվանըեն խաղը թողում ըն կեսատ, քյինամ սովդաքյարին կոշտը: Սովդաքյարը հըրցընում ա, թա հինչ ը՞ք տըեսալ, հինչ չը՞ք տըեսալ, տահանք թա՝ ըսկի մին կարքըեն պեն չի կար, մենակ քյոսան սըհաթ-մընուտ իստի մին երք ար ասում.

Ջ ուջանարըն նաննասիյամ,  
Ալմքյինըն քյոմմքյիյամ ,

---

<sup>1</sup> Ճտերի մայրն էմ,  
Մաղ պատրաստողի օգնականն էմ,  
Թամբագործի մշակն էմ,  
Լարախաղաղացի ծաղրածուն էմ,  
Սովդաքյարի մայրն էմ : (Օ.Ա.)

Փալանդուզըն փնհլասիյամ,  
Փնհլըվանընքյոնսնսիյամ,  
Սովդաքյնարըն նննսնսիյամ

Սովդաքյնարըն թա՛ հալա մին քյեցեքյ քյոնսին պերեքյ ըստրեդ: Քյիննմ ըն քյոնսին պոնրոն (իրեսը-պենը լոխ ծածկած ա ինոն), սովդաքյնարը հըրցնում ա, թա տու հու վը՛ս, հինչ ը՛ս, ըշտըղա՛ցըն յըս: Մարը քյոնսին փափաղը, իրեսեն շորը տեն ա քցոնմ, սովդաքյնարը դնստին ճինննչոն ա, կոլավն ինգյոնմ, լնց ինոնմ, ասում. - Վա՛յ, ա՛յա, ըստրեդ հինչ օ՛նրես: Մարն ըսկսում ա լնց ինիլմվ լոխ նաղլ անըլը, թա՛ այան մատաղ, էն վըրեր եկալ ըս տրեսալ ճոտրերը հետ աս ըրած, շամփուրը եր կալած ճուտրերեն հետե փեյնումը ճըճո քընդիլիս, հըրցըրալ ըս, խնփնլ ըմ, ասալ՝ ճուտրերեն մարն ըստակալ ա, սոտ ըմ ասալ, կնեգյըտ ա հավը են ծոլանքը տիրնլ տակընս, թոխսը նըստըցրալ, ճոտրեր անըլ տուվալ. էն վըրեր եկալ ըս տրեսալ մաղը տոնան կախ տուված, հըրցըրալ ըս՝ ասալ էս հի՛նչ մաղ ա, քեզ խնփնլ ըմ, ասալ նլնքյչիքյն ըն եկալ մըրեր տոանը կացալ, քյիննլիս էլ քըրեհ տուվալ, էլլա յըմ սոտ ասալ, մըրեր տոանն նլնքյչի չի իլնլ կնեգյտ ա ինձնըհետ կոլալ, խայտառակ-բըյաբուռ ըրալ, թա քյինն մաղ կըպուղներեն քյոնմագյ ըրա, հաց տան, կեր. հղե քյիննլիս էն մաղը տուվալ ըն, քյեցալ. էն վըրեր եկալ ըս տրեսալ փալանը տոանը տիրնմ, հըրցըրալ ըս թա՛ է՛ս հինչ ա, խնփնլ ըմ թա՛ փալանդուզերը մըրեր հըյաթումը կացալ ըն, հղե ինիլիս էլ մին փալան թողալ, քյեցալ, էլլա կնեգյտ ա կըռվավ-դուվավ դարկալ թա՛ քյինն փալանդուզներեն նըհետ պեն ըրա, կըլոխըտ պահե. քյեցալ ըմ մին քանի ամսըն քըշտըրնըրին կացալ, պեն ըրալ, քյինալիս էլ մի փալան ըն թողալ, քյեցալ, մինգյել վըրեր տու հղե յըս իլնլ կըռն ա ըրալ, իրեսըս պուկալ, թա քյինն փնհլոլվանըն տակըն քյոնսոթուն ըրա, հաց տան, կեր. շենբնշեն, քըղաքան-քաղաք փնհլոլվանըն նըհետ շոռ ըմ տուվալ, եկալ տոնս եկալ ըստրեդ:

Տրանա ետը փնհլոլվանըն հնգերունքը կյամ ըն Սովդաքյնարին մորը տանում: Սովդաքյնարն ասում ա, թա էտ կնեգյն իմար ա, իստի-իստի պեն ա իլնլ, մեհենգյ օգում ըմ պիրիմ կոշտս: Տահանք էլ ասում ըն, թա մունք կարել չընք պեց թողենքյ, քյինն փնհլոլվանըն կոշտը, տրես հինչ ա ասում:

Սովդաքյնարը քյիննմ ա փնհլոլվանըն կոշտը, էլլա ինդի ասում,

փնհիլովանն ասում ա.-Կարել չըմ, փող ընք տուվալ, ինք կալալ: Սովդաքյանն էլ ասում ա.-Ծրեր տուված փողը ես ետ կըտամ, իմար ինձ տուվեք: Տահանք թա՝ չէ, վրեր չէ, կարել չընք: Վերչը, սովդաքյանը վրեր շատ դաչանք-պըդատանք ա անում, մորը երկու կյինն էլ տամ, նոր պեց ըն թողում:

Սովդաքյանը մորը հետե մըեծ, երկան դոթի յա շինիլ տամ, հացը-ճճերը տինձում մաչին, մին օդտա կապում, քյարվանը հլորձում բիդի ձերանց շենը, մորը քյըրվանընն նհետ հսցընում տոն: Վրեր շենան մուտանում ըն, խաբարը հըսնում ա կնգանը, թա սովդաքյանն ձերան քյըրվանավը, ձերան մըրթուցավը կյամ ա: Կնեգը քյինան ա հըրվըններեն ան շինանցուց վըեններըն ինգյնձում, դաչանք-պըդատանք անում, թա վրեր սովդաքյանը կյամ մորն անա հըրցընե, կասեք մըեռալ ա: Հըրըվաները, շինանցեք մին թանհրավ համոզ ըն տըեռնում: Սովդաքյանը վրեր կյամ ա կնգանը հըրցընում թա իմար հո՞ր ա, կնեգը, թա՝ մըեռալ ա: Սովդաքյանը նորից ա կնգանը հըրցընում, թա հոր ա՞ իմար: Կնեգը՝ թա մըեռալ ա: Սովդաքյանը հըրվաքված հըրվըններան էլ ա հըրցընում, նահանք էլ խուսկըրնեն մին ըրած թա՝ մըեռալ ա: Սովդաքյանն ասում ա. - Տարեք թադած տըեղը նշանց տուվեք: Տանում ըն հինգյիսնեն, մին օրիշ մըեռալ թադած տըեղ ըն նշանց տամ, հըրվաքված շինացեք թա՝ էտ ձերձու մըեռալ ա: Պիրձում ըն օրիշ թադած մըեռալ քանդձում, հըրվաքված մարթիք թա էտ էն փլանքյանսին մըեռալն ա: Մին սճերձ տըեղեր ըն քանդձում, լոխճինին տար ա տճես կյամ: Սովդաքյանը թա՝ տուք կըրեցեք վուչ իմար ինձ նշանց տաք, եկեք ես տանեմ ծըեզ նշանց տամ: Ժուղովուրթը հըրվաքում ա, տանում տոն, դոթին պեց անում, դոթան տճես օնում, թա էս իմար ա՞: Հըրվաքված մարթիք լոխ մնամ ըն ցըմաքված: Սովդաքյանը հըրցընում ա, թա՝ ա կնեգ, էս իմար ա՞: Կնգանը լճկին կապ ա ինգյնձում, խոսում չի: Պիրում ա կընգանը ծիլին քըմական կապում, ծին քշձում, էնքան քաշ-քաշ անում, ըսպանում՝ շիլեխճան շինձում, քյինան մին թանգ կնեգ պիրում:

#### 17.ՇԱՀ-ՄՈՒՐԱԴԵՆ ՆԱՂԸ

Մին թաքավըրու քառասուն տղա յա ինձում, օգում ա քառասունն էլ փսակե: Շոռ ըն կյամ, շոռ, հունց թաքավըրեր չըն քթենձում, վրեր քառասուն ախճիգ ինի (անվալի վախտըրքը թաքավըրեն տղեքը թաքավըրեն

ըխճըկորանց նրն իլմլ ուզելիս): Մտածում ըն, մտածում, վերչը մին օր լոխ ծիյըվըերվում ըն, զենքերը յոր օնում, Ուրանց քըղաքան տՈւս կյամ, վըեր քյինան օրիշ երգյիրներում շոռ կյան, հունց թաքավըեր քթենան, վըեր քառասուն ախճիգյ ինի, օզըեն, էտ տըեռնան:

Երեսունինը ախպերքը վըեր տանան տՈւս ըն կյամ, կուճուր ախպորը՝ Շահ-Մուրադեն, մարը թողում չի, վըեր նհըտնըեն քյինան, ասում ա կուճուր ա, կարել չի երկան հըղըցու, տիժմը տըղերու տեմ կենա:

Շահ-Մուրադը քըղաքան տՈւս ա կյամ, ըսկսում մին պըռավու հըվըերու քարավ տալը: Էտ պառավն էլ թա՝ վըեղըս կլխըետ, երեսունինը ախպերքը քյեցալ ըն կորչին, վըեր լավ ինի, տու վըել նհըտնեն կըքյինիր կուրչիր:

Շահ-Մուրադը էտ խոսկերքը վըեր ըսկանում ա, վագ ա տամ մորը կոշտը, պենին թանիրը հըրցընում, ամմըեն հինչ գյՈւղՈւմ (ախպերքը ըսկի Ուրան թավ ընելիս էլ չըն իլմլ), ծին յիհմըՈւմ, շաշկան կապում, հըտըրներան քյինամ: Շատ ա քյինամ թա խրեգյ, հըռըցանա էշում ա, տըեսնում Ուրան ախպերքը մին տան հըվաքված, ուրխոթուն սարքած, քյեփ ըն անում, օտում-խմում, զարափաթեն անում: Շահ-Մուրադն օզում ա թա տահանց անա մուտանա, տըեսնում ա՝ հըռըցանա մին հենգյ կլխանե օշափ բիդի տահանց մուտանում ա: Թխում ա տրա կըլխընեն կտրում-ըսպանում, քթըպոռը կտրում, քցՈւմ խուրջինը: Տրանա էտը մինգյել վեց կլխանե մին օրիշ օշափ ա կյամ: Թխում ա, տրա կլխընեն էլ կտրում, ըսպանում, էլա քթըպոռը կտրում, քցՈւմ խուրջինը: Օխտը կլխանե մին օրիշ օշափ էլ ա կյամ: Տրա յեղ ա ըսպանում, քթըպոռը կտրում, քցՈւմ խուրջինը: Տրանա էտը ծին նստում ա, խուրջինը ծիյավը քցՈւմ, քյինամ նի մննում մին մոտըե տոն, թա մխըրե ճՈւր օզըե, երեսը նան ծըեռքերը լուվանա: ԲՈւրդան էշում ա, տըեսնում էտ տանը մին չըտըեսնված հՈւրի-փմըրի ախճիգյ, էլ ամմըեն հինչ մննան քցՈւմ ա: Էտ ըխճըկանը հըրցընում ա, թա հու վը՝ս, տա թա՝ էսհինչ թաքավըերեն քառասուն ըխճըկորանցը քուրն ըմ, քառասունավ էլ իրեք դՈւվըերեն քշտին պլեն ինգյան ընք:

Շահ-Մուրադը կլխու վա ինգյՈւմ, վըեր էտ իրեք դՈւվըերը Ուրան ըսպընընեն ըն, տա ամմըեն հինչ էտ ըխճըկանը քշտին ասում ա, տրա մուտանան յոր օնում, քցՈւմ Ուրան մաննը, քվորցը մուտընեքյն էլ յոր օնում, քշերեն կեսումը տանում թաքուն քցՈւմ ախպորցը մըննըրնեն

(ախպրերքը քոն իլած ըն ինձում), մընեծ ըխճըկանը մուտանան քըցում ա մընեծ ախպորը մաննը, մաշնակը մըշնակըն, տի՛ ամեքյա ռըրանց յաշին, ռըրանց բաբըն:

Էքյսը ախպրերքը եր ըն կենում, տընսնում Շահ-Մուրադը ռըրանց կոխկըն քոն իլած, ռըրանց լոխճինին մըննըրներումն էլ մին-մին մուտանա: Հըրցընում ըն, թա՛ Շահ-Մուրադ, իւեր ինի՞, հինչ ա՞ պըտահալ, վըեր եկալ ըս:

Շահ-Մուրադը թա՛ ես ըմ ծըեգ մահա պըրծըցըրալ, հըրցընում էլ ը՞ք, թա հինչ ա պըտահալ: Տահանք հըվատում չըն: Շահ-Մուրադն ասում ա. - Խուրջինը դրադ տիրած ա, քյեցեքյ պերեքյ, ամմըն հինչ կըգլիդաք: Մին-մին քյինամ ըն թա պիրին, կարում չըն, ըրըկ-էրկու վըն քյինամ, կարում չըն, իրեքավ-չորսավ էլ չըն կարում: Ինքը մենակ քյինամ ա խուրջինը յոր օնում պիրձում, ուշըփներեն քըթըպոռշեն վըեր ածում, թա՛ սահանք ըն իլալ ծըեր քըթըրներեն տակըն , գլիդալիս չըք իլալ: Տրանա ետը տահանք թա՛ Շահ-Մուրադ, տու օրաս տենը մըեր մընեծ ախպրերն ըս, մանք լոխ քու խոսկավըտ ընք քյիննական, հինչու վըեր ասըես, լոխ քու խոսկըետ ընք անջուկ ուննական:

Շահ-Մուրադը տահանց թողում ա տըեդ, քյինամ թաքավըերեն քառասուն ըխճըկեքը պիրձում, վըեր տանըն ռըրանց հորը կոշտը՝ հրսանեքյ անըն: Բճըրդան էշում ըն, տընսնում հըրըցանա մին օրիշ պեն ա կյամ՝ կեսը խոգ, կեսը մարթ: Տա տահանց վըեր մուտանում ա, ախպրերքը օգում ըն ըսպանեն, Շահ-Մուրադը թողում չի: Տա վըեր լափ մուտանում ա, Շահ-Մուրադեն ասում ա.- Քյինալ պիտիս էսհինչ ծուվավն անց կենաս, էսհինչ թաքավըերեն ախճիգըն ինձետե պիրիս: Ախպրերքը նորից ըն օգում, թա տրա նհետ կոն անըն ըսպանըն, Շահ-Մուրադը թողում չի, ռըրան թիռչըկան ծին նստում ա, քյինամ էտ ծուվավն անց կենում, ծուվըն էն դոլին տընսնում մին պառավ կնեգ ռըրան տանն ըռաչին նստած: Տա թա՛նգի՛, ինձ դոնադ չը՞ս յոր օնըլ: Տա թա՛ ազին քե մատադ, հինչա՞վ դոնադ անըն, վըեչ ուտելի օնըն, վըեչ խմըելի: Տա թա՛ վըեր փոդ տամ, կըկարըն՞ս ինձետե ուտըելի տես-տեն ինքյ օնըես: Էտ պառավը թա՛ կըկարըն: Տճես ա օնում մին հափուտ վըեսկե տամ, պառավը քյինամ ա տես-տեն ինքյ օնում, վըեսկուն կեսն էլ մնամ ա ռըրան: Ուտըելան-խմըելան ետը Շահ-Մուրադը հըրցընում ա, թա՛ նգի, պա

հինչավ ը՞ս ապրում: Պառավր թա՛ թաքավրերեն ըխճրկանը տո՛ւս ըմ օնում էն գրմե Բաղումը շոռ ածում, տա, մինգյել Ուրանն դուլլուդ ընողնրեն հացա-մացա տամ ըն, օտում ըմ: Շահ-Մուրադը դմստին մաննը կծում ա, կլխու վա ինգյո՛ւմ, վրեր տա հենց Ուրանն շոռ կյմլիս ախճիգյն ա: Մին հափուտ վրեսկե յել ա տամ, թա՛ անգի, կրկարե՞ս էտ ըխճրկանը տո՛ւս օնրես, մխըրե դրադ տանրես, օգում ըմ փըխճըցընեմ: Պառավր, վրեր ջուրբերն արտեն վրեսկավ լըցալ ա, թա՛ խե չո՞ւմ կարել, էքյո՛ւծ քշըրհանա ինձ նհետ տո՛ւս ա կյիլանկան հանե՛, էն Բաղը, Ուրանն հնգըրեր ըխճրկեքյն էլ նհետն ըն իննանկան, ես Ուրանն առաչ ըմ քցըլանկան, վարթը տինիմ ծըրքըրեն, տու վարթին յիրա կըգյիդմս վրե՞ր ախճիգյն ա. ետնան դրադ ըմ քշըլանկան, Ուրանն անա հըրըցընեմ, հենց էտ վախտը կըկյաս փըխճըցընեմ:

Էքյսը քշըրհանան վրեր թաքավրերեն ախճիգյը տո՛ւս ա կյամ, թա քյինն Բաղը, հնգըրերունքը խիլլմ քամակ ինգյո՛ւմ ըն ինո՛ւմ, պառավը եշում ա, տըեսնում Շահ-Մուրադը հըռաքաշ Ուրանն հետան ծիյավը կյամ ա: Պառավր վարթը տամ ա թաքավրերեն ըխճրկանը: Վրեր մխըրե յել դրադ ըն կենում, նի յըն մննում Բաղը, Շահ-Մուրադը Ուրանն թիռչկան ծիյավը յիրմ յա հսնում, ըխճրկանը տինո՛ւմ ծիյին յիրմ, արտեն ծուվըն կեսը հըսած, խաբարը նոր հսնում ա թաքավրերեն, թա ըխճրկանըտ փըխճըցըրին: Ախճիգյն էլ ասում ա. - Վրեր իտի ազդուն տղա յըս, թա քըզեստ յըս տանում, տար, թա քըզեստ չըս տանում, ասե, վրեր ինձ քցիմ ծուվը: Շահ-Մուրադը թա՛ ըրխըլին կաց, ինձեստե յըմ տանում: Վրեր տո՛ւս ա օնում ծուվըն դրադը, էն կես մարթ, կես խոզ դո՛ւր կյամ ա տրա առաչը: Հնլմ մինչև տրան հսնելը Շահ-Մուրադը ըխճրկանը սուվըրցընում ա, թա՛ էն ուրվացող մարթին քշտին կըկենաս, կըխափիս, նհետն ապրես վուչ, սիրն ու սեկրետը կըգյիդաս, ինձ ասըես, կըհըրցընես, ասըես վրերդեղ ա հոքիտ, Ուրանն կասըես, թա հոքուտ տըեղն ինձ ասըես, քըզնըհետ կապըրեմ, թա չե, չե՛:

Ախճիգյը իտի յել անում ա, դո՛ւլին հըրցընում ա, թա վրերդե՞ղ ա հոքիտ, հինչավ ը՞ս ապրում, ասե, նոր ես քըզնըհետ կապըրեմ: Տա թա՛ հոքիս էվո՛ւլին մաչին ա: Ախճիգյը թա՛ սոտ ըս ասում, տա թա՛ էսհինչ շո՛ւշին մաչին ա: Ախճիգյը էլլա թա՛ սոտ ըս ասում: Վերչը, տա թա՛ էս ծուվան վրեր անց ըս կենում, ծուվըն էն դուլին մին թաքավրերու երգյիր կա, էտ երգյիրմն էն դուրը էրկու քըրծ կա, էտ քըրծերը քյինմն ըն կյամ, Ուրո՛ւր նի կյամ, հըռանում, նորից մուտանում, նորից հըռանում. էտ

քրերծեն էն դուլին մին ջեյրան կա, տրա փորումն էլ մին յմշիգ կա, յշիգումն էլ իրեք ծրետ, իմ հոքիս հենց էտ իրեք ծրտըերն ըն, տահանք քանի վրեր ապրում ըն, ես էլ նհրտնեն ապրում ըմ, տահանք հենց վրեր ըստրկեցեն, յա ըսպընեցեն, էս էլ նհրտնեն մրեռած ըմ:

Շահ-Մուրադը վրեր քյինամ ա տըեսնում ռւրան ախպըերքն ռւրան եշալ չըն, հղե յըն իլմլ քյեցալ, էտ ա տըեռնում, կյամ: Ախճիգը կյամ ա տըրան ասում, վրեր էտ դովըեն հոքին էսհինչ տըեղն ապրող ջիյրանըեն փորումն ա, յիշիգին մաչին ապրող ծրտըերեն անում: Շահ-Մուրադը թիռչկան ծին նստում ա, ծովն անց կենում, քյինամ տոնս կյամ էտ թաքավըերեն երգիիրը, թաքավըերեն անա հըրցընում, թա հիշտե՞ղ ա էսհինչ սարը: Թաքավըերը տրան հըրցըփորց ա անում, դիւղոն վրեր տա ռւրան ըխճըկանը փըխճըցընող տղան ա: Տա թա վրեր ըխճըկանըս կըրեցալ ըս փըխճըցընըես, քեզ հալալ, ամմա էտ սարը քյինողը էտ չի կյամ, իմ գորքաս հիշքան մարթիքյ ըն քյեցալ, վըեչ մինը էտ չի եկալ: Տա թա՝ էս քյինամ ըմ: Թաքավըերը նան ռւրան մարթիքյը օգում ըն վրեր թողըենվուչ, տա թա՝ չէ՛, վրեր չէ՛, էս պիտի քյինամ: Թաքավըերը նան ռւրան մարթիքյը թա՝ սա պել ա, չընք էտ տանք, քյինամ ա, թող քյինամ:

Շահ-Մուրադն ռւրան թիռչկան ծին նստում ա, քյինամ էտ երկու սարըեն դաթավը քամու մնան անց կենում, տոնս կյամ ջիյրանըեն կոշտը, նհետը կորն անում: Ջեյրանը հիշքան օգում ա, վրեր տրան պուզըպըտոկ անըե, ըսպանըե, կարում չի, դիւղանն ա քցոնմ, շատ տիժմար ջիյրանըեն ըսպանում, փորը ճըղում, յմշիգը տոնս օնում կոտորում, ծրտըերեն մինն ըսպանում: Տա վրեր մին ծըետն ըսպանում ա, դովն ռւրան տանը օժը խիլլմ թոնլըցընում ա, ըռանցը սիփմռնոնմ, բոնրոն մաննը կծում ա, գոնոնմ պենը հինչումն ա, թաքավըերեն ըխճըկանը թա՝ էս իտի դմլմթ ըրած չի, ըրե, իմ սիրն ու սեկըետը պիտի քեզ ասած չինիմ, ըսեցե, լիհմ հունց ինի, վրեր ծրտըերեն մինը սաղ թողե, վրեր էս մենակ ինձետե կարեմ ապրեմ: էտ վախտը Շահ-Մուրադը երկուինջի ծըետն էլ ա ըսպանում, դովը լափ ա հմլմ ինցոնմ: Մին ծըետն էլ յոր ա օնում, պիրոնմ դովին տանը պեց թողում, վրեր լիհմ տրանավ ռւրան հետե ապրե, կարե վուչ մարթուցը վնաս տա, էտ մին ծըետն էլ ախճիգն ա ըսպանում, դովը հոքին փչոնմ ա, մըեռնում:

Շահ -Մուրադն էտ ըխճըկանը յոր ա օնում, տինոնմ թիռչկան ծիյին

յիրա, քյինամ տոնս կյամ ուրան հորը երգյիրը: Թաքավրերը պիրում ա քառասուն տղորանցը հրսանեքը օխտը օր, օխտը քշեր անում, տահանց փսակում, Շահ-Մուրադեն էլ թաքավրեր տինոն, ախպրերքն էլ կյամ ըն Շահ-Մուրադեն վրեններն ինգյոն, թա՛ մին դալմա ա, ըրալ ընք, տիմնցալ չընք չերը քու կյալըտ, մրեզ բախշի, մունք ընք մեղավրեր:

#### 18.ԹԱՔԱՎՐԵՐԵՆ ՏՂԵՆ ՆԱՆ ՔԸՉԱԼԵՆ ՆԱՂԼԸ

Մին թաքավրերու տղու խոխեքյն ասում ըն՝ հմր չօնես: Տա քյինամ ա ուրան տատեն կոշտը, հըրցընում, տատը թա՛ քու հմր էսհինչ երգյիրումն ա: Տղան կոզի կուճուր, շատ դուլաթավ ա ինոն, վրեր քարեն հոփ տար, ճոնր տոնս կըքըցմր. ասում ա.- Ծիս, մինգյել զենքերըս ինձ տուվեք, քյինամ ըմ հորըս շոռ կյամ, քթենամ: Ծին յիհմրոն ա, զենքերը կապում, քըթեն թուշավը հըղե ինոն, քյինամ, վրեր հորը շոռ կյն: Շատ ա քյինամ, թա խրեգ, մին քչալու վա պըտահում, հըրցնում, թա հիշտե՞ղ կա խմելի ճոնր: Քաչալը թա՛ ըստեղաս մոտե ճիրավրեր կա, պիտի քյանդիրը մինան կապենք, նի մըննե վիդրամվը տոնս օնե:

Քաչալը թաքավրերեն տղեն քյինդիրավ կապում ա, վեդրան տինոն ծեռքեն, վրեր նի մըննե ճոնր տոնս օնե: Հենց վրեր տա հանում ա ճիրավրերեն տակը, քաչալն օգում ա, վրեր տոնս չօնե, թողե ճիրավրերումը, ծին յոր օնե, քշի քյինամ: Թաքավրերեն տղան դաչանք ա անում, թա վրեր տոնս օնես, ծին քեզ ըմ տըլական: Քաչալը տըրան տոնս ա օնում, ծին նստում, քյինամ մին հեռու տեղ շորերը փոխում, հըղե ինոն թաքավրերեն կոշտը, ասում, թա՛ ես ըմ տղատ: Իսկ թաքավրերեն տղան տրան հըղեննի պտահում ա, առաչ ճինանչոն չի, էտնան, վրեր բիրանդի քյինամ ըն թաքավրերեն կոշտը, էտ քաչալը թաքավրերեն վրեր ասում ա ես ըմ տղատ, տա ամեն հինչ կլոխ ա ինգյոն, բայց սուս ա անում:

Էտ վախտը թաքավրերն ուրան մոտե մարթուցը հըվաքում ա, թա էսհինչ ծուվեն դրադեն մին հոնրի-փմրի ախճիգ կա, քյինամ պիտիք հինչ ջուռա օգում ա ինի, պիրիք: Վրեչ մինը ռիսկ չի անում, էտ տղան թա՛ ես կըքյինամ: Տրան գորք, ծի յըն տամ, զենքերն էլ նհետը: Եր ա ինոն ծին, գորքավը քյինամ, վրեր էտ ըխճըկանը պիրի: Շատ ըն քյինամ, թա խրեգ, վրեր հըսնում ըն մին կըրմունջու, տեսնում ըն մրչըմնեն քյարվան կապած կրմունջավն անց ըն կենում: Ջորքն օգում ա թա կոխ տա-քյինա, տա

թողում չի: Զորքը վրենն ա կըցընում, ասում.- Տահանք էլ ըն ըստուծեն ըստեղծածը, թողեք՝ քյիննն ապրեն: Մըչըմններեն քյարվանը վրեր անց ա կենում - պըրծընում, գորքն օգում ա թա կարմունջն անց կենա: Էտ վախտը մըրչըմններեն քըմակե թոբունան մին սնս ա կյամ, թա հարկավրեր ընք կյիլնկան:

Մին խիլա վրեր քյինամ ըն, տեսնում ըն մին յուղունեգյու ճոտ հըղըցումը վրեր ինգյնծ: Օգում ըն թա կոխ տան-անց կենան, տա թողում չի, յուղունեգյին ճոտը յոր ա օնում, ծեռքան թող անում, թըռչըցնում: Թըռչըցնելիս մարը կյամ ա, թևերը թափ տալավ, սնս ընելավ, ճոտեն կըլխավն անց կենում, ճոտը թա՝ մամմա, մամմա, սա յա ինձ ըգադալ:

Զորքն էլ ա քյիննամ, հսնում ծուվեն դրադը, տեսնում մին ծոկուն ցըմաքումը վրեր ինգյնծ, օշը տարած, օգում ա թա լիհն ըստակե: Օգում ըն, թա կոխ տան անց կենան, տա թողում չի. յոր ա օնում, թող անում քցոնմ ճոկը:

Խիլա յեկ վրեր քյիննամ ըն, հսնում ըն թաքավրերեն ըխճըկանը պալատը: Ախճիգը թաքավրերեն տղեն ասում ա.-Իրեք պայման ըմ տինոնմ ըռաչիտ: Թա վրեր կըրեցեր կադարես, կյամ ըմ քեզ, թա չէ՝ չէ՝: Առաչ մին չուվալ ցորեն, մինգյել մին չուվալ կորեկ ուրոնը նհետ խառնում ա, ասում. - Պիտի ճոկես, ամեքյա ուրննց չուվալն ածես լըցնես, ցորենն չուվալը մին դրադեն տինիս, կորկենը՝ էն մին դրադեն: Տղան մտածում ա, թա հինչ անե, քշերեն կեսումը մըրչըմններեն քյարվանը կյամ ա ճոկում, տինոնմ դրադ, քյիննամ:

Ետնան ախճիգը մին մեյդ ա պոկընում, մաչան շախկա տամ, կուտուր-կուտուր անում, թա պիտի ուրոնը անես, սըղըցընես, քշըրհանա յեկ կյամ, տեսնամ կոխկետ նստած, քըզըրհետ գըոնց ընելիս: Տղան պոկընում ա Էտ մեյդին կտուրանքերն ուրոնը անում, աշկերը տինոնմ ուրանց տեղերը, տեսնում ճոխտն էլ շիլդի յըն: Էն յուղունեգյը, վրեր ուրնն ճոտեն Էտ տղան ըգադալ ա, կյամ ա, ասում. - Աշկերը փոխե, թեփուռաս մինը պուկե, քսի աշկերը, սըղըննական ա: Տղան տի յեկ անում ա: Քշըրհանան ախճիգը կյամ ա, տեսնում մեյդը նստած, տրա նհետ գըոնց ընելիս: Ախճիգը տղեն հըցնում ա, թա՝ դոկն ասե, ինձ քըզեստե յը՞ս օգում տանես, թա չէ: Տղան թա՝ ինձեստե յըմ օգում տանես: Ախճիգը հըվատում չի:

Էքյսի օրը ախճիգը մին մուտանա յա պոկընում, քցում ծովը, տղեն թա

տո՛ւս պիտի օնեւ: Տղան ծուլեն դրադեն մենակ վրեննը կացած, մտածում ա, թա հինչ պիտի անե, բ՛ղւրդան էն ծո՛ւկունը մուտանան կծած, պ՛ղւրդում ա տամ ձերան:

Տղան ըխճըկանը յոր ա օնում, քյիննամ հորը կոշտը, տեսնում էն մարթին քցած մին ճոկ օթադ, եշում ըն, վրեր ինքյը կյա: Տրեդ հնարն ասում ա. - Մտկըրներումըս տպված ա իլնլ, վրեր սա մրեր տղան չի: Տղան ըսկըսում ա կըլխավն անցկացածը նաղլ անելը: Տրեդ կըլնիս ըն ինգյո՛ւմ, վրեր թաքավրերեն տղան հենց տա յա: Պ՛ղւրդում ըն էտ քըչալեն ծիյին քըմական կապում, քաշ-քաշ անում, ըսպանում, տղեն էլ ըխճըկանը նհետ փսակում:

#### 19. ՄՈՒԻՆՔ ԻՎԻԼ ԸՆՔ

Մին տղա վրեր շատ մծանում ա, մարը սադ օրն իրեսնըյեր խոսում ա, թա խե՞ չըս փսակվում: Տա թա՝ ա՛ մար, ըխշարքես կնանքյը լոխ փուչացած ըն, վրեչ մինն էլլա ձերան հնլին չի, հունց փսա՞կվեմ: Մարը թա՝ չորս ըտըժանե մին տոն շինի, ես քաշի ըտաժումը կապրեմ, տուք կըպիցըմնաք չորսինջի ատաժը, կնգանըտ ընդեդ կըպահես, ես ըստեդ քյինո՛ղ -կյըվողեն կըեշիմ, վրեչ մին պեն էլ կարել չի անե: Տղան տի յե՛լ անում ա: Հենգ ըտըժանե տոն ա շինո՛ւմ, քաշի ըտաժումը մարն ա կենում, ինքյն էլ փսակվում, պիցըրմնո՛ւմ չորսինջի ատաժը: Կնգանը թողում չի, վրեր ընդեղան քշանա, մարն էլ թողում չի, վրեր քյինո՛ղ-կյըվող ինի:

Մին քանի ամես էտ կնեգը տըեդ ապրում ա: Մին օր էլ եշում ա, տըեսնում ձերանց տանան խիլլն հեռու մին այբեջնո օվշար մարթ, աշկեն մինն էլ քոռ, համ պատ ա շարում, համ նուխուդ ա ջուբան մին-մին տո՛ւս օնում, թող անում, քցո՛ւմ պերանը: Կնգանը մտկավն անց ա կենում, թա հինչ ջուռա յե՛լ օգում ա ինի, էտ օվշարեն պիտի պիրիմ կոշտըս:

Էքյսի օրը կնեգը սոտ տըեղան հիվընդանում ա: Վրեր տրա հնլը հըրցընում ըն, տա թա՝ ինձ էսհինչ տատմարը կըկարե ճար անե: Տըտմարեն ծեն ըն տամ կոշտը, վրեր մենակ ըն մնամ, տո՛ւս ա օնում քսան վրեսկե տամ, թա հինչ ջուռա. օգում ա ինի, էն քոռ օվշարեն պ՛ղւրդում ըս կոշտըս: Տատմարը հըրցընում ա, թա պա հո՛ւնց, տա թա՝ ես հնլն սուտըստո էրկան կըհիվընդանամ, տու ճիլը-ճելի կըքյինաս-կյնա, էտնան էլ քեզ կըքուչըցնեմ ըստեդ, էն ուվշարեն կըտինիս սընդողումըտ, հըմբալեն

շելանկ տալ տաս, պիրիս ըստեղ: Տի յել անում ըն: Տատմարը վրեր շատ քինամ ա կյամ, մին օր էլ թա՝ արտեն վրննքիան ըմ իլմլ, իլմծ- չիլածըս մին քանի լանթ ա, մինգյել մին սանդոդ, թող հվաքեմ, պիրիս կնգանըս ութադեն մին բուրջը՝ մինչև կըլճվըցընեն: Մարթը թա՝ պճերճում ըս, պեր:

Տատմարը քինամ ա էտ քոռ ուվշարեն տինճում ճերան սնդոդումը, հըմբալեն շելանկ տալ տամ, պճերճում տճես օնում չորսինջի ատածը: Մարթը վրեր սանդոդը տըեսնում ա, կլխու վա ինգճում մաչին հինչ կա. տոնը-տեղը թողում ա, կլճիս յոր օնում, քինամ, վրեր կորչի: Շատ ա քինամ, թա խրեգ, տճես ա կյամ մին դճլ տըեղ, պիցըրանճում մին ծառ, օգում ա չորս ընգճնին եշի, տըեսնա հինչ կա, հինչ չի կա: Ծառան կլխուվրեր եշում ա, տըեսնում տափեն տական ա, թա հիշտըդա, մին ախճիգ, մինգյել մին շատ դճանգ տղա տճես եկեն, մտեն ծառեն տակը... Խիլա վրեր անց ա կենում, էտ տղան քինամ ա, մինգյել էրկու մազ ճերան ա քսճում, մին այբեջառ օշափ ա տճես կյամ, կյամ ըխճրկանը կոշտը... տախանք վրեր ըսկըսում ըն քիսի-փիսի անելը, տա կլխու վա ինգճում, վրեր էտ օշափը ըխճրկանը մարթն ա, էն ջանիլ տղան էլ սիրանկանն ա: Տրանա էտը օշափը քունավ ա հնցընում, ախճիգն էլ իլլիթ-վիլլաթ ա ինճում, էլ ուրվամ չի: Տա ծառան վրեր ա կյամ, ուշափեն գճերթընցում, թա տու իմ մըեծ ախպըրըս ըս, իմ դարդըս էլ քու դարդամ ա, էք հիշտեղ քինամի ինինք, մին տըեղ քինամք, հինչ վրեր ընելի ինինք, բիրանդի անենք: Օշափը մնամ ա զըրմացած: Հըրցընում ա, թա պենը հինչումն ա՝, տա, թա՝ էք քինամք մըեր տոն, լոխ նաղը կանեն:

Օշափը տրա նհետ քինամ ա ճերանց տոն: Մարթը, թա՝ ա՝ կընեգ, վեց հոքու պադրաստություն ըս տըեսնում: Կնեգը տի յել անում ա: Օշափը նան էտ մարթը վրեր ըստուլեն կոխկեն նստում ըն, տա ուշափեն թա՝ մազերը ճերճը քսի, կնեգըտ կյամ: Օշափն էրկու մազ ճերճը ա քսճում, կնեգը տճես ա կյամ կոխկը: էտ մարթն ուշափեն կընգանը, թա մազերն ճերճը քսի, էն ջանիլ տղան կյամ: Տա թա հի՞նչ մազ, հի՞նչ տղա, նա յել թա՝ լմվ, արտեն ամեն հինչ գճըղճում ըմ, քսի, թող կյամ: Տա մազերն ճերճը ա քսճում, էտ ջանիլ տղան տճես ա կյամ կոխկը: Ետնան էլ թա՝ ա կնեգ, դե մեհենգ տղըմարթու մնան սանդոդը պեց ըրա: Կնեգը սանդոդը պեց ա անում, սընդոդան էն քոռ օվշարը տճես ա կյամ, կնգանը կոխկեն նստում:

էտ մարթը ուշափեն թա՝ մուկ արտեն ըստեղ իվիլ ընք, էք կլճիս յոր օնենք, կորչինք: էտ մարթը նան օշափը կլճիս ըն յոր օնում, քինամ կորչում: Տախանք մնամ ըն տըեղ քյեփ ընելիս:

## 20.ՔՅԻՆԱՆ ՀՈՒՆՑ ՏԵՂ, ԳՅՈՒՂՈՒՄ ՉԸՄ ՀԻՇՏԵՂ

Մին ջանհիլ տղու շատ դանշանոց նշանած ա ինձում: Թաքավրերը էտ ըխճրկանը իսկում ա տղեն ծեռքան, համ էլ օգում ա տրա կըլիսն օտե: Տղեն ծեն ա տամ, պղերձում կոշտը, ասում:

Քյինն ընդեդ,  
Գյղերձում չըմ հիշտեդ,  
Քյինա պեր ինձ  
Գյղերձում չըմ հինչ:

Տղան ճարը կըտըած, հըդե յա ինձում, քյինն: Շատ ա քյինն, թա խրեգյ, մին վրեսկե սար ա կյամ առաչը: Թխում ա, սարը ճղում, նի մըննում մաչը, տեսնում մաչան էն դոլն էլ ա վրեսկե: Էտ վրսկեղանը լոխ պեռնում ա, պղերձում տամ թաքավրերեն: Թաքավրերն ասում ա.-Չե՛, տա իմ ասածը չի:

Տըղան նորըմիսան ա հըդե ինձում, քյինն մին օրիշ հեռու երգիր: Էս դժնձում մին ըլմաստե սար ու վա տեմ ինգյղում: Մարը ճղում ա, էտ ըլմրստեղանն էլ սաղ պեռնում, պղերձում տամ թաքավրերեն: Թաքավրերը նորից թա՛ չե՛, տա իմ ասածը չի, քյինն իմ ասածը պեր:

Վերչը, էտ տղան շատ տեղեր ա քյինն, շատ թինգանկան պեներ ա թաքավրերեն հետե պղերձում, թաքավրերը միշտ էլ թա՛ չե՛, էտ իմ ասածը չի, քյինն իմ ասածը պեր:

Տղան նորից ա հըդե ինձում, քյինն: Շատ ա քյինն, թա խրեգյ, հըսնում ա մին ճուղնըճողնը տեռնող հըղըցու: Ըտեղ էլ նըղացած-վըենն իլնձ նի յա մըննում ըտեդ: Մարթ-մուրթ չի ուրվամ, մենակ մին պըռավու սնս ա ըսկանում: Էտ սնսը էտ տղեն հըրցընում ա, թա հո՛ւ վըս, հինչ ը՛ս, ըստեղեքյ հինչ ը՛ս անում: Տղան թա՛ մըր թաքավրերը ինձ իստի տեղ ա դարկալ, ասալ ա.

Քյինն ընդեդ,  
Գյղերձում չըմ հիշտեդ,  
Քյինն պեր ինձ  
Գյղերձում չըմ հինչ:

Էտ պըռավեն սնսը թա՛ հնլն նըղացած, սոված կինիս, նըստե դին-ջնց, հաց կեր, էտնան տեսնանք՝ հինչ ընք անում: Պառավը սնս ա անում. - Դժնձ , դժնձ , ճելլի եք ըստեդ: Դժնձն էլ հինչ վըր մին դուշ ա, վըր

ուրվամ չի: Մըխըրե կենում ա, թա՛ դձողիւ, էս սըհաթըս մին մըեծ ըստոյ սաքքե, ռւրան ամմեն պաղրաստոյունավը: Տղան եշում ա, տեսնում ըստոյը ըռաչին, ամեն հինչը յրան լիգը: Օտում ա, խըմում, պըրանվում քոն ինում քուշտանում, եր կենում:

Տղան նորից պըռավեն սմսն ա ըսկանում: Պառավն ասում ա. - Բա՛լա, տու գձողիւմ չըս պենը հինչումն ա: Թաքավըերն օգում ա կլոխըտ օտե: Տղան թա՛ պա հինչ ա՛նեմ: Պառավը թա՛ վըեր հըղե ինիս քիննա, դձողիւն քըզնըհետ ըմ տիննական, հիշտեղ վըեր նեղ տեղ ինգիս, հինչ վըեր օգես, հըսըննական ա:

Էտ տղան հըղե յա ինձում, քիննամ: Դձողիւն առանց ուրվալի, տղեն նհետ դըբընբասմա քիննամ ա: Շատ ա քիննամ, թա խըեգ, ինգնձում ա մին մթեն ախշարք: Մին տոն ա քըթենձում, նըստած ա ինձում մին պառավ մարթ: Էտ մարթն էլ էն պըռավեն նըհետ կապված ա ինձում, ամեն հինչ արտեն գիդնիս ա ինձում: Մին թձղամգ էլ տա յա տամ, ասում. - Վըեր նեղ տեղ ինգիս, մարթ ինի հարկավըեր, թձղամգը վըեր յիրն անես, ըսկըսե դըլըղըլե ընելավ քիննամ, հիշքան մարթ օգես, կիլնական ըն կոշտըտ:

Էտ տղան դուշն ան թձղամգը եր կալած քիննամ ա: Շատ ա քիննամ, թա խըեգ, մին ծմակու մաչ ա ինգնձում, ծմակեն տեմն էլ մին մըեծ ծով ա ինձում, էն մին տեմն էլ մին մըեծ քըերծ, ծըմակումն էլ մին հըլիվուր մարթ ա ինձում նստած: Էտ մարթն էլ ա նըհանցա ինձում (էն մին մըեծ մարթին ան պըռավեն ընգնձան): Տա յեղ ա գձողիւմ տղեն կըլոխը եկածը նան կիլնականը: Մին կացեն էլ տա յա տամ էտ տղեն, համ էլ ասում.- Թա վըեր նեղ տեղ ինգնիս, քընդիլի, յա շինիլի, կուտըրելի յա փշըրելի պեն ինի, կացնեն վըեր ասես, ինքը ամեն հինչ ըննական ա:

Տղան դուշը, թձղամգը նան կացենը եր կալած քիննամ ա տոնս կյամ ռւրան թաքավըերեն վըեղը, հենց էտ թաքավըերեն քըղաքան խիլա մոտե տեղ օգում ա թաքավըերեն պըլատան մին շատ մըեծ պալատ շինի: Դուշին ծեն ա տամ, թա՛ քըզանա օգում ըմ սաղ մատերիալը, թձղամգը յիրն յա անում, դըլըղըլե ընելավ վըեր քիննամ ա, ասում ա.-Քըզանա յեղ օգում ըմ պըլատեն յիրն պեն անող էնքան մարթ, վըերքան վըեր հարկավըեր ա: Կացնեն էլ ասում ա.-Քըզանա յեղ օգում ըմ կտրելի, կուտրելի, քընդիլի-շինիլի, պալատը վըեննը կըցընելի սաղ պենը:

Դուշը, թձղամգը, կացենը ամեքյա ռւրանց պենը տեսնում ըն, մին

քանի օրումը պալատը շինող, վրենսն կըցընում:

Խաբարը հըսնում ա թաքավրերեն, թա վրեղումըտ իստի մին մարթ ա տողս եկալ, քըղաքատ մոտե իստի մին պալատ ա շինմլ, վրեր քու պըլատետ յիրմ շոք կանե:

Թաքավրերը ուրան գորքը յոր ա օնում, քյինմ պըլատեն կոխկեն վրեր կյամ, եր ինողմ մին պեցողր տեղ, էտ տղեն ծեն տամ: Տղան տողս ա կյամ աշկար: Թաքավրերը տրան ճինանչողմ ա, հըրցընում. - Պենը հինչոմն ա, վրեր տու կըրեցալ ըս իմ պըլատան մին քանի կըլոխ լմվ պալատ շինիս, ես կարում չըմ: Էտ տղան թա՝ իմ օժը ժողովութումն ա, ես լոխճինին նըհետ էլ կապ օնեմ, լոխ ինձ քյոմնց ըն անում, տու հի՞նչացու վըս: Թաքավրերը թա՝ վրեր տի յա, եք կըռն անենք: Տղան թա՝ լմվ: Թաքավրերը ուրան գորքն ա տողս օնում, տղան էլ թողթնցըր գըլըգըլե անել ա տամ, թաքավրերեն գորքան մին սողրող հետ շատ գորք տողս օնում: Դուրողն էլ տահանց ամեն հինչն ա հըսցընում, կացենն էլ ըսկսում ա կուտրատել, փըշըրոտել: Վերչը, թաքավրերեն գորքեն խոեց ա տամ, թաքավրերեն էլ ըսպանում: Էտ տղան տեոնում ա թաքավրեր:

## 21.ՁԻՅՐԱՆԵՆ ՍԱՐՈՒՄԸ

Ինողմ ա, չինողմ մին թաքավրեր: Տրան իրեք տղա յա ինողմ: Մըռնեղան առաչ տղորանցն ասում ա.-Չինչ տըղ էլ քյինմք, էսհինչ սարն անց չի կենաք: Շմըր վրեր մըրեոնում ա, մըրեժ տղան ասում ա.- Քյիննական ըմ տըեսնամ էտ սարումը հի՞նչ կա, վրեր մեր հմըր ասալ ա քյինմք վուչ: Մին օր էլ տա հղե յա ինողմ, քյինմ: Եշում ա, տըեսնում մին ջեյրան էտ սարումը: Օգում ա թա ջիյրանեն ըսպանե, փախճում ա, մին հըսարու կըլխավ լոք տամ, անց կենում: Տղան հետան քյինմ ա հասարն անց կենում, մին մարթ ա տողս կյամ, տրան խմփողմ, տանում մին օթաղ, կլոխը կտրում, քցողմ պաղվալը:

Էքյսի օրը մաշնակ ախպրերը եշում ա, տըեսնում մըրեժ ախպրերը էտ կյամ չի, հետան քյինմ ա, հմման տըղն էն ջեյրանը պըտահում ա, օգում ա ըսպանե, ջեյրանը հըսարեն կըլխավը լոք ա տամ, անց կենում, մարթ տըրեոնում, կյամ տրան էլ խմփողմ, տանում կլոխը կտրում, քցողմ պաղվալը:

Մին օրան էտը կուճուր ախպրերն ա քյինմ էտ սարը, հմման

ջերմանը տո՛ղւ ա կյամ, նհետը կոն ա անում, թխում ջիյրանեն կլո՛խը յարալու անում: Ջերմանը փախճում ա, հըսարավը լոք տամ, անց կենում, թաքավըրերն տղան էլ հետան: Տա էշում ա, տըեսնում մին մարթ կլո՛խը կապած տո՛ղւ եկավ ո՛ւրան առաչը: Տղան դանստին կլո՛խ ա ինգյո՛ւմ, վըեր սա էն ջերմանն ա, ո՛ւրան ախպորցը սա յա ըսպանալ: Էտ մարթը տրան ասում ա, -Եք տոն, կընստես դինջանաս, նի կըմնես համամը, մին լավ լըղանաս, տո՛ղւ կըկյաս հաց օտես, չայ խմես, էտնան քյիննա: Տա թա՝ տըես հըմամեն ճո՛ւրը տաք ա՞, նի մնեն լըղանամ: Էտ մարթը վըեր ծըեռքը տանում ա, թա տըեսնա ճո՛ւրը տաք ա, թաքավըրերն տղան շաշկան դանստին տո՛ղւ ա օնում, տրա կլխեն թխում, ըսպանում: Կլխեն վըեսկոռեն կեսը կըտըրվում ա, կեսը մնամ:

Վըեսկոռեն հըվաքում ա, տանում հըսարան տո՛ղւ քցո՛ւմ մին փոս, տներեն պիլանիքը ջուբան յոր օնում, քյիննա պաղվալը պեց անում, տըեսնում ո՛ւրան ախպորցը կըլխընեն տըեղ: Ետնան քյիննա ա ութըդեն լոխ պեց անում, տըեսնում հի՛նչ վըսկեղան, արծաթ, հի՛նչ հարստություն... վըեր տի տըեսնում ա, ասում ա. -Իմ հոր հարստությունն շատ ա, ըստըեղ մնամ, իվիլի լմվ ա: Տանն էլ մին մադար քուր ա ինո՛ւմ թողած, քյիննա ա յոր օնում, հորը հարստությունը, վըեսկեն, խագնան էլ լոխ պիրո՛ւմ տըեղ, ինքյն ամմեն օր քյիննա վըերս, քվորը թափշուր անում, վըեր հըսարան տո՛ղւ չի կյն:

Մին քանի օր քուրը տո՛ղւ չի կյամ, մին օր էլ ասում ա՝ տո՛ղւ ըմ կյիլկան, տըեսնամ հի՛նչ կա, հի՛նչ չի կա: Հըսարան տո՛ղւ ա կյամ խիլլն քյիննա, տըեսնում մին փոսա մին մարթ ծեն ա տամ, թա՝ քո՛ւրիկ, եք ըստըեղ, պեն ըմ ասում: Ախճիգը մուտանում ա, տեսնում մին մարթ մին փոսու մաչի վըեր ինգյնծ. տա թա՝ քո՛ւրիկ, ինձ քու ախպեր ա շըշկավ թխալ, իստի ըրալ, էսհինչ տըեղը ճար կա, քյիննա պեր քսի կլո՛խըս, լո՛ւվըցու, հինչ ասես, կանես: Ախճիգը քյիննա ա ճարը պիրո՛ւմ, քսո՛ւմ տրա կլո՛խը, լո՛ւվըցում, էտ մարթը ըսկըսում ա տըեղեք թաքուն ապրելը, ախճիգըն էլ ամմեն օր, ախպերը վըերս քյիննալան էտը կյամ ա տրա կոշտը, վերչը, տահանք սիրահարվում ըն, թաքուն փըսակվում:

Մին քանի ամես վըեր անց ա կենում, էտ ախճիգը պատճառուր ա տըեռնում: Մին օր ախպերը վըրսըտեղա կյամ ա, քվորն ասում ա՝ հենց ա տի պեն ինի, ինձանն կյեղում ըս: Քուրը թա յանի էս խոր ծմակումը հո՞ւ

կա, վրեր տի պեն ինի: Էքսի օրը տա մարթին ասում ա, վրեր ախպրերը կլոխ ա ինգյալ: Մարթը թա՝ եք ախպորըտ ըսպանենք, մունք ըստրեղ ազադ ապրենք: Տա թա՝ տու վրս գլոդոմ: Մարթն ասում ա. - Ես օց ըմ տրոնըլական, նի մննեմ տանը մղակեն կլխեն պատը, վրեր ախպրերտ կյամ, օգե թա նի մննե, կծըլական ըմ, ըսպանեմ:

Տահանք մինչև էտ պենը պըդրաստում ըն, ախճիգը մին շատ դնշանգ տղա յա պիրոմ, թաքուն պերոկր անում, պըտատած տանում հըդեցը վրեր քցոմ, հանցու վրեր ախպրերը կյա յոր օնե:

Ախպրերը վըրսըտըղա վրեր կյամ ա, հըդըցեն դրադան խուխու լացոմ սմա ա ըսկանում: Մուտանում ա խտտում, տանում տամ քվորը, քուրը թա՝ ես տրա պահողը չըմ, հիշտեղ տանում ըս, տար: Ախպրերը վրեր շատ դաչանք ա անում, քուրն ասում ա. - Դե լմվ, պերմլ ըս, պերմլ ըս, յոր կոնեմ: Էտ տղան շատ ճելլի մըծանում ա, ուրեկանը տըրեկան ա տըրեոնում: Տա մորուց էլ իմաստուն ա ինոմ ծնված: Արտեն վրեր մին քանի տարե անց ա կենում, դայոն նհետ քինամ ա վրերս: Իսկ էտ ըխճըկանը մարթը մին օր օց ա տըրեոնում, նի մննում տանը մղակեն կլխե պատը, վրեր կնգանն ախպրերը կյամ, կծե, ըսպանե: Էտ օրը վըրսըտըղա կյամիս քվորը տղան ասում ա. - Դա՛յի, դա՛յի, նըդացալ ըմ, ինձ ուսերետ նըստըցըրու, տար տոն: Դային տղեն ուսերեն նըստըցնում ա, տանում տոն, մղակավը նի մննելիս օցն օգում ա, թա տրա կլխան կծե, եշում ա, տըեսնում ոկրան տղեն կլոխն ա առաչը կյամ, կարում չի կծե:

Էքսի օրն էլ օցը նի յա մննում մղակեն տակե պատը, վրեր էտ տղեն վըեննան կծե, վըրսըտըղա կյամիս քվորը տղան հմմին տըեղը դայոն ասում ա. - Վըեննը կաց, ըրկե տու վրս ինձ շիլմկալ տարալ տոն, սօր էլ ես պիտի քեզ շիլակեմ, տանեմ: Դային թա՝ քինամ պենիտ, ես նըդացած չըմ, համ էլ տու կարել չըս ինձ շիլմկես: Տա թա՝ դայի, տա քու պենըտ չի, տու եր իլ իմ շելմկըս: Դային եր ա ինոմ տրա շելակը, տա քինամ ա մըղակավն անց կենում, էս դոնոմ էլ օցն օգում ա թա տրա վըեննան կծե, եշոմ ա, տըեսնում ոկրան տղան, էլ կծում չի:

Տրանա ետն էտ մարթն ոկրան կնգանն ասում ա.-Մըեր տըղան կլոխ ա ինգյալ, պա հինչ ա՞նենք: Մսըհաթ ըն անում, վրեր խուրագլին մաչը ճար քցին, ախպորը ըսպանեն: Ուրոկըլոնը վրեր էտ տղան վըրսըտըղան կյամ ա, քուրը իրեք աման լըցած խորագյ ա պիրոմ, մինը տոնոմ ախպորը

ըռաչին, մինը՝ տղեն, մինն էլ ձերան: Ախպորն ամանը ճար քցած ա ինձում: Տղան տըղդ դայի՞նն դույուդ ա անում, վըեր իստի պեն կա, իմ հմար էն օցն ա, վըեր ուզեցալ ա քեզ կծե, էս էլ իմ մար ա, սա յեղ մին քանի հետե ուզեցալ ա քեզ ըսպանել տա. եք էս իմ հոր ըսպանեմ, տու վըել քու քուվոր: Տա ձերան հորն ա ըսպանում, դային էլ՝ քվորը: Տրանա ետը տահանք թա՝ էլ ըստըղդ մնալի չի, թողենք, քյինանք:

Տըղետ իլըծ-չիլանը թողում ըն, հղե ինձում, վըեր քյինան օրիշ երգյիր: Քյինան ըն, քյինան, հսնում մին քըղաքու դրաղ: Էտ տղան մին մընե ծառ ա պուկում, դայի՞նն ասում.- Տանենք ծախենք ապրենք մինչև գործ քըթենան: Տանում ըն քըղաքումը ծախում, մին քանի օր յուլա քյինան, տրանա ետը հըրցըփորց անում, թա ըտեղ հո՞ւ ձերանց նոքյար յոր կոնե: Մին քանի հոքի տահանց ասում ըն էս քըղաքեն թաքավըերեն քառասուն նոքյար ա հարկավըեր, վըեր քառասուն ճորե ամմեն օր տանեն ծմական փաղ պեռնեն, պիրիմ:

Էտ տղան դայի՞նն թողում ա մին տան, ինքը քյինան թաքավըերեն կոշտը: Թաքավըերը երեսունինը նոքյարներեն նհետ տրան էլ ա յոր օնում, մին քանի օր նհըտնեն ճորեն տանում ա փաղ պեռնում, պիրիմ: Մին օր էլ քյինամ ա թաքավըերեն կոշտը ասում. - Թաքավըերն ապրած կենա, անան չի կյան, վըեր էտ երեսունինը հոքին դարկեա օրիշ տըղդ պեն անեն, էս քառասուն ճորեն մենակ կըտանեմ պեռնեմ, պիրիմ: Թաքավըերը թա՝ լավ կինի:

Տա մին քանի օր քառասուն ճորեն առաչն ըրած տանում ա պեռնում, պիրիմ: Մին օր էլ ծմակումը ճուրենեն պեց ա թողում, ինքը քունավ հնցընում, եր կենում, տըեսնում մին բմբո՞ւռ ճուրենուցը լոխճինին փրթեան, կուխկըրներեն նստած օտում ա: Բմբո՞ւռին փոնում ա, քառասուն ճորուն փաղը պեռնում, առաչը քցում, պիրիմ քաղաքը: Քըղաքեն ժուղովորթը լոխ տես ու տեն փախճում ըն, քյինամ թաքավըերեն ասում.- Էս հի՞նչ խթու մաչ քցեցեր մըեզ: Թաքավըերն էլ մտածում ա, վըեր սա քշտիս կենա, կլիխըս ուտըլական ա, լմվն էն ա դարկեմ հունց տըղդ, վըեր էտ չի կյան: Տրան ծեն ա տամ կոշտը, ասում էսհինչ երգյիրումը տասար դո՞վեր ըն ապրում, տահանք ինձ խարջ ըն տամ, տասար տըռնըվան խարջը հանլմ տուվալ չըն, քյինամ ինք կալ, պեր:

Տա բմբո՞ւռը քցում ա մին կյում, թաքավըերեն ասում. - Ըսպանեքվուչ,

կթողեք կենա, մինչև ես կյամ: Ասում ա, ինքը հղե ինձն դժվերեն երգիրը, տրեսնում տահանք դրգոնեքը կրակեն տիրած, խորագ իփիլիս, ձերանք էլ կոխկեն նստոտած: Տա վրեր դուվերեն մուտանում ա, նհանցա մինը թա պա՛հ, էսհի՞նչ լավ պեն ա, մրթավրետ ա կյամ, դգոնոցումն էլ մրես չի կա: Տա էտ դովին վրեր մեհետ թընթըլոշի յա տամ, օխտը հետ կըլըկոնձի յա տամ: Մնացած դժվերն էտ վրեր տրեսնում ըն, վըննըծըռքընեն տափան կտրում ա: Ետ ա տրեռնում դժվերեն ասում՝ էսհինչ թաքավրերեն տասսը տըռնըվան խարջը տուվեք, տանեմ:

Դովերը թա՝ մունք վրեչ մին թաքավրերու էլ խարջ չընք տամ, ծրեր թաքավրերը մըզըրա վրեչ մին խարջ էլլա տիրնալ չի: Տա դժվերեն առաչն ա անում, տանում ձերանց քաղաքը:

Քըղաքեն ժուղովուրթը վրեր տասսը դժվերեն տրեսնում ըն, վայվրու-դը քցոն ըն, տո՛նս կյամ տես ու տեն փախճում: Դովերը նի յըն մնում քաղաքը: Տահանց նիփասան, մշմշոցան էլ հավ, հեյվան-պեն լոխ փախճում ըն: Ժուղովուրթը քյիննամ ըն թաքավրերեն կոշտը, թա՝ ամման գյո՛ննդո՛ղ, մրեզ էս ցավան ըզաղե: Թաքավրերը մին թանհրնվ դուվերեն քըմակավը ռիսկավ մարթ ա դարկում էտ տղեն կոշտը, վրեր ասե՝ դժվերեն պեց թողե, քյիննան: Էտ մարթը քյիննամ ա հեռու վրեննը կենում, ծեն տամ, ասում.- Թաքավրերն աս ալ ա՝ դժվերեն պեց թողե, քյիննան:

Տա դժվերեն պեց ա թողում, քյինամ ըն ձերանց երգիրը: Տրանա ետը նի յա մնում կյումը, տրեսնում բնթո՛ն ըստակած: Քյիննամ ա թաքավրե-րեն կոշտը, թա՝ պա քեզ ասալ չը՞մ՝ բնթո՛ն ըսպանեք վուչ: Թաքավրերը թա՝ հինչ ա՞նենք, զանհմնվ պեն ա, վրեչ մինն էլլա ռիսկ չի ըրալ մուտանա, ուտելի պեն տա, բնթո՛նը սոված կացալ ա, ըստակալ: Տա վրեր մեհետ թաքավրերեն վիզին թխում ա, կլի՛սը թոչո՛ն ա: Ժուղովուրթը հըվաքվում ըն, ասում՝ տրա պատասխանը տի պիտի ինի: Տահանք հըրցընում ըն, թա պա հո՛ւ պիտի թաքավրեր ինի, էտ տղան թա՝ իմ դանյի էսինչ թաքավրերեն տղան ա, թաքավրեր կացած ա, երգիրը մենակ նա կըկարե կառավարե: Քյիննամ ա դանյո՛ն պիրո՛ն թաքավրեր տինո՛ն, երգիրը խըղաղվում ա, ամմեն հինչ բուլանում, ժուղովուրթն ըսկսում ըն լմվ ապրելը:

## 22. ՂԱԶԸԵՐ ՊԱՀՈՂ ՏՂԱՆ

Ինձում ա, չինձում մին մարթ, մինգլել մին կնեգլ: Տահանց էրկու տղա յա ինձում՝ մինը շատ քոք, մինն էլ շատ մաշված, ձերանք էլ շատ տիժմար ին ապրում: Շատ բիզիրիլան ետն էտ մարթը մին օր տոնը-տրեղը հրվաքում ա, կլիխ յոր օնում, քիինամ, վրեր շոռ կյա, լավ ապրուստ, ըխշադանք քթենն:

Մին քանի օրան ետը տոնս ըն կյամ ծովու դրադ, տրեղ էլ մին մրեծ տոն ա պըտահում, մաչին էլ մարթ չի ինձում կընալիս: Էտ մարթը կնեգլը նան խոխեքը յոր ա օնում, նի մնում էտ տոնը, տրեղ կենում:

Հենգլ-վեց ամես վրեր անց ա կենում, մին մարթ ա կյամ, տրան թա՝ հի՞նչ իրավունքավ ըս նի մտալ իմ տոնըս, մաչին կենում: Էտ մարթը կարում չի տրա ջողոթը տա: Տնատարը թա՝ լմվ, դե վրեր տրեղ չօնես կընալի, տղորանցըտ մինն ինձ տո, տոնըս քե տամ: Էտ մարթը վրեր շատ մտածում ա, վրեչ մին պեն կարում չի ասե, տնատարը թա գլիդոնում ըմ, վրեր մաշված տղատ ըս ինձ տըլական, տամ ըս, տո, ես պիտի քիինամ հեռու տրեղ:

Էտ մարթը ճարը կտրած, մաշված տղեն տամ ա տրան: Տա յեկ տղան յոր ա օնում, քիինամ: Քիինամ ըն, քիինամ, տոնս ըն կյամ մին շատ հեռու երգիր: Տղան հղեննի քամակ ա ինգլոն, վրեր ըխաբան ճոլր խմե: Մին դուշ կյամ ա տրա կլխավը թոչոն, տղեն ասում.-Էտ մարթը քեզ տանում ա քյուքըցնե, մորթե, օտե. քեզ քցըլական ա մին սընդոդու մաչ, հացըտ, ճոլրըտ ընդեղ տա, ամեն շեքեթ էլ սընդոդեն դաթավը ծիծիյնըտ տոնս օնել տա, եշի, թա տըեսնա հիշքա՞ն ըս քյուքացալ. տղերքատ մին վըխճարու լիլակ քթի, ծրեռքետ պահե, վրեր ասե ծիծիյնըտ նշանց տո, էտ լիլակր տոնս կօնես, նշանց տաս. հունց ըրա, վրեր տու ձերան քյալմց կյաս. Էսհինչ տրեղն էլ մին քարու տակե էրկու ծիյու մագ կա, Էն էլ տոնս կօնես, ջուբումըտ պահես, վրեր հարկավրեր ինի, ձերոն կըքսես, հրեղան ծին տոնս ա կյիլմկան առաչըտ. Էտ մարթին կլիխը վըրելան ետը կըքիինաս ձերան կոխկե տոնը, նրա պատան վարար ճոլր ա տոնս քցում, տրեղ էլ մին լավ կըլըդանաս, լափ փուխվըլական ըս, ուժըդանաս, դիշինգյանաս:

Էտ մարթը տրան տանում ա մին հեռու տրեղ: Տրան մին տոն էլ ըստրեղ ա ինձում: Էտ տղեն քցոնում ա մին սընդոդու մաչ, ամմեն օր հացը, ճոլրը Էտ սընդոդեն մին դաթավը տամ: Վրեր վախտ էլ կյամ ա, թա

ծիծիյնըտ տոնս կալ տրեսնամ, տա վրխճարեն լիակը տոնս ա օնում, նշանց տամ: Տղան սընդոդումը վրեր շատ կենում ա, էլ կարում չի տիմանա, մին օր էլ ծիծիյնն ա տոնս օնում, նշանց տամ: Էտ մարթը տրեսնում ա, վրեր տղան լնվ քյուքացալ ա, սանդոդը պեց ա անում, տոնս օնում, հանցու տանե քցե թուրունը, խըրավե: Խմոր ըրած ա ինոն, օգում ա հաց թխե, թմծմ հացալ տղեն խրաված մրեսն օտե: Տղեն տանում ա թուրունը, տեփը տամ ուրան, ասում՝ կըռաց հաց թխե: Տղան էլ թա՝ ես հաց թխած չըմ, գլոդոն: չըմ հո՞նց ըն թխում, տու կռաց մինը թխե, ես էլ եշիմ, սուվըրեր: Էտ մարթը պոկը ետ ա անում, քցոն տեփ են յիրն, կռանում, վրեր թուրունն պատան տա, տղան քռե յա տամ, տրան քցոն թուրունը, էրում, ըսպանում: Տրանա ետը տանը տոները պեց ա անում, տրեսնում հինչ հարստություն, էլ վրեսկես վրե՞րն ա, արծաթըս, բրըլանտըս վրերը, ըխշարքես տակեն հինչ թինգյանկան պեներ ասես, տրեղ կա: Մինգել եշում ա, տրեսնում պատին մին ընգլոնան ճոկը ա կյամ: Շորերը հանում ա, նի մնում էտ ճիրին տակեն լղանում, ամմեն հինչ փոխվում ա, դավաթալ ա տրեռնում, իրեսը դիշինգյանում ա, մագերը կռուգնոտ, վրսկըքյնքոլ տրեռնում:

Էտ տանը վրեսկան մին չամադան յոր ա օնում, հղե ինոն, վրեր քյինա ուրան հորն ու մորը կոշոր: Հղեննի սուվըրանում ա: Եշում ա, տրեսնում մին չոբան վրխճարեն սոկոնն քշած, պիրոն ա: Չոբանեն մուտանում ա, պարյօր տամ, ետնան էլ թա՝ պա ես հղըցավուր մարթ ըմ, սուվըրացալ ըմ, վրխճըրներատ մինը մորթե, խրավե,օտեմ, հիշքան փող ասես, կըտամ: Չոբանը մին քոք վրեխճար ա մորթում, կրակ անում, խրավում: Տա օտում ա, վրխճարեն հախը տամ, թափանը յոր օնում, թափ տամ, թարս իրեսեն յիրն պրանում, կլիխը քաշում, հղե ինոն, քյիննմ:

Հղեննի մին ճեղաց ա պըտահում, քշտին էլ մին համամ: Թաքավըրեն ըխճըկեքը կյամ ին տրեղ լղանում, քյիննմ: Էտ ըխճըկորանցան էլ էրկունը փսակված ըն ինոն, մինը նոգմի: Էտ տղան ճըղըսպանեն անա հրցընում ա, թա ըստեղ ինձ նոքմը չըն յոր օնել: Ճըղասպանը խաբարը հսցընում ա թաքավըրենն՝ թաքավըրեն էլ ասում ա՝ եր կալիք, թողեք դագերը պահե: Տրան ճըղացումը դըգարած ըն յոր օնում, տանում ար ամմեն օր դագերը պահում, պիրում:

Մին օր էլ եշում ա, տրեսնում թաքավըրեն ըխճըկեքը եկալ ըն կյետը,

լղանում ըն: Տա թաքուն քյինամ ա շորերը հանում, վըխճարեն թափանը կըլխան տոնս օնում, տըռնում մին դանշանց, վըսկըքյաքյոլ տղա, նի մնում կյետը, ըխճըկորանցը նհետ լղանում: Վըեր կյետան տոնս ըն կյամ, թաքավըրեն կուճուր ախճիգը քվորցը նհետ ասում ա. - էս քյիննական ըմ էտ տղեն: Քուվերքը տրա յիրն ծիծաղում ըն: Խաբարը քյինամ ա պալատ, պիրին-պերան անց կենում, հսնում թաքավըրեն, թա կուճուր ախճիգըտ օգում ա քյինա ճըղացեն դզըրածեն: Թաքավըրը կզնըվում ա, հրաման տամ, վըեր ըխճըկանը հարամ անեն, պըլատան տոնս քցին: Տի յել անում ըն: Ախճիգը քյինամ ա էտ տղեն կոշտը, հմրը, մարը, քուվերքը լոխ իրես ըն շոռ տամ, վըեչ քյինամ ըն, վըեչ կյամ:

Հունց ա պըտահում, կոխկե երգյիրին թաքավըրը էս թաքավըրեն յիրն կոն ա եր կենում, կյամ ամմեն հինչ քըրըհող անում: Թաքավըրեն էրկու փըսենեն, թաքավըրը ամքյա ուրանց գորքավը տոնս ըն կյամ, ճըխըպոնրթ տըռնում, գոռավ կըլխընեն պըծըցնում: Էտ տղան էլ ջուբան էրկու մազը տոնս ա օնում, ուրոնը քսոն, հրեղան ծին ուրան վըեսկե յիհարավը, ջիլմավը, գենքերավը, ամմեն հինչավը կյամ ա ըռաչին վըեննը կենում: Տա կլխեն թըփանեն կաշին յոր ա օնում թող անում, ծիյին յիրն կապած շորերը կյենում, փափաղը տինոն, գենքերը կապում, ծին նստում, քյինամ կոն: Հիշքան ինքյն ա կտորում, էրկու էնքան էլ ծին ա կտորում: Էնքան ա կտորում, վըեր կոն եկած թաքավըրեն ուրան գորքան մնացած մին քանի հոքին յոր ա օնում, փախճում, գոռավ կլոխը պըծըցնում:

Մին քանի օրան ետը էտ թաքավըրը նորըմինան ա գորք հըվաքում, եր կենում կյամ կոն: Էս մին թաքավըրեն փըսենեն ուրանց գորքավը տոնս ըն կյամ, նորից ըոնըճիճեխ տըռնում, էտ տըռնում: Էտ տղան յա մագերն ա ուրոնը քսոն, հրեղեն ծին կյամ ա կոշտը, նստում ա քյինամ կոն եկած թաքավըրեն գորքը ճըխըպոնրթ անում, էտ տըռնում կյամ: Թաքավըրը գլոդոն չի, թա տա հու՞ վա: Իրեքինջի դոնոնմն էլ էտ թաքավըրը վըեր կոն ա կյամ, նորըմինան ա գոռ անում, էլլա էտ տղան կյամ ա տրա գորքը էտ տամ, կովումը տրա կոռնը թխումն ըն, յարալու անում, թաքավըրը ուրան յալլախը տոնս ա օնում, յարան կապում, մրոնը վըեննը կըցընում:

Կովան ետը թաքավըրը հիվընդանում ա: Հինչ անում ըն, անում չըն, կարում չըն լոկըցեն: Թաքավըրեն աում ա.- Վըեր բըխըրու մըես ինի, օտեմ, կլոկանամ: Փըսենեն քինյմն ըն վըերս, շոռ ըն կյամ, վըեր բախրա

քթենան, ըսպանեն, կարում չըն: Էտ տղան քյինամ ա մին բախրա վրեր քցոմ, կյեղում, մին վիրի էծ վրեր քցոմ տինոմ հողցեն դրաղեն: Թաքավրերեն փրսենեն կյամ ըն տրան պըտահում, դաչանք- պըղատանք անում, թա հինչ օգես, կտանք, մենակ թա էտ էծը մըեզ տո, իրըսնես օնենք, տանինք: Էտ տղան ասում ա.- Թուղեցեք տունդուվըրնըրետ յիրմ փիչմտ տինիմ, ծըեզ տամ, տարեք: Տահանք մտածում ըն, մտածում, փիչմտ տինիլ տամ, էծը յօր օնում, քինյմ:

Թաքավրերն էծին մըսերը վրեր օտում ա, իվիլի յա ծընդըրանում: Շատ տըղերա յըն ամմեն հինչու մըես պիրոմ, օտումա, վըեչ մինն էլլա օքութ չի անում: Թաքավրերեն կուճուր ախճիգյը մին ըմանում բըխրեն մըսան շինամ խորագյ ա պիրոմ, հարն օգում ա թա էտ տա, կնեգը թա լմվ, եր կալկոզի ինքը փիս, քու հարագատ ախճիգյտ ա: Թաքավրերը յոր ա օնում մին քանի թիքյմ սրտըմա ինիլմվ օտում, լոկանում, ետնան կուճուր փրսեն ծեն տամ, տա էլ ճոխտ մագերն ուրոմ ա քոմ, հրեղեն ծին ուրմն շուրերավը նան զինքերավը կյամ ըն կոշտը, վըխճարեն թափանը կլխան տոնա ա օնում թող անում, ծիյին մաշկը կապած շորերը կյենում, զենքերը կապում, ծին խըղըցնելավ քինյամ թաքավրերեն կոշտը: Թաքավրերը տրան հրցնում ա, թա՝ տու հու վը՞ս, տա թա՝ ես քու կուճուր փրեսատ ըմ: Յարալու ծըեքը ետ ա անում, ասում.- Էս քու յալլե՞խըտ ա, թաքավրերը թա՝ հա՛: Տա թա՝ սատանք քու փրսենետ ըն, վրեր տունդուվըրնըրեն յիրմ փիչմտ ըմ տիրմ, էծը տուվալ ուրմնց, պերալ ըն:

Վերչը, թաքավրերը հըվատում ա, վրեր տա ուրմն փրեսան ա: Պիրոմ ա էն երկու փրսենուցը շուրըրնեն հանել տամ, եշում տըեսնում տունդուվըրնըրեն յիրմ փիչմտ տիրմ: Դմստին տահանց կտորել ա տամ, մին մըեծ քյեփ սարքում, էտ տղեն էլ ասում.-Էս արտեն պըռավալ ըմ, էս թաքավրերունն էլ մենակ քեզ ա լայաղ, օրաս ետը երգիրը ծըեքըտ կալ, տու կառավարե: Տղան թա՝ ես էսհինչ տըեղը հար, մար, ախպեր օնեմ, քյինամ պիրիմ, ետնան: Թաքավրերը թա՝ քյինամ պեր: Էտ տղան քյինամ ա հորը, մորը, ախպորը հըվաքում, պիրոմ տըեղ, ախպորը տանում հմմին ճիրին տակեն լըղըցնում, տոնա ա կյամ ուժըղացած, դիշինգյմցած, փընթ ուրմն ախպորը մնան վըսկըքյմքյոկ տըեռած, վրեր կյամ ա թաքավրերեն ըխճըկանը կոշտը, գյոկոմ ա թա ուրմն նշանածն ա, դմստին պոռը ճաքում ա: Վըերչը, էտ տղան ուրմն հորը նան մորը նհետ կյամ ա թաքավրերունը յոր օնում, ըսկսում երգիրը կառավարելը

### 23.ԼՈՒՎՈԹՈՒՆԸ ՄԸՆՆԱ ԻՆԳՅԻՆ ԶԻ

Մին քրդաքու մընան տըրեդում մին մար, մինգյել մին տղա յըն ինձում ըպրելիս: Տահանք շատ քյանսիբ ին, օրեն հացեն մոհտանք: Տղան մորը հըրցընում ա, թա հինչ ա՞նենք, վըր ծըմեռնը սաղ-սըլմաթ տո՛ւս կյանք: Մարը թա՝ քյինն մըր հինդերան ցմքյան-պենա կտրե, էշին պեռնե, տար էտ մոտե շիներքումը հացավ փոխե, եր կալ եք: Տղան տի յել անում ա: Մին օր էլ վըր ցմքյը էշին պեռնած տանում ա կօխկե շենումը հացավ տամ, դիբրոկցուն վախտը էտ տըրեռնում, տոն կյանիս եշում ա, տըրեսնում մին մոտե շենու տակե խոխեքյը հվաքված, մին շան թուլու դալ ըրած թակում ըն, վըր ըսպանեն: Էտ խուխոցը մուտանում ա, խաթիրնին քթենձում, ծըրեքեն հացը տամ ձըմանց, շանը թուլան յոր օնում, պիրձում տոն: Մարը թա՝ մունք մըր կլոխը կարում չընք պահենք, տու տարալ ըս ցմքյըտ ծախալ, էտ շանը թուլան եր կալալ, էշին յիրն տիրան, պիրան՝: Տղան թա՝ վըրչինչ, թող կենա:

Մին օր էլ ցմքյը ծխելան էտը տոն կյանիս վախտը տըրեսնում ա հմմին տըրեդը խոխեքյը մին շատ դմշանց կատու դալ ըրած, մըհըկնեն եր կալած, թակում ըն: Ծըրեքեն հացը տամ ա, կատուն յոր օնում, պիրձում տոն: Մարը նորըմինան տղեն իրեսնըյեր խոտում ա, թա մունք կարում չընք ապրենք, շոնը պերալ ըս, կատուն էլ կլխավն ը՞ս պիրձում: Տղան թա՝ վըրչինչ, թող կենա, յուլա կըտանենք:

Տղան նորըմինան ա ցմքյ կտրում, էշին պեռնում, տանում հացավ փոխում, պիրձում: Կյանիս տըրեսնում ա հմմին տըրեդը խոխեքյը հվաքված, մին օցու ճոտ քցած մաչ տըրեդը, օգում ըն ըսպանեն: Ծըրեքեն հացը տամ ա խուխոցը, օցեն ճոտը յոր օնում, պիրձում տոն: Մարը թա՝ էս շոնն ան կատուն պերան ըս, պերան ըս, օցեն ճո՞տը հինչու հետե յըս պերալ: Ասում ա, կզըվում, տանան տո՛ւս կյան: Օցեն ճոտեն դմաստին լոկի յա փսնում, թա՝ վըր տու իմ կյանքս ըզադալ ըս, բիրանդի կըքյիննանք իմոր կոշտը, նա օցեն թաքավըրեն ա, հինչ լըվոթուն ասես ըննական ա, բայց վըրչ մինին էլ դաբուլ չանես, կասես քզանա վըրչ մին պեն չըմ օգում, մենակ լոկվիտ տակեն մուտանան ինձ տո: Կարող ա պըտահե, վըր չեմուչում անե, տու կասես՝ չէ՛, մենակ մուտանան ըմ օգում: Էտ մուտընեն անա հինչ վըր օգես, էն սհաթը ըրըչիտ ա իննական, իսկ հըդեննի քյիննիս մըրեզ շատ օցեր ըն պըտըհըլական, վախես վուչ:

Էքսի օրը տղան օգեն ճոտեն նհետ հղե յա ինձում, քյիննմ: Հըղեննի էնքան օցեր ըն պըտահում, վըեր թանիրը չի ինձում, տղան վախում ա: Օցեն ճոտն էլ միշտ սըերտ ա տամ,թա՝ վախումիլ: Մին տըեղ էլ վըեր օցերը լափ շտանում ըն, օց թաքավըերն էլ ա տոնս կյամ: Ճոտը մորը մուտանում ա, թա՝ մա՛մա, էս տղան ա ինձ ըզադալ: Տա տղեն թա՝ հինչ լուվո՞թուն ըս օգում, վըեր քեզ անեն, հիշքան վըեսկե, թինգյանկան քար, հինչ հարստություն ասես, քեզ ըմ տամ: Էտ տղան թա՝ քզանա վըեչ մին պեն չըմ օգում, մենակ լոզվիտ տակեն մուտանան ինձ տո: Օց թաքավըերը մխըրե չեմուչում ա անում, վըեչումն էլ թա՝ տրա տըեղն ըսողեն լոզին քար տըեռնա, դե հինչ ըրա՞ծ, վըեր ասալ ըս, պիտի քեզ տամ: Հինչ վըեր օգես, էտ մուտանան քեզ տըլական ա, մենակ թա տրա սեկրետը վըեչ մինին՝ վըեչ մորըտ, վըեչ էլ կնգանըտ ասեսվուչ:

Տղան մուտանան յոր ա օնում, քյիննմ: Քյիննմ ա տոն, մորը թա՝ ա՛յա, քյինն թաքավըերեն ախճիգյըն ինձետե օգե: Տըեղատ մոտ յեկ կյետ ա ինձում անց կընալիս, թաքավըերեն պալատը նան տահանց տոնը կյետեն էս ընգյոնկին ըն ինձում, ձըրձըր անա շատ հեռու չըն ինձում: Մարը տղեն էտ խոսկը վըեր ըսկանում ա, թա՝ մոդն պլացալ ը՞ս, կյիժվալ ը՞ս, հինչ ը՞ս ըրալ, տու հու վը՞ս, հինչ գյանդն յըս, վըեր թաքավըերը քեզ ախճիգյ տա: Տղան թա քեզ կործ չօնես, քյինա թաքավըերեն ասե, վըեր տղաս ախճիգյըտ ա օգում: Մարը հիշքան չեմուչում ա անում, տղան թա՝ չե, վըեր չե, հղե իլ, քյիննմ:

Մարը ճարը կտրած, ճղորտված շուրերավ վըննըպեպիգյ հղե յա ինձում, քյիննմ: Թաքավըերեն մարթիքյը վըեր տոնս ըն կյամ տըեսնում էտ կնեգյը դըրբըզեն ըռաչին, հըցընում ըն, թա հինչ կա՞, տա թա՝ թաքավըերեն ըմ օգում տըեսնամ: Տահանք հնլն սոնրթն թողում չըն, մինգյել խաբարը հսցընում ըն թաքավըերեն, թա իստի մին կնեգյ օգում ա կյն կոշտըտ: Թաքավըերն ասում ա. - Պեց թուղեցեք, թողեք կյն: Էտ կնեգյը քյիննմ ա, թա՝ թաքավըերն ապրած կենա, տղաս գյոնդն չըմ կյիժվալ ա՞, իսելը կուրցըրալ ա՞, թա հի՞նչ ա պըտահալ, էս ա երկու օր ա, ափաթըս կտրալ ա, թա քյինն թաքավըերեն ախճիգյն ինձետե օգե: Թաքավըերը մխըրե զըրմանում ա, մինգյել մտածում ա, թա հնլրնթ ըստըեղ մին պեն կա, էս տղեն անըմ մին հիննր կա, թա չե, ռիսկ չի անել տի պեն ասե: Ետնան էտ կնգանը թա՝ կըքյիննա տղետ ասես, վըեր ծըեր տան տըեղը մին մըեծ

պալատ շինի, իմ պըլատաս մինչև էտ պալատը մին լեն հղե քցի, ճոխտ անգյոնն էլ պիցիր-պեցոն, դալին ծառեր ինին, վրեր ախճիգյըս շուքավ քլինամ-կյամ, տրանա ետն էլ մին հունց քյեփ սարքե, վրեր իմ պըլատումըս հիշքան մարթիքյ, ուտելի-խմելի պեներ կան, էտ քյեփեն ըստուլներեն ինի: Վրեր էտ լոխ անե, պրծընե, ախճիգյըս կըտամ ուրմն:

Մարը քլինամ ա լոխ տղեն ասում: Տղան դրադ ա կենում, մուտանան տոն ուտում, եշում, թա՝ ա՝ մուտանա, քըզանա կօզեմ մրեր տանը տըրեղը թաքավրերեն պըլատեն մչանք մին պալատ, էրկու պըլատեն դաթումը մին լեն հըղե, դըրըղներավն էլ պիցիր-պեցոն, դըլին-դալին ծառեր, պըլատեն մաչին էլ մին մրեծ գալ ուրմն ըստուլներավը, ըխշարքես տակեն էլ հիշքան լմվ ուտելի- խմելի պեներ կա, էտ ըստուլներեն յիրմն: Հինչ վրեր ասում ա, մուտանան էն սհաթը լոխ անում ա:

Ուրոկցոնը թաքավրերն ուրմն մըրթուցավը կյամ ա տըրեղ, ըստուլներեն եշում, թա ամմեն հինչ կա, մենակ ծմըրուկ չի կա: Տղան դրադ ա հնցընում, մուտանան տուս ուտում, թա՝ ա՝ մուտանա, քզանա կօզեմ ըստուլներեն իրեսը լիգյը կըտորած ծմըրուկ: Ըստուլներեն իրեսենն դմստին կտորած ծմըրուկավ լըսնըվում ա:

Մին քանի օրան ետը հրսանեքյ ըն անում, թաքավրերեն ախճիգյն էտ տղեն յիրմ փըսակում: Թաքավրերը մաննը կծում ա, մտածում, ետնան թա մին քանի օր առաչ սահանք հաց քթինալիս չըն իլմլ, վրեր օտեն, էս մեհենգյ հի՞նչ պըտահեց: Կլիտ վա ինգոն, վրեր ըստեղ մին թաքուն պեն կա, ըխճըկանն էլ սուվըրցընում ա, վրեր էտ պենին սեկրետը գլիդա, ուրմն ասե:

Մին քանի օրան ետն ախճիգյը էտ տղեն դաչանք-պղատանք ա անում, հըրցընում, թա պենը հինչումն ա, վրեր էսքան կարճ վախտում հրուստացեր, տղան ասում չի: Վերչը մին օր խաթիրը քթենում ա, ասել տամ: Ախճիգյը քլինամ ա հորն ասում: Հմըր սուվըրցընում ա, թա մուտանան կըկյուղանաս, պիրիս:

Մին քշեր, տղան քոն իլած վախտը թաքավրերեն ախճիգյը մուտանան կյուղանում ա, տանում տամ հորը: Թաքավրերը դմստին մուտընեն եշում ա, թա՝ ա՝ մուտանա, քզանա կօզեմ էն տղեն պալատը դըրըրդադ տըրեռած, կյետեն էն դոլին, մին հեռու տըրեղ ինձետե նրանա մրեծ մին պալատ, էս էլ իմ մըրթուցավըս ընդեղ: Տըրեղն ու տըրեղը էտ տղեն պալատը քրուքանդ ա

տրեռնում, կյետեն էն դրադեն, մին շատ հեռու տրեդ ռւրան հետէ մին շատ մրեծ պալատ ա շինվում, թաքավրերն ռւրան սաղ մըրթուցավը էտ պըլատումը:

Տղան էքյսը եր ա կենում, տրեսնում ռւրան մորը նհետ ռւրանց քյոհնա տանը, վրեչ մուտանա կա, վրեչ թաքավրերեն ախճիգը: Մնամ ա շիշկիլվմծ, գյոհոհմ չի, թա հինչ անե: Դմստին կատուվեն լուգի յա փսնում, թա մտածումիլ, էս կըքյինամ մուտանան կյուղանամ , պիրիմ: Շոնը կատուվեն թա՝ պա թաքավրերեն պալատը մեհենգ կյետեն էն դոլին ա, տու լրեդ տալը գյոհոհմ չըս, հունց ը՞ս կյետավն անց կըննական. էք բիրանդի քյինանք, էս լրեդ տալը գյոհոհմ ըմ, տու մաշկես կնստես, վիզմս պրենդ կըծես, ըրկոքան անց կըկենանք կյետեն էն անգյունը, էտնան էլ քյինանք թաքավրերեն պալատը, մուտանան կյուղանանք, պիրենք: Տի յել անում ըն: Վրեր հսնում ըն թաքավրերեն կոշտը, կատուն շանը թա՝ տու ըստեդեք կյողը կացած կաց, էս թաքուն մին ծակավ նի կըմնեն պալատը, հիշքան չինի, դմշմնգ կատու վըմ, վրեր նի մնեն, լոխ ինձ սիրիլական ըն, ինձ սըղալեն, ինձ վնաս չըն տալ, տու վրեր պըլատան մուտանաս, թաքավրերեն շները քըզըրա յըն տըռնըլական, քեզ քըլոլեն: Շոնն անց ա կենում մին մոտե ծըմակում տապուռ ըրած կենում, կատուն նի յա մնում պալատը, լոխ ծըռեքա-ծըռեք ըն յոր օնում, սղալում: Իսկ թաքավրերն էնքան ար էտ կատուվեն սիրում, վրեր քշերը նհետն ար քոն անում: Կատուն թըքըն-թաքուն էշում ար, թա տրեսնա թաքավրերը մուտանան հի՞շտեդ ա պահում: Տըեսնում ա քշըրհանան եր կընալան էտը լոհզվին տական տուս ա օնում, իրեսը լուվանում, հաց օտում, էլլա տինոհմ լոհզվին տակեն, քշերն էլլա լոհզվին տակեն տիրմծ քոն ինոհմ:

Էքյսի քշերը թաքավրերը քոն իլմծ վախտը կատուն քյինամ ա պուճախան մին մոկուն փըռնում, ըսպանում, պիրոհմ հաքյին թաքավրերեն քթըծակավը քցոհմ պերանը, քթածակը նան պերանը դիլդի տամ: Վրեր տի յա անում , թաքավրերը բոհրդան սմբիր ա կյամ, մուտանան լոհզվին տական թող ա ինոհմ, պոլեն վրեր ինգյոհմ: Կատուն մուտանան յոր ա օնում, տոհս պրծընում, քյինամ շանը քըթենոհմ:

Վրեր քյինամ ըն, թա կյետավն անց կենան, շոնն ասում ա. - Դե լմվ, տու վըս մուտանան թաքավրերեն պըլատան տոհս կալալ, մրեր տարն առանց էն էլ քեզ շատ ա սիրում, էս դոհոհմ էլլա լափ շատ ա սիրիլական,

մուտանան ինձ տո, թող ես իմ ծրեռքավրս տամ ձերան, մին խրեց էլ ես աշկեն լմվ ուրվամ: Կատուն թա քեզ կըտամ, բայց կըրըլական չըս պիրանումըտ պահես: Շունը թա կըրըլական ըմ: Կատուն նորից, թա կըրըլական չըս, շունը թա կըրըլական ըմ: Վերչը, վրեր. շունն ձերան ա ասում, կատան էլ ձերանը, շունը թա՝ դե վրեր տամ չըս, քեզ կյետավն անց

չըմ կըցըննական: Կատուն ճարը կտրած, մուտանան տամ ա շանը: Կյետեն վժժոկավն անցկընալիս դուշերը կյամ ըն շանն ըռըչավը թոչձում, անց կենում: Մին դուշ լափ ճիրին իրեսավը, շանը դուղըվան մոտե թոչիլիս, շունը համփ ա անում, վրեր փըռնե, մուտանան պիրանան վրեր ա քցձում, ինյգձում ա կյետը:

Շունն ան կատուն տուս ըն կյամ կյետեն դրաղը, էլ սըվիըես տըռած, օգում չըն քյինան տոն: Մին իրեք-չորս օր տըռեղքյ պուկում ըն, լաց ինձում, սոված-ծարավ մին տըռը նստոտում, էշում, տըռանում մին ծձկուն փոնող բիդի ձերանց կյամ ա: Ծձկուն փոնողը վրեր լափ մուտանում ա, տըռանում ա էտ շունն ան կատուն սոված-ծարավ նստոտած, ըշկըրնեն էլ վըժժոկան էլ կտրում չըն: Ասում ա կոզի վժժոկումը ծկուն չի ինձում, հնլմ մին սահանց բախտեն թորը քցիլմկան ըմ, թա պեն տձես եկավ, տըլական ըմ ձերանց, օտեն: Վրեր քցձում ա, մինցել տձես օնում, էշում ա, տըռանում մին մըեծ ծձկուն թորեն մաչին: Մտկումն ասում ա՝ շունը շատ օտոդ ա ինձում, կատուն՝ խրեց, ծղծղալավ ա օտում, լեշը կըտըրըլական ըմ տամ շանը, կլիխը՝ կատուվեն, թող ըրկոքան էլ օտեն-քուշտանան, մեխկ ըն: Ծձկունեն լեշը կտրում ա տամ շանը, կլիխը՝ կատուվեն, ինքյը քյինամ:

Տահանք վրեր ծուկունն օտում ըն քուշտանում, կատուն ըսկըսում ա կըլխեն վըսկուռնեն ձերձեր անա ճոկելը: Ճուկելավ, ճուկելավ կյամ ա հսնում լափ վերչը, տըռանում մուտանան ծձկունեն պիրանձումը: Ուրխացած յոր ա օնում, կյամ շանը կոշտը, վազ տալավ տանում ըն տամ տղեն: Տղան շատ ա ուրխանում, մուտանան ծրեռքն օնում. Թա՝ ա՝ մուտանա, քըզանա կօզեն թաքավըրեն պալատը դըրբըդաղ տըռած, իմ տանըս տըռըր նրանա շատ մըեծ մին պալատ ձերան ամմեն հինչավը: Էտ սըհաթը թաքավըրեն պալատը քանդվում ա, ձերան տանը տըռըն էլ

մին մըեծ պալատ ա վըեննը կենում: Վերչը, էտ տղան տըռը ձերան հետե լավ ապրուստ ա ըստեղծում, թաքավըրեն ախճիգյը պեց թողում, մին օրիշ, լմվ, խելունք ախճիգյ օգում, տըռը կենում:

## 24. ԴՈՒՆԳՅԱՐԻՆ ՏՂԱՆ

Մին թաքավերը ձերան երգիրը շոռ ար կյամ, թա տըսնա հի՞նչ կա, հի՞նչ չի կա, ժուղովորթը հու՞նց ըն ապրում, հի՞նչ ըն անում: Էտ թաքավերը վեր շոռ կյամլավ տո՛ւս ա կյամ մին շեն, տըեղետ դո՛ւլգյարին տղեն դո՛ւլմոննեն շատ ըն ինձում, յիրան շառ ըն տինձում, թաքավերեն ասում. - Տա շատ փիս, խաթալու մարթ ա, տրա տըեղր տո՛ւրման ա: Թաքավերն էտ խուսկերքեն հըվատամ ա, տրան փոնել տամ, դարկում տո՛ւրման:

Շատ վրեր անց ա կենում, թաքավերը մըծանում ա: Ուրան էլ մենակ մին տղա յա ինձում, տրան ասում ա՝ դե իմ հայ-հայրս քյեցալ ա, մնացալ ա վայ-վայրս, էքո՛ւ-մլժո մըռնըլական ըմ, տո՛ւս էք երգիրը շոռ էք, տըես՝ հի՞նչ կա, հի՞նչ չի կա, կառավարելը կուճուր-կուճուր սուվերե, վրեր իմ մըռնելանըս ետը բո՛ւրդան չմշմիշ չինիս:

Թաքավերեն տղան շորերը փոխում ա, վրեր ճինանչին վուչ, տո՛ւս կյամ սաղ երգիրը շոռ կյամ, քինան հսնում տո՛ւրման, տըեսնում նըստած մարթիք լոխ օրախ, ըսելիս-խուսելիս, մենակ մին մարթ կլո՛խը կախ ըրած, տխուր, օնքըրն ուրո՛ւր տուված: Տրան մուտանում ա, հրցընում, թա՝ դարդըտ հինչ ա՞: Տա թա՝ ես էսհինչ շենին դո՛ւլգյարին տղան ըմ, էսքան տարե յա, վրեր ես թաքավերեն հրամանավ նստած, բայց գյո՛ւղո՛ւմ չըմ, թա հի՞նչու հետԷ: Թաքավերեն տղան դմստին տրա անումը, փամիլը, ադրեսը կյիրում ա, յոր օնում: Քինան ա հորը կոշտը, թա՝ ա՛ հմր, սաղ երգիրը շոռ ըմ եկալ, ամմեն տըեղ տըեսալ ըմ, ամմեն հինչ ճինանչան, լոխ ուրան տըեղն ա, մենակ մին պեն լավ չար: Հմրը հըրցընում ա, թա էտ հի՞նչ պեն ա, տղան թա՝ քյեցե տո՛ւրման, փոնըված մարթիքը լոխ օրախ ին, մենակ մին մարթու ունքըմաչան ադուն կմթո՛ւմ ար. հրցըրե, թա դարդըտ հինչ ա՞, տա ասեց՝ գյո՛ւղո՛ւմ չըմ, թա թաքավերն ինձ հինչո՞ւ հետե յա նըստըցընել տուվալ. ետնան էլ թա՝ ա՛ հար, էն մարթը վրեչ մին մեխկ չօնե, տու առանց քննելի, առանց ամմեն հինչ գյիղանլի սուտասիգ մարթուցը հըվատալ ըս, նրան նըստըցընել տուվալ. նա էսհինչ շենին դո՛ւլգյարին տղան ա, մըետըտ կինի, գուր տըեղան ա նստած, ճելլի հրաման տո, պեց թողեն, քինան ուրանց տոն, մեխկ ա, կնգատար-խուխատար ա:

Թաքավերը ուրան հրամանն ա դարկում, էտ դո՛ւլգյարին տղեն տո՛ւրման ըգադել տամ: Տա վրեր մին շատ ագդուն մարթ ա ինձում, ծին

յիհնարած, տոն քյիննալիս վախտը եշում ա, տըեսնում միրչըմներեն մին զըեռ սճըրճը քյարվան կապած, հըըցեն մաչ տըեղավը քյիննամ ըն: Տա հըեն փոխում ա, վըեր միրչըմներեն վնաս չի տա: Տհանցա մինը ըըըչկտըողան քյիննամ ա տրան հսնում, էրկու թըն տամ ճըրնն, ասում. - Վըեր տու տի խղըմըտանքավ մարթ ըս, էր կալ, քշտիտ պահե. վըեր նըեղ տըեղ ինգյիս, էտ թըներն ճըրճը կըքսիս, մունք հիշտեղ էլ ինինքյ, կյիլական ընք քեզ հըսներք: Տա թըները յոր ա օնում, քյիննամ: Մին քանի օրան էտը էտ մարթը հըսնում ա ճըրննց տոն:

Ուրերան մին օր թաքավըերեն տղան էտ ա տըեսնում, հորն ասում՝ ինձետե էսհինչ երգյիրին օխտը դճվին քուրը պիտի օգես: Թաքավըերը թա՝ ա՝ վըերթի, տու գյճըղճում ըս, վըեր օխտը դճվերը մըեզ խաթիրավ ախճիգ չըն տալ, գոռավ էլ կարել չընք պիրինքյ: Իրեք հետե կոլալ ընք, իրեք հետե յեղ հախտվալ, մեհենգ վըեր կովենքյ, էլլա յընք հըխտվըլական: Տղան թա՝ գյճըղճում չըմ, վըեր օխտը դճվի քուրն ինձետե օգըես վուչ, քյիննական ըմ ինձ ըսպանեմ: Թաքավըերը մտածում ա, մաղար-գյճըղմար մին տղա օնեմ, կըքյինա կլճըր մին պեն պիրի, էս հլիվուր հնալիս կլխես կրակ վըեր ածե: Տա մին օր ուրան սաղ երգյիրին ժուղուվութեն հըվաքում ա մին մեյղան տըեղ, օգում ա վըեր մըսըհաթ անե, թա տըեսնա՝ հինչ անեն: Թաքավըերը ժուղուվութեն ասում ա.- Մաղար-գյճըղմար մին տղա օնեմ, վըեր էտ պենն անեմ վուչ, կլճըր օյին ա պիրիլական, դճվերը խաթիրավ մըեզ ախճիգ չըն տալ, գոռավ էլ կարել չընք խլինքյ, գյճըղճում չըմ հինչ անենքյ, էլլա բալի վըեր կոն անենքյ, տրանավ ումեղ պահենքյ, վըեր ախճիգը կըկարենքյ պիրինքյ: Էտ մարթուցը նհետ դճըլգյմրին տղան էլ ա ինճում եկած: Տա թաքավըերեն տղեն դմստին ճինննչճում ա, օգում ա նրա ըրած լիվութունեն հետե մին լիվութուն էլ ինքյն անե: Ետ ա տըեսնում թաքավըերեն թա՝ կոն-պեն հարկավըեր չի, էս տղեն նհետ կըքյինամ, ախճիգն օգեմ, պիրեմ: Ըստեղաս-ընդեղան ասում ըն կարել չըս: Դճըլգյմրին տղան թա՝ էտ ծեր կործը չի: Թաքավըերը մտկումն ասում ա.- Հնալմթ սրանում մին պեն, մին հինար կա, վըեր ճիսկ ա անում: Ետ ա տըեսնում, թա մաղար-գյճըղմար էս մին տղան ա իլմծըս, յանի կըկարե՞ս էտ պենն անես. թա կըկարես, տղաս քըզնըհետ դարկեմ: Տա թա ըրիըլին կաց, տղետ մին մագն էլլա ծովել չի:

Էքյսը դճըլգյմրին տղան նան թաքավըերեն տղան հղե յըն ինճում, քյիննամ տճըս կյամ օխտը դճվերեն պալատը: Նի յըն մննում, տըեսնում

ախպրերքը տանը չըն, տո՛ղւս ըն եկալ, մնացալ ըն մարն ու ախճիգը: Ախճիգը տղեն վրեր տըեսնում ա, դմստին սիրահարվում ա: Մարն ալ թա՛՝ ճելլ ըրեք ըստեղաս տո՛ղւս եկեք, խոխեքըս տանը չըն, քյեցալ ըն վրերս, էս սհաթըս կյիլմկան ըն, վրեր ծրեզ ըստըեղ տըեսնան, պրտըռ-պատառ ըն ըննական: Դո՛ղւցմարին տղան թա՛ պա եկալ ընք իստի պենու հետե, էս էլ էսհինչ երգիքին թաքավըրեն տղան ա: Դո՛ղւրերեն մարը թա՛ հնլմ ճուխտեքան նի մըտեք մըեծ տաշտին տակը, ընդեղ կոդլը կացեք, ախպրերքը կյան, էս նըհըտեն մսլըհաթ անեմ, տըեսնանք հի՞նչ ըն ասում:

Դո՛ղւրը շատ յըտանում չըն, կյամ ըն, հենց լիհմ փնլմքյանավը պիցիրանում ըն, թա՛ մըրթավըետ ա կյամ: Մարը ծծերը դո՛ղւշերան տո՛ղւս ա օնում կախ-կախ անում, տղորանցր թա՛ էս կաթնը ծրեզ հարամ ինի, վրեր ըստըեղ մրո՛ղն վրեր ածեք: Ասում ա, տաշտը պիցըրցընում, դո՛ղւցմարին տղան ան թաքավըրեն տղան տական տո՛ղւս ըն կյամ: Դո՛ղւցմարին տղան առանց երկան-պերակ խուսելի ասում ա՝ եկալ ընք ծրեր քուրն էս տղեն հետե օզենք, սա էսհինչ թաքավըրեն տղան ա: Ախպորցը մըեծը թա ըռաչիտ իրեք պայման ըմ տինո՛ղւմ, վրեր կըրեցեր իրեքան էլ կըդարես, ախճիգը տամ ընք, վրեր կըրեցեր վուչ, սուսուփուս եր կացեք, քյեցեք: Մին պայմանն էն ա, վրեր մըեր օխտը ախպորցը լոխճինին նհետ կընդ-կընդ կոխլը պիտի կենաս, վրեր քըցիս, էտնան էլ քյիննական ընք վրերս, կյանք, հիշքան վրեր մու՛նք օտենք, էնքան էլ տու պիտի օտես. վըրչին պայմանն էլ էն ա, վրեր մին չուվալ կորեկ, մինգյել մին չուվալ ցորեն ո՛ղւո՛ղւ նհետ խըռնըլական ընք, պիտի մին քշերում ո՛ղւո՛ղւ անա լոխ ճոկես, ամմեն մինն ո՛ղւան չուվալեն մաչն ածես: Դո՛ղւցմարին տղան ասում ա.- Կոխլը կընալիս կարող ըք օխտը ախպրերը մին անգյո՛ղն անց կենաք, էս՝ մին անգյո՛ղն, ծրեր օխտեն բիրադի վրեր՝ կըքըցիմ, ծրեր լոխճինին վըերսը մենակ կօտեմ, խառնած ցորենն նան կորեկն էլ մին քշերումը ճոկեմ, ածեմ ամեքյա ո՛ղւանց տըեղը:

Էքյսի օրը կոխլըն կենում, դո՛ղւցմարին տղան լոխինին վրեր ա քցո՛ղւմ: Վրեր քյիննամ ըն վրերս, թաքավըրեն տղան տանն ա մնամ: Դո՛ղւրերեն մարը տրան ասում ա՝ քյինն սաղ հայաթը, բախճան, ութըդնեն շոռ եք, ամմեն հինչ տըես, ճիննանչի, մենակ էսհինչ օթադը նի չի մննես: Թաքավըրեն տղան ամմեն տըեղ շոռ ա կյամ, ամմեն հինչ տըեսնում, պըռավեն ասած ութադեն կոխկավն անց կընալիս ասում ա նի յըմ մննա-

կան հնչյուն մին տրեսնամ ըստըն՝ դ հինչ կա: Նի յա մննում, թա չէ, տրեսնում ա մին մընծ, ածդահա, սիպտակ դո՛վ ժինջիլնվ սոթնան կապած, մին կոռճ աղ էլ ըռաչին, տաշտակը ճիրնվ լիգյը, խիլլա հեռու, տիրնծ: Էտ դո՛վը թա՝ պա՛հ, ես քե մատաղ, էս ա քանի օր ա օխտը ախպրերքն ինձ փրոնած, ըստընդ կըպոտած, ըռաշիս էլ մենակ էս աղն ըն տիրալ, վըեր լո՛ւզ տամ, սրանավ ապրեմ, տըշտակեն ճուրն էլ հըռըցըրալ ըն, վըեր կարեմ վուչ խմեմ, աղը լո՛ւզիմ, ծըրավեմ, ճիրին եշեմ, հնչվիմ: Մին թիքյն էտ տաշտակը մուտըցըրու, լիհն պոռշըս թըչիմ: Թաքավըերեն տղան թա՝ պա տաշտակը ծանդը ա, կտրել չըմ տընդան տո՛ւրո՛ւր տամ: Դո՛վը թա՝ վըեչինչ, լիհա գոռավ, տընդան քըսըքսի ընելավ մխըրե մուտըցըրու: Տա վըեր քըսըքսի ընելավ, դըրթըդարթու ընելավ մուտըցընում ա, սիպտակ դո՛վը վիզը մընկնում ա, պոռշը գոռավ տըշտակեն հըսցընում, ճո՛ւրը լոխ ծծում, խմում, խմում, օռչում, ուժըղանում, վիզը թափ տամ, ծիքյ տամ ժինջիլը կտրում, տո՛ւս կյամ օխտը դո՛վին քուրը կյուղանում, տանում: Դո՛վերը ծմական կյամ ըն, մարը թա՝ պա իստի պեն ա պըտահալ:

Ախպերքը կըրքընըրնեն ո՛ւրո՛ւր ըն տամ, տղան թա՝ ըրխըյին կացեքյ, նահանք հնչյուն հղեննի կինին, տընդ հսած չըն ինիլ. լիհն հըսանեքյը նստած, ես տընդ կըհըսնեմ, ախճիգյը ծըռքան խլիմ, պիրիմ: Դո՛վերն ասում ըն եկալ ա, վըեր մըեր քուրը տանե, տուվալ չընք, ուզեցալ ա կովավ տանե, օխտը ախպրեր յիրա յընք տըռալ, գոռավ, մին թահրավ փոնալ, կըպոտալ, տու մենակ հո՛ւնց պիտի նրա նհետ կըռն անես: Դո՛ւզյնրին տղան թա՝ ըրխըյին կացեքյ, չերանը իրեք օր ես կարող ըմ ծըեր քուրը ետ պիրիմ: Վըեր պիրիմվուչ, թաքավըերեն տղան ծըեր քշտին ա. նրանա ետը տուք ըք գյո՛ւղո՛ւմ, ծըեր սովիստը:

Դո՛ւզյնրին տղան հղե յա ինո՛ւմ, քյիննմ: Շատ ա քյիննմ, թա խրեգյ, եշում ա, տրեսնում մին մարթ վար ընելիս, պըտահած ծառերն էլ լոխ պըկոտում ա, տեն ածում, վարեն առաչը թիմիզցընում: Վըեր մուտանում ա, էտ վար անողը հըրցընում ա, թա հիշտեղ ը՛ս քյիննմ, տա թա քյինամ ըմ սիպտակ դո՛վին ծըռքան օխտը դո՛ւվերեն քուվերն ըգադեմ, պիրիմ էսհինչ թաքավըերեն տղեն հետե: Էտ մարթը թա՝ ես էլ ըմ կյամ: Դո՛ւզյնրին տղան ասում ա՝ քյինննք: Բիրնդի հղե յըն ինո՛ւմ, քյիննմ: Խիլլն վըեր հըռանում ըն, եշում ըն, տրեսնում մին մարթ արխեն ինգյնծ, ճո՛ւր ա խմում, արխը ցըմըքցընում, ետնան էլ պերանը տեմ ըրած պահում, վըեր էլլա կյն: Էտ

մարթը տահանց վրեր տրեսնում ա հըցընում ա, թա հիշտե՞ղ ըք քյինմմ, տահանք թա՝ քյինմմ ընք օխտը դո՞վին քուրը սիպտակ դո՞վին ծըեռքան խլինքյ, պիրինքյ էսհինչ թաքավրերեն տղեն հետե: Տա ասում ա.- Վրեր քյինմմ ըք, էս էլ ըմ կյամ: Տահանք թա՝ քյինմմք:

Իրեքան բիրնդի քյինմմ ըն, տրեսնում հրսանեքյը լիհա նոր նստած: Վրեր նի յըն մննում հրսընքատոնը, տահանց տանում ըն մին լմվ տրեղ նստըցընում: Դո՞լգյմրին տղան ասում ա.- Թուղեցեքյ մունք հառհնեն նան փսեն քշտին նստենքյ: Տահանց տանում են հառհնեն նան փսեն կոխկեն նստըցընում: Հառհնը դո՞լգյմրին տղեն դաստին ճինանչո՞ւմ ա, կլխու վա ինգո՞ւմ, վրեր ո՞ւրմն էտ տնելի հետե յըն եկալ: Հրսընքեն թո՞ւնդ վախտը դո՞լգյմրին տղան սիպտակ դո՞վին ծըեռքան փոնում ա, հլո՞րո՞ւմ, էն էրկու մարթն էլ մուտանում ըն, էն մին ծըեռքը հլո՞րո՞ւմ, հառհնն էլ կյամ ա, կլխան փըռնում, կըցընում, չուրսեքան սիպտակ դո՞վին մաշկեն նստում ըն, պիրո՞ւմ մինչև օխտը դո՞լվերեն վրեղեն սահմանը, սիպտակ դո՞վին պեց թողում, ո՞ւրմնք ախճիգյը յոր օնում, քյինմմ:

Մին քանի օրան ետը դո՞լգյմրին տղան քյինմմ ա օխտը դո՞լվերեն տիրած էրկուինջի պայմանը կըդարում, իրեքինջինումը տիժիրմնում ա, միրչեմնեն թընեքը տո՞ւս ա օնում, ո՞ւրո՞ւր քսո՞ւմ, միրչիմնեն լոխ կյամ ըն, մին քշերումը կորեկը նան ցորենը ճոկում, ածում ամեքյա ո՞ւրմնց չուվալը, էտ տրեռնում, քյինմմ: Քշըրհանան դո՞լգյմրին տղան կյամ ա, տրեսնում կորեկը նան ցորենը լոխ ճոկած: Չուվըլնեն պատնըյեր ցեց ա տինո՞ւմ, քյինմմ թաքավրերեն տղեն փսակում, յոր օնում, տանում ո՞ւրմն երգիրը:

## 25.ԸՆԿԵՐԸ

Մին թաքավրեր ո՞ւրմն տղեն ասում ա.-Հունց մարթու քըգետե հնգրեր կըճոկես, վրեր հացան կտրելիս խրեգյը ինքյը յոր օնե, շատը քե թողե: Հարը մըռնելան ետը տղան տո՞ւս ա կյամ շատ տրեղեր շոռ կյամ, շատ մարթուց պըտահում, շատ պեներ տրեսնում, բայց ո՞ւրմն հնգրեր չի կարում քթենա: Քյինմմ ա քյինմմ, տրեսնում մին հինգյիստրանում էրկու հոքի մին մըեռալ թաղած տրեղան տո՞ւս կալած, ամեքյա մին մհակ եր կալած, վրեր ըն թակում: Էտ տղան տահանց մուտանում ա, հըցընում, թա էտ մըեռած մարթը ծըեգ հինչ ա՞ ըրալ, խե յը՞ք տի անում: Տահանք թա մըեգ փող ա իլալ պարտք, տուվալ չի: Մինին հըցընում ա, թա քեգ հիշքան ա իլմլ տալի,

տա թա՝ հանրահար մանեթ: Տոնա ա օնում տրան էրկուհարհար մանեթ տամ, էն մինին էլ հրցնում, թա քո՞նը հիշքան ա, տա թա՝ էրկուհարհար մանեթ: Չորս հարհար մանեթ էլ տրան ա տամ, անց կենում, քինամ, տրեսնամ հղցավը մին կնեց ղարան էրկու խուխըն նհետ լաց ինիլմվ քինամ ա: Հրցնում ա, թա մայրիկ, ինչ յը՞ս լաց ինձ, էտ կնեցը թա՝ պա վրեր ես լաց չի ինիմ, հո՞ւ լաց ինի, էն մրեռած մարթը, վրեր թաղած տրեղան տոնա ըն կալալ կլխեն թակալ, իմ մարթս ա, մեհենց քու լոկոթունըտ գլղոնում չըմ հո՞ւնց տրեղ տամ. մարթըս շատ հարուստ, լոթի-փոթի, օտոդ-խմոդեն մինն ա իլմ, քանի սաղ ար, պարտկու անում չի կար, հենց վրեր մրեռավ, ըստրեղաս-ընդրեղան պրտկըտարեր տոնա եկեն, լոխ էլ ղարան հնգերունքը. սոտ տրեղան պարտկեր ըն տիրմվ վիզիս, կեսը տուվալ ըմ, կեսը կըրեցալ չըմ, տրա հետե էլ խրեղճ մարթիս թաղած տրեղան տոնա ըն օնում թակում, տինձում տրեղը, ինձ էլ իստի միշտ լիցըցնում: Թաքավրերեն տղան էտ կնգանը մին խիլլա փոդ ա տամ, ասում մնացած «պարտկերըտ» կըտաս, ինքը հղե ինձ, քինամ:

Մին քանի օր էլ վրեր քինամ ա, մին շատ քյասիբ մարթու վա պրտահում: Բիրմադի վրեր հղե յըն ինցի՞նում մին սաղ օր քինամ, նղանում ըն, մին ըխպրոն դրաղե նստում, վրեր դինջանան, հաց օտըն, ճոն խմըն: Թաքավրերեն տղան հացը տոնա ա օնում վրեր տինձում, էտ քյասիբը հացան մին խրեց կտրում ա օտում, շատը թողում ղարան: Թաքավրերեն տղան տրա ծեռքան փոնում ա, ասում մեհենցան տենը տոն վըս իմ հոքուս հնգերը, էսքան տարե ամմեն տրեղ շոռ ըմ եկալ, վրեչ մին մարթ քզմընան չի իլմ: Չորս կտակն ա, պիտի կատարեմ, վրեր հացեն խրեցը տոն վըս եր կալալ, շատը ինձետե թողալ, մենակ տո՛ւ կարող ըս իսկական հնգեր ինիս: Էտ քյասիբը տրան թա տու հարուստ մարթ ըս, ինձնըհետ հնգըրոթուն չըս անել, քինամ քզետե օրիշ հնգեր քթի: Թաքավրերեն տղան թա՝ չէ՛, գուր ըս տի պեն ասում, իմ իսկական հնգերը տու կարող ըս ինիս: Էտ քյասիբը թա՝ հանմ մտածե, ինձնըհետ հնգըրոթուն անողը ուրխոթունն էլ պիտի ինձնհետ կես անե, ցավն էլ, ես էլ ղարան մնան, ամմեն հինչ պիտի մաչ տրեղ տինինք, կես անենք: Թաքավրերեն տղան թա՝ հա, տի յել պիտի ինի: Վերչը, տահանք հնգերունք ըն տրեռնում:

Մին օր էտ քյասիբ տղան թաքավրերեն տղեն ասում ա.-Ըստրեղաս մոտե մին թաքավրերու ախճիգ կա, ինքը շատ դաշանց ա, հանրահար տղու

նհետ փսակված կինի, լոխճինին էլ կլխընեն ա մնացալ մին պըղվալում, քիննալ պիտիս էտ ըխճըկանը նհետ փսակվըն: Տա թա բնալքի տու օգում ըս վըեր իմ կլխըս էլ ինգյի էն մնացած կլխընըերեն մաչը: Էտ քյնսիբը թա քեզ վըեր ասում ըմ, ըրխըյին քյինն:

Թաքավըերեն տղան էր ա կենում, թուշ քյինամ էտ թաքավըերեն ըխճըկանը պալատը, նի մննում նրա օթաղը, տըեսնում ըխճըկանը պիրանավը մին օցու կլիխ տոն ա կյամ, վըեր բիդի ուրման մուտանա: Տա դմման տոն ա օնում, թխում կլիխը կտրում, ծիքյ տամ ջմմանկն էլ բուղազան տոն օնում, կտորում, թայա տամ, ըխճըկանը նհետ փսակվում: Հնգերը կյամ ա, թա քու սաղ հարստությունտ էլ, կնգանըտ պեծինքյն էլ, կնեգյտ էլ պիտի ինձնհետ կես անես, լնվ հնգըերը տի յա ինոն: Տա լոխ մաչան կես ա անում, վըեր պենը կյամ ա կնգանը հսնում, գլոդոն չի թա հի՞նչ անե: Հնգըերը դաստին կլխու վա ինգյոն, ասում.-Չէ , մզմըզամիլ, հնգրոթունը տի յա ինոն, կնեգյտ էլ պիտի կես անես: Կնգանը տանում ըն էրկու ծառու դաթ, մին քյանդիր մին վըեննան ու մին կուռնան կապում հսցընում մին ծառը, մին քյանդիր էլ էն մին վըեննան ու կուռնան կապում, ճոնդը էն մին ծառան կապում, վըեր ծիքյ ըն տամ, թա մաչան կես անեն, ախճիգը ծղկ ա անում, պիրաննավը փորան էրկու ծո վըեր քցոն: Էտ քյնսիբ տըղան թա՝ լնվ, քյննդիրը կտրե, քեզ փուրցելի հետե էս պենն ըրե, վըեչ մին պենըտ էլ ինձ հարկավըեր չի, մեհենգ, վըեր էս կարող ըմ քզնըհետ հնգըրոթուն անեմ:

Քյննդիրը կտորում ըն, ըխճըկանն ըզադում, էտ էրկու ծովանքն էլ փշրոտում, քյիննամ տոն:

## 26.ՔԱՉԱԼ ԱԽՊԵՐԸ

Երեք ախպըեր ըն ինոն: Ախպորցը կուճուրը քաչալ ա ինոն: Տահանց հնրը մըռնելիս տղորանցն ասում ա. - Ինձ վըեր թաղեք, իրեք օր հինգյիստիս դարաղուլ կանեք: Մոլրթն ուրոկցոնը մըեծ տղեն օչերդն ա ինոն: Քաչալ ախպըերը տրան ասում ա.-Քյինն դարաղուլ ըրա, տա թա կորի ռաղ իլ, քաչալ, մըռած մարթին կյուղուննա՞կան չըն հու: Մըեծ ախպըերը վըեր քյինամ չի, քաչալն ուրման փստոննի թոկմանցը յոր ա օնում, ուրոկցոնը տանան տոն կյամ, քյիննամ տըեսնամ մին կնրմոլը ծիյավուր կրակ վըեր ըծելավ երգյինքյն վըեր եկավ, հորը հինգըստա-

րանն ըսկըսավ քանդիլը, նհետն էլ ձեռնացաւ տալը: Թողանցքը թուշ ա օնում, յիրա անում վրեր քցնում, ծին յոր օնում, տանում մին թաքուն տըղե կապում: Էրկուինջի օրը մաշնակ ախպրերը պիտի քյիննար, քյինամ չի: Քաչալը թողանցքը յոր ա օնում, հղե ինձում, քյիննամ տըեսնում մին բոզ<sup>1</sup> ծիյավուր երգյինքյան վրեր եկավ, ըսկսավ հորը կյիրիզմանը քանդիլը, նհետն էլ ձեռնացաւ տալը, թա տու վի՞ր, վրեր ախպորըս ըսպընեցեր: Քաչալը թողանցքը յիրն յա անում, տրան էլ ըսպանում, շորերը նան զենքերը յոր օնում, ծին տանում թաքուն տըղե կապում: Իրեքինջի օրեն ձերձկանը ձերձկան օջերդն ա ինձում: Թողանցքը յոր ա օնում, քյիննամ տըեսնում մին սև ծիյավուր երգյինքյան կրակ վրեր ըծելավ վրեր ա կյամ, կյիրեզմանը քանդիլում, ըսկսում ձեռնացաւ տալը, թա տու վի՞ր, վրեր իմ ճոխտ ախպորս ըսպընեցեր: Քաչալը թողանցքը թուշ ա օնում, յիրն անում տրան էլ ըսպանում, զենքերը յոր օնում, ծին տանում թաքուն տըղե կապում:

Մին քանի օր վրեր անց ա կենում, թաքավրերն ձերձկան երգյիրին ազդուն ջիհիլներեն հըվաքում ա, ասում ա. - Քյիննալ պիտիք խհինչ ծովումը իրեք մընծ օշափ կա, ըսպանեք, քշտըրներեն իրեք հըրիփանրիններեն էլ ըզադեք, պիրիք: Տահանց նհետ էտ էրկու ախպրերն էլ ըն քյիննամ թաքավրերեն կոշտը: Քաչալը ախպորցն ասում ա. - Լավ է՛, թուղեցեք ես էլ կյամ: Տահանք թա՝ կորի քաչալ, քըզանա պեն չի տոնս կյան: Վրեր տըղե ըն հսնում, լոխ զենքերը եր կալած քյիննամ ըն վրեր ուշափեն ըսպանեն: Մընծ ախպրերն օգում ա ծովն անց կենա, կարում չի: Քաչալը կարմըր ծին նստած կյամ ա թաքուն նի մնում ծովը, մին ուշափեն ըսպանում, ամենամընծ քվորը յոր օնում, պիրում: Մաշնակ ախպրերն էլ ա քյիննամ, վրեչ մին պեն կարում չի անե: Քաչալը բոզ ծին քշում ա, հսնում ծովը, էն մին ուշափեն էլ ըսպանում, մաշնակ քվորը յոր օնում պիրում: Քաչալն էտ հըրիփանրիններեն թաքուն տըղե պահում ա, վրեչ մինն էլլա պեննան խաբար չի ինձում: Տրանա էտը քյինամ ա ախպորցը կոշտը, ասում. - Ուշըփներեն ըսպանալ ըմ, հըրիփանրիններեն ըզադալ: Տահանք ծիծաղում ըն: Քաչալը քյիննամ ա իրեք քվորն էլ թաքուն պահած տըղան տոնս օնում պիրում, մընծ քվորը տամ մընծ ախպորը, մաշնակը՝ մըշնակեն, կուճուր քվորը նհետ էլ ինքը փսակվում: Թաքավրերն էլ էտ ուշըփներեն ըսպընելի հետե տահանց մընծ-մընծ խըրըթնե յա անում, շատ փող, վըեսկե տամ:

---

<sup>1</sup> Մոխրագույն (Մ. Կ.):

Ախպրերքը մընծ-մընծ տներն ըն շինողն, ուրանց հետե շատ տես-տեն ինքյ  
օնում, ըսկսում տընդ լմվ ապրելը:

## 27.ՃԿՏԱԿՅԻՐԸ

Էս քաթը էս ըսկացալ ըմ իմ պապե Սլեյմանեն անա, իսկ ինքյն էլ  
ուրան պապե Առուստամեն անա:

Ըլմլ ա չիլմլ մին շենում մի հայտնի թաջիր ա ըլալ: Էս թաջիրը ուրան  
օղտերեն քրվանավը աշխարքը շոռ ա տամ և հասնըմ մինչև Հնդկաստան,  
Չինաստան, Միջին Ասիա և շատ տեղեր:

Էս թաջիրը մին դոլգավ քյարվանավ և ուրան դուլլուղչիներավը  
քյնմիս տեսնըմ ա մին ծառե տակեն էրկու ջնիլ նստած: Էս ջնիլներան  
մինը կյրողն ա տամ ուրան հնգերեն, իսկ հնգերն էլ էն կյրածը ճնջողն ա:  
Թաջիրը մուտանըմ ա և հրցնում.-Ա՛յ ջնեն, էտ հինչ ը՞ք կյրողն: Ջնիլներան  
մինը ասըմ ա.-Մունք մարթկանց հետե ճկտակյիրը ընք կյրողն: Թաջիրը  
ասըմա.-Մին ճկտակյիրը քանե՞ մանեթ ըք կյրողն: Էս կյրողը ասըմ ա.-Մին  
ճկտակյիրը հենց մանեթ ա, օզըմ ըս կյիրինքյ, օզըմ չըս կյիրինքյ հուչ:

Թաջիրը հենց մանեթ ա տամ և ասըմ ա, վեր ուրան հետե մին  
ճկտակյիր կյրին:

Էս տղեքը ըսկսում ըն թաջիրին ճկտակյիրը կյիրիլ: Ընդահանք կյրողն  
ըն. «Թաջիր, տու հայտնի հարուստ մարթ ըս, ամմա խոխա չօնիս, վերչըմը  
քեզ էրկու տղա, մին ախճիցյ ա ըննական, ամմա մին ան, ըլմծ  
հրստոթունըտ մին քյսիքու խոխա պիտի օտե»:

Թոխտը կյրողն ըն, տամ թաջիրին: Թաջիրը կմրթըմ ա և ասըմ. - Ա՛րա,  
ծեզ մատաղ, կալիքյ տասսը մանեթ էլ տամ, միայն ճնջեցեքյ և նորից  
կյրեցեքյ:

Էս կյրողնեն ասըմ ըն.- Չէ՛, կյրածը ճնջվիլ չի, հինչ վեր կյիրվալ ա,  
պրծալ ա:

Թաջիրը կզնվում ա, էտ կյրած ճկտակյիրը ճըղոտում և մին քանե  
պակաս խոսկ էլ ասըմ ըտահաց ու հրամայըմ քյարվանը առաչ քշին:

Քյարվանը շատ ա քյնողն, թա խրեցյ, մին շենի քշտավ քյնիլիս տեսնըմ  
ըն շենին դրաղեն մին ըտըծանե ծակ-ծուկ տոն և տանը կտրեն մին տղա  
նստած: Թաջիրը տղեն պարզյում ա տամ և ասըմ. - Ա՛յ տղա, մեր  
քյարվանը հոքնալ ա, կթողի՞ս Էս քշեր ծեր հայաթըմը դնջանան, էլի

առավոտը ճանապարհ ընդին:

Էս քյմսիբ տղան շատ ուրխանըմ ա և թաջիրին լավ ընթունում ա: Էս քյմսիբը ուրխանըմ ա նրա համար, վեր ինքը սոված ա, թաջիրը ձերան էլ մին կտոր հաց կտա:

Քյարվանը վեր ա կյամ, թաջիրը ծառաներին հրամայըմ ա ոչխար մորթին, հաց շինին, վեր հաց օտին դնջանան, միկա քյնին և նորից հղեն շարունակին:

Հաց ուտիլիս թաջիրը էս քյմսիբին հացու հմմեցեքյ ա անըմ: Էտ քյմսիբը ձերան կնգանը և մին տարեկան մադար տղա վերցրած կյամ ա թաջիրին քշտեն նստում: Միկա վիր օտըմ ըն, խմում, էտ քյմսիբի տղեն փորը մայա յա ըղնում, ըսկտում ա չորեքթաթ տալավ քյնիլ թաջիրի գլղրգըր, խաղ անել նրա բեղերավը և ձերան սիրիլ տալ, բղերան փոնել, պաչիլ... դե խոխա յա, հինչ ան գլղնղղում:

Լնվ հաց կերեն, վեր կացեն, վեր քիչ դնջանան, իսկ էս քյմսիբն էլ ձերան կնգանը և տղայի հետ անցավ իրան տոնը: Լոխ քոն իլին, ամմա թաջիրին քոնը չտարավ: Թաջիրին օշը-միտքը ընգալ ա էտ քյմսիբի տղեն յրա: Թաջիրը մուտանըմ ա ծառաներից մեկին քնից եր կըցնում, մի քսակ ոսկի տամ և ասըմ.-Էս քսակ ոսկին տար տոք էտ քյմսիբին և ասե. - Էտ ոսկին եր կալ, էտ խոխան ինձ տոք:

Ծառան քսակը տանըմ ա քյմսիբին քնից եր կացնում և նաղլ անըմ թաջիրի խնթիրքը: Էս քյմսիբը ասըմ ա. - Ա՛յ բալամ, պա մին խոխա յա, էլ օնինքյ վեչ, հունց տա՛մ:

Էս քյմսիբ տղեն կնեգըր շատ խելունք ա ընում: Ասը մա.- Ա՛յ մարթ, պեր խոխան տանք թաջիրին, նրա համար, վեր մունք քյմսիբ ենք, թաջիրի ոսկավը տուն կշինենք, համ էլ թաջիրը մեծ մարթ ա, սուվաբ ա տառնում, համ էլ նա խոխին ուսում կտա, համ էլ մունք ջնհիլ ընք, էլի խոխա կունենանք: Վերչապես մարթը և կնեգըր մասլահաթ ըն կյնլիս ու խոխան տամ թաջիրին:

Թաջիրը քյարվանի առաչին օղտեն նստած, քնած խոխան խտտած ճանապարհվում ըն:

Քշերվա կեսից անց լճեսա մոտ քյարվանը հսնում ա մին ծմակ: Էս ծմակըմը թաջիրը հիշում ա, վեր ձերան ճակատակյիրում կյրված ա, որ ըլածը մին քյմսիբի խոխա բիդի օտե: Էս հիշիլանվ, թաջիրը ծառային

կանչում և և ասում.

-Էս խոխան տար ծմակըմը մորթե և եք: Ծառան խոխան խտտած ծմակավը պատառ քյինո՞ւմ և և մտածում.- Տեր աստված, էս անմեղ քյորփան հինչ մե՞խկ օնե, որ էս մորթիմ:

Ծառան խոխան տնո՞ւմ և մին ծառի փչակում և էտ կյամ հասնում քյարվանեն: Թաջիրը հարցնում ա՝ ռադ արի՞ր: Ծառան պատասխանում ա.- Հա՛, թաջիրը ապրած կենա, հրամանըտ կադարված ա: Թաջիրը ծառայի գահմաթհախին մի հափուռ ոսկի յա տամ և ասում, - Լավ, նստե օղտըտ, քյնինքյ:

Թող թաջիրը քյրվանավը քյնի, իսկ մունք խոսինքյ էտ քյնսիքից: Լո՛ւսը պեցվում ա, քյնսիքը և ո՛ւրան կնիկը լնց ըն ընո՞ւմ, մորը ծծերը օռչում և և վերչապես կնեցը մարթին ասում ա,-Ա՛յ մարթ, խոխան կորցրենքյ, ամմա փառք աստծու, թաջիրը բոլ ոսկի յա տվալ, քյնի մի քանե ուստա եր կալ, քյնի ծմակը, տան փաղեր կտրիլ տոք, վեր մին տոն շինինքյ:

Էս քյնսիք տղան մի վեց-օխտը ուստա մարթ եր կալած քյնո՞ւմ և ծմակը: Ուստալարը ըսկսում ըն փաղ կտորելը, իսկ էս տղան ծմակումը տխուր ման ա կյամ և բո՛ւրդան ընգուճավը մի խոխի լնցի սնս ա ըղնում: Էս լնցի սնսին քյնսիքը քնո՞ւմ տեսնում ա ո՛ւրան խոխան ծառեն փչակըմը: Էս քյնսիքը խոխան յոր ա օնում, կյամ տոն: Դե, ա՛յ կարթացող, տու մտածե, թա էս տանը հինչ ուրախություն կինի: Համ խոխան ճարած, համ էլ ոսկի ըստացած:

Էս քյնսիքը թաջիրի տված ոսկովը մին գյեղեցիկ պալատ ա շո՛ւնո՞ւմ, հյաթըմը լնվ քյնհրիզ տո՞ւս քցո՞ւմ, հայաթի չորս կողմը հասար քաշում և քու սրտի օգածի պես հարստանում:

Էս դեպքից դո՛ւկ քսան տարե հետո էս գյոռքագյոռ թաջիրը նորից ո՛ւրան քյրվանավը կյամ ա էլլիա էս հյաթըմը վեր կյամ, վեր հանգստանա: Ամմա վեչ թաջիրն ա ճնանչում էս քյոհնն քյնսիքին, վեչ էլ քյնսիքն ա ճնանչում թաջիրին: Եթե առաչվա կյնլնվը թաջիրն ա էս տղեն հացի համեցեք արալ, իսկ մեհենգ էս քյոհնա քյնսիքն ա թաջիրին իրան ծառաներավը դոնաղ կանչում և օղտերեն կորմը տամ ու լնվ տեղավորում:

Լավ տոն, ճանապար եկած սոված մարթիքյ: Օտում, խմում, լնվ քյեփ ըն անում: Հացից հետո լո՛խ քյնո՞ւմ ըն քնում, ամմա թաջիրը և էն քյոհնա քյնսիքը սկսում ըն գրո՛ւց անելը:

Թաջիրը հրցնում ա, ասըմ ա հինչ կա՞, հինչ չկա՞, հունց ը՞ն ապրում ծեր ժողովուրթը և շատ գրողներ: Զրոհցի վախտը թաջիրը խոսում ա հարուստից, քյմսիբից և ասըմ ա, վեր, լմվ հարըստություն օնիս, քեզ հալալ լինի, լմվ ես աշխատել: Էս խոսկի յրմ էն քյոհնա քյմսիբը ասըմ ա. - Թաջիր ախպեր, Էս աշխարքըմը հարուստներից անպետք, խիղճը պակաս և ջանավար մարթ չկա: Թաջիրը զարմացած հարցնում ա. - Արա խե յըս իտի հարուստներին անիծում, չէ՞ վեր տու էլ պակաս հարուստ չըս: Քյոհնա քյմսիբը ըսկսում ա պատմել էն, հինչ քսան տարե առաջ ուրմն խուխեն պատահալ ա և վերչըմը ասըմ ա.- Էն թաջիրը, վեր իմ խոխան տարալ ա, նա խեղճը պակաս մարթ ա ըլմլ: Համել ասըմ ա. - Եթե նրան խոխա պետք չի, հոր ա՞ իմ խոխան տանըմ ծմակըմը թողում և կոկի փայ շինում:

Թաջիրը նոր ա հիշըմ, վեր Էս խոխա տանողը ինքյն ա ըլմլ և ըսկսում ա տխրվել ու քյեփը խարափ ա ընոմ: Թաջիրը կգնըված, տխուր նստած ոչ խոսում ա, ոչ ասըմ: Էս տղան հարցնում ա.-Թա՛ջիր ախպեր, հինչի՞ քյեփըտ խարափ ըլմլ: Թաջիրը մին քիչ սուս ա կենում և հրցնում.-Էն տղան հոր ա՞ : Հայրը բաղասխանըմ ա.-Էն ա հանդոմը, շուտով կըկյմ և հրցնում ա.-Հինչ ը՞ս անըմ: Թաջիրը ասըմա. - Առուտրական գործես դավթմըմ մնացալ ա մեր շենումը, մի ծի առնիմ՝ նստե քյնի պիրի: Էս քյմսիբը ասըմ ա.-Մեզ ծի ունենք, մեր ծիյովը կքյնի, քու ծի առնելը հանջմթ չի:

Էս գրուցի վախտը էն քյմսիբի քսան տարեկան տղան մտնում ա, կլոխ տամ թաջիրին, բարևում, ծեռքը պաչըմ և նստում: Քյմսիբը իրեն տղեն ասըմ ա թաջիրի դավթարի մասին և տղան շատ սիրով ընթունում ա թաջիրի խնթիրքը կադարել: Թաջիրը մի թոխտ ա կյրոմ իր կնգանը. «Ա՛յ կնիկ, քեզ մոտ եմ ուղարկում մի ջահիլ տղա, եկավ թե չե, կանչիր մեր ծանոթ դասաբ Բսային և թող կտրի նրա գլուխը ու էնպես կորցնի, որ ոչ ոք չիմանա»:

Թաջիրը թուխտը կյրոմ ա, էն տղեն փափաղեն կլխեն դաթը կոխում: Տղան ծին նստում ա և հղե ըղնում: Շատ ա քյնոմ թա խրեգ, հարց-փորց ընելալ առավոտը հմլմ քիչ քշեր մնացած հասնըմ ա թաջիրին հայաթը, տեսնըմ թաջիրին տանը գերթուն մարթ չկա, ծին քաշըմ ա կյումը, կապում, խոտ տամ և պցրմնըմ բալկոն են մին թախտու յրմ քնում: Քիչ հետո ծաքըլ քցոմ ա, էն թախտը վերին յրա քյմսիբի տղան պառկած ա, էն թուշի

օթադից թաջիբի աղջիկը տեսնում ա, վեր մին սիրուն տղա էն ա պարանց ընգած: Մուտանըմ ա, վեր մին լավ տեսնա, նկատում ա փափաղին վրա թոխտը: Թոխտը թաքուն հանըմ ա, օթադըմը կնարթըմ, ճղում թող անըմ և նորից գրում, «Ա՛յ կին, քեզ մոտ եմ ուղարկում մի ջահել տղա, եթե աղջիկս հավանի, պսակիր և թող մեզ մոտ մնա մինչև գալս»: Թաջիբի աղջիկը թոխտը նորից ծածուկ կոխում ա տղայի փափաղի վերևի մասը: Վերջապես լճեսանըմ ա, թաջիբի կնիկը վեր ա կենում, տեսնըմ, մի տղա իրենց բալկոնի թախտին քնած: Վեր ա կացնում քնած տեղից և հարցնում, թե հով ա՞: Միամիտ և կյիբ չիմացող տղան թաջիբի թոխտը փափաղան հանըմ, տամ ա խանըմին: Խանըմը կարթըմ ա և արդեն ուրիշ տեսակ ա ունթունում: Թաջիբի կինը կանչում ա բոլոր հարևաններին և պարիկամներին, կարթըմ մարթին կյրնած թոխտը և ախճկանը հարցնում, - Ի՞նչ ես ասում հորդ: Աղջիկը պատասխանում ա. - Ես ամուսնանալու միտք չօնեմ, դե հերս վեր ասըմ ա, նրա խոսկը կոտրել չըմ:

Տահանց փսակըմ ըն, լնվ օտում-խմում, փսեն, հարնանը կյենացը խմում:

Մին տարեն չլրացած, էս թաջիբի ախճիկը մին լնվ տղա բախա յա ծնում: Ուղիղ մի տարի ետ խաբարը հասնըմ ա, վեր թաջիբը ռւրան քյարվանավը կյամ ա: Ժղվուրթեն նհետ թաջիբին կնեգը, փեսան, աղջիկը քյնճում ըն, վեր թաջիբին դիմավորին: Թաջիբը տեսնըմ ա ռւրան փսեն, թոռնանը և կնգանը հրցնում ա, - Էս հով ա՞, կնիկը ասըմ ա. - Քու փեսան ա, էս էլ քու թոռնը: Թաջիբը դնստին գյճղճում ա, վեր էս օյինը ռւրան ախճիգն ա սարքալ:

Վերջապես կյամ ըն տոն: Թաջիբը որոշում ա հինչ օգըմ ա ինի, էտ քյնսիբի տղեն կլճը օտե: Նա քյնճում ա համամը, վեր լղանա, ամմա համամչուն ասըմ ա. - Քյճլքյըս թողում ըմ քշտիտ, մին տղա յա կյլնկան, վեր եկավ թա չե, կոխիր կրակեն մաչը:

Համամչին ռազի յա կենըմ, մի քանե մանեթ էլ ըստանըմ թաջիբից: Թաջիբը լղանըմ ա հմամումը և կյամ տոն: Կյամ ա թա չե, փեսան ջհճում ա: Ասում ա. - Փեսա ջան, քյճլքյըս թողալ ըմ հմամումը, քյնն պիր: Փեսան միկա քյնճում ա, թաջիբի մեծ տղան պտահըմ ա և հարցնում. - Փեսա, ո՞ւր ես գնում: Փեսան ասըմ ա. - Պապան քյճլքյըս թողալ ա հմամումը, քյնճում ըմ պիրին: Թաջիբի տղան կգնվում ա և ասըմ. - Տու խոխա յըս, վեր քեզ իտի

պենի հետե դարկում ա, ետ քյնի, ես կքյնիմ պիրիմ: Տղան քյնձում ա թա չէ, համամչին փոնում ա կոխում համամի դգղանի կրակի տակը:

Փեսան տուն գալով, հաները հարցնում ա,- Քյնկքը բերա՞ր: Փեսան ասում ա.-Չէ՛, ձեր տղան ինձ ետ տվավ և քյեցավ ընքը պիրի: Թաջիրը կտաղած վազ ա տամ և հոնանցե ծեն տամ համամչուն.-Համամչի՛, համամչի՛: Իսկ համամչին կարծում ա, թա ասում ա ճելլի ըրա և հոնանցե բադասխանում ա.- Թաջիր վախելմիր, հետը-թեփուռը մնիլում չի: Թաջիրը կրկին կատաղած քյնում ա մի դասաբի մոտ և ասում.-Քեզ մոտ մի տղա պիտի կյա միս առնելու, եկավ թե չէ, կոնողը կտրե, քցի վերը:

Էս անքամ էլ թաջիրի փոքր տղան է փեսային միս առնելուց ետ տամ և ինքը գնում է, թե չէ, դասաբը պիծի տղեն քյնկք պիրողի գլխին եկած օյինն ա սարքում՝ կտրում ա կլոխը և գցում վերը:

Թաջիրը շատ ու շատ նեղն ա ընկնում և գալիս է տոն: Նա մի թոխտ ա կյրձում էսպես. «Իմ եղած-չեղածը, շարժվող և չշարժվող գույքը, կտակում եմ էս քյնսիք տղին և հալալ ըմ անըմ, որովհետև էսպես ա իմ ճկտակյիրը»:

Գրում է թե չէ, մի ըստաքան օխծի լղե յա խմում և սատկում: Աղքատի տղան մինչև էսօր ուտում-խմում է թաջիրի հարստությունը և վայելում նրա մարալ աղջիկը:

## 28. ԿՈՐԱԾԸ ԳՏՆՎԵՑ

Մին հարուստ վաճառականու տասնօթ տըրեկան մին շատ դնշանգյ ախճիգյ ա ինձում, մինգյել քսաներկու տըրեկան տղա: Էտ վաճառականը միշտ պարախողներավ քյիննամ ար օրիշ երգյիրնե, ապրանք ար տանում ծախում, յա ինքյ օնում, տարանը մեհետ, էրկու հետ, շատ վախտ էլ էրկու-իրեք տարեն մեհետ կյամ ձերան տոնը: Տրա ամմենամոտե մարթը մին քահանա յա ինձում: Ինքյը տանան վրեր տոնս ար կյամ քյիննամ դարիբոթուն, քահանան միշտ տրա տանը կենում ար: Տա յար էտ վաճառականեն տղեն ան ըխճրկանը պահողը նան դաստիրակողը: Մեհետ էլ վաճառականը վրեր քյիննամ ա օրիշ երգյիր, քահանեն մրետկը ծովում ա, օգում ա ըխճրկանը մուտանա: Մին քշեր, հենց վրեր տղան քունավ ա հնցընում, քահանան նի յա մնում ըխճրկանն օթաղը, տրեսնում լիհն նոր ա օգում քոն ինի: Ըխճրկանը նհետ շատ էրկան խոսում ա, զարափաթնե անում: Ախճիգյը հնլն սոլրթն պեն չար կլոխ ինգյնում, հոր տըեղ ար տինձում:

Վերջը, քահանան ըխճըկանը պարզ ասում ա, վրեր էտ քշերն օգում ա Ուրան քըշտին մնա: Ախճիցը թողում չի: Քահանան գոռավ օգում ա, թա մուտանա, մամլ չի կյամ, ախճիցը կզնըվում ա, տրան խայտառակ անում: Տա յեկ էքյսը մին շատ էրկան նամակ ա կյիրճում հորը, վրեր ախճիցտ էս քըղաքումը տղա չի թողում, լոխճինին նհետ շոռ ա կյամ, մըեզ լոխճինին խայտառակ անում: Էտ վաճառականն էլ շատ ընսախում մարթ ա ինճում, տղեն յիրմ կյիրում ա, թա քըվորտ կըսպանես, մեյդը հունց կուրցընես, վրեր հետն ու թըեփուտն ուրվա վուչ, իսկ կյեցէ շորերն Ուրան մոնճումը թաթախ կանես պահես, ես կյամ տըեսնամ: Վրեր ասածս անես վուչ, կյիլական ըմ ծըեր ճոխտեն էլ ըսպանես:

Տղան նամակը կարթճում ա, գյճոկճում չի, թա հինչ անե: Քյինմմ ա քահանեն կոշտը, վրեր մսըհաթ անե: Տա յեկ թա՝ յմնի հորըտ խըսյաթը գյճոկճում չը՝ս: Մին ա, վրեր տու քուվըրըտ ըսպանես վուչ, ինքյը ճոխտետ էլ ըսպըննական ա: Տղան թա՝ պա հինչ ա՝նեմ: Քահանան ասում ա.- Լմվն էն ա, վրեր քվորըտ քզնըհետ յոր օնես, քյինմս վրերս: Հենց վըրսատըեղ էլ կըսպանես, ծմակումը մին կորած տըեղ թաղես, շորն մոնճումը թաթախ անես, պիրիս:

Տղան, ճարը կտրած, քվորը յոր ա օնում, քյինմմ վրերս: Ախճիցը շատ ուրխանում ա, ըսկսում թովալը, վրեր ախպորը նհետ քյինմմ ա վրերս:

Հենց վրեր նի յըն մննում ծմակը, ախպըրը եշում ա, տըեսնում մին վրեր ինցյմծ էրկան ծառու դրաղե մին դմշմնց, կմրմճը տոպ փսած: Տղան քվորը թա՝ կըկարե՝ս քյինմս էն տոպը կտրես, պիրիս: Ախճիցը վազ տալավ քյինմմ ա փաղավը կռանում, վրեր տոպը կտրե, պիրի տա ախպորը: Ախպըրն էլ թճվմնցը թուշ ա օնում, վրեր յիրմ անե, քվորն ըսպանե: Հենց էտ վախտը ծառեն տական մին ըլբաստրակ ա տուս կյամ, թա փախճի տղան թճվմնցը հլորճում ա, ըլբաստրակեն նշմն փըռնում, յիրմ անում, ըսպանում: Ըլբաստրակը վրեր ա ինցյճում, ախճիցը վազ ա տամ, վրեր յոր օնե, տղան մուտանում ա, ըլբաստրակեն եշում, տըեսնում հոքուն յիրմ, աշկերը հլճը-հլճը ընեկիս: Տղան վրեր ըլբաստրակեն տի տըեսնում ա, սըերտը տըղըհան ա ինճում: Մտածում ա, թա յմնի քուրս է՛լ պիտի մըռնեկիս աշկերը տի հլճը-հլճը անե, մինցյեկ ասում՝ հինչ օգում ա, թող ինի, ես իմ քըվորս ըսպըննական չըմ: Հորը նամակը, քահանեն նհետ ըրած մըսըհաթը, ամեն հինչ քվորն ասում ա, ետնան էլ թա մուըք

ամենեքյանքախտ քուրուախպրերն ընք, վրեր էն հմարը մրերն ա, մունք կըրըլական չընք Ո՛ւրո՛ւր իրես տըեսնանք:

Ախպերը յոր ա օնում քվորը կյեցե շորերը ըլբաստրակեն մոնոնը թաթախ անում, Ո՛ւրան էլ թա՝ քյինմ տոնս եք մին հեռու տըեդ, ընդեդեք կլոխըտ պահե:

Ախճիգը մենակ տակե շորերը կյեցը հդե յա ինոնմ քյինմ, մին հեռու ծորում մըթեն ա ինգոնմ, նի յա մնում քըերծեն դաթումը քշերը կենում, լոնանոնմ ա: Էտ օրը մին օտպուսկ եկած ափիցեր շոնը եր կալած, տըեդեք վրերս ընեխա ա ինոնմ: Շոնը քյինմ ա տրա վրեր քըցմծ ըլբաստրակը յոր օնում պիրոնմ, մինգել վրեր երկալած տոնս ա կյամ էտ քըհրծեն դաթը, ըսկսում տըեդ շատ երկան հմչիլը: Էտ ափիցերը թոնվանգը երկալած կյամ ա բիդի քըերծեն դաթը եշում , տըեսնում հըռըցանա մին հինչ վրեր պեն ա ուրվամ, բայց գոնդոնմ չի, թա հինչ ա: Թոնվանգը թուշ ա օնում, վրեր յիրմ անե վրեր քցի, բոնդան քըերծեն դաթան սմա ա ըսկանում. «Ա՛խպեր, ա՛խպեր, յիրա մի անիլ, ես ախճիգ ըմ»: Ափիցերը թա՝ պա խե տոնս չը՝ս կյամ: Ախճիգն ասում ա. - Տկյոր ըմ, թա ծըեռքետ շոր կա, ինձ տո կյենամ, տոնս կյամ:

Տրա ծըեռքեն մին պլաշ ա ինոնմ, տամ ա ըխճըկանը. կյենում ա, տոնս կյամ: Տղան հըցընում ա, թա տու հո՛ւ վըս, հի՛նչ ըս, ըստըեդեք հի՛նչ ըս անում, ախճիգը թա՝ իմ նաղըլ երկան ա, ես հմլմ ազափ ըմ, թա բարի մարթ ըս, ինձ մարթու տո, վրեր կարեմ խըթա հեռու մնամ: Տղան թա՝ քըզանա լմվ ախճիգ չըմ քըթիննական, սօրվա ամենալմվ վըերսըս տու վըս իլմլ, եք քըեզ տանեմ մըեր տոն, ինձնըհետ փսակվե: Ախճիգը տրա նհետ քյինմ ա, տղեն հմարը, մարը, ախպերքը, քուվըերքը շատ ուրխա-նում ըմ, պիրոնմ ըն տրան լմվ շորեր կյեց տամ, տահանք էլ շատ հարոնստ ըն ինոնմ, մին մըեծ հըրսանեք ըն անում, տղան հառհընը թողում ա տանը, ինքը քյինմ Ո՛ւրան ծառայությանը: Վրեր մին տարե կլխավն անց ա կենում, տահանց մին տղա յա ինոնմ: Տղեն յիրմ նամակ ըն կյիրոնմ, վրեր կընեցըտ մին դաշանգ տղա յա պերալ: Տա օգում ա օտպուսկ յոր օնե կյա տոն, պեց չըն թողում, ասում ըն թա՝ շատ ըք օգում Ո՛ւրո՛ւր տըեսնաք, թող ախճիգը պարախող նըստե, կյմ ըստըեդ:

Տղան նշընածեն յիրմ նամակ ա կյիրում, սա յել եր ա կենում պըդրաստվում, վրեր պարախողավ հդե ինի: Մարթին յիրմ հըռակյիր ա

տամ, թա կյամ ըմ, ինձ ըսպասե: Տա վրեր խոխան նհետը պարախոդ ա նըստում, հնլւմ ծուվեն կեսը չհըսած, էտ պարախոդեն մըեծը, վրեր մին շատ կյեշ, այբեջմո, համ էլ ըռնախում մարթ ա ինոնւմ, տրան մուտանում ա, թա ըստըդ խուխեն հետե լմվ չի, պեր մրեր կոշտը, ընդըդ լմվ տըդ կա: Ախճիգը տրան հըվատում ա, խոխան յոր օնում, քինամ: Էտ մարթն ըխճըկանը մուտանում ա, ասում.-Էս քշեր իմ քշտիս պիտի մնաս: Ախճիգը տրան յիրմ յա պրծընում, ասում.-քըեզ կարքեն, մըրթըվարի պահե: Էտ մարթն էլ ըխճըկանը թա՝ քեզ քսան բոպե ժամանակ ըմ տամ, մտածե, թա օգում չըս, խոխատ քցիլական ըմ ծովը:

Ախճիգը քինմմ ա մտածում, մտածում, գլոդոն չի, թա հինչ անե:

Էտ մարթին նան ըխճըկանը խոսկերքը լոխ մին մատրոս ըսկացած ա ինոնւմ: Տա ըխճըկանը մուտանում ա, հրցընում, թա խե յը՞ս դիլտոր: Ախճիգն ամեն հինչ ասում ա, տղան թա՝ ես ամեն հինչ գլոդոն ըմ, նրա խըպաթը փիս ա, միշտ էլ ըսածին տարն ա: Ախճիգը տրան հրցընում ա, թա մեհենգ կարել չը՞ս ինձ մին պենավ էլլա քյոմմգ անես: Տղան թա՝ վրեշ մին թմհր էլլա կավուչ, մենակ մին պեն ա մնամ՝ խոխան տինինք լուրկեն մաչին, յա բախտինա ծովումը պեց թողենք, ետնան տու կասես, վրեր խոխան տու վըս ըսպանալ, հանցու վրեր ուրմն ծըեռքը չինգի:

Տի յեկ անում ըն: Էտ այբեջմոը նորից կյամ ա ըխճըկանը հրցընում, թա հինչ ը՞ս մտածալ, հոր ա՞ խոխան: Տա թա իմ խոխաս իմ ծըեռքավըս ըմ ըսպանալ, վրեր քու ծըեռքըտ չինգի:

Էտ մարթը նորից ըխճըկանն ասում ա.-Քըեզ տասսը բոպե ժամանակ ըմ տամ, յա պիտի կյաս կոշտըս, յա էլ քեզ ըմ քցըլական ծովը:

Տա վրեր քինմմ ա, էլլա էտ մատրոսը կյամ ա ըխճըկանը կոշտը: Ախճիգը թա՝ պա իստի պեն կա: Մատրոսը թա էլ վրեշ մին թմհրը չի կա, գլոդոն չըմ, թա հի՞նչ ասեմ, հի՞նչ անեմ: Ախճիգը թա՝ կարել չը՞ս ինձ էլ տինիս ինդի մին լոթկում, ծովումը պեց թողես: Տա թա՝ կըկարեմ:

Մատրոսը լոթկան պիրոն ա, ըխճըկանը նըստըցընում, ծովումը պեց թողում: Մին սաղ օր լոթկան ծովեն յիրմ լըդ ար տամ: Օրվա վերջին ախճիգը եշում ա, տըեսնում հըռըցանա մին լուրկու մնան պեն ա ուրվամ: Տրա մոկավն անց ա կենում, վրեր ուրմն խոխան կինի: Ճիրին մաչին տա ծըեռքերեն թափ տալավ լոթկան քշոն ա բիդի էտ անգլոնը, խուխեն հըսնում, լոթկան մուտըցընում, խոխան յոր օնում, տինոն ուրմն

լուծկումը: Դիբրոլցյոնն վախտը քամե յա անում, լոթկան քշոնմ բիդի էն քըղաքեն կոշտը, վըերդըեղ վըեր ուրման հանրն ու ախպըերն ըն ապրում:

Ախճիգյը տըեղ տոնա ա կյամ քաղաքը, խոխան տանում մին մարթու կոշտ, թա հինչ օգես, կըտամ, մենակ թա էս խոխան մին քանի ամես պահե: Էտ մարթը թա՝ էս խոխա չօնեմ, ինձ տո միշտ պահեմ, տա թա՝ չէ: Վերչը, խոխան թողում ա տրա քշտին, ինքը մագերը կըճըցընում, տողու շորեր կյենում, քյինամ հորը տոնը, ախպորը մուտանում, թա ծրեր քշտին ինձեստե մին գործ չի՞ ինիլ, մին տարե առանց փող կըխշաղեմ: Ախպըերը թա՝ կաց քյինամ հորըս հըրցընեմ, տըեսնամ հի՞նչ ա ասում: Ախպըերը քյինամ ա հորը կոշտը, հըցընում, հարն ասում ա. -Թող էտ բըխճեն, բոստանեն, հըլըթներեն-պենին եշի:

Ախճիգյը տըեղ մնամ ա, հորն ասած պիներան կըման տանը մնացած պեներն էլ ա անում՝ սըփոնմ, լուվանում, թիմըզըցնում, ամեն հինչ սմքյ-սմքյ պահում:

Անց ա կենում մին էրկու-իրեք շեբեթ, հորը քյինամի վախտը կյամ ա: Լոխ հըվաքվում ըն, վըեր հղե տինին, ախճիգյն էլ ա նըհըտոնեն քյինամ: Հանը պարախոդավ պիտի քյինամ: Ժըղովուրթը հըվաքվում ըն պարախոդեն կոշտը: Ախճիգյը եշում ա, տըեսնում՝ տա համան պարախոդն ա, վըեր ինքը ուզեցալ ա նստե, քյինամ նշընածեն կոշտը: Պարախոդեն մըեծեն ան մատրոսներեն դաստին ճինանչոնմ ա: Մըխըրե էն դոլին էլ ուրման նշանածն ա ինոն դիլխոր վըեննը կացած: Տա վըեր հըռակյիրն ըստանում ա, եշում տըեսնում կնեցը կյամ չի, մին քանի օրավ պեց ըն թողում, վըեր կյմ շոռ կյա, քըթենմ: Ախճիգյը վըեր տրան տըեսնում ա, կարում չի ուրման պահե: Բոլըդան օգում ա, թա մուտանա, մինգյել գոռավ ուրման դրաղ ա քաշում: Լոխ հըվաքվում ըն տըեղ, ըսկըսում ուրխանալը, հու հինչ գյոլոնմ ար, ուրման շնորքը նշանց ար տամ, տա յեղ երք ա ասում, պար ա կյամ, ծիծըղընում: Լոխ մուտանում ըն, ուրխոթուն անում, մենակ էտ ըխճըկանը նշանածը դիլխոր, դրաղ վըեննը կացած ա ինոն, մուտանում չի: Ախճիգյը քյինամ ա տրա կոշտն էլ, գարափաթեն անում, ծիքյ-ծիքյ անում, ասում՝ տու վըել մուտաց, տու վըել մին պենավ քեզ նշանց տո: Տա թա կորի, ռաղ իլ, էս մեյմունու հընգեր չըմ: Ախճիգյը նորից հըվաքված մարթուցը մուտանում ա, թա եկեքյ մին հունց խաղ խաղ անենքյ, էս մին պեն նաղլ անեմ, նաղլ ընելիս հու վըեր մին տըեղ ասե սոտ ա, փըռոնենքյ, թող անենքյ

քցինք ծովը: Տահանք թա՛հա՛: Ախճիգն ձերան կըլխավն անց կացածը լոխ նաղլ ա անում, կյամ ա հսնում էն տըղը, վըեր քահանան օգում ա ձերան յիրն սաթաշմիշ ինի, տըղ քահանան թա՛տոտ ա: Հըվաքված մարթիքը տրա վընըկըլխան փըռնում ըն, թող անում, քցում ծովը: Ախճիգը էլլա յա նաղլ անում, վըեր կյամ ա հըսնում ափիցերին նըհետ փըսըկվելին, էտ ափիցերն ըսկանում ա, մուտանում, անջուկ օնում, շատ զարմանում ա, թա էս հիշտըղան ա՞ գըղդում: Ետնան վըեր հըսնում ա պարախոդավ հղե ինի-լին, ամեն հինչ վըեր նաղլ ա անում, հըսնում պարախոդեն մըեծեն խուսկերքեն, էտ պարախոդեն մըեծն էլ էն դուլան թա՛տոտ ա: Տրան էլ ըն վընըկըլխան փըռնում, թող անում քցում ծովը: Ետնան ախճիգը շլափկան կըլխան վըեր ա օնում, հմրը, ախպըերը, նշանածը տրան ճինանչում ըն, ուրխանում, ըխշարքավը մին տըռնում: Հորը հղե յըն տինում, քյինամ խուխեն յոր օնում, նշանածը տրան տանում ա թողում ձերանց տանը, ինքը քյինամ ձերան ծառայությանը:

## 29. ՀԱՍՏ ՈՒ ՊԵՐԱԿ ԼՈՒՄ ՄԻՆ ԿՅԻՆ Ա

Ինում ա, չինում մին մարթ: Էտ մարթին մենակ մին տղա յա ինում: Տեսնում ա, վըեր ձերանց երգիրումն ապրել չի ինում, տղան յոր ա օնում շատ երգիրնե յա շոռ կյամ, թա տըեսնա վըե՞րդեղ ըպրելի թմիրը կա:

Շատ ըն քյինամ, թա խրեգ, մին երգիր ըն տղա կյամ, վըերդեղ մարթիք ըպրանքեն լմվը նան փիսը ճոկում չըն, ամմըեն ջուռռա ապրանք մին կյինավ ըն ծախում՝ կաստիմն էլ ա իրեք կապեկ, հացըեն գյուրվանքան էլ, սուղանըեն գյուրվանքան էլ, ծմըերուկն էլ, կարտոշկան էլ, մին խոսկավ՝ լոխ, ամմըեն հինչ: Տղան վըեր իտի տըեսնում ա, հորն ասում ա. - Էս երգիրըն իսկական մըեր տըղն ա, հինչ վըեր լմվ ա, ինք կօնըենք, հըրուստանաք: Հմրն էլ ասում ա.- Չէ՛, մին երգիրումը վըեր ըպրանքեն լմվը նան փիսը կարում չըն ճոկեն, էն երգիրումը հունց կը կա՞րեն մըեզ ճինանչին, մարթ կյինհատըեն, չէ՛, քյինանք մին օրիշ երգիր:

Հղե յըն ինում, քյինամ: Շատ վըեր քյինամ ըն, մին օրիշ երգիր ըն տղա կյամ, տըեսնում էտ երգիրին ժուղովուրթը հըվաքվալ ըն, մին մարթու սուղ ըն անջուկ օնում: Սուղ անողն էլ թաքավըերն ա ինում: Թաքավըերն էտ մարթին հըրցնում ա. «Տու իե յը՞ս տոնըտ պեցղըր շինալ, վըեր կյողը կյաքու տանըտ ագուշկան վըեր ինգյի, մըեռնե: Տոնըտ վըեր քաշ ինիր շինած,

կյողը վրեր կինգյնր, վրեննը կըկոտրար, ծըեռքը կըկոտրար, ինքը սաղ կըմնար: Տոնըտ վրեր պեցո՞ւր ըս շինալ, տրա հետե քեզ պիտի կախ տանք, հինչ օ՞նրես ըսելի»: Էս մարթն ասում ա.- Թաքավրերն ապրած կենա, տոնը հու ե՞ս չըմ շիննլ, ուստեքն ըն շիննլ, թա կախ ըս տըլական, ուստոցը կախ տո:

Թաքավրերն ուստոցը ծեն ա տամ, հըրցնում, թա խե յը՞ք էտ մարթին տոնը պեցո՞ւր շիննլ, վրեր կյողը կյա տրա ագուշկան վրեր ինգյի, մըեռնե, տրա հետե ծըեզ կախ ըմ տամ, հինչ օ՞նրեք ըսելի: Ուստեքն ասում ըն. - Թաքավրերն ապրած կենա, մունք էտ տոնը շինիլիս վախտը քու պըլատատ մին ախճիգ շատ լնվ երք ըսելիս ա իլնլ, երքեն սասը կյնլիս ա իլալ մըեզ հըսնելիս, ուրմն տըսնալիս չընք իլնլ, տոնը պիցըրցրալ ընք, վրեր էտ ըխճըկանը տըեսնանք, թա կախ ըս տըլական, էտ ըխճըկանը կախ տո:

Թաքավրերը հրաման ա տամ, վրեր ուրմն պըլատումը հիշքան ախճիգ կա, հըվաքեն, պիրին կոշտը: Թաքավրերեն պըլատումն էլ ըխճըկեքը շատ ըն ինո՞ւմ, լոխ հըվաքում ըն պիրում, հըրցըվորց անում, տըեսնում էտ երք ասողը թաքավրերեն մաղար ախճիգն ա: Թաքավրերն ուրմն ըխճըկանը հըրցնում ա, թա խե յը՞ս իլնլ քու ութաղատ երք ըսելիս, վրեր ուստըենն քու դնրդնտ էն մարթին տոնը պեցո՞ւր շինին, վրեր կյողը վրեր ինգյի մըեռնե: Ախճիգը կարում չի խոսե: Թաքավրերը հրաման ա տամ, վրեր ուրմն ըխճըկանը տանեն կախ տան:

Տանում ըն քննդիրը հըղլակ անում, ըխճըկանը պիցըրցնում դաբրետկան, յիրմն վրեննը կըցնում, հըղլակը քցո՞ւմ պոկը, վրեր կախ տան: Ըխճըկանը կլոխը նան չաննան էնքան կուճուր ա ինո՞ւմ<sup>1</sup>, վրեր հըղլական տո՞ւս ա ինգյո՞ւմ տափըեն վրեր ինգյո՞ւմ: Իրեք հետ ըխճըկանը վիզը քցո՞ւմ ըն հըղլակը, իրեք հետ էլ տո՞ւս ա պըրծնում, տափըեն վրեր ինգյո՞ւմ: Թաքավրերն ուրմն ննգիր-վեգիրին ասում ա.- Քյեցեք, տըեսեք մըեծ կըլխավուր մարթ կա՞, փըռնեցեք, պերեք կախ տուվեք:

Ննգիր-վեգիրը հըվաքված մարթուցը մաչին եշում ըն, տըեսնում մին մըեծ կըլխավ, կուռուգնոտ մըզերավ մարթ ուրմն տղըեն նհրետ ժուղուվուրթեն մաչին վրեննը կացած, թիմաշա յա անում: Քյիննմ ըն. ասում.- Թաքավրերը քեզ ծեն ա տամ: Տա տղըեն նհրետ մուտանում ա, թաքավրերեն կլոխ տամ, վրեննը կենում: Թաքավրերն ասում ա. - Սրա կլոխը

---

<sup>1</sup>Ղարաբաղի բարբառում թվի անհամաձայնության հաճախ ենք հանդիպում (Մ.Բ.):

լոխճընան մընծ ա, կախ տուվեք: Էտ մարթն էլ ասում ա.- Թաքավըերն ապրած կենա գողդողում ըմ, վըեր իմ մեխկըս մենակ իմ կլոխըս մընծ ինիլն ա, տրա հետե յել ինձ կախ ըք տըլական, հենգյ թուպեյան էտը կյիլական ըմ՝ իմաստուն տըեռած: Թաքավըերը թա՝ դե վըեր իտի յա, ինձ կախ տուվեք, հու հինչ պեն գողդողում չի, թող մտըեն պահե, հենգյ թուպեյան էտը իմաստուն տըեռած կըկյամ լոխ ասընմ:

Թաքավըերն իտի յա ասում, լոք տամ, պիցրանողում դմբրետկան: Ջալլաթը քյենդիրը քցողմ ա պոկը, դաբրետկան տական տողս օնում: Եշում ըն հենգյ թուպե, թաքավըերը կավուչ, տասսը թուպե, կավուչ, քսան թուպե, Էլլա կավուչ:

Թաքավըերը հանգյվալ ա: Հող՝ թաքավըեր տինին, հող՝ չի տինին, պիրում ըն էտ կլոխը մընծ մարթին թաքավըեր տինողմ:

### 30.ԻՄԱՍՏՈՒՆ ԿՆԵԳՅԸ

Մին օր Շահ-Աբբասը դերվիշու շորեր ա կյենում, տողս կյամ ողրան երգիրը շոռ կյամ: Քյինամ ա տըեսնում մին շենում մին կնեգյ ցորենը կտըրեն յիրմ մըեկնալ ա, քշտին մին ճըխնուլ տնգալ, էտ ճըխնուլը վըստանեն ճունդան կապալ ա, մաշկեն էլ մին խնեցե կապալ, աչ ու ծախ ընգողններեն էլ մին-մին ուրուրուց վըեր տիրալ, խոխեքը մաչին նի կապալ, ուրուրուցներան էլ քող ա կապալ, հըղակ ըրալ, քցալ ծըռքըերեն, թիլին կծեգյը փաղին պըտկըներան ա կապալ, վըեստըը Էրկու ծըռքավ վըստանեն դաթավն անց կըցըրալ, բիղի ողրան ա քաշում, համ էլ Էրկու խոխան ուրուրուցըն մաչին ուրոբում ա, մաշկեն յիրմ խնեցեն ա հարում, կտըեն յիրմ մըեկնած ցորենն էլ ճըխնուլը տողրող տալավ ծըտըերան պահում ա, համ էլ վըեստան կյործում:

Շահ-Աբբասը էն կնգանը մուտանում ա, ասում. - Վըեր մին օրդակ դարկեմ, կըկարե՞ս թեփեա: Էտ կնեգյն ասում ա. - Ես տրա ուստան ըմ, դարկե կյմ:

Շահ-Աբբասը քյինամ ա ողրան պալատը, թախտըն նատում, նազիր-վեզիրին ծեն տամ կոշտը, ասում.- Էս քշեր ըրագումըս մին դերվիշ ըմ տըեսալ, էտ դերվիշն ինձ ասալ ա.-Ժուղուվութեն հետե յըս քոն իլմլ, հեռուտ մուտացալ ա, Էրկունըտ իրեք ա տըեռալ, երեսունըրկու ախպըեր ըն իլմլ, նահանք էլ քըզանա տողս ըն եկալ, իրեք օր քեզ մոհլաթ ըմ տամ,

մտածե, քթի, թա վրեր տիժըրանաս՝ գլիդասվուչ, թա հինչ ըմ ասում, կըքլինաս՝ էսհինչ շենումը մին վրեստան կյործող կնեգյ ա ապրում, նա քեզ քյոմագյ կանե:

Նազիր-վեզիրը Շահ-Ըբբասեն պըլատան տոնս ըն կյամ, քլինամ: Շատ ըն մտածում, Շահ-Ըբբասեն «արագը» կարում չըն գլիդան, թա հինչ ա: Տահանք քլինամ ըն էտ կնգանը կոշտը: Էտ կնեգյը նազիր-վեզիրան մին քսակ վրեսկե յա յոր օնում, «արագը» նաղլ անում: Ասում ա.- Դերվիշը վրեր ասալ ա ժուղովուրթեն հետե յըս քոն իլմլ, տրանավ օգում ա ասըե, վրեր Շահ-Աբբասը պըռավալ ա, էրկունն իրեք ա շինմլ, տրանավ օգում ա ասըե, վրեր էրկու վրենն օնըե, մին կյըվագան էլ իվիլցրալ ա, հեռուն մուտըցրալ ա, տրանավ էլ օգում ա ասըե, վրեր աշկերը լավ չի տըեսնում, երեսուներկու ախպըրերքը տոնս կյամլն էլ կըրքընեն ա, վրեր արտեն վրեր ա տըեռալ:

Նազիր-վեզիրը կյամ ըն Շահ-Ըբբասեն կոշտը, հինչ վրեր էտ կնեգյն ա ասալ, լոխ նաղլ անում: Շահ-Աբբասը կլոխ ա ինգյոնմ, վրեր տա մենակ էն կնեգյը կըկարե գլիդմ, խոսում չի:

Մին օր էլ Շահ-Ըբբասըն քաղաքը օրիշ յերգլիրմ մին դերվիշ ա կյամ, մին ճըժ քաշում, նի մննում մաչը, հիշքան փող ըն տամ, ճըժան տոնս չի կյամ: Խաբարը հըսընում ըն Շահ-Ըբբասըն, Շահ-Աբբասն էլ ուրման նազիր-վեզիրը դարկում ա էտ կնգանը կոշտը, նաղլ ըն անում, վրեր իստի մին դերվիշ ա եկալ, ճըժ քաշալ, նի մտալ մաչը, տոնս չի կյամ:

Էտ կնեգյն ասում ա.-Տա շատ տիժար պեն ա, դերվիշին երգլիրին թաքավըրը կըռն ա օգում, տրա հետե յա դերվիշին դարկալ, ինձ հնրոնր վրեսկե տուվեքյ, քլինամ դերվիշին ճըժան տոնս օնըեմ, ուրման երգլիրը դարկեմ:

Նազիր-վեզիրն էտ կնգանն ասածը քլինամ ըն Շահ-Ըբբասեն ասում, Շահ-Աբբասը հնրոնր վրեսկեն դարկում ա էտ կնգանը, սայել մին թուխսը-կան ա ուրման ճուտըրավը տինոնմ մին յիշիգյու մաչի, մին կոնդ էլ սողան յոր օնում, հղե ինոնմ, քլինամ դերվիշին ճըժեն ըռաչին մին ճըժ էլ ինքը քաշում, նի մննում մաչը, մաչին նըստում: Դերվիշը տրա ճըժեն մաչը մին կոնդ իստոր ա թող անում, էտ կնեգյն էլ տրա ճըժեն մաչն ա մին կոնդ սողան քցոնմ: Տրանա էտը դերվիշը տրա ճըժը մին հափուռ կորեկ ա ածում, էտ կնեգյն էլ թուխսականն ուրման ճուտըրավը տոնս ա օնում, լոխ օտում ըն, մինն էլ չըն թողում:

Դերվիշը ճրժան տոնս ա կյամ, էլ դիբետ եշում չի, հղե յա ինձն, քյիննմ  
Ուրան երգիրը:

Տրանա ետը Շահ-Աբբասեն մարթիքյն էտ կնգանը հըրցնում ըն, թա էն  
խստորավը նան կորկավը դերվիշը հինչ ա՞ ուզեցալ ասը: Էտ կնեգյն էլ  
ասում ա.- Խստորը վըր քցալ ա ճրժեն մաչը, տրանավ ուզեցալ ա ասը,  
վըր մըր երգիրը ծըզըրա կըռն ա օգում, էս էլ սողանը վըր քցալ ըմ Ուրան  
ճրժեն մաչը, տրանավ էս նրան ըսկըցրալ ըմ, վըր մունք էլ կըկարենք ծըր  
ծքտան կյանք. կորեկը վըր ածալ ա ճրժեն մաչը, ուզեցալ ա ասը, վըր էս  
կորկեն մնան անհաշն գորք տոնս կօնենք ծըզըրա, էս էլ թուխսըկանն Ուրան  
ճուտըրավը վըր տոնս ըմ կալալ, կորեկը լոխ կերալ ըն, ուզեցալ ըմ ասընմ,  
վըր մընժան մինչն կուճուրը լոխ տոնս կըկյանք, քու գորքըտ էտ կորկեն  
մնան ճինջինք, մինն էլ չընք թողել, հունցը էս թուխսըկանն Ուրան  
ճուտըրավը կորեկըտ լոխ կերեն, մինն էլ չի թուղեցեն:

### 31.ԼԻՎՈԹՈՒՆԸ ԿՈՐՉԻԼ ՉԻ

Մին հարուստ, հընգըրասեր մարթ մին օր Ուրան կնգանը նհըետ տոնս  
ա կյամ շոռ կյալ: Եշում ա, տըեսնում մին ջանիլ տղա Ուրան կըրմունջան  
քըցալ կյետը: Տա վագ ա տամ նի մըննում կյետը, էտ տղըն տոնս օնում:  
Էտ տղան վըր օշը կլոխն ա հըվաքում, տրան ասում ա. - Խե՞ ինձ  
կյետան տոնս կալիր, մին ա, պիտի նորից ինգյիմ կյետը, ինձ ըսպանեն: Էտ  
տոնս օնողը հըրցնում ա.- Տու հալա էտքան ջանիլ, դմրողըտ հինչ ա՞, հինչու  
հետե՞ յըս օգում քեզ ըսպանես: Տա ասում ա.- Ես ինջիներ ըմ, մին մընժ,  
լնմ շենք ըմ շինն, էն էլ տական քանդվնալ ա, էտ շենքը պիտի նորըմինան  
շինիմ, ամմա օժ չօնընմ, պիտի կուտըրերըս կըպոտեն, տանեն տոնսմն,  
ընդըդ էլ պիտի վըսկուտենս փթե, մընժենմ, լնվն էն չի , վըր ինձ  
ըսպանեն, տոնսմնը էտքան տանջվիմվուչ: Էտ մարթն ասում ա.- Քեզ մին  
քսակ վըեսկե յըմ տամ, քյինն շենքը նորից շինի, է՞լ հինչ ըս օգում, քեզ  
տամ: Տա թա՝ կնեգըտ ըմ օգում: Տա մին քսակ վըեսկեն տամ ա, կնեգյն էլ  
նհըետը, ինքը տերտակ կյամ տոն:

Տրանա ետը մին տարե յա անց կենում, էրկու տարե յա անց կենում,  
հենգ ա անց կենում, թա վեցը, տահանց անա վըեչ նամակ ա կյամ, վըեչ էլ  
խաբար: Էտ մարթը ծընթեն իլնժ փողերը լոխ հնգըրմաչի ցրն ա տամ,  
ինքը եխտուտ, ճըղորտված շուրերավ քյիննմ շոռ կյամ, վըր տահանց  
քթենա, տըեսնա՝ հինչ ըն տըետալ:

Շոռ կյանքով քյինամ ա հրսնում էն քաղաքը, վրերդեղ էտ ինջիներն ա ապրում: Հրեցըփորց ընելավ տրա տոնը քթենհում ա, տրեսնում տոռնը քյիլիդավ քըլլած: Քյինամ ա գուրծատեղը քթենհում, տրեսնում էն մրքթը-կնեգյը ուրուր կուռնա փրոնած կյամ ըն: Վրեր կյամ ըն կոխկավն անց կենում, իրեսեն եշում էլ չըն: Ասում ա.-հնալբաթ ինձ տրեսսալ չըն, կարճ հրդցավ քյինամ ա տահանց ըորչին վրեննը կենում, տրեսնում՝ կյամ ըն ռւրմն ըորշկավը անց կենում, սուսուփուս քյինամ: Տրան տենակ թխրես, արհուն չար կաթիլ:

Ասում ա. - Դե՛, էլ գուր ա ապրելը: Չանմիշ իլած քյինամ ա վագգալը, վագոնան<sup>1</sup> մուտանում ա, վրեր ռւրմն քցի տակը, ըսպանե: Հենց էտ վախտը չամադանը ծրեռքեն մին ջահիլ տղա ռւրմն մուտանում ա, ասում.- Էս չամադանը քշտիտ պահե, կյամ ըմ: Տա էտ ա տրեռնում, վրեր չամադանեն եշի, էտ տղան էտ ա տրեռնում, քյինամ: Անց ա կենում մին սրհաթ, էրկու սրհաթ, հենց-վեց սրհաթ, մին սաղ օր, էտ չամադան պիրոդ տղան կյամ յի: Տա ասում ա.- Էս չամադանը վրեր էսքան ծանդրը ա, մին պեց անըմ, տրեսնամ մաչին հինչ կա: Պեց ա անում, տրեսնում չամադանը լիցյը վրեսկե...

Չամադանը յոր ա օնում, քյինամ: Տանում ա էտ վրեսկավը էն ինջիներեն տանը ըռաչին մին հունց տոն շինում, վրեր նրա յիրա շոք ա անում: Քշտին էլ մին մրեծ դիւքյան ա պեց անում, ըսկսում առուտուր անըլը, օրը օրեն յիրա հըրուստանում, փող կյոնտոնում: Մին պառավ կնեգ էլ յոր ա օնում էտ դիւքյանհումը պեն ընելի հետե: Էտ պըռավեն էլ մին շատ դանմանց պիւճից ա ինհում, տա միշտ քյինամ ար-կյամ, մորը նան ռւրմն հետե հաց ար շինում, պիրում:

Մին օր էլ էտ հացեն յիրա խոսկ ա պեց ինում, տա պըռավըն ասում ա.- Ես էս քըղաքումը մին դարիբ մարթ ըմ, վրեչ մին պարիկամ չօնեմ, իմ պարիկամը տուք ըք, օգում ըմ, վրեր տու քու ըխճըկանըտ նհրետ իմ պըլատումն ապրես, տու ինձ մար տրեռ, էս քեզ տղա:

Պառավն ըխճըկանը նհրետ կյամ ա տրեղ ապրում: Էտ դիւքյանը տրեռնում ա քըղաքեն աշկը:

Մին օր էլ էտ տղան կյամ ա պըռավըն կոշտը, ասում. - Ինձ տոն-տրեղ, կնեգ, խոխա յա հարկավրեր, վրերքան մտածում ըմ,քու պիւճիցըտ

---

<sup>1</sup>Ղարաբաղի բարբառով «վագոն» կոչում են նաև գնացքը(Շ.Բ.):

լոխճընան լմվն ա, հինչ կա՞սըես: Պառավն ասում ա.-Տուք ըք գյ՞ղղո՞ւմ, թա տուք ձերձեր կըսիրիք, ձերձեր նհըետ կապրեք, ես մենակ կարող ըմ օրհնել, վրեր մին պերցու ծիրանաք, ծիրիք, ծաղկեք, գուրանաք:

Տղան թա՛ ես օգում ըմ էն մին շերերը հըրսանեք անըն, հունց հըրսանեք, վրեր սաղ քըղաքումը ըպրուղնեն մնան պիրըննեն պեց կալած, դ՞ղշմանիս աշկն էլ օգում ըմ հանած ինիմ:

Էտ տղան ձերձերը գրձերին վախտը թոխտ ա յոր օնում, ըսկսում, հու վրեր հըրսանեք պիրի կյա, նահանց ընումնեն կիրտտելը: Օգում ար, վրեր հըրսընքեն ինջիներեն ձեն չի տա: Պառավն ասում ա.- Մոտե հըրևանը հեռու պարիկաման լմվ ա, վրեր դ՞ղշման էլ ինի, կիրի, թող կյա:

Հըրսանեքն ըսկսում ըն, ամմըն հինչ ըստոլներեն յիրա՞ վրեր ածում: Էնքան էլ մարթ ա ինձում, վրեր ասըղ քցիլի տըղ չի ինձում: Ամմըն կյենաց խմում ըն, հերթը հըսնում ա փըսեն: Փըսան ըստաքանը յոր ա օնում, ասում. «Էս ըստաքանը խմում ըմ էն մարթին կյենացը, վրեր ձերան կյանքը խնայիլ չի կյետումը խեխտվող մարթին ըզըղելի հետե, ուրան էլ մին քսակ վրեսկե յա տուվալ, կնեցն էլ նհըետն ա տուվալ, ամմա էտ մարթը մեհենց նրան պարյօր-պարըլուս էլ չի տամ: Էտ մարթը մեհենց ըստըղ նստած, մըզընհետ օտում-խմում ա, տրան ճիրան տուս օնողն էլ ես ըմ, նա յեղ մըր հըրևան ինջիներն ա: Ես կօզըն, վրեր էտ ջուռոա մարթ մըր մաչին ինի վուչ, մարթ միշտ ձերան լիվոթուն ընողըն տըղը գյիդա՞, սարը սարեն նի չի կյալ, մարթը մարթին նի կըկյա»:

Լոխ ամեքյա մին տըղան հըլձրվում ըն, փիս-փիս էտ ինջիներեն անցյո՞ւմը եշում: Էտ ինջիներն էլ ըստաքանը յոր ա օնում, ասում. «Հինչ վրեր իմ հըրևանը՝ սօրվա հըրսընքեն փըսան ասալ ա, լոխ դ՞ղղ ա: Ես օգում չի մուտանամ խոսըն նրա հետե, վրեր հըմանչում ի, ինքն ինձ շատ լիվոթուն ա ըրալ, ես վրեչ մին պեն ըրած չըմ իլմլ: Մեհենց հըրցրեք տըեսնամ վըզգալումը էն մին չամադան վրեսկեն հո՞ւ վա դարկալ, վրեր նրանավ էս պալատը շինմալ ա: Թա գյ՞ղղո՞ւմ չըք, գյիդացեք, էն չամադանավ վրեսկե դարկողը ես ըմ իլմլ: Հըրցըրեք, տըեսնամ ձերան քշտին պեն անող պառավը հո՞ւվա: Էն իմ մարըս ա, ես ըմ դարկալ, վրեր ձերան քյո՞ւմաց անըն: Հըրցըրեք՝ տըեսնամ սօրվա հըրսընքեն հառնը հո՞ւ վա: Էն էլ իմ քուրըս ա: Ես էլ ըմ էս ըստաքանը խմում էրկու ծաղկեն կյենացը, օգում, վրեր միշտ բախտավրեր ինին, լմվ ապրեն»:

### 32.ԲԱՅԼՈՒԹՅԱՆ ԴԱՆԱՆԴԵՆ ԻՐԵՔ ԽՈՍԿԸ

Մին թաքավերը ա ինձում, տրան էլ մին շատ խրելունք վեզիր ա ինձում, օգուտ ա ձերան թաքավերեն փորցե: Թաքավերն էլ տրան մին վրեխճար ա ինձում տուված, վրեր հիբը օզըե, պիտի տա ձերան:

Մին օր վեզիրը թաքավերեն յոր ա օնում, վրեր քյինամ շոռ կյն: Քյինամ ըն տըեսնում իրեք ձերձեր անա ճոկվող հղըցեն դրադեն Բանիլի Դանան-դան<sup>1</sup> իրեք վրեդու կյնտանկ թումբ ըրած, կոխկեն նըստած: Հըրցնում ըն, թա էս հինչ վրե դու թումբըր ըն: Բանիլի Դանանդան թա՝ սահանց ամմըեն մինը մին խոսկ ա, մինը մին վրեսկե անժի, հախըս տուվըքյ, ասըեմ: Վեզիրը տձու ա օնում մին վրեսկե տամ, Բանիլին ասում ա.- էս վրեդեն թումբը էն մարթին կըլխեն, վրեր թանգամ հըրուստացած մարթին անա փող պարտկ կանըե: Մին վրեսկե յէլ տամ ա, թա էս մին վրեդեն թումբն էլ էն մարթին կըլխեն, վրեր ձերան կնգանը սրտեն սիրը նան սեկըետը կասե: Մին վրեսկե յէլ վրեր տամ ա, Դանանդան ասում ա.-էս մին վրեդեն թումբն էլ էն մարթին կըլխեն, վրեր ձերան խազայինին անավ ըրխըլին կըկենա:

Անց ըն կենում, քյինամ: Վեզիրը մին քանի օրան ետը մին թանգամ հըրուստացած մարթու անա հանրձեր մանեթ փող ա յոր օնում, ասում. -Մին ամսան ետը քեզ կըտամ: Ետնան էլ քյինամ ա կնգանն ասում.- Փիս, մըեսը պակաս տարե յա, հինչ կինի<sup>2</sup>, վրեր պիրինքյ թաքավերեն վրեխճարը մորթենքյ, օտըենքյ: Կնեցը թա՝ լավ կինի, էսքան տարե թաքավերեն քշտին ծառայում ըս, մին վրեխճարու խաթիր էլ չօնը<sup>3</sup>ս:

Վեզիրը քյինամ ա թաքավերեն վրեխճարեն մնան մին վրեխճար փըռնում, պիրձում մորթում, օտում ըն: Էքյսի օրը վեզիրը փըռնում ա կնգանը թակում: Կնեցը ախշարքը կըլձին ա օնում, հարայ տամ, թա մարթըս ինձ ըսպանեց, թաքավերեն վրեխճարը մորթալ ա կերալ, հավան տուվալ ա կըլխեն, փըռնալ ա, ինձ թակում ա: Տրանա ետն էլ քյինամ ա թաքավերեն ասում, թա մարթըս իստի պեն ա ըրալ հերիքյ չի, հանն կըլխավն էլ փըռնալ ա ինձ թակալ:

Թաքավերը վեզիրին ծեն ա տամ կոշտը, ասում.- Վրեր տու իմ տուված վրեխճարը մորթալ ըս կերալ, եկող գյիրեգյի քե կախ ըմ տըլական: Ջառչին քցձում ա, ժուղովութեն ծեն տալ տամ, քյանդիրը սապուն քսիլ տամ, վրեր վեզիրին կախ տան: Վեզիրին քըղաքեն մեյդանը պիրիլիս

<sup>1</sup> Արաբական խայիֆի դժգոհ եղբայրը: Դժգոհեյ է եղբոր դաժանություններից (Մ.Ա.):

վախսն էլ էն թանգան հրրուստացած մարթը կյամ ա առաջը կըտրում, թա փողըս տո: Վեզիրը թա՝ ա՛յ ջանըմ, ինձ հանլն տանում ըն կախ տան, թա սաղ պըրծնընեմ, էտ կյամ, էն ա փողըս քե կըտամ, թա կախ կըտան, կա՛խ կըտան, ինձ տանում ըն ըսպանեն, տու լիհն քու փողետ դանդոմն ըս: Էտ մարթը թա՝ չէ՛, վըեր չէ, փողըս տո, պըրծե, նրանա էտը հիշտեղ քյիննմ ըս քյիննմ: Վեզիրը տոնա ա օնում տրա հարուր մանեթը տամ, թա՝ էս հանլն մին, քեզ էն կըլխան փուրցեցե:

Վըեր տանում ըն թա կախ տան, վեզիրը թաքավըերեն Ասում ա.- Կըթողըն ս մինչն քյանդիրը պոկըս քցիլը մին պեն ասընեմ: Թաքավըերը թա՝ ասըն: Վեզիրը թա՝ վըեր վըեխճարըտ պիրիմ քեզ տամ, ինձ էլլա կախ կըտա՛ս: Թաքավըերը թա՝ չէ՛: Վեզիրը թա՝ վըեխճարըտ էն ա էսհինչ տըեղը, ինձ էրկու սըհաթ ժամանակ տո, քյիննմ պիրիմ:

Թաքավըերը մարթիքյ ա դարկում, քյիննմ ըն վըեխճարը պիրոնմ: Վեզիրն ասում ա.- Թաքավըերն ապրած կենա, էս քու վըեխճարըտ ա՛: Թաքավըերը թա՝ հա՛: Վեզիրը թա՝ մեհենգյ էս իմ կըլխես տարն ըմ, էլ քու քշտիտ ծառայում չըմ: Թաքավըերը թա՝ վըեչինչ, կա՛ց, վեզիրը թա՝ չէ՛:

Վեզիրը քյիննմ ա կնգանը ծիյին հնքյվան կապում, քաշ-քաշ անում ըսպանում, տոն-տըեղ ծախում, հղե ինոն քյիննմ մին հեռու տըեղ, մին ճըղացում ճըղըսպանեն քշտին հըցըփոթ պեն անում:

Էտ ճըղասպանը քյիննմ ա տոն, վեզիրը տըեղ ճըղասպան ա տըեռ-նում, էտ մարթն էլ ամմըեն շեքտին վըրչին կյամ ա շըհաղը տանում տոն:

Ժուկ ա անց կենում, ժամանակ ա անց կենում, էտ թաքավըերեն երգ-յիրը շատ քյիսըբանում ա: Թաքավըերը մըտածում ա, թա էս հինչ ըխմը-խոթուն ա, վըեր էս ըրե, մին վըխճարու դանդա ընդուր մընանե վեզիրը պեց թուղեցե: Գյոնդոն չի, թա հինչ անըե, վըեր ոնրան քյոհնմ վեզիրը քըթենա: Պիրոնմ ա ամմըեն տան մին վըեխճար տամ, ասում.- Չու վըեր կարե էս վըեխճարը հունց պահե, վըեր քաշն իվիլննա վուչ, մին քաղաք ըմ բախշում:

Թաքավըերը գյոնդոն ա, վըեր էտ պենը մենակ ոնրան քյոհնա վեզիրը կըկարե անըե: Պիրոնմ ա ջառչին քցոնմ, վըխճարնեն պիժանում, թա մին տըռնան էտը հըվըքըլական ըմ, նորից քըշըռեմ: Էտ ճըղըցատարն էլ ա քյիննմ ոնրան վըեխճարը յոթ օնում, կյամ վեզիրին կոշտը, թա պա իստի պեն կա: Վեզիրը թա՝ վըեչինչ, վըեխճարը պեր, մին պեն կանենքյ:

Տա քյիննամ ա վրեխճարը պիրոճում, վեզիրը թա՝ վըրսկըններեն ասե, թող մին կյո՛ւլը ճոտ փըռնեն, պիրին: Տա կյուլին ճոտը պիրիլ ա տամ, վեզիրը թա՝ վրեխճարն ան կյո՛ւլը ո՛ւրդը անա մխըրե հըռը-հեռու կապե, մըեսը նրա ըռըչին տիր, խոտն էլ նրա, մին տարե տահանց իտի պահե, էտնան տար տո թաքավըրեն:

Տա իտի յէլ անում ա: Մին տըռնանը էտը վրեխճարը տանում ա տամ թաքավըրեն: Թաքավըրը պերած վըխճըրներեն քշոում ա, տըեսնում լոխ իվիլնցած, մենակ էտ մինը՝ չէ:

Էտ մարթին թաքավըրը հըրցնում ա, թա ասըն տըեսնամ էս վրեխճարը հու վա պահալ: Տա թա՝ էս: Թաքավըրը թա՝ չէ՛, տա քու պենըտ չի, վըր դո՛ւզն ասըն, իմ խոսկ տված քաղաքը տըլական ըմ, վըր ասես վուչ, տըլական չըմ: Տա թա՝ դե էն ա մին ճըղասպան օնըն, նա յա պահալ:

Թաքավըրը մարթ ա դարկում, վեզիրին պիրիլ տամ, ասում. - Եք քու տըեղըտ ծառայե: Վեզիրը թա՝ կյնլ չըմ: Թաքավըրը թա՝ իրեք օրավ թաքավըրոթունըս քեզ կըտամ, ե՛ք: Վեզիրը թա՝ տասս օրավ ինձ տո, կյամ:

Թաքավըրը տասսը օրավ թաքավըրոթունը տամ ա վեզիրին: Վեզիրը ժուղովութեն տասսը տըռնավ պեց ա թողում, վըր քյիննան օրիշ էրգյիրներում ըխշադանք անըն, հըրուստանան, կյնն:

Ժուղովութթը լոխ քյիննամ ըն ամեքյա ո՛ւրմնց օզած տըեղը, տասսը տարե ըխշադանք անում, կյամ: Երգյիրը հըրուստանում ա, իլըվում, լըսնըվում: Թաքավըրը վեզիրին անա շատ շընուրիակալ ա տըեռնում, վեզիրն էլ միշտ մնամ ա թաքավըրեն քըշտին, ո՛ւրմն ծառայությունն անում:

### 33. ԿՆԳԱՆԸ ՀԻՆՄԻՐԸ

Մին թաքավըրու ախճիգ քյեփեն վախտը հորը քշտին ասում ա՝ տոնը կնեզյն ա տինո՛ւմ, թաքավըրը թա՝ չէ՛: Ախճիգյն ո՛ւրմն ասածն ա ասում, թաքավըրը՝ ո՛ւրմն: Վերչը, խոսկը կոխլ ըն կըցընում:

Ուրերեն մին օր թաքավըրը յոր ա օնում ո՛ւրմն էտ հո՛ւրի- փմրի ըխճըկանը տերտակ-սըլըլըդրան տամ էտ քըղաքեն ամենաթմմըմլ, ամենաքյմսիք տղեն: Էտ էլ էն ջուռա թմմըմլ ա ինո՛ւմ, վըր կոխկեն տիրմծ հացն էլ նղանում ա յոր օնե օտե: Ճանջերը տրան վըր կոխած օտում ին, կարում չար քյիշ տար, ո՛ւրմն անա հըռըցընար:

Էտ ախճիգը քյիննամ ա էտ տղեն: Հենց սոճրթա օրը հացը շինոճում ա, շատ հեռու, դրաղ տինոճում: Թամբանլն ասում ա. - Ինձ տո, կնեգը թա՝ հանե՛ ընդեդ, եր կաց եր կալ, կեր: Թամբանլն ըսկըսում ա էրկու շագավ, իրեք շագավ, կուճուր-կուճուր հենգ-վեց շագավ շոռ կյանլը սուվըրելը: Ետնան վըեր ըսկըսում ա շոռ կյանլը, կնեգը իրեք վըեսկե յա ճըրըվար անում, տամ տրան, թա՝ քյիննամ քըղաքումը էսհինչ մարթին կոշտը, իրեք վըեսկեն տո ոճրան, իրեք խոսկ ա սուվըրցըննական: Էտ թամբանլը տի յել անում ա: Քյիննամ ա էտ մարթին կոշտը, իրեք վըեսկեն տամ, էտ մարթը իրեք խոսկ ա ասում, թա մըտետ կըպահես: Մին խոսկն էն ա, վըեր ամեն խոսկու հըվատալ չըն, մինն էլ էն՝ վըեր ծո՛ր տեղ քոն չըն ինիլ, էն մինն էլ թա՝ մարթ հիշքան նեղ տեղ ինգյի, հովսանլն կանե, կըմտածե, Ետնան ընելիսն անե:

Էտ վախտը մին խոջա մարթ նոճըյանրոճ շոռ կյանլիս ա ինոճում, հենց տըրան էլ պըտահում ա: Տա գյոճոճում ա, վըեր կնեգը մոճտամ ոճրան հաց չի տըլական, քյիննամ ա տարեկան իրեք վըեսկավ էտ խուջեն քըշտին նոճը-յըրոթուն անում: Խուջան ոճրան քյարվանը եր կալած, միշտ քյիննամ ար օրիշ տեղեր, էտ թամբանլն էլ նըհետը:

Մեհետ, քյարվանը տուս եկած վախտը, էրկան հըղե յըն քյիննամ, ծըրըվանում: Թըմբանլին քյինդիրանվ կապում ըն, քցոճում մին ճիրավըեր, վըեր ճոճր տոճու օնե: Վըեր հըսնում ա ճըրըվըերեն տակը, բոճրդան մին զըեռ օշափ կյամ ա առաչը, տրան խուսըցնում, հըրցըփորց անում, իրեք նոռն էլ տամ, թա կղարկես տոնըտ: ճոճրը կլիսըյեր դրկելան Ետն էլ քըրվանեն մարթիքը օգում չին տրան տոճու օնեն: Տա վերչը, տահանց խաթիրը քըենոճում ա, տոճու ըն օնում:

Տրանա Ետը քյարվանը խիլլն հըղե յա քյիննամ, մին ծո՛ր տեղ վըեր կյամ: Տա քըրվանեն մարթուցն ասում ա. - Լավ տեղ չըք վըեր կյամ: Ըըխեն Եշում չըն: Ինքը պիցըրանոճում ա սարեն կըլոխը: Լոխ քունավ ըն հընցը-նում, քշերեն կեսումը մին սեկ ա կյամ, քյարվանը նան քըրվանեն մարթուցը լոխճինին քշոճում, տանում:

Էտ թամբանլը մենակ հըղե յա ինոճում, քյիննամ հըսնում ոճրան քաղաքը: Օգում ա, թա քյիննամ տոն, տեսնում ա ոճրանց տանը տըղը մին զըեռ պա-լատ պիցըրանցած: Ճինանչոճում չի: Ուրոճըյոճում ա ինոճում: Պիցըրանոճում ա ծառը, տեսնում ոճրան կնեգը նստած, մին ջանիլ տղա յեկ կլոխը տիրած գյոճը-գյոճումը, քոն իլնձ, կնեգն էլ տրա կլոխը սըղըլելիս: Թոճվանցը թուշ ա

օնում, թա յիրան անե վրեր քցի, Էն մարթին խոսկը մըենն ա ինգյոն, գոռավ ձերան հվաքում, պահում: Վրեր քյինան ա տոն, կնեգը դանստին ճինանչոն ա: Էն ջահիլն էլ ձերան տղան ա ինոն, վրեր արտեն մծացալ ար:

Մին օր էտ կնեգը քյեփ ա սարքում, թաքավրերեն նան ձերան մարթու-  
ցը ծեն տամ: Հենց նստած, թունդ ուտելիս-խմելիս վախտը ախճիցը հորը  
հըրցընում ա՝ «մեհենգ ասե՝ տեսնամ կնեգն ա տոն տինո՞ղը, թա՝ մարթը»: Թաքավրերը կարում չի էտ խոսկը տանե, քյինան ա ձերան կախ տամ,  
ըսպանում:

### 34.ԻՐԵՔ ԽՈՍԿ

Մին եթիմ տղա յա ինոն, մինգել ձերան տատը: Լոխ էտ տղեն  
իրեսնըյեր խոսում ըն, թա խե չը՞ս կնեգ անում: Վերչը պիրոն ըն տըրան  
փսակում, էտ տղան հառհնը թողում ա տանը, ինքը քյինան դարիբոթուն,  
վար ծառայություն անե, փող ըխշաղի: Տա շատ ա քյինան, թա խրեգ,  
հսնում ա մին շիհար, տըեղ մին խազայինու քշտի դուլլուդ ա նի մննում:  
Էտ խազայինն ասում ա.- Իրեք տարե քշտիս ծըռըլլական ըս, իրեք  
տըռնան ետը քեզ իրեք մանեթ փող ըմ տըլական: Պայման ըն կապում,  
տղան ըսկսում ա ծըռայիլը:

Մին տարե վրեր անց ա կենում, տահանց ընգյոններան մին խոջա յա  
ձերան քյըրվանավը կյամ էտ շիհարը: Էտ տղեն տատն էլ խուջեն ասած ա  
ինոն.- Կըքյինան տըեսնաս թոռնըս հո՞նց ա, հո՞նց չի: Խոջան վրեր կյամ  
ա տըեղ, էտ տղեն ծըեռքեն պեն չի ինոն, վար դարկե տոն, մին կատու վա  
փոնում, քցոն պարկը, ըռելիը կապում, տամ ձերան, թա կըտանես մըեր  
տոն:

Խոջան կատուն յոր ա օնում, քյինան: Շատ ա քյինամ, թա խրեգ,  
տըեսնում ա մին յբանա դոլոն մին հարուստ մարթ ձերան քյարվանը  
վըենը կըցըրած, մարթիքը լոխ սուփրան քցած, օգում ըն վար հաց օտեն:  
Տահանք լիհմ հացը վար վրեր ըն տինում, մոկները եր են քաղում: Խոջան  
էլ վար նհըտնեն նստում ա, տըեսնում ա հաց օտըելն անալ լի կյամ,  
բոլոդան կատուն մըենն ա ինգյում: Պարկը էտ ա անում, կատուն տոն  
օնում, տինոն սուփրեն յիրան : Մոկները լոխ տես ու տեն փախճում ըն,  
տահանք նստում ըն, հալալ հաց օտում: Էտ խազայինը խուջեն ասում ա.-  
Հինչ վրեր օգես, քեզ ըմ տամ, մենակ թա էտ կատուն ինձ տո: Խոջան թա

ամանաթ պէն ա, կարել լըմ: Վերչը, շատ դաչանք ընելան էտը խաթիրը քթենո՛ւմ ա, քսան հազար մանեթ տամ, կատուն ինքյ օնում: Խոջան էտ փողը տանում ա տամ պըռավէն, ասում ա՝ թոռնտ ա դարկալ:

Պատավը հառնեն նհետ էտ փողավը մըեծ-մըեծ տներ ա շինո՛ւմ, պակաս-պոատ լոխ ո՛ւր ո՛ւր քցո՛ւմ, ըսկսում մըթըվարի ապրելը:

Մին տարե վար անց ա կենում, խոջան նորըմինն ա ո՛ւրն քըրվանավն անց կենում, նի մնում համին շիհմը: Էս դո՛ւնում էլ վար քիննում ա էտ տղեն կոշտը, վար տրա հմլն-պենն հրցընէ, խաբար գլիդն, տղան մին մըեծ հիլի յա տամ խուջեն, թա կըտանես մըեր տոն:

Խոջան քըրվանավը հղէ յա ինո՛ւմ, քիննում: Մին քանի օր վար քիննում ա, խիլլն հըռանում, էշում ա, տըեսնում մին ճիրու դրաղէ թաքավըրեն օխտը ըխճըկէքը մզըրենն թրչած, ո՛ւր ո՛ւր խառնած, կարում չըն, թա հըվաքեն: Հիլին տո՛ւս ա օնում, տամ էտ ըխճըկորանցը, տահանք հիլուն մաչին էշում ըն, թա էս հինչ լնվ պէն ա, հինչ վար օգես, քեզ ընք տամ, մըեզ տո: Խոջան թա՝ պա ո՛ւր ո՛ւր ապրանք ա: Ըխճըկէքը թա՝ վըեչինչ, տրա տարը մըզանա նըղանալ չի: Խուջեն խաթիրը քթենո՛ւմ ըն, մին քսան հազար մանեթ տամ, հիլին ինքյ օնում: Խոջան փողը տանում ա տամ պըռավէն:

Իրէք տարեն անց ա կենում: Էտ եթիմ տղան ո՛ւրն ծառայությունը վըեր պըծնում ա, խազայինն ասում ա.-Քեզ իրէք մանեթ փող պիտի տամ, մեհենց իրէք մընեթին տեղակ իրէք խոսկ ըմ ըսըլական, ընջուկետ օղ կանես, մըտետ պահես: Մո՛ւրթնն ասում ա. - Վըեր հիշտեղ էլ ինիս, հիշքան էլ նըեղ տըեղ ինիս, քըերծու յիրն, ծո՛ր ո՛ւ մաչի, կյետու դրաղէ ո՛ւր ո՛ւր մնաս վուչ: Ետնան էլ թա՝ ո՛ւր ո՛ւր պենին վըեչ մին վախտ խառնվես վուչ: Վըրչումն էլ ասում ա.-Հիշքան էլ նըեղ տըեղ ինիս, թայդի չինցիս, հո՛վսնլն կանես:

Տղան հղէ յա ինո՛ւմ, քիննում: Շատ ա քիննում, թա խրեց, հսնում ա մին ծո՛ր ո՛ւր դրաղ, ծո՛րսվն էլ մին կյետ ա ինո՛ւմ անց կընալիս, կյետեն դրաղեն էլ մին քյարվան վըեր եկած: Էտ քըրվանեն մարթիքը տղեն ասում ըն.- Մթեն ա, մըեր քշտին կաց, քշըրհանա լո՛ւսնվ էլլա եր կըկենաս, քիննում: Սա թա իստի տըեղը էս մընալ չըմ: Տղան քիննում ա մին շեն տըեղ կենում, քշերը տըեղ թոռ ա կյամ, սիլըսո՛ւ անում, կյետը վըրարում, էտ քյարվանը մըթուցավը-պենավը ամմեն հինչ քշո՛ւմ, տանում: Մին քանի ամըես տա

վրեր քյիննամ ա, տրեսնում ա մին տրեդ մին խոր ճիրնավրեր, շատ մարթիք կոխկեն հվաքված, վեդրան քյինդիրան կապում ըն, քցում ճիրավերը, մին մարթ էլ նի յա մրննում, վրեր վեդրան ճիրնավ լըսնե, տոնս օնե: Հու վրեր նի յա մրննում, վրեչ կարում ա ճոնր տոնս օնե, վրեչ էլ ինքյն ա ետ կյամ: Էտ տղան ասում ա.- Թուդեցեքյ հնլն մին ես էլ փորցեմ, տրեսնամ պենը հինչոնն ա: Տրան էլ ըն քյինդիրնավ կապում, քշըցնում ճիրըվրերեն տակը: Վրեր հսնում ա ճիրըվրերեն լափ տակը, քյանդիրն ոնրան անա ետ ա անում, վրեր վեդրան ճիրնավ լըսնե, եշում ա տրեսնում մին շատ այբեջնո տղամարթ, մինգյել մին դաշննգ, կուկլա ախճիգ եկեն ըռաչին վրեննը կացեն: Տահանք տղեն հրցընում ըն, թա՝ մզանա հու վա՞ղնշննգ, մունք ոնրոնր բաբ ը՞նք, թա՝ չէ: Էտ տղան թա՝ սիրիլին յիրն յա: Տրանա ետը տղեն յոր ըն օնում, տանում մին քանի պաղվալ նշանց տամ, լոխ մարթու կլխըներավ լիգը: Ախճիգն ասում ա.- Էս կլխընեն լոխ տիյերան եկած մարթուցը կըլխընեն ա: Հու վրեր եկալ ա, թա ճոնր տանե, Էտ պենն ոնրան հըրցըրալ ընք, ասալ ըն տուք ոնրոնր բաբ չըք, մունք էլ կլոխը կտրալ ընք, քցալ պաղվալը: Էտքանեն մաչին մենակ տու վիր, վրեր մրեր հարցեն դոնկ պաղասխան տուվրեր, տրա հետե տու մրեր աշկեն լոնսն ըս: Պիրոնն ըն Էտ տղեն խիլա վրեսկե խազնա տամ, օրիշ հղըցալ հղե քցում, տոնս ա կյամ, քյիննամ: Տրանա ետն Էտ տղան շատ տրեդեր ա շոռ կյամ, շատ պեներ ա տրեսնում, մին քանի տարե անց կացած, հսնում ա ոնրան երգյիրը:

Քյիննամ ա ոնրան տանը տրեդը, տրեսնում տոնը կա վուչ, կոխկեն մին մրեծ պալատ ա պիցիրնցալ, առաչը լավ բախճա քցնծ, մուտանում ա, եր ինոն բալկոնը, ակուշկավը եշում, տրեսնում ոնրան կնեցը տախտեն նըստած, մին ջնհիլ տղա յէ կոխը տիրնծ ծոկներեն, քունավ հնցած: Մտկումն ասում ա.- Մա ինի, չինի, կնզանըս սիրականն ա. մավգերը տոնս ա օնում, վրեր յիրն անե վրեր քցի, մինգյել խազայինին վերչին խոսկը մրետոն ա քցում, ետ քաշում, տինոն դոբուրումը: Վրեր նի յա մննում տոն, տատը նան կնեցը շատ ըն ուրխանում, ըսկսում ոնրոնր պըչպըչորելը, տա թա՝ պա քոն իլնծ տղան հու՞ վա: Կնեցը թա քու տղատ ա, քզանա ետեն ա իլնլ, տու տրեսալ չըս, մեհենգ մըծացալ ա, քու բոյիտ տրեռալ:

### 35. ԿՈՒՃՈՒՐ ՀԱՌԹՆԸ

Մին շատ տղատար, հրեթնատար ու թուռնատար տան տոռնը մին ձևընկյուն մին հիվուր մարթ պեննում ա, տընըցուց լոխճինին հըրցնում, թա ծըեր տոնը մոկըյը նան ապրանքն ա՝ շատ սիրում, թա՝ սերը: Լոխ սուսըն անում, կարում չըն հիվուրեն ջողոբը տան, մենակ կուճուր հաթոնը ասում ա.- Հըրուստոթունը, մոկըյը, փողը լոխ ծըեռքու եղտ ա, կյամ ա, քյիննամ, տանը սեր պիտի, լոխ հենց պիտի ինին մին հըլավում քոն իլնն:

Տրանա ետն էլ հիվուրն ասում ա.- Օրաս ետը լոխ էս կուճուր հաթոնեն խուսկավը կըքյինաք, հինչ վըեր ասե, անջուկ կոնեք: Ասում ա, պըրծընում, տոն կյամ, էլ ուրվամ չի:

Էտ մըեծ տանը շատ վըեղ, շատ հանդ, շատ արտ ա իննում: Արտը վըեր մխըրե մըծանում ա, հնլն հինձիլի տըռնալու, էտ կուճուր հաթոնը ասում ա.- Դըրյազավ հըրեցեք, պերեք թայա տուվեք: Իտի յէլ անում ըն:

Կուճուր հաթոնը Էտքան ըրտերեն տըեղը լոխ կարկաժ ա վարել տամ, էտ կարկաժը վըեր մխըրե տիղնավուն ա տըեռնում, տըհանցա տասսը կըտըրել ա տամ, պիրում կոտրում, տըեսնում լոխճինին մաչը լիզը ցորեն ա: Էտ ցորենը լուվանում ըն, չուրըցնում, տանում ճեղաց, աղում, պիրում հաց թըխում: Հացըն համը կաղնու համ ա ինում: Տրանավ գոնդում ըն, վըեր կըրկըժնեն հնլն հըսալ չի: Տրանա ետը կուճուր հաթոնը տընըցուց լոխճինին ասում ա.-Հու հիշտըղավ քյիննամ ա, տոն կյալիս մին պեն պիրի:

Հննդն տոն կյալիս ամմըն օր լոխ ամեքյա մին պեն ըն պիրում , մենակ կուճուր հաթոնեն նշանածը տերտակ ա կյամ: Կուճուր հաթոնը լոխճինին քըշտին մարթին իրեսնըյեր խոսում ա, ետնան էլ ասում. - Վըեր էքյուծ տերտակ եկեր, թուղըլական չըմ տանը մղակավը նի մննես:

Էքյսը տոն կյալիս կուճուր հաթոնեն մարթը վըեչ մին պեն չի քթենում, հղըցումը մին ըսպանած օց ա տըեսնում, քյիննամ ա մհակեն քթավը քցում, պիրում հայաթը, ախպոբցն ան հըրթներեն պերած տես-տենին խառնում: Կուճուր հաթոնը լոխճնան թաքուն քյիննամ ա էտ օցըն պիրնան մին բրիյանտա շինած մուտանա տոն օնում, պիրում ուրան օթաղը:

Տրանա ետը կըրկըժեն վըեր կյամ ա հըսնում, կուճուր հաթոնը լոխ քաղել ա տամ, տահանց մաչան էնքան ցորեն ըն տուս տամ, վըեր տասը տարե հերիք կանե:

Էտ տարըն շատ թոնդ ծմըեռն ա իննում, հիյվընեն լոխ սոված,

կյումերումը պըռանչում ին: Հիյվընտարերը կյամ ըն էտ կուճուր հառթենն անա խոտ օգում, տա յեւ ասում ա.- Ես խոտը փողավ չըմ ծախում, ցոռնավ ըմ ծախում: Խոտընն թըյենեն լոխ ցորեն ա շինողւմ, տահանք ըսկսում ըն թաքավըերու մնան ապրելը: Էտ դըթերքումն էլ տահանց տանը մնան սիրավ տոն չի կար:

Մին քէր էտ հառթենն պատրունը կյամ ա տրա տոռնը պենում, տըեսնում էտ քէրվա խըվարումը հենց ա մին իրիյնակ ինի երգիյնքան վըեր եկած, լոսանն էլ մարթու աշկ ա օգում, թա ծակե:

Պատրունը էտ կյամ ա կնգանը կոշտը, տըեսածը քշտին նաղլ անում: Կընեգը խըելունք ա ինողւմ, ասում ա, - Ա՛ հլիվուր, հինչ պե՞ն օնըես, հինչըտ ա՞ մնացու, վըեր օգում ըս գիդմա, թա մըեր հառթենն տանը էն հի՞նչ լոս ա, մունք էս ընք թաքավըերու մնան ըպրելիս, էլ հինչիտ ա՞, վըեր օգում ըս ամմըեն հինչ գիդմա: Մարթն ասում ա.-Չէ՛, վըեր չէ, էս պիտի գիդմմ, թա էն հի՞նչ լուս ա:

Պատրունը քիյնամ ա կուճուր հառթենն կոշտը, ասում.- Նաղլ ըրա, տըեսնամ էն հինչան ա՞, վըեր քէր-ցիբեկ քու օթաղըտ իրիյնակու լոս ինգյած ա ինողւմ: Հառթը ասում ա. - Ա՛ պա, էս տա քեզ կարել չըմ ասըեմ, վըեր օգում ըս գիդմա, քու տղըետ նհըետ պիտի ըստըեղաս տոնս կյամ, քիյնամ օրիշ շենում ապրըեմ, մըեր իլըծ-չիլածն էլ լոխ քեզ ինի: Տու մի ասըել, իրիյնակու մնան լոս տվողն օցըեն պիրանան տոնս կալած մու-տանան ա:

Տա մուտանան յոր ա օնում քցողւմ մաննը, մարթին նհըետ քիյնամ կոխ-կե շենը, մին երկու-իբեք տըռնան էտն էլլա ամմըեն հինչատար տըետնում, իսկ պըտրունեն քշտին մնացած ամմըեն հինչն օրկանց-օր ծողնողն մնան հալողւմ ա պըրծնում, էլլա քիսըբթունը կյամ ա նահանց տոռնը չոքում: Հացը հունց պեն ա, վըեր մարթին տանում ա դողմանին տոռնը:

Մին օր հլիվուրը ճըղորտված շուրերավ կյամ ա կուճուր հառթենն տոռնը թակում, հառթը պըտրունեն տանում ա տոն, լավ դունըիւլեղ անում: Պատրունըն ասում ա.- Դե՛ լավ, հինչ իլմլ ա, իլմլ ա, մոկքյ ու ապրանք ա իլմլ, տահանք լոխ եղու մնան հմլմլ ա՛ քյեցմլ, էլլա եք մըեր կոշտը, բիրադի ըխշադիյնքյ, հինչ վըեր կասըես, քու ասածըտ կանենքյ, էլ օրաս ետը քու սիր ու սեկրետետ նհըետ պեն չօնըեմ: Հառթը ասում ա. - Ապա, տըեսնում ը՞ս էտ հացըեն կըտուրտանքը, հունց ըրա, վըեր նահանք

Ուրիշ անգամ կենան, նորըմիան սաղ հաց տրեռնան: Պատրուին ասում ա.- Ա՛հ հաթնը, յանի հացըն կըտուրտանքը հունց կըկա՞րեն Ուրիշ անգամ փրոնեն, սաղ հաց տրեռնան: Հաթնը ասում ա. - Ապա, իտի յէ մունք կարել չընք Ուրիշ սիրինք, Ուրիշ խոսկ ըսկանանք, լմվն էն ա՛ն ճոկ-ճոկ, Ուրիշ անգամ հեռու ապրենք, իտի Ուրիշ ավելի շատ կըսիրինք, իսկ քու ապրուստը, հացը, ճորը, շորը ամբեն հինչ քու տղորանցը լոխճինին պարտկն ա, կոզի Ուրիշ անգամ ճոկվալ ընք, պիտի մինչն վերչ քեզ լոխ քյոմնգ անընք:

### 36.ԻՐԵՔ ԿԼՈՒ

Մին շատ թամբալ, քյոմսիր մարթ ա ինձ: Տա տրեսում ա, վեր Ուրիշ տանը ուտելի վրէչ մին պեն չի մնացալ, քյինամ ա թաքուհուն կոշտը, կլիխ տամ, ինգյոն վրենները, դաշանք-պղատանք անում, ասում. - Խոխեքըս սոված կուտորվում ըն, ինձ մին պեն տո, տանըն: Թաքուհին խըղճմըտանքալ ա ինձ, տրան մին քսակ վրեսկէ յա տամ, ասում.- Տար խոխեքըս պահե, վեր մեռնեմ, բիդի ինձ կյոս վուչ:

Էտ մարթը վրեսկէն յոր ա օնում, կյամ տոն: Օտում ըն խմում, պրանվում, քոն ինում՝ էնքան, վեր էտ վրեսկէն էլ ա պրծնում: Տա տրեսում ա, վեր վրեսկէն պրծալ ա, տանն էլ ուտելի պեն չի կա, խոխեքը հաց ըն օգում, բիդիան թաքուհուն խոսկը մըտն ա ինգյոն: Թաքուհին մնան թաքուհին էլ մին տարե առաչ ա ինձ մըտած: Տա ասում ա.- Չինչ ինձ ա, թոդ ինի, էս քէր պիտի քյինամ թաքուհուն կյիրեզմանը:

Հոն յա ինձ, քյինամ: Նիդետն էլ մին պմի, մինգել մին մեշուկ ա յոր օնում, ասում. - Բնի թաքուհուն կյիրեզմանումը վրեսկէ յա ինձ, ածըն մեշուկը, պիրիմ...

Լիսնինգյո քէր ա ինձ: Էտ մարթը քյինամ ա թաքուհուն կյիրեզմանը քանդոն, դոթին պեց անում: Թաքուհին տրեղը նըստում ա, ասում.- Ես քեզ հինչ ըմ ա՛սալ, հոր ը՛ս եկալ: Մարթն ասում ա.- Թաքուհի, եր կաց, էլ էն տրեղը չի, քու տրեղըս էս կյիրեզման կըմնըն, խոխեքըս կուտորվում ըն, մին թմիր ըրա: Թաքուհին տրան իրեք կյիրեզման ա նշանց տամ, ասում.-Քյինամ էտ կյիրեզմանընք քանդի, կըլխոնեն եր կալ, տար էսինչ կաղնուն տակըն մին տոն կա, տոնը թակե ասե՛ կլիխ ըմ պերալ, նա յոր ա ունական, հինչ ասըս, տա: Թաքուհին էտքանն ասում

ա, նի մննում կյիբեզմանը:

Էտ մարթը թաքուհուն կյիբեզմանը նորմինան ծասկում ա, վրեղը յիրան ածում, քինան էն նշանց տուված իրեք կյիրբզմաները քանդում, կլխընեն տոնս օնում, քցում միշուկեն մաչը, շիլակում, քշերվա կեսին քինան կադնուն տակընեն տանը տոռնը թակում: Տնատարն ասում ա.- Շու վը՞ս, նի մըտ տըեսնամ: Տա նի յա մննում, մեշուկը վրեր տինդում, ասում. - Ծըգետե կլխընե յըմ պերալ: Տնատարը մեշուկը յոր ա օնում, տանը մաչ տըեղը թափ տամ, միշուկան իրեք կլոխ ա վրեր ինգյում, մինը թուլու ա ինում, ինգյում կարավաթեն տակը, մինն ինգյում ա տանը պոճախը, էն մինն էլ մնամ ա տանը մաչ տըեղը: Տնատարը թոկվանցը յոր ա օնում, կարավաթեն տակե կըլխեն յիրա անում, գլղլլան մին ընգյումնավ նի յա մննում, էն մին ընգյումնավ տոնս կյամ: Ասում ա՝ սա հեչ: Պոճախն ինգյում կլխըն ա յիրա անում, գլղլլան նի յա կյամ, առանց ծըկելի էտ տըեռնում: Ասում ա՝ սա յէլ հեչ: Տանը մաչ տըեղեն կլխըն թոկվանցը վրեր յիրա յա անում, գլղլլան կլոխը ծակում ա, մնամ կլխումը: Տնատարն ասում ա. - Ա՛յ, սա կլոխ ա, հինչ վրեր օզըես, կըտամ, իսկ էն էրկունը ինձ հարկավրեր չըն, կարող ըս էտ յոր օնըես: Տա թա՝ հինչ թափավո՞ւտ կա կըլխընեն մաչին, կլոխը կլոխ ա իլի: Տնատարը ասում ա.- Չէ՛, կլխան կլոխ թափավուտ շատ կա, էն կարավաթընեն տակընեն կլոխը քու կլխըտ մնան ա, թաքուհին վրեր ասալ ա՝ կոշտըս չի կյան, ըսկացալ չըս, խոսկը մին ընջուկավըտ նի յա մտալ, մինավը տոնս եկալ, էն պուճախընեն կլոխը՝ վրեր գլղլլան նի յա եկալ, ծակալ չի, նա քըզանա մոտե մարթ ա իլնլ, հինչ վրեր ասալ ըն, կլոխը նի չի մտալ, ինձ իտի կլոխն էլ չի հարկավրեր, էն տանը մաչ տըեղեն կլոխը, վրեր գլղլլան ծակալ ա մնաց ալ մաչին՝ տոնս չի եկալ, տա հունց մարթ ա իլնլ, վրեր հինչ ասալ ըն, մնացալ ա կլխումը, էտ կլխըն հինչ օզըես, կըտամ: Էտ մարթն ասում ա.- Մին քըսակ վրեսկե տո: Տնատարը մին քսակ վրեսկե յա տամ, էտ մին կլոխը յոր օնում, էտ մարթին էլ ասում.- Քյինն, սօրաս էտը հինչ վրեր ասըեն, թող կլխումըտ մնա:

### 37. ՓԸՄԵՆ ՊԱՅՄԱՆԸ

Մին շատ հարուստ մարթու տղա մին շատ քյնսիբ մարթու ըխճըկան սիրում ա: Էտ տղան հորն ասում ա.- Ես մին ըխճըկան հավան ըմ կացալ, էտ ախճիգը մըրեր դոկքյանան ապրանք ա ինքյ կալալ, օգում ա քյինն

ուրանց շենը, թա օգում ըս տըեսնաս, նհրետը քյիննն ռըաննց շենը, հղեննի գրոնց կանըես, կըճիննանչիս, կըգլիդնս հունց ախճիգ ա:

Հնարը հղե յա իննում, ըխճըկանը նհրետ քյիննն ռըաննց շենը: Հղեննի ճոխտն էլ սուս ըրած ըն իննում, ախճիգը խոսկ ա օգում պեց անըե, ասում ա. - Ե՞ս քեզ շիլակըես, թա տո՞ւ ինձ շիլակըես: Հլիվուրը խոսկ չի քթենում, վըեր ասըե, սուս ա անում, մտկումը տղըեն ա ըսկսում ռըշոնց տալը, ասում՝ էլ ախճիգ չի քթնլ, վըեր էս տոնս պրծած անհրմանչին ա հավան կացալ:

Ախճիգը տըեսնում ա, վըեր հլիվուրը խոսում չի, ինքյն էլ ա սուս անում:

Մին խիլլա տըեղ էլ վըեր քյիննն ըն, հղեննի մին մըեճ ցըեխ տըեղ ա պըտահում: Ախճիգը հլիվուրըեն ասում ա.- Ե՞ս քու ծըեռքատ փոնըեմ, թա տո՞ւ իմ: Հլիվուրը էլլա չի կարում խոսկ քթենա ասե:

Վըեր կյամ ըն շեննն մուտանում, ախճիգը խոր թառանչ ա քաշում: Հլիվուրն ասում ա.- Էտ իս՞ իտի խոր թառանչ քըշեցեր: Ախճիգն ասում ա. - Էն դոլի արտըերը հնարանց ըն քյիննն, տըեսնաս սահանց տարը կե՞րալ ա, վարալ, թա վա՞րալ ա, պիտի օտըե: Հլիվուրը պեն չի կլոխ ինգլոն, վըեչ էլ խոսում ա, մինակ ռըանն տղըեն ա մտկումն ռըշոնց տամ, վըեր իտի խըելքը պակաս ըխճըկան ա հավան կացալ:

Շենը հսնըելը բնս հլիվուրը ետ ա տըետնում կյամ տոն, հինչ վըեր ըխճըկանն ըսկացալ ա, տղըեն նհրետ նաղլ ա անում, տըղան շատ ա ուրխանում, վըեր ախճիգն էտքան խըելունք ա իլալ: Հնարն էլ շատ ա գարմանում: Տղան ըսկսում ա ըխճըկանը խոսկըերքը մին-մին լոխ խոնրոնն անըելը, ասում ա. - Էն վըեր ասալ ա՝ Ե՞ս քեզ շիլակե՞մ, թա տո՞ւ ինձ, ուզըեցալ ա ասըե՝ հղեն երկան ա, մին պեն նաղլ ըրա, վըեր հղըեն անց կենա, իսկ վըեր ասալ ա՝ Էս քու ծըեռքատ փոնըե՞մ, թա տո՞ւ իմ, տրանավ էլ ուզըեցալ ա ասըե՝ հղեն ցեխ ա, ծմական մհակ կտըըե, հանցու վըեր տեմ տաս, մինգլ էլ վըեր ասալ ա՝ արտըերը հնարանց ըն քյիննն, տըեսնաս սահանց տարը կե՞րալ ա վարալ, թա վարալ ա՝ պիտի օտըե, տրանավ էլ ուզըեցալ ա ասըե, Էն ըրտերեն տարը հնճիլական ա տանըն ռըանն պարտ-կերը տա՞, թա տըննական ա ռըանն ըմբըրնեն ածըե:

Տրանա ետը հնարն ասում ա. - Դե, վըեր իտի յա, հավան ըս կացալ, քյինն պեր, պեժինքյ-պեն չի հարկավըեր, թաքյ լիհա մըեր հառհնը խըելունք ինի:

Տղան քյիննամ ա ըխճըկանը տոնը, ըխճըկանը նհրետ մսլըհաթ անում, պայման տինողւմ, ասում.-Քեզ տանում ըմ, ամմա վրեր իմ պենիս խըռնըվըցեր, իմ տանաս տողւս ըմ քցըլնկան: Ախճիգյն ասում ա՝ լավ:

Տղան ըխճըկանը կուռնան փոնում ա, պիրողւմ ուրանց տոն:

Ըխճըկանը հնարը շատ քյնսիք ա ինողւմ, տանը վրեչ մին պեն չի ինողւմ, մենակ մին կյառն ա ինողւմ, էտ կյառնըն նհրետ ար գիրնով ինողւմ, օրն անցկըցնում: Մին օր էլ փրեսան ուրան դընտտենքը պըհողեն սուվըրցնում ա, թա քյինա դընտտենքը հունց տըրդավ քշի, վրեր հանորըս կյառնը նահանց նհրետ խառնըվե, քշի, պեր մրեր հայաթը: Դընտտենքը պահողը իտի յեղ անում ա: Կյառնը դընտտանցը նհրետ ա քցողւմ, պիրողւմ:

Տա կյառնը փոնում ա մորթում, օտում:

Մին քանի օրան էտը հանըերը կյամ ա փսրեն կոշտը, ասում.- Կյառնըս դընտտանցըտ նհրետ խառնվալ ա, եկալ ըմ տանընմ, առանց նրա օրըս անց չի կենում: Փրեսան ասում ա.- Կյառնըտ վրեր դընտտանցը նհրետ խառնվալ ա, հնարնթ դանա յա տըրեռալ, քյինն տըրես ճինանչում ը՞ս, ճոկե, եր կալ տար: Հանըերն ասում ա.-Հունց կա՞րող ա կյառնը դանա տըրեռնա: Տըեսնում ա, վրեր փրեսան խոսում չի, էտ ա տըրեռնում, քյինն ուրան տոնը:

Ախճիգյն էտ պենը վրեր տըրեսնում ա, մին օր աշկ ա կյուղանում, թաքուն քյիննամ հորը կոշտը, հորը սուվըրցնում, ասում.- Փրեսատ քըշըրհանան ան դիքրողցողնը բըխճեն ծըղըցյենն ճիրողւմ ա, քյիննա թորըտ յոր կօնըես կյնա, քցիս ծըղըցյենըերեն յիրն, փրեսատ հըրցըննական ա,թա էտ հինչ պե՞նի յըս, տու կասըես ծողկողն ըմ փոնում, վրեր ասըե հու վա՞ ծըղըցյենըեն մաչին ծողկողն տըրեսալ, տու վըել կասըես՝ հու վա՞ տըրեսալ, վրեր կյառնը դանա տըրեռնա:

Ախճիգյն էտքանը հորը սուվըրցնում ա, էտ տըրեռնամ կյամ տոն:

Մին օր հանըերն ուրան թորը յոր ա օնում, կյամ նի մննում փըսեն բախճան, ըսկսում թորը ծըղըցյենըեն յիրա քցիլը: Փրեսան վրեր կյամ ա տըրեսնում հանըերը թորը քցնծ ծըղըցյենըեն յիրն «ծողկողն փոնելիս», դնստին մաննը կծում ա, կլոխ ա ինցողւմ, վրեր տա հանորը խըրեքեն պենը չի, ախճիգյն ա սուվըրցըալ, հանորը նհրետ վրեչ մին պեն խոսում չի: Ուրողցողնը քյիննամ ա տոն, կընգանն ասում. - Մըրեր պայմանը պայման ա, տու վրեր իմ պենիս խառնըվալ ըս, էս քեզ իմ տանաս տողւս ըմ քցողւմ, քշերավ կըքյիննա

քու հմարանց տոն: Կնեգն ասում ա. - Պա ես քրզ նհրետ մին տարե ըխշադալ ըմ, էս տանան ինձ փայ չի՞ հըսնում: Մարթն ասում ա.-էտ տու, էտ էլ տոնը, հինչ վրեր աշկըտ փոնրե, յոր կօնրես, քրզ նհրետ տանրես: Կնեգն ասում ա.- Վերչին դոնոնն ինձ նհրետ պիտի մեհետ լմվ հաց նստրես, էս էլ էս ռըրոգոնը կըքինամ իմ հարանց տոն: Մարթը թա՛ լավ:

Վրեր պիրոնը ըն հաց վրեր տինոն, օտում-խմում, մարթը հմարփոն ա, խոր քունավ հընցնում: Տրանա ետը կնեգը տոնա ա կյամ մին փուրգոն փըռնում, պիրում ռըրան մարթին տինոն մաչին, տոռնը քըլլում, փուրգոնը քըշիլ տամ թուշ ռըրան հարանց տոռնը, պիցրանոն տոն:

Մարթը քըրհանան վրեր աշկըրը պենոն ա տըեսնում հանորը տանը, կնգանան հըրցնում ա, թա ինձ հոր ը՞ս պերալ ըստըեդ: Կնեգն ասում ա. - Տու ինձ ասալ ըս տանը հինչ վրեր աշկըտ փըռնրե յոր կօնրես քրզ նհրետ տանրես, էս էլ սադ տանը մաչին հիչքան տես ու տեն յիշեցե, աշկըս քեզ փոնրեց, եր կալի պերե, տանը պիլանին էլ էս ա ծըեռքես, եր կալ, տիր ջուրումըտ: Ասում ա, պիրում պիլանիքը տամ ռըրան: Մարթն էլ թա՛ էն տոնն առանց քեզ կապեկ չմժի, էտ տըեռ քինանք: Սորաս ետը էս իմ պայմանըս փոխում ըմ:

### 38.ՎԸԵՍԿԵ ԹՈՒԿԱՆ

Օխտը ախպրեր ըն ինոն, ռըրանք էլ հըսած-փըսած, բայց շատ քյնսիր: Մին օր տահանք հորը յըխըբողազ ըն անում, թա մըեզ պիտի փսակես: Հմարը թա՛ մոնք էսքան քյնսիր, ծըեզ հինչա՞վ փսակեմ: Տղեքը հըվաքվում ըն հորը նհետ խոսում, մսլըհաթ անում, թա հու վրեր հիշտեղա կյն տոն, մին պեն պիրի: Տրանա ետը ամմըն օր մինը մին փադ, մին չոփ, մինն էլ մին քար, մին արկաթ, յա մին օրիշ պեն ար նհետը պիրում տոն: Կուճուր ախպրերն էլ պեն չի քթենում, հղըցըն մաչին մին ըսպանած օց ա ինոն, մհակեն պտոկն ա քցոն, պիրում սհարումը վրեր քցում: Ախպրերքը կյամ ըն օցըն ծոռ-ծոռ եշում, անց կենում: Կուճուր ախպրերը իսկի վեջավն էլ չի օնում:

Մին օր կուճուր ախպրերը եշում ա, տըեսնում մին դուզդուն մին վըեսկե թոխկա չինգերավը քցած, տանում ա: Տա օցը պիրում ա քցոն՝ դուզդունեն առաչը, դուզդունը թոխկան օցեն քշտին վրեր ա քցում, օցը յոր ա օնում, քյինամ:

Կուճուր ախպրերը էտ վրեսկէ թոխկան տանում ա տոն, տրանավ մրեծ-մրեծ տներ ըն շինում, լավ ապրուստ ըստեղծում, ըսկըսում մըրթը-վարի ապրելը: Տրանա ետը հնարը, մարը, մրեծ ախպրերքը ըսկսում ըն տրա կըլխավը պըտըպատ անըելը:

Ըստուծանա իրեք խնձոր վըր ինգյի՝ մինն ըսողընն, երկունն էլ ըսկընողընն:

### 39.ԿՅԵՏԵՆ ՊԵՐՄԾ ԽՆԶՈՐԻՆ ՆԱՂԸ

Մին ջահիլ տղա քյինամ ա կյետին դրաղեն իրեսը լուվանում, տըես-նում կյետը մին խնձոր քշած պիրոն ա: Ծըեռքը մըեկնում ա, խնձորը փոնում, օտում: Մինգյել մտածում ա, թա պա էս խնձորին հախը տուվե՞, վըր կերե: Կյետնըյեր քյինամ ա, վըր տրա բաղը քթենն, հախը տա, էտ տըեռնա:

Շատ ա քյինամ, թա՝ իրեգյ, հսնում ա մին բաղ՝ հենց լիհն կյետեն կոխկեն: Նի յա մնում, դարադուչուն ասում. - Էս բաղան կյետը մին խնձոր ա քշնլ պերնլ, փոնալ ըմ, կերալ, հախը հիշքա՞ն ա, ասե, տամ: Ղարադուչին թա՝ էս կարել չըմ ասեմ, խագայինն ա գրոնդում:

Էտ տղան քյինամ ա շոռ կյամ, բաղեն խագայինը քթենում, ասում. - Բաղետ մին խնձորը կյետը պերալ ա տուվըր, ճիրան տոն ըմ կալալ, առանց հախը տալի կերալ, կյինն ասե, տամ: Խագայինը թա՝ կարել չըմ ասեմ, բաղը թաքավըրենն ա, քյինն թաքավըրենն անա հըրցըրու:

Տա քյինամ ա թաքավըրեն էլ ասում, թաքավըրը հըրցնում ա. - Տու փսակված ը՞ս, թա նգնի: Էտ տղան թա՝ նգնի ըմ: Թաքավըրեն ասում ա. - Մին ախճիգ օնըն, համ քառ ա, համ՝ քոռ, համ էլ՝ կոնդ: Թա ըխճըկանըս նհետ կըփսակվըես, խնձորին կյինը յոր կօնըն, թա չէ՝ քեզ ինի, հարկավըր չի: Էտ տղան կարում չի իրեսա անց կենա, մտկումն ասում ա՝ փսըկվըլական ըմ, տըեսնամ սրա վերչը հինչ ա տըեռնում:

Փսակվում ա, ախճիգը տանում տոն, տըեսնում վըեչ քառ ա, վըեչ՝ քոռ, վըեչ էլ՝ կոնդ, շատ դնշննգ էլ ախճիգ ա, հենց ա լիհն մին հոլըգյ- մնլնգյ ինի: Էտ կյամ ա թաքավըրեն կոշտը, ասում. - Թաքավըրեն ապրած կենա, պա տու լիհա աում ըս՝ ախճիգս համ քոռ ա, համ՝ քառ, համ էլ՝ կոնդ, վըեչ նա յա, վըեչ՝ նա, վըեչ էլ՝ նա: Թաքավըրեն ասում ա. - Ախճիգս քոռ ա, վըր հնլն տոնը տըեսալ չի, քառ ա, վըր հնլն վըեչ մին փիս խոսկ չի

ըսկացալ, կոնդ ա, վրեր հըսարան տոնս չի եկալ, վրեր տի հալալ ծըծկեր ըս, տրա հետե յել քեզ ըմ տուվալ:

#### 40. ՄԸԵԾ ԱԽՊԸԵՐԸ ՆԱՆ ԿՈՒՃՈՒՐ ԱԽՊԸԵՐԸ

Էրկու ախպրեր ըն ինոն: Մըեծը փսակված, մին քանի խուխատար տըեռած ա ինոն, կուճուրը՝ հմլն անգամ: Տանը տիժեր պեները լոխ կուճուր ախպրերն ար անում՝ քշեր-ցիրեկ հանդի պեն ար անում, տավարն ար պահում, քրտնընքու մաչի կորած ըխշադում ար:

Հունց ա պըտահում, մըեծ ախպորը մտկավն անց ա կենում, վրեր կուճուր ախպորն անա ճոկվե: Մեհետ վրեր խոսկ ա պեց ինոն, տա կուճուր ախպորն ասում ա. - Ես արտեն խուխատար-կնգատար ըմ, տու վրել սօր-էքյոնձ փսըկվըլական ըս, լավ կինի, վրեր ճոկվենք: Կուճուր ախպրերն ասում ա. - Դե վրեր օգում ըս ճոկվենք, տոնը-տըեղը լոխ մին փայ անենք, մրեր հմր էլ՝ մին փայ: Մըեծը թա՝ հմլն կնգանըս նհետ մալըհաթ անըեմ, էտնան: Քյինամ ա կնգանը նհետ մալըհաթ անում, կնեգյն ասում ա. - Քու հմր արտեն մըծացած, կունդացած, հմլն ինգյնձ մարթ ա, վրեր յոր օնըես, սաղ տանան-տըեղան, ըպրուստան ինգյիս, խոխեքյըտ հինչավ ը՞ս պըհըլական, էն ա տահանք եր կալ, թող հմրն էլ ինքյը յոր օնըե:

Մըեծ ախպրերը կյամ ա կուճուր ախպորը կոշտը, սա հըրցնում ա, թա վրերն ը՞ս օգում, մըեծը թա՝ տոնը-տըեղը, մոկլքյն ըմ օգում:

Փայ ըն տինում, իլնձ-չիլնձ լոխ մըեծ ախպրերն ա յոր օնում, հարը տամ կուճուր ախպորը: Տահանք էլ լնվ տոն-տըեղ ըն ինոն տիրնձ:

Կուճուր ախպրերը ամմըեն հինչ թողում ա, հորը շիլակում, քյինամ դարիբոթուն, վրեր ընդըեղ ըխշադանք անըե: Քյինամ ա տոնս կյամ մին հեռու քաղաք, մին տոն փոնում, հորը տինում ըտըեղ, ինքյը քյինամ քըղաքըեն մեյդանը, վրերդեղ վրեր մշակ մարթուցը տանում ըն պինըցնում: Լոխճինին տանում ըն, տրան տանում չըն: Մին քանի օր քյինամ ա կյամ, վրեչ մինը հըրցընում չի, թա տու հու վը՞ս, հինչ ը՞ս: Մին օր էլ մին սիպտակ ծիյավուր մարթ կյամ ա տրան հըրցնում, թա՝ տու հու վը՞ս, տա թա՝ իստի մարթ ըմ, վրեչ մինն ինձ տանում չի պինըցնե: Տա տոնս ա օնում մին մանեթ տամ, յոր չի օնում, ասում ա. - Թա պեն օնըես ընելի, ինձ տար պինըցրու, հախը տո, օգում չըմ տուված փողըտ: Էտ սիպտակ ծիյավուրը

թա՝ հնչում էր կալ, ետնան էտ էլ կինի: Յոր ա օնում, քյինամ տոն: Էքյսը կյամ ա, էլլա էտ սիպտակ ծիյավուրը պրտահում ա, մին մանեթ էլ մեհենգյ տամ, էն մին օրն էլ մին քանի վրեսկե յա տամ, թա՝ տու վրեր քո հոր մին փայ ըս տիրալ, մուլքը, ապրանքը՝ մին փայ, էտ վրեսկեն աստված ա քրգետե դարկալ, տար դուքյըննե պեց ըրա, առիտոր ըրա:

Տա քյինամ ա մրեծ դժկյըննե պեց անում, ըսկսում ամմըն հինչ իժան ծախելը: Տրեդետ դժկյանչիքյն էլ քյինամ ըն թաքավրերեն կյենգյատ անում, թաքավրերն էլ ասում ա. - Ապրանքն ռւրանն ա, հինչ կյինավ օգե, կրծախե: Տահանք վրեր շատ քյինամ ըն կյամ, թաքավրերն էտ տղեն ծեն ա տամ, հըրցնում, տա յեկ ամսում ա.- Կուղոթուն չըմ անում, ապրանքը իմն ա, հինչ կյինավ օգրեմ, կրծախեմ: Էտ խոսկերքը թաքավրերեն շատ տոր ա կյամ, ասում ա. - Վրեր իտի խըլունք տղա յըս, իմ փրեսաս պիտի տրեռնաս: Էտ տղան էլ ասում ա.- Երեք իրավունք պիտի տաս ինձ՝ թողես ծրի ճաշարան, ծրի համամ, մինգյել առանց շհադ աղող մին ճեղաց պահեմ, տըրանա ետը քու փրեսատ կըտրեռնամ: Թաքավրերն ասում ա՝ թուղեցե:

Տրանա ետը ախճիգյն էտ տղեն նհետ փսակում ա, էտ տղան քյինամ ա ճեղացը, համամը, մինգյել ճաշարանը պեց անում, ժուղովուրթը կյամ ըն օտում-խմում, ուրանց դանն էլ ծրի աղում, քյինամ: Տա կնգյանն էլ ասում ա.- Քու ծառաներավրտ-պենավրտ իմ հոր լմվ կըպահես: Կնեգյն էլ հորը առոք-փառոք պահում ա, ամմըն օր լըղըցընում, ուտըցընում-խըմըցնում, քոն անում:

Սահանց թողենք ըստրեդ, մեհենգյ խաբար տանք մրեծ ախպորն անա: Սա յեկ մժկքը, ապրանքը, ամմեն հինչ լոխ ծըխըխորալ ա, կերալ ըն, մնացալ սոված, տկոր: Էն օրն ա ինգյոնմ, վրեր օրեն հացն էլ չար կարում քթենա: Մին օր էլ ըսկանում ա, թա էսհինչ հեռու քըղաքումն իստի մին ծիրի ճաշարան կա: Էլ խոխեքը, կնեգյը էյնը չի կյամ, էր ա կենում փըյադա քյինամ տոն կյամ էտ քաղաքը, վրեր լիհա մեհետ կոշտ փորուք հաց օտրե: Հըսնում ա ըտեդ, քյինամ ճաշարանը քթենում, նի մննում վրեր նստե, կուճուր ախպրերը տրեսնում ա, ճինանչում, ասում ա՝ ըհ՛ը, էս ա ախպրերըս եկալ ա. մուտանում ա, ասում. - Ախպրե՛ր, ախպրե՛ր, հնչում մին կաց, պեն ըմ ասում: Տա կուճուր ախպորը ճինանչում չի, ասում ա.- Հալա մին կաց, սոված ըմ, հաց օտրեմ, ետնան: Կուճուր ախպրերը պովուրներեն ասում ա.- Սրան լավ հաց տուվրեք, թողեք հինչ օգում ա, ռւրանն քյեփավը

օտրե-խմբէ:

Մընծ ախպրերը լմվ օտոււմ ա-խըմոււմ, քուշտանոււմ: Կուճուր ախպրերը տրա նհետ մարթիքյ ա տինոճւմ, ասոււմ. - Տարեքյ շորերը փուխեցեքյ, իրեսը վրեր անել տուվեքյ, էս ա ըստրեղ էս տեսը-տենը պըրծնեւ, կյամ ըմ:

Տահանք տանոււմ ըն տրան լըղըցնոււմ, իրեսը վրեր անոււմ, շորերը փոխոււմ, կուճուր ախպրերն էլ կյամ ա, հըրցնոււմ, թա ինձ ճինանչոււմ ը՞ս, մընծ ախպրերը թա՛ չէ: Տա թա՛ էս քու ախպրերն ըմ, պա էտ հունց ա՞ պըտահալ, վըրեր ինգյմլ ըս ըստրեղեքյ, կնեգյըտ, խոխեքյըտ հունց ը՞ն յոլլա քյինամ: Մընծ ախպրերը թա՛ դե հինչ ա՞սընւմ, ըսելի չի: Կուճուր ախպրերը թա՛ դե տու ըստրեղ կաց, դոճըրններեն-պենին եշի էս քյինամ ոճըմնց հըվաքեւմ, պիրիւմ: Մընծը թա՛ չէ՛, քյինա միլ, էս կըքյինամ, կըլիսկըրնըրեն շոր չի կա, լոխ տկլոր նի տընոած ըն տոնը, հըմանչոււմ ըն, թա տանան տոճւ կյան: Կուճուրը թա՛ վըեչինչ, հունց կանըւմ, վրեր հըմանչիլ չըն:

Տա լոխճինին հետե շորեր ա կարել տամ, յոր օնոււմ, ծին նստոււմ, քյինամ տոճւ կյամ ախպորը կնգանն ու խոխոցը կոշտը, ծեն տամ, ախպորը կնեգյը ճինանչոււմ չի, ասոււմ ա. - Տկլոր ըմ, կարել չըմ տոճւ կյամ: Տմքյիրը կապած շորերը տռանը դաքավը թոդ ա անոււմ, ինքյը դրաղ կենոււմ: Ախպորը կնեգյը շորերը կյենոււմ ա, խուխոցն էլ կյեց տամ, տոճւ կյամ, թա՛ դարիբ ախպրեր, տու հու վը՞ս, ճինանչոււմ չըմ: Տա թա՛ քու տաքյիր ըմ, եկալ ըմ ծըեգ տանըւմ կոշտըս, ախպրերըս էլ էն ա քշտիս:

Տա տընդատ ծի յա փոնոււմ, ախպորը կնգանն էլ, խուխոցն էլ հըվաքոււմ, տանոււմ կոշտը:

#### 41.ԹԱՔԱՎԸԵՐԵՆ ՊԱՅՄԱՆԸ

Մին թաքավըր ոճըմն վազիրին տասսը մանեթ փոդ ա տամ, ասոււմ տար էտ փոդավը ինձետե համ մին վըեխճար ինքյ կալ, համ մին շալ, տահանց նհետ մին շամփուր խրաված մընս կըպիրիս, համ էլ տասսը մանեթըս էտ կըպիրիս ինձ տաս: Էս վնգիրը մնամ ա պըտըհասու մաչ ինգյմծ, հինչ անըե, հինչ չանըե, լոխճինին հըրցըփորց ա անոււմ, վըեչ մինն էլ կլոխ չի ինգյոճւմ, թա տա հինչ պեն ա, հունց կարելի յա տասսը մընեթավ էտքան պեներն ինքյ օնըել, համ էլ փոդը էտ պիրիլ:

Վազիրը կլոխ ա յոր օնոււմ, քյինամ սաղ երգյիրը շոռ կյամ, լոխճինին

հըրցըփորց անում, վըեչ մինն էլ ա կարում չի գլիդն: Մին օր էլ կլոխ եր կալած բիդի մին շեն քիննալիս էտ շինացե մին մարթ ա պըտահում: Նըհետը հնգըեր ա ինգլում, հդե ինոնում, քինամ: Հալա մին խիլա հդե յա ինոն մնացած մինչն շենը: Վազիրն էտ մարթին ասում ա. - Եք մինչն շենը փնլնքան քցինք: Էտ մարթը խոսում չի: Մին խիլա յէլ վըեր քինամ ըն, մին վարար՝ կյետ ա կյամ ըռչնեն: Վազիրն ասում ա. - Եք կարմունջ քցինք, անց կենանք: Տա էլա չի խոսում, վըենները հանում ա, փոխկերքը եր քաշում, կյետավն անց կենում: Վազիրն էլ վըենները հանում ա, փոխկերքը եր քաշում, անց կենում: Մխըրե յէլ վըեր քինամ ըն, մին լնվ, շատ հըսկըկալած արտ ա պտահում: Վազիրը թա՝ տըեսնաս սրա տարը հնձնլ ա կերա՞լ, թա հնձիլնկան ա օտըե: Տա էլա չի խոսում: Վըեր հսնում ըն շենը, վազիրը հըրցընում ա, թա էս շենումը հիշտե՞ղ կարելի յա ուրոկընըս դոնաղ ինգլի: Էտ մարթը թա՝ հանե՛ շենին նըերքե դոլին կալերեն տակըեն մին դնգն կա, քինն ընդըեղ կաց, քշերավ եր կըկենաս քիննա: Վազիրը մտկումն ասում ա հալբաթ էս շենումն մնալ չի դոնաղ յոր օնըելը:

Հդե յա ինոն, քինամ էտ դիգլին տակը: Էտ մարթը քինամ ա ուրանց տոն, տնըցուց քշտին նաղլ անում, թա պա իստի մին մարթ պըտահեց, թամամ պըել: Էտ մարթին մին մըեծ, շատ խըելոնք, նշանած ախճիգ ա ինոն: Հըրցնում ա, թա ապա, էտ հունց մա՞րթ ա քեզ պըտահալ, վըեր ուզեցալ չըս քըզըհետ պիրիս տոն: Հնրը թա՝ լավ կյեցված, քաղաքվարի, քըղաքում ապրող մարթ ա ուրվամ, ամմա նրա խուսկերքան խըելըս ճուր չի խմում, խըելոնք մարթու խոսկերք չըն: Ախճիգը թա՝ հնլն մին ասե՝ տըեսնամ հի՞նչ ա ասալ: Հնրը թա՝ շենան խիլն հեռու տա ասեց՝ եք մինչն շենը փնլնքան շինինք, քինանք: Ետնան էլ եկենք կյետեն մուտացենք, ասեց՝ եք կարմունջ շինինք, կյետավն անց կենանք, գլոկում չըմ, թա տի կյետավը վըեր կարելի յա վըենները հանած անց կենալ, ուրան կարմունջը հին չու վա՞ պետկ, յա էրկու հոքավ, տերտակ ծըեռքավ հունց ա՞ կարմունջ շինում, մինգել եկալ ընք մին լավ փսած արտու քշտավ անց կացալ, ըտըեղ էլ ասում ա՝ տըեսնաս սրա տարը հնձնլ ա կերա՞լ, թա հնձիլնկան ա օտըե. պա արտը հալա թամամ հըսած վուչ հունց կա՞րող ա հնձած-կերած ինի:

Ախճիգը թա՝ ապա, էտ մարթը շատ խըելոնք մարթ ա, տու գլիդացալ չըս: Հնրը թա՝ յննի էտ խոսկերքը խըելոնք մարթու խոսկերք ը՞ն, հունց ա՞

խըելունք: Ախճիգը թա՛ հա՛, շատ խըելունք խոսկերք ըն, տու չըս կլոխ ինգյանլ. Էն վրեր ասալ ա՛ եք փաննքյան շինինք փաննքյանալ քինանք, ուզեցալ ա ասե՛ զՈւրոնց ընելալ քինանք, վրեր հղեն ճելլի պրծնե, նղացած ինիլը գլիդանք վուչ, իսկ վրեր ասալ ա կարմունջ շինինք կյետալն անց կենանք, ուզեցալ ա ասե՛ Ուրոնք շիլնկենք, անց կենանք, արտան մոտե յէլ վրեր ասալ ա տրեսնաս սրա տարը հնձալ ա կերա՞լ, թա՞ հնձիլնկան ա օտըն, տրանալ էլ ուզեցալ ա ասե՛ տրեսնաս տարը պարտկ ա ըրալ կերա՞լ, Էտ արտան Ուրան մին պեն հսնըլական ա՞, թա՛ չէ: Մեհենգ հըվըտացե՞ր, վրեր քըզ նհետ կըվողը շատ խըելունք մարթ ա, դե ճելլի քինա նըեստա ներողություն խնթրե, քըզ նհետ պեր տոն:

Էտ մարթը եր ա կենում, քինամ վնզիրին կոշտը, նըեստա ներողություն խնթրում, յոր օնում քինամ տոն: Տանը ախճիգը վնզիրին հըրցնում ա, թա ասե՛ տըսենամ քեզ հինչ դարդ ա քցալ ըստեղեք, հմլբաթ պեն կա, վրեր եկալ ըս էս դարիք տըրեղերը տՈՒՍ եկալ: Տա թա դե՛ էլ հինչ կյե՞ղեմ, էս թաքավըրեն վնզիրն ըմ, թաքավըրեն ինձ տասսը մանեթ փող ա տուվալ, ասալ ա կըտանես Էտ տասսը մանեթը տաս մին վըխճար ինք օնըես, նհետըն էլ մին շալ, համին վըխճարեն մըսան էլ մին շամփուր խրաված մըես պիրիս, համ էլ տասսը մանեթը Էտ պիրիս. Էս վնզիր մարթ, վրեր չգլիդացած պեն ա ինՈՒՄ, ըխշարքեն Էն մին ճՈՒՆդան մարթ ա եր կենում, կյամ կոշտըս, հըրցընում, ինձանն գլոդՈՒՄ, քինամ. մեհենգ Էս շինըշեն ըմ ինգյանլ, օգում ըմ տըսենամ Էս պենը հու կըգլիդա, ինձ ասե: Էտ ախճիգը թա՛ վըեչինչ, ըրխըլին կաց, տիժար չի, Էտնան էլ թա՛ էքյուծ կըքյինաս տասսը ըս ըստընդ, Էս կասեմ, թա հինչ կանենք:

Ուրոնցյոնը վնզիրը մնամ ա ըտընդ, քըրքհանան ճելլի քինամ բազարը, տասսը մանեթը տամ, մին երկան պՈՒՐթնվուր, քյոք դոչ ինք օնում, տանում: Ախճիգը յոր ա օնում Էտ վըխճարեն պՈՒՐթը լափ տական ծիլալ վրեր անում, կյիգում, մանում, Էրկու շալ կյործում, մինը տանում տամ վնզիրին, թա տար տասսը մընեթալ ծախե, փողը պեր, դոչին ծՈՒՎանքն էլ տՈՒՍ տալ տամ, լուվանում, խՈՒՐդն կտորում, մին շամփուր նի անում, լնվ խրավում, Էն մին շալեն, տասսը մընեթին ան դոչին նհետ տամ վազիրին, թա՛ դե տար տո թաքավըրեն: Վնզիրը դոչը, շալը, մըեսը, մինգել փողը տանում ա տամ թաքավըրեն: Թաքավըրը հըրցնում ա, թա Էտ լոխ տու վը՞ս իտի ըրալ, վնզիրը թա՛ հա: Թաքավըրը շատ ըստիքում ա, թա՛ դե

դիմացն ասե: Վնագիրը թա՛քքաճանա հինչ կյե՞ղեմ, էսհինչ շենումն իստի մին ախճիգյ կա, լոխ նա յա ըրալ: Թաքավըները թա՛էս սհաթըս մարթ ղըրկեցեք, քյեցեք էն ախճիգյը պերեք ինձ կնեգյ. էս հիշքան վախտ ա, փսակվալ չըմ, իտի մին ըխճըկան ըմ իլմլ շոռ կյալիս, էս ա քթմլ ըմ:

Վնագիրը դաստին մարթ ա դարկում, քյինամ ըն էտ ախճիգյը պիրում, թաքավըներն նհետ փսակում:

#### 42.ԻՍՏԻ ԿՆԵԳՅ ԷԼ Ա ԻՆՈՒՄ

Պարսկաստանեն շահը տո՛ղս ա կյամ, վըեր ո՛ւրմն երգյիրը շոռ կյմ, տըեսնա՛ հի՞նչ կա, հի՞նչ չի կա, ո՛ւրմն ըխշարքումը հի՞նչ ա կադարվում: Շորերը փոխում ա, վըեր ճինանչին վուչ:

Շատ ա քյինմմ, թա խրեգյ, մին հեռու քաղաք ա հսնում: Մթնում ա: Եշում ա, տըեսնում էտ քղաքումը լո՛ւսերը հինգըցրած, լոխ քոն իլմձ, մենակ մին տըեղ մին լո՛ւս ա էրում: Էտ լո՛ւսին թուշավը քյինմմ ա, թաքուն եշում, տըեսնում մին ախճիգյ նստած, մին չտըեսնված դմշմնգյ, կըռուգնոտ ջմհիլ տղա յէ կլոխը տիրմձ տրա գյո՛ւրգյո՛ւմը, քունավ հնցած: Տա քյինմմ ա պերց պո՛ւրո՛ւմ, տինո՛ւմ էտ տղեն կլխըտակեն: Վըեր լափ խոր քունավ ա հընցնում, էտ ախճիգյը կացենը պո՛ւրո՛ւմ ա, թխում էտ տղեն կըլոխը կտրում, քցում մեշոկը, շիլմկում, տանան տո՛ղս կյամ, հըղե ինո՛ւմ, քյինմմ: Շահն էլ ա հըռաքաշ տրա հետան քյինմմ: Էտ ախճիգյը հըսնում ա մին տոն, տըեղ էլ ըպրելիս ա ինո՛ւմ քառասուն ավազակերեն ավազակապետը՝ մին այբեջառ, ունքըմաչան մարո՛ւն կըթիլիս ազդուն մարթ: Կլոխը պո՛ւրո՛ւմ ա տամ տրան, թա ասածըտ ըրալ ըմ, էս արտեն քունն ըմ: Էտ մարթը կլխեն եշում ա, եշում, թա՛ա՛յ տոնքանդո՛ւ ախճիգյ, էս սրա մին մազը չմժիմ, տու հունց ռիսկ ըրեր իստի կլխեն յիրմ կացեն քաշիլ: Տըեղոն տըեղը ո՛ւրմն ավազակներեն հրաման ա տամ, վըեր էտ ըխճըկանը ծիյին քմական կապեն, քաշ-քաշ անեն ըսպանեն: Տի յէ անում ըն:

Շահեն սըերտն մոնմվ լըցած, քյինմմ ա տո՛ղս կյամ ո՛ւրմն պալատը, հրաման տամ, վըեր ո՛ւրմն երգյիրումը հիշքան կնեգյ կա, տահանց լոխճինին կախ տան, մինն էլլա սաղ թողեն վուչ:

Էտ վըխտերեն սաղ ըխշարքես թաքավըներն ո՛ւրմնց հետե ուժեղ փմհլըվաննե ճոկած, պըհելիս ըն ինո՛ւմ: Շահեն հորը հմարը, վըեր էլլա շահ ա իլմլ, քառասուն ուժեղ փմհլըվան էլ ո՛ւրմն հետե յար ճոկած ինո՛ւմ

պրհեյիս: Էտ փնհլրվաններեն մըեծը, վըեր հնլմ սաղ ա ինհլմ, արտեն պըռաված, հարհլրութասուն տըեկան ար: Տա վըեր էտ ըսկանում ա, քյիննամ ա շահեն կոշտը: Շահն հլրմն թախտան վըեր ա կյամ, չուքըչոք քյիննամ տրա առաչը, էտ մարթին հըղե տամ բիղի հլրմն թախտը: Էտ մարթը թա՝ շահն ապրած կենա, ըսկացալ ըմ, վըեր իստի հրաման ըս տուվալ, դե անջուկ կալ, մին պեն նաղլ անեմ: Տա ըսկսում ա նաղլ անելը:

-Հալա քո պապըտ շահ իլած վախտը վըեր ես հլրմն քառասուն փնհլրվաններեն մըեծն ըմ իլմլ, իմ երեսունհենգ փնհլրվաններեն քյիննամ ըն հինչ վըեր մին տըեղ, էտ կյամ չըն, չոքսն էլ ըն կընդ-կընդ քյիննամ տահանց շոռ կյմլի հետե, էլլա էտ կյամ չըն: Ես ըմ ինհլմ մնացած: Քշերը քոն իլմծ, ընջուկավըս մին սնա ա ինգյհլմ: Մինը տոռնը թակում ար: Եր ըմ կենում, թա տհլս կյամ, կնեգյըս թա՝ խաթան նհախ տըեղան կինի, գենքերըտ եր կալ: Ջենքերըս կապում ըմ, տհլս կյամ, տըեսնում մին տղամարթ ծիյին յիրմ, ինձ թա՝ հետաս եք: Մնամ ըմ գըրմացած: Նա թա՝ տես-տեն եշումել, հետաս եք: Համ քյիննամ ըմ, համ վըեննան-կլի չափում, քմըկանը տհլս շաշկան տհլս օնում, մեհետ կըլխավը պըենդ թխում: Տա ծիծաղում ա, թա՝ հաննայ ընելի վախտ չըս քըթմլ, հետաս եք:

Վըննըծըեռքըս տափան կտրում ա: Հետան քյիննամ ըմ: Տա ինձ հսցընում ա մին խոր պաղվալ, տանում իմ երեսունինը փնհլրվաններեն կըլխընեն լոխ նշանց տամ, թա՝ տու վըս իլալ մնացած, քու կլոխըտ էլ պիտի կտրի, մեհենգ էլ մտըծեցե, վըեր ռիսկ ըս ըրալ ինձ թխալ, քեզ սաղ պիտի թողեմ, հանցու իմ ըրածներեն վկա ինիս: Ինձ պեց ա թողում, տըռնավը տհլս կյմլիս քմըկվըեր եշում ըմ, տըեսնում տա կըլխան մին պեն եր կալավ, վըեր օգում ա, թա սընդոդումը տինի, ծամերը մինչև մաշկը կախ իլավ: Բհլրդմն կլխու վըմ ինգյհլմ, վըեր տա կնեգյ ա: Ռիսկըս մծանում ա, շաշկաս դըբուրան տհլս ըմ օնում, վըեր քյիննամ տրա նըհետ կոն փըռնեմ: Տա թա՝ անգգամ, գյիդացեր հա՞վըեր կնեգյ ըմ: Դե վըեր տի ռիսկավ մարթըս, ես քու կնեգյտ պիտի տըեռնամ: Տի յէլ անում ա: Տա հնլմ սաղ ա, մինչև մեհենգ էլ ինձ նհետ ապրում ա: Մհենգ շահն ապրած կենա, ըշխարքումս տի կնանեք էլ կան, վըեր քու էտ հրամանըտ գյիդմն քեզ սաղ թողել չըն կենաս: Ես իմ ըսելիսն ըսեցե, էդքանան ետը տու վըս գյիդմն:

Շահը մնամ ա պերմնը պեց: Նորից հրաման ա տամ, վըեր հլրմն հրամանը էտ յոր օնեն:

#### 43.ՓԻՍՍՆ ՓԻՍԸ

Մին թաքավրեր ձևան թաքավրութունեն կեսը տամ ա վեզիրին: Թաքավրերը մին օր թաքուն տըղա եշում ա, տըեսնում՝ վեզիրն ձևան անա մին վըեսկե կյուղացալ: Մտածում ա, թա թաքավրութունս սրա նհետ հալալ կես ըմ ըրալ, էս մարթին էլ հինչն ա՞ ըստիքում, վրեր վըեսկուս մինը կյուղանում ա: Վեզիրին ծեն ա տամ կոշտը, ասում.-Քեզ տասնըհենգ օր ժամանակ ըմ տամ, շոռ եք, քթի՝ ինձ ասե, թա հի՞նչն ա ըխշարքումս փիսան փիսը: Վրեր ըսեցեր վուչ, քեզ կախ ըմ տըլական:

Վեզիրը քյինամ ա տասը օրումը սաղ երգիրը շոռ կյամ, շատ ըստձև-ընդձև հրցըփորց անում, ձևան դարդն էլ ասում, վըեչ մինը կարում չի ճար անե: Տասը օրան ետը կյամ ա թաքավրերեն կոշտը, ասում.- Թաքավրերն ապրած կենա, հիշքան շոռ եկե, մըտըծեցե, հրցըփորց ըրե, կըրեցե վուչ քթենամ: Թաքավրերը թա՝ գյձղոձում չըմ, հենգ օր ա մնացալ, յա քթի, յա քեզ կախ ըմ տըլական: Վեզիրը նորից ա քյինամ շոռ կյամ, շատ խըելունք մարթուցն անա հրցըփորց անում, նհետն էլ ձևան դարդը ասում, վըեչ մինը կարում չի գյիդմ:

Մին օր էլ մին լենջ տըղալ քյինալիս եշում ա, տըեսնում մին չոբան վըեխճարն առաչն ըրած, ըրըծըցընում ա: Կոխկալն անց ա կենում, պար-յօր չի տամ: Վրեր մխրե քյինամ ա, չոբանը ծեն ա տամ, թա՝ ա՝ հըղըցավը քյինո՞ղ, էս կուճուր խոխա չըմ, ջնհիլ չըմ, մըեծ, հլիվուր մարթ ըմ, կոխ-կավըս վրեր անց կացեր, իե՞՞ պարյօր չի տուվեր: Վեզիրը թա՝ լիհն դարդըս տու վըս, վրեր կա: Չոբանն ասում ա.- Դարդըտ ասե, բնլի կարեմ քյոմնգ անեմ: Վեզիրը թա՝ էսքան իմաստուն, խըելունք մարթու կոշտ ըմ քյեցալ, կըեցալ չըմ քյոմնգ անեն, տու պիտի՞ կարես: Չոբանը թա՝ հինչ կա՞, վրեր ասես, բնլի կարեմ: Վերչը, տա ասում ա՝ պա էս էսհինչ թաքավրերեն վեզիրն ըմ. թաքավրերն ձևան երգիրին կեսն ինձ ա տուվալ. մին օրե ձևան անա մին վըեսկե ըմ կյուղացալ, ինձ տասնըհենգ օր ժամանակ ա տուվալ, ասալ ա քյինն շոռ յեք, մըտածե, քթի, եք ինձ ասե, թա հի՞նչն ա ըխշարքումըս փիսան փիսը: Էս ա տասնըհենգ օր ա, շոռ ըմ կյամ, ըստձև-ընդձև հրցըփորց անում, կարում չըմ քըթենամ: Չոբանը թա՝ էն ա հղըցեն էն դրաղեն փտր կա, քյինն լոխ կեր, էսքան վըեխճարն էլ ըմ տամ քեզ, էտ հարցեն պատասխանն էլ ասեմ: Վեզիրը եշում ա, տըեսնում չոբս ընգյձևին մարթ չի կա, չոբանեն ասածն անում ա, վըեխճարը լոխ յոր

օնում, ետնան էլ թա՛ղե ասե, տրեսնամ հի՞նչն ա ըխշարքումըս փիս ան փիսը: Չոբանը թա՛թամահն ա:

Վեզիրը քյիննամ ա թաքավըերեն կոշտը, ասում. - Թաքավըերն ապ-րած կենա, քթնլ ըմ: Թաքավըերը թա՛ղե ասե տրեսնամ ըխշարքումըս հի՞նչն ա փիսան փիսը: Վեզիրն ասում ա՛ թամահն ա: Թաքավըերը թա՛ասե տրեսնամ քեզ հու վա էտ պենն ասալ: Վեզիրը թա՛էսհինչ սարեն չոբանը: Թաքավըերը մարթիքյ ա դարկում, էտ չոբանեն պիրիլ տամ կոշտը, թաքավըրութունեն կեսը տամ տրան, վեզիրին էլ կախ տամ:

#### 44. ՀԱԼԱԼ ԴՈՒԼԳՅՈՋԸ ՆԱՆ ՀԱՐԱՄ ԴՈՒԼԳՅՈՋԸ

Էրկու մարթ ըն ինոն, ըրկուքանին անումն էլ Ղուլգյնգ: Մինին հալալ Ղուլգյազ ին ասում, էն մինին էլ՝ հարամ Ղուլգյնգ: Տահանք հղե յըն ինոն, բիրնդի քյիննամ մին տրեդ: Սուվըծանում ըն: Հարամ Ղուլգյնգը հալալ Ղուլգյնգին ասում ա.- Պեր քու խուրջինիտ հացը օտենքյ, ետնան էլ իմը կօտենքյ: Տա թա՛պեր: Հալալ Ղուլգյնգին հացն էրկու տրեդ օտում ըն, տրանա ետը հարամ Ղուլգյնգն ասում ա.- Քյինն քըզետե հաց քըթի: Հալալ Ղուլգյնգն էլ թա՛չէ՛, մըեր հնգըրոթունը ուրոնը նհետ փոնում չի: Ասում ա, ճոկվում օրիշ հըղըցավ քյիննամ, հսնում մին վնրննն ճաղաց: Մթնում ա: Ճղացումը սնսեր ա ըսկանում: Տա նի յա մննում տաշտին մաչը, ընդըդ կուչոռ անում, անջուկ օնում, տրեսնում իրեք սադանա հըվաքված, ժողով ըն անում: Տու մի ասել, էտ սադանեքյը տարանը մեհետ տրեդ հըվաքվում ըն, ժողով անում: Մադանոցը մինը թա՛էս ա քանի տարե յա էսհինչ տրեդը էսհինչ ծառեն տակեն օխտը կարաս վըեսկե կա, մին մարթ շոռ ա կյամ, վար քթենն, էս միշտ հղեն շիլ ըմ քցոն: Էն մինն էլ թա՛էսհինչ տրեդը մին ճաղաց կա, միշտ ճըղասպանը ճոնը կապում ա, փուշտին (ջրհորդանի և առվի միացման տեղը) դըղընոցան պտառվում ա, նորից ա կապում, էս թողում չըմ, էլլա ճոնը պըտառվում ա, քյիննամ: Մադանոցը մինն ասում ա. - Էտ հլիվուրեն խըելքը կտրում չի, վար մխրե յոնջա տինի ըոխեն, կապե: Էն մինն էլ ասում ա. - Էսհինչ տրեդը մին չոբան կա, տա մին շոն օնե, հու վար էտ շանը կլխեն դափաղը յոր օնե, մաչը ճոնը ածե, մըեռած մարթին պըրշին էտ ճիրան մին կնթ կիթըցնե, կըլոնվանա:

Վար լոնանոն ա, սադանեքյն էլ ուրվամ չըն: Հալալ Ղուլգյնգը քյիննամ ա էտ ճաղացը քթենոն, ճըղըսպանեն հըրցընում, թա պա ըստեղեքյ յոնջա

չի՞ ինիլ: Ճղասպանն ասում ա.- Հանե էն լենջը յունջու դուրուղ ա: Հալալ Ղուլգյնգը քիննամ ա յոնջա քաղում, պիրհում, ճղաղեն փուշտան պընդըցընում, էտնան քիննամ ծառը քթենհում, տակը քանդում, վըեսկեն մխրե ածում ջուրերը, քիննամ չուրանեն էլ քթենհում, ասում.- Շոնրտ ծախե, ինքյ օնեմ: Չոբանը թա սաղ վըեխճարըս էլ վար օգես կըտամ, շոնրս տալ չըմ: Տա թա՝ հըրան տասսը կյինն էլ օգես, կըտամ, հմրհըն էլ օգես, կըտամ, մենակ թա ինձ տո: Վար վըեսկեն տհես ա օնում, չուրանեն աշկերը շաղվում ա, շոնր ծախում: Հալալ Ղուլգյնգը շոնր տանում ա մին ծառա կապում, ըսպանում, կլխեն դափաղը յոր օնում, քիննամ: Մին օր էլ խաբար ա ըսկանում, վար էսհինջ թաքավըերեն ախճիցը հիվանդ, մըռնելի յիրն յա, հիշքան դոխտուր, լոդմանի յըն քիննամ, կարում չըն ճար անեն: Տա քիննամ ա թաքավըերեն պալատը, թա օգում ըմ ըխճըկանը տըեսնամ, ասում ըն.- Էսքան մարթը հի՞նջ ըն ըրալ, վար տու հինջ անես: Թաքավըերեն խաբար ըն տամ, ասում ա՝ թող կյն: Պիցիրանհում ա ըխճըկանն օթաղը, ասում.- Հիվանդեն մենակ էս պիտի տըեսնամ: Լոխ տհես ըն կյամ, ճհըն ածում ա շանը կըլխեն դափաղը, մխրե պեմբակ թըշում, քսում ըխճըկանը պորշեն, մխրե յեկ կըթըցնում, ախճիցըն աշկերը պենհում ա, տըեղան էր կենում նստում, ըսկտում խոսելը:

Ախճիցը վար լիվանում ա, թաքավըերը կյամ ա հալալ Ղուլգյնգին հըցընում, թա քեզ հի՞նջ լիվոթուն անես, օգում ըս, ախճիցըս էլ քեզ տամ: Տա թա՝ ինձ վըեչ մին պեն հարկավըեր չի, մենակ տասսը ճորե, մինգել տասը փնիլմ տո: Թաքավըերը տրան քառասուն ճորե, քառասուն էլ փնիլմ յա տամ, տա քիննամ ա ծառը քանդում, վըեսկեն տհես տամ, ճուրենուցը պեռնում, քիննամ մին ըխպըրու դրաղե մըեծ տոն շինում, էտ փիհլենեն էլ մնամ ըն տրա քշտին: Հալալ Ղուլգյնգն հըրան կյանքը փոխում ա, լմվ, փառավոր ապրում:

Մին օր մի մարթ ա կյամ հալալ Ղուլգյնգին կոշտը, տա էշում ա տըեսնում հարամ Ղուլգյնգն ա: Հալալ Ղուլգյնգն ասում ա.- Պիցրանանք, հաց կօտես, էլլա կըքիննա: Տա թա՝ չէ՛, ասե տըեսնամ հո՞ւց ըս հրուստացալ, քիննամ ըմ: Հալալ Ղուլգյնգը ամմեն հինջ նաղ ա անում, հարամ Ղուլգյնգը հղե յա ինյում, քիննամ ճաղացը, տաշտումը կըչոռ անում, տըեսնում սաղանյեքը եկեն: Մաղանոցը մինը՝ պա ասել չըք ծառը քանդում ըն, վըեսկեն տհես տուվալ: Մինն էլ թա՝ շոնր տարալ ըն: Էն մինն էլ թա՝ պա

հինչ անում ըմ, կարում չըմ ճղացեն ճուրը պըտառեն: Մին օրիշ սադանա յել ասում ա.-Հնլւմթ ըստեղեքյ մընզ անջուկ անող մարթ կա, շոռ կյանք, քթենանք: Շոռ ըն կյամ, հարամ Ղուլգյնզին քթենում, զիւրը-զիւրն անում:

#### 45.ՃԻՐՇԵՂԵՂԸ

Վըեր շատ թոռ ա եկալ, կյետերը վըրարալ ա, ծուվերեն ճիրերը տեղան պիցրացալ ըն, մին մարթ ըրագումը տեսած ա ինձում, վըեր աստուծը ղըրան մուտանում ա, ասում. «Ճիրհեղեղ ա իննական, ամեն հիյվանա, ամեն շուն-չա մին ճոխտ եր կալ, մին տապան շինի, տու քու կնգանավըտ, քու խուխոցավըտ, մինգել էտ հիյվըննեն, գագաննեն լոխ տըղվարե տապանումը, հանցու վըեր ճիրհեղեղ ինի, պիցրաննա ճիրին իրեսը, մինգել վըեր ճիրերը ցըմաքեն, նորից գյանքը ըսկսվե երգյիրին իրեսեն»: Էտ մարթը տի յել անում ա, ամմըն շունչա, ամմըն հիյվանա, գագանա մին-մին ճոխտ յոր ա օնում ղըրան նհետ, լոխ տըպանումը տըղվարում, վըեր ճիրերը կյամ ըն սաղ ախշարքըս օնում, ինքյն ղըրան տապանեն նհետ պիցրանձում ա ճիրին իրեսը, լեղ տալավ քյինամ, քյինամ, տձես կյամ մին պեցճըր սարու կըլճի, տըղ ենքան կենում, վըեր ճիրերը ցըմաքում ա, նորըմինն էտ հիյվըննեն, էտ դուշերը, օցերը, գագաննեն ըսկսում ըն ճոտեր հանելը, նորըմինն սաղ ըխշարքումըս ըսկսում են ապրելը, իտի մինչն մեհենգ էլ ամմեն տըղեղ ապրում ըն, լոխ էլ էտ մարթին փառք տալավ: Տա յել մնամ ա էտ պեցճըր սարեն կըլխեն, ըտեղ ղըրան կնգանավը, ղըրան խուխոցավը կենում:

#### 46.ԼՈՂՄԱՆԻՆ ՆԱՆ ՉՈԲԱՆԸ

Լողմանին մին շատ պեն գյիղող, հարուստ մարթ ա ինձում: Տա ծառա-յությունան տոն ար կյամ լիգյը պեռնավ ու չամադանավ: Հղեննի մին ծի յա քրեհում, չամադաննեն քցճում ծիյին յիրն, ինքյն էլ ծին նստում, հղե ինում բիղի տոն: ղըրան նհըետ ծիյին տարը կյամ ա: Շատ ա կյամ, թա խրեգ, տըեսնում ըն, վըեր տավարը հղեցը դրադեն ըրածում ըն, իսկ չոբանը մին դրաղ տըղեղ թեյն ա տուվալ, կըլվուղներեն ա թիմնշա անում: Լողմանին հղըցեն երե դոլին ըրածող մին կուվու եշում ա, ծիծաղում: Ծիյատարը գճըղձում ա, թա ղըրան յիրա յա ծիծաղում, լողմանուն ասում ա.- Տու իմ ծիս նստալ ըս, տոն ըս քյինամ, ես էլ քու հետատ փըյադա կյամ ըմ, հնլւն ինձյիրա յել ծիծաղում ըս, ծիյաս վըեր եք, տես-տենըտ վըեր ածե, քրեհըտ

Էլ ինձ հարկավրեր չի, ես ետ ըմ տրեւնում:

Լոդմանին տրեսնում ա, վրեր ծիյատարն իսկապես կգնրվալ ա, ասում ա.-Քրգլիրն չըմ ծիծաղում, Էն կուվրեն յիրա յըմ ծիծաղում, մին սհաթան ետը ծըննական ա, դանան Էլ ղըրնն մնան ա իննական, ճակատը սիպտակ: Չոբանը մուտանում ա, ասում.- Տու դըլզ չըս ասում, դանան ղըրնն հորը մնան ա իննական: Հաքլին սիպտակ, դըլզ ըսեցեր, վրեր կովը մին սհաթան ետը պիտի ծնե, դենն ճակատը չի սիպտակ, հաքլին ա սիպտակ՝ ծալած, տիրած ճըկատեն:

Իտի վրեր հըջաթ ըն տամ, լոդմանին նան չոբանը շնրթ ըն կյամ: Լոդմանին ասում ա.- Կովը մորթենք, թա դանան իմ ասած իլնվ, տու ինձ հազար մանեթ փող տաս, իսկ վրեր քու ասած ինի, ես քեզ իրեք հազար մանեթ տամ, կովն Էլ հնլն քեզ ըշխադանք, մըեսը նան կաշին ծախե հինչ օգում ըս ըրա, հնլն մին պեն Էլ քեզ խալաթ կանեն:

Չոբանը դաբուլ ա անում:Կովը մորթում ըն, տեսնում դանան մորը փորումը հնքլին ծալած,ճըկատեն տիրած,դընեն ճակատը սիպտակ չի, հյաքին ա սիպտակ: Լոդմանին մնամա գարմացած, ասում ա.- Ես շատ կնրթնծ, աշխաք տրեսած մարթ ըմ, պեննն տըլս ա կյամ, վրեր տու ինձննն յէլ ըս շատ գըղըղն, Էտ հունց ա, վրեր տու չոբան մարթ, ես՝ լոդմանի, տու գլիդացեր, ես՝ չէ: Չոբանն ասում ա.- Պեննն տըլս ա կյամ, վրեր ես քըզանա շատ ըմ գըղըղն, Էն վախտը, վրեր ես ու տու մորա իլնլ ընք, մին պարի սհաթ ա իլնլ, մին իմաստուն սհաթ, ամմա տու ինիլիս վախտը վըեխճարն ղըրնն տիմակն ա լուզ տըլվալ, իմ ինիլիս վախտը վըեխճարն ղըրնն վըեննավը ղըրնն պոզն ա քորալ, իմ փայըս վըեսկեռն ա ինգյալ, քունը՝ տիմակը նան եղը, տրա հետե յէլ ես չըրչըրվելավ քյնսիբ պիտի ապրեմ, տու համ դինջ, համ հարուստ:

Լոդմանին չուբանեն իրեք հազար մընեթան կըման տըլս ա ճնում մին քսակ վըեսկե յէլ տամ, Էլլա ղըրնն հըղեն քլիննմ:

#### 47.ԱՍՏՎԱԾ ՀԸՍՑԸՐՈՒՑ

Մին սով տըռնե մին շատ խուխատեռնը տանը ուտելի պեն չի կար: Ուրըղըղնը խոխեքը սոված ին, մնացալ ին մորն իրեսեն յիշիլիս: Մարը խուխոցը խիփիլի հետե դգդանը ճիրնվ լըցալ ա, մաչը քարեր նի տուվալ, տիրնլ կրակեն: Ճըրն իփում ա, նորըմինան իփըլ, դըգդանեն «խորագը»

իփում չար: Խոխեքը դըզդանեն քըշտին նստալ ըն, վիզընեն ծռալ, սուվըծթունան թոլանցալ, մին-մին էլ դաթումը հըրցնում ըն.-Մամա, պա իփալ չի... Մարն ասում ա.- Չէ, հանլի իփալ չի, միւրե քոն իլիք, եր կըկենաք տըեսնաք իփան: Խուխոցը հանրն էլ քեցալ ա օրիշ տըեղ, թա տըեսնա հիշտըղա յա միւրե դանն, անլան-պենն քթենոլմ, նա յել հանլմ եկալ չի: Խուխոցը ումեղը կըտրում ա, սոված քունալ ըն հընցնում:

Քշերեն կեսումը մինը տոռնը թակում ա, էտ կնեցը հըրցնում ա, թա տու հու վըն: Տոլանն մին մարթ ասում ա.- Տոռնը պեց ըրա, դարիք դոնաղ ըմ: Կնեցն ասում ա.- Ղոնաղն ըստոծենն ա, ամա տանըս մարթ չի կա, ես էլ խուխատար ըմ: Տոլանն էտ մարթն ասում ա. - Մըծ մարթ ըմ, վախում ել, տոռնը պեց ըրա, տանըտ մին ընգոլին կոչ կըկյամ, լոկըցնըմ, էլլա հոլե ինիմ, քյինան: Տա տոռնը պենում ա, մին սիպտակ մըզըերալ հիլվուր մարթ նի յա մնում, պարի ուրիշոլն ասում, նըստում: Ետնան հըրցնում ա, թա էտ հինչ ըն իփալ: Էտ կնեցը վըեչ մին պեն կյեղում չի, հինչ վըեր կա, լիս նաղ ա անում: Ղոնաղը դըզդանեն մուտանում ա, իրեսը խըչըհանում, ասում.- Մեհենց մաչին լան վըխճարու մսալ խորագյ ա, խուխոցը գուրթըցրու, թող օտըեն:

Էտ կնեցը կրակեն մուտանում ա, մսալ խուրագյին վըետը տամ ա քթեն, օգում ա, վըեր դոնաղեն հետե քցի, էշում ա, տըեսնում տանը դոնաղ չի կա, տոռնն էլ մաժ դոլան կապ ա: Էտ կնեցը մաննը կծում ա... ասում ա. - Ասոված ար, խուխոցըս փայը հըսցըրուց:

#### 48.ԾՄԸԴՈՒԿԵՆ ՃՈՒՐԸ

Լոդմանուն ախպըերը շատ ծանդը հիվընդանում ա: Հինչ տեղ ու դարման ասըես լոդմանին անում ա, կարում չի ուրան ախպորը լոկըցնե: Ախպըերն օրն օրեն հանվում ա, մաշվում, շատ տնջվիլան ետը մըեռնում: Լոդմանին ախպորը սըերտը տոլա ա օնում, տըեսնում սրտումը մին հավու վըեսկուտ տնգված: Էտ վըեսկուտը տոլա ա օնում, հիշատակու հետե մին կուճուր տինակու կոթ շինում:

Մին օր էլ էտ տինակալը ծմըերուկ կտրելիս ծմըերուկեն ճոլը կոթեն յիրան վըեր ա տըեռնում, էտ հավըեն վըեսկուտը ճիրան չըքըքոտում ա, վըեր թափում: Լոդմանին ասում ա.- Ես ամըեն հինչ ախպորըս տուվալ ըմ, վըեր լոկանա, մենակ ծմըերուկ չըմ տուվալ, վըեր ծմըերուկ էլ տուված ինի, ախպըերըս մըեռնել չար:

#### 49.ԱՍՏՎԱԾ ԸՆՈՂԱՑՆ Ա ՊԱՐՏԱԿԱՆ

Չոբանը նաև աստված ըխպըրանում ըն, միշտ ՈՒՐՈՒՐ տոն քյիննի-կյալ ա իննում, ՈՒՐՈՒՐ ջան ըն ասում, ջան ըսկանում:

Ամբեռնը կյամ ա, աշխարքըս իլլում-լըսնըվում ա: Խուտահարքը ըսկըսվում ա, չոբանը վըեչ մին պենու հոքսը չի քաշում: Հըրվըննեն հըրցնում ըն, ասում.-Չոբան ախպըր, խե չը՞ս հիյվըններետ հոքսը վախտըն քաշում, միշտ իստի ամմըռնը չի ըննական, խոտ պիտի ինի, վըեր ծմըռնը հիյվըններետ օտըն: Չոբանն էլ ասում ա. - Աստված իմ ախպըր ինիլավ խե՞ պիտի դնրդ անըն:

Խուտահարքը հընցնում ա, չոբանը հնլն մին կըռքըպըտըռե խոտ պիրիլու: Արտըրը հնձնում ըն, կալըրը թակում, տերմանն ածում մըրըքյեն: Չոբանը վըեչ մին պեն անում չի: Հըրվըննեն ասում ըն.-Չոբան ախպըր, էն տերմանը խե չը՞ս ածում մարաքըտ, խե չը՞ս հիյվըններետ հոքսը քաշում: Չոբանն էլ ասում ա.- Աստված իմ ախպըր ինիլնվ ծՈՒՆ չի կյիլական, հիյվըննես կըտորե:

Ամբեռնը կյամ ա հընցնում, մոտըռ սարերը ծՈՒՆ ա կյամ: Ծմըռնը յըվը2-յավաշ մուտանում ա: Մին օր էլ չոբանը քշերավ քունըտեղա եր ա կենում, տըեսնում ծՈՒՆը եկալ ա, ՈՒՐԱՆ տռանը չոքալ, հիյվըննեն էլ սու-վըծթունան կըտորվում ըն: Չոբանը եր ա կենում, քյիննի ՈՒՐԱՆ ախպըր ըստուծըն կոշտը: Աստված տըեսնում ա, վըեր չոբանը շատ ա բեքյեփ, ասում ա.-Հը, չո՛բան ախպըր, դնրդըտ հինչ ա՞: Չոբանն ասում ա.- Պա մունք ՈՒՐՈՒՐ ախպըր ինիլնվ հունց ը՞ս ծՈՒՆ կյամ, հիյվըննես կըտորում, էտ դՈՒԼԳոթուն տըռա՞վ: Աստված էլ ասում ա.- Ես քեզ վախտըն դույուղ ըմ ըրալ, էն վըեր ախշարքըս իլլնլ ա լըցվալ, տու էն վըխտեն հիշտեղ ը՞ս իլնլ, էն վըեր սարերը ծՈՒՆ ա եկալ, տու հինչ ըս իլնլ ընելիս, տու քու հոքսըտ քաշալ չըս, ուզըեցալ ըս ՈՒՐՈՒՆԻՆ իմնցյավ ապըրես, մեհենց ես մեղավըր ը՞մ, աստված ընողացն ա պարտական:

## 50. ՀԱՐՈՒՆ-ՂԱՐՈՒՆԵՆ ՆԱԴԸ

Հարուն-Ղարունը շատ հարուստ մարթ ա ինձում: Նրա դժվւմթն էնքան շատ ա ինձում, վրեր կարում չի, թա հըվըքելավ պըրծըցնէ: Մին օր Հարուն-Ղարունը Քրիստոսեն դաչանք ա անում, ասում ա.- Քյինն ըստուծըն կոշտը, ասըն էն դժվւմթը վրեր տուվալ ըս Հարուն-Ղարունըն, մխըրէ պըկըսցնէ, ծըեռքեն կըրակ ա ինգյն, կարում չի հըվըքելավ կըլխըցնէ:

Քրիստոսը քյինն ա ըստուծեն կոշտը, Հարուն-Ղարունեն ասածն ասում: Աստված էլ Քրիստոսըն ասում ա.- Քյինն Հարուն-Ղարունեն ասըն օրաս ետը պոռոգ հաց չի թխէ, թող միշտ լավաշ թխէ: Քրիստոսը կյամ ա ըստուծեն փասպարքը Հարուն-Ղարունեն ասում:

Տրանա ետը Հարուն-Ղարունն ըսկսում ա լավաշ թխելը: Հարուն-Ղարունը տըեսնում ա, վրեր խոխըքը լավաշն ուտըլիս կուտրատվում ա վընըրներեն տակըն վրեր տըեռնում, խոխոցը հետէ ամեքյա մին ըռըշկետան ա կարել տամ, ամմըն հաց ուտըլիս էտ ըռըշկըտաները խուխոցը ըռըչներավը կապում, վրեր հացըն կուտուրտանքը տափըն վրեր չի տըեռնա: Հարուն-Ղարունը տըեսնում ա, վրեր ձըրնն դժվւմթը հիշքան իլն ա, էրկու էնքան իվիլննձում ա: Քրիստոսեն մին էլ ա ասում, թա պա էս ըստուծեն դաչանք-պըդատանք ըմ ըրալ, վրեր դժվւմթնս պատառ յոր օնըն, պերալ ա հիշքան իլն ա, նրա էրկու մչանք իվիցըրալ. աստուծեն ասըն՝ հիշքան դժվւմթ օնըն, հալալ ախպոր մնան մաչան կէս անըն, վրեչ հըվըքելին ա ճար ինձում, վրեչ էլ խըրջիլավ ա պըրծնում:

Քրիստոսը մին էլ ա քյինն ըստուծըն կոշտը, Հարուն-Ղարունեն ասածը նաղ անում: Աստվածն էլ ասում ա.- Ես ասալ ըմ Հարուն-Ղարունը հացը լավաշ թխէ, հանցու պըտըռնեն տափըն վրեր տըեռնա, ձըրնն ըռուզին կըտըրցնըն, պա տըեսնում չը՞ս, վրեր ամմըն մին խուխու մին-մին ըռըշկետան ա կարել տուվալ, դուշըրներան կապալ, հացըն պատառը տափը չի ինգյն, էս հունց կըկա՞րեն ձըրննց ըռուզին ետ քաշիմ:

## 51. ՄԱՐԹԻՆ ԱՇԿԸ

Մին շատ քյմսիբ մարթ հղեննի հրդուդու գոլլոլոլ մշանք մին պոլլոլ, փափուկ, շատ դմշանգ պեն ա քթենոլմ, պիրոլմ շենը: Շինացեք լոխ հրվաքվում ըն, թա տրեսնան՝ տա հի՞նչ պեն ա: Վրեչ մինն էլ կլոխ չի ինգոլմ, թա տա հինչ ա:

Խաբարը հըսնում ա շահրեն: Շահն էտ մարթին ծեն ա տամ, տանում ոլրան պալատը: Տա քյինամ ա շահրեն կոշտը, ոլրան նհրետ էլ տանում էտ դմշանգ պենը, շահը յոր ա օնում, տրփտրփում, վրեչ մին պեն կլոխ չի ինգոլմ, ասում ա.- Հինչ տա՞մ, ինձ տաա: Էտ մարթն ասում ա.- Ոլրան քաշավը մին վրեսկե տո:

Շահն մարթոցը ծեն ա տամ, թա՝ տարեք էտ պոլլոլ պենը քըռեցեք, ոլրան քաշավը մին վրեսկե տուվեք: Էտ մարթին տանում ըն խըզնատոնը, էտ պոլլոլ պենը տինոլմ քըռքեն մին թայումը, վրեսկեն պիրում, վրեր քըռքեն: Վրեսկեն ածում ըն, ածում, քըռքեն թայը տրեղան պիցրանոլմ չի: Փոխում ըն մրեծ քըռքու յիրն քըռում, էլլա չի քըռքեն թայը տրեղան պիցրանոլմ: Պիրում ըն լափ մրեծ քըռքու յիրա քըռում, քըռքեն թայն էլլա չի տրեղան տոլրոլ կյամ: Նորից ըն քըռքը փոխում, շահրեն խազնան լոխ յիրն ածում, էլլա չի քըռքեն թայը տրեղան տոլրոլ կյամ:

Խաբարը հըսնում ըն շահրեն, շահն էտ մարթին ծեն ա տամ, հըրցնում, թա տոլ հինչ մարթ ը՞ս, բնլի կախարդ ըս, եկալ ըս իմ խազնան լոխ տանըս, վրեր դոլզն ասըս վուչ, կլոխըտ կտրըլ ըմ տըլական: Էտ մարթը շահրեն վրեններն ա ինգոլմ, դաչանք- պըղատանք անում, ասում. - Ես մին շատ խուխատար, քյմսիբ մարթ ըմ, խոխեքյըս եթիմ մի թողըլ, էտ կուճուր պենը ես հղըցան ըմ քթնլ, ըսկի վրեչ նա յըմ օգում, վրեչ վրեսկեն:

Շահն ոլրան ննգիր-վեգիրին հրաման ա տամ, վրեր ոլրան երգիրին ժուղովութեն մրեծան մինչն կուճուրը լոխ հրվաքեն ոլրան քաղաքը: Ժուղովութը լոխ հրվաքվում ըն շահրեն քաղաքը, հու վրեր էտ դմշանգ պոլլոլ պենին եշում ա, պեն չի կլոխ ինգոլմ: Շահը հըրցնում ա, թա ոլրան երգիրին մարթուցը լոխճինին պերալ ը՞ն: Ննգիր-վեգիրն ասում ըն, վրեր էսհինչ տրեղը մին հիվանդ, պառավ մարթ կա, նա յա մնացալ: Շահն ասում ա.-Փայտոն դրկեցեք, թող քյինն էտ հլիվութեն պիրի:

Փայտոն ըն դարկում, քյինն ա էտ հլիվութեն պիրում, էտ պոլլոլ պենը տամ ըն ոլրան, ասում.-Էսքան մարթուցան վրեչ մինը գյիդացալ չի,

թա հինչ ա, բնի տու գիդնա: Հիվուրն էտ պղղղը պենը տինում ա քշոքեն մին թայումը, էն մին թայն էլ մին մըննընուցու մչանք վրեղ ածում, քշոքեն էրկու թայերը կյամ ըն, բըրբարվում: Շահըն մարթիքյն ասում ըն. - Պա տա տիրալ ընք քշոքեն մին թայումը, վրեսկեն նան խագնան լոխ ածալ ընք էն մին թայը, տափան կտրալ չի, էտ հունց ա՞, վրեր մին մըննանուց վրեղավ քշոքեն թայը տափան եր ա կենում: Հիվուրն ասում ա. - Սա մարթու աշկ ա, վրեսկավ, խըզնավ քուշտանալ չի, մենակ վրեղավ կըքաշտանա:

## 52.ԹԱ ՀՈՒՆՑ Ա ՔՅՈՌՕՂԼԻՆ ԽԱՆԸՆ ԸԽՃԸԿԱՆԸ ՓԸԽՃԸՑՆՈՒՄ

Քյոռոլին խանըն ըխճըկանը տըեսած ա ինղն, հավան կացած: Մին օր ղըմն հնգըրունցը հըվաքում ա, հըրցնում, թա հու կըկա՞րե քյինն էտ ըխճըկանը փըխճըցնե, պիրի: Դնլի-Հասանն ասում ա.- Ես կըքյիննմ պիրի: Շոբերը փոխում ա քյիննմ, կարում չի ըխճըկանը կոշտը տղես կյա. խանըն մարթիքը ճինննչղն ըն, փոնում վըններեն կաշին մաշկում, մաչը տիրմանավ լըսնում, ղըմն էլ ծառան կապում, թողում մըղնը քյիննլիս:

Մին քանի օր վրեր անց ա կենում, Քյոռոլին քշերն ըրագումը տըեսնում ա, վրեր ղըմն կեռեքը տղես կալին: Եր ա կենում նորից հնգըրունքը հըվաքում, ասում՝ կա՛, չիկա՛, Դնլի-Հասանը նըեղ տըեղ ա, ես քյինալ պիտիմ ըգադեն: Հնգըրունքն ասում ըն՝ բիրնղի ծիյանքը նստըենք քյինննք, Քյոռոլին ասում ա.-Չէ՛, հնլն ես քյիննմ, ետնան վրեր կըլըտանամ, տուք էլ կըկյաք:

Քյոռոլին քյիննմ ա սարեն պտկըն վըեննը կենում, մեհետ շատ պեցղը նմրն տամ: Դնլի-Հասանը վրեր Քյոռոլուն սմսն ըսկանում ա, ծըեռքը տանում ա տափեն գյոլ տուված ղըմն մոննն հափռում, խմում: Խանըն մարթիքը տղես ըն կյամ Քյոռոլուն դուլբուդ անում, փոնում, տանում խանըն կոշտը: Խանն ասում ա՝ տարեք քցեցեք էսհինչ տըեղեն խոր փոսը, թուղեցեք ընդըեղ մըեռնե:

Քյոռոլուն տանում ըն քցղն փոսը, խանըն ախճիգը տրա հետե ամմըն օր թաքուն հաց-ճղը ար տանում, Քյոռոլուն ըտըեղ թաքուն պահում:

Մին քանի օր վրեր անց ա կենում, Քյոռոլուն հնգըրունքը տըեսնում

ըն, վրեր Քյոռոզլին կյամ չի, ասում ըն՝ Քյոռոզլին նրեդ տընդ ա, յա յել կլոխը յիրան չի, թա չէ միե ետ ար եկալ: Իսաբալին եր ա կենում, ծին յիհարում, նստում, քյինամ խանրեն ամարաթան մուտանում, ծին պեց թողում, ինքյը քյինամ մին պառավ քթենում, պռավըն հըրցնում, թա ինձ հունց կըկա՞րես տանըես խանրեն ըխճըկանը կոշտը: Պառավը թա՝ տա շատ տիժմար պեն ա, խանրեն ըխճըկանը պըլատըն չորս անգյոնը լոխ մարթիք ըն վըեննը կըցըրած: Իսաբալին տոնս ա օնում մին յըլլեխում կապած խիլլմ վըեսկե տամ պռավըն, թա հունց ջուռա օգում ա ինի, պիտի տանըես: Պառավը թա՝ մենակ կնգան շուրերավ քեզ կըկարեն տանըեն ընդընդ: Քյինամ ա մին ծրեռք կնգան շորեր ինքյ օնում, պիրում, Իսաբալին կյենում ա, պռավըն նիւրե քյինամ խանրեն ըխճըկանը կոշտը: Իսաբալին մնամ ա տոնոնը, պառավը քյինամ ա ըխճըկանն ասում իստի մին կնեց կա, յոր չըս օնըն՞, քու քշտիտ ծառայի: Ախճիգյն ասում ա.- Պեր յոր կօնըն: Պառավը տոնս ա կյամ Իսաբալուն ծեն տամ, կյամ ա:

Ախճիգյը տրա իրեսին վրեր եշում ա, տըեսնում ա հմլմ մենակ բեդերը ըսկսալ ա նոր-նոր փանըելը, մտկումն ասում ա՝ սա հենց ա տղա ինի, հալա մին փոքըն, տըեսնամ: Տա Իսաբալուն իրեք ըխճըկան նիւրե դարկում ա մուտըն բախճան վրեր ուրան հետե ծաղեց քաղըն: Տահանք մին խիլլմ վրեր քյինամ ըն, խանրեն ախճիգյը բոլրդան պեցոնը ծեն ա տամ, ասում՝ դարիբ տղա, հե՛յ, ետ տըն: Իսաբալին դաստին ետ ա եշում, ախճիգյը ծրեռքավ ա անում, թա ետ տըն: Իսաբալին կյամ ա ըխճըկանը կոշտը, ախճիգյը հըրցնում ա, թա հու վը՞ս, հինչ ը՞ս, հիշտըղա՞ցըն յըս: Իսաբալին թա՝ դե ես Քյոռոզլուն մըրթուցան ըմ, եկալ ըմ տընդը գլիդամ: Ախճիգյը թա՝ ըրխըլին կաց, Քյոռոզլին էն ա սաղ, էսհինչ տընդեն փոսումը, ամընեն օր ես նրա հետե հաց-ճոնը ըմ տանում, քշերավ, լոնսմ մոտե կըքյինանք վըերան տոնս օնըենք, բիրանդի ըստընդաս փախճինք:

Իսաբալին ըտընդ կենում ա, քշերավ քյինամ ըն փոսան մուտանում, տըեսնում՝ Քյոռոզլին ինքյն ուրան խոսում ա. «Դմմիրչ-օղին քշտիս պիտմար, Դմլի-Հմսանը քշտիս պիտմար, Բաբա Քյանհանը քշտիս պիտար, Քյոնրդօղլին քշտիս պիտար...»: Իտի լոխճինին ընըմեն մին-մին տամ ա, Իսաբալուն անումը տամ չի: Իսաբալին ծեն ա տամ, թա՝ իգլիթ Քյոռոզլի, պա իսկի Իսաբալին մընտըտ չինգա՞վ: Քյոռոզլին վրեր Իսաբալուն սմսն ըսկանում ա, ուրխանում ա, ըխշարքավըս մին տընոնում, ասում.-

Իսաբալի, դե հինչ ա՞նըն, էտ վախտը էնըս չեկեր:

Իսաբալին նհըետը քյենդիբ ա ինձն տարած, մըեկնում ա, Քյոռոզլին ձըրան կպոտում ա, Իսաբալին ծիքյ ա տամ, թա տձև օնըե, կարում չի: Տըեդատ մոտե հոնձ ընողնե յըն ինձն, քյինամ ա հըվաքում պիրձն, բիրանդի ծիքյ ըն տամ, Քյոռոզլուն տձև օնում: Հնգըերունքն էլ ծիյանքը նստած կյամ ըն, Քյոռոզլուն դոաթն էլ նհըտնըն պիրում: Ծիյանքը նստում ըն, խանեն ախճիգյն էլ նհըտնեն տանում, քյինամ Դանլի-Հնսանըն էլ կապըերը ետ անում, տինձն ծիյին յիրան, հղե ինում: Խանըն ծառանըն դույոդ ըն ջիհում, հարայ ըն տամ, գորք հըվաքում, քյինամ Քյոռոզլուն դիստին նհըետ կորեսը տամ, խանըն ախճիգյն էլ ա գորքըն նհըետ կորես անում ծըեռքան յարալու տըեռնում: Վերչը, տահանք գորքըն ետ ըն տամ, ախճիգյն էլ յոր օնում, քյինամ:

### 53. ՎԱՆՔԵՆ ՔՅԱՄԱՆՉԱՆ

Ղուլ Հարությունը տասնիրեք-տասնըչորս տըրեկան տղա յա ինձն, ձըրան հորը նհըետ ապրում ար Ղարաբաղեն սար տըղըերեն մին շենում: Տըեդետ մարթիքը միշտ քյինամ ին արան տըեղերը հինձնվարգ:

Մեհետ էլ էտ շենան մին քյըրվանու նհըետ ինը հոքի էրկու ճորավ, մինգյել օխտը ծիյավ ու ուլախավ քյինամ ին, վար ձըրանց հինձնվարգը պեռնեն, պիրին: Տահանց նհըետ Հարություն նան ձըրան հանըն էլ ըն քյինամ ձըրանց հինձնվարգը պիրիլի:

Հղըեննի մթըն ըն ինգյձն: Քյարվանը վըենն ըն անում, վար ըտըեղ լճըսընըն, էլլա հղե ինին, քյինամ: Շուրըրնեն քցձն ըն, պրանվում, քոն ինձն:

Քշերեն կեսին էտ մըրթուցան մինը գձըթնանում ա, տըեսնում Հարությունը կա վուչ: Լոխճինին գձըթնընում ա, քյինամ ըն շատ շոռ կյամ, տըեսնում մին դընդադում պրանված, ըշտափած, սառած-սըրսամնած, քունավ հընցած: Զձըթնընում ըն, Հարությունը եր ա կենում նստում, ասում.- Ա՛յ տընըշիներ, խե՞ ինձ գձըթնըցրեք, ըրագումըս ինը լաք կորեկ ըմ չափալ, մինն ար մնացալ, վար չափըեմ, տըեռնար մին չուվալ, եկեք գձըթնըցրեք, թուղեցեք վուչ. էտ կորկեն հըմբարքավը մին էլ խոսկերք ըմ սուվըերալ:

Մինգյել տրանա ետը Հարությունը նաղլ ա անում, վար ըրագումն

ըստուծանա ձերան ասած ըն ինձում, թա էն ա էսհինչ տըղեն վանքեն քշտին մին կյիրիզմաքար կա վըղեն տակըն թաղված, քիննալ պիտիս քանդիս, էտ քարը կոտրեն, մաչին մին քյամանչան կա, տոնս օնըն, ածըն:

Տրանա էտը հմր ու տղա ձերանց ուլախը տամ ըն քյըրվընըվուրներեն, թափշուր անում, վար ձերանց հինձավարգը ինք օնըն, պիրին: Ուրանք քիննամ ըն էտ վանքը, թա վըղը քանդին, քարը տոնս օնըն:

Վանքումը օխտը դեր ըն ինձում, էտ օխտը դերին էլ մին վըրթաբեղ ա ինձում: Տահանք կյամ ըն Հարությունին նան ձերան հորը առաչը կտրում, թողում չըն, ասում ըն.-Ըստըղ վանքըն վըղն ա, վըեչ մին մարթ կարել չի քանդի, քարը տոնս օնըն: Տահանք ասում ըն. - Ըստըղ մըեզ պարիկամ մին դեր օնընք թաղած, օգում ընք տոնս օնընք, տանենք մըեր կյիրիզմը-նանուցումը թաղընք: Էտ դերերը թա՝ չէ, կարել չընք, տա ամնալ կյալի պեն չի: Տահանք քիննամ ըն վըրթըբեղին կոշտը, ասում. - Մըեզ պարիկամ դերին մեյդը էրած, մոխըրն ածած ա մին բութուլու մեչ, տիրնած քարեն դաթումը, օգում ընք քարը տանենք կոտրենք, տոնս օնընք, էտ բութուլեն մոխըրը մըեր կյիրիզմընընուցումը թաղընք:

Վըրթաբեղն էտ պենը քցնում ա վանքըն սուղը: Սուղումն էլ ասում ըն. - Մըեռալը վար ձերանցն ա, կարող ըն տանըն, հու կըկա՞րե ասե տանումեք: Վերչը, տահանց պեց ըն թողում, վար քիննան քարը տոնս օնըն, տանըն:

Տահանք քիննամ ըն վըղյը քանդում, քարը տոնս օնում կոտրում, Հարությանը քյամանչան յոր ա օնում, ըսկսում չորս սիմին յիրա ածըլն ու չորս լոկվավ երք ասըլը:

Տրանա էտը Հարությանը ճինանչվում ա, հինչ ազգու աշուղ ա կյամ տըղեք, լոխճինին հախտում ա, համմա վըեչ մինին սազը ինք չի օնում:

Հարությունն էլ տըղը շատ կենում չի. քոչում ա, քիննամ Թիփլիզ, հմրն էլ նիըտը, վար մին դոնձմանց անում հանած տղըն կուռանը տակըն կարե ապրե:

#### 54.ԸՍՏՈՒԾԱՆԱ ՏՈՒՎԱԾ ԸՌՈՒԶԻՆ...

Մին մարթ ա ինձում, մինգյել մին կնեգյ: Մարթը շատ թանմանլ ա ինձում, թաքավըրեն վրեխճարն ար պահում: Ամմընն օր վրեխճարը տանում ար մին սարավ անում, ինքը պրոտըյեր հընցնում, քոն ինձում: Վրեխճըրնըրեն օրը մինը կորչում ար, էտ մարթին հեչ վեջը չար: Վերչը, վրեր վրեխճըրնըրեն շատը կորչում ա, տա մին օր հըտըրնըրեն քյիննմ ա, տըեսնում մին կըծանում մին փոս, մին քոռ կյճլ էլ մաչին պըպըգած, կարում չի փոսան տճու կյմ, լիհն վրեր վրեխճարը փոսընն դրադավը օգում ա թա անց կենա, փոնում ա, քաշում փոսը, պըճըդում, օտում: Վրեխճարը էտ ա տամ, տանում տամ թաքավըրեն մարթուցը, ինքը քյիննմ տոն, ասում. - Աստուծ ինձ ըռուզի յա տուվալ, էլ կործ չըմ ըննական: Կնեգյը ճարը կտրած, ամմընն օր քյիննմ ա ծմակը, մին շելակ չոփ անում պիրճում, տանում ծախում, հացու տամ:

Մին օր էլ էտ կնեգյը ծմակումը չոփ ընելիս մին խըշննավ ծասկըված փոսում մին կարաս վըեսկե յա քթենճում, կյամ մարթին ասում.- Վըեսկե յըմ քթնլ, էք քյինննք տճու օնըենք: Մարթը թա՝ կյամ չըմ, իմ ըռուզիս աստուծ տուվալ ա: Կնեգյը իտի, ամմընն օր մարթին ասում ա. - Եք քյինննք տճու օնըենք, մարթը թա՝ քյինն պենիտ, իմ ըռուզիս աստուծ տուվալ ա:

Կնեգյը ճարը կտրած, քյիննմ ա հըրվանընն կոշտը, ասում.- Ծմակումը մին կարաս վըեսկե յըմ քթնլ, էք քյինննք, քյճմնգ ըրա տճու օնըենք, ճոթ անըենք: Հըրևանը թա՝ քյինննք:

Քյիննմ ըն: Հըրևանը կարասը փոսան տճու ա օնում, մին հափոտ շըպըրտում, տամ էտ կնգանը, մնացածը յոր օնում, տանում տոն: Էտ կնեգյն էլ ճարը կտրած, հըրվանընն թող ըրած մին քանի վըեսկեն յոր ա օնում, քյիննմ տոն, մարթին ասում.-Լավ ըրըն՝ ր, վրեր եկեր վուչ, հըրևանըտ էս մին քանինը շըպըրտավ ինձիրն, կարասը շիլակեց, տարավ ճըրնն տոն: Մարթը թա՝ պեն օնըես, քյինն պենիտ, իմ ըռուզիս աստուծ տուվալ ա:

Հըրևանն էլ վրեր կարասը տանում ա տոն, պեց անում, ծըեռը մընկնում վըեսկեն տճու օնում, օգ ա տըեռնում, վրեր քցճում ա կըրասընն մաչը, վըեսկե յա մնամ: Քանի հետ ծըեռը քցճում ա վըեսկեն տճու օնում, օգ ա տըեռնում: Տըեսնում ա, վրեր երիմիշ ընըելի թանիրը չի կա, վըեսկընն կըրասավը տանում ա էտ կնգանը տանը հճըրթավը վրեր ածում, վրեր օցըեր տըեռնան, բայց տըեռնում չըն:

Մարթը վրեր եշում ա, տըեսնում հոօրթավը վրեսկե յա վրեր տըեսնում, կնգանը թա՝ պա վրեր ասում ըմ իմ ըռուգես աստուծ տուվալ ա՞...

#### 55.ՔՅՈՌՕՂԼԻՆ ՆԱՆ ԴԱՄՈՒՐՉՕՂԼԻՆ

Մին օր Քյոռօղլին պիրում ա վրեր ծին դամոօրչոօն քշտին նալնրե: Դամոօրչոօն տղան տըեսնում ա, գյոօղոօն չի, թա հու վա: Վրեր ծին նալնում ա քյինամ, հորը հըրցնում ա, թա՝ ասում ըս Քյոռօղլին իստի յա, Քյոռօղլին ինդի յա, պա մեհետ տըեսնամ վո՞ւչ: Հարը թա՝ էտ ա տըեսեր իլի: Տղան ասում ա.- Յանի նա յա՞ Քյոռօղլին, թա նա յա, ես քյինամ ըմ նրա ծին կյուղանամ:

Մին քանի օրան ետը Դամոօրչօղլին քյինամ ա Քյոռօղլուն երգյիր: Հըսնում ա հենց Քյոռօղլուն ըպրելիս տըեղը: Քյոռօղլուն հնգըերունքը միշտ հերթավ ծիյին յիրն դարադուլ ին անում: Էտ քշերը Քյոռօղլին ար դարադուլ անողը: Դամոօրչօղլին վրեր մուտանում ա, Քյոռօղլին տրան հըրցընում ա, թա՝ տու հու վը՞ս: Տա թա՝ ես եկալ ըմ Քյոռօղլուն ծիյանքը կյուղանամ: Քյոռօղլին ասում ա.- Լիհն ես էլ ոօրան ծառանըերան ըմ, ես էլ ըմ օգում կյուղանամ, եք բիրանդի նի մննենք, տոօն օնըենք, ամմա մղակն ըրկաթե յա, կարել չընք նի մննըենք: Դամոօրչօղլին թա՝ կյումըեն կտորը քանդինք, քյինդիրավ կըպտըենք, ծիք տանք տոօն օնըենք:

Իտի յեղ անում ըն: Դամոօրչօղլին մնամ ա տիյեր, Քյոռօղլին նի յա մննում առաչ Դորաթը կապում, Դամոօրչօղլին ծիք ա տամ, տոօն օնում: Ետնան էլ Դոթն ա կապում, ինքն էլ յիրան նըստում, Դամոօրչօղլին ծիք ա տամ, էտ էլ տոօն օնում: Ծիյանքը քշոօն ըն, քյինամ: Հղեննի Քյոռօղլին ըտրան ասում ա.- Լնվ, մեհենգ ծիյանքը տանում ընք, ախեր Քյոռօղլին հիշտեղ էլ ինի, կյիլնկան ա ինձ քթենա, կլոխըս կտըրե, ծիյանքն ինձ տո, էտ տանըն ոօրանց տըեղը: Դամոօրչօղլին թա՝ չէ՛: Քյոռօղլին տրան քմականը տոօն մին էրկու հետ թոփուգավ թխում ա, տա սայմիշ չի անում, ասում ա. - Լնվ, գարափաթ մի անըել:

Մին խիլն յեղ վրեր քյինամ ըն, Քյոռօղլին տրան հըրցնում ա, թա տու Քյոռօղլուն հինչան ը՞ս վախում: Դամոօրչօղլին թա՝ վըչ մին պենան էլ վախում չըմ, մենակ ասում ըն մին շատ փիս ծըկըթոց օնըե, նրանա յըմ վախում: Միըրե քյինանն ետն էլ Քյոռօղլին ծիյան վրեր ա կյամ, քամակ ինգյոօն, մինգյել մուտանում, սնար պեց թոդում: Դամոօրչօղլին սնսին

կարում չի տիմանա, ծիյան վրեր ա ինգյոն, Քյոռոլին ըտրեդ տրան մուտանում ա, պրկրեն չոքում, դաման տոնս օնում, վրեր մորթրե: Դամոնր-չոլին կլի ա ինգյոն, վրեր տա Քյոռոլին ա, դաչանք ա անում, ասում. - Վա՛յ, ես քե մատադ, ինձ ըսպանումիլ, ես կըտրեռնամ քու ծառանրերատ մինը:

Տրանս ետը Դամոնրչոլին էլ ա Քյոռոլուն հնգրբանում:

#### 56.ՔՅՈՌՕՂԼՈՒՆ ՍԼՎԵՆԸ

Քյոռոլին ըպրելիս ա ինոն Պարսկաստանրեն Բելլուջոնդադ սարումը: Քյինամ ա Դադստան, մին սիրական քթենոն, մին տարի քշտին կենում: Սիրականը վրեր պատճառնուր ա տրեռնում քշտին մին վրեսկե սլվեն ա թողում, ասում.- Վրեր տղա ինի,բլանկը կըքցիս, վրեր ախճիգյ ինի՝ վիգը: Ինքը քյինամ ա ուրան երգիիրը, կնգանը կոշտը:

Շամանակ ա անց կենում, էտ սիրականրեն անա մին տղա յա ինոն, անումը տինում ըն Հասան-բեկ:

Տղան վրեր մրծանում ա, խաղ անրելիս խոխեքը տրան ասում ըն՝ տու պիճ ըս: Տղան քյինամ ա մորը կոշտը, հըրցնում, թա ասե տրեսնամ իմ հմր հո՛ւ վա: Մարը թա՝ քու հմր Քյոռոլին ա:

Տղան հնգրերունցը մինին նհրետ քյինամ ա, վրեր հորը շոռ կյա քրթենն: Շատ տրեդեր անց կընալան ետը պիցրանոն ա մին սար, մին հըսարու քշտի ծին կապում, հնգրերեն նհրետ պրանվում, քոն ինոն: Տու մի ասրել, տա յե Քյոռոլուն դուրտուդատրեդն ա ինոն: Քյոռոլուն մարթիքը կյամ ըն տահանց եր կըցնում, թա՝ տուք հինչ իլլըթ-մի՛լլամ ըք, վրեր պերալ ըք ծիյանքն ըստրեդ պեց թողալ, ըրխըլին քունավ հնցալ: Հասան-բեկը տահանց պենու տրեդ չի տինոն: Խաբարը հըսցնում ըն Քյոռոլուն:

Քյոռոլին կյամ ա, ըսկսում ըն ուրոն նհրետ հոջամթ տալը, վերչը, կոռն ըն փոնում: Շատ վրեր ուրոն քաշ-քաշ ըն անում, Քյոռոլին տրան վրեր ա քցոն: Վրեր օգում ա, թա ըսպանե, Հասան-բեկը թա՝ կաց, հմլն երկու հետ էլ կա:

Էրկուինջի դոնումը վրեր ուրոն փոնում ըն, Քյոռոլին էլա յա վրեր քցոն: Հասան-բեկը վրեր ինգյիլիս բոլրդան թևքը պիցրանոն ա, սլվենը ուրվամ ա: Քյոռոլին բոլրդան մանը կծում ա, էտնան հըրցնում թա՝ հմլն ասրե, տրեսնամ՝ տու հի՛շտըդան ըս եկալ: Հասան-բեկը թա՝ կոռն ըս

ըննական, կորն ըրա, հոր ըս հըրցնում: Քյոռողլին թա՛ ասը տըեսնամ, էլլա կորն կանենք: Վըեր շատ ըստիբում ա, Հասան-բեկը թա՛ ես Դադստանան ըմ, տո՛ւս ըմ եկալ շոռ կյամ, հորըս քթեննամ: Քյոռողլուն ծըեռքը բո՛ւրդան թուլանում ա, դմման ծըեռքան վըեր ա ինգյո՛ւմ, ետնան պըռոշտի յըն անում, քյիննամ տոն: Քյոռողլին կնգանն ասում ա, վըեր տղաս ա, եկալ ա ինձ քթնլ:

Հասան-բեկը մնամ ա Քյոռողլուն քշտին:

#### 57.ՔՅՈՌՈՂԼԻՆ ՂԱՉԱՂ Ա ԻՆԳՅՈՒՄ

Քյոռողլուն հմարը խանընն ծիյանքը պըհեղիս ա իլնլ: Նրան մին քանի անում ա իլնլ: Համ Հասան ըն իլնլ ըսեղիս, համ՝ Ալի, համ էլ՝ Արշակ:

Մին օր խանընն կոշտը դունադեն յըն կյամ, վըեր ծիյանցան էրկու լնվը ճոկըն: Խանը Հասանին ասում ա, վըեր քյինն էրկու լնվ ծի ճոկե: Հասանը քյիննամ ա էրկու ամմըենաքընձըռնոտ քուռըկնե ճոկում, պիրո՛ւմ: Ղունըղընն ծիծաղում ըն, խանն էլ կըգնընում ա, հրաման տամ, վըեր Հասանեն աշկըերը քուռըցնըն, ծիանքը լնվ չըտեսնալի հետե: Հասանն էլ էտ ծիյանցը հորը տըեսած ա իլնլ Կասպիս ծովան տո՛ւս կյնլիս, խանընն ծիյանցը նըհետ խըռնըվըեղիս: Տա վըեր թոբունեն էրկու ծիանցը մուտա-նում ա, տրանցա էրկու քոռակ ըն ծնվում, մինին անումը տինում ա Ղոաթ, մինին էլ՝ Դոբաթ:

Հասանեն քուռըցնում ըն, խանն էլ ծեն ա տամ, էրկու քոռակը տամ ուրնն, հըղե տինո՛ւմ: Հասանը տահանց մըթեն կյումում ար պահում: Տըհանցա Ղոաթը սև ա ինո՛ւմ, Դոբաթը՝ չալ, տըպտըպուրիգյ:

Մին տարըե վըեր անց ա կենում, Հասանը տըղեն՝ Ռուշանըն ասում ա.- Սև ծին կյուման տո՛ւս կալ քշի, տես հունց ա: Մին մըեժ բըյանա դո՛ւզ վարել ա տամ, արխը կապում յիրն, ցըեխ շինո՛ւմ, մին էրկան քյննդիր յոթ օնում ճունդեն մինը ծիյին անա կապում, էն մին ճոնդն էլ պեց թողում: Ասում ա.- Թա վըրե էնքան ճեղլի վազ տա, վըեր քյինդիրին ճոնդը տափան պիցըրննա, ըրըմը պինըցնըեղի վախտն ա:

Ռուշանը վըեր ծին քշո՛ւմ ա քյինդիրին ճոնդը տափան պիցըրանում ա, ամամ ծիյին քըթըծըկըերան անո՛ւմ ար քյիննամ: Մին տարըե յեղ ըն ծին կյումումը պահում: Մին տըռնանը ետը նորը միննան կյուման տո՛ւս ըն օնում, էլա քշո՛ւմ: Էս դո՛ւմ քըթըծըկըերան անո՛ւմ չար քյիննամ: Ռուշանը

ծին յիհարձում աս, քշում...

Մին օր Ռուշանը ըսկանում աս, վրեր խանրեն քշտին ծիյանցը մրցություն կա: Հորն ասում աս: Հարն էլ ասում աս.- Քինն, ամմա հանց ըրա, վրեր քեզ ճինանչին վրեչ: Ռուշանը իտի յեկ անում աս: Ծին լոխճրնան առաչ աս ինգյոն: Հըվաքված մարթիք ղերող անա հըրցըփորց ըն անում, հըրցնում, թա հու վա՞ էս տղան: Ճինընչուղնը յըն ինձում, ասում ըն, վրեր քորեն տղան աս: Խանը ծիյըվուրնը յա դարկում, վրեր ծին փոնրեն, պիրին: Մինչն էտ Ռուշանը եկալ ար հորը կոշտը: Տղան Ղոթաթը, հարը Դորաթը նըստած փախճում ըն: Խանըն դարկած ծիյըվուրնըն վրեր մուտանում ըն, հարը տղըն ասում աս.- Քըրքարուտ տըղերավ քշի, ծիյըվուրնըն կարել չըն մըեզ հըսնըն: Քըրքարուտ տըղերավ քշում ըն, նորըմիննն դող տըղ ինգյոն: Հենց վրեր կյարմող ծիյըվուրնըն կյամ ըն, հարն ասում աս.-Քուլըրավը քշի: Քուլըրավը վրեր քշում ըն, կըվող ծիյըվուրնըն քամակ ըն մնամ: Մինգել վրեր սըն ծիյըվուրնըն ըն մուտանում, հարը տղըն ասում աս. - Վարած տըղերավ քշի: Վարած տըղերավ վրեր քշում ըն, կըվող ծիյըվուրնըն էլա քամակ ըն մնամ: Տահանք իտի հըսնում ըն Չամլիբել, ըտըղ տըղընըն պընդըցնում: Հարը տղըն ասում աս, վրեր միշտ սայաղ մնա էտ ինգյոնընընըն ասյոդ դաչաղ Դանլի-Հասանըն անա:

Քյոռողըն հարը մըեռնում աս: Քյոռողին մին օր դեղինն պըտահում աս Դանլի-Հըսանըն: Դանլի-Հասանն ասում աս.-էս երգիրին տարը էս ըմ, տու ըստըղեք ինչ պե՞ն օնըն: Քյոռողին ասում աս.-Կըն անընք, հու հաղտը, նա յեկ կինի էս երգիրին տարը:

Կըն ըն անում: Քյոռողին Դանլի-Հասանըն վրեր աս քցում, պկըն չոքում, օգում աս թա կլիսը կտրը: Դանլի-Հասանը լմց աս ինձում, դաչանք-պըղատանք անում, վրեր ղերն ըսպանըվուչ, յոր օնըն ղերն քշտին նոքյար: Քյոռողին տրան էլ ըսպանում չի: Յոր աս օնում ղերն հնգըն:

#### 58.ԾՈՎԸ ՆԻ ՄՆՆՈՂԸ ՎԱԽԵԼ ԶԻ

Մին չոբան ծուվընն դրադեն վընխճարը պեց ար թողալ, միակը ծըռոքեն նի մտալ ծովը, ծուվընն իրեսավը քյինամ ար: Մին օրիշ մարթ վըր կյամ ա իտի տըեսնում, չուբանեն ասում ա.- Օգում ըմ ես էլ նի մննընեմ, ճիրին իրեսավը քյինամ, վըր վըեններըս ճիրին իրեսեն փըռնե, ճոլըն էլ ինձ տակ չանե: Չոբանը թա՝ մըտկավըտ էտ պենն անց չի կըցնես, վըր անց կըցրեր, ճոլըր տակ ա ըննական:

Տա նի յա մննում ծովը, չուբանեն ծեն տամ, հըրցնում, թա պա վըր ճոլըն օգե ինձ տակ անե, կըրըլական ը՞ս տո՛ւս օնըն: Ասելը-բաստ ճոլըր կըլխավն անց ա կենում, էտ մարթին խեխտում, ըսպանում:

#### 59.ՕՎԶԻ ՓԻՐՈՒՄԵՆ ՃԸԿԸՏԱԿՅԻՐԸ

Օվչի Փիրումը շատ իմաստուն մարթ ա ինո՛ւմ, ամեն հիյվանու, ամեն դուշու լո՛ւզի գյիդալիս: Մին օր ո՛ւրմն պատճառնոր կընգանը ծիյին նըստը-ցըրած տանում ար հմրանց տոն: Ծիյին քոռակը քամակ ա ինգյո՛ւմ, կարում չի, թա մորը հետան քյինամ: Խըխընջամ ա, օգում ա ասե, վըր նըդացալ ա, մարն էլ խըխընջամ ա, ջողոբը տամ: Փիրում կըլո՛խ ա ինգյո՛ւմ, վըր մարն ասում ա՝ չոռ, զմհըրմար, մինն իմ փորումըս կա, մինն ինձիրն, ինձիրանեն փորումն էլ էրկունը կա, մինն էլ յես ըմ, ես հենց հոքի տանե՞մ, թա քե՞զ, մենակ քեզ էլ չըս կարում, թա պիրիս: Փիրումը քըմքըծիծաղ ա տամ: Կընեգը հըրցընում ա, թա հինչու յիրա յը՞ս ծիծաղում: Մարթը թա՝ վընչինչ, վըր էտ կըտեռնանք կյանք տոն, կասեմ: Փիրումը դասիդանն ասում չի, գյո՛ւղո՛ւմ ա, վըր ասե, քար ա տըռնըլական: Կընեգը սուս ա անում, բայց մըտան քըցո՛ւմ չի:

Հըներանց տանան էտ տըռնալիս կընեգը մարթին պըկեն չոքում ա, թա ասե տեսնամ քյինալիս հին չու հե՞տե ծիծըղեցեր: Մարթն օգում ա կընգանը կըլո՛խը վարե, ասե վուչ, ամմա կընեգը ըստիրում ա: Էտ վախտը մարթը եշում ա, տեսնում մին վըրցակ մին հավու մաշկ ա օգում եր ինի, հավը թողում չի: Կըրցակը կըգնըվում ա, թա հի՞նչ ա, ես էլ ըմ օվչի Փիրումը, վըր քար տըռնալի հետե կընգանաս վախեմ, տու չինիս, հանե՛ հըյաթումը մին օրիշ հավ ինձ ա եշում: Փիրումը էտ վըր ըսկանում ա, կընգանը յիրն յա պըրծընում, կնեգը ըստիրում ա, թա տու վըս, վըր տու, պիտի ասես: Մարթը վըր շատ կըգնըվում ա, թխում ա կընգանը ըսպա-

նում: Ըստուծանա բույրուղ ա կյամ, վրեր կյճկերեն դոշունը պիտի քինյա փրլան խազայինին վրխճրենն օտե: Փիրումը գլիդմիս ա ինճւմ, էտ խազայինին ասում ա, վրեր իստի պեն կա, տըրա մարթիքն էլ քինյամ ըն կյճկերեն առաչը էտ տամ: Մեհենգ էլ ըստուծանա բույրուղ ա կյամ, վրեր էտ կյուլերը պիտի օվչի Փիրումեն փըռնեն, օտեն: Փիրումն էտ էլ ա գլիդմիս, թափշուր ա անում, ճըրմն տինին մին սընդոդու մաչին, մեխեն, մին թաքուն տեղ կյոդը կըցընեն: Տի յեկ անում ըն: Վերչը կյճկերը կյամ ըն սանդոդը կոտրում, օվչի Փիրումեն տճուս օնում, զիլըր-զիլըր անում:

#### 60.ՄԱՐԹՆ ՈՒՐՄՆ ԿՅԱՆՔԱՎԸ ՉԻ ԱՊՐՈՒՄ...

Աստված կյանքը պիժինիլիս ամենաառաջ մարթն ա քինյամ: Մարթին տամ ա քսան տարե: Տա խռավում ա, էն դոլին նըստում: Ետնան շոնն ա քինյամ: Տրան էլ տամ ա քառասուն տարե: Շոնը, թա էս քառասուն տարե ճըրճըշու տռան հնչոդը, վըեսկուռ հվաքոդը չըմ, ինճ քսանը բոլ ա, հանն՝ խռավկուտը ընդեղ վիզը ծռած, նստած, մնացած քսանն էլ տո ճըրմն, բալքի աշկը քուշտանա:

Աստված շանը քսան տարեն յոր ա օնում, տամ մարթին: Մարթին կյանքը տըռնում ա քառասուն տարե: Մարթը էլլա վեզը ծռած նստում ա, հըռանում չի:

Տրանա էտը էշն ա կյամ: Էշին էլ ա քառասուն տարե տամ: Մա թա՝ էս քառասուն տարե ճըրճըշու տռներե քաշքաշ ինճոդը, պեռնը կրոդը չըմ, քսանն ինճ բոլ ա: Մընացած քսանն էլ տո հանն՝, էն դոլին խռաված նստած, նրան: Աստված էշին քսան տարեն էլ ա յոր օնում, տամ մարթին, տըռնում ա վաճճուն տարե:

Մարթը էլլա չի հեռու կենում: Վիզը ծռած, մնամ ա նստած:

Տրանա էտը մեյմունն ա կյամ, քառասուն տարե յեկ սրան ա տամ: Մա թա էս քառասուն տարե ճըրճըշու տռնըզատըռը, մըռեճեն կուճուրեն ինճիթն ծիծաղել տվոդը չըմ, քսան տարեն ինճ էլ ա բոլ, իմ պըպերեն էլ, հանն՝, մարթը խռաված, վիզը ծռած, ընդըռը նստած: Մնացած քսան տարեն էր կալ, տո ճըրմն: Աստված մեյմունին քսան տարեն էլ ա յոր օնում, տամ մարթին: Տըռնում ա ութասուն տարե:

Մեհենգ մարթը ճըրմն իսկական կյանքավը քսան տարե յա ապրում, քսանմինան մինչև քառասունը շանը կյանքավն ա ապրում (շնոթուն ա

անում), քառասունմինան մինչև վաճճունը՝ էշին կյանքավը (շատ ա ըշխադում), վաճճունան տենը՝ մեյմունու մնան մաշկան կռացած ա ինձում:

#### 61.ԻՍՏԻ ԵԼ ՉԻ ՄՆԱԼ...

Մին հղըցավը քյինձղ էշում ա, տըեսնում մին մարթ եզանը նհետ լծված, վար ա անում: Հըցընում ա, թա էտ հինչ պեն ա՞, էտ մարթը թա՝ իստի յել չի մնար: էտ մարթը, վըեր մին հըրուստու նձքյմար ա ինձում, էտ հըրուստեն ըստակած եզանը տըեղն ար լըծված վար անում:

Տա ձըմն հղըցավը քյինմա ա: Մին քանի տարե վըեր շոռ ա տամ, նորըմինմն ա կյամ տըեղավ անց կենում, օգում ա գյիդմ՝ էտ մարթը սաղ ա՞, թա՝ չէ: Շոռ ա կյամ էտ մարթին քթենձում, տըեսնում տրա խազայինը մըեռած, ինքյն էլ տըեղը նստած, տրա սաղ հըրուստթունեն տար ու տրական տըեռած: Տա վըեր հըցընում ա, թա պա է՞ս հինչ պեն մ, էտ մարթը թա՝ իստի յել չի մնալ:

Տա ձըմն հղեն նորըմինմն ա կտրում, անց կենում քյինմա: Շատ ա կենում, թա խրեգ, էտ մարթն էլ ա պռավում: Նորից տըղերքավ անց ա կենում, կյամ էտ մարթին շոռ կյամ, բայց քթենձում չի: Խաբար ըն տամ, վըեր մըեռալ ա, թաղված ա էսհինչ տըեղը: Քյինմա ա հինգյիստներումը շոռ կյամ, տրա քարը քթենում, տըեսնում յիրմն կյիրած. «Իստի յել չի մընա»...

էտ մարթը քյինմա ա ձըմն երգյիրը տձես կյամ: Շատ վախտ ա անց կենում, տարեն տարուն հետան կյամ ա քյինմա, տա արտեն մաշկան կռացած, օրեր ար հմբարում, վըեր պիտի մըեռնե: Մըտկավն անց ա կենում, ասում ա՝ քյինմա էն մարթին հինգյիստմարանը մին էլ տըեսնամ, նոր մըեռնեմ: Քյինմա ա շոռ կյամ, քըթենձում չի: Տըեսնում ա տըեղեքյ տըկըտիյեր իլմծ, վըեչ մին քարու տըեղ մմհլձում չի անում, լոխ հավազ ա տըեռալ:

## 62. ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՂԱՁԱՐ

Մին շատ ախքաղ մարթ ա ինձում, անումը ՂաՁար: Էտ ՂաՁարին օխտը քուր ա ինձում: Ախքաղ ՂաՁարը միշտ քյինամ ար ըխքըդոթուն անում, պիրձում քուվերքը պահում:

Մին օր էլ ՂաՁարը վրեր ա ինգյմ, մըեռնում: Քուվերքը մնամ ըն անդար, ըսկսում ամմեն օր լաց ինիլը: Վրեր շատ լաց ըն ինձում, Քրիստոսը տահանց սմսն ըսկանում ա, ասում. - Լաց միքյ ինիլ, ՂաՁարին էտ պիրիլական ըմ տոն: Քյինամ ա հինգյիստըրանեն դրադեն վրեննը կենում, ծեն տամ, թա ՂաՁար, տո՛ղս եք, քյինամ տոն: Էտ հինգյըստըրանումը հիշքան ՂաՁար ընումավ մարթիքյ ըն ինձում, լոխ տո՛ղս ըն կլամ, վրեննը կենում: Քրիստոսը թա՛ ես ախքաղ ՂաՁարին ըմ ասում, թող մենակ նա տո՛ղս կյմ:

Ախքաղ ՂաՁարը տո՛ղս ա կյամ, արտեն փոխված, իմաստուն տըեռած, քյինամ ձերանց շենը: Մինչն տոն հսնելը նի յա մնում մին դամոկրչիխանա, տըեսնում մին շատ դաճանգ ախճիգ ձերան հըրաընքեն հետե զակազ տուված լմվ, թինգյանկան չմուշկենն կյեցած, տո՛ղս ա կյամ, վրեր քյինամ տոն: Հվաքված մարթիքյ լոխ ասում ըն. - Տըես հինչ լավ, դաճանգ, բախտավրեր ախճիգ ա յե՛, ներակ սրա տըեռնը: ՂաՁարը թա չե՛, քյանբախտ ախճիգ ա, հրսանեքյը վրեր ըսկսվե, ինքյը մըռնըլական ա: Ախճիգյը հենց վրեր հսնում ա տոն, հրսանեքյն ըսկսվում ա, ինքյը մըեռնում ա:

## 63. ԹԱ ՀՈՒՐ ՀԱՐԿԱՎԸԵՐ ԵԿԱՎ ՄԵԽԸ

Մին թաքավրեր ձերան մեխ կտրող ուստեն ծեն ա տամ կոշտը, թա քեզ մին քշեր ժամանակ ըմ տամ, պիտի հարձկն մեխ կտրես, էքյո՛ւծ քշերավ կյիլական ըմ տանեմ, վրեր պաղրաստ չինի, կլոխըտ կտրըլական ըմ: Էտ մարթը մտածում ա, ասում, վրեր ես տըեղավըս մին կրակ էլ տըեռնամ, մինչն լոսը իծծուն մեխ էլ չըմ կարել կտրեմ, հինչ ա՛նեմ: Մտածում ա, մտածում, քյինամ կնգանը կոշտը, ամմեն հինչ նաղլ անում: Կնեգյն ասում ա. - Ամմեննին վախես վուչ, քյինա ըսկսե, վրերքան կըհըսցնես, կըկըտրես: Մարթը մնամ ա չաճմիշ իլմծ, գյո՛ղո՛ղմ չի, թա հի՛նչ անե: Կնեգյը նորից ա ռիսկ տամ, թա ըրիըլին քյինամ, վախես վուչ:

Մարթը մխըրե սըրտըպընդվում ա, հղե ինձում, քյինամ ձերան գուրծա-տըեղը, ըսկըսում մեխ կտրելը: Կլոխը քաշ քցած պեն ար անում, քշերեն կեսը խիլլա անց ա կենում, գյո՛ղո՛ղմ չի, թա կտրած մեխեն հաշնը հիշքան

ա: Լիհա լիւսը մոտե թաքավրերեն պըլատան մարթիքը ըն կյամ, թա ճելլ րբա դոթուն հետե մին քանի մըսմառ հսցրու, թաքավրերը մըլեռալ ա: Տա մնամ ա պլըշած: Հավատը կյամ չի: Վերչը, տա վրեր մխըրե ՈՒՐԱՆ հվա- քում ա, կլիսը պիցրցնում ա բիդի երգյինքը եշում, թա փառք քեզ, մեխը մըսմառ շինող աստված...

#### 64.ԳՅՈՒՂՈՒՄ ԸՄ, ԳՅՈՒՂՈՒՄ ՉԸՄ...

Աշուղներն վրեր հըվաքվում ին մրցության, ՈՒՐԱՆ հարցեր տամ, տը- հանցա մինը լոխճինին կապում ա, սագերը ծըռքըրներան ինքյ օնում: Մին օրիշ աշուղ քյինամ ա, տըեսնում ՈՒՐԱՆ հընգերունքը ծըռքըրներն խաչ րբած, լիցըկումամ նստոտած: Դմստին կլխու վա ինգլիմ, վրեր հնգերուն- ցը հի՞նչ ա պըտահալ, քյինամ ա տահանց հախտող աշուղեն կոշտը, ասում.-Օգում ըմ քգնըհետ մրցեմ: Էտ աշուղը թա՝ առաչ ես հարց տամ, տու պաղասխանե՞, թա տու հարց տաս, ես պաղասխանե՞մ: Տա թա՝ լմ՝վ, տո՛ւ հարց տո: Նա յեկ հըցընում ա, թա էն հինչն ա՞՞ գլիղիմ ըմ, գլիղիմ չըմ: Էտ հախտող աշուղը կարում չի պաղասխանե: Հարց տվողն ասում ա.- Մեհենգ քեզ հախտված ը՞ս ճինանչում, թա չէ՞: Նա թա՝ վրեր հարցետ պաղասխանն ասես, ինձ հախտված կըճինանչիմ: Հարց տվող աշուղն ասում ա.-Տա մահն ա, գլիղիմ ըմ, վրեր մըռնըլական ըմ, բայց գլիղիմ չըմ հի՞բ ըմ մըռնըլական:

#### 65.ԱՆԴՈՐԴ ՄԱՐԹ ՉԻ ԿԱ

Մին իրփիվերի կնգան մին մաղար տղա յա ինձիմ: Հունց ա պըտահում, վար էտ տղան ծանդը հիվընդանում ա: Մին օր տա էտ ա տըեսնում մորն ասում.- Ազի, ես մըլեռնելը մըռնըլական ըմ, քեզ նգովք ըմ քցիմ, վար իմ վերչին ասածըս անես վուչ՝ բաղարաքյիս էն մարթուցը կըթողես նստեն, վար վըչ մին դմրդ չօնեն:

Տղան վար մըլեռնում ա, տանում ըն թաղում, կյամ բաղարաքյին նըս- տում, մարը հվաքված մարթուցն ասում ա.- Ա՛ ժուղովուրթ, հինչ վար ըսըլական ըմ, իմ մաղար տղես ինթիրքն ա, ես ծըլեզ ասում ըմ, վար քըլփըրներետ նի չի կյա՝ խուխես բաղարաքյին թող էն մարթը նստե, վար դմրդ չօնե, ցավ չօնե, վար սըտումը յարա չի կա: Էտ խոսկը մարը վար ասում ա, ժուղովուրթը լոխ դոռալի տիւս ըն կյամ, մարթ չի մնամ: Էտ

սքյուվըներ կնեցը թա՛ լմ՛վ, լմ՛վ, վըեննը կացեք, ես մեհենգ կլխու ինգեցե, վար էտ պենն իմ տղաս ասալ ա, հանցու դմարդըս սրտես շատ չի ծընդըրանա, գլիդացե, վար ըխշարքումըս անդմարդ, անցավ մարթ չի կա:

#### 66. ԴՄՐԴԵՆ ՆՇԵՏ ԴՄՐՄՆՆԸ ԷԼ ԿԱ

Մին մարթ շատ փիս հիվանդ ա ինձն: Էլ դոխտուր չի թողում, հրցընում ա, վըեչ մինն էլլա կարում չի ճար անե: Քյինմմ ա մին լողմանու կոշտ, նա յեկ ասում ա, թա ճար չի կա: Էտ մարթը էտ ա տըռնում, թա քյինմ տոն: Մայիս ամեսն ա ինձն, հղեննի թոռ ա կյամ: Տա նի յա մըննում մին կարան, եշում, տըռնում կըրանեն ըռաչին մին կորու չանաղ վըեր ինգած, սելին ճիրավը լիգը: Մին երմար օց կյամ ա էտ ճիրմն խմում, աղուն մաչին վըեր ածում, քյինմմ: Էտ մարթը մտածում ա, ասում վըեր լողմանին էլ ճար չըրավ, էլ ես հինչու հետե՞ յըմ ապրում, քյինմմ Էն չընա-դեն ճոլըր խըմեմ, մըռնեմ-պըծնեմ: Մուտանում ա չանաղը յոր օնում, կլխեն քաշում ճոլըր խմում, լոկվանում:

Մին քանի վախտան ետը տա քյինմմ ա Էն լողմանուն կոշտը, թա՛ պա տու ասալ ըս լոկվընսական չըս, խե՞ լոկվացե: Լողմանին թա՛ ես մայիս ամսեն սելը, կորուն չանաղը, մինգել երմար օցեն լոեն հիշտըղա՞ն քթինի քեզ տի խմիր, վըեր լոկվանա: Ասե, տըռնամ տու հիշտըղա՞ն ըս քթալ: Էտ մարթը նաղլ ա անում, թա հունց ա տահանց պտահալ, խմալ, լոկվացալ:

#### 67. ԱԽՔԱԴԸ ՀԱՋԻ ՏԸԵՌԱՎ

Էրկու հարուստ թորք քյինմմ ըն, վըեր հաջի տըռնան: Մին քյմսիբ թորք նհըտնեն ա ինգյոն, ասում. - Ես էլ ըմ օգում ծըզնըհետ կյամ: Տահանք հրցընում ըն, թա փող օնե՞ս, տա թա՛ չէ՛, օգում ըմ ծըեզ բուբա անեմ, կյամ: Տահանք ասում ըն՝ մզնըհետ կյամիլ, տա գոռավ նհըտնեն ա ինգյոն, քյինմմ: Հղեննի քյինմլիս երգյինքյմն մին շոխկ ա վըեր կյամ, տահանց կլխավը սմրին ընելավ քյինմմ: Էտ մարթն ասում ա. - Էն շոխկն իմ դարդմա ա եկալ: Տահանք խոսում չըն: Վըեր տըռը ըն հսնում, էտ հըրուստ-նեն մին հարուստ տոն դոնաղ ըն ինգյոն, էտ քյմսիբն էլ մին իրփիվերի, վեց-օխտը խոլըդմ խուխատար, քյմսիբ կնգան տոն: Էտ կնգանը տանն էլ ուտելի վըեչ մին պեն չի ինձն, ճարը կտրած, կուրկըքարերը նի յա տամ

դզղանը, տինձում կրակեն յիրն, վրեր խոխեքյը գյիղան թա դզղանումը պեն կա: Անց ա կենում մին քանի ժամ, էտ կնեգյը դզղանը կրական վրեր չի օնում: Ղոնաղը տրան ասում ա. - Ղզղանեն պենն իփնձ կին ի, վրեր կալ տո խուխոցը, ախուս ըրա, վրեր քոն ինին: Կնեգյը թա՝ հնլն իփած չի ինիլ, կիփի իլի: Վերչը, էրկան վրեր կենում ա, խոխեքյը քունավ ըն հնցընում, կնեգյն էլ ընդընդ ա թողում կրակն իրիլիս, քունավ հնցընում: Էտ դոնաղը քյինն ա դզղանը պեց անում, տըեսնում կուրկըքարերը նի տուված մաչը: Տա ամմեն հինչ կլիտու վա ինգձում: Քշերեն կեսին եր ա կենում, քյինն մին վրեխճար կյուղանում, պիրձում տոն, կուրկըքարերը դզղանան տձես տամ, վրեխճարը մորթում, մաշկում, կտորում, նի տամ դզղանեն մաչը, կրակեն տակը տամ: Վրեր լճաննձում ա, խոխեքյը եր ըն կենում, մորը եր կըցնում, թա սոված ընք, ուտելի պեն տո: Մարն ասում ա. - Իփնլ չի, պատառ էլ կացեք, իփի: Մին խիլն վրեր կենում ըն, դոնաղն ասում ա. - Ղզղանեն եշի,կիփի, կըլխե, խուխոցը հաց տո օտեն: Էտ կնեգյը լիհն հմընչիլն դզղանը պեց ա անում, եշում, տըեսնում մսավ լիգյը: Շատ ա ուրխանում, իփնձ մսերը տձես տամ խուխոցն էլ տամ, դոնաղեն էլ: Ղոնաղը հաց ա օտում, քինյն տձես կյամ ընդը, վրերդընդ վրեր պիտի հաջի տըեսնա: Էն երկու հարուստ մարթն էլ ըն քեցած ինձում, նահանց յոր չն օնում, էտ քյասիբին էլ տըեսնում ըն, վրեր ըբուտեն, հալալ, խղճըմըտանքավ մարթ ա, յոր ըն օնում, հաջի շինձում, էտ դարկում ղըմն երգյիրը: Վրեր հղե յըն ինձում, թա քինյն, էտ քյնսիբը Էն երկուքանոցը թա՝ պա վրեր ասում ըմ Էն շոխկը ինձեստե յա դարկած:

#### 68.ՀՈԳԵԱՌԸ

Մին մարթ առանց դոնաղ հաց չար օտում: Մին օր շատ եշում ա, եշում, տըեսնում, վրեր տոնը մարթ չի կյամ, խուրջինը օմուքն ա քցձում, տանան տձես կյամ, հղե ինձում, վրեր քյինն տըեսնա հիշտե՞ղ ա մարթ պտահում, հանցու վրեր նհետը նստե, հաց օտե: Շատ ա քյինն, թա խրեգ, մին ըխպըրու դրաղ ա տձես կյամ: Շատ սուվըծացած ա ինձում, օգում ա լիհն վրեր նստե հաց օտե, բձըղմն հրիշտընկը տձես ա կյամ տրա առաչը: Տա խիլն վախում ա: Հրիշտընկն ասում ա. - Վախումիլ, ես քու ախպրեր ըմ: Էտ մարթը թա՝ ես ախպրեր չօնեմ: Հրիշտընկը ասում ա. - Եկալ ըմ, վրեր քեզ մին պեն ասեմ: Մինչև կյանքետ վերչը փըսակվեսվուչ, վրեր

փըսըկվեցեր, հենց առաջին օրը մըռնըլական ըս: Ասում ա, քյինամ: Էտ մարթը մտածում ա, մտածում, ետնան էլ թա՛ դե հի՞նչ պիտի անեմ, օգած-չօգած պիտի փսակվեմվուչ: Էտ խոսկը ըսկանալան ետը տա կլիխ ա յոր օնում, ինգյոն ծըմըկնեն, ասում ա վըեր ետ քյինամ տոն, իմ հմր, իմար, պարեկամնես, հնգերունքս յիրմ յըն տըռնըլական ըստիքին, վըեր փսակվեմ: Տա ծմըկներումը կենում ա, շորերը լոխ ճղորտվում ա, իրեսը մգըկալում:

Մին օր էրկու ըստրաժնիկնե տոնս ըն կյամ տրա առաչը, տրա յիրմ կգըրվում, ասում. - Թաքավըերը մըեռալ ա, ժուղովուրթը լոխ հըվաքվում ըն, վըեր թաքավըեր ճոկեն, տու ըստըեղ հինչ ը՞ս անում: Էտ մարթին փոնում ըն, տանում թաքավըերեն պըլատեն ըռըչին մին դոլգ տըեղ: Տա եշում ա, տըեսնում ժուղոել թաքավըեր ըն տիննական: Տա վըեր եշում ա, տըեսնում լոխ լմվ կյեցված մըեծ-մըեծ պաշտոնու մարթիք, ինքյն էլ ճղորտված շուրերավ, հըմընչիլան մին դրաղ տըեղ կուչոռ ա անում: Ղուշը պեց ըն թողում, թուշ կյամ ա տրա կլխեն վըեր կյամ: Հըվաքված մարթիք ասում ըն թուղեցեք ռաղ ինի, տրանա թաքավըեր չի ինի: Ղուշը նորից ըն պեց թողում, էլլա յա կյամ տրա կլխեն վըեր կյամ: Ժուղովուրթն ասում ըն. - Հնլըմթ սրանում մին հինար կա, մին պեն կա, վըեր դուշն իրեք դոնում էլ սրա կլխեն ա վըեր կյամ: Պիրոն ըն տրան թաքավըեր տինոն, տանում համամ, լըղըցնում, իրեսը վըեր անում, շորերը փոխում, թաքավըերեն ըխճըկանը նհետ փսակում: Մոնրթն ոնրոնգյոնը վըեր տա պիտի կնգանը նհետ անց կըցընե, դասիդանն յըտըցնում ա, շըլըմուլի յա անում, կնեգյն էլ թա՛ տըեսնում ըմ, վըեր մին դմրդ օնես, ասում չըս, ասե, տըեսնամ հի՞նչ ա պըտահալ: Տա թա քգանա հի՞նչ կյեղեմ, հրիշտըմկը իստի պեն ա ասալ: Կնեգյը թա՛ հըսըրնեն հունց պընդըցրած ա, պահակնեն հունց վըեննը կացած ըն, վըեչ մին հրիշտըմկ կարել չի մուտանա: Տա լիհն շորերը հանում ա, վըեր նի մննե տըեղը, հրիշտըմկը կյամ ա կոխկեն վըեննը կենում, թա պա քեզ հի՞նչ ըմ ասալ: Էտ մարթն ասում ա. - Լա՛վ, սըխալվալ ըմ: Հրիշտըմկը թա՛ դե վըեր սըխալվալ ըս, ճելլ ըրա հոքիտ տո, վըեր տանեմ: Տա թա՛ պա իմ ախպըեր չը՞ս, թող լիհն աղոթկ անեմ պըծնեմ, ետնան էլլա հոքիս առնում ըս, առ: Հրիշտըմկը թա քըեզ քսան մնուտ ժամանակ ըմ տամ, մենակ տու չըս, օրիշ տըեղ էլ պիտի քյինամ: Տա ոնրան աղոտկը շատ էրկան ա անում, հրիշտըմկը միշտ թայդի յա տամ, թա ճելլ ըրա, տա

յըտըցնում ա: Վերչը, հրիշտրանկը տըեսնում ա, վըեր շատ ա յըտանում, ճարը կտրած, թողում ա, քյիննմ, էտ մարթին ասում.- Իսկական հրիշտրանկը էս դհնհն տու տըեռեր, հիշքան օգում ըս, ապրե:

#### 69.ԻՐԵՔ ԿՈԼԱՆ

Ժուկով ժամանակով մին հարուստ մարթ ա իլնլ: Էս հարուստը վեր պըռավում ա, ռըրան իրեք տղեն ծեն ա տամ, պհըրհն ռըրան կոշտը և իրեք հատ կոլա տնհն ըռշներեն: Էս կուլեն մինը վըեսկուց ա ընհն շիննծ, մինը քյահրբարից, իսկ իրեքինջինը՝ վեղա: Հնրը ասըմա. - Բալա, ամեգյը մինը եր կալիքյ:

Մեծ տղան ճելլ ա անըմ վեսկա շինած կոլան յոր օնում, մաշնակը՝ քյահրբարից շիննծը, իսկ պիծի տղան՝ վեղե կոլան: Հնրը ասըմ ա, - Դե՛, ակը տվեքյ տեսեքյ մաշին հի՞նչ կա:

Մեծ տղան կոլան պրանըմ ա, մաշան նըրհն ա թափվում, մաշնակեն կուլեն մաշան՝ մոխեր, իսկ պիծի տղեն կոլան, վեր վեղից ա շինված, իրեք տառ ա վեր ըղնում, այս տառերն են՝ սեր:

Սրանավ հնրը օգում ա ռըրան խուխոցն ասել, վեր վեղը ամենալնվն ա և բեղմա սիրել, քանի վեր ամեն հինչ վեղան ա կույանըմ:

#### 70.ՄԱՐԹԸ ՆԱՆ ԱՐՉԸ

Մին մարթ քյիննմ ա, թա շոռ կյա ռըրանց կորած կովը քթենա: Քըթենհն չի: Շատ վըեր շոռ ա կյամ, նղանում ա: Հավան էլ ցորտ ա ինհն, արդեն մըթնըժոռած: Կրակ ա անում, վըեր համ մխըրե թքանա, համ էլ դինջանա: Բհըրդան մին արչ կյամ ա կոխկեն վըեննը կենում: Տրա սուրփաստուծը կտրում ա, շատ ա վախում, ըսկսում ա տհղտհղալը, գյհըրհն չի թա հինչ անե: Լիհն ինդի դեդինն ծեռքը տանում ա բիդի չիննտակը: Եշում ա տըեսնում արչն էլ ռըրան ըռաչի թանթհըլն ա տանում բիդի ռըրան չիննտակը: Մինգյել ըսկսում ա վիզը քորելը: Արչն էլ ա վիզը քորում: Մինգյել ծեռքը տանում ա բիդի վեննը: Արչն էլ ռըրան թանթհըլն ա տանում բիդի վեննը: Վերչը, տա հինչ վըեր անում ար, արչն էլ հնմնն էտ պենը մարթին մնան լոխ անում ա: Էս մարթը մնամ ա ըրմացած: Օգում ա արչին մին քյնլնգյ կյա, նեստա ըզըդվե, դե էլ օրիշ թնհրը չի կա, հինչ կըկա՞րե անե: Տի վըեր շատ մըտածում ա, արչն էլ սուս ըրած տրան էշում ա, թա

տեսնա տա հինչ ա օգում անե: Էս մարթը բժկրդան մին իրիլիս խանձուդ ա յոր օնում, բիդի իճրան ջանը տանում: Արչն էլ մին օրիշ իրիլիս խանձուդ ա յոր օնում, բիդի իճրան ջանը տանում: Էտ անդարն էլ խե շատ պիրթպրթոն ա ինձում, կրակը մազերը փռնում ա, ըսկսում ալավ ինգիլը: Արչը ըսկսում ա վազ-վազ անելը, հիշքան վազ-վազ ա անում, Էնքան շատ ա ջանը ալավ ինգիճում: Վերչը, մարթը տըեսնում ա, վըեր արչն Էն ա շաղված, իճրան անավ իլնծ, թողում ա փախճում:

#### 71.ԱՂՎԸԵՍԸ ՆԱՆ ԿՅՈՒԼԸ

Մին աղվըես, մինգել մին կյոճլ ըխպըրանում ըն: Աղվըեսն ասում ա-Կյոճլ ախպըեր, եք սօր քու հաշվիտ ապրենք: Կյոճլն ասում ա՝ լնվ:

Հդե յըն ինձում, քյիննմ: Շատ ըն քյիննմ, թա խրեգ, հանդի ըրըծելիս մին եզն ըն տըեսնում: Քյիննմ ըն մուտանում: Կյոճլն ասում ա.- Աղվըես ախպըեր, ըշկըերես եշի, տըես լամբու մնան նի յա՞ կենում: Աղվըեսը եշում ա, տըեսնում կյոճլին աշկըերը կըտըդըելան կըրմըրնալ ա, ասում ա.-Հա՛, կյոճլ ախպըեր, ընջուկնետ դիքյ-դիքյ վըենն ա կացալ, մազերըտ ըսըդներու մնան ցըեց ա կաց ալ: Կյոճլն անց ա կենում ըղվըեսին քամակը, ասում.- Աղվըես ախպըեր, տըես հնքյիս դուրբա յա՞ տըեռալ, քամակըս քյիննմ ա-կյա՞մ: Աղվըեսն ասում ա.-Հա՛, կյոճլ ախպըեր, հնքյիս դուրբա յա տըեռալ, քամակըտ քյիննմ ա-կյամ: Կյոճլն ասում ա.-Հա՛, աղվըես ախպըեր, մեհենգ եշի, տըես հի՞նչ պիտի անըն: Ասում ա, մեհետ լոք տամ, ծառս ինձում, եզանը պըկան փըռնում, տինձում տակըեն, հախըռամիշ անում, մին լնվ օտում, մոշոտը մաչին պրանվում չերը լճսը:

Մին օր կյոճլն ըղվըեսին ասում ա.-Դե, մեհենգ հերթը քունն ա տըեսնանք հինչ ըս անում:

Հդե յըն ինձում, քյիննմ: Շատ ըն քյիննմ, թա խրեգ, մին ծի յա պըտա-հում: Քյիննմ ըն մուտանում, աղվըեսն ասում ա.-Կյոճլ ախպըեր, եշի տըես աշկըերըս լամբու մնան լճս ա՞ տամ: Կյոճլը տըեսնում ա, վըեր ըղվըեսին աշկըերը իսկի յել փոխվալ չի, ասում ա.-Չէ՛, աղվըես ախպըեր: Աղվըեսն ասում ա.-Քու հինչ պե՞նըտ ա, ասըն՝ կըրմըրալ ա: Կյոճլն ասում ա, - Դե լնվ, նըդանալ միլ, կըրմըրնալ ա:

Մինգել աղվըեսն ասում ա. - Կյոճլ ախպըեր, եշի տըես ընջուկնետ դիքյ-դիքյ վըենն ը՞ն կացալ, մազերըս ըսըդներու մնան ցըեց ը՞ն կացալ:

Կյո՛ւր շուր ա, տրեսնում ըղվրեսին ընջուկնեն դիք-դիք վրննը չըն կա-  
ցալ, մագերը ըսըղնրերու մնան ցրեց չըն կացալ, ասում ա.-Չէ՛, աղվրես  
ախպրեր, ընջուկնետ դիք-դիք վրեննը չըն կացալ, մագերը ըսըղնրերու  
մնան ցրեց չըն կացալ: Աղվրեսն ասում ա.-Քու հինչ պե՛նրտ ա, ասըն՝  
ընջուկնետ դիք-դիք վրենն ըն կացալ, մագերը ըսըղնրերու մնան ցրեց  
ըն կացալ: Կյո՛ւր ասում ա. - Դե լմ՛վ, նըղանալ միլ, ընջուկնետ դիք-դիք  
վրենն ըն կացալ, մագերը ըսըղնրերու մնան ցրեց ըն կացալ:

Աղվրեսն ասում ա.- Կյո՛ւր ախպրեր, անց կաց քամակըս: Կյո՛ւր անց ա  
կենում ըղվրեսին քամակը: Աղվրեսն ասում ա.- Կյո՛ւր ախպրեր, եշի տրես  
հնքիս դուրբա յա՛ տրետալ, քամակըս քիննմ ա-կյա՛մ: Կյո՛ւր տրեսնում  
ա, վրեր ըղվրեսին հնքին դուրբա չի տրետալ, քամակը քիննմ չի-կյամ,  
ասում ա. - Չէ՛, աղվրես ախպրեր, հնքիս դուրբա չի տրետալ, քամակըս  
քիննմ չի-կյամ:

Աղվրեսն ասում ա.-Քու հինչ պե՛նրտ ա, ասըն՝ հնքիս դուրբա յա  
տրետալ, քամակըս քիննմ ա-կյամ: Կյո՛ւր ասում ա,- Դե լմ՛վ, նըղանալ  
միլ, հնքիս դուրբա յա տրետալ, քամակըս քիննմ ա-կյամ:

Աղվրեսն ասում ա.- Կյո՛ւր ախպրեր, դե մեհենց տրես հի՛նչ ըմ ըննա-  
կան: Ասում ա, համ էլ լոք-լոք ընըլալ բիդի ծին մուտանում: Ծին  
ըղվրեսին կլխըն մին հունց քացի յա տամ, վրեր աղվրեսը բոյավը մին  
մըեկնվում ա:

Կյո՛ւր ասում ա. - Աղվրես ախպրեր, մեհենց, վրեր աշկերըս կըրմը-  
րալ ա, ընջուկնետ դիք-դիք վրենն ըն կացալ, մագերը ըսըղնրերու  
մնան ցրեց ըն կացալ, հնքիս դուրբա յա տրետալ, քամակըս էլ քիննմ ա-  
կյամ:

## 72.ՇԸՏԵՆ ՕՅԻՆԸ

Մին ծըետ ա ինում ծառեն ճուղանը նստած: Ծըետը ծըրտում ա,  
տիրենն ասում.- Եք քամակըս սիրփի: Տիրեն ասում ա՛ կյալ չըմ: Ծըետն  
ասում ա.- Կը քիննմ վըխճարեն ասընմ, կըկյն քեզ օտըն: Տիրը թա՛  
քինն:

Ծըետը քիննմ ա վըխճարեն ասում.-Քինն տիրենն կեր: Վըխճարն  
ասում ա. - Էն կանանչ խտը թուղըլական ըմ, քիննմ չոր տիրըն՝ օտըն:  
Ծըետն ասում ա.- Տըես, քիննական ըմ կյո՛ւրին ասընմ, կյիլական ա քեզ

օտրէ: Վրէխճարն ասում ա՝ քինն: Ծըետը քիննն ա կյո՛ւլին ասում.-Քիննա ընդրեղ՝ մին վրէխճար կա, կեր: Կյո՛ւլը թա՝ էն քյոք տըվըրնըն թուղըլական ըմ, քիննամ վրէխճարը՝ օտրէմ: Ծըետը թա՝ քինննական ըմ նըղարաչուն ասըմ, կյիլնական ա քեզ դըռըցնէ: Կյո՛ւլը թա՝ քինն:

Ծըետը քիննն ա նըղարաչուն ասում, նըղարաչին էլ թա՝ էն լնվ-լնվ հրսընքէքը թուղըլական ըմ, քիննն կյո՛ւլ փըխճըցնէմ: Ծըետն ասում ա.- Տըես, կըքիննամ մոկնեն ասըմ, կըկյն նըղարատ ծակէ: Նըղարաչին էլ ասում ա՝ քինն: Ծըետը քիննն ա մոկնեն ասում.-Քիննն նըղարաչուն նըղարան ծակէ: Մոկունն էլ ասում ա.- Էս փափուկ հացը, ցորենը, կյնրին թուղըլական ըմ, քիննն էն չոր նըղարա՞ն ծակըմ: Ծըետն էլ ասում ա.- Քինննական ըմ կատվեն ասըմ, կյիլնական ա քեզ օտրէ: Մոկունն ասում ա՝ քինն:

Ծըետը քիննն ա կատվեն ասում.- Ընդրեղ մին մոկուն կա, քինն կեր: Կատուն էլ ասում ա.- Էս լնվ մածունը թողած, քինննական ըմ էն հարամ մոկո՞ւնն օտրէմ: Ծըետն ասում ա.-Քինննական ըմ պըռավըն ասըմ, կյիլնական ա քեզ թակէ: Կատուն թա՝ քինն:

Ծըետը քիննն ա պըռավեն կոշտը, ասում.- Էն կյող կատուն մածունը կերալ ա: Պառավը էվո՛ւլը յոր ա օնում, քիննն կատվեն թակում, կատուն կյամ ա, թա մոկնեն օտրէ, մոկունը քիննն ա, թա նըղարան ծակէ, նըղարաչին քիննն ա կյո՛ւլին դըռըցնում, կյո՛ւլը քիննն ա, թա վըխճարեն օտրէ, վրէխճարն էլ քիննն ա, թա տիրեն օտրէ, տիրը քիննն ա ծըտեն քամակը սիրփում, ծըետն ուրխացած ծուվծուվում ա, երք ասում.-Չոր հանած ըմ, մոր պահած ըմ, մզիզ-պիզիզ թիռչըցած ըմ:

### 73.ԷՐԿՈՒ ՏՈՆ ԲԻՐԱՂԻ ՔԱՆԴՎԵՑ...

Ավանի վախտը քոչը սարն ա պիցըրննիս իլն էն վախտը, վըեր դուշըերն ո՛ւրննց հետէ պո՛ւն տինիլիս ըն իլն: Մին օր մին հարուստ մարթ հանդնն տոն կյնիս տըեսնում ա՝ մին քոլու մաչի մին մուշահավ ո՛ւրնն պո՛ւնն ճոտը հանալ ա: Տա ծին քշո՛ւմ ա, կյնն տոն, նո՛ւքըրնըն ասում.-Պա կյնիս մուշահավ ըմ տըեսալ ճուտըհանած, էս տարե մունք սավա ինգյեցենք, մըեր հեյվանը հիբ ը՞նք սար տըննական, սօր պաղրաս-տուրթուն տըեսեք, վըեր էս քշեր պիցըրննանք սարը, մըեր քյոհնա յուրդը: Նո՛ւքըրնն մնամ ըն զըրմացած՝ տարվա էս վախտը հու վա՞ քյեցալ սարը,

վրեր ձևանք պաղրաստություն ըն տըեսնում: Վրեր խագայինն ասում ա, ձևանք հինչ ա՞ իլնլ, հնլբնթ մին պեն գլղղղն ա:

Էտ հարուստ մարթն ձևան իլխավը, չուբըններավը պիցըանում ա սարը՝ ձևանց յուրղը, տըեսնում ավերակ տըեռած: Մինչն յուրղն ձևղղ կանեն, Էտ քըեր մին քամե յա պիցըանում, վրեր օգում ա, թա տըեղեք պուկե: Ըլըչափան մին տըեղան ա վրեր թակում, ցորտն էլ մին տըեղան ա դըռըխմիշ անում, հիյվըննեն էլ հիքըվըրնեն ձևանց ըն քաշալ, հոփ եկալ, տըեռալ մին կծեգ: Չուբընեն յափընջոցումը պըպըգալ ըն, կոչ եկալ:

Էտ քըեր էնքան ծղն ա կյամ, վրեր հիյվըննեն լոխ կուտորվում ըն: Էտ հարուստ մարթը քոռ ու փեշման հղե յա ինղն, կյամ տոն: Կյնլիս մուշըհավըեն պղնը մըենն ա ինգղն, քլիննմ տըեսնում հի՛նչ... Մուշա-հավն ձևան պղնղնմը թները Էտ ա տարալ ճուտերեն յիրա, ինղի յէլ սառալ ձևան ճուտերավը: Էտ հարուստ մարթը մուշըհավեն ասում ա.-Այ անաստված, թա տու իմ տոնըս քընդեցեր, քու տոնըտ էլ կըլխետ աստոծ քննղից:

#### 74.ՇՈՆԸ ՆԱՆ ԿՅՈՒԼԸ ՈՒՐՈՒՐ ՆՀԸԵՏ ԽՈՍՈՒՄ ԻՆ

Օվչի Փիրումը հիշքան հեյվան, կյղլ, կյեզան կա, լոխճինին լղղին գլղղղլիս ա ինղն: Մին օր մին տան դոնաղ ա ինգղն, ձևղղղղղն կյղլին տոնուցը նան տնատըեռնը շանը հաչուցը ընջուկավն ա ինգղն: Կըլղիս ա ինգղն, վրեր կյղլը շանն ասում ա. - Սոված մըեռնում ըմ, տու քու տըեռնը տըռնան դրաղ կաց, մին վըեխճար տանեմ օտըեմ: Շոնն էլ ասում ա.-Էս ձևղղղղղնն իմ տարըս վըեխճար ա մուրթըլական, թա իմ փայըս ինձ տան օտըեմ, ըստըղերքաս մուտանաս վուչ, թա մըսան ինձ փայ չի տան, ես հեռու վըմ կըննական, կըկյաս նի մնենս վըխճըրներեն մաչը, լոխ կուտորես:

Ուրղղղղղնը տնատարը վըեխճար ա մորթում, օվչի Փիրումն ասում ա. - Վըխճարեն կեսը տո էն շանը, վրեր ես քու հացատ կըտըեմ: Տնատարը վըխճարեն կեսը տամ ա շանը, շոնը մին լավ օտում ա, վըխճըրներեն դալեն քըշոին նստում: Կյղլը կյամ ա, ասում. - Պա հինչ տըե՞ռավ, սոված մըեռնում ըմ: Շոնն ասում ա.- Կո՛րի, դրա՛ղ քաշվի, թա չէ քեզ մուրթըհան կանըեմ: Կղլը փնսն-փղնսն հըվաքում ա, հղե ինղն:

## 75. ՃՈՐՈՒՆ ՊԻՃԸ ՄԻՆ ՏԸԵՂ ԻՆԻԼ ԶԻ

Մին արչ, մինգել մին աղվըես հնգըրանում ըն, հղե յըն ինձում, բիրանդի քյինամ մին հեռու տըեղ, տըեսնում հանդի մին ճորե յա ըրածում: Մուտանում ըն, ճորուն պարյօր տամ, ետնան աղվըեսն ասում ա.- ճորե ախպըեր, եք հնգըրանանք, էրկու չինինքյ, իրեք ինինքյ: Ճորեն ասում ա.- Ես խուտակեր ըմ, տուք՝ մսակեր, հունց կըկա՞րենքյ հնգըեր տըեռնանք: Աղվըեսն ասում ա.- Վըեչինչ, ճորե ախպըեր, մունք էլ խոտ կօտենքյ, կըսուվըըցնըես...

Արչը նան աղվըեսը տըեսնում ըն, վըեր ճորեն պեն գյ՛ղդ՛ղ ա, միշտ աշկեն տակավն ռըանց եշում ա, թա տըեսնա հինչ ըն անում: Տահանք էլ օգում ըն ճորուն կլ՛իսը վարեն, խափին, փըռնեն վըեր քցին, օտըեն:

Մին օր իրեքան հըվաքված վախտը արչն ասում ա.- Առաչ վըխճըրնեն առանց չոբան ին ըրածում, ես մաշկըս Ըսկյըրանին պըտերեն<sup>1</sup> տեմ ի անում, վըեր սուվըծանում ի, հենց իտի մաշկըս տեմ ըրած էլ մին վըեխճար ի օտում, պրանվում. ըտըեղ հանրձրիծծուն տարե ապրալ ըմ: Աղվըեսն ասում ա.- Արչ ախպըեր, տու ինձանամ իծծուն տըռնավ մըեծ ըս, մըեր քշտին մին ծոթ կա, էտ ծոթըմը մին հավու փիրմա կար, փիրմին յիրան յէ պահակ չի կար, հավըերն ռըանք-ռըանք ծոլ վին ածում, ռըանք- ռըանք ճուտըհանում, վըեր սուվըծանում ի, մին հավ ի փոնում, օտում. ըտըեղ հանրձր տարե ըպըեցե: Արչն ասում ա.- Ճորե ախպըեր, տու՞ քանի տըրեկան ըս, մին պերանըտ պեց ըրա, տըեսնամ:

Ճորեն ասում ա.- Ես վըեր իլալ ըմ<sup>2</sup>, իմ հանր նալնես տակեն իլված թիվըս կյիրանլ ա, հու վըեր կարթիլը գյ՛ղդ՛ղմ ա, մուտանա, եշի տըեսնա: Աղվըեսն ասում ա.- Իմ հանր ինձ ըշկոլ չի տուվալ: Արչն ասում ա.- Ես կանրթիլը գյ՛ղդ՛ղմ ըմ: Մուտանում ա, վըեր կարթի, ճորեն արչին հունց քացի յա տամ, արչը իրեք հետ մըըըլլախես յա տամ, տափըեն վըեր ինգյ՛ղմ:

Աղվըեսն արչին հանը վըեր տըեսնում ա, հանքյին ծալում ա. դրաղ քաշվում, քյինամ բիդի կոխկե սարը: Ճորեն ասում ա.- Աղվըես ախպըեր, պա ինձ մենակ ըս թողում, թորը՞ քյինան: Աղվըեսն ասում ա. - Էն սարեն կլիսըեն իմ հանր ա թաղած, քյինամ ըմ կյիրեգմանն օրհնըեմ, վըեր ինձ կըրթըցրալ չի, թա չէ, ես էլ արչին օրը կինգյի:

<sup>1</sup> Խոսքը Ասկերանի բերդի մասին է (Օ. Բ.):

<sup>2</sup> Ծնվել էմ (Օ. Բ.):

## 76.ԸԽՇԱՐՔԸՆՍ ՄԱՐԹԻՔՅՆ՝ ԸՆ ՇԱՐՏ, ԹԱ ԿՆԱՆԵՔՅԸ

Թաքավերն ըրագումը մին շատ դանձնաց ախճից ա տըեսնում: Սաղ ախշարքը շոռ ա կյամ, շատ քաշ-քաշ ինիլմն ետը, վերչը, մին օր էտ ըխճըկանը քթենոմ, տրան թա՝ ես էսհինչ երգյիրին թաքավերն ըմ, օգում ըմ քըզնըհետ փսակվըմ: Էտ ախճիցը թա՝ ըռըշկիտ մին պայման ըմ տինում, վրեր կըրեցեր կըդարես, ես կյամ ըմ քե: Թաքավերը թա՝ ասե: Ախճիցը թա՝ վրեր կըրեցեր դուշու վըեսկուռա էրկու ըտըժանե պալատ շինիս, կըկյամ քե:

Թաքավերը քյինամ ա ուրմն երգյիրումը քանի ջուռա դուշ կա, ամմըենան մին ներկայացուցիչ պիրիլ տամ, վրեր մալըհաթ անըեն, տըեսնան հինչ ըն անում:

Ամմըեն ջուռա դուշան մին ներկայացուցիչ ա կյամ, բեյդուշը կյամ չի: Մին խիլլմ վախտ անց կընական ետը բեյդուշն էլ ա կյամ: Թաքավերը տրան հըրցնում ա, թա՝ խե յը՝ս յըտացալ, բեյդուշն ասում ա. - Օրեռքես պեն ա իլալ, թա չէ, ճելլի կըկյի: Թաքավերը մտածում ա, ասում էս դուշին էրկու հարց ըմ տըլական, թա վրեր կարեց պադասխանը, սրա ցեղեն պեց ըմ թուղըլական, թա չէ՛, չէ՛: Թաքավերը բեյդուշին հըրցնում ա.- Ըխշարքես մըռըլենն ը՞ն շատ, թա՝ սաղերը: Բեյդուշը թա՝ մըռըլենն: Թաքավերը թա՝ խե՞: Բեյդուշը թա՝ մարդկությունը վրեր ըստեղծվալ ա, մըռնենն էլ նհետն ա ըստեղծվալ. հիշքան վրեր ծնվալ ըն, լոխ մըռալ ըն, հիշքան վրեր ապրում ըն, տահանք էլ ըն լոխ մըռնըլական, հիշքան վրեր ծնվըլական ըն, տահանք էլ ըն լոխ մըռնըլական, տրա հետե յեկ մըռաժ մարթիք շատ ըն, քանց սաղերը: Թաքավերը մին հարց էլ ա տամ: Հըրցնում ա, թա ըխշարքեն մարթիքն ըն շա՞տ, թա՝ կնանեքյը: Բեյդուշը թա՝ կնանեքյը: Թաքավերը թա՝ խե՞: Բեյդուշը թա՝ կնանոցն անա կման մարթուցը մաչին հունցերը կան, վրեր կնգան խըլքավ ըն: Թաքավերը թա էտ էլ ա դոկ: Տրանա ետը բեյդուշին ցեղը կտորում չի, պեց ա թողում:

---

<sup>1</sup>Տղամարդիկ:

## 77. ՎԸՐՑԱԿԸՆ ՇԵՆ ՔՅԻԼԸ

Մին պըռավու մին շոն, մինգել մին վըերցակ ա ինձում: Պառավը տահանց շատ ար չըրչարում:

Մին օր էլ վըերցակը նան շոնը շենան տձու ըն կյամ, կլիխ յոր օնում, քինան: Շատ ըն քինան, թա՛ խրեց, մթընն ա ինգյձում: Մին ծմակու կոխկըն վըերցակը եր ա ինձում մին ծառ, շանն ասում. - Դե, տու կարըն չըս ծառը եր ինիս, մին քուլու տակըն կըչոռ ըրա, լիւսանա, էլլա հղըն կինինք, քինանք:

Վըեր կյամ ա քշերեն կեսը, վըերցակը կանչում ա: Էտ կանչին յիրն մոտըն տըրդա մին աղվըես կլիխը պիցըրցնում ա, ասում.- Ըհ՛ը , թնգն մըեսն ձըրան վըեննավն ա եկալ: Քինան ա ծառըն տակընն պուպուզ կենում, դուդան կլխըր անում, վըրցակըն ասում. - Խեր ինի՞, շենան տձու եկած հիշտեղ ը՛ս քինան, վըեր մթընն ըս ինգյն, մնացալ ըստըն: Վըերցակն ասում ա.-Օգու ըմ ըստընը նոր շեն քցիմ, տըա հետե յըմ եկալ: Աղվեսը թա՛ պա լնվ, վըեր մթընն ըս ինգյալ, հոր ը՛ս մնացալ ըստըն, կըկիր կոշտըս, քշերը քշտիս դոնաղ կըմնիր, էլլա քըշըրհանան լիւսնվ հղըն կինիր, քինիր: Ետնան էլ թա՛ դե՛, վըեր եք քինանք, քշտիս կըկենաս, էլլա քշերավ եր կըկենաս, քինաս՝ հիշտընը լնվ կինի, ընդընը շեն քցիս: Վըերցակն ասում ա. -Դե, ես մենակ չըմ, էն ա շենին պլան տվոդն էլ հանե՛, էն քուրեն տակընն նստած, քինան, հըրցրու, տըես ինքն էլ ա՞ օգու կյն, բիրանդի կըկյանք կոշտըտ, էլլա ծնքը ծիքին եր կենանք, քինանք:

Վըերցակը վըեր իտի յա ասում, աղվեսը գլիղձում ա, թա քուրեն տակընն թուխսըկան պեն կա ձըրան ճուտըրավը նստած: Քինան ա, թա փոնըն, շոնը յիրն յա պրծնում, տրա պկան փոնում, ըսկսում խեխտիլը: Աղվեսը մին թանիրնվ տձու ա պրծնում, փախճում: Փըխճիլիս բիդի վըերցակը եշում ա, ասում. - Ըստընդեք վըեր տուք շեն քցիք, վըեչ մինն Էտ շենումը կենալ չի:

#### 78. ԿՅՈՒՆԻ ԼԱՆ ԲԱԽՐԱՆ

Մին դուգդուն մին ծառու յիրա պոնն տիրանձ ա ինոնմ, ճուտերը ըրած: Մին կյոկ քյինամ ա դուգդուն են ասում.- ճուտերատ մինը վրեր քցի: Ղուգդունը թա՝ շրհրցըրալ ըմ քըգետե՞, խե յը՞մ վրեր քցոնմ: Կյոկը կեռքա-վը կըրծկործում ա, ծառը տական պարան տամ, ուրան կըլխեն վրեր քցոնմ:

Կյոկը մնամ ա ծառեն տակրեն: Մին բախրա կյամ ա տըղավ անց կենում, կյոկն ասում ա. - Եք մին թանիր ըրա ինձ ըգադե, ես քեզ մըեծ լիվոթուն կանրեմ: Բախրան պոգըրը ծառեն տակավն ա տամ, մխըրե պիցըրցնում, կյուը ծառեն տական տոնա ա կյամ, բախրան օգում ա թա հոլե ինի քյինամ, կյոկը թա՝ վրեննը կաց, թաքուն պեն պիտի ասընմ:

Կյոկը բըխրեն մուտանում ա, ասում.- Գյոկոնմ ը՞ս, վրեր քեզ ուտըլական ըմ: Բախրան թա՝ քեզ ըգադալ ըմ, վրեր ինձ. օտըն՞ս, էտ ա՞ ընելիս լիվոթունըտ: Կյոկը թա՝ չէ՛, վրեր չէ՛, պիտի քեզ օտընմ: Բախրան թա՝ դե են վախտը քյինանք մին քանի հոքու անա հըրցնենք, տըեսնանք հինչ կասըեն, ետնան ինձ կօտըես:

Հոլե յըն ինոնմ, քյինամ: Մին խիլլամ վրեր քյինամ ըն, ըղվըեսին ըն պըտահում: Բախրան հըրցնում ա, թա պա էս կարք ա՞, վրեր կա, ես ուրան ծառեն տական տոնա օնըեմ, ինքը թա՝ քեզ օտում ըմ: Աղվըեսը թա՝ քյինամ կորի, տու հինչ ը՞ս, վրեր ծառեն տական կյոկ ըգադես, ծըեր ցեղը լիհն լոխ տի յըն, ծըեզ կտորելի յա: Բախրան կյոկին ասում ա.- Քյինանք ուրոնոն վըել հըրցնենք, տըեսնանք՝ հինչ ըն ասում:

Հոլե յըն ինոնմ, քյինամ:

Մին խըեզ վրեր քյինամ ըվ, արչին ըն պըտահում: Սրան էլ բախրան վրեր հըրցնում ա, արչը թա՝ չէ՛, տու կարալ չըս կյոկ ըգադես: Արչը կյոկին վրեր հըրցնում ա, կյոկը թա՝ սոտ ա ասում, սա հինչ ա՞, հինչ օ՞ժ օնե, վրեր կարե տըղան ծառ պիցըրցնե, հնլա ինձ էլ ըգադե: Արչը կյոկին թա՝ ծըենտ կըտրե, տու վըել չըս դոկ ասում, քյինանք՝ տըեսնանք՝ էտ հի՞նչ ծառ ա:

Քյինամ ըն հըսնում ծառեն կոշտը, արչը կյոկին հըրցնում ա, թա հունց ը՞ս իլալ ծառեն տակեն, մին նի մըտե, տըեսնանք բախրան կարում ա՞ քեզ տոնա օնըե, թա՝ չէ:

Կյոկը վրեր ծառ պիցըրցնում ա, նի մնում տակը, ծառ պեց ըն թողում, կյոկը մնամ ա տակըեն: Արչը կյոկին թա՝ քու տըղըտ էտ ա, տըղատ տոնա չի կյնա, բըխրեն էլ թա՝ կյոկին կործըեն խառնվըեսվուչ:

Մին օր աղվըեսը հղե իլմծ քիւնամ ար: Ըլբաստրակը հղեննի պըտահում ա, հըրցնում, թա հիշտեղ ը՞ս քիւնամ: Աղվըեսը թա՝ քիւնամ ըմ հըրսանէք: Ըլբաստրակը թա՝ ես էլ ըմ կյամ: Աղվըեսը թա՝ մին չինինք, էրկու ինինք, քիւնանք:

Հղե յըն ինմ, քիւնամ: Մինգել կյողն ա պըտահում, հըրցնում, թա հիշտեղ ը՞ք քիւնամ: Տահանք թա՝ հըրսանէք ընք քիւնամ: Աղվըեսը թա՝ էրկու չինինք, իրեք ինինք, քիւնանք:

Մին խիլլմ յէ վըեր քիւնամ ըն, արչն ա պըտահում, հըրցնում, թա հիշտեղ ը՞ք քիւնամ, տահանք թա հըրսանէք ընք քիւնամ: Աղվըեսը թա՝ իրեք չինինք, չորս ինինք, քիւնանք:

Հղե յըն ինողմ, քիւնամ: Շատ ըն քիւնամ, թա՝ խրեգ, հըսնում ըն մին փոս, տակը կարան: Աղվըեսը թա՝ է՛ս ա, ըստըղ ա հըրսանէք: Լոխ հերթավ լոք ըն տամ, նի մննում փոսը, ընդըղան էլ՝ կարանք: Վըեր նի յըն մննում, տահանք ըղվըեսին հըրցնում ըն, թա՝ պա սուվըծացալ ընք, հոր ա՞ հըրսանէք: Աղվըեսը թա՝ հմլմ ամմըեն հինչ պաղրաստ չի, մին թիթև գակուսկի անըենք, մինչն հըրսանէք կըսկսվե, ետնումն էլ թա՝ ըլբաստրակ, վըենները քյաստրանկ, փոնենք, օտըենք: Ըլբաստրակըն փոնում ըն, մաչան զիլըզիլբմ անում, օտում: Մինգել թա՝ կյողն, քամակը թող, փոնենք, օտըենք: Արչը նան աղվըեսը փոնում ըն կյողին զիլըզիլբմ անում, օտում:

Աղվըեսը կյողին ճըղմըղենքերը կյեղում ա, մին օր տինողմ տակեն, ճոնդն էլ տինողմ պիւրանողմը, ըսկսում օտըելը: Արչը սուվըծացած ա ինողմ, ըղվըեսին հըրցնում ա, թա հինչ ը՞ս օտում: Աղվըեսը թա՝ փորըս ճղալ ըմ, ճըղմըղենքերըս տողս տուվալ, օտում ըմ: Արչը չմնգյերը քցողմ ա, ողբան փորը ճղում, ծիք տամ, ճըղմըղենքերը տողս տամ, վըեր ինգողմ, ըստակում: Աղվըեսը արչին էլ ա թեփոում պըրծնում, օգում ա փոսան տողս կյմ, կարում չի: Դուղան պիցըրցնում ա բիդի երգինքը, թա՝ ա՛յ աստո՛ւծ, տու ըստըղաս ինձ վըեր տողս օնըես, մին մատաղ ըմ ըննական: Լոք ա տամ, կարում չի տողս կյմ: Ետ ա տըեռնում, ասում.- Աստո՛ւծ, ես մեղա, սըխալվալ ըմ, քըգետե ամմըենալավ մատաղն ըմ ըննական: Վերչը, ես դողում էլ վըեր լոք ա տամ, կարում ա տողս կյմ:

Աղվըեսը քիւնամ ա, տըեսնում մին չմրչի էշն առաչը քցած, խողըղմ-

վանք ա տանում ծախրէ: Թաքուն քյինամ ա հղըցրեն դրաղրեն վրեր ինգյոնւմ, սուտըսուտ ըստակում: Չմրչին կյամ ա կոխկալն անց կենում, օգում ա կռանա յոր օնրէ, մինգյել ասում ա.- Սրա մորթուն կյինը հինչ ա՞, վրեր տանրեմ չըչարվրեմ, մաշկրեմ, չուրըցնրեմ, բիջմարիմ: Թողում ա, անց կենում, քյինամ: Աղվրեսը եր ա կենում էն դուլավը շոռ տամ, քյինամ, նորըմինան հղըցրեն կոխկրեն վրեր ինգյոնւմ, սուտըսուտ ըստակում: Չմրչին կյամ ա կոխկալն անց կենում, եշում էլ չի, ուրան հղրեն քյինամ ա: Աղվրեսը նորըմինան ա՝ եր կենում, շոռ տամ, քյինամ չմրչոն ըռաչին վրեր ինգյոնւմ: Չմրչին էլլա յա թողում, անց կենում: Վերչը, աղվրեսը մին օթ հետ սոտ տըրեղան ըստակում ա, եր կենում: Չմրչին թա՝ էսքան ըղվրսնեն վրեր հըվաքրեմ, տանրեմ մորթրեն տոն օնրեմ, բիջմարիմ, խիլլա փող կըտըռնա, հոր ը՞մ թողում, քյինամ:

Չմրչին էշը թողում ա ըտըր, քյինամ, վրեր «քամակ թողած ըղվրսնրեն» հըվըքրելավ կյամ: Աղվրեսն ըտըր եր ա կենում, չմրչոն իշապեռնը տըկըտիյեր անում, մըխըրէ խոնկ, մին քանի յել ժներ, ուլունքներ, լենթեր, զիզիպիզմ տես-տեն յոր օնում, հղէ ինոն քյինամ մին շեն ու դրաղէ ըխպըրին քշտին պըպգում, եշում, տըեսնում մին հառհնը կոծը շիւնկած կյամ ա, վրեր ըխպրան ճոնր տանրէ: Աղվրեսը թա՝ հառհնը, ծըռքըռես ամմրեն հինչ կա, վրեր հմքյիս զըրթարըռես, ծըռքըռես մնացած ժները, ուլունքնրեն, մնացած զարթարանքնրեն լոխ քէ յըմ տըլական: Հառհնը թա՝ կա՛ց, տանրեմ կոծը թողըմ տանը, կյամ:

Հառհնը կոծը տանում ա թողում տանը, ետ տըռնում կյամ, բիրմդի քյինամ ըն մին մոտըռ արտ տոն կյամ, ըտըր հառհնը ըղվրեսին հմքյին լավ զըրթարում ա, մնացած տես-տենը յոր օնում, քյինամ:

Աղվրեսը պիցըմնում ա մին թումբ, եշում, տըեսնում տըվրածըրը յաղոնու ըրած, օտում ըն: Ծեն ա տամ, թա ծըր պըհելիս կուվըրեն մինը կյոնկերն էն դոլին օտում ըն, տուք ըտըր նստալ ըք, յուղոնու վը՞ք օտում: Տըվրածըրը լոխ վազ ըն տամ բիդի էն անգյոնը, աղվրեսը նստում ա յուղոնուն լոխ օտում, խոնգը տոն օնում կրակըն օնում, էրում, դուդան բիդի կըլիւրյեր անում, թա՝ աստված, էս էլ քու մատաղըտ: Յուղոնուվըռն կեսն էլ օտում ա պըրծնում, քթավուրը փուրսըվրեր տինում, քյինամ:

Մին խիլլա վրեր քյինամ ա, կյոնլը պըտահում ա, ասում.- Հմքյիտ հինչ լամ զըրթարալ ըս, հինչ կինի՞, վրեր իմն էլ իտի լամ զըրթարըռես: Աղվրեսը

կյո՛ղին թա՛ պա վրեր ծըմակրեն թաքավրերեն հմքյին լավ չի զըրթարընմ,  
էլ հո՛ւրը՝ զըրթարընմ:

Հո՛ւ յըն ինո՛ւմ, քյինմմ: Հո՛ւննի մին կուճուր կյետ ա պըտահում, իրեսը սառնը կապած: Սառնը մին տընդան ծակված ա ինո՛ւմ, ճո՛ւրը տակավը քյինմլիս: Աղվըեսը կյո՛ղին ասում ա,- Հմքյիտ էն սառնընն դաթավը քցի, հըսցրու մինչև սառնընն տակը, թող լմվ թըչի, իտի նստած կաց, տընդատ տո՛ւրո՛ւր չի կյմս, էս քյինմմ զըրթարանքը յոր օնընմ, կյամ:

Կյո՛ղը հմքյին սառնընն դաթավը քցո՛ւմ ա կյետը, յիրմն պըննդ նստում, սաղ քշերն իտի նստած կենում:

Քշըրհանան աղվըեսը կյմմ ա էշում, տընսնում կյո՛ղին հաքըվին տակը կյմպո՛ւտ սառնը կապած: Աղվըեսը թա՛ մեհենց հմքյիտ լմվ ա զըրթարվալ, եր կա՛ց: Կյո՛ղն օգում ա թա եր կենա, կարում չի: Ըղվըեսին թա՛ քյո՛մմց ըրա եր կենամ, կարում չըմ: Աղվըեսը մխըրե ծիք-ծիք ա անում, թա՛ չէ՛, ծմակրեն թաքավրեր, զըրթարանքըտ շատ ա ծանդը, մենակ էս կարել չըմ պիցըրցնընմ, տու ըտընդ կաց, էս քյինմմ մին քանի մարթ ծեն տամ պիրիմ, բիրմդի ծիք կըտանք, տո՛ւս օնընք:

Աղվըեսը քյինմմ ա տընսնում վըրսկանն ո՛ւրմն շներավը բիդի կյետին մնցո՛ւնը կյամ ա: Վազ ա տամ վըրսկանընն առաչը, աշկընն ուրվամ, մինցել բիդի կյո՛ղին մնցո՛ւնը վազ տամ, վըրսկանն ո՛ւրմն շներավը ըղվըեսին հետան ա ինցո՛ւմ, աղվըեսը կյամ ա կյո՛ղին կոխկավը ծառս ինո՛ւմ, պիցրանո՛ւմ յըրդանը, քոլտը մաչին կորչում:

Վըրսկանընն շները կյամ ըն կյո՛ղին զիլըզիլմ անում, վըրսկանն էլ կյո՛ղին մորթընն տո՛ւս ա օնում, հո՛ւ ինո՛ւմ: Աղվըեսը քուլտան տյո՛ւս ա կյամ մուտանում, թա ծըմակրեն թաքավրեր, հի՛նչ լավ զըրթըվըեցեր...

## 80.ՕՂՏԸԵՆ ՊԱՐ ԿՅՈՒՄ

Օղտընն նան էշին տարը էնքան պինըցնում ա, վրեր հմլմ ինցո՛ւմ ըն: Կլո՛խ ըն յոր օնում քյինմմ, հըռանում: Ուրմնց կըլիտու վրեր մին քանի ամընս ապրում ըն, քյուքանում ըն, ըսկսում ըստընդ-ընդընդ շոռ կյմլը:

Մին օր էլ էշը վրեր լմվ ըրածում ա, քյեփը քյուքըցնում, օղտընն ասում ա.- Երք ասընըս կյամ ա: Օղտը թա՛ տուս ըրա, ծենըտ կըտըրե, սմսըտ ըսկըննական ըն, կյմն մընզ էլա տանընն պեռնընն: Էշը թա՛ չէ՛, վրեր չէ՛, երք ասընըս կյամ ա: Ասում ա, ըսկսում գոռալը: Վրեր էրկան գոռամ ա,

տահանց տարը էշին սմար ըսկանում ա, կյամ ճոխտըն էլ տանում նորըմինան պինըցնում, սոլրթան անա յել լափ հանլն քցոմ:

Էտ հանլն ինգյան վըխտըրներն օդտը նան էշը մեհետ հըդեննի բիրանդի քինան ին: Մին կետ ա պըտահում: Էշն էնքան ա ինոմ թոլանցած, վըեր կարում չի կյետավն անց կենա: Օդտը էշին ամսում ա.- Եք քեզ շիլնկըմ, անց կըցընեմ: Էշը թա՝ կարել չըս: Օդտը թա՝ պեն չօնըես, եք եր իլ շելնկըս: Էշը քինան ա օդտըն շելնկը եր ինոմ, օդտը կյետավն անց ա կըցնում: Կածանը մին պեցոլր քըերծավ ար անց կենում: Օդտը էշին շիլնկած տանում ա, վըեր հըսնում ա քըերծըն պտոկը, ասում ա.-Պար կյանլըս կյամ ա: Էշը թա՝ չէ՛, չէ՛, թող ըստըեղավ անց կենանք, նոր: Օդտը թա՝ չէ՛, վըեր չէ՛, պար կյանլըս կյամ ա, պիտի պար կյամ: Համ ասում ա, համ ըսկտում պար կյանլը, ճոխտը բիրանդի թուլ ըն ինոմ, ինգյոմ կյետը:

#### 81.ՎԱՆՔ ՇԻՆՈՂԵՆ ՌԸԽԵՆ ՅԻՇԵՑԵՔՅ

Աղվըեսը, կյոկը, մինգել եզնը ըխպըրանում ըն: Եզնը կալն ար թակում, աղվըեսը վըխճըրներն նան էծերն ար պահում, կյոկն էլ վանք ար շինում: Եզնը ոլրան պենը լավ անում ար, կալը թկելան ետը տերմանը քամում, ցորենը ճոկում, աղվըեսն էլ տանում ար վըեխճարը նան էծերը ծմակումն ըրչերեն նան կյոկերեն նհետ օտում, կյամ:

Մին օր աղվըեսը կյամ ա եզանը կոշտը, ասում. - Եզն ախպըր, քեզ տերմանն ա հարկավըեր, ինձ ցորենը, եք տերմանը տու եր կալ, ցորենն ինձ տո: Եզնը թա՝ չէ՛, տի ըխպըրոթուն չի ինիլ, եք ցորենն էլ, տերմանն էլ հալալ կես անենք: Աղվըեսը թա՝ դե վըեր տի յա, եք քյինանք մին քանի ախսախկալ մարթ պիրինք, հըրցընենք, տըեսնանք՝ հի՞նչ ըն ասում: Եզնը չերանը Էտ շները հըվաքած ա ինոմ, չըփարեն տա կեն կյոդը կըցըրած: Աղվըեսը վար կյոկին նհետ կյամ ա, շները չըփարեն տա կան տոնս ըն տըեռնում, տահանք փախճում ըն, քյինան «վանքը»: Վար տըեղ ըն հսնում, աղվըեսը կյոկին ասում ա. - Դե վանքումըտ տըեղ ըրա, ես էլ նի մննեմ: Կյոկն ասում ա՝ կաց հանլն ես նի մննեմ, ետնան: Կոլիսը նի յա քցոմ, վըենները մնամ ա տոսումը. աղվըեսը թա՝ վանք շինողեն ոլխեն յիշեցեք:

## 82. ԴՈՒՅՑ ԿԱՑ...

Օգր նան աղվըեսը ըխպըրանում ըն: Օգր կլոխ ա ինգլում, վար պերանձ եկամուտեն շատը բիդի աղվըեսն ա քլինան, աղվըեսը շատ ա բիդի ուրան ծիք տամ: Օգն ուրան մտկումն ասում ա. - Ըղվըեսեն կծըլական ըմ: Աղվըեսը կլխու վա ինգլում, օգեն մուտանում, ասում.- Շենց ա մտկումըտ պեն ինի: Օգր ջողուրը տամ չի: Աղվըեսը ասում ա. - Օ՛ց ախպեր, կլոխըտ մըեկնե, պահե պաչիմ, նոր ինձ կծում ըս, կծե: Օգր կլոխը մըեկնում ա, աղվըեսը օգեն հախում ա, պկան կըծում, ըսպանում: Օգր վար ըստակում ա, մըտակվում ա, դոկվոն: Աղվըեսը թա՝ օց ախպեր, դոկ կացե՛, հատե տի դոկ...

## 83. ԼՈՒՎՈԹՈՒՆԸ ՄԻՇՏ ԿԸՄՆԱ

Մին թաքավըերու բաղին մաչին ծառան ճոժկը քցանձ ա իւն, խոխան մաչին նի կապած: Էտ ճոժկեն մաչին միշտ խոխա յար ինում, շոնն էլ յիրան դարադուլ ընեղիս: Շանը լմվ եշում ին, լմվ պահում, հենց վըեր մծանում ա, թակում ըն տըեն անում:

Շոնը կլոխ ա յոր օնում, քլինամ: Քլինամ ա, քլինամ, մին ծմակում կլոկին պտահում: Կլոկը հրցընում ա, թա էտ հի՞նչ ա հնըտ, էտ ին տի՞ յըս, ասե տըեսնամ՝ քեզ հի՞նչ ա պըտահալ: Շոնը կլոխը եկածը ամմեն հինչ նաղ ա անում: Կլոկն ասում ա.- Ես քու ըղըհաթըտ պիցըրցընական ըմ: Մըըհաթ ըն անում, վըեր շոնը ճոժկան մոտե մին քուլ տակե կողը կենա, կլոկը քլինն խոխան կոլանա, շոնն էլ քուլեն տական տոն կլն, ըսկսե հաչի, կլոկը խոխան վըեր քցի, փախճի: Տի յէլ անում ըն:

Վըեր կլոկը խոխան կոլանում ա, հղե ինում, շոնն էլ քուլեն տական տոն ա կյամ ըսկսում հաչիը, կլոկը խոխան թողում ա, փախճում: Թաքավըերեն մարթիքը սաղ հըվաքվում ըն, շանը փոնում ըսկսում պըչպըչորելը, թա մունք քու դադիրըտ գլիդացալ չընք, քեզ կըլխըներես յիրն յընք պըհըլական: Տրանա էտը էլա ըսկսում ըն առաչվա մնան շանը լմվ պահելը:

84. ՕՑԵՆ ՎՐԵՐ ՏԻՆԻՍ ԾՈՒՑՈՒՄԸՏ, ԹԸՔՑՆԵՍ, ԵՏ  
ԿԸՏԵՌՆԱ ՔԵԶ ԿԸԾԵ

Մին մարթ հղըցավը քինանլիս մին սառած օց ա պըտահում, մեխկ ա կյամ, յոր ա օնում տինում ծուցումը, թըքըցընում, օցը մխըրե օշը կըլ՞իսն ա հըվաքում, օգում ա, վըեր էտ մարթին կըծե: Էտ մարթը օցեն շատ ա դաչանք-պըղատանք անում, ասում ա.- Պա ես քեզ հղեցը տեսե սառած, հանլն ինգյանձ, քեզ կուրցըրած, ես քեզ լ՞իվոթուն ըրե, եր կալի տիրի ծուցումըս, երկան պըհեցե, քեզ թըքըցըրե, հանցու տու լանլ ինիս, մեհենգյ ես քեզ հինչ ը՞մ ըրալ, վըեր տու օգում ըս ինձ կըծես ըսպանես: Օցը թա՛ չէ՛, վըեր չէ՛, հիշքան օգում ըս դաչանք-պըղատանք ըրա, մին ա, ես քեզ պիտի կըծեմ-ըսպանեմ, ըրկուվըննանուն անա երը փիս պեն չի կա ես ըխշարքումըս, ըրկուվըննանուն լ՞իվոթուն ընելի չի, մղափո՞ն ա, վըեր էս լ՞իս ըխշարքումըս նա ապրե, չէ՛, վըեր չէ՛, նըհախ տըեղն ըս տու ինձ ասում, թա ինձ ըզադե, մին ա քեզ պիտի կծեմ, աղու տամ, ըսպանեմ:

Էտ մարթը ճարը կտրած, ասում ա.- Դե վըեր տու իմ ըրած լ՞իվոթունեն տեղակ ինձ օգում ըս կծես, աղու տաս, ըսպանես, քինանք մին քանի օրիշ մարթ, հեյվան յա օրիշ պեն կըպըտահե, կըհըրցնենք, թա վըեր նահանք կասեն ես մեղավըեր ըմ, էն վախտը ինձ կըկըծես, ըսպանես, թա չե, էլլա ես իմ հըղես կըքյինամ, տու՝ քունը: Օցը համաձայնվում ա՝ վըեր տըեսնում ա մարթը շատ ա դաչանք անում, միլըմիշ կյամ, էլ կարում չի աթկազ անե, ասում ա.-Քյինանք, Բայց մին ա, հինչ էլ օգում ա ինի, ես քեզ կըծըլական ըմ ըսպանեմ, թողեմ ըստեղ, հղե ինիմ: Մարթն ասում ա.-Լանլ, հինչ վըեր ա, հինչ կանես, կանես, հանլն քինանք հըրցնենք, ետնան:

Դե մարթին հույս ա իլանլ, վըեր հղեցը մին օրիշ հեյվան, դուշ, գազան պըտահե, նահանց անա հըրցընեն, ըսըլական ըն էտ մարթը քեզ վըեչ մին պեն չի ըրալ, քեզ սառած տըեղան, քեզ մահա ըզադալ ա, հոր ը՞ս տրան փիսոթուն անում, հինչու հե՞տե յըս օգում տրան ըսպանես, տա վըեչ մին մեխկ էլա օնե վուչ:

Էտ մտկավը տահանք հղե յըն ինոմ, քինանլ: Շատ ըն քյինամ, թա խրեգյ, հղեցը մին չուրացած տանձի ծառ ա պըտահում: Էտ ծառեն նհետ էտ մարթը նաղլ ա անում, վըեր ինքը հղեննի քյինանլիս իստի-իստի պեն ա պըտահալ՝ օցեն տեսալ ա մին փոսու մաչի սառած, վըեր ինգյանձ, թամամ նանփանը կտրած, էն ա իլանլ մըռնելիս, ղըրան մեխկն ա եկալ, եր ա կալալ

տիրան ծուցումը, մին խիլլան ծուցումը պահալ, թըքցրալ, մխըրե ետ կյա, մեռնե վուչ: Ետնան թըքընալան ետը ետ ա տըռեալ, ուզեցալ ա ինձ կըծե ըսպանե, հիշքան խնթրալ ըմ, դաչանք-պըղատանք ըմ ըրալ, վըր ինձ պեց թողե քյիննամ իմ դանդիս կենամ, պեց չի թողալ, ճարքս կըտրած նորից ըմ դաչանք-պըղատանք ըրալ, հիշքան ասալ ըմ, նա վըռնը իվիլի յա պըն-դըցրալ, ասալ չէ՛, վըր չէ՛, ես քեզ պիտի կըծեմ, ըսպանեմ: Մինգել ասալ ըմ՝ դե վըր օգում ըս ինձ անտեղի տեղն ըսպանես, քյիննանք մին հեյվան, կազան յա օրիշ պեն կինի, հըրցնենք, ետնան, հղե յընք իլնլ եկալ, ըստեղ հենց քեզ ընք պըտահալ, հասե՛, հինչ վըր նաղ ըրե, պենը իստի յա իլնլ, ես մեղավեր ըմ, վըր սրան մահա ըզադալ ըմ, իմ ըրած լիվըթունեն տեղն օգում ա կծե, ինձ ըսպանե:

Ծառը տըռեղ ետ ա տըռենում, ասում. - Իտի յէլ հարկավեր ա իլնլ, ըրկուվընանուն հեչ լիվըթուն ընելի չի, ես էսքան տարվա ծառ ըմ, հնլն վըր ջնհիլ ըմ իլնլ, տակըս պնհնվ տալիս ըն իլնլ, ճիրիլիս-քըղհնելիս ըն իլնլ, հանցու լնվ բար տամ. ես էլ պարտք չըմ մնացալ, մինին երկու լիվըթուն ըմ ըրալ, հիշքան օծըս պատալ ա մըռե-մըռե, իլնմա -իլնմա տանձ ըմ տուվալ ղըրնն, մին խոսկալ քախծր բարըս կերալ ըն, թանձր շուքես տակեն պարանց ինգյնլ, քոն իլնլ, շոքըս էլ պիմբնկալ ըն իլնլ յոր ոնելիս, մեհենգ պըռավալ ըմ, հնլն ինգյնլ, էլ ինձ մհնլ չըն քցում, պենու տըռեղ չըն օգում տինին, էն վախտը վըր բոլ բար ըմ իլնլ տալիս, լնվ ըմ իլնլ, վըր պըռավալ ըմ, էլ կարում չըմ բար յոր օնեմ, փիսացնլ ըմ, էլ ինձ վըռե եշում ըն, վըռե ինի, թողալ ըն անդար-ընդերու, հնլն կացենն էլ յոր ըն օնում, կյամ սաղ օրը ինձ վըր թակում, խոխեքյն էլ մին տեղան ըն ինձ միշտ քըրըպրանուկ անում, տրա հետե յըմ ասում, վըր հիսանեն աստուծ չօնե, անաստված գատ ա, ես լափ փիլմանալ ըմ, վըր էսքան լիվըթուն ըմ ըրալ, սոտ ա, պիտի հիշքան կարում ըս, փիսոթուն անես, թա չէ, լոք ա տամ, եր ինմ կըլիստ, կծե ըսպանե տրան, օգ ախպեր, տի էլ հարկավեր ա, ըրկուվընանուն լիվըթուն ընելի չի, կծե, կծե, թող սըրտըս հուվանա, թա չէ վըր սաղ կենա, էտ էլ ա նահանց մնան ըննական:

Ծառը վըր տի յա ասում, օցը մարթին ասում ա.- Տեսե՞ր, հըլը անա յէլ հըրցնենք էտ ըն ըսըլական, ըստեղ կըծեմ, ըսպանեմ: Մարթը վըր տըռենում ա՝ էլ թնհըր չի կա, օցը պիտի ղըրնն կծե ըսպանե, ասում ա. - Դե լնվ, մին ա, ինձ կծելը կծըլական ըս, քըզանա վըռե մին պեն չի քյիննամ,

քյինանք մին օրիշ պեն էլ կըպըտահե, նրանա յեկ կըհըրցնենք, ետնան տու վըս գյ՛ղղում: Օցը թա՛ չէ՛, վըեր չէ՛, քեզ հենց ըստեդ պիտի կծեմ ըսպանեմ, վըեր սըերտըս հուվանա: Մարթը նորից ա օցեն դաչանք անում, թա դե լավ է՛, մխըրե էլ քյինանք, մին օրիշ պեն կըպըտահե, նրանա էլ կըհըրցնենք, ետնան: Մարթը վըեր շատ դաչանք ա անում, օցը թա՛ դե լւմվ, վըեր ասում ըս, էս դ՛հնում էլ քյինանք:

Հդե յըն ին՛ում, նորըմինան քյինամ: Քյինամ ըն, քյինամ, շատ ըն քյինամ, թա խրեգյ, տեսնում ըն մին բըյանա դ՛ղղում մին պըռաված, մաշկը յարալու, ջիդո տըռած ծի ըրըծելիս: Մարթը մըտկումն ասում ա՛ էս ա վըեր կա, սա հմլբնթ մին խոսկ կասե, ինձ ըզադել տա էս ցավան:

Էտ մարթը վըեր ծիյին էլ ա կլխավն անց կացածը նաղլ անում, ծին մին դաթում օգում ա թա օցեն ասե՛ լւմվ է, մեխկ ա, հմլբնթ խուխատար կինի, պեց թողե քյինամ, մինգյել վըեր ձըրան տարը մըռտն ա քց՛ում, սըրտեն դադերը եր ա ին՛ում, էտ ա տըռնում օցեն ասում.-Հիշքան մտածում ըմ, ըխշարքես իրեսեն մարթին անա երը փիս պեն չի կա, վըեչ լ՛ղվոթուն կըգյիդա, վըեչ ւմմգյ, վըեչ էլ մին օրիշ պեն. քանի տարե էս իմ տըռնը հետե պեն ըմ ըրալ, փադ ըմ կըրալ, ճ՛ղը ըմ կըրալ, դանը պեռնալ ըն ճեղաց տարալ, խոտն ըմ մաշկես տիզ տուվալ, պերալ տոն, մինգյել թմրքյիս նստալ ըն դա՛, հա դա՛, քշեր-ցիբեկ քշալ, քափ ու քըրտնոնքում կորալ ըմ, հինչ վըեր ըրալ ըմ լոխ ձըրանց հետե, ամմա վըեչ մին կարքեն կյումում ըն ինձ պահալ, վըեչ կարքեն տակըս քյիրալ-թիմըզըրալ ըն, յա էլ մըրթըվարի տերման, խոտ յա կյարի տուվալ, կերածըս էլ միշտ ըշկըրնե-րեն ուրվացալ ա, միշտ ըշկըրնեռեն իշեղան կախ իլւմ ըմ իլւմ, էտ էլ հմլւմ խրեգյ ըն իլւմ գյիդալիս, մինգյել սաղ օրը սրան-նրան ինձ քըրեհավ տալիս ըն իլւմ, ինձանավ փող ըշխըդիլիս, փող թուփ ընելիս, վըեր զըխկըվեն, մին խոսկավ սաղ օրը ինձ չըրչըրելիս ըն իլւմ, փորըս էլ միշտ սոված ըն իլւմ պըհելիս, կարքեն ապուռ չըն իլւմ տալիս, վըեր օտեմ, մեհենգյ վըեր պըռավալ ըմ, լափ հմլւմ ինգյալ, վըեննըս վըեննավըս ա ինգյ՛ում, էլ կարում չըմ ծմակը փադու քյինամ, յա ճեղացը դան տանեմ, հանդան խոտ կըռեմ, յա էլ կալում լծվեմ կալ թակեմ, մաշկես ըն եկալ, ինձ պեց թողալ, անդար-ընդերու քցալ էս դ՛ղղերը, էս ա հիշքան վախտ ա էս ըստեդեք, հասե՛ տեսնում ը՛ս, մաշկես յարան էլ հմլւմ լ՛ղվացալ չի, էնքան անսովիստ ըն իլւմ ինձ պինըցնելիս, մեհենգյ էս հինչ ա՛ սեմ, կըկա՛ ըռեմ ասեմ թա մեխկ ա,

պեց թողե քինն, տահանց ցեղեն մեխկը կյանի չի, հեչ նամուս, ինսափ պեն չօնեն, վրեր օգում ըս կծես, ադու տաս ըսպանես էտ մարթին, տի յել հարկավեր ա, կծե, կծե, թող ջանըս դինջանն, մեխկը չի կյանս:

Օգը վրեր օգում ա թա մարթին կծե ըսպանե, մարթը չոքում ա, ըսկըսում լնց ինիլը, ասում ա.-Դե լիհն վրեր ինձ մեխկը չըս կյան, լիհն քորփն խուխոցըս մեխկը եք, իրըսնեն տափեն կըմնա, եթիմ, անհնր կըմրծանան, մին խրեգ տեղ էլ քինանք, բնլքի մին օրիշ պեն էլ ա պըտահում, նրանա յել կըհըրցնենք, նա հինչ վրեր կասե, ինդի յել կանես: Օգը թա՝ չէ՛, վրեր չէ՛, աննլ չի կյալ, գուր տըղը լնց մի ինիլ, սուտըստ ըրտասունք մի թափել, քեզ ապրելը, կյանք տըեսնալը, խոխա պահել մըծըցնելը մղափոնն ա, տի պեները քըգետե չի, վրեր ասալ ըմ, տու պիտի ըղուվով ինգյիս, մըեռնես:

Մարթը վրեր տեսնում ա՝ ախեր էլ իսկի թանիրը չի կա տրանա ըզըղվելի հետե, էտ ա տըեռնում օցեն ասում.-Դե վրեր իմ ըրած լոկու-թունեն տըղ ինչ պեց չըս թողում, լիհն էնքան խաթիր էլ չօնե՞մ, վրեր մխըրե յել քինանք, բնլքի մին օրիշ պեն ա պըտահում, նրանա յել հըրցնենք:

Մարթը վրեր տի յա ասում, օցն ասում ա.-Դե լավ, վրեր շատ ըս դաչանք անում, քինանք:

Նորից ըն հղե ինձում, քինան: Մին խիլլն տըղ վրեր քինան ըն, եշում ըն տըեսնում՝ մին լափ շատ պըռաված, մագերը վրեր թափած, հնլն ինգյնձ շոն, ըտեղեք գոռավ շոռ ա կյամ: Էտ մարթը էտ ա տըեռնում ուրան կլխավն անց կացածը շանն էլ նաղլ անում: Շոնը գոռավ կլոխը պիցըրցնում ա, աշկերը չոում, անջուկ օնում: Վրեր անջուկ ա օնում պըրծնում, ասում ա. - Հա՛, տի յել հարկավեր ա, վրեր ինձ թանիր ինի, էս տրան գիլըրգիլքն կանեմ, տըեսնում ը՞ս, վրեր էս ըմ պըռաված, լափ հնլն ինգյնձ, կարում չըմ, թա չե, գլոդոն ըս իլի հինչ կանեմ: Համ ասում ա, համ էլ ըսկսում կլոխը եկածը նաղլ անելը. «Ջանիլ վըխտես վրեր վըերսկանը ծիյըվուրան ըմ իլն վրեր քըշիլիս, արչն ան կյոլը պոնան տոն ունելիս, հիյվանեն կյողերը հղըցեն կեսան փըխճըրնելիս, էն վըխտերքեն էս իմ տըեռնը հետե շատ լնվ ըմ իլն: Ինձ միշտ վըխճըրներեն նհետ դրկելիս ըն իլն սարը, վըրսկանեն նհետ՝ ծմակը, ուրոկոյոնն էլ հըյաթումը, էն ցորտ տըղը մին զըեռ ժինջիլ պըկաս ընելիս, դըրբըգեն տական կըպելիս, մին խրեգ ճիւնլի

լակ յա մին խուխու կերած մըսու վըեսկուռ ըն իլնլ առաչըս քըցիլիս, ըստիբիլիս, թա սաղ քշերր հաչի, հա հաչի: Ես էլ մինչև լճես հիչիլիս ըմ իլնլ, քշերավն էլ սոված-ծարավ նորըմիննան հիյվանեն յա վըխճարեն նհետ սար ու չոլ քյիննլիս, էս կյողեն բուսը պահե տըեռնը դույուղ ըրա, էս դըչաղեն հետան պրծե ծին խըրնըցըրու փըխճըցըրու, էս կյոլին յա ըղվեսին պըկան փըռնե պըճղե տիր ընղեղ, վերչը, ըրածըս ըշկըրնեն քուռըցնե, վըեր քուռըցըրավվուչ, մեհենց վըեր պըռավալ ըմ, մագերըս էլ լոխ թափ տուվալ, կըռքընես էլ վըեր ա տըեռալ, էլ վըեչ կարում ըմ հաչիմ, վըեչ էլ կըծեմ, էլ ինձ տըրոթուն չըն անում, մաշկես ըն եկալ, հըյաթան տոնս քցնլ, էտ հերիքյ չի, հնլն խուխոցն էլ սուվըրցնում ըն, սաղ օրը հետաս քարավ ըն տամ, ալաբաշ-ալաբաշ ծեն տամ, յա էլ հետաս խանձող ըն յիրա անում, վըեր սաբավ իլած թոլլըյըս էլ էրին ինձանավ ծիծաղեն, մագաղ անեն, յա էլ մին խըեգ վըետած ջնմղնկ ըն շըպրտում, հանցու օտըն, ըստակեն, լեշըս տանեն քաշ-քաշ անեն, վըեր սիրտըրնեն հուվանա: Գյոլդոն չըմ, թա էս տահանց հինչ փիսոթուն ըմ ըրալ, ըշկըրնեն հանալ ըմ, վըեր քշեր-ցիրեկ ոլըմնց մոլլըյն ու ապրանքը կյողա-դըչաղա պահալ ըմ, կյոլ-կյեզան խոեգ տուվալ, հանցու վըեր կյան վուչ ոլըմնց էլ ոլըմնց ըպրանքեն նհետ կյուղանան տանեն»:

Էտքանը շոնն ասում ա պրծնում, ետնան օցեն տըեռնում, թա՝ կծե, մարթին աստուծ չօնե, տի յէլ հարկավեր ա, կծե, թող հոքին տոնս կյա:

Օցը նորից ա ետ տեռնում մարթին ասում.- Տըեսե՞ր, էտ էլ շոնը, վըեր ամենաշատն ա մարթին հավադարիմ, պա մեհենց հինչ կասես:

Մարթը նորըմիննան ըսկսում ա օցեն դաչանք անելը, օցը թա չէ՛, վըեր չէ՛, էլ կարել չըմ խնթըմվըտ քյիննմ, էլ քեզ վըեչ մին փրկութուն չի կա, պիտի կծեմ ըսպանեմ: Մարթը վըեր տեսնում ա էլ օրիշ յոն չի կա, ասում ա. - Դե լնվ, էս մին դոնոնն էլ ինձ անջուկ կալ, ետնան հինչ կինի, կինի, էլ նրանա ետը տու վըս գյոլդոն, քու սովիստըտ: Օցը թա՝ սովիստ-մովիստ գյոլդոն չըմ, պիտի կծեմ: Մարթը թա՝ լնվ, միւրե յէլ քյինննք, էլլա կըկըծես, դե վըեր ինձ ըսպըննական ըս, ըսպըննական ըս, էս դոնոնն էլ խոսկես անջուկ կալ, էլլա հինչ օգուլ ըս, ինդի յէլ ըրա: Օցը թա՝ դե լնվ, էս դոնոնն էլ անջուկ կալի, բայց գյիդն, վըեր սա վերչինն ա, էլ վըեչ մին տըեղ քյիննական չընք: Մարթը թա՝ լնվ, քյիննլ չընք, հնլն մեհենց հղե ինինք, մին խըեգ էլ քյինննք:

Հդէ յըն ինձում, քյինամ: Մին խիլլւմ տընդ վըրէր քյինամ ըն, ըռըչնէն մին աղվես ա տձու կյամ: Աղվեսը վըրէր պըտահում ա, էտ մարթը էլլա ըսկսում ա դիրդըհան ինիլը: Վըրէր լոխ նաղ ա անում, ըսկսում օցէն անա տիժըրոթուն անելը՝ թա ինքյն ձըրան ըրած լճվոթունը գյիղանցալ չի, աղվեսն էլ ա մարթին անա կյենցատ անում, ասում սաղ օրը վըրսկըննէն շըները եր կալած, ձըրան հետան ըն շոռ կյամ, ըշկըրնէն միշտ ձըրան մոթթուն յիրա յա մնացած ինձում, էլ վըրէչ սովիստ օնէն, վըրէչ պէն, էլ ասում չըն, թա ախեր սա էլ ա ըստուծէն ըստեղծածը, սա յէլ խձըրդմ ճոտեր օնէ, լիհմ մին քանի կըպէկու հետէ ծիք ըն տամ մուրթըհան անում: Համ ասում ա, համ էլ օցէն ասում. - Կծէ՛, օ՛ց ախպեր, տահանց տի յէլ հարկավըրէր ա, թա չէ ըխշարքումըս էլ հեյվան, էլ վըրէչ մին շունչ չըն թողել, վըրէր սաղ կենա: Իտի ըսելան էտը էտնան աղվեսը էտ ա տընոնում, թա՝ ախեր հավատըս կյամ չի, թա օցը հո՞նց կըկարէ ինցյի փոսէն մաչը, ծըլվըծալ անէ, վըրէր մարթը ընդէղան նրան տձու օնէ, հմլմ մին նոթից նի մըտէ հանէ՛ ընդէղ, հղըցէն դրաղէն մին փոս կա, նի մըտէ փոսը, տընսնամ տրա ըռէխը հինչ ա՞, վըրէր ընդէղան քեզ տձու օնէ տինի ծուցումը, թըքցընէ: Վըրէր տի յա ասում, մարթին սըրտըր մխըրէ կյամ ա տընդը: Օցն էլ ասում ա. - Խէ չը՞մ կարել, հենց առէ մեհենց նի կըմըննէմ, կըտեսնաք:

Օցը վըրէր նի յա մննում փոսը, ծըլվըծալ անում, թա նշանց տա հունց ա իլմ, աղվեսը մարթին աշկավ ա անում: Վըրէր աշկավ ա անում, մարթը մին զըռո քար յոր ա օնում օցէն կլխէն կյամ, ըսպանում:

Ըտեղ մարթը վըրէր օցէն ըսպանում ա պըրծնում, աղվեսը էտ ա տընոնում, մարթին ասում. - Դէ էս քեզ լճվոթուն ըրէ, կյանքըտ ըզըդէցէ օցէն ծեռքան, միհենց քըզանա վըրէչ մին պէն չըմ օզում, լիհմ էրկու հավ տո, օտըն: Մարթը թա լմվ, վըրէր կըքյինամ շենը, հավերը յոր կօնէմ, կյամ ըստեղ:

Էտ մարթը տրանա էտը տընդատ քյինամ ա շենը, շենին շները հվաքած կյամ, վըրէր ըղվեսին փոնէ: Աղվեսը վըրէր հըռըցանա էշում ա տընում համին էտ մարթն ա շները հվաքած կյամ ձըրան հետան, փախճում ա, նի մննում մին քոլ: Էտ մարթը շները հետան ըրած կյամ ա շոռ կյամ ըղվեսին քթենում, փոնում խէխտում, էտնան թա. « Շան անդար, էտ չորս շիհմնուց մոթթէտ եր կալած հիշտեղ ը՞ս օզում քյինաս, գյձըղնւմ չը՞ս, վըրէր ծըռեքաս կարել չըս պըրծնէս»: Ըստեղ աղվեսը մետն ա քցնւմ

օգեն ասածը, թա հինչու հետե էրկու վրննանուն լնվոթուն ընելի չի, իտի ըսելիս խեխտվում ա, էտ մարթը տրան յոր ա օնում, տանում մաշկում, մորթեն տուս օննւմ:

#### 85.ՄԱՍՏՈՒՆ ՕՅԸ

Մին թաքավրեր մեհետ մին արագ ա տրեսնում, ռւրան որհմթին, ռւրան ննգիր-վեգիրավը դույուղ ա անում, վրեր հու գլիդն ըրագումըս հինչ ըմ տրեհալ, հիշքան վրեսկե, փուլ վրեր օզրե, տըլաան ըմ, յա վրեղես կեսն ըմ տըլաան:

Թաքավրերեն վիթանումը վրերքան խրելունք մարթիք կին, հրվրքվեցեն ռւրան պալատը: Ամմրեն մինը մին պեն ա ասում, յա դորթ կինի, յա սոտ: Վրեչ մինը կըրեցավ վուչ դորթ ասը: Թաքավրերեն քըղաքան հեռու մին մարթ ա իննւմ ըպրելիս ռւրան կնգանավը. էս մարթին կնեցը մին օր ռւրան մարթին ափաթը կըտրում ա՝ թա տու վըս, վրեր տու վըս, պիտի քլինաս մին պեն էլ տու ասըս, յա դորթ տնւ կըկյա, յա սոտ:

Էտ մարթը ճարը կըտրած էր ա կենում հղե իննւմ բիդի թաքավրերեն պալատը: Մահիս ամրեսն ար, օցեր տնւ կյալիս վախտը: Վրեր հղե յա իննւմ դըռըխմիշ իլմծ քլինմմ, հղըցեն քըշտան մին օց ծեն ա տամ.- Ախպրեր, հիշտեղ ըս քլինմմ, մին մուտաց տրեսնամ: Էտ մարթը վըխ-վըխելավ մուտանում ա, ըսկսում նաղլ անըել, հինչ վրեր պըտահալ ա: Օցն էս մարթին ահում ա.- Վրեր քլինմս թաքավրերեն կոշտը ռւրան արագը նաղլ ընելի հետե, կահես, վրեր թաքավրերն ապրած կենա, ըրագումըտ տրեհալ ըս էրգլինքումը թնվմնցը սարած, վրեխճարը նան կյոլը ռւրոնը նհրետ կըռն ընելիս, ամմա դե ըհելան ետը հինչ վրեր տա, կըպիրիս ինձ նհրետ կես անըս: Էս մարթը շունուրհակալ ահեց, ուրխացած հղե իլմվ բիդի թաքավրերեն պալատը: Թաքավրերը վրեր տրան ծեն տուվավ ռւրան կոշտը, տա թա՝ թաքավրերն ապրած կենա, տու ըրագումըտ տրեհալ ըս էրգլինքումը թնվմնցը սարած, վրեխճարը նան կյոլը ռւրոնը նհրետ կըռն ըն անում: Թաքավրերն ռւրան նուքըրներեն դույուղ արավ, թա վրեսկուս սանդոդը պերեք, հիշքան վրեր օզում ա, թող յոր օնը: Էս մարթն էլ դե աշկը ծակ ասե, իլի, վրերքան կըկարե հղեննի տանե, յոր ա օնում հղըցավը հունց քլինմմ, վրեր օցը տրեհնա վուչ:

Ախրըր, թըքընթաքուն հըսնում ա տոն: Էտ թաքավրերըտ, ախեր դե, մին արագ էլ ա տրեհնում, էտ մարթը մնամ ա կրակեն մաչն ինգլմծ,

գլխադրում և, վրեր ղերան ըն ծեն տըլական, օցըն կոշտն էլ քինանի իրես չօնըն:

Էլլա համան մարթիքը հըվաքվում ըն թաքավըրեն պալատը՝ ղերան տըեհած արագն ըսելի հետն:

Վընչ մինը վրեր կարում չի դոլգ ասըն, էտ մարթին ըն դույուղ անում. տա յել ճարը կըտրած էր և կենում հղե ինձում, օգում և թըքընթաքուն հենց քինան, վրեր օցին տըեհնա վուչ: Հղեննի քինանիս՝ հրաշկավ ար, թա հինչավ ար, էտ օցըն սմար ըսկանում և.- Թաքուն միլ քինան, իստի էք, պեն օնըն ըսելի:

Ախըրը ջանը տո՞ղ ինգյած քինան և բիդի օցը. օցը թա՝ վրեր քինան, կահես՝ թաքավըրեն ապրած կենա, ըրագումըտ տըեհալ ըս վըխճարը նան կյոլը երգյինքումը մին տըեղ ըրըծելիս:

Էտ մարթը էր և կենում համան հղըցավը քինան բիդի թաքավըրեր: Հինչ վրեր օցն ահալ և, ինդի յել ահում և: Թաքավըրեր սոլթան վըխտեն մնան վըեսկուն սընդուղեն պեց անըլ և տամ, թա՝ հիշքան վըեսկե օգում և, թող յոր օնըն, տանն: Հիշքան վըեսկե կարում և, յոր և օնում, էլլա սոլթան մնան օգում և օցըն անա թաքուն քինան, ամմա դե օցը տըեսնում և հըրըցանա, ծեն տամ.-Իստի էք, վախումիլ: Էտ մարթը վըխվըխելավ քինան և բիդի օցը, դաչանք անում, թա թող ծըեռքես վըեսկեն քըշտիտ կենա, քինան սոլթան դոլնոմեն պերանն էլ պիրիմ: Եր և կենում, քինան, հիշքան վրեր վըեսկե կա, լոխ պիրում օցըն կոշտը: Օցն ահում և.- Ախպըր, ախեր դե վըեսկեն հինչիս ա՞ հանջաթ, էս քու մըրթոթունըտ ըմ փորցում. տար, հիշքան վրեր վըեսկե յըս պերալ, ինձ հանջաթ չի, վըեղեն տակեն հիշքան վրեր լմվ- լմվ տըեղեր կա, լոխ իմն և, օտըլըս էլ վըեղ և, վըեսկեն իմ հինչիս ա՞ հանջաթ, ամմա էն մին դոլնոմեն էլ վրեր մին պեն փոնըն, տի դանլաթ չանես:

## 86.ՕՑԵՆ ԽՈՄԿԸ

Օգր քյիննամ ա մին մարթու բաղում պոնն տինոն, ամեն օր մին վրեսկե տոնս օնում, տինոն պոննին ըռաչին: Էտ մարթը ամեն օր կյամ ա վրեսկեն յոր օնում, ըստոծեն փառք տամ, օցեն էլ էրկան ումբուր օգում, թողում, քյիննամ:

Մին տըռնան էտը տա էնքան հըրուստանում ա, վրեր օգում ա քյիննամ Մեքկա, հաջի տըռնա: Քյիննալիս տղեն թափշուր ա անում, թա վրեր ամեն օր քյիննամ վրեսկեն յոր օնես, օցեն քյեփեն նի չի կյնա:

Հարը վրեր հըղե յա ինոն, տղան մին քանի օր քյիննամ ա պոննին ըռաչան վրեսկեն յոր օնում, մինգյել մտածում ա, թա իստի ընելավ հի՞ր պիտի հրուստանամ, հնգիր էն ա օցեն ըսպանեմ, պոննը քննդիմ, վրեսկին լոխ մին դոնոնանց տոնս տամ: Լիհն վրեր միակը եր կալած քյիննամ ա բիդի պոննը, պոննին դըլդումը վրեննը կենում, օգր տոնս ա կյամ, կըլսեն օգում ա թա թխե, հնքվին ա նի կյամ, հնքյին կտրվում ա, օգր չնշմիշ ա ինոն, լոք տամ տղեն վրեննան կծում, աղուն ջանավը հընցըցնում, ըսպանում: Հարը խաբարն ըսկանում ա, կյամ: Համ տղենան ա ինգյոն, համ վրեսկան:

Մին քանի տարե վրեր անց ա կենում, էտ պենն էլ քյոնհնանում ա, հարը քյիննամ ա օցեն դաչանք-պղատանք անում, թա հինչու իլնալ ն, իլնալ ն, եք բիրիշինք: Օգր թա՝ չե՛, վրեշ տու կըկարես քու տղետ մըննատ քցիս, վրեշ էլ ես՝ իմ հնքյիս: Տու քըգետե, ես՝ ինձետե:

## 87.ԸՐԿՈՒՎԸՆՆԱՆՈՒՆ ԱՍՏՈՒԾ ՉԻ ԻՆԻԼ

Մին մարթ քյիննամ ա տըեսնում մին օց կրակումը իրվիլիս: Ծըռոքեն թորբան քյինդիրան կապում ա, թող անում կրակեն մաչը, օգր քցում թորբան, տոնս օնում: Տրանա էտը օցն օգում ա էտ մարթին կծե: Տա թա՝ պա էտ էլ իմ վերչին լոնվոթունըս ա՞: Օգր թա չե՛, վրեր չե՛, պիտի քեզ կծեմ, ըսպանեմ, ըրկուվըննանուն աստուծ չօնե: Մարթը թա՝ ես քեզ փիս պեն չըմ ըրալ, կրական տոնս ըմ կալալ վրեր տոնս կալած չինի, միե արտեն էրվալ իր, մոխեր տըռալ: Օգր թա՝ քյիննաք մին քանի հոքու անա հըրցընենք, վրեր ըսեցեն պեց թող, պեց ըմ թուղըլական, թա չե, կծըլական ըմ: Մարթը թա՝ հա՛:

Հղե յըն ինոն, քյիննամ: Մին խիլն վրեր հըռանում ըն, եզնն ա

պըտահում: Օգը եզանը հըցընում ա. - Էս մարթին կծեմ ըսպանե՞մ, թա պեց թողեմ: Եզնը՝ թա լիհն մարթը չի՞ ինձ Էս օրը քցնի, վիզըս ջղո՞ շիննի, կծե՛, ըսպանե՛, ըրկուվըննանուն աստուծ չօնե:

Ետնան վըեր քյիննմ ըն, էշն ա պըտահում: Էշին անա յել վըեր հըցընում ըն, տա թա՝ մարթին աստուծ չօնե, նա յա մաշկըս ջղո՞ ըրալ, կծե՛, ըսպա՛նե:

Մին խիլլն յել վըեր քյիննմ ըն, աղվըեսն ա պըտահում: Ըղվըեսին էլ վըեր հըցընում ըն, մարթին թաքուն ասում ա.- Վըեր վըերսկանը կյն, իմ քյեցած կըծանես տըեղակ օրիշ կածան նշանց տաս, Էս քեզ օցան ըզըդըլական ըմ: Մարթն ասում ա՝ լնվ: Աղվըեսը օցեն հըցընում ա, թա՝ Էտ մարթը քեզ կրական հունց ա՞ տո՞նս կալալ, օցն ասում ա.-Քյինդիրան կապած թորբան թող ա ըրալ կրակեն մաչը, նի յըմ մտալ թորբան, ծիքյ ա տուվալ, տո՞նս կալալ: Աղվըեսը թա հունց ըս նի մտալ, դե մին նշանց տո, տըեսնում: Օգը սաքավ օգում ա թա նշանց տա, նի յա մննում թորբան, աղվըեսը մարթին աշկավ ա անում, վըեր ոըեխը քուղավ կապե: Տա թուրբեն ոըեխը դնստին կապում ա, քարը յոր օնում յիրն կյամ, օցեն ըսպանում:

Աղվըեսը վըեր հղե յա ինո՞նմ քյիննմ, վըերսկանը կյամա քյեցած տըեղն Էտ մարթին անա հըցընում, տա մաննը թուշ ա օնում, նշանց տամ: Նշանց տուված տըեղավը վըերսկանը քյիննմ ա ըղվըեսին քթենո՞նմ, թո՞նվանցը յիրն անում, վըեր քցո՞նմ: Էտ մարթը մուտանում ա, Էշում տըեսնում աղվըեսը փըլըփալի ընելիս: Լիհն տի հոքուն յիրն մարթին տըեսնում ա, թա պա դո՞լզ չը՞ն ասալ, վըեր ըրկուվըննանուն աստուծ չօնե:

#### 88.ԼԻՎՈԹՈՒՆ ԸՆՈՂԵՆ ՎԵՐԶԸ

Ընում ա, չնո՞նմ մին մարթ: Էտ մարթը մին ծո՞նն-ծմեռնը օր հղցավը քյընո՞նմ վախտը տեսնըմ ա, վեր մին օխծը սառած, վեր ընգած: Օխծը շատ ա խընթրում Էտ մարթին, վեր ցորտ ա, ինձ Էս ցուրտան ըզադե: Էս մարթը օխծը յոր ա օնո՞նմ տնո՞նմ ծուցումը: Մին խիլլա քյնիլից ետավ օխծը լնվ թքանըմ ա: Թքանըմ ա թա չէ, մարթին պկան փոնում ա, վեր ըսպանե: Էս մարթը շատ դաչանք ա անըմ, վեր ո՞ւրնն ըսպանե վեշ: Օխծը ասըմ ա.- Լն՛վ, քյնի քյնինքյ, մին օրիշը կպտահե կիրցնինքյ, հինչ վեր կասե, ինդի կանինքյ: Մին խիլլա քյնիլուց ետը մին էշ ա պտահըմ: Էս մարթը ասըմ ա. - Էշ ախպեր, Էս օխծը սառած փղացած ա ըլնի, խղճացալ ըմ, տընի

ծուցումը, միե՛նգ թքացալ ա, օգու՛մ ա ինձ ըսպանե. միե՛նգ լիվոթունը կոխ ա տամ, հինչ ա՞նինք, վեր լավ ինի, ըսպանե՞ ինձ, թա չէ: Էշը բադասխանըմ ա.- Հա՛, թող ըսպանե, մարթին խղճալ չըն: Ես լավ, ջանիլ էշ վխտես միշտ պեռնալ ըն, մաշկիս նստալ ըն, ամմա միե՛նգ պրռավալ ըմ, ինձ էշըմ չըն և պերնալ ըն էս բյաբան դ՛ղղո՛ղմը պեց թողալ, վեչ ուտիլի կա, վեչ խմիլի, մին կյո՛ղ էլա կավեչ, վեր կյն ինձ օտե, հոքիս ըզադե:

Էշին ասած խոսկանը ետը մարթը օխծան խնթրում ա, վեր մին օրիշը քթենան և ընդրանա էլ հըցնին: Միկա էլ քյո՛ղմ ըն, մին լղար կավ ա պտահըմ: Էս մարթը կվեն հըցնում ա. - Կավ քույրիկ, էս օխծին ըզադալ ըմ, միե՛նգ լիվոթունըս կուրցնում ա և օգու՛մ ա ինձ ըսպանե, հինչ կա՞սիս, ըսպանե՞, թա պահե: Կավը ասըմ ա.- Հնա՛ն ըսպանած էլ բիդար, ընդրա համար, վեր էս ջանիլ վխտիս էրկու քթեչ կաթն ըմ տվալ, միե՛նգ պրռավալ ըմ, լղարալ և հնա՛ն մեսս էլ ուտելի չի, հատե՛, պերալ ըն ըստեղ պեց թողալ, տրոթուն չըն անըմ:

Մարթը նորն ա խնթրում, վեր մին օրիշն էլ քթենան, նրան էլ հըցնին: Օխծը ասըմ ա՛ լնվ կինի: Շատ ըն քյո՛ղմ , խրեց ըն քյո՛ղմ, մին աղվես ա ջո՛ղմ. Էս մարթը ո՛ղմն դարդը մին-մին նաղլ ա անըմ ինդի, հունցու էշին և կվեն ա պատմալ: Աղվեսը ասըմ ա. - Ա՛յ մարթ, էտ օխծը հիշտեղ ա՞ ըլնալ: Մարթը ասըմ ա.- Էն ա ըլալ էս պիծի քսակեն մաչին պլո՛ղված, սառած-փղնցած, հղըցը վեր ընգած: Աղվեսը ասըմ ա.- Սոտ կինի, էտ մեծ օխծը էտ պիծի քսակըմը տղվարվել չի, թող նի մննե քսակը, տեսնամ աշկավս և սուղս անիմ: Աղվեսն ասըմ ա թա չէ, օխծը նի յա մննում քսակը: Նի յա մննում թա չէ, աղվեսը մարթին ասըմ ա. - Արա ճելլ ըրա քսակեն պիրանը կապե: Մարթը քսակին պիրանը կապում ա: Աղվեսը մարթին ասըմ ա.- Արա՛, այ սարսաղ, հետե մահակը վերցրու, թակե ըսպանե: Մարթը մահակը յոր ա օնում, օխծին թակըմ, ըսպանըմ: Ըսպանըմ ա թա չէ, մարթը աղվեսին ասըմ ա. - Աղվես ախպե՛ր, քեզ հինչ լիվոթուն անիմ, վեր ինձ էս կրական ըզդեցեր: Աղվեսը բադասխանըմ ա.- Քզանա վեչ մին պեն օգու՛մ չըմ, միայն հանե՛, իմ պո՛ղնըս էն քոլին տակեն խոր ծակն ա, վեր կարիս, միկա հաց, վեսկեռ պեր քցի ծակեն առաչը, էս տո՛ղս կկյամ կօտիմ, յոլա քյո՛ղմ մինչն ծո՛ղնը հնալի, էլլիա կքյո՛ղիմ, հավա պենն կճարիմ, ապրիմ:

Մարթը միկա քյո՛ղմ ա, տեսնըմ մին օվչի թո՛ղվանցը ծերքեն, թազին հետան կյամ ա: Էտ մարթը ասըմ ա. - Արա օվչի, հանե՛ Էն քոլեն տակեն

ծակըմը մին աղվես կա, քյնի մին թոխուր էլ, միկա քաքուռ էլ պեր, թոխրավը քանդի, քաքուռն էլ ծակեն մաշին մոլ տոք, մին լավ աղվես կա, փոնե, ամմա վեր փոնիս մորթեն մաշկիս ծախիս, հանց ըրա մին պեն էլ ինձ տաս: Էս օվչին հըրցնում ա.- Էտ հինչ ա՞ղվես ա, վեր իտի տեղը լնվ գլղողնում ըս: Էս նայինսափը ըսկզբան մինչն վերչը հինչ վեր ըլնա ա, օվչուն պատմում ա:

Էս պատմածը օվչին ըսկանըմ ա թա չե, ասըմ ա.- Ես կարել չըմ էտքան լիվոթուն անողեն, կյանք ըզողողեն ըսպանիմ, ամմա վեր տու էտչանք լիվոթուն կուրցնող ըս, քեզ կարող ըմ ըղվեսին նվմզ սաթկացնեն: Ասըմ ա պրծնում, թոնվանցը փորեն օնում, խփում սաթկացնում:

#### 89.ԽՇԵԼՈՒՆՔ ՀԱՌՀՆԸ

Մին մարթու, մինգել մին կնգան չորս տղա յա ինձում, չուրսըքանին էլ փսակում ըն, մին քանի տարե բիրնդի ապրում ըն, ետնան էլ օգում ըն, վրեր ճոկվեն, ճոկ-ճոկ ապրեն: Տրա հետե մին ձերհղցողն տնըցեք հըվաքվում ըն, մսլիաթ անում: Ախպերքն ան հառնները ամեքյա մին պեն ըն ասում, պատրունն էլ վրեր օգում ա թա խոսե, կուճուր հառնը ասում ա.- Ապա, թող մին պեն էլ ես ասեմ: Պատրունը՝ թա ասե: Տա ասում ա.- Էսքան տարե բիրնդի ապրալ ընք, թող մին տարե յէլ ապրենք, մենակ թա տանը հինչ վրեր տոնրոնը կյն, իմ խուսկավս ինի, վրեր փիս ինի, հնշեվ կանենք, թա մին տարե յէլ ընք բիրնի ապրալ: Նրանա ետը մինգել լափ հնշեվ ըրեք, թա էտ մին տարեն էլ տոնրոնը ըք անց կըցըրալ: Պատրունն ասում ա. - Լնվ, թող քու ասածը ինի:

Էքյսի օրան ըսկսած, էտ հառնը ամմեն մինին ձերան պենին յիրն յա տինձում, լոխ ամեքյա ձերանց պենը ճինանչում ըն, հետան քյիննմ, իսկ ձերհղցողնը կյնլիս ամեքյա մին պեն պիտի տոն պիրին: Հառնը ասում ա.-Հու վրեր մին փաղ, մին չոփ, մին քար, մին տաշեղ, յա մին օրիշ պեն չի պիրի, մհակը յօր ըմ ուննական, կլիսավը թխեմ:

Ամմեն ձերհղցողն տոն կյնլիս լոխ ամեքյա մին պեն ին պիրում: Մին օր էտ հառնեն նշանածը մննան ինցղում ա, վրեչ մին պեն պիրում չի: Վրեր կյամ ա տանան մուտանում, բոնրղան եշում ա, տըեսնում ծըեռքը տերտակ, ինքյն ձերան ասում ա, վրեր փնլնքյանավը պիցրանամ, կնեգյս մհակը յօր ա ուննական, կըլիսավս նի հըսցնե: Ետ ա տըեռնում քյիննմ, վրեր մին պեն

քրթենն ալիրի տոն, քրթենն չի: Բոլորդան եշում ա, տրեսնում մոտե ծառավր քցած մին ըստակած լոկ. յոր ա օնում միակավր քցոն, վրխվրխելավ տանան մուտանում: Կնեցը վրեր տրեսնում ա, ասում ա.- Պեր, էտ էլ հարկավրեր կրկյն: Էտ լոկը տանում ա հըլաթումը վրեր քցոն:

Ուրերան մին օր թաքավրերեն կնեցը քյինն ա վրեր մոտե կյետումը լըղանա: Ուրնն զինյաթը (արդուգարդը) կյարմոնր յըլլեխում կապում ա, տինոն մին քոլու տակե, շորերը հանում, նի մննում կյետը: Էտ վախտը մին դուգդուն երգյինքյավր թոչոն ար: Ղուգդունը եշում ա, տրեսնում մին քոլու տակե մին կյարմոնր պեն ա ուրվամ: Քըշանում ա յոր օնում, ճանցը քցոն, քյինն: Թաքավրերեն կնեցը լըղանում ա պրծնում, կյետան տոնս կյամ, շորերը կյետում, քոլեն եշում, տրեսնում զինյաթը կա վուչ: Տերտնկ քյինն ա տոն, թաքավրերեն ամմեն հինչ ասում: Թաքավրերն ուրնն երգյիրավր մին խաբար ա անում, իմաստուն մարթուցը հըլաքում, մալը-հաթ անում, խորհուրթ հրցընում, թա հի՞նչ անեն, վրեր զինյաթը քրթենն: Տու մի ասել դուգդունն էտ զինյաթը եր կալած, էտ ծառեն կլխավր թոչոն ա, վրեր եշում ա տրեսնում լոկը ծառավր քըցած, մուտանում ա, էտ զինյաթը վրեր քցոն, լոկը յոր օնում, քյինն: Էտ կուճուր հառհնը վըսկեղանը յոր ա օնում, տանում տոն: Երգյիրին իմաստուն մարթուցը մալըհաթը վրեր տահանց էլ ա հսնում, էտ հառհնը ուրնն պըտրունեն ասում ա.-Քյինն թաքավրերեն կոշտը, ասե կնգանտ զինյաթեն տըեղը կուճուր հառհնս ա գյոնոն: Պատրունը վրխվրխելավ քյինն ա թաքավրերեն կոշտը, վրխվրխելավ էտ խոսկերքն ասում: Թաքավրերն ուրնն մարթուցն ասում ա.- Էտ հառհնեն ծեն տուվեք, թող կյն: Հառհնը վըսկեղանը պիրոն ա, տամ թաքավրերեն: Թաքավրերը հրցընում ա, թա էտ հունց ա՞ ինցյալ ծըեքըտ, տա ամմեն հինչ նաղլ ա անում: Իմաստուն մարթիքյն ասում ըն.- Կարող ա պըտահի, դուգդունը շատ հեռու վա տրեսնում, կյարմոնր յալլեխը հըռըցանա տըեսալ ա, գյիդնցալ ա թա ջնմոնք ա, եր ա կալալ, բայց ջիմոնքու վըետ չի եկալ, ծառեն կլխավր անց կընալիս վախտը լոկան ջիմոնքավըետ ա եկալ, յալլեխը վրեր ա քցալ, լոկը եր կալալ, թոչն, քյեցն: Թաքավրերն էտ հառհնեն հրցընում ա, թա հինչ լիվո՞թուն ըս օգում անեն: Հառհնը ասում ա.-Թաքավրերն ապրած կենա, վրեր վըեչ մին լիվոթուն էլլա անես վուչ, պեն չըմ ասել: Թաքավրերը հառհնեն ան պտրունեն լմվ վըսկեղան, խագնա յա տամ, հղե տինոն, տահանց օխտը պորտեն էլ

խարջա-բորջա ըզադում: Էտ վրեսկավը լնվ պըլըտնե յըն շինոմ, լնվ ապրուստ ըստեղծում, պատրունը թա պա ես քե մատաղ, ա կուճուր հատինը, մեհենգ մին տարե չե, լափ մինչեվ վերչ լոխ բիրանդի յընք ըպրըլական, օրաս ետը էս տանը մըեծը տու վըս, հինչ վըեր ասես, լոխ քու խուսկավտ ընք քյիննական:

#### 90.ՈՒԼՍԸ

Մին մարթ էնքան վըխըկոտ ա ինոմ, վըեր կարում չի, թա մենակ տանան տոն կյա: Ամեն քըրհանա, ամեն ուրողոն, կնեգն ար տրան տոն օնում, տանում տոնը, էտ պիրոն: Մին ուրողոն էլ էտ մարթը կնգանը քշտին թա պա՝ հինչ լնվ լոնսնոնգն, քյարվան կտրելի քշեր ա յե՝ ... կնեգը, թա վըեղըս կըլխետ, կարում չըս թա տանան մենակ տոն կյան, քյարվան կտրող ըս տըեռալ: Համ ասում ա, համ տոնը քըլում, տրան թողում տոնը: Մարթը հիշքան դաչանք-պղատանք ա անում, թա տոնը պեց ըրա, կնեգը պեց չի անում: Տա թա՝ դե վըեր պեց չըս անում, մին ծոն, մինգել մին քյենդիր տո, էս հղե յըմ ինոմ, շենան տոն ըմ կյամ, քյինամ օրիշ տըեղ:

Կնեգը ծոն նան քյենդիրը տամ ա տրան, տա հղե յա ինոմ, քյինամ: Շատ ա քյինամ, թա խրեգ, մին ճրոն դրաղ ա տոն կյամ. տըեղ մին մըեծ կորե յա ինոմ, փըռնում ա, տինոն ծուցումը, հղե ինոմ: Մին խիլն էլ վըեր քյինամ ա, տըեսնում ա մին մըեծ դարադամա ծոխ ա պիցըրանոմ: Նի յա մնում դարադամը, տըեսնում օխտը օշափ, մին մըեծ դգդան տիրած ըորչներեն, կրակեն տակն ըն տամ, վըեր իփի, օտեն: Տանցա մինը ծըեռքը տանում ա բիդի յախան, մին մըեծ վիչիլ տոն օնում, ուշըփներեն նշանց տամ, թա տուք էլ տոն կալիք, տըեսնանք հոնր վիչիլ ա մըեծ: Լոխ վըեր տոն ըն օնում, էտ տղան էլ ծուցեն կորեն ա տոն օնում, թա սա յել իմ վիչիլն ա: Ուշըփեն լոխ սրտաճանք ըն ինոմ: Տրանա ետը էն օշափը ծիք ա տամ կուռնրտական մին մազ պուկում, թա եկեյ տըեսնանք հոնր մազ ա լօխճընան մըեծ: Լոխ վըեր ծիք ըն տամ ուրանց մազերը պուկոտում, էտ տղան էլ քյենդիրը տոն ա օնում թա էս էլ իմ մազն ա: Ուշըփեն նորըմինան վախում ըն, ասում ըն սա մըեզ լոխճինին կուտըրըլական ա: Ետնան քյինամ ըն փադու: Ուլման ասում ա.- Պերեք էն մըեծ քյենդիրը ծըեռավը տանք, պուկոտենք, տանենք: Պիրոն ըն ծմակեն մաչին մին խիլն տըեղ քյինդիրնվ կըպոտում, վըեր տանեն, նորից ուշըփներան մինը

թա՝ էս մըեզ լոխճին կուտուրուկական ա, պա հինչ ա՞նենք: Վըեր ծըռերան մին քանինը պուկոտում ըն տանում, տահանք մալըհաթ ըն անում, վըեր օղտը վըեսկավ պեռնեն, տան ըտըրան, հղե տինին, վըեր Ուրանց ըսպանե վուչ: Ուլմմը վըեր օղտերը վըեսկավ պեռնած քյինմմ ա Ուրանց շենը, ուշըփներեն մինն էլ ա նհետը քյինմմ: Վըեր տանան մուտանում ա, ծեն ա տամ, թա՝ ա՛ կնեգյ, տոռնը պեց ըրա, օղտերը վըեսկավ պեռնած կյամ ըմ: Էտ վախտը դերը տըղերքատ մոտե յա ինձում, ըսկանում ա, Էշում, տըեսնում օշափն էլ Ուլմմին նհետ, ամմեն հինչ կլի ա ինգյձում, պեցուր սասավ թա՝ էս ամենավըխլըկոտ մարթն ա, հունց ա՞ քյացալ Էսքան վըեսկեն ուղտերեն պեռնալ, պերալ: Օշափը կլիտու վա ինգյձում, վըեր տա Ուրանց քմական եկալ, օգում ա Ուլմմեն ըսպանե, վըեսկեն յօր օնե տանե, Ուլմմը կնգանը թա՝ տենակը պեր, ուշափեն մորթենք: Ուշափեն աշկը վըեր հմլմ առաչ ա Ուլմմին անա վըխեցած ինում, նորից ա վախում, սրտաճանք տըռնում, օղտերն ան վըեսկեն թողում ա, փախճում: Ուլմմին կնեգյը ուրխացած տոռնը պեց ա անում, վըեսկեն ուղտերան վըեր օնում, ըսկսում մըեծ-մըեծ պալատնե շինիլը: Ուլմմը տըռնում ա շատ մըեծ, հարուստ մարթ:

#### 91.ԴԵՐԻՆ ԱՂՈՏԿԸ

Մին անգրագետ դեր ա ինձում մին շենում: Մին օր Էջմիածնան մին վարթաբեդ ա կյամ , վըեր տըեսնա, թա տա հունց ա մըեռալ թաղում, հըրսանեքյ անում, աղոտկ անում: Դերը վարթաբեդին նհետ քյինմմ ա ժուղովուրթը հըվաքում, ասում.- Ա՛ ժուղովուրթ, գյձղձում ը՞ք հինչ կա: Ժուղովուրթն ասում ըն.-Չէ՛, գյձղձում չընք: Դերն ասում ա. - Դե վըեր գյձղձում չըք, քյեցեքյ ծեր պենին: Տահանք էտ ըն տըռնում, քյինմմ:

Էքյսի օրը նորից ըն ժուղովուրթեն հըվաքում, Էլլա դերը հըրցնում ա. - Ա՛ ժուղովուրթ, գյձղձում ը՞ք՝ հինչ կա: Հըվաքված մարթիքյ ասում ըն.-Հա՛, գյձղձում ընք: Դերն ասում ա.- Դե վըեր գյձղձում ըք, էլ հինչ ա՞սեն, քյեցեքյ: Ժողովուրթը քյինմմ ըն:

Մին օր անց կացած, վըեր վըրթաբեդը նան դերը նորից ըն ժուղովուրթը հըվաքում, էս դձնձում սահանք պայմանավորվում ըն, վըեր դերը թա Էլլա էտ պենը հըրցնե, կեսն ասեն գյձղձում ընք, կեսն էլ ասեն գյձղձում չընք: Իտի յէլ անում ըն:

Էքսի օրը վրեր ժողովուրթը հրվաքվում ըն, դերը նորից ա հըրցընում, թա գյ՛ղղ՛ում ը՛ք հինչ կա: Կեսն ասում ըն գյ՛ղղ՛ում ընք, Էն մին կեսն էլ ասում ըն՝ գյ՛ղղ՛ում չընք: Էս դ՛ն՛ումը դերը ետ ա տըեռնում, ասում.-Հու գյ՛ղղ՛ում չի, թող քինա գյ՛ղղ՛ող մարթուցն անա հըրցնե: Իտի ասում ա, թողում քինամ:

Էն մին օրն էլ ժողովուրթը վրեր հրվաքվում ըն, դերն ըսկըսում ա աղոտկ անելը: Դե էլ տառ չի ճինանչ՛ում, վրեր սաղմոս յա շարական կմրթի, ըսկսում ա ինքն ղըմն խոսելը, քթեն տակեն մըմըռում ա, ասում. - Երգյինքավը մին դուշ ա քինամ՝ տեղեն ա, տեղեն ա, ալելույա, ալելույա՛...

Վրեր դերը նորից ա ասում՝ տեղեն ա, տեղեն ա, վըրթաբեդն էլ ետ ա տըեռնում ասում.-Իստի ժողովուրթեն վրեր կաշին էլ մաշկեն, տեղեն ա, տեղեն ա...

## 92.ԹԱ ՀՈՒՆՑ ՄՈՒԼԱՆ ՔՅԻՆՄՑ ԷՆ ԴՈՒՆՑԱՆ, ԵՏ ԵԿԱՎ

Մոլլա-Մասրանդին (Նասրեդինը) քինամ ա ծմակը փեդ ընելի: Եր ա ին՛ում ծառը, վեր փեդ անե: Ըսկսում ա ներքնից կտրելը: Մին մարթ հղըցավը քինամ ար: Տեսավ, վեր Մոլլա-Մասրանդինը ղըմնից քաշիցն ա կըտրում, ասում ա. - Ա՛յ մարթ, եթե քաշիցն ըս կտրում, տու վեր ըս ինգյիլու, վնասվես: Տա պաղասխանում ա, ասում ա.- Խե՞քիդի վեր ինգյնիմ ծառից, Էն ըմ ծառին յիրն: Ծառը կտրում ա, լիհն քիչ ա մնամ, պարան ա կյամ, ինքն էլ վեր ինգյ՛ում տակը: Տա մտածում ա, ասում ա.-Էս մարթը իմաստուն ա, վեր գյիդնց թա էս ծառան վեր ըմ ինգյիլնկան: Վազ ա տամ տրա հետան, ասում ա.- Ա՛յ մարթ, վեր տու տի իմաստուն ըս, ասե տեսնամ ես հի՞ք ըմ մըռնըլական: Տա բաղասխանում ա, ասում ա.- Ես իմաստուն չըմ, հու չի՞ գյ՛ղղ՛ում, վեր ծառը տական կտրում ըս, պարան ա կյնլու: Ախրը վեր տա տրանա ծեռք չի կտրում, տա ասում ա,-Քանի է՞ջ ըս պերալ, վեր փեդ անես: Տա բաղասխանում ա, վեր օխտը էջ ա պերալ: Ասում ա.- Երբ վեր էշերըտ պեռնես, Էն ա դիք կա, Էն դիքավը քինալիս եթե էշերին բոլորի քըմական քամի տ՛ղես կյն, Էն վախտը քու մահըտ ա:

Տա վրեր հղե յա ին՛ում, դիքյավը քինալիս վախտը էշերն ըսկըսում ըն պեց թողելը, գյ՛ղղ՛ում ա թա արտեն ղըմն մահն ա, նի յա մնում մին ըղվեսու ծակ, կյ՛ղկերը կյամ ըն, ըսկսում տրա էշերն օտելը: Եշում ա,

տեսնում, վեր կյո՛վերն իշերեն օտում ըն, ասում ա,- Վա՛յ, Մոլլա-Ման-րանդինը սաղ ինի, կյո՛վերն իշերեն օտե՛ն: Մին չորս օր, հինգ օր մնամ ա փոսումը, ջանսըգ ա տըռնում, եշում ա տըռնում մին քյարվան, ճորեքը նան էշերը պեռնած, ճանապարհվը քյինամ ըն: Կլո՛խը էտ ծակից հանում ա, եշում ա տըռնում թա տա հի՛նչ քյարվան ա: Տեղ ճորենեն նան ծիյանը խրթնում ըն, պեռները վեր ածում: Էտ մարթուցան մինն ասում ա.- Ա՛րա, էս հինչ պըտահե՛ց, վեր ճորենեն նան ծիյանը խրթնեցեն, պեռները վեր ըծեցեն: Տրանց հնգյերներից մինն ասում ա.- Ընդեղան մին կյո՛վիս տո՛ւս եկը տեմաց, ճորենեն նրանա խրթնեցին: Հավաքվեցին տեղ, աղվեսին ծական մուլլեն տո՛ւս կալին: Ըսկսեցեն մին լմվ թակելը: Դե քանի օր ա հանլն ինգյած, տեղ սոված, մինգյել լմվ թակալ ըն, լափ ա հանլն ինգյո՛ւմ, քյինամ ա ո՛ւրանց կյուղը: Տեղ ո՛ւրան հրվաները ասում ըն.- Մոլլա քանի՞ օր ա իրնում չըս, հիշտեղ ը՛ս իլալ: Մոլլան ասում ա.- Էն դունյա յըմ իլմլ է՛, մեռած, Էն ըմ իլմլ Էն դունյա: Ասում ըն. - Էն դունյա հինչ կա՞, հինչ ը՛ս տեսալ Էն դունյից: Մոլլան ասում ա.- Էն դունյա հեչ քյափուռը ճորե չի խըրթնըցնե, շատ ըն թակում նրա համար:

### 93. ՀԸԹԸՐՔԵՑՈՒՑ ՆԱՂԼԸ

Մին քանի հըրթըրքեցե քյինամ ըն փադու: Տահանց մին մարթ ա ջիհում: Էտ մարթին ծեն ըն տամ, ասում.- Եք տես մըեր կացեններան հո՛ւրն ա սոր: Էտ մարթը տահանց կացեննեն մին -մին յոր ա օնում, փորցում, ասում. - Էս մինը սոր ա: Մինգյել Էն մինն ա յոր օնում, ասում. - Էս էլ ա սոր: Իտի ընելավ կացեննեն լոխ յոր ա օնում տինում ծիյին թարքյին, ծին չափ տամ, քշո՛ւմ, փախճում:

Հըրթըրքեցեք էտ ծիյին քոռակը փոնում ըն, կյիցըրներեն շորերը հանում յիրա տամ, վըեր քոռակը տակեն ըստակե: Էտ քոռակն էլ շորերը յոր ա օնում, փախճում, քյինամ մորը հետան հըսնում: Սահանք թա՛ էս քոռակը խե՛ պիտի կարե փախճի, շուրըրնես լոխ յիրա յընք տուվալ: Մինգյել եշում ըն, տըռնում դերն ո՛ւրան շորերը լոխ հանած, մենակ շալվարը կյեցը: Ասում ըն.- Հինչու ըրալ ա, լոխ դերն ա ըրալ, վըեր շալվարը հանած ինամ քցած քուռակեն յիրա, կարալ չար փախճի: Համ ասում ըն, համ փոնում դերին էնքան թակում, վըեր մըռնում ա:

#### 94.ԹՍՄԲԱՆԱԽԸԻԳՅԸ

Մին մարթու, մին էլ մին կնգան մի շատ թմմբնալ ախճիգ ա ինձում, էնքան թմմբնալ, համ էլ քուռուդուր, վրեր ծեռքավը վրեչ մին պեն չար կյամ, թա անե: Վերչը, մին սովդմբյարու կըլ՞ի կապում ըն, տրա նհետ փըսակում:

Մին օր էտ սովդաքյարը քյիննամ ա բագար, օխտը փութ պեմբնակ պիրում տոն, տամ ղըրան կնգանը, վրեր կյիզի, մանե, թիլ պըդրաստե, հանցու տանե ծախե: Ինքյն էլ մին ամսավ քյիննամ ա օրիշ տըրեդ: Սա դե ծեռքավը հինչ ա՞ր կյամ, վրեր հինչ անե, պեմբնակը տանը մին բուրջումը վրեր ա ածում, թողում ինդի, նի յէլ չի կյամ:

Մին օր էլ էտ հառհներ շփոթ ա իփում, վրեր օտե, էտ շփոթեն շատը օսերնըվեր վրեր ա ածում, շորերը վրեննան մինչն կըլ՞իսը յըդտուտըցընում: Էտ վախտը սադանցը թաքավըրեն տղան էլ հիվընդացած ա ինձում բուղազան, կարում չար, թա խոսե: Հիշտեդ տանում ըն, վրեր լճվըցընեն, վրեչ մին դոխտուր յա լողմանի վրեչ մին պեն կարում չըն անեն, տերտակըրոշ պիրձում ըն տոն, հույսըրնեն-հըվըտնեն թամամ կտրած: Սադանցը թաքավըրեն տղան էտ հառհներ տանը դրադավը տընելիս վախտը վրեր տրան էտ հնլ՞ումը տընանում չի՞, փորան փոնում ա, ծիծաղում: Էնքան ծիծաղում ա, վրեր լափ հնլն ինգում ա: Տա թունդ ծիծըղելիս վախտը բողազը պըտառվում ա, հիվընդոթունն անց կենում: Սադանեն տղան լճվանում ա, էլլա տըռնում ամեն օրվա սադանան:

Սադանցը թաքավըրեն էտ վրեր ըսկանում ա, կյամ ա էտ կնգանը կոշտը, տրան նաղլ անում, վրեր ղըրան տղան իստի-իստի, բուղազան հիվընդացած ա իլնլ, հինչ մարթու կոշտ տարալ ըն, կըրեցալ չըն լճվըցընեն, մենակ ինքյն ա լճվըցըրալ: Օգում ա գյիդն, թա էտ կնեգը հինչ լճվոթուն ա օգում, վրեր սադանցը թաքավըրեն անե: Էտ կնեգյն էլ ասում ա. - Վրեչ մին լճվոթուն էլ օգում չըմ, մենակ լիհն մին օխտը փութ պեմբնակ ա մարթըս պերալ ինձ տուվալ, ասալ կյիզի, մանե, թիլ շինի, վրեր տանեմ բըգարումը ծախեմ, մեհենգ էտքան պիմբնական իմ կըլ՞իսըս պեն չի տ՞ուս կյամ, թա օգում ըս ինձ լճվոթուն անես, տար կյիզիլ տո, մանել տո, թող թիլ պըդրաստեն, պիրին ինձ տան: Դե հինչ կասես, վրեր էտ կնեգը մարթին անա տ՞ողտո՞ղում ա, ինքյն էլ կարում չի վրեչ մին պեն անե, մին քանի օրան էտն էլ մարթը կյիլական ա, ջողոբը պիտի տա: Սադանցը

թաքավրերն ասում ա.- էտ ա՞ մին մըեծ պեն, դե լիհմ մին օրիշ լմվ, թինգյանկան պեն, յա վրեսկե, արծաթ, փող օգե, հիշքան վրեր օգես, էտ լճվոթունը վրեր տու ինձ ըրալ ըս, իմ տղես լճվըցրալ, իմ ծեռքավըս ամմրեն հինչ կյամ ա, հինչ վրեր ասես, կանես: Էտ կնեգյըն ասում ա.-Չէ՛, շնուրհակալ ըմ, օրիշ պեն օգում չըմ, լիհմ վրեր էտ պեմբանկն էլ կյիզիլ-մանել տաս, թիլ շինմծ դարկես, էտ էլ ա բոլ: Վերչը, սադանոցը թաքավրերն ռւրմն ասածն ա ասում, էտ կնեգյն էլ ռւրմն ասածը, սադանոցը թաքավրերը տեսնում ա, վրեր էտ կնգանը կոխկը հաստ ա, խելքն էլ մխըրե տեղումը չի, դաբուլ ա կենում, պեմբանկը տանում սադանոցը կոշտը, կյիզիլ, մանել տալ տամ, թիլ ըն շինում, դարկում էտ կնգանը:

Տի վրեր մին քանի օրն էլ անց ա կենում, ռւրմն մարթին կյմլի վախտը լափ մուտանում ա, էտ կնեգյը պիմբանկան պըդրաստած թիլերը տանը մին բուրջումը կյիլտոնում ա, թուփ-թուփ անում, տմբսոնում, վրեր սովդաքյմը կյմ տանե բըգարումը ծախե, փող շինի: Տոնը-տեղն էլ լոխ սրփոնում ա, հըվաքում, ամմրեն հինչ թամամ անում, գյիբենեն նան կըրպըտոնեն էլ տանը մաչավը մըկնոտում, մին վրեթես էլ գյոնդոնում չըմ հիշտըղա փըռնում, պիբում տինոնում խալիչին յիրմ: Ախեր դե վրեթեսը խալիչին յիրմ կըկենա՞, ծըեզ ըմ հըրցնում, վրեր կընալի ինի, Էն ա լիհմ միշտ էլ խալիչուցը յիրմ կինի իլի: Հիշքան էտ վրեթեսը տա տինոնում ա խալիչին յիրմ, թուլուլ ա ինոնում, ինգյոնում տափը:

Վերչը, մին օր տրա մարթը օղտերը նան ծիյանքը պիռնոտած, դրիբութունան կյամ ա: Վրեր կյամ ա տոն, կնգանը հըրցնում ա, թա պեմբանկը մանալ ը՞ս: Կնեգյը թա՛ հա՛, մանալ ըմ: Եշում ա տըեսնում տոնը-տեղը լոխ սիրփմծ-թիմըզցրած, գյաբմ-կարպետ տանալը սերունդնանց մըեկնած, վրեթեսն էլ տիրած խալիչին յիրմ: Սովդաքյմը հըրցնում ա, թա պա սա՞ հու վա: Կնեգյն ասում ա.- Իմ մըրաքուր ա, Էնքան պեմբանկ ա կյիզմլ ու մանալ, վրեր վրեթես ա տըեռալ:

## 95.ԱՄԵՔՅԱ ԵՐԵՍՈՒՆ ԿԱՊԵԿ ԷԼ ՉԻ ԻՆԳՅՈՒՄ

Երկու մոտե հնգերը ըն ինձում: Տհանցա մինը շատ պարտկ անող ա ինձում, ըրած պարտկն էլ ետ տամ չար: Էն մինն էլ շատ բիդի ռերան քաշող ա ինձում, կապեկն էլա պեց չար թողում: Հունց ա պըտահում, վեր էտ պարտկ սիրող հնգերը տրանա մեհետ երեսուն կապեկ պարտկ ա յոր օնում: Մին քանի տարե յա անց կենում, տա հնգերեն պարտկը տամ չի: Հնգերն էլ շատ քյիննվմ-կյննվմ կարում չի ռերան պարտկը յոր օնե: Կյամ ա քսան տարեն կլխավն անց կենում, էլա չի կարում իք օնե: Տա հարձը մընեթու ծախս ա անում, քյիննմ տրա տոն, մին լնվ օտում խմում, վերչումն էլա ռերան երեսուն կապեկն օգում ա, հնգերն ասում ա.- Խե յը՞ս ջափա քաշալ, ծախս ըրալ եկալ, տու քյինն ծրեր տոն ես քու փողըտ կըպիրիմ: Նորից ա մին տարե կլխավը անց կենում, պարտկ յոր օնողն էլա փողը տանում չի տա:

Պարտկ տվողն էլ քյիննմ ա տրա տան ըռաչին մին տոն շինում, ընդեղ կենում, հանցու միշտ հնգերը տըեսնա, մըետը պահե, տանե ռերան պարտկը տա: Տա տըեսնում ա, վեր հնգերն ռերան պարտկն օգում չի տա, կնգանն ասում ա.- Ես սուտըստո մըռնըլական ըմ, տու վըլ սուտըստո ինձիրն լնց կինիս, ամմեն հինչ ընեկան ետըվեր ինձ կըտանեք թաղեք, ինձնրհետ մին քանի օրվա ուտելի տես-տեն կըտինիս, հինգիստիս դաթավըն էլ մին ծակ թողես, հանցու վեր օթ հաղ անե, մին քանի օր տըեղ կենամ, ետնան տըեսնամ հի՞նչ ըմ անում:

Սուտըստո մըռնեկան ետը տրա կնեցը սուտըստո լնց ա ինձում, վայ-վայ անում; Ժուղովութը վեր լոխ հըվաքվում ըն, հնգերն էլ ա կյնմ, դնստին կլոխ ինգլում, վեր տա մըետալ չի, ըսկսում ա ինքն էլ սուտըստո լնց ընիլը, ետնան մտկումն ասում՝ ես սրան մին հունց քյննց պիտի կյամ, վեր մինչև կյանքեն վերչը մննան քցիվուչ:

Վեր ժուղովութը լոխ ըսկսում ըն լնց ինիլը, էտ մըետած տղեն հնգերն ասում ա. - Դե լնվ, թուղեցեք իմ հնգերես վերչին պարտկըս տամ՝ ես իմ ծըետքավըս լնվ լըղըցնըն: Ժուղովութն էլ ասում ըն. - Դե քու մոտե հնգերըտ ա, հունցը սըրտավըտ ա, ինդի ըրա: Տա պիրում ա լնվ ճոլը իփըցնըլ տամ, հեռ ածում, «մըետած» հնգերեն թա՝ տըեղատ եր կաց, թա չե, հեռ եկած ճոլը կըլիըտ ըմ ածում: Հնգերը սնա չի անում: Տա ըսկըսում ա պըթալթալիս ճիրավ հնգերեն լըղըցնըլը, հնգերեն էրում

ա, խրավում, սա գոռավ ձերան պահում ա, սնն չի անում:

Տրան տանում ըն ձերան ուտելի տես-տենին նիւտ թաղում: Հնգերը գլղղղում ա, վեր հեռ ածած ճղը ըծելան էտն էլ չի մրեռալ, բադարաքյան էտը մի պնի ա յոր օնում, քշերը քիննմ հնգերեն թաղած տըրդը մին ընգլղնալ ծակում, նի մննում կոշտը: Էտ վախտը քառասուն դըչըդնէ հինչ վեր քըրվանա վրեսկէ թըլանած պիրում ըն, վեր հենց ըտըդ ճոթ անըեն: Վրեսկեն ածում ըն տահանց «կիրիզմաննէն» յիրն, քառասուն տըրդ բըրբար փայ-փայ անում: Էտ դըչըդներեն մրեծեն մին շատ սոր ու էրկան շաշկա յա ինղն: Տահանց ասում ա.- Էս սիաթըս շաշկան կուխըլական ըմ Էս թննգլմ թաղած մըրըլին փորը, տըեսնամ հի՞ շտըղալ ա տղես կլղղկան:

Էտ վախտը ճոխտ հնգերունքն էլ տակեն ըն խոսում՝ Էն մինն ասում ա. - Երեսուն կապեկըս տո: Էտ դըչըդներեն ըսկանում ըն, գլղղղում ըն թա մըրըլներեն ձերանց անա յըն վրեսկուն փայն օգում, վրեսկեն թոդում ըն վեր ածած, փախճում:

Էրկու հնգերը տղես ըն կյամ վրեսկեղանը լոխ յոր օնում, նի մննում փոսը: Ծակած տըրդալն էլ լղեսնինգլին շոխկը ինգլմլ ար ըտըդ: Տահանք ըսկսում ըն լղեսնինգլին շոխկըն տակըն վրեսկեն կես անըելը: ճոթ անտղը պըրտքատար հնգերն ա ինում, Էն կըլխան պարտկը տղես ա կյամ, հնգերեն վրեսկեն երեսուն կըպեկալ պակաս տամ: Հնգերն էլ կովում ա. - Խէ յը՞ս իմ վրեսկես պակաս տամ: Էտ վախտը դըչըդնէն նորըմինան ըոխկ ին ըրալ, եկալ, վեր ձերանց վրեսկեն յոր օնըն: Տահանց դըլմըղալըն սննն ըսկանում ըն, դըչըդներեն մրեծն ասում ա. - Պա՛հ, տըես է՛, մըրըլներեն հիշքան շատ ըն, վեր Էնքան վրեսկին ճոթ ըն ըրալ, ամեքյա երեսուն կապեկ էլ չի ինգլղն:

96. ՀՈՒՐ ԸՐԱՎ, ՀՈՒՐ ԶԸՐԱՎ, ՊԸՐԿԸՓՈԽԱՆ ԿԸՆԵԳՅՆ ԸՐԱՎ

Մին աքյինչի մարթ ա ինձում, տա տարեն տասներկու ամբես անում ար, անում, միշտ պակաս ար ապրում: Թա ցորեն ար վարում, կյարի հաց ար օտում, թա կյարի յար վարում, էլլա կյարի հաց ար օտում: Կյեցն էլ վրեչ մին լմվ շոր կար, վրեչ էլ մին մարթու հետա հըսնում ար: Տենակը եկալ ար վրսկուռեն տեմ ինգալ:

Ուրերան մին օր էլ էտ մարթը կնգանն ասում ա. - Ա՛ կնեգյ, հինչան ա՛, վրեր ըշխադում ըմ, ըշխադում, վրեչ մադրեն կլոխն ա մին պեն ինգյձում, վրեչ էլ մադրեն տակեն ա պեն ուրվամ, ցորեն ըմ վարում, կյարի հաց ըմ օտում, կյարի ըմ վարում, էլլա կյարի հաց ըմ օտում: Կնեգյն ասում ա. - Քու հար ապրե, էտ նրանա յա, վրեր քու քուր քրդաքումն ձրանն լավ չի պահում, տրա հետե յեկ մրեր հացը կյարի յա տըռնում, թա նըղանում ըս, քու քվոր անա նըղաց:

Մին օր էտ մարթը քյինամ ա քաղաք, նի մննում քվորը տոնը: Քուրը ախապորը վրեր տըռնում ա, շատ ա ուրխանում, հըրցնում ա շենան, ձրանն ըպրուստան, ըշխըղանքան: Ախալերն ամենն հինչ նաղ ա անում, վրեր կնեգյն ասալա: Քուրն էտ վրեր ըսկանում ա, մաննը կծում ա, ասում. - Վրեր իտի յա, տղաս քըզնըհետ կըտանես շենը, հացտ ցորեն ա տըռնըլական: Էտ տղան էլ քրդաքումը քաչալ ըն իլմլ ըսելիս:

Էրկու օրան ետն էտ մարթը քաչալը յոր ա օնում, կյամ շենը: Էտ օրան քաչալը նան ձրանն դային բիրանդի քյինամ ըն հանդ, բիրանդի կյամ:

Մին օր էլ քաչալն ձրանն դայուն նհրետ հանդ քյինամլիս քամակ ա ինգյձում, քյինամ տանան մոտե կյողը կենում, տըռնում քյուխվրեն տղան կյամ ա դայուն տոն, խիլմ կենում, տձես կյամ : Տձես կյմլիս քըռըկնգանն ասում ա, - Սօր քյինանկան ըմ հանդ, մխըրե վար կա ընելի, իմ եզանցըս մինին ճակատը սիպտակ ա, էն մինին փորեն տակն էլ ա սիպտակ, հըռըցանա վրեր տըռնաս, գյիդմ վրեր ես ըմ, կըկյաս:

Քաչալն էտ վրեր ըսկանում ա, վազ ա տամ հանդ, դայուն անա մին յալլեխ յոր օնում, եզանը ճակատը պըենդ կապում, էն մին եզանը փորեն տակավն էլ ձրանն հալավն ա կապում: Դայուն վրեչ մին պեն չի ասում:

Քաչալը կեսօրան մոտե եշում ա, տըռնամ քըռակենը ամմըեն հինչ յըլլըխում կապած կյամ ա: Մարթը մնամ ա զարմացած, ասում ա. - Ա՛ կնեգյ, էտ վրե՛ր իսուչա յա, վրեր մըզետե հաց ըս պերալ: Կնեգյն ասում ա.-

Դե հինչ ա՞նրեմ, քըղաքու սուվըրած տղա յա, պիտի օտըն, վըր պեն անըն: Քաչալն ասում ա. - Իմ քըռակեն շնորքավ կնեցյ ա, տընս հավը հինչ լնվ էլ իփնալ ա, ամմա մըղափուն, վըր ըրաղեն ըստըքանեն մինը մննան քցալ ա: Նստում ըն մին լավ օտում-խմում, եր կենում ըսկսում վար անըլը:

Քըռակենը վըր տոն ա քյիննմ, քաչալը կարճ հըղըցավ քյիննմ ա պիցրաննում սուրփ ծառեն հըչեն դաթը, մաչը նի մննում, ընղըղան մենակ քըթըր տոն օնում: Քըռակենը կյամ ա ծառեն ըռաչին չոքում, աղոտկ անում, ասում. «Վա՛յ, ա քըթավուր սուրփ. իմ իրեսըս քու վըրտանըտ տակը, տու քաչալն ան ուրան դնյուն տանընս, քյուխվըն տղեն պահես»: Քաչալը ծառեն հըչեն դաթան սնա ա անում. - Գո՛ւ, գո՛ւ, գո՛ւ...: Քըռակենը գոհընում ա, թա սուրփը ուրան ընգոհնան ա, ասում ա. - Հա՛, իմ իրեսըս քու վըրտանըտ տակը, մին մատաղ ըմ վիզավ օնում, վըր քաչալը նան ուրան դնյին տանընս, հացըս կըհըլավե:

Քըռակենը քյիննմ ա տոն, քաչալը՝ դնյուն կոշտը:

Էն մին օրը քաչալը դնյոն դարկում ա հանդ, ինքը քյիննմ տանը քըշտին կյողը կենում, տընսնում քյուխվըն տղան եկավ: Նի յա մնում տոն, քըրկնգանն ասում. - Ա՛յ անաստված, ըրկե սոված մըրեալ ըմ, վըրդե՞ղ ըս իլն: Տա թա՝ անիծած քաչալն ինձ խափնալ ա: Ըսկսում ա նաղլ անըլը, հինչ վըր եզանը յիրան տընսալ ա: Քյուխվըն տղան ասում ա. - Էս դոհնումը խնձոր ուտըլավ քյիննակամ ըմ, խնձորին քըչվըն յիրա կըկյաս:

Էքսի օրը քյուխվըն տղան խնձոր ուտըլավ քյիննմ ա, քաչալն էլ հետան խնձորին քչը հըվաքում ա, տանում ուրանց հըղըցավը վըր ըծելավ քյիննմ հանդ: Քըռակենն էլ երկու յալլեխ կապած, խնձորին հետավը քյիննմ ա, հըսնում հանդ: Քաչալը վըր տընսնում ա, ասում ա. - Արևըս վկա, իմ քըռակեն վընսկե կնեցյ ա, ուրան պիտի տինիս քըշոքեն մին թային յիրա, վընսկեն էլ ածես էն մին թայը, ծիք տաս, ըրկոքան էլ յոր օնըն:

Քաչալն ուրան ծըրքավը յըլլխենն պեց ա անում, տեսնում էս դոհնում ճոխտն էլ լափ ամմըն հինչնվ լիցը: Դնյին նան տղան նստում ըն մին լավ օտում-խմում, եր կենում քյիննմ վարն անում:

Քըռակենը վըր տոն ա քյիննմ, քաչալը կարճ հըղըցավ հըսնում ա սուրփ ծառը, պիցրանում հըչեն դաթումը կյողը կենում, մենակ քըթըր

տո՛ւս օնու՛մ: Քրոակները կյամ ա սուրփ ծառքեն տակեն չոքում, ըսկսում աղոտկ անըելը,- Վա՛յ, ա՛ քըթավուր սուրփ, տու քըչալեն ան ռւրան դայուն տանըս, քյուխվըն տղըն պահես: Քաչալը ծառեն դաթան սնս ա անում, - Գո՛ւ, գո՛ւ, գո՛ւ... Քրոակները դաչանք ա անում, ասում.- Ա՛ քըթավուր սուրփ, տու իմ աղոտկըս ըսկաց, քյուխվըն տղըն պահես:

Աղոտկան ետը քրոակները քյինմմ ա տոն, քաչալը՝ հմնդ, դայուն կոշտը:

Էն մին օրը քաչալը դայուն հմնդ ա դարկում, ինքյը տանը կյողը կենում: Տըսնում ա քյուխվըն տղան եկավ: Քըռըկնգանը մուտանում ա, թա՛ այ անաստված, էրեգ ինձ սոված ըսպընեցեր, պա քեզ հինչ ը՛մ ասալ: Տա քըչալեն օյինը լոխ նաղ ա անում: Քյուխվըն տղան ասում ա. - Սօր հանդ չըմ քյիննական, նըդացած ըմ, տըեղը քցի, պրանվըն, մխըրե դինջանամ: Տա տըեղը քցո՛ւմ ա, քյուխվըն տղան պրանվում ա, քունավ հընցնում:

Ետնան քրոակները կյամ ա եղ ածում քթըվուրեն մաչը, տինո՛ւմ կրակեն, վըեր յըղըծու անըե, ինքյը քյինմմ ճո՛ւր: Քաչալը կյողը կացած տըեղան տո՛ւս ա կյամ, քթավուրը կրական յոր օնում, դաղ իլած եղը պիրո՛ւմ ածում քյուխվըն տղըն պերմնը, էլլա կյողը կենում:

Քրոակները ճիրան կյամ ա, տըեսնում քյուխվըն տղան եղը «խմալ ա» , մըեռալ: Մնամ ա չմշմիշ իլմծ: Տես ա քյինմմ-կյամ, մագըերը քանդո՛ւմ, տեն ա քյինմմ-կյամ, մագըերը քանդո՛ւմ, ըսկսում լմց ինիլը: Քաչալը նի յա մնում տոն, թա էտ հինչ ա՛, քոակեն, քյուխվըն տղան մըեռալ ա, քարը փոքեն, լմց մի ինիլ, ես քշերը կտանեմ ռւրանց դարադամեն հոլթթավը քցիմ մաժ դոլ, ետ տըեռնամ: Քոակները թա՛ դե տես իլի, տես հի՛նչ ըս անում:

Քաչալը քշերեն կեսին քյուխվըն տղեն մեյղը տանում ա ռւրանց հոլթթավը քցո՛ւմ մաժ դոլ, ետ տըեռնում, կյամ քըռըկնգանն ասում. - Տու մին մըեժ պարկու կաշվի փոխան կարել տո, վըեր կյենաս, մինչն ծույներըտ հըսնե, ետնանվըեր ըսկըսես լմց ինիլն ու ծոյներըտ թակելը, պարկը պեցո՛ւր սնս ա ըննական, լոխճան լմվ էլ քու լացիտ սնսն ա տո՛ւս կյիլմկան:

Քրոակները մին մըեժ կաշվի պարկա փոխան ա կարում, կյենում: Փուխանեն ճոնղը կյամ ա հըսնում մինչն ծոյները:

Քշերավը շենումը գլղդղում ըն, վրեր քյուխվրեն տղրեն ըսպանալ ըն, քշերեն կեսին հղրթավը քցնլ դարադամը: Մարթիք, կընանեք, լոխ կյամ ըն քյուխվրեն տոն, ըսկըսում լնց ինիլը, էտ կնեգն էլ ա քյիննմ, լնց ինղում, համ ծղկները թակում: Քաչալն էլ քինյնմ ա մին դրաղ տրեղ վրեննը կենում, սնսը պեց թողում. « Շո՞ւ ըրա՛ վ, հո՞ւ չըրա՛ վ, պըրկըփոխան կնեգն ըրավ»: « Շո՞ւ ըրա՛ վ, հո՞ւ չըրա՛ վ, պըրկըփոխան կնեգն ըրավ»:

Լոխ եշում ըն տրեսնում պըրկըփոխան կնեգն էտ ա, տրան փոնում ըն մին կյիծ ճորու հնքյվա կապում, ճորուն թակում, պեց թողում: Ճորեն ծառս ա ինղում, վագ-վագ անում, սըրերավ-քուլերավ փըխճը-փախճի անում: Էտ կընգանը ծըռքը պուկվում ա, ինգղում մին տրեղ, վրեննը պուկվում ա, ինգղում մին օրիշ տրեղ, կղխը պուկվում ա, ինգղում մին օրիշ տրեղ, ջմմդակը շան փայ տրեռնում:

#### 97.ՃԸՂԱՑԵՆ ՀԸՐՄԱՆԵՔՅԸ

Մին շենում մին դեր ա ինղում: Էտ դերը մին կնգան նհրետ ա ինղում: Մին օր դերն էտ կնգանը վրեր տրեսնում ա, ասում ա.- Ցավըտ տանընմ, մունք ամմըն տրեղ շոռ ընք եկալ, մնամ ա լիհն մեհետ քյինանք քյիննմ ճեղացը. էքղոծ ծնքը-ծիքյիլին մխըրե տեսա-տենա յոր կօնըես, հունց կյնս, վրեր մարթ չի տրեսնա: Տու մի ասըել, էտ վախտը տահանք վրեր խոսում ին, մին նըդարաչի տահանց անա մոտե կյողը կացած, անջուկ ար օնում:

Տա քըշերավ-քըրրհանա նըդարան յոր ա օնում, ղըրննց անա ճելլի կյամ նի մննում ճըղացըն տաշտը, ընղընղ տապառ անում:

Քըրրհանան դերը քյիննմ ա ճեղացը օրհնում, նրանա էտն էլ էն կնեգն ա նի մննում: Հնլն սղրթ-սղրթա հացըն սուփրան քցղում ըն, նստում մին լնվ օտում, էտնան դերն ասում ա.- Ամմըն պեն ղըրնն տըղն ա, մըեզ մընամ ա ըստընղ մին լնվ հըրսանեք անընք: Դերն ղըրնն սիրած կնգանը խոտում ա թա չէ նըդարաչին կուպըլնըն տղես ա օնում, ըսկըսում նըղըրեն վրեր թակըելը: Նըղըրեն սնսը վրեր տղես ա կյամ, ճեղացն օգում ա թա տահանց կըլխեն պարան կյն: Դերը նան էտ կնեգը սուփրան թողում ըն քցած, փախճում:

Նըդարաչին նստում ա տահանց թողած տես-տենը մին լավ օտում, սուփրան յոր օնում, քյիննմ շենը, տրեսնում դերը ժամըն ըռաչին վրեննը

կացած: Դերին մուտանում ա, ասում. - Իմ հախըս իրեք մանեթ ա, տո՛ղս կալ տո: Դերն ասում ա.-Քու հինչի՞տ հախը: Նըղարաչին ասում ա. - Ծըեր հըրսանեքը քյոհննա՛ ճըղացումը ես ըմ ըրալ, վըեր փողըս տաս վըեչ, քյիննական ըմ լոխճինին նաղլ անըեմ: Դերը տո՛ղս ա օնում տրան իրեք մանեթ տամ, ետնան ասում. - Տըես, քըզանա կըման վըեչ մին մարթ գյիդա վուչ...

#### 98.ՍՈՒՎԸԾՈԹՈՒՆԸ ԶՈՒԼՈՒՄ ՊԵՆ Ա

Մին շենում մին շատ քյասիբ կնեգ ա ինո՛ղմ ըպրելիս: Էտ կնգանը վընչ մին պեն չի ինո՛ղմ, մենակ մին մադար տղա յա ինո՛ղմ: Տրա մարթը վըեր մըեռնում ա, տանը վըեչ մին պեն չի թողում: Մըրուտղա գոռավ կլխընեն պահում ին՝ օրն ըխշաղում ին, օրն օտում: Տահանց տանն էլ մենակ մին տաշտ կար, վըեր մաչին համ խմոր ին հունցում, համ հացը տինում մաչին, մին պեցուր տըեղա յէլ կախ ին տամ, վըեր յիտըետե հաց յոր օնըեն:

Քյասիբ մարթը վըեր գյիդավուչ թա հըրուստըննական ա, սըերտը կըճաքե:

Տահանք միշտ ումեդ ին տինո՛ղմ, վըեր պիտի լո՛վանան, իտի յէլ ուրըրնեն անց ին կըցնում:

Մին օր էլ էտ կնգանը տղան վըեր ա ինգյո՛ղմ, մըեռնում, մորը թողում չորս պատին դաթումը: Խեղճ կնեգն էնքան լնց ա ինո՛ղմ, վըեր օգում ա թա մըեռնե: Հնգըեր-հըրևան կյամ ըն տրան ասում, «Հիշքան լնց իլիբ, բոլ ա, ծառան ճողըր վըեր կինգյի, լնց ինիլավ քյեցածը կարել չըս ետ պիբիս, մըեր ծըեռքեն չի, աստված վըեր ուզեցալ ա, իտի յա տըեռալ, թող վըեղը իրեսեն թիթն ինի, էլ ամմըեն հինչ անց ա կացալ»: Մարը թա՛ չէ, վըեր չէ, ես իմ տղաս կուրցընելան ետը էլ հունց ը՛մ ապրում: Ասում ա, տղըեն մեյդը խըտըտում, կարում չըն նըեստան պուկեն:

Վերչը, օխտը օր, օխտը քշեր մարը լնց ա ինո՛ղմ, տըեսնում ա, վըեր սուվըծթունան պիբանին ճիբերը քյիննամ ա, բո՛ւրդան աշկն ինգյո՛ղմ ա հացըեն տաշտըեն, էլ տիմանում չի, ծըեռքը բիդի տաշտը մըեկնում ա, պե-ցո՛ւր ա ինո՛ղմ, կարում չի հաց յոր օնըե, ասում ա. - Դե վըեր մըռնըլական ըմ, հաց օտըեմ, քուշտանամ, ետնան, էլ խե յը՛մ տընջվիլավ մըեռնում:

Տանը վըեչ մին պեն չի ինո՛ղմ, վըեր տա վըետանը տակեն տինի, պիցրաննա տաշտան հաց յոր օնըե: Քշերեն կեսին տղըեն մեյդը կոխում ա,

պիցրանձում տաշտան հաց յոր օնում, օտում:

Սուվրծոթունը վրեր կա, վրեչ մին պեն չի հըրցնում, վրեչ մար, վրեչ տղա, վրեչ հմր, վրեչ քուր, ախպրեր: Սուվրծոթունը զուլում պեն ա, դժուար տըեսնա վուչ:

#### 99.ՄԱՐԹԻՆ ԿՅԻՐԵՋՄԱՆԸ ՔԱՆԴՈՂ ԿՆԵԳՅԸ

Մին մարթ ա ինձում, մինգել մին կնեգ: Տահանք ձերձեր շատ սիրիլիս ըն ինձում: Մին օր պայման ըն կապում, վրեր ձերանց անա մինը մըռնելան ետը էն մինը մինչն ձերան կյանքըն վերչը իրփրվերի մնա:

Հունց ա պըտահում, մարթը ճելլի յա մըռնում: Կնեգը տանում ա, հունցը կարքն ա, մարթին թաղում, կյիրըզմանեն յիրն յէլ մին ըլաչուխ վրեր թողում, կոխկեն մին ըլաչուխ էլ ձերան հետե վրեր թողում, տակեն ուրուշու հետե չխարակ մանում, ձերան օրըն հացըն փողն ինք Օնում, ըտըդ էլ ապրում:

Էտ հինգըստարանը հղըցա մոտե յա ինձում, քյինող-կըվողն էլ շատ:

Մին օր տըդավ մին շատ հարուստ խոջա յա ձերան քըրվանավն անց կենում: Խոջան ըտըդ քյարվանը վըենն ա անում, մին քանի մարթ դարկում էտ կնգանը կոշտը, տահանց թափշուր անում, ասում.-Ըսեցեք, վրեր մըր մըծը ծեն ա տամ, վրեր ինքը կյն վուչ, ըսեցեք՝ էս քյինամ ձերան կոշտը:

Տահանք քյինամ ըն կնգանը կոշտը, ասում, վրեր խոջան իստի պեն ա ասալ: Էտ կնեգն ասում ա.-Ես վախտ չօնըմ ձերան կոշտը քյինամի, թա էս ըմ հարկավրեր, թող ինքը կյն իմ կոշտըս, տըեսնամ հի՞նչ ա ասում:

Խոջան քյինամ ա կոշտը, կլիս տամ, ետնան ասում.- Հըրցնելը համութ չինի, քու ըլաչուխետ կոխկե ըլաչուխը հձերն ա՞: Կնեգն ասում ա.- Ընդըդ իմ դորմիցիքը մարթըս ա թաղված, մունք իստի պայման ընք իլնլ կապած, էնքան ըստըդ պիտի կենամ, վրեր մըռնեմ, ինձ տանեն ձերան քշտին թաղըն:

Խոջան ասում ա.-Ես մին հարուստ մարթ ըմ, կնեգ չօնըմ, իմ մձկըս, իլըծ-չիլնծըս մինչն մըր կյանքեն վրերչը մըդ բոլ ա, տըեսնում ըմ, վրեր տու քու մարթիտ հետե լնվ կնեգ ըս իլնլ, մըդափուն ա քու էտ ջնհիլ կյանքըս, վրեր խըվըրցնում ըս, էք տու իմ կնեգըս տըեռ, էսքան իլըծ-չիլնծն էլ մըդ կըմնա, ձերձեր ծըռք չի ինգիլ:

Կնեգյր դաբուլ ա անում, էտ խուջեն նհրետ փասկվում: Տրանա ետը խոջան ասում ա. - Թա ինձ սիրում ըս, քյինա մարթիտ կյիրեզմանը քանդի, մեյդը տոնու կալ, քցի ծոփը: Կնեգյր քյինամ ա պահը նան թոխուրը յոր օնում, մարթին կյիրեզմանը քանդոն, մեյդը տանում քցոն ծոփը, կյամ խուջեն ասում.- Ասածըտ ըրալ ըմ: Խոջան ասում ա.- Վըեր տու քու անմեղ մարթիտ կյիրեզմանը քանդոն ըս, վըսկըռքենն ծոփն ածալ, իմն էլ իտի կանըես, քըզ մնան կնեգյն ինձ հարկավըեր չի, տոնու եք, քյինա:

#### 100.ՄԱՐԹԻՆ ՀԱՎԱՏԱՐԻՄԸ ՇՈՆՆ Ա

Մին մարթու կնեգյ սիրական ա ինոն պըհելիս: Մին օր կընեգյր ետ ա տըռնում սիրականեն ասում.-Մինչն հի՞ր պիտի մունք թըքըն-թաքուն շոռ կյանք, սօր ես իմ մարթիս խմփիմ, ասըես քյինամ ընք իմ հմրանց տոն, հղեննի էսհինչ տըղը շամբուտան կըմուտանաս, ըսպանըես, ընդեղեքյ կըթաղենքյ, տրանա ետը փասկվենքյ, մինչն վերչ բիրանդի կապըենքյ: Միրականը թա՝ լմվ:

Տրանա ետն էտ կնեգյր քյինամ ա տոն, մարթին ասում.- Ըսկի գյոնդոն չըս թա հաներ օնըես, յա օնըես վուչ, սաբալ տու վըել նրա հետե փըեսա յը՞ս: Մարթը թա՝ քանի հե՞տե յըս ասալ եք քյինանք իմ հմրանց տոն, վըեր եկալ չըմ: Կնեգյր թա՝ դե էն վախտը քըզ նհրետ մին պանի էլ եր կալ, վըեր բուստան են պենն ընելիս քյոմնգյ անըես:

Մարթը քյինամ ա պանի յոր օնում, մնացած տես-տենը հիզըրում, էքյսը քշերալ հղե յըն ինոն, քյինամ: Հղեննի մին խոր ծմակալ վըեր անց ըն կենում, մին շամբ տըղա մուտանում, կնեգյր մարթին ասում ա. - Նըդացալ ըմ, նստենքյ մխըրե դինջանանք: Մարթը թա՝ լմվ, էս փիս տըղան տոնու կյանք, էն դուլին կընստենքյ: Կնեգյր մարթին վիզան կախ ա ինոն, թա՝ չէ՛, վըեր չէ, ես էլ կարում չըմ քյինամ, նստե, դինջանանք: Մարթը նըստում ա, կնեգյն էլ ա նստում: Էդ դարոնը կնգանը սիրականը շամբին քմական տոնու ա կյամ, տրան վըեր ա քցոն, օզում ա վըեր ըսպանե: Լիհն խըեգյ ա ինոն մնացած, վըեր պկան փոնե խելտի, տրա շոնը քմական թաքուն կյանիս ա ինոն, կյամ ա կնգանը սիրականեն էն փիս-փիս տըղերան փըռնում, խըդըցնում: Էտ մարթը ծըռքեն պանիվը թխում ա, տրա կլոխը լափուճ անում, եր կենում կնգանն էլ ըսպանում, ճոխտեն նի ածում շամբը, ետ տըռնում քյինամ սուղումն ասում, վըեր

կնեցյալս ինչպէս սիրելեանս ներքեւ ուզեցաւ ա ինձ ըսպանէ, շոնքս հըսաւ ա, ինձ քյոմնց ըրալ, ճոխտեն էլ ըսպանաւ ըմ, պնհը, վըեր ծըեռքըս ըն տուվալ, հանցու ինձ տըղվարեն, ինչպէս հետէ յա հարկավըեր եկալ:

Սուղումը տըեսնում ըն, վըեր տա դոլգ ա ըրալ (հու վըեր էլ ինի, իտի կանէ), պեց ըն թողում:

#### 101. ԴԵՐԻՆ ՍԸՎԸՅՐԵՆ, ԴԻՐԸԿՆԳԱՆԸ ՍԻՊՏԸԿՅՐԵՆ

Մին շենում մին դեր ա ինձ: Էտ դերին աշկը մին նոր փսակված թնգն հառհնու փոնում ա: Հիբը վըեր էտ հառհնը ճոլըն ա քյիննմ, էտ դերը տրա առաջը կտրում ա, աշկալ ա անում, մրքան փոնում, հնգն, հինչ վըեր պեն ա օգում հըսկըցնը: Էտ հառհնն էլ քյիննմ ա տոն, ամմըն հինչ մարթին ասում: Մըրթըկնեց մըսլըհաթ ըն անում, վըեր դերին քյննց կյան:

Էտ հառհնը նորմինան ճոլը քյիննիս դերը կյամ ա հըղըցըն մաչակ տըեղը վըեննը կենում, հառհնը մուտանում ա, ասում. - Տեր հայր, մարթըս հննդ ա քյեցալ, տանը մենակ ըմ մնացալ, թա օգում ըս ինձ ներքեւ ինիս, մին լնվ պաղրաստություն քաշի, քըզնհըետ էլ հենցիմընը մանեթ էր կալ, եք մըեր տոն: Դերն ասում ա.- Հիբ կյա՞մ: Հառհնը ասում ա.- Ուրոկըն կըկյան:

Դերը վըեր քյիննմ ա տոն, հիզըրվում ա տես-տենը յոր օնում, վըեր ինչպէս ինի: Դիւկենը կյամ ա էտ հառհնն կոշտը, ըսկսում ներքեւ քախծը գընց անըլը: Հառհնն հըրցնում ա, թա էտ հինչ ը՞ս օտում, վըեր էտքան դաշանց ըս, էտքան սիպտակ, հենց ըս լիհն պեմնկ ինիս: Էտ հառհնը ասում ա.- Դիւկեն, ես քըզանա սըն ըմ իլն, իմ մարթիս ծըեռքն ինձ ամմըն օր նի յա կյամ, գյոլըն չըմ հո՞նց ա նի կյամ, վըեր սիպտակում ըմ, թա օգում ըս ինձ մնան տու վըել սիպտակես, կըքյիննս տոն, մին լնվ պաղրաստություն կըքաշիս, քըզնհըետ էլ հազար մանեթ փող կըպիրիս, ես իմ մարթիս կասըն, քեզ մին լալ կըղըշընցցնէ, կըտըեռնաս պիմնկա էլ սիպտակ: Դիւկենը հըրցնում ա, թա՝ հիբ կյան, հառհնը ասում ա.- Էքյոն ինչպէս կըկյան տոն, քեզ յիշըլական ըմ:

Հառհնը ճիւրն կամ ա տոն, ինչպէս ինի դերը ծըեռքն մին յալլէիս տեսալ-տեսալ լիցը կյամ ա էտ հառհնն տոնը թակում, հառհնը տոնը պենում ա, դերը նի յա մնում, յալլէիս տիննմ ըստուեն, հենցիմընը

մանեթն էլ տամ ձերան, հառհնը ճճեր ա թըքցնում, դերին ասում.-Հննն սճերն մին լնն լըղաց, ետնան բիրննի հաց կընստենք:

Դերը շորերը հանում ա, նի մննում տըշտակեն մաչը՝ թա լըղանա, բճերնն տոռնը թակում ըն, հառհնը ասում ա. - Վա՛յ, մարթըս եկալ ա: Դերն ասում ա. - Պա ես հինչ ա՞նըն: Հառհնը դերին կըլխըն սըն նոթ ա ածում, ջանը սուվըցնում, թողում մենակ սիպտիկի տալիս կըռքընեն նան աշկըերը, դերին պատին տակըն վըեննը կըցընում, լամբը նի կըցնում, տինճում կըլխըն: Էտ վախտը հառհնեն մարթը տոռնը պենում ա, նի մննում, ասում,- Ա՛ կնեգ, հինչ լավ պադրաստություն ըս քաշալ, նստըն մին լնն օտըենք-խմըենք, քեփ անըենք:

Մըրթըկնեգ նստում ըն թա չէ, դիրակենը բճերնն նի յա մընում, ծըեռքեն մին կապած մըեծ յալըեխ: Հազգար մընեթին նհըետ յալըեխը տինճում ա ըստըըեն, ասում.-Հունց ըրա, վըեր ես էլ կնգանըտ մնան դիշինգյանամ, իմ իրեսըս էլ ինդի սիպտակ ինի: Տա դիրկնգանը քաշում ա լամբըն լուսին տակը, ձերն ասածն անում, ետնան էլ ասում.- Դիրակեն, մեհենգ ըրիսըին քինն ծըեր տոն, համ դըշընգյացալ ըս, համ սիպտակալ...

Դիրակենը քինն ա ձերննց տոն, տահանք մըրթըկնեգ նստում ըն հաց օտում, ըստըը հըվաքում: Ետնան մարթն ասում ա, - Ա՛ կնեգ, մննաս ինգնն ա քեզ հըրցնեմ, էն պատին տակըն սըն պենը հինչ ա՞: Հառհնը ասում ա, - Լամբըն տակըն տինիլի սարք ըմ բըզարան ինք կալալ, տըեղ չի կար, վըեր լամբը տինիմ, մեհենգ տըես հո՞նց ա լնն լճես տամ: Մարթն՝ ասում ա.- Ա՛ կնեգ, պա էն նըե՞քքենը հինչ ա, կնեգը թա՛ լամբըն փիթիքաշին ա: Մարթն ասում ա.-Փիթիքաշին լամբըն յիրն կինի՞, թա սարքըն յիրն, տրա շինող ուստըն հերն անիծած, քիննն ցակատը պիրիմ կտըըեմ, ձերնն տըեղան տամ:

Մարթը վըեր տոռնը պենում ա, տճես կյամ թա քինն ցակատը պիրի, հառհնը դերին մուտանում ա, ասում.-Ճեղ ըրա փախըեր, թա չէ, մարթըս ցակատը ծըեռքեն էս սհաթըս կյիլնկան ա:

Դերը գոռավ ըտըեղատ տճես ա պըրծնում, սըվացած, քըրտնընքում կորած, տըկըր փախճում, կյամ ձերննց տոն: Դիրակենը վըեր տըեսնում ա, ասում ա.- Վա՛յ, քուռանամ, էտ վըերդե՞ղ ըս իլնն: Դերն ասում ա. - Սուս ըրա, մարթ գլիդն վուչ, վըերդեղ քեզ սիպտըկցրալ ըն, ընդըեղ էլ ինձ սըվըցրալ ըն...

## 102.ԻՐԵՔ ՎՐԵՍԿԵ ՍԱՐ

Մին մարթու, մինգել մին կնգան իրեք տղա յա ինձում: Տղեքը մըծանում ըն, փսակվում, հորը նան մորն անա ճոկվում, օրիշ տըեղ ապրում: Մըրթըկնեգ պըռավում ըն, կարում չըն ձերանց պահեն: Կնեգը միշտ նըղսըրտվում ա, մարթն ասում ա.- Նըղսըրտվումիլ, դուլվումըս իրեք վըեսկե սար օնըեմ: Կնեգը ամմեն հինչին տիմանում ա, պըկըսոթունը լոխ տանում, մարթն էլ առաջվա մնան սըերտ ա տամ, ըրխըլին ընում :

Մին օր էտ հլիվուրեն սուդան ծեն ըն տամ, տա քլինմն ա, տըեսնում ձերան իրեք տղեքը սուդեն հըլաթումը վըեննը կացած, ձերան ըն եշում: Հըրցնում ա, թա էս հինչ խա՞բար ա, խեր ա՞, թա՛ շառ: Տղեքն ասում ըն. - Մըգետե խեր ա, քըգետե գլղղղում չընք: Հմըը խոսում չի, նի յա մնում սուդը, սուդան հլիվուրեն ասում ա, վըեր ձերան տղեքը կլենգյատ ըն ըրալ, թա ճուկվելիս հմըն ձերանց վըեսկան փայ չի տուվալ, ասում ըն իրեք վըեսկե սար օնըես, մեհենգ լոխ պիտի կլիրվի, ասըե, տըեսնանք հի՞շտեղ ա քու վըեսկետ: Հլիվուրն ասում ա.-Սուդն ապրած կենա, էս իմ վըեսկե սարերըս իմ տղորանցըս ըմ հաշն ըրալ, մեհենգ պենան տղես ա կլամ, վըեր իրեք կտողնու քչն օնըեմ:

## 103.ՉԱՐԶՈՒՆ ԴԱՐԴԸ

Մին շենում մին շատ քլմսիբ մարթ ա ինձում: Տա մին օր հմնղն տոն կլմլիս եշում ա, տըեսնում խոխեքը մին քարավ խաղ ըն անում: Խուխոցան մինն ասում ա,-Դմյի, դմյի, վեց ճուղուպուր տո, էս քարը քեզ տանք: Էտ մարթին ծըեռքեն էլ տասսը ճուղուպուր ա ինձում, տըհանցա ճոկում ա վեց փոչ ճուղուպուր տամ խուխոցը, քարը յոր օնում, տանում տոն:

Էտ քարը քշերն իշեղ ար տամ: Էտ մարթն էլ ըսկի գլղղղում չար, թա տա հինչ քար ա:

Մին օր հեռու տըեղա մին չմրչի յա կլամ էտ շենը, տրա տանն էտ քարը տըեսնամ ա, ասում.- Էրկու հազգար մանեթ տամ, ինձ տո: Էտ մարթը գլղղղում ա թա տա ձերան անավ զարափաթ ա անում, ասում ա՛, հը՛, է՛, հը՛, ետնան էլ ծիծաղում: Չարչին գլղղղում ա, թա փողը խրեգ ա, տրա հետե յա ծիծաղում, ասում ա.- Դե լավ, իրեք հազգար մանեթ կըտամ: Էտ մարթը նորըմինան ա ասում՝ հը՛, է՛, հը՛, էլլա ծիծաղում: Չարչին էլլա

յա գլխով, թա փողը խրեց ա, ասում ա.- Դե լավ, հենց հազգարը կըտամ: Էտ մարթն էս դռնում ծիծաղում չի, գլխով ա, թա չարչին ղերան անավ մագաղ ա անում: Սա յէ տըեսնում ա, վըեր խոսում չի, տոն ա օնում հենցհազգար մանեթը, տամ ղերան, էտ անկյին քարը յոր օնում, տանում մին օրիշ տըեղ տասսը հազգար մընեթավ ծախում:

Չմրչին կյամ ա էլլա էտ շենը, օգում էն մարթին գարմացնե, քյինմ ա, ասում.- Քըզանա ինք կալած քարն օրիշ տըեղ տասսը հազգար մընեթավ ըմ ծախալ: Տա յէլ ասում ա. - Ինձ հինչ, էս տրան վեց փոչ ճուղուպուր ըմ տուվալ: Չմրչին էտ վըեր ըսկանում ա, դմստին սըերտը ճաքում ա, մըեռնում:

#### 104.ԽՆԸՄՈԹՈՒՆԸ ՆԱՆ ՊԸԼՈԹՈՒՆԸ

Մին տղա մին ըխճըկան յիրն սիրահարվում ա: Ախճիցը տղըեն ասում ա,- Ես շեփտին մին օրը խանում ըմ տըեռնում, թա ինձ հավան կըկենաս, քըզ նհըետ կըփսակվեմ: Տղան էլ ասում ա.- Ես շեփտին մին օրը պըլանում ըմ, թա ինձ հավան կըկենաս, ինձ նհըետ փսակվե:

Տահանք ղերողը նհըետ փսակվում ըն, ըսկսում բիրնդի ապըըելը: Մին օր մարթը ծմական փաղ ա ճորուն պեռնում, պիրոն: Կնգանը ծեն ա տամ, վըեր տոն կյն, ղերան քյմմց անըե, փաղը վըեր ածըեն, տըղվարեն: Կնեցը տանան տոն չի կյամ: Մարթը նի յա մննում տոն, տըեսնում կնեցը թախտըեն յիրն առոք-փառոք պրանված, օգում էլ չի տըեղան տոնը կյն: Մարթը վըեր հըըցնում ա, թա էս հինչ խաբար ա, կնեցն ասում ա. - Պա քեզ աա ալ չըմ, վըեր շեփտին մին օրը խանում ըմ տըեռնում, մեհենց անջուկ կալ, տըես հինչ ըմ ասում՝ քյինմ ըս մըեր վըխճըրներան մինը մորթում, շենումը հիշքան մարթ կա, լոխճինին ծեն տամ, վըեր քյեփ անըենք: Մարթն ասում ա՝ լավ: Տոն ա կյամ փաղը ճորան վըեր ածում, տահանց մաչան մին խոլխոլըն ճոկում, յոր օնում, նի մննում տոն, կնգանն ըռաշին ըսկըսում կլոխը տըմբտըմբցնել, պըլու մնան սմսեր անըել, էտ խոլխոլըն փաղավը կնգանը մաշկեն նի հըսընում, կնեցը թախտան լոք ա տամ վըեր կյամ, լոլգին տոն օնում, դաչանք անում, ասում. - Էտ հինչ պենի՞ յըս, ա՛ մարթ: Մարթն էլ ասում ա.- Պա էս ասալ չըմ, վըեր շեփտին մին օրը պըլանում ըմ: Կնեցը թա՝ եք էս իմ խընըմորունըս թողըեն, տու վըել քու պըլոթունըտ...

Մին ուստա մին պրոավու հետե պեն ար անում: Հացըն վախտը կյամ ա, ուստան սուվրծանում ա: Եշում ա, վրեր պառավը հաց շինի ծեն տա, պառավն էլ հաց չի շինում: Էտ ուստան մին կյիսկը մեխեր ա ճոկում, լուվանում, պրոավրեն հըրցնում, թա դգդան օնըն<sup>օ</sup>: Պառավն ասում ա.- Հինչ ըս ա<sup>օ</sup>նում դրգդանը: Ուստան ասում ա.- Օգում ըմ մեխու խաշու իփիմ: Պառավը չերը էտ ըսկացած չի իլնլ, վրեր մեխան խաշու կիփին: Ղգդանը տամ ա ղերան, ուստան նորից ա մեխերը լուվանում, ածում դրգդանը ճնլըր լսնում, տինոն կրակեն:

Մին խիլլն վրեր կենում ա, ուստան պրոավրեն հըրցնում ա, թա ծրեր տանը եղ կինի<sup>օ</sup>, պառավը թա՝ պա առանց եղ տոն կինի<sup>օ</sup>: Ուստան թա՝ դե մխըրե եղ պեր: Պառավը եղեն պոլիգը յոր ա օնում, պիրում տամ ուստըն: Ուստան մին քանի քթոլ եղ ա տոն օնում, քցոն դգդանը: Մխըրե յեղ վրեր կենում ա, ուստան պրոավրեն ասում ա.- Ծրեր տանը ծոն կինի<sup>օ</sup>: Պառավը թա՝ հա՛, կա: Ասում ա. - Դե վրեր կա, մին չորս-հենց ծոն պեր: Պառավը ծոն պիրոն ա տամ ղերան, ուստան կուտրատում ա, ածում դգդանը: Մխըրե յեղ վրեր կենում ա, ուստան ասում ա.- Ա՛ պառավ, թա մրես կա, մին քանի կուտուր մրես էլ պեր: Պառավը մրեսն էլ ա պիրոն, տամ ղերան: Ուստան մրեսն էլ ա կըտորում, ածում դգդանը: Մխըրե յեղ վրեր կենում ա, ուստան պրոավրեն ասում ա. - Ծրեր տանը սողան կինի<sup>օ</sup>: Պառավը սողանն էլ ա պիրոն, ուստան կըտորում ա, ածում դգդանը: Ետնան թա՝ ծրեր տանը տանտեղ կինի<sup>օ</sup>, աղ կինի<sup>օ</sup>, էս կինի<sup>օ</sup>. Էն կինի<sup>օ</sup>, վերչը, լոխ պրոավրեն անա ինքյ օնում, մին լավ մսնվ, ծոնվավ, կընանչավ, տեսավ-տենավ խորագյ իփում, ետնան հաց էլ օգում, դգդանը վրեր օնում, պրոավրեն ծեն տամ, թա՝ եք մեխու խաշու օտընքյ: Պառավը թա՝ չե, քըմմատաղ, էս կեռեքյ չօնըն մեխու խաշու ուտելի հետե, տու կեր:

Ուստան դգդանան մեխերը տոն ա տամ, ածում ղերան թորբուն, նստում խորագյն օտում, պրոավրեն ասում.- Հինչ լավ իփալ ա մեխեն խաշուն:

Մին կնեգյ ձևան մարթին ասում ա.-Վրեր օգրեմ, քեզ կըկյիժըվցնրեմ:  
Մարթն ասում ա՝ կարել չըս:

Մին օր մարթը բըզարան ծոկուն ա ինքյ օնում, պիրոն տոն: Կնեգյը ծոկունը ժարիտ ա անում, սիրըկանրեն նհրետ օտում, սիրըկանրեն պերանձ մրեսն էլ իփոն ա, տամ մարթին: Մարթն ասում ա. - Ա՛ կնեգյ, էս հինչ ը՞ս տամ ինձ: Կնեգյն էլ ասում ա.-Հինչ վրեր պերալ ըս, էն ըմ տամ: Մարթը սուս ա անում, մին օր էլ կնգանը փուրցելի հետե էլլա յա բըզարան ծոկուն ինքյ օնում, պիրում տոն, թիլավ կապում, պատալոկան կախ տամ: Տու մի ասել, էս կնգանը սիրականը էն ա ինոն թախտափուշին տակրեն: Մին ծակ տըեղավ ծըեռքը քցոն ա, ծիքյ տամ, ծոկունը կըլխըյեր տանում: Կնեգյը վրեր նի յա մնում տոն, մարթը կըլխըյեր եշում ա, տըեսնում ծոկուն չի կա: Կնգանը հըրցնում ա, թա հոր ա՞ ծոկունը, մինգյել կըլխըյեր եշում ա, տըեսնում ծոկունը էն ա ձևան տըեղան կախ իլնձ: Կնեգյն ասում ա.-Հի՞նչ ծոկուն ա: Մարթը մին էլ ա եշում, տըեսնում ծոկուն չի կա: Կնեգյը մարթին թա՝ տու կյիժվալ ըս: Մարթը մնամ ա պերանը պեց կալած, կնգանը յիշիլիս: Կնեգյը վազ ա տամ բըկոնրեն վրեննը կենում, ծեն տամ, ժուղովութը լոխ կըլխըն հըվաքում, թա՝ հա՛յ-հարայ, եկեք քյոմազ իլիք, մարթըս կյիժվալ ա, պա պատալոկըն ծոկոն՞ն կինի, վրեր ասում ա էն ա կախ իլնձ:

Հըվաքված մարթիքյ յիրն յըն տըեռնում էտ մարթին կուոնրերը կըպոտում, տանում քցոն կյիժանուցը, մին հենգ օր պահում, տըեսնում վրեր խըելքը տըեղն ա, պեց ըն թողում:

Մարթը կյամ ա տոն, պատալոկըն եշում, տըեսնում ծոկունը մին կախ ա ինոն, մին էլ կորչում, կնգանն ասում ա.- Աշկըես էլլա ծոկուն ա ուրվամ, քյանդիրը պիրիլ տո, հենց ըմ նորմինան կյիժըվիլիս ինիմ: Կընեգյը մարթին ասում ա.- Պա վրեր ասում ըմ քեզ կըկյիժըվցնրեմ...

Մին օր մին դերու հըրսնքա ծեն ըն տամ: Դերը կնգանն ասում ա.-Եք բիրանդի քյինանք հըրսանեք: Դիրակենն էլ ասում ա.- Ես մխըրե հիվանդ ըմ, կարում չըմ կյամ, իմ տրեղ նոքյարը քըզնըհետ տար, հինչ վըեր օտըես, իմ փայըս էլ յոր կօնըես, ուրան անավ դարկես:

Դերը քյինամ ա հըրսանեք, լավ օտում ա-խմում, քյեփը քյուքըցնում, դիրըկնգանը փայն էլ մին յըլըեխում կապում , տամ նոքյարեն, ասում. - Տար տո իմ սիրածես: Նոքյարն էլ յալըեխը պեց ա անում, հինչ վըեր մաչին կար, լոխ տամ դերին շանը:

Դերը հըրսընքան կյամ ա, քյեփը քյուքացած, օգում ա, վըեր կնգանը նհըետ մխըրե զարափաթ անըե, դիրակենը կըզնըվում ա, ասում.-Հինչ ա՞, տու կերալ ըս-խմալ, խրեգյ ա մնամ, թա տրաքըես, իմ փայըս խե չը՞ս դարկալ: Դերը նոքյարեն ծեն ա տամ, հըրցնում.-Հինչ ը՞ս ըրալ յալըեխը:

Նոքյարն ասում ա.- Տուվալ ըմ քու սիրածըետ: Կնեգը վըեր սիրածու անում ա ըսկանում, տըեղը թող-թող ա ինոմ, ասում ա.-Հա՞, մինգյել սիրած ը՞ս պահում: Համ ասում ա, համ տոռնը դերին իրեսեն յիրն կյամ, նի մննում օրիշ օթաղ: Դերը նոքյարին հըրցնում ա, թա իմ սիրածըս հու վա՞, վըեր ես գյոլոնում չըմ, յալըեխն էլ տուվալ ըս ուրան:

Նոքյարն ասում ա.-Քու սիրածըտ մըեր Բողարն ա, թա օգում ըս փորցըես, քյինն կընգանըտ մին կուճուր սիլն տո, տըես քեզ հինչ ա անում, ետնան քյինն փաղը եր կալ, Բուղարըեն հիշքան օգում ըս թակե, տըես հո՞նց ա վըեններըտ լոլզ տըլական:

Դերը քյինամ ա կնգանը մին կուճուր սիլն տամ, կնեգը պերանը պեց ա անում, ըսկըսում լալաջավահիր վըեր ածելը, վըեններեն չմուշկենն էլ յոր օնում, կոխում կյոտուն դաթը, տանան տոլս կյամ, քյինն հմրանց տոն:

Ետնան էլ քյինն ա շանը թակում, շոնը կյամ ա վըեններն ինգոմ, ըսկըսում վըենները լոլզ տալը, ասես լիհա դաչանք-պղատանք ա անում, վըեր ուրան թակելու: Դերը նոքյարեն ասում ա.- Տու դոլզ ըս ասալ, մեհենգյ կնեգըս ինձանա տոլս ա եկալ, հունց ա՞նըեմ, վըեր կյն տոն: Նոքյարն ասում ա.- Ա՛ դեր, տու ինձ իրեք մանեթ տո, հունց անեմ, վըեր ինքը ուրան վըեննավը կյն տոն:

Դերը նոքյարին իրեք մանեթ ա տամ, նոքյարը քյինն ա դիրըկնգանը հմրանց թաղավն անց կենում, ամմեն հըլաթու քըշտավ քյիննալիս ծեն

տամ.- Հավ, վրեխճար, հո՞ւ օնրե, ինքը ըմ օնում, մըեր դերը փսակվում ա, օգում ա հըրսանեք անրե:

Դիրանկենը տըեսնում ա, վրեր նոքյարը խիլլմ հավեր ա ինքը կալալ, չմուշկենն վրններան հանում ա, կոխում կյոտեն, վազ տամ քյինմմ տոն, տոռնը մաչան կապում, դերին ասում.- Ղալաթ չի ըրալ, էս տոնը թնգա հառհընը կյմ, կըլոխը կըթողեմ ըստըեդ, էս տանը կնեգը հմլմ էս ըմ:

#### 108.ՄԱՐԹԻՆ ՇՈՐԱՎ ՉԸՆ ՃԻՆԱՆԶԻԼ

Մին հարուստ մարթու մին շատ դմշանց կնեգ ա ինոմ: Մարթը տրա հետե միշտ թինգանկան շորեր ա ինքը օնում, ինքը խուտուրու-մուտուրու կյենում: Մին օր էլ կնեգն ուրան ամենալավ շորերը կյենում ա, տոնս կյամ հիլուն առաչը, մարթին ծեն տամ կոշտը, ասում.-Ա՛ մարթ, մին հիլուն մաչին եշի, ինձ էլ տըես, քեզ էլ, մունք ուրոնր սագում ը՞նք, ուրոնր լայաղ ը՞նք, թա՛ չե: Մարթն ասում ա.- Ա՛ կնեգը, էս հինչ ըմ՞, տու մին թաքուհի յըս, էս՝ քո քշտիտ մին նոքյար: Կնեգն ասում ա. - Ես օրիշ պեն չըմ ասում, ասըլըս էն ա, վրեր էս քեզ լայաղ չըմ: Մարթը խոսում չի:

Մին օր էլ մարթը կյամ ա կնգանը կոշտը, ասում.- Դոքյանը կնգան լմվ թինգանկան շոր ա եկալ, դոքյանչոնն ասալ ըմ, վրեր պահե, հինչ էլ օգում ա ինի, պիտի վրխճըրներեն լոխ ծախըմ, ինքը օնրեմ, վրեր կյինը տոնս չի կյմ, տոնն էլ պիտի ծախըմ, էս օգում ըմ, վրեր իմ կնեգըս միշտ լավ շորու մաչի ինի, հանցու իմ աշկըես միշտ դմշանց ուրվա: Կնեգն ասում ա. - Վրեր իտի յա, թող մնա, կըլվող տարընն ինքը կօնըենք: Մարթը թա՛ չե, էտքան էրկան թողըլ չըն, վրեր դոքյանումը կենա, պիտի մեհենց ամմըեն հինչ ծախըմ, ինքը օնրեմ: Կնեգը թա՛ չե, այ մարթ, տոնն էլ վրեր ծախըես, մըզըրա կըծիծաղեն, տոնը թող կենա, վրխճըրներեն նհըետ իմ թինգանկան շորերը լոխ տար բըզարումը ծախե, էտ կյմլիս ինքը կալ, եք: Մարթը թա՛ հա, իտի լմվ ա, տու ինձանն խըլունք ըս մտածում:

Կնեգն ուրան լմվ-լմվ շորերը լոխ տամ ա մարթին, վրեր տանե ծախե, ինքը մաշած, ճընթըռըմ շորեր ա կյենում, մարթին եշում, վրեր թագգա շորն ինքը օնրե, պիտի: Մարթն էլ քյինմմ ա վրխճըխներեն դարկում սարը, մենակ կնգանը շորերը տանում ծախում, ուրան հետե լմվ շորեր, լմվ չըքյեգկա փափաղ ինքը օնում, լմգոն փորմու դաման էլ կոխկան կապում, ծիյին յիրմ նստում, կյամ տոն: Կնեգը ճինանչում չի: Մարթն

ասում ա.-Ա՛կնեց, եք ձերձեր կոխկէ հալմ մին վրեննը կենանք, տրեսնանք ձերձեր սագո՞ւմ ընք, թա՛ չէ: Համ ասում ա, համ կնգանր կուռնան փոնում, պիրձում հիլուն առաչը: Կնեցը վրեր կոխկըն մինգել հիլուն մաչին եշում ա, մարթին ասում ա. - Տու ինձ լայաղ չըս, տու մին թաքավրեր ըս, ես՝ մին ալմաքչի: Մարթը թա՛ դէ վրեր ես քեզ լայաղ չըմ, փալագ-մալագըտ հըվաքէ, տանաս տո՛ւ եք:

#### 109.ԼԱԼԸԵԳՅԸ ՆԱՆ ՔԱՌԸ

Մին լալըեց մարթու էծեր կորչում ըն: Տա կյամ ա տրեսնում մին մարթ ձերան բոստանր պանհմվ ա տամ: Էտ մարթն էլ քառ ա ինձում: Լալըեցը խըռխըռալավ գոռավ ծեն ա տամ, վրեններավ- ծըռքերավ տրան հըրց-նում, թա ըստըռեղեք էծեր չը՞ս տրեսալ: Էտ քառը գլղղղղում ա թա տա ձերան պարյօր ա տամ, ինքն էլ ա կլխավ անում: Վրեր կլխավ ա անում, լալըեցը գլղղղում ա, թա ասում ա՝ տրեսալ ըմ: Հըրցնում ա, թա վրե՞րդեղ ըս տրեսալ, քառը գլղղղում ա, թա հըրցնում ա վրե՞րքան պիտի պանհիս: Քառը ծըռքավ նշանց ա տամ խիլա հեռու մին մընծ քար: Լալըեցը գլղղղում ա թա ասում ա էծերն էն ըն մընծ քարըն դըլդումը:

Լալըեցը քյինմ ա տրեսնում էծերն էն ընգլղղին նըստոտած: Առաչն ա անում, պիրում: Տահանց մաչին մին պոզը կոտրած էծ ա ինձում, տամ ա Էտ քառըն, ասում.- Էս ա մին շեքթ ա՛ էծերըս կոտրած, էնքան շոռ ըմ եկալ, լափ վրնըհան ըմ իլմ, վրեր տու իծերես տըռը նշանց ըս տուվալ, Էս մին էծը քեզ ըմ բախշում: Էտ քառն էլ գլղղղում ա թա տա ասում ա էծիս պոզը տու վրս թըխալ-կոտրալ, ձերթղմնը-հավատ ա անում, ասում.- Ես քու էծերըտ հիշտեղ ը՞մ տրեսալ, վրեր թխըն պոզն էլ կոտրեն: Լալըեցը նորից ա ասում, թա Էս էծը քեզ ըմ տամ, հինչ օգում ըս, ըրա, քառը նորըմինան ձերթղմնը -հավատ ա անում, ասում.- Տիյեր աստված, տուվրեր տու, ես քու էծիտ իրեսն էլ չըմ տրեսալ: Լալըեցը ձերանն ա ասում, քառը՝ ձերանը, ձերձեր կլոխ չըն ինգլղում: Խրեց ա մնամ լիհմ կռն անըն, եշում ըն, տեսնում մին դեր ա կյամ: Դերը դմստին կլղի ա ինգլղում պենը հինչղղմն ա, լըլըեգին ասում ա. - Պիտի տանես Էտ պոզը կոտրած էծը մորթես, մատաղ անըես, վրեր էծերըտ քթմլ ըս, ինձեստե յեկ փափուկ տըղերան լմվ փայ պիրիս, վրեր աղոտկ անըն, հանցու կլղղերը կյան վուչ նի մնըն իծերիտ մաչը, փրթին:

#### 110. ՍՈՏ ԸՍՈՂՆԵՐԵՆ ՆԱՂԸ

Մին թողնդ սոտ ասող մարթ ա ինձում, տա մին օր քինամ ա Ըղդամբեն բազարը, նի մննում տրեղետ ըստալավոյը, տրեսնում մին քանի հայ բիննըհնե մին ըստոլ ըն զանիտ ըրալ, նստոտալ: Էտ մարթը թուշ քինամ ա տահանց քըշտին նստում: Բիննըհներան մինն ասում ա. -Եկեք ամբեքյա մին սոտ ասընքյ, հողր սոտ վրեր սագեվուչ, էս սուփըրեն խարջը քցինքյ ձերան վիզին: Լոխ ասում ըն՝ հա:

Տահանք մըրթըկլոխ ամեքյա մին սոտ ըն ասում, ծիծաղում: Տհանցա մինն ասում ա. «Մին օր մրեր շենումը հիշքան վրեր մարթ կար, հըվըքեցե, տարե մրեր սարը, էտ սարումն ինձ մին կարտոշկատրեղ ա ինձում, ըտրեղ էտ տարեն մին մրեծ կարտոշկա յա անամ կյամ, վեց-օխտը քյանդիր ձերող կցա յընք տամ, վրեր կարտոշկավը պատ ա կյամ: Կասըն տրեղեք, լոխ բիրանդի քըլեցեք: Վրեր հը՝ չըրե՞նք, տրեսնամ կարտոշկան վրեղան պուք եկը: Կարտոշկա, խե հինչ կարտոշկա, տասսը տարե Ըղդամբեն բոլ-բոլ հերիքյ կանրե»:

Բաննանին ձերան սոտը պըրծնում ա, հերթը հըսնում ա էտ մարթին: Տա ասում ա. «Ես սոտ ասընը գլիդալ չըմ, ամմա մին քանի տարե առաչ վրեր Բաքու ի, մոլոտաբոյ ըմ իլմլ, մին դզղան ընք շինալ, էտ դզղանեն մաչին օխտը ուստա յըն իլմլ պեն ընելիս, ձերող սան ըսկընալիս չըն իլմլ»:

Տա վրեր պըրծնում ա, բիննըհներան մինն ասում ա.- Սոտը շան տղա յա, թա էտ բոյին դզղան կինի՞: Տա յեկ թա՝ պա վրեր ինիվուչ, ծրեր պուք տուված կարտոշկան հինչու մա՞ չի պիտի իփիքյ:

#### 111. ՀԸՌՀՆԵՐԵՆ ՈՒՄԵԴՆ ԻՆԳՅԱԾ ՊԱՏՐՈՒՆԸ

Մին մրեծ հլիվուր մարթ ա ինձում: Տրան ինձում ա էրկու տղա: Տղեքյը վրեր փսակվում ըն, տա ինգյող ա հըռնըրեն ումեղը: Մին օր էլ մրեծ հառնը կուճուրեն ասում ա.- Խե հինչ ա՞ իլմլ, տանը պենը լոխ էս ըմ անում՝ լուվացը էս անընմ, ճեղացը էս քյինամ, խմորը էս հունցընմ, էս թխընմ, մին պեն էլ տու ըրա իլի, լիհն մեհետ ապուն կլոխն էլ չըս լուվանում: Կուճի հառնը մնացալ ա դուռնա կտրած, գողևողն չի, թա հինչ ասըն: Հլիվուրն էլ տրեսնում ա, վրեր ինքյը քըրե-քըրե ա ինգյալ, քանի վախտն ա, օգում ա ձերան կլիսըն ճարը տրեսնա: Մրեծ հառնը վրեր տանն ա մնամ, հլիվուրը տրա նհըետ կյեղծավըրոթուն ա անում, ասում

ա.- Տու իմ մընծ հառհնն ըս, էս էլ մընծ մարթ ըմ, վըննեսս մինը կյիրըզմանումը, մըեր մընծ տանձուն տակըն էն ա մին մընծ պոլիգյ վըեսկե օնընմ կյեդած, վըեր մըեռնեմ, էն վըեսկեն տոնես կօնըես, ինձիրն, համ էլ պռավըն յիրն մին քար քցիս, մնացածը տու կըխարջիս, խուխատար ըս: Մընծ հառհնը էս վըեր ըսկանում ա, օգում ա թա հլիվուրեն կլխավը պըտըպատ անըն: Կուճուր հառհնն էլ մնամ ա մմթն, գյոնդոնչի թա պենը հինչումն ա: Տրանա էտը մընծ հառհնը էս հլիվուրեն լնվ դուլլուդ ա անում:

Մին օր էլ կուճուր հառհնն ա տանը մնամ: Էտ հլիվուրը հինչ վըեր մընծ հառհնեն ա ասած ինոն, ինդի յեկ կուճուրեն ա ասում, թա մընծ տանձուն տակըն մին պոլիգյ վըեսկե օնընմ կյեդած, քեզ ըմ տըլական, հենց ըրա, վըեր մընծ հառհնը գյիդն վուչ:

Էտ հլիվուրեն հառհները խաչավ-խըչըմանավ, պիմբակավ ըն յոր օնում, ուրննց պիրընըերեն պատառն էլ նրան տեմ օնում:

Մին օր էլ հլիվուրը հոքին տամ ա, մըեռնում: Հառհները հունցը վըեր կարքն ա, ազիզ-պիզիզ յոր ըն օնում, տանում թադում, մին լնվ էլ բադարաքյ անում, ժողովուրթեն հղե տինում:

Մընծ հառհնը կուճուրան թաքուն թեն ա յոր օնում քյիննմ մընծ տանձուն տակը ետ-ետ անում, կուճի հառհնը էտ վըեր տըեսնում ա, ինքյն էլ ա քյիննմ տանձուն տակը, ասում.-Էտ հինչու վը<sup>օ</sup> շոռ կյամ, ապան պոլկըն տըեղն ինձ էլ ա ասալ: Մընծ հառհնը ասում ա.- Դե, վըեր քեզ էլ ա ասալ, պեր տոնես օնընքյ, կես անըենքյ:

Ճոխտ հառհնը տանձուն տակը քննդոն ըն, պոլիգյը փոսան տոնես օնում, տըեսնում պոլկըն ըռըխավը էն ա մին մընծ սիրեկ քցած, թիլնվ պըենդ պընդըցրած: Մընծ հառհնը ասում ա.- Էս պոլիգյը վըեր վըեսկավ լիգյն ինի, մըեզ եր էլ ա, վըեր էլ: Պոլկըն ըռեխը պենում ըն, տըեսնում տերտակ, ամմա մաշին մին կյումաշու պոզ կա, պոզըն ըռեխը փըլազավ լնվ պընդըցրած: Կուճի հառհնը ասում ա.-Վըեր էս պոզավը մին վըեսկե ինի, մըեզ եր էլ ա, վըեր էլ:

Պոզըն պերանը պենում ըն, տըեսնում տերտակ, ամմա մաշին էն ա մին թոխտ կա: Մընծ հառհնը էտ թոխտը տոնես ա օնում, եշում, տըեսնում կյիրած. «Հու վըեր հառհնեն ումեղն ընգնե, էս պոզը նրա աշկումը տնգվըն»:

Մին հարուստ մարթո մին շատ դժմանց կնեց ա ինձում: Փսրկվելան ետը մարթն ամմընն Ուրոկցոնն չերքյեզկան կյենում ա, դժմանն դոբուրան տոնս օնում, կնգանը յիրան պրծնում, ասում: -Քու հերն անիծած, տու հինչ պե՞ն օնրես մըեր տանը: Ղմման պիրոն ա կնգանը վիզին մուտըցնում, ետ տինձում դոբուրումը: Էտ պենը կնեցն էլ ա անում, տրանա ետը քշերը մրթըկնեց ըն տըռնում:

Մին օր էտ մարթը քինամ ա օրիշ տըռ: Հմմին օրը մին հարուստ չմրչի յա կյամ տըռ: Տա մին հիլի յա ինում ծըխելիս, հիլին էլ առաչ շատ թանց ա իլմ, շատ էլ տիծմար ար ճարվում, հիզմրանցը մին հարուստ մարթ ար կարում ծըռքը քցի:

Էտ շենումը մին պառավ կնեց ա ինձում: Տա կյամ ա էտ հառհենն կոշտը, ասում, վըեր իստի մին չմրչի յա եկալ, մին լմվ հիլի յեկ ա պերալ: Էտ հառհենը քինամ ա չմրչոն կոշտը, չմրչին տրա յիրան դմստին սիրահարվում ա, պռավըն դրադ ա քաշում, փող տամ, ասում, վըեր կլիս պիրի, հանցու Ուրոկցոնը քինամ կոշտը:

Պառավը քինամ ա էտ հառհենն կոշտը, ամմընն հինչ ասում, տա դաբուլ ա անում: Ուրոկցոնը չմրչին ծին տանում ա տրա կյումումը կապում, Ուրան ամմընն հինչն էլ տանում ըտըռ: Վըեր էտ կնեցը չմրչոն տըռըր քցում ա, տոնս ա կյամ, քինամ շորըեր փոխում, չերքյեզկան կյենում, դժմանն կապում, կյամ չմրչոն յիրան պրծնում, դժմանն տանում պկընն տեմ անում, ասում:

-Քու հերն անիծած, հինչ օ՞նրես իմ տանըս: Էտ չմրչին գյոկոն, թա կընգանն ախպըերն ա, տըռեղան եր ա կենում, հալավ-վըտըշորած փախ-ճում, քըղաքան տոնս կյամ, Ուրան հարստությունն էլ լիսյ թողում ըտըռ:

Չմրչին վըեր քըղաքան տոնս ա կյամ, մին մարթու վա պըտահում: Էտ մարթը հըրցնում ա, թա հինչ ա՞ պըտահալ: Տա թա՝ ապրանք ը՞ս տանում էտ շենումը ծախըես, ետ տըռ, տանըսվուչ, տահանք դունաղընն տկլոր ըն տանան փըխճըցնում: Տա յեկ էն կնգանը մարթն ա ինձում, դմստին գյոկոն ա պենը հինչումն ա: Վըեր քինամ ա տոն, Ուրոկցոնն Ուրան շորըեր փոխըռ-լան, դժմանն կըպըելան ան կնգանը վըխտըցնըլան ետը նի յա մննում տեղը, իրեսը հլոնում տեն, էլ կնգանը նհըետ խոսում չի: Չերը էտ էլ Ուրան հունց պըհելիս ա իլմ, վըեր սաբավ վըեչ մին պենա խաբար չօնե:

Կնեգյը տըբեսնամ ա, վըբեր մարթը նհըբետը խոսում չի, տըբեդան տոնա ա կյամ, քյիննամ տոանը քմակըեն ճոխտ ծըռքերավ ոնրան կլոխը վըբեր թակում, ասում. - Էս հինչ ըխմըխոթուն ա, վըբեր էս ըրե, մարթըս էլ ինձնհըբետ խոսում չի: Մարթը կնգանը հետան տոնա ա կյամ, կնգանը խոսկերքն անջուկ օնում, էտ կյամ, նի մննում տըբեդը: Կնեգյն էլ ա կյամ նի մննում տըբեդը, մարթն անջուկը տինում ա կնգանը կլխըեն, ասում. -Ախըր, է՛լ հինչ ըս ըրալ, դե, թակալ ա, թակալ, շոնշա չըս, վըբեր կոտորեն: Կնեգյը վըխելան մին էլ ա տոնա կյամ տոռնը, տոռանը քմական ասում.- Մատտադ ինիմ քեզ, ա՛ կլոխ, մարթիս խաբար չի տաս, սխալվալ ըմ, սոնրթն յա իլնմ: Մարթը նորից ա կնգանը խոսկն անջուկ օնում, կյամ նի մննում տըբեդը: Կնեգյը վըբեր կյամ ա, նորըմինան ա անջուկը տինում կնգանը կլխըեն, ասում. - Ախըր է՛լ հինչ ա ըրալ, քեզ մատտադ ա՛ ասալ, վըբեչընչ, հնլնմ սոնրթն յա, սխալվալ ա: Կնեգյը մնամ ա մարթին քշտին չնշմիշ իլնմ, տուղտողուցր փոնած:

### 113.ՃՈՒՎԱՐԱՆԸ ԵՏ ՏԱՐ, ՔԵԶ ԷԼ Ա ՀԱՐԿԱՎԸԵՐ ԿՅԻԼԱԿԱՆ

Մին յիրգյիրում ննմթ ա իլնմ, վըբեր մարթ մըծընալիս ա իլնմ, պըհելիս չըն իլնմ: Մին օր մին տղա հլիվուրած հորը ճուվըրանումը տիրնմ տանում ար, վըբեր քըբըծավը վըբեր քցի: Վըբեր ճուվարանը շիլական վըբեր ա օնում քըբըծըեն պըտկան մուտըցնում, հնրը տղըեն ասում ա.-Բա՛լա ճուվարանը էտ տար, հարկավըբեր ա կյիլնական: Տղան մտածում ա, թա՛ իմ հնր խե՛ իստի ասըեց: Խիլնմ վըբեր մտածում ա, կլխու վա ինգյոնմ, թա հնրը հինչ ա օգում ասըե: Ասում ա՛ օգում ա թաքավըբերն ինձ կախ տա, օգում ա՛ պահե, իմ հոր էս տըննական ըմ տոն:

Տղան հորը տինում ա ճուվըրանըեն մաչին, խոտավ-պենավ ծասկում, շիլակում, էտ տանում տոն, թաքուն պահում:

Հունց ա պըտահում, մին օր մին գազան կյամ ա էտ շենին տակըեն ըխպրին չորս ոնրոկոն ճըծ քաշում, ըխպրին կոխկըեն նստում, թողում չի ժուղովուրթը ճոնր տանըեն:

Քանի օր ա անց կացալ, լոխ մնացալ ըն ծարավ: Մեհետ էլ էտ հլիվուրը տղըեն հըրցնում ա, թա՛ խե ճոնր չի՞ կա: Տղան թա՛ իստի մին գազան եկալ ա ըխպրին չորս ոնրոկոննավը ճըծ քաշալ, մաչին նստալ, թողում չի մարթ

մուտանա: Հիվանդը թա՛ տրա առաջը առնելը տիժմը չի, էտ գազանը հունցը էլ ինի, քունավ ա հնցըննական, վրեր քունավ հնցընը, էտ ճըժըն չորս ռնգյոճնավը իվիլի մընժ ճըժ կըքաշիս, մին բոյահիլի յէլ էտ ճըժումը վըննը կըցընը, էտ գազանը վրեր գոճըննա, եր ա կըննական բիդի հիլին մուտանա, հիլուն մաչին ոճընն մըչանք, հալա ոճընն անա յէլ մընժ գազան ա ուրվկալական, վըխըլական ա, ախպոճըրը թողը, փախճի:

Էտ տղան հորն ասածը անում ա: Գազանը քոն իլնժ տըեղան վրեր եր ա կենում բիդի հիլին էշում, սրտաճանք ա ինոճն, ախպոճըրը թողում ա, ծըլկում:

Ախպոճըրը պենվում ա, ժուղովորթը ըսկսում ըն ճոճը տանըլը: Թաքավրերը հըրցըփորց ա անում, վրեր գլիդն, թա հու վա իլնլ էտ գազանըն փըխճըցնողը: Լոխճին ծեն ա տամ, հըրցնում, վըեչ մինն էլ գլոճըն չի: Էտ տղըն վրեր ծեն ա տամ, տա ասում ա.

«Թաքավրերն ապրած կենա, օգում ըս ինժ կախ տո, հինչ օգում ըս ըրա, դոճըր պիտի ասեմ: Էն վրեր հրաման ըս տուվալ, վրեր մընժ մարթուցը պահեք վուչ, իմ հմար տիրնլ ըմ ճուվըրանումը, հանցու տանըն քըրժավը վրեր քցիմ, նա թա՛ քա՛լա ճուվարանը ետ տար, քըզ էլ ա հնջնթ կլիլնական: Էտ խոսկըն դմարդն հորըս տիրնլ ըմ ճուվըրանումը, էտ պերալ տոն, մինչն մեհենց էլ թաքուն պահում ըմ: Էն ա հնլն սաղ: Էտ գազանը փըխճըցնելի թմիրը ինքն ա ինժ ասալ»:

#### 114.ԻՆՁ ԿԱՂԼԻԳՅՆ ԷԼ Ա ԼԱՅԱՂ, ՔՈՌՆ ԷԼ

Մին մարթ տղեն հըցընում ա, թա խե՞ չըս փսակվում: Տղան թա՛ իմ հավան կացած ախճիցը չըմ քթենոճն: Հմրն ասում ա.- Դե եք քլինանք էսհինչ շենը՝ ըխճըկան շոռ կյանք, քթենանք:

Էքյսը հմար ու տղա էշն ըորչնեն քցնժ քլիննմ ըն ասած տըեղը: Հենց վրեր հմարը էշը կյուման տուս քցած քշոճն ար բիդի հղեն, տղան լոք ա տամ էշին նստում, հորը փյաղա քցում առաջը:

Շատ ըն քլիննմ, թա խրեց, էտ շենն վրեր մուտանում ըն, հմարը նղացած ա ինոճն, կարում չի քլինն, ասում ա.- Շենան մուտացալ ընք, տու ջնհիլ ըս, վրեր եք փյաղա քլինն, ես եր ինիմ էշը, թա չե, վրեր քեզ էշին յիրն տըեսնան, ինժ էլ փյաղա, ախճից չըն տըլական: Տղան էշան վրեր ա կյամ, հմրն ա նստում: Նի յըն մննում շենը, քլիննմ մին հարուստ տոն: Էտ

տանը իրեք ախճիգ ըն ինձում: Հնարը տրդեն թաքուն հրցրնում ա, թա վրերե՞ն ըս հավան կենում, ասե: Տղան, թա ախճիգ օգոդը տու վրս, տու վրս գրկւոյն:

Էտ իրեք ըխճրկորանցը մաչին կուճուրն ամենաղնշանցն ա ինձում, Բայց մխրեր կաղիգ, շոռ կյանիս տրդեն էլ հունց անում ար, վրեր իսկի գրկւոյն չար:

Ըխճրկանը յոր ըն օնում, տանում: Հրդեննի տղան եշում ա, տրեսնում ըխճրկանը աշկեն մինը շիղրբուդի յա ուրվամ: Տղան հորը թա՝ հենց ա աշկը լնվ չինի տրսնալիս: Հնարը խոսում չի:

Վրեր տանում ըն տոն, էքսը ըխճրկանը դարկում ըն ճիւր: Ծիրան կյանիս տանը ըռաչի դիքիին ախճիգը տեմ ա ինգրն, ըսկսում ճունջու-պունջի անելը: Տղան հորը թա՝ հենց ա կաղիգ ինի: Հնարը թա՝ աշկետ ա ուրվամ:

Տղան տրեսնում ա, վրեր իսկապես ախճիգը համ կաղիգ ա, համ շիղի: Էքսը պիւրնում ըն ըխճրկանը ասեղ տամ, թա տրեսնան կարում ա՞ թիլի: Տեսն, վրեր կարում չի: Տղան հորը թա՝ պերած ախճիգը համ կաղիգ ա, համ քոռ: Հարը թա՝ ախճիգը ես ըմ պերալ, ինձ կաղիգն էլ ա լայաղ, քոռն էլ:

#### 115. ՀՈՒՆՑ ՊԵՆ ԸՐԱ, ՎԸԵՐ ՓՈԻՇՄԱՆԻՍ ՎՈԻՇ

Մին թաքավրեր տոն ա կյամ ձերան երգիքը շոռ կյանի, հազգար ու մին խոսկ ա ըսկանում, լնվ ու փիս պեներ ըն նաղ անում, հու վրեր մինան մին փիս պեն ար ասում, էն փիս պեն ընողրեն կլիսը դմստին կտրել ար տամ: Մաղ երգիքն էտ թաքավրերն աննալ ծասկում ա:

Մին օր էլ ձերան մարթոցը նըհետ վրեր շորերը փոխած տոն ա կյամ ձերան երգիքը շոռ կյանի, տրեսնում ա վրեր մարթիք ըստրեղ-ընդրեղ խոսում ըն, թա մրեր էս թաքավրերը հինչ ա՞ ըսկացալ: Մեհետ էլ մին մրեծ մարթու ծեն ա տամ, թա՝ ա՛ հլիվուր, դողուրն ասը, թաքավրերը էս լոխ դիւ ա՞ անում, թա չէ: Էտ հլիվուրը թա՝ քեզ ճինանչում չըմ, գրկւոյն չըմ՝, թա հու վրս, հինչ ըս, վրեր կլիսըս էլ կտրես, դիւղը պիտի ասըն: Մա թա՝ էս թաքավրերն ըմ: Էտ հլիվուրն ասում ա.- Օգրմըս ինձ ըսպանե, հինչ օգում ըս ըրա, էս լոխ դիւ չըս անում, ամմըն մարթու ըսածեն հվատում ըս, մինը դորթ ա ասում, մինը՝ սոտ, ամմընաշատը սոտ ըն ասում, պիտի

հազգար հետ մտածես, լնմ տընդըդես, քու մարթուցը նհետ մըսլըհաթ անըես, տըեսնաս վըեր խոսկ կինի սոտ, վըերը՝ դորթ, նոր էտ լոխ անըես:

Թաքավըերը ետ ա տըեռնում քյինամ ձըրան նմգիր-վեգիրին նհետ նստում-մտածում, թա հինչ պիտի անըեն: Մձըթ-սձըթան ձըրան հրա-մանն ա ետ յոր օնում, տըանա ետն էլ փիս պեն ընողըեն անա յէ վըեր պեն ար ըսկանում, ձըրան մարթուցը հվաքում ար, մսլըհաթ անում, խըելք-խըելքու վըն տամ, նոր պատիժ տամ: Երգյիրն ըսկսում ա հինդարդվիլը, մըրձընը պըկասում ա:

Մին օր էլ թաքավըերը շորերը փոխած տձես ա կյամ, թա տըեսնա ձըրան երգյիրումը հինչ կա, հինչ չի կա: Մուտանում ա մին քանի հըվաք-ված մարթու խոսըցընում, նահանք թա՝ մըեր թաքավըերը էս ա մեհենգ երգյիրը կարքեն հինդիրտցրալ ա, առաչ մին ըռնախում զատ ար:

#### 116.ԾԻ ԿՅՈՒՂՈՒՆՈՂԵՆ ՀԻՆԱՐԸ

Մին հարուստ խազային ձըրան մին լնմ ծիյավ քյինամ ա բազարը, հիշտեղ վըեր ա կյամ, ծիյին կապը պեց չի թողում, մին տըեղա կապում չի, միշտ պըենդ փռնած ա պահում: Մին դոչճաղ ծի կյուղանող էլ տըա հետը կըտըած, բուս-բուս ա անում, վըեր ծին կյուղանա, կարում չի: Էտ մարթը ծին նստում ա, քյինամ ձըրանց տոն, ծի կյուղանողն էլ տըա հետան հըռաքաշ քյինամ ա: Խազայինը տանում ա ծին կյուման կապում, պիցրա-նում տոն, քունավ հընցնում: Ծի կյուղանողն էլ կենում ա վըեր լափ մթնում ա, կյումըեն տոռըը թաքուն պեց ա անում, նի մնում ծին տձես օնում, ետ տըեռնում, վըեր յիհմրն ան ջիլմվն էլ քթենն, եշում ա տըեսնում մին քյնդիր կլխըյեր պիցըրանում ա, մին կնգան սմս էլ թա՝ ծիքյ տո, լափ ծիքյ տո, խեխտի: Սա կըլձի ա ինգյձում, վըեր ըստըեղ մարթ ըն ըսպանում, դմման տձես ա օնում, թխում քյննդիրը կտրում, պիցըմնում տիյեր, տըես-նում մինը խըռխըռցընում ա: Քյննդիրը պկան ետ ա անում, ճիրան գիրավ տամ, տըան ետ պիրձում, եշում, տըեսնում էտ ծիյատար խազայինը, կոխ-կեն էլ ձըրան կնեցն ան սիրականը: Քշերը տըեղ կենում ա, էքսը տըան հըրցընում, թա գյձըղձ ը՞ս քշերես հու վա իլմլ պոկըտ քյննդիր քցձղը, քեզ խեխտողը: Տա թա՝ հի՞նչ քյննդիր, հի՞նչ խեխտիլ, հի՞նչ պեն:

Ծի կյուղանողը թա՝ քոն իլմծ ըս իլմլ, վըեչ մին պեն գյիդացալ չըս, կնեցտ ան ձըրան սիրականը ուզեցալ ըն քեզ ըսպանեն, ես էլ եկած ըմ

իլն, վրեր ծիտ կյուղանամ, յիրնն պըտահալ ըմ, թխալ քյննդիրը կտրալ, քեզ ըզադալ: Էտ խազայինը թա՛ դե վրեր ծիյիս հետե յըս եկալ, ծիս քեզ փեշքյեշ ըմ անում: Տա թա՛ չէ, կնեգյըտ ինձ տո, տանեմ մին դրադ տըեդ ըսպանեմ, քըզետե մին լնվ կնեգյ քթենամ, պիրիմ:

Տա Էտ խազայինին կնեգյը յոր ա օնում, տանում մին ծոճոճում ըսպանում, քյինամ օրիշ տըեդա մին լնվ, ըբուռեն կնեգյ պիրոճում տրա հետե, ուրննք ըխպըրանում ըն, միշտ քյինամ-կյամ:

#### 117. ՄԱՐԹԸ ԿՆԳԱՆՆ ԸՍՊԱՆՈՒՄ Ա, ԹԱՉԱՅ ԴԻՐՈՒՄ

Մին հարուստ խազային նոլքյարին նհետ ըխպըրացած ա ինոճում: Խոսկ տուված ա ինոճում, վրեր ուրնն սադ մոլլը յնհետը կես անե: Նոքյարն էլ գյոլոճում ար, վրեր խազայինին կնեգյը մին քանի տարե յա, քյուխվըն տղեն նհետ կապ օնե:

Մին օր Էտ նոքյարը խազայինին մուտանում ա, ասում.- Տու լնվ մարթ ըս, ամմա մին պեն կա, մղափոճն, վրեր գյոլոճում չըս: Խազայինը թա՛ հինչ կա՞, հինչ ա՞ պըտահալ: Նոքյարը թա՛ վախում ըմ ասեմ: Խազայինը թա՛ վախումել, ա՛նե: Նոքյարը թա՛ կնեգյըտ քյուխվըն տղեն նհետ ա: Խազայինը թա՛ ես մհանա քցիմ վրեր տասներկու օրավ օրիշ տըեդ ըմ քյինամ, ամմա հղըցըն կեսան ետ ըմ տըռնըլական, տու վըել բուսը կըպահես, վրեր քյուխվըն տղան կըկյա կնգանըս կոշտը, էն ըմ իննական էսհինչ տըեդը, կըկյաս դույուդ անըս: Նոքյարը թա՛ լավ:

Խազայինը քյինամ ա կնգանն ասում,-Հըղըցըն պրիպասը պըդրաստե, տասներկու օրավ օրիշ տըեդ ըմ քյիննական: Կնեգյը մտկումը ուրխանում ա, ըսկսում պադրաստություն տըեսնալը...

Մարթը տես-տենը յոր ունելան ետը ծիյավ քյինամ ա շենան տոճա մին թաքուն տըեդ կենում, նոքյարն էլ թաքուն եշում ա, տըեսնում խազայինին կնեգյը հավըերը մուրթոտեց, ըսկըսեց ժարիտ անելը, կյինին ինքյ կալավ, մըեծ ըստոլ սարքեց, մթենն յիրա էլ քյուխվըն տղան եկավ ըսկըսեցին օտըել-խմըելը, տա թաքուն քյինամ ա խազայինին կոշտը, ամմեն հինչ ասում:

Խազայինն էլ օրավ առաչ մին նկարչի յա իլնվ փոնած-պահած, յոր ա օնում, քյինամ ուրնն տանը ագուշկեն տական թաքուն եշում, տըեսնում ուրնն կնեգյը նան քյուխվըն տղան պոշտի ըրած: Հենց տի յէլ նկարել ա

տամ, նկարը յոր օնում պահում, նկարչուն փողը տամ, էտ դարկում, ըտըեղ կյողը կենում, էշում տըեսնում քյուխվըեն տղան տոնս եկավ, քյինամա ուրանց տոն: Հոաքաշ հետան քյինամ ա: Քյուխվըեն տղան հենց ուրանց փալմքաննավը պիցրանում ա, հսնում վերչին քարեն, մավգերը տոնս ա օնում, ըսպանում, ինքյն էլ հղե ինում քյինամ պրիշ շիներքում տասներկու օր մլուշուլի անում, անցկըցընում:

Տասներկուինջի օրը խագայինը երա կենում, կյամ ուրանց տոն: Կնեցը կյամ ա մարթին կուլվն իգյոն, սոլլի-բոլլի անում, թա՝ ա՝ մարթ, պա քու քյիննալի քշերը յիրա յըն ըրալ քյուխվըեն տղեն ըսպանալ, խեղճին գյոնդոն չըն, թա հու կինի ըսպանած, քու ըստըեղաս քյեցած օրատ մինչև միհենց քու կարոտըտ էնքանըմ քաշալ, վրեր կարել չըմ ասըն: Մարթը վրեր մինչև էտ կընգանն ա քյուխվըեն տղեն նկարը տոնս կալած, տիրած ա ինոն ըստըըեն, կնգանը աշկալն ա ինգյոն: Կնեցը էշում ա, էշում, թա վի՛յ աքալ, էս հու վը՞ն: Մարթը թա՝ ճինանչում չը՞ս: Կնեցը թա՝ չէ՛: Մարթը թա՝ լնվ էշի: Կնեցը մեհետ էլ ա էշում, թա՝ լնվ, քաշի, ըռաղ ըրա-կուրցուրու: Մարթը ըտեղ մավգերը տոնս ա օնում, կնգանն էլ յիրա անում վրեր քցոն, քյինամ մին լնվ կնեց պիրոն, մոլքյն էլ նոքյնրին նհետ կես անում:

#### 118. ՄԱՐԹ ՄԸՌՆԸՑՆՈՂ ԴԵՐԸ

Մին շենում մին դեր ա ինոն, էտ դերն էլ պեն չի ինոն գյիդնլիս, փորումը այիփպենու կուտուր չի ինոն, մըեռալն էլ միշտ մենակ ար օրթնում, հանցու վրեր ժողովուրթը գյիգմ վուչ, վրեր օրթնելը գյոնդոն չի: Ժողովուրթն էլ էտ պենը գյիդնլիս ըն ինոն, մին մարթու պիրում ըն սուտըսուտ մըոնըցնում, տինոն դոթումը, վրեր տանեն տինին ժամումը, հանցու վրեր դերն օրթնե: Էտ մարթին էլ սուվըըցնում ըն, ասում դոթումը տապուռ կըկենաս, վրեր տըեսնաս դերը հնդրն-բնդրն խոսում ա, եր կըկենաս դոթումը դիքյ նըստըես:

Էտ «մըեռալը» վրեր դոթումը տիրած տանում ըն ժամը, ժողովուրթն էլ ժամընն հըյաթումը թուփ տըեռած կենում ըն, վրեր դերը պըրծնե, նոր ուրանք նի մնընեն: Դերն էլ մին երկու-իրեք խոսկ ա ինոն գյիդնլիս՝ «ալելույա», «տեր ողորմյա», իտի մին քանի պեներ: Տահանք վրեր ասում ա, պըրծնում, էլ ըսելի պեն չի ինոն, ըսկսում ա փուռվառը տես ու տեն տանել-պիրիլը, «մըեռալը» եր ա կենում դոթումը դիքյ նըստում: Դերն էլ

մխըրե ջանավ ա ինձում, փութվառը վրեր ա տինձում, ճոխտ ծըեռքավ էտ մարթին պրկան փրոնում, խեխտում, ըսպանում, դոթումը պրըրնվցնում: Ետնան քյիննամ ա տձևոնմը հրվաքված մարթուցը ասում.- Գյձևոյձում չըմ, թա տուք հինչ տրեսակ ժուղովուրթ ըք, վրեր մրեռալը կարքըն մրոնը-ցընում չըք, ետնան պիրձում, մինչև մրոնըցըրե, հոքիս տձև եկու:

#### 119.ԽՐԵԼՔԸ ՊԱԿԱՍ ՄԱՐԹԸ

Մին մարթ ա ինձում, մինգել մին կնեգ: Կնեգը մեհետ խորագյ ա իփձում, աղը քցձում: Խորագյը աղը յա ինձում: Մարթն ասում ա.- Մինգել էս ըմ իփիլնկան: Կնգանան հըրցնում ա, թա՝ աղը հիշքան ը՞ն քցձում: Կընեգը կյիսկը տեմ ա անում, թա՝ էսքան:

Էքյսի օրը մարթը խորագյ ա իփձում, մին կյիսկ աղ քցձում մաչը, էլլա աղը յա ինձում: Կնեգը տրան թակում ա, տանան տձև քցձում: Տա փախ-ճում ա, քյիննամ տրեսնում հղըցըն տակըն մին մարթ արտը վարած, սըերմը քցիլիս: Պարյոր ա տամ, ասում.- Հըզգարը մին տրեռնա: Էտ մարթը տրա յիրն կըզնըվում ա, ասում. - Շոն, շան տղա, պա էտ խոսկ ա՞, վրեր տու ըսըեցեր, պա հըմընչեցերվո՞ւչ: Տա թա՝ պա հինչ ա՞սըեմ: Էտ սըերմը շաղ տվոյն ասում ա.- Կասըն աստուծ բարաքյաթ տա, մինը հըզգար տրեռնա: Տա թա՝ լնվ, օրաս ետը իտի կասըեմ:

Հղը յա ինձում, քյիննամ, տրեսնում մին շենու դրադավ մին դնստն մարթիքյ լնց ինիլավ մրեռալ ըն տանում, վրեր թաղըն: Տա էտ լնց ինուղնըերեն մուտանում ա, ասում.- Աստուծ բնրնքյնթ տա, մինը հըզգար տրեռնա: Էտ մարթիքյն էլ կըզնըվում ըն տրա յիրն, իրըսարանք տամ, թա՝ պա իստի վախտը իտի խոսկե կասըեն, վրեր տու ըսըեցեր: Տա թա՝ պա հինչ ասըե՞մ: Տահանք թա՝ կասըեն՝ էտ ինի, էլ վրեչ ինի, աստուծ իտի պենը միշտ հեռու պահըե ծըզանա: Տա թա՝ լնվ, օրաս ետը իտի կանըեմ:

Քյիննամ ա տրեսնում մին տրեղ հըրսանըեքյ ըն անում՝ ժուղովուրթը հրվաքված, խմած, քյըփըրնըն քյուքացած, պար կյնլիս վախտը տահանց մուտանում ա, ասում.- Էտ ինի, վրեչ ինի, աստուծ իտի պենը հեռու պահըե ծըզանա: Էտ մարթիքյը փոնում ըն տրան մին լնվ թակում, թա՝ շան քընծնհար, պա իստի ուրխությունըն վախտը իտի խոսկը կասըե՞ն, վրեր տու վըս ասում: Էտ մարթը թա՝ պա հինչ ա՞սըեմ: Տահանք ասում ըն.- Կըմուտանան, ասըեն՝ շընըհավուր ինի, աստուծ ծըեզ միշտ ուրխոթուն

տա, կասքեն, ետնան էլ նի մննքեն պար կյրվուղներեն նհրետ պար կյան: Տա թա՝ լմվ, օրաս ետը իտի կանքեմ:

Քյինմմ ա տրեսնում մին հլիվուր մարթ ճորրեն պրոնտոն ըմնոցավ պեռնած, ծմակըն մաչավը տանում ա, վրեր ծախրե: Մուտանում ա, ասում.- Շընքհավուր ինի, աստուծ ծըեզ միշտ ուրխոթուն տա, ասում ա, ըսկսում նհրետն էլ պար կյանը: Տա վրեր ծըեռքերը պիցըրցնում ա պար կյամ, էտ ճորրեն խռնում ա, տամ ծմկնրերեն, ըմնեքը լոխ կուտրատում: Էտ ճորուն տարը տրա յիրա կըզնըվում ա, ասում.- Էտ պեն ա՞, պա վրեր տու ըրեր: Տա թա՝ հինչ ըրեր: Էտ հլիվուրն ասում ա. - Տրեսնում չը՞ս, վրեր էշը խըռնըցրեր, տուվավ ծմկնրերեն, ըմնեքը լոխ կուտրատեց, ինձ ջիրմու տակ քցից: Տա թա՝ պա հինչ ընի՞: Էտ հլիվուրն ասում ա.- Կըմուտանան, պարյոտ տան, ետնան էլ քյոմմոյ անրեն, ճորրեն նրեղ տըղերան, շըմքոտան տոնս օնրեն, պարի ճանապար ասքեն, քյինմմ: Ասում ա. - Լմվ, օրաս ետը իտի կանքեմ:

Քյինմմ ա տրեսնում մին օրիշ մարթ ծմական փաղ շիլմկած, տանում ա տոն: Փաղը ծանդը ա ինոն: Մին տրեղ փաղը շիլմկեն նստում ա, վրեր դինջման: Մուտանում ա, ասում.- Էտ ճորուն պեռնը հի՞նչ ծանդը ա յե՛, քյոմմոյ անրեմ, ըստրեղաս տոնս օնրեմ: Էտ մարթը շելակը վրեր ա տինում, դաթան մին փաղ տոնս օնում, տրան էնքան թակում, ուրմանան քյինըցնում, թողում ըտրեղ փըլըփալի ընրելիս, ինքը փաղը շիլմկում, հղըն ինոն:

#### 120. ՄԱՐԹԸ ԿԸՃԻՆՄՆՉԻՆ, ՆՈՐ ԱՌԵՏՈՒՐ ԱՆԸԵՆ

Մին թաքավրեր միշտ տոնս ար կյամ ուրան երգիրը շոռ կյամ, թա տրեսնա ժուղովութը հունց ըն ապրում: Մին տան քշտավ անց կընալիս տրեսնում ա մին շատ քյմսիք կնեզ, միշտ օրախ, ըսելիս, խուսելիս: Ասում ա՝ հմլմ սրան մին վրեսկե յըմ տըլական, տրեսնամ հի՞նչ ա անում: Տոնս ա օնում մին քսանհենց ըկնանե մուտանա տամ, քյինմմ: Էտ կնեզը մուտընեն ակներան ամմըն դոնում մինը տոնս ա օնում, տանում ծախում: Մին ժուլիկ մարթ տրան խափում ա, միշտ իծան կյինմմ ինք օնում: Վերչը, վրեր մուտընրեն ակները էտ մարթին յիրա լոխ մին-մին ծախում ա, ետնան էլ մուտանան ա ծախում, թաքավրերն էտ կնգանը տանը քշտավը նորից ա շորերը փոխած անց կենում, տրեսնում էտ կնեզն էլ առաչվա մնան ասում

-խոսում չի, էլ օրախ չի:

Թաքավրերը վրեր քյիննամ ա ձևրան պալատը, թաքուն մարթիքյ ա դարկում, վրեր քյիննամ գլիդան, թա պենը հինչումն ա: Թաքավրերեն մարթիքյը վրեր քյիննամ ըն տըեսնում, կյամ թաքավրերեն ասում, թա իստի մին ժուլիկ մարթ էտ կնգանը խնփնալ ա: Էտ մարթին ծեն ա տամ, կախ տալ տամ, էտ կնգանն էլ նորմինան փող, վրեսկե տամ, թա մեհենգյ մարթին կրճինանչիս, նոր նհրետն առըտուր անըես:

#### 121.ԹԱԿԸՆՔՅ ՕՏԸԵ՞ՆՔՅ, ՕՏԸԵ՞ՆՔՅ ԹԱԿԸՆՔՅ...

Մին շատ ըսկուպոյ մարթ ա ինձն՝ Էնքան ըսկուպոյ, վրեր սաղ կյանքումը միհետե կոշտ փորավ հաց չի կերալ: Հինչ վրեր ըխշադում ար, լոխ թուփ ար անում, շատ հըրուստանում:

Էտ մարթը մեհետ քյիննամ ա մին քաղաք, նի յա մննում ըստալավոյը, օգում ա վրեր մին աման խորագյ օտըն: Կյինը հըրցնում ա, ասում ըն՝ տասը կապեկ ա: Իրեք կապեկ ա տամ փայտոն նստում, քյիննամ կոխկե մին քաղաք, նի մննում ըստալավոյը, տեսնում համին խորագյը օթ՝ կապեկ ա: Ըտըեղ էլ ա ասում՝ թանգյ ա: Նորից իրեք կապեկ ա տամ փայտոն նստում, քյիննամ մին օրիշ տըեղ, ըտըեղ օխտը կապեկ տամ, մին աման խորագյ օտում, էտ տըռնալիս մին մարթու տոն դոնաղ ինգյձն: Մարթը տանը չի ինձն: Մին խիլլմ վրեր կենում ըն, կյամ ա, հըրցնում,- Ա՛ կնեգյ, թակըենքյ օտըն՝նքյ, թա՝ օտըենքյ թակըենքյ: Կնեգյը թա՝ օտըենքյ թակըենքյ: Էտ մարթը մնամ ա տահանց իրըսներեն յիշիլիս: Գյձնդձն ա թա ձևրան ըն ասում, օգում ա թա տձես կյն փախճի, տնատարը թա՝ յավաշ տու մըեր դոնաղն ըս, կարող ըս ըրխըյին կենաս, նըստե:

Տահանք հաց ըն օտում, պրծնում, Էտնան մին կիրկիժ տձես օնում, ըսկըսում վրեր թակըեղը: Էտ մարթը մնամ ա պերանը պեց: Ետնան հըրցնում ա, թա էս հինչ մ՞դմթ ա ծըեր քըղաքումը: Կընեգյը թա՝ էս կիրկիժը իմ առաչվա մարթինն ա. տա շատ ըսկուպոյ մարթ ա իլմլ, հաց չի կերալ, թա քուշտանա, լոխ թուփ ա ըրալ, պահալ. էս տները, մձկըյը, հարստությունը լոխ ձևրան թողածն ա, ինքյը կերալ չի, մըեռալ ա, լոխ թողալ ինձ, էս էլ տանը յիրմ մարթ ըմ պերալ, էս ա՝ իմ էրկուինջի մարթըս ա. մեհենգյ ձևրան թաղալ ըմ, կիրկիժը պահալ, ամմըեն օր համ ձևրան կիրկիժը վրեր ընք թակում, համ էլ թողածն օտում:

Էս մարթը տա վրեր ըսկանում ա, մաննը կծում ա. ճելլի եր ա կենում քիննամ ռւրմանց քաղաքը, նի մննում բազարը, մին վրիսճարու շախկա ինքյ օնում, նհրետն էլ մին քանի չեթվեռ կյինի, օրիշ շատ տես-տեն, մին համբալ փրոնում, դարկում տոն, կնգանը փրսպարում, թա ամմըն հինչ շինի, սարքե, էս ա կյամ ըմ: Էտ համբալը վրեր հսնում ա տրա տոն, փասպարքը կնգանն ասում, կնեգը հըմբալըն թա՝ էտ իմ մարթըս չի, հնլւնթ ուզեցալ ըս ռւրմանց տոն քիննամ, շիլ ըս ինգյնլ, եկալ ըստրեդ: Համբալը թա՝ չէ, քու մարթըտ ա, էս էլ ռւրման տոնն ա, էս հաստադ ըմ գլղողնլ, ռւրման էլ ճինննչողն ըմ: Վերչը, կնգանը հըվըտցնում ա, պեռնը թողում ըտրեդ, էտ տրեռնում:

Մարթը վրեր կյամ ա տոն, կնեգը հըրցնում ա, թա՝ էս տես-տենը տու վը՞ս դարկալ: Մարթը թա՝ հա՛: Կնեգը թա՝ պա էս էլ ասալ ըմ էս իմ մարթըս չի, օրիշ կինի: Մարթը թա՝ խե՛: Կնեգը թա՝ պա էս ա քանե՞ տարե յա, էս քու կնեգըտ ըմ, տու հնլւն մհետե հաց չըս կերալ, վրեր քուշտանաս, մեհենգ էս հունց հըվա՞տամ, վրեր տու իմ մարթըս ըս: Մարթը թա՝ ա՛ կնեգ, պա ասել չը՞ս վրեր էսհինչ քըղաքումը իստի պեն ըմ տրեսալ, տրանա ետը էս հողը հե՞տե յըմ թուփ անում պահըեմ:

Տրանա ետն էտ մարթն ըսկսում ա լնվ օտըել-խմըելը, ամմըն օր լնվ քյեփեր անըելը:

## 122.ԷԼ ԻՓԸՑՐԱԾ ԿՈՒՐԿԸՔԱՐԵՐԸ ԿԱՐԵԼ ՉԸՔ

### ԿԸԼԽԸՏԱԿԵՍ ՏԻՆԻՔՑ

Մին կնեգ սիրնկան ա ինողն պըհելիս: Մին օր էտ կնեգը խոզին կըլղիը կուրկուտ ա քըցողն, օգում ա թաքուն սիրըկանըն հետե պահե: Էտ օրը դիքողնկողն վախտը մին դարիք մարթ ա կյամ էտ կնգանը մարթին հըրցընում, թա ինձ դոնաղ չը՞ք յոր օնըել: Մարթն օգում ա պահե, կնեգը թողում չի: Մարթը կնգանը խաթիրը քըթենողն ա, էտ ռւրմանը տրան դոնաղ ըն պահում:

Էքյսը վրեր լոխ եր ըն կենում շուրըրնեն կյենում, իրըսնըին լուվանում, կնեգն օգում ա մարթին նան դունաղեն տանան տողս անե, հանցու վրեր դզղանը կուրկուտավը կյեղե: Մարթը վրեր եր ա կենում, թա ա՛ կնեգ սոված ըմ, մին պեն պեր օտըենքյ, կնեգը թա հնլւն քինն ժամ, եք, ետնան...



Արհունը պըլթամ ա, արհունը վագ տալավ, կյուվագանն էլ մաշկեն խաչ ըրած կոտնըներեն դաթումը տիրած վրեր ա կյամ, վրեր փախճի: Վրեր քյինամ ա թա մղակավը տոնս կյա, կյուվագանը մղակեն կուխկերքեն նի յա կյամ, դերն իրեսեն յիրա վրեր ա ինգյում...

Վրեր եր ա կենում, իտի տըկլոր ժամեն կոխկավն օգում ա թա փախճի, մին պառավ տըեսնում ա, ասում.- Ա՛ դեր, ա՛ դեր, սօր ամսի քանի՞սն ա: Դերը թա՝ ամըես, ամըես, հինչ ամըես, սուրփըերը կըտաղալ ըն, մարթ ըն կրակ տամ, տու տոնս ըս եկալ ամըես ը՛ս հըրցնում:

#### 124.Ա՛ ՆԳԸԵՐ, ԲԵՂԸՏ ՀԼՈՐԵ

Շահ-Աբբասն ըսկանում ա, վրեր ուրան երգիրումն էսհինչ տըեղն իրեք կյող կա, հինչ անում ըն, անում չըն, տահանց կարում չըն փըռնըն: Շահ-Աբբասը մըհետ շորերը փոխում ա, քյինամ տոնս կյամ էն քաղաքը, վրերդեղ էտ կյողերն ըն ապրում: Քյինամ ա տահանց քթենոնմ, հըրցընում, թա ինձ ծըեզ հնգըեր չը՞ք անըել: Տահանք հըրցընում ըն, թա հինչ փիշա՞կու տար ըս, Շահ-Աբբասը թա՝ վրեչ մին պեն ծըեռքավըս կյամ չի, մենակ վրեր բեղերըս հլորեն, կախաղանու յիրն յէլ մարթ ինի, պեց կըթողեն: Տահանք էլ թա՝ էտ լնվ փեշակ ա, մըեզ իտի մարթ ա հարկավրեր: Շահ-Աբբասը տահանց անա հըրցընում ա, թա՝ պա տո՞ւք հինչ փիշակու տար ըք, տը-հանցա մինը թա՝ էս ամմըեն դուշու, ամմըեն հիյվանու, ամմըեն կյենթանու լոլգի գյոլոնմ ըմ, հինչ էլ վրեր ասըեն, կլոխ կինգյիմ: Էն մինն էլ ասում ա.- Վրեր հիշքան պընեղ քըլլած տոներ ինի, իմ ըռաչիս պենվում ըն: Էն մին կյողն էլ ասում ա.- Էս լնվ մարթ ճինանչոդ ըմ, վրեր հարհուր տարե առաչ էլ մին տըեղ տըեսած ինիմ, կըգյիդմն հու վա:

Տահանք պայման ըն կապում, թա քյինամ ընք Շահ-Աբբասեն կասը կտրենքյ: Հդե յըն ինոնմ, քյինամ: Վրեր հսնում ըն Շահ-Աբբասեն ամարա-թը, դըրբըզան մոտանում, մին քանի շան թուլեքյ բիրմդի հմշոնմ ըն, մարն էլ մեհետ համփ ա անում, թուլեքյը սուս ըն անում: Շահ-Աբբասն ասում ա.- Էս լավ տըեռավ, հմլն էտ ամմըեն հիյվանու, դուշու լոլգի գյոլոդեն հըրցընեմ, տըեսնամ էս շներեն լոլգին գյոլոնմ ա՞: Տրան վրեր հըրցընում ա, թա էն շան թուլեքյը նան ուրանց մարը հինչ խոսըեցին, նա թա՝ թուլեքյը ըստըեղաս-ընդեղան ըսեցեն կյողեր ըն կյամ խագնան տանեն, նահանց քավթառ մարը յիրն պըծավ, թա՝ ծինըրնետ կտրեցեքյ, տարը նհըտնեն ա:

Շահ-Աբբասը մտկումը թա՛ պա՛, էս շներեն լո՛ւզին գլիդնց:

Տրանա ետը նի յըն մննում խըզնատոնը, քլիլիդնեն լոխ ո՛ւրանց-  
ո՛ւրանց պեց ըն ինո՛ւմ:

Խազնան տանում ըն մին հեռու տընդ չորս փայ անում, Շահ-Աբբասն  
էլ ո՛ւրան փայը յոր ա օնում, էտ տընտնում, քլինամ պալատը, մին քանի  
մարթ ճոկում, տահանց ասում քյեցեքլ էսհինչ քաղաքումը, էսհինչ տընդն  
իրեք կյողեր ըն ապրում, փըռնեցեքլ, պերեքլ կախաղանեն կոշտը, մինչն  
վըեր էս կյամվոչ, կախ չի տաք:

Տահանք քլինամ ըն էտ կյողըերեն փոնում, պիրո՛ւմ կախաղանեն  
կոշտը, ժուղովուրթը հվաքում, էնքան կենում, վըեր Շահ-Աբբասը կյա:

Շահ-Աբբասը փըյտոնավ կյամ ա, լոխ հո՛ւ յըն տամ, կյողերն էլ  
ո՛ւրանք- ո՛ւրանց մաչին թա՛ պա էս հինչ ա՞նենքլ, սրանա յըլ նընդ տընդ չի  
ինիլ: Էն մարթ ճինանչող հնգըերը թա՛ ծինըրնետ կտրեցեքլ, ըրխըլին  
կացեքլ, հանե մըեր հնգըերը փըյտոնավ կյամ ա, մըեզ ըզըղըլական ա:  
Շահ-Աբբասը վըեր ո՛ւրան շուրերավը, ո՛ւրան զենքերը կապած, թագը  
կլխըն փըյտոնավը մուտանում ա, էն մարթ ճինանչող կյողը ծեն ա տամ,  
ասում.- Ա՛ հնգըեր, սրանա յել նընդ տընդ չի ինիլ, մին բեղըտ հլո՛րե, մըեզ  
էս խըթան ըզադե: Շահ-Աբբասը քթըն տակեն ծիծաղում ա, բեղը հլո՛րում,  
տահանց պեց ըն թողում, կյամ ըն Շահ-Աբբասեն կոշտը, տա թա՛ վըեսկեն  
ծըեզ հալալ ինի, քյեցեքլ, օրաս ետը ըխշըդեցեքլ, ըպրեցեքլ, էլ կյուղոթուն  
չանեքլ:

#### 125. ԾՁՈՂԸ ՆԱՆ ՍԻՐՆՎԱՆԸ ԹԱԿ ԸՆ ՕՏՈՒՄ

Մին մարթ ա ինո՛ւմ, մին էլ մին կնեգլ: Էտ կնեգլը սիրանկանա ինո՛ւմ  
պըհելիս: Մարթն էլ ճըղասպան ար, քըշեր-ցիրեկ ճըղացումն ար կենում:  
Մին օր մին դիբո՛ւրո՛ւզո՛ւն վախտ տահանց տոնավը մին ծո՛ղդ ար անց  
կենում: Տա տընտնում ա, վըեր մին կնեգլ ճիլը-ճելլի նի յա մննում, տո՛ւս  
կյամ, հինչ վըեր դունըխլեղու պաղրաստություն ար տընտնում: Էտ ծո՛ղղը  
թա՛ քույրիկ, մըթեն ըմ ինգամլ, քլինամլի տընդ չօնըմ, ինձ դոնաղ չը՞ս  
պահել: Էտ կնեգլը թա՛ մարթըս տանը չի, կարել չըմ:

Ծո՛ղղը քլինամ ա մին դրաղ տընդ կըչոռ անում, էշում թա տընտնա էտ  
կնեգլը է՛լ հինչ ա անում: Էշում ա, տընտնում կնեգլը ճուղիցը եր կալած  
քլինամ ա վըեր կլինի պիրի: Էտ սուսուփուս եր ա կենում քլինամ պից-

իրանում տահանց տոն, մաչի ութադավը նի մննում մին օրիշ օթադ, ըտրեդ մին կախ տուված խընեցե յա ինձում հարած, թանը վրեր ըծելու, տակընն էլ թուրուն: Տա նի յա մննում պատին կոխկընն տիրած տախտընն տակը: Վրեր մըթնում ա, էտ կնգանը սիրականն էլ ա կյամ նի մննում էտ օթադը: Մին խիլլա վրեր կենում ըն, էտ կնգանը մարթը ճըղացան կյամ ա, նըստում ա, վրեր հաց օտըն: Կնեցյը տես-տենը տինում ա ըռաչին, մարթն էլ եշում ա, տըեսնում շատը կոխկե օթադն ա տանում: Միրականն էլ հինչու վրեր քյինամ ա առաչը, էն մըթնումը լոխ թըեփոում ա, ծոհն էլ տախտընն տական ծըեքը մըեկնում ա, սիրըկանընն նըհետ օտում:

Միրականը սրթան կըլճի չի ինցճում, մին վախտ էլ տըեսնում ա ըռըշկին տես-տենը ճելլի յա կըլխում: Լավ եշում ա, տըեսնում մըթնումը տախտընն տական մին ծըեք բիդի ըստուը պիցըրանճում ա: Լադ ա անում յիրա պըրծընում, էտ ծըեքան պըննդ փըռնում, ծոհըր թա՝ խըելունք կաց, թա չէ, հարայ ըմ տըլական, ամմընն հինչ ասըն: Միրականը թա՝ դե լմվ, դմլմթ ըմ ըրալ, մին չինինքյ, էրկու ինինքյ: Տահանք բիրանդի օտում ըն խըմում, թըեխմիշ ինճում, կոխկըն ութադումն էլ մըթըկընեց շուրըրնեն հանում ըն, նի մննում տըղըրնեն, վրեր քոն ինին:

Միրականն ան ծոհըր վրեր շատ օտում ըն, սիրականը թա՝ պա ես ծըրըվացալ ըմ, հինչ ա՞նենքյ: Ծոհըր թա՝ հանե, խընեցումը թան կա, ես խընեցան պահեմ, ըռըեխը կուլխուվրեր անըն, տու կյիսկըտ տըակընն պահե, խըմն:

Ծոհըր վրեր խընեցուն ըռըեխը կուլխուվրեր ա անում, հենց լիհա նոր վրեր տըռնալիս վախտը խընեցեն ծըեքան տճու ա պըրծընում, ինգճում թուրունը: Կոխկըն ութադումը մարթը թա՝ ա կնեցյ, էս հինչ սմ՝ս ա, կնեցյը թա՝ կատուն կինի: Մարթը թա՝ կատուն թուռնեն թըշշոցընն նըհետ հինչ պեն օ՞նե: Համ ասում ա, համ էր կենում մին փադ յոր օնում, քյինամ սիրըկանընն մըսեն ինճում էնքան վրեր թակում, վրեր լափ ըսպընելու քըցճում ա: Էտ ծոհն էլ վազ ա տամ պիցըրանճում հերթը, էշին փալանը ընդըեղան մոտե տիրած ա ինճում, կըլխընն տինճում, տահանց յիրա թումփալի վրեր քըցճում, վրեր շըղվըցնե, ինքյը փախճի: Փալանը վրեր օգում ա վրեր քըցի, փըլանընն քըմակեն դուշխունն ինցճում ա տրա պոկը, նըհետը թումփալի վրեր ա ինցճում, տահանց յիրըններեն ինցճում: Էտ մարթը սիրըկանեն պեց ա թողում մինցյել տրան թակում, շընըսպանե

անում: Տրբան էլ պրծնում ա, մինգլել կնգանը ըսկըսում տուրութակ անըելը: Իրըքանին էնքան թակում ա, վրեր վըսկուոնեն ալեր ա անում, թողում տըեղ վրեր տըեռած, ինքը քյիննմ ճեղացը:

#### 126.ԼՈՒ ՄԻՆ ԶԻԲԻԼ ԶԻ՞...

Մին օր շահը շորըերը փոխած, քյիննմ ա տըեսնում մին տըեղ իրեք ախպրեր վըենը կացած, գրուց ըն անում: Մին թաքուն տըեղա անջուկ ա օնում: Մըեծ ախպրերն ասում ա. - Ես ըստուծանա կօզըմ շահն ինձ էնքան փող տա, վրեր կարըմ էրկու ըտըժանըն տոն շինիմ, մին քանի տարըն մըրթըվարի ապրըմ: Մաշնակն էլ ասում ա.- Ես էլ ըստուծանա կօզըմ, վրեր շահն ռըմն կուճուր կնեզը մենակ մին քշեր ինձ տա: Կուճուր ախպրերն էլ ասում ա.- Ես էլ ըստուծանա կօզըմ, վրեր իմ լճիկն մին արշին էրկան ինի:

Շահը ետ ա տըեռնում քյիննմ, էքսի օրը ռըմն շուրըերավը կյամ էտ իրեք ախպորցը կոշտը, ասում.- Ըրկրե հու հինչ խոսալ ա, վրեր դճըզը չըսեցեք, ծըեզ լոխճինին էլ կախ ըմ տըլական: Մըեծ ախպրերն ասում ա, - Ես իստի պեն ըմ ասալ: Շահը թա՝ լմվ, քու ասածըտ ըրը: Մաշնակը մխըրե լճիկն կապ ա ինզոնմ, բայց էլլա ասում ա, թա իստի յըմ ասալ: Շահը թա՝ լմվ, քու ասածըտ էլ ըրը: Կուճուր ախպրերն էլ ասում ա.- Ես էլ ասալ ըմ ըստուծանա կօզըմ, վրեր իմ լճիկս մին արշին էրկան ինի: Շահը թա՝ պա էտքան էրկան լճիկն կախ տուված հինչ պիտի անըես: Տա ասում ա. - Մին փիս խոսկը մինչն մին ճունդան էն մին ճոնդը հըսնըելը կըփճըմանիմ, ետ տանըմ ռըմն տըեղը: Շահն էլ ասում ա.- Վրեր տու էտքան խըելունք ըս, էք քեզ տանըմ իմ պալատըս վեզիրներըն մըեծը տինիմ:

Տրանա էտը շահը տըեղատ ետ ա տըեռնում: Կուճուր ախպրերը դաբուլ ա անում, քյիննմ շահը են պալատը, մըեծ ախպորն էլ շատ փող ա տամ, քյիննմ ա ռըմն հետե մըեծ տոն շինում, մաշնակ ախպորն էլ դարկում ա կուճուր կնգանը կոշտը, փըսպարում, թա դե՝ իստի պեն կա, էս քշեր էտ տղան քշտիտ պիտի մնա:

Մաշնակ տղան վրեր քյիննմ ա շահըն կնգանը կոշտը, կընեզը պիրոն ա մին քանի ծոն իփում, ճոկ-ճոկ ըռընզընը անում, տինոն էտ տղըն ըռաչին: Տղան կնքմոնը ծոն կոտորում ա, մխըրե օտում, թաքա-

վրերեն կնեցը թա՛ն մին էլ կոտորե կեր: Տա էն մինն էլ ա կոտորում, վրեր մխըրե օտում ա, թա՛ն մինն էլ: Վերչը, լոխճինին համն օնում ա, թաքավրերեն կնեցն ասում ա.- Ծո՛ւվանցը համըն մաչին թափավուտ կար: Տղան թա՛ն չէ՛: Տրա կլխըն թխում ա, ասում.- Շոն, շան տղա, վրեր թափավուտ չի կա, ուրիշին կնեցը հունց կա՞րող ա քունան լնվ ինի, լոխ մին զիբիլ չի՞: Նորից կլխըն թխում ա, տոռնը պեց անում, հղե անում:

#### 127.ԽԸԵԼՔԸ ՄԸԵԾԵՆ ՆԱՆ ԿՈՒՃՈՒՐԸՆ ՅԻՐԱՆ ԶԻ

Մին երգյիրու թաքավրեր պըռավում ա: Գյո՛ւղո՛ւմ ա, վրեր ո՛ւրան մըռնըլանը ետը տղան կըրըլական չի երգյիրը կառավարե, օգում ա տղեն հետե մին խըլունք հարթնը քթենա, հանցու տղեն քյոմազ անը:

Թաքավրերը շորերը փոխում ա, քյինն սաղ երգյիրը շոռ կյամ, հըս-նում մին շեն, մին տան դոնաղ ինցո՛ւմ, տըեսնում ժուղովուրթը հըվաքված, մըռալ ըն տանում թաղըն: Տնատըռնը հըրցնում ա, թա էն հինչ ա՞, տնատարը թա՛ մարթ ա մըռալ, տանում ըն թաղըն: Թաքավրերը հըրցնում ա.- Յանի լափ մըռալ ա՞, թա խըե՞զ ա մըռալ: Տնատարը թա՛ լափ մըռոնելն ան խըեզ մըռոնելը վրերն ա, մարթը նմփնսը կտրալ ա, մըռալ, տըռալ մին փաղ: Թաքավրերը խոսում չի:

Տնատարը վրեր քյինն ա էն մին օթաղը, ըխճըկանը նիըետ .ասում ա.- Գյո՛ւղո՛ւմ չըմ, հենց ա մըրեր դոնաղը խըլըք տըղը չինի, հըրցնում ա, թա էն մարթը լափ ա մըռալ, թա խըե՞զ ա մըռալ: Ախճիզն ասում ա.- Ապա, տա խըլունք մարթ ա, նա գյո՛ւղո՛ւմ ա հինչ ա հըրցնում, ասում ա՛ վրեր մըռալ ա, խոխա-ըրախա թողալ ա՞, տանը ծոխը եր տանող կա՞, թա՛ չէ:

Թաքավրերն էտ խոսկըրեքը լոխ ըսկանում ա, ասում՝ ըհ՛ը, քթնլ ըմ, մենակ էս ախճիզը կըկարե ինձանն ետը երգյիրըս կառավարե, տղես հետե օզընմ, տանընմ:

Էքյսը վրեր ըտըղատ հղե յա ինո՛ւմ ո՛ւրան պալատը, մարթիք ա դարկում, ասում՝ քյեցեք էսհինչ շենումը իստի մին քյնսիբ մարթ կա, նրա ախճիզը ուզըցեք, պերեք:

Թաքավրերեն մարթիքը մին երկու օրան ետը լավ պաղրաստությու-նավ կյամ ըն էտ մարթին տոն, ասում.- Թաքավրերը դարկալ ա, վրեր կյանք քու ախճիզըտ ո՛ւրան տղեն հետե օզընք, տանընք: Էտ մարթն էլ

ասում ա.- Ա՛յ ջանըմ, մարթ չըք քթա՛ն՝, քյինաք նրանալ զարափաթ անըքյ,  
պա էս հլիվուր հնլիս էս ը՛մ մնացալ, թաքավըերը հո՛ւ, է՛ս հու: Էս  
մարթիքյն ասում ըն.-Չէ՛, զարափաթ չընք անում, էն օրեն ծըեր տանը  
դոնադը թաքավըերն ա իլմլ, ըխճըկանըտ տըեսալ ա, հալան կացալ,  
ասում ա՝ շատ խըելունք ախճիգյ ա, մեհենգյ եկալ օգըենքյ, տանըենքյ:

Վերչը, էտ մարթին հըվըտցնում ըն, ախճիգյը տանում թաքավըերեն  
պալատը, օխտը օր, օխտը քշեր հրսանեքյ անում, թաքավըերեն տղըեն  
նհըետ փըսակում:

#### 128.ՄՈՒԼԼԵՆ ՊԱՐ ԿՅԱԼԸ

Մին թագա փսակված տղա քյինամ ա դարիբոթուն, վըեր ըշխշադանք  
անըն: Մին քըղաքում ծառայության ա մննում, փող ըշխադում, տամ  
մուլլըեն, վըեր պահե: Մուլլան էլ փողը տինձում ա դձեշակըեն տակըեն,  
պահում:

Վըեր կյամ ա էտ տղըեն տոն քյինմլի վախտը, քյինամ ա մուլլըեն անա  
փողն օգում, մուլլան տամ չի: Տա շատ ա քյինամ-կյամ, կարում չի մուլլըեն  
անա փող պուք տա: Քյինամ ա մին խընումու կոշտ, դաչանք-պըղատանք  
անում, թա՝ խանում, մին թնհր ըրա, մուլլըեն անա փողըս եր կալ, ինձ տո:  
Էտ խանումըն ձըմն տղըեն ան նձըյմարին ծեն ա տամ, նձըյմարին ասում.  
- Մունք քյինամ ընք մուլլեն կոշտը, էս ու իմ տղաս մին մըեծ յալլեխ փող  
ընք տանում տանք ձըմն, ասըենքյ պահե, ինքյը (մուլլեն փող տված  
տղան<sup>1</sup>) էտ վախտը նի կըմնեն, ասեն՝ մուլլա, փողըս ինձ տո, վըեր շատը  
տըեսնա խրեգյը տըլական ա, տու վըել փողը հըմբըելիս վախտը նի  
կըմընեն, ասըես՝ աղան քյըրվանըեն նհըետ եկալ ա, համ էլ կլխըես  
լեչմկը յոր օնըես ծըեռքետ փոնըես, ըսկսես պար կյամը, մունք էլ լոխ նի  
կըմնենքյ, բիրմդի պար կյանք, մըեր փողն էլ յոր օնըենքյ, կյանք: Նձըյմարը  
թա լավ:

Խանումը փողըերը տղըեն նհըետ յըլլըեխում կապում ա, տանում տամ  
մուլլըեն: Մա վըեր օգում ա թա հըմբարըե, էտ տղան նի յա մննում, ասում.-  
Մուլլա փողըս ինձ տո: Մուլլան էլ վըեր տըեսնում ա տրա փողը նոր  
պիրմծեն քշտին շատ խրեգյ ա, ասում ա.-Հանե գյիբին տակըեն, քյինա եր  
կալ: Տա կարավաթըեն քցմձ դձեշակը պիցըըցնում ա, գյմբան էլ  
պիցըըցնում, ձըմն փողը յոր օնում:

<sup>1</sup> Ծանոթություն ասացողի:

Խանութը ըսկսում և փողերը հրմբարելը, վրեր ետնան էլ մոլլան հրմբարել: Էտ վախտը նոքյարը նի յա մննում, ասում. – Խանութ, աղան քյըրվանավը եկալ ա: Ասում ա, համ էլ խընումըն կլխըն լեչակը յոր օնում, էրկու ծըեռքավ պեցո՞ւր փոնում, ըսկսում պար կյալը: Տա վրեր ըսկսում ա պար կյալը, խանութն էլ ա նի մննում նո՞ւրքյարին նհըետ պար կյամ: Ետնան խընումըն տղան ան դարիբոթուն եկած տղան էլ ըն նի մննում, ըսկսում չորսավ պար կյալը: Մոլլան վրեր տըեսնում ա լոխ պար ըն կյամ, ինքյն էլ ա նի մննում նհըտնըն պար կյամ: Խանութը հըրցնում ա. – Մոլլա՛, իմ մարթըս եկալ ա, պար ըմ կյամ, էս տղըն էլ հմրն ա եկալ, պար ա կյամ, սրա յել աղան ա եկալ, պար ա կյամ, նա յել կըրեցալ ա ո՞ւրմն փողը քըզանա ինքյ օնըե, պար ա կյամ, պա տո՞ւ հինչու հետե յըս պար կյամ: Մոլլան էլ թա՛ ես էլ տըեսնում ըմ, վրեր ծըզմընան ժուլիկներու ծըեռք ըմ ինգյալ, ինձ քիլմալ մաչ ըք քցալ, փողը ծըեռքաս ինքյ կալալ ըսկսալ պար կյալը, ճարըս կտրած ըսկսալ ըմ ծըզնըետ պար կյալ:

#### 129. ԽՈՒՄԱ ՊԻՐՈՂ ԿԱՓԵԼ

Մին շենում մին մարթ ա ինո՞ւմ, անումը Կափի: Տա մին սո՞ւրո՞ւ կնեցյ ա անում, վըեչ մինն էլլա ապրում չի: Մին իրփըվերի տատմար օգում ա տրան քյալմալ կյա: Ասում ա՛ ես քյիննական ըմ Կափուն:

Մարթ ըն մաչ քցո՞ւմ, էտ տըտմարեն Կափուն նհետ փսակում:

Կափին ամեն օր քյիննալ ա հմնո, կյամ, էտ կնեցյն էլ ամեն քըրհանան նան ուրո՞ւկընը թանավ ա իփո՞ւմ, տամ ուրմն: Օրիշ պեն չար տամ ուտելի: Վերչը էտ խըեղճ մարթը էնքան ա թանավ օտում, վրեր փորը մըծանում ա, քթեն տեմ ինգո՞ւմ: Մին օր էլ հըրվանեն կնեցյը մին տղա յա պիրո՞ւմ, Կափին քոն իլնած վախտը քյիննալ ա էտ խոխան յոր օնում, պիրո՞ւմ տինո՞ւմ Կափոն վըններեն դաթումը:

Կափին քունըտըեղա վրեր եր ա կենում, կնեցյը թա՛ ա՛ մարթ, լմալ ա տըեռալ, սաղ-սըլմաթ ըզադվալ ըս, խոխան էլ լմալ, դա՞ննոյ խոխա յա: Էտ մարթը մնամ ա չա՞միշ իլնած: Հըրվաները լոխ հերթավ կյամ ըն, Կափան ըշկըլո՞ւսանք տամ, վրեր սաղ-սըլմաթ ըզադվալ ա, տղա յա պերալ:

Խաբարը սաղ շենն ա ինգո՞ւմ, թա Կափին տղա յա պիրալ: Լոխ կյամ ըն ըշկըլո՞ւսանք տամ: Կափին շենան ծըեռք ա յոր օնում, փախճում քյիննալ մին հեռու քաղաք:

Անց ա կենում տասը, թա տասնըհենգ տարե, Կյանփին շենը մետն ա քցոմ( վրեղը քախծր ա): Օգում ա կյան շենը տրեսնա, քյինան: Կյամ ա, հանլան շենան խիլլան հեռու տրեսնում ա էրկու մարթ ռւրանց վրեղեն սահմանեն յիրան կոված: Մինն ասում ա. - Իմ վրեղես սահմանն ըստեղավ ա, էն մինն էլ թա չէ՝ ըստեղավ ա: Վերչը, տրեհանցա մինը թա՝ հանլան Կյանփին տղա պերանձ տոնան առաչ ա իմ վրեղես սահմանը ըստեղավ իլան, տու հինչ ը՞ս մրեծ-մրեծ խոսում:

Էս Կանփին վրեր ռւրան խոխա պիրիլին անումը ըսկանում ա, հղըցեն կեսան ետ ա տրեռնում, փախճում, ետ քյինան քաղաքը:

### 130. ՀԱԽՆ Ա...

Մին կնեգ սիրական ա ինոմ պեղիս: Մարթն էլ ճղասպան ար, քշեր-ցիրեկ ճղաացումն ար կենում: Մին օր, մին դիրրոկցոն վախտ տահանց տոնավը մին ծոհո ար անց կենում: Տա տրեսնում ա, վրեր մին կնեգ ճիլը-ճելի նի յա մնում, տոնա ա կյամ, հինչ վրեր դունըխլեղու պաղրաստություն ա տրեսնում: Ծոհոը մուտանում ա էտ կնգանը, թա՝ քո՛ւրիկ, մթեն ա, քյինանի տեղ չօնեմ, ինձ դոնաղ չը՞ս պահել: Տա թա՝ մարթըս տանը չի, կարել չըմ:

Ծոհոը քյինան ա մին դրաղ տրեղ կչոռ անում, եշում, թա տրեսնա կնեգը է՛լ հինչ ա անում: Եշում ա, տեսնում կնեգը ճուռիցը եր կալած քյինան ա, վրեր կյինի պիրի: Էտ ծոհոը սուս ու փուս եր ա կենում, մընում մին օրիշ օթաղ, տրեղ մին կախ տուված խնեցե կար հարած, թանը վրեր ըծելու, տակեն էլ թուրուն: Տա նի յա մնում պատին կոխկեն տիրանձ թախտեն տակը: Վրեր մթնում ա, կնգանը սիրականն էլ ա կյամ նի մնում էտ օթաղը: Մին խիլլան վրեր կենում ըն, էտ կնգանը մարթը ճղաացան կյամ ա, նստում, վրեր հաց օտե: Կնեգը տես-տենը տինոմ ա մարթին ըռաչին, մարթն էլ եշում ա, տրեսնում կնեգը շատը կոխկե օթաղն ա տանում: Սիրականն էլ հինչ վրեր տինմ ար առաչը, էն մթնումը լոխ թըեփոռում ա, ծոհոն էլ տախտեն տական ծըեռքը մըեկնում ա, սիրականեն նհետ օտում:

Սիրականը սոլրթան կլոխ չի ինցոմ, մին վախտ էլ տրեսնամ ա ըռըշկին տես-տենը ճելի յա կլխում: Լանլ նշում ա, տրեսնում մթնումը տախտեն տական մին ծըեռք բիդի ըստողը պիցրանում ա: Լաղ ա անում յիրան պրծնում, էտ ծեռքան պըենդ փոնում: Ծոհոն էլ ռւրան կուրցնում չի,

ասում ա-Խըլելունք կաց, թա չէ, հմրայ ըմ տըլական, ամեն հինչ ասեմ: Միրականը թա՝ դե լմվ, դմլմթ ըմ ըրալ, մին չինինքյ, էրկու ինինքյ: Տահանք բիրնդի օտումըն-խմում, թըեխմիշ ինձում, իսկ կոխկե ութադումն էլ մըրթըկնեգյ շուրըրնեն հանում ըն, նի մըննում տդրնեն, վըեր քոն ինին:

Միրականն ան օգոճը վըեր շատ օտում ըն, սիրականը թա՝ ես ծըրվացալ ըմ, պա հինչ ա՞նենքյ: Օգոճն էլ ասում ա.-Հանե՛, խնեցումը թան կա, ես խընեցան պահեմ, ոըեխը կլխուվըեր անեմ, տու կյիսկըտ տակեն պահե, խմե:

Օգոճը վըեր խնեցեն կուխըվըեր ա անում, հենց լիհն նոր վըեր տոնալիս վախտը խնեցեն ծըեռքան տոնա ա պրծնում, ինգյնձում թուրումը: Կոխկե ութադան մարթը թա՝ ա՛ կնեգյ, ես հի՞նչ սմա ա: Կնեգյն ասում ա՝ կատուն կինի: Մարթը թա՝ կատուն թուռնեն թշշոցեն նհետ հինչ պե՞ն օնե: Համ ասում ա, համ եր կենում մին փադ յոր օնում, քյինամ սիրըկանեն մսեն ինձում, էնքան վըեր թակում, վըեր լափ ըսպընելա քցո՞ւմ ա: Էտ օգոճն էլ վազ ա տամ պիցրանձում հերթը, էշին փալանը ընդեղան մոտե տիրած ա ինձում, կլխեն ա տինձում, տահանց յիրն թումփալի վըեր քցո՞ւմ, վըեր շղվըցնե, ինքը փախճի, բայց փլանեն դուշխանը ինգյնձում ա տրա պոկը, նհետը թումփալի վըեր ա ինգյնձում, տահանց յիրըններեն ինգյնձում: Էտ տնատարը սիրըկանեն պեց ա թողում, մեհենգյ էլ տրան թակում, շընըս-պանե անում: Տրանա յեկ վըեր պըրծնում ա, մեհենգյ էլ կնգանն ա ըսկսում տրութակ անելը: Իրըքանեն հերթավ էնքան թակում ա, վըեր վըսկըռքնեն անլեր ա անում, թողում տըղըրնեն վըեր տըեռած, ինքը քյինամ ճըեղացը:

### 131.ՔԹՈՂԻՆ ՄԻՆՆ ԻՄՆ Ա, ՊԱ ՄԻ՞ՆԸ ՀՈՒՐՆ Ա...

Մին մարթ օգում ա փսակվե: Ասում ա.-Ես հունց կնեգյ պիտի օգեմ, վըեր հաց օտելը գյիդմվուչ:

Մին իրփըվերի կնեգյ տըեսնում ա, վըեր էս մարթը խըելքան թիթն ա, խաբարը հըսցնում ա տրան, թա էսհինչ կնեգյը հաց չի օտում:

Էս մարթը, վըեր շատ էրկան տի մին կնգան շոռ եկած ա ինձում, ուրխանում ա: Ասում ա. - Էս ա, վըեր կա, օգածըս քըթմլ ըմ:

Տա էտ կնգանն օգում ա, պոկըում տոն: Կնեգյն էրկու տարե քյեփը տվածեն մնան թաքուն օտում ա-խմում, մին օր էլ ասում. - Պա սրա կլոխը թաղեմ, չերանը հի՞բ պիտի թըքընթաքուն օտեմ: Սօր էլ նստըլական ըմ,

նհետոն օտեմ: Հենց վրեր մարթը հանդամ կյամ ա, տրեսնում ամանը քցած, էրկու քթիլ մաչին տընգա ծ, պլըշում ա, տես ու տեն եշում, էտնան էլ թա՝ էս քթիլին մինն իմն ա, պա էն մի՞նը հիւրն ա: Կնեգը վրեչ տանում ա, վրեչ պիւրիւմ, թա՝ էն մինն էլ իմն ա: Մարթը թա՝ վրեր քունն ա, էս էլ օգըմ չըմ ապրեմ: Հրըվաները հվաքվում ըն, տրան իրըսարանք տամ, թա՝ ա՛ տնաշին, համութ ա, պա օգում ըս մարթ ինի, վրեր հաց չօտե՞: Տա, թա՝ քթիլին մինը իմն ա, էն մի՞նը հիւրն ա: Կնեգը էն դոլան ասում աէ իմն ա: Մարթը թա՝ էս արտեն մրեռե: Պրանվում ա, թա մրեռնում ըմ, ինձ տարեք թղեցեք: Հնգեր-հրեան նորըմինան ըն թուփ տրեռնում , էտ մարթին օգում ըն խրատ տան, տա նորըմինան թա՝ քթիլին մինն իմն ա, պա էն մի՞նը հիւրն ա: Կնեգը թա՝ իմն ա: Էտ մարթը ասում ա. -Էս էլ եր կենողը չըմ, ինձ տարեք թղեցեք:

Հրըվաները տրեսնում ըն, վրեր կարել չըն տրան կլիս տինին, թողում ըն, քյինամ ամեքյա ձերանց տոն: Էտ մարթը տրեսնում ա, վրեր քանի օր անց ա կենում, ձերան տանում չըն թաղեն, քյինամ ա հինգըստներումը ձերան հետե փոս կտրում, մաչին պրանվում, թա էս մրեռնում ըմ: Մարթիք նորըմինան ըն հըվաքվում, թա՝ ա՛ տնաշին, պա համութ, այիբ չըս ասում, տու սաղ- պմաթ մարթ, եկալ ըս նի մտալ փոսեն մաչը, թա էս ըմ, վրեր էս, մրեռնում ըմ, պա քեզ նամուս, աբուռ, հայա չօնե՞ս: Էտ մարթը թա՝ քթիլին մինը իմն ա, էն մի՞նը հիւրն ա: Կնեգը էն դոլան ասում ա.- Իմն ա: Տա ասում ա.-Դե վրեր քունն ա, վրեղը կլիսես ըծեցեք:

Թուփ տրեռած մարթիք վրեղը տրա կլիսեն ըն ածում, թաղում, քյինամ ձերանց տները:

### 132. ՄԻՇՏ ՔՅԵՓ ԱՆՈՂ ՍԸՐԹԸԿՆԵԳՅԸ

Մին թաքավրեր տիւս ա կյամ ձերան երգիիրը շոռ կյամ, թա տեսնա ժուղովորթը հի՞նչ հանդամն ըն, հո՞նց ըն ապրում: Քշերեն կեսումը վրեր հըսնում ա ձերան քըղաքին դրաղը, բիւրդան մին սմա ա ընջուկավն ինգիւմ: Մուտանում ա, փանջարավը եշում, տեսնում մին մարթ մին տեփ ծրեռքեն թակում ա, կնեգն էլ տկոթ թուռնեն մաչին պար ա կյամ: Տու մի ասիլ, տահանք շատ քյասիբ ըն ինձում, տահանց իլմծ-չիլմծը մին ծրեռք շոր ա ինձում, մինգել էտ տեփը: Մին ձերիւգիւն էտ մարթն ա շորը կյենում, ըստոլեն նստում, տեփը թակում, կնեգը տկոթ նի յա մըննում թուռնումը

պար կյամ, էն մին ձերհոգիներն էլ կնեցն ա շորերը կյենոմ, ըստովեն նստում, տեփը թակում, մարթն ա տկլոր նի մըննում թուռնումը պար կյամ:

Ամեն օր տահանք քյեփ ըն անում, ուրխանում: Էտ թաքավրերն ամեն ձերհոգիներն կյամ ա եշում, զըրմացած հըռանում: Մին օր էտ մարթին ծեն ա տամ ձերան պալատը, մըեծ ննգիքին թա՝ տար վըեսկուն ամբարը պեց ըրա, հիշքան օժը պատում ա, թող յոր օնե: Էտ մարթը թա՝ թաքավրերն ապրած կենա, շատ շնուրհակալ ըմ, վըեչ մին պենու էլ թամահ չօնեմ: Թաքավրերն ասում ա՝ լիհա վըեր շատ կարես վուչ, ջուրերավըտ մին եր կալ: Էտ մարթը ջուրերը վըեսկավ լըցնում ա, տանում տոն, թա՝ ա՝ կնեց, քըզետե խազնա յըմ պերնալ: Կնեցն ասում ա.- Պա հի՞շտեղ տինինք, վըեր կյողերը կյան վուչ տանեն, մըեզ էլ մին վնաս տան: Վըեսկեն տինոմ ըն մին տեղ, ետնան էլ տոն օնում, տինոմ մին օրիշ տեղ, մի քանի օր տեղը փուխըփոխ անում, տեփը ածելն ու պար կյան էլ մընըրներան քցում:

Մին ձերհոգիներն թաքավրերն ասում ա. - Քյիննմ տեսնամ տահանք մեհենգ հինչ ջուռա քյեփ ըն սարքալ: Քյիննմ ա, տեսնում էտ մարթին տանը վըեչ սնա կա, վըեչ սեմոմ: Նի յա մըննում տոն, տեսնում տահանց ունքմաչան աղուն կնթոմ ա: Թաքավրերը հըրցնում ա, թա հինչ ա՞ պըտահալ, տահանք բիրնդի, թա թաքավրերն ապրած կենա, վըեսկետ օց ա տըռալ, պըկըրներավա տուվալ, եք, տար, մըեզ ըզադե էս ցավան:

### 133.ԹԱՔԱՎՐԵՐԵՆ ԱԽՊՈՐԸ ԴԱՐԴԸ

Մին թաքավրեր շատ գուլում ա ինոմ: Տրան էլ մին խըլուրնք, իմաստուն ախպրեր ա ինոմ: Ախպրերը թաքավրեր տոնալան ետը սրա իրեսեն ծիծաղ չի ուրվամ: Ախպորը ընգոննան ռըհնթին ըրած փխտթունեն քշեր-ցիրեկ տրան տընջիլիս ըն ինոմ: Թաքավրերը ձերան ռըհնթին հվաքում ա, ասում. - Հու վըեր տըեսնա իմ ախպորը ծիծղելիս, կյն ինձ ասե, նրան ձերան շըրփկավը մին վըեսկե յըմ տլական:

Թաքավրերեն ախպրերը հիշտեղ վըեր քյիննմ ար, շատ մարթիք հետան հըռաքաշ քյիննմ ին, տըեսնան ծիծաղում ա՞, թա՝ չէ: Մին քանի տարե տի հետան քյիննմ ըն, տըեսնում, վըեր ծիծաղում չի:

Մին օր էլ էս թաքավրերեն ախպրերը քյիննմ ա բազար, օգում ա թա մըես ինք օնե, տըեսնում ա բզարումը մուրթոտած, խոզին ճոկ ա վըենը ծակած՝ վըեննան կախ տուված, էծին՝ ճոկ, վըխճարեն, դեն, լոխ ճոկ-ճոկ:

Տա կախ-կախ ըրած լիշերեն եշում ա, քթըն տակեն ծիծաղում...

Խաբարը դմաստին հըսցնում ըն թաքավըրեն, վըր քու ախպըրը սորե էսհինչ տըղը ծիծմղալ ա:

Թաքավըրեն ախպորը ծեն ա տամ, ըստիբում, վըր ռըրան դարդն ասե: Հըրցնում ա, թա պենը հինչումն ա՞, վըր էսքան տարե ծիծմղալ չըս՞

Վըր շատ ըստիբում ա, ախպըրն էլ թա՝ հինչ կյե՞ղեմ, յիշեցե տըեսե մսեն տըղը ամեն մին հեյվան ճոկ-ճոկ ռըրանց վըններան ծակած, կախ տուված, ծիծղեցե: Մըտըծըեցե, գլիդացե, վըր մին օր էլ քու վըեննատ ըն ինդի ծըկըլական, կախ տան:

#### 134. ՄՈՐԸ ԼՈՒԶԻՆ

Խոխան խոլըղը-մոլըղն պեներ ա իլն կյուղընալիս: Մարն ըսելիս ա իլն. - Բա՛լա, էլ պեր: Խոխան էլլա յար կյուղանում-պոլըրոմ, մարը միշտ թա՝ է՛լլա պեր: Խոխան քանի մըծանում ար, մըեծ-մըեծ պեներ ար կյուղանում պոլըրոմ: Մարը ուրխանում ար, խուխեն էլլա ասում, թա՝ պեր:

Ախըր վերչը խոխան վըր հսած-փսած տղամարթ ա տըեռնում, ըսկսում ա կոլ, ծի կյուղանալը: Մին օր էլ տրան փռնում ըն, վըր տանեն կախ տան: Հենց վըր քյանդիրն օգում ըն քցին պոկը, տղան ասում ա. - Մըրտումըս մին մուրազ կա, թողեք տըղ տամ, նոր ինձ հինչ օգում ըք, ըրեք: Հըրցնում ըն, թա հինչ ըս օգում, տղան ասում ա. - Օգում ըմ իմոր վերչին դոնոմը տըեսնամ...

Մարը պոլըրոմ ըն, վըր օգում ա թա տղեն մուտանա կոլավն ինգյնի, տղան մորը թա՝ լոլգիտ տոն կալ, լոլգվատ պաչիմ... Մարը լոլգին վըր տոն ա օնում, տղան լոլգվան հունց կծում ա, վըր մարը օշը տանում ա, վըր ինգյոմ-մըեռնում:

Տղան ասում ա.-Հինչ վըր ըրալ ա, լոխ էս լոլգին ա ըրալ:

### 135. ՍՈՒՐՓԵՆ ԽԱՓԻԼԸ

Էրկու ախպրեր ըրբան փաղավ լըցած, մին լենջ տըեղավ կյանլիս ըն իլնլ տոն: Ախպորը մինը ըրբեն յանան պահում ա, վըեր պարան չի կյն, Էն մինն էլ ըրբան քշիլիս ա ինձն: Վըեր տի յանան փըռնած շատ կյամ ըն մին սուրփա մուտանում, ըրբան քշող ախպրերն ասում ա.- Ա՛ սուրփ, իրեսըս վըետանըտ տակը, տու վըեր սաղ-սըլամաթ էս լենջնվը մըեզ անցկըցնես, Թավար կյումաշը մուրթըլական ըմ, մատաղ անեմ: Էն մին ախպրերը թա՛ պա ապան դաբուլ կանե՞: Նա թա՛ ա՛ մըեռած, սուս կացե՛, խնփոն ըմ, վըեր անց կենանք...

### 136. ՄԱՐԹԻՆ ԱՄԵՆԱՆԵՂ ՏԵՂԸ

Հնար ու տղա լուրկեն յիրն ծովումը լըեղ ին տամ: Բոլորն քամեն պիցրանում ա, լոթկան տըկըտիյեր անում, փշրոտում, տես ու տեն ցըրն տամ: Տահանք գոռավ մին տխտակու կացած, ըսկսում ըն ծովեն յիրն տես ու տեն քյիննլ: Տղան թա՛ ա՛ հնար, տըեսնաս սրանա նըեղ տըեղ էլ կինի՞: Հնարը թա՛ հա՛, կինի: Տղան թա՛ հու կինի՞ սրանա նըեղ տըեղ: Հնարն ասում ա.- Էս սհաթըս մին օրիշ տըեղ օխտը-օթ հոքի ըստուը քցնձ, քյաբաբն ան կյինին վըեր տիրնձ, կարում չըն օտեն, մին մարթ պիտի կյն, Էն էլ յըտանում ա, կյամ չի: Մահանք էլ նրան ըն էշում: Էս մարթիքյն ավելի նեղ տըեղ ըն, քան մունք:

### 137. ԻՐԵՔ ՀԱՐՑ

Պարսկաստանեն թաքավըերը ուրան քվորը իրեք տղորանցը ճոկ-ճոկ ծեն ա տամ ուրան կոշտը: Մըեծեն հըրցնում ա, թա՛ հինչն ա՞ ըխշարքու-մըս ամենաճեղի քյինողը: Մըեծ տղան թա՛ քու քյոհլան ծիտ ա: Թաքավըերը ծըեռքը թափ ա տամ, թա՛ քըզանա պեն չի տոնս կյնլ, քյինն:

Մըչնակեն ա ծեն տամ, տըրան էլ հըրցընում ա, թա ինչն ա՞ ըխշարքես ամենաքյոք պենը: Մաչնակ տղան թա՛ քու էրկու տըրեկան, կորմիտ ընելիս դոչը:

Տըրան էլ ա ասում, թա՛ քըզանա պեն չի ինիլ:

Կուճուրը վըեր կյամ ա, հըրցնում ա, թա հինչն ա՞ ըխշարքես ամենա-քախծը պենը: Կուճուր տղան ասում ա՛ շագալաթը: Թաքավըերը տրանա յեղ ա ծըեռք յոր օնում, վըեչ մինին իրեսեն էլ էշում չի:

Հունց ա պըտահում, հմմին քըղաքումը մին քյմսիք տղա յա ծնվում: Տա վըեր օխտը տըրեկան ա տըեռնում, քաղաքումն ըստեղ-ընդեղ ասում ա. - Թաքավըերն ռըրան քըվորը տղորանցան ծըեռք քաշից գուտ էն հարցերեն պաղասխանը չտալի հետե, ես օգում ըմ քյինմմ էտ տղորանցն իրեսը պարզ անեմ: Խաբարը հըսնում ա թաքավըերեն մարթուցը, մինչն սենատը: Վերչը, սենատորնեն ասում ըն, թա թաքավըերը մըեզ խայտառակ կանե, լմվն էն ա, վըեր թաքավըերեն ասենքվուչ, թա իստի տղա կա, վըեր օգում ա օխտը տարե առաչ քվորըտ տղորանցը տուված հարցերեն պաղասխանե:

Էտ տղան քյինմմ ա թաքավըերեն պալատը, տըռանը մուտանում ա, ըսկսում ա լաց ինիլը: Թաքավըերն ասում ա. - Տրան պերեքյ կոշտըս: Պ՛ռըրն ըն տրա դմրդը հըրցընում, տղան թաքավըերեն ասում ա. - Քվորըտ տղորանցան գուր ըս ծըեռք քաշալ, ես նահանց տուված հըրցերեն պաղասխանը կարող ըմ տամ: Էն վըեր հըրցըրալ ըս թա ամենաճեղլի քյինձըը հինչն ա, տա մարթին մըետկն ա, ամենաքյոքը վըեղն ա, ամենաքախձըըը՝ քոնը:

Թաքավըերը ռըրան մարթուցը ծեն ա տամ, տըրան հուսցը վըեր հարկավըեր ա, վըեսկավ, թինգյմկան քըրերավ-պենավ հըղե տինձում:

### 138.ԽՈՍԿԵՆ ՄԻՆԸ ԴՈՐԹ ԿԻՆԻ, ՄԻՆԸ՝ ՍՈՏ

Մին թաքավըեր տձև ա կյամ ռըրան երգյիրը շոռ կյամ, հազգար ու մին խոսկ ա ըսկանում, լմվ ու փիս պեներ ըն նաղլ անում, հու վըեր մինմմ մին փիս պեն ար ասում, էն փիս պեն ընողեն կլձիս դմստին կտրել ար տամ: Մաղ երգյիրն էտ թաքավըերը առնավ ծասկում ա:

Մին օր էլ ռըրան մարթուցը նհետ վըեր շորերը փոխած տձև ա կյամ ռըրան երգյիրը շոռ կյմլի, տըեսնում ա, վըեր մարթիք ըստըեղ-ընդըեղ խոսում ըն, թա մըեր էս թաքավըերը հինչ ա՞ ըսկացալ:

Մեհետ էլ մին մըեծ մարթու ծեն ա տամ, ասում. - Ա՛ հլիվուր, դողուրն ասե, թաքավըերը էս լոխ դձև ա՞ անում, թա չէ: Էտ հլիվուրն էլ ասում ա. - Քեզ ճինանչձում չըմ, գյձղձում չըմ, թա հու վը՞ս հինչը՞ս, վըեր կլձիսըս էլ կտրես, դձևը պիտի ասեմ: Մա թա՝ էս թաքավըերն ըմ: Էս հլիվուրը ասում ա. - Օգում ըս ինձ ըսպանե, հինչ օգում ըս ըրա, էս լոխ դձև չըս անում, ամեն մարթու ըսածու հըվատում ըս, մինը դորթ ա ասում, մինը՝ սոտ,

ամենաշատը սոտ ըն ասում, պիտի հազար հետ մտածես, լավ տնտրողես, քու մարթուցտ նհետ մսլըհաթ անես, տըեսնաս վըե՞ր խոսկ կինի սոտ, վըերը դորթ, նոր էտ լոխ անես:

Թաքավըերը ետ ա տըետնում, քինամ ձևան նագիր-վեգիրին նհետ նըստում, մտածում, թա հինչ պիտի անեն: Մոլթ-սոլթան ձևան հրամանն ա ետ յոր օնում, տրանա ետն էլ փիս պեն ընողեն անա յե վըեր պեն ար ըսկանում, ձևան մարթուցը հըվաքում ար, մսլըհաթ անում, խըելք-խըելքու վըն տամ, նոր պատիժ տամ: Երգիրը ըսկսում ա հնդարդվիլը, անողնը պըկասում ա:

Մին օր էտ թաքավըերը շորերը փոխած տոն ա կյամ, թա տըեսնա ձևան երգիրումը հի՞նչ կա, հինչ չի կա: Մուտանում ա մին քանի հվաք-ված մարթու խուսըցնում, նահանք թա՝ էա ա մըեր թաքավըերը մեհենց երգիրը կարքեն հինդըրտցրալ ա, առաչ մին ըոնախում պեն ա իլնլ:

### 139. ՓՈՐԻ

Մին մարթ ձևան կընգանան շատ գնիլան տարած ա ինոն, օգում ա կըլխան ռադ անե: Բիրնդի հըներանց տոն քիննլիս քըռե յա տամ, քըցոն մին ճիրավըեր, ըռըխեն մին քար տինոն, հըղե ինոն:

Մին քանի օր վըեր կենում ա, տոն քիննլիս ճիրըվըերեն քարը պիցըր-ցընում ա, եշում, թա տեսնա կնեցը սաղ ա՞: Հենց վըեր քարը պիցըրցընում ա, տեսնում ա քարան կացած, կոչ եկած մին օց: Էտ օցը տըրա վըեններն ա ինցոն, դաչանք-պըդատանք անում, վըեր ձևան ըգադե էտ կնգանն անա, ետնան էլ ասում.- Հինչ լիվոթուն ասես, կանեմ, թանքի վըեր քըշտան ինձ տոն օնես (էտ կընգանը անումը Փարի<sup>1</sup> յա ինոն): Էտ մարթը օցեն տոն ա օնում, Փարին անա ըգադում: Օցը էտ մարթին ասում ա.- Քինննկան ըմ էսհինչ թաքավըերեն ըխճըկանը պկըավը տամ: Հու վըեր էլ կյն, պեց չըմ թուղըլական, տու վըեր կյն, ըխճըկանը պեց ըմ թուղըլական, հըռանամ: Էտ վախտը թաքավըերը քեզ մին սոլթոն-պեոնը վըեսկե յա տըլական: Տըրանա ետը քինննկան ըմ մին օրիշ թաքավըերու ըխճըկան պըկավը տամ, քեզ հիշքան դաչանք-պըդատանք անեն, ըստիբին, կյն վուչ կոշտըս: Թա վըեր շիլ ինցիր, եկեր, քեզ կըծըլական ըմ:

<sup>1</sup> Հարաբարի շատ գյուղերում տարօրինակություններ ունեցող կանանց «Փարի», «պել Փարի» կամ «կյիժ Փարի» են անվանում:

Էտ օգր քյինամ ա տեղետ թաքավրերեն ըխճրկանը պրկավը տամ, ախճիգյը ծանդր հիվընդանում ա: Շատ մարթիքյ ըն քյինամ-կյամ, կարում չըն թաքավրերեն ըխճրկանը օցեն անա ըզադեն: Էտ մարթը քյինամ ա, թա ես կրկարեմ: Հենց վրեր տա նի յա մըննում թաքավրերեն ըխճրկանը օթադը, օգր եր ա կենում տոնու կյամ: Թաքավրերը Էտ մարթին օխտը պեռնը վրեսկե յա տամ, հըդե քիցոնմ:

Մին քանի ամես վրեր անց ա կենում, օգր քյինամ ա մին օր օրիշ թաքավրերու ըխճրկանը պրկավը տամ: Հիշան մարթ ըն ծեն տամ պոն-րոնմ, կարում չըն ըզադեն: Խաբարը հըսնում ա Էտ թաքավրերեն, թա պա էսհինչ տեղը մին մարթ կա, վրեր էսհինչ թաքավրերեն ըխճրկանը տի մին օցա ըզադալ ա: Էտ մարթին ծեն ըն տամ, տանում: Տա վրեր քյինամ ա, օգր ասում ա.- Պա քեզ ասալ չըմ հիշքան էլ ծեն տան, կյամս վուչ: Մեհենցյ հունց կա՞նես, վրեր սըրան պեց թողեմ, քեզ փըռնեմ: Էտ մարթը էլ թա՝ ես տըրա հետե չըմ եկալ, քու դարդատ ըմ եկալ, էս ա մին քանի օր ա, վրեր Փմրին ճիրվրերան տուս ա եկալ, քեզ ա շոռ կյամ, տեղըտ գյիդացալ ա, թուշ ըստեղ ա կյամ, թա կարում ըս, կըլխետ ճարը տես: Էս օգր Փմրոն անումն ըսկանալն ան փախճիլը մին ա անում: Թաքավրերեն ախճիգյը օցան ըզադվում ա, էս թաքավրերն էլ ըստեղ Էտ մարթին օխտը պեռնը վրեսկե տամ, հըդե քըցոնմ:

#### 140.ՈՒՐԱՆԹ ԹԱՐԻՓ ԱՆՈՂ ՄԱՐԹԸ

Մին մարթ, մինգյել մին կնեց ըն ինոնմ մին շենոնմ ըպրելիս: Էտ մարթը մին մհակ ծըեռքեն քյինամ ա ծմակը, կյամ, թա դըչըդներեն իստի ըրե, ինդի ըրե, վրեր քյարվան ինի, լոխճինին կըթակեմ տեն անեմ, քյարվանը կտրեմ, պիրիմ տոն: Կնեցյը տըեսնում ա, վրեր մարթը շատ ա ուրան տերտըկ-տերտակ խուսկերքավը զանիլան տանում, մին փուր ցորեն ա մարթին շելակը տամ, դարկում ճեղաց, ինքյն էլ շորերը փոխում, տղը-մարթու շորեր կյենոնմ, քյինամ տոնու կյամ մարթին առաչը:

Մարթը ցորենն աղած, ճըղացան կյանիս ա ինոնմ: Կնեցյը վրեր առաչը կտրում ա, մհակավ մեհետ նի հըսցընում, մարթին սուրփ-աստուծը կտրում ա: Մեհետ էլ էն մին ընգյոնին ա մհակավ ծըեփում, դանը ծըեռքան ինքյ օնում, ըռըշկտրողան հըսնում տոն:

Մարթը վրեր հըսնում ա տոն, լոզին պեն ա ինգյոնոնմ, ըսկըսում ա

փչիլը, թա չորս դաշաղ ինձիրն տըռռեն, մհակըս հունց յիրն ըրե, վըր դուլվան կացավ, վըր ինգյնվ, էն մթնավը կորավ, դանն էլ վըր տըռռավ, ցրն եկավ:

Կնեգը վըր մհակն ան անրին պարկը տոնս ա օնում առաչը, մարթին աշկերը մնամ ըն պեց:

#### 141.ՊԸԵԼ ՈՒ ԽԸԵԼՈՒՆՔ ԱԽՊԵՐՔԸ

Էրկու ախպեր ըն ինոն՝ մըռը խելունք, կուճուրը՝ պըել: Էտ մըռե ախպերը կուճուրեն միշտ պինըցընելիս ա ինոն, ուրան փայ պենն էլ ար տըրան անել տամ:

Մին օր մըռե ախպերը կյամ ա տոն, կուճուրեն թա՝ էքոն վըխճըրնեն ան էժերը տըննական ըս պահես:

Կուճուր ախպերը էքսը վըխճըրնեն ան էժերը առաչն ա անում, տանում, վըր պահե: Շատ ա տանում, թա խրեգ, մին տանձի ծառ ա պըտահում: Եր ա ինոն, վըր թափե, վըխճըրնեն ան էժերը օտեն: Ծառը համ թափում ա, համ իժերան ան վըխճըրերեն ասում.- Հու վըր ինձետե տանձ չպահե, մուրթըլական ըմ: Թըփելիս տանձը լոխ օտում ըն (էժերն ան վըխճըրնեն), մենակ մին չաթլակ տանձ ինգյոն ա մըռե դոչին կեռ պոզավը: Տա փըռոտտում ա վըխճըրնեն ան էժերը լոխ մուրթոտում, մենակ էտ դոչը պահում: Մըռե ախպերը կյամ ա, տեսնում սրոնվեն սոնգը տուված:

Էքսը մըռե ախպե՛րը քյինն ա, վըր ծըմական տանձ հըվաքե, կուճուրեն ասում ա. - Վըր տոն կյաս հըյաթեն-պենին եշիս, տոռնը կըպահես, վըր օրիշ մարթ նի չի մըննե: Տա մըռե ախպորն ասածը թնրս ա ըսկանում, տոռնը կուրընգիս ա անում պուկում, պահում: Շատ վըր կենում ա, տեսնում ա, վըր մըռե ախպերը յըտանում ա, տոռնը շիլակում ա, քյինն մըռե ախպորը քըթենոն: Մըռե ախպերն էլ իրեսեն մըխըրե խոտում ա, տըռնում, վըր ըսելավ պեն չի տոնս կյըլնկան, սուս ա անում:

Էտ վախտը դըչըղեն կյամ ըն տեղավ անց կենում: Տահանք կյողը կընալի օրիշ տեղ չըն քըթենոն, եր ըն ինոն մին պեցոն, տընջըրե ծառ: Մըռե ախպերը կուճուրեն ասում ա.-Տոռնը վըր քցի, տա խոսկը ընջուկեն քամակն ա քըցոն, տոռնը շիլնկած եր ինոն ծառը: Էտ դըչըղեն էլ թնրսոն մնան կյամ ըն ծառեն տակեն վըր կյամ, սուփրան քըցոն, հաց օտում: Կուճուր ախպերը մըռեն ասում ա.- Ծեռքս նըղացալ ա, տոռնը

վրեր ըմ քըցնում: Մըեծը թա՛ վրեր վրեր քըցիս, կյիվական ըն մըեզ ըսպանեն: Կուճուրը անջուկ չի օնում, տոռնը թրումփալի վրեր ա քըցնում թուշ տահանց սուփըրեն յիրն: Ղըչըղենն վըխըլներան սըրտաճանք ըն ինձում, ամեն հինչ թողում, փախճում:

Էրկու ախպերքը վրեր ըն կյամ, ըսկըսում տահանց թողած տես-տենը հըվաքելը: Մըեծ ախպերը փողն ու վըեսկեն ա հըվաքում, կուճուրը շորերն ան յուրղընդոճակը: Օրը մթնում ա, կճուճուր ախպերը շոր-շիրթ, յուրղընդոճակ պեն լոխ տակն ա տամ, մին ծըեռք էլ յոր օնում, մաչին պըտատվում, քոն ինձում: Մըեծ ախպերն էլ վըերքան դաչանք-պըղատանք ա անում, վրեր մին ծըեռք ձըրան տա, տամ չի:

Հենց վրեր լճեսանձում ա, տա էր ա կենում, տեսնում մըեծ ախպերը մըեռած: Կըզնըվում ա, թա՛ հինչ ը՞ս կըռքընետ պեց ըրալ, ինձիրն ծիծաճում: Կոխկեն թըխում ա, թա՛ էր կաց: Տեսնում ա, վրեր տեղան տճըրճը չի կյամ, նոր կլիտու վա ինգյմ, վրեր մըեռած ա: Էտ փախած դըչըղեներեն ծիյանցան մինը փըռնում ա, քյանդիրը յոր օնում, ախպորը ծիյին յիրն նստըցնում, կըպկըպոտում, հունցը-վրեր մին սաղ մարթ: Ախպորը հըվաքած վըեսկեղանը, փողը, տես-տենը լոխ ձըրան հըվըքածեն նըհետ դըչըղեներեն թողած ծիյանցը պիռնոտում ա, ինքյն էլ ախպորը ծիյին ջիլմվան փըռնում, պիռնոտած ծիյանքը քճում առաչ:

Խիլլմ տեղ վրեր քյինմմ ա, ծիյանքը սուվըծանում ըն, լոխ նի յա անում հըղըցեն կոխկե դուրուղը, մին քուլու քըմակե կյողը կենում: Էտ դուրուղեն տարերը հըռըցանա էշում ըն, տեսնում մին մարթ ծիյին յիրն «ըստած», մին սճըրճ ծիյանք «դուրուղն ըրած», ըրըծցնում ա: Հըռըցանա ծեն ըն տամ էտ մարթին, հայ-հույ անում, ուշունց տամ, թա էտ ծիյանքը խե՞ յըս նի ըրալ, դուրդունեն փուշըցնում: Էտ ծիյին յիրն մարթն էլ վըեչ սմա ա անում, վըեչ էլ ծիյանքն ա տճես անում: Ամմեն մինը մին մըեծ մըհակ, մին փայա ծըռքըրներեն կյամ ըն տըրան թխում, «ըսպանում»: Էս կուճուր ախպերն էլ քոլեն քըմական տճես ա կյամ, սմսը քըցնում էն դճըղերը, թա՛ վա՛ ա՛ յ, է՛ կեքյ հըսեքյ, ախպորըս ըսպընեցեն: Տհանք յիրն յըն տեռնում, տըրա խաթիրը քըթենձում, մին քանի ծիյապեռնը վըեսկե էլ սըհանցա յա յոր օնում, պիռնոտած ծիյանքը քճում բիդի ձըրանց տոն: Հենց վրեր մարը տճես ա կյամ տղորանցն առաչը, մըեծ տըղնն մըեռած տեսնում, ծոկներեն վըեր թըկելավ ըսկըսում ա լաց ինիլը: Կուճուր տղան էլ թա՛ ա՛ յա, ա՛ յա, էսքան

վըեսկեն, էսքան փողը, ապրանքը լոխ ես ըմ պերնալ, ինքյն էլ ինձ քյոմնգ ընելին տեղակ կըռքընեն ա պեց ըրալ, տըես մեհենգ խելանքը ես ը՞մ, թա ինքյը:

#### 142. ՀԱԼԱԼ ԱԽՊՈՐ ՏԸԵՂԸ ՎԸԵՉ ՄԻՆ ՊԵՆ ՏԱԼ ՉԻ

Էրկու ախպեր ուրոնը նհետ լավ չըն ինոն: Տահանք քյիննմ ըն ամեքյա ուրանց հետե ուրոնը նհետ ըխպըրանում:

Օխտր տարե յա անց կենում, էտ ախպերքն ուրոնը անա խռավ: Մին օր էտ ախպորը մինը քշերեն կեսումը քյիննմ ա էն փըռնած ախպորը կոշտը, քունըտընդա գոլթոնըցնում, թա պա էսհինչ տըեղը մին մարթ ըմ ըսպանալ, կարում չըմ փըրտակեմ, եր կաց տըեսնանք հի՞նչ ընք անում: Տա թա՝ քյիննմ կորիթ քու հերն էլ անիծած, քու ախպորն էլ, մարթը տու վըս ըսպանալ, ես պիտի՞ կյամ քու դմրդմտ խթու մաչ ինգյիմ:

Էտ մարթը քյիննմ ա ուրան իսկական ախպորը կոշտը, քունըտընդա եր կըցընում, թա էսհինչ տըեղը մին մարթ ըմ ըսպանալ, կարում չըմ փըրտակեմ, եր կաց տըեսնանք հի՞նչ ընք անում: Էտ իսկական ախպերը, թա հիշտեղ ըս թողալ ըսպանված մարթը: Տա եր ա կենում, վըեր քյիննմ ախպորը նհետ փըրտակե: Քյիննմ ա, տըեսնում մին վըելիճար մորթած, շախկան կախ տուված: Էն մինը թա՝ ա՛ ախպեր, էս ա իմ ըսպանած մարթը: Մինչև մեհենգ գյիդացալ ըմ, թա նա յա իմ իսկական ախպերը, մեհենգ գյիդացե, վըեր իսկական ախպորը տըեղը վըեչ մին պեն տալ չի: Էս վըելիճարը քըգետե յըմ մորթալ, նստենքյ, օտենքյ, խմենքյ, քյեփ անենքյ:

#### 143. ՄԱՐԹԻՆ ԹԵՎ ՏՎՈՂԸ ԿՆԵԳՅՆ Ա

Մին թաքավըեր շորերը փոխում ա, տոն կյամ ուրան երգյիրը վըեր շոռ կյմ, տըեսնա հի՞նչ կա, հինչ չի կա: Քյիննմ ա տըեսնում մին քըղաքում մըեծ շենք ըն շինոն, շըտերեն նհետ մին մարթ պար կյմլավ պեն ընելիս: Քար ար պիցըրցնում՝ պար կյմլավ ար անում, ցեխ ար կրում՝ պար կյմլավ, դում ար կրում՝ պար կյմլավ: Հինչ վըեր անում ար, լոխ պար կյմլավ: Թաքավըերը հըրցըփորց ա անում, ասում ըն էն մըեծ-մըեծ քարերը վըեր չորս-հենգ հոքի բիրմդի կարել չըն պիցըրցնեն, ինքյը մենակ ա պիցըրցընում, տա ուրան հնարը չի, ուրան կնգանը հնարն ա, կնգյն ա, վըեր տրան թն ա տամ, օգում ա թա թոչի: Էտ թաքավըերը մտկումն ասում ա

փութրցըլական ըմ, տըեսնամ դո՞ւզ ը՞ն ասում, թա՛ չէ: Քյիննամ ա մին պըռավու սուվըրցնում, թա քյիննամ էտ կնգանն ասե թաքավըերը քեզ օգում ա: Պառավը քյիննամ ա ասում, էտ կնեգյն առաչ չեմուչում ա անում, մինգյել տըեսնում, վըեր թաքավըերեն ըսածան տո՞ւս կյնյը տիժար ա, ասում ա՝ պա հի՞նչ մհանա քցիմ: Թաքավըերը պըռավեն անավ էտ կնգանը փսպարում ա, թա սուտըստտ հիվընդաց, տըեղըտ մըտե, էտնան կըմտածենքյ, մին մհանա քթենանք:

Էտ կնեգյը սուտըստտ հիվընդանում ա տըեղեն տակն ինգյո՞ւմ: Շատ ա կենում, թա խրեգյ, թաքավըերը նորից ա քյիննամ էտ շենքին քշտավն անց կենում, տըեսնում էտ մարթը թո՞ւղնո՞ւմ, ճըրված, մին կուճուր թըրշա ել չի կարում պիցըրցընե, տանե ուստեն տա: Թաքավըերն իսկապես կլխու վա ինգյո՞ւմ, վըեր մարթին թն տվողը կնեգյն ա:

Մին օր էտ մարթը քյիննամ ա տոն, տըեսնամ ո՞ւրն երեսուն տըռնըվան կատուն ըստըկելան էտը նոր պերածը մոմոում ա: Ասում ա.-Չոռ, ա՛ անդար, մինչն քու խայաթըտ սուվերելը հոքիս տո՞ւս կըկյն: Էտ խոսկը կնեգյը վըեր ըսկանում ա, տըեղան լոք ա տամ, եր կենում, թա մինչն էն մինին խայաթը սուվերելը իմ հոքիս էլ տո՞ւս կըկյա: Մարթին կուլավն ա ինգյո՞ւմ, ամեն հինչ նաղլ անում, էտնան էլ թա օգում ա թաքավըեր չինի, հու օգում ա ինի, վըեչ մինն էլլա քու մին մագետ նհետ փոխել չըմ: Տըրանա էտը էտ մարթն ըսկսում ա էլլա առաչվա մնան ծանդըր քարեր պիցըրցնել, էլլա ինդի պար կյնլավ կործ անելը:

#### 144.ՊԸԼԸՊՈՒՂՈՒՆ ԽՈՍԿԸ

Մելիք-Շահնագարեն վախտը Պըլըպուղուն անումը շատ ա եր ինո՞ւմ: Խաբարը հսնում ա ըխշարքես չորս ննգյո՞ւմ, վըեր Ղարաբաղումը իստի մին խըելունք մարթ կա: Էտ վախտը օրիշ երգյիրա մին քանի շատ խելունք, իմաստուն մարթիքյ ըն կյամ Պըլըպուղուն կոշտը, վըեր փութրցեն տեհնան դո՞ւզ ըն ասում, թա լիհն Պըլըպուղուն անա քյո՞ւհեր ըն անում:

Պըլըպուղուն վըեր ծեն ըն տամ, էտ մարթիքյը Մելիք-Շահնագարեն նհետ նստած ըն ինո՞ւմ: Տհանցա մինը մին ճըժ ա քաշում, օգում ա Պըլըպուղուն ասե, վըեր էս սաղ ախշարքըս ա, լոխ ցամաք ա՞, թա ճո՞ւր էլ կա: Պըլըպուղին յոր ա օնում էտ ճըժեն մաչավը մին խննգ քաշում: Տահանք գյո՞ւղնո՞ւմ ըն, թա Պըլըպուղին կլո՞խ ա ինգյալ, վըեր ախշարքըս մենակ

ցամաք չի, օրիշ շատ տրեղեր ճո՛ղր էլ կա, տրա հետե յե՛լ ճըժեն մաչավը խնձ ա քաշալ: Էտ մարթը մինգյե՛լ հափուոն ա չանգ ըրած կլխըյեր անում, սաբավ օգում ա Պըլըպուդուն խափի, վրեր ախշարքը պո՛ղղո՛ր չի, փոս ա: Պըլըպուդին էլ հափուոն ա չանգ ըրած կլխուվրեր անում, տինո՛ւմ նրա հափըռեն յիրն, տա յե՛լ գյո՛ւղո՛ւմ ա, թա Պըլըպուդին կլո՛խ ա ինգյա՛լ, վրեր ո՛ւրան օգում ա խափի, ամմա դե գյո՛ւղո՛ւմ ա, վրեր ախշարքը պո՛ղղո՛ր ա, տրա հետե յե՛լ ո՛ւրան հափուո՛ր կլխավրեր ըրած չանգ ա ըրալ, տիրա՛լ նրա չանգ ըրած հափըռեն յիրն: Էտ մարթը մինգյե՛լ ո՛ւրան մին մանն ա ցեց օնում, էս դո՛նո՛ւմն էլ ա օգում Պըլըպուդուն խնձի, վրեր սաբավ թա յիրգ-յինքյումը ըխշարքես մին իշեղ անող կա: Պըլըպուդին էլ վրեր ո՛ւրան էրկու մանն ա ցեց օնում, տահանք գյո՛ւղո՛ւմ ըն, թա արտեն կլո՛խ ա ինգյա՛լ, վրեր յիրգյինքյումը մին իշեղ անող չի, էրկունն ա՝ իրիյնակն ան լո՛ւսնո՛ւնգյան:

Տահանք վրեր քյիննա՛մ ըն, Մե՛լիք-Շահնագարը Պըլըպուդուն ծեն ա տամ, հրցընում, թա նահանց քաշած ճըժան, չանգ ըրած հափըռան, ցեց կալած մաննան հի՞նչ կլո՛խ ինգյի: Պըլըպուդին էլ ասում ա.-Ճըժը վրեր քաշից, էս գյիդնցե, վրեր միժմնհի յա նկարում, համել հրցնում, թա մաչին մենակ ուտելի պեն ա ինո՛ւմ, թա խմելի յե՛լ ա ինո՛ւմ, էս էլ մաչավը խըզեցե, ըսեցե, վրեր մին անգյո՛ւնը ուտելի յա ինմ, մին անգյո՛ւնն էլ կյինի: Հափուո՛ր վրեր չանգ ըրած կլխըյեր ըրավ, ասեց, վրեր մին կյեվաթ մաժուն ինի, հու՛նց կըպահես, էս էլ իմ հափուո՛րս չանգ ըրե, տիրի ո՛ւրան հափըռեն յիրն, տրանավ էս ըսեցե, վրեր կյեվաթեն ոըխեն օրիշ աման կըտինիմ, հանցու վրեր կատուն կյավուչ մաժունն օտե: Մանն էլ վրեր ցեց կըցըրավ, օգում ար ասե, վրեր էս քու աշկետ մինը տո՛ւս կօնեմ, իմ էրկու մաննըս էլ վրեր ցեց կցըրե, ըսեցե էս էլ քու էրկու աշկըտ տո՛ւս կօնեմ:

#### 145.ԾՈՒՑԵՆ ՔԱՐԸ

Մին մարթու կնեգ մըռնում ա, քյիննա՛մ ա մին օրիշ կնեգ պիրո՛ւմ: Էտ մարթին առաչվա կնգանան մին ախճիգ ա ինո՛ւմ: Ախճիգը վրեր մըժանում ա, փսակում ըն, մարթու տամ: Չերանը պտրունանց տոնը քյիննա՛լը խորթ մարը մին քար ա տինո՛ւմ ըխճըկանը ծուցումը, թափշուր անում, թա հիբը վրեր էս քարը կըխոսե, տու վըլ կըխոսես:

Ախճիգը վրեր հառին ա քյիննա՛մ, վըչ մինին նհետ խոսում չի: Մին էրկու տարե վրեր անց ա կենում, տնըցեքյ գյո՛ւղո՛ւմ ըն թա լալեգ ա:

Քյինամ ըն ըխճըկանը հմրանց տոն, հրցընում, հմրն ան մարը ասում ըն.- Վըեր մարթու վընք տուվալ, խուսելիս ա իլմլ: Ետ կյամ ըն ըխճըկանը նորըմինան խուսըցընում, խոսում չի: Վերչը, տրա նշանաճն ասում ա.-Սա լավ հառին ա, պեց թուղելի չի, բայց ինձնըհետ խոսող կնեգ էլ ա հարկավըեր: Տրան թողում ա տանը, ինքը քյինամ մին օրիշ կնեգ էլ պիրնում:

Թնգն կնեգը վըեր ծիյին յիրն նստած կյամ ա տանը հայաթը, ծեն ա տամ, թա՛ ա՛ լալ եկած, քառ եկած հառինը, տանան տոնս եք, ես կյամ ըմ: Էտ հառինը էլ կարում չի տիմանն, կըզընվում ա, խոսում, ասում.-Հնլն ծիյան վըեր եք, ետնան խոսե: Մարթը թա վըեր քեզ լոկի յա իմլ, վըե՞ր օրվա հետե յըս պահալ: Կնեգը քարը ծուցան տոնս ա օնում, թա դե՛ իմար ա սա տիրնլ ծուցումըս, ասալ՝ հիբը վըեր տա կըխոսե, տու վըել կըխոսես: Մարթը Էտ թնգն պերնծ հառինեն ծիյան էլ վըեր չի օնում, ետ տանում ա թողում հմրանց տանը, կյամ ուրմն կնգանը տըրոթուն անում:

#### 146. ԲԱԽՏԸ ԸՇԸԼՈՅ ԿՕԶԵՆ

Մին շատ հարուստ մարթ ա ինոն, մինգել մին շատ քյնսիբ մարթ: Տըեղետ բնգը Էտ հարուստ մարթին ասում ա.- Տու շատ լմվ ըս ապրում, էն մարթն էլ քյնսիբ, հունց ըրա, վըեր էն էլ լմվ ապրե, տու վըել: Էտ հարուստը թա՛ թող նա ուրմն բախտեն նհետ ինի, ես էլ՝ իմ, ես բախտը Էս կլխան՝ ջըիըլոց ըմ օգում: Էն քյնսիբն էլ ասում ա.-Ջըիըլոց հունց էլ ինի, կապրեմ, ես բախտը Էն կլխան՝ ըիըլոց ըմ օգում: Բնգը թա՛ Էս քյնսիբն ավելի խըելունք ա մտածում:

Ժամանակ ա անց կենում, Էտ հարուստը մըծանում ա, ամմեն հինչն ինգոն, քյնսիբանում, տըռնըտոռնը ինգոն, Էտ քյնսիբն էլ ջահիլ վախտը ըխշադում ա, լմվ տոն-տըեղ, լմվ ապրուստ ըստեղծում, մըծացած վախտը լմվ, դինջ ապրում: Մին օր տա էն քյոհնա հըրուստեն պըտահում ա, թա պա քեզ ասալ չը՞մ, վըեր բախտը ըիըլոց կօգեն, ջիհիլոց հունց էլ ինի, կապրես:

#### 147. ԷԼԼԱ ԷՆ ԱՌԱՉՎԱՆՆ ԱՍԵ...

Մին դեր ծանոթ հիվանդանում ա: Մոնելա մոտե սրերտը ծո՛ւ վա օգում: Կնգանն ասում ա. - Մին ծո՛ւ իփի, օտեմ, էլլա մրեոնում ըմ, մրեոնեմ: Կնեգը ծո՛ւն իփո՛ւմ ա, տամ մարթին: Մարթը ծո՛ւն օտում ա, մրեոնում: Կոխկե շինեքքան քառասուն դեր ըն կյամ, վրեր տրան թաղեն: Շինանցեք վրեր լոխ հըվաքվում ըն, դերին յիրն լնց ինո՛ւմ, կնեգն էլ ա ըսկսում լնց ինիլը՝ ասում ա.- Ա՛ մա՛րթ, վրեր մոնըլական իր, էն ծո՛ւն խե՛կերեր, վրեր կերած չինիր, հավեն տակեն կըտինի, թոխսը կընստար, ճոտ տո՛ւս կըկյնր, ճոտը կըմըծանար հավ կըտըռնար, ծո՛ւ կածար ծո՛ւվանքը կըտինի հավեն տակեն, թոխսը նստըցնի, ճոտեր տո՛ւս կըկյին, էտ ճոտերն էլ կըմըծընին, հավեր տըռնին, էտ հավերը ծո՛ւ կըծին, ծո՛ւվանքը հըվերեն տակեն կըտինի, ճոտեր կըտըռնին, էտ ճոտերն էլ հավեր կըտըռնին, ճոտերըս կըշըտընին, հավերըս կըշըտընին, կըշըտընին... Էտ քառասուն դերին մաչին մին քոռն էլ ա ինո՛ւմ, տա թա՛ դիրակեն, լնվ է՛, լնվ, օրիշ պեն ասե: Դիրակենր թա՛ հե՛ ա՛ քոռ դեր, հինչ ա՛սեմ, վրեր մոնըլական ար, ծո՛ւն հո՛ր կերավ, կերած չիննր, թոխսը կըտինի, ճոտ տո՛ւս կըկյար, ճոտը կըմըծանար հավ տըռնար, հավը ծո՛ւ կածար, ծո՛ւվանքը հավեն տակեն կըտինի, ճոտեր տո՛ւս կըկյին, ճոտերըս կըմըծընին հավեր տըռնին...

Դիրակենը վրեր հնմին սո՛ւքյն անում ա, դաթումն էլ էտ դերին քոռ ինիլն ասում, քոռ դերն էլ թա՛ լնվ, լնվ, էլլա առաչվանն ասե:

#### 148. ԽՈՍԿԸ ԸՍԵՑԵ ԿՐԱԿՆ ԻՆԳՑԻ

Թաքավրերը քյիննամ ա մին շեն.- Շու վրեր ամենամըեծ քյննդիրը տո՛ւս օնե ամենալնվ հննդին մըեկնե, էտ հննդավը մին վրեղ ըմ տամ: Մին շատ քյնսիր, հլիվուր մարթու մին քավթառ եզն ա իլնլ, էն էլ վրեր ա ինգյնլ, ըսատկալ: Տա էտ եզանը կաշին յոր ա օնում, շատ պերակ փոկ քաշում, քյիննամ թաքավրերեն կոշտը, ասում.- Թաքավրերն ապրած կենա, մխըրե փոկ օնեմ, վրեր պիրիմ փոնենքյ չափենք, նրանավ նմնլ կըկյա: Թաքավրերը թա՛ հա՛:

Էտ հլիվուրը կզկած փոկը պիրո՛ւմ ա էտ տամ: Վրեր էրկու ճունդան փոնում ըն ծիքյ տամ, էտ շենին հինդերեն կեսը յոր ա օնում: Թաքավրերը գնդո՛ւմ չար թա փոկն էտքան էրկան կինի: Տըեսնում ա, վրեր կըծեգը քնդիլավ կլխում չի, էտ ա տըռնում, թա՛ պա՛հ, քու փոկըտ անդար անեմ, ա հլիվուր, հիշքան մտակում ընք, էնքան ըրկընանում ա:

#### 149.ԸՐԾԱԹԵ ԱՄԱՆԸ

Մին քրդաքում ձևան կնգանը նհետ մին հարուստ մարթ ար ըպրես: Տահանք տոնկսուզ ըն ինիս, միշտ էլ դիլխոր: Տահանց տանն էլ մին շատ քյմսիբ մարթ, մինգյել մին շատ քյմսիբ կնեգ ին ըպրես: Էտ քյմսիբ մարթին ան կնգանը տանն ամմեն ձևանկոնն ուրխորուն, ծիծաղ ար ինիս: Տնրտարերը շատ ըն զըմընաս, թա տահանք օրեն հացը զոռավ ըն քթիննս, Էս հինչմ<sup>՝</sup>վ ըն ամմեն օր իստի ուրխորուն ընես: Մին օր Էտ մարթին կնգանը ծեն ըն տաս ձևանց կոշտը, հրցընես, թա Էտ հունց ա<sup>՝</sup>, վըեր մունք Էսքան մոկքյին ան ըպրանքեն տրորուն ընք ընես, Էլլա միշտ դիլխոր ընք կընաս, տուք Էտքան քյմսիբ, ամմեն օր ծըեր տանը ուրխորուն, ծիծաղ ա ինիս: Էտ կնեգը թա մին ըրծաթե ջամ օնենք, Էս թկես ըմ, մարթըս ա պար կյաս, մինգյել թող ըմ ընես տաս մարթիս, մարթըս ա թըկես, Էս ըմ պար կյաս, տի ուրըրնես ուրախ անց ընք կըցընես: Էտ մարթը թա՝ պա վըեր տի ամմն ա կյաս, Էս լիհն վըեսկե ջամ կըկարեմ ինք օնեմ: Տա քյիս ա մին վըեսկե ջամ ինք ունես, պիրիս: ձևանկոննեն մրթըկնեգ ջամը թկես ըն, Բայց ունքըմընընես Էլլա Էտ չի կյաս: Տրանա Էտը կլխու վըն ինգյիս, վըեր Էն կնգանն ասած ըրծաթե ջամը նահանց խոխան ա:

#### 150.ՉԻՆՉ ԱՆԵՍ, ՔԵԶ ԿԱՆԵՍ

Մին թաքավըեր հրաման ա տամ, վար ամենալմվ գյմբն կյործողեն ամենալմվ գյմբն քթենան, պիրին տան ձևան: Թաքավըերեն մարթիքը լոխ քյիննմ ըն շոռ կյամ, շոռ կյամ, կարում չըն քթենն: Մին ժուլիկ քյիննմ ա մին քյմսիբ մարթ քթենում, տու մի ասել, ամենալմվ գյմբն կյործողն էլ տա յա ինոն, օգում ա սրա գյմբն կյորդանա, տանն տա թաքավըերեն: Էտ քյմսիբն էլ կլի ա ինգյիմ, գյմբն պըենդ տըեղ պահում: Վերչը, տա մին օր գյմբն յոր ա օնում, տանում թաքավըերեն կոշտը, Էտ ժուլիկն էլ նհետն ա քյիննմ: Թաքավըերեն մարթիքը գյմբն քցոն ըն ամենալմվ տըեղը: Թաքավըերն ասում ա.- Էս գյմբն կյործողեն թուղեցեք կյմ ձևան ասած տըեղը քցի: Էտ մարթին վար պիրում ըն, տա ասում ա. - Էտ գյմբն վըեչ մին տըեղ Էլլա քցիքյուչ, Էտ ա տըեռնում, թաքավըերեն թա՝ կըպահես, վար տղատ մըեռնե, մաչին պըտատես: Թաքավըերը դմստին հրաման ա տամ, վար Էտ մարթին կլիսը կտրեն: Էտ ժուլիկը քյիննմ ա մուտանում, ասում թաքավըերն ապրած կենա, Էտ մարթին ծըռքապենը լմվ, սըերտըն

Էլ պարի յա, բայց լիճին չար ա, տրա հետե յել քյնսիբ ա ապրում, մին սոփոկ խոխատար ա, մեխկ ա, պեց թուղեցեք, քյինն ուրան խոխեքը պահե: Էտ մարթին պեց ըն թողում, տրա խալաթը տամ էտ ժուլիկին: Գյնքն կյործողն էլ տերտակ ետ ա տրեռնամ, քյիննմ տոն:

#### 151. ԾԻՅԱՎ ԿԸԿՅԱ...

Մին մարթ քյննմ ա մին կնգան կոշտ, թա էն դունյան ըմ կյամ, քու հնր տրեսալ ըմ, ասալ ա սըղացալ ըմ, բայց շորեր չօնեմ, թող շորերըս դարկեն, կյեննմ, կյամ: Էտ կնեգը յոր ա օնում ուրան մարթին շորերը դարկում: Էտ մարթն էլ շորերը շիլնկում ա, հղե ինոն: Կնգանը մարթը կյամ ա տոն, կնեգը իլվնծ պենը նաղլ ա անում: Մարթը մաննը կծում ա, կլխու վա ինգոն, վրեր կնգանը քյննմ ըն եկալ: Հրցընում ա, թա՝ հիշտըղա՞վ քյինն: Կնեգը թա՝ էսհինչ հըղըցավը: Տա եր ա կենում, ծին յիհնրոն, նստում, հղե ինոն: Քյիննմ ա, քյիննմ, էն շորերը տանողը հըրըցանա ուրվամ ա: Ծին քշոն ա, վրեր հըսնե: Էն մարթը դաստին գոնդոն ա պենը հինչումն ա, նի յա մնում հըղըցեն կոխկեն մին ճեղաց, մին քյոլք կլխեն քցոն, շորերն ան իրեսը մխըրե անդոն անում, տոն կյամ ծիլըվերերեն առաչը: Ծիլավուրը տրան հրցընում ա, թա ըստեղավ մարթ չի քյիննա՞ց, տա թա՝ հենց էս սըհաթես նի մտավ ճեղացը: Էտ մարթը ծիլան վրեր ա կյամ նի մնում ճեղացը, վար շոռ կյն քթենն, տա ծին նստում ա, հղե ինոն: Էտ մարթը ճըղացան տոն ա կյամ, տրեսնում ծին կավուչ: Եր ա կենում տերտակ քյիննմ տոն, կնեգը հրցընում ա, թա պա հոր ա՞ ծին, մարթը թա՝ քննմհար, պա քու հնր էն դունյան փըլաղա յա՞ կլիլնկան:

#### 152. ՔԵ ՅԸՄ ԱՍՈՒՄ...

Մին կնեգ սիրնկան պիելիս ա ինոն: Ուրոնգոնն էտ կնգանը մարթն ան ըսկեսուրը տանն ըն ինոն: Սիրնկանը կյամ ա կտրեն յիրն, հերթին քշտին վրեննը կենում, գոնդոն չի թա հինչ անե, հիշտըղավ քյինն տոն: Տա բոլրոն կնգանն աշկավն ա ինգոն: Կնեգը սոտ տրեղան տանդում ա, նի մնում տրեղը: Մարթն ան ըսկեսուրն էլ վրեր շուրըրեն հանում ըն, թա նի մընենն տըղըրենն, քոն ինին, տաքության մաչին մին երք ա ասում:

Տանդալ ըմ, տանդալ ըմ, տեղ ըմ ասում,

Կտրեն տղա, քե յըմ ասում,

Ե՛ք, ե՛ք, չալ կուվեն չաթուվավը եք,  
Մղակը պեց ըմ թողում,  
Սո՛ւթնամվը սուրժ տո, ճելլի եք:

Մարթն առաջ մտածում ա, թա կնեգը հիվանդ ա, հո՛ւշը կլխեն չի, գլո՛ղո՛ղն չի թա հի՞նչ ա ասում, մինգյել կլխու վա ինգլո՛ղն, վըեր տանը հո՛ղն ջուվարու նշանց ա տամ: Թաքուն բուսը պահում ա, եշում, տըեսնում մինը չաթուն կապած սո՛ւթնամվը սուրժ տալավ քշանում ա, վըեր բիդի տոն կյա: Մարթը կըլխու վա ինգլո՛ղն, վըեր տա կնգանը սիրնկանն ա, փոնում ա սո՛ւթնան կըպոտում, մին փադ յոր օնում թակում, ըսպանում, ետնան էլ քլինամ կնգանը տըեղան տո՛ւս օնում, ըսպանում, քցո՛ւմ սիրըկանեն կոշտը:

### 153.ՔԱՉԱԼԸ

Մին տղա կոխկե մին շենն ախճիգ ա օգում, նիշննվում: Մին օր տա հո՛ղե յա ինո՛ղն, վըեր քլինն հներանց տոն: Հո՛ղեննի մին քաչալ ա պըտահում, հրցընում ա, թա հիշտեղ ը՛ս քլինն, տա ասում ա.-Քլինն ըմ հներանց: Քաչալն ասում ա.- Ես էլ ըմ կյամ: Էտ տղան թա քլիննն: Քաչալը տրան սուվըրցընում ա, ասում ա.- Փըսացու վըս, քեզ ծանդը կըպահես, վըեր ըորչներես հաց տինին, տու շատ օտեսվուչ, լոխ թաքուն կըքաշիս առաչըս: Էտ տղան թա՛ լավ: Վըեր քլինն ըն հներանց տոն, հինչ վըեր տինո՛ղն ըն ըստոլեն, փըսացուն թաքուն քաշում ա քըչալեն առաչը: Ետնան քաչալը փսըցուվեն սուվըրցընում ա, թա ասե, թող մըեր տըեղը կտրեն կլխեն, հո՛ւթթան մոտե քըցին: Տի յե՛լ անում ըն:

Վըեր լոխ քունավ ըն հնցընում, քաչալը փսըցուվեն գո՛ւրթնըցընում ա, ասում.- Հո՛ւրթեն թուշավը, տանը մաչին էն ա լնվ եղ, մածուն, օրիշ շատ ուտելի պեներ կա, եք քեզ քլինդիրավ կապեն, հո՛ւրթավը կախ տամ, քշաց առաչ եղը պոլիգյավը եր կալ պեր, ետնան էլ մնացած պեները: Փըսացուն թա՛ հա՛: Քաչալը տրան քլինդիրան կապում ա, հո՛ւրթնամվը քըշըցընում, տա եղը յոր ա օնում, քաչալը քլինդիրան ծիքյ ա տամ, փսըցուվեն տո՛ւս օնում, նորից քլինդիրան կապած քցո՛ւմ տոն: Քաչալը Էտ եղեն մաչը ճո՛ւր ա ածում, խառնում, նորից քլինդիրան ծիքյ տամ, փսըցուվեն մագնեն պոլիգը ծըեռ-քեն պիցիրցնում: Վըեր հսնում ա կեսը, քլինդիրին ճոնդը հոլակ ա անում, մին փադ քցո՛ւմ հոլակը, հո՛ւրթո՛ղն պընդըցընում, փըսացուն թողում օթան կախ իլած, եղը հո՛ւրթնամվը կլխեն ածում, ինքյը փախճում:

Հըռհնացուն քշեալ զհրթոնանոն ա, կլիսըր եշում, տըեսնում մինը հոնրթան կախ իլած: Փըսացուն վըեննան մինչև կլիսը եղալ ծասկըված ա ինոն, հըռհնացուն ճինանչում չի, կլիսն ան ծոնկները վըեր ա թակում, տընըհալա կըլիսեն հըվաքում, թա հոնրթան կախ իլած սև սադանա կա: Տընըցեք լոխ հըվաքվում ըն, հինչ անում ըն, վըեր սադանան հոնրթանվը տոնս կյն, քյիննմ չի: Դերին ծեն ըն տամ, վըեր կյա կյննձ կմրթի, հանցու սադանան հոնրթանվը տոնս կյա քյիննմ: Դերը կյամ ա, հիշքան կյննձ ա գյոնդոն, լոխ կմրթոն ա, սադանան քյիննմ չի: Ետնան տոնս կյնլիս ասում ա.- Կըյեշիք տըեսնաք, թա սադանան սիպտակ ինի, կըսպանեք, թա սև ինի, պեց կթողեք քյիննմ: Փըսացուն էտ խոսկը վըեր ըսկանում ա, ծըեռքեն մագնեն պոլիգը հլոնոն ա դերին կըլիսեն ածում, դերը վըեննան մինչև կլիսը սիպտակում ա: Հըվաքված մարթիք յիրն յըն տեռնում, ամեքյա մին փադ, մին քար ծըռքընեն օնում, վըեր թակում դերին ըսպանում: Փըսացուն էլ մին թանիրմ վըինդիրմվը սուր-սուր ընելալ մխըրե պիցիրանոն ա, հոնրթանվը տոնս կյամ, փախճում քյիննմ ոնրանց շենը, ասում.- Ես էլ ընդըեղան ախճիգ չըմ օգել:

#### 154. ՀՂԵՆՆԻ ԿԸԿԱՆՉԻ...

Մին մարթ մին տան դոնադ ա ինցյոն: Էտ մարթը վար նի յա մնում տոն, տնատըեռնը կնեցը դզանը կրական յոր ա օնում, տախտեն տակեն կյեդում: Դոնադը տըեսնում ա, քշերեն կեսումը եր ա կենում, ասում դզանը պեց ըմ ըննական, տըեսնամ մաչին հինչ կա:

Տընըցեք լոխ քոն իլած ըն ինոն: Չուրըքթաթ քյիննմ ա դզանը պեց անում, եշում տըեսնում մին դազ իփնձ, մաչին: Ղազը տոնս ա օնում, կոխում խուրջինին մին թան, չուրըքթաթ տալալ քյիննմ տաշտան հացը յոր օնում, տինոն խուրջինին էն մին թայումը, թառան էլ մին վըերցակ փըռնում, կոխում խուրջինը, դի տամ, տնատըեռնը քունըտըեղա երկըցընում, հըցընում, թա՝ դազդալան վար դազանդլան տոնս եկալ նի մտալ խուրջինդալան, տու հի՞շքան իր: Տնատարը թա՝ էն վախտը ես հնլն իլած չի: Դոնադը թա՝ ես էն վախտը կարքեն տղա յի, չուրըքթաթ տալալ քյիննմ ի տաշտան հաց տու օնում:

Դոնադը խուրջինն օսուքն ա քցում, հղե ինոն: Տնատարն ասում ա. - Թոռն ը՞ս քյիննմ, վըերցակը հնլն կանչալ շի, կաց կըլոնանա, էլլա կըքյիննմ: Դոնադը թա վըերցակ ա իլի, ըստըեղ կանչալ չի, հղեննի կըկանչի...

#### 155.ԲԱՐԸ ԿԱՆԱՆՉ ԿԵՐԱՎ

Մին թաքավերը շորերը փոխած, ձերան վեզիրին նհետ երգյիրը շոռ ա կյամ, թա տըեսնա ժուղովութթը հի՞նչ պենի յըն, հու հի՞նչ ա անում, հո՞ւնց ըն ապրում: Մին օր քյիննամ ա տըեսնում մին մըեծ մարթ ձերան հըյաթումը մին հունց ծառ ա տընգում, վըեր քառասուն տըռնան ետը պիտի բար տա: Թաքավերը մուտանում ա, կոզի շորերը փոխած ա ինձում, էտ մարթը դնաստին ճինննչձում ա: Տրան հըրցընում ա, թա տու ումեդ օնե՞ս, թա քառասուն տարե ըպըլական ըս, վըեր տրա բարն օտես: էտ մարթը թա խե մունք հինչ վըեր օտում ընք, լոխ մըեր տնգած ծառեն բարն ա՞, մըեր պըպերեն տնգածն էլ ա նհետը: Թաքավերը ձերան վեզիրին թա էս մարթը շատ խելունք խոսկ ասեց, սրան մին տըսսանուց վըեսկե տո: Վեզիրը տ՞ղև ա օնում մին տըսսանուց վըեսկե տամ, էտ մարթը քթըեն տակեն ծիծաղում ա: Թաքավերը հըրցընում ա, թա խե՞ ծիծըղեցեր, տա թա՝ օրիշնեն էս ծառը տնգում ըն, բարը քառասուն տըռնան ետը օտում, էս հննլն նոր ըմ տընգում, բարը մեհենց կերե: Թաքավերը վեզիրին թա՝ էտ խոսկեն հետե մին վըեսկե էլ տո:

#### 156.ՀԸՄԸՆՉՈՂԵՆ ԱԽԺԻԳՅ ՉԸՆ ՏԱԼ

Մին չտեսնված գեղեցկուհի վըեչ մին տղու հավան չար կենում, հու վըեր քյիննամ ար թա օգե, մին փոտ ար տինձում, էտ տամ: Տա ամենաշատ սիրիլիս չի իլնլ հըմաշկուտ տղորանցը: Վերչը, տղեքը հըվաքվում ըն, մսլըհաթ անում, մին շատ դնշննց տղու լավ շորեր, թննզն չերքյեզկա կյեց տամ, թննզննցը ճիտը քցձում, պատրոնդաշին նան խանչալը կապում դարկում, վըեր քյիննամ էտ ըխճըկանն օգե, նհետն էլ սուվըըրցընում, վըեր ձերան ռիսկավ պահե, էն ախճիցը հըմաշկուտ տղորանցը սիրում չի:

Էտ տղան ծին նստում ա, գենքերը կապած, դամչին օթումը տ՞ղերձը տալավ քյիննամ հսնում ըխճըկանը տանն առաչը, սննը պիցիրըրած, ըխճըկանը հորը ռիսկավ ծեն տամ: Հննը տանը չի ինձում, ախճիցն ա ակուշկան պեց անում, տղեն եշում: Տղան մինչն էտ դամչին տիրնած ա ինձում չինըտակեն. ախճիցը վըեր եշում ա, տա բ՞ղերդան շաղվում ա, դամշին ծըեռքան վըեր քցձում, ետնան թա՝ քու հար հիշտեղ ա քյեցալ: Ախճիցը թա՝ քյեցալ ա ծմակը, խեչակ պիրի, վըեր տինի չինըտակետ:

#### 157.ԱԳԱՀՈՒԹՅՈՒՆԸ ՁԱԽՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆ ԿԲԵՐԻ

Մին թաքավերը ասում ա.- Քյիննալ պիտիմ մին հունց ախշարք, վերը ինձաննա լավ ապրող չինի: Հդե յա ինձում, քյիննալ: Շատ ա քյիննալ, թա խրեգ մին հեռու տրեդ մին չոբան ա պտահում: Չոբանը տրան հրցընում ա, թա՝ հու վը՞ս, հինչ ը՞ս, հիշտեդ ը՞ս քյիննալ: Տա թա՝ ես էսհինչ երգյիրին թաքավերն ըմ, քյիննալ ըմ հունց երգյիր, վերը ընդեդ ինձաննա լավ ապրող չինի: Տի վրեննը կացած գրճեց ընելիս վախտը չուբանեն վրետանը քրեթը տափեն նի յա կյամ, մին վրեսկե յա տճես կյամ, կռանում ա յոր օնում: Մեհետ էլ վրեր տափեն քացի յա տամ, մին քանի վրեսկե յա տճես կյամ: Չոբանը թաքավերեն ասում ա.-Հենց ա ըստեդ շատ վրեսկե ինի՞, քանդինք, տրեսնանք: Չոբանը հրցընում ա, թա վրեր վրեսկեն քթենանք, հունց պիտի՞ ճոթ անենք: Տա թա՝ դե ես թաքավեր մարթ ըմ, տու՝ չոբան, իրեքը-չորսը ես յոր կօնեմ, մինը քեզ տամ: Չոբանը թա՝ դե հդետ քյիննա, վրերդեդ էլ հսնես, տու լավ օր չըս տըսըլական:

#### 158.ՏՈՆԸՄ ԿՈՒՐՅՐԱԼ ԸՄ

Մին մարթ հանդն էշավ կյամ ար շենը: Քշերեն կետումը հըսնում ա տոն, կնգանը ծեն տամ, ասում՝ տոռնը պեց ըրա: Կնեգը թա՝ ես ա մարթըս տանը, համ էլ դոնադ օնենք, կարել չըմ քեզ էլ դոնադ յոր օնեմ:

Էտ մարթը մտածում ա, մտածում, ասում. - Բնլի էս մրեր տոնը չի, հնլն մին քյիննալ հըռըցանա նորից կյամ: Մին խիլն տրեդ քյիննալ ա, տանը թուշը յոր օնում, կյամ: Կյամ ա նորից պիցիրանձում բալկոնը, ծեն տամ, ասում՝ ա կնեգ, տոռնը պեց ըրա: Կնեգը թա՝ պա քեզ նոր չըսեցե՞ կորի, քյիննա, մարթըս վրեր գյիդն, կյիլնկան և ճաշըտ իփի, փնսնփնսատ հըվաքե, ուդ իլ:

Էս մարթը նորից ա էրկան մտածում, էտնան թա՝ էս դուրթըդորթ մրեր տոնը չի, հնլն քյիննալ դերին հրցընեմ, տրեսնամ հինչ ա ասում:

Տա քյիննալ ա դերին քունըտրեդա եր կըցընում, հետան քցճում, պիրճում: Վրեր պիցրանում ըն բալկոնը, դերը ծեն ա տամ, թա՝ «որթի՛, դուռը բաց»: Էտ կնգանը սիրանկանը տճես ա կյամ, միակը տոռանը քըմական յոր օնում, դերին կլխավը մեհետ նի հըսընում, ճդում, ըռնըփալալ անում: Դերը վրեննան մինչև կլճի ըռնըթաթախ տրեռած, փելճնը հվաքում ա, տրեդատ փախճում, էտ մարթն էլ՝ նհետը: Վրեր խիլն հըռանում ըն, էտ մարթը թա՝

ա՛ դեր, էս հենց ար մըեր տոնը չինի: Դերը թա՛ ա՛ տնաշեն, էս իսկի մըեր շենը չի, ծըեր տոնը վըե՞րն ա:

159.ԹԱԼԱՆՈՂ ԹԱԳԱՎՈՐԻ, ԹԱԼԱՆՎԱԾ ԳՅՈՒՂԱՅՈՒ ԵՎ

ԽԱԲՎԱԾ ՎԵՋԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Մին թաքավըրը ձերան էրկու վեզիրին նհետ տձև ա կյամ երգյիրը շոռ կյամ: Քյինամ ա տըեսնում մին հլիվուր մարթ ադումնը մըեկնած, խոխան էլ խտտած, ադումնը պահում ա: Թաքավըրը վեզիրներեն նհետ էտ մարթին մուտանում ա, պարյօր տամ, էտնան թա՛ ա՛ հլիվուր, կյանքումըտ քանի՞ հետե յըս թըլանվալ: Էտ հլիվուրը թա՛ իրեք հետե: Մինգել հլիվուրն ա հըրցընում, թա՛ թաքավըրեն ապրած կենա, կյանքումըտ քանի՞ հետե յըս թըլանալ: Թաքավըրը թա՛ էրկու հետե թալան ըմ ըրալ, պըղրաստվում ըմ մեհետ էլ անեմ: Մինգել թաքավըրը հըցընում ա, թա վըեր էրկու դազ դարկեմ, կըկարե՞ս թեփեմ: Հլիվուրն ասում ա.-Ես լիհն տրա հարիփն ըմ, դարկե թեփեմ: Թաքավըրը թա՛ լմվ: Հլիվուրեն թողում ըն տըեղ, քյինամ:

Ժամանակ ա անց կենում, թաքավըրեն էտ էրկու վեզիրին դարկում ա, թա քյեցեքյ էն հլիվուրեն խոսկերքը հըցըրեքյ, գյիդանցեքյ հինչ ա ասալ, եկեքյ ինձ ըսեցեքյ:

Վեզիրեն քյինամ ըն հլիվուրեն կոշտը, հըցընում, թա էն տըռնեն վըեր եկալ ընք, թաքավըրը վըեր քեզ հըցըրալ ա, թա քանի՞ հետե յըս թըլանվալ, տու վըել ասալ ըս իրեք հետե, մեհենգյ օգում ընք գյիդանք, թա՛ մարթ կյանքումը հի՞բ ա թըլանվում, հի՞բ ա թըլանում, էտնան դազերը հո՞նցըս թըեփում: Հլիվուրը թա տի պեները մոկտա չըմ ասում, ամմեն մինին հետե հազգար մանեթ պիտի տաք, վըեր ասեմ: Դե թաքավըրեն հրամանն ա, կըկարեն, վըեր կադարենվուչ: Տձև ըն օնում հազգար մանեթ տամ, էտ հլիվուրն ասում ա. - Մարթ հիբը վըեր ախճիգյ ա մարթու տամ, էն վախտն էլ թըլանվում ա. Ես իրեք ախճիգյ ըմ մարթու տուվալ, իրեք տոն ըմ նըհըտնեն տուվալ, իրեք հետե յեկ թըլանվալ ըմ: Վեզիրեն թա՛ թըլանելը վըե՞րն ա, տա թա՛ տուվեքյ, ասեմ: Տահանք հազգար մանեթ էլ ըն տամ, հլիվուրն ասում ա. - Մարթ էն վախտն ա թլանում, վըեր տղա յա փըսակում: Թաքավըրը էրկու տղա յա փսակալ, էրկու տոն ա թըլանալ, մինն էլ պիտի փըսակե, վըեր մին տոն էլ թըլանե: Տահանք հազգար մանեթ էլ ըն տամ, հըցընում, թա՛ էն հի՞նչ դազեր ըն, վըեր թեփում ըս: Հլիվուրը թա՛ էտ դազերը տուք ըք:

Մին մարթ տասներկու տարե շոռ ա կյամ, կնգան քյիլիգյնե հըվաքում, դիվթըրներումը կյիրոտում: Կյիրոտած կնգան քյիլիգյնեն լոխ մին օղտու պեռնը տըռնում ա: Վըրե պեռնը ծընդըրանում ա, օգում ա էտ քյինն տոն, հղեննի մին ըխպրո՛ւ դրաղե վըենն ա կենում, թա մխրե դինջննն, ճո՛ւր խմե: Մին կնեգյ կյամ ա, վըրե էտ ըխպրան ճո՛ւր տանե, հրցընում ա, թա հիշտեղ ը՛ս քյինամ, էտ մարթն ասում ա.- Քյիննն ըմ էսհինչ շենը: Էտ կնեգյը թա՛ եք ո՛ւր ո՛ւր գնումը մըրե տանը կաց, էքո՛ւ եր կըկենաս, լսավ քյիննն: Տա թա՛ չէ՛, պիտի սօր հսնեմ տոն: Էտ կնեգյը վըրե շատ ասում ա քյիննն, վերչը, ճարը կտրած քյիննն ա:

Վըրե հսնում ըն տոն, կնեգյն էտ մարթին հրցընում ա, թա էտ օղտեն պեռնը հինչ ա՛, էտ մարթն ասում ա՛ կնգան քյիլիգյնե ա: Էտ կնեգյը թուրունն էրում ա, թա պիտի լոխ քու ծըռքավտ նի ածես մաչը: Էտ մարթն ասում ա դոնաղ չըս պահում, քու գործըտ ա, տահանք խե՛ղ յըս օգում թուրանն ածես: Էտ կնեգյն ասում ա.- Էս սհաթըս ճըղճըղլական ըմ ժուղովորթը լոխ կլխետ հըվաքեմ, ասեմ ինձիրն սաթաշմիշ ա իլնլ Տա հըվատում չի: Օղտն առաջն ա քցո՛ւմ, վըրե քյինն: Կնեգյը ճղճում ա, ծոկները թակում, ժուղովորթը լոխ կլխեն հըվաքում, հրցընում ըն, թա հինչ ա՛ պըտահալ, տա թա վըռչինչ, իմ մրաքվոր տղան ա, տասներկու տարե ո՛ւր ո՛ւր տըռնալ չընք, մեհենգ բո՛ւր ո՛ւր պըտըռեցենք, էլ տիմա-ցենքվուչ, ուրխությունան ըսկսեցենք մըրե կուրցընելը: Տահանք հըվա-տում ըն:

Ետնան մին թաքուն տըռե էտ մարթին թա մեհենգ խնմիլ ըմ, վըրե օղտեն պեռնը նի չածես թուրունը, ըսըլական ըմ ինձիրն սաթաշմիշ ա իլնլ: Էտ մարթը թա՛ վա՛յ, էս քե մատաղ, օղտըս էլ մատաղ, օղտեն պեռնն էլ, լոխ նի կածես թուրունը, մենակ թա ինձ խայտառակ չանես:

Էտ մարթը տանում ա օղտեն պեռնը նի տամ թուրունը, էրում: Կնեգյը թա՛ պա վըրե տասներկու տըռնվան նմնցըտ նի ըծեցեր թուրունը, մե-հենգ հինչ ը՛ս ըննական: Տա թա՛ վախում ըմ ասեմ: Էտ կնեգյը թա՛ վա-խումիլ, ասե: Էտ մարթն ասում ա.- Վըրե սարն անց կենամ, հսնեմ տոն, քու էտ մին քյնլնցըտ վըրե կյիրիմ, էն օղտեն պեռնան շըտըննական ա:

#### 161. ԴՇԵԼԵՆ ԱՂՈՒՄՆԸ ԱՍՏՈՒԾ ԿԱՂԵ

Մին մարթոյ մին կյիծ կնեց և ինձում: Էտ մարթը կնգանան վրեր շատ զանաւան տանում և, թակում և, քցում ծմրկնեն: Կնեցը մին օր ծմակումը մին վրեսկավ պեռնած օղտու վա պտահում: Առաչն և քցում, պիրում տոն, մարթին ծեն տամ, թա՛ և՛ մարթ, և՛ մարթ, մին օղտ ըմ քթն, դուզն իստի յա, տուզն իստի<sup>1</sup>: Էտ մարթը քիւնամ և օղտեն պեռնեն եշում, տրեսնում վրեսկե յա, ետնան կնգանը իստիում, թա՛ կարկուտ և կյիւնկան, նի մըտ թուրումը, կլոխըտ ծակեն, վրեր թրշվիսվուչ: Կնգանը տինում և թուրումը, կլոխը մին ժեժտավ ծակում, կոտը յիրն ածում, հավերը յիրն անում, ըսկսում ըն տրկտրկցնելավ օտելը: Կնեցն էլ հվատում և, թա կարկուտ և կյամ, մարթը վրեսկեն կյեղում և:

Ուղտատարը ուղտեն շոռ կյւնվ, հրցըփորց ընելավ կյամ և Էտ մարթին տոնը քթենում, Էտ էլ թա՛ վրեչ օղտ ըմ տրեսալ, վրեչ վրեսկե: Տա Էտ մարթին յախան պեց չի թողում, սուղի յա տամ, սուղան ծեն տալ տամ:

Մարթը վրեր օգում և քիւնն սուղ, կնգանն ասում և.- Տոնը-տոնը լնվ կըպահես: Մարթը սուղումը մին քանի օր յըտանում և, սուղը հնվն պրծած չի ինում, վրեր կնեցը տոնը պուկում և, խունջանավը կապում, շիւնկում, քիւնն մարթին կոշտը: Սուղեն մարթիքը Էտ կնգանը վրեր տրեսնում ըն, ճիւննչում ըն: Մարթն էլ թա յանի տինին տարը ռիսկ կանե՞ պեն յոր օնե, վրեչ թաքուն օնեմ, վրեչ աշկար, լոխ էն և դժգումը: Էտ մարթին վրեր պիտի փոնին, նատըցնին, պեց ըն թողում, քիւնն և իւրնն տոն: Մին քանի տարե վրեր անց և կենում, Էտ պենը քիւննանում և, վրեսկեն կյեղած տրեղան տձև և օնում, մրեծ-մրեծ տներ, պըլըտնե շինում, առք-փառք ապրում:

#### 162. ԱՆԽԵԼՔ ՄԱՐԹԸ

Մին մարթ շատ քնսիք և ինձում ըպրելիս: Մին օր տա ասում և քիւննկան ըմ ըստուծեն կոշտը կյենցնտ, ասըմ ին՞ ինձ բախտ չըս տամ, քշեր-ցիբեկ անում ըմ, անում, էլլա քնսիք ըմ ապրում:

Հղե յա ինում, քիւնն: Հղեննի մին կյուկյուռալիս արչ և պըտահում: Էտ մարթը հըրցնում և, թա ին տի՞ յըս անում, արչն ասում և. - Կլոխըս ցավում և: Համ էլ հըրցնում և, թա հիշտեղ ը՞ս քիւնն, տա թա՛ քիւնն ըմ

<sup>1</sup> Ձեռքով ցույց է տալիս սապատն ու բեռը:

ըստուծեն կոշտը կյենգյնտ, վրեր էսքան ըխշադում ըմ, ըխշադում, էլլա քյնսիք ըմ մնամ: Արչն ասում ա.-Դե վրեր քյիննա ըստուծեն կոշտը, կասրես իստի մին արչ կլիխը միշտ ցըվելիս ա ինոն, հինչ անե՞, վրեր ցավը կտրե: Տա թա՛ լմվ:

Հոէ յա ինոն, քյիննա: Շատ ա քյիննա, թա խրեգ, մին վար անող մարթու վա պըտահում, պարյօր տամ: Էտ վար անողը հըրցընում ա, թա հիշտեղ ը՞ս քյիննա, տա ասում ա.-Քյիննա ըմ ըստուծեն կոշտը կյենգյնտ, վրեր իստի քշեր-ցիրեկ ըխշադում ըմ, էլլա քյնսիք ըմ ապրում: Էտ վար անողը թա՛ դե վրեր քյիննա, կասրես իստի մին մարթ ասալ ա իմ արտումըս մին մընծ տանձի ծառ կա, տրա չորս անգյոնը հիշքան սըերմ ըմ շաղ տամ, փսնում չի, գյոնդոն չըմ թա հինչ անըն: Տա թա՛ լավ: Խիլլա տըեղ վրեր քյիննա ա, հըսնում ա մին շհար: Էտ շհարին միդանումը եշում ա, տըեսնում մին ծիյավուր մարթ բիդի ուրան կյամ ա, հըրցնում, թա իմ երգյիրումըս քեզ նոր ըմ տըեսնում, տու օրիշ երգյիրու մարթ ըս, ասե տըեսնամ հիշտեղ ը՞ս քյիննա: Տա թա քյիննա ըմ ըստուծեն կոշտը կյենգյնտ, վրեր էսքան ըխշադում ըմ, ինձ բախտ չի տամ, միշտ քյնսիք ըմ ապրում: Էտ ծիյավուրն ասում ա. - Ես էս երգյիրին թաքավըերն ըմ, վրեր քյիննա ըստուծեն կոշտը, կասես էսհինչ երգյիրին թաքավըերն ասալ ա չորս ընգյոնիս ինձանա ուժեղ թաքավըեր չի կա, իմ գորքը, իմ գենքը, իմ կարողությունը լոխճընան շատ ա, էլլա էս միշտ կովումը հախտվում ըմ, պենը հինչումն ա՞, հինչ անըն, վրեր հախտվըեմվուչ: Տա ասում ա.- Լմվ, կասեն:

Հոէ յա ինոն, քյիննա: Շատ վրեր քյիննա ա, հըսնում ա մին հեռու տըեղ չորս անգյոնը լոխ թուխպըկալած, վրեր մաննըտ մարթու աշկ կոխըես, տըեսնալ չի: Թուխպեն մաչավը վրեր անց ա կենամ, քյիննա ա տըեսնամ մին դրաղ տըեղ սիպտակ մըրքավ մին հլիվուր մարթ նստած: Պարյօր ա տամ, մուտանում: Էտ հլիվուրը հըրցնում ա, թա հիշտեղ ըս քյիննա, տա ասում ա.- Քյիննա ըմ ըստուծեն կոշտը կյենգյնտ: Հլիվուրն ասում ա.- Աստուծը հենց էս ըմ, ասե տըեսնամ հինչ կա: Էտ մարթն ասում ա.- Էս ա քանի տարե յա, քշեր-ցիրեկ ըխշադում ըմ, ըխշադում, էլլա քյնսիք ըմ ապրում, ինձ բախտ չըս տամ, վրեր էս էլ լմվ ապրըն: Աստուծն ասում ա.-Քեզ բախտ տուվըե, քյիննա: Էտ մարթը թա՛ պա հոլեննի իստի մին արչ ա պըտահալ, տա յել ասալ ա արտումըս իստի մին տանձի կա,

հիշքան վարում ըմ, էտ տանձի ծառեն չորս անգյո՛ղնը արտ չի փըսնում, էսհինչ շիհնարումն էլ էտ երգյիրին թաքավըերը պըտահեց, ասեց իմ գորքը, իմ զենքը, իմ կարողությունը, իմ օժը լոխճընան շատ ա, էս ա քանի տարեյա հո՛ւր նհըետ կոըն ըմ անում, լոխ ինձ հախտում ըն: Աստուծը թա՛ դե քյիննիս լոխճընան առաչ էտ թաքավըերեն ըս պըտըհըլական, վըեր հըրցնե, կասես տու կնեգ ըս, տրա հետեյ յըն լոխ քե հախտում, վըեր փսակվըես, մարթու քյիննա, էն վախտը միշտ հըղտըլական ըս. էտնան էլ էն վար անող հլիվուրն ա պըտըհըլական, վըեր հըրցնե, կասես էն տանձի ծառեն տակըեն մին կարաս վըեսկե կա, էն վըեսկեն պիտի տո՛ւս օնըե, վըեր չորս անգյո՛ղնը կընանչի, իսկ վըեր արչն էլ պըտահե, կասես թա էտ ընգյո՛ղններեն անխելք ու քյնսիբ մարթ պըտահե, փըռնե, օտըե:

Էտ մարթը ուրխացած հղեյա ինո՛ւմ, քյիննա: Առաչ թաքավըերն ա պըտահում, հըրցնում ա, թա աստուծ հինչ ա ասալ, էտ մարթը թա՛ ասալ ա տու կնեգ ըս, տրա հետեյ յըլ կոզի քու գորքըտ, օժըտ լոխճընան շատ ա, կարում չըս հախտըես, վըեր փըսակվըես, մարթու քյիննա, լոխճինին հըխտըլական ըս: Տա յել ասում ա.- Դե էտ ա տու մարթ ըս իլի<sup>1</sup>, եք ինձնըետ փսակվե, տըեռ էս երգյիրին թաքավըերը, էս էլ թաքուհին, համ տու կըհըրուստանաս, համ էլ օրիշ թաքավըերնե կարել չըն մըեր երգյիրը վըեննը տինին: Էտ մարթը թա՛ չէ՛, էս թայդի յըմ, աստուծ ինձ բախտ ա տուվալ, քյիննա ըմ:

Հղեյա ինո՛ւմ, քյիննա: Էն վար անողն էլ վըեր պըտահում ա, ասում ա.- Աստուծ ասալ ա էն տանձի ծառեն տակեն մին կարաս վըեսկե կա, պիտի տո՛ւս օնըես, վըեր ծառըեն չորս անգյո՛ղնը կընանչի: Էտ վար անող մարթն ասում ա.-Եք քյո՛ւննա ըրա վըեսկեն տո՛ւս օնըենքյ, համ կես կանենքյ, համ էլ իմ արտըս կըկընանչի: Տա թա՛ չէ՛ էս թայդի յըմ, քյիննա ըմ, աստուծ ինձ բախտ ա տուվալ:

Հղեյա ինո՛ւմ, քյիննա: Արչն ա պըտահում, հըրցնում, թա՛ աստուծ քեզ հինչ ա՞ ասալ, տա թա աստուծ ինձ բախտ ա տուվալ, իստի մին վար անող ա պըտահալ, տրա արտեն մաչին էլ մին տանձի կա, տանձուն չորս ընգյո՛ղնին արտը կընանչում չի, աստուծ տրան էլ ասալ ա էտ տանձուն տակեն մին կարաս վըեսկե կա, տո՛ւս պիտի օնըես, վըեր արտը կընանչի, էտ մարթն էլ ինձ ասալ ա եք քյո՛ւննա ըրա վըեսկեն տուս օնըենքյ կես

---

<sup>1</sup> Լեոնայի Ղարաբաղում «մարթ» ասում են տղամարդուն (Մ.Բ.):

անընթաց, քեցալ չըմ. էսհինչ երգյիրումն էլ իստի մին թաքավրեր ա պըտահալ, նա յէլ ասալ ա.-Ես լոխճընան շատ գորք օնըմ, լոխճընան ուժեղ ըմ, համա լոխ ինձ հախտում ըն, տրա կյենցյանն էլ ըմ հըսցրալ ըստուծեն: Աստուծ տրան էլ ասալ ա.- տու կնեց ըս, տրա հետե յըս հախտվում, վրեր փսակվըն, մարթու քյիննա, լոխճինին հըղտըլական ըս. էտ թաքավրերն<sup>1</sup> ինձ էլ ասալ ա եք տու ինձնհընտ փսակվե, էս երգյիրին թաքավրերը տընո, քեցալ չըմ, ասալ ըմ աստուծ ինձ բախտ ա տուվալ, ինձ վրեչ մին պեն հարկավրեր չի: Արչը թա՝ պա ի՞նձ հինչ ա ասալ: Տա թա՝ քեզ էլ ասալ ա հիշտեղ վրեր անխըելք, քյնսիբ մարթ տընսնաս, կըփըռնըն օտընս, կըլխետ ցավը կըտըրըլական ա: Արչն ասում ա.- Հիշքան մտածում ըմ, քըզանա անխըելք մարթ չի պըտըհըլական, լիհա էն ա փոնըմ, քեզ օտընմ: Համ ասում ա, համ փոնում, տրան վրեր մաշկում:

### 163.ԷՐԿՈՒ ԱԽՊԵՐ

Մին քաչալ, մինգլ մին քոսակ ախպրեր ըն ինձնմ: Տահանք շատ քյնսիբ ըն ապրում: Մսլըհաթ ըն անում, վրեր ախպորցը մինը տանը կենա, էն մինը քյինն օրիշ տընդ ծառայություն անե, փող ըխշադի: Քոսակը տանը կենում ա, քաչալը քյինն ա կոխկե շենին մին հարուստ մարթու քշտի նձըլըրթություն անում: Հենց սձըրթա օրը էտ հարուստը պայման ա տինձնմ, ասում ա.-Քեզ մին ճոխտ կյումաշ, մին կընո, մին էշ, մինգլ մին թագի յըմ տամ: Սաղ օրը թագին հիշքան տընդ վագ տուվալ, էնքան տընդը պիտի վարես, ղըրձըլընն էլ էշը պիտի թմնձը, ծրտոտ չտընոած փաղավ պեռնես, պիրիս տոն: Տու մի ասիլ, էտ երգյիրումն էլ շատ դուշեր կան, ծմըկներեն ան հինդերեն ծառերը լոխ ծրտոտ ըրած: Տընդ թմնձը փաղ քթենվալ չի: Էրկուինջի պայմանն էլ էն ա, վրեր տոն քյիննանն ետը կյումումը կապած կյումըշներեն էնքան տերման պիտի տա, վրեր կլխընեն տիրմանավ ծասկվեն: Էտ քաչալը կյումուշներեն, կընո, թագին ան էշը յոր ա օնում, քյինն հմնդ: Կյումշներեն լծում ա, ըսկսում վար անելը, թագին էլ սաղ օրը էն հինդերեն վագ-վագ ա անում, սաղ օրը վարում ա, վարում, թագուն վագ տված տընդերը կարում չի հսցընե: Ուրձըլընն էլ շոռ ա կյամ, վրեր թմնձը, ծրտոտ չտընոած փաղ քթենն, կտորե, էշին պեռնե պիրի տոն, կարում չի: Էշն առաչն ա քցում, տերտակ պիրձն տոն, մինգլ

<sup>1</sup> Ղարաբաղի բարբառում «թաքուհի» (թագ<sup>ուհի</sup>) բառը շատ քիչ է գործածվում:

քյինամ, թա կյումուշներեն տերման տա: Տերմանը ճովըրանավը ածում ա  
 ախուռը, կյումըշներեն կլխընեն ծասկում, տահանք պուզըպտոկ ըն անում,  
 կլխընեն տական տոնս օնում: Մինչև կես քիշեր տա տերմանն ածում ա,  
 ածում կարում չի կյումուշներեն կլխընեն ծասկե: Կզնված, տըեղ էլ  
 պրանվում ա, քունավ հնցընում: Էքյսն էտ քաչալը քյինամ ա խազայինին  
 կոշտը, թա պայմանըտ կարում չըմ կատարեմ, ես քյինամ ըմ մըեր տոն:  
 Խազայինը թա քյինամ: Տա քյինամ ա քոսակ ախպորը կըլոխը եկածը նաղլ  
 անում: Քոսակը թա դե մեհենցյ տու տանը կաց, մինցյել ես ըմ քյինամ: Տա  
 քըչալեն թողում ա տանը, քյինամ հմամն հըրուստեն կոշտը: Էտ հարուս-  
 տը տրան նոքյար ա յոր օնում, էլլա էն էրկու պայմանը տինոն ըռաչին:  
 Էքյսը քոսակը կյումուշներեն, կեռը, թագին ան էշը յոր ա օնում քյինամ հմնդ,  
 պրանվում, մինչև ուրոկոկոնը քոն ինոն, եր կենում լոնծն ան սըմենեն  
 կտորում, էշին պեռնում, տանում տոն: Խազայինը վըեր հրցընում ա,  
 ասում՝ ա՛ տափը մտած, էտ հինչ ը՛ս ըրալ, տա թա՝ դե հինչ ա՛նեմ, հիշքան  
 շոռ եկե, թամոկ, ծրտոտ չտըեռած փաղ չիլմվ, մենակ սա յար: Խազայինն  
 էլ կարում չի խոսե: Մինցյել քյինամ ա, վըեր էրկուինջի պայմանը կատարե:  
 Տերմանն ածում ա ախուռը, կյումուշներեն կլխընեն կտորում ըխուռումը  
 թաղում, տիրմանավ ծասկում: Տարը վըեր կյամ ա տի տըեսնում, խրեցյ ա  
 մնամ թա կյիժվի, վըեր յիրմ յա պրծնում, հրցնում թա էտ հի՞նչ ըս ըրալ,  
 տա թա՝ հիշքան տերմանն ածում ի, կլխընեն ծասկում, էլլա պըզըպտոկ ին  
 անում, կլխընեն տական տոնս օնում, տու վել ասալ ըս էնքան տերման տո,  
 վըեր կլխընեն ծասկես, ես էլ ծըսկեցե: Խազայինը տեսնում ա, վըեր տա  
 հնլմ շատ օյիննե պիտի ուրմն կլխեն խաղ անե, օգում ա մին միանա  
 քթենն, վըեր տըրանա ըզաղվե: Քյինամ ա պելուն կոշտը, վըեր տրա հետե  
 մալըհաթ անե, քոսակեն էլ ասում, վըեր տանը կենա, տոռնը պեց չի թողե,  
 քիշերեն կեսեն էլ ճիրաքյավ քյինամ ուրմնց տանե տոն: Տահանք մրթըկնեցյ  
 վըեր քյինամ ըն պելոն տոն, քշերեն կեսին քոսակը տանը տոռնը  
 կուրունգյհան ա անում, պուկում, ճիրաքյը ծըեռքն օնում, տոռնը շիլակում,  
 քյինամ տահանց հետան: Էտ վըեր տի տըեսնում ըն, լափ ըն պըլանում:  
 Պելին ասում ա. -Էլ տրանա պրծնելի թմիրը չի կա, տոն-տըեղ թուղեցեքյ,  
 կլոխ եր կալիքյ, փախեքյ, վըեր սաղ էլ պրծնեքյ, լմվ ա: Տահանք տոն-  
 տըեղը թողում ըն, փախճում, քոսակն էլ հըտըրներան: Հսնում ըն ծովեն  
 կոխ կեն մին պեցոկը թումբ, տըեղ օբան վըեր թողում, նստոտում, վըեր

դինջանան: Հաց ըն օտում, դինջանում, տըղըրենն քցում, վրեր քոն ինին: Քիշերեն կեսին մըրթըկնեց մալըհաթ ըն անում, վրեր տրան քցին ծովը, քոսակը տապուռ ըրած ա ինում, սուտըստո քոն իլմծ, ըսկանում ա, հենց վրեր մարթը քունավ ա հնցընում, եր ա կենում կնգանը նհետ խագայինին քցում ծովը, կնգանն ըսպանում, մարթին ճիրան տոնս օնում, ծիյան կապում, կոխկե արտին մաշին պեց թողում: Ըրտատարը կյամ ա հըռուցանա ճղճղամ, ծեն տամ, թա՝ ա՝ ծիյավուր, էտ ծին խե յը՝ս արտը ըրըծցնում: «Ծիյավուրը» խոսում չի, նորից ա ծեն տամ, թա՝ ա՝ քնծահար քյնըհետ չը՝մ, հնլմ ռեխըտ լայաղ օգում էլ չը՝ս ջողաբըս տաս: Տեսնում ա, վրեր ծիյավուրը ուրան մրթատըեղ չի տինում, էտ ըրտատարը մին մըեծ փայա ծըեռքեն կյամ աստա կլխեն թխում, քցում ծիյին տակը: Քոսակը կյողը կացած տըղան տոնս ա կյամ թա վա՝յ, ախպորըս ըսպընեցեն: Էտ ըրտատարն ան ուրան պարիկամեն կյամ ըն քուսակեն խաթիրը քթենում, թա՝ դե լմվ, գլիդնցալ չընք, արտը ըրըծելիս ա իլալ, կզնված մարթա, թխալ ա, գլիդնցալ չի, թա տի կըտըեռնա: Պիրում ըն էտ քուսակեն մին քանի ծիյապեռնը ցորեն տամ, հիշտըցնում: Քոսակն էլ պիրում ա էտ ցորենը, խագայինին իլըծ-չիլմծ վըեսկեն ան փողերը, սաղ հարստությունը տահանց պեռնել տամ, քինյմ խագայինին տանը իլըծ-չիլմծն էլ հըվաքում, քշում թուշ ուրանց տոն, քաչալ ախպորը թա՝ հասե՛, իստի յըն ծառայություն անում, փող ըշխաղում:

#### 164.ԻՐԵՔ ԿՆԵԳՅ

Մին թաքավըեր իրեք կնեց ա ինում պըհելիս, իրեքան էլ թմմբնլ: Կնընուցան մինը կյող ա ինում, մինն աշկը տոնս, էն մինն էլ լոկվանեց: Թաքավըերեն օրերն էլ միշտ դիլխոր ար անց կենում: Տըհանցա մոտե յէ ուրան կնգանը նհետ մին քյնսիբ մարթ ար ապրում, օրեն հացեն մոհտմջ, բայց միշտ ուրախ: Էտ քյնսիբին կնեցը համ շատ դոչճաղ ար, համ էլ գյափուզլուփ անող, երք ասող, խաղ ասող, պար կյըվող: Մին խոսկավ ամմեն հինչ ծըեռքավը կյամ ար: Տրա մարթն էլ շատ ուրախ ար կենում: Խաբարը հսնում ա թաքավըերեն, թա քզանա մոտե իստի մին մարթ ա ապրում, ինքը շատ քյնսիբ, բայց ամմեն օր ըսելիս, խուսելիս, միշտ ուրախ, օգում ա թա լիհմ թոչի: Թաքավըերն ասում աա.- Քյիննանկան ըմ էտ մարթին տըեսնամ: Տա քյիննամ ա տըեսնում էտ մարթը համ վար ա

անում, նհետն էլ պար կյամ, պատ շըրելիս համ քար ու ցեխ կըրում, նհետը պար կյամ, հինչ վըր անում ա, լոխ պար կյամլավ: Հրցըփորց ա անում, ամմեն հինչ, տրան ասում.-Իմ իրեք կնեգյս քեզ պիտի տամ, քու կնեգյս յոր օնեմ: Էտ քյմսիբը թա՛մմալ չի կյալ: Թաքավըրեն ասում ա. - Վըր փոխես վուչ, կլիխտ կտրելական ըմ: Էտ քյմսիբը ճարը կտրած, Ուրմն կնեգյը տամ ա, թաքավըրեն իրեք կնեգյը յոր օնում: Տա թաքավըրեն կնանեքյը տանում ա տոն, տանը մաչան կտրում, էրկու օթաղ շինում, ութաղեն մինին պատերը ծկոտում, մին քանի պըտըրհան պեց անում, հիշքան աման-չաման կա, պիրում էտ պըտըրհաները լըսնում, Էն մին ութաղեն էլ էրկու մղակ ա անում, տհանցա խիլլա հեռու վել մին օրիշ օթաղ շինում:

Մեհետ տա Ուրմն կնանուցը յոր ա օնում, թա տանում ըմ կյետեն Էն դոլին լմվ տըրեղեր կա, շոռ ածեմ: Կյետն էլ խիլլա հեռու վա ինձում: Վըր հսնում ըն կյետեն, առաչ կյող կնգանն ա շիլմկում, վըր անցկըցընե: Հենց վըր հսնում ա վարար, վժժոկ տըրեղը, տա կնգանը հրցընում ա, թոբա՞, կնեգյը թա՛սորա ետ թոբա: Մարթը տրան անց ա կըցնում կյետեն Էն դոլը: Ետ ա տըրեռում, քյինմա Էն աշկը տձու կնգանը շիլմկում, պիրում կյետեն վարար տըրեղը, հրցընում, թա՛ թոբա՞, կնեգյը թա՛սորա ետ թոբա: Տրան էլ ա կյետն անց կըցընում: Քյինմա ա լճվանե կնգանը շիլմկում, պիրում վարար տըրեղը, հրցընում, թա՛ թոբա՞, կնեգյը թա՛ հինչ ը՞ս ասում է՛, վըրդս կըլիետ, քյճվիս տու, ճելլ ըրա անց կըցըրու: Մարթը տրան շիլմկան հլորձում ա, թումփալի քցճում կյետը, էտ էրկու կնանուցը յոր օնում, քյինմա տոն: Էն օթաղը, վըր պատերը ծըկոտալ ա պըտըրհաննե շինմլ, աման-չըմանավ լըցալ, տամ ա կյող կնգանը, ասում.- Ըմընեքյը, տեսըտենը հիշքան օգում ըս, կյուղաց, մին պտըրհանան մինը տար, Էն մինան էլ Էն մինը: Էն մին օթաղն էլ, վըր էրկու մղակ ա ինձում պեցած, տամ ա Էն մին կնգանը, ասում. - Միրմկան ըս պիրիլմկան, թա հի՞նչ ըս ըննական, տու վըս գյճղճում, մին մղակավը օթաղըտ կըպիրիս, Էն մինավը՝ հղե տինիս:

Տրանա ետը տահանք Ուրմնց խըսյաթը թողում ըն, խըլունքանում, լմվ, դոչճաղ կնանեքյ տըրեռում:

Մին օր էտ մարթն ասում ա.-Քյինմկան ըմ թաքավըրեն կոշտը, տըեսնամ կնեգյս նրա քշտին հո՞ւնց ա: Քյինմա ա տըեսնում Ուրմն քյճհնա կնեգյը թաքավըրեն քշտին թիմբըլմցած, տըրեռած մին մլմնգյմ: Թաքա-

վերերը տրան ասում ա.- Կանանքյս ինձ տո, կնեցյտ տար: Էտ քյմսիբը թա՝ կարել չըմ:

#### 165. ՀԼԻՎՈՒԲԸ ՕՇԱՓՆԵՐԵՆ ՄԸԵԾ ԱԽՊԵՐՆ Ա ՏԵՌՆՈՒՄ

Մին պառավ կնեցյ ձրան հըլներեն տոն ա քցոն, ասում ա.- Քյնի, էս կարել չըմ քեզ եշիմ, քյնի կլիսդ պահե:

Էդ մարթը մին ծոն ա յոր օնում տոնում ծոցումը, քյնում: Ճանապարհեն մին մազի քյննդի ա քթենում, մին էլ մին կորա տեսում, յոր օնում տոնում ծոցումը, քյնում: Վեր մթնում ա, մին տոն ա մտնում, վեր քշերը տեղ ապրի, էս տանը ուշափներ էլ են ինում, էս ուշափներան մինը ասում ա.

- Եկեք մին քար յոր օնինք, հփոներումըս հոփ տանք, հոնը հոփ տված քարան ճոնը ծլաց, նա տառնա մեր մեծ ախպերը:

Հու վեր քարը հոփ ա տամ, քարը հափոնեն մաշին այլեր ա տեսում, յա էլ փշոր-փշոր ա տեսում, ամմա ճոնը կաթում չի: Էտ հլնորը, վեր ծոն հափոնեն մաշին հոփ ա տամ, ճոնը ծլամ ա: Ուշփներեն ռեխը պեց ա մնում: Ասում ըն, - Սա մեր մեծ ախպերն ա:

Ասում ըն դե վեր տի յա, լոխճին կոռնատական մին մազ պուք տանք, տեսանք հոնըն ա մեծ:

Ուշուփներեն իրանց կոռտական մին մազ ըն պուք տամ, վեր ամեն մինավը մին մարթ կախ ինի, կտրել չի. քցոն ըն կրակը-երում, էս հիլվերեն էլ ըն ասում. - Մըն՝ ծ ախպեր, դե քեզ տեսանք:

Մըն ախպերը կոռտական մազի քյննդի վեր տոն ա օնում, էլ զըրմանալու տեղ չի մնում, տա էլ ըն քցոն կրակեն մաշը, տեսում ըն, վեր օծավ ա: Ասում ըն. - Մհենց ամեցըս մին վիչիլ հանինք, տեսանք հոնըն ա մեծ: Օշափներեն հանում ըն, ասում. - Մեծ ախպեր, մհենց տու հանե:

Մեծ ախպերը կորեն վեր հանում ա, սահանք լիմ, ըրմանքան փաղըն տեսում. էլ ճար չկա, դոն, վեր հլվերեն տոնում ըն ձրանց մեծ ախպոր տեղ:

Ռավոտ քշերավ սահանք քյնում ըն քու, փաղ հվաքին պիրին:

Մեծ ախպերն ասում ա. - Թաքա ամեն օր եկած փաղի, քյննդի պիրինք ծմակը, շիլնկինք տանինք:

Օշափներեն ասում ըն.-Չէ՛ մըն ախպեր, քու փաղը հրկավեր չի:

Սահանք ամենքը մին շիլակ փաղ ըն անում, շիլնկում, մըն ախպորն

Էլ ասում. - Դե տու եր իլ կլխեն նստե:

Օշափն ասում ա. - Մեծ ախպեր, էս հինչ թի՞թավ ըս:

Ասում ա. - Ախր, օժըս յրան չըմ քցո՞ւմ:

Ասում ա.-Հլա մին յրան քցի օժտ, տեսնամ:

Էս մեծ ախպոր ջբումը մին բիզ ա ինո՞ւմ, տո՞ւս ա օնում խըզըտակեն բիզավ հոփ տամ, օշափն ասում ա. - Պա՛, պա՛, պա՛, պա՛, չէ, մեծ ախպեր, օժըս եր կալ:

Ուշուփնեն մտածում ըն, թա հունց ա՞նին, վեր ըստանա ըզաղվին: Պիրում ըն ահագին փող տամ, թա. - Մեծ ախպեր, տու քյնի քեզ հետե հունց օգում ըս, ինդի ապրե:

Հլուրը փողը յոր ա օնում, կյամ պռավեն կոշտը, նրա հետ ապրում:

#### 166.ԱՇԱՆՑԻՆԵՐԻ ՍՈՏԸ

Մեր շենումը մին մարթ ա ինո՞ւմ, անունը՝ Աթա, Բուքանանց Աթա յըն ասում: Մըն էլ մին Լքսան ա ինո՞ւմ, Կպանանց Ալեքսան ըն ասում: Ըստրանք մին չեթվեր կյինամվ մարջ ըն կյամ, թա տեսնան՝ հու լնվ սոտ կասե:

Ալեքսանը ասում ա.- Օխտը ճոխտ կյումաշ օնիմ: Մին օր էս կյումշնեն կորալ ըն, շոռ ըմ եկալ, շոռ, քլեցալ, տեսալ մին սոյնու տակ շքուհան ինիլիս:

Աթան ասում ա,-Արա՛, էտ հի՞նչ սոտ ա: Մին վերցակ օնի, մին օր էս վրցակեն երկու մափռաշ եմ պեռնալ, էս էլ մաչին նըստալ, մին մեշուկ ճղուպուր էլ առաչըս տիրնլ, մին չնքյո՞ւճ ծերքս եր կալալ, էս ճղուպուրեն էս վրցակեն կտարեն յրն կոլտրելավ- օտելավ քլեցալ սարը: Քյինո՞ւմ ժամանակ քուլերեն տական մին ըլբաստրակ ա տո՞ւս կյամ: Մհակը յրն յըմ անում, էս ըլբաստրակեն քմական մին կանվերտ ա վեր ըղնում, յար ըմ օնում կնրթո՞ւմ, տեսնում մաչին կլիրնծ, վեր Ալեքսանենը սոտ ա, Աթա նմո՞ւնը՝ դորթ: Մին չեթվեր կյինի ըմ տանում տերտնկ, խմում ընք, խմում, լիքը չեթվերը տոն ըմ պիրո՞ւմ:

Ըլնլ ա չլնլ մին մարթ, մին կնեգյ: Էս մարթը քյնոլմ ա հանդին հոնձ անըմ, խոտ հարըմ, վար անըմ, իսկ կնեգյը տոնը պահըմ ա, խմոր ա անըմ, հավեն ճոտեն էշըմ ա և շատ հալալ-գուլալ ապրում ըն:

Մին օր մարթը հանդան նղացած կյամ ա տոն, կնեգյը մարթին վենները լվանըմ ա, հաց տամ, չայ տամ, տեղը քցոլմ և ասըմ.- Ա՛ մարթ, եր կաց քոն իլ, նղացած ըս: Մարթը կնգանը ասըմ ա.- Ա՛ կնեգյ, էս աստված յոր կոնե՞, վեր տու տանը դինջ նստիս, իսկ էս քյնիմ հանդին չրչարվիմ: Կնեգյը ծծաղըմ ա և ասըմ.- Ա՛ մարթ, վեր իտի յա, տու կաց, տոնը պահե, իսկ էս քյնիմ հանդըմը ըշխաղիմ: Մարթը ռազի յա կենըմ:

Ըռավոտը կնեգյը եր ա կենըմ մարթուն հրցնում: Ա՛ մարթ, էս քյնոլմ ըմ հանդը, ասե տեսնամ հի՞նչ բիդի անիմ: Մարթը բաղասխանըմ ա.- Նորման քսանըհենգ խորթն ա, քյնի հնձի, էշը կես օրեն ճոլը տոք, իսկ գործա կյնլիս պատառ խոտ պեր, վեր ոլըողոնը էշը օտե:

Էտ պայմանան ետը մարթն ա կնգանան հրցնում, թա բա ի՞նքյը հինչ բիդի անե: Կնեգյը մարթին ասըմ ա.- Էն ա միկա մածուն կա, խնեցեն ածե հարե, ճոտերին էշի, վեր չլղանը չտանե, համ էլ մին թուրուն հաց կթխիս: Մարթը համաձայնվում ա: Կնեգյը քյնոլմ ա հանդը, իսկ մարթը մնամ ա տանը: Էս մարթը հնլն կնեգյը քյնլանը ետը մին երկու ստաքան արաղ ա խմում, խմորը խաշ անըմ, հավեն ճոտերը թիլնվ կպոտում և լոխ մինտեղ կապում հավեն վտներան, նրա համար, վեր քշտան դրաղ չի կենան: Ետավ կյամ ա խմորը թա հունցե, մին էլ մտածըմ ա, ասըմ ա, կարող ըմ երկու գործը մին տեղ անել և ճելլի պրծնիմ, դինջ նստիմ:

Էս մարթը խնեցեն մաշկն ա կապում, չոքում ըսկսում խմորը հունցել, հանցու համ խնեցեն մաշկեն հարվե, համել խմորը հունցվե:

Էս թոլնդ գործեն վախտը հրեանը հարայ ա տամ, թա արա հե՛յ, Առաքել, ճոտերը չլղանը տարավ: Սան դեմն չլղանը վեր մին ճոտա փոնալ ա, սաղ ճոտերը թուխսկանը նհետը տարալ ա: Էս մարթը թայդի տոլս ա կյամ, վեր չլղանան ճոտերը խլի, մաշկեն կապած խնեցին տռանը պատեն նի յա կյամ կոտըրվում, շալվարը թանավ լսնում: Էս Առաքելը ճուտերեն հնձիրավը շաղվում ա, իսկ էս շաղված վախտը խոռկ կալած խոզը նի յա մըննում տոնը, ըսկսում տաշտին խմորը թմմոլ օտիլ: Էս մարթը տխուր, դիլխոր տռանը նստում ա մինչև մթենը:

Մթնում ա թա չէ, կնեցը կյան ա ն ասըմ.-Ա՛ մարթ, նորման քսանըհենց խորթն ա, ես երեսունն ըմ հնձալ, էշը ճո՛ւր ըմ տվալ, լնվ կանաչ խոտ ըմ պերնլ, ճափկուն ըխպրան կոլան լցալ ըմ պերնլ, կա մին լավ խմե, - ասըմ ա, կոլան տալիս ա մարթին: Ըտրանից ետը կնեցը հրցնում ա.

- Ա՛ մարթ, խմորը հինչ հա՞լի յա:

Մարթը ասըմ ա. - Խմորը խոզան հրցրու.

- Իսկ խնեցի՞ն:

Մարթը ասըմ ա.- Խնեցեն պատան հրցրու.

Իսկ ճոտերեն պե՞նը չնլղանան:

-Համ էլ ա՛ կնեց, կաց տոնտ պահե, իսկ ես քյնիմ իմ գործիս:

#### 168.ԴԱՐՁԻՆ

Ընո՛ւմ ա չնո՛ւմ, մին դմրզի յա ընո՛ւմ: Էս դմրզին վեր վածծուն տրեկա- նը թամմում ա, քշերը թաղըմը մին ծառ ա տեսնըմ և էտ ծառեն յրն տեսնըմ ա հինչքան շորեր ա կարալ և էտ կարած շուրերան հիշքան կտոր ա կյուղացալ, լոխ էտ ծառան կախ-կախ ըրած: Դմրզեն վախըմ ա և մթկումը մտածըմ.-Հնլքնթ մծացալ ըմ, աստված ինձ սայաղլամիշ ա անում, վեր էլ շոր կրելիս նըեստա կյուղանամ վեչ:

Դմրզին տղեն առավոտը արագը նաղլ ա անըմ և ասըմ.- Բա՛լա, վեր մին էլ մոլշտմրի կտոր պիրի շոր կրելու համար, տու ինձ կասիս՝ ա՛ պա, ծառը:

Մին երկու օրանը ետը մին հարուստ խոջա մարթ մին լավ ճոթ ա պո՛ւրո՛ւմ և խնթրում, վեր ո՛ւրնն հետե մին չոխա, մին շալվար և մին պենճակ կտրել տա: Դմրզին վեր ճոթը աշկն ա ըղնում, աշկերը ծիլի-վիլի յա անըմ: Մին պատառ թաքուն կըտրում ա, կոխում գյմբին տակը: Տղեն աշկավն ա ըղնում, վեր հմրը կտորը կտրից, կոխից գյմբին տակը, ասից՝ ա՛ պա, ծառը: Հմրը բաղասխանըմ ա տղեն. - Բա՛լա, սուս, էտ կտորան ծառեն ըլնլ չի:

#### 169. ՊԱՌԱԿԻ ԲԱՂԸ

Ըլնչ ա չլնլ մին շենըմ մին հենգյ-վեց խովսատար մարթա ըլնլ: Էս խեղճ մարթին կնեցը՝ Հերիքնազը, մեռնըմ ա: Էս գյուղացի մարթը օխնը, քոստունքը տամ ա պրծնում, քյնձում ղերանց շենին դերին կոշտը.- Օրթնի ադեր,- ասըմ ա, ծեռքը պաչըմ և ադճըը հրավերավը նստում: Դերը հրցնում ա.- Խեր ինի՞, ա՛ Քյնսպնը, բնլի մին դմրդ օնիս: Քյնսպնըը ասըմ ա. - Ա՛ դեր, տու գլղղղում ըս, վեր Հերիքնազը ումբուրը քեզ բաշխից, և էս մհենգյ օգում ըմ իմ քենե Գյղղխասը պիրիմ խոխեքը յոլա տանե: Դերը ասըմ ա. - Ա Քյնսպնը, քենեն օղիլ չեն, համ մեխկ ա, համ էլ ջհառա փիս կինի, տոնտ-տեղտ խարաբա կմնա: Էս ճարը կտրած Քյնսպնըը ասըմ ա.-Ա՛ դեր, պռակըմը մին լնվ բաղ օնիմ, ընել կտամ, մին մարալ ճորե օնիմ, ընել կտամ, մին թահրը ըրա գործս դղղղղցրու:

Դերը բաղն ու ճորեն ըսկանըմ ա թա չէ, կնգանը ասըմ ա.- Կնփնն ախճիգ, մին Եփրեմվերդին ինձ տոք: Կնեցը Եփրեմվերդին տամ ա դերին, և դերը կիրը պեց ա անըմ, ըսկսում կմրթիլը:

- Պռակեն բաղը,

Մարալ ճորեն,

Մեռնե կինը,

Առնե քենե՛ն:

Քյնի Քյնսպնը վերթի, հալալ ինի:

#### 170. ԴՈՆԳՈՒՆՑ ՓԼԱՆՔՅԱՍԱՆՑ ՎԵՍԿԵՔՅԱՔՅՈՒԼ

##### ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Մին դղղ, տափլակ տեղ, մին շեն ա ինձում: Էս շենին ժողովուրթը դոնգի յա ինձում: Էս դոնգի ինիլան էլ լնվ չըն ապրում, շատ քյնսիբ ըն ինձում: Էս շենին անուն չի ինձում, միշտ ասըմ ըն «դոնգի փլանքյնսանց շենը»: Դոնգի փլանքյնսանց շենեն ամենախելունք մարդը դերն ա ինձում: Էս դերը մին տոն ա շինձում, կլխեն մին պուպուզտի տինձում, անունն էլ ասում՝ Եխձե: Ժողովուրթը ռութանան քշերավ եր ա կենում, քյնձում էխձեն, դերին ծերքը պաչում, մին պեն տինձում դերին հափռեն մաչին, վեր դերը ադոթք անի, ղերանց լնվ ապրուստ տա:

Մին ռութանա, մին քաչալ մարթ ա կյամ էս շենը, լիմ սղղվթն պտհա-ծեն հրցնում ա.- Էս շենը դոնգի փլանքյնսանց շենն ա՞:

Ասում ա.-Հա՛, հինչ ը՞ս օգում:

Ասում ա.- Պեն չըմ օգում, շենին տեղը գլիդան ար ինձ հանջա:

Քաչալը ծուցան մին հաց ա տոն օնում, շենին մաչեն կանչում:

- Ա՛ ժողվուրթ, էսհինչ տեղը աստված հաց ա թափում, հվաքող չկա, հու վեր տոնում ա, թող ճել անե, քյնի հվաքե:

Մին էլ տեսնում ա մեծ, պիծի, խոխա, բախա մշոկներն եր կալած, վազ ըն տամ: Քաչալն ասում ա,-էս ա վեր կա, սահանք փլանքյանանց դոնգե շինացեք ըն, վեր օգիմ, ես ըստեղ թաքավեր էլ կտեռնամ: Վազ ա տամ, ժողվուրթեն առաչը կտրում, թա՛ էլ քյնոմեք, բոլորան տոն ըք եկալ, ըստուծեն վրիճգրալ, փրիսցըրալ: Ետ ըն տեսնում, կյամ:

Էլ էս քաչալը շենան տոն չի կյամ: Մտածում ա, հունց անե, վեր շենին դերը ինքը տեռնա: Օգում ա դերին ըսպանե, վախում ա աստված եխծեն պճուխներան ուրան յիշիլիս ինի: Շանցիք էլ դերին շատ ըն սիրում: Քաչալը ըստիպված դերին նհետ ախպերություն ա անում:

Շատ ա անց կենում, թա խրեգ, ժողվուրթը դերին կոշտը կյենգատ ա քյնոմ, թա՛ Քաչալը մեզ խնփոմ ա:

Դերը վեր քչալեն ասում ա, քաչալը մաննը կծում ա, թա պահո՛, վեր ժողվուրթը կլխե յա ըղնում՝ պենս պոնոթ ա, ուրեմն խլունքանում ըն, ապրելը տծեր կինի:

Մտածում ա, թա հունց անե, վեր դերին խելքը չափե, ետնան կործե ընցընե: Ժողվուրթեն նհետ եխծե յա նի մտնում, քյնոմ մուտանում, դերին կյիրքը պաչում, դերին հափումը մին քարու կտոր տինոմ:

Դերը վեր տեսնում ա, ասում ա. - Ըշխարքես վերչը եկալ ա, ժողվուրթ հսեք էս մարթուն ըսպնեցեք: Քաչալը տեսնում ա, վեր պենը պուրթ ա, եխծան տոն ա կյամ, փախճում թուշ բիդի սարերը, ժողվուրթը՝ ետնան: Քաչալը փրիճիլիս եշում ա տեսնում մին սարու տոնում մին չոբան էծեր, վիճրնե յա պահում: Վազ ա տամ չոբանեն կոշտը, ասում.-Չոբան ախպեր, ժողվուրթը հետաս ա ընգյնլ, օգում ա, թա ինձ էս ըշխարքես թաքավերը շինի, ես էլ օգում չըմ, եք շուրուրեն փոխինք, տու թաքավեր տեռ, ես էլ՝ չոբան:

Լին վեր փոխում ըն, շինացեք տեղ ըն հսնում:

Քաչալն ասում ա. - Դե՛, չոբան ախպեր, փախեր, հունց ըրա, վեր քեզ փոնին: Շինացեք չոբանեն փոնում ըն, պերանը, ծերքերը, վենները կա-

պում, գլխադրում չին, թա հինչ անին:

Դերն ասում ա.- Տարեք կյետը քցեցեք, թող ճոլըը քշե, տանե, մեր շենան թող հինչ տեղ ոգում ա, տանե:

Տի էլ անում ըն, դինջանցած տոն կյամ, վեր շենը ըգատվալ ա էտ քչալան:

Ուրողողներ վեր մին խրեց մըթնըծոռում ա, մին չոբան դոնգի փլանքյանանց շենին մաչավը «հեյ-հեյ» ընելալ մին սողորն էծ ու վեխճար ա քշում: Եշում ըն, տեսնում, վեր քաչալն ա: Զրմանում ըն, հրըցընում, քաչալն ասում ա.-Պա ասել չը ք, վեր ինձ ճրին մաչը քցեցեք, եշիմ տեսնամ էնքան էծ ու վեխճար, վեչ ճոնդըն ա ուրվամ, վեչ էլ տուտը, բոլ ա հինչքան քյանսիբ ըպրեցեք, քեցեք փոնեցեք, պերեք հու հինչքան ոգում ա:

Դերին կանչում ըն մալհաթ անին:

Դերն ու քաչալը վեր ուրող պտահում ըն, քաչալն ասում ա.- Քարը հի՞նչ ըրեր:

Դերն ասում ա. - Հի՞նչ պիտ անիմ, քեզ նհետ մին տեղ քցեցե ճիրին մաչը:

Քաչալը ըստեղ էրկու ծերքալ ուրան կլխեն ա թխում, թա՛ պա՛հ, քու տոնը քանդվի վուչ, էս հի՞նչ պեն ար, վեր իմ կլխեն պերմը:

Դերն ասում ա.-Հինչ ա՞ պտահալ:

Քաչալն ասում ա էդ քարը բոլանտ ա իլմլ, էսհինչ թաքավերան ըմ կյուղացալ, ասալ ըմ՝ տըլական ըմ ըշխարքես ամենախելունք մարթուն:

Դերը ըստեղ մուրոքը սղալում ա, թա՛ պա տես է՛, էս էլ գլխադրում ի, թա ինձ մասխարա յըս անում, պա մհենգյ հինչ ա՞նինք:

Մուտանում ա, քչալեն ճկատան պաչում, ներդություն խընթում, ժուղուվրթեն քամակն անում, բիդի կյետը քյնում:

Քաչալն ասում ա. - Դե վեր տի յա, շինանցոնց կասիս, հունց վեր ինձ ըն կպոտալ, ինդի յեղ քեզ կպոտին, վեր խեխտվիս վուչ, ամմա պերմանտ թող պեց մնա:

Դերն ասում ա.-Ճոլըը էծ ու վեխճար ա հանջանթ, բոլանտ ա հանջանթ, թող հետաս կյն:

Հինչքան տղամարթ կա շենումը, դերին հետան ըն տեռնում, քյինում կյետեն դրաղը: Կյետեն դրաղեն դերին հրամանավը ուրանց կպոտում ըն, հոնց վեր չուբանեն, վեննան, ծերքան փոնում, կյետը քցում: Տու ասել մի,

Էտ քցած տեղը մին պիհիիր ա ինձում ցցված: Էտ պիհիիրը նի յա մննում դերին քամակը: Դերը ճիրան կլիսրը տոնա ա օնում, ժողովուրթեն ասում.-Էծին պոզը փոնալ ում, հսեք:

Ամեզը մին տեղան ձերանց քցում ըն ճրին մաչը, լոխ խեխտվում: Դոնգի փլանքլնսանց շենն էլ, դոնգի փլանքլնսանց շենին կնանեքյն էլ մնում ըն քչալեն: Քաչալն էլ էնքան ուրախանում ա, վեր կլիսեն մազեր ա փսնում, տեռնում ա «դոնգունց փլանքյնսանց վեսկեքյնքյոլ թաքավեր»:

#### 171.ՔԱՉԱԼԸ

Ինձում ա, չի ինձում մին հայի շեն ա ինձում Իրանեն քշտին: Էդ շենումը մին քաչալ ա ձերան կնգան նհետ ըպրելիս ինձում: Սահանք շատ քյնսիք ըն ինձում: Քչալեն խեքն էլ մին քիչ պակաս ա ինձում :

Մին օր քաչալը կնգանը ասում ա.- Ա՛յ կնեգ, դե վեր լոխ վար ըն անում, եք մունք էլ լոքի վարինք:

Կնեգը ըստղաս ընդղան, սհանցա-նըհանցա մին խրեգ լոքի ա օգում, ինք օնում: Էտ տարին էլ արաշտ տարի յա ինձում: Սահանց բախտը պիրում ա, լնվ լոքի յա փոնում Էտ տարի:

Քաչալն ասում ա.- Բա էս լոքին հիշտե՞ղ տանիմ, վեր թանգ ծախիմ :

Ասում ա. - Տանինք Իրանեն շահեն յրա՞ծախինք:

Էշը կանաչ լոքով պեռնում ըն, քյնձում շահեն հայաթը, ծեն տամ. - Լոքի, լնվ լոքի:

Շահն ասում ա. - Էտ մզանավ տնագ ըն անում, էս վախտ լոքի չի ինիլ, քյեցեք պերեք, կլոխը կտրեցեք:

Վեզիրը քյնձում ա, տեսնում, վեր իսկապես լոքի յա: Կյամ ա շահեն ասում, վեր իսկապես կանանչ լոքի յա: Կանչում ըն, քաչալը կյամ ա, շահը հրցնում ա, ասում ա.- Լոքին քանե՞ յըս տամ :

Ասում ա.- Լոքուն կյինը մին գող վեսկե յա:

Շահը մտածում ա. «Թա տանք, կասի խնփնլ ում շահեն, թա տանք փուչ, կասի էնքան օժ չօնե, վեր լոքի ինք օնե»:

Շահը հրամայում ա, վեր քյնին վեսկեն պիրին, լոքին առնին: Քաչալը լոքին տամ ա, մին գող վեսկեն յոր օնում, Էտ վովեռ կյամ բիդի ձերանց շենը:

Քաչալը քյնիլնն ետնը շահը շատ ա մտածում, վերջը վիզիրին կան-

չում ա, թա՛ էտ հայր մեզ խափալ ա, քյնի հետան հսեր, մին պեն ասե, վեր գլիդնվուչ, վեսկեն ինք կալ պեր:

Վեզիրն ասում ա.- Հինչ ասիմ:

Շահն ասում ա.- Հրցրու, թա երգյնքո՞ւմ հինչքա՞ն աստղեր կան:

Վեզիրն ասում ա. - Պա, բալի քթն՞ վ:

Շահն ասում ա. - Վեր քթնե, մին էլ հրցրու, թա ըշխարքես մաչ տեղը վե՞րն ա: Էտ էլ վեր քթենն, էս ա մին ծի, էս ծին մինին էրկու կյիննվ կծախիս, վեր դո՞ւզ մին գող վեսկե անե:

Վեզիրը ծին նստում ա, քյնո՞ւմ մին տեղ քչալեն ետնան հըսնում, կանչում ա. - Ա՛քաչալ, մին պեն ասիմ, թա քթնր, վեսկեն քեզ հալալ, թա քթար վուչ, էտ վեսկեն էտ պիտի տաս, տանիմ թաքավերեն:

Քաչալն ասում ա. - Լնվ, դե ասե:

Վեզիրն ասում ա. - Երգյնքում հինչքան աստղեր կան:

Քաչալն ասում ա. - Պա, էդ լին էս գլո՞ւմ ըմ, էս էշիս յրն հինչքան մազ կա, էնքան էլ երգյնքումը աստղեր կան:

Վեզիրն ասում ա. - Դե մին էլ ասե, ըշխարքես մաչ տեղը վերն ա՞ :

Քաչալը մին տեղ վենն ա կենում, ասում.-Հասե՛, ըշխարքես մաչ տեղը էս ա: Վեզիրն ասում ա.-Դե վեր տի յա, թաքավերեն ծին քեզ տամ, վեսկեն ինձ տո:

Քաչալն ասում ա. - Պա թաքավերեն ծին ինձ տանել չի, մեր շենին հըղեն գլո՞ւմ չի, թող նստիմ տեսնամ, թա բիդի մեր շենը քյնի, էն վախտը ռազի կինիմ:

Քաչալը նստում ա թաքավերեն ծին, վեսկեն քցո՞ւմ թարքյավը, փեզիրն ասում ա.- Շատ հեռե քյնիս վուչ:

Քաչալը նստում ա ծին, չափ քցո՞ւմ, վեսկեն էլ թարքյեն կապած, հսնում ռւրննց շենը:

Շնացիքը հրցնում ըն.-Քաչալ, էտ ծին, վեսկեն հի՞նչ տեղա յա:

Քաչալն ասում ա. - Լոբին շահը յոր ա օնում, տեղը վեսկե յա տամ, ապրանք ա տամ, վեր մին պեռնը լոբի տանես, մին պեռնը վեսկե կպիրիս:

Եկող տարին Ժողովուրթը ցանքսը թողած, եզները պեց ըն թողնում, ամեցը մի թե եր կալած տափերը բշտի-բշտի ըն անում, լոբի վարում: Էդ տարի էլ օնգատն ա ընկած լնվ լոբի յա ինո՞ւմ: Ժողովուրթը լոբին էշերեն, ծիյերեն, ճորոցը պեռնում, քյնո՞ւմ ըն շահեն տոռնը, կանչում:

- Ա՛յ լմով լոբի՛, ա՛յ լմով լոբի՛ :

Վեր շահը լսում ա, շատ ա ինձում քչալեն յրա՛ կգնված, հրամայում ա լոխճին կտորին: Շահի հրամանը կատարում ըն, բայց քաչալն ա օքտվում տրանա, նրա հետե, վեր շենին տերն ու տիրականը ինքյն ա մնում:

#### 172.ԸԽԿԱԴԵՆ ԷԾԸ

Իլմլ ա, իլմլ չի, մին ախկատ կնեց ա իլմլ: Էդ կնգանը վեչ մին ապրուստ չի իլմլ: Էս ախկատ կնգանը մին էծ ա իլմլ: Սաղ տոն-տնամաչ էտ էծն ա իլմլ: Մին դ՞նձում պտահում ա մին մարթու: Էս մարթը ծանոթ ա ինձում, ինքյն էլ բազար քյինիյիս: Էտ մարթին էս կնեցը դաչանք ա անում, ասում:

- Վեր քյինձում ես բազար, տար էծս ծախե, ինձ հետե մին հալալ էլ պեր, մին խըլեղ էլ, տասսը մանեթ փուլ էլ, էծըս էլ ետ պեր, ախպեր:

Էտ մարթը էծը յոր ա օնում, քյինձում բազար: Քյինձում տեղը հոցեն պըտահում ա մին խաղու ծխողու: Էտ խաղու ծախողն ասում ա. - Ախպեր, էտ էծը ծախու յա՞ :

Ասում ա. - Հա:

Ասում ա. - Հի՞նչ տամ:

Ասում ա,- Մին փոր խաղու տո, քշտանամ, էծը քեզ տամ:

Ասում ա. -Հա՛, լմով, կողքեն նստե, հինչքան օգում ըս, կեր:

Էս խաղու ծախողը տեսնում ա, վեր էծատարը հինչքան օտում ա, կշտանում չի, ասում ա.

- Ախպեր, եր կաց քյինի, կերած խաղուն էլ քեզ, էծն էլ, մինակ եր կաց քյինի:

Էծ ծախողը էծը յոր ա օնում, հայդա, քյինձում: Քյինձում ա մին հյաթում վեննը կենում, տնատերը մին կնեց ա ինձում, տ՞նս ա կյամ: Մթեն ա ինձում, էծ ծախողը էս կնգանն ասում ա.

- Ա քուր, դարիբ մարթ ըմ, մթեն ա, էս ձերձկոնն ինձ դոնաղ պահե:

Էտ կնեցը ասում ա.-Հիյաթաս տ՞նս եկ, քյինի, կորե, տանս մարթ չկա, մարթըս քյեցալ ա ճեղաց, հո վա՞ գյձկոնն հիբ կկյա:

Էծ ծախողը դաչանք ա անում. - Ա՛ քուր, ես քյե մատաղ, մթեն ա, թող էս հյաթեն մին բուրջումը կենամ:

Էծ ծախողը կլխու վա ըղնում, վեր էս կնեցը սիրեկան օնե, ինըյն էլ

նրա հետե թխվածք ա թխում: Էծը յոր ա օնում, մթամ թա հյաթան քյիննում ա, պայց թաքուն տոն ա մտնում, մի քյիննջում կյողը կենում: Էս կնեգը եշում ա, տեսնում էծն ու իծատերը կան վուչ, ասում ա. - Թաղիմ կյլիխըտ, խրեգ մնաց ամեն հինչ փոզմիշ անե:

Ծերքը ճկատեն տիրած, նմփասը փորը քցած, ըսպասում ա սիրեկանեն: Մին էլ, ըհը, սիրեկանը կյամ ա: Կնեգյն ու սիրեկանը մտնում ըն տոն, սեղան-սուփրա քցիւմ, թխվածք-մխվածք տնիւմ, վեր օտին, կնգանը մարթը տռանը «չու» ա ասում: Կնեգը ռւրմն կուրցունում ա, մին էլ հվաքում սեղան-սուփրան էլ նհետը, սիրեկանին էլ տանում ա պուժկին քըմակե պահում:

Մարթը էշին պեռնը յոր ա օնում, տինում քաշե ութաղումը, ինքը պիցրաննում տոն մտնում: Պայց կնեգը շատ շղվալան բիշին թողալ ա ըստղեն: Մարթը նստում ա, թա հաց օտե, տեսնում ա, վեր բիշի կա, կնգանը հրցնում ա. - Էս հի՞նչ պեն ն, ա՛ կնեգ:

Ա՛ մարթ, հաց ըմ թխալ, մեննս ընգալ, վեր շատ շիւտվանից բիշի չըս կերալ, ըսեցե՝ մին բիշի թխիմ, մարթս կյա օտե, մեղք ա:

Էծ ծախողը կարում չի տիմանն էս սուտեն, էծի ականջը մին պենդ կծում ա, էս խեղճ էծը մին ջգյնրնմ մկկում ա: Մարթն ասում ա. - Ա՛ կնեգ, էս հի՞նչ հրաշք ա, մին ծնպոին պեր տեսնանք էս հի՞նչ օյին ա: Կնեգը կլխե յա ըղնում մին պիծի, պայց ճար չկա, ծնպոին յոր ա օնում, մարթն էլ մին փաղ, մտնում ըն էն մին օթաղը, տեսնում ընդեղ մին մարթ, մին էծ: Մարթը փաղը պիցրցնում ա, վեր թխե, էս էծ ծախողը ասում ա. - Ըսպասե, ախպեր, էս ըստուծու դոնաղն ըմ, կնգանդ խնդրեցե, վեր էս քշեր ինձ պահե, օզից վուչ, էս էլ քշերվա կեսին թորը պիտի քյինիմ, թաքուն նի մտե էս տոնը, վեր թաքուն մնամ մինչն ռութանա. տեսա, վեր կնեգտ սիրական ա պահում, կրացե վուչ տիմանամ: Թա հվատում չըս, լափ առե թուշին տանիմ մաննըս յրմն տինիմ:

Մարթը թա՝ չէ, հվատում չըմ:

Էծ ծախողը էս մարթուն տանում ա պուժկին քմակեն պահած մարթուն նշանց տամ: Ծիքը ըն տամ հանում, հրցնում.

- Տու հու վը՞ս: Էս մարթը ծպտուն չի հանում: Էծ ծախողը լոխ նաղ ա անում: Էծ ծախողն ու էտ կնգա մարթը թակում ըն համ սիրեկանին ըն ըսպանում, համ էլ՝ կնգանը: Վեր էրկուսալ ըն մնում, էս մարթը էծ ծխողեն հրցնում ա.

- Հախկըդ հի՞նչ պիտի տամ, ախպեր:

Ասում ա. - Ինձ վեչ մին պեն հարկավեր չի: Էս էժը մին քյնսիք կնգան ա, ասալ ա՝ տար ծախե, ինձ հետե մին հալավ պեր, մին խըլեդ, տասսը մանեթ փուլ, էժն էլ ետ պեր:

Էս էժ ծախողը Էս մարթու կնգա հալավն էլ, խըլեդն էլ, մին էլ տասսը մանեթ փուլ ա յոր օնում, էժեն նհետ տանում տամ Էս կնգանը, ասում.

- Տու ինձ շատ օքութ ըս տվալ. հինչ վեր կերալ ըմ՝ ինձ, հինչ վեր պերալ ըմ, քեզ հալալ:

Ըստուծանա իրեք խնձոր ըղնե, մինը՝ քաթ ըսողեն, մինը՝ քաթը կյիրողեն, մինն էլ Էս քաթը կրթողեն, շղարճ, շղարճ անինքյ, օտինքյ:

# ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

## 1. ԼՈՒՍ ՆԱՆ ՄԹԵՆ ԱՇԽԱՐՔՆԵՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Գրիշա Վահանյանը: Ասացողի մասին բանահավաքը թողել է սույն ծանոթությունը. «Վահանյան Գրիշան թոշակառու է, 55 տարեկան, կիսագրագետ: Մինչև 1951 թ. ապրել է Մարտակերտի շրջանի Ներքին Հոռաթաղ գյուղում, 1952 թ. տեղափոխվել է Ստեփանակերտ: Այլ տեղեր չի բնակվել»:

Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

## 2. ՕԽՏԸ ԱԽՊՈՐ ՄԻՆ ՔՈՒՐԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1968 թ. փետրվարին, Բաքու քաղաքում: Պատմել է Եկատերինա Հարությունյանը:

Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքն ասացողի մասին թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Եկատերինա Հարությունյանը, Ստեփանակերտի շրջանի Խրամորթ գյուղից: Գիտե հրաշապատում շատ հեքիաթներ ու զրույցներ... Անգրագետ է, 87 տարեկան: Հեքիաթը լսել է գյուղում»:

## 3. ՕԽՏԸ ՔՈՒՐ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1968 թ. փետրվարին, Բաքու քաղաքում: Պատմել է Եկատերինա Հարությունյանը:

Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

## 4. ԿՈՌՆԸ ԿՏՐԱԾ ԱԽՃԻԳՅԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Ասողիկ Առաքելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

## 5. ԸՆՇԱՐՔԸՆՍ ԱՄԵՆԱՔԱԽԾԸՐ ՊԵՆԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Աստղիկ Առաքելյանը: Ծնվել է 1887 թ. Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում: Անգրագետ է, թոշակառու: Մինչև 1921 թ. ապրել է ծննդավայրում, 1922-1923 թթ. նույն շրջանի Ղշլաղ գյուղում, 1924-1959թ.՝ Դաշբուլաղում: Աշխատել է հիշյալ գյուղերի մետաքսագործարաններում, Դուշբուլաղի գորգագործական արտելում: 1960 թվականից ապրում էր Բաքվում: Ավելի շատ գիտե առած-ասացվածքներ...»:

#### 6.ԹԱ ԽԵ ԾՈՒԿՆԵՐԸ ԾԻԾԸՂՈՒՏԵՑԵՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտում : Պատմել է Գրիգոր Սարգսյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 7.ԹԱ ՀՈՒՆՑ Ա ՉՈՒՄԱՆԸ ԹԱՔԱՎԸԵՐԵՆ ԸԽՃԸԿԱՆՆ ՕԶՈՒՄ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 8.ԷՐԿՈՒ ԱԽՊԸԵՐ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Բալյուջա գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Վաղարշակ Դանիելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 9.ԽՈՐԹ ԱԽՊՈՐ ԽՈՐԹ ՔՈՒՐԸ

Գրի է առել Քաջիկ Հարությունյանը 1964 թ. մայիսին, Մարտակերտի շրջանի Քոլատակ գյուղում: Ասացողն անհայտ է:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 10.ԸՇԽԱՐՔՈՒՄԸՍ ԱՄՄԸՆ ՀԻՆՉ ՈՒՐՄՆ ՏԸԵՂԱՎՆ Ա ՔՅԻՆՍՄ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Փառանձեմ Ղազարյանը, բնիկ խնձրիստանցի, 42 տարեկան, կիսագրագետ, միշտ ապրել է գյուղում»:

#### 11.ԼՈՂՄԱՆԻՆ ԴՍԴՆԻ ՎԱ ԿՅԱՄ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Ստեփանակերտում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Գևորգ Օհանյանը, բնիկ ստեփանակերտցի, 76 տարեկան, թոշակառու, կիսագրագետ: 1914-1924 թթ. ապրել է Բաքվում, մնացած տարիներին՝ Ստեփանակերտում»:

#### 12.ԹԱ ՀՈՒՆՑ ԸՐԾԱԹԵ ՂՍՄՍՆ ՓԱԴ ՏԸԵՌԱՎ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1963 թ., Ստեփանակերտում : Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Գասպարյան Շաբուն, բնիկ դավախանցի (Մարտունու շրջան), արհեստավոր, մոտ 40 տարեկան, կիսագրագետ: Ապրում է Ստեփանակերտում»:

#### 13.ԱՆԱՀԻՏ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1963 թ., Ստեփանակերտում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Պատմել է Հրաչյա Բեգլարյանը: Մոտ 35 տարեկան է, աշխատում է Ստեփանակերտի ժող. ստեղծագործության մարզային տանը, իբրև մեթոդիստ: Սովորում է Բաքվի մանկավարժական ինստիտուտի լեզվագրական ֆակուլտետի հեռակա բաժնում: Բանահյուսական նյութեր հավաքելուց բացի, ստեղծագործում է: Ունի բանաստեղծությունների մի տպագիր ժողովածու: Հեքիաթում ուշագրավ է տնայնագործական ձևերով թելեր ներկելու, կողովներ գործելու սովորությունը, որոնք Ղարաբաղում ու նրա մոտակա հայկական բնակավայրերում պահպանվել էին մինչև վերջերս:

Պատմողը վկայում է, որ լսել է գրի ու գրականության հետ կապ չունեցող մեծ մարդկանցից:

#### 14. ՀՈՐՆ ՈՒ ՄՈՐԸ ԾԱԽՈՂ ՏՂԱՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը հուլիսին, Ստեփանակերտում: Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Պատմել է Էդիկ Միրզոյանը:

#### 15. ՇԵՆԸ ՎԸՐՑԱԿՈՒ ԿԱՊԱԾ ԸԽՃԸԿԱՆԸ ՆԱՂԼԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Պատմել է Փառանձեմ Ապրեսյանը: Անգրագետ է, մոտ 60 տարեկան: Ծնվել է Ստեփանակերտի շրջանի Բալլուջա գյուղում: 40 տարի առաջ ամուսնացել ու տեղափոխվել է Դաշբուլաղ, ուր ապրում է մինչև այսօր (այլ տեղեր չի ապրել):

Հետաքրքիր է հեքիաթը պատմելու առիթը: Մի քանի գյուղերում վատ տնտեսուհու մասին սովորաբար ասում են. «Տոնը վերցակու վա կապալ» (ամեն ինչ վատնել է, ոչինչ չի թողել): Այսպես ասվում է նաև գյուղի վատ ղեկավարի մասին («Շենը վերցակու վա կապալ»): Երբ մեկի նկատմամբ նույնը կրկնեցին, Փառանձեմը ինձ հարցրեց, թե՝ լսե՞լ եմ, արդյոք «Շենը վերցակու կապած ըխճըկանը նաղը»: Այս հեքիաթը շատ է տարածված ու շատերն են պատմում տարբեր փոփոխակներով, բայց դիտավորյալ ասացի, որ չեմ լսել: Սա էլ առիթ եղավ, որ նա սկսի պատմել ու պարզվեց, որ վերոհիշյալ դարձվածքը անմիջապես կապ ունի նույն հեքիաթի հետ»:

#### 16. ՍՈՎԴԴԱՔՅԱՐԵՆ ՆԱՂԼԸ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1960 թ. Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում, Աննա Մուսայելյանից: Բանահավաքը հեքիաթի առթիվ թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Այս հեքիաթը բազմիցս լսել եմ դեռ մանկուց»:

Առաջին անգամ պատմել է համագյուղացի Հերիք Բաբայանը (Քոռ Ըկուփանց Հերիքը): Երբ նա սկսում էր պատմել, բոլորը հավաքվում էին և լարված ուշադրությամբ լսում: Ընդունված սովորության համաձայն, ձմեռվա երկար գիշերներին կանայք ու երեխաները (սակավ դեպքերում նաև տղամարդիկ) հավաքվում էին բակերում պատրաստված թոնրատները, տրեխ-

ները կամ կոշիկները հանում, նստում ու ոտքերը տաքացնելու համար գուլպաներով կախում թոնրի մեջ, սկսում պատմել ամեն մեկն իր իմացած հեքիաթը կամ զրույցը: Եվ իրար էին հաջորդում «Օխտը օշափ», «Զանգյի-զրանգյի» , «Պըլ ախպեր նան խըլունք ախպերը», «Թաքավըրեն իրեք տղան» , «Թաքավըրեն քառասուն տղան», «Քաչալ ախպերը», «Իրեք քուր» հեքիաթները: Սրանց մի մասը հետագայում հաջողվեց գրի առնել, բայց մեծ մասը նույն ողջ մնացած կանանցից ոչ մեկը չկարողացավ վերհիշել: Հատկապես շատ էի ուզում նորից լսել ու գրի առնել «Սովդաքյարեն նաղը», բայց «Հերիքյ հասին» վաղուց արդեն տեղափոխվել է Սամարղանդ ու ապրում է այնտեղ: Երկար հարցուփորձից հետո պարզվեց, որ այդ հեքիաթը հիշում է Հերիքին հասակակից կանանցից մեկը՝ Աննա Մուսայելյանը, որը, հավանաբար, լսել է նրանից (նրանք իրար հետ շատ մոտ են եղել և աշխատել են միասին): Պատմողն ինքը չի հիշում, թե ումից է սովորել:

#### 17.ՇԱՀ-ՄՈՒՐԱԴԵՆ ՆԱՂԼԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում : Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Գրիգոր (Կուքի) Աղաբալյանը (Դաշբուլաղ գյուղից), կոլտնտեսական, մոտ 60 տարեկան, կիսագրագետ: 10-ական թթ. մի քանի տարի ապրել է Բաքվում, մնացած տարիներին՝ գյուղում»:

#### 18.ԹԱՔԱՎՐԵՆԻ ՏՂԵՆ ՆԱՆ ՔԸՉԱԼԵՆ ՆԱՂԼԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թվականի օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Մովսես Առաքելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 19.ՄՈՒՆՔ ԻՎԻԼ ԸՆՔ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թվականի հուլիսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Աշոտ Ղահրամանյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 20.ՔՅԻՆԱՆ ՀՈՒՆՑ ՏԵՂ, ԳՅՈՒԴՈՒՄ ՉԸՄ ՀԻՇՏԵՂ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում:  
Պատմել է Լազր Կարապետյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 21.ՋԻՅՐԱՆԵՆ ՍԱՐՈՒՄԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. սեպտեմբերին, Ստեփանակերտի շրջանի Դահրավ գյուղում: Պատմել է Մովսես Ներսիսյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 22.ՂԱԶԸԵՐ ՊԱՀՈՂ ՏՂԱՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963թ. սեպտեմբերին, Ստեփանակերտի շրջանի Դահրավ գյուղում: Պատմել է Մովսես Ներսիսյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 23.ԼՈՒՎՈԹՈՒՆԸ ՄԸՆՆԱ ԻՆԳՅԻԼ ՉԻ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում:  
Պատմել է Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 24.ԴՈՒԼԳՅԱՆԻՆ ՏՂԱՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում:  
Պատմել է Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 25.ԸՆԿԵՐԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում:  
Պատմել է Խաչատրյան Բախշին:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 26.ՔԱՉԱԼ ԱԽՊԵՐԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Ստեփանակերտի շրջանի Ուլուֆաթ գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Մարգարյան Հայրապետը, 62 տարեկան, անգրագետ, կոլտնտեսական: Միշտ ապրել է Ուլուֆաբ գյուղում»:

#### 27.ՃԿՏԱԿՅԻՐԸ

Պատմել ու գրի է առել Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ղզղալա գյուղի բնակիչ Աշոտ Առստամի Առստամյանը, 1967 թ. սեպտեմբերին, նույն գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազիյանի ֆոնդ:

#### 28.ԿՈՐԱԾԸ ԳՏՆՎԵՅ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Ասկերան գյուղում: Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Շիրին Բաբայանը, 47 տարեկան, բուժակ, աշխատում է Ստեփանակերտի շրջանի Ասկերան գյուղի հիվանդանոցում : Երկար տարիներ ապրել է Մարտակերտի շրջանի Առաջաձոր գյուղում և Ստեփանակերտում»:

#### 29.ՀԱՍՏ ՈՒ ՊԵՐԱԿ ԼՈՒՆ ՄԻՆ ԿՅԻՆ Ա

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964թ. ապրիլին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 30.ԻՄԱՍՏՈՒՆ ԿՆԵԳՅԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

#### 31.ԼԻՎՈԹՈՒՆԸ ԿՈՐՉԻԼ ՉԻ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. մայիսին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Գրիգոր Սարգսյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 32.ԲԱՆԱՀԱՎԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԴՐՈՒՄ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Ստեփանակերտում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Սիմոն Հարությունյանը՝ բնիկ շուշիքենդցի, 88 տարեկան, անգրագետ: Մինչև 1905 թ. ապրել է գյուղում, 1906-1908 թթ.՝ Բաքվում, 1909-1912 թթ.՝ Կարյազիկում (այժմ՝ Ֆիզուլի): 1913 թ. նորից տեղափոխվել է Բաքու, 1919թ.՝ վերադարձել ծննդավայրը: 1945թ. բնակություն է հաստատել Ստեփանակերտում, ուր ապրում է մինչև այսօր»:

### 33.ԿՆԳԱՆԸ ՀԻՆԱՐԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Մովսես Առաքելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 34.ԻՐԵՔ ԽՈՍՔ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Ավանեսյան Միշան, կոլտնտեսական, 50 տարեկան, անգրագետ, բնակության մշտական տեղը եղել է Դաշբուլաղը»:

### 35.ԿՈՒՃՈՒՐ ՀԱՌԹՆԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ., մարտին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Գրիգոր Սարգսյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 36.ԻՐԵՔ ԿԸԼՈՒՄ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Գրիգոր Սարգսյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 37.ՓԸՄԵՆ ՊԱՅՄԱՆԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. ապրիլին, Ստեփանակերտում:  
Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 38.ՎԸԵՄԿԵ ԹՈՒԿԱՆ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1963 թ., Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է նույն գյուղացի Գրիգոր (Կուքի) Աղաբալյանը, մոտ 60 տարեկան, կիսագրագետ, աշխատում է կոլտնտեսությունում: 10-ական թվականներին կարճ ժամանակով ապրել է Բաքվում: Հետո վերադարձել ու ապրում է Դաշբուլաղում»:

### 39.ԿՅԵՏԵՆ ՊԵՐՍՈՆԱԿԱՆ ԶԵՆՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԴԼԸ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1963 թ., Ստեփանակերտում, Արշակ Բաղդասարյանից:

### 40.ՄԸԵԾ ԱԽՊԸԵՐԸ ՆԱՆ ԿՈՒՃՈՒՐ ԱԽՊԸԵՐԸ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1963 թ., Ստեփանակերտում, Արշակ Բաղդասարյանից:

### 41.ԹԱՔԱՎԸԵՐԵՆ ՊԱՅՄԱՆԸ

Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1963 թ., Ստեփանակերտում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է ստեփանակերտցի Արշակ Բաղդասարյանը, 87 տարեկան, անգրագետ, եղել է որմնադիր, այժմ թոշակառու է: Ապրել է սկզբում Հաղբուրթի շրջանի Պետրոսաշեն գյուղում, այնուհետև՝ Ստեփանակերտում:

Չնայած զառամյալ հասակին ու վատ տեսողությանը, Արշակ դային դեռ առույգ է: Երկու տարի առաջ ամուսնացել էր երկրորդ անգամ և բաժանվել, ուզում էր երրորդ անգամ ամուսնանալ:

Խոսում է բավականին դանդաղ, պարզ ու արտահայտիչ»:

#### 42.ԻՍՏԻ ԿՆԵԳՅ ԷԼ Ա ԻՆՈՒՄ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962թ., Դաշբուլադում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Կարապետյան Ալեքսանդրը: Մոտ 50 տարեկան է, կիսագրագետ, բնակության հիմնական տեղը եղել է Դաշբուլադը: Այժմ ապրում է Բաքվում»:

#### 43.ՓԻՍՍՆ ՓԻՍԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. սեպտեմբերին, Դաշբուլադ գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Ղահրամանյան Միշան, 55 տարեկան, կիսագրագետ, ծառայող, միշտ ապրել է Դաշբուլադ գյուղում»:

#### 44.ՀԱԼԱԼ ՂՈՒԼԳՅՈՒՆՆԵՐ ՆԱՆ ՀԱՐԱՄ ՂՈՒԼԳՅՈՒՆՆԵՐ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Մարտակերտում: Պատմել է Գյուրջյան Նիկոլայը: Բանահավաքն ասացողի մասին տեղեկություններ չի թողել:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 45.ՃԻՐՀԵՂԵՂԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1968 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում:

Պատմել է Լուսիկ Գաբրիելյանը:

Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 46.ԼՈՂՄԱՆԻՆ ՆԱՆ ՉՈՒՄԱՆԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Բադարա գյուղում:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությանը. «Պատմել է Սարու Այդինյանը, 70-նն անց, կիսատառաճանաչ, աշխույժ ու զրուցասեր մարդ է: Միրով հանձն առավ պատմել իր իմացած հեքիաթները, զրույցներն

ու առակները: Բնիկ Բադարա գյուղացի է, մշտական բնակության վայրը եղել է ծննդավայրը: Վերջերս միայն տեղափոխվել է Բաքու և ապրում է այնտեղ»:

#### 47.ԱՍՏՎԱԾ ՀԸՍՑԸՐՈՒՑ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Աստղիկ Առաքելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 48.ԾԸՄԸՐՈՒԿԵՆ ՃՈՒՐԸ

Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1964 թ. փետրվարին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 49.ԱՍՏՎԱԾ ԸՆՈՂԱՅՆ Ա ՊԱՐՏԱԿԱՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. փետրվարին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 50.ՀԱՐՈՒՆ-ՂԱՐՈՒՆԵՆ ՆԱՂԼԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. փետրվարին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 51.ՄԱՐՄԻՆ ԱՇԿԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. հունվարին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

52.ԹԱ ՀՈՒՆՑ Ա ՔՅՈՌՕՂԼԻՆ ԽԱՆԸԵՆ  
ԸԽՃԸԿԱՆԸ ՓԸԽՃԸՑՆՈՒՄ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1963 թ. Ստեփանակերտում, Արշակ Բաղդասարյանից:

53.ՎԱՆՔԵՆ ՔՅՍՍՆՉՍՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. աշնանը, Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը, «Պատմել է ուսուցիչ Հունան Մարտիրոսյանը, 1921 թ. ծնված, բնիկ վաղուհասցի, աշխատում է նույն գյուղի միջնակարգ դպրոցում: Պատմողը վկայում է, որ հեքիաթային տարրերով հարուստ այս ավանդությունը լայն տարածում չունի: Պատմվում է շրջակայքի մի քանի հայկական գյուղերում և աղբբեջանցի աշուղների մոտ: Ավանդությունն աշուղ Իմանին պատմել է աշուղ Ալասկյարը, սրան էլ մեկ ուրիշ աշուղ:

1962 թ. Աղջաքենդում եղած ժամանակ Մարտիրոսյան Հունանը հանդիպել է աշուղ Իմանին և խնդրել, որ որևէ բան պատմի Սայաթ-Նովայի մասին: Աշուղը հարցրել է, թե դարաբաղցի Հարությունի մասին է խոսքը: Մարտիրոսյանն ասել է, որ թիֆլիսեցի աշուղ Սայաթ-Նովայի մասին է ինքը հարցնում: Իմանը պնդել է, թե նա դարաբաղցի է, հոր հետ ապրել է Մարտունու կողմերի մի գյուղում, 13-14 տարեկանում աստծո կամքով վերուստ նրան աշուղություն է տրվում ու այդ օրվանից տեղափոխվում է Թիֆլիս:

Այնուհետև աշուղ Իմանը պատմում է աշուղ Ալասկյարից լսած այս ավանդությունը Սայաթ-Նովայի մի քանի աղբբեջաններն էրգերի հետ միասին»:

54.ԸՍՏՈՒԾԱՆԱ ՏՈՒՎԱԾ ԸՌՈՒԶԻՆ...

Գրի է առնվել 1963 թ., Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է դաշբուլաղցի Միշա Ավանեսյանը՝ մոտ 50 տարեկան, կիսատառաճանաչ,

աշխատում է կոլտնտեսությունում: Մասնակցել է 1941-1945 թթ. պատերազմին: Գյուղից բացի, այլ տեղ չի ապրել»:

#### 55.ՔՅՈՌՕՂԼԻՆ ՆԱՆ ԴԱՄՈՒՐՉՕՂԼԻՆ

Գրի է տոնվել 1963 թ., Ստեփանակերտում: Պատմել է նույն քաղաքի բնակիչ Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 56.ՔՅՈՌՕՂԼՈՒՆ ՍԼՎԵՆԸ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առնվել 1963 թ. օգոստոսին, Ստեփանակերտի շրջանի Ուլուբաբ գյուղում, Արսեն Պետրոսյանից:

#### 57.ՔՅՈՌՕՂԼԻՆ ՂԱԶԱՂ Ա ԻՆԳՅՈՒՄ

Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1964 թ. հունվարին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 58.ԾՈՎԸ ՆԻ ՄՆՆՈՂԸ ՎԱԽԵԼ ԶԻ

Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Ստեփանակերտում: Պատմել է նույն քաղաքի բնակիչ Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 59.ՕՎԶԻ ՓԻՐՈՒՄԵՆ ՃԸԿԸՏԱԿՅԻՐԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Անդրեյ Լազարյանը, 80 տարեկան, անգրագետ, աշխատում է Դաշբուլաղի կոլտնտեսությունում: Բնակության հիմնական վայրը գյուղն է»:

#### 60.ՄԱՐԹՆ ՈՒՐՄՆ ԿՅԱՆՔԱՎԸ ԶԻ ԱՊՐՈՒՄ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1960 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Միշա (Միքայել) Գրիգորյանը: 1919 թ. ծնված, ուսուցիչ, աշխատում է Դաշբուլաղի յոթնամյա դպրոցում: Մշտական բնակության տեղը եղել է Դաշբուլաղը»:

#### 61.ԻՍՏԻ ԵՆ ԶԻ ՄՆԱԼ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Պատմեց Առաքելյան Մովսեսը, 60 տարեկան, թոշակառու: Ամբողջ կյանքում միշտ շրջել է: Աշխատելով հողվարչության ԼՂ մարզային բաժնում որպես արոտների հսկիչ, միշտ առիթներ է ունեցել հանդիպելու տարբեր տարիքի ու զբաղմունքի հայ, ադրբեջանցի, քուրդ և այլ մարդկանց հետ: Վերջին մի քանի տարիներին ապրում է Դաշբուլաղում (բնիկ դաշբուլաղցի է)»:

#### 62.ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՂԱՉԱՐ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում: Պատմել է Միքայելյան Զաքելան:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 63.ԹԱ ՀՈՒՐ ՀԱՐԿԱՎԸԵՐ ԵԿԱՎ ՄԵԽԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Գասպարյան Կարոն, 50 տարեկան, կոլտնտեսական» միջնակարգ-մասնագիտական կրթությամբ: Ապրել է Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ, Ռև, Ուլուբաբ, Խանցք և Մարտակերտի շրջանի Ղազանչի գյուղերում: Կատարել է ուսուցչական աշխատանք»:

#### 64.ԳՅՈՒՂՈՒՄ ԸՄ, ԳՅՈՒՂՈՒՄ ԶԸՄ ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. Օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Դանիելյան Սերգեյը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 65.ԱՆԴՈՐԴ ՄԱՐԴ ՉԻ ԿԱ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Մարտակերտում:  
Պատմել է Գյուրջյան Նիկոլայը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 66.ԴՈՐԴԵՐՆ ՆՇԵՏ ԴՈՐՄՈՆՆ ԷԼ ԿԱ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում:  
Պատմել է Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 67.ԱԽՔԱԴԸ ՀԱՋԻ ՏԸԵՌԱՎ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. Օգոստոսին, Ստեփանակերտի  
կերտի շրջանի Դահրավ գյուղում: Պատմել է Ներսիսյան Մովսեսը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 68.ՀՈԳԵԱՌԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Ստեփանակերտի  
շրջանի Դահրավ գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ.  
Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց  
Ներսիսյան Մովսեսը, 76 տարեկան, անգրագետ, աշխատում է կոլտնտեսու-  
թյունում: Մինչև 1914 թ. ապրել է Դահրավ գյուղում, 1915-16 թթ.՝ Բաքվում,  
1917-18 թթ. ծառայել է սկզբում ցարական, այնուհետև՝ Կարմիր բանակում:  
1919 թ. տեղափոխվել է գյուղ, ուր ապրում է մինչև այժմ»:

#### 69.ԻՐԵՔ ԿՈԼԱՆ

Պատմել ու գրի է առել Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի  
Ղզղալա գյուղի բնակիչ Աշոտ Առստամի Առստամյանը 1967 թ. սեպտեմբե-  
րին, նույն գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազյանի ֆոնդ:

#### 70.ՄԱՐԹԸ ՆԱՆ ԱՐԶԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1968 թ. օգոստոսին, Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում: Պատմել է նույն գյուղի բնակչուհի Հայկա Միրզոյանը:

Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 71.ԱՂՎԸԵՍԸ ՆԱՆ ԿՅՈՒԼԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. հունիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Սարգիս Ղազարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 72.ԾԸՏԵՆ ՕՅԻՆԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 73.ԷՐԿՈՒ ՏՈՆ ԲԻՐՆՆԻ ՔՆՆԴՎԻՅ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ.մարտին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 74.ՇՈՆՆ ՆԱՆ ԿՅՈՒԼԸ ՈՒՐՈՒՐ ՆԸԵՏ ԽՈՍՈՒՄ ԻՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. հունիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Բաղարա գյուղում: Պատմել է նույն գյուղի բնակիչ Սարու Այդինյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 75.ՃՈՐՈՒՆ ՊԻՃԸ ՄԻՆ ՏԸԵՂ ԻՆԻԼ ՉԻ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. փետրվարին, Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Թալիշ Սաֆարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 76.ԸՇԽԱՐՔԸՆՍ ՄԱՐԹԵՔՅՆ ԸՆ ՇԱՏ, ԹԱ ԿՆԱՆԵՔՅԸ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առնվել 1963 թ., Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Պատմել է Խնձրիստանցի Վարդան Բալայանը՝ մոտ 40 տարեկան, միջնակարգ կրթությամբ, աշխույժ ու կատակասեր տղամարդ: Միշտ ապրել է Խնձրիստանում : Աշխատում է գյուղի հիվանդանոցում: Գիտե բավականին շատ առակներ ու զրույցներ»:

#### 77.ՎԸՐՑԱԿԸՆՆ ՇԵՆ ՔՅԻԼԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. ապրիլին, Ստեփանակերտում, Գրիգոր Մարգարյանից:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 78.ԿՅՈՒԼ ՆԱՆ ԲԱԽՐԱՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Մարտունու շրջանի Ղզղալ գյուղում, նույն գյուղացի Միքայել Նազարյանից: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Պատմողի և գրառման հանգամանքների մասին բանահավաքը տեղեկություն չի թողել:

#### 79.ԸՂՎԸՆՍԻՆ ՀԸՐՄԱՆԵՔՅԸ...

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առնվել 1963 թ. ամռանը, Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Պատմեց Թալիշ Սաֆարյանը՝ Ստեփանակերտի շրջանի Հիլիս գյուղից, 1877 թ. ծնված: Գրաճանաչ է: Ապրում է նույն շրջանի Խնձրիստան գյուղում: 1897թ. տեղափոխվել է Բաքու, այնտեղ մնացել մինչև 1910 թ.: 1911 թ. մեկնել է Պարսկաստան: 1917թ. վերադարձել է ծննդավայրը, 1923 թ. տեղափոխվել է հարևան Խնձրիստան գյուղը, ուր ապրում է մինչև այսօր:

Պատմել է նաև մի քանի փոքրիկ զրույցներ ու առակներ»:

## 80.ՕՂՏԸԵՆ ՊԱՐ ԿՅՈՒՆ

Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1964 թ. ամռանը, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Շուրա Ահարոնյանը: Պատմողը բնիկ դաշբուլաղցի է, մոտ 40 տարեկան, 7-րդ դասարանի կրթությամբ: Վերջին մի քանի տարիներին ապրել է Բաքվում: Աշխատել է իբրև վարորդ:Այժմ չի աշխատում»:

## 81.ՎԱՆՔ ՇԻՆՈՂԵՆ ՌԸԽԵՆ ՅԻՇԵՑԵՔՅ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Մարտակերտում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Խուդունց Արտեմը, 57 տարեկան, կոլտնտեսական, անգրագետ. Ապրել է միայն Մարտակերտում»:

## 82.ԴՈՒԶ ԿԱՑ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Մարտակերտում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Պետրոսյան Սերոբը, 63 տարեկան, թոշակառու, միջնակարգ կրթությամբ: Բնակվել է սկզբում Մարտակերտի շրջանի Հաթերք գյուղում, 1914-1917 թթ.` Դերբենդում, 1947-1953 թթ.` Քյալբաջարում, 1954-1958 թթ.` Բարդայում, այնուհետև` Մարտակերտում: Աշխատել է վիճակագրական վարչությունում»:

## 83.ԼՈՒՎՈԹՈՒՆԸ ՄԻՇՏ ԿԸՄՆԱ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

84.ՕՑԵՆ ՎԸԵՐ ՏԻՆԻՍ ԾՈՒՑՈՒՄԸՏ, ԹԸՔՑՆԵՍ,  
ԵՏ ԿԸՏԵՌՆԱ ՔԵԶ ԿԸԾԵ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1968 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

85.ՄԱՍՏՈՒՆ ՕՅԸ

Արտատպված է Կարո Դավթյանի «Լեռնային Ղարաբաղի բարբառային քարտեզը» գրքից (Երևան, 1966, էջ 265-266): Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1946 թ., Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Ասացողն անհայտ է, ձեռագիրը Մ. Առաքելյանը 1946 թ. հանձնել է Կ. Դավթյանին:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «1944-1946 թթ. սովորում էի Ստեփանակերտի ուսուցչական ինստիտուտում: Մեր հայոց լեզվի դասընթացը կարդում էր Կարո Դավթյանը: Ուրիշ ուսանողների հետ ընկ. Դավթյանը ինձ ևս խնդրեց արձակուրդի ընթացքում բարբառային նմուշներ գրի առնել իմ ծննդավայրից՝ Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղից: Իմ գրի առած երկու հեքիաթները («Մաստուն օցը» և «Վրենկուն կարասը») հանձնեցի ընկ. Դավթյանին: Նրանցից մեկը («Մաստուն օցը») 1966 թ. զետեղեց իր «Լեռնային Ղարաբաղի բարբառային քարտեզը» գրքում: Այդ բանի համար շնորհակալություն հայտնելով իմ նախկին ուսուցչին, միաժամանակ պարտք եմ համարում հայտնել. անհասկանալի պատճառով գրքում փոփոխվել է իմ գրառած հեքիաթի բնագիրը. այժմ հեքիաթը տպագրվում է իր նախնական տեքստով»:

86.ՕՑԵՆ ԽՈՍԿԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

87.ԸՐԿՈՒՎԸՆՆԱՆՈՒՆ ԱՍՏՈՒԾ ՉԻ ԻՆԻԼ

Տպագրվում է առաջին անգամ: Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. սեպտեմբերին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 88.ԼԻՎՈԹՈՒՆ ԸՆՈՂԵՆ ՎԵՐՉԸ

Պատմել ու գրի է առել Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ղզղալա գյուղի բնակիչ Աշոտ Առստամի Առսատամյանը 1967 թ. սեպտեմբերին, նույն գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազիյանի ֆոնդ:

#### 89.ԽԸԵԼՈՒՆՔ ՀԱՌՀՆԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Ներսեսյան Ներսեսը, Մարտունու շրջանի Թաղավարդ գյուղից, 80 տարեկան, թոշակառու, անգրագետ»:

#### 90.ՈՒԼՍԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտում: Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Վահանյան Գրիշան, թոշակառու, 55 տարեկան, կիսագրագետ: Մինչև 1951 թ. ապրել է Մարտակերտի շրջանի Ներքին Հոռաթաղ գյուղում, 1952 թ. տեղափոխվել է Ստեփանակերտ: Այլ տեղեր չի բնակվել»:

#### 91.ԴԵՐԻՆ ԱՂՈՏԿԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1968 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղ գյուղում: Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Վազգեն Ասրյանը, ուսուցիչ, բարձրագույն կրթությամբ, աշխատում է Դաշբուլաղի ութամյա դպրոցում»:

#### 92.ԹԱ ՀՈՒՆՑ ՄՈԼԼԱՆ ՔՅԻՆՍԷՆ ԷՆ ԴՈՒՆՅԱՆ, ԵՏ ԵԿԱՎ

Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1968 թ.օգոստոսին, Ստեփանակերտում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Պատմեց Պետրոսյան Եղիգարը: Բնիկ մարտակերտցի է, 1934-ից ապրում է Ստեփանակերտում: Մոտ 80 տարեկան է (1990 թ. ծնված): Մարտակերտից ու Ստեփանակերտից

բացի, ուրիշ տեղերում չի ապրել: Ասացողը բավականին հետաքրքրասեր մարդ է, ազատ ժամանակ զբաղվում է ընթերցանությամբ, (կիսագրագետ է): Նրան շատ են հետաքրքրում հատկապես Ղարաբաղի անցյալի հետ կապված պատմական դեպքերն ու իրադարձությունները: Պատմում է ոչ շատ բարձր ձայնով, դարաբաղյան (մեծ մասամբ կոշտ) առոգանությամբ, բայց բարբառի ու գրական հայերենի հետ խառը (յուրահատուկ լեզվով), որը հատուկ է դարաբաղցի՝ քաղաքաբնակ հայերին»:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 93. ՀԸԹԸՐՔԵՑՈՒՑ ՆԱՂԼԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1968 թ. օգոստոսին, Ստեփանակերտում: Գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Սիմոնյան Հարությունը (Շուշիքենդ գյուղից): Մոտ 70 տարեկան է, անգրագետ: Չի հիշում, թե ումից է լսել: Ապրում է Ստեփանակերտում»:

### 94. ԹՆՄԲՆԼ ԱԽՃԻԳՅԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1968 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Աստղիկ Առաքելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 95. ԱՄԵՔՅԱ ԵՐԵՍՈՒՆ ԿԱՊԵԿ ԷԼ ՉԻ ԻՆԳՅՈՒՄ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. ապրիլին, Ստեփանակերտում, Արշակ Բաղդասարյանից (ասացողի և գրառման հանգամանքների մասին տե՛ս № 41 հեքիաթի ծանոթությունը):

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 96. ՀՈ՞Ր ԸՐԱՎ, ՀՈ՞Ր ՉԸՐԱՎ, ՊԸՐԿԸՓՈԽԱՆ ԿՆԵԳՅՆ ԸՐԱՎ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. մայիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Սարգիս Ղազարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 97.ՃԸՂԱՅԸԵՆ ՀԸՐՍԱՆԵՔՅԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. մայիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Սարգիս Ղազարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 98.ՍՈՒՎԸԾՈԹՈՒՆԸ ԶՈՒԼՈՒՄ ՊԵՆ Ա

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. ապրիլին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 99.ՄԱՐԹԻՆ ԿՅԻՐԵԶՄԱՆԸ ՔՍՆԴԻՂ ԿՆԵԳՅԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 100.ՄԱՐԹԻՆ ՀԱՎԱՏԱՐԻՄԸ ՇՈՆՆ Ա

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում: Պատմել է Թալիշ Սաֆարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 101.ԴԵՐԻՆ ՍԸՎԸՅՐԵՆ, ԴԻՐԸԿՆԳԱՆԸ ՍԻՊՏԸԿՅՐԵՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. փետրվարին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 102.ԻՐԵՔ ՎԸԵՍԿԵ ՍԱՐ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հունիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Բաղարա գյուղում: Պատմել է Սարու Այդինյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 103. ՉԱՐՉՈՒՆ ԴԱՐԴԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. փետրվարին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 104. ԽԸՆԸՄՈԹՈՒՆԸ ՆԱՆ ՊԸԼՈԹՈՒՆԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Աննա Մուսայելյանը (ասացողի և գրառման հանգամանքների մասին տե՛ս № 122 հեքիաթի ծանոթագրությունը):

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 105. ՄԵԽԵՆ ԽԱՇՈՒՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է Սարգիս Ղազարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 106. ԹԱ ՀՈՒՆՅ Ա ԿՆԵԳՅԸ ՄԱՐԹԻՆ ԿՅԻԺԸՎՅՆՈՒՄ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Գրիգոր Սարգսյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 107. ՆՈՒՔՅԱՐԵՆ ՔՅԱԼԱԳՅԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Արշակ Բաղդասարյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 108. ՄԱՐԹԻՆ ՇՈՐԱՎ ՉԸՆ ՃԻՆԱՆՉԻԼ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. հունվարին, Ստեփանակերտի շրջանի Ասկերան գյուղում: Ասացողը անհայտ է:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Ասկերան գյուղում գրի առած հեքիաթների և մյուս ստեղծագործությունների գերակշռող մասի ասացողների վերաբերյալ որևէ բան իմանալ հնարավոր չի լինում: Նրանք,

սովորաբար, հավաքված են լինում գյուղի ավտոկայանում (նաև մյուս գյուղերից) և անընդհատ շարժման մեջ են լինում (Ասկերանի ավտոկայանն իրար է կապում Լեռնային Ղարաբաղի բոլոր շրջանները): Հաճախ է պատահում, որ պատմողն այս կամ այն հեքիաթը, զրույցը, առակը դեռ չվերջացրած, դրսից գալիս է իրենց անհրաժեշտ ավտոբուսը, շտապ նստում և հեռանում է: Այդ ձևով շատ ստեղծագործություններ են մնացել կիսատ»:

#### 109. ԼԱԼԵԳՅՈՒՆԱՆ ՔԱՌԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Աստղիկ Առաքելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 110. ՍՈՏ ԸՍՈՂՆԵՐԵՆ ՆԱՂԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. փետրվարին, Ստեփանակերտի շրջանի Ասկերան գյուղում: Ասացողն անհայտ է: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 111. ՀԸՌՀՆԵՐԵՆ ՈՒՄԵՂՆ ԻՆԳՅՍՏ ՊԱՏՐՈՒՆԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. հունվարին, Ստեփանակերտի շրջանի Ասկերան գյուղում: Ասացողն անհայտ է:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 112. ԿՆԵԳՅՆ ՈՒՐՄԱՆ ԿԼՈՒԸ ՎԸԵՐ Ա ԹԱԿՈՒՄ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. հունվարին, Ստեփանակերտի շրջանի Ասկերան գյուղում: Ասացողն անհայտ է:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 113. ՃՈՒՎԱՐԱՆԸ ԵՏ ՏԱՐ, ՔԵԶ ԷԼ Ա ՀԱՐԿԱՎԸԵՐ ԿՅԻԼՈՒԿԱՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. ամռանը, Ստեփանակերտի շրջանի Սեյդիշեն գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է

սելդիշենցի, մոտ 55-ամյա մի տղամարդ: Չեմ հիշում, թե ինչու չկարողացա նրա մասին որևէ բան իմանալ (նույնիսկ անուն-ազգանունը): Ասացողները, սովորաբար, դժվարությամբ են իրենց մասին տեղեկություններ տալիս»:

#### 114.ԻՆՁ ԿԱՂԼԻԳՅՆ ԷԼ Ա ԼԱՅԱՂ, ՔՈՌՆ ԷԼ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Յուրա Գրիգորյանը, մոտ 30 տարեկան, 7-րդ դասարանի կրթությամբ, տրակտորիստ, գյուղից բացի այլ տեղ չի ապրել»:

#### 115.ՀՈՒՆՑ ՊԵՆ ԸՐԱ, ՎԸԵՐ ՓՈՒՇՍՄՆԻՍ ՎՈՒՉ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1961 թ. Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Պատմել է նույն գյուղացի Սերգեյ Դանիելյանը: 60-ն անց, կիսագրագետ, բավականին հետաքրքրասեր ու շատ խոսող մարդ է, բնիկ դաշբուլաղցի: Երկար տարիներ ապրել է նույն շրջանի Ասկերան գյուղում, եղել է գինեգործ: Կենսաթոշակի անցնելուց հետո վերադարձել է ծննդավայրն ու ապրում է այնտեղ»:

#### 116.ԾԻ ԿՅՈՒՂՈՒՆՈՂԵՆ ՀԻՆԱՐԸ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ՀՍՍՀ ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1961 թ. Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Սերգեյ Հարությունյանը:

#### 117.ՄԱՐԹԸ ԿՆԳԱՆՆ ԸՍՊԱՆՈՒՄ Ա, ԹՎՁԱՍ ԿՆԵԳՅ ՊԻՐՈՒՄ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1961 թ., Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Սերգեյ Հարությունյանը:

#### 118.ՄԱՐԹ ՄԸՌՆԸՑՆՈՂ ԴԵՐԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Ստեփանակերտում: Պատմել է նույն քաղաքի բնակիչ Ջալալ Պետրոսյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 119.ԽԸԵԷՔԸ ՊԱԿԱՍ ՄԱՐԹԸ

Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1964 թ. մարտին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Փառանձեմ Ապրեսյանը: Բնագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 120.ՄԱՐԹԸ ԿԸՃԻՆՄՆՉԻՆ, ՆՈՐ ԱՌՏՈՒՐ ԱՆԸԵՆ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1963 թ., Ստեփանակերտի շրջանի Ուլուքաբ գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Ուլուքաբ գյուղացի Արսեն Պետրոսյանը (Արսեն դային)՝ մոտ 60-ամյա, բավականին ժիր, աշխատունակությունը դեռ չկորցրած տղամարդ: Բնիկ ուլուքաբցի է: Որքան հիշում եմ, գրագետ չէր: Համագյուղացիները ասում են, որ Արսենը ժողովրդական իմաստության ծով է: Արսեն դայու վկայությամբ, միայն իր իմացած հեքիաթները գրի առնելու համար մեկ ամիսը քիչ է: Բայց հնարավոր չեղավ գյուղում մեկ օրից ավելի մնալ և մի քանի ավանդություններ, հեքիաթախառն զրույցներ ու փոքր ծավալի ստեղծագործություններ հասցրեցի գրի առնել»:

#### 121.ԹԱԿԸՆՔՅ ՕՏԸԵ՞ՆՔՅ, ՕՏԸԵ՞ՆՔՅ ԹԱԿԸՆՔՅ...

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1963 թ., Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում, Վարդան Բալայանից:

#### 122.ԻՓԸՅՐԱԾ ԿՈՒՐԿԸՔԱՐԵՐԸ ԿԱՐԵԼ ԶԸՔ ԿԸԼԽԸՏԱԿԵՍ ՏԻՆԻՔՅ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1960 թ., Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում:

Բանահավաքը տողատակին թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Պատմել է նույն գյուղացի Աննա Մուսայեյանը. մոտ 70 տարեկան, շատ աշխույժ ու կատակասեր կին է, անգրագետ, բնակվել է սկզբում նույն շրջանի Դահրավ, ապա Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմելու ընթացքում մի առանձին հումորիկ երանգ է տալիս ձայնին: Խոսում է բավականին բարձրաձայն: Իր իմացած հեքիաթների, զրույցների և անեկդոտների մի մասը մոռացել է: Այնուամենայնիվ, սիրով է պատմում իր հիշողության մեջ պահպանածը»:

### 123.ԴԵՐԸ ՆԱՆ ՏԸՎԱՐԱԾԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Ստեփանակերտում: Պատմել է նույն քաղաքի բնակիչ Ջալալ Պետրոսյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 124.Ա՛ ՀՆԳԸՆԸ, ԲԵՂԸՏ ՀԼՈՐԵ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1963 թ., Ստեփանակերտում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը պատմողի մասին. «Պատմել է ուսուցիչ Գուրգեն Գրիգորյանը, մոտ 45 տարեկան, բարձրագույն կրթությամբ, բնիկ Ղուգե Ճարտարցի (Մարտունու շրջան), ապրում է Ստեփանակերտում»:

### 125.ՕՁՈՂԸ ՆԱՆ ՍԻՐԱԿԱՆԸ ԹԱԿ ԸՆ ՕՏՈՒՄ

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Գրի է առել Մ. Առաքելյանը 1960 թ. դաշբուլաղի Աննա Մուսայելյանից:

### 126.ԼՈՒՄ ՄԻՆ ԶԻԲԻԼ ԶԻ՞..

Գրի է առել Մ. Առաքելյանը, 1964 թ. ապրիլն, Ստեփանակերտում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է, Ջալալ Պետրոսյանը, մոտ 60 տարեկան: Ապրում է Ստեփանակերտում »:

### 127.ԽԸԵԼՔԸ ՄԸԵԾԵՆ ՆԱՆ ԿՈՒՃՈՒՐԸՆ ԶԻՐՍ՝ ԶԻ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. ամռանը, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Ալեքսանդր (Սանթրը) Մարտիրոսյանը: Բնիկ դաշբուլաղի է, մոտ 35 տարեկան, 7-րդ դասարանի կրթությամբ: Բնակության մշտական տեղը գյուղն է: Մի քանի տարի ապրել է Բաքվում: Աշխատում է կոլտնտեսությունում»:

#### 128.ՄՈՒԼԼԵՆ ՊԱՐ ԿՅՈՒՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. ամռանը, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Տիգրան Աղաջանյանը բնիկ դաշբուլաղցի, 52 տարեկան, անգրագետ, միշտ ապրել է գյուղում: Աշխատում է կոլտնտեսությունում»:

#### 129.ԽՈՒՄԱ ՊԻՐՈՂ ԿՍՓԻՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1960 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Գրիշա (Գրիգոր) Թարխանյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 130.ՀԱԽՆ Ա ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1960 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Աննա Մուսայելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 131.ՔԹՈՒԼԻՆ ՄԻՆՆ ԻՄՆ Ա, ՊԱ ՄԻՆՆ ՀՈՒՐՆ Ա ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1946 թ., Ստեփանակերտում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ: Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Բենիկ Ջհանգիրյանը: 1926 թ. ծնված, ուսուցիչ Ստեփանակերտի շրջանի Ջամիլլու գյուղից»:

#### 132.ՄԻՇՏ ՔՅԵՓ ԱՆՈՂ ՄԸՐԹԸԿՆԵԳՅԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Միշա (Միքայել) Գրիգորյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 133.ԹԱՔԱՎԸԵՐԵՆ ԱԽՊՈՐԸ ԴՍՐԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1960 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է

Արմենակ Ղուլյանը: Մոտ 60 տարեկան է, կիսագրագետ, աշխատում է կոլտնտեսությունում: Գյուղից բացի, այլ տեղ չի ապրել»:

#### 134.ՄՈՐԸ ԼՈՒԶԻՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1960 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց մայրս՝ Աստղիկ Առաքելյանը: Ծնվել է 1887 թ. Ստեփանակերտի շրջանի Խնձրիստան գյուղում: Անգրագետ է, թոշակառու: Բնակվել է ծննդավայրում մինչև 1917 թ., այնուհետև՝ նույն շրջանի Ղշլաղ և Դաշբուլաղ գյուղերում: Այժմ ապրում է Բաքվում»:

#### 135.ՍՈՒՐՓԵՆ ԽԱՓԻԼԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Ղահրամանյան Աշոտը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 136.ՄԱՐԹԻՆ ԱՄԵՆԱՆԵՂ ՏԵՂԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը, «Պատմեց Լազրը Կարապետյանը: 37 տարեկան է, միջնակարգ կրթությամբ: Աշխատում է փոստի բաժանմունքում: Միշտ ապրել է գյուղում»:

#### 137.ԻՐԵՔ ՀԱՐՅ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Բադարա գյուղում: Գրառման ձեռագիրը է պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. « Պատմեց Սարու Այդինյանը՝ Ստեփանակերտի շրջանի Բադարա գյուղացի, մոտ 70 տարեկան, կիսագրագետ, աշխատում է կոլտնտեսությունում, մի քանի տարի ապրել է Բաքվում: Հիմնական բնակավայրը եղել է Բադարա գյուղը»:

### 138.ԽՈՍԿԵՆ ՄԻՆԸ ՂՈՐԹ ԿԻՆԻ, ՄԻՆԸ՝ ՍՈՏ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961թ. հունիսին, Դաշբուլաղում:  
Պատմել է Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 139.ՓՍՐԻ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961 թ. հունիսին, Դաշբուլաղում:  
Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը, «Պատմեց Գրիգոր (Գրիշա) Թարխանյանը, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղի յոթնամյա դպրոցի ուսուցիչ: Գյուղից բացի այլ տեղ չի բնակվել»:

### 140.ՈՒՐՍՆ ԹՍՐԻՓ ԱՆՈՂ ՄԱՐԹԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961 թ. հունիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Դաշբուլաղ գյուղում: Պատմել է նույն գյուղացի Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 141.ՊԸԵԼ ՈՒ ԽԸԵԼՈՒՆՔ ԱԽՊԸԵՐՔԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961 թ. հունիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Հիլիս գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

### 142.ՀԱԼԱԼ ԱԽՊՈՐ ՏԸԵՂԸ ՎԸԵՉ ՄԻՆ ՊԵՆ ՏԱԼ ՉԻ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1962 թ. հունիսին, Ստեփանակերտում:  
Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Սարգսյան Գրիգորը, թոշակառու, 60 տարեկան, կիսագրագետ: Մինչև 1935 թ. ապրել է Խնձրիստան գյուղում (բնիկ խնձրիստանցի է), այնուհետև տեղափոխվել է Ստեփանակերտ»:

### 143.ՄԱՐԹԻՆ ԹԵՎ ՏՎՈՂԸ ԿՆԵԳՅՆ Ա

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1961 թ. հունիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Բաղարա գյուղում: Պատմել է Սարու Այդինյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 144.ՊԸԼԸՊՈՒՂՈՒՆ ԽՈՍԿԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1960 թ. հունիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Խանգք գյուղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Ջաքար Ջաքարյանը, 60 տարեկան, անգրագետ, միշտ ապրել է գյուղում: Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին ծառայել է ցարական բանակում: Զրադացյան է, աշխատում է կոլտնտեսությունում»:

#### 145.ԾՈՒՅԵՆ ՔԱՐԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. սեպտեմբերին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Աստղիկ Առաքելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 146.ԲԱԽՏՆ ԸՀԸԼՈՅ ԿՕԶԵՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Հարությունյան Զինան՝ 50 տարեկան, կոլտնտեսական, անգրագետ: Բնակության մշտական վայրը Դաշբուլաղ գյուղն է: Մի քանի տարի ապրել է Բաքվում»:

#### 147.ԷԼԼԱ ԷՆ ԱՌԱԶՎԱՆՆ ԱՍԵ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Միքայել (Միշա) Գրիգորյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 148.ԽՈՍԿԸ ԸՍԵՑԵ, ԿՐԱԿՆ ԻՆԳՅԻ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Ղահրամանյան Աշոտը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 149.ԸՐԾԱԹԵ ԱՄԱՆԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հուլիսին, Հաղորդի շրջանի Տումի գյուղում: Պատմել է Սիրան Մարդանյանը: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 150.ՀԻՆՉ ԱՆԵՍ, ՔԵԶ ԿԱՆԵՍ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Մարտակերտում: Պատմել է Ասրյան Ցակին:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 151.ԾԻՅԱՎ ԿԸԿՅԱ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Մարտակերտում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց, Գասպարյան Ավանեսը, 74 տարեկան, անգրագետ, թոշակառու, բնակության մշտական տեղը եղել է Մարտակերտը»:

#### 152.ՔԵ ՅԸՄ ԱՍՈՒՄ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Աստղիկ Առաքելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 153.ՔԱՉԱԼԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Պատմել է Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 154.ՀՂԵՆՆԻ ԿԸԿԱՆՉԻ ...

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Մարտակերտում: Պատմել է Գասպարյան Ավանեսը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 155.ԲԱՐԸ ԿԱՆԱՆՉ ԿԵՐԱՎ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտում: Պատմել է Ջալալ Պետրոսյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 156.ՀԸՄԸՆՉՈՂԵՆ ԱԽՃԻԳՅ ՉԸՆ ՏԱԼ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հուլիսին, Ստեփանակերտի շրջանի Ասկերան գյուղում: Պատմել է Շիրին Բաբայանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 157.ԱԳԱՀՈՒԹՅՈՒՆԸ ՁԱԽՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆ ԿԵՐՐԻ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Ճաղարյան Շուշանը՝ 80 տարեկան, անգրագետ, բնակության մշտական վայրը եղել է Դաշբուլաղը: Ապրել է նաև Երևանում»:

#### 158.ՏՈՆԸՍ ԿՈՒՐՑՐԱԼ ԸՄ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Դանիելյան Շուրան, 37 տարեկան է, 8-րդ դասարանի կրթությամբ: Բնակվել է Ասկերան, Հաղրութ, Դաշբուլաղ գյուղերում և Շուշի քաղաքում: Լեռնային Ղարաբաղից բացի այլ տեղեր չի ապրել: Զբաղմունքով հաշվապահ է»:

#### 159.ԹԱԼԱՆՈՂ ԹԱԳԱՎՈՐԻ, ԹԱԼԱՆՎԱԾ ԳՅՈՒՂԱՅՈՒ

##### ԵՎ ԽԱԲՎԱԾ ՎԵՁԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. սեպտեմբերին, Դաշբուլաղում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Բաբայան Ծատուրը, 55 տարեկան, անգրագետ, կոլտնտեսական: Միշտ ապրել է Դաշբուլաղում»:

#### 160.ԿՆՈՋ ՍԱՏԱՆԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում:  
Պատմել է Բախշի Խաչատրյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 161.ՊԸԵԼԵՆ ԱՂՈՒՄՆԸ ԱՍՏՈՒԾ ԿԱՂԵ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում:  
Պատմել է Աստղիկ Առաքելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 162.ԱՆԽԵԼՔ ՄԱՐԹԸ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1964 թ. մայիսին, Ստեփանակերտում: Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմել է Բաբա Ղազարյանը: Ծնվել է 1892 թ., Ստեփանակերտի շրջանի Սգնեք գյուղում: Մինչև 1920 թ. ապրել է գյուղում, 1921-25 թթ.՝ Միջին Ասիայում ու Բաքվում: 1926 թ. տեղափոխվել է Ստեփանակերտ, ուր ապրում է մինչև հիմա»:

#### 163.ԷՐԿՈՒ ԱԽՊԵՐ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. օգոստոսին, Դաշբուլաղում:  
Պատմել է Սերգեյ Դանիելյանը:

Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

#### 164.ԻՐԵՔ ԿՆԵԳՅ

Գրի է առել Միքայել Առաքելյանը 1963 թ. հուլիսին, Դաշբուլաղում:  
Գրառման ձեռագիրը պահվում է ԲԱ, Մ. Առաքելյանի ֆոնդ:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց Գրիգորյան Հրանտը, 35 տարեկան, կիսագրագետ, կոլտնտեսական: Ապրել է Կիրովաբադում և Դաշբուլաղում»:

#### 165. ՀԼԵՎՈՒՐԸ ՕՇԱՓՆԵՐԵՆ ՄԸԵԾ ԱԽՊԵՐՆ Ա ՏԵՌՆՈՒՄ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Աշան գյուղի բնակիչ Դադաշ Աբալի Ստեփանյանը (Դադաշ դային), գրի է առել Ա. Ղազիյանը 1966 թ. օգոստոսին նույն գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազիյանի ֆոնդ:

#### 166. ԱՇԱՆՑԻՆԵՐԻ ՍՈՏԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Աշան գյուղի բնակիչ Գրիգոր Վարդանյանը: Գրի է առել Ա. Ղազիյանը 1967 թ. օգոստոսին, Աշան գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազիյանի ֆոնդ:

Գ. Վարդանյանը (Կուքի դային) ծնվել է 1889 թ. Աշանում: Գրաճանաչություն սովորել է ինքնուրույն: Ինը տարի ծառայել է ցարական բանակում: Ապրել է Միջին Ասիայում, Կիրովաբադում: 1929 թ. մշտապես հաստատվել է գյուղում: Արհեստով քարտաշ է, բայց պարապել է նաև հողագործությամբ: Այժմ թոշակառու է:

Վերնագիրը նշանակել է բանահավաքը:

#### 167. ՄԱՐԹԸ ՆԱՆ ԿՆԵԳՅԸ

Պատմել ու գրի է առել Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ղզղալա գյուղի բնակիչ Աշոտ Առուստամի Առուստամյանը 1967 թ. սեպտեմբերին, նույն գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազիյանի ֆոնդ:

#### 168. ԴԱՐԶԻՆ

Պատմել ու գրի է առել Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ղզղալա գյուղի բնակիչ Աշոտ Առուստամի Առուստամյանը 1967 թ. սեպտեմբերին, նույն գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազիյանի ֆոնդ:

#### 169.ՊԱՌԱԿԻ ԲԱՂԸ

Պատմել ու գրի է առել Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ղզղալա գյուղի բնակիչ Աշոտ Առստամի Առստամյանը 1967 թ. սեպտեմբերին, նույն գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազինյանի ֆոնդ:

#### 170.ԴՈՆԳՈՒՆՑ ՓԼԱՆՔՅԱՍԱՆՑ ՎԵՍԿԵՔՅԱՔՅՈՒԼ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Սիպտակշեն գյուղի բնակիչ Արամ Մելիքսեթյանը: Գրի է առել Ա. Ղազինյանը 1967 թ. օգոստոսին, նույն գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազինյանի ֆոնդ: 1967թ. գործուղում:

#### 171.ՔԱԶԱԼԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Սիպտակշեն գյուղի բնակիչ Արամ Մելիքսեթյանը, գրի է առել Ա. Ղազինյանը 1967 թ. օգոստոսին նույն գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազինյանի ֆոնդ: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Ա.Մելիքսեթյանը 67 տարեկան է, ծնվել ու մեծացել է Սիպտակշենում, ամբողջ կյանքն անց է կացրել գյուղում: Զբաղվել է հողագործությամբ, ունի չորսամյա կրթություն: Հեքիաթները սովորել է գյուղի մեծերից»:

#### 172.ԸԽԿԱԴԵՆ ԷԾԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Աշան գյուղի բնակչուհի Մանյա Հարությունյանը: Գրի է առել Ա. Ղազինյանը նույն գյուղում, 1967 թ. օգոստոսին:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ԲԱ, Ա. Ղազինյանի ֆոնդ: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Մ. Հարությունյանը միջին տարիքի կին է, գիտի հեքիաթներ, զանազան զրույցներ: Այս հեքիաթը սովորել է աշանցի Արտեմ Վարդանյանից»:

## ԲԱՌԱՐԱՆ

### Ա

Աբալ-զարմացական արտահայտություն  
Աբուռ-ամոթ  
Ակուշկա-պատուհան  
Ադանթ-սովորույթ  
Ադեր-տերտեր  
Ադըմ-քայլ  
Ադ ի լն մընահաժ-այդ էր պակաս  
Ադրես-հասցե  
Ազար-ցավ, հիվանդություն  
Ազափ-ամուրի  
Ազի-1. տատիկ, 2. մայրիկ, 3. մորաքույր  
Ազդուն-կտրիճ  
Աթկազ անել-մերժել  
Աթըրմա-ժողովրդական մարմնամարզական խաղ  
Աժդահա-1. իժ, 2. հակա, մեծ, վիթխարի  
Ալամիշ -բոցավառ  
Ալանգյն-անտանելի ծույլ  
Ալավ-բոց  
Ալմքշի- թափառաշրջիկ մուրացկան, բոշա  
Ալմնհնլ- իսկույն, անմիջապես, տեղնուտեղը  
Ալեր- ալյուր  
Ալու- էլի, դարձյալ  
Ալուզ-հիվանդ  
Ալնստի-իսկույն  
Ախըր-վերջ, վախճան  
Ախշամ-երեկո, մութ  
Ախսախկալ-սպիտակամորուս  
Ախուս անել-լռեցնել  
Ակ նալ-այցի գնալ, նայել  
Ակնար-աչքեր  
Ահել-ասել

Աղու-1. լեղի, 2. թույն, 3. դառը  
 Աղուրդ-ճշմարիտ, ճիշտ  
 Աղուլամիշ ինիլ-թունավորվել  
 Աղումնը-աղուն  
 Ամնգյ --վաստակ, երախտիք  
 Ամալ կյալ-1, ծնվել, առաջանալ, 2. հաջողվել, ստացվել  
 Ամանաթ-պահ տված բան  
 Ամարաթ- պալատ  
 Ամբար-1. պահեստ, 2. մթերք կամ գանձերը պահելու տեղ  
 Ամմեքյա (ամաքյա)-ամեն մեկը  
 Ամմենաքյանբախտ - ամենադժբախտ, ամենաանբախտ  
 Ամեննին-բոլորովին  
 Ամօղլի-հորեղբոր տղա  
 Այա-1. մայրիկ, 2. տատիկ  
 Այար-թամբ  
 Այբեջառ-սարսափելի տգեղ, այլանդակ  
 Այիբ-ամոթ, թերություն, պակասություն  
 Այիփպեն-այբուբեն  
 Անախաթուն (աննախաթում) -խխունջ  
 Անգյոն-անկյուն, կողմ  
 Անգուջ-ականջ  
 Անդար-անտեր  
 Անդար-ընդերու-անտեր-անտիրական  
 Ան դունյա-այն աշխարհը, անդրշիրիմյան աշխարհ  
 Անդոլ հետն-նրա համար  
 Անջուկ- ականջ  
 Անջուկ օնել (օնիլ) -լսել  
 Անսովիստ- անխիղճ  
 Անում-անուն  
 Աշկ-ալք  
 Աշկնրն-1. երևացող տեղ, 2, բացահայտ  
 Աշկը տոնս-աչքը դուրս, անառակ  
 Աշնա-աղբբեջանցի ամենամոտիկ մարդը, բարեկամ, մտերիմ

Աշպաշխանա-խոհանոց  
 Ապլեցա-վիրահատություն  
 Ապտեկ-դեղատուն  
 Ապուռ-անասնակեր  
 Աջնլ-օրհաս  
 Աջնլմմա (հրջջլմմա) - ժամանակ  
 Աջըդ-վրեժ, բարկություն  
 Աջըդու-կամքին հակառակ  
 Աս յան-ան յան-այս կողմ-այն կողմ  
 Ասհր ավ-այսօր էլ  
 Ավ-որս  
 Ավնգ-փոխարեն  
 Ավնլի-առաջվա, սկզբի  
 Ատաժ-հարկ  
 Ատվակատ-դատապաշտպան  
 Արագ-երագ  
 Արան-տաք  
 Արաշտ-երաշտ  
 Արգն-դիմում  
 Արիվամը-արևի տակ  
 Արխ-առու  
 Արկաթ-երկաթ  
 Արշին-երկարության չափ  
 Ափաթը կտրել-շատ ստիպել  
 Ափիցեր-սպա  
 Աքա-1. քույր, 2. հորաքույր  
 Աքյինչի-1. հողագործ, 2, մաճկալ

## Բ

Բաբ-հարմար, համապատասխան  
 Բնբնուռ-առյուծ  
 Բադա տալ-կորցնել  
 Բազարաքյ-1. քելեխ, 2. պատարագ  
 Բազար-շուկա

Բագարլըղ-շուկայից գնումներ  
 Բնօրհի- երբեմն, առանձին, հատուկ ենտ  
 Բաթմիշ ինիլ-կորչել, անհետանալ  
 Բնլի (բնլքի) -գուցե, երևի  
 Բալլիցա (բալնիցա) -հիվանդանոց  
 Բալկոն-պատշգամ  
 Բախճա- 1. պարտեզ, 2. փոքր այգի  
 Բախշայիշ-առատաձեռն նվեր  
 Բախշիլ-1. ներել, 2. նվիրել  
 Բադ-այգի  
 Բադվանչի-այգեպան  
 Բայդադ-դրոշակ  
 Բայթալ- ձիաբույժ  
 Բաշ ուստա-գլխիս վրա  
 Բաշընա դճնում-գլխիդ մատաղ  
 Բաջանադ-քենակալ  
 Բնս-վեճ, զրույց  
 Բար-միրզ  
 Բարաբար (բըրբար) -հավասար  
 Բնրնքյնթ-առատություն, առատ  
 Բնրդնն-մեծ պարկ  
 Բելիկ-խումբ  
 Բեցուր-բարձր  
 Բեդեյրնթ-անեռանդ, ծույլ  
 Բենամուս--աննամուս, անամոթ  
 Բեննր-բաներ  
 Բեշխիլ-բաշխել, նվիրել  
 Բեշնրն-խեղճ ու կրակ, անճար  
 Բեքյեփ-տխուր, անտրամադիր  
 Բեյաբուռ-անպատիվ  
 Բըյանա-1. լայն ու հարթ, 2. վայրի, անմարդաբնակ  
 Բիբի-մորաքույր  
 Բիգյոթուն-բեկություն

Բիդի-1.դեպի, 2. պետք է  
 Բիզնիս-հոգնել  
 Բինոկլար-հիմք  
 Բիշի-թխվածքի տեսակ  
 Բիրանդի-1. միասին, 2. բոլորը, 3, միանգամից  
 Բիրդան-հանկարծ, հանկարծակի  
 Բիրիշիլ- հաշտվել  
 Բիլնկ-դաստակ  
 Բինիսի-բաց է անում  
 Բոգ-մոխրագույն  
 Բոթուլ-շիշ  
 Բոլ-1. առատ, 2. բավական  
 Բոլլամա-շատ, ահագին  
 Բոլթա թակել-աննպատակ քայլել, զբոսնել, դես ու դեն քայլել  
 Բոլուկ-խումբ  
 Բողագ-կոկորդ  
 Բողմա -շնչահեղձ  
 Բոյահիլի-խոշոր հայելի  
 Բորան-1. ձյունախառն փոթորիկ, 2. ցուրտ քամի  
 Բրախ տալ-բաց թողնել, արձակել  
 Բութա-ապավեն, հենարան  
 Բոթմար-մատներ  
 Բույրուղ-հրաշք  
 Բուշանալ-թուլանալ  
 Բոլրդան-տե՛ս Բիրդան  
 Բուրմիշ անիլ-բանեցնել, աշխատեցնել  
 Բուրջ-անկյուն  
 Բուս (բուսը պահիլ) - ծածուկ հետևել  
 Բուրամա (բըրամա) -շերամի բոժոժ

## Գ

Գազեթ-լրագիր  
 Գեհաժ-գնացած  
 Գեղանինուշ-զգուշանան

Գըմե-կողմի  
 Գյաբն-գորգ  
 Գյառ-հպարտ  
 Գյափ-կատակ  
 Գյըրվանքա-ֆունտ  
 Գյիդնլ-գիտենալ, իմանալ  
 Գյիդկան-գիտուն, իմացող  
 Գյիզդունադոնում-խրախուսանքի, քաջալերանքի  
 արտահայտություն  
 Գյոլ-լճակ  
 Գյոռ-գերեզման  
 Գյոզգյոն-պղնձե կուժ  
 Գյոնլ- վարդ  
 Գյոնլբն-գուլպա  
 Գյոնլն - գնդակ  
 Գյոնլնլ-հատիկ  
 Գյունաքար ինիլ-ապշել, տարակուսել  
 Գյոնրգյ-գիրկ  
 Գյուրե- գարի  
 Գոշտիլ-հրել  
 Գիրեկ-կրակ  
 Գուլ-գալ  
 Գոզիլ-միզել

## Դ

Դաբան-կրունկ  
 Դանբրետկա-առանց թիկունքի աթոռ  
 Դադնր-դադար, ընդմիջում  
 Դալդա-չերեացող տեղ  
 Դնլի - գիծ  
 Դնլնք-վարսավիր  
 Դախի-դարակ  
 Դալու-թիկունք  
 Դամդա (դադմա)-խարան

Դամհուրչի-երկաթագործ, դարբին  
 Դամհուրչիխանա-դարբնոց  
 Դնյի-քեռի  
 Դայողլի-քեռու տղա  
 Դնն-հացահատիկ  
 Դա նա-հորթ  
 Դանգլա-հիմար, ապուշ  
 Դաչ- ամառանոց  
 Դաստամալ-կրակի վրայից աման վերցնելու լաթ  
 Դնստմ-1. խումբ, 2. փունջ, կապ  
 Դնստին-իսկույն, անմիջապես  
 Դնսփիչ-չորացրած ձկան տեսակ  
 Դնվմ-ուղտ  
 Դավի-կռիվ, աղմուկ  
 Դար-լանջ, գառիթափ  
 Դարդան-պատճառով  
 Դարզի-դերձակ  
 Դարթու տալ-շեշտակի հրել  
 Դարման-դեղ  
 Դարյն-կանացի շրջագգեստ  
 Դարհումը-Ժամանակին, պահին  
 Դեդինմ-1. պատահական, 2. աննպատակ, 3. միամիտ  
 Դեխկիլ-թունավորել  
 Դեր-տե՛ս Ադեր  
 Դըբմ (դիբի) -դեպի  
 Դըբընբասմա-կրնկակոխ  
 Դըբըրգյադեմ-իրիկնադեմ  
 Դըբըրհուգյոն-իրիկնադեմ  
 Դըգյաննկ (դիգյաննկ) -դագանակ  
 Դիգհիլ-գդալ  
 Դըլըդըլե անել- ձեռնափայտի արագ պտտվելը երկարությամբ  
 Դըբըրդադ-տակնուվրա  
 Դըբըրզա-դարբաս

Դըրթըդարթու անիլ-հրմշտել  
 Դիբետ-դեպի ետ, ետև  
 Դիբըլճու-լուսադեմ  
 Դիբիբիգյճուն (դիբճուրճուգյճուն) - տե՛ս դըբըրճուգյճուն  
 Դիլխոր-տխուր, անտրամադիր  
 Դիմչակ (դճուլչակ) - դուռում, պանրով փաթաթված լավաշ հաց  
 Դինջ-հանգիստ  
 Դիշվիլ-ապշել, մոլորել  
 Դիրակեն-երեցկին  
 Դիրդըհան ինիլ-դարդերը պատմել  
 Դիքյ-ուղղահայաց  
 Դճգյճուն- 1. խրտվիլակ, 2. տիկնիկ, 3. արձանիկ  
 Դուլամիշ անիլ-լցնել  
 Դուլա-ջրի խոշոր աման  
 Դոխտուր-բժիշկ  
 Դողուր-ճիշտ, ճշմարիտ  
 Դոյուլջա-շատ, բավականին  
 Դոնգի-տե՛ս դանգլա  
 Դոնճում-անգամ  
 Դոճ-կուրծք  
 Դոշակ-ներքնակ  
 Դոլ-դև  
 Դոլլանթ-եկամուտ, հարստություն  
 Դըռնելուն դըռնիս ի-լինելիքը լինում է  
 Դուդա-դունչ  
 Դոնդարը քցիլ-հարմար առիթ ստեղծել, հարմար առիթի սպասել,  
 հարմարեցնել  
 Դուդու-տե՛ս դուդա  
 Դոնգ-1. հարթ տեղ, 2. ճիշտ, ուղիղ  
 Դոնլգյան-հյուսն  
 Դոնդոն-1. պղնձե ջրամանի առջևի խողովակաձև մասը,  
 2. հեռադիտակ  
 Դոնյոն անել-հայտնել

Դիւյճիկ ջիհիկ-իմանալ, տեղեկանալ  
Դունյա-աշխարհ, երկիր  
Դիւշման-թշնամի  
Դուռնա-1. կռունկ, 2. ապուշ  
Դիւսադ-1. բանտարկյալ, կալանավոր, 2. բանտ, կալանատուն  
Դուրբա-խողովակ  
Դուրք-դուր  
Դիւքյան-խանութ

## Ե

Եթիմ-որբ  
Եխծե-եկեղեցի  
Եղ- յուղ  
Եղտ-կեղտ  
Եշիկ-նայել  
Եսիր-գերի  
Ետ անել-արձակել  
Ետեինջի-վերջին  
Ետնան-հետո  
Երն (յրն) -վրա  
Եր անել-սափրել, մաքրել-իջեցնել  
Երիմիշ անել-1. անարժանին արժանավորի տեղ անցկացնել, 2.  
Էժանագին ապրանքը բարձր գնով վաճառել  
Եր ինիլ-բարձրանալ  
Եր կենալ-վեր կենալ  
Եր քցիլ-վայր գցել

## Զ

Զագրանիցա-արտասահման  
Զալ-դահլիճ  
Զալում-1. վիթխարի, ուժեղ, ահեղ, 2. սաստիկ կատաղած,  
կատաղի  
Զակագ- պատվեր  
Զակուսկի-նախաճաշ  
Զանիմ-ուժեղ ազդեցություն ու երկյուղ

Զանգնաճառ-նեղություն  
Զանգ-ջրադացաքարի կողքերին հավաքված ալյուրը  
Զանգնիկ-զամբուլ  
Զանգյոն-ասպանդակ  
Զանիտ անել-զբաղեցնել  
Զանիտ տըռնալ-զբաղվել  
Զարափաթ-կատակ  
Զարգյան-ոսկերիչ  
Զերթոն (զմրթոն) -արթուն  
Զըռ-շատ մեծ, խոշոր  
Զըռկըլի- հաստագլուխ  
Զիլը-զիլան անել-պատռտել, կտոր-կտոր անել  
Զինյաթ-արդուզարդ  
Զինքի-ինքն իրեն  
Զիվեր - զազան  
Զիրավ-իրենով  
Զինջիլ(ժինջիլ)-շղթա  
Զու-1. շերտ, 2. գիծ  
Զվանոկ - զանգ  
Զոմբոն-զոմ-զմրուխտ  
Զոլան-լացուկոծ  
Զուռնդավալ-1. նվագախումբ, 2, զուռնա և դիռ

## Է

Էլլա (էլհա) - էլի  
Էծ-այծ  
Էյն-միտք  
Էյնը կյան-հիշել, մտածել  
Էն բաշտան-այն գլխից  
Էն գըմե-այն կողմի, այն տեղի  
Էնքան-այնքան  
Էսքան-այսքան  
Էվոլ-ավել  
Էրկուինջի-երկրորդ

Էքյսը-հաջորդ օրը  
Էքյտիբար անել-վստահել, հավատալ, հավատ ընծայել  
Էքյնծ-վաղը

## Ը

Ըլաչուխ -վրան  
Ըլբաստրակ-նապաստակ  
Ըլըչափա - ձյունախառն անձրև  
Ըլթավա-նեղ և երկար խողովակով պղնձե աման, որ գործածվում է  
ջուր տեղափոխելու համար  
Ըխպրհար-աղբանոց  
Ըդձու-ձվածեղ  
Ըդոդ-ուդեղ  
Ըդուրդ-ճիշտ, ճշմարիտ  
Ընդեղ-այնտեղ  
Ընջոտած-ժանգոտած  
Ըշկափ - պահարան  
Ըշկըճըպումը-ականթարթում  
Ըշկոլ-դպրոց  
Ըշփիշկա (շփիշկա) -լուցկի  
Ըջըղվել-հակառակվել, ջղայնանալ  
Ըռաշկեն-առջևը, առջևից  
Ըռեխ-երախ  
Ըռշկետան-գոգնոց  
Ըռնըթաթախ - արյունով թաթախված, արյունլվա  
Ըովըհաթ-հարգ, պատիվ  
Ըռուզի--տե'ս դժվլնթ  
Ըսկանալ-լսել  
Ըսկուպոյ-ժլատ  
Ըստալավոյ-ճաշարան  
Ըստոնր-ընդոնր-սրան-նրան  
Ըտենց (տհենց) -այդպես  
Ըրաժան-կաթի սեր  
Ըրախա-երեխա

Ըրակու-երեկո  
Ըրբա-սայլ  
Ըրգընցնել-երկարացնել  
Ըրըկյնճի- օրը ցերեկով  
Ըրըմը (ըրեմը) -ուրեմն  
Ըրխըյին-հանգիստ, անհոգ  
Ըրկըհնքյիս-հղի  
Ըրկուվըննանե-երկոտանի, մարդ  
Ըրփիվերի-որբևայրի  
Ըքտանիլ-լավանալ

Թ

Թան-թե  
Թադարիքյ-պատրաստություն  
Թանգն-նոր , թարմ  
Թանգնդան-նորից  
Թազի-որսորդական արագավազ շուն  
Թաթարյախնի-շտապ  
Թանթան - տե՛ս դնդնր  
Թանժան-թարմ  
Թալակ-թակարդ  
Թախտափուշ-տանիք  
Թանիր-միջոց , ելք  
Թանիրի-նման  
Թամահ-ազահություն, անկշտություն  
Թամամ-լրիվ, լիովին  
Թամհուզ-մաքուր  
Թայ-1. գուզընկեր, հավասար, համապատասխան, 2. կշեռքի նժար  
Թայա-խոշոր դեզ  
Թայդաշ-հասակակից  
Թանդի-շտապ  
Թանթոնլ-թաթ  
Թառանչ-հառաչանք  
Թանվն-գոմ

Թնրգյ տալ-թողնել, վերջ տալ, հրաժարվել  
 Թնրնսի - կողմ  
 Թնրիփ անել-գովել  
 Թնրս-հակառակ  
 Թնրքյ - գավակ  
 Թափան-ստամոքս  
 Թափանչա-հրազենի տեսակ  
 Թափավուդ-տարբերություն  
 Թափշուր անել-խնդրել, հանձնարարել, պարտավորեցնել  
 Թնքյն- արու այծ  
 Թնքյի-միայն թե  
 Թեխմիշ ինիլ-չափից ավելի ուտել  
 Թեյնը տալ-թիկնել  
 Թեշտ- տաշտ  
 Թեփուռ-փետուր  
 Թըբըղլե-վայրի ծառատեսակ  
 Թըմամել-լրանալ  
 Թընթըլոշի - ապտակ  
 Թըշընակած - գույնը փոխած  
 Թըփանգյ-հրացան  
 Թըփըռհանել-փետրահան անել  
 Թըքցնել- տաքացնել  
 Թիթըրմադե (թըթըրմադե) -թիթեռ  
 Թել-թել  
 Թիլիսիմ-թալիսման  
 Թիմնրիլ-1. քերիչով մաքրել, 2. շոյել  
 Թիմիզցնել (թիմըզցնել)-մաքրել  
 Թիվնր-թևեր  
 Թիքյն-կտոր  
 Թլըշա-քարի փոքր կտոր  
 Թխել-խփել  
 Թնթորալ-ինքն իրեն խոսել, դժգոհել, փնթփնթալ  
 Թոբա անիլ- տե'ս Թնրգյ տալ

Թորուն-երամակ, խումբ  
 Թոզ-փոշի  
 Թոլ անել-գլորել  
 Թոխկա - գոտի  
 Թոխուր -- քլունգ  
 Թող անել-դեն գցել, շպրտել  
 Թոյբաշի-հարսանքապետ  
 Թոռ-անձրև  
 Թոռնը- 1. ուր, որտեղ, 2. թոռ  
 Թոր-1. ուռկան, 2. թուր  
 Թորբա- տոպրակ  
 Թորեն (թուրուն) -թոնիր  
 Թորը-ուր, որտեղ  
 Թուփ-1 փաթեթ, 2. թնդանոթ, 3. խաղագնդակ  
 Թք ու թնհմնթ-թուք ու մուր  
 Թռսխոտել - ուռչել, փափկեք  
 Թնթնայ- սրինգ  
 Թնթնն-ծխախոտ  
 Թուլա-լակոտ  
 Թուլուլ ինիլ (թոլ ինիլ) - գլորվել  
 Թուխպրկալած-1, ամպամած, 2, մ առա- խուզով պատած  
 Թուխսրկան-թուխս  
 Թումբ -բլուր  
 Թոննդ-ուժեղ  
 Թուշ- ուղիղ, ուղղություն  
 Թոնկանգ -հրացան  
 Թուրաջի-պարեղանակ  
 Թուրքեվուր-թուրքերեն  
 Թուփ անել-հավաքել  
 Թոնք-աղվամազ

## Ժ

Ժամ-եկեղեցի  
Ժանգյ - ժանգ  
Ժեժտ-թիթեղ  
Ժինջիլ- շղթա  
Ժն-ուլունք

## Ի

Իբրադ-ջրաման  
Իգի-այգի  
Իգնի-եզ  
Իժան-էժան  
Իլնծ-չիլնծ-եղած-չեղած  
Իլլնմա-շատ մեծ, խոշոր  
Իլլնքյտիմ (իլլնքյիմ) - մանավանդ  
Իլլըթ-միլլնթ-ազգ, ցեղ, ժողովուրդ  
Իլլաթ-վիլլաթ ինիլ-չքանալ, անհետանալ  
Իլիսա (իլիսի)-անասունների մեծ խումբ  
Ինիլ-1. ծնվել, 2. լինել  
Ինջիմիշ անիլ-անհանգստացնել  
Ինսան-մարդ  
Ինսափ-խիղճ  
Ինքյ օնել-- գնել  
Իշեղ-լուս  
Իշտնի - ախորժակ  
Իստի-այսպիսի  
Իվիլ-ավել  
Իտի-այդպես  
Իրես-երես  
Իրեքինջի - երրորդ  
Իրըսարանք տալ-երեսին խոսել  
Իրիքյնակ-արեգակ  
Իրփիվերի-որբևայրի  
Իփըցրած-եփած

## Լ

Լալաջավահիր-1. թանկարժեք 2.քար ամենաընտիր խոսքեր

Լալեգյ-համր

Լակ-դատարկ, թույլ շարժվող

Լաղ անել-շտապել, արագացնել

Լաղումնը տալ-ստորերկրյա ուղիով սողալով գնալ

Լափ-ավելի շատ, ամբողջովին

Լափու-ալիք

Լափուճ-երկու հավասար մասերից մեկը, կեսը

Լաք-հատիկի չափի միավոր

Լենթ- ժապավեն

Լըեղ տալ-լողալ

Լըմլամել- անշնորհք ձևով ծամել

Լընգըհարել-ուժեղ թափահարել

Լըպրաստակ-նապաստակ

Լիհն-հենց

Լդե-լեղի

Լոդրա-թելի կոճ

Լըլնկ-1. ծնկից կամ արմունկից ներքև գտնվող ամենաբարակ  
ոսկորը, 2. բարակած ոսկոր

Լոխ-բոլոր, բոլորը

Լոկ-լորտու

Լոնգ-մեծ քայլ

Լոք տալ-ցատկել

Լըլգի-- լեզու

Լըլգ տալ-լիզել

Լըթ-ոչինչ չունեցող, ունեզուրկ

## Խ

Խնբնբ-լուր

Խազային-1. տեր, 2. հարուստ, ունևոր

Խազնա - գանձ

Խազնադար - գանձապետ, գանձապահ

Խաթա-փորձանք

Խնթր-պատիվ, հարգանք  
 Խաթրջամ-միամիտ  
 Խալաթ-նվեր  
 Խալի-1. գորգ, 2. բաց թողած այգի, արտ կամ բանջարանոց  
 Խալի-ժողովուրդ  
 Խային-ոչ շիտակ, միտքը ծուռ, նախանձ  
 Խանձող-կիսաայրված փայտի կտոր  
 Խաշլըդ-ոչ մեծ ծախս  
 Խնջնլնթ-երախտիք  
 Խարջ-հարկ  
 Խարջիլ-ծախսել  
 Խածեվնը-ծառերի տակ թափված չորացած տերև  
 Խնձակ-երկու կողմից իրար միացող երկար փայտ  
 Խըբըրբիզընթուն-մեկից մյուսին լուր տանելու սովորություն,  
 բամբասանք  
 Խըզմտակ-ծոծրակ  
 Խըզըխոռ անել- տակնուվրա անել, ամեն ինչ փչացնել  
 Խընեցե-խնոցի  
 Խըլեդ-արխալուդ  
 Խըլըշկոտալ- զարմացած ու հետաքրքրությամբ չորս կողմը շուտ-  
 շուտ նայել  
 Խըղլացավ-հիվանդություն, որը բուժվում էր գուռնայի ու դիռլի  
 երկար նվագի միջոցով  
 Խըրդն-մանրուք  
 Խիլլն-բավականին  
 Խողման-համոզմունք  
 Խոխա-երեխա  
 Խոնգ-խունկ  
 Խոշկ- չոր  
 Խոշկիս-չորանաս  
 Խոջա-վաճառական  
 Խոփլնթ (խոլվաթ) -աչքից հեռու, ծածուկ  
 Խոթնգյ-կերակուր

Խորթնր-1. խուրձ, 2. վայրի, հոտավետ բույս  
 Խոնգյ տալ-հետապնդել, քշել  
 Խորզնըհատ- տերևները թափված, մերկացած  
 Խոռկ-անասունների հիվանդություն  
 Խապյաթ-բնավորություն  
 Խըտտել-գրկել  
 Խըտուրու-անմիտ, անպետք, չգործածվող  
 Խրեգյ-քիչ  
 Խրիդ-առևտուր  
 Խոթ-բլուր  
 Խուլխոլիւտ-շատ ցցվածքներ ունեցող (փայտ, ծառ և այլն)  
 Խուխատար - երեխաների տեր  
 Խուռաման- ճաշի խոր ավսե  
 Խոլդան-մանր  
 Խոլդանվանք-մանր իրեր

## Մ

Մնայոի- 1. ճրագ, 2. ձագար  
 Մնքյ-1.ձագ, 2.արևածագ  
 Մլպատակ - ծալապատիկ  
 Մըհան-հացհան  
 Մըմեռնր- ձմեռ  
 Մըրծոքիլ (ծըրծունքել)-ծծել մինչև վերջին կաթիլը  
 Մի-ձի  
 Միլի-ածելի  
 Միծիյնը-ճկույթ  
 Միքյ տալ-ձգել  
 Մլոնգ ինիլ-վեր թռչել  
 Մղծղալ-շատ դանդաղ ուտել, մանրացնելով ուտել  
 Մմակ-անտառ  
 Մոխ-ծուխ  
 Մոյնը-ծունկ  
 Մոր-ձոր  
 Մոու-ձու

Ծոնկ-ծուկ անել-ծածուկ հետնել  
Ծոնկուն (ծոնկնը) -ծուկ  
Ծոն-ձյուն  
Ծովըն-ծովի

## Կ

Կախց- կաթ  
Կածան-նեղ ճանապարհ, արահետ  
Կածուկ - փշոտ բույս  
Կաղլիզ-կաղ  
Կամանդեր-հրամանատար  
Կաչագար-հնոցապան  
Կավ-կով  
Կարան-այր, քարայր  
Կառավար-մահճակալ  
Կարկաժ-դդում  
Կարմուր (կյարմհւր) -կարմիր  
Կեռեքլ-ատամ  
Կըռ-արոր  
Կըզըվիլ-ջղայնանալ, բարկանալ  
Կըլիւել-սպառվել, վերջանալ  
Կըծըպուդուն-կարմրած դեմքով, պսպղուն  
Կըկըղցնել-փափկացնել  
Կըման-բացի  
Կըմկըմալ-կակագել  
Կընդալ անել (կունդալ անել) - գլխով անել  
Կըչոռ անել-կծկվել, կուչ գալ  
Կոըզնոտ-գանգուր  
Կըռընդուռ- կեռ գլխիկ ունեցող  
Կըռնել--թիկնել  
Կըռքըպտոռ-ատամ փորոդ, ատամ մաքրող  
Կըսվըկես-1, քիչ բացված, 2. կիստ բաց, 3. կիսատ  
Կըտըզ-շատ փոքր  
Կիրկիժ-գանգ

Կլիսել-սպառվել, վերջանալ  
Կըլիսըվեր-դեպի վեր  
Կլոխ-գլուխ  
Կլիսուվներ-դեպի ցած, գլխիվայր  
Կլոխ ինգյիլ-գլխի ընկնել, հասկանալ  
Կծացած-տաքացած  
Կծեգյ-կծիկ  
Կըղազ- կորիզ  
Կյնլ- գալ  
Կյննձ-գանձ  
Կյառնը - գառ  
Կյնրի-գարի  
Կյարունք-գարուն  
Կյափ-պարանի ծայրին ամրացրած կեռ փայտ  
Կյեզ (կյնզ) -չափի միավոր, գազ  
Կյեզնն-1. գազան, 2. բորենի  
Կյեննլ-հագնել  
Կյենգյնտ (կյննգյնտ) -գանգատ  
Կյեղել (կյնղել) -թաքցնել  
Կյեռնունկ- գորտ  
Կյետ- գետ  
Կյերան- գերան  
Կյերթնունկ (կյորթնունկ) -տե'ս կյեռնունկ  
Կընաթ (կյավաթ) - գավաթ  
Կյըվոդ-եկոդ  
Կյիզիլ-զզել  
Կյիժվիլ-զժվել  
Կյին- գին  
Կյինի-գինի  
Կյիսկ- երկու բուռը միասին  
Կյիրիլ- գրել  
Կյիրպեց-գրբաց  
Կյոդ- գոդ

Կյոդլը կենալ-թաքնվել  
 Կյոտե- գոտի  
 Կյոկ-մեզ  
 Կյոլ - գալ  
 Կյուլանալ- գողանալ  
 Կյում-գոմ  
 Կյումաշ - գոմեշ  
 Կյոշ-փայտե աման  
 Կյուռկյոռալ- գորգորալ  
 Կյուվազան-գավազան  
 Կյոտակ-կույտ  
 Կնդակ-կենտ  
 Կնդիչ (կնթիչ)- կտուց  
 Կնեգյ- կին  
 Կնոխանց-վադուց  
 Կոզի-թեկուզ  
 Կոլ-1. պարանոց, 2. գիրկ  
 Կոլա-կուլա  
 Կոլ ը ննս-կուլ է տալիս  
 Կոլտում-կում  
 Կոխկինն-կոդքի վրա  
 Կոնդ-1. կադ, 2. անդամալույծ, 3. գլուխ  
 Կորե- կրիա  
 Կորիզ - առյուծի ձագ  
 Կորմ-անասնակեր  
 Կորմիտ անել-1. կերակրել, 2. աղացնել  
 Կոռճ-քարի մեծ կտոր  
 Կըսօր-կեսօր  
 Կրես չըմ-չեմ կարող  
 Կրտալի-կարտոֆիլ  
 Կուճուր (կուճի)-փոքր  
 Կույանալ-գոյանալ  
 Կուպրուն-տիկ

Կուռնրփոռնկ-թնանցուկ  
Կոնտվեցեք-խմբվեցեք, հավաքվեցեք  
Կուրծկործալ-կրծել  
Կուրկուտ-ձավար  
Կուրինգյհան անել-կրնկից հանել  
Կուփե տալ-հրել  
Կուփիլ-խփել

## Հ

Հնրգյն (հնյրն)-խուրջին  
Հնդրն-բադրա-ափեղ-ցփեղ  
Հալ-1.փալասներից պատրաստած խաղագնդակ, 2. չար ոգի, քաջք  
Հնլ-առողջություն, դրություն, վիճակ  
Հնլն-դեռ  
Հալալ-ներքնաշապիկ  
Հալքնթ-երևի, գուցե  
Հախ- 1. գին, արժեք, 2.վարձ  
Հախ անել-ապացուցել, հաստատել  
Հախըռամիշ անել-1. ամբողջովին ճանկերի մեջ առնել, 2. Ազահո-  
րեն ուտել  
Հախկ-վարձ  
Հախոել-միանգամից բերանը կամ գիրկն առնել  
Հադուղ-խադող  
Համամ-բաղնիք  
Հնմն (հնմին) -նույն  
Համբալ-բեռնակիր  
Համմա (ամմա)-բայց  
Հայաթ-բակ  
Հայասըզ-անգուսպ, սանձարձակ  
Հնննքլ- կատակ, հանաք  
Հննդնվար-սահման  
Հանե-հրեն  
Հանց (հունց) -ինչպես, ոնց  
Հանցու-որպեսզի

Հնջնթ- 1. գործիք, 2. պետք  
 Հաչա-երկճյուղ փայտ, գործիք  
 Հաջի-հոգևոր աստիճան մահմեդականների մոտ  
 Հաջիլայլայ- ջայլամ  
 Հառհնը (հարթնը) -հարս  
 Հնսնթ-պատ, պարիսպ  
 Հավա-եղանակ  
 Հափուռ-բուռ  
 Հաքար-ոտներ  
 Հնքլի-պոչ  
 Հեղե (հեղի) -չհասած ցորենի հատիկներ  
 Հեյվան-անասուն  
 Հենցաբրն-ասենք թե  
 Հեռ-ցավ  
 Հեռալ-1. ցավել, 2. եռալ  
 Հետ-1. անգամ, 2. հետք  
 Հետե-համար  
 Հըզեր-հազար  
 Հըթնմա մըթեն-աղամամուր  
 Հըղըղորիլ-տրորել  
 Հըղըցավուր-ճանապարհորդ  
 Հըղլակ - օղակ  
 Հըղոկ-թիզ  
 Հըղոդ-ուղեղ  
 Հըմանչիլ-ամաչել  
 Հըմբարիլ-համբել, հաշվել  
 Հըռածած-թանապուր  
 Հըռաքաշ-1. հեռվից ծածուկ, 2. հեռվից ծածուկ հետևելով  
 Հըսնելնըբնս-հասնելուց անմիջապես հետո  
 Հըվարա-1. անմիտ, 2. թափառական  
 Հըրտակաշ-համատեղ աշխատող, միասին աշխատող (եկամուտը  
 կիսելու նպատակով)  
 Հիբ-երբ

Հիզարանցը մին-հագարից մեկ  
 Հիզիրիլ- պատրաստել  
 Հիլի-1. հայելի, 2. ապակի  
 Հին չուր-ինչպես  
 Հիսան-մարդ, աղամորդի  
 Հիլիվուր-ծերունի, ակնոր  
 Հիլիցանիլ-հալեցնել  
 Հրդե-ճանապարհ  
 Հրնգեր-ընկեր  
 Հու-ուլ  
 Հոջաթ-վեճ  
 Հոռե-ուռենի  
 Հովսան-համբերություն  
 Հոր-ուր  
 Հիրենակ-1. արեգակ, 2, երանգ  
 Հու-ուլ  
 Հուլըզ-մանկ -չտեսնված գեղեցկուհի  
 Հուլիլ- ոլորել  
 Հուլ-հող  
 Հուդդ-տե՛ս հրդող  
 Հին-հոն  
 Հուշ-ուշադրություն, գիտակցություն, ուշք  
 Հուշարդ-ուշաթափ  
 Հուշիլիլ-ուշլոտ, կեղտոտ  
 Հուր-հոր  
 Հուր- ում  
 Հուրթ-երդիկ  
 Հուրի-փարի-հուրի-փերի  
 Հուրմար-պատեր

Ղ

Ղաբուլ-համաձայն  
 Ղանար-1. չափ, 2, ահագին  
 Ղադե-ցավ, նեղություն

Ղադիր-արժեք, դեր  
 Ղազ-սագ  
 Ղազդան-պղնձե կաթսա  
 Ղազի-հոգևոր բարձրաստիճան պաշտոնյա մահմեդականների  
 մեջ, դատավոր  
 Ղաթ-արանք  
 Ղալ-1. անասունների մնալու տեղը, 2. շրջափակոց  
 Ղանլթ-սխալ, թերություն, անհարկի արարք  
 Ղալին-խիտ  
 Ղանմ-սուր  
 Ղամիշ-եղեգն  
 Ղամշուտ-եղեգնուտ  
 Ղամչի-մտրակ  
 Ղայիշ-1. կաշվե թուկ, 2. կաշվե գոտի  
 Ղայմադ-կաթի սեր  
 Ղանջղ-7. էգ շուն, 2. նախատական արտահայտություն  
 Ղանանգյ - գեղեցիկ  
 Ղառի-պառավ  
 Ղասաբ-մսագործ  
 Ղասիդանա-դիտավորյալ  
 Ղարազ անել-1. արհամարհել, վիրավորել, 2. իրենից հեռացնել,  
 վանել  
 Ղարալթու (ղըրըլթու) -ուրվական, ստվեր  
 Ղարադուլ- հսկողություն  
 Ղարավաշ-աղախին, սպասուհի  
 Ղարիբ- օտար  
 Ղարխ անել-ներս հրել, մտցնել  
 Ղանփան-սուրճ  
 Ղափագտ -վանդակ  
 Ղափադ-կափարիչ  
 Ղեյնը - եղունգ  
 Ղեյրաթ-եռանդ  
 Ղզդան- կաթսա

Արդար-չափ  
 Արևմտա-աղմուկ  
 Արժեքի ինքն-խիստ հուզվել, հոգեպես շատ տանջվել  
 Արամաթ- վիճակված բաժին  
 Արվարձանալ-աշխուժանալ  
 Արդը տալ-լիովին ոչնչացնել, բնաջնջել  
 Արժեք տրակած-1. ուժեղ և սուր ձայնով, 2. շատ արագ,  
 արագընթաց  
 Ախլի -խտուտ  
 Ախ տալ-ձայն հանել, կանչել  
 Ալինջ- սուր, թուր  
 Այամաթ - սառնամանիք  
 Արբուր-պատյան  
 Արթի -դագաղ  
 Առ-կողմ  
 Առնաղ-հյուր  
 Առնաղը-հյուրընկալություն  
 Առնուն-1. գործ, 2. խումբ, ունակ  
 Առճաղ-ուժեղ, համարձակ, կտրիճ, աշխատասեր  
 Արթ-ճիշտ  
 Արաղ-1. կողմ, կողք, ծայր, 2. հեռու, ծայրամաս  
 Աուգ-սապատ  
 Աուգուն-արծիվ  
 Աութի-1. սնդուկ, տուփ, 2. դագաղ  
 Աուլ-ծառա  
 Աուլուդ անել-շրջապատել  
 Անլիլ-խառնակիչ  
 Աում-ավաղ  
 Աուշուն-1. փալանին կապած գոտի, 2. լծկան անասունների  
 վագրը դանդաղեցնելու համար գործածվող գոտեպարան  
 Աուվաթ-ուժ, գործություն  
 Աուրուդ (դորոդ) -խոտհարք  
 Աուփուլ- կողպեք

Ճ

Ճանթ-կորեկի ալյուրից թխած հաց  
Ճախ-ցախ  
Ճանշ-ճաշ, կերակուր  
Ճապկե-վայրի ծառատեսակ  
Ճար-1. թույն, 2. դեղ  
Ճարումադար-մինուճար  
Ճելլի-շուտ, արագ  
Ճեղ-ճղված տեղ  
Ճեղաց (ճաղաց) -ջրաղաց  
Ճերմ-դող  
Ճըժ-շրջանագիծ  
Ճըխըպոնրթ-տակնուվրա  
Ճըխեվոն-ցախավել  
Ճըղմաղենքյ-աղիքներ  
Ճըղուպուր-ընկույզ  
Ճըճո-1. ճիճու, 2. անձրևաորդ  
Ճիճեխվիլ-ջախջախվել  
Ճինջիլ-ջնջել  
Ճիրավըեր-ջրհոր  
Ճլումկոտալ-խիստ ձգված վիճակում իրեն կոտրատել  
Ճոթ-1. կտոր, 2. կես  
Ճոկ-առանձին, ջոկ  
Ճողնը-ճյուղ  
Ճոնդ (Ճունդ) -ծայր  
Ճորե-ջորի  
Ճպիլ-թարթել  
Ճունջուպունջի անիլ (ճնճպոմբի անիլ) - օրորվել, ճոճվել  
Ճուռիգյ-կավից պատրաստած հատուկ ձևի գինու բաժակ  
Ճուվարան-դարման կամ միրգ տեղափոխելու համար գործածվող  
մեծ կողով  
Ճոնր-ջուր

## Մ

Մադար (մադար-գլխոսկի)-միևնուհար

Մագաղ անել-ծաղրել

Մագար-մագեր

Մանթալ մընալ-սպասել, սպասողական վիճակում լինել, ապշած  
մնալ

Մահրամա- երեսարբիչ

Մանիլոմ-հայտնի, որոշակի, ճանաչելի

Մայա-1. մակարդ, 2. սնունդ, 3. հիմք

Մաննը-մատ

Մանջեն-միջից, մեջտեղից

Մաշին-մեքենա

Մաշկ-մեջք

Մաչնակ-միջնակ

Մաշված-նիհար

Մաչ-մեջ

Մաջլիս-խնջույք, հավաք

Մաչ կյոն (մաժ դոլ) -ներս

Մնս - կոշիկ

Մնսսմը -դավանանք, հավատ

Մատակ-առու

Մմրջ-գրագ

Մեզդիր-բրդե բարակ գործվածք խմորը ծածկելու համար

Մեհենգյ-հիմա

Մեհետ-մի անգամ

Մեդավեր-մեդավոր

Մեյդ (մեյիդ) - դիակ

Մեյդան-հրապարակ

Մեյմուն-կապիկ

Մեշմ- անտառ

Մետիլ-պետք է

Մըզմըզալ-երկմտել, տատանվել

Մըես-միս

Մըթնըծոռել-մութն ընկնել, մթնել  
 Մըժմանի (մնժմանի) -սկուտեղ, մատուցարան  
 Մըլուշուլի անել-ժամանակ անցկացնելու համար որևէ բանով  
 թերթակի զբաղվել՝ ձևացնել, թե աշխատում է  
 Մըհանա-պատրվակ  
 Մըղայիթ (մըղարիտ) -զգույշ  
 Մըն-մեկ  
 Մըննա ինգյիլ-մոռանալ  
 Մըննանուց-մատնոց  
 Մընուտ-բուպե  
 Մըչանք-1. չափ, 2. այնքան  
 Մըսմառ-գամ  
 Մըտեղ-միասին, միատեղ  
 Մըրըլլախե տալ-գլխի վրա շեշտակի շուռ գալ, գլխկոնծի տալ  
 Միսրբե-մի քիչ  
 Միլըմիշ կյան-1. թպրտալ, կոտրատվել 2. խիստ աղերսել,  
 պաղատել  
 Միկա-մի քիչ  
 Միհանլ քիցիլ-հաշվի առնել, բանի տեղ դնել  
 Միհգել-մեկ էլ  
 Մին դոնդոմանց -միանգամից  
 Մինչ հըրդա-մինչև հիմա  
 Միջն-միայն  
 Միրչեմնը-մրջյուն  
 Մհե-երևի  
 Մդակ - դուռ, շեմ  
 Մդափոն- ափսոս  
 Մըշտըլըղ-տե՛ս մուշտուլուղ  
 Մոկուն-մուկ  
 Մոհյանթ-ժամանակ  
 Մոհտնջ-կարիքավոր, կարոտ  
 Մոլ տալ-ծուխ տալ, ծխով լցնել  
 Մչանք-չափ

Մսլըհաթ-խորհրդակցություն  
Մտոք ընիլ-միտքը գալ, միտքը ընկնել  
Մոնյտան (մոնքյտան) -ձրի, անվճար  
Մունջի-սուսուփուս  
Մունք-մենք  
Մոնշտանրի-հաճախորդ, գնորդ  
Մուշտուլուդ-1. աչքալուսանք, 2. նվեր  
Մուրազ-նպատակ, իդձ

### Յ

Յաբա-ծայրից երկու մասի բաժանված բարակ և ուղիղ փայտ՝  
խոտ վերցնելու համար  
Յաբու-դանդաղաշարժ ձի  
Յալլուխ-թաշկինակ  
Յախա-օձիք  
Յախնի-1. խաշած միս, 2.անշարժացած, անաշխատունակ մարդ  
Յադուդ-1. ինչու, ինչ պատճառով, 2. չլինի թե  
Յան-1. սայլի երկարությամբ կողքերից ամրացրած փայտե մասը,  
2. կողմ  
Յաշ-տարիք  
Յանշիգյ-արկղ  
Յավաշ-կամաց, դանդաղ  
Յարա-վերք  
Յարալու-վիրավոր, վերքոտ  
Յըբանա (բըյանա) -ամայի  
Յըխըբողազ ինիլ-շատ խնդրել, ստիպել  
Յհմր-թամբ  
Յըդտուտցնիլ-կեղտոտել  
Յըտանալ-ուշանալ  
Յըրդան-թեքություն, թեք  
Յիրան-վրա  
Յիրան անել-կրակել, շպրտել  
Յոխա-վառարանի կամ թիթեղի վրա թխած հաց  
Յոն-ելք, միջոց

Յոնջա- առվույտ

Յորդա-արագավազ

Յորդան- վերմակ

Յոր օնել (եր օնել) -վերցնել

Յուդոնեգյ - աղավնի

Յուդուծու-ձվածեղ

Յումբուրուդ-բռունցք

Յուրդ - 1. քոչվորների ժամանակավոր բնակատեղի, 2. տուն, բնակարան

Յուրդընդիշնկ-1. վերմակ և ներքնակ, 2. Անկողին

## Ն

Նագան- ատրճանակ

Նադինջ-անհանգիստ

Նազիր-մինիստր

Նախունա-համտես

Նամ-խոնավ

Նան-առաջատար ուղտ

Նասադ-խորհուրդ

Նանրն տալ-շատ բարձր ձայն հանել

Նանփնս - շունչ

Նափրաշ (մափրաշ)-բրդից գործած անկողնու փաթեթ

Ներակ-երանի

Նըեղու կյան-նեղսրտվել

Նըեստա-նրանից

Նըլնըմեխ-պայտ և մեխ

Նըհախ-անտեղի

Նըհետ անել-փակել

Նըդանալ-1. հոգնել, 2. դժգոհել

Նըդարա-թմբուկ

Նըդացած-1. հոգնած, 2.դժգոհ

Նիգյնրան-1. կարոտ, 2. անհանգիստ

Նի կյան-1. կաշել, 2. հանդիպել

Նի մննել-ներս մտնել

Նիս ի, նիս չի-լինում է, չի լինում  
Նշանց տալ-ցույց տալ  
Նոբաթ-հերթ  
Նոթ-նավթ  
Նոխուդ- սիսեռ  
Նով- ջրորդան  
Նորըմինան-նորից  
Նուրըքյիսան-նոր հարստացող, նոր հարստացած

## Շ

Շագ-քայլ  
Շնգյերդ-աշակերտ  
Շալլադ-երկար ու բարակ մտրակ  
Շալոն-էշելոն  
Շախկա տալ-կենդանու մարմինը երկու հավասար մասերի բաժանել  
Շահզադա-շահի զարմից  
Շահի-հինգ կոպեկ  
Շամ-մոմ  
Շան ցերթ (ցիրթ) -շան կաթ  
Շաշկա-թուր  
Շնրթ-գրազ  
Շեբթ-շաբաթ  
Շելանկ-շալակ  
Շեն-գյուղ  
Շենբանշեն-գյուղեգյուղ  
Շետ-շատ  
Շըհանալ-մեծանալ, առանց մոր խնամքի ապրել  
Շըղըհարել-թափահարել, ցնցել  
Շիլդիբուդի-շիլ աչքերով  
Շիլեխճան-խիստ ծեծված, ջարդոտված  
Շիլեջադ-1. թաղիք գործելու համար ծեծված բուրդ, 2. շատ ծեծված  
մարդ (փխբ.)  
Շիլ ընգնել-շփոթվել, սխալվել  
Շիհանուց-հինգ կոպեկանոց

Շիհնր-քաղաք  
 Շոկ -մետաքս  
 Շոռ ըս նձու-ման ես գալիս  
 Շոռ նձու-փնտրել, ման գալ  
 Շորվա-ջրիկ ճաշ  
 Շոք-1. հով, 2. ստվեր  
 Շոուշան-1. շիշ, 2. ապակի  
 Շուղուփ-դանակի մետաղյա մասը առանց կոթի  
 Շոքրան-շորեր  
 Շփոթ-միայն ալյուրով ու յուղով պատրաստված ճաշ  
 Շքրոամաչ-ոտքերի արանքը  
 Շքուհան-ստվերի տակ

## 2

Չաթլակ-գույգ  
 Չաթու-կոպիտ գործած հաստ պարան  
 Չալախ նիլուն-չարչարվելուն  
 Չալըշմիշ կյալ-շատ չարչարվել, տանջվել  
 Չախկալի-Չանգեգուրում աճող մանր ու դառը պտուղներով ծառ  
 Չանան- ծնոտ  
 Չանաղ- պատյան  
 Չանգյ - ճանկ  
 Չանգյան-1. կեռ, 2. պատառաքաղ, 3. ձկնորսական կարթ  
 Չանթա-տոպրակ  
 Չանշմիշ ինիլ-շշմել  
 Չանք-չափ  
 Չավ անել-տարածել  
 Չարդաթ-մեծ գլխաշոր, շատ բարակ շալ  
 Չանրչվան-պատուհանի, դռան շրջանակ  
 Չանքյան-կոշիկ  
 Չեթվեռ-քառորդ (երեք լիտրանոց ապակե խոշոր շիշ)  
 Չերը (չքյերը)-մինչև  
 Չերք-թարախ  
 Չըմփալախ-ապտակ

Չըրադվան-լուսավոր  
Չխմագ-անհասկացող  
Չոմբադ-մահակ  
Չորսինջի-չորրորդ  
Չուվալ-ջվալ  
Չոլրոթմոշ կնի-չարչարվել  
Չուք ը ննս-ծնկաչոք

## Պ

Պադվալ-նկուղ  
Պաժառ-հրդեհ  
Պանկ (պեկ) -աղբանոց  
Պանհ-բահ  
Պաղաճ-բաղարջ  
Պատալոկ-առաստաղ  
Պատառ-1. քիչ, 2. կտոր  
Պատճառնուր-հղի  
Պատրոնդաշի-փամփուշտակալ  
Պատրուն-1. կեսար, 2. փամփուշտ  
Պարախոդ-շոգենավ  
Պարան կյնի-շուռ գալ, գլորվել, ցած ընկնել  
Պարանց քիցիլ-պառկեցնել  
Պելի-քավոր  
Պեժինքյ-օժիտ  
Պեն (պնն) -բան  
Պեռնը-բեռ  
Պերանկ-բարակ  
Պերկ-բարձր, ուժեղ  
Պերց-բարձ  
Պերոնր-բարուր  
Պեց-բաց  
Պեցոնր-բարձր  
Պըել-գիծ, խենթ  
Պըենդ-պինդ

Պըճղել-ճեղքելով բացել, երկու մասի բաժանել  
 Պըռտըյեր հընցնել-մեջքի վրա պառկել  
 Պիծի-փոքր  
 Պիհիր-ցից  
 Պիճ-1. ապօրինի զավակ, 2. շատ խորամանկ  
 Պինըցնել- բանեցնել  
 Պիզ տալ-մատով սեղմել  
 Պիրիլ-բերել  
 Պիրին-պերան-բերնեբերան  
 Պիրտըտոնսիլ-հակառակ երեսի վրա շուռ տալ  
 Պիցրաննիլ-բարձրանալ  
 Պլեն-գերի  
 Պոլիզ-կճուճ  
 Պոժկա-տակառ  
 Պոկ-պարանոց  
 Պըռնըլասկան-բռնելու  
 Պռոշտի-համբույր  
 Պտոկ-1. գազաթ, 2. ծայր  
 Պտոել-փնտրել  
 Պրանել-1. թափել, 2. պառկեցնել  
 Պրիշնկ-ավերակ  
 Պրոբ - փորձ  
 Պրոշոմ-մետաքս  
 Պուզըպտոկ անել-եղջյուրներով շեշտակի հարվածել, պոզահարել  
 Պուզտի -կույտ  
 Պոլ- խմորի գունդ  
 Պուլոկել-կողոպտել, թալանել  
 Պոլոլ-1. կլոր, 2. բոլոր  
 Պուկել-պոկել  
 Պոն-բուն  
 Պոնտ-փոխնձից շաքարաջրով կամ մեղրով շաղախված գունդ  
 Պոլոնտ (պրոնտ)-1. մանկատուն, 2. բրուտագործ  
 Պուք կյնլ (պոք կյնլ)- պոկվել  
 Պուքը-նուս-պոկվում է

## Ջ

Ջնլլնթ-դահիճ  
Ջամ-մետաղե մեծ ափսե  
Ջամահաթ- ժողովուրդ  
Ջանդնկ- սատկած անասունի մարմին  
Ջանավար- 1. մեծ, աժդահա, 2. գայլ  
Ջանսըզ-խիստ թուլացած, ուժասպառ  
Ջառ կանչիլ-հայտարարել, տեղեկացնել  
Ջարգյ-շարք  
Ջարմն-1. վնաս, 2. տուգանք  
Ջափա-նեղություն  
Ջըդհ-խոշոր վերք  
Ջիլնվ-սանձ  
Ջինդմր-1. կատաղած կենդանի, 2. կախարդ  
Ջհաննամ-դժոխք  
Ջողուր- պատասխան  
Ջուր- գրպան  
Ջուռա -տեսակ  
Ջուվար-մարդ

## Ռ

Ռազի-համաձայն  
Ռմմոհուզ- գույն, տեսակ  
Ռմնգյ- գույն  
Ռաշիդ-կտրիճ, քաջ  
Ռըհաթ-ժողովուրդ  
Ռուզի-եկամուտ  
Ռնել-հորովել  
Սմբմբ- 1. պատճառ, 2. միջնորդ  
Սմբնթ-կողով  
Սաբավ-իբրև, իբր թե  
Սմբիր անել-մտածել, կշռադատել  
Սմբիր կյնլ-փոշտալ  
Սաթաշմիշ ինիլ-բռնաբարության փորձ կատարել

Մաթըլ-կանթով պղնձե ջրաման  
 Մալամ-բարև, ողջույն  
 Մալլամա-գերան  
 Մալըդ-տեղեկություն  
 Մանիրան-սահման  
 Մադ-1. բուր, 2. ողջ  
 Մադ-սըլամաթ-ողջ և առողջ  
 Մայադ-զգույշ  
 Մայմիշ անել-հաշվի առնել  
 Մանդուդ-սնդուկ  
 Մանջախ-գնդասեղ  
 Մաս - ձայն  
 Մասմիշ ինիլ-ձայնը կտրել  
 Մաս-սեմհուր-ձայն, շշուկ  
 Մավսանկ - դատարկախոս  
 Մարը լակ--խելառ, խելքից թեթև  
 Մարին-հով  
 Մաքյ-սաքյ-հավասար դասավորված, կանոնավոր, խնամքով  
 Միգենիլ-հագնել  
 Մեկրետ - գաղտնիք  
 Մեյիդ-հոգևոր պաշտոնյա մահմեդականների մեջ  
 Մըլըլդրան-ծայրահեղ աղքատ, ոչինչ չունեցող  
 Մըհաթ-1. ժամ, 2. ժամացույց  
 Մըհար (սըրահ)-1. տան առաջը, 2. պատշգամբի տակը  
 Մըրթըխանիլ-աշխուժանալ  
 Մըրսմնել- սարսռել  
 Միլլմ-1. Լիքը, 2. ապտակ  
 Միլըսհու-հորդ անձրև, հեղեղ  
 Միվիրութկ-սովորություն  
 Մըռ-գաղտնիք  
 Մլվեն-ոսկե օղակաձև զարդ  
 Մոդան-սոխ  
 Մոյնը-սունկ

Մոնկսրգ-երեխա չունեցող  
 Մովդաքյնր-խոշոր վաճառական  
 Մովիստ-խիղճ  
 Մրտըմա ինիլ-զգվել  
 Մուբահանոց- ստերջ կենդանիների գոմ  
 Մուդ-դատարան  
 Մոկթոնն -սյուն  
 Մոնի-անհամ, առանց շաքարի  
 Մոնգյը կտրցընել (սոնգյը տալ) -լրիվ ոչնչացնել, բնաջնջել  
 Մոսվթան (սոնթան)-առաջ, առաջինը, սկզբի  
 Մոկթոն-խումբ, հոտ  
 Մուփրա-սփռոց  
 Մոքյ-սուզ

## Վ

Վազգալ- կայարան  
 Վանթան- հայրենիք  
 Վայվրուդ-վայնասուն  
 Վասյաթ-կտակ  
 Վար (վրեր) -որ  
 Վանանան-ավերված, քանդված  
 Վանանվիրդ անել-տնտղել, քննել  
 Վանթեկ-ներքնաշոր, վարտիք  
 Վեդրան-դույլ  
 Վեջ-հաշիվ  
 Վերանա-տե՛ս վանանան  
 Վեր չի նանիս -չընկնես  
 Վերստ-երկարության լափ (1 կիլոմետրից քիչ պակաս)  
 Վրեխճար-ոչխար  
 Վրեթես-բզեզ  
 Վրեդ-հող  
 Վրեննը-ոտք  
 Վրեչինչ- ոչինչ  
 Վրեռնը-որդ

Վըետ-հոտ  
Վըերս-ոքս  
Վըերցակ-աքաղաղ  
Վըթվեթալ-հոտոտել, տնտղել  
Վըժժոկ - գետի ամենավարար տեղը  
Վիրի-վայրի, վայրենի

## S

Տա-դա  
Տնխտեղ-պղպեղ  
Տակ անել-խորտակվել  
Տակոե -արմատ  
Տանդ- տենդ  
Տապուռ անել-կծկվել, կուչ գալ  
Տնոննալ (տըեռնալ) -դառնալ  
Տավար-անասուն  
Տափ-դետին  
Տափլակ-տափակ  
Տեղեն-1. դեղին, 2. տեղին  
Տեմ ինգյիլ-դեմ առնել  
Տեննկ-դանակ  
Տերտնկ-դատարկ  
Տերտնկըբոշ-լրիվ դատարկ, դատարկաձեռն  
Տետրնկ-սըբըլդրան-ոչինչ չունեցող, ծայրահեղ աղքատ  
Տերման-դարման  
Տեփ-դափ  
Տըեհնալ-տեսնել  
Տըեղեն-նրթնկ-ամբողջովին, լիովին, ոտքից գլուխ  
Տըեռնալ- դառնալ  
Տըլնրիլ (տիյնրիլ)-դալարել  
Տըլացուկ (տալացուկ)-1. տրվելիք, 2. պարտք  
Տըլըսմել-շատ ծեծել, սաստիկ ծեծել  
Տըկըտիյեր- տակնուվրա  
Տընըհավա- տնով-տեղով, ամբողջ ընտանիքով

Տընջըրէ-բարդի  
 Տըպտըպորիգյ-բժավոր  
 Տըրխատան-տրեխների կապերը  
 Տըփտըփէլ-շոշափէլ, տնտղէլ  
 Տի (իտի) -այդպէս  
 Տիզ- դեզ  
 Տիժմը (տիժեր) -դժվար  
 Տիմնկ (տըմնկ) -դմակ  
 Տիմննկ-դիմանակ  
 Տիյեր-վերև  
 Տինիլ-դնէլ  
 Տնագ-ծաղր  
 Տնատար-տանտեր  
 Տնդ-ջրադացում աղացվող հատիկը լցնելու տեղը  
 Տոն-տուն  
 Տոպ-1. կաթիլ, 2. կակաչ  
 Տոռը- դուռ  
 Տոնըվան-տարվա  
 Տրուպիլի-տարելից  
 Տիւ-դու  
 Տուզ-1. ցցված տեղ, 2. սապատ  
 Տիւզը-քաղցած  
 Տիւզտիլ- խիստ դողալ  
 Տունդու-կոնքամաս  
 Տիւ-դուրս  
 Տիւ օնէլ (օնիլ) - դուրս հանել  
 Տիւրմն-բանտ, կալանատուն  
 Տիւրիլ կյալ-շարժվել  
 Տիւք-դուք

### 8

Յնքյ-սուր փշերով թուփ  
 Յըեց (ցեց)- ցից  
 Յորտ-ցուրտ

## Ու

Ուզգորմ-համապատասխան  
Ուզղուդորուն-մուրացկանություն  
Ութն - արդուկ  
Ուլախ- բեռնակիր անասուն  
Ուլամ-անտանելի ծույլ  
Ումուդ-հույս  
Ումբուր-կյանք  
Ուշնոց-հայեղյանք  
Ութթանա (ուռութանա)-առավոտից  
Ուստա-վարպետ  
Ուրան-իրեն  
Ուրթումնը-երդում  
Ուրվալ-երևալ  
Ուրդուդուն - երեկո  
Ուրդուր-իրար

## Փ

Փադ-փայտ  
Փալանդուզ-համետագործ  
Փաննոյ-վագր  
Փակյետ- ծրար  
Փանիլ-բանվոր, մշակ  
Փաղաղ-չթթված խմորից թխված հաց  
Փայ-բաժին  
Փայա-խոշոր ձեռնափայտ  
Փայտոն - ձիակառք  
Փանդ-հնարք, գաղտնիք  
Փանջմարմ-1. լուսամուտ, 2. լուսամուտի երկաթե ցանցը  
Փառակ- փեշ, քղանցք  
Փարդմ- 1. թաղանթ, 2. վարագույր  
Փարչ-ջրամ ան  
Փեյին - գոմաղբ  
Փեշակ-արհեստ

Փըլըփալի անել-թավալվել  
 Փընթ - ուղիղ, ճիշտ, իսկական  
 Փըռնել-բռնել  
 Փըրդաթ (փարադաթ) - հանդարտ և գույշ, առանց շտապելու  
 Փըրտակել-թաքցնել, հետքը կորցնել  
 Փիչ-վառարան  
 Փլանքյան-ումն, ինչ-որ մեկը  
 Փյադա-հետիոտն  
 Փընդըդ-տխիլ, կաղին  
 Փոզմիշ-չեղյալ  
 Փոչ-փուչ  
 Փոտ - արատ  
 Փսընգյոն- ձյունախառն անձրև  
 Փսոր-կեղտ  
 Փստոննի թոնվանգյ-պարկուճի միջոցով կրակող հին տիպի  
 հրացան  
 Փուլ-փող  
 Փոնշտան-ջրադացի ջրորդանին առվի միացման տեղը

## Ք

Քաշ - 1. ցածր, 2. ագռավ  
 Քառ-խուլ  
 Քըերծ-լեռ  
 Քըլլել-կողպել  
 Քըլոլել-քրքրել, զգզզել  
 Քըլքոլուտ-թփուտներով  
 Քընձընոտ-շատ նիհար ու տգեղ  
 Քըչեղակ- կաչաղակ  
 Քըչն-կեղև  
 Քըրեհ-վարձ  
 Քըրըհող-քար և հող  
 Քըրըպըրանուկ անել-իրար ետևից քարեր նետել, քարկոծ անել  
 Քըրթպոռոշ-քիթ և շրթունքներ  
 Քթոն- դգալ

Քյանքին կտրել-թույլ տալ ամուսնանալու  
 Քյանլլան-գլուխ  
 Քյալվանսարա-իջևանատուն  
 Քյամբախտ-դժբախտ  
 Քյանդիր (քյենդիր) -պարան  
 Քյաստրակ-կարճ  
 Քյափուռ- արտասովոր հատկություններ ունեցող  
 Քյեչմյ- թաղիք  
 Քյեփօղլի (քյոփօղլի) -շան որդի  
 Քյըլլեփաչա-գլուխ և ոտք  
 Քյիլիդ-կողպեք  
 Քյիրվա-բարեկամ  
 Քյոզ-շեղջ  
 Քյոհլան-թեթև և արագավազ  
 Քյոհնան (քյոյնան) -հին  
 Քյոմանգյ-օգնություն  
 Քյոսան-լարախաղացին ուղեկցող ծաղրածու  
 Քյոք-դեր  
 Քյոկ-մոխիր  
 Քյոկան-ծղոտ  
 Քյոկփանթ-փոքր երեխաներ  
 Քյոկ-1. սուտ խոսք, 2. միտումով առաջացրած ոգևորություն  
 Քյոնջ-անկյուն  
 Քյոնան-փողոց  
 Քշանալ-իջնել, ցածրանալ  
 Քիշերավ-քշըրհանա-վաղ առավոտյան  
 Քշըրհանա-առավոտը  
 Քշտին-մոտը  
 Քու-թուփ  
 Քոդ-հաստ թել  
 Քոեճ-խիճ  
 Քոե տալ-հրել  
 Քրեհ-վարձ  
 Քիցիլ- գցել

## Օ

Օբա - վրան  
Օգ-վեգ  
Օթաղ-սենյակ  
Օժ-ուժ  
Օխնը-մահվան յոթերորդ օրվա ծեսը  
Օխտը-յոթ  
Օղդազյուվագ-կաղ բաղ  
Օղլուշաղ-կին կամ աղջիկ, իգական սեռին պատկանող անձնա-  
վորություն  
Օղտ - ուղտ  
Օղտանչի- ուղտապան  
Օյին - փորձանք, խաղ  
Օնջ - ժանգ  
Օշ-ուշք, ուշադրություն  
Օշափ-վիշապ  
Օչերդ-հերթ  
Օպիս (օբուսկ) -խուզարկություն  
Օվշառ- մահմեդական կիսաքոչվորական- ցեղ  
Օվսանչի-օձ բռնող, օձ հմայող  
Օտիլ-ուտել  
Օտպուսկ-արձակուրդ  
Օրանն անել-փչացնել  
Օրանն-ավերված, շարքից դուրս եկած  
Օրանցօր-օրեցօր  
Օրդանկ-բաղ  
Օռչած-ուռած  
Օրկուն-օրկուն (ըրկուն-օրկուն) -լի, առատ  
Օքլտան կյանլ- հախից գալ

**«Արցախի ժողովրդագիտությունը» մատենաշարի  
նախորդ հատորների բովանդակությունը  
Ազգագրություն, Հատոր 1(1), Ստեփանակերտ, 2019**

|                                                                                                                                       |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Երկու խոսք</i> .....                                                                                                               | 3   |
| <i>Ներածություն</i> .....                                                                                                             | 6   |
| Լալայան Ե.<br><i>Վարանդա. Նյութեր ապագա ուսումնասիրության համար</i> .....                                                             | 50  |
| Константинович<br><i>Шуши</i> .....                                                                                                   | 238 |
| Григоров Н.<br><i>Село Саров Елисаветпольской губернии<br/>Джеванширского уезда</i> .....                                             | 244 |
| Давидбеков И.<br><i>Село Гадрут Елисаветпольской губернии,<br/>Джебраильского уезда</i> .....                                         | 251 |
| Израелов Г.<br><i>Домашнее воспитание армян Джеванширского уезда<br/>Елисаветпольской губернии</i> .....                              | 279 |
| Израелов Г.<br><i>Описание минерального источника Истису (Теплый ключ),<br/>Елисаветпольской губернии, Джеванширского уезда</i> ..... | 280 |
| Погосов М.<br><i>Тамерлан по рассказам джеванширских армян</i> .....                                                                  | 282 |
| <i>Промысловыя занятия в некоторых населенных пунктах<br/>Закавказья</i> .....                                                        | 285 |
| Зедгенидзе Я., Захраб-беков С., Тер-Егiazаров А.<br><i>Город Шуши</i> .....                                                           | 285 |
| Ибрагимбеков Б.<br><i>Шушинский уезд: Агдамское общество</i> .....                                                                    | 338 |

|                                                                                                                                                                                    |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Погосов М.<br><i>Шушинский уезд: селение Тут</i><br><i>Шушинский уезд. Селение Мухренес</i> .....                                                                                  | 343 |
| Израелов Г.<br><i>Джеванширский уезд. Селение Касапет</i> .....                                                                                                                    | 345 |
| Давидбеков И.<br><i>Джебраильский уезд. Село Гадрут</i> .....                                                                                                                      | 350 |
| <i>Описание кавказского шелководства (Джеванширский уезд,<br/>Шушинский уезд, Джебраильский уезд)</i> .....                                                                        | 352 |
| Израелов Г., <i>Село Касапет Джеванширского уезда<br/>Елисаветпольской губернии</i> .....                                                                                          | 368 |
| Мелик-Шахназаров Е.<br><i>Из древностей селения Ченахчи</i><br><i>(Елисаветпольской губернии Шушинского уезда)</i> .....                                                           | 379 |
| Джейранов О.<br><i>Селение Чайкенд Елисаветпольского уезда той же губернии</i> .....                                                                                               | 383 |
| Осипов Г.<br><i>Селение Даш-Алты, Шушинского уезда,<br/>Елисаветпольской губернии</i> .....                                                                                        | 409 |
| Деконский А.<br><i>Экономический быт государственных<br/>крестьян в Шушинской и Джебраильской уездах<br/>Елисаветпольской губернии</i> .....                                       | 431 |
| Хан-Агов А.<br><i>Экономический быт государственных крестьян<br/>Джеванширского уезда Елисаветпольской губернии</i> .....                                                          | 568 |
| Зелинский С.<br><i>Материалы по народной медицине у армян<br/>Ахалкалакского уезда Тифлисской губернии и Шушинского<br/>и Зангезурского уездов Елисаветпольской губернии</i> ..... | 644 |
| Заварян С.<br><i>Экономические условия Карабаха и голод 1906-1907 гг.</i> .....                                                                                                    | 668 |

|                                                                                                         |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Երկու խուր</i> .....                                                                                 | 3   |
| Լիսիցյան Սո.<br><i>Լենային Ղարաբաղի հայերը (Ազգագրական ակնարկ)</i> .....                                | 5   |
| Лисициан С.<br><i>К изучению армянских крестьянских жилищ<br/>(Карабахский карадам)</i> .....           | 149 |
| Кочарян Г.<br><i>Нагорный Карабах</i> .....                                                             | 159 |
| Петрушевский И.<br><i>О дохристианских верованиях крестьян Нагорного Карабаха</i> .....                 | 243 |
| Петров В.<br><i>Этноботаника Нагорного Карабаха</i> .....                                               | 286 |
| Սեյրան Գ.<br><i>Ղարաբաղի տնտեսական կյանքը և նրա հեռանկարները<br/>(Տնտեսական աշխարհագրություն)</i> ..... | 388 |
| Բարսե (Բարսեղյան)Ս.<br><i>Լենային Ղարաբաղ (Երկրագիտական համառոտ ձեռնարկ)</i> .....                      | 461 |
| Տեր-Գասպարյան Ռ.<br><i>Շուշի քաղաքը</i> .....                                                           | 538 |
| Կիսիբեկյան Ա.<br><i>Հուշեր</i> .....                                                                    | 631 |

|                                                                                                                     |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Երկու խումբ .....</b>                                                                                            | <b>3</b>   |
| Ղահրամանյան Մ.<br><b>Օջախի գիրք. Նշխարներ .....</b>                                                                 | <b>5</b>   |
| Մկրտչյան Ա.<br><b>Общественный быт армян Нагорного Карабаха</b><br><b>(вторая половина XIX– начало XX в.) .....</b> | <b>65</b>  |
| Թեր-Տարկիսյան Ա.<br><b>Армяне Нагорного Карабаха.....</b>                                                           | <b>177</b> |
| Բաղդասարյան Ն.<br><b>Վարչաքաղաքական և սոցիալ-տնտեսական կազմությունը</b><br><b>Ղարաբաղում 1813-1867 թթ. ....</b>     | <b>455</b> |
| Շախնազարյան Ն.<br><b>В тесных объятиях традиции: патриархат и война .....</b>                                       | <b>537</b> |

|                                                                                                                              |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Երկու խումբ</i> .....                                                                                                     | 3   |
| Կ. Մելիք-Շահնազարեանց<br><i>Բուրդ գգելը և գորգ գործելը Ղարաբաղում</i> .....                                                  | 4   |
| Կ. Մելիք-Շահնազարեան<br><i>Նիւթեր Ղարաբաղի հայ ազգագրութեան համար</i> .....                                                  | 7   |
| А.Вартапетов<br><i>Очерк жилищ и строительных кадров Нагорного Карабаха (Материалы поездки в Карабах летом 1933г.)</i> ..... | 19  |
| Ռ. Տէր-Գաւաթըրյան<br><i>Շուշու բնակչությունը 18-րդ դարից մինչև մեր օրերը</i> .....                                           | 45  |
| Н. Авакян<br><i>Народная одежда армян Арцаха в XIX- начале XX в.</i> ....                                                    | 59  |
| А. Тер-Саркисянц<br><i>Современная семья у армян Нагорного Карабаха</i> .....                                                | 73  |
| А. Тер-Саркисянц<br><i>Новое и традиционное в современном быту армян Нагорного Карабаха</i> .....                            | 127 |
| А. Тер-Саркисянц<br><i>Динамика уровня образования армян Нагорного Карабаха</i> .....                                        | 139 |
| А. Тер-Саркисянц<br><i>Современные этнические процессы у армян Нагорного Карабаха</i> .....                                  | 150 |
| А. Тер-Саркисянц<br><i>Некоторые тенденции этнокультурного развития армян Нагорного Карабаха</i> .....                       | 211 |
| А. Тер-Саркисянц<br><i>Сельская семья у армян Нагорного Карабаха: основные тенденции развития</i> .....                      | 224 |

|                                                                                                 |            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| А. Тер-Саркисянц                                                                                |            |
| <i>Тенденции развития сельской семьи у армян Нагорного Карабаха в постсоветский период.....</i> | <b>245</b> |
| А. Тер-Саркисянц                                                                                |            |
| <i>Современная политическая и этнокультурная ситуация в Нагорном Карабахе .....</i>             | <b>254</b> |
| А.Тер-Саркисянц                                                                                 |            |
| <i>Этнографическая поездка в Нагорный Карабах .....</i>                                         | <b>289</b> |
| Վ. Թաթևկյան                                                                                     |            |
| <i>Արցախի հատուկ խորհրդիմաստ արտահայտող ուղեգրերը .....</i>                                     | <b>300</b> |
| Ժ. Խաչատրյան                                                                                    |            |
| <i>Խաղաղության (դիվահարության) «բուժումը» պարով .....</i>                                       | <b>302</b> |
| Մ. Սարգսյան                                                                                     |            |
| <i>Հիզակի աղբյուրները և դրանց կառույցների ճարտարապետությունը ..</i>                             | <b>311</b> |
| Б. Мирзоян                                                                                      |            |
| <i>Нагорный Карабах .....</i>                                                                   | <b>318</b> |
| Ս. Պողոսյան                                                                                     |            |
| <i>Արցախի ավանդական տարազը և նրա էվոլյուցիան .....</i>                                          | <b>337</b> |
| Л. Валесян, Ю. Мурадян                                                                          |            |
| <i>О некоторых итогах и проблемах экономического развития Нагорного Карабаха .....</i>          | <b>346</b> |
| А. Марутян, Г. Саркисян, З. Харатян                                                             |            |
| <i>К этнокультурной характеристике Арцаха .....</i>                                             | <b>368</b> |
| М. Карапетян                                                                                    |            |
| <i>Этническая структура населения Нагорного Карабаха в 1921 г. ....</i>                         | <b>387</b> |
| Վ. Բալայան                                                                                      |            |
| <i>Մետաքսագործությունը Լեռնային Ղարաբաղում 19-րդ դարի երկրորդ կեսից մինչև մեր օրերը .....</i>   | <b>401</b> |

|                                                                                                          |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Վ. Բալայան                                                                                               |     |
| <i>Սոցիալ-տնտեսական իրավիճակը Արցախում 19-րդ դարում .....</i>                                            | 409 |
| Л. Аванесян                                                                                              |     |
| <i>Связь изображений армянских ковров с погребальным обрядом .....</i>                                   | 420 |
| Թ. Հայրապետյան                                                                                           |     |
| <i>Անձրևաբեր և անձրևախափան ծեսերի երկհակադիր<br/>ընկալումների շուրջ .....</i>                            | 435 |
| Թ. Հայրապետյան                                                                                           |     |
| <i>Խաչենագետի ներքնահովտի վերաբնակ հայության<br/>ենթաէթնիկ շերտերը. վերամշակութայնացման հարցեր .....</i> | 447 |
| Ա.Դաբաղյան, Մ.Գաբրիելյան                                                                                 |     |
| <i>Շուշին 1992-2002 թթ.. հայերի վերադարձը ազատագրված քաղաք ...</i>                                       | 454 |
| Հ. Պիկիչյան                                                                                              |     |
| <i>Ավանդական հարսանեկան ծեսի երաժշտական կերտվածքը<br/>Դաշտային Արցախում .....</i>                        | 525 |
| Լ. Գասպարյան                                                                                             |     |
| <i>Հյուսվածքագործությունը Սյունիք-Արցախ տարագում .....</i>                                               | 527 |
| Հ. Սարգսյան                                                                                              |     |
| <i>Լեռնային Ղարաբաղի բնակչության թվի և էթնիկ կազմի<br/>շարժընթացը XIX դարում .....</i>                   | 530 |
| Ա. Բաղդասարյան                                                                                           |     |
| <i>Արցախի ժողովրդական նվագարանային երաժշտության հարցեր ....</i>                                          | 539 |
| Л. Варданян                                                                                              |     |
| <i>Из истории этнографического изучения Нагорного Карабаха<br/>(конец XIX- начало XX вв.).....</i>       | 550 |
| Ա. Դաբաղյան                                                                                              |     |
| <i>Շուշիի հափառակական կյանքն ըստ «Կովկասյան տարեգրքի» .....</i>                                          | 557 |

|                                                                                                                                                  |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Ա. Թադևոսյան                                                                                                                                     |     |
| <i>Դարբնի ծիսական կերպարի իմաստաբանությունը արցախցիների հավատալիքների համատեքստում (XIX-XX դդ.)</i> .....                                        | 561 |
| Հ. Ալեքսանյան                                                                                                                                    |     |
| <i>Շուշիի և Ղարաբաղի հայ ազգաբնակչությունը 1916-1926 թթ.</i> .....                                                                               | 565 |
| Կ. Բազեյան                                                                                                                                       |     |
| <i>Շուշիի ասեղնագործական դպրոցը</i> .....                                                                                                        | 574 |
| Ս. Մկրտչյան                                                                                                                                      |     |
| <i>Տոները դարաբաղցիների ավանդական կենցաղում</i> .....                                                                                            | 580 |
| Ս. Սուջյան                                                                                                                                       |     |
| <i>Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության ժողովրդագրական իրավիճակը</i> .....                                                                           | 586 |
| Ա. Պողոսյան                                                                                                                                      |     |
| <i>Արցախյան գորգագործական մշակույթի ավանդույթների տարածման արեալների մասին</i> .....                                                             | 607 |
| Ա. Պողոսյան                                                                                                                                      |     |
| <i>Հարթակարտվ ասեղնագործական մշակույթի ավանդույթների մասին</i> ..                                                                                | 615 |
| Ա. Պողոսյան                                                                                                                                      |     |
| <i>«Ջրաբերդ» խմբի գորգերի ծագումնաբանական հարցերի մասին</i> ....                                                                                 | 626 |
| Ա. Պողոսյան                                                                                                                                      |     |
| <i>Շուշին՝ գորգագործական մշակույթի կենտրոն</i> .....                                                                                             | 642 |
| Ա. Պողոսյան                                                                                                                                      |     |
| <i>Արցախյան գորգագործական ավանդույթների տարածման արեալների ու Կովկասի հարավարևելյան գորգագործական կենտրոնների փոխառնչությունների մասին</i> ..... | 652 |
| Ա. Այվազյան                                                                                                                                      |     |
| <i>Ժողովրդագրական իրավիճակը Ղարաբաղում 1710-1720-ական թվականներին</i> .....                                                                      | 678 |

|                                                                                                                                                                                                    |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| Լ. Հովհաննիսյան                                                                                                                                                                                    |            |
| <i>Արցախի բնակչությունն ըստ 1897թ. համառուսաստանյան առաջին մարդահամարի տվյալների .....</i>                                                                                                         | <b>687</b> |
| Լ. Հովհաննիսյան                                                                                                                                                                                    |            |
| <i>Բռնի մահմեդականացված հայության բեկորները Ղարաբաղում .....</i>                                                                                                                                   | <b>691</b> |
| Ա. Առստամյան                                                                                                                                                                                       |            |
| <i>Ժողովրդագրական իրավիճակը և վերաբնակեցման քաղաքականությունը ԼՂՀ-ում (1991-2002թթ.) .....</i>                                                                                                     | <b>698</b> |
| Հ. Հարությունյան                                                                                                                                                                                   |            |
| <i>Շուշիի հայ երգարվեստի և երաժշտության անհայտ էջերից .....</i>                                                                                                                                    | <b>707</b> |
| Հ. Աբրահամյան                                                                                                                                                                                      |            |
| <i>Շուշիի համայնապատկերը .....</i>                                                                                                                                                                 | <b>716</b> |
| Ն.Բաղդասարյան, Լ. Հովհաննիսյան                                                                                                                                                                     |            |
| <i>Ժողովրդագրական տեղաշարժերը Լեռնային Ղարաբաղում<br/>Գյուլիստանի և Թուրքմենչայի պայմանագրերի կնքումից հետո.<br/>հայրենադարձություն, պարսկահայերի ներգաղթ,<br/>ադրբեջանական շահարկումներ .....</i> | <b>732</b> |
| Ա. Հարությունյան                                                                                                                                                                                   |            |
| <i>Հին Շուշիի արհեստները .....</i>                                                                                                                                                                 | <b>744</b> |
| Ն. Ավագիմյան                                                                                                                                                                                       |            |
| <i>Ժողովրդագրական իրավիճակը Շուշիում 1813-1917 թթ.. .....</i>                                                                                                                                      | <b>753</b> |

|                                                                                                                                                                  |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Երկու խոսք</b> .....                                                                                                                                          | <b>3</b>   |
| Սարգիս Արքեպիսկոպոս Ջալալյանց<br><b>Ճանապարհորդություն ի Մեծն Հայաստան</b> .....                                                                                 | <b>4</b>   |
| Մ.Թադիսյան<br><b>Ճանապարհորդություն ի Մեծն Հայաստան</b> .....                                                                                                    | <b>127</b> |
| А. Гакстаузен<br><b>Закавказский край. Заявки о сельской и общественной жизни и<br/>отношениях городов, обитающих между Черным и<br/>Каспийским морями</b> ..... | <b>148</b> |
| Գ. Սրուանձտեանց<br><b>Սյունյաց աշխարհ և Շուշի քաղաք</b> .....                                                                                                    | <b>153</b> |
| Ա. Բաբախանյան<br><b>Ուխտավորի հիշատակարանը</b> .....                                                                                                             | <b>160</b> |
| Ա. Բաբախանյան<br><b>Իմ հիշատակարանը</b> .....                                                                                                                    | <b>195</b> |
| Հայկունի (Եղիշե (Հովակիմ) ավագ քահանա Գեղամյանց)<br><b>Ուղեգնացական ակնարկներ</b> .....                                                                          | <b>407</b> |
| Դաֆֆի<br><b>Երկու ամիս Ադվանից և Սյունյաց աշխարհներում</b> .....                                                                                                 | <b>565</b> |
| Տիկին Բ. Շանտր<br><b>Ռուսական Հայաստանի միջով</b> .....                                                                                                          | <b>623</b> |
| Л. Сегаль<br><b>Елисаветапольская губерния впечатления и воспоминания</b> .....                                                                                  | <b>661</b> |
| М. Шагинян<br><b>Нагорный Карабах</b> .....                                                                                                                      | <b>713</b> |

*Ազգագրություն, Հատոր 6(6), Ստեփանակերտ, 2021*

|                                                    |            |
|----------------------------------------------------|------------|
| <i>Երկու խոսք .....</i>                            | <b>3</b>   |
| Ս.Լիսիցյան                                         |            |
| <i>Զանգեզուրի հայերը .....</i>                     | <b>4</b>   |
| Հ.Հովսեփյան                                        |            |
| <i>Ղարադաղի հայերը .....</i>                       | <b>305</b> |
| Մատենագիտություն                                   |            |
| <i>Արցախի ազգագրության ուսումնասիրության .....</i> | <b>645</b> |

**Երկու խոսք** ..... 3

**Ներածություն** ..... 4

**Հեքիաթներ**

|                                             |     |
|---------------------------------------------|-----|
| 1. Վրեսկե խնձորը .....                      | 18  |
| 2. Սինան թաքավերը .....                     | 31  |
| 3. Վրեսկե դոչը.....                         | 38  |
| 4. Պիրանան վարթ, մանիշակ թափվող ախճիգը..... | 42  |
| 5. Կոզնի տըղան.....                         | 50  |
| 6. Մարթ օտոդ ախճիգը.....                    | 54  |
| 7. Դըռդոնոված առուտուրականը.....            | 59  |
| 8. Էրկու առուտուրական.....                  | 64  |
| 9. Աղվեսը.....                              | 71  |
| 10. Ծոկնին ծեծաղը.....                      | 76  |
| 11. Ծաղկած բախչան.....                      | 80  |
| 12. Խոսող ծին.....                          | 97  |
| 13. Հաբեդ-Կարաբեդը.....                     | 103 |
| 14. Լնվորունին տըղը փխտորուն .....          | 110 |
| 15. Պուճուր հարսը.....                      | 113 |
| 16. Իմաստուննին.....                        | 117 |
| 17. Վրերսկան Ավետիսը.....                   | 118 |
| 18. Ալամ թաքավերը.....                      | 128 |
| 19. Արմենը նան Զարմենը.....                 | 139 |
| 20. Թըրվավեր ծին.....                       | 146 |
| 21. Ծոկին ծառը.....                         | 154 |
| 22. Դնրվիշը.....                            | 159 |
| 23. Տասներկու յըղոնեցը.....                 | 166 |
| 24. Դնրվիշ թաքավերը.....                    | 175 |
| 25. Կյեթնուկ ախճիգը.....                    | 184 |
| 26. Գըմգըմ սարերը.....                      | 194 |
| 27. Կլիխն նան սըրետը.....                   | 208 |
| 28. Օվչի Փիրնամը.....                       | 213 |
| 29. Խոսկին օժը.....                         | 217 |
| 30. Կյիրին անումը.....                      | 219 |

|                                                |     |
|------------------------------------------------|-----|
| 31. Ծոնկնին կըլո՞խը.....                       | 222 |
| 32. Իրեք կըլո՞խ.....                           | 226 |
| 33. Ղարաբաղեն արաղը.....                       | 230 |
| 34. Լոն նան մըեծակը.....                       | 234 |
| 35. Կյոդ թաքավերը.....                         | 237 |
| 36. Կընձմընձուկը.....                          | 239 |
| 37. Չկամ հըրեվանը.....                         | 243 |
| 38. Քյանլանգբագնեն.....                        | 249 |
| 39. Բադարաքյը.....                             | 253 |
| 40. Կյոլքյոն շավթանը.....                      | 256 |
| 41. Արչին տղան.....                            | 257 |
| 42. Մադար տըղեն բախտը.....                     | 266 |
| 43. Քյանսիբ տըղան.....                         | 274 |
| 44. Արանը.....                                 | 279 |
| 45. Մարդ նան նամարդ ախալերքյը.....             | 283 |
| 46. Ըրածըտ առաչըտ կյա.....                     | 286 |
| 47. Շանգիրդ Մուխանը.....                       | 289 |
| 48. Քոսակ ախալերը.....                         | 294 |
| 49. Տվըրածեն տղան.....                         | 296 |
| 50. Ախճիգ թաքավերը.....                        | 305 |
| 51. Մին կնգան մին տղա յա ինոմ.....             | 308 |
| 52. Քյինանցող ետ չի եկող սարը.....             | 311 |
| 53. Ծոնկնը փոնողին տըղան.....                  | 317 |
| 54. Էշին անգուճին վըեսկին .....                | 324 |
| 55. Սուղումուն իմաստունը .....                 | 326 |
| 56. Հու վեր մին պենի հետան ընգնի, կըհասնի..... | 329 |
| 57. Մախորկեն յանշիգը .....                     | 333 |
| 58. Ղուգյանը նան Մուքյանը.....                 | 338 |
| 59. Բախտավեր չորանը.....                       | 345 |
| 60. Դեվը.....                                  | 351 |
| 61. Առնձեն տղան.....                           | 353 |
| 62. Փիս դային .....                            | 369 |
| 63. Թըեվավեր կընեցը.....                       | 372 |
| 64. Ղեգչին.....                                | 378 |
| 65. Կախարթը.....                               | 384 |
| 66. Աշկը ծակ մարթը.....                        | 386 |

|                                               |     |
|-----------------------------------------------|-----|
| 67. Հաթերքին հիլին .....                      | 395 |
| 68. Հաթերքին իրեք դերը.....                   | 397 |
| 69. Ածղահակը.....                             | 399 |
| 70. Հարուստը մըն էլ քյասիբը.....              | 410 |
| 71. Քոնըրը նան ախալերը.....                   | 414 |
| 72. Դանգլա կնեգը.....                         | 416 |
| 73. Պարսեղը նան Արսենը.....                   | 418 |
| 74. Լնվ տընդեգունը.....                       | 427 |
| 75. Պարի կնեգը.....                           | 429 |
| 76. Դեր տընեռած մարթը.....                    | 433 |
| 77. Ղոնաղը.....                               | 435 |
| 78. Ճըկըտակյիրը.....                          | 437 |
| 79. Քաչալ ճոտը.....                           | 439 |
| 80. Էրկու ախալեր.....                         | 442 |
| 81. Թնգն փըսած խրխորցը հետե.....              | 447 |
| 82. Իրեք հըրսանեքյ.....                       | 448 |
| 83. Թաքավերին պուճուր տըղան.....              | 457 |
| 84. Թաքավերին պուճուր փընսան.....             | 461 |
| 85. Ճըկըտակյիրը սոտ ա .....                   | 463 |
| 86. Քառերեն բախտը.....                        | 465 |
| 87. Չոբանեն սերը.....                         | 467 |
| 88. Ջեյրանը.....                              | 471 |
| 89. Արչը նան ախճիգը.....                      | 473 |
| 90. Պորվուց լնվ ապրելը.....                   | 476 |
| 91. Էրկու գող ցորեն.....                      | 479 |
| 92. Հավը.....                                 | 481 |
| 93. Թըռչկան հարսը.....                        | 482 |
| 94. Թաքավեր ծոկնը.....                        | 488 |
| 95. Փիս կնեգը.....                            | 491 |
| 96. Աղվեսը նան փնլնեգը.....                   | 494 |
| 97. Սառան կյամ ա՛ր .....                      | 496 |
| 98. Մարթին տընդը ոնրան հոքյին տվող կնեգը..... | 503 |
| 99. Փիս մարը .....                            | 506 |
| 100. Ասծատուրը նան Վարթին .....               | 510 |
| 101. Կորած եզնը.....                          | 514 |
| 102. Թաքավերին ախճիգը.....                    | 518 |

|                                               |     |
|-----------------------------------------------|-----|
| 103. Այան ծրծրդեա ա.....                      | 522 |
| 104. Արչը.....                                | 525 |
| 105. Հոնձ ընուղնին.....                       | 526 |
| 106. Երգինքնն վեր ընգնձ խանչալը.....          | 527 |
| 107. Օխծը.....                                | 532 |
| 108. Թաքավերին ախճիգը նան ղերանց նոքնարը..... | 535 |

### **Հավելված**

|                                                  |     |
|--------------------------------------------------|-----|
| 1. Գյանքին օրերը.....                            | 538 |
| 2. Խլեզնը .....                                  | 539 |
| 3. Թաքավերը նան խելունք ախճիգը.....              | 541 |
| 4. Սերը.....                                     | 544 |
| 5. Ծըլալիս ասթխերը.....                          | 546 |
| 6. Պըրկըփոխան կնեգը.....                         | 546 |
| 7. Ջանավարը .....                                | 547 |
| 8. Օժավը.....                                    | 548 |
| 9. Ըռուսեն տըղան.....                            | 549 |
| 10. Խելքի յըմ եկա՛լ.....                         | 552 |
| 11. Սըերտը քար մրաքուրը.....                     | 555 |
| 12. Մորը կոռնը.....                              | 557 |
| 13. Առանց հորը նան մորը պաչաձ ախճիգը.....        | 560 |
| 14. Մնրջը .....                                  | 562 |
| 15. Կյոլին մորթեն.....                           | 563 |
| 16. Արնգը.....                                   | 564 |
| 17. Դերվիշը գյիդկան չար, ամմա կլոխը եկաձ ար..... | 565 |
| 18. Վըեսկի ջամը .....                            | 568 |
| 19. Զնքյի ապերը.....                             | 572 |
| 20. Զնքյի ապուն մորուն նաղլը.....                | 573 |
| 21. Մաքյի ապան.....                              | 574 |
| 22. Բնգյնար թաքավերին պոգը.....                  | 574 |
| 23. Չար պառավը.....                              | 575 |
| 24. Տըղան հորը փեշակըն ա սըվերըմ.....            | 577 |
| 25. Սիրական պահող կնեգը.....                     | 579 |
| 26. Աշկը ծակ խոխան .....                         | 580 |
| 27. Գյուվամիշ Կեվանը .....                       | 580 |
| 28. Աղվեսը նան ճղացպանը.....                     | 582 |

|                                       |            |
|---------------------------------------|------------|
| 29. Քաչալ ախպերը.....                 | 585        |
| 30. Անբախտ ախճիգը բախտավերվում ա..... | 588        |
| 31. Առնձին նան կատվին հմքյնթը.....    | 591        |
| 32. Թաքավերեն կորած ախճիգը .....      | 592        |
| 33. Մին կյողու նաղը .....             | 598        |
| 34. Էշին բադա տալը.....               | 599        |
| 35. Սալդաթը.....                      | 600        |
| 36. Պրոփետրեն քոլը .....              | 602        |
| 37. Արչը նան մարթը.....               | 604        |
| 38. Դոլմա իփիլը.....                  | 605        |
| 39. Կյոլ տրեռած կրնեգը.....           | 606        |
| 40. Աշըղը.....                        | 607        |
| 41. Արչը.....                         | 608        |
| 42. Աշկավ տալը.....                   | 608        |
| 43. Խորթ մարը.....                    | 609        |
| 44. Թաքավերը նան վեզիրը.....          | 610        |
| 45. Կըտակը.....                       | 611        |
| 46. Փըռթոնշը.....                     | 611        |
| 47. Տափակ արտեն Մոսին.....            | 612        |
| 48. Պըռըվալենջ.....                   | 618        |
| <i>Ծանոթագրություններ .....</i>       | <i>620</i> |
| <i>Հավելված .....</i>                 | <i>651</i> |
| <i>Բառարան .....</i>                  | <i>662</i> |

## ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

|                                                                |     |
|----------------------------------------------------------------|-----|
| Երկու խոսք.....                                                | 3   |
| Հատոր VI                                                       |     |
| 1.Վրենսկեյնյուս տղեն հաքյաթը.....                              | 4   |
| 2.Ասլան-բալասուն հաքյաթը.....                                  | 7   |
| 3.Թաքավերեն տղորցը հաքյաթը.....                                | 16  |
| 4. Թաքավերեն տղորցը հաքյաթը.....                               | 20  |
| 5.Քյանսիբ մարթին հաքյաթը.....                                  | 23  |
| 6.Խորթ ախճրկանը հաքյաթը.....                                   | 27  |
| 7.Կյոլ տեռած ախճրկանը հաքյաթը.....                             | 29  |
| 8.Մըեռալին հու ախճրկանը հաքյաթը .....                          | 34  |
| 9.Օխտը ախպորց հաքյաթը.....                                     | 37  |
| 10.Միսիկ-Միսիկին հաքյաթը.....                                  | 41  |
| 11.Թաքավերին ախճկանը հաքյաթը.....                              | 43  |
| 12.Կյոթնուկը, վեր ախճիկյ ա տմռալ, ընդրա հաքյաթը.....           | 47  |
| 13.Օվ սովդաքյանին հաքյաթը .....                                | 48  |
| 14.Դոբրիշին հաքյաթը.....                                       | 50  |
| 15.Օց-Մանուկին հաքյաթը .....                                   | 52  |
| 16. Թաքավերին երկու տղորցը հաքյաթը.....                        | 56  |
| 17.Թաքավերին կնեզը վրեր էշի քուռակ ա պերան, ընդրա հաքյաթը..... | 59  |
| 18.Ծիտիկ-վիտիկին հաքյաթը.....                                  | 60  |
| 19.Հինդի թաքավերին հաքյաթը .....                               | 64  |
| 20. Թաքավերին տղան թաքավեր.....                                | 67  |
| 21.Շամդան ախպեր.....                                           | 72  |
| 22. Շահ-Աբբասեն տղեն նաղը.....                                 | 80  |
| 23. Դանլիշին տղան.....                                         | 87  |
| 24. Հաքյաթ[Դըզարածը].....                                      | 99  |
| 25.Իմաստուն տղան.....                                          | 110 |
| 26. Օխճն ու ախճիզը.....                                        | 114 |
| 27.Պառավ կնգանը հաքյաթը.....                                   | 115 |
| 28.Խալ անիմ, խալիչա անիմ, երան նստիմ դիվան անիմ.....           | 116 |
| 29.Նանգիր-վանգիրին հաքյաթը.....                                | 117 |
| 30. Մարթին ու կնգանը հաքյաթը.....                              | 118 |

|                                                   |     |
|---------------------------------------------------|-----|
| 31. Վար անող մարթին հաքյաթը.....                  | 119 |
| 32.Շահբագ թաքավերին հաքյաթը.....                  | 120 |
| 33.Մոլլին հաքյաթը.....                            | 122 |
| 34.Թաքավերին կնգանը հաքյաթը.....                  | 123 |
| 35Փորըմնա ճոխտակ ըրախոցը իլնծ հաքյաթը.....        | 123 |
| 36.Սըտանին հու կնգանը հաքյաթը.....                | 124 |
| 37Քաչալին հաքյաթը.....                            | 125 |
| 38.Մոլլին հու տերտերին հաքյաթը.....               | 127 |
| 39.Թմմբնլ ախճըկանը հաքյաթը.....                   | 128 |
| 40.Թաքավերին տղին հաքյաթը.....                    | 130 |
| 41.Մանկական հեքիաթ.....                           | 132 |
| 42.Թնննն պըլեին.....                              | 133 |
| 43.Շառ խոսողը.....                                | 137 |
| 44.Ըխմախեն թաքավերությունը.....                   | 140 |
| 45.Պըլը-Մեյը.....                                 | 144 |
| 46.Թա հունց ա կընեզը մարթին հըրուստըցրալ.....     | 150 |
| 47. Կընգանը քանդանծ տոնն աստված էլ չի քանդիլ..... | 154 |
| 48. Հուրի-Փմրին.....                              | 158 |
| 49.Կատուն ըռչի քըշերն ըն ստըկցնում.....           | 160 |
| 50.Ուղտապանն ու նառ օղտը.....                     | 161 |
| 51.Երկու եղբայրները.....                          | 161 |
| 52.Ըշխաքքես իրեսին ամենաբախտավեր մարթը.....       | 163 |
| 53.Ազնիվ մարթ.....                                | 165 |
| 54.Վախտն ա խաբար.....                             | 169 |
| 55.Մարթ ապրում ա սվըրելու հետե.....               | 169 |
| 56.Խղճմտանքավ կյողը.....                          | 170 |
| 57.Շոալ տղան.....                                 | 172 |
| 58.Հայր և որդի.....                               | 172 |
| 59.Պառավ ըսկեսուրը.....                           | 173 |
| 60.Թորքին հարնը.....                              | 175 |
| 61.Հավատարմ և անհավատարիմ կինը.....               | 176 |
| 62.Եղբայրները.....                                | 179 |
| 63. Էրկու լնգզի.....                              | 180 |

|                                                          |     |
|----------------------------------------------------------|-----|
| 64.Ազնիվ հրնգեր ըմ ման կյանք.....                        | 182 |
| 65.Վանես ապոր հաքյաթը.....                               | 185 |
| 66.Կյառնին, էշին, քըչեղակին, մշըհավին հաքյաթը.....       | 186 |
| 67.Էրկու վըննանուն լիվոթուն ընելի չի.....                | 187 |
| 68. Որսորդն ու կաքավը.....                               | 192 |
| 69.Պել ախպորը հու խելունք ախպորը հաքյաթը.....            | 193 |
| 70. Քոսակեն հու քաչալեն հաքյաթը.....                     | 196 |
| 71.Աչքը վահիրըկալածեն, կաղլիզին հու քոսակեն հաքյաթը..... | 197 |
| 72.Տերտերին հաքյաթը.....                                 | 197 |
| 73.Դերին սամեն.....                                      | 198 |
| 74.Քաչալին հաքյաթը.....                                  | 199 |
| 75.Ժամասեր վարթաբետին հաքյաթը.....                       | 201 |
| 76.Նըղարաչուն քյանլազը.....                              | 202 |
| 77.Պըել դարադաղցուց հաքյաթը [Ամպ քշելը].....             | 202 |
| 78. Պըել դարադաղցուց հաքյաթը [Անգլուխ տերտերը].....      | 203 |
| 79. Պըել դարադաղցուց հաքյաթը [Տերտերի ծեծելը].....       | 203 |
| 80. Պըել դարադաղցուց հաքյաթը [Ձին քարշ տալը].....        | 204 |
| 81. Պըել դարադաղցուց հաքյաթը [Փայտ կտրողները].....       | 204 |
| 82.Թամբանեն.....                                         | 205 |
| 83.Վըրթաբեդն ու ռըման ծառան.....                         | 207 |
| 84.Հարուստի ընտանիքը և հոքեառ հրեշտակը.....              | 208 |
| 85.Ասլան-Բալասու հանքյաթը (տարբերակ).....                | 209 |
| 86.Գյուլի-Ասպարին հանքյաթը .....                         | 212 |
| 87.Որսկան մարթին հաքյաթը.....                            | 213 |
| 88.Թագավորին ձուկը բռնողին որդուն վեպը.....              | 214 |
| 89.Որսորդ Փոլըմին վեպը.....                              | 216 |
| 90.Թագավորին աղջկանը վեպը.....                           | 218 |
| 91.Թագավորին վեպը.....                                   | 220 |
| 92.Ուղխային վեպը.....                                    | 223 |
| 93.Կեծակ թրին վեպը.....                                  | 228 |
| 94.Թաքավորին քառասուն որդոցը վեպը.....                   | 232 |
| 95.Կունտին վեպը.....                                     | 239 |
| 96.Թագավորին իրեք որդոցը վեպը.....                       | 244 |

|                                 |            |
|---------------------------------|------------|
| 97.Շահ-Սլեյմանին վեպը.....      | 248        |
| 98.Սատանան և չար կինը.....      | 249        |
| 99.Պել ախպորը հնքնաթիռ.....     | 251        |
| 100.Ոսպին հաքյաթը.....          | 253        |
| <b>Ծանոթագրություններ .....</b> | <b>255</b> |
| <b>Բառարան .....</b>            | <b>281</b> |

## Հատոր VII

|                                                        |     |
|--------------------------------------------------------|-----|
| 1.Լինս նան մթեն աշխարքեն .....                         | 324 |
| 2.Օխտը ախպոր մին քուրը .....                           | 328 |
| 3.Օխտը քուր .....                                      | 329 |
| 4.Կոռնը կտրած ախճիգը .....                             | 332 |
| 5.Ըխշարքընս ամենաքախճըր պենը .....                     | 334 |
| 6.Թա խե ծոկները ծիծրղուտեցեն .....                     | 337 |
| 7.Թա հունց ա չոբանը թաքավրերեն ըխճրկանն օգում .....    | 338 |
| 8.Էրկու ախպրեր .....                                   | 346 |
| 9.Խորթ ախպոր խորթ քուրը .....                          | 349 |
| 10.Ըշխարքումըս ամմրեն հինչ ռւրան տըղավն ա քյինմմ ..... | 352 |
| 11.Լոդմանին դմրդիլ վա կյամ .....                       | 354 |
| 12.Թա հունց ըրծաթե դմման փաղ տըղեռավ .....             | 358 |
| 13.Անահիտ .....                                        | 359 |
| 14.Հորն ու մորը ծախող տղան .....                       | 361 |
| 15.Շենը վըրցակու կապած ըխճրկանը նաղը .....             | 363 |
| 16.Սովդաքյարեն նաղը .....                              | 366 |
| 17.Շահ-Մուրադեն նաղը .....                             | 370 |
| 18.Թաքավրերեն տղեն նան քըչալեն նաղը .....              | 375 |
| 19.Մունք իվիլ ընք .....                                | 377 |
| 20.Քյինն հունց տեղ, գյոդդում չըմ հիշտեղ .....          | 379 |
| 21.Ջիյրանեն սարումը .....                              | 381 |
| 22.Ղազրեր պահող տղան .....                             | 386 |
| 23.Լիվոթունը մըննա ինգիլ չի .....                      | 390 |
| 24.Դիլգյարին տղան .....                                | 395 |
| 25.Ընկերը .....                                        | 399 |
| 26.Քաչալ ախպերը .....                                  | 401 |

|                                                       |     |
|-------------------------------------------------------|-----|
| 27.Ճկտակյիբը .....                                    | 403 |
| 28.Կորածը գտնվեց .....                                | 408 |
| 29.Հաստ ու պերակ լոխ մին կյին ա .....                 | 413 |
| 30.Իմաստուն կնեցը .....                               | 415 |
| 31.Լիվորթունը կորչիլ չի .....                         | 417 |
| 32.Բանիլիլի դանանդեն իրեք խոսկը.....                  | 420 |
| 33.Կնգանը հիննարը.....                                | 422 |
| 34.Իրեք խոսք .....                                    | 424 |
| 35.Կուճուր հառթնը.....                                | 427 |
| 36.Իրեք կըլիլի.....                                   | 429 |
| 37.Փըսեն պայմանը.....                                 | 430 |
| 38.Վըեսկե թոխկան.....                                 | 433 |
| 39.Կյետեն պերան խնձորին նաղը.....                     | 434 |
| 40.Մընծ ախպրերը նան կուճուր ախպրերը.....              | 435 |
| 41.Թաքավրերեն պայմանը.....                            | 437 |
| 42. Իստի կնեց էլ ա ինձում.....                        | 440 |
| 43.Փխան փխը.....                                      | 442 |
| 44.Հալալ դուլցյանը նան հարամ դուլցյանը.....           | 443 |
| 45.Ճիրհեղեղը.....                                     | 445 |
| 46.Լողմանին նան չոբանը.....                           | 445 |
| 47.Աստված հըսցըրուց.....                              | 446 |
| 48.Ծըմըրուկեն ճորը.....                               | 447 |
| 49.Աստված ընողացն ա պարտական.....                     | 448 |
| 50.Հարուն-դարունեն նաղը.....                          | 449 |
| 51.Մարթին աշկը.....                                   | 450 |
| 52.Թա հունց ա քյոռոլին խանըն ըխճըկանը փըխճըցնում..... | 451 |
| 53.Վանքեն քյամանչան.....                              | 453 |
| 54.Ըստուծանա տուված ըռուչին.....                      | 455 |
| 55.Քյոռոլին նան դամհուրչոլին.....                     | 456 |
| 56.Քյոռոլուն սվենը.....                               | 457 |
| 57.Քյոռոլին դաչաղ ա ինցնում.....                      | 458 |
| 58.Ծովը նի մնտղը վախել չի.....                        | 460 |
| 59.Օվչի Փիրումեն ճըկըտակյիբը.....                     | 460 |

|                                                                 |     |
|-----------------------------------------------------------------|-----|
| 60.Մարթն ռւրան կյանքավը չի ապրում.....                          | 461 |
| 61.Իստի ել չի մնալ.....                                         | 462 |
| 62.Իմաստուն Ղանգար.....                                         | 463 |
| 63.Թա հիւր հարկավըեր եկավ մեխը.....                             | 463 |
| 64.Գյղուղում ըմ, գյղուղում չըմ .....                            | 464 |
| 65.Անդարդ մարդ չի կա.....                                       | 464 |
| 66.Դարդին նհետ դարմանն ել կա.....                               | 465 |
| 67.Ախքաղը հաջի տըեռավ.....                                      | 465 |
| 68.Հոգեառը.....                                                 | 466 |
| 69. Իրեք կոլան.....                                             | 468 |
| 70.Մարթը նան արչը.....                                          | 468 |
| 71.Աղվըեսը նան կյուլը.....                                      | 469 |
| 72.Ծըտեն օյինը.....                                             | 470 |
| 73.Էրկու տոն բիրանդի քանդվից.....                               | 471 |
| 74.Շոնն նան կյուլը ռւրոն նհետ խոսում ին.....                    | 472 |
| 75.Ճորուն պիճը մին տըեղ ինիլ չի.....                            | 473 |
| 76.Ըշխարքըես մարթեքյն ըն շա՞տ, թա կնանեքյը.....                 | 474 |
| 77.Վըրցակըեն շեն քցիլը.....                                     | 475 |
| 78.Կյոլ նան բախրան.....                                         | 476 |
| 79.Ըղվըեսին հըրսանեքյը.....                                     | 477 |
| 80.Օղտըեն պար կյալը.....                                        | 479 |
| 81.Վանք շինողեն ոըխեն յիշեցեքյ.....                             | 480 |
| 82.Դիւկ կաց.....                                                | 481 |
| 83.Լիւվոթունը միշտ կըմնա.....                                   | 481 |
| 84.Օցեն վըեր տինիս ծուցումըտ, թըքցնես, ետ կըտեռնա քեզ կըծե..... | 482 |
| 85.Մաստուն օցը.....                                             | 488 |
| 86.Օցեն խոսկը.....                                              | 490 |
| 87.Ըրկուվըննանուն աստուծ չի ինիլ.....                           | 490 |
| 88.Լիւվոթուն ընողեն վերչը.....                                  | 491 |
| 89.Խըլըունք հառինը.....                                         | 493 |
| 90.Ուլմմը.....                                                  | 495 |
| 91.Դերին աղոտկը.....                                            | 496 |
| 92.Թա հունց մոլլան քյիննց էն դունյան, ետ եկավ.....              | 497 |

|                                                              |     |
|--------------------------------------------------------------|-----|
| 93.Հըթըրքեցուց նաղը.....                                     | 498 |
| 94.Թմմբնլ ախճիգը.....                                        | 499 |
| 95.Ամեքյա երեսուն կապեկ էլ չի ինգյնում.....                  | 501 |
| 96.Հո՛ւ ըրավ, հո՛ւ չըրավ, պըրկըփոխան կնեգն ըրավ.....         | 503 |
| 97.Ճըղացըն հըրսանեքը.....                                    | 506 |
| 98.Սուվըծոթունը գուլում պեն ա.....                           | 507 |
| 99.Մարթին կյիբեզմանը քանդո՞ղ կնեգը.....                      | 508 |
| 100.Մարթին հավատարիմը շոնն ա.....                            | 509 |
| 101.Դերին սըվըցըն, դիրըկնգանը սիպտըկցըն.....                 | 510 |
| 102.Իրեք վըեսկե սար .....                                    | 512 |
| 103.Չմրչոն դմրդը.....                                        | 512 |
| 104.Խընըմոթունը նան պըլոթունը.....                           | 513 |
| 105.Մեխեն խաշուն.....                                        | 514 |
| 106.Թա հունց ա կնեգը մարթին կյիժըվցնում.....                 | 515 |
| 107.Նուքյմրեն քյնլմգը.....                                   | 516 |
| 108.Մարթին շորավ չըն ճինանչիլ.....                           | 517 |
| 109.Լալեգը նան քառը.....                                     | 518 |
| 110.Սոտ ըսողներեն նաղը.....                                  | 519 |
| 111.Հըռհներեն ումեդն ինգյնձ պատրունը.....                    | 519 |
| 112.Կնեգն ուրմն կլոխը վըեր ա թակում.....                     | 521 |
| 113.Ճուվարանը ետ տար, քեզ էլ ա հարկավըեր կյիլմկան.....       | 522 |
| 114.Ինձ կաղլիգն էլ ա լայաղ, քոռն էլ.....                     | 523 |
| 115.Հունց պեն ըրա, վըեր փոշմանիս վուչ.....                   | 524 |
| 116.Ծի կյուդունողեն հինարը.....                              | 525 |
| 117.Մարթը կնգանն ըսպանում ա, թնգն կնեգ պիրոն.....            | 526 |
| 118.Մարթ մըռնըցնող դերը.....                                 | 527 |
| 119.Խըելքը պակաս մարթը.....                                  | 528 |
| 120.Մարթը կըճինանչին, նոր առըտուր անըեն.....                 | 529 |
| 121.Թակըենքյ օտըն՝նքյ, օտըն՝նքյ թակըենքյ.....                | 530 |
| 122.Էլ իփըցրաձ կուրկըքարերը կարել չըք կըլխըտակես տինիքյ..... | 531 |
| 123.Դերը նան տըվարաձը.....                                   | 532 |
| 124.Ա՛ հնգըեր, բեղըտ հլո՞րե.....                             | 533 |
| 125.Օզո՞ղը նան սիրականը թակ ըն օտում.....                    | 534 |

|                                           |     |
|-------------------------------------------|-----|
| 126.Լոխ մին զիբիլ չի՞                     | 536 |
| 127.Խըելքը մըեծեն նան կուճուրեն յիրա՛ չի  | 537 |
| 128.Մուլեն պար կյալը                      | 538 |
| 129.Խոխա պիրող կմփին                      | 539 |
| 130.Հախն ա                                | 540 |
| 131.Քթոլին մինն իմն ա, պա մի՞նը հոլուն ա  | 541 |
| 132.Միշտ քյեփ անող մըրթըկնեցը             | 542 |
| 133.Թաքավըներեն ախպորը դարող              | 543 |
| 134.Մորը լիզին                            | 544 |
| 135.Սուրփեն խմփիլը                        | 545 |
| 136.Մարթին ամենանեղ տեղը                  | 545 |
| 137.Իրեք հարց                             | 545 |
| 138.Խոսկեն մինը դորթ կինի, մինը՝ սոտ      | 546 |
| 139.Փարի                                  | 547 |
| 140.Ուրան թարիփ անող մարթը                | 548 |
| 141.Պըել ու խըելունք ախպրերքը             | 549 |
| 142.Հալալ ախպոր տըեղը վըեչ մին պեն տալ չի | 551 |
| 143.Մարթին թեվ տվողը կնեցն ա              | 551 |
| 144.Պըլըպուտուն խոսկը                     | 552 |
| 145.Ծուցեն քարը                           | 553 |
| 146.Բախտն ըհըլոց կօզեն                    | 554 |
| 147.Էլլա էն առաչվանն ասե                  | 555 |
| 148.Խոսկը ըսեցե, կրակն ինգի               | 555 |
| 149.Ըրծաթե ամանը                          | 556 |
| 150.Հինչ անես՝ քեզ կանես                  | 556 |
| 151.Ծիյավ կըկյա                           | 557 |
| 152.Քե յըմ ասում                          | 557 |
| 153.Քաչալը                                | 558 |
| 154.Հղեննի կըկանչի                        | 559 |
| 155.Բարը կանանչ կերավ                     | 560 |
| 156.Հըմընչողեն ախճիգ չըն տալ              | 560 |
| 157.Ագահությունը ձախորդություն կբերի      | 561 |
| 158.Տոնըս կուրցրալ ըմ                     | 561 |

|                                                                            |            |
|----------------------------------------------------------------------------|------------|
| 159.Թալանող թագավորի, թալանված գյուղացու<br>եվ խաբված վեզիրների մասին..... | 562        |
| 160.Կնոջ սատանայությունների մասին.....                                     | 563        |
| 161.Պրելեն աղումնը աստուծ կաղե.....                                        | 564        |
| 162.Անխելք մարթը.....                                                      | 564        |
| 163.Էրկու ախպեր.....                                                       | 567        |
| 164.Իրեք կնեգյ.....                                                        | 569        |
| 165.Հլեվուրը օշափներեն մըեծ ախպերն ա տեռնում.....                          | 571        |
| 166.Աշանցիների սոտը.....                                                   | 572        |
| 167.Մարթը նան կնեգյը.....                                                  | 573        |
| 168.Դնրզին.....                                                            | 574        |
| 169.Պառակի բաղը.....                                                       | 575        |
| 170.Դոնգունց փլանքյասանց վեսկեքյաքյուլ թաքավերը.....                       | 575        |
| 171.Քաչալը.....                                                            | 578        |
| 172.Ըխկատեն էծը.....                                                       | 580        |
| <b>Ծանոթագրություններ .....</b>                                            | <b>583</b> |
| <b>Բառարան .....</b>                                                       | <b>619</b> |

ԱՐՑԱԽԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

# ԱՐՑԱԽԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

## ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՏՈՐ 2(8)

*Աշխատասիրությամբ և ընդհանուր խմբագրությամբ Բ.Գ.Թ., դոցենտ,  
ԼՂՀ գիտության վաստակավոր գործիչ Ա. Յու. Սարգսյանի*

*Համակարգչային*

*շարվածքը՝ Լիլյա Գրիգորյանի*

*Շուշան Աղաբեկյանի*

*Իրենա Խաչատրյանի*

*Գոհար Գասպարյանի*

*Տեխնիկական*

*խմբագիր՝ Լիլյա Գրիգորյան*

Ծավալը՝ 43 տպ. մամուլ:

Տպաքանակ՝ .....